George Maynell

Digitized by Google

Alfred A. Solomon.

October 16th, 1855.

5616.

AVR. THEODOSII

MACROBII

V. Cl. & inlustris

OPERA.

IOH ISACIVS PONTANVS secundò recensuit: adiectis ad libros singulos

NOTIS.

Quibus accedunt IOH. MEVRSI *breviores Notæ.*

LVGDVNI BATAVORVM,
Ex officinâ IOANNIS MAIRE.
cIↃ IↃ c XXVIII.

Digitized by Google

Contenta hac editione.

COMMENTARIVS *In Somnium Scipionis.*

SATVRNALIORVM *Libri septem.*

DE DIFFERENTIIS & SOCIETATIBVS *Græci Latinique verbi Libellus.*

Ad quæ omnia IOH. ISACI PONTANI *Castigationes siue Notæ.*

IOH. OPSOPOEI & IOH. ISACI PONTANI *Notæ ad libellum de Græco Latinoq; verbo.*

Accessit Syllabus Auctorum quorum testimoniis Macrobius vsus est, adhæc Index Rerum & Verborum copiosissimus: necnon Auctores qui in Collectaneis vel Notis laudati, illustrati, vel emendati.

IOH. MEVRSI *Breues Notæ ad Macrobium.*

Reg-90845

ILLVSTRI AC MAGNIFICO
VIRO

D. CHRISTIANO FRISIO,

Equiti Aurato, Domino de CRAGERVP, Sereniſſimi DANIÆ, NORVAGIÆ &c. Regis CHRISTIANI IV, Cancellario, ac Regni Senatori,

IOH. ISACIVS PONTANVS
S. D.

Magnifice ac Illuſtris Domine,

SVnt iam anni circiter triginta, cum Aurelium Macrobium, vtiliter emendatum atque adnotatum, lacunisq; MS.ti ope expletis quàm vaſtiſſimis, admodum adoleſcens euulgarim; Eundemque nobiliſſimo ſummoque viro D. Arnoldo Vitfeldio, Domino ab Oderſberch, Regni Daniæ Cancellario, optimarum artium, & quicunque earundem haberentur ſtudioſi, ſingulari Mæcenati, dicatum inſcripſerim: Nunc verò, Vitfeldio vitâ & honoribus ámpliſsimis laudabiliter perfuncto, non tamen aliò quàm in Daniam ire aut redire Macro-

bius idem noſter debuit, poſtquam illi ex intervallo ornatus haud paulo priori luculentior acceſſit. In Daniam igitur dum iter inſtruit, quo & ad quem, niſi ad te, illuſtris ac generoſe FRISI, rectà eundum haberet, qui novus maximusq; Mæcenas orbi arctoo iamdudum effulſiſti? Quiſque me nullo meo merito, ſed popularitatis ergo iam olim in Germaniâ, cum ibi ſtudiorum gratiâ agerem, familiariter agnitum, & audeo addere, huius ipſius Macrobii cauſâ, qui tum commodùm prodierat, eo amore eâque conſtantiâ complexus fuiſti, vt poſtmodum in regiam clientelam recipi me, ac munus ſcribendæ hiſtoriæ Danicæ, cum ampliſſimo ac regio ſalario, iniungi gratioſè curaveris. Hederam videmus, licet perpetuò virentem, iacere, niſi adminiculis ſuffulciatur. Quæ vbi nacta fuerit, ſive palatiis ſive templis adſita, exſurgit quàm lætiſsimè. Eadem vitibus indoles. Habent illæ ſuccum ſuaviſsimum ac ſaluberrimum, ſed qui humi computreſcat, niſi ipſæ idoneis fulcimentis erigantur. Nec aliud fere hominum eruditorum fatum eſt, vt meritò illæ ſtirpes ingeniis, ac numini poëtarum Dionyſio, conſecratæ ſint. Eſt enim illis cum hederâ perennantis famæ florentiſsimus vir or: Eſt cum uvis dulciſsimus eloquentiæ ac doctrinæ potus, & qui ut maximis viris, ac clavum reipublicæ tenentibus, non eſſe non poſsit

posſit gratiſsimus, ità iidem horum viciſsim patrociniis, ut iis veluti ridicis ac pedamentis quibuſdam innitantur, opus habent. Sic olim ingeniorum parens Italia Ennio Scipionem; Auguſtum & Cilnium Mæcenatem Maroni & Venuſino; Veſpaſianum C. Plinio; Honorium & Stiliconem Claudiano extulit. Et ut ad tempora propiora veniam, Picus & Politianus ſuo Medice Laurentio, veluti pedamento, incubuêre. Anglia quoque ſuperiori ſeculo ſi quid eximium, ſi quid eruditum, ut & vicina Germania, habuit; & in eâ, præter ceteros, magnus ille Roterodamus ad Montioios, ad Varamum Cantuarienſem Archiepiſcopum oculos atque animum reflexit. Gallia Franciſco, eius nominis regum primo, gloriata eſt, hodieque & ſemper triumphabit. Quæ & eadem virtus gloriaque, tuæ gentis ac nominis familiæ, illuſtris Cancellariæ, veluti propria, tres ordine FRISIOS (ſi intermedium nobiliſſimum Nicolaum Caaſium, eximium etiam ingeniorum fautorem, excipiamus) Danorum regibus eminentiſsimis tribus, Chriſtiano III, Frederico II. & nunc eorundem nepoti & filio Chriſtiano IV. Cancellarios, id eſt, regni ac literarum optimarum nutritios ſuffecit. Hi nobis Hemmingios, Ranzovios, Braheos, Cragios & illis ſuccreſcentes ſurculos, hodieque ſuperſtites, & qui exornant ætatis ſuæ

gloriam, feliciter eduxerunt. Et ne priora ſeculà ſilentio præteream, & in his, quod Daniæ regno inter omnia Europæ regna vel ſoli debetur, ibi ſcilicet, cum omnia alibi & undique densâ barbarie obſita ſorderent, elegantiam ac decus literarum ſtetiſſe. Nam ſub priſtini ſeculi prædeceſſore tuo, mâgnifice & illuſtris Domine, Abſalone Vido, Archiepiſcopo Lundenſi, regni conſiliario, ac primæ apud regem admiſsionis, nec minus optimorum ſtudiorum, quàm ſacrorum antiſtite, primi inquam Valdemari temporibus, eo ipſo Muſagete benigniter adſpirante, Saxo ille Grammaticus eluxit. Quem eundem aliquot ſeculis poſt, ubi emergere è vepribus, ac tenebris ignorantiæ denſiſsimis, caput inſiperet doctrina cultior, admirati ſunt viri doctiſsimi illo ævo, qui fuit annus Chriſti milleſimus ultra centeſimum, hominem Danum non modò ſplendide magnificéque gentis ſuæ hiſtoriam contexuiſſe, ſed ad id exequendum attuliſſe inſuper ingenium vividum & ardens, orationem nuſquam remiſſam aut dormitantem, tum mirificam verborum copiam, ſententias crebras & figurarum admirabilem varietatem; ut exputare iterum iterumque haud potuerint, unde homini ad axem propemodò extremi boreæ poſito tanta vis eloquendi eâ ætate promanarit. Sed quod illi admirati, ipſe Saxo nõ obſcurè

ſcurè aperit, dum regiæ domus, & qui ei præerant, mirabilem frugalitatem, cultum ac diſciplinam enarrat. Vt igitur unde digreſſa eſt, ad te, Ampliſsime D. Cancellarie, oratio redeat, cum nullus caſus fortuitus, nullus proxeneta aut pararius, ſed virtus tua, ſed amor erga literas & literatos, & ipſum hunc, ut meminimus, authorem (operâ tum primum noſtrâ meliorem redditum) tuum in me affectum excitarit, ad te quoque ſummo nunc jure idem accedet, iteratâ hac editione, & alacritate ac vigilantiâ chalcographi, tum & noſtrâ, quantum per tempus licuit, recognitione cultior atque emendatior. Et hunc quidem, in anteceſſum, tuam Mag.tiam à me hoc tempore, tot aliàs nominibus tuæ Mag.tiæ multifariam obſtricto, benignè accepturam confido, dum opus noſtrum hiſtoricum, quod ad umbilicum propemodò deductum, & modò maximâ ſui parte ſub prælo deſudat, ultimam manum accipiat. Interea apud Deum ter maximum, pro regiâ majeſtate intercedere haud deſinam, ut eam potenti ſuâ dexterâ protegat, & tuam ſimul Mag.tiam feliciter diu ſervet ac proſperet: Utque eius, quod geritur modò, fatalis ac funeſti belli nimbos, & quidquid è vicinâ & afflictiſſimâ Germaniâ in oras boreæ impetuoſius videtur vergere, procul amandet; & à Cimbris ad Cimmerios extraque noſtrum

cœlum inque solas terras transferat & averruncet. Quod iterum iterumque te, summe rerum rector & arbiter, oro obsecroque; qui & solus potes

Tranquillâ pace iuvare
Mortales, facere & fera mœnera militiai
Per maria & terras omnes sopita quiescant.

Dat. HARDEVICI GELRORVM
XII. Cal. Quintil. Anno Christi
CIↃ IↃ C XXVII.

IN

IN

AVR. MACROBIVM

A

Ioh. Isacio Pontano restitutum.

PRISTINVS *auspicio Pontani redditus est nunc*
Macrobio cultu sub potiore nitor.
Gaudete ô veterum Scriptorum naufraga turba,
Si quos Macrobii docta papyrus habet.
Hanc per Macrobium vitam spirabitis olim,
Quæ per Pontanum reddita Macrobio est.

Iosephvs Scaliger Ivl. Cæs. F.

IN

MACROBIVM

A

Doctiss. iuuene

D. Ioh. Isacio Pontano restitutum.

SCIPIADAE *nobis nil præter somnia liquit*
Iniqua nimium temporis voracitas.
Ipsa etiam diudum periissent somnia, vitam
Marcus perennem ni dedisset somniis.
Sed Marci exiguum hoc periisset (plurima Marco
Fata abstulere) ni indidisset spiritum
Macrobius; qui iam vicino in limine lethi
Ipsius iacebat squallido situ obsitus,
Quum vitam vita auctori Pontane dedisti,
Vna simul plures iuuante deorsa,
Somnia Scipiadæ, Marco sua serinia reddis,
Ipsumque longum perpeti vita beas
Macrobium: fallor? nonne saua aspera tangens
Pontane, debet ipsa cui vitam salus.

P. Bertivs.

In Ioh. Isaaci Pontani Macrobium restitutum.

MAcrobium ad proprii revocas quod nominis usum,
Restituisque illi, quod fuit ante, decus:
Ille iterum, tanto siquidem pro munere gratus,
Implebit fama candida vela tua.
Et merito nomen tibi debet Isace perenne,
Qui tibi curarum millia tanta dedit.

Fr. Douza.

DE EODEM.

MAcrobii falsum nomen iam pene vetustas
Fecerat, & doctis inuida barbaries.
At tu Macrobio nomen Pontane decusque
Restituis, Libris fretus & ingenio.
Fide. hic te rursum felix labor, auspice Musa,
Efficiet fama perpete macrobium.

Fr. Raphelengius F.F.

Ἐγκώμιον

Ἰοh. Isacio Pontano,

Ambrosi Avreli

MACROBII

V.Cl. & inlustris,

VINDICI ET ADSERTORI,

SIc solidi nihil est? sic Rerum vertitur Ordo?
Sic omni exactum est parte vel arte nihil?
Lucem Arpinati qui fecit, & abdita docte
Expediit Genii dexteritate sui;
Qui satur Ambrosia & cœlesti Nectare plenus
Mattia Conuiuis melle adpiata dedit;
Macrobius iacet, heu! tenebris obnubtus adultis,
Furna feré Orcini lustra subiuit Heri.

Prò,

Prò, *sæclum inmite! hà, Fatum inlacrumabile! frustrà*
Ergone LONGÆVI *nominis omen erit;*
Non ita, sic vivat, Positum qui vivere fecit,
Et Melici & Medici stella coruſca chori,
PONTANVS, *quo se* DANORVM *Pontus alumno*
Tollit, & undanteis in mare volvit aquas.
Macte, VIR INLVSTRIS *merito,* CLARISSIME *scribtis!*
Et, si fors aliquis sensus inest cineri,
Gaude, PONTANO *recidivus* VINDICE *surges,*
MACROBII *haut frustrà nominis omen erit.*
Surge alacer, Medicoque tuo Sôtéria defer,
Qui Vespillonum te trahit è manibus.
Parte tui truncum meliore, & lumine cassum
Te in medio dolui sæpè iacére situ:
Te malè mulcârat Scribarum querquera febris,
Spurcâratque artus sontica lepra tuos:
Corpore quin toto vitalis cesserat omnis
Cumque calore color, cumque colore calor.
Tunc miser. at tandem felicibus editus astris
PONTANVS, *fracto certa medela viro,*
Indignam sortem, & casus miseratus acerbos,
Gaudet Phœbæas adplicuisse manus.
Iamque IGNEM FERRVMQVE *parans tibi vulnera clamat,*
Magnaque Grammaticos damna dedisse procos.
Ringitur ob vani, & vani Censoris acumen,
Et ridet Critici schemata falsa Gregis.
Ridet quisquiliis nihil esse elucius illis,
Quas Critice adfundit ingeniosa libris.
Ridet. at ASCLEPI *pollenti numine plenus*
VRIT, *& ut redeat pristina forma,* SECAT.
Trunco restituit corpus, dat lumina cassis,
INLVSTRI *inspirat mentem, animumque* VIRO.
Perdita frusta legit, cataplasmata mollia miscet,
Obligat artifici luxaque membra manu;
Obligat. ecce, SALVS *campis emissa beatis*
Spem certam Medicum iussit habere suum.
Nec frustra. Viden' ut surrectus fascibus Orci
MACROBIVS *nitidum tollat in astra Caput?*
Fulgeat ut scabro squalore exutus, & ævo,
Se magni propovet ferre sub ora Viri?
Nunc post limina viden' ut sit redditus olli
Cumque calore color, cumque colore calor?

Sequi-

Serpula non aliter cornium convertit & ævum,
Stellio sic senium ponit in exuviis.
Quæ FONTANE, *tibi referetur gratia? magna;*
Scilicet, hinc LONGI VIVERE *principium.*
Nunc eat Ambitio, caudamque per oppida iactet
Quòd dederit fetus publica in ora suos;
Affaniisque bonas cartas macularit ineptis;
Seruati Auctoris gloria major erit.
Perge illum porrò, Iuvenis, decurrere Circum,
Laus solet hos homines indubitata sequi,
Qui veterum auctorum diuina Inuenta refingunt,
Adlucentque illis, quæ tenebrosa, FACEM.
Tu facere hæc potis es (testor, sacra numina, Musæ)
Dum video, & liquidò res manifesta docet;
Hinc VERVM *diâ te mente beâre* PROMETHEVM,
Illamque egregiis dotibus induêre;
Illinc prolixè mutos tibi adesse Magistros,
Atque auram SCRIBTI *velificare* LIBRI.
Non est quòd metuas Pharium Lucumonis acetum,
In toto nulla est corpore mica salis.
Non est quòd metuas jejuni dicta Mamurræ:
Certè ille insubidæ garrulitatis homo est.
Hoc studium Sol est. IGNORAT NOCTVA SOLEM.
Quid metuis timide? causa timoris abest.
Vos, hèic qui adstatis caperatâ fronte Magistri
Ite procul, Ludi pulvere sparsa cohors.
Ad vestrum faciunt nihil hæc Tuceta palatum
Quis cibus est multis allia cum lacrumis.
Vos hæc non capitis, tamenetsi carpitis, eheu!
Quàm grande est Capital carpere non capere!

PETRVS SCRIVERIVS.

Anno 1597.

Epi-

Επίγραμμα

ΙΩΑΝΝΗ, ΙΣΑΧΙΩ,

Ποντάνῳ

ΜΑΚΡΟΒΙΟΥ

ἀμωβεῖ.

ΑΛΛΟΤΡΙΑΙΣ βίβλοις ἐς ἴδιον χρήσαντ' βίβλον
Μακρόβιον, ἐ ὁμῶς μακρὸν ἔδωκε βίον.
Αἶσι δ' ἀποτελέσας μὴ συμβίβασε σελίδας
Μακρόβιον, μακρὸς δὲ πᾶς σελίδεσσι βίος.
Ἀλλὰ λίην ἀσεβέσσι βλαβὰς χρεΐαντο χρήσαντι
Μακρόβιον μετοπὶ πάντ' ἀπίθησε βίον.
Μακρόβιόν τ' ἀμοῖς τι βοηδρόμον ἦλθεν ἀμωβὰν
Ποντάνιον, ᾧ ὁμῶς μακρὸν ἔδωκε βίον.
Πῶ παρίης; τίνα δ' ἔρεξεν Ισάχιος; ἦσ' ἐτέλεσσεν;
Καὶ τίν' ἀμοιβαίην δίκην ἀντίδοσιν;
Μακρόβιός τε καὶ οἷσιν ἐχρήσατο γραμματίοισι
Μακρόβιον, μακρὸν τῇδε πορεῖσι βίον.

ἔγραψα,

ΥΓΕΙΑΝΟΣ Ο ΓΡΟΤΙΟΣ.

Vertebam Latine

SCRIPTA *aliena suos dum quondam vertit in vsus*
MACROBIVS, LONGVM VIVERE *scripta facit.*
Illa suos etenim ni conuertisset in vsus
MACROBIVS, LONGVM VIVERE *non poterant.*
Verum iniuria summa, & summa iniuria sæcli
Tantumnon pessum MACROBIVM *dederant.*
His vindex veniens tanquam demissus ab alto
PONTANVS, LONGVM VIVERE *restituit.*
Quo pretergressus; quid gessit ISACIVS? *& qua*
Hunc manet à tantis talio digna viris?
Macrobius, simul his queis vtitur ille libellis,
PONTANI LONGVM VIVERE *scripta facit.*

HYGEIANVS GROTIVS.

DE

DE MACROBIO eiusque Scriptis TESTIMONIA, & alia quædam ad Lectorem.

LIBRI PRIMI SATVRNAL.

CAP. I.

Macrobius natione non Romanus.

NISI sicubi nos sub alio ortos cælo Latinæ linguæ vena non adiuuat. *Et statim:* Petitum impetratumque volumus, æqui bonique consulant, si in nostro sermone natiua Romani oris elegantia desideretur.

COMMENTARIO *in Somnium Scipionis.*

LIB. I. CAP. I.

Eius liberi.

INTER Platonis & Ciceronis libros quos de rep. vtrumque constituisse constat, Eustathi fili, vitæ mihi pariter dulcedo & gloria &c.

Lib. 1. cap. 2. Saturnal.

Æquales & familiares eius.

Servius inter Grammaticos Doctorem recens professus, iuxta doctrinam mirabilis & amabilis verecundiæ.

Lib. 6. cap. 6.

Servius Honoratus.

Sed nunc dicat volo Servius quæ in Virgilio notauerit &c. Quotidie enim Romanæ indoli enarrando eundem vatem, necesse est habeat huius annotationis scientiam promptiorem.

Lib.

Lib. 6. cap. 7.

Exoratus sit à nobis (Servius) doctissimus doctor. *ibidem:* doctorum maximus.

Lib. Saturnal. 5. cap. 1.

Quatuor sunt genera dicendi; copiosum, in quo Cicero dominatur: breve, in quo Salustius regnat: siccum, quod Frontoni adscribitur: pingue & floridum, in quo Plinius Secundus quondam, & nunc nullo veterum minor noster Symmachus luxuriatur. Q. Aurelius Symmachus.

Lib. 1. Saturnal. cap. 6.

In locum Postumiani abnuentis Eusebium Graiâ & doctrinâ & facundiâ clarum rhetorem subrogavi. Eusebius rhetor.

Ibidem cap. 5.

Eustathius tantus in omni philosophiæ genere, ut solus nobis repræsentet ingenia trium philosophorum, de quibus nostra antiquitas gloriata est. *Et ibidem statim:* Omnia inter Græcos genera dicendi solus implet: inter nos tamen ita sui locuples interpres est, ut nescias quâ lingua facilius vel ornatius expleat operam dicendi. Eustathius.

Lib. 1. Saturnal. cap. 6.

Flavianus & Eustathius, par insigne amicitiæ. Flavianus.

Lib. 7. Saturnal. cap. 4.

Cum ergo videas, mi Aviene (instituenda est enim adolescentia tua, quæ ita docilis est ut discenda præcipiat) cum videas, inquam, anceps esse omne scommatum genus: suadeo in conviviis, in quibus lætitiæ insidiatur ira, ab eiusmodi dictis facessas. Avienus.

Lib.

Quin age, inquit Prætextatus, Eustathi, verecundiam Avieni probi adolescentis iuva.

Occurrunt præterea passim Vettius Prætextatus, Euangelus, Dysarius. *De quibus author ipse consulendus, & præsertim lib. 7. cap. 4. introducitur loquens* Dysarius *medicæ artis peritissimus. De Vettio Prætextato, ut & Flaviano Avienoque & aliis vide subjicienda Notarum Inscriptiones aliquot luculentas.*

De Opere verò hoc suo & modo scribendi insignis est ipsius Macrobii locus pag. 161. quem subiecimus:

Tale hoc præsens opus volo. multæ in illo artes, multa præcepta sint, multarum ætatum exempla, sed in unum conspirata. *Et paulo ante:* Nec mihi vitio vertas, si res, quas ex lectione variâ mutuabor, ipsis sæpe verbis, quibus ab ipsis auctoribus enarratæ sunt, explicabo, &c. *Quæ ad evitandam calumniam (quam tamen effugere haud potuit) ab eo dicta esse satis apparet. Sed de hoc alias & alibi, si volet Deus, otio meliori.*

Imp. Honorius & Theodosius AA. Florentio P.V.

Macrob. sacri cubiculi præpositus sub Honorio & Theodosio Cæsaribus.

QVi sacri cubiculi nostri fuere præpositi, vel nunc esse ceperunt, vel quos postea sors ad ascendendi huius gradum fastigii devocarit, ea dignitate fungantur qua sunt prediti, qui eminentissimam prætorianam & vrbanam meruerint præfecturam, aut certe militarem magisteriam potestatem; ita vt sit inter eos post depositas administrationes nulla discretio, siue nostræ serenitatis adoraturi admittuntur imperium, siue pro suo arbitrio solemnes festiuitates & cœtus, vel salutationes, vel quælibet alia officia frequentent, vt in sedibus & consessu is eis ordo seruetur, quem ordo prouectionis ostenderit, sub habitu ipsis videlicet consueto: cum manifeste decretum sit eum esse, qui præcesserit, potiorem; vel illum subsequi quem recentius probauerit examen. Sed vt nos ad hanc promulgationem, *Macrobii viris illustris* merita prouocarint, ita obseruationem quoque legis ab eius volumus

sumere

sumere prouectionis auspicium. *Cetera, & locum unde hæc sumpta, videinitio Notarum libri 1. ad Saturnalia cap. 1.*

Gesneri Bibliotheca.

VERTIT in Græcum sermonem Aurelii Macrobii in Somnium Scipionis Commentarios Maximus Planudes. Eius quædam à Planude translata.

Et in præfatione Thesauri sui omnium vocum Guilielmus Morelius.

QVOD Somnium Scipionis Græce translatum, perperam Gazæ tribuatur, veteres codices manuscripti testantur: in quibus non modo id Somnium, verum etiam tota Macrobii eius somnii explicatio Græca continetur, Maximoque Planudi adscribitur. *Huius opusculi MS. vti accepi à clarissimo Ios. Scaligero, fuit aliquando penes iuris consultissimum I. Cuiacium. Morelium quoque habuisse liquet ex plurimorum Planudis locorum laudationibus in eodem, quod dixi, vocum Dictionario.*

Isidori Glossæ.

Vascillum, parvum vas. Macrobius: *Solvens radiis in aquæ subiectâ vascillo.*

Laurentius Valla lib. 1. Eleg. cap. 13.

Curiosissimus in loquendo & reconditissimæ scientiæ MACROBIVS.

SVMMA
LIBRORVM MACROBII
ET
CAPITVM,

prout hac editione à IOH. ISAC PONTANO *distincti sunt.*

CAPITA LIBRI PRIMI
IN SOMNIVM SCIPIONIS.

I. QVÆ differentia & quæ similitudo sit inter Platonis ac Ciceronis de Republica libros; curque aut ille indicium Eris, aut hic somnium Scipionis operi suo adsciuerit. Pag. 1.

II. Quid respondendum Coloti Epicureo, putanti, Philosopho non esse vtendum fabulis; quasque fabulas Philosophia recipiat, & quando his Philosophi soleant vti. 3.

III. Quinque esse genera somniandi; atque somnium hoc Scipionis ad prima tria genera debere referri. 7.

IV. Propositum seu scopus huius somnii quis sit. 12.

V. Quamquam omnes numeri modo quodam pleni sint; tamen septenarium & octonarium peculiariter plenos dici; quamque ob causam octonarius plenus dicatur. 13.

VI. Multas esse causas cur septenarius plenus vocetur. 17.

VII. Obscura inuoluraque semper esse somnia ac signa de aduersis; & tamen semper subesse aliquid, quo possit quoquomodo deprehendi veritas, modò diligens assit scrutator. 33.

VIII. Quatuor esse virtutum genera, politicas, purgatorias, animi purgati, & exemplares: & cùm virtus beatos efficiat, sitque primum illud virtu-

tis

tis genus in rerumpublicarum gubernatoribus, ideo hos vtique fore felices. 35.
IX. Quo sensu rerumpublicarum rectores cœlo descendisse, eóque reuerti dicantur. 39.
X. Quid secundum priscos illos theologos inferi; & quando ex eorum sententia, anima aut viuere aut mori dicatur. 41.
XI. Quid & vbi inferi secundum Platonicos; quando horum sententia aut viuere anima aut mori dicatur. 44.
XII. Quomodo anima ex superiore mundi parte ad inferna hæc delabatur. 47.
XIII. Hominem duplici ratione mori: primùm si anima corpus relinquat; deinde si anima in corpore adhuc manens, corporeas illecebras contemnat, voluptatesque & affectiones omnes exuat: ex his mortibus posteriorem hanc omnibus appetendam; priorem accersendam non esse, sed exspectandum donec deus ipse animam à corpore dissoluat. 51.
XIV. Cur mundus hic vniuersus, dei vocetur templum: quotuplici sensu accipiatur nomen animi: & quomodo mens homini cum sideribus communis esse dicatur: tum variæ de animi natura sententiæ: quid inter stellam & sidus interstitii quid sphæra, quid orbis, quid circus: stellæ errantes vnde nomen acceperint. 55.
XV. De vndecim circulis cœlum ambientibus. 61.
XVI. Qui fiat vt quædam stellæ numquam à nobis videantur; & quanta stellarum omnium magnitudo. 64.
XVII. Cælum quamobrem semper & in orbem moueatur: quo sensu summus vocetur deus: & eoquid stellæ, quas fixas vocant, suo etiam proprióque motu agantur. 67.
XVIII. Stellas errantes contrario quàm cælum motu versari. 71.
XIX. Quem Cicero & quem Plato soli inter errantes stellas assignauerint ordinem: cur luna lumen suum mutuetur à sole, sicque luceat vt tamen non calefaciat: deinde cur sol non absolutè sed ferè medius inter planetas esse dicatur. vnde

sideribus nomina: & cur stellarum errantium aliæ aduersæ nobis sint, aliæ prosperæ. 74.

XX. De diuersis nominibus Solis, deque eiusdem magnitudine. 80.

XXI. Qua ratione inferiorum sphærarum stellæ in Zodiaci signis meare dicantur, cum in iis non sintr curque ex illis aliæ breuiori aliæ longiori tempore Zodiaci signa percurrant; & quomodo circulus Zodiacus in duodecim partes diuisus sit. 86.

XXII. Terra qua de caussa immobilis sit, & omnia in eam suo nutu ferantur pondera. 93.

CAPITA LIBRI SECVNDI IN SOMNIVM SCIPIONIS.

I. CONCENTVM quemdam effici motu cælestium corporum, & quomodo ratio eius concentus à Pythagora sit deprehensa: tum qui numeri apti sint consonantiis musicis; quotque consonantiæ sint. 96.

II. Plato quem in modum animam mundi ex numeris fabricatam esse docuerit; & quòd hinc etiam probari possit, concentum quemdam esse cælestium corporum. 100.

III. Aliis præterea indiciis ac rationibus concentum illum motuum cælestium posse ostendi: quodque interualla ea, quæ esse in anima ratione solâ intelliguntur, reuera in ipso mundi corpore deprehendantur. 105.

IV. Qui fiat vt inter sonos cælestis illius concentus alius acutior sit, alius grauior: quodnam ibi melodiæ sit genus; & cur sonus ille à nobis non audiatur. 108.

V. Terræ medietatem eam, in qua nos sumus, quinque esse distinctam zonis: quodque ex iis duas tantùm sint habitabiles; quarum altera habitetur à nobis, alteram qui incolant homines ignoretur: tum verò & in reliqua terræ medie-

tate

tate zonas esse easdem; & inter illas duas quoque ab hominibus habitari. 111.
VI. Quanta terræ spatia habitationi cesserint, quanta incultа sint. 118.
VII. In cælo eadem inesse zonas quæ insunt terræ; atque causam huius diuersitatis esse Solem: qui vt accessu suo causa caloris est, ita recessu frigus inducit. 119.
VIII. Obiter quomodo explicandus locus Virgilii primo Georgicôn de circulo zodiaco. 123.
IX. Non vno sed gemino oceani ambitu terrám omnem circumfluí: & quomodo angusta verticibus, latior lateribus, sit habitabilis nostra: tum de exiguitate Oceani, quem nos magnum vocamus. 125.
X. Mundum quidem esse æternum: cæterùm inde non posse sperari perpetuitatem gloriæ ac famæ apud posteros; quando mundo ipso manente ea quæ in ipso sunt vicissitudine quadam nunc óccidant, nunc rursus oriantur. 127.
XI. De diuersitate annorum: quodque is qui verè annus vertens est ac mundanus, quindecim annorum nostrorum ambiat millia. 131.
XII. Hominem non corpus esse sed mentem: & num quid in hoc mundo verè intereat ac corrumpatur. 134.
XIII. De tribus ratiocinandi modis, quibus immortalitatem animæ asseruêre Platonici. 137.
XIV. Quibus rationibus Aristoteles contra Platonem monstrare voluerit animam à seipsa moueri non posse. 139.
XV. Quibus argumentis Platonici magistrum suum aduersus Aristotelem tueantur, ostendentes vtique esse aliquid quod à seipso moueatur; idque necessariò esse animam: quibus probatis enerуata est prima obiectio Aristotelis. 144.
XVI. Quem in modum reliquæ Aristotelis obiectiones Platonicis refellantur. 150.
XVII. Scipionem ab auo suo Africano tam ad ociosas quam ad negocioſas virtutes incitatum fuisse: tum de tribus Philosophiæ partibus, quarum nullam Cicero intactam prætermerit. 156.

SATVRNALIORVM.

PRAEFATIO, ad Eustathium filium. 159.
CAP. I. Argumentum totius operis. 162.
II. Quæ conuiualis huius sermonis origo & quis ordo fuerit. 163.
III. De principio ac diuisione ciuilis diei. 167.
IV. Latinè dici *Saturnaliorum, noctu futura*, & *die crastini*. 169.
V. De exauctoratis obsoletisque verbis: tum rectè ac Latinè dici, *mille verborum est*. 174.
VI. De origine ac vsu *prætexta*; & quomodo hæc in vsum transierit nominis: inibique de aliorum quorundam nominum propriorum origine. 177.
VII. De Saturnaliorum origine ac vetustate; vbi & alia quædam obiter perstringuntur. 183.
VIII. De templo Saturni, deque his quæ in huius æde aut imagine visuntur: & quomodo intelligenda sint ea quæ de hoc deo fabulosè dici consueuerunt. 190.
IX. Qui deus Ianus, deque variis eius dei nominibus & potestate. 192.
X. Quo die Saturnalia celebrari consueuerint; & quòd primò vno tantum, deinde pluribus diebus sunt celebrata. 195.
XI. Non esse contemnendam sortem seruorum; cùm & dii horum curam gerant: & multos ex his fideles, prouidos, fortes, & philosophos quoque fuisse constet: tum sigillariorum origo quæ fuerit. 198.
XII. Quomodo annum ordinauerit Romulus. 207.
XIII. De ordinatione anni per Numam: & quæ causa intercalandi; quoque tempore primùm intercalatum sit. 214.
XIV. Quem in modum primùm Iulius, deinde Augustus Cæsares annum correxerint. 218.
XV. De Calendis, Idibus, ac Nonis. 221.
XVI. Quæ discrimina diuersitatesque fuerint dierum apud Romanos. 225.

XVII. Omnes deos referri ad Solem. Et quod ex variis Apollinis ostendatur nominibus, ipsum eundem esse deum quem Solem dicimus. 232.
XVIII. Liberum quoque patrem, eum ipsum esse deum quem Solem. 243.
XIX. Ne Martis quidem aut Mercurii aliud esse numen quàm Solem. 248.
XX. Quin Æsculapium quoque, & Salutem, & Herculem, & cum Iside, ipsum etiam Serapin, alios quàm Solem deos non esse. 251.
XXI. Adonin, Attinem, Osirin, & Horum, aliud non esse quàm Solem. Præterea & duodecim signa Zodiaci ad naturam Solis referri. 254.
XXII. Quòd Nemesis, Pan, (quem vocant Inuum) & Saturnus, aliud non sint quàm Sol. 259.
XXIII. Iouem quoque, & Assyriorum Adad, eundem esse quem Solem. Tum & theologorum & Orphei autoritate ostendi posse, omnes referri ad Solem. 260.
XXIV. De laudibus variaque eruditione Vergilii. Tum de iis quæ sequentibus libris per ordinem sunt explicanda. 264.

CAPITA LIBRI SECVNDI SATVRNALIORVM.

I. QVA occasione de iocis ac dicteriis veterum, sermo ortus fuerit inter conuiuas. 269.
II. De diuersorum iocis atque dicteriis. 272.
III. De iocis M. Tullii Ciceronis. 275.
IV. De iocis Augusti in alios, & aliorum rursus in ipsum. 278.
V. Super iocis ac moribus Iuliæ, Augusti filiæ. 283.
VI. Rursus de virorum iocis, argutisque responsis. 285.
VII. De sententiis ac dictis Laberii & Publii, mimographorum: deque Pylade ac Hyla, histrionibus. 286.

VIII. Quomodo Plato vino indulgendum esse præceperit: & quàm periculosum turpeque sit, tactus ac gustus voluptatibus esse obnoxium. 290.
IX. De luxu seu luxuria Q. Hortensii, Fabii Gurgitis, Metelli Pii, ac Metelli Pontificis maximi. Tum de porco Troiano, de léporum ac cochlearum saginatione. 293.
X. Saltandi cantandique studium, atque adeò ne histrionicam quidem, apud vetustiores Romanos inter turpia nominatum fuisse. 296.
XI. Quanto in pretio fuerint apud paulo vetustiores Romanos, pisces, & præsertim muræna. 299.
XII. De acipensere, mullo, scaro, lupo. 301.
XIII. De legibus latis contra luxuriam veterum Romanorum. 304.
XIV. De nucum generibus. 308.
XV. De generibus malorum & pyrorum. 311.
XVI. De ficuum, olearum, uvarumque generibus. 312.

CAPITA LIBRI TERTII SATVRNALIORVM.

I. QVAM accuratè Vergilius expresserit diuersos ritus sacrificandi. 315.
II. Quàm propriè Vergilius vsus sit verbis ad sacra pertinentibus. 317.
III. De sacro, profano, sancto, & religioso: quid ea sint; & quàm diligenter horum verborum proprietates expresserit Maro. 320.
IV. Quid delubrum, quid dii Penates. Et quòd ne in his quidem Vergilius à suâ recesserit diligentiâ. 323.
V. Quanta fuerit Vergilii cura in exprimendis diuersis hostiarum generibus: & cur Mezentium contemptorem dixerit deorum. 326.
VI. Mirandam fuisse Vergilii cum circa Romana, tum circa externa etiam sacra doctrinam: quod ex Apollinis Delii & Herculis victoris sacris ostenditur. 328.

VII. Ea etiam quæ negligenter in Vergilio transmittuntur à legentium vulgo, non carere sensuum profunditate. Et homines sacros cur occidere licuerit. 332

VIII. Quæ malè enunciando apud Vergilium corrumpantur. Et quòd ea nec ratione apud hunc poëtam careant, quæ fortuita esse videntur: cum aliis quibusdam. 333.

IX. De carmine quo euocari solebant dii tutelares, & aut vrbes aut exercitus deuoueri. 336.

X. Cur Vergilius tertio Æneidos fecerit Ioui immolari taurum: & quibus diis tauri immolari soleant. 339.

XI. Quòd Vergilius illo versu primi Georgicôn, *Cui tu lactis fauos & miti dilue Baccho*, significauit, Cereri mulso litandum esse: Tum quomodo & in primo & in octauo libro Æneidos in mensam libari faciat, quum in aram tantùm esset libandum. 340.

XII. Herculi cur Salios assignârit Vergilius: curque hos populeis ramis coronatos induxerit. 342.

CAPITA LIBRI QVARTI

SATVRNALIORVM.

I. DE affectu mouendo ex habitu personæ. 345.

II. Pathos tenore ipso orationis quomodo exprimatur. 346

III. Pathos ab ætate, à fortuna, debilitate, loco, tempore. 349.

IV. Pathos à causa, modo & materia. 352.

V. Pathos à simili. 356.

VI. Pathos à maiori & minori. 358.

SATVRNALIORVM.

I. SI non aliis, hoc certè præferendum esse Ciceroni Vergilium, quòd ille in vno tantùm, hic omnibus dicendi generibus excelluerit. De quatuor generibus dicendi, deque duplici stylo. 363.

II. Quæ Vergilius traxerit à Græcis: quodque tota Æneis effigiata sit ad exemplar Iliadis atque Odysseæ Homericæ. 367.

III. De diuersis Vergilii locis ex Homero traductis. 370.

IV. De iis quæ in primo Æneïdos sunt ex Homero tradu&cta. 374.

V. Quæ in secundo Æneïdos tradu&cta sint ab Homero. 377.

VI. Tertius & quartus Æneïdos quæ habeant ab Homero sumpta. 380.

VII. Quæ in quinto & sexto libris Vergilius ab Homero sit mutuatus. 383.

VIII. In septimo & octauo qui versus sint ab Homero sumpti. 386.

IX. Nono libro quæ insint, sumpta ab Homero. 389.

X. Quæ in reliquis libris mutuatus sit ab Homero Vergilius. 392.

XI. Quos locos ita transtulerit Vergilius vt Homero superior videatur. 396.

XII. In quibus par vtriusque poëtæ sit splendor. 402.

XIII. In quibus Vergilius Homerici carminis maiestatem non æquet. 404.

XIV. In tantum Vergilio dulcem fuisse imitationem Homeri, vt vitia quoque nonnulla æmulari voluerit. Tum quantopere illius sit imitatus epitheta, cæteraque quæ gratiorem reddunt orationem. 413.

XV. Quæ diuersitas catalogorum sit apud Vergilium & Homerum. 416.

XVI. Quæ in vtriusque catalogis similitudo; quàm crebræ apud vtrumque sententiæ. Tum in quibus siue casu siue sponte ab Homero Vergilius

desciscat; & in quibus imitationem ipsam dissimulet. 420.
XVII. Non satis aptè Vergilium feciſſe initium belli inter Troianos & Latinos. Inde, quæ ex Apollonio & Pindaro traduxerit: quamque Græcorum cum vocabulis tum inflexione etiam sit delectatus. 423.
XVIII. Quæ Vergilius tam occultè à Græcis traduxerit, vt vix vnde ducta sint possit agnosci. 427.
XIX. De aliis locis quos Vergilius à Græcis sumpsit, quarto & nono Æneïdos. 432.
XX. De Gargaris & Mysia, ex primo Georgicon. 437.
XXI. De poculorum generibus. 440.
XXII. De aliis quibusdam locis Vergilii. 443.

CAPITA LIBRI SEXTI

SATVRNALIORVM.

I. QVos vel ex dimidio sui, vel solidos etiam versus ab antiquis Latinis poëtis sit mutuatus Vergilius. 447.
II. Quos locos, aut integros, aut paucis admodum immutatis, ex antiquis Latinis scriptoribus Vergilius transtulerit: quosque ita mutauerit vt origo tamen eorum facilè deprehendatur. 456.
III. Quos locos primùm alii ex Homero transtulerint, inde Vergilius operi suo asciuerit. 464.
IV. De vocabulis Latinis, Græcis, barbarisque, quibus Vergilius primus vsus esse videri possit, quum tamen antè & veteres iisdem vsi sint. 476.
V. Epitheta, quæ apud Vergilium noua videntur, vetustioribus quoque in vsu fuisse. 471.
VI. De figuris illis quæ ita sunt peculiares Vergilio, vt apud alios aut rarò aut numquam reperiantur. 473.
VII. Vexare, Illaudatus, & Squalere, apud Vergilium quid significent. 479.
VIII. Alii tres loci apud Vergilium explicati. 481.

IX. Bidentes quid significent, & vnde dictæ. Deinde, equitem idipsum significare nonnumquam quod significaretur nomine equi. 485.

CAPITA LIBRI SEPTIMI SATVRNALIORVM.

I. QVANDO & quibus de rebus philosophandum in conuiuio. 488.
II. De quibus libenter quisque interrogetur. 493.
III. De vario scommatum genere: & quam cautè his vtendum inter conuiuas. 495.
IV. Cibum simplicem præferendum esse multiplici, vt qui sit digestu facilior. 500.
V. Contrà, cibum multiplicem aptiorem esse quàm sit simplex. 505.
VI. Vinum naturâ frigidum potiùs videri quàm calidum: & cur raro feminæ, senes citò inebrientur. 510.
VII. Fœminis frigidiórne sit natura, quàm viris, an calidior. Et cur mustum non inebriet. 514.
VIII. De facilitate vel difficultate digestionis quorundam ciborum: deque aliis quibusdam quæstiunculis oppidò quam argutis. 517.
IX. Cur se in orbem rotantes patiantur vertiginem capitis. Et quomodo cerebrum ipsum sensus expers, sensus tamen in cæteris membris gubernet. Ibique obiter, quæ partes humani corporis sensu careant. 520.
X. Qui fiat vt caluitium pariter atque canities anteriores capitis partes primùm inuadant. Deinde, cur fœminis atque eunuchis vox sit quàm viris exilior. 524.
XI. Cur ii quos pudet, aut qui gaudent, rubescant: at metuentes pallor inuadat. 526.
XII. De quæstionibus quindecim Disario ab Auieno propositis. 528.
XIII. De quæstionibus tribus quas Horus Disario proposuit. 535.

XIV. Simulacra cur sub aquis maiora esse videantur quàm reuera sint. Tum in vniuersum quomodo visio fiat: an susceptione simulacrorum quæ à rebus in oculos promanant, an potiùs emissione radiorum ex ipsis oculis. 539.
XV. Satin' rectè scriptum sit à Platone, cibum per stomachum trahi; potum verò per arteriam quæ τραχεῖα dicitur, fibris pulmonis illabi. 543.
XVI. Ovúmne prius fuerit an gallina. 547.

CAPITA LIBELLI

MACROBII

DE

DIFFERENTIIS ET SOCIETATIBVS GRÆCI LATINIQVE VERBI.

PRÆFATIO. pag. 556.
De verborum vtriusque [linguæ] differentiis, & societatibus. pag. 556.
De figuris. pag. 557.
De coniugationibus. pag. 559.
De tempore præsenti. pag. 560.
De præterito imperfecto. pag. 561.
De tempore perfecto. pag. 564.
De plusquam perfecto. pag. 567.
De futuro. pag. 568.
De præsenti tempore passiuo. pag. 570.
De tempore minùs-quàm-perfecto passiuo. pag. 571.
De perfecto & plus-quàm-perfecto passiuis. pag. 571.
De futuro passiuo. pag. 572.
De indicatiuo, qui & diffinitiuus. pag. 573.
De declinatione indicatiui. pag. 575.
De passiua declinatione. pag. 579.
De imperatiuo modo. pag. 581.
De coniunctiuo modo. pag. 586.
De optatiuo modo. pag. 587.
De infinito modo. pag. 589.

De

De impersonalibus. pag. 594.
De formis vel speciebus verborum. pag. 595.
De meditatiua. pag. 595.
De inchoatiua. pag. 595.
De frequentatiua. pag. 596.
De vsurpatiua. pag. 597.
De generibus verborum. pag. 597.
De defectiuis verbis. pag. 599.
Exemplum Græci verbi, πτίω, cum suis inflexionibus. pag. 602.
Excerptoris Monitio. pag. 604.

AVRELII

AVRELII MACROBII AMBROSII THEODOSII V. C. & inluſtris COMMENTARIVS EX CICERONE IN Somnium Scipionis.

LIBER PRIMVS.

CAP. I.

Quæ differentia & quæ ſimilitudo ſit inter Platonis ac Ciceronis de republica libros; curque aut ille indicium Eris, aut hic ſomnium Scipionis operi ſuo adſciverit.

INTER *Platonis & Ciceronis libros, quos de r. p. vtrumque conſtituiſſe conſtat, Euſtathi fili, vitæ mihi pariter dulcedo & gloria, hoc intereſſe prima fronte perſpeximus, quod ille rempub. ordinauit, hic retulit; alter qualis eſſe deberet, alter qualis eſſet à majoribus inſtituta, diſſeruit. in hoc tamen vel maxime operis ſimilitudinem ſeruauit imitatio, quod, cum Plato in voluminis concluſione à quodam vitæ reddito, quam reliquiſſe videbatur, indicari faciat qui ſit exutarum corporibus ſtatus animarum, adiecta quadam ſphærarum vel ſiderum non otioſa deſcriptione, rerum facies non diſſimilia ſignificans à Tulliano Scipione per quietem ſibi ingeſta narratur. Sed quod vel illi commento tali, vel hu c tali*

somnio in his potissimum libris opus fuerit, in quibus de rerum pub. statu loquebatur, quove attinuerit inter gubernandarum vrbium constituta, circulos, orbes globosque describere, de stellarum modo, de cæli conuersione tractare, quæsitu dignum & mihi visum est, & aliis fortasse videatur: ne viros sapientia præcellentes nihilque in inuestigatione veri nisi diuinum sentire solitos, aliquid castigato operi adiecisse superfluum suspicemur. de hoc ergo prius pauca dicenda sunt, vt liquido mens operis, de quo loquimur, innotescat. Rerum omnium Plato & actuum naturam penitus inspiciens aduertit in omni sermone suo de reipublicæ institutione proposito infundendū animis iustitiæ amorem; sine qua non solum respublica, sed nec exiguus hominum cœtus, nec domus quidem parua constabit. ad hunc porrò iustitiæ affectum pectoribus inoculandum nihil æque patrocinaturum vidit, quàm si fructus eius non videretur cum vita hominis terminari. hunc vero superstitem durare post hominem qui poterat ostendi, nisi prius de animæ immortalitate constaret? fide autem facta perpetuitatis animarū consequens esse animaduertit, vt certa illis loca nexu corporis absolutis, pro contemplatu probi improbive meriti deputata sint. sic in Phœdone, inexpugnabilium lucerationum anima in veram dignitatem propriæ immortalitatis asserta, sequitur distinctio locorum, quæ hanc vitam relinquētibus ea lege debentur quam sibi quisque viuendo sanxerit. sic in Gorgia, post peractam pro iustitia disputationem, de habitu post corpus animarum morali grauitate Socraticæ dulcedinis ammonemur. Idē igitur obseruāter secutus est in illis præcipue voluminibus, quibus statum reipublicæ formandum præcepit. nam postquam principatum iustitiæ dedit, docuitque animam post animal non perire: per illam demum fabulam (sic enim quidā vocant) quo anima post corpus euadat

& vnde

& vnde ad corpus veniat, in fine operis asserit, vt iustitiæ vel cultæ præmium vel spretæ pœnam, animis quippe immortalibus subiturisque iudicium seruari doceret. Hunc ordinem Tullius non minore iudicio reseruans quam ingenio repertus est. postquam in omni reipublicæ ocio ac negotio palmam iustitiæ disputando dedit: sacras immortalium animarum sedes & cælestium arcana regionum in ipso consummati operis fastigio locauit; indicans quo his perueniendum vel potius reuertendum sit, qui rempublicam cum prudentia, iustitia, fortitudine ac moderatione tractauerunt. Sed ille Platonicus secretorum relator Er quidam nomine fuit, natione Pamphylus, miles officio. qui, cum vulneribus in prælio acceptis vitam effudisse visus, duodecimo die demũ inter ceteros vna peremptos vltimo esset honorandus igne, subito seu recepta anima seu retenta quicquid temensis inter vtramque vitam diebus egerat viderat-ve, tamquam publicum professus indicium, humano generi enuntiauit. Hanc fabulam Cicero licet ab indoctis quasi ipse veri conscius doleat irrisam, exemplum tamen stolidæ reprehensionis vitans excitari narraturum, quam reuinisceremaluit.

CAP. II.

Quid respondendum Coloti Epicureo putanti philosopho non esse vtendum fabulis; quasque fabulas philosophia recipiat, & quando his philosophi soleant vti.

AC, prius quam somnij verba consulamus, enodandum nobis est, à quo genere hominum Tullius memoret vel irrisam Platonis fabulam, vel ne sibi idem eueniat non vereri. nec enim his verbis vult imperitum vulgus intelligi, sed genus hominum veri igna-

rum sub peritiæ ostentatione: quippe quos & legisse tu-
lia, & ad reprehendendum animatos constaret. Dice-
mus igitur & quos in tantum philosophũ referat quan-
dam censuræ exercuisse lenitatem, quisve eorum etiam
scriptam reliquerit accusationem; & postremo quid pro
ea duntaxat parte, quæ huic operi necessaria est, respon-
deri conueniat obiectis. quibus, quod factu facile est,
eneruatis, iam quicquid vel contra Platonis vel contra
Ciceronis opinionem etiam in Scipionis somnium seu ja-
culatus est vnquam morsus liuoris, seu forte jaculabi-
tur, dissolutum erit. Epicureorum tota factio, a quo
semper errore à vero denia, & illa existimans ridenda
quæ nesciat, sacrum volumen & augustissima irrisit na-
turæ seria. Colotes vero inter Epicuri auditores famo-
sior & loquacitate notabilior, etiam in librum retulit
quæ de hoc amarius reprehendit. sed cetera, quæ injuria
notauit, siquidem ad somnium de quo hic procedit ser-
mo non attinent, hoc loco nobis omittenda sunt. illam
calumniam persequemur, quæ, nisi supplodatur, manebit
Ciceroni cum Platone communis. ait à philosopho fa-
bulam non oportuisse confingi: quoniam nullum figmen-
ti genus veri professoribus conueniret. Cur enim, inquit,
si rerum cælestium notionem, si habitum nos animarum
docere voluisti, non simplici & absoluta hoc insinuatio-
ne curatum est, sed quæsita persona casusque excogitata
nouitas & composita aduocati scena figmenti ipsam
quærendi veri januam mendacio polluerunt? Hæc quo-
niam, cum de Platonico Ere jactantur, etiam quietem
Africani nostri somniantis incusant (vtraque enim sub
appositio argumento electa persona est, quæ accommoda
enuntiandis haberetur) resistamus vrgenti; & frustra
arguens refellatur: vt vna calumnia dissoluta vtriusque
factum incolumem, vt fas est, retineat dignitatem. Nec
omnibus fabulis philosophia repugnat, nec omnibus ac-
quiescit.

quiescit. &, vt facile secerni possit, quæ ex his ab se abdicet ac velut profana ab ipso vestibulo sacræ disputationis excludat, quæve etiam sæpe ac libenter admittat, diuisionum gradibus explicandum est. Fabulæ, quarum nomen indicat falsi professionem, aut tantum conciliandæ auribus voluptatis aut adhortationis quoque in bonam frugem gratia reperta sunt, auditum mulcent; velut comœdiæ, quales Menander ejusve imitatores agendas dederunt: vel argumenta fictis casibus amatorum referta; quibus vel multum se Arbiter exercuit, vel Apuleium nonnunquam lusisse miramur. Hoc totum fabularum genus, quod solas aurium delicias profitetur, è sacrario suo in nutricum cunas sapientiæ tractatus eliminat. Ex his autem, quæ ad quamdam virtutis speciem intellectum legentis hortantur fit secunda discretio. in quibusdam enim & argumentum ex ficto locatur & per mendacia ipse relationis ordo contexitur: vt sunt illæ Æsopi fabulæ elegantia fictionis illustres. at in aliis argumentum quidem fundatur veri soliditate: sed hæc ipsa veritas per quædam composita & ficta profertur. & hoc jam vocatur fabulosa narratio non fabula: vt sunt cerimoniarum sacra; vt Hesiodi & Orphei, quæ de deorum progenie actuve narrantur; vt mystica Pythagoreorum sensa referuntur. Ex hac ergo secunda divisione, quam diximus, à philosophiæ libris prior species, quæ concepta de falso per falsum narratur, aliena est. Sequens in aliam rursum discretionem scissa diuiditur. nam, cum veritas argumento subest, solaque fit narratio fabulosa; nõ vnus reperitur modus per figmentum vera referendi. aut enim contextio narrationis per turpia & indigna numinibus ac monstro similia componitur: vt di adulteri, Saturnus pudenda Cæli patris abscindens, & ipse rursus à filio regno potito in vincula conjectus; quod genus totum philosophi nescire maluerunt,

runt, aut sacrarum rerum notio sub figmentorum velamine honestis & tecta rebus & vestita nominibus enuntiatur. & hoc est solum figmenti genus, quod cautio de diuinis rebus admittit. Cum igitur nullam disputationi pariat injuriam vel Er index, vel somnians Africanus, sed rerum sacrarum enuntiatio integra sui dignitate his sit tecta nominibus, accusator tandem edoctus à fabulis fabulosa secernere conquiescat. Sciendum est tamen non in omnem disputationem philosophos admittere fabulosa; sed his vti solent, cum vel de anima, vel de aëreis atheriisve potestatibus, vel de ceteris dis loquuntur. Ceterum cum ad summum & principem omnium deum, qui apud Graecos τ' ἀγαθὸν, qui πρῶτον αἴτιον nuncupatur, tractatus se audet attollere; vel ad mentem, quam Graeci νοῦν appellant, originales rerum species, quae ἰδέαι dictae sunt, continentem, ex summo natam & profectam deo: cum de his, inquam, loquuntur, nihil fabulosum penitus attingunt. sed si quid de his assignare conantur, quae non sermonem tantummodo sed cogitationem quoque humanam superant, ad similitudines & exempla confugiunt, sic Plato cum de τ' ἀγαθῷ loqui esset animatus, dicere quid sit non ausus est, hoc solum de eo sciens, quod sciri quale sit ab homine non posset: solum vero ei simillimum de visilibus solem repperit; & per ejus similitudinem viam sermoni suo attollens se ad non comprehendenda patefecit. ideo & nullum ejus simulachrum, quod cum dis aliis constitueretur, finxit antiquitas: quia summus deus nataque ex eo mens sicut vltra animam, ita supra naturam sunt: quo nihil fas est de fabulis peruenire. De dis autem, vt dixi, ceteris, & de anima non frustra se, nec, vt oblectent, ad fabulosa conuertunt: sed quia sciunt inimicam esse naturae apertam nudamque expositionem sui: quae sicut vulgaribus hominum sensibus intellectum sui vario rerum tegmine ope-

operimentoque subtraxit: ita à prudentibus arcana sua voluit per fabulosa tractari. sic ipsa mysteria figurarum cuniculis operiuntur; ne vel hæc adeptis nuda rerum talium se natura præbeat: sed summatibus tantum viris sapientia interprete veri arcani conscius, contenti sint reliqui ad venerationem figuris defendentibus à vilitate secretum. Numenio denique inter philosophos occultorum curiosiori offensam numinum, quod Eleusina sacra interpretando vulgauerit, somnia prodiderunt, visas sibi ipsas Eleusinias deas habitu meretricio ante apertum lupanar ludere prostantes; admirantique & causas non conuenientis numinibus turpitudinis consulenti respondisse iratas, ab ipso se adyto pudicitiæ suæ vi abstractas & passim adeuntibus prostitutas. adeo semper ita se & sciri & coli numina maluerunt, qualiter in vulgus antiquitas fabulata est; quæ & imagines & simulacra formarum talium prorsus alienis, & ætates tam incrementi quam diminutionis ignaris, & amictus ornatusque varios corpus non habentibus assignauit. secundum hæc Pythagoras ipse atque Empedocles, Parmenides quoque & Heraclitus de diis fabulati sunt: nec secus Timæus; qui progenies eorum, sicuti traditum fuerat, exsecutus est.

CAP. III.

Quinque esse genera somniandi; atque somnium hoc Scipionis ad prima tria genera debere referri.

HIS *præliatis, antequam ipsa somnij verba tractemus, prius quot somniandi modos obseruatio deprehenderit, cum licentiam figurarum quæ passim quiescentibus ingeruntur sub definitionem ac regulam vetustas mitteret, edisseramus: vt cui eorũ generi somnium,*

de quo agimus, applicandum sit innotescat. Omnium, quæ videre sibi dormientes videntur, quinque sunt principales & diuersitates & nomina: aut enim est ὄναρ secundùm Græcos, quod Latini somnium *vocant; aut est ὅραμα, quod* visio *recte appellatur, aut est χρηματισμὸς, quod oraculum nuncupatur, aut est ἐνύπνιον, quod insomnium dicitur; aut est φάντασμα, quod Cicero, quotiens opus hoc nomine fuit, visum vocauit. Vltima ex his duo, cum videntur, cura interpretationis indigna sunt, quia nihil diuinationis apportant:* ἐνύπνιον *dico &* φάντασμα. *est enim* ἐνύπνιον, *quotiens cura oppressi animi corporisve siue fortunæ, qualis vigilantem fatigauerat, talem se ingerit dormienti. animi; si amator deliciis suis aut fruentem se videat aut carentem: si metuens quis imminentem sibi vel insidiis vel potestate personam, aut incurrisse hanc ex imagine cogitationum suarum, aut effugisse videatur. corporis; si temeto ingurgitatus aut distentus cibo, vel ex abundantia præfocari se existimet, vel grauantibus exonerari: aut contra, si esuriens cibum aut potum sitiens desiderare, quærere, vel etiam inuenisse videatur. fortunæ; cum se quis æstimat vel potentia, vel magistratu aut augeri pro desiderio, aut exui pro timore. Hæc & his similia, quoniam ex habitu mentis quietem sicut præuenerant, ita & turbauerant dormientis, vna cum somno aduolant & pariter euanescunt. hinc & insomnio nomen est, non quia per somnium videtur (hoc enim est huic generi commune cum ceteris) sed quia in ipso somnio tantummodo esse creditur, dum videtur; post somnium nullam sui vtilitatem vel significationem relinquit. Falsa esse insomnia nec Maro tacuit,*

Sed falsa ad cælum mittunt insomnia manes,

cælum hic viuorum regionem vocans: quia sicut di nobis, ita nos defunctis superi habemur. Amorem quoque

descri-

describens, cujus curam sequuntur insomnia, ait;

---Hærent infixi pectore vultus,
Verbaque: nec placidam membris dat cura quietem.

& post hæc:

Anna soror quæ me suspensam insomnia terrent?

φάντασμα vero, hoc est visum, cum inter vigiliam & adultam quietem in quadam, vt aiunt, prima somni nebula adhuc se vigilare æstimans, qui dormire vix cœpit, aspicere videtur irruentes in se, vel passim vagantes formas, à natura seu magnitudine seu specie discrepantes, variasq; tempestates rerum vel lætas vel turbulentas. In hoc genere est ἐνύπνιον; quem publica persuasio quiescentes opinatur inuadere & pondere suo pressos ac sentientes grauare. His duobus modis ad nullam noscendi futuri opem receptis, tribus ceteris in ingenium diuinationis instruimur. Et est oraculum quidem, cum in somnis parens vel alia sancta grauisque persona, seu sacerdos, vel etiam deus, aperte euenturum quid, aut non euenturum, faciendum vitandumve denunciat. Visio est autem, cum id quis videt, quod eodem modo quo apparuerat eueniet. amicum peregre commorantem, quem non cogitabat, visus sibi est reuersum videre, & procedenti obuius, quem viderat, venit in amplexus, depositum in quiete suscipit; & matutinus ei precator occurrit mandans pecuniæ tutelam, & fidæ custodiæ celanda committens. Somnium proprie vocatur, quod tegit figuris & velat ambagibus non nisi interpretatione intelligendam significatione rei quæ demonstratur, quod quale sit, à nobis non exponendum est, cum hoc vnusquisque, ex vsu quid sit, agnoscat. Hujus quinque sunt species. aut enim proprium, aut alienum, aut commune, aut publicum, aut generale est. Proprium est; cum se quis facientem patientemve aliquid somniat: alienum;

cum alium: commune; cum se vnà cum alio. Publicum est; cum ciuitati foroue vel theatro seu quibuslibet publicis mœnibus actibusve triste vel lætum quid existimat accidisse. generale est, cum circa solis orbem lunaremve globum, seu alia sidera vel cælum omnesve terras aliquid somniat innouatum. Hoc ergo, quod Scipio vidisse se retulit, & illa quæ sola probabilia sunt genera principalitatis amplectitur, & omnes ipsius somnij species attingit. est enim oraculum; quia Paulus & Africanus vterque parens, sancti grauesque, nec alieni sacerdotio, quid illi euenturum esset denuntiauerunt. est visio; quia loca ipsa, in quibus post corpus vel qualis futurus esset, aspexit. est somnium; quia rerum, quæ illi narratæ sunt altitudo tecta profunditate prudentiæ non potest nobis nisi scientia interpretationis aperiri. Ad ipsius quoq; somnij species omnes refertur. est proprium; quia ad supera ipse perductus est, & de se futura cognouit. est alienum; quod, quem statum aliorum animæ sortitæ sint, deprehendit. est commune; quod eadem loca tam sibi quam cæteris ejusdem meriti didicit præparari. est publicum; quod victoriam patriæ & Karthaginis interitum & Capitolinum triumphum ac solicitudinem futuræ seditionis agnouit. est generale; quod cælum cælique circulos conuersionisque concentum viuo adhuc homini noua & incognita, stellarum etiam ac luminum motus, terræque omnis situm, suspiciendo vel despiciendo concepit. Nec dici potest non aptum fuisse Scipionis personæ somnium, quod & generale esset & publicum: quia necdum illi contigisset amplissimus magistratus; imo cũ adhuc, vt ipse dicit, pæne miles haberetur. aiunt enim non habenda pro veris de statu ciuitatis somnia, nisi quæ rector ejus magistratusve vidisset, aut quæ de plebe non vnus sed multi similia somniassent. ideo apud Homerum, cum in concilio Græcorum Agamemnon somnium,

somnium, quod de instruendo prælio viderat, publicaret, Nestor, qui non minus ipse prudentia quam omnis juventa viribus juvit exercitum, concilians fidem relatis, De statu, inquit, publico credendum regio somnio: quod si alter vidisset, repudiaremus vt futile. Sed non ab re erat, vt Scipio, etsi necdum adeptus tunc fuerat consulatum, nec erat rector exercitus, Karthaginis somniaret interitum, cujus erat auctor futurus; audiretque victoriam beneficio suo publicam; videret etiam secreta natura vir non minus philosophia quam virtute præcellens. His assertis, quia superius falsitatis insomniorum Vergilium testem citantes, ejus versus fecimus mentionem eruti de geminarum somnij descriptione portarum. si quis forte quærere velit cur porta ex ebore falsis, & e cornu veris sit deputata; instruetur auctore Porphyrio, qui in commentarijs suis hæc in eundem locum dicit ab Homero sub eadem diuisione descriptum: Latet, inquit, omne verum, hoc tamen anima, cum ab officijs corporis somnio ejus paululum libera est, interdum aspicit; nonnunquam tendit aciem, nec tamen peruenit: &, cum aspicit, tamen non libero & directo lumine videt, sed interjecto velamine; quod nexus naturæ caligantis obducit. & hoc in natura esse idem Vergilius asserit dicens:

Adspice; namque omnē quæ nunc obducta tuenti
Mortales hebetat visus tibi, & humida circum
Caligat, nubem eripiam.

Hoc velamen cum in quiete ad verum vsque aciem animæ introspicientis admittit de cornu creditur, cujus ista natura est, vt tenuatum visui pervium sit: cum autem à vero hebetat ac repellit obtutum, ebur putatur: cujus corpus ita natura densatum est, vt ad quamvis extremitatem tenuitatis erasum, nullo visu ad vlteriora tendente penetretur.

CAP.

CAP. IV.

Propositum seu scopus hujus somnij quis sit.

TRACTATIS *generibus & modis, ad quos somnium Scipionis refertur, nunc ipsam ejusdem somnij mentem, ipsumque propositum, quem Græci σκοπὸν vocant, antequam verba inspiciantur, tentemus aperire; & eo pertinere propositum præsentis operis asseramus, sicut jam in principio hujus sermonis adstruximus, ut animas bene de republica meritorum post corpora cælo reddi, & illic frui beatitatis perpetuitate nos doceat. nam Scipionem ipsum hæc occasio ad narrandum somnium prouocauit, quod longo tempore se testatus est silentio condidisse. cum enim Lælius quereretur nullas Nasicæ statuas in publico, in interfecti tyranni remunerationem, locatas; respondit Scipio post alia in hæc verba:* Sed quamquam sapientibus conscientia ipsa factorum egregiorum amplissimum virtutis est præmium: tamen illa diuina virtus non statuas plumbo inhærentes, nec triumphos arescentibus laureis, sed stabiliora quædam & viridiora præmiorum genera desiderat. Quæ tamen ista sunt, inquit, Lælius? Tum Scipio, Patimini me, inquit, quoniam tertium diem jam feriati sumus. *& cetera, quibus ad narrationem somnij venit, docens illa esse stabiliora & viridiora præmiorum genera, quæ ipse vidisset in cælo bonis rerump. seruata rectoribus: sicut his verbis eius ostenditur:* Sed quo sis Africane alacrior ad tutandam rempublicam; sic habeto. Omnibus qui patriam conseruârint, adiuuerint, auxerint, certum esse in cælo & definitum locum, vbi beati æuo sempiterno fruantur. *& paulo post, hunc certum locum, qui sit designans, ait:* Sed sic, Scipio, ut

auus hic tuus, vt ego qui te genui, justitiam cole & pietatem : quæ cum magna in parentibus & propinquis, tum in patria maxima est. ea vita via est in cælum, & in hunc cœtum eorum qui jam vixere & corpore laxati incolunt locum, quem vides, significans galaxian. *Sciendum est enim quod locus, in quo sibi esse videtur Scipio per quietem lacteus circulus est, qui galaxias vocatur, siquidem his verbis in principio vtitur :* Ostendebat autem Karthaginem de excelso & pleno stellarum illustri & claro quodam loco. *& paulo post apertius dicit :* Erat autem is splendidissimo candore inter flammas circulus elucens, quem vos, vt à Graiis accepistis, orbem lacteum nuncupatis ; ex quo omnia mihi contemplanti præclara & mirabilia videbantur. *& de hoc quidem galaxia, cum de circulis loquemur, plenius disseremus.*

CAP. V.

Quamquam omnes numeri modo quodam pleni sint ; tamen septenarium & octonarium peculiariter plenos dici ; quamque ob causam octonarius plenus vocetur.

SED *jam quoniam inter libros, quos de republica Cicero quosque prius Plato scripserat, quæ differentia quæ similitudo habeatur, expressimus, & cur operi suo vel Plato Eris indicium vel Cicero somnium Scipionis adsciuerit, quidve sit ab Epicureis objectum Platoni, vel quemadmodum debilis calumnia refellatur, & quibus tractatibus philosophi admisceant, vel à quibus penitus excludant fabulosa, retulimus ; adjecimusque post hæc necessario genera omnium imaginum, quæ falsò quæque vero videntur in somnis, ipsasque distinximus*

species

ſpecies ſomniorum, ad quas Africani ſomnium conſtaret referri; & cur Scipioni conuenerit talia ſomniare; & de geminis ſomnij portis, qua fuerit à veteribus expreſſa ſententia ſuper his omnibus, ipſius ſomnij, de quo loquimur, mentem propoſitumque ſignauimus; & partem cæli euidenter expreſſimus, in qua ſibi Scipio per quietem hæc vel vidiſſe viſus eſt vel audiſſe quæ retulit: nunc jam diſcutienda nobis ſunt ipſius ſomnij verba, non omnia, ſed vt quæque videbuntur digna quæſitu. ac prima nobis tractanda ſe ingerit pars illa de numeris, in qua ſic ait: Nam cum ætas tua ſeptenos octies ſolis amfractus redituſque conuerterit, duoque hi numeri, quorum vterque plenus alter altera de cauſa habetur, circuitu naturali ſummam tibi fatalem confecerint: in te vnum atque in tuum nomen ſe tota conuertet ciuitas. te ſenatus, te omnes boni, te ſocij, te Latini intuebuntur: tu eris vnus in quo nitatur ciuitatis ſalus; ac, ne multa, dictator remp. conſtituas oportet ſi impias propinquorum manus effugeris. *Plenitudinem hic non fruſtra numeris aſſignat. plenitudo enim proprie niſi diuinis rebus ſupernisque non conuenit: neque enim corpus proprie plenum dixeris, quod cum ſui ſit impatiens effluendo, alieni eſt appetens hauriendo. quæ ſi metallicis corporibus non vſu veniunt, non tamen plena illa ſed vaſta dicenda ſunt. Hæc eſt igitur communis numerorum omnium plenitudo; quod cogitationi à nobis ad ſuperos meanti occurrit prima perfectio incorporalitatis in numeris. inter ipſos tamen proprie pleni vocantur ſecundum hos modos, qui præſenti tractatui neceſſarij ſunt, qui aut vim obtinent vinculorum, aut corpora rurſus efficiuntur, aut corpus efficiunt; ſed corpus, quod intelligendo non ſentiendo, concipias. totum hoc, vt obſcuritatis deprecetur offenſa, paulo altius repetita*

petita rerum luce, pandendum est. Omnia corpora superficie finiuntur, & in ipsam eorum pars vltima terminatur. hi autem termini, cum sint semper circa corpora quorum termini sunt, incorporei tamen intelliguntur. nam quousque corpus esse dicetur; necdum terminus intelligitur: cogitatio, quæ conceperit terminum, corpus relinquit. ergo primus à corporibus ad incorporea transitus ostendit corporum terminos. & hæc est prima incorporea natura post corporea, sed non pure nec ad integrum carens corpore: nam licet extra corpus natura ejus sit; tamen non nisi circa corpus apparet. cum totum denique corpus nominas; etiam superficies hoc vocabulo continetur: de corporibus eam tamet si non res sed intellectus sequestrat. Hæc superficies sicut est corporum terminus, ita lineis terminatur, quas suo nomine grammas Græcia nominauit. punctis lineæ finiuntur. Et hæc sunt corpora quæ mathematica vocantur; de quibus solerti industria geometrica disputatur. Ergo hæc superficies, cum ex aliqua parte corporis cogitatur, pro forma subjecti corporis accipit numerum linearum. nam seu trium vt trigonum, seu quatuor vt quadratum, seu plurium sit angulorum; totidem lineis sese ad extrema tangentibus planicies includitur. Hoc loco ammonendi sumus, quod omne corpus longitudinis latitudinis & altitudinis dimensionibus constat. Ex his tribus in lineæ ductu vna dimensio est. longitudo est enim sine latitudine. planicies vero, quam Græci ἐπιφάνειαν vocant, longo latoq; distenditur, alto caret. & hæc planicies quantis lineis contineatur expressimus. soliditas autem corporum constat, cum his duabus additur altitudo. fit enim tribus dimensionibus impletis corpus solidū, quod στερεὸν vocant: qualis est tessera, quæ cubus vocatur: si vero non vnius partis sed totius velis corporis superficiem cogitare, quod proponamus esse quadratum (vt de

vno,

vno, quod exemplo sufficiet, disputemus) jam non quatuor sed octo anguli colliguntur. quod animaduertis, si super vnum quadratum, quale prius diximus, alterum tale altius impositum mente conspicias, vt altitudo, quæ illi plano deerat, adjiciatur; fiatque tribus dimensionibus impletis corpus solidum, quod stereon vocant ad imitationem tesseræ, quæ cubus vocatur. Ex his apparet octonarium numerum solidum corpus & esse & haberi. siquidem vnum apud geometras puncti locum obtinet. duo, lineæ ductum faciunt, quæ duobus punctis, vt supra diximus, coërcetur. quatuor vero puncta aduersum se in duobus ordinibus bina per ordinem posita exprimunt quadri speciem à singulis punctis in aduersum punctum ejecta linea. Hæc quatuor, vt diximus, duplicata & octo facta duo quadra similia describunt: quæ sibi superpositâ additaque altitudine formam cubi, quod est solidum corpus, efficiunt. Ex his apparet antiquiorem esse numerum superficie & lineis, ex quibus illam constare memorauimus, formisque omnibus. à lineis enim ascenditur ad numerum tamquam ad priorem, vt intelligatur ex diuersis numeris linearum quæ forma geometricæ describantur. Ipsam superficiem cum lineis suis, primam post corpora diximus incorpoream esse naturam, nec tamen sequestrandam, propter perpetuam cum corporibus societatem. ergo quod ab hac sursum recedit, jam purè incorporeum est. numeros autem hæ superiores præcedens sermo patefecit. Prima est igitur perfectio incorporalitatis in numeris; & hæc est, vt diximus, numerorum omnium plenitudo. seorsum autem illa, vt supra admonuimus, plenitudo est eorum, qui aut corpus efficiant, aut efficiantur, aut vim obtineant vinculorum; licet alias quoque causas quibus pleni numeri efficiantur esse non ambigam. Qualiter autem octonarius numerus solidum corpus efficiat antelatis probatum

tum est. ergo singulariter quoque plenus jure dicetur propter corporeæ soliditatis effectum. Sed & ad ipsam veli harmoniam, id est, concinentiam, hunc numerum magis aptum esse non dubium est; cum sphæræ ipsæ octo sint, quæ moventur: de quibus securus sermo procedet. Omnes quoque partes, de quibus constat hic numerus, tales sunt, ut ex earum compage plenitudo nascatur: est enim aut de his quæ neque generantur neque generant; de monade & septem: quæ qualia sint, suo loco plenius explicabitur. aut de duplicato eo, qui & generatur & generat, id est, quatuor. nam hic numerus quatuor & nascitur de duobus, & octo generat, aut componitur de tribus & quinque; quorum alter primus omnium numerorum impar apparuit. quinarij autem potentiam sequens tractatus attinget. Pythagorici vero hunc numerum justitiam vocauerunt: quia primus omnium ita soluitur in numeros pariter pares, hoc est, in bis quaterna, ut nihilominus in numeros æque pariter pares diuisio quoque ipsa soluatur, id est, in bis bina. Eadem quoque qualitate contexitur; id est, bis bina bis. Cum ergo & contextio ipsius, pari æqualitate procedat, & resolutio æqualiter redeat vsque ad monadem, quæ diuisionem arithmetica ratione non recipit; merito propter æqualem diuisionem justitiæ nomen accepit: & quia ex supradictis omnibus apparet quanta & partium suarum & seorsum sua plenitudine nitatur, jure plenus vocatur.

CAP. VI.

Multas esse causas cur septenarius plenus vocetur.

SVPEREST vt septenarium quoque numerum plenum jure vocitandum ratio in medio constituta persuadeat. Ac primum hoc transire sine ad-

miratione non possumus; quod duo numeri, qui in se multiplicati vitale spatium viri fortis includerent, ex pari & impari constiterunt. hoc enim verè perfectum est, quod ex horum numerorum permixtione generatur. nam impar numerus mas & par femina vocatur. item arithmetici imparem patris & parem matris appellatione venerantur. hinc & Timæus Platonis fabricatorem mundanæ animæ deum partes ejus ex pari & impari, id est, duplari & triplari numero, intertexuisse memorauit; ita vt à duplari vsque ad octo, à triplari vsque ad viginti septem, staret alternatio mutuandi. hi enim primi cubi vtrimque nascuntur, siquidem à paribus bis bini, qui sunt quatuor, superficiem faciunt: bis bina bis, quæ sunt octo, corpus solidum fingunt. à dispari vero ter terna, quæ sunt nouem, superficiem reddunt; & ter terna ter, id est, ter nouena, quæ sunt viginti septem, primum æque cubum alterius partis efficiunt. Vnde intelligi datur hos duos numeros, octo dico & septem, qui ad multiplicationem annorum perfecti in republica viri conuenerunt, solos idoneos ad efficiendam mundi animam judicatos: quia nihil post auctorem potest esse perfectius. Hoc quoque notandum est, quod superius asserentes communem numerorum omnium dignitatem, antiquiores eos superficie & lineis ejus omnibusque corporibus ostendimus: præcedens autem tractatus inuenit numeros & ante animam mundi fuisse, quibus illam contextam augustissima Timæi ratio naturæ ipsius conscia & testis expressit. Hinc est quod pronuntiare non dubitauere sapientes animam esse numerum se mouentem. nunc videamus cur septenarius numerus suo seorsum merito plenus habeatur. cujus vt expressius plenitudo noscatur, primum merita partium de quibus constat, tum demum quid ipse possit, inuestigemus. Constat septenarius numerus vel ex vno & sex, vel ex duobus

& quin-

& quinque, vel ex tribus & quatuor. Singularum compagum membra tractemus; ex quibus fatebimur nullum alium numerum tam varia esse majestate secundum. Ex vno & sex compago prima componitur. vnum autem, quod μονὰς, id est, vnitas dicitur, & mas idem & femina est; par idem atque impar; ipse non numerus, sed fons & origo numerorum. Hac monas initium finisque omnium, neq; ipsa principij aut finis sciens, ad summum refertur deum, ejusque intellectum à sequentium numero rerum & potestatum sequestrat: nec in inferiore post deum gradu eam frustra desideraueris. Hac illa est mens ex summo enata deo, quæ vices temporum nesciens, in vno semper quod adest consistit æuo; cumq;, vtpote vna, non sit ipsa numerabilis, innumeras tamen generum species & de se creat & intra se continet. inde quoque aciem paululum cogitationis inclinans, hanc monadem reperies ad animam posse referri. anima enim aliena à siluestris contagione materiæ tantum se auctori suo ac sibi debens, simplicem sortita naturam, cum se animandæ immensitati vniuersitatis infundat, nullum init tamen cum sua vnitate diuortium. Vides vt hæc monas orta à prima rerum causa vsque ad animam vbique integra & semper individua continuationē potestatis obtineat. Hac de monade castigatius quam sē copia suggerebat. Nec te remordeat quod, cum omni numero præesse videatur, in conjunctione præcipue septenarij prædicetur. nulli enim aptius jungitur monas incorrupta, quam virgini. Huic autem numero, id est septenario, adeo opinio virginitatis inoleuit, vt Pallas quoque vocitetur. nam virgo creditur, quia nullum ex se parit numerum duplicatus, qui intra denarium coartetur, quem primum limitem constat esse numerorum. Pallas ideo; quia ex solius monadis fetu, & multiplicatione processit, sicut Minerua sola ex vno parente nata

perhibetur. Senarius vero, qui cum vno conjunctus septenarium facit, variæ ac multiplicis religionis & potentiæ est. primum quod solus ex omnibus numeris, qui infra decem sunt, de suis partibus constat. habet enim medietatem & tertiam partem, & sextam partem: & est medietas tria; tertia pars duo, sexta pars vnum: quæ omnia simul sex faciunt. habet alia suæ venerationis indicia, sed, ne longior faciat sermo fastidium, vnum ex omnibus eius officium persequemur. quod ideo prætulimus, quia hoc commemorato, non senarii tantum, sed & septenarii pariter dignitas adstruetur. Humano partui frequentiorem vsum nouem mensium, certo numerorum modulamine natura constituit: sed ratio sub adsciti senarii numeri multiplicatione procedens etiam septem menses compulit vsurpari. quam breuiter absoluteque dicemus duos esse primos omnium numerorum cubos, id est, à pari octo, ab impari viginti septem: & esse imparem marem, parem feminam superius expressimus. horum vterque si per senarium numerum multiplicetur, efficiunt dierum numerum, qui septem mensibus explicantur. coëant enim numeri mas ille qui memoratur & femina, octo scilicet & viginti septem; pariunt ex se quinque & triginta. hæc sexies multiplicata creant decem & ducentos: qui numerus dierum mensem septimum claudit. Ita est ergo natura secundus hic numerus, vt primam humani partus perfectionem quasi arbiter quidam maturitatis absoluat. Discretio vero futuri partus; sicut Hippocrates refert, sic in vtero dinoscitur. aut enim septuagesimo aut nonagesimo die conceptus mouetur. dies ergo motus, quicunque fuerit de duobus, ter multiplicatus, aut septimum aut nonum explicat mensem. Hæc de prima septenarii copulatione libata sint. Secunda de duobus & quinque est. ex his dyas, quia post monadem prima est, primus est numerus.

rus. hac ab illa omni potentia solitaria in corporis intelligibilis lineam prima defluxit. ideo & ad vagas stellarum & luminum sphaeras refertur; quia ha quoque ab illa, quae ἀπλανὴς dicitur, in numerum scissae & in varii motus contrarietatem retortae sunt. hic ergo numerus cum quinario aptissime jungitur, dum hic ad errantes, ut diximus, ad caeli Zonas ille referatur: sed illo ratione scissionis; hic numero. Illa vero quinario numero proprietas excepta potentia vltra ceteras eminentis euenit, quod solus omnia quaeque sunt, quaque videntur esse, complexus est. esse autem dicimus intelligibilia, videri esse corporalia omnia, seu diuinum corpus habeant seu caducum. Hic ergo numerus simul omnia & supera & subiecta designat. aut enim deus summus est, aut mens ex eo nata in qua species rerum continentur, aut mundi anima quae animarum omnium fons est, aut caelestia sunt vsque ad nos, aut terrena natura est: & sic quinarius rerum omnium numerus impletur. de secunda septenarii numeri coniunctione dicta hac pro affectatae breuitatis necessitate sufficiant. Tertia est de tribus & quatuor. quae quantum valeat reuoluamus. Geometrici corporis ab impari prima planicies in tribus lineis constat. his enim trigonalis forma concluditur. à pari vero prima in quatuor inuenitur. item scimus secundum Platonem, id est, secundum ipsius veritatis arcanum, illa forti inter se vinculo colligari, quibus interiecta medietas praestat vinculi firmitatem. cum vero medietas ipsa geminatur, ea quae extima sunt non tenaciter tantum, sed etiam insolubiliter vinciuntur. Primo ergo ternario contigit numero vt inter duo summa medium, quo vinciretur, acciperet. quaternarius vero duas medietates primus omnium nactus est, quas ab hoc numero deus mundanae molis artifex conditorque mutuatus, insolubili inter se vinculo elementa

deuinxit: sicut in Timæo Platonis assertum est, non aliter tam controuersa sibi ac repugnantia & naturæ communionē abnuentia permiscerī, terram dico & ignem, potuisse & per tam jugabilem competentiam fœderari, nisi duobus mediis aëris & aquæ nexibus vincirentur. ita enim elementa inter se diuersissima opifex tamē deus ordinis oportunitate connexuit, vt facile jungerentur. nam, cum binæ essent in singulis qualitates, talem vnicuique de duobus alteram dedit, vt in eo, cui adhæreret, cognatam sibi & similem reperiret. terra est sicca & frigida: aqua vero frigida & humecta est. hæc duo elementa, licet sibi per siccum humectumq; contraria sint, per frigidum tamen communē junguntur. aër humectus & calidus est: &, cum aquæ frigidæ contrarius sit calore, conciliatione tamen socij copulatur humoris. super hunc ignis cum sit calidus & siccus, humorem quidem aëris respuit siccitate, sed connectitur per societatē caloris. & ita fit vt singula quæque elementorum duo sibi hinc inde vicina singulis qualitatibus velut quibusdam amplectantur vlnis. aqua terram frigore, aërem sibi nectit humore. aër aquæ humecto simili & igni calore sociatur. ignis aëri miscetur vt calido; terræ jungitur siccitate. terra ignem sicco patitur; aquam frigore non respuit. Hæc tamen varietas vinculorum, si elementa duo forent, nihil inter ipsa firmitatis habuisset; si tria, minus quidem valido, aliquo tamen nexu vincienda nodaret. inter quatuor vero insolubilis colligatio est; cum duæ summitates duabus interjectionibus vinciuntur. quod erit manifestius, si in medio posuerimus ipsam continentiam sensus de Timæo Platonis exceptam. Diuini decoris, inquit, ratio postulabat talem fieri mundum, qui & visum pateretur, & tactum. constabat autem neq; videri aliquid posse sine ignis beneficio, neque tangi sine solido, & solidum nihil esse sine terra. vnde

mundi

mundi omne corpus de igni & terra instituere fabricator incipiens vidit duo conuenire sine medio colligante non posse, & hoc esse optimum vinculū, quod & se pariter & à se liganda deuinciat: vnam vero interjectionem tunc solum posse sufficere, cum superficies sine altitudine vincienda est: at, vbi artanda vinculis est alta dimensio, nodum nisi gemina interjectione non connecti. inde aërem & aquam inter ignem terramq; contexuit: & ita per omnia vna & sibi conueniens jugabilis competentia occurrit elementorum diuersitatē ipsa differentiarum æqualitate consocians. nam quantum interest inter aquam & aërem causa densitatis & ponderis, tantumdem inter aërem & ignem est. & rursus quod interest inter aërem & aquam causa leuitatis & raritatis, hoc interest inter aquam & terram. item quod interest inter terram & aquam causa densitatis & ponderis, hoc interest inter aquā & aërem: & quod inter aquam & aërem, hoc inter aërem & ignem. & contra quod interest inter ignem & aërem tenuitatis leuitatisque causa, hoc inter aërem & aquam est: & quod est inter aërē & aquam; hoc inter aquam intelligitur & terram. Nec solum sibi vicina & cohærentia comparantur: sed eadem alternis saltibus custoditur æqualitas. nam quod est terra ad aërem, hoc est aqua ad ignem; & quotiens verteris, eandem reperies jugabilem competentiam. ita ex ipso quo inter se sunt æqualiter diuersa sociantur. Hæc eo dicta sint vt aperta ratione constaret neque planiciem sine tribus, neque soliditatem sine quatuor posse vinciri. ergo septenarius numerus geminam vim obtinet vinciendi: quia ambæ partes eius vincula prima sortitæ sunt; ternarius cum vna medietate, quaternarius cum duabus. hinc in alio loco eiusdem somnij Cicero de septenario dicit: Qui numerus rerum omnium fere nodus est. *Item omnia corpora aut mathematica sunt alumna*

geometriæ, aut talia quæ visum tactumve patiantur. horum priora tribus incrementorum gradibus constant. aut enim linea ejicitur ex puncto, aut ex linea superficies, aut ex planicie soliditas. Altera vero corpora quatuor elementorum collato tenore, in robur substantiæ corpulentæ concordi concretione coalescunt. Nec non omnia corporum tres sunt dimensiones, longitudo, latitudo, profunditas: termini adnumerato effectu ultimo quatuor, punctum, linea, superficies, & ipsa soliditas. item, cum quatuor sint elementa ex quibus constant corpora, terra, aqua, aër, & ignis, tribus sine dubio interstitiis separantur. quorum unum est à terra usque ad aquã, ab aqua usque ad aërẽ sequens, tertium ab aëre usque ad ignem. & à terra quidem usque ad aquam spatium, necessitas à physicis dicitur; quia vincire & solidare creditur, quod est in corporibus lutulentum: unde Homericus censor cum Græcis imprecaretur, Vos omnes, inquit, in terram & aquam resoluamini, in id dicens, quod est in natura humana turbidum, quo facta est homini prima concretio. illud vero quod est inter aquam & aërem, ἁρμονία dicitur; id est apta & consonans conuenientia: quia hoc spatium est quod superioribus inferiora conciliat, & facit dissona conuenire. inter aërem vero & ignem obedientia dicitur: quia, sicut lutulenta & grauia superioribus necessitate junguntur, ita superiora lutulentis obedientia copulantur, harmonia media conjunctionem utrisque præstante. Ex quatuor igitur elementis & tribus eorum interstitiis absolutionem corporum constare manifestum est. ergo hi duo numeri, tria dico & quatuor, tam multiplici inter se cognationis necessitate sociati, efficiendis utrisque corporibus consensu ministri fœderis obsequuntur. Nec solum explicandis corporibus hi duo numeri collatiuum præstant fauorem: sed quaternarium quidem Pythagorei quem τετρακτὺν vocant,

vocant, adeo quasi ad perfectionem animæ pertinentem inter arcana venerantur, vt ex eo & iurisiurandi religionem sibi fecerint,

Οὐ μὰ τὰν ἀμετέρᾳ ψυχᾷ παραδόντα τετρακτύν.

Iuro tibi per eum, qui dat animæ nostræ quaternarium numerum.

Ternarius vero assignat animã tribus suis partibus absolutã. quarum prima est ratio, quam λογιστικὸν appellãt. secunda animositas, quam θυμικὸν vocant. tertia cupiditas, quæ ἐπιθυμητικὸν nuncupatur. item nullus sapientum animam ex symphoniis quoque musicis constitisse dubitauit. inter has non paruæ potentiæ est quæ dicitur διὰ πασῶν. hæc constat ex duabus, id est, διὰ τεσσάρων, & διὰ πέντε: fit autem diapente ex hemiolio, & fit diatessaron ex epitrito. & est primus hemiolius tria, & primus epitritus quatuor. quod quale sit, suo loco planius exsequemur. Ergo ex his duobus numeris constat diatessaron & diapente, ex quibus diapason symphonia generatur, vnde Vergilius nullius disciplinæ expers, plenè & per omnia beatos exprimere volens, ait:

O terque quaterque beati.

Hæc de partibus septenarii numeri sectantes compendia diximus. de ipso quoque pauca dicemus. Hic numerus ἑβδὰς nunc vocatur antiquato vsu primæ litteræ. apud veteres enim septas vocitabatur, quod Græco nomine testabatur venerationem debitam numero. nam primo omnium hoc numero anima mundana generata est, sicut

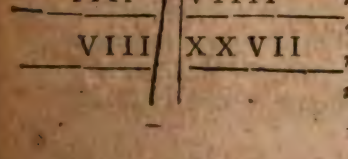

Timæus Platonis edocuit. monade enim in vertice locata, terni numeri ab eadem ex vtraque parte fluxerunt; ab hac pares, ab illa impares: id est,

post monadem à parte altera duo, inde quatuor, deinde octo: ab altera vero parte tria, deinde nouem, & inde viginti septem. & ex his numeris facta contextio generationem animæ imperio creatoris effecit. Non paruæ ergo hinc potentia numeri hujus ostenditur, quia mundanæ animæ origo septem finibus continetur. septē quoque vagantium sphærarum ordinem illi stelliferæ & omnes continenti subjecit artifex fabricatoris prouidentia; quæ & superioris rapidis motibus obuiarent, & inferiora omnia gubernarent. Lunam quoque quasi ex illis septimam numerus septenarius mouet, cursumq; ejus ipse dispensat. quod cum multis modis probetur, ab hoc incipiat ostendi. Luna octo & viginti prope diebus totius zodiaci ambitum conficit. nam etsi per triginta dies ad solem, à quo profecta est, remeat; solos tamen fere viginti octo in tota zodiaci circuitione consumit: reliquis solem, qui de loco in quo eum reliquit abscesserat, comprehendit. Sol enim vnum de duodecim signis integro mense metitur. ponamus ergo sole in prima parte arietis constituto ab ipsius, vt ita dicam, orbe emersisse lunam, quod eam nasci vocamus. hæc post viginti octo dies & horas ferè septem ad primam partem arietis redit; sed illic non inuenit solem. interea enim & ipse progressionis suæ lege vlterius abscessit, & ideo ipsa necdum putatur eò vnde profecta fuerat reuertisse: quia oculi nostri tunc non à prima parte arietis, sed à sole eam sensérant processisse. hunc ergo diebus reliquis, id est, duobus, plus minusve consequitur; & tunc orbi ejus denuo succedens ac denuo inde procedens rursus dicitur nasci. inde ferè numquam in eodem signo bis continuo nascitur nisi in geminis, vbi hoc nonnumquam euenit; quia dies in eo sol duos supra triginta altitudine signi morante consumit. rarissimo in aliis, si circa primā signi partem à sole procedat. hujus ergo viginti octo dierum numeri septe-

narius

narius origo est. nam si ab vno vsque ad septem, quantum singuli numeri exprimunt, tantum antecedentibus addendo procedas; inuenies viginti octo nata de septem. Hunc etiam numerum, qui in quater septenos aequa sorte digeritur, ad totam zodiaci latitudinem emetiendam remetiendamque consumit. nam septem diebus ab extremitate septemtrionalis ora oblique per latum meando ad medietatem latitudinis peruenit; qui locus appellatur ecliptícus: septem sequentibus à medio ad imum australe delabitur: septem aliis rursus ad medium obliquata conscendit: vltimis septem septemtrionali redditur summitati. ita isdem quater septenis diebus omnem zodiaci & longitudinem & latitudinem circum perque discurrit. similibus quoque dispensationibus hebdomadum, luminis sui vices sempiterna lege variando disponit. primis enim septem vsque ad medietatem velut diuisi orbis excrescit, & ἀνάπλεως tunc vocatur. secundis orbem totum renascentes ignes colligendo jam complet, & plena tunc dicitur. tertijs ἀνάπλεως rursus efficitur, cum ad medietatem decrescendo contrahitur. quartis vltima luminis sui diminutione tenuatur. septem quoque permutationibus, quas phasis vocant Graeci, toto mense distinguitur; cum nascitur, cum fit dichotomos; & cum fit ἀμφίκυρτος, cum plena, & rursus amphicyrtos; ac denuo dichotomos, & cum ad nos luminis vniuersitate priuatur. amphicyrtos est autem, cum supra diametrum dichotomi est antequam orbis conclusione cingatur, vel de orbe jam minuens inter medietatem ac plenitudinem insuper mediam luminis curuat eminentiam. Sol quoque ipse, de quo vitam omnia mutuantur, septimo signo vices suas variat. nam à solstitio hiemali, ad aestiuum septimo peruenit signo; & à tropico verno vsque ad autumnale tropicum septimi signi peragratione producitur. Tres quoque conuersiones lucis aetherea

per

per hunc numerum constant. est autem prima maxima, secunda media, minima est tertia. & maxima est anni secundum solem, media mensis secundum lunam, minima diei secundum ortum & occasum. Est vero vnaquaque conuersio quadripartita: & ita constat septenarius numerus, id est, ex tribus conuersionum, & ex quatuor modis, quibus vnaquaque conuertitur: hi sunt autem quatuor modi. fit enim prima humida, deinde calida, inde sicca, & ad vltimum frigida. & maxima conuersio, id est, anni, humida est verno tempore, calida æstiuo, sicca autumno, frigida per hiemem. media autem conuersio mensis per lunam ita fit; vt prima sit hebdomas humida (quia nascens luna humorem assolet concitare) secunda calida adolescente in ea jam luce de solis adspectu: tertia sicca quasi plus ab ortu remota; quarta frigida, deficiente jam lumine. Tertia vero conuersio, quæ est diei secundum ortum & occasum, ita disponitur; quod humida sit vsque ad primam de quatuor partibus partem diei, calida vsque ad secundam, sicca vsque ad tertiam, quarta jam frigida. Oceanus quoque in incremento suo hunc numerum tenet. nam primo nascentis lunæ die fit copiosior solito; minuitur paulisper secundo; minoremque videt eum tertius quàm secundus: & ita decrescendo ad diem septimum peruenit. rursus octauus dies manet septimo par; & nonus fit similis sexto; decimus quinto; & vndecimus fit quarto par; tertio quoque duodecimus; & tertius decimus fit similis secundo, quartus decimus primo. tertia vero hebdomas eadem facit quæ prima, quarta eadem quæ secunda. Hic denique numerus est qui hominem concipi, formari, edi, viuere, ali, ac per omnes ætatum gradus tradi senectæ atque omnino constare facit. nam, vt illud taceamus, quod vterum nulla vi seminis occupatum hoc dierum numero natura constituit velut decreto

creto exonerandæ mulieris vectigali, mense redeunte purgari: hoc tamen prætereundum non est, quia semen, quod post jactum sui intra horas septem non fuerit in effusionem relapsum, hæsisse in vitam pronuntiatur. verum semine semel intra formandi hominis monetam locato, hoc primum artifex natura molitur, vt die septimo folliculum genuinum circumdet humori ex membrana tam tenui, qualis in ouo ab exteriore testa clauditur, & intra se claudit liquorem. Hoc cum à physicis deprehensum sit; Hippocrates quoque ipse, qui tam fallere quam falli nescit, experimenti certus asseruit, referens in libro, qui de natura pueri inscribitur, tale seminis receptaculum de vtero ejus ejectum, quam septimo post cõceptum die grauidam intellexerat. Mulierem enim semine non effuso, ne grauida maneret orantẽ, imperauerat saltibus concitari; aitque septimo die saltum septimum eiiciendo cum tali folliculo, qualem supra retulimus, suffeciisse conceptui. hac Hippocrates. Straton vero Peripateticus, & Diocles Carystius per septenos dies concepti corporis fabricam hac obseruatione dispensant, vt hebdomade secunda credant guttas sanguinis in superficie folliculi, de quo diximus, apparere, tertia demergi eas introrsum ad ipsum conceptionis humorem; quarta humorem ipsum coagulari, vt quiddam velut inter carnem & sanguinem liquida adhuc soliditate conueniat; quinta vero interdum fingi in ipsa substantia humoris humanam figuram magnitudine quidem apis, sed vt in illa breuitate membra omnia & designata totius corporis lineamenta consistant. ideo autem adjecimus, interdum; quia constat, quotiens quinta hebdomade fingitur designatio ista membrorum, mense septimo maturari partum: cum autem nono mense absolutio futura est, siquidem femina fabricatur, sexta hebdomade membra diuidi; si masculus, septima. Post partum

tum vero vtrum victurum sit quod effusum est, an in vtero sit præmortuum, vt tantummodo spirans nascatur, septima hora discernit. vltra hunc enim horarum numerum, quæ præmortua nascuntur, aëris halitum ferre non possunt: quem quisquis vltra septem horas sustinuerit, intelligitur ad vitam creatus, nisi alter forte, qualis perfectum potest, casus eripiat. item post dies septem jactat reliquias vmbilici; & post bis septem incipit ad lumen visus ejus moueri, & post septies septem libere jam & pupulas & totam faciem vertit ad motus singulos videndorum. Post septem vero menses dentes incipiunt mandibulis emergere, & post bis septem sedet sine casus timore. Post ter septem sonus ejus in verba prorumpit; & post quater septem non solum stat firmiter, sed & incedit. Post quinquies septem incipit lac nutricis horrescere; nisi fortè ad patientiam lõgioris vsus continuata consuetudine protrahatur. Post annos septem dentes, qui primi emerserant, alijs aptioribus ad cibum solidum nascentibus cedunt; eodemque anno, id est septimo, plene absoluitur integritas loquendi. vnde & septem vocales litteræ à natura dicuntur inuentæ; licet Latinitas eadem modo longas modo breues pronunciando, quinque pro septem tenere maluerit. Apud quos tamen, si sonos vocalium non apices numeraueris, similiter septem sunt. Post annos autem bis septẽ ipsa ætatis necessitate pubescit. tunc enim moueri incipit vis generationis in masculis, & purgatio feminarum. ideo & tutela puerili quasi virile jam robur absoluitur, de qua tamen femina, propter votorum festinationem, maturius biennio legibus liberantur. Post ter septenos annos flore genas vestit juuenta: idemque annus finem in longum crescendi facit. & quarta annorum hebdomas impleta in latum quoque crescere vltra jam prohibet. quinta omne virium, quanta inesse vnicuique possunt, complet

augmen-

augmentum: nulloque modo jam potest quisquam se fortior fieri. inter pugiles denique hæc consuetudo servatur, vt, quos jam coronauere victoriæ, nihil de se amplius in incrementis virium sperent: qui vero expertes hujus gloriæ vsque illo manserunt, à professione discedant. Sexies vero septem anni seruant vires ante collectas, nec diminutionem nisi ex accidenti euenire patiuntur. Sed à sexta vsque ad septimam septimanam fit quidem diminutio, sed occulta, & quæ detrimentum suum aperta defectione non prodat. ideo nonnullarum rerumpublicarum hic mos est, vt post sextam ad militiam nemo cogatur. in pluribus datur remissio iusta post septimam. Notandum vero quod, cum numerus septem se multiplicat, facit ætatem quæ proprie perfecta & habetur & dicitur: adeo vt illius ætatis homo (vtpote qui perfectionem & attigerit jam, & necdum præterierit) & consilio aptus sit, nec ab exercitio virium alienus habeatur. Cum vero decas, qui & ipse perfectissimus numerus est, perfecto numero, id est, ἑπτάδι, jungitur, vt aut decies septem, aut septies deni computentur anni: hæc à physicis creditur meta viuendi, & hoc vitæ humanæ perfectum spatium terminatur. quod si quis excesserit; ab omni officio vacuus soli exercitio sapientiæ vacat, & omnem vsum sui in suadendo habet, aliorum munerum vacatione reuerendus. à septima enim vsque ad decimam septimanam pro captu virium, quæ adhuc singulis perseuerant, variantur officia. idem numerus totius corporis membra disponit. septem enim sunt intra hominem, quæ à Græcis nigra membra vocitantur; lingua, cor, pulmo, jecur, lien, renes duo. & septem alia cum venis & meatibus, quæ adjacent singulis, ad cibum & spiritum accipiendum reddendumq; sunt deputata, guttur, stomachus, aluus, vesica, & intestina principalia tria: quorum vnum dissiptum vocatur; quod ventrem

trem & cetera inteſtina ſecernit: alterum medium; quod Graci μεσέντερον dicunt. tertium; quod veteres hiram vocarunt: habeturque præcipuum inteſtinorum omnium, & cibi retrimenta deducit. De ſpiritu autem & cibo quibus accipiendis (vt relatum eſt) atque reddendis membra, quæ diximus, cum meatibus ſibi adiacentibus obſequuntur, hoc obſeruatum eſt, quod ſine hauſtu ſpiritus vltra horas ſeptem, ſine cibi, vltra totidem dies vita non durat. Septem ſunt quoque gradus in corpore, qui dimenſionem altitudinis ab imo in ſuperficiem complent; medulla, os, neruus, vena, arteria, caro, cutis. hæc de interioribus. In aperto quoque ſeptem ſunt corporis partes; caput, pectus, manus, pedesque & pudendum. Item, quæ diuiduntur, non niſi ſeptem compagibus juncta ſunt; vt in manibus eſt humerus, brachium, cubitus, vola & digitorum terni nodi: in pedibus verò femur, genu, tibia, pes ipſe, ſub quo vola eſt, & digitorum ſimiliter nodi terni. Et, quia ſenſus eorumque miniſteria natura in capite, velut in arce, conſtituit; ſeptem foraminibus ſenſuum celebrantur officia: id eſt, oris; ac deinde oculorum, narium, & aurium binis. vnde non immerito hic numerus, totius fabricæ diſpenſator & dominus, ægris quoque corporibus periculum ſanitatemve denuntiat. imo ideo & ſeptem motibus omne corpus agitatur. aut enim acceſſio eſt, aut receſſio, aut in lævam dextramve deflexio, aut ſurſum quis ſeu deorſum mouetur; aut in orbem rotatur. Tot virtutibus inſignitus ſeptenarius, quas vel de partibus ſuis mutuatur vel totus exercet, jure plenus & habetur & dicitur. Et abſoluta, vt arbitror, ratione iam conſtitit cur diuerſis ex cauſis octo & ſeptem pleni vocentur. Senſus autem hic eſt. Cum ætas tua quinquageſimum & ſextum annum compleuerit, quæ ſumma tibi fatalis erit: ſpes quidem ſalutis publicæ te videbit; & pro re-

mediis

mediis communis bonorum omnium status virtutibus tuis dictatura debebitur; sed si euaseris insidias propinquorum. nam per septenos octies solis amfractus reditusque, quinquaginta & sex significat annos, amfractum solis & reditum annum vocans: amfractum; propter Zodiaci ambitum: reditum; quia eadem signa per annos singulos certa lege metitur.

CAP. VII.

Obscura inuolutaque semper esse somnia ac signa de aduersis; & tamen semper subesse aliquid, quo possit quoquomodo deprehendi veritas, modò diligens assit scrutator.

HIC *quidam mirantur quid sibi velit ista dubitatio, si effugeris, quasi potuerit diuina anima & olim cælo reddita, atque hic maxime scientiam futuri professa, nescire, possit ne nepos suus an non possit euadere. sed non aduertunt hanc habere legem omnia vel signa vel somnia, vt de aduersis obliquè aut denuntient, aut minentur, aut moneant. & ideo quædam cauendo transimus; alia exorando & litando vitantur. alia sunt ineluctabilia, quæ nulla arte nullo auertuntur ingenio. nam, vbi admonitio est, vigilantia cautionis euadituri quod apportant minæ, litatio propitiationis auertit: nunquam denuntiata vanescunt. Hic subjicies: Vnde igitur ista discernimus, vt possit cauendumne an exorandum an vero patiendum sit deprehendi? Sed præsentis operis fuerit insinuari qualis soleat in diuinationibus esse affectata confusio; vt desinas de inserta velut dubitatione mirari. ceterum in suo quoque opere artificis erit signa quærere quibus ista discernat, si hoc vis diuina non impedit. nam illud:*

Prohibent nam cetera Parcæ
Scire,

Maronis est ex intima disciplinæ profunditate sententia. Diuulgatis etiam docemur exemplis quam pæne semper cum prædicuntur futura, ita dubijs obserantur, vt tamen diligens scrutator nisi diuinitus, vt diximus, impeditur, subesse reperiat apprehendendæ vestigia veritatis: vt ecce Homericum somnium à Ioue, vt dicitur, missum ad conferendam futuro die cum hostibus manum. sub aperta promissione victoriæ spem regis animauit. ille velut diuinum secutus oraculum, commisso prælio, amissis suorum plurimis, vix agreque in castra remeauit. num dicendum est deum mandasse mendacium? non ita est, sed, quia illum casum Græcis fata decreuerant, latuit in verbis somnij quod animaduersum vel ad vere vincendum vel ad caucndum saltem potuisset instruere. habuit enim præceptio vt vniuersus produceretur exercitus. at ille sola pugnandi hortatione contentus non vidit quid de producenda vniuersitate præceptum sit: prætermissoque Achille, qui tunc recenti lacessitus injuria ab armis cum suo milite feriabatur, rex progressus in prælium & casum qui debebatur excepit, & absoluit somnium inuidia mentiendi, non omnia de imperatis sequendo. Parem obseruantiæ diligentiam Homericæ per omnia perfectionis imitator Maro in talibus quoque rebus obtinuit. nam apud illum Æneas ad regionem instruendo regno fataliter eligendam, satis abundeque Delio instructus oraculo, in errorem tamen vnius verbi negligentia relapsus est. non quidem locorum fuerat, quæ petere deberet, nomen insertum: sed, cum origo vetus parentum sequenda diceretur fuit in verbis quod inter Cretam & Italiam, qua ipsius gentis auctores vtraque produxerant, magis ostenderet; &, quod aiunt, digito demonstraret Italiam. nam quum fuis-

sent

sent inde Teucer, hinc Dardanus; vox sacra sic alloquendo: Dardanidæ duri: *aperte consulentibus Italiam, de qua Dardanus profectus esset, obiecit appellando eos parentis illius nomine, cuius erat origo rectius eligenda. Et hic certa quidem denunciationis est, quod de Scipionis fine prædicitur: sed gratia conciliandæ obscuritatis inserta dubitatio dicto tamen quod initio somnij continetur, absoluitur. nam cum dicitur;* circuitu naturali summam tibi fatalem confecerint: *vitari hunc finem non posse pronuntiat. Quod autem Scipioni reliquos vitæ actus sine offensa dubitandi per ordinem retulit, & de sola morte similis est visus ambigenti, hac ratio est, quod siue dum humano vel mœrori parcitur vel timori, seu quia vtile est hoc maxime latere, pronius cetera oraculis quàm vitæ finis exprimitur, aut cum dicitur non sine aliqua obscuritate profertur.*

CAP. VIII.

Quatuor esse virtutum genera, politicas, purgatorias, animi purgati, & exemplares: & cum virtus beatos efficiat, sitque primum illud virtutum genus in rerumpublicarum gubernatoribus, ideo hos utique fore fœlices.

HIS *aliqua ex parte tractatis, progrediamur ad reliqua.* Sed, quo sis, Africane, alacrior ad tutandam rempublicam, sic habeto: Omnibus qui patriam conseruarint, adiuuerint, auxerint, certum esse in cælo definitum locum, vbi beati æuo sempiterno fruantur. nihil est enim illi principi deo, qui omnem mundum regit, quod quidem in terris fiat acceptius, quam concilia cœtusque hominum jure sociati, quæ ciuitates appellantur:

earum rectores & seruatores hinc profecti huc reuertuntur. *Bene & oportune, postquam de morte prædixit, mox præmia bonis post obitum speranda subjecit: quibus adeo à metu prædicti interitus cogitatio viuentis erecta est, vt ad moriendi desiderium vltro animaretur majestate promissa beatitudinis & cælestis habitaculi. Sed de beatitate quæ debetur conseruatoribus patriæ pauca dicenda sunt, vt postea locum omnem, quem hic tractandum recepimus, resoluamus. Solæ faciunt virtutes beatum: nullaque alia quisquam via hoc nomen adipiscitur. vnde, qui existimant nullis nisi philosophantibus inesse virtutes, nullos præter philosophos beatos esse pronuntiant. agnitionem enim rerum diuinarum sapientiam proprie vocantes, eos tantummodo dicunt esse sapientes, qui superna acie mentis requirunt, & quærendi sagaci diligentia comprehendunt, & quantum viuendi perspicuitas præstat, imitantur. & in hoc solo esse aiunt exercitia virtutum: quarum officia sic dispensant. Prudentiæ esse, mundum istum & omnia quæ in mundo insunt, diuinorum contemplatione despicere, omnemque animæ cogitationem in sola diuina dirigere. temperantiæ; omnia relinquere, in quantum natura patitur, quæ corporis vsus requirit. fortitudinis; non terreri animam à corpore quodammodo ductu philosophiæ recedentem, nec altitudinem perfectæ ad superna ascensionis horrere justitiæ; ad vnam sibi huius propositi consentire viam vniuscujusq; virtutis obsequium. atque ita fit, vt secundum hoc tam rigidæ definitionis abruptum, rerumpublicarum rectores beati esse non possint. Sed Plotinus inter philosophiæ professores cum Platone princeps, libro de virtutibus, gradus earum vera & naturali diuisionis ratione compositos per ordinem digerit. Quatuor sunt, inquit, quaternarum genera virtutum. ex his prima politica vocantur, secun-*

dæ pur-

de purgatoriæ, tertiæ animi jam purgati, quartæ exemplares. Et sunt politicæ hominis, qua sociale animal est. his boni viri reipublicæ consulunt, vrbes tuentur; his parentes venerantur, liberos amant, proximos diligunt; his ciuium salutem gubernant; his socios circumspecta prouidentia protegunt, justa liberalitate deuinciunt:

Hisque sui memores alios fecere merendo.

Et est politici prudentia, ad rationis normam quæ cogitat, quæque agit vniuersa dirigere, ac nihil præter rectum velle vel facere, humanisque actibus tanquam diuinis arbitris, prouidere. Prudentiæ insunt ratio, intellectus, circumspectio, prouidentia, docilitas, cautio. Fortitudinis est; animum supra periculi metum agere, nihilque nisi turpia timere; tolerare fortiter vel aduersa vel prospera, fortitudo præstat magnanimitatem, fiduciam, securitatem, magnificentiam, constantiam, tolerantiam, firmitatem, temperantiæ; nihil appetere pernitendum, in nullo legem moderationis excedere, sub jugum rationis cupiditatem domare. Temperantiam sequuntur modestia, verecundia, abstinentia, castitas, moderatio, parcitas, sobrietas, pudicitia. justitiæ; seruare vnicuique quod suum est. De justitia veniunt innocentia, amicitia, concordia, pietas, religio, affectus, humanitas. his virtutibus vir bonus primus sui, atque inde reipublicæ rector efficitur, juste ac prouide gubernans humana, diuina nō deserens. Secundæ, quas purgatorias vocant, hominis sunt, qui diuini capax est; solumque animum ejus expediunt, qui decreuit se à corporis contagione purgare, & quadam humanorum fuga solis se inferere diuinis. hæ sunt otiosorum, qui à rerumpublicarum actibus se sequestrant. Harum quid singulæ velint superius expressimus, cum de virtutibus philosophantium diceremus; quas solas quidam existima-

uerunt esse virtutes. Tertiæ sunt purgati iam defæcatique animi & ab omni mundi hujus aspergine pressè purequè deterſi. illic prudentiæ est diuina non quasi in electione præferre, sed sola nosse, & hæc, tanquam nihil sit aliud intueri. temperantiæ, terrenas cupiditates non reprimere, sed penitus obliuiſci. fortitudinis; passiones ignorare non vincere, vt neſciat iraſci, cupiat nihil. juſtitiæ; ita cum ſupera & diuina mente ſociari, vt ſeruet perpetuum cum ea fœdus imitando. Quartæ exemplares ſunt, quæ in ipſa diuina mente conſiſtunt, quam diximus νοῦν vocari: a quarum exemplo reliquæ omnes per ordinem defluunt. Nam ſi rerum aliarum, multo magis virtutum ideas eſſe in mente credendum eſt. Illic prudentia eſt mens ipſa diuina. temperantia; quod in ſe perpetua intentione conuerſa eſt. fortitudo; quod ſemper idem eſt, nec aliquando mutatur. juſtitia; quod perenni lege à ſempiterna operis ſui continuatione non flectitur. Hæc ſunt quaternarum quatuor genera virtutum; quæ, præter cetera, maximam in paſſionibus habent differentiam ſui. paſſiones autem, vt ſcimus, vocantur, quod homines

Metuunt, cupiunt, gaudentque, dolentque.

has primæ molliunt, ſecundæ auferunt, tertiæ obliuiſcuntur: in quartis nefas eſt nominari. Si ergo hoc eſt officium & effectus virtutum, beare; conſtat autem & politicas eſſe virtutes: igitur ex politicis efficiuntur beati. jure ergo Tullius de rerumpublicarum rectoribus dixit; vbi beati æuo ſempiterno fruantur. *qui, vt oſtenderet alios otioſis, alios negotioſis virtutibus fieri beatos, non dixit abſolutè nihil eſſe illi principi deo acceptius quam ciuitates; ſed adiecit,* quod quidem in terris fiat, *vt eos, qui ab ipſis cæleſtibus incipiunt, diſcerneret à rectoribus ciuitatum, quibus per terrenos actus iter paratur ad cælum. Illa autē definitione quid*

preſſius

pressius potest esse, quid cautius de nomine ciuitatum? quam concilia, *inquit*, cœtusque hominum jure sociati, quæ ciuitates appellantur? *nam & seruilis quondam & gladiatoria manus concilia hominum & cœtus fuerunt, sed non jure sociati. illa autem sola justa est multitudo, cujus vniuersitas in legum consentit obsequium.*

CAP. IX.

Quo sensu rerumpublicarum rectores cælo descendisse, eoque reuerti dicantur.

QVOD *vero ait*: Harum rectores & seruatores, hinc profecti, huc reuertuntur; *hoc modo accipiendum est. Animarum originem manare de cælo inter recte philosophantes indubitatæ constat esse sententia. & animæ, dum corpore vtitur, hæc est perfecta sapientia, vt, vnde orta sit, de quo fonte venerit, recognoscat. hinc illud à quodam inter alia seu festiua seu mordacia serio tamen vsurpatum est:*

DE cælo descendit γνῶθι σεαυτόν.

nam & Delphici vox hæc fertur oraculi consulenti ad beatitatem quo itinere peruenire: Si te, inquit, agnoueris. sed & ipsius fronti templi hæc inscripta sententia est. Homini autem, vt diximus, vna est agnitio sui, si originis natalisque principia atque exordia prima respexerit, nec se quæsierit extra. sic enim anima virtutes ipsas conscientia nobilitatis induitur, quibus post corpus erecta, eo vnde descenderat, reportatur: quia nec corporea sordescit nec oneratur eluuie, quæ puro ac leui fonte virtutum rigatur; nec deseruisse vnquam cælum videtur, quod respectu & cogitationibus possidebat. hinc anima, quam in se pronam corporis vsus effecit, atque in pecudem quodammodo reformauit ex homine,

& absolutionem corporis perhorrescit, &, cum necesse est;

Non nisi cũ gemitu fugit indignata sub vmbras.

sed nec post mortem facile corpus relinquit (quia non funditus omnes corporeæ excedunt pestes) *sed aut suum oberrat cadauer, aut noui corporis ambit habitaculum, non humani tantummodo, sed ferini quoque, electo genere moribus congruo quos in homine libenter exercuit; manuli que omnia perpeti vt cælum, quod vel ignorando, vel dissimulando, vel potius prodendo deseruit, euadat. ciuitatum vero rectores ceterique sapientes cælum respectu vel cum adhuc corpore tenentur habitantes, facile post corpus cæleste, quam penè non reliquerant, sedem reposcunt. nec enim de nihilo aut de vana adulatione veniebat, quod quosdam vrbium conditores aut claros in republica viros in numerum deorum consecrarit antiquitas. sed Hesiodus quoque diuinæ subolis assertor priscos reges cum diis aliis enumerat; hisq; exemplo veteris potestatis etiam in cælo regendi res humanas assignat officium. &, ne cui fastidiosum sit, si versus ipsos vt poëta Græcus protulit inseramus, referemus eos vt ex verbis suis in Latina verba conuersi sunt.*

Indigetes diui fato summi Iouis hi sunt:

Quondam homines, modo cum superis humana tuentes,

Largi ac munifici, jus regum nunc quoq; nacti.

Hoc & Vergilius non ignorat; qui, licet argumento suo seruiens, heroas in inferos relegauerit, non tamen eos abducit à cœlo: sed æthera his deputat largiorem, & nosse eos solem suum ac sidera profitetur; vt gemina doctrina obseruationes præstiterit, & poëticæ figmentum & philosophiæ veritatem: &, si secundum illum res quoque leuiores quas vini exercuerant, etiam post corpus exercent,

Quæ

Quæ gratia curruum
Armorumque fuit viuis, quæ cura nitentes
Pascere equos, eadem sequitur tellure repostos:
multo magis rectores quondam vrbium recepti in cælum curam regendorum hominum non relinquunt. Hæ autem animæ in vltimam sphæram recipi creduntur, quæ aplanes vocatur. nec frustra hoc vsurpatum est; siquidem inde profectæ sunt. animis enim necdū desiderio corporis irretitis siderea pars mundi præstat habitaculū, & inde labuntur in corpora. ideo his illo est reditio, qui merentur. rectissimè ergo dictum est cum in galaxia, quem aplanes continet, sermo iste procedat, hinc profecti huc reuertuntur. *Ad sequentia transeamus.*

CAP. X.

Quid secundum priscos illos theologos inferi; & quando ex eorum sententia, anima aut viuere aut mori dicatur.

HIc ego, etsi eram perterritus non tam mortis metu quam insidiarum à meis, quæsiui tamen, viueretne ipse, & Paulus pater, & alij, quos nos exstinctos esse arbitraremur. *Vel fortuitis & inter fabulas elucent semina infixa virtutum, quæ nunc videas licet vt è pectore Scipionis vel somniantis emineant. in re enim vna politicarum virtutum omnium pariter exercet officium. Quod non labitur animo prædicta morte perterritus, fortitudo est. quod suorum terretur insidiis, magisque alienum facinus quam suam horrescit exitium; de pietate & nimio in suos amore procedit. hæc autem diximus ad justitiam referri, quæ seruat vnicuique quod suum est. quod ea quæ arbitratur non pro compertis habet, sed spreta opinione, quæ minus sanis animis pro vero inolescit, quærit discere certiora;*

tiora; indubitata prudentia est, quod cum perfecta beatitas, & cælestis habitatio humanæ naturæ, in qua se nouerat esse, promittitur, audiendi tamen alia desiderium frenat, temperat, & sequestrat, vt de vita aui & patris interroget; quid nisi temperantia est? vt jam tum liqueret Africanum per quietem ad ea loca, quæ sibi deberentur abductum. In hac autem interrogatione de animæ immortalitate tractatur. ipsius enim consultationis hic sensus est: Nos, inquit, arbitramur animam cum fine morientis exstingui, nec vlterius esse post hominem. ait enim: quos exstinctos esse arbitraremur. *quod autem exstinguitur esse jam desinit. Ergo velim jam dicas, inquit, si & pater Paulus tecum & alii supersunt. Ad hanc interrogationem, quæ & de parentibus vt à pio filio & ceteris vt à sapiente ac naturam ipsam discutiente processit, quid ille respondit?* Imo vero, *inquit*, hi viuunt, qui è corporum vinculis tamquam carcere euolauerunt. vestra vero quæ dicitur esse vita, mors est. *Si ad inferos meare mors est, & vita est esse cum superis: facile discernis quæ mors animæ, quæ vita credenda sit, si constiterit qui locus habendus sit inferorum, vt anima dum ad hunc truditur mori, cum ab hoc procul est vita frui & vere superesse credatur. Et quia totum tractatum, quem veterum sapientia de inuestigatione hujus quæstionis agitauit, in hac latentem verborum paucitate reperies; ex omnibus aliqua, quibus nos de rei quam quærimus absolutione sufficiet admoneri, amore breuitatis excerpsimus. Antequam studium philosophiæ circa naturæ inquisitionem ad tantum vigoris adolesceret, qui per diuersas gentes auctores constituendis sacris ceremoniarum fuerunt, aliud esse inferos negauerunt quam ipsa corpora, quibus inclusæ animæ carcerem fœdum tenebris, horridum sordibus & cruore patiuntur. hoc animæ sepulchrum, hoc*

Ditis

Ditis concaua, hoc inferos vocauerunt: & omnia, quæ illic esse credidit fabulosa persuasio, in nobismetipsis, & in ipsis humanis corporibus assignare conati sunt: oblivionis fluuium aliud non esse asserentes quam errorem animæ obliuiscentis majestatem vitæ prioris, qua, antequam in corpus truderetur, potita est, solamque esse in corpore vitam putantis. Pari interpretatione Phlegetontem ardores irarum & cupiditatum putarunt; Acherontem, quicquid feciſſe dixiſſeve vsque ad tristitiam humanæ varietatis more nos pœnitet; Cocytum, quicquid homines in luctum lachrymasque compellit; Stygem, quicquid inter se humanos animos in gurgitem mergit odiorum. ipsam quoque pœnarum descriptionem de ipso vsu conuersationis humanæ sumptam crediderunt: vulturem jecur immortale tondentem, nihil aliud intelligi volentes, quàm tormenta malæ conscientiæ obnoxia flagitio viscera interiora rimantis, & ipsa vitalia indefessa admissi sceleris admonitione laniantis. semperque curas, si requiescere forte tentauerint excitantis, tanquam fibris renascentibus inhærendo, nec vlla sibi miseratione parcentis, lege hac, quo se judice nemo nocens absoluitur, *nec de se suam potest vitare sententiam. illos aiunt epulis ante ora positis excruciari fame, & inedia tabescere; quos magis magisque acquirendi desiderium cogit præsentem copiam non videre; qui in affluentia inopes, egestatis mala in vbertate patiuntur, nescientes parta respicere, dum egent habendis. illos radiis rotarum pendere districtos; qui nihil consilio præuidentes, nihil ratione moderantes, nihil virtutibus explicantes, seque & actus omnes suos fortunæ permittentes, casibus & fortuitis semper rotantur: saxum ingens voluere, inefficacibus laborioſiſq; conatibus vitam terentes: atram silicem lapsuram semper & cadenti similem illorum capitibus imminere, qui arduas potestates*

tes & infaustam ambiunt tyrannidem, nunquam sine timore victuri; & cogentes subjectum vulgus odisse, dum metuat, semper sibi videntur exitium, quod merentur, excipere. Nec frustra hoc theologi suspicati sunt. nam & Dionysius aulæ Siculæ inclementissimus incubator, familiari quondam suo solam beatam existimanti vitam tyranni, volens quam perpetuo metu misera, quamque impendentium semper periculorum plena esset ostendere, gladium vagina raptum & à capulo de filo tenui pendentem, mucrone demisso, jussit familiaris illius capiti inter epulas imminere: cumque ille inter & Siculas & tyrannicas copias præsentis mortis periculo grauaretur, Talis est, inquit Dionysius, vita quam beatam putabas: sic nobis semper mortem imminentē videmus. æstima quando esse felix poterit, qui timere non desinit. Secundum hæc igitur, quæ à theologis asseruntur, si vere quisque suos patimur manes, *& inferos in his corporibus esse credimus; quid aliud intelligendum est quam mori animam, cum ad corporis inferna demergitur; viuere autem, cum ad superá post corpus euadit?*

CAP. XI.

Quid & vbi inferi secundum Platonicos; quando horum sententia aut viuere anima aut mori dicatur.

DICENDVM est, quid his posthæc veri solicitior inquisitor philosophiæ cultus adjecerit. nam & qui primum Pythagoram & qui postea Platonem secuti sunt, duas esse mortes, vnam animæ, animalis alteram prodiderunt: mori animal cum anima discedit è corpore, ipsam vero animam mori asserentes cum à simplici & indiuiduo fonte naturæ in membra corporea dissipatur. Et quia vna ex his manifesta & omnibus

notæ

nota est; altera non nisi à sapientibus deprehensa ceteris eam vitam esse credentibus: ideo hoc ignoratur à plurimis cur eundem mortis deum, modo ditem, modo immitem vocemus: cum per alteram, id est, animalis mortem absolui animam & ad veras naturæ diuitias, atque ad propriam libertatem remitti, fauſtum nomen indicio sit, per alteram vero, quæ vulgo vita existimatur, animam de immortalitatis suæ luce ad quasdam tenebras mortis impelli, vocabuli testemur horrore. nam, vt constet animal, necesse est vt in corpore anima vinciatur. ideo corpus δέσμας, hoc est, vinculum, nuncupatur, & σῶμα, quasi quoddam σῆμα, id est, anima sepulchrum. vnde Cicero, pariter vtrumque significans corpus esse vinculum, corpus esse sepulchrum, quod carcer est sepultorum, ait: Qui è corporum vinculis tanquam è carcere euolauerunt. *Inferos autem Platonici non in corporibus esse, item non à corporibus incipere, dixerunt; sed certam mundi ipsius partem Ditis sedem, id est, inferos vocauerunt. de loci vero ipsius finibus inter se dissona publicarunt. & in tres sectas diuisa sententia est. alii enim mundum in duo diuiserunt; quorum alterum facit, alterum patitur. & illud facere dixerunt, quod, cum sit immutabile, alteri causas & necessitatem permutationis imponit: hoc pati; quod per mutationes variatur. & immutabilem quidem mundi partem à sphæra, quæ aplanes dicitur, vsque ad globi lunaris exordium, mutabilem vero à luna ad terras vsque dixerunt: & viuere animas dum in immutabili parte consistunt; mori autem, cum ad partem ceciderint permutationis capacem; atque ideo inter lunam terraſque locum mortis & inferorum vocari, ipsamque lunam vitæ esse mortisque confinium, & animas inde in terram fluentes mori, inde ad supera meantes in vitam reuerti, non immerito existimatum est. à luna enim deorsum*

sum natura incipit caducorum: ab hac animæ sub numerum dierum cadere & sub tempus incipiunt. denique illam ætheream terram physici vocauerunt. & habitatores ejus lunares populos nuncuparunt. quod ita esse plurimis argumentis, quæ nunc longum est enumerare, docuerunt. nec dubium est, quin ipsa sit mortalium corporum & auctor & conditrix; adeo vt nonnulla corpora sub luminis ejus accessu patiantur augmenta, & hac decrescente minuantur. Sed ne de re manifesta fastidium prolixa assertione generetur; ad ea quæ de inferorum loco alii definiunt, transeamus. maluerunt enim mundum alii in elementa ter quaterna diuidere; vt in primo numerentur ordine, terra, aqua, aër, ignis, quæ est pars liquidior aëris vicina lunæ: supra hæc rursum totidem numero sed naturæ purioris elementa; vt sit luna pro terra quã ætheream terram à physicis diximus nominatam. aqua sit sphæra Mercurii, aër Veneris, ignis in Sole: Tertius vero elementorum ordo ita ad nos conuersus habeatur; vt terram vltimam faciat, & cæteris in medium redactis, in terram desinat tam ima quàm summa postremitas: igitur sphæra Martia ignis habeatur, aër Iouis, Saturni aqua, terra vero aplanes, in qua Elysios campos esse puris animis deputatos, antiquitas nobis intelligendum reliquit. de his campis anima, cum in corpus emittitur, per tres elementorum ordines, trina morte, ad corpus vsque descendit. hæc est inter Platonicos de morte animæ cum in corpus truditur, secunda sententia. Alij vero (nam tres esse inter eos sententiarum diuersitates arte signauimus) in duas quidem & ipsi partes, sicut primi faciunt, sed non isdem terminis diuidunt mundum. hi enim cœlum, quod aplanes sphæra vocitatur, partem vnam, septem vero sphæras quæ vagæ vocantur, & quod inter illas ac terram est, terramque ipsam, alteram partem esse volueruntꝛ.

Secundum

Secundum hos ergo, quorum secta amicior est ratio, anima beata ab omni cujuscunque contagione corporis libera calum possident. quæ vero appetentiam corporis & hujus quam in terris vitam vocamus ab illa speculа altissima & perpetua luce despiciens desiderio latenti cogitauerit, pondere ipso terrenæ cogitationis paulatim in inferiora delabitur. nec subito hac perfecta incorporalitate luteum corpus induitur; sed sensim per tacita detrimenta, & longiorem simplicis & absolutissimæ puritatis recessum in quædam siderei corporis incrementa turgescit: in singulis enim sphæris, quæ calo subiectæ sunt, atherea obuolutione vestitur; vt per eas gradatim societati huius indumenti testei concilietur. & ideo totidem mortibus, quot sphæras transit, ad hanc peruenit quæ in terris vita vocitatur.

CAP. XII.

Quomodo anima ex superiore mundi parte ad inferna hæc delabatur.

DESCENSVS vero ipsius, quo anima de calo in huius vitæ inferna delabitur, sic ordo digeritur: Zodiacum ita lacteus circulus obliquæ circumflexionis occursu ambiendo complectitur, vt eum, qua duo tropica signa Capricornus & Cancer feruntur, intersecet. Has Solis portas physici vocauerunt; quia in vtraquo obuiante solstitio vlterius solis inhibetur accessio, & fit ei regressus ad zonæ viam cujus terminos nunquam relinquit. per has portas animæ de calo in terras meare & de terris in calum remeare creduntur. ideo hominum vna, altera deorum vocatur. hominum; Cancer, quia per hunc in inferiora descensus est. Capricornus deorum; quia per illum animæ in propriæ immortalitatis sedem & in deorum numerum reuertuntur. Et hoc est quod Homeri

Homeri diuina prouidentia in antri Ithacesii descriptione significat. hinc & Pythagoras putat à lacteo circulo deorsum inciperę Ditis imperium, quia animæ inde lapsæ videntur jam à superis recessisse. ideo primam nascentibus offerri ait lactis alimoniam; quia primus eis motus à lacteo incipit in corpora terrena labentibus. Vnde & Scipioni de animis beatorum ostenso lacteo dictum est: Hinc profecti huc reuertuntur. *Ergo descensuræ cum adhuc in cancro sunt, quoniam illic positæ necdum lacteum reliquerunt, adhuc in numero sunt deorum. cum vero ad leonem labendo peruenerint; illic conditionis futuræ auspicantur exordium. & quia in leone sunt rudimenta nascendi, & quædam humanæ naturæ tyrocinia; aquarius autem aduersus leoni est, & illo oriente mox occidit: ideo, cum sol aquarium tenet, manibus parentatur; vtpote in signo quod humanæ vitæ contrarium vel aduersum feratur. illinc ergo, id est, à confinio quo se Zodiacus lacteusque contingunt, anima descendens à tereti, quæ sola forma diuina est, in conum defluendo producitur: sicut à puncto nascitur linea & in longum ex indiuiduo procedit, ibique à puncto suo, quod est monas, venit in dyadem, quæ est prima protractio. Et hæc est essentia, quam indiuiduam eandemq; diuiduam Plato in Timæo, cum de mundanæ animæ fabrica loqueretur, expressit. animæ enim sicut mundi, ita & hominis vnius modo diuisionis reperientur ignaræ, si diuinæ naturæ simplicitas cogitetur; modo capaces; cum illa per mundi, hæc per hominis membra diffunditur. anima ergo cum trahitur ad corpus, in hac prima sui productione siluestrem tumultum, id est, hylen influentem sibi incipit experiri. &, hoc est, quod Plato notauit in Phædone, animam in corpus trahi noua ebrietate trepidantem, volens nouum potum materialis alluuionis intelligi, quo delibuta & grauata deducitur. arcani*

huius

hujus indicium est & crater Liberi patris ille sidereus in regione quæ inter cancrum est & leonem locatus, ebrietatem illic primum descensuris animis euenire silua influente significans. vnde & comes ebrietatis oblitio illic animis incipit latenter obrepere. nam si anima memoriam rerum diuinarum, quarum in cælo erant conscia, ad corpora vsque deferrent; nulla inter homines foret de diuinitate dissensio. sed oblitionem quidem omnes descendendo hauriunt; aliæ vero magis, minus aliæ. & ideo in terris verum cum non omnibus liqueat, tamen opinantur omnes: quia opinionis ortus est memoriæ defectus. hi tamen hoc magis inueniunt, qui minus oblitionis hauserunt: quia facile reminiscuntur quod illic ante cognouerant. hinc est quod, quæ apud Latinos lectio, apud Græcos vocatur repetita cognitio: quia cum vera discimus, ea recognoscimus quæ naturaliter nouera-mus priusquam materialis influxio in corpus venientes animas ebriaret. hæc est autē hyle, quæ omne corpus mundi, quod vbicumque cernimus, ideis impressa formauit. sed altissima & purissima pars ejus, qua vel sustentantur diuina vel constant, nectar vocatur, & creditur esse potus deorum: inferior vero & turbidior, potus animarum. & hoc est quod veteres Lethæum fluuium vocauerunt. ipsum autem Liberum Patrem Orphaici νοῦν κόσμου suspicantur intelligi; qui ab illo indiuiduo natus in singulos ipse diuiditur. ideo in illorum sacris traditur Titanio furore in membra discerptus, & frustis sepultis rursus vnus & integer emersisse; quia νοῦς, quem diximus mentē vocari, ex indiuiduo præbendo se dividendum, & rursus ex diuiso ad indiuiduum reuertendo & mundi implet officia, & naturæ suæ arcana non deserit. Hoc ergo primo pondere de zodiaco & lacteo ad subjectas vsque sphæras anima delapsa, dum & per illas labitur in singulis non solum (vt jam diximus) luminosis

corporis amicitur acceſſu; ſed & ſingulos motus, quos in exercitio eſt habitura, producit: in Saturni, ratiocinationem & intelligentiam, quod λογιστικὸν & θεωρητικὸν vocant: in Iouis, vim agendi, quod πρακτικὸν dicitur: in Martis, animoſitatis ardorem, quod θυμικὸν nuncupatur: in Solis, ſentiendi opinandique naturam, quod αἰσθητικὸν & φαντασιωδὲς appellant: deſiderii vero motum, quod ἐπιθυμητικὸν vocatur, in Veneris: pronuntiandi & interpretandi quæ ſentiat, quod ἑρμηνευτικὸν dicitur, in orbe Mercurij: φυτικὸν vero, id eſt, naturam plantandi & agendi corpora, ingreſſu globi lunaris exercet. & eſt hæc ſicut à diuinis vltima, ita in noſtris terrenisque omnibus prima. corpus enim hoc ſicut fax rerum diuinarum eſt; ita animalis eſt prima ſubſtantia. Et hæc eſt differentia inter terrena corpora & ſupera, cæli dico & ſiderum aliorumque elementorum; quod illa quidem ſurſum arceſſita ſunt ad animæ ſedem, & immortalitatem ex ipſa natura regionis & ſublimitatis imitatione emeruerunt: ad hæc vero terrena corpora anima ipſa deducitur, & ideo mori creditur cum in caducam regionem & in ſedem mortalitatis includitur. Nec moueat quod de anima, quam eſſe immortalem dicimus, mortem totiens nominamus. etenim ſua morte anima non exſtinguitur, ſed ad tempus obruitur. nec temporali demerſione beneficium perpetuitatis eximitur: cum rurſus è corpore, vbi meruerit contagione vitiorum penitus elimata purgari, ad perennis vitæ lucem reſtituta in integrum reuertatur. Plene, vt arbitror, de vita & morte animæ definitio liquet; quam de adytis philoſophiæ doctrina & ſapientia Ciceronis elicuit.

CAP.

CAP. XIII.

Hominem duplici ratione mori; primum si anima corpus relinquat; deinde si anima in corpore adhuc manens, corporeas illecebras contemnat, voluptatesque & affectiones omnes exuat: ex his mortibus posteriorem hanc omnibus appetendam; priorem accersendam non esse, sed exspectandum donec deus ipse animam à corpore dissoluat.

SED *Scipio per quietem & cælo, quod in præmium cedit beatis, & promissione immortalitatis animatus, tam gloriosam spem tamque inlutam magis magisque firmauit viso patre; de quo vtrum viueret, cum adhuc videretur dubitare quæsiuerat. mortem igitur malle cœpit, vt viueret. nec flesse contentus viso parente, quem crediderat exstinctum, vbi loqui posse cœpit, hoc primum probare voluit nihil se magis desiderare, quam vt cum eo moraretur. nec tam apud se quæ desiderabat facienda constituit, quam ante consuleret: quorum vnum prudentiæ, alterum pietatis assertio est. Nunc ipsa vel consulentis vel præcipientis verba tractemus.* Quæso, inquam, pater sanctissime atque optime, quoniam hæc est vita, vt Africanum audio dicere, quid moror in terris? quin huc ad vos venire propero? Non est ita, inquit. nisi enim cum Deus hic, cujus hoc templum est omne quod conspicis, istis te corporis custodiis liberauerit, huc tibi aditus patere non potest. homines enim sunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum quem in templo hoc medium vides, quæ terra dicitur: hisque animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quæ sidera & stellas vocatis;

quæ globosæ & rotundæ diuinis animatæ mentibus circus suos orbesque conficiunt celeritate mirabili. Quare & tibi Publi & piis omnibus retinendus animus est in custodia corporis: nec injussu ejus à quo ille est vobis datus, ex hominum vita migrandum est; ne munus assignatum à deo defugisse videamini. *Hæc secta & præceptio Platonis est, qui in Phædone definit homini non esse sua sponte moriendum. sed in eodem tamen dialogo idem dicit mortem philosophantibus appetendam, & ipsam philosophiam meditationem esse moriendi. hæc sibi ergo contraria videntur: sed non ita est. nam Plato duas mortes hominis nouit. nec hoc nunc repeto quod superius dictum est duas esse mortes; vnam animæ, animalis alteram: sed ipsius quoque animalis, hoc est hominis, duas asserit mortes; quarum vnam natura, virtutes alteram præstant. homo enim moritur, cum anima corpus relinquit solutum lege naturæ: mori etiam dicitur, cum anima adhuc in corpore constituta corporeas illecebras philosophia docente contemnit, & cupiditatum dulces insidias reliquasque omnes exuitur passiones. & hoc est quod superius ex secundo virtutum ordine, quæ solis philosophantibus apta sunt, euenire signauimus. Hanc ergo mortem dicit Plato sapientibus appetendam: illam vero, quam omnibus natura constituit, cogi, vel inferri vel accersiri vetat, docens expectandam esse naturam; & has causas hujus aperiens sanctionis, quas ex vsu rerum, quæ in quotidiana conuersatione sunt, mutuatur. ait enim eos, qui potestatis imperio truduntur in carcerem, non oportere inde diffugere, priusquam potestas ipsa quæ clausit abire permiserit; non enim vitari pœnam furtiua discessione, sed crescere. hoc quoque addit nos esse in dominio deorum, quorum tutela & prouidentia gubernamur. nihil autem esse inuito domino de*

his

his quæ possidet ex eo loco, in quo suum constituerat, auferendum: & sicut qui vitam mancipio extorquet alieno, crimine non carebit, ita eum qui finem sibi, domino necdum jubente, quæsierit, non absolutionem consequi sed reatum. hæc Platonica secta semina altius Plotinus exsequitur. Oportet, inquit, animam post hominem liberam corporeis passionibus inueniri; quam qui de corpore violenter extrudit liberam esse non patitur. qui enim sibi sua sponte necem comparat, aut pertæsus necessitatis aut metu cujusquam ad hoc descendit aut odio; quæ omnia inter passiones habentur. ergo etsi ante fuit his sordibus pura, hoc ipso tamen quo exit extorta sordescit. deinde mortem debere ait animæ à corpore solutionem esse, non vinculum: exitu autem coacto animam circa corpus magis magisque vinciri. & reuera ideo sic extortæ animæ diu, circa corpus ejusve sepulturam vel locum in quo injecta manus est pernagantur: cum contra illæ animæ, quæ se in hac vita à vinculis corporeis philosophiæ morte dissoluunt, adhuc exstante corpore cælo & sideribus inserantur, & ideo illam solam de voluntariis mortibus significat esse laudabilem, quæ comparatur, vt diximus, philosophiæ ratione, non ferro; prudentia, non veneno. Addit etiam illam solam esse naturalem mortem, vbi corpus animam non anima corpus relinquit. constat enim numerorum certam constitutamque rationem animas sociare corporibus. hi numeri dum supersunt, perseuerat corpus animari; cum vero deficiunt, mox arcana illa vis soluitur, qua societas ipsa constabat. & hoc est quod fatum & fatalia vitæ tempora vocamus. Anima ergo ipsa non deficit, quippe quæ immortalis atque perpetua est; sed impletis numeris corpus fatiscit: nec anima lassatur animando; sed officium suum deserit corpus, cum jam non possit animari. hinc illud est doctissimi vatis:

Explebo numerum reddarque tenebris.

hæc est igitur naturalis vere mors, cum finem corporis solus numerorum suorum defectus apportat; non cum extorquetur vita corpori adhuc idoneo ad continuationem fruendi. Nec leuis est differentia vitam vel natura vel sponte soluendi. anima enim, cum à corpore deseritur, potest in se nihil retinere corporeum, si se purè cum in hac vita esset, instituit: cũ verò ipsa de corpore violenter extruditur, quia exit rupto vinculo non soluto, fit ei ipsa necessitas occasio passionis; & malis, vinculum dum rumpit, inficitur. Hanc quoque superioribus adiicit rationem non sponte peremndi. Cum constet, inquit, remunerationem animis illic esse tribuendam pro modo perfectionis, ad quam in hac vita vnaquæque peruenit: non est præcipitandus vitæ finis cum adhuc proficiendi esse possit accessio. Nec frustra hoc dictum est, nam in arcanis de animæ reditu disputationibus, fertur in hac vita delinquentes similes esse super æquale solum cadentibus, quibus denuo sine difficultate præsto sit surgere: animas verò ex hac vita cum delictorum sordibus recedentes, æquandas his, qui in abruptum ex alto præcipitique delapsi sunt, vnde facultas numquam sit resurgendi. ideo ergo concessis vtendum vitæ spatiis, vt sit perfectæ purgationis major facultas. Ergo, inquies, qui jam perfectè purgatus est manum sibi debet inferre, cum non sit ei causa remanendi: quia profectum vlterius non requirit, qui ad supera peruenit. Sed hoc ipso, quo sibi celerem finem spe fruendæ beatitatis arcessit, irretitur laqueo passionis: quia spes, sicut timor, passio est. sed & cetera, quæ superior ratio differuit, incurrit. Et hoc est quod Paulus filium spe vitæ verioris ad se venire properantem prohibet ac repellit: ne festinatum absolutionis ascensionisque desiderium magis eum hac ipsa passione vinciat ac retardet. nec dicit, quod nisi mors naturalis

turalis aduenerit emori non poteris, sed, huc venire non poteris. nisi enim, cum deus, *inquit*, istis te corporis custodiis liberauerit, huc tibi aditus patere non potest: *quia scit jam receptus in cælum nisi perfectæ puritati cœlestis habitaculi aditum non patere. pari autem constantia mors nec veniens per naturam timenda est, nec contra ordinem cogenda naturæ. Ex his quæ Platonem quæque Plotinum de voluntaria morte pronunciasse retulimus, nihil in verbis Ciceronis, quibus hanc prohibet, remanebit obscurum.*

CAP. XIV.

Cur mundus hic vniuersus, dei vocetur templum: quotuplici sensu accipiatur nomen animi: & quomodo mens homini cum sideribus communis esse dicatur: tum variæ de animi natura sententiæ: quid inter stellam & sidus interst: quid sphæra, quid orbis, quid circus: stellæ errantes vnde nomen acceperint.

SED *illa verba, quæ præter hoc sunt inserta, repetamus*: Homines enim sunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum, quem in templo hoc medium vides, quæ terra dicitur: hisque animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quæ sidera & stellas vocatis; quæ globosæ & rotundæ diuinis animatæ mentibus, circos suos orbesque conficiunt celeritate mirabili. *De terra, cur globus dicatur in medio mundo positus, plenius disseremus cum de nouem sphæris loquemur. Bene autem vniuersus mundus dei templum vocatur; propter illos qui æstimant nihil esse aliud deum, nisi cælum ipsum & cælestia ista quæ cernimus. ideo vt summi omnipotentiam dei ostenderet posse vix intelligi, numquam posse videri;*

quicquid humano subjicitur aspectui, templum ejus vocauit, qui sola mente concipitur; vt, qui hæc veneratur vt templa, cultum tamen maximum debeat conditori; sciatque quisquis in vsum templi hujus inducitur ritu sibi viuendum sacerdotis. vnde & quasi quodam publico præconio tantam humano generi diuinitatem ineſſe teſtatur, vt vniuerſos ſiderei animi cognatione nobilitet. Notandum eſt, quod hoc loco animum & vt proprie & vt abuſive dicitur poſuit. animus enim proprie mens eſt. quam diuiniorem anima nemo dubitauit. ſed nonnumquam ſic & animam vſurpantes vocamus. cum ergo dicit; hiſque animus datus eſt ex illis ſempiternis ignibus: *mentem præſtat intelligi, quæ nobis proprie cum cælo ſideribusque communis eſt. cum vero ait*; retinendus animus eſt in cuſtodia corporis: *ipſam tunc animam nominat quæ vincitur cuſtodia corporali, cui mens diuina non ſubditur. Nunc qualiter nobis animus, id eſt mens, cum ſideribus communis ſit ſecundum theologos diſſeramus. Deus qui prima cauſa eſt & vocatur, vnus omnium quæque ſunt, quæque videntur eſſe, princeps & origo eſt. hic ſuperabundanti majeſtatis fecunditate de ſe mentem creauit. Hæc mens, quæ νοῦς vocatur, qua patrem inſpicit, plenæ ſimilitudinem ſeruat auctoris: animam vero de ſe creat poſteriora reſpiciens. Rurſus anima partem quam intuetur induitur; ac paulatim regrediente reſpectu in fabricam corporum, in corporea ipſa degenerat. habet ergo & puriſſimam ex mente, de qua eſt nata, rationem, quod λογικὸν vocatur; & ex ſua natura accipit præbendi ſenſus præbendique incrementi ſeminarium. quorum vnum αἰσθητικὸν, alterum φυτικὸν nuncupatur. ſed ex his primum, id eſt λογικὸν, quod innatum ſibi ex mente ſumpſit, ſicut verè diuinum eſt, ita ſolis diuinis aptum. reliqua duo, αἰσθητικὸν & φυτικὸν, vt à diuinis recedunt,*

dunt, ita conuenientia sunt caducis. Anima ergo creans condensque corpora (nam ideo ab anima natura incipit, quam sapientes de deo & mente vñ nominant) ex illo mero ac purissimo fonte mentis, quem nascendo de originis suæ hauserat copia, corpora illa diuina vel supera, cæli dico & siderum, qua prima condebat, animauit: diuinæque mentes omnibus corporibus, qua in formam teretem, id est, in sphæra modum, formabantur infusa sunt. & hoc est quod cum de stellis loqueretur, ait; quæ diuinis animatæ mentibus. in inferiora vero ac terrena degenerans fragilitatem corporum caducorum deprehendit meram diuinitatem mentis sustinere non posse; imo partem ejus vix solis humanis corporibus conuenire: quia & sola videntur erecta, tanquam ad supera ab imis recedant, & sola cælum facile tamquam semper erecta suspiciunt; solisque inest vel in capite sphæræ similitudo, quam formam diximus, solam mentis capacem. soli ergo homini rationem, id est, vim mentis infudit, cui sedes in capite est. sed & geminam illam crescendi sentiendique naturam, quia caducum est corpus, inseruit. Et hinc est, quod homo & rationis compos est & sentit & crescit, solaque ratione meruit præstare cæteris animalibus: quæ quia semper prona sunt & ex ipsa quoque suspiciendi difficultate à superis recesserunt, nec vllam diuinorum corporum similitudinem aliqua sui parte meruerunt, nihil ex mente sortita sunt; & ideo ratione caruerunt: duo quoque tantum adepta sunt, sentire vel crescere. Nam si quid in illis similitudinem rationis imitatur, non ratio sed memoria est; & memoria non illa ratione mixta, sed quæ hebetudinem sensuum quinque comitatur. de qua plura nunc dicere, quoniam ad præsens opus non attinet, omittemus. Terrenorum corporum tertius ordo in arboribus & herbis est, qua carent tam ratione

quam sensu, & quia crescendi tantummodo vsus in hũ viget, hac sola viuere parte dicuntur. Hunc rerum ordinem & Vergilius expressit, nam & mundo animam dedit, &, vt puritati attestaretur, mentem vocauit. Cælum *enim, ait,* & terras, & maria, & sidera spiritus intus alit, *id est, anima, sicut alibi pro spiramento animam dicit:*

Quantum ignes animæque valent.

&, vt illius mundanæ animæ assereret dignitatem, mentem esse testatur:

Mens agitat molem.

necnon, vt ostenderet ex ipsa anima constare & animari vniuersa quæ viuunt, addidit:

Inde hominum pecudumque genus,

& cetera. vtque assereret eundem semper in anima esse vigorem, sed vsum ejus hebescere in animalibus corporis densitate, adjecit: Quantum non noxia corpora tardant, *& reliqua. Secundum hæc ergo cum ex summo deo mens, ex mente anima sit; anima vero & condat, & vita compleat omnia quæ sequuntur, cunctaque hic vnus fulgor illuminet, & in vniuersis appareat, vt in multis speculis per ordinẽ positis vultus vnus; cumq; omnia continuis successionibus se sequantur, degenerantia per ordinem ad imum meandi: inuenietur pressius intuenti à summo deo vsque ad vltimam rerum facem vna mutuis se vinculis religans & nusquam interrupta connexio. & hæc est Homeri catena aurea, quam pendere de cœlo in terras deum jussisse commemorat. His ergo dictis, solum hominem constat ex terrenis omnibus mentis, id est animi, societatem cum cœlo & sideribus habere communem. & hoc est ait:* hisque animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quæ sidera & stellas vocatis. *nec tamen ex ipsis cœlestibus & sempiternis ignibus nos dicit animatos. ignis enim ille licet*

diuinum,

diuinum, tamen corpus est. nec ex corpore quamuis diuino possemus animari; sed vnde ipsa illa corpora quæ diuina & sunt & videntur animata sunt, id est, ex ea mundanæ animæ parte quam diximus de pura mente constare. & ideo postquam dixit: hisque animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quæ sidera & stellas vocatis: *mox adjecit;* quæ diuinis animatæ mentibus; *vt per sempiternos ignes, corpus stellarum; per diuinas vero mentes, earum animas manifesta descriptione significet, & ex illis in nostras venire animas vim mentis ostendat. Non ab re est vt hac de anima disputatio in fine sententiás omnium, qui de anima videntur pronuntiasse, contineat. Plato dixit animam essentiam se mouentem, Xenocrates numerum se mouentem; Aristoteles* ἐντελέχειαν; *Pythagoras & Philolaus harmoniam; Possidonius ideam; Asclepiades quinque sensuum exercitium sibi consonum; Hippocrates spiritum tenuem per corpus omne dispersum; Heraclitus Ponticus lucem; Heraclitus physicus scintillam stellaris essentiæ; Zenon concretum corpori spiritum; Democritus spiritum insertum atomis, hac facilitate motus, vt corpus illi omne sit peruium; Critolaus peripateticus constare eam de quinta essentia; Hipparchus ignem; Anaximenes aëra; Empedocles & Critias sanguinem; Parmenides ex terra & igne; Xenophanes ex terra & aqua; Boëthos ex aëre & igne; Epicurus speciē ex igne, & aëre, & spiritu mixtam. Obtinuit tamen non minus de incorporalitate ejus quam de immortalitate sententia. Nunc videamus quæ sint hac duo nomina quorum pariter meminit cum dicit:* quæ sidera & stellas vocatis. *neq; enim hic res vna gemina appellatione monstratur, vt ensis & gladius: sed sunt stellæ quidem singulares, vt erraticæ quinque & ceteræ, quæ non admixtæ aliis solæ feruntur. sidera vero: quæ in aliquod signum stella-*

ſtellarum plurium compoſitione formantur. vt aries, taurus, Andromeda, Perſeus, vel corona, & quæcunque variarum genera formarum in cælum recepta creduntur. ſic & apud Græcos aſter & aſtron diuerſa ſignificant. & aſter ſtella vna eſt; aſtron ſignum ſtellis coactum, quod nos ſidus vocamus. Cum vero ſtellas globoſas & rotundas dicat, non ſingularium tantum exprimit ſpeciem, ſed & earum quæ in ſigna formanda cõuenerant. omnes enim ſtellæ inter ſe, etſi in magnitudine aliquam, nullã tamen habent in ſpecie differentiam. Per hæc autem duo nomina, ſolida ſphæra deſcribitur, quæ nec ex globo, ſi rotunditas deſit; nec ex rotunditate, ſi globus deſit, efficitur; cum alterum à forma, alterum ſoliditate corporis deſeratur. Sphæras autem hic dicimus ipſarum ſtellarum corpora, quæ omnia hac ſpecie formata ſunt. dicuntur præterea ſphæræ & aplanes illa quæ maxima eſt, & ſubjectæ ſeptem per quas duo lumina & quinque vagæ diſcurrunt. circi vero & orbes duarum ſunt rerum duo nomina. & his nominibus quidem alibi aliter eſt vſus. nam & orbem, *pro,* circulo *poſuit: vt* orbem lacteum; *&* orbem, *pro,* ſphæra: *vt,* nouem tibi orbibus vel potius globis. *ſed & circi vocantur qui ſphæram maximam cingunt, vt eos ſequens tractatus inueniet; quorum vnus eſt lacteus, de quo ait:* inter flammas circus elucens. *ſed hic horum nihil neque circi neque orbis nomine voluit intelligi. ſed eſt* orbis *in hoc loco ſtellæ vna integra & peracta conuerſio, id eſt, ab eodem loco poſt emenſum ſphæra, per quam mouetur, ambitum in eundem locum regreſſus. Circus autem eſt hic linea ambiens ſphæram, ac veluti ſemitam faciens, per quam lumen vtrinque diſcurrit, & inter quam vagantium ſtellarum error legitimus coërcetur. Quas ideo veteres errare dixerunt: quia & curſu ſuo feruntur, & contra ſphæra maxima, id eſt, ipſius cæli,*

impetum

impetum contrario motu ad orientem ab occidente volumtur. & omnium quidem par celeritas, motus similis & idem est modus meandi, sed non omnes eodem tempore circos suos orbesque conficiunt. & ideo est celeritas ipsa mirabilis. quia cum sit eadem omnium, nec ulla ex illis aut concitatior esse possit aut segnior; non eodem tamen temporis spatio omnes ambitum suum peragunt. causam vero sub eadem celeritate disparis spatii aptius nos sequentia docebunt.

CAP. XV.

De vndecim circulis cælum ambientibus.

HIS de siderum natura & siderea hominum mente narratis, rursus filium pater, vt in deos pius, vt in homines justus esset hortatus, præmium rursus adiecit, ostendens lacteum circulum virtutibus debitum & beatorum cœtu refertum. cujus meminit his verbis, Erat autem is splendidissimo candore inter flammas circulus elucens. quem vos, vt à Graiis accepistis, orbem lacteum nuncupatis. Orbis hic idem quod circus in lactei appellatione significat. est autem lacteus vnus è circis, qui ambiunt cælum: & sunt præter eum numero decē. de quibus quæ dicenda sunt proferamus, cum de hoc competens sermo processerit. Solus ex omnibus hic subjectus est oculis; ceteris circulis magis cogitatione quam visu comprehendendis. de hoc lacteo multi inter se diuersa senserunt: causasque ejus alii fabulosas, naturales alii protulerunt. sed nos fabulosa reticentes, ea tantum, quæ ad naturam ejus visa sunt pertinere, dicemus. Theophrastus lacteum dixit esse compagem, qua de duobus hemisphæriis cæli sphæra solidata est; & vbi ora vtrinque conuenerant notabilem claritatem videri: Diodorus ignem esse densatæ concre-

concretaque naturæ in vnam curui limitis semitam, discretione mundanæ fabricæ coaceruante concretum; & ideo visum intuentis admittere, reliquo igne cælesti lucem suam nimia subtilitate diffusam non subiiciente conspectui: Democritus innumeras stellas breuesque omnes, quæ spisso tractu in vnum coactæ spatiis, quæ angustissima interjacent, opertis vicinæ sibi vndique & ideo passim diffusæ, lucis aspergine continuum iuncti luminis corpus ostendunt. sed Possidonius, cujus definitioni plurium consensus accessit, ait lacteum caloris esse siderei infusionem; quam ideo aduersa zodiaco curuitas obliquauit, vt, quoniam sol numquam zodiaci excedendo terminos expertem feruoris sui partem cæli reliquam deserebat, hic circus avia solis in obliquum recedens vniuersitatem flexu calido temperaret. quibus autem partibus zodiacum intersecet, superius jam relatum est. hæc de lacteo. Decem autem alii, vt diximus, circi sunt; quorum vnus est ipse zodiacus, qui ex his decem solus potuit latitudinem hoc modo, quem referemus, adipisci. Natura cælestium circulorum incorporalis est linea; quæ ita mente concipitur, vt sola longitudine censeatur, latum habere non possit. sed in zodiaco latitudinem signorum capacitas exigebat. quantum igitur spatii lata dimensio porrectis sideribus occupabat, duabus lineis limitatum est: & tertia ducta per medium, ecliptica vocatur, quia cum cursum suum in eadem linea pariter sol & luna conficiunt, alterius eorum necesse est venire defectum: solis; si ei tunc luna succedat: lunæ; si tunc aduersa sit Soli. ideo nec Sol vmquam deficit, nisi, cum tricesimus lunæ dies est; & nisi quintodecimo cursus sui die nescit luna defectum. sic enim euenit vt aut lunæ contra solem positæ ad mutuandum ab eo solitum lumen, sub eadem inuentus linea terræ conus obsistat, aut Soli ipsa succedens objectu suo ab humano aspectu lumen

men eius repellat. *In defectu ergo Sol ipse nil patitur, sed noster fraudatur adspectus. Luna vero circa proprium defectum laborat non accipiendo Solis lumen, cuius beneficio noctem colorat. quod sciens Vergilius disciplinarum omnium peritissimus, ait:*

Defectus Solis varios, lunæque labores.

quamuis igitur trium linearum ductus zodiacum & claudat & diuidat; vnum tamen circum auctor vocabulorum dici voluit antiquitas. Quinque alii, circuli paralleli vocantur. horum medius & maximus est equinoctialis. duo extremitatibus vicini atque ideo breues: quorum vnus septemtrionalis dicitur, alter australis. inter hos & medium duo sunt tropici, majores vltimis, medio minores; & ipsi ex vtraque parte zonæ vsta terminum faciunt. Prater hos alii duo sunt coluri; quibus nomen dedit imperfecta conuersio. ambientes enim septemtrionalem verticem, atque inde in diuersa diffusi & se in summo intersecant, & quinque parallelos in quaternas partes æqualiter diuidunt, zodiacum ita intersecantes, vt vnus eorum per arietem & libram, alter per cancrum atque capricornum meando decurrat: sed ad australem verticem non peruenire creduntur. duo, qui ad numerum prædictum supersunt; meridianus & horizon, non scribuntur in sphæra; quix certum locum habere non possunt, sed pro diuersitate circumspicientis habitantisve variantur. Meridianus est enim, quem sol cum super hominum verticem venerit ipsum diem medium efficiendo designat. &, quia globositas terræ habitationes omnium æquales sibi esse non patitur, non eadem pars cæli omnium verticem despicit. & ideo vnus omnibus meridianus esse non poterit: sed singulis gentibus super verticem suum proprius meridianus efficitur. similiter sibi horizontem facit circumspectio singulorũ. horizon est enim velut quodam circo designatus termi-

nus

nus cœli, quod super terram videtur. & quia ad ipsum verè finem non potest humana acies peruenire; quantum quisq; oculos circumferendo conspexerit proprium sibi cæli quod super terra est, terminum facit. hinc horizon, quem sibi vniuscuiusque circumscribit adspectus, vltra trecentos & sexaginta stadios longitudinem in se continere non poterit. centum enim & octoginta stadios non excedit acies contra videntis. sed visus cum ad hoc spatium venerit accessu deficiens in rotunditatem recurrendo curuatur. atque ita fit vt hic numerus ex vtraque parte geminatus trecentorum sexaginta stadiorum spatium, quod intra horizontem suum continetur efficiat; semperque quantum ex huius spatii parte postera procedendo dimiseris, tantum tibi de anteriore sumetur: & ideo horizon semper quantacunque locorum transgressione mutatur. hunc autem, quem diximus, admittit adspectum, aut in terris æqua planities, aut pelagi tranquilla libertas, qua nullam oculis obiicit offensam. Nec te moueat quod sæpe in longissimo positum montem videmus, aut quod ipsa cæli superna suspicimus. aliud est enim cum se oculis ingerit altitudo; aliud cum per planum se porrigit & extendit intuitus: in quo solo horizontis circus efficitur. Hæc de circis omnibus, quibus cælum cingitur, dicta sufficiant. tractatum ad sequentia transferamus.

CAP. XVI.

Qui fiat vt quædam stellæ numquam à nobis videãtur, & quanta stellarũ omnium magnitudo.

EX quo mihi omnia contemplanti præclara cetera & mirabilia videbantur. Erant autem hæ stellæ quas numquam ex hoc loco vidimus, & eæ magnitudines omnium quas esse numquam

quam suspicati sumus. ex quibus erat ea minima, quæ vltima à cælo citima terris luce lucebat aliena. stellarum autem globi terræ magnitudinem facile vincebant. *Dicendo*; Ex quo mihi omnia contemplanti, *id est, quod supra retulimus affirmat; in ipso lacteo Scipionis & parentum per somnium contigisse conuentum. duo sunt autem præcipua, quæ in stellis se admiratum refert; aliquarum nouitatem, & omnium magnitudinem. Ac prius de nouitate, post de magnitudine differemus. Plene & docte adiiciendo*, quas numquam ex hoc loco vidimus, *causam cur à nobis non videantur ostendit. locus enim nostræ habitationis ita positus est, vt quædam stellæ ex ipso numquam possint videri. quia ipsa pars cæli, in qua sunt, numquam potest hic habitantibus apparere. pars enim hæc terræ, quæ incolitur ab vniuersis hominibus, qui nos inuicem scire possumus, ad septemtrionalem verticem surgit: & spheralis conuexitas australem nobis verticem in ima demergit. cum ergo semper circa terram ab ortu in occasum cæli sphæra voluatur; vertex hic, qui septemtriones habet, quoquo versum mundana volubilitate vertatur, quoniam super nos est, semper à nobis videtur, ac semper ostendit*

Arctos Oceani metuentes æquore tingui. *Australis contra, quasi semel nobis pro habitationis nostræ positione demersus, nec ipse nobis vmquam videtur, nec sidera sua, quibus & ipse sine dubio insignitur, ostendit. & hoc est quod poëta naturæ ipsius conscius dixit:*

Hic vertex nobis semper sublimis: at illum
Sub pedibus Styx atra videt, Manesque profundi.

Sed cum hanc diuersitatem cælestibus partibus vel semper vel numquam apparendi terræ globositas habitantibus faciat: ab eo qui in cælo est omne sine dubio cælum

videtur non impediente aliqua parte terræ, quæ totâ puncti locum pro cæli magnitudine vix obtinet. Cui ergo australis verticis stellas numquam de terris videre contigerat, vbi circumspectu libero sine offensa terreni obicis visæ sunt, jure quasi nouæ admirationē dederunt. &, quia intellexit causam propter quam eas numquam ante vidisset, ait; erant autem hæ stellæ quas numquam ex hoc loco vidimus. *hunc locum demonstrative terram dicens, in qua erat dum ista narraret. sequitur illa discussio, quid sit quod adjecit;* & hæ magnitudines omnium, quas esse numquam suspicati sumus. *cur autem magnitudines, quas vidit in stellis, nunquam homines suspicati sint, ipse patefecit addendo:* stellarum autem globi terræ magnitudinem facile vincebant. *nam quando homo, nisi quem doctrina philosophiæ supra hominem, imo vere hominem, fecit, suspicari potest stellam vnam omni terra esse majorem, cum vulgo singulæ vix facis vnius flammam æquare posse videantur? ergo tunc earum vere magnitudo asserta credetur, si majores singulas, quam est omnis terra, esse constiterit. quod hoc modo licebit recognoscas. Punctum dixerunt esse geometræ quod ob incomprehensibilem breuitatem sui in partes diuidi non possit; nec ipsum pars aliqua, sed tantummodo signum esse dicatur. physici, terram ad magnitudinem circi, per quem sol voluitur, puncti modum obtinere docuerunt. Sol autem quanto minor sit circo proprio deprehensum est. manifestissimis enim dimensionum rationibus constat, mensuram solis ducentesimam sextamdecimam partem habere magnitudinis circi, per quem sol ipse discurrit. cum ergo sol ad circum pars certa sit; terra vero ad circum solis puncti sit, quod pars esse non possit: sine cunctatione judicij solem constat terra esse majorem, si major est pars eo, quod partis nomen nimia breuitate sui*

non

non capit. verum solis circo superiorum stellarum circos certum est esse majores, si, eo quod continetur, id quod continet maius est; cum hic sit cælestium sphærarum ordo, vt à superiore vnaquæque inferior ambiatur. vnde & lunæ sphæram quasi à cælo vltimam & vicinam terræ minimam dixit; cum terra ipsa in punctum quasi vere jam postrema deficiat. si ergo stellarum superiorum circi, vt diximus, circo solis sunt grandiores; singulæ autem huius sunt magnitudinis vt ad circum vnaquæque suum modum partis obtineant: sine dubio singulæ terra sunt ampliores, quam ad solis circum qui superioribus minor est, punctum esse prædiximus. De luna, si vere luce lucet aliena, sequentia docebunt.

CAP. XVII.

Cælum quamobrem semper & in orbem moueatur: quo sensu summus vocetur deus: & ecquid stellæ, quas fixas vocant, suo etiam proprioque motu agantur.

HÆc tum Scipionis obtutus non sine admiratione percurrens ad terras vsque fluxisset, & illic familiarius hæsisset: rursus aui monitu ad superiora reuocatus est, ipsum à cæli exordio sphærarum ordinē in hæc verba monstrantis: Nouem tibi orbibus vel potius globis connexa sunt omnia; quorum vnus est cæleſtis extimus, qui reliquos omnes complectitur, summus ipse deus arcens & continens ceteros; in quo sunt infixi illi qui voluuntur stellarum cursus sempiterni: huic subjecti sunt septem, qui versantur retro contrario motu atque cælum. è quibus vnum globum possidet illa, quam in terris Saturniam nominant. deinde est hominum generi prosperus & salutaris ille fulgor qui dicitur Iouis;

tum rutilus horribilisque terris, quem Martium dicitis. deinde subter mediam fere regionem sol obtinet, dux & princeps & moderator luminum reliquorum, mens mundi & temperatio, tanta magnitudine vt cuncta sua luce lustret & compleat. hunc vt comites consequuntur Veneris alter; alter Mercurii cursus: infimoque orbe luna radiis solis accensa conuertitur. infra autem eam nihil est nisi mortale & caducum, præter animos munere deorum hominum generi datos: supra lunam sunt æterna omnia. nam ea, quæ est media & nona tellus, neque mouetur & infima est, & in eam referuntur omnia nutu suo pondera. *Totius mundi à summo in imum diligens in hunc locum collecta descriptio est; & integrum quoddam vniuersitatis corpus effingitur, quod quidam τὸ πᾶν, id est, omne, dixerunt. vnde & hic dicit:* connexa sunt omnia. *Vergilius vero magnum corpus vocauit:*

Et magno se corpore miscet.

Hoc autem loco Cicero rerum quærendarum jactis seminibus, multa nobis excolenda legauit. de septem subjectis globis ait; qui versantur retro contrario motu atque cælum. *quod cum dicit; admonet, vt quæramus, si versatur cælum: & si illi septem & versantur & contrario motu mouentur; aut si hunc esse sphærarum ordinem, quem Cicero refert, Platonica consentit auctoritas: &, si vere subjecta sint: quo pacto stella earum omnium zodiacum lustrare dicantur, cum zodiacus & vnus & in summo cælo sit: quæve ratio in vno Zodiaco aliarum cursus breuiores aliarum faciat longiores. hæc enim omnia in exponendo earum ordine necesse est afferantur. & postremo, qua ratione in terram referantur, sicut ait*, omnia nutu suo pondera. *Versari cælum mundanæ animæ natura & vis & ratio docet. cujus*

æternitas

eternitas in motu est ; quia numquam motus relinquit, quod vita non deserit: nec ab eo vita discedit, in quo viget semper agitatus. igitur & caeleste corpus, quod mundi anima futurum sibi immortalitatis particeps fabricata est, ne vmquam viuendo deficiat, semper in motu est & stare nescit: quia nec ipsa stat anima qua impellitur. nam cum anima, quae incorporea est, essentia sit in motu ; primum autem omnium caeli corpus anima fabricata sit : sine dubio in corpus hoc primum ex incorporeis motus natura migrauit. cujus vis integra & incorrupta non deserit, quod primum coepit mouere. ideo vero caeli motus necessario volubilis est ; quia cum semper moueri necesse sit ; vltra autem locus nullus sit quo se tendat accessio ; continuatione perpetua in se reditionis agitatur. ergo in quo potest vel habet, currit, & accedere ejus reuolui est : quia sphaera spatia & loca complectentis omnia vnus est cursus, rotari. sed & sic animam sequi semper videtur, quae in ipsa vniuersitate discurrit. Dicemus ergo quod eam numquam reperiat, si semper hanc sequitur. imo semper eam reperit ; quia vbique tota vbique perfecta est. cur ergo si quam quaerit reperit non quiescit? quia & illa requietis est inscia. staret enim si vsquam stantem animam reperiret. cum vero illa, ad cujus appetentiam trahitur, semper in vniuersa se fundat ; semper & corpus se in ipsam, & per ipsam retorquet. haec de caelestis volubilitatis arcano pauca de multis Plotino auctore reperta sufficiant. Quod autem hunc istum extimum globum, qui ita voluitur, summum deum vocauit ; non ita accipiendum est, vt ipse prima causa & deus ille omnipotentissimus existimetur : cum globus ipse, quod caelum est, animae sit fabrica ; anima ex mente processerit ; mens ex deo, qui vere summus est, procreata sit. sed summum quidem dixit ad ceterorum ordinem, qui

subiecti sunt: vnde mox subiecit; arcens & continens ceteros. *deum vero, quod non modo immortale animal ac diuinum sit, plenum inclytæ ex illa purissima mente rationis; sed quod & virtutes omnes, quæ illam primæ omnipotentiam summitatis sequuntur, aut ipse faciat aut ipse contineat, ipsum denique Iouem veteres vocauerunt, & apud theologos Iupiter est mundi anima. hinc illud est:*

Ab Ioue principium Musæ. Iouis omnia plena.

quod de Arato poëtæ alii mutuati sunt, qui de sideribus locuturus à cælo, in quo sunt sidera, exordium sumendum esse decernens, ab Ioue incipiendum esse memorauit. hinc Iuno & soror ejus & conjunx vocatur. est autem Iuno aër: & dicitur soror; quia isdem seminibus, quibus cælum, etiam aër est procreatus: conjunx; quia aër subjectus est cælo. his illud adiiciendum est; quod præter duo lumina & stellas quinque, quæ appellantur vagæ, reliquas omnes alii infixas cælo nec nisi cum cælo moueri; alii, quorum assertio vero proprior est, has quoque dixerunt suo motu, præter quod cum cæli conuersione feruntur, accedere: sed propter immensitatem extimi globi excedentia credibilem numerum secula in vna eas cursus sui ambitione consumere; & ideo nullum earum motum ab homine sentiri: cum non sufficiat humanæ vitæ spatium ad breue saltem punctum tam tardæ accessionis deprehendendum. hinc Tullius nullius sectæ insçius veteribus approbatæ simul attigit vtramque sententiam dicendo: in quo sunt infixi illi qui voluuntur stellarum cursus sempiterni. *nam & infixos dixit, & cursus habere non tacuit.*

CAP

CAP. XVIII.

Stellas errantes contrario quam cælum motu versari.

NVNC *vtrum illi septem globi, qui subjecti sunt, contrario, vt ait, quam cælum vertitur, motu ferantur, argumentis ad verum ducentibus requiramus. Solem ac lunam, & stellas quinque quibus ab errore nomen est, præter quod secum trahit ab ortu in occasum cæli diurna conuersio, ipsa suo motu in orientem ab occidente procedere non solum litterarum profanis, sed multis quoque doctrina initiatis, abhorrere à fide ac monstro simile judicatum est: sed apud pressius intuentes ita verum esse constabit, vt non solum mente concipi, sed oculis quoque ipsis possit probari. tamen vt nobis de hoc sit cum pertinaciter negante tractatus, age, quisquis tibi hoc liquere dissimulas, simul omnia quæ vel contentio sibi fingit detractans fidem, vel quæ ipsa veritas suggerit in diuisionis membra mittamus. Has erraticas cum luminibus duobus aut infixas cælo, vt alia sidera, nullumque sui motum nostris oculis indicare, sed ferri mundanæ conuersionis impetu, aut moueri sua quoque accessione dicemus. rursus, si mouentur: aut cæli viam sequuntur ab ortu in occasum & communi & suo motu meantes; aut contrario recessu in orientem ab occidentis parte versantur. præter hæc, vt opinor, nihil potest vel esse vel fingi. nunc videamus quid ex his poterit verum probari. Si infixæ essent: numquam ab eadem statione discederent; sed in isdem locis semper, vt aliæ, viderentur. ecce enim de infixis vergiliæ nec à sui vmquam se copulatione dispergunt; nec hyadas, quæ vicinæ sunt, deserunt; aut Orionis proximam regionem relinquunt. Septemtrionum quoque compago non soluitur. anguis*

qui inter eos labitur semel circumfusum non mutat amplexum. hæ vero modo in hac modo in illa cæli regione visuntur. & sæpe cum in vnum locum duæ pluresve conuenerint, & à loco tamen in quo simul visæ sunt & à se postea seperantur. ex hoc eas non esse cælo infixas oculis quoque approbantibus constat. igitur mouentur. nec negare hoc quisquam poterit, quod visus affirmat. quærendum est ergo vtrum ab ortu in occasum an in contrarium motu proprio reuoluantur. sed & hoc quærentibus nobis non solum manifestissima ratio sed visus quoque ipse monstrabit. consideremus enim singulorum ordinem, quibus zodiacum diuisum vel distinctum videmus, & ab vno signo quolibet ordinis ejus sumamus exordium. Cum aries exoritur, post ipsum taurus emergit: hunc gemini sequuntur, hos cancer, & per ordinem reliqua signa. si ista ergo in occidentem ab oriente procederent: non ab ariete in taurum, qui retro locatus est; nec à tauro in geminos signum posterius voluerentur: sed à geminis in taurum, & à tauro in arietem recta & mundanæ volubilitatis consona accessione prodirent, cum vero à primo in signum secundum, à secundo ad tertium, & inde ad reliqua, quæ posteriora sunt, reuoluantur; signa autem infixa cælo ferantur: sine dubio constat, has stellas non cum cœlo sed contra cælum moueri. hoc vt plene liqueat, adstruamus de lunæ cursu, qui & claritate sui & velocitate notabilior est. Luna, postquam à sole discedens nouata est, secundo fere die circa occasum videtur, & quasi vicina soli quem nuper reliquit. postquam ille demersus est; ipsa cæli marginem tenet antecedenti superoccidens. tertio die tardius occidit quam secundo; & ita quotidie longius ab occasu recedit, vt septimo die circa solis occasum in medio cælo ipsa videatur: post alios vero septem, cum ille mergit, hæc oritur: adeo media parte mensis dimi-

dimidium cælum, id est, vnum hemisphærium, ab occasu in orientem recedendo metitur. rursus post septem alios circa solis occasum latentis hemisphærii verticem tenet. & hujus rei indicium est, quod medio noctis exoritur: postremo totidem diebus exemptis solem denuo comprehendit, & vicinus videtur ortus amborum, quamdiu soli succedens rursus nouetur, & rursus recedens paulatim semper in orientem regrediendo relinquat occasum. Sol quoque ipse non aliter quam ab occasu in orientem mouetur; &, licet tardius recessum suum quam luna conficiat (quippe qui tanto tempore signum vnum emetiatur, quanto totum zodiacum luna discurrit) manifesta tamen & subjecta oculis motus sui præstat indicia. hunc enim in ariete esse ponamus. quod, quia æquinoctiale signum est, pares horas somni & diei facit. in hoc signo cum occidit, libram, id est, scorpii chelas mox oriri videmus: & apparet taurus vicinus occasui. nam & vergilias & hyadas partes tauri clariores non multo post sole mergente videmus. sequenti mense sol in signum posterius, id est, in taurum recedit: & ita fit vt neque vergiliæ neque alia pars tauri illo mense videatur. signum enim, quod cum sole oritur & cum sole occidit, semper occulitur. adeo vt & vicinæ astra solis propinquitate celentur. nam & canis tunc, quia vicinus tauro est, non videtur tectus lucis propinquitate. & hoc est quod Vergilius ait;

Candidus auratis aperit cum cornibus annum
Taurus, & aduerso cedens canis occidit astro.

non enim vult intelligi tauro oriente cum sole, mox in occasum ferri canem, qui proximus tauro est; sed occidere cum dixit tauro gestante solem: quia tunc incipit non videri sole vicino. tunc tamen occidente sole libra adeo superior inuenitur; vt totus scorpius ortus appareat: gemini vero vicini tunc videntur occasui.

rursus, post tauri mensem gemini non videntur; quod in eos solem migrasse significat. post geminos recedit in cancrum: & tunc, cum occidit, mox libra in medio cælo videtur. adeo constat solem tribus signis peractis, id est, ariete & tauro & geminis, ad medietatem hemisphærii recessisse. denique, post tres menses sequentes, tribus signis quæ sequuntur emensis, cancrum dico, leonem & virginem, inuenitur in libra, quæ rursus æquat noctem diei, &, dum in ipso signo occidit, mox oritur aries, in quo sol ante sex menses occidere solebat. ideo autem occasum magis ejus quam ortum eligimus proponendum; quia signa posteriora post occasum videntur, &, dum ad hæc quæ sole mergente videri solent, solem redire monstramus, sine dubio eum contrario motu recedere, quam cælum mouetur, ostendimus. Hæc autem, quæ de sole & luna diximus, etiam quinque stellarum recessum assignare sufficient. pari enim ratione in posteriora signa migrando semper mundanæ volubilitati contraria recessione versantur.

CAP. XIX.

Quem Cicero & quem Plato Soli inter errantes stellas assignauerint ordinem : cur luna lumen suum mutuetur à sole, sicque luceat vt tamen non calefaciat. dehinc cur sol non absolute sed fere medius inter planetas esse dicatur. vnde sideribus nomina : & cur stellarum errantium aliæ aduersæ nobis sint, aliæ prosperæ.

HIS *assertis de sphærarum ordine pauca dicenda sunt. in quo dissentire à Platone Cicero videri potest: cum hic solis sphæram quartam de septem, id est, in medio, locatam dicat. Plato à luna sursum secundam, hoc est, inter septem à summo locum sextum tenere commemoret.*

memoret. Ciceroni Archimedes & Chaldæorum ratio consentit. Plato Ægyptios omnium philosophiæ disciplinarum parentes secutus est; qui ita solem inter lunam & Mercurium locatum volunt, vt ratione tamen deprehenderint & edixerint, cur à nonnullis sol supra Mercurium supraque Venerem esse credatur. nam nec illi, qui ita æstimant, à specie veri procul aberrant. opinionem vero istius permutationis hujusmodi ratio persuasit. A Saturni sphæra, quæ est prima de septem, vsque ad sphæram Iouis à summo secundam, interjecti spatii tanta distantia est, vt zodiaci ambitum superior triginta annis, duodecim vero annis subjecta conficiat. rursus tantum à Ioue sphæra Martis recedit, vt eundem cursum biennio peragat. Venus autem tanto est regione Martis inferior, vt ei annus satis sit ad zodiacum peragrandum. jam vero ita Veneri proxima est stella Mercurii, & Mercurio sol propinquus; vt hi tres cælum suum pari temporis spatio, id est, anno, plus minusve circumeant. igitur & Cicero hos duos cursus comites solis vocauit, quia in spatio pari longe à se numquam recedunt. luna autem tantum ab his deorsum recedit, vt, quod illi anno, viginti octo diebus ipsa conficiat, ideo neque de trium superiorum ordine, quem manifeste clareque distinguit immensa distantia, neque de lunæ regione, quæ ab omnibus multum recessit, inter veteres aliqua fuit dissensio. horum vero trium sibi proximorum Veneris, Mercurii & Solis ordinem vicinia confudit; sed apud alios. nam Ægyptiorum sollertiam ratio non fugit: quæ talis est. Circulus, per quem sol discurrit, à Mercurii circulo vt inferior ambitur. illum quoque superior circulus Veneris includit: atque ita fit vt hæ duæ stellæ, cum per superiores circulorum suorum vertices currunt, intelligantur supra solem locatæ: cum vero per inferiora commeant circulorum; sol eis superior

æstime-

æstimetur. Illis ergo qui sphæras earum sub sole dixerunt, hoc visum est ex illo stellarum cursu qui nonnumquam, vt diximus, videtur inferior; qui & vere notabilior est, quia tunc liberius apparet. nam cum superiora tenent, magis radiis occuluntur. & ideo persuasio ista conualuit; & ab omnibus pæne hic ordo in vsum receptus est: perspicacior tamen obseruatio meliorem ordinē deprehendit, quem præter indaginem visus hac quoque ratio commendat; quod lunam, quæ luce propria carer & de sole mutuatur, necesse est fonti luminis sui esse subjectam. hæc enim ratio facit lunam non habere lumen proprium, ceteras omnes stellas lucere suo, quod illæ supra solem locatæ in ipso purissimo æthere sunt, in quo omne, quicquid est, lux naturalis & sua est: quæ tota cum igne suo ita sphæra solis incumbit, vt cæli zonæ, quæ procul à sole sunt, perpetuo frigore oppressæ sint, sicut infra ostendetur. luna vero, quia sola ipsa sub sole est & caducorum jam regioni luce sua carenti proxima, lucem nisi de superposito sole, cui resplendet, habere non potuit. denique quia totius mundi vna pars terra est, ætheris autem vna pars luna est; lunam quoque terram sed ætheream vocauerunt; immobilis tamen, vt terra, esse non potuit, quia in sphæra, quæ voluitur, nihil manet immobile præter centrum. mundana autem sphæra terra centrum est; ideo sola immobilis perseuerat. rursus terra accepto solis lumine clarescit tantummodo non relucet: luna speculi instar, lumen quo illustratur emittit; quia illa aëris & aquæ, quæ per se cōcreta & densa sunt, fax habetur: & ideo extrema vastitate densata est, nec vltra superficiem quauis luce penetratur. Hæc licet & ipsa finis est, sed liquidissimæ lucis & ignis ætherei: ideo quamuis densius corpus sit quam cetera cælestia, vt multo tamen terreno purius, sit acceptæ luci penetrabilis adeo, vt eam de se rursus emittat, nullum tamen ad

nos

us perferentem sensum caloris, quia lucis radius, cum ad nos de origine sua, id est, de sole peruenit, naturam secum ignis de quo nascitur deuehit: cum vero in lunæ corpus infunditur & inde resplendet: solam refundit claritudinem non calorem. nam & speculum, cum splendorem de se vi oppositi eminus ignis emittit, solam ignis similitudinem carentem sensu caloris ostendit. Quem soli ordinem Plato dederit vel ejus auctores, quosve Cicero secutus quartum locum globo ejus assignauerit, vel quæ ratio persuasionem hujus diuersitatis induxerit, & cur dixerit Tullius, infimoque orbi luna radiis solis accensa conuertitur, *satis dictum est. sed his hoc adiiciendum est, cur Cicero, cum quartum de septem solem velit, quartus autem inter septem non fere medius sed omnimodo medius & sit & habeatur, non abrupte medium solem sed fere medium dixerit his verbis:* deinde subter mediam fere regionem sol obtinet. *sed non vacat adjectio, quam hæc pronunciatio temperat. nam sol quartum locum obtinens mediam regionem tenebit numero, spatio non tenebit. si inter ternos enim summos & imos locatur, sine dubio medius est numero: sed totius spatii, quod septem sphæræ occupant, dimensione perspecta, regio solis non inuenitur in medio spatio locata; quia magis à summo ipse quam ab ipso recessit ima postremitas, quod sine vlla disceptationis ambage compendiosa probabit assertio. Saturni stella, quæ summa est, Zodiacum triginta annis peragrat; sol medius anno vno; luna vltima vno mense non integro. tantum ergo interest inter solem & Saturnum, quantum inter vnum & triginta; tantum inter lunam solemque, quantum inter duodecim & vnum. Ex his apparet totius à summo in imum spatii certam ex media parte diuisionem solis regione non fieri. sed quia hic de numero loquebatur, in quo vere qui quartus, & medius est;*

ideo

ideo pronunciauit quidem medium, sed, propter latentem spatiorum diuisionem, verbum quo hanc definitionem temperaret adjecit. Notandum, quod esse stellam Saturni & alteram Iouis, Martis aliam, non naturæ constitutio sed humana persuasio est; quæ stellis numeros & nomina fecit. non enim ait illam, quæ Saturnia est, sed quam in terris Saturniam nominant; &, ille fulgor qui dicitur Iouis, &, quem Martium dicitis. adeo expressit in singulis nomina hæc non esse inuenta naturæ sed hominum commenta significationi distinctionis accommoda. Quod vero fulgorem Iouis humano generi prosperum & salutarem, contra Martis rutilum & terribilem terris vocauit; alterum tractum est ex stellarum colore (nam fulget Iouis, rutilat Martis) alterum ex tractatu eorum, qui de his stellis ad hominum vitam manare volunt aduersa vel prospera. nam plerumque de Martis stella terribilia, de Iouis salutaria euenire definiunt. causam si quis forte altius quærat, vnde diuinis maliuolentia vt stella malefica esse dicatur (sicut de Martis & Saturni stellis existimatur) aut cur notabilior benignitas Iouis & Veneris inter genethliacos habeatur, cum sit diuinorum vna natura; in medium proferam rationem apud vnum omnino, quod sciam, lectã. nam Ptolemæus in libris tribus, quos de harmonia composuit, patefecit causam quam breuiter explicabo. Certi sunt numeri, per quos inter omnia, quæ sibi conueniunt junguntur & aptantur, fit jugabilis competentia; nec quicquam potest alteri nisi per hos numeros conuenire. sunt autem epitritus, hemiolius, epogdous, duplaris, triplaris, quadruplus. quæ hoc loco interim quasi nomina numerorum accipias volo. in sequentibus vero, cum de harmonia cæli loquemur, quid sint hi numeri, quidve possint opportunius aperiemus. modo hoc nosse sufficiat, quia sine his numeris nulla colligatio, nulla potest esse

concor-

concordia. vitam vero nostram præcipue sol & luna moderantur. nam cum sint caducorum corporum hæc duo propria, sentire vel crescere; αἰσθητὸν, id est, sentiendi natura, de sole; φυτικὸν autem, id est, crescendi natura, de lunari ad nos globositate perueniunt. sic vtriusque luminis beneficio hæc nobis constat vita, qua fruimur. Conuersatio tamen nostra & prouentus actuum tam ad ipsa duo lumina, quam ad quinque vagas stellas refertur. sed harum stellarum alias interuentus numerorum, quorum supra fecimus mentionem, cum luminibus bene iungit ac sociat; alias nullus applicat numeri nexus ad lumina. ergo Veneria & Iouialis stella per hos numeros lumini vtrique sociantur: sed Iouialis soli per omnes, lunæ vero per plures, & Veneria lunæ per omnes, soli per plures numeros aggregatur. Hinc, licet vtraque benefica credatur, Iouis tamen stella cum sole accommodatior est, & Veneria cum luna: atque ideo vitæ nostræ magis commodant, quasi luminibus vitæ nostræ auctoribus numerorum ratione concordes. Saturni autem Martisque stellæ ita non habent cum luminibus competentiam, vt tamen aliqua vel extrema numerorum linea Saturnus ad solem, Mars aspiciat ad lunam. ideo minus commodi vitæ humanæ existimantur, quasi cum vitæ auctoribus apta numerorum ratione non iuncti. cur tamen & ipsi nonnumquam opes vel claritatem hominibus præstare credantur, ad alterum debet pertinere tractatum: quia hic sufficit aperuisse rationem cur alia terribilis alia salutaris existimetur. Et Plotinus quidem in libro qui inscribitur, Si faciunt astra, pronunciat nihil vi vel potestate eorum hominibus euenire; sed ea quæ decreti necessitas in singulos sancit, ita per horum septem transitum statione recessuve monstrari, vt aues seu præteruolando seu stando futura pennis vel voce significant nescientes. sic quoque tamen jure vocabitur hic

salu-

salutaris, ille terribilis; cum per hunc prospera per illum significentur incommoda.

Cap. XX.

De diuersis nominibus Solis deque ejusdem magnitudine.

IN *his autem tot nominibus, quæ de sole dicuntur, non frustra nec ad laudis pompam lasciuit oratio: sed res vere vocabulis exprimitur.* Dux & princeps, *ait*, & moderator luminum reliquorum mens mundi & temperatio. *Plato in Timæo, cum de octo sphæris loqueretur, sic ait: Vt autem per ipsos octo circuitus celeritatis & tarditatis certa mensura & sit & noscatur; deus in ambitu supra terram secundum lumen accendit, quod nunc solem vocamus. Vides vt hac definitio vult esse omnium sphærarum lumen in sole. sed Cicero sciens etiam ceteras stellas habere lumen suum, solamque lunam, vt sæpe jam diximus, proprio carere; obscuritatem definitionis hujus liquidius absoluens & ostendens in sole maximum lumen esse, non solum ait*, dux & princeps & moderator luminum reliquorum (*adeo & ceteras stellas scit esse lumina,*) *sed hunc ducem & principem, quem Heraclitus fontem cælestis lucis appellat. dux ergo est, quia omnes luminis maiestate præcedit. princeps; quia ita eminet, vt propterea quod talis solus appareat sol vocetur; moderator reliquorum dicitur, quia ipse cursus eorum recursusq; certa definitione spatii moderatur. nam certa spatii definitio est, ad quam cum vnaquæque erratica stella recedens à sole peruenerit, tamquam vltra prohibeatur accedere, agi retro videtur, & rursus cum certam partem recedendo contigerit, ad directi cursus consueta reuocatur. ita solis vis & potestas motus reliquorum luminum constituta dimen-*

sione

sine moderatur. mens mundi ita appellatur; vt physici eum cor cæli vocauerunt, inde nimirum; quod omnia, quæ statuta ratione per cælum fieri videmus, diem noctemque & migrantes inter vtrumque prolixitatis breuitatisque vices & certis temporibus æquam vtriusque mensuram, dein veris clementem teporem, torridum cancri ac leonis æstum, mollitiem autumnalis aurꝛ, vim frigoris inter vtramque temperiem, omnia hæc solis cursus & ratio dispensat. iure ergo cor cæli dicitur, per quem fiunt omnia quæ diuina ratione fieri videmus. Est & hæc causa, propter quam iure cor cæli vocetur; quod natura ignis semper in motu perpetuoque agitatu est. Solem autem ignis ætherei fontem dictum esse retulimus. hoc est ergo sol in æthere, quod in animali cor: cuius ista natura est, ne vnquam cesset à motu; aut breuis ejus quocumque casu ab agitatione cessatio mox animal interimat. hæc de eo quod solem mundi mentem vocauit. Cur vero & temperatio mundi dictus sit, ratio in aperto est. ita enim non solum terram sed ipsum quoque cælum, quod vere mundus vocatur, temperari à sole certissimum est, vt extremitates eius, quæ à via solis longissime recesserunt, omni careant beneficio caloris, & vna frigoris perpetuitate torpescant. quod sequentibus apertius explicabitur. Restat vt & de magnitudine eius, quam verissima prædicatione, pauca & non pretereunda dicamus. Physici hoc maxime consequi in omni circa magnitudinem solis inquisitione voluerunt, quanto maior esse possit quam terra. & Eratosthenes in libris dimensionum sic ait: Mensura terra septies & vicies multiplicata mensuram solis efficiet. Possidonius dicit multo multoque sæpius multiplicatam solis spatium efficere: & vterque lunaris defectus argumentum pro se aduocat. ita cum solem volunt terra maiorem probare; testimonio lunæ deficientis vtuntur: cum defectum

ctum lunæ conantur asserere; probationem de solis magnitudine mutuantur. & sic euenit vt, dum vtrumque de altero adstruitur, neutrum probabiliter adstruatur, semper in medio vicissim nutante mutuo testimonio. quid enim per rem adhuc probandam probetur? sed Ægyptii nihil ad conjecturam loquentes sequestrato ac libero argumento nec in patrocinium sibi lunæ defectum vocantes, quanta mensura sol terra major sit probare voluerunt, vt tum demum per terræ magnitudinem ostenderent cur luna deficiat. hoc autem nequaquam dubitabatur non posse aliter deprehendi, nisi mensura & terræ & solis inuenta, vt fieret ex collatione discretio. & terrena quidem dimensio oculis rationem juuantibus de facili constabat. solis vero mensuram aliter nisi per mensuram cæli per quod discurrit, inueniri non posse viderunt. ergo primum metiendum sibi cælum illud, id est, iter solis, constituerunt, vt per id possent modum solis agnoscere: sed quæso, si quis vmquam tam ocioſus tamque ab omni erit serio feriatus, vt hæc quoque in manus sumat; ne talem veterum promissionem quasi insaniæ proximam aut horrescat aut rideat. etenim ad rem, quæ natura incomprehensibilis videbatur, viam sibi fecit ingenium: & per terram qui cæli modus sit repererunt. vt autem liquere possit ratio commenti, prius regulariter pauca dicenda sunt, vt sit rerum sequentium aditus instructior. In omni orbe vel sphæra medietas centrum vocatur: nihilque aliud est centrum, nisi punctum quo sphæræ aut orbis medium certissima observatione distinguitur. item ducta linea de quocunque loco circuli, qui designat ambitum, in quacumque ejusdem circuli summitate orbis partem aliquam diuidat necesse est. sed non omni modo medietas est orbis quam separat ista diuisio. illa enim tantum linea in partes æquales orbem medium diuidit, quæ à summo in summum ita ducitur,

vt

ut necesse sit eam transire per centrum. & hæc linea, quæ orbem sic æqualiter diuidit, diametros nuncupatur. item omnis diametros cujuscumque orbis, triplicata cum adjectione septimæ partis suæ, mensuram facit circuli, quo orbis includitur: id est, si vncias septem teneat diametri longitudo, & velis ex ea nosse quot vncias orbis ipsius circulus teneat, triplicabis septem, & faciunt viginti vnum. his adiicies septimam partem, hoc est, vnum; & pronunciabis in viginti & duabus vnciis hujus circuli esse mensuram, cujus diametros septem vnciis extenditur. Hæc omnia geometricis euidentissimisque rationibus probare possemus, nisi & neminem de ipsis dubitare arbitraremur, & caueremus justo prolixius volumen extendere. Sciendum & hoc est, quod vmbra terræ quam sol post occasum in inferiore hemisphærio currens sursum cogit emitti, ex qua super terram fit obscuritas quæ nox vocatur, sexagies in altum multiplicatur ab ea mensura, quam terræ diametros habet. & hac longitudine ad ipsum circulum, per quem sol currit, erecta, conclusione luminis tenebras in terram refundit. Prodendum est igitur, quanta diametros terræ sit, vt constet quid possit sexagies multiplicata colligere. vnde, his prælibatis, ad tractatum mensurarum quas promisit oratio reuertatur. Euidentissimis & indubitabilibus dimensionibus constitit vniuersæ terræ ambitum, quæ quibuscumque vel incolitur vel inhabitabilis jacet, habere stadiorum milia ducenta quinquaginta duo. cum ergo tantum ambitus teneat; sine dubio octaginta milia stadiorū vel non multò amplius diametros habet, secundum triplicationem cum septimæ partis adjectione, quam superius de diametro & circulo regulariter diximus. & quia ad efficiendam terrenæ vmbræ longitudinem non ambitus terræ sed diametri mensura multiplicanda est (ipsa est enim quam sursum

constat excrescere) sexagies multiplicanda tibi erunt octaginta milia quæ terræ diametros habet; quæ faciunt quadragies octies centena milia stadiorum esse à terra vsque ad solis cursum, quo vmbram terræ diximus peruenire. terra autem in medio cælestis circuli, per quem sol currit, vt centrum locata est. Ergo mensura terrenæ vmbræ medietatem diametri cælestis efficiet; &, si ad altera quoque parte terræ par vsque ad dimidium circuli mensura tendatur, integra circuli, per quem sol currit, diametros inuenitur. duplicatis igitur illis quadragies octies centenis milibus, erit integra diametros cælestis circuli nonagies sexies centenis milibus stadiorum: & inuenta diametros facile mensuram nobis ipsius quoque ambitus prodit. hanc enim summam, quam diametros fecit, debes ter multiplicare, adiecta parte septima, vt sæpe iam dictum est: & ita inuenies totius circuli, per quem sol currit, ambitum stadiorum habere trecenties centena milia, & insuper centum septuaginta milia. His dictis, quibus mensura quam terræ vel ambitus, vel diametros habet, sed & circuli modus per quem sol currit vel diametri eius ostenditur: nunc quam solis esse mensuram vel quemadmodum illi prudentissimi deprehenderint indicemus. nam sicut ex terrena vmbra potuit circuli per quem sol meat deprehendi magnitudo; ita per ipsum circulum mensura solis inuenta est, in hunc modum procedente inquisitionis ingenio. Æquinoctiali die ante solis ortum æquabiliter locatum est saxeum vas in hemisphærii speciem cauata ambitione curuatum, infra per lineas designato duodecim diei horarum numero, quas styli prominentis vmbra cum transitu solis pratereundo distinguit. hoc est autem, vt scimus, huiusmodi vasis officium, vt tanto tempore à priore eius extremitate ad alteram vsque styli vmbra percurrat, quando sol medietatem cæli ab ortu in occasum

vnius

nius scilicet hemisphærii conuersione metitur. nam totius cæli integra conuersio diem noctemque concludit. & ideo constat, quantum sol in circulo suo meat, tantum in hoc vase vmbram meare. huic igitur æquabiliter collocato circa tempus solis ortui propinquantis inhæsit diligens obseruantis obtutus: & cum ad primum solis radium, quem de se emisit prima summitas orbis, emergens vmbra de styli decidens summitate primam curui labri eminentiam contigit; locus ipse, qui vmbræ primitias excepit; nota impressione signatus est; obseruatumque quamdiu super terram ita solis orbis integer appareret, vt ima eius summitas adhuc horizonti videretur insidere, & mox locus ad quem vmbra tunc in vase migrauerat, adnotatus est: habitaque dimensione inter ambas vmbrarum notas, quæ integrum solis orbem, id est, diametrum, natæ de duabus eius summitatibus metiuntur; pars nona reperta est eius spatii, quod à summo vasis labro vsque ad horæ primæ lineam continetur. & ex hoc constitit, quod in cursu solis vnam temporis æquinoctialis horam faciat repetitus nouies orbis eius accessus. & quia conuersio cælestis hemisphærii peractis horis duodecim diem conlidit; nouies autem duodecim efficiunt centum octo; sine dubio solis diametros centesima & octaua pars hemisphærii æquinoctialis est. ergo æquinoctialis totius circuli ducentesima sexta decima pars est. ipsum autem circulum habere stadiorum trecenties centena milia & insuper centum & septuaginta milia antelatis probatum est. Ergo si eius summæ ducentesimam sextamdecimam partem perfecte considerauerit; mensuram diametri solis inuenies. est autem pars illa fere in centum quadraginta milibus. diametros igitur solis centum quadraginta milium fere stadiorum esse dicenda est: vnde pæne duplex quam terra diametros inuenitur. constat autem geometricæ ratio-

tionis examine, cum de duobus orbibus altera diametros duplo alteram vincit, illum orbem cujus diametros dupla est, orbe altero octies esse maiorem. ergo ex his dicendum est solem octies terra esse majorem. Hæc de solis magnitudine breuiter de multis excerpta libauimus.

CAP. XXI.

Qua ratione inferiorum sphærarum stellæ in zodiaci signis meare dicantur, cum in iis non sint: curque ex illis aliæ breuiori aliæ longiori tempore zodiaci signa percurrant; & quomodo circulus zodiacus in duodecim partes diuisus sit.

SED quoniam septem sphæras cælo diximus esse subjectas, exteriore quaque quas interius continet ambiente, longeque & a cælo omnes & à se singulæ recesserunt: nunc quærendum est, cum zodiacus vnus sit, & is constet cælo sideribus infixis, quemadmodum inferiorum sphærarum stellæ in signis zodiaci meare dicantur. nec longum est inuenire rationem, quæ in ipso vestibulo excubat quæstionis. verum est enim neque solem lunamve, neque de vagis vllam ita in signis zodiaci ferri, vt eorum sideribus misceantur; sed in illo signo esse vnaquæque perhibetur, quod habuerit supra verticem in ea, quæ illi signo subjecta est, circuli sui regione discurrens. quia singularum sphærarum circulos in duodecim partes æque vt zodiacum ratio diuisit: &, quæ in eam partem circuli sui venerit, quæ sub parte zodiaci est arieti deputata, in ipsum arietem venisse conceditur: similisque obseruatio in singulas partes migrantibus stellis tenetur. Et quia facilior ad intellectum per oculos via est, id quod sermo descripsit, visus assignet. esto enim

zodiacus

zodiacus circulus, cui adscriptum est a. intra hunc septem alii orbes locentur: & zodiacus ab a, per ordinem affixis notis, quibus adscribentur litteræ sequentes, in partes duodecim diuidatur: sitque spatium, quod inter a, & b, clauditur, arieti deputatum; quod intra b, & c, tauro; quod inter c, & d, geminis; cancro quod sequitur, & reliquis per ordinem cetera. his constitutis jam de singulis zodiaci notis & litteris singulæ deorsum lineæ per omnes circulos ad vltimum vsque ducantur: proculdubio per orbes singulos duodenas partes diuidet transitus linearum. in quocumque igitur circulo seu sol in illo, seu luna, vel de vagis quacumque discurrat, cum ad spatium venerit quod inter lineas clauditur ab a, & b, notis & litteris defluentes, in ariete esse dicetur: quia illic constituta spatium arietis in zodiaco designatum super verticem, sicut descripsimus, habebit. similiter in quamcumque migrauerit partem, in signo sub quo fuerit, esse dicetur.

Atque hæc ipsa descriptio eodem compendio nos docebit cur eumdem zodiacum eademque signa aliæ tempore longiore aliæ breuiore percurrant. Quotiens enim plures orbes intra se locantur, sicut maximus est ille qui primus est & minimus qui locum vltimum tenet, ita de mediis, qui summo propior est, inferioribus major, qui vicinior est vltimo, breuior superioribus habetur. & inter has igitur septem sphæras gradum celeritatis suæ singulis ordo positionis adscripsit. ideo stellæ, quæ per spacia grandiora discurrunt, ambitum suum tempore prolixiore conficiunt; quæ per angusta, breuiore. constat enim nullam inter eas celerius ceteris tardiusve procedere. sed cum sit omnibus idem modus meandi, tantam eis diuersitatem temporis sola spaciorum diuersitas facit. nam, vt de mediis nunc prætermittamus, ne eadem sæpe repetantur, quod eadem signa Saturnus annis tri-

ginta, luna diebus viginti octo ambit & permeat, sola causa in quantitate est circulorum: quorum alter maximus alter minimus. ergo & ceterarum singulæ pro spacii sui modo tempus meandi aut extendunt aut contrahunt. Hoc loco diligens rerum discussor inueniet quod requirat. inspectis enim zodiaci notis, quas monstrat in præsidium fidei aduocata descriptio, Quis vero, inquiet, circi cælestis duodecim partes aut inuenit aut fecit, maxime cum nulla oculis subiiciantur exordia singularum? Huic igitur tam necessariæ interrogationi historia ipsa respondeat factum referens, quo à veteribus & tentata est tam difficilis & effecta diuisio. Ægyptiorum enim retro majores, quos constat primos omnium cælum scrutari & metiri ausos, postquã perpetuæ apud se serenitatis obsequio cælum semper suspectu libero intuentes deprehenderunt, vniuersis vel stellis vel sideribus infixis cælo, cum sole solas & luna quinque stellas vagari; nec has tamen per omnes cæli partes passim ac sine certa erroris sui lege discurrere; numquam denique ad septemtrionalem verticem deuiare; numquam ad australis poli ima demergi; sed intra vnius obliqui circi limitem omnes habere discursus; nec omnes tamen ire pariter & redire; sed alias aliis ad eundem locum peruenire temporibus: rursus ex his alias accedere; retro agi alias, viderique stare nonnumquam. postquam, inquam, hæc inter eas agi viderunt: certas sibi partes decreuerunt in ipso circo constituere & diuisionibus annotare; vt certa essent locorum nomina, in quibus eas morari, vel de quibus exisse, ad quæve rursus esse venturas, & sibi inuicem annunciarent & ad posteros noscenda transmitterent. Duobus igitur vasis æneis præparatis, quorum alteri fundus erat in modum clepsydræ foratus; illud quod erat integrũ vacuum subjecerunt pleno aqua altero superposito; sed meatu ante munito & quamlibet

de in-

de infixis vnam clarissimam stellam lucideque notabilem orientem obseruauerunt. quæ vbi primum cœpit emergere: mox munitione subducta permiserunt subjecto vasi aquam superioris influere, fluxitq; in noctis ipsius & sequentis diei finem, atq; in id noctis secunda: quamdiu eadem stella ad ortum rursus reuerteret: quæ vbi apparere vix cœpit; mox aqua quæ influebat amota est. cum igitur obseruatæ stellæ itus ac reditus integram significaret cæli conuersionem: mensuram sibi cæli aquæ de illo fluxu susceptæ quantitate posuerunt. hac ergo in partes æquas duodecim sub fida dimensione diuisa alia duo hujus capacitatis procurata sunt vasa; vt singula tantum singulas de illis duodecim partibus ferrent: totaque rursus aqua in vas suum pristinum foramine prius clauso refusa est; & de duobus illis vasis capacitatis minoris alterum subiecerunt pleno, alterum juxta expeditum paratumque posuerunt. his præparatis; nocte alia in illa jam cæli parte, per quam solem lunamq; & quinque vagas meare diuturna obseruatione didicerant, quamque postea zodiacum vocauerunt, ascensurum obseruauerunt sidus, cui postea nomen arietis indiderunt. hujus incipiente ortu statim subjecto vasi superposita aqua fluxum dederunt. quod vbi completum est; mox eo sublato effusoque alterum simile subjecerunt, certis signis obseruatis ac memoriter annotatis, item eius loci stella quæ oriebatur cum primum vas esset impletum, intelligentes quod eo tempore, quo totius aquæ duodecima pars fluxit, pars cæli duodecima conscendit. Ab illo ergo loco, quo oriri incipiente aqua in primum vas cœpit influere, vsque ad locum qui oriebatur cum idem primum vas impleretur, duodecimam partem cæli, id est, vnum signum, esse dixerunt. item secundo vase impleto & mox retracto illo, simile quod olim effusum paraverant, iterum subdiderunt, notato similiter

loco qui emergebat, cum secundum vas esset impletum: & à fine primi signi vsque ad locum, qui ad secundæ aquæ finem oriebatur, secundum signum notatum est. atque ita vicissim vasa mutando, & per singulas influentis aquæ partes singulos sibi ascendentium cæli partium limites annotando, vbi consummata jam omni per duodecim partes aqua, ad primi signi exordia peruentum est: sine dubio jam diuisas certisque sibi obseruationibus & indiciis annotatas duodecim cæli partes tantæ compotes machinationis habuerunt. quod non nocte vna sed duabus effectum est. quia omne cælum vna nocte non voluitur; sed per diem vertitur pars ejus media & medietas reliqua per noctem. Nec tamen cælum omne duarum sibi proximarum noctium diuisit inspectio: sed diuersorum temporum nocturna dimensio vtrumque hemisphærium paribus aquæ vicibus annotauit. & has ipsas duodecim partes signa appellari maluerunt: certaque singulis vocabula gratia significationis adjecta sunt: &, quia signa Græco nomine ζῶια nuncupantur, circum ipsum zodiacum quasi signiferum vocauerunt. Hanc autem rationem iidem illi cur arietem, cum in sphæra nihil primum nihilque postremum sit, primum tamen dici maluerint prodiderunt. aiunt incipiente die illo, qui primus omnium luxit, id est, quo in hunc fulgorem cælum & elementa purgata sunt, qui ideo mundi natalis jure vocitatur, arietem in medio cælo fuisse: &, quia medium cælum quasi mundi vertex est, arietem propterea primum inter omnes habitum, qui vt mundi caput in exordio lucis apparuit. subnectunt etiam causam, cur hæc ipsa duodecim signa assignata sint diuersorum numinum potestati. aiunt enim in hac ipsa genitura mundi ariete, vt diximus, medium cælum tenente, horam fuisse mundi nascentis, cancro gestante tunc lunam. post hunc sol cum leone oriebatur, cum

Mercurio

Mercurio virgo, libra cum Venere; Mars erat in scorpio; sagittarium Iupiter obtinebat; in capricorno Saturnus meabat. sic factum est vt singuli eorum signorum domini esse dicantur, in quibus, cum mundus nasceretur, fuisse creduntur. sed duobus quidem luminibus singula tantum signa, in quibus tunc fuerant, assignauit antiquitas, cancrum lunæ, soli leonem. quinque vero stellis præter illa signa, quibus tunc inhærebant, quinque reliqua sic adjecit vetustas, vt in assignandis à fine prioris ordinis ordo secundus inciperet. superius enim diximus in capricorno Saturnum post omnes fuisse. ergo secunda adiectio eum primum fecit, qui vltimus fuerat: ideo aquarius, qui capricornum sequitur, Saturno datur; Ioui, qui ante Saturnum erat, pisces dicantur; aries Marti, qui præcesserat Iouem, taurus Veneri quam Mars sequebatur, gemini Mercurio, post quem Venus fuerat, deputati sunt. Notandum hoc loco quod in genitura mundi vel ipsa rerum prouidentia vel vetustatis ingenium hunc stellis ordinem dedit, quem Plato assignauit sphæris earum, vt esset luna prima, sol secundus, super hunc Mercurius, Venus quarta, hinc Mars, inde Iupiter, & Saturnus vltimus. sed sine huius tamen rationis patrocinio abunde Platonicum ordinem prior ratio commendat. Ex his, quæ de verbis Ciceronis proximè prælatis quærenda proposuimus, qua licuit breuitate a summa sphæra, quæ aplanes dicitur, vsque ad lunam, quæ vltima diuinorum est, omnia jam, vt opinor, absoluimus. nam & cælum volui, & cur ita voluatur ostendimus; septemque sphæras contrario motu ferri ratio indubitata patefecit; & de ipso sphærarum ordine quid diuersi senserit vel quid inter eos dissensionem fecerit, quæve magis sequenda sit sententia, tractatus inuenit. nec hoc tacitum est cur inter omnes stellas sola sine fratris radiis luna non luceat. sed & quæ spaciorum

ciorum ratio solem ab his quoque, qui eum inter septem quartum locarunt, non tamen abrupte medium sed fere medium dici coëgerit publicatum est. quid significent nomina, quibus ita vocatur vt laudari tantum putetur, innotuit. magnitudo quoque ejus, sed & cælestis per quē discurrit circuli, terræque pariter, quanta sit vel quemadmodum deprehensa monstratum est, subiectarum sphærarum stellæ quemadmodum zodiaco, qui supra omnes est ferri dicantur, vel quæ ratio diuersarum faciat seu celerem seu tardum recursum; sed & ipse zodiacus in duodecim partes qua ratione diuisus sit, curque aries primus habeatur, & quæ signa in quorum numinum ditione sint, absolutum est. Sed omnia hæc; quæ de summo ad lunam vsque perueniunt, sacra, incorrupta, diuina sunt: quia in ipsis est æther semper idem nec vnquam recipiens inæqualem varietatis æstum. infra lunam & aër & natura permutationis pariter incipiunt. & sicut ætheris & aëris, ita diuinorum & caducorum luna confinium est. Quod autem ait: nihil infra lunam *esse* diuinum, præter animos munere deorum hominum generi datos; *non ita accipiendum est, animos hic esse vt hic nasci putentur: sed sicut solem in terris esse dicere solemus, cuius radius aduenit & recedit; ita animorum origo cælestis est, sed lege temporalis hospitalitatis hic exsulat. hæc ergo regio diuinum nihil habet ipsa, sed recipit; &, quia recipit, etiam remittit. proprium autem habere diceretur, si ei semper tenere licuisset. Sed quid mirum, si animus de hac regione non constat, cum nec corpori fabricando sola sufficerit? nam quia terra, aqua, & aër infra lunam sunt; ex his solis corpus fieri non potuit quod idoneum esset ad vitam: sed opus fuit præsidio ignis ætherei, qui terrenis membris vitam & animam sustinendi commodaret vigorem, qui vitalem calorem & faceret & ferret. Hæc & de aëre*

dixisse

dixisse nos satis sit. restat vt de terra, quæ sphærarum nona & mundi vltima est, dictu necessaria differamus.

CAP. XXII.

Terra qua de causa immobilis sit, & omnia in eam suo nutu ferantur pondera.

NAM ea quæ est media & nona tellus, *inquit*, neque mouetur & infima est, in eam feruntur omnia nutu suo pondera. *Illæ vero insolubiles causæ sunt qua mutuis inuicem nexibus vinciuntur, & , dum altera alteram facit, ac vicissim de se nascuntur, numquam à naturalis societatis amplexibus seperantur. talia sunt vincula quibus terram natura constrinxit. nam ideo in eam feruntur omnia, quia vt media non mouetur: ideo autem non mouetur, quia infima est: nec poterat infima non esse, in quam omnia feruntur. Horum singula quæ inseperabiliter inuoluta rerum in se necessitas vinxit tractatus expediat.* Non mouetur, *ait. est enim centron, in sphæra autem solum centron diximus non moueri; quia necesse est vt circa aliquid immobile sphæra moueatur. adiecit;* infima est. *recte hoc quoque. nam quod centron est, medium est, in sphæra vero hoc solum constat esse imum, quod medium est, & si terra ima est, sequitur vt vere dictum sit in eam ferri omnia. semper enim natura pondera in imum deducit. nam & in ipso mundo, vt esset terra sic factum est. Quicquid ex omni materia, de qua facta sunt omnia, purissimum ac liquidissimum fuit, id tenuit summitatem; & æther vocatus est. pars illa cui minor puritas & inerat aliquid leuis ponderis, aër exstitit; & in secunda delapsus est: post hæc, quod adhuc quidem liquidum sed jam vsque ad tactus offensam corpulentum erat, in aquæ fluxum coagulatum est. jam vero,*

quod

quod de omni siluestri tumultu vastum, impenetrabile, densetum ex defæcatis abrasum resedit elementis, hæsit in imo: quod demersum est stringente perpetuo gelu, quod eliminatum in vltimam mundi partem, longinquitas solis coaceruauit. quod ergo ita concretum est terræ nomen accepit. hanc spissus aër & terreno frigori propior quam solis calori stupore spiraminis densioris vndique versum fulcit & continet: nec in recessum aut accessum moueri eam patitur vel vis circumuallantis & ex omni parte vigore simili librantis auræ, vel ipsa sphæralis extremitas; quæ, si paululum à medio deuiauerit, fit cuicumque vertici propior, & imum relinquit. quod ideo in solo medio est, quia ipsa sola pars à quouis sphæræ vertice pari spacio recedit. In hanc igitur, quæ & ima est & quasi media & non mouetur, quia centron est, omnia pondera ferri necesse est: & quia & ipsa in hunc locum quasi pondus relapsa est. cuius cum alia innumera sunt argumenta; tum præcipue imbres, qui in terram ex omni aëris parte labuntur. nec enim in hanc solam quam habitamus superficiem decidunt: sed & in latera, quibus in terra globositas sphæralis efficitur, & in partem alteram, quæ ad nos habetur inferior, idem imbrium casus est. nam si aër terreni frigoris exhalatione densatus in nubem cogitur, & ita abrumpit imbres, aër autem vniuersam terram circumfusus ambit: proculdubio ex omni parte aëris, præter vstam calore perpetuo, liquor pluuialis emanat, qui vndique in terram, quæ vnica est sedes ponderum, defluit. Quod qui respuit, superest vt æstimet extra hanc vnam superficiem, quam incolimus, quicquid niuium imbriumve vel grandinum cadit, hoc totum in cælum de aëre defluere. cælum enim ab omni parte terræ æquabiliter distat; & vt à nostra habitatione, ita & à lateribus & à parte quæ ad nos habetur inferior pari altitudinis im-

mensitate

mensitate suspicitur. Nisi ergo omnia pondera ferrentur in terram; imbres qui extra latera terræ defluunt, non in terram sed in cælum caderent. quod vilitatem joci scurrilis excedit. Esto enim terræ sphæra, cui adscripta sunt a, b, c, d. *circa hãc sit aëris orbis, cui adscripta sunt* e, f, g, l, m. *& vtrumque orbem, id est, terræ & aëris, diuidat linea ducta ab* e, *vsque ad* l, *erit superior ista quam possidemus, & illa sub pedibus. Nisi ergo caderet omne pondus in terram; paruam nimis imbrium partem terra susciperet ab* a, *vsque ad* c. *latera vero aëris, id est, ab* f, *vsque ad* e, *&* a g, *vsque ad* l, *humorem suum in aërem cælumque deiicerent: de inferiore autem cæli hemisphærio pluuia in exteriora, & ideo naturæ incognita defflueret, sicut ostendit subiecta descriptio. * Sed hoc vel refellere dedignatur sermo sobrius: quod sic absurdum est, vt sine argumentorum patrocinio subruatur. restat ergo vt indubitabili ratione monstratum sit, in terram ferri omnia nutu suo pondera. Ista autem, quæ de hoc dicta sunt, opitulantur nobis & ad illius loci disputationem quæ antipodas esse commemorat. Sed hic inhibita continuatione tractatus ad secundi commentarii volumen disputationem sequentium reseruemus.*

Commentarii libri primi finis.

AVRELII MACROBII AMBROSII THEODOSII V. C. & inlustris COMMENTARIVS EX CICERONE IN Somnium Scipionis.

LIBER SECVNDVS.

CAP. I.

Concentum quemdam effici motu cælestium corporum, & quomodo ratio ejus concentus à Pythagora sit deprehensus: tum qui numeri apti sint consonantibus musicis; quotque consonantiæ sint.

SVPERIORE *commentario, Eustathi, luce mihi dilectior fili, vsque ad stelliferæ sphæræ cursum & subjectarum septem sermo processerat. nunc jam de musica earum modulatione disputetur.* Quis hic, inquam, quis est, qui complet aures meas tantus & tam dulcis sonus? Hic est, inquit, ille, qui interuallis disiunctus imparibus, sed tamen pro rata parte ratione distinctis impulsu & motu ipsorum orbium efficitur, & acuta cum grauibus temperans, varios æquabiliter concentus efficit. nec enim silentio tanti motus incitari possunt: & natura fert, vt extrema ex altera parte grauiter ex altera autem acute

acute sonent. Quam ob causam summus ille cæli stellifer cursus, cuius conuersio est concitatior, acute excitato mouetur sono, grauissimo autem hic lunaris atque infimus. nam terra nona immobilis manens ima sede semper hæret complexa mundi medium locum. illi autem octo cursus, in quibus eadem vis est modorum, septem efficiunt distinctos interuallis sonos: qui numerus rerum omnium fere nodus est, quod docti homines neruis imitati atque cantibus, aperuerunt sibi reditum in hunc locum. *Expositio sphærarum ordine motuque descripto quo septem subiectæ in contrarium cælo feruntur; consequens est vt qualem sonum tantarum molium impulsus efficiat hic requiratur. ex ipso enim circumductu orbium sonum nasci necesse est: quia percussus aër ipso interuentu ictus vim de se fragoris emittit, ipsa cogente natura vt in sonum desinat duorum corporum violenta collisio. sed is sonus, qui ex qualicumque aëris ictu nascitur, aut dulce quiddam in aures & musicum defert, aut ineptum & asperum sonat. nam, si ictum obseruatio numerorum certa moderetur, compositum sibique consentiens modulamen editur. at, cum increpat tumultuaria & nullis modis gubernata collisio, fragor turbidus & inconditus offendit auditum. in cælo autem constat nihil fortuitum nihil tumultuarium prouenire; sed vniuersa illic diuinis legibus & stata ratione procedere. Ex his inexpugnabili ratiocinatione collectum est, musicos sonos de sphærarum cælestium conuersione procedere: quia & sonum ex motu fieri necesse est, & ratio, quæ diuinis inest, fit sono causa modulaminis. Hoc Pythagoras primus omnium Graiæ gentis hominum mente concepit: & intellexit quidem compositum quiddam de sphæris sonare propter necessitatem rationis, quæ à cælestibus non recedit; sed qua esset illa*

ratio, vel quibus obseruanda modis non facile deprehendebat : cumque eum frustra tantæ tamque arcanæ rei diuturna inquisitio fatigaret, fors obtulit quod cogitatio alta non reperit. cum enim casu præteriret in publico fabros ignitum ferrum ictibus mollientes, in aures ejus malleorum soni certo sibi respondentes ordine repente ceciderunt : in quibus ita grauitati acumina consonabant, vt vtrumque ad audientis sensum statæ dimensione remearet ; & ex variis impulsibus vnum sibi consonans nasceretur. hic, occasionem sibi oblatam ratus deprehendendi oculis & manibus, quod olim cogitatione quærebat, fabros adit, & imminens operi curiosius intuetur annotans sonos, qui de singulorum lacertis conficiebantur. quos cum ferientium viribus adscribendos putaret ; jubet vt inter se malleolos mutent. quibus mutatis sonorum diuersitas ab hominibus recedens malleolos sequebatur. tunc omnem curam ad pondera eorum examinanda vertit : cumque sibi diuersitatem ponderis, quod habebatur in singulis, annotasset ; aliis ponderibus in majus minusve excedentibus fieri malleos imperauit, quorum ictibus soni nequaquam prioribus similes nec ita sibi consonantes exaudiebantur : tunc animaduertit concordiam vocis lege ponderum prouenire ; collectisque omnibus numeris, quibus consentiens sibi diuersitas ponderum continebatur, ex malleis ad fides vertit examen ; & intestina ouium vel boum neruos tam variis ponderibus illigatis tetendit, qualia in malleis fuisse didicerat : talisque ex his concentus euenit, qualem prior obseruatio non frustra animaduersa promiserat, adjecta dulcedine quam natura fidium sonora præstabat. hic Pythagoras tanti secreti compos deprehendit numeros ex quibus soni sibi consoni nascerentur : adeo vt fidibus sub hac numerorum obseruatione compositis certa certis, aliæque aliis conuenientium sibi numerorum

concordia

concordia tenderentur; vt vna impulsa plectro alia licet longe posita sed numeris conuenies simul sonaret. ex omni autem immumera varietate numerorum pauci & numerabiles inuenti sunt, qui sibi ad efficiendum musicam conuenirent. Sunt autem hi sex omnes; epitritus, hemiolius, duplaris, triplaris, quadruplus & epogdous. & est epitritus, cum de duobus numeris major habet totum minorem & insuper ejus tertiam partem; vt sunt quatuor ad tria. nam in quatuor sunt tria, & tertia pars trium, id est, vnum. & is numerus est vocatus epitritus: deque eo nascitur symphonia quae appellatur διὰ τεσσάρων. hemiolius est, cum de duobus numeris major habet totum minorem, & insuper ejus medietatem; vt sunt tria ad duo. nam in tribus sunt duo & media pars eorum, id est, vnum. & ex hoc numero, qui hemiolius dicitur, nascitur symphonia quae appellatur διὰ πέντε. duplaris numerus est, cum de duobus numeris minor bis in majore numeratur; vt sunt quatuor ad duo. & ex hoc duplari nascitur symphonia, cui nomen est διὰ πασῶν. triplaris autem cum de duobus numeris minor ter in majore numeratur; vt sunt tria ad vnum. & ex hoc numero symphonia procedit quae dicitur διὰ πασῶν καὶ διὰ πέντε. quadruplus est, cum de duobus numeris minor quater in majore numeratur; vt sunt quatuor ad vnum; qui numerus facit symphoniam quam dicunt δὶς διὰ πασῶν. epogdous est numerus, qui intra se habet minorem & insuper ejus octauam partem; vt nouem ad octo. quia in nouem & octo sunt & insuper octaua pars eorum, id est, vnum. hic numerus sonum parit, quem tonon musici vocauerunt. sonum vero tono minorem veteres quidem semitonium vocitare voluerunt. sed non ita accipiendum est, vt dimidius tonus putetur; quia nec semiuocalem in litteris pro medietate vocalis accipimus. deinde tonus per naturam sui in duo

diuidi sibi æqua non poterit. cum enim ex nouenario numero constet, nouem autem numquam æqualiter diuidantur; tonus in duas diuidi medietates recusat. sed semitonium vocauerunt sonum tono minorem: quem tam paruo distare à tono deprehensum est, quantum hi duo numeri inter se distant, id est, ducenta quadraginta tria & ducenta quinquaginta sex. Hoc semitonium Pythagorici quidem veteres diesin nominabant: sed sequens vsus sonum semitonio minorem diesin constituit nominandum. Plato semitonium limma vocitauit. Sunt igitur symphoniæ quinque, id est, διὰ τεσσάρων, διὰ πέντε, διὰ πασῶν, διὰ πασῶν καὶ διὰ τέσσαρων, καὶ δὶς διὰ πασῶν. sed hic numerus symphoniarum ad musicam pertinet, quam vel flatus humanus intendere vel capere potest humanus auditus. vltra autem se tendit harmoniæ cælestis accessio, id est, vsque ad quater διὰ πασῶν καὶ διὰ πέντε. nunc interim de his, quas nominauimus, disseramus. Symphonia diatessaron constat de duobus tonis & semitonio; vt minutias, quæ in additamento sunt, relinquamus ne difficultatem creemus: & fit ex epitrito. diapente constat ex tribus tonis & hemitonio; & fit de hemiolio. diapason constat de sex tonis; & fit de duplari. verum διὰ πασῶν καὶ διὰ πέντε constat ex nouem tonis & hemitonio, & fit de triplari numero. dis autem diapason continet tonos duodecim, & fit ex quadruplo.

CAP. II.

Plato quem in modum animam mundi ex numeris fabricatam esse docuerit; & quod hinc etiam probari possit concentum quemdam esse cælestium corporum.

HINC *Plato postquam & Pythagoricæ successione doctrinæ, & ingenii proprii diuina profunditate cognouit*

cognouit nullam esse posse sine his numeris jugabilem competentiam: in Timæo suo mundi animam per istorum numerorum contextionem ineffabili prouidentia dei fabricatoris instituit. cujus sensus, si huic operi fuerit appositus, plurimum nos, ad verborum Ciceronis, quæ circa disciplinam musicæ videntur obscura, intellectum iuuabit. Sed ne, quod in patrocinium alterius expositionis adhibetur, ipsum per se difficile credatur; pauca nobis præmittenda sunt, quæ simul vtriusque intelligentiam faciant lucidiorem. Omne solidum corpus trina dimensione distenditur. habet enim longitudinem, latitudinem, profunditatem. nec potest inueniri in quolibet corpore quarta dimensio: sed his tribus omne corpus solidum continetur. geometræ tamen alia sibi corpora proponunt, quæ appellant mathematica, cogitationi tantum subiicienda non sensui. dicunt enim punctum corpus esse indiuiduum, in quo neque longitudo neque latitudo neque altitudo deprehendatur: quippe quod in nullas partes diuidi possit. hoc protractum efficit lineam, id est, corpus vnius dimensionis. longum est enim sine lato, sine alto; & duobus punctis ex vtraque parte solam longitudinem terminantibus continetur. Hanc lineam si geminaueris, alterum mathematicum corpus efficies, quod duabus dimensionibus æstimatur longo latoque; sed alto caret. (& hoc est quod apud illos superficies vocatur) punctis autem quatuor continetur, id est, per singulas lineas binis. si vero hæ duæ lineæ fuerint duplicatæ, vt subjectis duabus duæ superponantur, adiicietur profunditas; & hinc solidum corpus efficietur, quod sine dubio octo angulis continebitur: quod videmus in tessera, quæ Græco nomine cubus vocatur. his geometricis rationibus applicatur natura numerorum. & unum punctum putatur; quia sicut punctum corpus non est sed ex se facit corpora; ita monas numerus esse non

dicitur sed origo numerorum. Primus ergo numerus in duobus est; qui similis est lineæ de puncto sub geminæ puncti terminatione productæ. hic numerus, duo, geminatus de se efficit quatuor, ad similitudinem mathematici corporis quod sub quatuor punctis longo latoque distenditur. quaternarius quoque ipse geminatus octo efficit; qui numerus solidum corpus imitatur: sicut duas lineas diximus duabus superpositas octo angulorum dimensione integram corporis soliditatem creare. & hoc est quod apud geometras dicitur, bis bina bis corpus esse jam solidum. Ergo à pari numero accessio vsque ad octo soliditas est corporis. ideo inter principia huic numero plenitudinem deputauit. Nunc oportet ex impari quoque numero quemadmodum idem efficiatur inspicere. & quia tam paris quam imparis numeri monas origo est; ternarius numerus prima linea esse credatur. hic triplicatus nouenarium numerum facit: qui & ipse quasi de duabus lineis longum latumque corpus efficit; sicut quaternarius secundum de paribus efficit. item nouenarius triplicatus tertiam dimensionem præstat: & ita à parte imparis numeri in viginti septem, quæ sunt ter terna ter, solidum corpus efficitur: sicut in numero pari bis bina bis, qui est octonarius; soliditatem creauit. Ergo ad efficiendum vtrobique solidum corpus monas necessaria est, & sex alii numeri, id est, terni, à pari & impari. à pari quidem, duo, quatuor, octo. ab impari autem; tria, nouem, viginti septem. Timæus igitur Platonis in fabricanda mundi anima consilium diuinitatis enuncians ait illam per hos numeros fuisse contextam, qui & à pari & ab impari cubum, id est, perfectionem soliditatis efficiunt: non quia aliquid significaret illam habere corporeum; sed vt posset vniuersitatem animando penetrare, & mundi solidum corpus implere per numeros soliditatis effecta est. Nunc ad ipsa Platonis verba veniamus,

niamus. nam cum de deo animam mundi fabricante loqueretur, ait: Primam ex omni fermento partem tulit. hinc sumpsit duplam partem prioris; tertiam vero secundæ hemioliam sed primæ triplam, & quartam duplam secundæ, quintam tertiæ triplam, sextam primæ octauam, & septimam vicies septies à prima multiplicatam. post hoc, spatia quæ inter duplos & triplos numeros hiabant, insertis partibus adimplebat; vt bina medietates singula spatia colligarent. ex quibus vinculis hemiolii & epitriti & epogdoi nascebantur. Hæc Platonis verba ita à nonnullis excepta sunt; vt primam partē monada crederent, secundam, quam dixi duplam prioris, dualem numerū esse considerent; tertiam, ternarium numerum, qui ad duo hemiolius est, ad vnum triplus; & quartam, quatuor, qui ad secundum, id est, ad duo duplus est; quintam, nouenarium, qui ad tertium, id est, ad tria triplus est; sextam autem octonarium qui primum octies continet, at vero pars septima in viginti & septem fuit; quæ faciunt, vt diximus, augmentum tertium imparis numeri alternis saltibus enim, vt animāduertere facile est, processit illa contextio: vt post monadem, quæ & par & impar est, primus par numerus poneretur, id est, duo; deinde sequeretur primus impar, id est, tria; quarto loco secundus par; id est, quatuor; quinto loco secundus impar, id est, nouem; sexto loco tertius par, id est, octo; septimo loco tertius impar, id est, viginti & septem: vt, quia impar numerus mas habetur & par femina, ex pari & impari, id est, ex mari & femina nasceretur, quæ erat vniuersa paritura, & ad vtriusque solidistatem vsque procederet quasi solidum omne penetratura. deinde ex his numeris fuerat componenda, qui soli continent jugabilem competentiam, quia omni mundo ipsa erat jugabilem præstatura concordiam. nam duo ad vnum dupla sunt; de duplo autem diapason

symphoniam nasci jam diximus. tria vero ad duo hemiolium numerum faciunt, hinc oritur diapente. quatuor ad tria epitritus numerus est. ex hoc componitur diatessaron. item quatuor ad unum in quadrupli ratione consentur, ex quo symphonia disdiapason nascitur. Ergo mundi anima, quæ ad motum hoc quod videmus universitatis corpus impellit, contexta numeris musicam de se creantibus concinentiam, necesse est vt sonos musicos de motu, quem proprio impulsu præstat efficiat; quorum originem in fabrica suæ contextionis inuenit. ait enim Plato, vt supra retulimus, auctorem animæ deum, post numerorum inter se imparium contextionē, hemiolios, epitritis, & epogdois, & limmate hiantia interualla suppleſſe. ideo doctissime Tullius in verbis suis ostendit Platonici dogmatis profunditatem. Quid hic, inquam, quis est qui complet aures meas tantus & tam dulcis sonus? Hic est, inquit, ille qui interuallis disiunctus imparibus, sed tamen pro rata parte ratione distinctis, impulsu & motu ipsorum orbium efficitur. *Vides vt interualla commemorat, & hæc inter se imparia esse testatur; nec diffitetur rata ratione distincta: quia secundum Timæum Platonis imparium inter se interualla numerorum, ratis ad se numeris, hemioliis scilicet, epitritis, & epogdois hemitoniisque distincta sunt; quibus omnis canora ratio continetur. Hinc enim animaduertitur quia hæc verba Ciceronis numquam profecto ad intellectum paterent, nisi hemioliorum, epitritorum & epogdoorum ratione præmissa quibus interualla numerorum distincta sunt, & nisi Platonicis numeris quibus mundi anima est contexta patefactis, & ratione præmissa cur ex numeris musicam creantibus anima intexta sit. hæc enim omnia & causam mundani motus ostendunt, quem solus animæ præstat impulsus, & veceſſitatem musicæ concinentiæ,*

quam

quam motui à se facto, inserit anima innatam sibi ab origine.

CAP. III.

Aliis præterea indiciis ac rationibus concentum illum motuum cælestium posse ostendi: quodque interualla ea, quæ esse in anima ratione sola intelliguntur, reuera in ipso mundi corpore deprehendantur.

HINC *Plato in repub. sua, cum de sphærarum cælestium volubilitate tractaret, singulas ait Sirenas singulis orbibus insidere, significans sphærarum motu cantum numinibus exhiberi. nam Siren dea canens Græco intellectu valet. theologi quoque nouem musas, octo sphærarum musicos cantus & vnam maximam concinentiam quæ consit ex omnibus esse voluere. Vnde Hesiodus in theogonia sua octauam musam Vraniam vocat: quia post septem vagas, quæ subjecta sunt, octaua stellifera sphæra superposita proprio nomine cælum vocatur: &, vt ostenderet nonam esse & maximam, quam conficit sonorum concors vniuersitas, adjecit;*

Καλλιόπη θ' ἥ δὴ θεοφημοτάτη ἐστὶν ἁπασῶν;

ex nomine ostendens ipsam vocis dulcedinem nonam Musam vocari (nam Καλλιόπη *optimæ vocis Græca interpretatio est) &, vt ipsam esse quæ consit ex omnibus pressius indicaret, assignauit illi vniuersitatis vocabulum; videlicet,* ἥ δὴ θεοφημοτάτη ἁπασῶν. *nam & Apollinem ideo* Μουσηγέτην *vocant, quasi ducem & principem orbium ceterorum, vt ipse Cicero refert:* Dux & princeps & moderator luminum reliquorum, mens mundi & temperatio. *Musas esse mundi cantum etiam sciunt, qui eas Camenas quasi canenas à canendo dixerunt. Ideo canere cælum etiam theologi*

theologi comprobantes sonos musicos sacrificiis adhibuerunt; qui apud alios lyra vel cithara, apud nonnullos tibiis aliisve musicis instrumentis fieri solebant. in ipsis quoque hymnis deorum per stropham & antistropham metra canoris versibus adhibebantur; vt per stropham rectus orbis stelliferi motus, per antistropham diuersus vagarum regressus prædicaretur. ex quibus duobus motibus primus in natura hymnus dicandus deo sumpsit exordium. mortuos quoque ad sepulturam prosequi oportere cum cantu plurimarum gentium vel regionum instituta sanxerunt, persuasione hac; quia post corpus anima ad originem dulcedinis musicæ, id est, ad cælum redire credantur. nam ideo in hac vita omnis anima musicis sonis capitur; vt non soli qui sunt habitu cultiores, verum vniuersa quoq; barbaræ nationes cantus, quibus vel ad ardorem virtutis animentur, vel ad mollitiem voluptatis resoluantur, exerceant: quia anima in corpus defert memoriam musicæ cujus in cælo fuit conscia; & ita delinimentis canticis occupatur, vt nullum sit tam immite tam asperum pectus quod non oblectamentorum talium teneatur affectu. hinc æstimo & Orphei vel Amphionis fabulam, quorum alter animalia ratione carentia, alter saxa quoque trahere cantibus referebantur, sumpsisse principium: quia primi forte gentes vel sine rationis cultu barbaras vel saxi instar nullo affectu mobiles ad sensum voluptatis canendo traxerunt. ita denique omnis habitus animæ cantibus gubernatur, vt & ad bellum progressui & item receptui canatur cantu & excitante & rursus sedante virtutem: dat somnos adimitque; necnon curas & immittit & retrahit: iram suggerit, clementiam suadet, corporum quoque morbis medetur. nam hinc est, quod ægris remedia præstantes præcinere dicuntur. &, quid mirum si inter homines musicæ tanta dominatio est, cum aues quo-

que,

que, vt luſcinia, vt cygni aliæve id genus, cantum veluti quadam diſciplina artis exerceant; nonnullæ vero vel aues vel terrenæ ſeu aquatiles beluæ inuitante cantu in retia ſponte decurrant; & paſtoralis fiſtula ad paſtum progreſſis quietem imperet gregibus? nec mirum. ineſſe enim mundanæ animæ cauſas muſicæ, quibus eſt intexta, prædiximus. ipſa autem mundi anima viuentibus omnibus vitam miniſtrat,

Hinc hominum pecudumque genus vitæque volantum,

Et quæ marmoreo fert monſtra ſub æquore pontus. *Iure igitur muſica capitur omne quod viuit; quia cæleſtis anima, qua animatur vniuerſitas, originem ſumpſit ex muſica. Hæc dum ad ſphæralem motum mundi corpus impellit ſonum efficit, qui interuallis eſt diſiunctus imparibus, ſed tamen pro rata parte ratione diſtinctis, ſicut à principio ipſa contexta eſt. ſed hæc interualla, quæ in anima quippe incorporea ſola æſtimantur ratione non ſenſu, quærendum eſt vtrum & in ipſo mundi corpore dimenſio librata ſeruauerit. & Archimedes quidem ſtadiorum numerum deprehendiſſe ſe credidit, quibus à terræ ſuperficie luna diſtaret & à luna Mercurius, à Mercurio Venus, ſol à Venere, Mars à ſole, à Marte Iupiter, Saturnus à Ioue. ſed & à Saturni orbe vſque ad ipſum ſtelliferum cælum omne ſpatium ſe ratione emenſum putauit. quæ tamen Archimedis dimenſio à Platonicis repudiata eſt quaſi dupla & tripla interualla non ſeruans: & ſtatuerunt hoc eſſe credendum vt, quantum eſt à terra vſque ad lunã duplum ſit à terra vſque ad ſolem, quantumque eſt à terra vſque ad ſolem, triplum ſit à terra vſque ad Venerẽ; quantumque eſt à terra vſque ad Venerem quater tantum ſit à terra vſque ad Mercurii ſtellam; quantumque eſt ad Mercurium à terra, nouies tantum ſit à terra*

vſque

vsque ad Martem; & quantum à terra vsque ad Martem est, octies tantum sit à terra vsque ad Iouem; quantumque est à terra vsque ad Iouem, septies & vicies tantum sit à terra vsque ad Saturni orbem. Hanc Platonicorum persuasionem Porphyrius libris suis inseruit, quibus Timæi obscuritatibus nonnihil lucis infudit; aitque eos credere ad imaginem contextionis animæ esse in corpore mundi interualla, quæ epitritis, hemiolijs & epogdois hemitoniisque complentur & limmate; & ita prouenire concentum, cuius ratio in substantia animæ contexta mundano quoque corpori, quod ab anima mouetur, inserta est. vnde ex omni parte docta & perfecta est Ciceronis, assectio, qui interuallis imparibus, sed tamen pro rata parte ratione distinctis, cælestem sonum dicit esse disiunctum.

Cap. IV.

Qui fiat vt inter sonos cælestis illius concentus alius acutior sit, alius grauior: quodnam ibi melodiæ sit genus; & cur sonus ille à nobis non audiatur.

NVNC *locus admonet vt de grauitate & acumine sonorum diuersitates quas asserit reuoluamus.* Et natura fert vt extrema ex altera parte grauiter, ex altera autem acute sonent; quam ob causam summus ille cæli stellifer cursus, cujus conuersio est concitatior, acute excitato mouetur sono, grauissimo autem hic lunaris atque infimus. *Diximus numquam sonum fieri nisi aëre percusso. vt autem sonus ipse aut acutior aut grauior proferatur, ictus efficit: qui, dum ingens & celer incidit, acutum sonum præstat; si tardior leniorve, grauiorem. indicio est virga; quæ, dum auras percutit si impulsu cito feriat, sonum acuit;*

acuit; si lentior, grauius ferit auditum. in fidibus quoque idem videmus: quæ, si tractu artiore tenduntur, acute sonant; si laxiore grauius. Ergo & superiores orbes, dum pro amplitudine sua impetu grandiore voluuntur, dumque spiritu vt in origine sua fortiore tenduntur, propter ipsam, vt ait, concitatiorem conuersionem acute excitato mouentur sono; grauissimo autem hic lunaris atque infimus: quoniam spiritu vt in extremitate languescente jam voluitur, &, propter angustias quibus penultimus orbis artatur impetu leniore conuertitur. Nec secus probamus in tibiis; de quarum foraminibus vicinis ori inflantis sonus acutus emittitur; de longinquis autem & termino longiore positis grauior: item acutior per patentiora foramina, grauior per angusta. & vtriusque causæ ratio vna est; quia spiritus vbi incipit fortior est, defectior vbi desinit: & quia majorem impetum per maius foramen impellit; contra autem in angustis contingit & eminus positis. Ergo orbis altissimus & vt in immensum patens & vt spiritu eo fortiore, quo origini suæ vicinior est, incitatus sonorum de se acumen emittit. Vox vltimi & pro spatii breuitate & pro longinquitate iam frangitur. Hinc quoque apertius approbatur spiritum, quantum ab origine suæ deorsum recedit, tantum circa impulsum fieri leniorem; vt circa terram, quæ vltima sphærarum est, tam concretus tam densus habeatur, vt causa sit terræ in vna sede semper hærendi; nec in quamlibet partem permittatur moueri obsessa vndique circumfusi spiritus densitate. in sphæra autem vltimum locum esse qui medius est antecedentibus jam probatum est. Ergo vniuersi mundani corporis sphæræ nouem sunt. prima illa stellifera, quæ proprio nomine cælum dicitur & aplanes apud Græcos vocatur, arcens & continens ceteras. hæc ab oriente semper volnitur in occasum. subiectæ septem-

quas

quas vagas dicimus, ab occidente in orientem feruntur: nona terra sine motu. Octo sunt igitur quæ mouentur: sed septem soni sunt, qui concinentiam de volubilitate conficiunt; propterea quia Mercurialis & Venerius orbis pari ambitu comitati solem viæ ejus tamquam satellites obsequuntur, & ideo à nonnullis astronomiæ studentibus eamdem vim sortiri existimantur. vnde ait: illi autem octo eursus, in quibus eadem vis est duorum, septem efficiunt distinctos interuallis sonos; qui numerus rerum omnium fere nodus *est: Septenarium autem numerum rerum omnium nodum esse plenè cum de numeris superius loqueremur expressimus. ad illuminandum; vt æstimo, obscuritatem verborum Ciceronis de musica tractatus succinctus à nobis qua licuit breuitate sufficiet. nam netas & hypatas aliarumque fidium vocabula percurrere, & tenorum vel limmatum minuta subtilia, & quid in sonis pro littera, quid pro syllaba, quid pro integro nomine accipiatur asserere, ostentantis est non docentis: nec enim, quia fecit in hoc loco Cicero musicæ mentionem, occasione hac eundum est per vniuersos tractatus, qui possunt esse de musica: quos, quantum mea fert opinio, terminum habere non æstimo: sed illa sunt persequenda, quibus verba, quæ explananda receperis, possint liquere: quia in re naturaliter obscura qui in exponendo plura quam necesse est superfundit, addit tenebras non adimit densitatem. vnde finem de hac tractatus parte faciemus, adiecto vno quod scitu dignum putamus: quia cum sint melodiæ musicæ tria genera, enarmonium, diatonum & chromaticum, primum quidem propter nimiam sui difficultatem ab vsu recessit; tertium vero est infame mollitie. vnde medium, id est, diatonum, mundanæ musicæ doctrina Platonis adscribitur. Nec hoc inter prætereunda ponemus, quod musicam perpetuæ*

cæli

cæli volubilitate nascentem ideo claro non sentimus auditu, quia major sonus est quam vt humanarum aurium percipiatur angustiis. nam, si Nili catadupa ab auribus incolarum amplitudinem fragoris excludunt, quid mirum si nostrum sonus excedit auditum quem mundanæ molis impulsus emittit? nec enim de nihilo est quod ait: qui complet aures meas tantus & tam dulcis sonus? *sed voluit intelligi, quod si eius, qui cælestibus meruit interesse secretis, completæ aures sunt soni magnitudine; supererit vt ceterorum hominum sensus mundanæ concinentiæ non capiat auditum. sed jam tractatum ad sequentia conferamus.*

CAP. V.

Terræ medietatem eam, in qua nos sumus, quinque esse distinctam zonis: quodque ex iis duæ tantum sint habitabiles; quarum altera habitetur à nobis, alteram qui incolant homines ignoretur, tum vero & in reliqua terræ medietate zonas esse easdem; & inter illas duas quoque ab hominibus habitari.

VIDES habitari in terra raris & angustis locis, & in ipsis quasi maculis vbi habitatur vastas solitudines interiectas; eosque, qui incolunt terram, nō modo interruptos ita esse vt nihil inter ipsos ab aliis ad alios manare possit, sed partim obliquos, partim transuersos, partim etiā aduersos stare vobis: à quibus exspectare gloriā certe nullam poteris. cernis autem eandem terram quasi quibusdam redimitam & circumdatam circulis. è quibus duos maxime inter se diuersos & cæli verticibus ipsis ex vtraque parte subnixos obri-

obriguisse pruina vides, medium autem illum & maximum solis ardore torreri. duo sunt habitabiles; quorum australis ille, in quo qui insistunt aduersa vobis vrgent vestigia, nihil ad vestrum genus: hic autem alter subjectus aquiloni, quem incolitis, cerne quam tenui vos parte contingat. omnis enim terra quæ colitur à vobis angusta verticibus, lateribus latior, parua quædam est insula circumfusa illo mari, quod Athlanticū, quod magnum, quem oceanum appellatis in terris, qui tamen tanto nomine quam sit paruus vides. *Postquam cælum quo omnia continentur, & subjectarum sphærarum ordinem motumque ac de motu sonum, cælestis musicæ modos & numeros explicantem, & aërem subditum lunæ Tullianus sermo per necessaria & præsenti operi apta ductus ad terram vsque descripsit; ipsius jam terræ descriptionem verborum parcus rerum fecundus absoluit. etenim maculas habitationum, ac de ipsis habitatoribus alios interruptos aduersosque obliquos etiam & transuersos alios nominando, terrenæ sphæræ globositatem sermone tantum non coloribus pinxit. Illud quoque non sine perfectione doctrinæ est, quod cum aliis nos non patitur errare, qui terram semel cingi oceano crediderunt. nam, si dixisset;* omnis terra parua quædam est insula, circumfusa illo mari; *vnum oceani ambitum dedisset intelligi. sed adiiciendo,* qui colitur à vobis, *veram eius diuisionem, de qua paulo post disseremus, nosse cupientibus intelligendam reliquit. De quinque autem cingulis ne, quæso, æstimes duorum Romanæ facundiæ parentem Maronis & Tullii dissentire doctrinam; cum hic ipsis cingulis terram redimitam dicat, ille isdem, quas Græco nomine zonas vocat, asserat cælum teneri. vtrumque enim incorruptam veramq; nec alteri contrariam retulisse rationem*

proce-

procedente disputatione constabit. Sed vt omnia, quæ hoc loco explananda recepimus, liquere possint; habendus est primum sermo de cingulis: quia situ eorum ante oculos locato cetera erunt intellectui proniora. prius autem qualiter terram coronent, deinde quemadmodum cælum teneant, explicandum est. Terra & nona & vltima sphæra est. hanc diuidit horizon, id est, finalis circulus; de quo ante retulimus. ergo medietas, cuius partem nos incolimus, sub eo cælo est, quod fuerit super terram; & reliqua medietas sub illo, quod dum voluitur ad ea loca quæ ad nos videntur inferiora descendit. in medio enim locata ex omni sui parte cælum suspicit. huius igitur ad cælum breuitas, cui punctum est, ad nos vero immensa globositas, distinguitur locis inter se vicissim pressis nimietate vel frigoris vel caloris geminam nacta inter diuersa temperiem. nam & septemtrionalis & australis extremitas perpetua obriguerunt pruina. & hi velut duo sunt cinguli quibus terra redimitur, sed ambitu breues quasi extrema cingentes. horum vterque habitationis impatiens est; quia torpor ille glacialis nec animali nec frugi vitam ministrat. illo enim aëre corpus alitur quo herba nutritur. medius cingulus & ideo maximus æterno afflatu continui caloris vstus spatium, quod & lato ambitu & prolixius occupauit, nimietate feruoris facit inhabitabile victuris. inter extremos vero & medium duo majores vltimis, medio minores ex vtriusque vicinitatis intemperie temperantur: in hisq; tantum vitales auras natura dedit incolis carpere. Et, quia animo facilius illabitur concepta ratione quam sermone descriptio; esto orbis terræ cui adscripta sunt a,b,c,d. & circa, a, adscribantur n & l; circa b autem m & k; & circa c g & i; & circa d, e & f. & ducantur rectæ lineæ à signis ad signa, quæ dicimus, id est à g, in i; ab m, in n: à k, in l: ab e, in f. spatia igitur

duo aduersa sibi, id est, vnum à, c, vsque ad lineam quæ in, i, ducta est, alterum à, d, vsque ad lineam quæ in, f, ducta est, intelligantur pruina obriguisse perpetua. est enim superior septemtrionalis, inferior australis extremitas. medium vero ab, n, vsque in, l, zona sit torrida, restat vt cingulus ab, i, vsque ad n, subjecto calore & superiore frigore temperetur: rursus vt zona quæ est inter, l, & f, accipiat de superjecto calore & subdito rigore temperiem. Nec excogitatas à nobis lineas, quas duximus, æstimetur. circi sunt enim de quibus supra retulimus, septemtrionalis & australis & tropici duo. nam æquinoctialem hoc loco, quo de terra loquimur, non oportet adscribi, qui opportuniore loco rursus addetur. Licet igitur sint hæ duæ mortalibus ægris Munere concessæ diuum: quas diximus temperatas, non tamen ambæ zonæ hominibus nostri generis indultæ sunt: sed sola superior, quæ est ab, i, vsque ad, n, incolitur ab omni, quale scire possumus hominum genere, Romani Græcive sint vel barbari cujusque nationis. Illa vero ab, l, vsque ad, f, sola ratione intelligitur, quod propter similem temperiem similiter incolatur, sed à quibus, neque licuit vmquam nobis nec licebit cognoscere. interjecta enim torrida vtrique hominum generi commercium ad se denegat commeandi. denique de quatuor habitationis nostræ cardinibus, oriens, occidens, & septemtrio suis vocabulis nuncupantur: quia ab ipsis exordiis suis sciuntur à nobis. nam, etsi septemtrionalis extremitas inhabitabilis est, non multo tamen est à nobis remota. quarto vero nostræ habitationis cardini causa hæc alterum nomen dedit, vt meridies non australis vocaretur; quia & ille est proprie australis, qui de altera extremitate procedens aduersus septemtrionali est: & hunc meridiem jure vocitari facit locus, de quo incipit nobis. nam, quia sentiri incipit à medio terræ, in

qua

qua medii est vsus diei, ideo tamquam quidam meridies, vna mutata littera, meridies nuncupatus est. Sciendum est autem quod ventus qui per hunc ad nos cardinem peruenit, id est, auster, ita in origine sua gelidus est vt ad nos commendabilis est blando rigore septemtrio: sed, quia per flammam torridæ Zonæ ad nos commeat, admixtus igni calescit; &, qui incipit frigidus, calidus peruenit. neque enim vel ratio vel natura pateretur vt ex duobus æquo pressis rigore cardinibus, dissimili tactu flatus emitteretur. Nec dubium est nostrum quoque septemtrionē ad illos, qui australi adjacent, propter eamdem rationem calidum peruenire; & austrum corporibus eorum gemino aurę sua rigore blandiri. Eadem ratio nos non permittit ambigere quin per illā quoque superficiem terræ, quæ ad nos habetur inferior, integer Zonarum ambitus, quæ hic temperatæ sunt, eodem ductu temperatus habeatur; atque ideo illic quoque eadem duæ Zonæ à se distantes similiter incolantur. aut dicat, quisquis huic fidei obuiare mauult, quid sit quod ab hac eum definitione deterreat: nam si nobis viuendi facultas est in hac terrarum parte quam colimus; quia calcantes humum cælum suspicimus super verticē, quia sol nobis & oritur & occidit, quia circumfuso fruimur aëre cujus spiramus haustu: cur non & illic aliquos viuere credamus vbi eadem semper in promptu sunt? nam, qui ibi dicuntur morari, eamdem credendi sunt spirare auram: quia eadem est in ejusdem Zonalis ambitus continuatione temperies. idem sol illis & obire dicetur nostro ortu & orietur cum nobis occidet: calcabunt æque vt nos humum; & supra verticem semper cælum videbunt. nec metus erit ne de terra in cælum decidant, cum nihil vmquam possit ruere sursum. si enim nobis quod asserere genus joci est, deorsum habetur vbi est terra, & sursum vbi est cælum: illis quoque sursum

erit quod de inferiore sufficient, nec aliquando in superna casuri sunt. Affirmauerim quoque & apud illos minus rerum peritos hæc æstimare de nobis, nec credere posse nos in quo sumus loco degere; sed opinari si quis sub pedibus eorum tentaret stare casurum. numquam tamen apud nos quisquam timuit ne caderet in cælum. ergo nec apud illos quisquam in superiora casurus est: sicut omnia nutu suo pondera in terram ferri superius relata docuerunt. Postremo quis ambigat in sphæra terræ ea quæ inferiora dicuntur superioribus suis esse contraria vt est oriens occidenti? nam in vtraque parte par diametros habetur. cum ergo & orientem & occidentem similiter constet habitari; quid est quod fidem hujus quoque diuersæ sibi habitationis excludat? Hæc omnia non ociosus lector in tam paucis verbis Ciceronis inueniet. nam, cum dicit terram cingulis suis redimitam atque circumdatam, ostendit per omne corpus terræ eamdem temperatorum cingulorum continuatam esse temperiem: &, cum ait in terra maculas habitationum videri, non eas dicit quæ in parte nostra habitationis nonnullis desertis locis interpositis incoluntur. non enim adiiceret, in ipsis maculis vastas solitudines interjectas; si ipsas solitudines diceret, inter quas certæ partes macularum instar haberentur. sed quia maculas dicit has quatuor, quas in duobus terræ hemisphæriis binas esse ratio monstrauit, bene adjecit; interjectas solitudines. nam sicut pars quæ habitatur à nobis multa solitudinum interjectione distinguitur: credendum est in illis quoque tribus aliis habitationibus similes esse inter deserta & culta distinctiones. Sed & quatuor habitationum incolas & relatione situs & ipsa quoque standi qualitate depinxit. primum enim ait alios præter nos ita incolere terram vt à se interrupti nullam meandi habeant ad se facultatem: & verba ipsa

declarant

declarant non eum de vno hominum genere loqui in hac superficie à nobis solius torridæ interiectione diuisa (sic enim magis diceret, ita interruptos vt nihil ab illis ad vos manare possit) *sed dicendo*, ita interruptos vt nihil inter ipsos ab aliis ad alios manare possit, *qualiter inter se illa hominum genera sint diuisa significat. Quod autem vere ad nostram partem referretur adjecit dicendo de illis qui & à nobis & à se inuicem diuisi sunt*; partim obliquos, partim transuersos, partim etiam aduersos stare nobis. *interruptio ergo non vnius generis à nobis sed omnium generum à se diuisorum refertur; quæ ita distinguenda est. Hi quos separat à nobis perusta, quos Græci ἀνοικους vocant, similiter ab illis qui inferiorem zonæ suæ incolunt partem interiecta australi gelida separantur. rursus illos ab ἀνοικοις suis, id est, per nostri cinguli inferiora viuentibus, interiectio ardentis sequestrat: & illi à nobis septemtrionalis extremitatis rigore remouentur. Et quia non est vna omnium affinis continuatio; sed interiectæ sunt solitudines ex calore vel frigore mutuum negantibus commeatum: has terræ partes, quæ à quatuor hominum generibus incoluntur, maculas habitationum vocauit. Quemadmodum autem ceteri omnes vestigia sua figere ad nostra credantur, ipse distinxit: & australes quidem aperte pronunciauit aduersos stare nobis, dicendo*; quorum australis ille, in quo qui insistunt, aduersa nobis vrgent vestigia. *& ideo aduersi nobis sunt, quia in parte sphæræ quæ contra nos est morantur. Restat inquirere quos transuersos & quos obliquos nobis stare memorauerit. sed nec de ipsis potest esse dubitatio, quin transuersos stare nobis dixerit inferiorem zonæ nostræ partem tenentes, obliquos vero eos, qui australis cinguli denexa sortiti sunt.*

Cap. VI.

Quanta terræ ſpatia habitationi ceſſerint, quanta inculta ſint.

Svperest vt de terræ ipſius ſpatiis, quanta habitationi ceſſerint, quanta ſint inculta, referamus; id eſt, quæ ſit ſingulorum dimenſio cingulorum. Quod vt facile dinoſcas, redeundum tibi eſt ad orbis terræ deſcriptionem, quam paulo ante ſubjecimus; vt per notas adſcriptarum litterarum ratio dimenſionum lucidius explicetur. Omnis terræ orbis, id eſt, circulus qui vniuerſum ambitum claudit, cui adſcripta ſunt a, b, c, d, *ab his qui eum ratione dimenſi ſunt, in ſexaginta diuiſus eſt partes. habet autem totus ipſe ambitus ſtadiorum ducenta quinquaginta duo milia. ergo ſingulæ ſexageſimæ extenduntur ſtadiis quaternis milibus ducenis. & ſine dubio medietas ejus, quæ eſt à* d, *per orientem, id eſt per* a, *vſque ad* c, *habet triginta ſexageſimas & ſtadiorum milia centum viginti ſex. quarta vero pars, quæ eſt ab* a, *vſque ad* c, *incipiens à medio peruſtæ, habet ſexageſimas quindecim & ſtadiorum milia ſexaginta & tria. hujus quartæ partis menſura relata, conſtabit totius ambitus plena dimenſio. Ab* a, *igitur vſque ad* p, *quod eſt medietas peruſtæ, habet ſexageſimas quatuor; quæ faciunt ſtadiorum milia ſexdecim, cum octingentorum adjectione. ergo omnis peruſta partium ſexageſimarum octo eſt, & tenet ſtadiorum milia triginta tria & ſexcenta inſuper. latitudo autem cinguli noſtri qui temperatus eſt, id eſt, à* p, *vſque ad* o, *habet ſexageſimas quinque, quæ faciunt ſtadiorum milia viginti & vnum. & ſpatium frigidæ ab* o, *vſque ad* c, *habet ſexageſimas ſex: quæ ſtadiorum tenet viginti quinque milia ducenta. Ex hac quarta parte orbis*

terrarum,

terrarum, cujus mensuram euidenter expressimus, alterius quartæ partis magnitudinem, ab a, *vsque ad* d, *pari demensionum distinctione cognosces. cum ergo quantum teneat sphæra superficies, quæ ad nos est, omni in sua mediocritate cognoueris: de mensura quoque inferioris mediocritatis, id est, à* d, *per* b, *vsque ad* c, *similiter instrueris. modo enim quia orbem terræ in plano pinximus (in plano autem medium exprimere non possumus sphæralem tumorem) mutuati sumus altitudinis intellectum à circulo; qui magis horizon quam meridianus videatur. Ceterum volo hoc mente percipias, ita nos hanc protulisse mensuram, tamquam à* d, *per* a, *vsque ad* c, *pars terræ superior sit, cujus partem nos incolimus; & à* d, *per* b, *vsque ad* c, *pars terræ habeatur inferior.*

CAP. XV.

In cælo eadem inesse zonas quæ insunt terræ; atque causam hujus diuersitatis esse Solem: qui vt accessu suo causa caloris est; ita recessu frigus inducit.

HOc *quoque tractatu proprium sortito finem: nunc illud quod probandum promisimus asseramus, id est, has cingulos & Maronem bene cælo, & bene terræ assignasse Ciceronem; & vtrumque non discrepantia sed consona eademque dixisse, natura enim cæli hanc in diuersis terræ partibus temperiem nimietatemque distinxit: & qualitas vel frigoris vel caloris, quæ cuilibet atheris parti semel inhæsit, eandem inficit partem terræ, quam despicit ambiendo. Et quia has diuersitates, quæ certis finibus terminantur, cingulos in cælo vocarunt, necesse est totidem cingulos & hic intelligi: sicut in breuissimo speculo, cum facies monstratur ingens,*

tenent in augusto membra vel lineamenta ordinem quę sua in vero digesserat amplitudo. Sed hic quoque asserendi quod dicitur minuemus laborem oculis subiiciendo picturam. Esto enim cæli sphæra a,b,c,d. *& intra se claudat sphæram terræ, cui adscripta sunt* s,x,t,u. *& ducatur in cæli sphæra circulus septemtrionalis ab* i, *vsque in* o. *tropicus æstiuus à* g, *in* p. *& aquinoctialis à* b, *in* a. *& tropicus hiemalis ab* f, *in* q. *& australis ab* e, *in* r. *sed & zodiacus ducatur ab* f, *in* p. *rursus in sphæra terræ ducantur iidem limites cingulorum, quos supra descripsimus in* n, *in* m, *in* l, *in* k. *His ita depictis sine difficultate constabit singulas terræ partes à singulis cæli partibus super verticem suum impositis qualitatem circa nimietatem vel temperiem mutuari. nam quod est sursum à* d, *vsque ad* r, *hoc despicit terram ab* s, *vsque ad* k. *& quod est in cælo ab* r. *vsque ad* q, *hoc inficit terram à* k, *vsque ad* l. *& quod in cælo est à* q, *vsque in* p, *tale facit in terra ab* l *vsque ad* m. *qualeque est desuper à* p, *vsque ad* o: *tale in terra ab* m, *vsque ad* n. *& quale illic ab* o, *vsque ad* c, *tale hic est ab* n, *vsque ad* t. *Sunt autem in æthere extremitates ambæ, id est à* d, *vsque ad* r, *& à* c, *vsque ad* o, *æterno rigore densatæ. ideo, in terra idem est ab* s, *vsque ad* k, *& a* t, *vsque ad* n. *rursus in cælo, à* q, *vsque ad* p, *nimio calore feruet. ideo in terra quoque, ab* l *vsque ad* m, *idem feruor est. item sunt in cælo temperies, ab* o, *vsque ad* p, *& à* q, *in* r. *ideo sunt hic quoque temperatæ, ab* n, *in* m, *& ab* l, *in* k. *æquinoctialis enim circulus, qui ab* a, *vsque ad* b, *ductus est, mediam secat perustam. Et ipsum autem sciisse Ciceronem, quod terreni cinguli cælestibus inficiantur, ex verbis ejus ostenditur, ait enim:* E quibus duo maxime inter se diuersos & cæli verticibus ipsis ex vtraque parte subnixos obriguisse pruina vides. *Ecce testatur finale frigus esse de cælo. idem quo-*

que

que de feruore medio dicit, medium autem illum & maximum solis ardore torreri. *Cum ergo manifestè & rigorem de cæli verticibus & feruorem de sole in terræ cingulos venire signauerit; ostendit prius in cælo hos eosdem cingulos constituisse. Nunc, quoniam constitit easdem in cælo & in terra zonas esse vel cingulos (hæc enim vnius rei duo sunt nomina) jam dicendum est, quæ causa in æthere hanc diuersitatem qualitatis efficiat. Perusta duobus tropicis clauditur, id est à* g, *in* p, *tempore æstiuo: & ab* f, *in* q, *hiemali. ab* f *autem in* p, *zodiacum describendo perduximus. ergo signum* p, *tropicus ille cancer habeatur, & signum* f, *capricornus. constat autem solem neque sursum vltra cancrum neque vltra capricornum deorsum meare; sed, cum ad tropicorum confinia peruenerit, mox reuerti: vnde & solstitia vocantur. & quia æstiuus tropicus temperatæ nostræ terminus est; ideo cum sol ad ipsum finem venerit, facit nobis æstiuos calores de vicino vrens sensu majore subiecta. illo denique tempore australi generi reuerti hiemem non potest ambigi; quia tunc ab illis sol omni viæ suæ spatio recedit. rursus, cum ad* f *signum, id est, ad capricornum venerit, facit hiemem nobis recessu suo, & illis vicinitate reducit æstatem. Hic notandum est de tribus tantum cardinibus in quamcumque domum ingredi solem; de quarto numquam. nam & ab ortu & ab occasu fenestra solem recipit; quippe quem orientem obeuntemque prospectet. recipit & à meridie; quia omne iter solis in nostro meridie est; vt instruit visum antelata descriptio. numquam vero solem fenestra septemtrionis admittit; quia numquam à* p *signo, ad* o, *sol accedit; sed à* p, *semper retrocedendo nunquam fines poli septemtrionalis attingit: & ideo numquam per hunc cardinem radius solis infunditur. Ejusdem rei probationem vmbra quoque cujuslibet cor-*

poris sufficiet adstruere. nam & in occasum cadit oriente sole, & in ortum cum sit occiduus: medio autem die, quia sol meridiem tenet, in septemtrionem vmbra depellitur. in austrum vero circa nostram habitationem impossibile est vmbram cuiuslibet corporis cadere: quia semper in aduersam soli partem vmbra jactatur. Aduersus autem austro apud nos sol esse non poterit, cum numquam fines septemtrionales attingat. Sane quoniam pars illa perustæ, quæ temperatæ vicina est, admittit habitantes illic, id est, trans tropicum; quæcumque habitantur spatia vmbram mittunt in austrum eo tempore quo sol cancrum tenet. Tunc enim eis fit sol septemtrionalis, cum tropicum tenet; quod ab illis ad septemtrionem recedit. Ciuitas autem Syene, quæ prouinciæ Thebaidos post superiorum montium desertæ principium est, sub ipso æstiuo tropico constituta est: & eo die, quo sol certam partem ingreditur cancri hora diei sexta (quoniam sol tunc super ipsum inuenitur verticem ciuitatis) nulla illic potest in terram de quolibet corpore vmbra jactari, sed nec stylus hemisphærii monstrantis horas, quem γνώμονα vocant, tunc de se potest vmbram creare. & hoc est quod Lucanus dicere voluit, nec tamen plene, vt habetur, absoluit. dicendo enim;

Atque vmbras numquam flectente Syene,

rem quidem attigit, sed turbauit verum. non enim numquam flectit sed vno tempore: quod cum sua ratione retulimus. His relatis constat solem numquam egredi fines perustæ. quia de tropico in tropicum Zodiacus obliquatus est. manifesta est igitur causa cur hæc Zona flāmis sit semper obnoxia: quippe quam sol totius æthereæ flammæ & fons & administrator, numquam relinquat. Ergo ambæ partes vltimæ, id est, septemtrionalis & australis, ad quas nunquam solis calor accedit,

dit; necessario perpetua premuntur pruina: duas vero, vt diximus, temperat hinc atque illinc vicinia caloris & frigoris. denique in hac ipsa Zona, quam incolimus, quæ tota dicitur temperata, partes tamen, quæ perusto cingulo vicinæ sunt, ceteris calidiores sunt, vt est Æthiopia, Arabia, Ægyptus & Libya; in quibus calor ita circumfusi aëris corpus extenuat; vt aut numquam aut raro cogatur in nubes; & ideo nullus pene apud illos vsus est imbrium. rursus quæ vsque ad frigidæ fines pressius accedunt; vt est palus Mæotis, vt regiones quas præterfluunt Tanais & Ister, omniaque super Scythiam loca, quorum incolas vetustas Hyperboreos vocauit, quasi originem boreæ introrsum recedendo transissent, adeo æterna pene premuntur pruina, vt non facile explicetur quanta sit illic frigidæ nimietatis injuria: loca vero quæ in medio temperatæ sunt, quoniam ab vtraque nimietate longe recedunt, veram tenent salutaremque temperiem.

CAP. VIII.

Obiter quomodo explicandus locus Virgilij primo Georgicôn de circulo zodiaco.

LOCVS nos admonet vt (quoniam diximus, rem quæ à nullo possit refelli, vtrumque tropicum circum Zodiaco terminos facere, nec vmquam solem alterutrum tropicum excedere posse vel sursum vel deorsum meando; trans Zodiacum vero circum, id est, trans vstam, quæ tropicis clauditur, ex vtraque parte accipere temperatas) quæramus quid sit quod ait Vergilius, quem nullius vmquam disciplinæ error inuoluit;

—— duæ mortalibus ægris
Munere concessæ diuum: & via secta per ambas,
Obliquus qua se signorum verteret ordo.

videtur

videtur enim dicere his versibus zodiacum per temperatas ductum & solis cursum per ipsas ferri; quod nec opinari fas est: quia neutrum tropicum cursus solis excedit. num igitur illud attendit quod diximus & intra tropicum in ea perustæ parte, quæ vicina est temperatæ, habitatores esse? nam Syene sub ipso tropico est: Meroë autem tribus milibus octingentis stadiis in perustam à Syene introrsum recedit: & ab illa usque ad terram cinnamomi feracem sunt stadia octingenta. & per hæc omnia spatia perustæ licet rari tamen vita fruuntur habitantes. ultra vero jam inaccessum est; propter nimium solis ardorem. cum ergo tantum spatii ex perusta vitam ministret; & sine dubio circa viciniam alterius temperatæ, id est, antœcorum, tantumdem spatii habere perustæ fines & parem mansuetudinem non negetur (paria enim in utraque parte sunt omnia) ideo credendum est per poëticam tubam, quæ omnia semper in majus extollit, dixisse viam solis sectam per temperatas: quoniam ex utraque parte fines perustæ in eo sunt similes temperatis, quod se patiuntur habitari. an forte poëtica licentia particulam pro simili pæne particula posuit; & pro, sub ambas, *dicere maluit,* per ambas? *nam revera ductus zodiaci sub ambas temperatas ultro citroque pervenit, non tamen per ambas. Scimus autem & Homerum ipsum & in omnibus imitatorem hujus Maronem sæpe tales mutasse particulas. an, quod mihi vero propius videtur,* per ambas, *pro,* inter ambas, *voluit intelligi? zodiacus enim inter ambas temperatas voluitur, non per ambas. familiariter autem,* per, *pro,* inter, *ponere solet; sicut alibi quoque,*

Circum perque duas in morem fluminis arctos,

neque enim anguis sidereus arctos secat: sed, dum & amplectitur & interuenit, circum eas & inter eas voluitur, non per eas. Ergo potest constare nobis intellectus,

ctus, si per ambas, *pro*, inter ambas, *more ipsius poëtæ dictum existemus. nobis aliud ad defensionem, vltra hæc quæ diximus, non occurrit. Verum quoniam in medio posuimus quos fines numquam via solis excedat; manifestum est autem omnibus quid Maro dixerit, quem constat erroris ignarum: erit ingenii singulorum inuenire quid possit amplius pro absoluenda hac quæstione confiteri.*

CAP. IX.

Non vno sed gemino oceani ambitu terram omnem circumfluí: & quomodo angusta verticibus, latior lateribus, sit habitabilis nostra: tum de exiguitate oceani, quem nos magnum vocamus.

HIS quoque, vt arbitror, non otiosa inspectione tractatis: nunc de oceano quod promisimus adstruamus non vno sed gemino ejus ambitu terræ corpus omne circumfluí. cujus primus meatus est, qui ab indocto hominum genere nescitur. is enim, quem solum oceanum plures opinantur, de finibus ab illo originali refusis secundum ex necessitate ambitum fecit. ceterum prior ejus corona per Zonam terræ calidam meat superiora terrarum & inferiora cingens, flexum circi æquinoctialis imitata. ab oriente vero duos sinus refundit; vnum ad extremitatem septemtrionis, ad australis alterum: rursusque ab occidente duo pariter enascuntur sinus: qui vsque ad ambas, quas supra diximus, extremitates refusi occurrunt ab oriente demissis; &, dum vi summa & impetu immaniore miscentur, inuicemque se feriunt, ex ipsa aquarum collisione nascitur illa famosa oceani accessio pariter & recessio. &, vbicumque in nostro mari contingit idem vel in angustis fretis, vel in planis

planis forte litoribus, ex ipsis oceani finibus, quos oceanum nunc vocamus, eueniunt: quia nostrum mare ex illis influit, ceterum verior, vt ita dicam, ejus alueus tenet zonam perustam. & tam ipse qui aquinoctialem, quam sinus ex eo nati qui horizontem circulum ambitu suæ flexionis imitantur, omnem terram quadrifidam diuidunt; & singulas, vt supra diximus, habitationes insulas faciunt. nam inter nos & australes homines means ille per calidam zonam, totamq; cingens, & rursus vtriusque regionis extrema finibus suis ambiens, binas in superiore atque inferiore terræ superficie insulas facit. vnde Tullius hoc volens intelligi non dixit; omnis terra parua quædam est insula; *sed*, omnis terra quæ colitur à vobis parua quædam est insula: *quia & singulæ de quatuor habitationibus parua quædam efficiuntur insulæ; oceano bis eas, vt diximus, ambiente. Omnia hac ante oculos locare potest descriptio substituta: ex qua & nostri maris originem, quæ totius vna est, & rubri atque Indici ortum videbis, Caspiumque mare vnde oriatur inuenies. licet non ignorem esse nonnullos qui ei de oceano ingressum negent. Nec dubium est in illam quoque australis generis temperatam mare de oceano similiter influere. sed describi hoc nostra attestatione non debuit, cujus situs nobis incognitus perseuerat. Quod autem dixit nostram habitabilem* angustam verticibus, lateribus latiorem, *in eadem descriptione poterimus aduertere. nam, quanto longior est tropicus circus septemtrionali circo, tanto zona verticibus quam lateribus angustior est: quia summitas eius in artum extremi cinguli breuitate contrahitur. deductio autem laterum cum longitudine tropici ab vtraque parte distenditur. denique veteres omnem habitabilem nostram extentæ chlamydi similem esse dixerunt. item quia omnis terra, in qua & oceanus est, ad quem-*

uis cælestem circulum quasi centron obtinet puncti locū, necessario de oceano adjecit, Qui tamen tanto nomine quam sit paruus vides. *nā licet apud nos Athlanticum mare magnum vocetur: de cælo tamen despicientibus non potest magnum videri, cum ad cælum terra signum sit & punctū quod diuidi non possit in partes. ideo autem terræ breuitas tam diligenter asseritur, vt parui pendendum ambitum famæ vir fortis intelligat, quæ in tam paruo magna esse non poterit, vt contentus potius conscientiæ præmio gloriam non requirat. quod doctrinæ propositum non minus in sequentibus apparebit.*

CAP. X.

Mundum quidem esse æternum: ceterum inde non posse sperari perpetuitatem gloriæ ac famæ apud posteros; quando mundo ipso manente ea quæ in ipso sunt vicissitudine quadam nunc occidant, nunc rursus oriantur.

QVINETIAM si cupiet proles futurorum hominum deinceps laudes vniuscujusque nostrum acceptas à patribus posteris prodere: tamen propter eluuiones exustionesque terrarum, quas accidere tempore certo necesse est, non modo non æternam, sed ne diuturnam quidem gloriam assequi possumus. *Virtutis fructum sapiens in conscientia ponit, minus perfectus in gloria: vnde Scipio perfectionem cupiens infundere nepoti, auctor est vt contentus conscientiæ præmio, gloriam non requirat. in qua appetenda quoniam duo sunt maxime quæ præoptari possint; vt & quam latissime vagetur & quam diutissime perseueret: postquam superius, de habitationis nostræ angustiis differendo, totius terræ quæ ad cælum puncti locum obtinet maximam quandam*

docuit

docuit nostri generis hominibus particulam possideri; nullius vero gloriam vel in illam totam partem potuisse diffundi (siquidem Gangem transnare vel transcendere Caucasum Romani nominis fama non valuit) spem quam de propaganda late gloria ante oculos ponendo nostri orbis angustias amputauit, vult etiam diuturnitatis auferre; vt plene animo nepotis contemptum gloriæ compos dissuasor insinuet. & ait; nec in hac ipsa parte, in quam sapientis & fortis viri nomen serpere potest, æternitatem nominis posse durare; cum modo exustione modo eluuione terrarum diuturnitati rerum intercedat occasus. quod quale sit disseremus. in hac enim parte tractatus illa quæstio latenter absoluitur, quæ multorum cogitationes de ambigenda mundi æternitate solicitat. nam quis facile mundum semper fuisse consentiat? cum & ipsa historiarum fides multarum rerum cultum emendationemque vel inuentionem ipsam recentem esse fateatur: cumque rudes primum homines & incuria siluestri non multum à ferarum asperitate dissimiles meminerit vel fabuletur antiquitas; tradatque nec hunc eis, quo nunc vtimur, victum fuisse, sed glande prius & baccis altos, sero sperasse de sulcis alimoniam: cumque ita exordium rerum & ipsius humanæ nationis opinemur, vt aurea primum sæcula fuisse credamus; & inde natura per metalla viliora degenerans ferro sæcula postrema fœdauerit. ac, ne totum videamur de fabulis mutuari, quis non hinc æstimet mundum quandoque cœpisse, nec longam retro ejus ætatem: cum ab hinc vltra duo retro annorum milia de excellenti rerum gestarum memoria ne Græca quidem exstet historia? nam supra Ninum, à quo Semiramis secundum quosdam creditur procreata, nihil præclarum in libros relatum est. si enim ab initio imo ante initium fuit mundus, vt philosophi volunt: cur per innumerabilium

seriem

seriem seculorum non fuerat cultus quo nunc vtimur inuentus? non litterarum vsus quo solo memoria fulcitur æternitas? cur denique multarum rerum experientia ad aliquas gentes recenti ætate peruenit? vt ecce: Galli vitem vel cultum oleæ Roma jam adolescente didicerunt. aliæ vero gentes adhuc multa nesciunt, quæ nobis inuenta placuerunt. Hæc omnia videntur æternitati rerum repugnare; dum opinari nos faciunt certo mundi principio paulatim singula quaque cœpisse. Sed mundum quidem fuisse semper philosophia auctor est, conditore quidem deo, sed non ex tempore. siquidem tempus ante mundum esse non potuit: cum nihil aliud tempora nisi cursus solis efficiat. res vero humanæ ex parte maxima sæpe occidunt manente mundo, & rursus oriuntur vel eluuione vicissim vel exustione redeunte. cujus vicissitudinis causa vel necessitas talis est. Ignem ætherium physici tradiderunt humore nutriri, asserentes ideo sub Zona cæli perusta, quam via solis, id est, Zodiacus, occupauit, oceanum, sicut supra descripsimus, à natura locatum; vt omnis latitudo qua sol cum quinque vagis & luna vltro citroque discurrunt, habeat subjecti humoris alimoniam: & hoc esse volunt quod Homerus diuinarum omnium inuentionum fons & origo, sub poëtici nube figmenti verum sapientibus intelligi dedit, Iouem cum dis ceteris, id est, cum stellis profectum in oceanum Æthiopibus eum ad epulas inuitantibus. per quam imaginem fabulosam Homerum significasse volunt hauriri de humore nutrimenta sideribus: qui ob hoc Æthiopas reges epularum cælestium dixit, quoniam circa oceani oram non nisi Æthiopes habitant, quos vicinia solis vsque ad speciem nigri coloris exurit. cum ergo calor nutriatur humore: hoc vicissitudinis contingit vt modo calor modo humor exuberet. euenit enim vt ignis vsque ad maximum enutritus augmen-

tum, hauſtum vincat humorem, & ſic aëris mutata temperies licentiam præſtet incendio, & terra penitus flagrantia immiſſi ignis vratur. ſed mox, impetu caloris abſumpto, paulatim vires reuertuntur humori, cum magna pars ignis incendiis erogata minus jam de renaſcente humore conſumat. ac rurſus longo temporum tractu ita creſcens humor altius vincit, vt terris infundatur eluuio. rurſus calor poſt hoc vires reſumit. & ita fit vt manente mundo inter exſuperantis caloris humoriſque vices, terrarum cultus cum hominum genere ſæpe intercidat, & reducta temperie rurſus nouetur. numquam tamen ſeu eluuio, ſeu exuſtio, omnes terras, aut omne hominum genus vel omnino operit, vel penitus exurit. Ægypto certe, vt Plato in Timæo fatetur, numquam nimietas humoris nocuit vel caloris. vnde & infinita annorum milia in ſolis Ægyptiorum monumentis libriſque releguntur. cetera igitur terrarum partes internecioni ſuperſtites ſeminarium inſtaurando generi humano fiunt: atque ita contingit vt non rudi mundo rudes homines & cultus inſcii, cujus memoriam intercepit interitus, in terris oberrent, & aſperitatem paulatim vagæ feritatis exuti conciliabula & cœtus natura conſtituente patiantur: ſitque primum inter eos mali neſcia & adhuc aſtutiæ inexperta ſimplicitas; quæ nomen auri primis ſæculis præſtat. inde, quo magis ad cultum rerum atque artium vſus promouet, tanto facilius in animos ſerpit æmulatio. quæ primum bene incipiens in inuidiam latenter euadit. & ex hac jam naſcitur quicquid genus hominum poſt ſequentibus ſæculis experitur. Hæc eſt ergo quæ rebus humanis pereundi atque iterum reuertendi incolumi mundo viciſſitudo variatur.

CAP.

CAP. XI.

De diuersitate annorum: quodque is qui vere annus vertens est ac mundanus, quindecim annorum nostrorum ambiat milia.

QVID autem interest ab his qui postea nascentur sermonem fore de te; cum ab his nullus fuerit, qui ante nati sunt, qui nec pauciores & certe meliores fuerunt viri? præsertim cum apud eos ipsos, à quibus audiri nomen nostrũ potest, nemo vnius anni memoriam consequi possit. homines enim populariter annum tantummodo solis, id est, vnius astri reditu metiuntur. re ipsa autem cum ad idem vnde semel profecta sunt cuncta astra redierint, eandemque totius cæli descriptionem longis interuallis retulerint: tum ille vere vertens annus appellari potest. in quo vix dicere audeo quam multa hominum sæcula teneantur. namque, vt olim deficere sol hominibus exstinguique visus est cum Romuli animus hæc ipsa in templa penetrauit; quandoque ab eadem parte sol eodemque tempore iterum defecerit; tum signis omnibus ad idem principium stellisque reuocatis expletum annum habeto. cujus quidem anni nondum vicesimam partem scito esse conuersam. *Idem agere perseuerat. instans dissuasioni gloriæ desiderandæ. quam cum locis artam, nec in ipsis angustiis æternam supra docuisset; nunc non solum perpetuitatis expertem sed nec ad vnius anni integri metas posse propagari docet. cujus assertionis quæ sit ratio dicemus. Annus non is solus est quem nunc communis omnium vsus appellat: sed singulorum seu luminum seu stellarum, emenso omni cæli circuitu*

à certo loco in eumdem locum reditus annus suus est. sic mensis luna annus est intra quem cæli ambitum lustrat. nam & à luna mensis dicitur: quia Græco nomine luna mene vocatur. Vergilius denique ad discretionem lunatis anni, qui brevis est, annum qui circumcursu solis efficitur significare volens ait:

Interea magnum sol circumuoluitur annum,

magnum vocans solis, comparatione lunaris. nam cursus quidem Veneris atque Mercurii pene par soli est. Martis vero annus fere biennium tenet. tanto enim tempore cælum circumit. Iouis autem stella duodecim & Saturni triginta annos in eadem circuitione consumit. Hæc de luminibus ac vagis, vt sæpe relata, jam nota sunt. Annus vero, qui mundanus vocatur, qui vere vertens est, qui conuersione plena vniuersitatis efficitur, largissimis sæculis explicatur, cujus ratio est talis. Stella omnes & sidera quæ infixa cælo videntur, quorum proprium motum numquam visus humanus sentire vel deprehendere potest mouentur tamen; & præter cæli volubilitatem, qua semper trahuntur, suo quoque accessu tam sero promouentur, vt nullius hominum vita tam longa sit quæ obseruatione continua factam de loco permutationem in quo eas primum viderat, deprehendat. mundani ergo anni finis est; cum stellæ omnes omniaque sidera quæ aplanes habet, à certo loco ad eumdem locum ita remeauerint, vt ne vna quidem cæli stella in alio loco sit, quam in quo fuit cum aliæ omnes ex eo loco motæ sunt, ad quem reuersæ anno suo finem dederunt: ita vt lumina quoque cum erraticis quinque in isdem locis & partibus sint in quibus incipiente mundano anno fuerunt. hoc autem, vt physici volunt, post annorum quindecim milia peracta contingit. Ergo sicut annus lunæ mensis est, & annus solis duodecim menses, & aliarum stellarum hi sunt anni quos supra retulimus: ita mundanum

num annum quindecim milia annorum, quales nunc computamus, efficiunt. Ille ergo verè annus vertens vocandus est, quem non solis, id est, vnius astri, reditu metiuntur; sed quem stellarum omnium, in quocunque cælo sunt, ad eumdem locum reditus sub eadem cæli totius descriptione concludit. vnde & mundanus dicitur: quia mundus proprie cælum vocatur. Igitur vt annum solis non solum à Kalendis Ianuariis vsque ad easdem vocamus; sed & à sequente post Kalendas die vsque ad eumdem diem, & à quocunque cujuslibet mensis die vsque in diem eumdem, reditus annus vocatur: ita hujus mundani anni initium sibi quisque facit quodcumque decreuerit, vt, ecce, nunc Cicero à defectu solis, qui sub Romuli fine contigit, mundani anni principium sibiipse constituit. & licet jam sæpissime postea defectus solis euenerit; non dicitur tamen mundanum annum repetita defectio solis impleſſe; sed tunc implebitur, cum sol deficiens in isdem locis & partibus & ipse erit, & omnes cæli stellas omniaque sidera rursus inueniet in quibus fuerant cum sub Romuli fine deficeret. Igitur à discessu Romuli post annorum quindecim milia, sicut asserunt physici, sol denuo ita deficiet, vt in eodem signo eademque parte sit ad idem principium, in quo sub Romulo fuerat stellis quoque omnibus signisque reuocatis. peracti autem fuerant, cum Scipio in Africa militaret, à discessu Romuli anni quingenti septuaginta & tres. anno enim ab vrbe condita sexcentesimo septimo hic Scipio deleta Karthagine triumphauit. ex quo numero annis remotis triginta duobus regni Romuli & duobus qui inter somnium Scipionis & consummatum bellum fuerunt, quingenti septuaginta tres à discessu Romuli ad somnium vsque remanebunt. ergo ratiocinabiliter vereque signauit necdum mundani anni viceſimam partem esse conuersam. nam viceſimæ parti quot anni

superfint à fine Romuli ad Africanam militiam Scipionis, quos diximus annos fuisse quingentos septuaginta tres, quisquis in digitos mittit inueniet.

CAP. XII.

Hominem non corpus esse sed mentem : & nunquid in hoc mundo vere intereat ac corrumpatur.

TV vero enitere & sic habeto; non esse te mortalem, sed corpus hoc. nec enim tu is es quem forma ista declarat : sed mens cujusque is est quisque, non ea figura quæ digito demonstrari potest. deum te igitur scito esse : siquidem est deus qui viget, qui sentit, qui meminit, qui prouidet, qui tam regit & moderatur & mouet id corpus cui præpositus est, quam hunc mundum ille princeps deus, &, vt ille mundum quadam parte mortalem ipse deus æternus, sic fragile corpus animus sempiternus mouet. *Bene & sapienter Tullianus hic Scipio circa institutionem nepotis ordinem recte docentis implenit. nam, vt breuiter à principio omnem operis continentiam reuoluam, principio tempus ei mortis & imminentes propinquorum prædixit insidias ; vt totum de hac vita sperare dediscoret, quam non diuturnam comperisset. dein, ne metu prædictæ mortis frangeretur, ostendit sapienti & bono ciui in immortalitatem morte migrandum : cumque eum vltro spes ista traxisset ad moriendi desiderium ; succedit Pauli patris opportuna dissuasio accensam filii festinationem ab appetitu spontaneæ mortis excludens. Plene igitur in animo somniantis vtrimque plantata sperandi exspectandique temperie altius jam circa diuina erigendum nepotis animum Africanus ingreditur : nec prius*

prius eum terram patitur intueri, quam cæli ac siderum naturam, motum, ac modulamen agnoscat; & hæc omnia sciat præmio cessura virtutum. ac postquam mens firmata Scipionis alacritate tanta promissionis erigitur: tum demum gloria, quæ apud indoctos magnum virtutis præmium creditur, contemni jubetur; dum ostenditur ex terrarum brevitate vel casibus, arta locis, angusta temporibus. Africanus igitur pene exutus hominem & defæcata mente jam naturæ suæ capax hic apertius admonetur vt esse se deum noverit. Et hæc sit præsentis operis consummatio, vt animam non solum immortalem sed deum esse clarescat. Ille ergo jam post corpus qui fuerat in divinitatem receptus dicturus viro adhuc in vita posito, deum te esse scito, *non prius tantam prærogativam committit homini, quam qui sit ipse discernat: ne æstimetur hoc quoque divinum dici, quod mortale in nobis & caducum est. &, quia Tullio mos est profundam rerum scientiam sub brevitate tegere verborum, nunc quoque miro compendio tantum concludit arcanum, quod Plotinus magis quam quisquam verborum parcus libro integro disseruit, cujus inscriptio est;* Quid animal, quid homo. *in hoc ergo libro Plotinus quærit cujus sint in nobis voluptates, mærores, metusque ac desideria & animositates vel dolores, postremo cogitationes & intellectus, utrum meræ animæ an vero animæ utentis corpore: & post multa, quæ sub copiosa rerum densitate disseruit, quæ nunc nobis ob hoc solum prætereunda sunt, ne usque ad fastidii necessitatem volumen extendant, hoc postremo pronunciat; animal esse corpus animatum. sed nec hoc neglectum vel non quæsitum relinquit quo animæ beneficio quave via societatis animetur. has ergo omnes quas prædiximus passiones assignat animali: verum autem hominem ipsam animam esse testatur. Ergo qui videtur non*

ipse verus homo est, sed verus ille est à quo regitur quod videtur. sic, cum morte animalis discesserit animatio, cadit corpus regente viduatum. & hoc est quod videtur in homine mortale: anima autem, qui verus homo est, ab omni conditione mortalitatis aliena est adeo, vt ad imitationem dei mundum regentis regat & ipsa corpus dum à se animatur. ideo physici mundum magnum hominem, & hominem breuem mundum esse dixerunt. per similitudines igitur ceterarum prærogatiuarum, quibus deum anima videtur imitari, animam deum & prisci philosophorum & Tullius dixit. Quod autem ait mundum quadam parte mortalem: *ad communem opinionem respicit qua mori aliqua intra mundum videntur; vt animal exanimatum, vel ignis exstinctus, vel siccatus humor. hæc enim omnino interiisse creduntur. Sed constat secundum veræ rationis assertionem, quam & ipse non nescit, nec Vergilius ignorat dicendo;*

Nec morti esse locum;

constat, inquam, nihil intra viuum mundum perire; sed eorum quæ interire videntur solam mutari speciem: & illud in originem suam atque in ipsa elementa remeare, quod tale quale fuit esse desierit. Denique & Plotinus alio in loco cum de corporum absumptione differeret, & hoc dissolui posse pronuntiaret quicquid effluit: obiecit sibi; Cur ergo elementa quorum fluxus in aperto est non similiter aliquando soluuntur? & breuiter tantæ obiectioni validæque respondit, ideo elementa licet fluant, nunquam tamen solui, quia non foras effluunt. à ceteris enim corporibus quod effluit recedit: elementorũ fluxus numquam ab ipsis recedit elementis. ergo in hoc mundo pars nulla mortalis est secundum veræ rationis asserta. Sed quod ait, cum quadam parte mortalem: *ad communem, vt diximus, opinionem paululum inclinare se voluit: in fine autem validissimum immortalitatis*

animæ

animæ argumentum ponit, quia ipsa corpori præstat agitatum. quod quale sit ex ipsis verbis Ciceronis quæ sequuntur inuenies.

CAP. XIII.

De tribus ratiocinandi modis, quibus immortalitatem animæ asseruere Platonici.

NAM quod semper mouetur, æternum est, quod autem motum affert alicui quodque ipsum agitatur aliunde, quando habet finem motus, viuendi finem habeat necesse est. Solum igitur quod seipsum mouet, quia numquam deseritur à se, numquam ne moueri quidem desinit. quin etiam ceteris quæ mouentur hic fons hoc principium est mouendi. principij autem nulla est origo. nam è principio oriuntur omnia: ipsum autem nulla ex re alia nasci potest. nec enim esset principium quod gigneretur aliunde. quod si non oritur, nec occidit quidem vmquam: nam principium exstinctum nec ipsum ab alia renascetur nec ex se aliud creabit: siquidem necesse est à principio oriri omnia. ita fit vt motus principium ex eo sit quod ipsum à se mouetur. id autem nec nasci potest nec mori: vel concidat omne cælum omnisque natura & consistat necesse est, nec vim vllam nanciscatur quam à primo impulsa moueatur. *cum pateat igitur æternum id esse quod ipsum se moueat, quis est qui hanc naturam animis esse tributam neget? inanimum est enim omne quod pulsu agitatur externo, quod autem est anima, id motu cietur interiore & suo. nam hæc est propria natura animi atque vis, quæ si est vna ex omnibus quæ seipsa moueat; neque nata certe est & æterna. Omnibus hic locus de Phædro*

Platonis ad verbum à Cicerone translatus est ; in quo validissimis argumentis animæ immortalitas asseritur. & hæc est argumentorum summa ; esse animam mortis immunem, quoniam ex se mouetur. Sciendum est autem quod duobus modis immortalitas intelligitur. aut enim ideo est immortale quid, quia per se non est capax mortis ; aut quia procuratione alterius à morte defenditur. ex his prior modus ad animæ, secundus ad mundi immortalitatem refertur. illa enim suapte natura à conditione mortis aliena est : mundus vero animæ beneficio in hac vitæ perpetuitate retinetur. Rursus semper moueri dupliciter accipitur. hoc enim dicitur & de eo quod ex quo est semper mouetur ; & de eo, quod semper & est & mouetur. & secundus modus est, quo animam dicimus semper moueri. His præmissis iam quibus syllogismis de immortalitate animæ diuersi sectatores Platonis ratiocinati sint oportet aperiri. sunt enim qui per gradus syllogismorum ad vnum finem probationis euadant certam sibi propositionem sequentis ex antecedentis conclusione facientes. apud quos hic prior est : Anima ex se mouetur : quicquid autem ex se mouetur, semper mouetur. igitur anima semper mouetur. secundus ita, qui nascitur ex prioris fine : Anima semper mouetur. quod autem semper mouetur, immortale est. igitur anima immortalis est. & ita in duobus syllogismis duæ res probantur, id est, & semper moueri animam, vt in priore ; & esse immortalem, vt colligitur de secundo. Alii vero vsque ad tertium gradum ita argumentando procedunt : Anima ex se mouetur. quod autem ex se mouetur, principium est motus. igitur anima principium motus est. rursus ex hac conclusione nascitur propositio : Anima principium motus est. quod autem principium motus est, natum non est. igitur anima nata non est. tertio loco : Anima nata non est. quod natum non est,

immor-

immortale est. igitur anima immortalis est. Alii vero omnem ratiocinationem suam in vnius syllogismi compendium redegerunt. Anima ex se mouetur. quod ex se mouetur, principium motus est. quod principium motus est, natum non est. quod natum non est, immortale est. igitur anima immortalis est.

CAP. XIV.

Quibus rationibus Aristoteles contra Platonem monstrare voluerit animam à seipsa moueri non posse.

SED harum omnium ratiocinationum apud eum potest postrema conclusio de animæ immortalitate constare, qui primam propositionem, id est, ex se moueri animam, non refellit. hac enim in fide non recepta, debilia fiunt omnia quæ sequuntur: sed huic Stoicorum quidem accedit assensio. Aristoteles vero adeo non acquiescit, vt animam non solum ex se non moueri, sed ne moueri quidem penitus conetur asserere. ita enim callidis argumentationibus adstruit nihil ex se moueri, vt etiam si quid hoc facere concedat, animam tamen hoc non esse confirmet. Si enim anima, inquit, principium motus est: doceo non posse principium motus moueri. & ita diuisionem suæ artis ingreditur; vt primum doceat in rerum natura esse aliquid immobile, deinde hoc esse animam tentet ostendere. Necesse est, inquit, aut omnia quæ sunt immobilia esse, aut omnia moueri, aut aliqua ex his moueri aliqua non moueri. item si damus, ait, & motum & quietem: necesse est aut alia semper moueri & alia numquam moueri; aut omnia simul nunc quiescere nunc moueri. de his, inquit, quid magis verum sit requiramus. Non esse omnia immobilia adspectus ipse testimonio est; quia sunt quorum motum videmus.

rursus

rursus non moueri omnia visus docet, quo immota cognoscimus. sed nec omnia dicere possumus modo motum pati, modo esse sine motu; quia sunt quorum perpetuum motum videmus; vt de cælestibus nulla dubitatio est. restat igitur, ait, vt, sicut aliqua semper mouentur, ita sit aliquid semper immobile, ex his vt collectum sit esse aliquid immobile, nullus obuiat vel refellit. nam & vera diuisio est, & secta Platonica non repugnat: neque, si quid est immobile, sequitur vt hoc sit anima: nec, qui dicit animam ex se moueri, jam moueri vniuersa confirmat; sed modum adstruit quo anima mouetur: si quid vero est aliud immobile; nihil ad hoc quod de anima adstruitur pertinebit. Quod & ipse Aristoteles videns, postquam docuit aliquid esse immobile, hoc esse animam vult dicere: & incipit asserere nihil esse quod ex se moueri possit, sed & omnia quæ mouentur ab alio moueri, quod si vere probasset; nihil ad patrocinium Platonicæ sectæ relinqueretur. quemadmodum enim credi posset ex se moueri animam, si constaret nihil esse quod ex se possit moueri? In hac autem Aristotelica argumentatione hujusmodi diuisionis ordo contexitur. Ex omnibus quæ mouentur, inquit, alia per se mouentur, alia ex accidenti. & ex accidenti, inquit, mouentur, quæ, cum ipsa non moueantur, in eo tamen sunt quod mouetur: vt in naui sarcina seu vector quiescens. aut etiam cum pars mouetur quiescente integritate: vt si quis stans pedem manumve vel caput agitet. per se autem mouetur, quod neque ex accidenti, neque ex parte, sed & totum simul mouetur; vt cum ad superiora ignis adscendit. & de his quidem, quæ ex accidenti mouentur, nulla dubitatio est quin ab alio moueantur. probabo autem, inquit, etiam ea quæ per se mouentur ab alio moueri. Ex omnibus enim, ait, quæ per se mouentur alia causam motus intra se possident: vt animalia, vt arbores; quæ sine dubio

bio ab alio intelliguntur moueri, à causa scilicet quæ in ipsis latet. nam causam motus ab eo quod mouetur ratio sequestrat. alia vero aperte ab alio mouentur, id est, aut vi aut natura. & vi dicimus moueri omne jaculum, quod, cum de manu jaculantis recesserit, suo quidem motu ferri videtur; sed origo motus ad vim refertur. sic enim nonnumquam & terram sursum & ignem deorsum ferri videmus: quod alienus sine dubio cogæ impulsus. natura vero mouentur vel grauia cum per se deorsum, vel leuia cum sursum feruntur. sed & hæc dicendum est ab alio moueri, licet, à quo, habeatur incertum. ratio enim, ait, deprehendit esse nescio quid quod hæc moueat. nam, si sponte mouerentur, sponte etiam starent: sed nec vnam viam semper agerent; imo per diuersa mouerentur, si spontaneo ferrentur agitatu. cum vero hoc facere non possint; sed leuibus semper adscensus & descensus grauibus deputatus sit: apparet, eorum motum ad certam & constitutam naturæ necessitatem referri. Hæc sunt & his similia, quibus Aristoteles omne quod mouetur ab alio moueri probasse se credidit. Sed Platonici, vt paulo post demonstrabitur, argumenta hæc arguta magis quam vera esse docuerunt. Nunc sequens ejusdem jungenda diuisio est; qua non posse animam ex se moueri, etiamsi hoc alia res facere posset, laborat ostendere: & hujus rei primam propositionem ab illis mutuatur, quæ sibi æstimat constitisse. sic enim ait: Cum igitur omne, quod mouetur, constet ab alio moueri: sine dubio id quod primum mouet, quia non ab alio mouetur (neque enim haberetur jam primum si ab alio moueretur) necesse est, inquit, vt aut stare dicatur aut seipsum mouere. nam si ab alio moueri dicatur: illud quoque, quod ipsum mouet, dicetur ab alio moueri; & illud rursus ab alio: & in infinitum inquisitio ista cæsura est, numquam exordia prima repe-

riens

riens si semper aliud ea, quæ putaueris prima, præcedit. restat igitur, inquit, vt, si quod primum mouet non dicatur stare, ipsum se mouere dicatur. & sic erit in vno eodemque aliud quod mouet, aliud quod mouetur. siquidē in omni, ait, motu tria hæc sint necesse est: id quod mouet, & quo mouet, & quod mouetur. ex his, quod mouetur, tantum mouetur, non etiam mouet: cum illud quod sit motus, & moueatur & moueat; illud vero, quod mouet, non etiam moueatur: vt ex tribus sit commune quod medium, duo vero sibi contraria intelligantur. nam sicut est quod mouetur & non mouet; ita est, inquit, quod mouet & non mouetur: propter quod diximus quia cum omne quod mouetur ab alio moueatur, si hoc quod mouet & jam ipsum mouetur: quæremus semper motus hujus, nec vmquam inueniemus exordium. deinde si quid se mouere dicatur: necesse est, inquit, vt aut totum à toto, aut partem à parte, aut partem à toto, aut totum à parte existimemus moueri: & tamen motus ille, seu à toto seu à parte procedat, alterum sui postulabit auctorem. Ex omnibus his in vnum Aristotelica ratiocinatio tota colligitur hoc modo. Omne quod mouetur ab alio mouetur. quod igitur primum mouet, aut stat, aut ab alio & ipsum mouetur: sed si ab alio; jam non potest hoc primum vocari; & semper quod primum moueat requiremus. restat vt stare dicatur. stat igitur quod primum mouet. Contra Platonē ergo, qui dicit animam motus esse principium, in hunc modum opponitur syllogismus: Anima principium motus est. principium autem motus non mouetur. igitur anima non mouetur. & hoc est quod primo loco violenter objecit: nec eousque persuadere contentus animam non moueri: aliis quoque rationibus non minus violentis perurget. Nullum, inquit, initium idem potest esse ei cujus est initium. nam apud geometras principium

linea

linee punctum dicitur esse, non linea: apud arithmeticos principium numeri non est numerus. item causa nascendi ipsa non nascitur. & ipsa ergo motus causa vel initium non mouetur. ergo anima quæ initium motus est non mouetur. additur hoc quoque. Numquam, inquit, fieri potest, vt circa vnam eandemque rem vno eodemque tempore contrarietates ad vnum idemque pertinentes eueniant. scimus autem quia mouere facere est & moueri pati est. ei igitur, quod se mouet, simul euenient duo sibi contraria, facere & pati: quod impossibile est. anima igitur non potest se mouere. item dicit: Si animæ essentia motus esset; numquam quiesceret à motu. nihil est enim quod recipiat essentiæ suæ contrarietatem. nam ignis numquam frigidus erit; nec nix vnquam sponte sua calescet. anima autem nonnumquam à motu cessat (non enim semper corpus videmus agitari) non igitur animæ essentia motus est, cuius contrarietatem receptat. ait etiam; Anima, si aliis causa motus est, sibi causa motus esse non poterit. nihil enim est, inquit, quod ejusdem rei sibi causa sit cujus est alii: vt medicus, vt exercitor corporum, sanitatem vel valentiam, quam ille ægris, hic luctatoribus præstat, non vtique ex hoc etiam sibi præstant. item dicit: Omnis motus ad exercitium sui instrumento eget, vt singularum artium vsus docet. ergo videndum ne & animæ ad se mouendum instrumento opus sit. quod si impossibile judicatur: & illud impossibile erit, vt anima ipsa se moueat. item dicit: Si mouetur anima; sine dubio cum reliquis motibus & de loco & in locum mouetur. quod si est: modo corpus ingreditur, modo rursus egreditur; & hoc frequenter exercet. sed hoc videmus fieri non posse. non igitur mouetur. his quoque addit: Si anima se mouet; necesse est vt aliquo motus genere se moueat. ergo aut in loco se mouet, aut seipsam pariendo se

mouet

mouet aut seipsam consumendo, aut se augendo, aut se minuendo. hæc sunt enim, ait, motus genera. horum singula, inquit, quemadmodum possint fieri requiramus. Si in loco se mouet: aut in rectam lineam se mouet, aut sphærico motu in orbem rotatur. sed recta linea infinita nulla est. nam, quacumque in natura intelligatur linea, quocumque fine sine dubio terminatur. si ergo per lineam terminatam anima se mouet; non semper mouetur. nam, cum ad finem venitur & inde rursus in exordium reditur, necesse est interstitium motus fieri in ipsa permutatione redeundi. sed nec in orbem rotari potest: quia omnis sphæra circa aliquod immobile, quod centron vocamus, mouetur. si ergo & anima sic mouetur: aut intra se habet quod immobile est; & ita fit vt non tota moueatur: aut, si non intra se habet; sequitur aliud non minus absurdum, vt centron foris sit, quod esse non poterit. constat ergo ex his, ait, quod in loco se non moueat. sed si ipsa se parit; sequitur vt eamdem & esse & non esse dicamus. si vero se ipsa consumit; non erit immortalis. quod si se aut auget aut minuit; eadem simul & major se & minor reperietur. & ex his talem colligit syllogismum: Si anima se mouet: aliquo motus genere se mouet. nullum autem motus genus quo se moueat inuenitur. non se igitur mouet.

CAP. XV.

Quibus argumentis Platonici magistrum suum aduersus Aristotelem tueantur, ostendentes vtique esse aliquid quod à seipso moueatur; idque necessario esse animam: quibus probatis eneruata est prima objectio Aristotelis.

CONTRA *has tam subtiles & argutas verisimiles argumentationes, accingendum est secundum sectatores*

ctatores Platonis, qui inceptum quo Aristoteles tam veram tamque validam definitionem magistri sanciare tentauerat subruerunt. neque vero tam immemor mei aut ita male animatus sum, vt ex ingenio meo vel Aristoteli resistam vel assim Platoni. sed vt quisque magnorum virorum, qui se Platonicos dici gloriabantur, aut singula aut bina defensa ad ostentationem suorum operum reliquerunt, collecta hac in vnum continua defensionis corpus coacerauani; adjecto si quid post illos aut sentire fas erat, aut audere in intellectum licebat. Et quia duo sunt quæ asserere conatus est: vnum quod dicit nihil esse quod ex se moueatur; alterum, quo animam hoc esse non posse confirmat: vtrique resistendum est; vt & constet posse aliquid ex se moueri, & animam hoc esse clarescat. In primis igitur illius diuisionis oportet nos cauere præstigias; in qua enumerans aliqua quæ ex se mouentur, & ostendens illa quoque ab alio moueri, id est, à causa interius latente, videtur sibi probasse omnia quæ mouentur, etiamsi ex se moueri dicantur, ab alio tamen moveri. hujus enim rei pars vera est. sed est falsa conclusio. nam esse aliqua quæ, cum ex se moueri videantur, ab alio tamen constet moueri nec nos diffitemur. non tamen omnia quæ ex se mouentur hoc sustinent, vt ab alio ea moueri necesse sit. Plato enim cum dicit animam ex se moueri, id est, cum ἀυτοκίνητον vocat, non vult eam inter ea numerari, quæ ex se quidem videntur moueri, sed à causa quæ intra se latet mouentur; vt mouentur animalia auctore quidem alio, sed occulto (nam ab anima mouentur) aut vt mouentur arbores (quarum etsi non videtur agitator, à natura tamen eas interius latente constat agitari) sed Plato ita dicit animam ex se moueri, vt non aliam causam vel extrinsecus accidentem, vel interius latentem hujus motus dicat auctorem. Hoc quemadmodum accipiendum

sit instruemus. Ignem calidum vocamus, sed & ferrum calidum dicimus, & niuem frigidam & saxum frigidum nuncupamus: mel dulce sed & mulsum dulce vocitamus. horum tamen singula de diuersis diuerse significant. aliter enim de igne aliter de ferro calidi nomen accipimus: quia ignis per se calet, non ab alio fit calidus; contra ferrum non nisi ex alio calescit. vt nix frigida, vt mel dulce sit, non aliunde contingit, sed per naturam: saxo tamen frigus vel mulso dulcedo à niue vel melle proueniunt. sic & stare & moueri tam de his dicitur quæ ab se vel stant vel mouentur, quam de illis quæ vel sistuntur vel agitantur ex alio. sed quibus moueri ab alio vel stare contingit; hæc & stare desistunt & moueri. quibus autem idem est & esse, & moueri; numquam à motu cessant: quia sine essentia sua esse non possunt. sicut ferrum amittit calorem; ignis vero calere non desinit. ab se ergo mouetur anima, licet & animalia vel arbores per se videantur moueri. sed illis, quamuis interius latens, alia tamen causa est, id est, anima vel natura, quæ motum ministrat: ideo & amittunt hoc quod aliunde sumpserunt. anima vero ita per se mouetur vt ignis per se calet, nulla aduentitia causa vel illum calefaciente vel hanc mouente. nam, cum ignem calidum dicimus, non duo diuersa concipimus, vnum quod calefacit, alterum quod calefit; sed totum calidum secundum naturam suam vocamus. cum niuem frigidam cum mel dulce appellamus, non aliud quod hanc qualitatem præstat, aliud cui præstatur accipimus. ita & cum animam per se moueri dicimus, non gemina consideratio sequitur mouentis & moti; sed in ipso motu essentiam ejus agnoscimus. quia, quod est in igne nomen calidi, in niue vocabulum frigidi, appellatio dulcis in melle; hoc necesse est de anima αὐτοκίνητον nomen intelligi: quod Latina conuersio significat per se moueri. Nec te confundat

quod

quod moueri *passiuum verbum est : nec , sicut* secari *cum dicitur duo pariter considerantur , quod secat & quod secatur ; item cum* teneri *dicitur duo intelliguntur , quod tenet & quod tenetur : ita hic* moueri *duarum rerum significationem putes , quæ mouet & quæ mouetur. nam* secari *quidem &* teneri *passio est ; ideo considerationem & facientis & patientis amplectitur:* moueri *autem cum de his quidem dicitur quæ ab alio mouentur vtramque considerationem similiter repræsentat ; de eo autem quod ita per se mouetur vt sit ἀυτοκίνητον cum* moueri *dicitur, quia ex se non ex alio mouetur, nulla potest suspicio passionis intelligi. nam &* stare *licet passiuum verbum non esse videatur , cum de eo tamen dicitur quod stat alio sistente ; vt ,* stant terris defixæ hastæ : *significat passionem. sic &* moueri, *licet passiuum sonet ; quando tamen nihil inest faciens, patiens inesse non poterit. &, vt absolutius liqueat non verborum sed rerum intellectu passionem significari ; ecce ignis cum fertur ad superna nihil patitur ; cum deorsum fertur sine dubio patitur. quia hoc nisi alio impellente, non sustinet : & cum vnum idemque verbum proferatur ; passionem tamen modo inesse modo abesse dicemus. ergo &* moueri *idem in significatione est quod* calere ; *& cum ferrum calere dicimus vel stylum moueri (quia vtrique hoc aliunde prouenit) passionem esse fatemur. cum vero aut ignis calere aut moueri anima dicetur (quia illius in calore & in motu hujus essentia est) nullus hic locus relinquitur passioni : sed ille sic calere sicut moueri ista dicetur. Hoc loco Aristoteles argutam de verbis calumniam farciens, Platonem quoque ipsum duo, id est, quod mouet & quod mouetur, significasse contendit dicendo : Solum igitur quod seipsum mouet , quia numquam deseritur à se , numquam ne moueri quidem desinit ; & aperte illum duo expressisse*

proclamat his verbis ; quod mouet & mouetur. sed videtur mihi vir tantus nihil ignorare potuisse; sed in exercitio argutiarum talium cohibentem sibi operam sponte lusisse. Ceterum qui non aduertat, cum quid dicitur seipsum mouere, non duo intelligenda? sicut & cum dicitur ἑαυτὸν πωρίμιν, id est, se puniens ; non alter qui punit alter est qui punitur ; &, cum se perdere, se inuoluere, se liberare quis dicitur ; non necesse est vnum facientem alterum subesse patientem. sed hoc solum intellectu hujus elocutionis exprimitur, vt qui se punit aut qui se liberat, non ab alio hoc accepisse, sed ipse sibi aut intulisse aut praestitisse dicatur, sic & de ἀυτοκινήτῳ, cum dicitur, seipsum mouet ; ad hoc dicitur vt æstimationem alterius mouentis excludat : quam volens Plato de cogitatione legentis eximere, his quæ præmisit expressit. Nam quod semper, ait, mouetur, æternum est : quod autem motum affert alicui, quodque ipsum mouetur aliunde, quando finem habet motus, viuendi finem habeat necesse est. Quid his verbis inuenietur expressius clara significatione testantibus, non aliunde moueri quod seipsum mouet, cum animam ob hoc dicat æternam quia seipsam mouet & non mouetur aliunde ? ergo se mouere hoc solum significat, non ab alio moueri. Nec putes quod idem moueat idemque moueatur; sed moueri sine alio mouente se mouere est. aperte ergo constitit quia non omne quod mouetur ab alio mouetur. ergo ἀυτοκίνητον potest non ab alio moueri. sed ne à se quidem sic mouetur, vt in ipso aliud sit quod mouet, aliud quod mouetur; nec ex toto, nec pro parte, vt ille proponit : sed ob hoc solum seipsum mouere dicitur, ne ab alio moueri æstimetur. Sed & illa de motibus Aristotelica diuisio, quam supra retulimus, surripienti magis apta est quam probanti, in qua ait; sicut est quod mouetur & non mouet, ita est quod mouet & non mouetur.

mouetur. constat enim quod omne quicquid mouetur mouet alia: sicut dicitur aut gubernaculum nauem, aut nauis circumfum sibi aërem vel vndas mouere. quid autem est quod non possit aliud dum ipsum mouetur impellere? ergo, si verum non est ea quæ mouentur alia non mouere, non constat illud vt aliquid quod moueat, nec tamen moueatur inuenias. Illa igitur magis probanda est in decimo de legibus à Platone motuum prolata diuisio. Omnis motus, inquit, aut se mouet & alia, aut ab alio mouetur & alia mouet. & prior ad animam, ad omnia vero corpora secundus refertur. hi ergo duo motus & differentia separantur & societate junguntur: commune hoc habent, quod & prior & secundus mouent alia: hoc autem differunt quod ille à se, hic ab alio mouetur. Ex his omnibus, quæ eruta de Platonicorum sensuum fecunditate collegimus, constitit non esse verum, omnia quæ mouentur ab alio moueri. ergo nec principium motus ad deprecandam alterius mouentis necessitatem stare dicetur: quia potest se ipse, vt diximus, mouere alio non mouente. eneruatus est igitur syllogismus, quem præmissa varia & multiplici diuisione collegerat. hoc est; Anima principium motus est. principium autem motus non mouetur. igitur anima non mouetur. Restat vt, quia constitit posse aliquid per se moueri alio non mouente, animam hoc esse doceatur. quod facile docebitur, si de manifestis & indubitabilibus argumenta sumamus. Homini motum aut anima præstat aut corpus aut de vtroque permixtio. & quia tria sunt, de quibus inquisitio ista procedit, cum neque à corpore neque à permixtione præstari hoc posse constiterit, restat vt ab anima moueri hominem nulla dubitatio sit. Nunc de singulis ac primum de corpore loquamur. Nullum inanimum corpus suo motu moueri manifestius est quam vt asserendum sit. nihil est au-

tem quod dum immobile sit aliud possit mouere. igitur corpus hominem non mouet. videndum ne forte animæ & corporis ipsa permixtio hunc sibi motum ministret. sed quia constat motum corpori non inesse, si nec animæ inest (ex duabus rebus motu carentibus nullus motus efficitur; sicut nec ex duabus dulcibus amaritudo, nec ex duabus amaris dulcedo proueniet, nec ex gemino frigore calor, aut frigus ex gemino calore nascetur. omnis enim geminata qualitas crescit; numquam ex duplicatis similibus contrarietas emergit) ergo nec ex duabus immobilibus motus erit. hominem igitur permixtio non mouebit. hinc inexpugnabilis syllogismus ex confessarum rerum indubitabili luce colligitur: Animal mouetur. motum autem animali aut anima præstat aut corpus aut ex vtroque permixtio. sed neque corpus neque permixtio motum præstat. igitur anima motum præstat. Ex his apparet animam initium motus esse. initium autem motus tractatus superior docuit per se moueri. animam ergo ἀυτοκίνητον esse, id est, per se moueri nulla dubitatio est.

CAP. XVI.

Quem in modum reliquæ Aristotelis obiectiones Platonicis refellantur.

HIC ille rursus obloquitur, & alia de initiis disputatione confligit. eadem enim hic soluendo repetimus, quæ supra in ordinem obiecta digessimus. Non possunt, inquit, eadem initiis suis esse, quæ inde nascuntur; & ideo animam, quæ initium motus est, non moueri. ne idem sit initium & quod de initio nascitur, id est, ne motus ex motu processisse videatur. Ad hæc facilis & absoluta responsio est. quia vt principia & hæc quæ de principiis prodeunt in aliquo nonnumquam inter se

ter se differre fateamur; numquam tamen ita possunt sibi esse contraria, vt aduersa sibi sunt stare & moueri. nam si alibi initium nigrum vocaretur, & siccum esset humoris exordium; bonum de malo, ex amaro initio dulce procederet. sed non ita est. quia vsque ad contrarietatem initia & consequentia dissidere natura non patitur, inuenitur tamen inter ipsa nonnumquã talis differentia, qualis inter se origini progressioniq; conueniat: vt est hic quoque inter motum quo mouetur anima & quo mouet cetera. non enim animam Plato simpliciter motum dixit, sed motum se mouentem. inter motum ergo se mouentem & motum quo mouet cetera quid interfit in aperto est. siquidem ille sine auctore est, hic aliis motus auctor est. constat ergo neque adeo posse initia ac de initiis procreata differre, vt contraria sibi sint, nec tamen hic moderatam differentiam defuisse. non igitur stabit principium motus, quod ille artificii conclusione collegit. His tertia, vt meminimus, successit obiectio; vni rei contraria simul accidere non posse, & quia contraria sibi sunt mouere & moueri, non posse animam se mouere; ne eadem & moueatur & moueat. sed hoc superius asserta dissoluunt. siquidem constitit in anima motu duo non intelligenda, quod moueat & quod moueatur. quia nihil aliud est ab se moueri, quam moueri alio non mouente. nulla est ergo contrarietas; vbi quod fit, vnum est: quia fit non ab alio circa alium; quippe cum ipse motus anima sit essentia. Ex hoc ei, vt supra retulimus, nata est occasio quarti certaminis. Si anima essentia motus est, inquit: cur interdum quiescit, cum nulla alia res contrarietatem propriæ admittat essentiæ? ignis, cuius essentia calor inest, calere non desinit. & quia frigidum niuis in essentia ejus est, non nisi semper est frigida. & anima igitur eadem ratione numquam a motu cessare deberet. sed dicat velim, quanda

ceſſare animam ſuſpicatur. Si mouendo, inquit, ſe moueat & corpus: neceſſe eſt vtique, quando non moueri corpus videamus, animam quoque intelligamus non moueri. Contra hoc in promptu eſt gemina defenſio. primum quia non in hoc deprehenditur motus animæ, ſi corpus agitetur. nam &, cum nulla pars corporis moueri videtur in homine, tamen ipſa cogitatio, aut in quocumque animali auditus, viſus, odoratus, & ſimilia, ſed & in quiete ipſa ſpirare, ſomniare, omnia hæc motus animæ ſunt. deinde quis ipſum corpus dicat immobile etiam dum non videtur agitari; cum incrementa membrorum, aut, ſi iam creſcendi ætas & tempus exceſſit, cum ſaltus cordis ceſſationis impatiens, cum cibi ordinata digeries naturali diſpenſatione inter venas & viſcera ſuccum miniſtrans, cum ipſa collectio fluentorum perpetuum corporis teſtentur agitatum? & animæ igitur æterno & ſuo motu, ſed & corpus quandiu ab initio & cauſa motus animatur ſemper mouetur, hinc eidē fomes quintæ ortus eſt quæſtionis. Si anima, inquit, aliis cauſa eſt motus; ipſa ſibi cauſa motus eſſe non poterit. quia nihil eſt quod ejuſdem rei & ſibi & aliis cauſa ſit. Ego vero, licet facile poſſim probare plurima eſſe quæ eiuſdem rei & ſibi & aliis cauſa ſint, ne tamen ſtudio videar omnibus quæ aſſerit obuiare, hoc verum eſſe concedam: quod & pro vero habitum ad aſſerendum motum animæ non nocebit. Etenim animam initium motus & cauſam vocamus. de cauſa poſt videbimus. interim conſtat omne initiū ineſſe rei, cujus eſt initium: & ideo, quicquid in quamcumq; rem ab initio ſuo proficiſcitur, hoc in ipſo initio reperitur. ſic initium caloris non poteſt non calere. ignem ipſum, de quo calor in aliā tranſit, quis neget calidum? Sed ignis, inquit, non ſe ipſe calefacit: quia natura totus eſt calidus. Teneo quod volebam, nam nec anima ita ſe mouet, vt ſit inter motum

mouen-

mouentemque discretio; sed ita tota suo motu mouetur, vt nihil possis separare quod mouear. Hæc de initio dicta sufficient. De causa vero, quoniam spontanea consentia concessimus ne quid ejusdem rei & sibi & aliis causa sit, libenter acquiescimus, ne anima, quæ aliis causa motus est, etiam sibi causa motus esse videatur. his enim causa motus est quæ non mouerentur, nisi ipsa præstaret. illa vero, vt moueatur non sibi ipsa largitur; sed essentiæ suæ est quod mouetur. ex hoc quæstio quæ sequitur absoluta est. Tunc enim forte concedam vt ad motus exercitium instrumenta quærantur, quando aliud est quod mouet, aliud quod mouetur. in anima vero hoc nec scurrilis jocus sine damno verecundiæ audebit expetere, cujus motus est in essentia: cum ignis, licet ex causa intra se latente moueatur, nullis tamen instrumentis ad superna conscendat. multoque minus hæc in anima quærenda sunt, cujus motus essentia sua est. in his etiam, quæ sequentur, vir tantus & alias vltra ceteros serius, similis canillanti est. Si mouetur, inquit, anima, inter ceteros motus etiam de loco in locum mouetur. ergo modo, ait, corpus egreditur, modo rursus ingreditur; & in hoc exercitio sæpe versatur; quod fieri non videmus. non igitur mouetur. Contra hoc nullus est qui non sine hæsitatione respondeat, non omnia quæ mouentur etiam de loco in locum moueri. aptius denique in eum similis interrogatio retorquenda est. Moueri arbores dicis; quod cum, vt opinor, annuerit; pari dicacitate feriatur. Si mouentur arbores; sine dubio, vt tu dicere soles, inter alios motus etiam de loco in locum mouentur. hoc autem videmus per se eas facere non posse. igitur arbores non mouentur. Sed vt hunc syllogismum additamento serium facere possimus; postquam dixerimus, ergo arbores non mouentur, adiiciemus; sed mouentur arbores. non igitur omnia quæ mouentur etiam de loco

in locum mouentur. & ita finis in exitum sana conclusionis euadit. Si ergo arbores fatebimur moueri quidem, sed apto sibi motu: cur hoc animæ negemus vt motu essentiæ suæ conueniente moueatur, hæc & alia valde dicerentur, etiamsi hoc motus genere moueri anima non posset. cum vero & corpus animet accessu, & à corpore certa constituti temporis lege discedat: quis eam neget etiam in locum, vt ita dicam, moueri? quod autem non sæpe sub vno tempore accessum variat & recessum, facit hoc dispositio arcana & consulta natura: qua ad animalis vitam certis vinculis continendam, tantum animæ injecit corporis amorem, vt amet vltro quo vincta est; raroque contingat ne finita quoque lege temporis sui mærens & inuita discedat. Hac quoque obiectione, vt arbitror, dissoluta, ad eas interrogationes quibus nos videtur vrgere veniamus. Si mouet, inquit, se anima; aliquo motus genere se mouet. dicendum ne est igitur animam se in locum mouere? ergo ille locus aut orbis aut linea est; an se pariendo seu consumendo mouetur? Se ne auget aut minuit? aut profratur, ait, in medium aliud motus genus, quo eam dicamus moueri. Sed omnis hæc interrogationum molesta congeries ex vna eademque desiuit male conceptæ definitionis astutia. nam quia semel sibi proposuit omne quod mouetur ab alio moueri: omnia hæc motuum genera in anima quærit: in quibus aliud quod mouet aliud est quod mouetur, cum nihil horum in animam cadere possit, in qua nulla discretio est mouentis & moti. Quis est igitur, dicet aliquis, aut vnde intelligitur anima motus, si horum nullus est? Sciet hoc quisquis nosse desiderat vel Platone dicente vel Tullio. quinetiam ceteris, quæ mouentur, hic fons hoc principium est mouendi. Quanta sit autem vocabuli hujus expressio, quo anima fons motus vocatur, facile reperies, si rei inuisibilis motum sine

auctore

auctore atque ideo sine initio ac sine fine prodeuntem & cetera mouentem mente concipias: cui nihil similius de visibilibus quam fons potuerit reperiri; qui ita principium est aquæ, vt cum de se fluuios & lacus procreet, à nullo nasci ipse dicatur. nam, si ab alio nasceretur, non esset ipse principium: & sicut fons non semper facile deprehenditur; ab ipso tamen qui funduntur aut Nilus est, aut Eridanus, aut Ister, aut Tanais; &, vt illorum rapacitatem videndo admirans, & intra te tantarum aquarum originem requirens, cogitatione recurris ad fontem, & hunc omnem motum intelligis de primo scaturiginis manare principio: ita cum corporum motum, seu diuina seu terrena sint, considerando quærere forte auctorem velis, mens tua ad animam quasi ad fontem recurrat, cujus motum etiam sine corporis ministerio testantur cogitationes, gaudia, spes, timores. nam motus ejus est boni malique discretio, virtutum amor, cupido vitiorum; ex quibus effluunt omnes inde nascentium rerum meatus. motus enim ejus est quicquid irascimur, & in feruorem mutuæ collisionis armamur: vnde paulatim procedens rabies fluctuat præliorum. motus ejus est; quod in desideria rapimur, quod cupiditatibus alligamur. sed hi motus si ratione gubernentur proueniunt salutares: si destituantur; in præceps & rapiuntur & rapiunt. Didicisti motus animæ, quos modo sine ministerio corporis modo per corpus exercet. si vero ipsius mundanæ animæ motus requires; cælestem volubilitatem & sphærarum subjacentium rapidos impetus inuere, ortum occasumve solis, cursus siderum vel recursus; quæ omnia anima mouente proueniunt. immobilem vero eam dicere, quæ mouet omnia, Aristoteli non conuenit (qui quantus in aliis sit probatum est,) sed illi tantum, quem vis naturæ quem ratio manifesta non moueat.

CAP.

CAP. XVII.

Scipionem ab auo ſuo Africano tam ad ocioſas quam ad negocioſas virtutes incitatum fuiſſe: tum de tribus philoſophiæ partibus, quarum nullam Cicero intactam præterierit.

EDOCTO *igitur atque aſſerto animæ motu, Africanus qualiter exercitio ejus vtendum ſit in hæc verba mandat & præcipit.* Hanc tu exerce optimis in rebus. ſunt autem optimæ curæ de ſalute patriæ: quibus agitatus & exercitatus animus, velocius in hanc ſedem & domum ſuam peruolabit, idque ocius faciet, ſi jam tum cum erit incluſus in corpore eminebit foras, & ea quæ extra erunt contemplans, quam maxime ſe à corpore abſtrahet. namque eorum animi, qui ſe voluptatibus corporis dediderunt, earumq; ſe quaſi miniſtros præbuerunt, impulſuque libidinum voluptatibus obedientium deorum & hominum jura violauerunt, corporibus elapſi, circum terram ipſam volutantur; nec hunc in locum niſi multis agitati ſæculis reuertuntur. *In ſuperiore hujus operis parte diximus alias otioſas, alias negotioſas eſſe virtutes; & illas philoſophis has rerumpublicarū rectoribus conuenire; vtrasque tamen exercentem facere beatum. hæ virtutes interdum diuiduntur; nonnumquam vero miſcentur, cum vtrarumque capax & natura & inſtitutione animus inuenitur. nam ſi quis ab omni quidem doctrina habeatur alienus, in republica tamen & prudens & temperatus & fortis & juſtus ſit; hic à feriatis remotus eminet tamen actualium vigore virtutū; quibus nihilominus calum cedit in præmium. ſi quis vero inſita quiete natura non ſit aptus ad agendum; ſed ſolum*

lum optima conſcientiæ dote erectus ad ſupera doctrinæ ſupellectilem ad exercitium diuinæ diſputationis expendat, ſectator cælestium deinde caducorum; is quoque ad cæli verticem otioſis virtutibus ſubuehitur. ſæpe tamen euenit vt idem pectus & agendi & diſputandi perfectione ſublime ſit; & cælum vtroque adipiſcatur exercitio virtutum. Romulus nobis in primo genere ponatur: cujus vita virtutes numquam deſeruit; ſemper exercuit. in ſecundo Pythagoras, qui agendi neſcius, fuit artifex diſſerendi; & ſolas doctrinæ & conſcientiæ virtutes ſecutus eſt. ſint in tertio ac mixto genere apud Græcos Lycurgus & Solon; inter Romanos Numa, Catones ambo, multique alii qui & philoſophiam hauſerunt altius & firmamentum reipublicæ præſtiterunt. ſoli enim ſapientiæ otio deditos vt abundè Græcia tulit, ita Roma non neſciuit. Quoniam igitur Africanus noſter quem modo auus præceptor inſtituit, ex illo genere eſt; quod & de doctrina viuendi regulam mutuatur & ſtatum publicum virtutibus fulcit: ideo ei perfectionis geminæ præcepta mandantur: ſed vt in caſtris locato & ſudanti ſub armis, primum virtutes politicæ ſuggeruntur his verbis: Sunt autem optimæ curæ de ſalute patriæ, quibus agitatus & exercitatus animus, velocius in hanc ſedem & domum ſuam prouolabit. *deinde quaſi non minus docto quam forti viro philoſophis apta ſubduntur, cum dicitur:* idque ocius faciet, ſi jam tunc cum erit incluſus in corpore eminebit foras, & ea quæ extra erunt contemplans quam maximè ſe à corpore abſtrahet. *Hæc enim illius ſunt præcepta doctrinæ, quæ illam dicit mortem philoſophantibus appetendam. ex qua fit vt adhuc in corpore poſiti eorpus vt alienam ſarcinam, in quantum patitur natura, deſpiciant. & facile nunc atque oportune virtutes ſuadet; poſtquam quanta & quam diuina præmia virtutibus*

tutibus debeantur edixit. Sed quia inter leges quoque illa imperfecta dicitur; in qua nulla deuiantibus pœna sancitur; ideo in conclusione operis pœnam sancit extra hæc præcepta viuentibus, quem locum Er ille Platonicus copiosius exsecutus est sæcula infinita dinumerans, quibus nocentum animæ in easdem pœnas sæpe reuolutæ sero de tartaris emergere permittuntur, & ad naturæ suæ principia, quod est cælum, tandem impetrata purgatione remeare. necesse est enim omnem animam ad originis suæ sedem reuerti. sed quæ corpus tamquam peregrinæ incolunt cito post corpus velut ad patriam reuertuntur. quæ vero corporum illecebris ut suis sedibus inhærent; quanto ab illis violentius separantur, tanto ad supera serius reuertuntur. Sed jam finem somnio cohibita disputatione faciamus, hoc adjecto quod conclusionem decebit. Quia cum sint totius philosophiæ tres partes, moralis, naturalis, & rationalis: & sit moralis quæ docet morum elimatam perfectionem; naturalis, quæ de diuinis corporibus disputat; rationalis, cum de incorporalibus sermo est, quæ mens sola complectitur: nullam de tribus Tullius in hoc somnio prætermisit. nam illa ad virtutes amoremque patriæ & ad contemptum gloriæ adhortatio, quid aliud continet nisi ethicæ philosophiæ instituta moralia? cum vero vel de sphærarum modo, vel de nouitate siue magnitudine siderum, deque principatu solis & circis cælestibus cingulisque terrestribus & oceani situ loquitur, & harmoniæ superum pandit arcanum: physicæ decreta commemorat. at cum de motu & immortalitate animæ disputat; cui nihil constat inesse corporeum, cujusque essentiam nullius sensus sed sola ratio deprehendit: illic ad altitudinem philosophiæ adscendit. Vere igitur pronunciandum est nihil hoc opere perfectius, quo vniuersa philosophiæ continetur integritas.

AVRE-

AVRELII MACROBII
AMBROSII THEODOSII
V. C. & inlustris
CONVIVIORVM PRIMI DIEI
Saturnaliorum.

LIBER PRIMVS.

MVLTAS variasque res in hac vita nobis, Eustathi fili, natura conciliauit: sed nulla nos magis quam eorum qui è nobis essent procreati caritate deuinxit: eamque nostram in his educandis atque erudiendis curam esse voluit; vt parentes neque, si id quod cuperent ex sententia cederet, tantum vlla alia ex re voluptatis, neque, si contra eueniret, tantum mœroris capere possint. hinc est quod mihi quoque institutione tua nihil antiquius æstimatur. ad cujus perfectionem compendia longis amfractibus anteponenda ducens, moræque omnis impatiens, non operior vt per hæc sola promoueas quibus ediscendis nauiter ipse inuigilas: sed ago, vt ego quoque tibi legerim; & quicquid mihi vel te jam in lucem edito, vel antequam nascereris, in diuersis seu Græca seu Romana linguæ voluminibus elaboratum est, id totum sit tibi scientiæ supellex: & quasi de quodam litterarum peno, si quando vsus venerit, aut historiæ quæ in librorum strue latens clam vulgo est, aut dicti factive memorabilis reminiscendi, facile id tibi inuentu atque depromptu sit. Nec indigeste tamquam in aceruum congessimus digna memoratu: sed variarum

rerum

rerum disparilitas auctoribus diuersa, confusa temporibus, ita in quoddam digesta corpus est; vt, quæ indistincte atque promiscue ad memoriæ subsidium annotauerāmus, in ordinem instar membrorum cohærentia conuenirent. Nec mihi vitio vertas, si res, quas ex lectione varia mutuabor, ipsis sæpe verbis quibus ab ipsis auctoribus enarratæ sunt explicabo. quia præsens opus non eloquentiæ ostentationem, sed noscendorum congeriem pollicetur. & boni consulas oportet, si notitiam vetustatis modo nostris non obscure, modo ipsis antiquorum fideliter verbis recognoscas, prout quæque se vel enarranda vel transferenda suggesserint. apes enim quodammodo debemus imitari, quæ vagantur & flores carpunt; deinde quicquid attulere disponunt ac per fauos diuidunt; & succum varium in vnum saporem mixtura quadam & proprietate spiritus sui mutant. Nos quoque, quicquid diuersa lectione quæsiuimus, committemus stylo; vt in ordinem eodem digerente coalescant. nam & in animo melius distincta seruantur; & ipsa distinctio non sine quodam fermento, quo conditur vniuersitas, in vnius saporis vsum varia libamenta confundit: vt, etiamsi quid apparuerit vnde sumptum sit, aliud tamen esse quam vnde sumptum noscetur appareat. quod in corpore nostro videmus sine vlla opera nostra facere naturam. Alimenta quæ accipimus, quamdiu in sua qualitate perseuerant, & solida innatant, male stomacho oneri sunt. at cum ex eo, quod erant, mutata sunt; tum demum in vires & sanguinem transeunt. idem in his quibus aluntur ingenia præstemus; vt quæcumque hausimus, non patiamur integra esse ne aliena sint; sed in quandam digeriem concoquantur. alioquin in memoriam ire possunt, non in ingenium. Ex omnibus colligamus vnde vnum fiat ex omnibus, sicut vnus numerus fit ex singulis. hoc faciat noster animus; omnia, quibus

est

ut adiutus, abscondat; ipsum tamen ostendat quod effecit: vt qui odora pigmenta conficiunt, ante omnia curant vt nullius sint odoris propria quæ condientur, confusura videlicet omnium succos odoraminum in spiramentum vnum. Vides quam multorum vocibus chorus constet. vna tamen ex omnibus redditur. aliqua est illic acuta, aliqua grauis, aliqua media: accedunt viris fœminæ: interponitur fistula. ita singulorum illic latent voces, omnium apparent: & fit concentus ex dissonis. tale hoc præsens opus volo. multæ in illo artes, multa præcepta sint, multarum ætatum exempla, sed in vnum conspirata. in quibus si neque ea quæ iam tibi sunt cognita aspexeris, nec quæ ignota sunt vites: inuenies plurima, quæ sit aut voluptati legere, aut cultui legisse, aut vsui meminisse. nihil enim huic operi insertum puto aut cognitu inutile aut difficile perceptu; sed omnia quibus sit ingenium tuum vegetius, memoria adminiculatior, oratio sollertior, sermo incorruptior: nisi sicubi nos subelio ortos vetlo Latinæ linguæ vena non adiuuet. Quod ab his, si tamen quibusdam forte nonnumquam tempus voluntasque erit ista cognoscere, petitum impetratumque volumus, vt æqui bonique consulant, si in nostro sermone natiua Romani oris elegantia desideretur. Sed ne ego incautus sum; qui venustatem reprehensionis incurri à M. quondam Catone profecta in A. Albinum; qui cum L. Lucullo consul fuit. is Albinus res Romanas oratione Græca scriptitauit. in ejus historiæ primo scriptum est ad hanc sententiam: Neminem succensere sibi conuenire, si quid in illis libris parum composite aut minus eleganter scriptum foret. nam sum, inquit; homo Romanus natus in Latio; & eloquium Græcum à nobis alienissimum est. ideoque veniam gratiamque malæ existimationis, si quid esset eratum, postulauit. Ea cum legisset M. Cato: Ne tu,

inquit, Aule nimium nugator es, cum maluisti culpam deprecari, quam culpa vacare. nam petere veniam solemus aut cum imprudentes errauimus, aut cum noxam imperio compellentis admisimus. te, inquit, oro, quis perpulit vt id committeres quod priusquam faceres peteres vti ignosceretur? Nunc argumentum, quod huic operi dedimus, velut sub quodā prologi habitu dicemus.

CAP. I.

Argumentum operis totius.

SATVRNALIBVS *apud Vettium Prætextatum Romanæ nobilitatis proceres doctique alii congregantur; & tempus sollemniter feriatum deputant colloquio liberali, conuiuia quoque sibi mutua comitate præbentes, nec discedentes à se nisi ad nocturnam quietem. nam per omne spatium feriarum meliorem diei partem seriis disputationibus occupantes, cœnæ tempore sermones conuiuiales agitant: ita vt nullum diei tempus docte aliquid vel lepide proferendi vacuum relinquatur. sed erit in mensa sermo jucundior; vt habeat voluptatis amplius, seueritatis minus. nam cum apud alios quibus sunt descripta conuiuia, tum in illo Platonis symposio non austeriore aliqua de re conuiuarum sermo, sed Cupidinis varia & lepida descriptio est. in quo quidem Socrates non artioribus, vt assolet, nodis vrget atque implicat aduersarium; sed eludendi magisque decertandi modo apprehensis dat elabendi prope atque effugiendi locum: oportet enim versari in conuiuio sermones vt castitate integros, ita appetibiles venustate. Matutina vero erit robustior disputatio; quæ viros & doctos & præclarissimos deceat. neque enim Cottæ, Lælii, Scipiones amplissimis de rebus quoad Romana littera erunt in veterum libris disputabunt: Prætextatos vero, Flauianos,*

lianos, Albinos, Symmachos, & Eustathios, quorum splendor similis & non inferior virtus est, eodem modo loqui aliquid licitum non erit. Nec mihi fraudi sit si vni aut alteri ex his, quos cœtus coëgit, matura ætas posterior sæculo Prætextati sit. quod licito fieri Platonis dialogi testimonio sunt. quippe Socrate ita Parmenides antiquior, vt hujus pueritia vix illius apprehenderit senectutem: & tamen inter illos de rebus arduis disputatur. inclutum dialogum Socrates habita cum Timæo disputatione consumit; quos constat eodem sæculo non fuisse. Paralus vero & Xantippus, quibus Pericles pater fuit, cum Protagora apud Platonem differunt secundo aduenta Athenis morante; quos multo ante infamis illa pestilentia Athenienſis absumpserat. Annos ergo coëuntium mitti in digitos, exemplo Platonis nobis suffragante, non conuenit. Quo autem facilius quæ ab omnibus dicta sunt apparere ac secerni possent; Decium de Postumiano quinam ille sermo aut inter quos fuisset sciscitantem fecimus. Et ne diutius lectoris desideria moremur, jam Decii & Postumiani sermo palam faciet, quæ hujus colloquii vel origo fuerit, vel ordo processerit.

CAP. II.

Quæ conuiualis hujus sermonis origo & quis ordo fuerit.

DECIVS. *Tentanti mihi, Postumiane, aditus tuos & mollissima consultandi tempora commoda assunt feriæ, quas indulget magna pars mensis Iano dicati. ceteris enim ferme diebus, qui perorandis causis oportuni sunt, hora omnino reperiri nulla potest; quin tuorum clientium negotia vel defendas in foro, vel domi discas. Nunc autem (scio te enim non ludo sed serio*

feriari) si est commodum respondere id quod rogatum venio: tibi ipsi, quantum arbitror, non injucundum, mihi vero gratissimum feceris. Requiro autem abs te id primum, interfueris ne conuiuio per compluſculos dies continua comitate renouato, eique sermoni quem prædicare in primis, quemque apud omnes maximis ornare laudibus diceris: quem quidem ego ex patre audissem; nisi post illa conuiuia Roma profectus Neapoli moraretur. aliis vero nuper interfui admirantibus memoriæ tuæ vires, vniuersa quæ tunc dicta sunt per ordinem sæpe referentis. Postumianus: Hoc vnum, Deci, nobis (vt & ipse, quantum tua sinit adolescentia, videre & ex patre Albino audire potuisti) in omni vitæ cursu optimum visum est, vt, quantum cessare à causarum defensione licuisset, tantum ad eruditorum hominum tuique similium congressum aliquem sermonem conferrem. neque enim recte institutus animus requiescere aut vtilius aut honestius vsquam potest, quam in aliqua oportunitate docte ac liberaliter colloquendi interrogandique & respondendi comitate. Sed quodnam istud conuiuium? an vero dubitandum non est quin id dicas quod doctissimis procerum ceterisque nuper apud Vettium Prætextatum fuit, & quod discurrens post inter reliquos grata vicissitudo variauit? Decius: De hoc ipso quæsitum venio; & explices velim quale illud conuiuium fuerit, à quo te afuisse propter singularem omnium in te amicitiam non opinor. Postumianus: Voluissem equidem, neque id illis, vt æstimo, ingratum fuisset. sed, cum essent amicorum complures mihi causæ illis diebus pernoscendæ, ad cœnam tum rogatus meditandi non edendi illud mihi tempus esse respondi; hortatusque sum vt alium potius nullo inuolutum negotio atque à cura liberum quærerent. itaque factum est. nam facundum & eruditum virum Eusebium rhetorem; inter Græcos præstan-

*præstantem omnibus idem nostra ætate profess*is*, doctrinæ Latiaris haud inscium Prætextatus meum in locum inuitari imperauit.* Decius: *Vnde igitur illa tibi nota sunt, quæ tum jucunde & comiter ad instituendam vitam exemplis, vt audio, rerum copiosissimis & variæ doctrinæ vbertate prolata digestaque sunt?* Postumianus: *Cum solstitiali die, qui Saturnaliorum festa quibus illa conuiuia celebrata sunt consecutus est, forensi cura vacuus latiore animo essem domi; eo Eusebius cum paucis è sectatoribus suis venit: statimque vultu renidens; Permagna me, inquit, abs te Postumiane cum ex aliis tum hoc maxime gratia fateor obstrictum, quod à Prætextato veniam postulando, mihi in cœna vacuefecisti locum. itaque intelligo, non studium tantum tuum, sed ipsam quoque, vt aliquid abs te mihi fiat commodi, consentire atque adspirare fortunam. Vis ne, inquam, restituere id nobis quod debitum tam benigne ac tam libenter fateris; nostrumque hoc otium, qua perfrui raro admodum licet, eo ducere, vt his, quibus tunc tu interfueris, nunc nos interesse videamur? Faciam, inquit, vt vis. Narrabo autem tibi non cibum aut potum, tametsi ea quoque vbertim casteque affuerint; sed & quæ vel in conuiuiis vel maxime extra mensam ab isdem per tot dies dicta sunt, inquantum potero, animo repetam. quæ quidem ego cum audirem: ad eorum mihi vitam qui beati à sapientibus dicerentur accedere videbar. nam & quæ pridie quam adessem inter eos dicta sunt, Auieno mihi insinuante comperta sunt; & omnia scripto mandaui, ne quid subtraheret obliuio. quæ si ex me audire gestis: caue æstimes diem vnum referendis, quæ per tot dies sunt dicta, sufficere.* Decius: *Quemnam igitur & inter quos aut vnde ortum sermonem Postumianæ fuisse dicebat? ita præsto sum indefessus auditor.* Postumianus: *Tum*

ille, Declinante, inquit, in vesperum die, quem Saturnale festum erat insecuturum, cum Vettius Prætextatus domi conuenire gestientibus copiam faceret: eo venerunt Aurelius Symmachus & Cæcina Albinus, cum ætate tum etiam moribus ac studiis inter se conjunctissimi. hos Seruius inter Grammaticos doctorem recens professus, juxta doctrinam mirabilis & amabilis verecundiæ, terram intuens & velut latenti similis sequebatur. Quos cum prospexisset obuiamque processisset, ac perblande salutauisset: conuersus ad Furium Albinum, qui tum forte cum Auieno aderat, Vis ne, ait, mi Albine, cum his, quos aduenisse peroportune vides, quosque jure ciuitatis nostræ lumina dixerimus, eam rem de qua inter nos nasci cœperat sermo communicemus? Quid ni maxime velim? Albinus inquit. nec enim vlla alia de re quam de doctis quæstionibus colloqui aut nobis aut his potest esse jucundius. cumque consedissent; tum Cæcina: Quidnam id sit, mi Prætextate, tametsi adhuc nescio; dubitare tamen non debeo esse scitu optimum, cum & vobis ad colloquendum causam attulerit, & nos ejus esse expertes non sinatis. Atque scias oportet eum inter nos sermonem fuisse, vt, quoniam dies crastinus festis Saturno dicatis initium dabit, quando Saturnalia incipere dicamus, id est, quando crastinum diem initium sumere existimemus. & inter nos quidem parua quædam de hac disputatione libauimus. verum, quia te quicquid in libris latet inuestigare notius est, quam vt per verecundiam negare possis, pergas volo in medium proferre quicquid de hoc quod quærimus edoctum tibi comprehensumque est.

CAP.

CAP. III.

De principio ac diuisione ciuilis diei.

TVM *Cæcina: Cum vobis, qui me in hunc sermonem inducitis, nihil ex omnibus quæ veteribus elaborata sunt aut ignoratio neget, aut obliuio subtrahat: superfluum video inter scientes nota proferre. Sed ne quis me æstimet dignatione consultationis grauari, quicquid de hoc mihi tenuis memoria suggesserit, paucis reuoluam. Post hæc, cum omnes paratos ad audiendum erectosque vidisset, ita exorsus est. M. Varro in libro rerum humanarum, quem de diebus scripsit,* Homines, *inquit*, qui ex media nocte ad proximam mediam noctem his horis viginti quatuor nati sunt, vno die nati dicuntur. *quibus verbis ita videtur dierum obseruationem diuisisse, vt qui post solis occasum ante mediam noctem natus sit illo, quem nox secuta est, contra vero qui in sex noctis horis posterioribus nascitur, eo die videatur natus qui post eam noctem diluxerit. Athenienses autem aliter obseruare idem Varro in eodem libro scripsit; eosque à solis occasu ad solem iterum occidentem omne id medium tempus vnum diem esse dicere. Babylonios porro aliter. à sole enim exorto ad exortum ejusdem incipientem id spatium vnius diei nomine vocare. Vmbros vero vnum & eundem diem esse dicere à meridie ad insequentem meridiem.* Quod quidem, *inquit Varro*, nimis absurdum est. nam qui Kalendis hora sexta apud Vmbros natus est, dies ejus natalis videri debebit & Kalendarum dimidiatus, & qui post Kalendas erit vsque ad horam ejusdem diei sextam. *Populum autem Romanum ita vti Varro dixit dies singulos annumerare à media nocte ad mediam proxi-*

mam multis argumentis ostenditur. Sacra sunt enim Romana partim diurna, alia nocturna. & ea quæ diurna sunt, ab initio diei ad medium noctis protenduntur: ab hora sexta noctis sequentis nocturnis sacris tempus impenditur. ad hoc ritus quoque & mos auspicandi eamdem esse observationem docet. nam magistratus, quando vno die eis & auspicandum est & id agendum super quo processit auspicium, post mediam noctem auspicantur, & post exortum solem agunt: auspicatique & egisse eodem die dicuntur. præterea tribuni plebis, quos nullum diem integrum abesse Roma licet, cum post mediam noctem proficiscuntur, & post primam facem ante mediam noctem sequentem reuertuntur, non videntur afuisse diem: quoniam ante horam noctis sextam regressi partem aliquam illius in vrbe consumunt. Quintum quoque Mucium iureconsultum dicere solitum: lege non esse vsurpatum mulierem, quæ, cum Kalendis Ianuariis apud virum matrimonii causa esse cœpisset, ad diem quartum Kalendas Ianuarias sequentes vsurpatum isset. non enim posse impleri trinoctium, quo abesse à viro vsurpandi causa ex duodecim tabulis deberet: quoniam tertiæ noctis posteriores sex horæ alterius anni essent, qui inciperet ex Kalendis. Vergilius quoque id ipsum ostendit, vt hominem decuit poeticas res agentem, recondita atque operta veteris ritus significatione:

Torquet, *inquit*, medios nox humida cursus:
Et me sæuus equis oriens afflauit anhelis.

his enim verbis diem, quem Romani ciuilem appellauerunt, à sexta noctis hora oriri admonet. idem poëta quando nox quoque incipiat expressit in sexto. cum enim dixisset:

Hac vice sermonum roscis aurora quadrigis
Iam medium æthereo cursu trajecerat axem:

nox

mox suggessit vates :

Nox ruit Ænea. nos flendo ducimus horas.

ita obseruantissimus ciuilium definitionum diei & noctis initia descripsit. qui dies ita diuiditur. Primum tempus diei dicitur mediæ noctis inclinatio ; deinde gallicinium, inde conticuum, cum & galli conticescunt & homines etiam tum quiescunt ; deinde diluculum, id est, cum incipit dies dignosci ; inde mane , cum dies clarus est. mane autem dictum aut quod ab inferioribus , id est, à manibus exordium lucis emergat , aut, quod verius mihi videtur, ab omine boni nominis. nam & Lanuuii mane *pro* bono *dicunt : sicut apud nos quoque contrarium est* immane. *vt* , immanis bellua , *vel,* immane facinus, *& hoc genus cetera, pro* non bono. *deinde à mane ad meridiem, hoc est, ad medium diei. inde jam supra vocatur tempus occiduum; & mox suprema tempestas , hoc est diei nouissimum tempus. sicut expressum est in duodecim tabulis :* SOLIS. OCCASVS. SVPREMA. TEMPESTAS. ESTO. *deinde vespera; quod a Græcis tractatũ est. illi enim ἑσπέρα à stella hespero dicunt : vnde & Hesperia Italia, quod occasui subjecta sit , nominatur. ab hoc tempore prima fax dicitur; deinde concubia; & inde intempesta; quæ non habet idoneum tempus rebus gerendis. hæc est diei ciuilis à Romanis obseruata diuisio. ergo noctu futura, cum media esse cœperit, auspicium Saturnaliorum erit; quibus die crastini mos inchoandi est.*

CAP. IV.

Latine dici *Saturnaliorum, noctu futura*, &, *die crastini.*

HIC, *cum omnes quasi vetustatis promptuarium Albini memoriam laudauissent , Pratextatus*

Auienum videns Furio insusurrantem, Quidnam hoc est, mi Auiene, inquit, quod vni Albino indicatum clam ceteris esse velis? tum ille: Moueor quidem auctoritate Cæcinæ, nec ignoro errorem in tantam non cadere doctrinam: aures tamen meas ista verborum nouitas perculit; cum, noctu futura, *&,* die crastini, *magis quam* nocte futura, *&,* die crastino, *dicere vt regulis placet maluit. nam,* noctu, *non appellatio sed aduerbium est. porro,* futura, *quod nomen est, non potest cum aduerbio conuenire. nec dubium est hoc inter se esse* noctu *&* nocte, *quod* diu *&* die. *& rursus,* die *&* crastini, *non de eodem casu sunt; & nisi casus idem nomina in hujusmodi elocutione non jungit.* Saturnaliorum *deinde cur malimus quam* Saturnalium *dicere opto dinoscere. Ad hæc cum Cæcina renidens taceret; & Seruius à Symmacho rogatus esset quidnam de his existimaret: Licet, inquit, in hoc cœtu non minus nobilitate quam doctrina reuerendo, magis mihi discendum sit quam docendum: famulabor tamen arbitrio jubentis; & insinuabo primum de Saturnalibus, post de ceteris, vnde sit sic eloquendi non nouitas sed vetustas. Qui* Saturnalium *dicit, regula innititur. nomina enim quæ datiuum pluralem in* bus, *mittunt, numquam genitiuum ejusdem numeri syllaba creuisse patiuntur; sed aut totidem habet; vt,* monilibus monilium, sedilibus sedilium; *aut vna syllaba minus est; vt,* carminibus carminum, luminibus luminum. *sic ergo* Saturnalibus *rectius* Saturnalium *quam* Saturnaliorum. *sed, qui* Saturnaliorum *dicunt, auctoritate magnorum muniuntur virorum. nam & Sallustius in tertia* Bacchanaliorum *ait; & Masurius Fastorum secundo* Vinaliorum dies, *inquit,* Ioui sacer est, non, vt quidam putant, Veneri. *&, vt ipsos quoque Grammaticos in testimonium citem, Verrius Flaccus in eo libello,*

qui

qui Saturnus inscribitur Saturnaliorum, *inquit*, dies apud Græcos quoque festi habentur. *& in eodem libro* Dilucide me, *inquit*, de constitutione Saturnaliorum scripsisse arbitror. *item Iulius Modestus de feriis* Saturnaliorum, *inquit*, feriæ. *& in eodem libro* Antias, *inquit*, Agonaliorum repertorem Numam Pompilium refert. *Hæc tamen, inquies, auctoritas quæro an possit aliqua ratione defendi. planè, quatenus alienum non est committi Grammaticum cum sua analogia, tentabo suspicionibus eruere quid sit quod eos à solita enunciatione detorserit, vt mallent* Saturnaliorum *quam* Saturnalium *dicere. Ac primum æstimo quod hæc nomina, quæ sunt festorum dierum neutralia carentque numero singulari, diuersæ conditionis esse voluerunt ab his nominibus quæ vtroque numero figurantur. Compitalia enim, & Bacchanalia, & Agonalia, Vinaliaque, & reliqua his similia festorum dierum nomina sunt, nec singulariter nominantur; aut, si singulari numero dixeris, non idem significabis nisi adjeceris festum: vt*, Bacchanale festum, Agonale festum, *& reliqua: vt jam non positiuum sit sed adjectiuum, quod Græci* ἐπίθετον *vocant. animati sunt ergo ad faciendam discretionem in genitiuo casu; vt ex hac declinatione exprimerent nomen sollemnis diei, scientes in nonnullis sæpe nominibus datiuo in* bus *exeunte, nihilominus genitiuum in* rum *finiri: vt*, domibus domorum, duobus duorum, ambobus amborum. *Ita &*, viridia, *cum ἀντὶ τοῦ τριβότα accipiuntur, genitiuum in* ium *faciunt; vt*, viridia prata, viridium pratorum. *cum vero ipsam loci viriditatem significare volumus;* viridiorum *dicimus: vt cum dicitur;* formosa facies viridiorum. *tunc enim* viridia *quasi positiuum ponitur non accidens. tanta enim apud veteres fuit licentia hujus genitini; vt Asinius Pollio* vectigaliorum *frequenter*

quenter vsurpet : quod vectigal *non minus dicatur quam* vectigalia. *sed & cum legamus*; læuaque ancile gerebat: *tamen &* anciliorum *relatum est. Videndum ergo ne magis varietas veteres delectauerit, quam vt ad amussim verum sit festorum dierum nomina sic vocata. ecce enim, & præter sollemnium dierum vocabula, alia quoque sic declinata reperimus vt præcedens sermo patefecit*; viridiorum, &, vectigaliorum, & anciliorum. *sed & ipsa festorum nomina secundum regulam declinata apud veteres reperio: siquidem Varro* Ferialium diem *ait à* ferendis in sepulchra epulis *dici. non dixit* Ferialiorum. *& alibi* Floralium *non* Floraliorum *ait, cum idem non ludos florales illic sed ipsum festum Floralia significaret. Masurius etiam secundo Fastorum,* Liberalium dies, *inquit,* à pontificibus agonium Martiale appellatur. *& in eodem libro :* Eam noctem deincepsque insequentem diem qui est Lucarium, *non dixit,* Lucariorum. *itemque,* Liberalium, *multi dixere, non,* Liberaliorum. *vnde pronunciandum est veteres indulsisse copiæ per varietatem : vt dicebant,* exanimos & exanimes, inermos & inermes, *tum* hilaros *atque* hilares. *& ideo certum est licito &* Saturnalium & Saturnaliorum *dici : cum alterum regula cum auctoritate, alterum etsi sola sed multorum defendat auctoritas. reliqua autem verba, quæ Auieno nostro noua visa sunt, veterum nobis sunt testimoniis asserenda. Ennius enim, nisi cui videtur inter nostræ ætatis politiores munditias respuendus,* noctu concubia *dixit his versibus:*

Qua Galli furtim noctu summa arcis adorti
Mœnia concubia, vigilesque repente cruentant.

quo in loco animaduertendum est non solum quod noctu concubia, *sed quod etiam* qua noctu *dixerit. &*

hoc

hoc posuit in annalium septimo. in quorum tertio clarius idem dixit:

Hac noctu filo pendebit Etruria tota.

Claudius quoque Quadrigarius annali tertio: Senatus autem de noctu conuenire, noctu multa domum dimitti. *Non esse ab re puto hoc in loco id quoque admonere, quod decemuiri in duodecim tabulis imitate* nox *pro* noctu *dixerunt. Verba haec sunt:* SEI. NOX. FVRTVM. FACTVM. ESIT. SEI. IM. OCCISIT. IOVRE. CAISVS. ESTO. *in quibus verbis id etiam notandum est, quod ab eo quod est,* is, *non,* eum, *casu accusatiuo sed,* im, *dixerunt. Sed nec,* die crastini, *a doctissimo viro sine veterum auctoritate prolatum est: quibus mos erat modo* diequinti *modo* diequinte *pro aduerbio copulatiue dicere. cuius indicium est quod syllaba secunda corripitur quae natura producitur cum solum dicitur* die. *Quod autem diximus extremam istius vocis syllabam tum per* e, *tum per* i, *scribi; consuetum id veteribus fuit vt his litteris plerumque in fine indifferenter vterentur; sicut* praefiscine *&* praefiscini, procliue *&* procliui. *Venit, ecce, illius versus Pomponiani in memoriam qui est ex Attellana, quae Meuia inscribitur:*

Dies hic sextus, cum nihil egi; die quarte moriar fame.

Die pristine *eodem modo dicebatur; quod significabat die pristino, id est priore: quod nunc pridie dicitur conuerso compositionis ordine, quasi* pristino die. *nec insicias eo lectum apud veteres,* die quarto. *sed inuenitur de transacto non de futuro positum. nam Cn. Mattius homo impense doctus, in mimiambis pro eo dicit quod nudiusquartus nos dicimus, in his versibus;*

Nuper die quarto vt recordor, & certe
Aquarium vrceum vnicum domi fregit.

hoc

hoc igitur interierit vt, die quarto, *quidem de præterito dicamus*, die quarti *autem de futuro. Verum ne de* die craſtini *nihil retuliſſe videamur: ſuppetit Cælianum illud ex libro hiſtoriarum ſecundo:* Si vis mihi equitatum dare, & ipſe cum cetero exercitu me ſequi: die quinti Romæ in Capitolium curabo tibi cœnam coctam. *Hic Symmachus, Cælius tuus, inquit, & hiſtoriam & verbum ex Originibus M. Catonis accepit; apud quem ita ſcriptum eſt:* Igitur dictatorem Karthaginenſium magiſter equitum monuit; Mitte mecum Romam equitatum, die quinti in Capitolio cœna cocta erit. *Et Prætextatus: Æſtimo nonnihil ad demonſtrandam conſuetudinem veterum etiam prætoris verba conferre; quibus more majorum ferias concipere ſolet, quæ appellantur Compitalia. ea verba hæc ſunt:* DIE. NONI. POPOLO. ROMANO. QVIRITIBVS. COMPITALIA. ERVNT. QVANDO. CONCEPTA. FOVERINT. N.

CAP. V.

De exauctoratis obſoletiſque verbis: tum recte ac Latine dici, *mille verborum eſt.*

TVM *Auienus adſpiciens Seruium, Curius, inquit, & Fabricius & Coruncanius antiquiſſimi viri, vel etiam his antiquiores Horatii illi trigemini plane ac dilucide cum ſuis fabulati ſunt: neque Auruncorum aut Sicanorum aut Pelaſgorum, qui primi coluiſſe in Italia dicuntur, ſed ætatis ſuæ verbis vtebantur. tu autem perinde quaſi cum matre Euandri loquare, vis nobis verba multis jam ſæculis oblitterata reuocare: ad quorum congeriem præſtantes quoque viros, quorum memoriam continuus legendi vſus inſtruit, incitaſti.*

ſed

sed antiquitatem vobis placere jactatis; quod honesta & sobria & modesta sit. vinamus ergo moribus præteritis, præsentibus verbis loquamur. ego enim id, quod à C. Cæsare excellentis ingenii ac prouidentiæ viro in primo Analogiæ libro scriptum est, habeo semper in memoria atque in pectore, vt tamquam scopulum sic fugiam infrequens atque insolens verbum: mille denique verborum talium est: quæ, cum in ore priscæ auctoritatis crebro fuerint, exauctorata tamen à sequenti ætate repudiataque sunt. horum copiam proferre nunc possem, ni tempus noctis jam propinquantis necessariæ discessionis nos admoneret. Bona verba, quæso, Prætextatus morali, vt assolet, grauitate subjecit: nec insolenter parentis artium antiquitatis reuerentiam verberemus. cujus amorem tu quoque dum dissimulas magis prodis. cum enim dicis, mille verborum est; *quid aliud sermo tuus nisi ipsam redolet vetustatem? nam licet M. Cicero in oratione, quam pro Milone concepit, ita scriptum reliquerit:* Ante fundum Clodij, quo in fundo propter insanas illas substructiones facile mille hominum versabatur valentium. *non,* versabantur; *quod in libris minus accurate scriptis reperiri solet. & in sexta in Antonium;* Qui vmquam in illo Iano inuentus est, qui L. Antonio mille nummum ferret expensum? *licet Varro quoque ejusdem sæculi homo in septimodecimo Humanarum dixerit;* Plus mille & centum annorum est: *tamen fiduciam sic componendi non nisi ex antecedentium auctoritate sumpserunt, nam Quadrigarius in tertio annalium ita scripsit:* Ibi occiditur mille hominum. *& Lucilius in tertio Satyrarum;*

Ad portam mille, à porta est sex inde Salernum.

alibi vero etiam declinationem huius nominis exsecutus est. nam in libro quintodecimo ita dicit:

Hunc

Hunc milli passum qui vicerit atque duobus
Campanus sonipes; subcursor nullus sequetur
Majore spatio ac diuersus videbitur ire.

idem in libro nono:

Tu milli nummûm potes vno quærere centum?
milli passum, *dixit*, *pro*, mille passibus, *&*, milli nummûm, *pro*, mille nummis, *aperteque ostendit*, mille, *& vocabulum esse*, *& singulari numero dici*, *& casum etiam capere ablatiuum*, *ejusque pluratiuum esse milia*. mille *enim non ex eo ponitur*, *quod Græce chilia dicuntur*, *sed quod chilias*. *& sicut vna chilias & duæ chiliades*, *ita vnum mille & duo milia veteres certa atque directa ratione dicebant*: *Et heus tu? his ne tam doctis viris*, *quorum M. Cicero & Varro imitatores se gloriantur*, *adimere vis in verborum comitiis jus suffragandi*: *& tamquam sexagenarios majores de ponte deiicies? plura de hoc disseremus*, *ni vos inuitos ab inuito discedere hora cogeret*. *Sed vultis ne diem sequentem*, *quem plerique omnes abaco & latrunculis conterunt*, *nos istis sobriis fabulis à primo lucis in cœnæ tempus*, *ipsam quoque cœnam non obrutam poculis*, *non lasciuientem ferculis*, *sed quæstionibus doctis pudicam & mutuis ex lecto relationibus exigamus? sic enim ferias præ omni negotio fetas commodi senserimus*, *non animum*, *vt dicitur*, *remittentes* (*nam remittere*, *inquit Musonius*, *animum quasi amittere est*) *sed demulcentes eum paululum atque laxantes jucundis honestisque sermonum illectationibus? quod si ita decernitis: dis Penatibus meis huc conueniendo gratissimum feceritis*. *Tum Symmachus*: *Nullus*, *qui quidem se dignum hoc conuentu meminerit*, *sodalitatem hanc vel ipsum conuentus regem repudiabit*. *sed*, *ne quid ad perfectionem cœtus desideretur*, *inuitandos ad eundem congressum conuictumque censeo Flauianum*, (*qui quamtum sit*, *mirandum*,

mirandum, viro venusto patre praestantior non minus ornatu morum gravitateque vitæ quam copia profundæ eruditionis asseruit) simulque Postumianum qui forum defensionum dignatione nobilitat, & Eustathium; qui tantus in omni philosophiæ genere est, vt solus nobis repræsentet ingenia trium philosophorum, de quibus nostra antiquitas gloriata est. illos dico; quos Athenienses quondam ad senatum legauerunt impetratum vti multam remitteret, quam ciuitati eorum fecerat propter Oropi vastationem. ea multa fuerat talentum fere quingentum. erant isti philosophi Carneades ex Academia, Diogenes Stoicus, Critolaus Peripateticus: quos ferunt seorsum quemque ostentandi gratia per celeberrima vrbis loca magno conuentu hominum dissertauisse. fuit, vt relatum est, facundia Carneades violenta & rapida, scita & tereti Critolaus, modesta Diogenes & sobria. sed in senatum introducti interprete vsi sunt Cælio senatore. at hic noster cum sectas omnes assecutus, sed probabiliorem secutus sit; omniaque hæc inter Græcos genera dicendi solus impleat: inter nos tamen ita sui locuples interpres est, vt nescias qua lingua facilius vel ornatius expleat operam differendi. Probauere omnes Q. Aurelij judicium quo edecumatos elegit sodales: atque his ita constitutis, primum à Prætextato, simul deinde à se discedentes domum quisq; suam regressi sunt.

CAP. VI.

De origine ac vsu *prætextæ*; & quomodo hæc in vsum transierit nominis; inibique de aliorum quorundam nominum propriorum origine.

POSTERO *die ad ædes Vettij matutini omnes, inter quos pridie conuenerat, affuerunt, quibus Prætextatus in bibliothecam receptis, in qua eos opperiebatur,*

tur, Præclarum, inquit, diem mihi fore video, cum & vos adestis, & affuturos se illi, quos ad conuentus nostri societatem rogari placuit spoponderunt. Soli Postumiano antiquior visa est instruendarum cura defensionum; in cujus abnuentis locum Eusebium Graia & doctrina & facundia rhetorem subrogauit: insinuatumque omnibus vt ab exorto die se nobis indulgerent, quandoquidem nullis hodie officiis publicis occupari fas esset. togatus certe, vel trabeatus, paludatusque seu prætextatus hac die videtur nullus. tum Auienus (vt ei interpellandi mos erat) Cum sacrum mihi, ait, ac reipublicæ nomen, Prætextate, tuum inter vocabula diuersi habitus refers: admoneor non ludicræ, vt æstimo quæstionis. cum enim vestitus togæ vel trabeæ seu paludamenti nullum de se proprii nominis vsum fecerit; quæro abs te cur hoc de solo prætextæ habitu vsurpauerit vetustas, aut huic nomini quæ origo contigerit? Inter hæc Auieni dicta Flauianus & Eustathius, par insigne amicitiæ, ac minimo post Eusebius ingressi alacriorem fecere cœtum; acceptaq; ac reddita salutatione consederunt, percunctantes quidnam offenderint sermocinationis. Tum Vettius, Peropportune, inquit, affuistis mihi assertorem quærenti. mouet enim mihi Auienus nostri nominis quæstionem; & ita originem ejus flagitat, tamquam fides ab eo generis exigatur. nam, cum nullus sit qui appelletur suo nomine vel togatus vel trabeatus vel paludatus, cur Prætextatus nomen habeatur postulat in medium proferri. sed & cum posti inscriptum sit Delphici templi, & vnius è numero septem sapientum eadem sit ista sententia, γνῶθι σαυτὸν; quid in me scire æstimandus sim si nomen ignoro, cujus mihi nunc & origo & causa dicenda est? Tullus Hostilius Hosti filius rex Romanorum tertius, debellatis Etruscis sellam curulem lictoresque & togam pictam atque prætextam, quæ insignia magistra-

magistratuum Etruscorum erant, primus vt Romæ haberentur instituit. sed prætextam illo sæculo puerilis non vsurpabat ætas. erat enim, vt cetera quæ enumerauí, honoris habitus. sed postea Tarquinius Demarati exsulis Corinthi filius Priscus, quem quidam Lucumonem vocitatum ferunt, rex tertius ab Hostilio, quintus à Romulo, de Sabinis egit triumphum, quo bello filium suum annos quatuordecim natum, quod hostem manu percusserat, & pro cõcione laudauit, & bulla aurea prætextaque donauit, insigniens puerum vltra annos fortem præmiis virilitatis & honoris. nam sicut prætexta magistratuum; ita bulla gestamem erat triumphantium, quam in triumpho præ se gerebant, inclusis intra eam remediis quæ crederent aduersus inuidiam valentissima. hinc deductus mos vt prætexta & bulla in vsum puerorum nobilium vsurparentur; ad omen & vota conciliandæ virtutis ei similis, cui primis in annis munera ista tesserunt. alii putant eundem Priscum, cum is statum ciuium sollertia prouidi principis ordinaret, cultũ quoq; ingenuorum puerorum inter præcipua duxisse; instituisseque vt patricii bulla aurea cum toga cui purpura prætexitur vterentur, duntaxat illi quorum patres curulem gesserant magistratum: ceteris autem vt prætexta tantum vterentur indultum; sed vsque ad eos quorum parentes equo stipendia justa meruissent. Libertinis vero nullo jure vti prætextis licebat; ac multo minus peregrinis, quibus nulla esset cũ Romanis necessitudo. sed postea libertinorum quoque filiis prætexta concessa est ex causa tali: quam M. Lælius augur refert, qui bello Punico secundo duumuiros dicit ex senatusconsulto, propter multa prodigia, libros Sibyllinos adisse; & inspectis his nunciasse in Capitolio supplicandum, lectisterniumq; ex collata stipe faciendum, ita vt libertinæ quoque quæ longa veste vterentur in eam rem pecuniam subministrarent.

acta igitur obsecratio est pueris ingenuis, itemque libertinis, sed & virginibus patrimis matrimisque pronunciantibus carmen. ex quo concessum vt libertinorum quoque filij, qui ex justa duntaxat matrefamilias nati fuissent, togam prætextam & lorum in collo pro bullæ decore gestarent. Verrius Flaccus ait, cum populus Romanus pestilentia laboraret, essetque responsum id accidere quod di despicerentur, anxiam vrbem fuisse, quia non intelligeretur oraculum; eueniisseque vt Circensium die puer de cœnaculo pompam superne despiceret, & patri referret quo ordine secreta sacrorum in arca pilenti composita vidisset: qui cum rem gestam senatui nuntiasset; placuisse velari loca ea qua pompa veheretur: atque ita peste sedata puerum, qui ambiguitatem sortis absoluerat, togæ prætextæ vsum munus impetrauisse. Vetustatis peritissimi referunt in raptu Sabinarum vnam mulierem nomine Hersiliam, dum adhæret filiæ, simul raptam: quam cum Romulus Hosto cuidam ex agro Latino, qui in asylum ejus confugerat, virtute conspicuo vxorem dedisset; natum ex ea puerum antequam alia vlla Sabinarum partum ederet; eumque, quod primus esset in hostico procreatus, Hostum Hostilium à matre vocitatum, & eundem à Romulo bullæ aurea ac prætextæ insignibus honoratum. is enim cum raptas ad consolandum vocasset, spopondisse fertur se ejus infanti, quæ prima sibi ciuem Romanū esset enixa, illustre munus daturum. Nonnulli credunt ingenuis pueris attributum vt cordis figuram in bulla ante pectus annecterent; quam inspicientes ita demum se homines cogitarent, si corde præstarent, togamque prætextam his additam; vt ex purpuræ rubore ingenuitatis pudore regerentur. Diximus vnde prætexta. adjecimus & causas quibus æstimatur concessa pueritiæ. nunc idem habitus quo argumento transierit in vsum nominis pau-

cis

eis explicandum est. Mos antea senatoribus fuit in curiam cum prætextatis filiis introire. cum in senatu res major quæpiam consultabatur; eaque in posterum diem prolata esset: placuit vt hanc rem, super qua tractauissent, ne quis enuntiaret priusquam decreta esset. mater Papirii pueri, qui cum parente suo in curia fuerat, percunctatur filium, quidnam in senatu egissent patres. puer respondit tacendum esse, neque id dici licere. mulier fit audiendi cupidior. secretum rei & silentium pueri animum ejus ad inquirendum euerberat. quærit igitur compressius violentiusque. tum puer vrgente matre lepidi atque festiui mendacii consilium capit. actum in senatu dixit vtrum videretur vtilius magisque è republica esse, vnusne vt duas vxores haberet, an vt vna apud duos nupta esset. hoc illa vbi audiuit, animo compauescit; domo trepidans egreditur; ad ceteras matronas affert; postridieque ad senatum copiosa matrumfamilias caterua confluunt: lacrimantes atque obsecrantes orant vna potius vt duobus nupta fieret, quam vt vni duæ. senatores ingredientes curiam, quæ illæ mulierum intemperies, & quid sibi postulatio isthæc vellet mirabantur; & vt non paruæ rei prodigium illam verecundi sexus impudicam insaniam pauescebant. Puer Papirius publicum metum demit. nam in medium curiæ progressus quid ipsi mater audire instituisset, quid matri ipse simulasset, sicut fuerat, enarrat. senatus fidem atque ingenium pueri exosculatur; consultumque facit vti posthac pueri cum patribus in curiam non introëant præter illum vnum Papirium: eique puero postea cognomentum honoris gratia decreto, inditum, Prætextatus; ob tacendi loquendique in prætexta ætate prudentiam. hoc cognomentum postea familiæ nostræ in nomen hæsit. non aliter dicti Scipiones: nisi quod Cornelius, qui cognominem patrem luminibus carentem

pro baculo regebat, Scipio cognominatus, nomen ex cognomine posteris dedit. sic Messala tuus, Auiene, dictus à cognomento Valerij Maximi; qui postquam Messanam vrbem Siciliæ nobilissimam cepit, Messalæ cognominatus est. Nec mirum si ex cognominibus nata sunt nomina: cum contra & cognomina ex propriis sint tracta nominibus; vt ab Æmilio, Æmilianus, à Seruio Seruilianus. Hic subjecit Eusebius: Messala & Scipio, alter de pietate de virtute alter, vt refers, cognomina reppererunt. sed Scropha & Asina, quæ viris non mediocribus cognomenta sunt, volo dicas vnde contigerint; cum contumeliæ quam honori propriora videantur. Tum ille: Nec honor nec injuria sed casus fecit hæc nomina. nam Asinæ cognomentum Corneliis datum est; quoniam princeps Corneliæ gentis empto fundo, seu filia data marito, cum sponsores ab eo sollemniter poscerentur, asinam cum pecuniæ onere produxit in forum quasi pro sponsoribus præsens pignus. Tremellius vero Scropha cognominatus est euentu tali. is Tremellius cum familia atque liberis in villa erat: serui ejus, cum de vicino scropha erraret, surreptam conficiunt. vicinus aduocatis custodibus omnia circumuenit, ne qua efferri posset; isque ad dominum appellat restitui sibi pecudem. Tremellius, qui ex villico rem comperisset, scropha cadauer sub centonibus collocat, super quos vxor cubabat. quæstionem vicino permittit. cum ventum est ad cubiculum: verba juratonis concipit nullam esse in villa sua scropham, nisi istam, inquit, quæ in centonibus jacet; lectulum monstrat. ea facetissima juratio Tremellio Scrophæ cognomentum dedit.

CAP.

CAP. VII.

De Saturnaliorum origine ac vetuſtate; vbi & alia quædam obiter perſtringuntur.

DVM iſta narrantur: vnus à famulitio, cui prouincia erat admittere volentes dominum conuenire, Euangelum adeſſe nuntiat cum Dyſario; qui tunc Romæ præſtare videbatur ceteris medendi artem profeſſis. corrugato indicauere vultu plerique de conſidentibus Euangeli interuentum ocio ſuo inamœnum minuſque placido conuentui congruentem. erat enim amarulenta dicacitate, & linguæ proterua, mendacii procax, ac ſecurus offenſarum, quas ſine delectu cari vel non amici in ſe paſſim verbis odia ſerentibus prouocabat. Sed Prætextatus, vt erat in omnes æque placidus ac mitis, vt admitterentur miſſis obuiis imperauit. quos Horus ingredientes commodum conſecutus comitabatur, vir corpore atque animo juxta validus: qui poſt innumeras inter pugiles palmas ad philoſophiæ ſtudia migrauit; ſectamque Antiſthenis & Cratetis atque ipſius Diogenis ſecutus, inter Cynicos non incelebris habebatur. Sed Euangelus, poſtquam tantum cœtum aſſurgentem ſibi ingreſſus offendit, Caſus ne, inquit, hos omnes ad te, Prætextate, contraxit? an altius quiddam cui remotis arbitris opus ſit cogitaturi ex diſpoſito conueniſtis? quod ſi ita eſt, vt æſtimo; abibo potius quam me veſtris miſcebo ſecretis; à quibus me amouebit voluntas, licet fortuna feciſſet irruere. Tum Vettius, quamuis ad omnem patientiam conſtanter animi tranquillitate firmus, non nihil tamen conſultatione tam proterua motus, Si aut me, inquit, Euangele, aut hæc innocentiæ lumina cogitaſſes: nullum inter nos tale ſecretum opinarere; quod non vel tibi vel etiam vulgo fieri dilucidum poſſet;

quia neque ego sum immemor, nec horum quemquam insciũm credo sancti illius præcepti philosophiæ; sic loquendum esse cum hominibus tamquam di audiant, sic loquendum cum dis tamquam homines audiant. cujus secunda pars sancit, ne quid à dis petamus quod velle nos indecorum sit hominibus confiteri. nos vero, vt & honorem sacris feriis haberemus, & vitaremus tamen torporem feriandi, atque otium in negotium verteremus, conuenimus diem totum doctis fabulis velut ex symbola conferendis daturi. nam, si per sacra sollemnia riuos deducere nulla Relligio prohibet. *si salubri fluuio mersare oues fas & jura permittunt: cur non religionis honor putetur dicare sacris diebus sacrum studium litterarum? sed, quia vos quoque deorum aliquis nobis additos voluit, facite, si volentibus vobis erit, diem communibus & fabulis & epulis exigamus: quibus vt omnes hodie qui præsentes sunt acquiescant impetratum teneo. tunc ille: Superuenire fabulis non euocatos haud equidem turpe existimatur: verum sponte irruere in conuiuium aliis præparatum, nec ab Homero sine nota vel in fratre memoratum est. & vide ne nimium arroganter tres tibi velis Menelaos contigisse, cum illi tanto regi vnus euenerit. Tum omnes Prætextatum juuantes orare blandeque ad commune inuitare consortium: Euangelum quidem sæpius & maxime, sed nonnumquam & cum eo pariter ingressos. Inter hæc Euangelus petitu omnium temperatus, M. Varronis, inquit, librum vobis arbitror non ignotum ex satyris Menippeis, qui inscribitur:* NESCIS. QVID. VESPER. VEHAT. *in quo conuiuarum numerum hac lege definit, vt neque minor quam Gratiarum sit, neque quam Musarum numerosior. hic video, excepto rege conuiuii, tot vos esse quot Musæ sunt. quid ergo perfecto numero quæritis adiiciendo? & Vettius, Hoc, inquit*

nobis.

nobis præsentia vestra præstabit, vt & Musas impleamus & Gratias: quas ad festum deorum omnium principis æquum est conuenire. Cum igitur consedissent: Horus Auienum intuens, quem familiarius frequentare solitus erat, In hujus, inquit, Saturni cultu, quem deorum principem dicitis, ritus vester ab Ægyptiorum religiosissima gente dissentit. nam illi neque Saturnum nec ipsum Serapim receperant in arcana templorum, vsque ad Alexandri Macedonis occasum. post quem tyrannide Ptolemæorum pressi, hos quoque deos in cultum recipere Alexandrinorum more, apud quos præcipue colebantur, coacti sunt. ita tamen imperio paruerunt; vt non omnino religionis suæ obseruata confunderent. nam quia numquam fas fuit Ægyptiis pecudibus aut sanguine, sed precibus & ture solo placare deos; his autem duobus aduenis hostiæ erant ex more mactandæ: fana eorum extra pomœrium locauerunt; vt & illi sacrificij sollemnis sibi cruore colerentur, nec tamen vrbana templa morte pecudum polluerentur. nullam itaque Ægypti oppidum intra muros suos aut Saturni aut Serapis fanum recepit. horum alterum vix agreque à vobis admissum audio: Saturnum vero vel maximo inter ceteros honore celebratis. si ergo nihil est quod me hoc scire prohibeat volo in medium proferatur. Hic Auienus in Prætextatum exspectationem consulentis remittens, Licet omnes, ait, qui assunt pari doctrina polleant; sacrorum tamen Vettius vnice conscius potest tibi & originem cultus qui huic deo penditur, & causam festi sollemnis aperire. Quod cum Prætextatus in alios refundere tentasset: omnes ab eo impetrauerunt vt ipse disseret. tunc ille silentio facto ita exorsus est. Saturnaliorum originem illam mihi in medium proferre fas est; non quæ ad arcanam diuinitatis naturam refertur, sed quæ aut fabulosis admixta disseritur, aut à physicis

in vulgus aperitur. nam occultas & manantes ex meri veri fonte rationes ne in ipsis quidem sacris enarrari permittitur. sed si quis illas assequitur ; continere intra conscientiam tectas jubetur. Vnde quæ sciri fas est Horus noster licebit mecum recognoscat. Regionem istam, quæ nunc vocatur Italia, regno Ianus obtinuit. qui, vt Higinus Protarchum Trallianum secutus tradit , cum Camese æque indigena terram hanc ita participata potentia possidebant ; vt regio Camesene , oppidum Ianiculum vocitaretur. Post ad Ianum solum regnum redactum est ; qui creditur geminam faciem prætulisse, vt quæ ante quæque post tergum essent intuetur. quod proculdubio ad prudentiam regis sollertiamque referendum est , qui & præterita nosset & futura prospiceret, sicut Anteuorta & Postuorta diuinitatis scilicet aptissimæ comites apud Romanos coluntur. Hic igitur Ianus , cum Saturnum classe peruectum excepisset hospitio, & ab eo edoctus peritiam ruris ferum illum & rudem ante fruges cognitas victum in melius redegisset, regni eum societate muneranit. cum primus quoque æra signaret ; seruauit & in hoc Saturni reuerentiam , vt, quoniam ille naui fuerat aduectus, ex vna quidem parte sui capitis effigies , ex altera vero nauis exprimeretur; quo Saturni memoriam in posteros propagaret. ita fuisse signatum hodieque intelligitur in aleæ lusu: cum pueri denarios in sublime jactantes, capita aut nauia, *lusu teste vetustatis exclamant. Hos vna concordesque regnasse vicinaque oppida communi opera condidisse, præter Maronem qui refert,*

Ianiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen:

etiam illud in promptu est, quod posteri quoque duos eis continuos menses dicarunt ; vt December sacrum Saturni , Ianuarius alterius vocabulum possideret. Cum inter hæc subito Saturnus non comparuisset : excogitauit

fuit Ianus honorum eius augmenta. ac primum terram omnem ditioni suæ parentem Saturniam nominauit: aram deinde cum sacris tamquam deo condidit, quæ Saturnalia nominauit. tot saculis Saturnalia præcedunt Romanæ vrbis ætatem. obseruari igitur eum iussit majestate religionis quasi vitæ melioris auctorem. simulacrum ejus indicio est; cui falcem insigne messis adjecit. Huic deo insertiones surculorum pomorumque educationes & omnium cujuscemodi fertilium tribuunt disciplinas. Cyrenenses etiam, cum rem diuinam ei faciunt, sicis recentibus coronantur, placentasque mutuo missitant, mellis & fructuum repertorem Saturnum æstimantes. Hunc Romani etiam Stercutum vocant; quod primus stercore fecunditatem agris comparauerit. Regni ejus tempora felicissima feruntur cum propter rerum copiam, tum etiam quod nondum quisquam seruitio vel libertate discriminabatur. quæ res intelligi potest, quod Saturnalibus tota seruis licentia permittitur. alia Saturnaliorum causa sic traditur. Qui erant ab Hercule in Italia relicti, vt quidam ferunt, irato quod incustoditum fuisset armentum, vt nonnulli æstimant, consulto eos relinquente vt aram suam atque ædem ab incursionibus tuerentur. hi ergo, cum à latronibus infestarentur, occupato edito colle Saturnios se nominauerunt, quo ante nomine etiam idem collis vocabatur. &, quia se hujus dei senserunt nomine ac religione tutos; instituisse Saturnalia feruntur, vt agrestes vicinorum animos ad majorem sacri reuerentiam ipsa indicti festi obseruatio vocaret. Nec illam causam, quæ Saturnalibus assignatur, ignoro: quod Pelasgi, sicut Varro memorat, cum sedibus suis pulsi diuersas terras petissent, confluxerunt plerique Dodonam, & incerti quibus hærerent locis ejusmodi accepere responsum:

Στείχετ

Στείχετι μαιόμενοι Σικελῶν Σαλυρίαν αἶαν
Ηλ' Αἰσεταίων Κολύλλω ὑπαὸς ὀχῆϊ,
Αἷς ἀναωχθίστις δικάτλω ἐκπέμψατι Φοίβῳ,
Καὶ κεφαλὰς Ἄιδη, καὶ τῷ πατρὶ πέμπετι φῶτα.

acceptaque sorte, cum Latium post errores plurimos appulissent, in lacu Cutulensi enatam insulam deprehenderunt. amplissimus enim cespes siue ille continens limus seu paludis fuit, coacta compage, virgultis & arboribus in siluæ licentiam comptus jactantibus per amnem fluctibus vagabatur; vt fides ex hoc etiam Delo facta sit, quæ celsa montibus vasta campis tamen per maria ambulabat. hoc igitur miraculo deprehenso has sibi sedes prædictas esse didicerunt: vastatisque Sicilensibus incolis occupauere regionem, decima prædæ secundum responsum Apollini consecrata, erectisque Diti sacello & Saturna ara: cujus festum Saturnalia nominarunt. cumque diu humanis capitibus Ditem & virorum victimis Saturnum placare se crederent propter oraculum in quo erat;

Καὶ κεφαλὰς Ἄιδη καὶ τῷ πατρὶ πέμπετι φῶτα:

Herculem ferunt postea cum Geryonis pecore per Italiam reuertentem, suasisse illorum posteris vt faustis sacrificiis infausta mutarent, inferentes Diti non hominum capita sed oscilla ad humanam effigiem arte simulata; & aras Saturnias non mactando viros sed accensis luminibus excolentes: quia non solum virum sed & lumina phota significat. inde mos per Saturnalia missitandis cereis cœpit. alii cereos non ob aliud mitti putant, quam quod hoc principe ab incomi & tenebrosa vita quasi ad lucem vt bonarum artium scientiam editi sumus. Illud quoque in litteris inuenio; quod, cum multi occasione Saturnaliorum per auaritiam à clientibus ambitiose munera exigerent, idque onus tenuiores grauaret: Publicius tribunus plebi tulit, non nisi ditio-

ribus

ribus cerei mittitarentur. Hic Albinus Cacina subjecit: Qualem nunc permutationem sacrificij, Prætextate, memorasti, inuenio postea compitalibus celebratam; cum ludi per vrbem in compitis agitabantur, restituti scilicet à Tarquinio Superbo Laribus ac Maniæ, ex responso Apollinis: quo præceptum est vt pro capitibus, capitibus supplicaretur. idque aliquandiu obseruatum, vt pro familiarium sospitate pueri mactarentur Maniæ deæ matri Larum. quod sacrificij genus Iunius Brutus consul Tarquinio pulso aliter constituit celebrandum. nam capitibus allii & papaueris supplicari jussit, vt responso Apollinis satisfieret de nomine capitum; remoto scilicet scelere infaustæ sacrificationis: factumque est vt effigies Maniæ suspensæ pro singulorum foribus periculum, si quod immineret familiis, expiarent: ludosque ipsos ex viis compitorum in quibus agitabantur Compitalia appellitauerunt. sed perge cetera, tum Prætextatus: Bene & opportune similis emendatio sacrificiorum relata est. sed ex his causis quæ de origine hujus festi relatæ sunt apparet Saturnalia vetustiora esse vrbe Romana: adeo, vt ante Romam in Græcia hoc sollemne cœpisse L. Accius in annalibus suis referat his versibus:

Maxima pars Graium Saturno & maxime Athenæ
Conficiunt sacra, quæ Cronia esse iterantur ab illis;
Eumque diem celebrant: per agros vrbesque fere omnes
Exercent epulis læti: famulosque procurant
Quisque suos: nostrique itidem. & mos traditus illinc
Iste, vt cum dominis famuli epulentur ibidem,

CAP. IIX.

De templo Saturni, deque his quæ in hujus æde aut imagine visuntur, & quomodo intelligenda sint ea quæ de hoc deo fabulose dici consueuerunt.

NVNC *de ipso dei templo pauca referenda sunt. Tullum Hostilium, cũ bis de Albanis, de Sabinis tertio triumphasset, inueni fanum Saturno ex voto consecrauisse; & Saturnalia tunc primum Romæ instituta, quãuis Varro libro sexto, qui est de sacris ædibus, scribat ædem Saturni ad forum faciendã locasse L. Tarquinium regem; Titum vero Larcium dictatorem Saturnalibus eam dedicasse. Nec me fugit Gellium scribere senatum decreuisse vt ædes Saturni fieret: eique rei L. Furium tribunum militum præfuisse. Habet aram & ante senaculum, illic Græco ritu capite aperto res diuina fit: quia primo à Pelasgis, post ab Hercule ita eam à principio factitatam putant. Ædem vero Saturni ærarium Romani esse voluerunt, quod tempore quo incoluit Italiam fertur nullum in ejus finibus furtum esse commissum: aut quia sub illo nihil erat cujusquam priuatum;*

Nec signare solum aut partiri limite campum
Fas erat, in medium quærebant.

ideo apud eum locaretur populi pecunia communis, sub quo fuissent cunctis vniuersa communia. Illud non omiserim, Tritonas cum buccinis fastigio Saturni ædis superpositos: quoniam ab ejus commemoratione ad nostram ætatem historia clara & quasi vocalis est; ante vero muta & obscura & incognita, quod testantur caudæ Tritonum humi mersæ & absconditæ. Cur autem Saturnus ipse in compedibus visatur, Verrius Flaccus causam se ignorare dicit. verum mihi Apollodori lectio

sic

sic suggerit: Saturnum Apollodorus alligari ait per annum laneo vinculo, & solui ad diem sibi festum, id est, mense hoc decembri: atque inde prouerbium ductum; deos laneos pedes habere. significari vero decimo mense semen in vtero animatum in vitam grandescere: quod donec erumpat in lucem mollibus naturæ vinculis detinetur. Est porro idem χρόνος *&* χρόνος. *Saturnum enim inquantum mythici fictionibus distrahunt, intantum physici ad quandam verisimilitudinem reuocant. hunc aiunt abscidisse Cæli patris pudenda: quibus in mare dejectis Venerem procreatam; quæ à spuma vnde coaluit Afrodite nomen accepit. ex quo intelligi volunt cum chaos esset tempora non fuisse. siquidem tempus est certa dimensio quæ ex cæli conuersione colligitur, tempus cœpit inde. ab ipso natus putatur* χρόνος, *qui, vt diximus,* χρόνος *est. cumque semina rerum omnium post cælum gignendarum de cælo fluerent, & elementa vniuersa quæ mundo plenitudinem facerent ex illis seminibus funderentur: vbi mundus omnibus suis partibus membrisq; perfectus est; certo jam tempore finis factus est procedendi de cælo semina ad elementorum conceptionem. quippe quæ jam plena fuerant procreata. Ad animalium vero æternam propagationem ad Venerem generandi facultas ex humore translata est: vt per coitum maris fœminæque cuncta deinceps gignerentur. Propter abscisionis pudendorum fabulam etiam nostri eum Saturnum vocitarunt,* ἁπὸ τοῦ σάθλω, *quæ membrum virile declarat, veluti Sathimum. vnde etiam Satyros veluti Sathimnos, quod sint in libidinem proni, appellatos opinantur. falcem ei quidem putant attributam, quod tempus omnia metat, exsecet & incidat. hunc aiunt filios suos solitum deuorare, eosdemque rursus euomere. per quod similiter significatur eum tempus esse; à quo vicibus cuncta gignantur absumanturq;*

& ex

& ex eo denuo renascantur. eundemque à filio pulsum quid aliud est, quam tempora senescentia ab his quæ post sunt nata depelli? Vinctum autem: quod certa lege naturæ connexa sint tempora; vel quod omnes fruges quibusdam vinculis nodisque alternentur. nam & falcem volunt fabulæ in Siciliam decidisse; quod sit terra ista vel maxime fertilis.

CAP. IX.

Qui deus Ianus, deque variis ejus dei nominibus & potestate.

ET *quia Ianum cum Saturno regnasse memoravimus, de Saturno autem quid mythici quid physici æstiment jam relatum est: de Iano quoq; quid ab vtrisque jactetur in medium proferemus. Mythici referunt regnante Iano omnium domos religione ac sanctitate fuisse munitas: idcircoque ei diuinos honores esse decretos, & ob merita introitus & exitus ædium eidem consecratos. Xenon quoque primo Italicon tradit Ianum in Italia primum dis templa fecisse, & ritus instituisse sacrorum; ideo eum in sacrificiis præfationem meruisse perpetuam. quidam ideo eum dici bifrontem putant; quod & præterita scierit, & futura prouiderit. Sed physici eum magnis consecrant argumentis diuinitatis. nam sunt qui Ianum eundem esse atque Apollinem & Dianam dicant, & in hoc vno vtrumque exprimi numen affirment. Etenim, sicut Nigidius quoque refert, apud Græcos Apollo colitur qui* Θυρεῖος *vocatur: ejusque aras ante fores suas celebrant, ipsum exitus & introitus demonstrantes potentem. idem Apollo apud illos &* Ἀγυιεὺς *nuncupatur; quasi viis præpositus vrbanis. illi enim vias, quæ intra pomœria sunt,* ἀγυιὰς *appellant. Diana vero vt Triuia viarum omnium iidem tribuunt*

potestatem.

potestatem. sed apud nos Ianum omnibus praesse januis nomen ostendit, quod simile Θυρίῳ. *nam & cum claui ac virga figuratur: quasi omnium & portarum custos & rector uiarum. pronuntiant Nigidius Apollinem Ianum esse, Dianamque Ianam; apposita, d, littera, quae sepe, i, littera causa decoris apponitur; ut, reditur, redhibetur, redintegratur. & similia. Ianum quidam solem demonstrari volunt; & ideo geminum, quasi utriusque januae caelestis potentem; qui exoriens aperiat diem occidens claudat: invocarique primum, cum alicui deo res diuina celebratur; ut per eum pateat ad illum, cui immolatur accessus; quasi preces supplicum per portas suas ad deos ipse transmittat. inde & simulacrum ejus plerunque fingitur manu dextera trecentorum, & sinistra sexaginta & quinque numerum retinens; ad demonstrandam anni dimensionem, qua praecipua est solis potestas. alii mundum, id est, caelum esse voluerunt; Ianumque ab eundo dictum, quod mundus semper eat. dum in orbem volvitur, & ex se initium faciens in se refertur. unde & Cornificius Etymorum libro tertio,* Cicero, *inquit,* non Ianum sed Eanum nominat ab eundo. *hinc & Phœnices in sacris imaginem ejus exprimentes draconem finxerunt in orbem redactum, caudamque suam deuorantem; ut appareat mundum & ex seipso ali & in se revolui. ideo & apud nos in quatuor partes spectat; ut demonstrat simulacrum ejus Faleris adiectum. Gauius Bassus, in eo libro quem de dis composuit, Ianum bifrontem fingi ait, quasi superum atque inferum janitorem; eumdem quadriformem quasi universa climata majestate complexum. Saliorum quoque antiquissimis carminibus deorum deus canitur. Marcus etiam Messala Cn. Domitii in consulatu collega idemque per annos quinquaginta & quinque augur, de Iano ita incipit:* Qui cuncta fingit eademque regit,

aquæ terræque vim ac naturam grauem atque pronam in profundum dilabentem, ignis atque animæ leuem immensum in sublime fugientem copulauit circumdato cælo: quæ vis cæli maxima duas vis dispares colligauit. *In sacris quoque inuocamus Ianum geminum, Ianum Patrem, Ianum Iunonium, Ianum Consiuium, Ianum Quirinum, Ianum Patulcium & Clusiuium. Cur geminum inuocemus supra jam diximus. Patrem, quasi deorum deum; Iunonium, quasi non solum mensis Ianuarii sed omnium mensium ingressus tenentem. in ditione autem Iunonis sunt omnes kalendæ. vnde & Varro libro quinto rerum diuinarum scribit Iano duodecim aras pro totidem mensibus dedicatas. Consiuium, à conserendo, id est, à propagine generis humani, quæ Iano auctore conseritur; Quirinum, quasi bellorum potentem, ab hasta quam Sabini curim vocant; Patulcium & Clusiuium, quia bello caulæ ejus patent, pace clauduntur. hujus autem rei hæc causa narratur. Cum bello Sabino, quod virginum raptarum gratia commissum est, Romani portam quæ sub radicibus collis Viminalis erat, quæ postea ex euentu Ianualis vocata est, claudere festinarent, quia in ipsam hostes ruebant: postquam est clausa; mox sponte patefacta est: cumque iterum ac tertio idem contigisset; armati plurimi pro limine quia claudere nequibant custodes steterunt, cumque ex alia parte acerrimo prælio certaretur: subito fama pertulit fusos à Tatio nostros. Quam ob causam Romani, qui aditum tuebantur, territi profugerunt. cumque Sabini per portam patentem irrupturi essent: fertur ex æde Iani per hanc portam magnam vim torrentium vndis scatentibus erupisse; multasque perduellium cateruas aut exustas feruenti, aut deuoratas rapida voragine deperiisse. ea re placitum, vt belli tempore velut ad*

vrbis auxilium profecto deo fores reserarentur. hæc de Iano.

CAP. X.

Quo die Saturnalia celebrari consueuerint, & quod primo vno tantum, deinde pluribus diebus sunt celebrata.

SED, *vt ad Saturnalia reuertamur, bellum Saturnalibus sumere nefas habitum. pœnas à nocente isdem diebus exigere piaculare est. Apud majores nostros Saturnalia die vno finiebantur; qui erat ad quartumdecimum Kalendas Ianuarias. sed, postquam C. Cæsar huic mensi duos addidit dies, sextodecimo cœpta celebrari. ea re factum est vt, cum vulgus ignoraret certum Saturnaliorum diem, nonnullique à C. Cæsare inserto die & alii vetere more celebrarent, plures dies Saturnalia numerarentur. licet & apud veteres opinio fuerit septem diebus peragi Saturnalia; si opinio vocanda est quæ idoneis firmatur auctoribus. Nonius enim probatissimus Atellanarum scriptor ait,*

Olim exspectata veniunt septem Saturnalia.

Mummius quoque, qui post Nouium & Pomponium diu jacentem artem Atellaniam suscitauit, Nostri, *inquit*, majores velut bene multa instituere; hoc optime; A frigore fecere summo dies septem Saturnalia. *Sed Mallius ait eos qui se, vt supra diximus, Saturni nomine & religione defenderant, per triduum festos instituisse dies, & Saturnalia vocauisse.* vnde & Augustus, hujus rei, *inquit*, opinionem secutus in legibus judiciariis triduo seruari ferias jussit. *Masurius & alii vno die, id est, quarto decimo Kalendas Ianuarias fuisse Saturnalia crediderunt: quorum sententiam Fenestella confirmat, dicens Æmi-*

liam virginem quintodecimo Kalendarum Ianuariarum esse damnatam. Quo die, si Saturnalia celebrarentur, nec causam omnino dixisset. deinde adjecit: Sequebantur eum diem Saturnalia. *mox ait,* Postero autem die, qui fuit tertiusdecimus Kalendarum Ianuariarum, Liciniam virginem vt causam diceret jussam. *ex quo ostendit tertiodecimo Kalend. profestum esse. duodecimo vero feriæ sunt diuæ Angeroniæ, cui pontifices in sacello Volupiæ sacrum faciunt: quam Verrius Flaccus Angeroniam dici ait, quod angores ac animorum sollicitudines propiciata depellat. Masurius adiicit simulacrum hujus deæ ore obligato atque signato in ara Volupiæ propterea collocatum; quod qui suos dolores anxietatesque dissimulant, perueniant patientiæ beneficio ad maximã voluptatem. Iulius Modestus ideo sacrificari huic deæ dicit; quod populus Romanus morbo, qui angina dicitur, præmisso voto sit liberatus. Vndecimo autem Kalendas feriæ sunt Laribus consecratæ; quibus eadem bello Antiochi Æmilius Regillus prætor in campo Martio curandam vouit. Decimo Kalendas feriæ sunt Iouis, quæ appellantur Larentinalia; de quibus, quia fabulari libet, hæ fere opiniones sunt. Ferunt enim regnante Anco, ædituum Herculis per ferias otiantem, deum tesseris prouocasse, ipso vtriusque manum tuente; adjecta conditione vt victus cœna scortoq; multaretur. victore itaque Hercule illum Accam Larentiam per id tempus nobilissimum scortum intra ædem inclusisse cum cœna; eamque postero die distulisse rumorem quod post concubitum dei accepisset munus; nec commodum primæ occasionis, cum se domum reciperet, offerendæ aspernaretur. euenisse itaque vt egressa templo mox a Carucio capto ejus pulchritudine compellaretur, cujus voluntatem secuta assumptaque nuptus, post obitum viri omnium bonorum ejus facta compos,*

cum

cum decederet populum Romanū nuncupauit heredem. & ideo ab Anco in Velabro loco celeberrimo vrbis sepulta est: ac sollemne sacrificium eidem constitutum, quo dis manibus ejus per flaminem sacrificaretur, Iouique feriæ consecratæ, quia æstimauerunt antiqui animas à Ioue dari, & rursus post mortem eidem reddi. Cato ait Larentiam meretricio quæstu locupletatam post excessum suum populo Romano agros Turacem, Semurium, Lutirium & Solinium reliquisse; & ideo sepulchri magnificentia & annuæ parentationis honore dignatam. Macer historiarum libro primo Faustuli conjugem Accam Larentiam Romuli & Remi nutricem fuisse confirmat. Hanc regnante Romulo Carucio cuidā Tusco diuiti denuptam, auctamq; hereditate viri, quam post Romulo quem educasset reliquit: & ab eo parentalia diemque festum causa pietatis statutum. ex his ergo omnibus colligi potest & vno die Saturnalia fuisse, & non nisi quartodecimo Kalendarum Ianuariarum celebrata: quo solo die apud ædem Saturni conuiuio dissoluto Saturnalia clamitabantur; qui dies nunc Opalibus inter Saturnalia deputatur, cum primū Saturno pariter & Opi fuerit adscriptus. Hanc autem deam Opem Saturni conjugem crediderunt; & ideo hoc mense Saturnalia itemque Opalia celebrari: quod Saturnus ejusque vxor tam frugum quam fructuum repertores esse credantur. itaque omni jam fetu agrorum coacto ab hominibus hos deos coli quasi vitæ cultioris auctores; quos etiam nonnullis cælum ac terram esse persuasum est; Saturnumq; à satu dictum, cujus causa de cælo est: & terram Opem, cuius ope humanæ vitæ alimenta quæruntur; vel ab opere, per quod fructus frugesque nascuntur. Huic deæ sedentes vota concipiunt, terramque de industria tangunt; demonstrantes & ipsam matrem esse terram mortalibus appetendam. Philochorus Saturno &

Opi primam in Attica statuisse aram Cecropem dicit, eosque deos pro Ioue terraque coluisse, instituisseque vt patres familiarum & frugibus & fructibus jam coactis passim cum seruis vescerentur, cum quibus patientiam laboris in colendo rure tolerauerant. delectari enim deum honore seruorum contemplatu laboris. hinc est quod ex instituto peregrino huic deo sacrum aperto capite facimus. abunde jam probasse nos aestimo Saturnalia vno tantum die, id est quartodecimo Kalendarum solita celebrari: sed post in triduum propagata primum ex adjectis à Cæsare huic mensi diebus; deinde ex edicto Augusti, quo trium dierum ferias Saturnalibus addixit. à sextodecimo igitur cœpta in quartumdecimū desinunt; quo solo fieri ante consueuerant. sed Sigillariorum adjecta celebritas, in septem dies discursum publicum & lætitiam religionis extendit.

CAP. XI.

Non esse contemnendam sortem seruorum, cum & dii horum curam gerant, & multos ex his fideles, prouidos, fortes; & philosophos quoque fuisse constet: tum sigillariorum origo quæ fuerit.

TVNC *Euangelus, Hoc quidem, inquit, jam ferre non possum, quod Prætextatus noster in ingenii sui pompam & ostentationem loquendi, vel paulo ante honori alicuius dei assignari voluit, quod serui cum dominis vescerentur: quasi vero curent diuina de seruis; aut sapiens quisquam domi suæ contumeliam tam fœdæ societatis admittat; vel Sigillaria, quæ lusum reptanti adhuc infantiæ oscillis fictilibus præbent, tentat officia religionis adscribere. & quia princeps religiosorum putatur, nonnulla etiam superstitionis admiscet, quasi vero nobis*

nobis fas non sit Pratextato aliquando non credere. Hic cum omnes exhorruissent: Pratextatus renidens; Superstitiosum me Euangele nec dignum cui credatur aestimes volo, nisi vtriusque tibi rei fidem ratio asserta monstrauerit. &, vt primum de seruis loquamur, joco ne an serio putas esse hominum genus quod di immortales nec cura sua nec prouidentia dignentur? an forte seruos in hominum numero esse non pateris? audi igitur quanta indignatio de serui supplicio cælum penetrauerit. anno enim post Romam conditam quadringentesimo quadragesimo quarto, Autronius quidam Maximus seruum suum verberatum patibuloque constrictum ante spectaculi commissionem per circum egit, ob quam causam indignatus Jupiter, Annio cuidam per quietem imperauit, vt senatui nuntiaret non sibi placuisse plenum crudelitatis admissum. quo dissimulante, filium ipsius mors repentina consumpsit: ac, post secundam denunciationem, ob eandem negligentiam, ipse quoque in subitam corporis debilitatem solutus est. sic demum ex consilio amicorum lectica delatus senatui retulit: & vix consummato sermone sine mora recuperata bona valetudine curia pedibus egressus est. ex senatus itaque consulto & Mania lege ad propitiandum Iouem additus est illis Circensibus dies is, qui instauratitius dictus est non à patibulo, vt quidam putant Graco nomine ἀπὸ τῆ σταυρῶ, sed à redintegratione, vt Varroni placet; qui instaurare ait esse instar nouare. vides quanta de seruo ad deorum summum cura peruenerit. tibi autem vnde in seruos tantum & tam immane fastidium? quasi non ex isdem tibi & constent & alantur elementis, eundemque spiritum ab eodem principe carpant. vis tu cogitare eos quos jus tuum vocas, isdem seminibus ortos eodem frui cælo, æque viuere æque mori? serui sunt, imo homines. serui sunt, imo conserui. si cogitaueris tantun-

dem in vtrosque licere fortunæ: tam tu illum videre liberum potes, quam ille te seruum. nescis qua ætate Hecuba seruire cœpit, qua Crœsus, qua Darii mater, qua Diogenes, qua Platon ipse? postremo quid ita vomen seruitutis horremus? seruus est quidem, sed necessitate: sed fortasse libero animo seruus est. hoc illi nocebit, si ostenderis quis non sit. alius libidini seruit, alius auaritiæ, alius ambitioni, omnes spei, omnes timori. & certe nulla seruitus turpior quam voluntaria. at nos jugo à fortuna imposito subjacentem tanquam miserum vilemque calcamus: quod vero nos nostris ceruicibus inserimus; non patimur reprehendi. inuenies inter seruos aliquem pecunia fortiorem. inuenies dominum spe lucri oscula alienorum seruorum manibus infigentem. non ergo fortuna homines æstimabo sed moribus. sibi quisque dat mores: conditionem casus assignat. Quemadmodum stultus est qui empturus equum non ipsum inspicit sed stratum ejus ac frenos: sic stultissimus est, qui hominem aut ex veste aut ex conditione, qua modo vestis nobis circundata est, æstimandum putat. Non est, mi Euangele, quod amicum tantum in foro & in curia quæras. si diligenter attenderis; inuenies & domi. tu modo viue cum seruo clementer. comiter quoque & in sermonem illum, & nonnumquam in necessarium admitte consilium. nam & majores nostri omnem dominis inuidiam, omnem seruis contumeliam detrahentes, dominum patremfamilias, seruos familiares appellauerunt. colant ergo te potius serui tui, mihi crede, quam timeant. Dicet aliquis nunc me dominos de fastigio suo deiicere, & quodammodo ad pilcum seruos vocare; quos debere dixi magis colere quam timere. hoc qui senserit, obliuiscetur id dominis parum non esse, quod dis satis est. deinde qui colitur etiam amatur. non potest amor cum timore misceri. vnde putas arrogantissimum illud

manasse

manasse prouerbium, quo jactatur totidem hostes nobis esse quot seruos? Non habemus illos hostes, sed facimus; cum in illos superbissimi, contumeliosissimi, crudelissimi sumus; & ad rabiem nos cogunt peruenire delicie, vt, quicquid non ex voluntate respondit, iram furoremque euocet. Domi enim nobis animos induimus tyrannorum; &, non quantum decet sed quantum licet, exercere volumus in seruos. nam, vt cetera crudelitatis genera prætream, sunt qui, dum se, mensæ copiis & auiditate distendunt, circumstantibus seruis mouere labra nec in hoc quidem vt loquantur licere permittunt. virga murmur omne compescitur: & ne fortuita quidem verberibus excepta sunt. tussis, sternutamentum, singultus magno malo luitur. sic fit vt isti de domino loquantur, quibus coram domino loqui non licet. at illi, quibus non tantum præsentibus dominis, sed cum ipsis erat sermo, quorum os non consuebatur, parati erant cum domino porrigere cernicem, & periculum imminens in caput suum vertere. in conuiuiis loquebantur; sed in tormentis tacebant. Vis exercitas in seruili pectore virtutes recenseamus? primus tibi Vrbinus occurrat: qui cum jussus occidi in Reatino lateret, latebris proditis, vnus ex seruis anulo ejus & veste insignitus in cubiculo, ad quod irruebant qui persequebantur, pro domino jacuit; militibusq; ingredientibus cernicem præbuit, & illum tamquam Vrbinus excepit. Vrbinus postea restitutus monumentum ei fecit, titulo scriptionis qui tantum meritum loqueretur adjecto. Æsopus libertus Demosthenis conscius adulterii, quod cum Iulia patronus admiserat, tortus diutissime perseuerauit non prodere patronum; donec aliis coarguentibus conscius Demosthenes ipse fateretur. & ne æstimes ab vno facile celari posse secretum: Labienum ope libertorum latentem, vt indicarent liberti nullo tormentorum genere compulsi sunt.

Ac ne quis libertos dicat hanc fidem beneficio potius libertatis acceptæ quam ingenio debuisse; accipe serui in dominum benignitatem cum ipse à domino puniretur. Antium enim Restionem proscriptum solumque nocte fugientem, diripientibus bona ejus aliis, seruus compeditus inscripta fronte, cum post damnationem domini aliena esset misericordia solutus, fugientem persecutus est: hortatusque ne se timeret scientem contumeliam suam fortunæ imputandam esse non domino: abditumque ministerio suo aluit. cum deinde persequentes adesse sensisset; senem, quem casus obtulit, jugulauit, & in constructam pyram conjecit: qua accensa occurrit eis qui Restionem quærebant, dicens damnatum sibi pœnas luisse, multo acrius à se vexatum quam ipse vexauerat: & fide habita Restio liberatus est. Capionem quoque, qui in Augusti necem fuerat animatus, postquam detecto scelere damnatus est, seruus ad Tiberim in cista detulit, peruectumque Hostiam inde in agrum Laurentem ad villam patris nocturno itinere perduxit. Cumis deinde nauigationis naufragio vna expulsum dominum Neapoli dissimulanter occuluit: exceptusque à centurione nec precio nec minis vt dominum proderet potuit adduci. Asinio etiam Pollione acerbe cogente Patauinos, vt pecuniam & arma conferrent, dominisque ob hoc latentibus, præmio seruis cum libertate proposito qui dominos suos proderent; constat seruorum nullum victum præmio dominum prodidisse. Audi in seruis non fidem tantum sed & fecundum bonæ inuentionis ingenium. Cum premeret obsidio Grumentum: serui relicta domina ad hostes transfugerunt. capto deinde oppido impetum in domum habita conspiratione fecerunt, & extraxerunt dominam vultu pœnam minante, ac voce obuiis asserente, quod tandem sibi data esset copia crudelem dominam puniendi: raptamque

quasi

quasi ad supplicium obsequiis plenis pietate tutati sunt. Vide in hac fortuna etiam magnanimitatem exitum mortis ludibrio præferentem. C. Vettium Pelignum Italicensem comprehensum à cohortibus suis vt Pompeio traderetur seruus ejus occidit; ac se, ne domino superstes fieret, interemit. C. Graccum ex Auentino fugientem Euporus seruus, vel, vt quidam tradunt, Philocrates dum aliqua spes salutis erat indiuulsus comes qua potuit ratione tutatus est: super occisum deinde animam scissis proprio vulnere visceribus effudit. Ipsum P. Scipionem Africani patrem, postquam cum Annibale conflixerat, saucium in equum seruus imposuit; & ceteris deserentibus, solus in castra perduxit. Parum fuerit dominis præstitisse viuentibus. Quid? quod in his quoque exigenda vindictæ reperitur animositas? nam Seleuci regis seruus, cum seruiret amico ejus à quo dominus fuerat interemptus, cœnantē in vltionem domini confodit. quid? quod duas virtutes, quæ inter nobiles quoque vnice claræ sunt, in vno video fuisse mancipio, imperium regendi peritiam & imperium contemnendi magnanimitatem? Anaxilaus enim Messenius, qui Messanam in Sicilia condidit, fuit Rhegynorum tyrannus. is cum paruos relinqueret liberos, Micitho seruo suo commendasse contentus est. is tutelam sanctè gessit; imperiumque tam clementer obtinuit, vt Rhegyni à seruo regi non dedignarentur. perductis deinde in ætatem pueris & bona & imperium tradidit. ipse paruo viatico sumpto profectus est; & Olympiæ cum summa tranquillitate consenuit. quid etiam in commune seruilis fortuna profuerit non paucis docetur. Bello Punico, cum deessent qui scriberentur, serui pro dominis pugnaturos se pollicitti in ciuitatem recepti sunt; & Volones, quia sponte hoc voluerunt, appellati, ad Cannas quoque victis Romanis octo milia seruorum empta militauerunt: cumque

minoris

minoris captiui redimi possent: maluit se respublica seruis in tanta tempestate committere. sed & post calamitatem apud Thrasumenum notæ cladis acceptam libertini quoque in sacramentum vocati sunt. bello sociali cohortium duodecim ex libertinis conscriptarum opera memorabilis virtutis apparuit. C. Cæsarem, cum milites in amissorum locum substitueret, seruos quoque ab amicis accepisse, & eorum forti opera vsum esse comperimus. Cæsar Augustus in Germania & Illyrico cohortes libertinorum complures legit, quas voluntarias appellauit. ac ne putes hæc in nostra tantum contigisse republica, Borysthenitæ oppugnante Zopyrione seruis liberatis dataque ciuitate peregrinis & factis tabulis nouis hostem sustinere potuerunt. Cleomenes Lacedæmonius, cum mille & quingenti soli Lacedæmonii qui arma ferre possent superfuissent, ex seruis manumissis bellatorum nouem milia conscripsit. Athenienses quoque consumptis publicis opibus seruis libertatem dederunt. ac ne in solo virili sexu æstimes inter seruos extitisse virtutes; accipe ancillarum factum non minus memorabile; nec quo vtilius reipublicæ in vlla nobilitate reperias. Nonis Iuliis diem festum esse ancillarum tam vulgo notum est, vt nec origo nec causa celebritatis ignota sit. Iunoni enim Caprotinæ die illo liberæ pariter ancillæque sacrificant sub arbore caprifico, in memoriam benignæ virtutis quæ in ancillarum animis pro conseruatione publicæ dignitatis apparuit. nam post vrbem captam cum sedatus esset Gallicus motus; respublica vero esset ad tenue deducta: finitimi oportunitatem inuadendi Romani nominis aucupati, præfecerunt sibi Postumium Liuium Fidenatium dictatorem. qui mandatis ad senatum missis postulauit, vt si vellent reliquias suæ ciuitatis manere, matres familiæ sibi & virginesederentur. cumque patres essent in ancipiti deliberatione suspensi: ancilla

nomine

nomine Tutela seu Philotis pollicita est se cum ceteris ancillis sub nomine dominarum ad hostes iturum: habitusque matrum familias & virginum sumpto, hostibus cum prosequentium lacrimis ad fidem doloris ingesta sunt. tua cum à Liuio in castris distributa fuissent; viros plurimo vino prouocauerunt, diem festum apud se esse simulantes. quibus soporatis; ex arbore caprifico quæ castris erat proxima signum Romanis dederunt. qui cum repentina incursione superassent: memor beneficii senatus omnes ancillas manu iussit emitti; dotemque iis ex publico fecit, & ornatum quo tunc erant vsæ gestare concessit; diemque ipsum Nonas Caprotinas nuncupauit, ab illa caprifico ex qua signum victoriæ ceperunt: sacrificiumque statuit annua sollemnitate celebrandum, cui lac, quod ex caprifico manat, propter memoriam facti precedentis adhibetur. Sed nec ad philosophandum ineptum vel impar seruile ingenium fuit. Phædon ex cohorte Socratica Socratiq; & Platoni perfamiliaris adeo, vt Plato ejus nomini librum illum diuinum de immortalitate animæ dicaret, seruus fuit forma atque ingenio liberali. hunc Cebes Socraticus hortante Socrate emisse dicitur, habuisseque in philosophiæ disciplinis. atque is postea philosophus illustris emersit: sermonesque ejus de Socrate admodum elegantes leguntur. alii quoque non pauci serui fuerunt; qui post philosophi clari exstiterunt. ex quibus ille Menippus fuit, cuius libros M. Varro in satyris æmulatus est; quas alii cynicas ipse appellat Menippeas. sed & Philostrati Peripatetici seruus Pompolus & Zenonis Stoici seruus qui Perseus vocatus est, & Epicuri cui Mys nomen fuit, philosophi non incelebres illa ætate vixerunt: Diogenes etiam cynicus, licet ex libertate in seruitutem venü ierat. quem cum emere vellet Xeniades Corinthius, & quid artificii nouisset percütatus esset; noui, inquit Diogenes, hominibus liberis imperare.

imperare. tunc Xeniades responsum ejus demiratus emisit manu; filiosque suos ei tradens; Accipe, inquit, liberos meos quibus imperes. De Epicteto autem philosopho nobili, quod is quoque seruus fuit, recentior est memoria quam vt possit inter oblitteratas nesciri. cujus etiam de se scripti duo versus feruntur: ex quibus illud latenter intelligas, non omnimodo dis exosos esse, qui in hac vita cum ærumnarum varietate luctantur; sed esse arcanas causas, ad quas paucorum potuit peruenire curiositas.

Δοῦλος Ἐπίκτητος γεγράμμαι, καὶ σῶμα πηρὸς,
Καὶ πενίᾳ Ἴρως καὶ φίλος ἀθανάτοις.

Habes, vt opinor, assertum non esse fastidio despiciendum seruile nomen; cum & Iouem tetigerit cura de seruo, & multos ex his fideles, prouidos, fortes, philosophos etiam exstitisse constiterit. Nunc de sigillaribus, ne ridenda me potius æstimes quam sancta dixisse, paucis recensendum est. Epicadus refert Herculem occiso Geryone, cum victor per Italiam armenta duxisset, ponte, qui nunc sublicius dicitur, ad tempus instructo, hominum simulacra pro numero sociorum, quos casu peregrinationis amiserat, in fluuium demisisse: vt aqua secunda in mare deuecta, pro corporibus defunctorum veluti patriis sedibus redderentur, & inde vsum talia simulacra fingendi inter sacra mansisse. Sed mihi hujus rei illa origo verior æstimatur, quam paulo ante memini retulisse. Pelasgos, postquam felicior interpretatio capita non viuentium sed fictilia, & φωτὸς æstimationem non solum hominem sed etiam lumen significare docuisset, cœpisse Saturno cereos potius accendere, & in sacellum Ditis ara Saturni cohærens oscilla quædam pro suis capitibus ferre: ex illo traditum vt cerei Saturnalibus mitterentur, & sigilla arte fictili fingerentur ac venalia parerentur; quæ homines pro se atque suis piaculum pro Dite Saturno facerent. ideo Saturnalibus talium

commer-

commerciorum cœpta celebritas septem occupat dies; quos tamen feriatos facit esse non festos omnes. nam medio, id est, tertiodecimo Kalendas festum probauimus: & aliis hoc assertionibus ab his probatum est, qui rationem anni mensium dierumque & ordinationem à C. Cæsare digestam plenius retulerunt.

CAP. XII.

Quomodo annum ordinauerit Romulus.

CVMQVE *hic facere vellet finem loquendi subjecit Aurelius Symmachus; Pergin, Prætextate, eloquio tam dulci de anno quoque edissertare antequam experiaris moleſtiam consulentis; si quis forte de præsentibus ignorat quo ordine vel apud priscos fuerit vel certioribus postea regulis innouatus sit? ad quod discendum ipse mihi videris audientum animos incitasse de diebus mensi additis differendo. tum ille eodem ductu orandi reliqua contexit. Anni certus modus apud solos semper Ægyptios fuit. aliarum gentium dispari numero pari errore mutabant. &, vt contentus sim referendo paucarum morem regionum, Arcades annum suum tribus mensibus explicabant, Acarnanes sex; Græci reliqui trecentis quinquaginta quatuor diebus annum proprium computabant. Non igitur mirum in hac varietate Romanos quoque olim auctore Romulo annum suum decem habuisse mensibus ordinatum, qui annus incipiebat à Martio, & conficiebatur diebus trecentis quatuor: vt sex quidem menses, id est, Aprilis, Junius, Sextilis, September, Nouember, December tricenum essent dierum; quatuor vero, Martius, Maius, Quintilis, October, tricenis & singulis expedirentur: qui hodieque septimanas habent Nonas, ceteri quintanas. Septimanas autem habentibus ad idibus reuertebantur*

bantur Kalendæ ad diem septimumdecimum. verum habentibus quintanas ad octauumdecimum remeabat initium Kalendarum. Hæc fuit Romuli ordinatio; qui primum anni mensem genitori suo Marti dicauit, quem mensem anni primum fuisse vel ex hoc maxime probatur, quod ab ipso Quintilis quintus est, & deinceps pro numero nominabantur. Hujus etiam prima die ignem nouum Vestæ aris accendebant: vt incipiente anno cura denuo seruandi nouati ignis inciperet. eodem quoque ingrediente mense tam in regia curiisque atque Flaminum domibus laureæ veteres nouis laureis mutabantur. eodem quoque mense & publice & priuatim ad Annam Perennam sacrificatum itur; vt annare perennareque commode liceat. Hoc mense mercedes exsoluebant magistris, quas completus annus deberi fecit: comitia auspicabantur; vectigalia locabant: & seruis cœnas apponebant matronæ, vt domini Saturnalibus. illæ, vt principio anni ad promptum obsequium honore seruos inuitarent; hi, quia gratiam perfecti operis exsoluerent. Secundum mensem nominauit Aprilem vt quidam putant cum adspiratione, quasi Aphrilem; à spuma quam Græci afron vocant, vnde orta Venus creditur. & hanc Romuli fuisse asserunt rationem; vt primum quidem mensem à patre suo Marte, secundum ab Æneæ matre Venere nominaret: & hi potissimum anni principia seruarent, à quibus esset Romani nominis origo; cum hodieque in sacris Martem patrem, Venerem genitricem vocemus. alii putant Romulum vel altiore prudentia, vel certi numinis prouidentia ita primos ordinasse menses, vt, cum præcedens Marti esset dicatus deo plerumque hominum necatori, vt Homerus naturæ conscius ait,

Ἄρες Ἄρες βροτολοιγὲ μιαιφόνε τειχεσιπλῆτα,

secundus Veneri dicaretur, quæ vim eius quasi benefica leniret

beniret. nam & in duodecim Zodiaci signis, quorum certa certorum numinum domicilia creduntur, cum primum signum aries Marti assignatus sit: sequens mox Venerem, id est, taurus accepit. & rursus è regione scorpius ita diuisus est, vt deo esset vtrique communis. nec aestimatur ratione caelesti carere ipsa diuisio. siquidem aculeo velut potentissimo telo pars armata posterior domicilium Martis est. priorem vero partem, cui ζυγὸς apud Graecos nomen est, nos libram vocamus, Venus accepit; quae velut jugo concordi jungit matrimonia amicitiasque componit. Sed Cincius in eo libro, quem de Fastis reliquit, ait imperite quosdam opinari Aprilem mensem antiquos à Venere dixisse; cũ nullus dies festus nullumque sacrificium insigne Veneri per hunc mensem à majoribus institutum sit: sed ne in carminibus quidem Saliorum Veneris vlla, vt ceterorum caelestium, laus celebretur. Cincio etiam Varro consentit, affirmans nomen Veneris ne sub regibus quidem apud Romanos vel Latinum vel Graecum fuisse; & ideo non potuisse mensem à Venere nominari: sed, cum fere ante aequinoctium vernum triste sit caelum & nubibus obductum, sed & mare nauigantibus clausum, terra etiam ipsa aut aqua aut pruina aut nimbis contegantur, eaque omnia verno, id est, hoc mense, aperiantur, arbores quoque nec minus cetera quae continet terra aperire se in germen incipiant: ab his omnibus mensem Aprilem dici merito credendum est quasi aperilem, sicut apud Athenienses ἀρτεμισιὼν idem mensis vocatur, ab eo quod hoc tempore cuncta floreſcant. Non tamen negat Verrius Flaccus hoc die postea constitutum, vt matronae Veneri sacrum facerent: cujus rei causam, quia huic loco non conuenit, praetereundum est. Maium Romulus tertium posuit, de cujus nomine inter auctores lata dissensio est. nam Fuluius Nobilior in Fastis, quos in aede Herculis

Musarum posuit, Romulum dicit postquam populum in majores junioresque diuisit, vt altera pars consilio altera armis rempublicam tueretur, in honorem vtriusque partis hunc Maium sequentem Iunium vocasse. sunt qui hunc mensem ad nostros fastos à Tusculanis transisse commemorent, apud quos nunc quoque vocatur deus Majus, qui est Iupiter, à magnitudine scilicet ac majestate dictus. Cincius mensem nominatum putat à Maia, quam Vulcani dicit vxorem; argumentoque vtitur quod flamen Vulcanalis Kalendis Maiis huic deæ rem diuinam facit. sed Piso vxorem Vulcani Majestā non Maiam dicit vocari. contendunt alii Maiam Mercurii matrem mensi nomen dedisse; hinc maxime probantes, quod hoc mense mercatores omnes Maiæ pariter Mercurioque sacrificant. Affirmant quidam, quibus Cornelius Labeo consentit, hanc Maiam cui mense Maio res diuina celebratur terram esse, hoc adeptam nomen à magnitudine; sicut & mater magna in sacris vocatur: assertionemq; æstimationis suæ etiam hinc colligunt, quod sus prægnans ei mactatur, quæ hostia propria est terræ: & Mercurium ideo illi in sacris adjungi dicunt; quia vox nascenti homini terræ contactu datur. scimus autem Mercurium vocis & sermonis potentem. Auctor est Cornelius Labeo huic Maiæ eidem Kalendis Maiis dedicatam sub nomine Bonæ deæ: & eandem esse Bonam deam & terram ex ipso ritu occultiore sacrorum doceri posse confirmat: hanc eandem Bonam deam Faunamque & Opem & Fatuam pontificum libris indigitari. Bonam; quod omnium nobis ad victum bonorum causa est. Faunam; quod omni vsui animantium fauet. Opem; quod ipsius auxilio vita constet. Fatuam a fando; quod, vt supra diximus, infantes partu editi non prius vocem edunt, quā attigerint terram. Sunt qui dicant hanc deam potentiam habere Iunonis; ideoque

ideoque sceptrum regale in sinistra manu ei additum. eamdem alii Proserpinam credunt, porcaque ei rem diuinam fieri: quia segetem quam Ceres mortalibus tribuit porca depasta est. alii χθονίαν ἰκάτλων: Bœoti Semelam credunt, necnon eandem Fauni filiam dicunt; obstitisseque voluntati patris in amorem suum lapsi, vt & virga myrtea ab eo verberaretur, cum desiderio patris nec vino ab eodem pressa cessisset: transfiguraſſe se tamen in serpentem pater creditur, & coisse cum filia. horum omnium hæc proferuntur indicia: quod virgã myrteam in templo haberi nefas sit; quod super caput ejus extendatur vitis, qua maxime eam pater decipere tentauit, quod vinum in templum ejus non suo nomine soleat inferri, sed vas in quo vinum inditum est mellarium nominetur, & vinum lac nuncupetur; serpentesque in templo ejus nec terrentes nec timentes appareant. Quidam Medeam putant; quod in ædem ejus omne genus herbarum sit, ex quibus antistites dant plerumque medicinas: & quod templũ ejus virum introire non liceat, propter injuriam quam ab ingrato viro Iasone perpessa est. Hæc apud Græcos ὁ θεὸς γυναικεία dicitur; quam Varro Fauni filiam esse tradit adeo pudicam, vt extra γυναικωνίτιν numquam sit egressa, nec nomen ejus in publico fuerit auditum, nec virum vmquam viderit, nec à viro visa sit: propter quod nec vir templum ejus ingreditur. Vnde & mulieres in Italia sacro Herculis non licet interesse; quia Herculi, cum boues Geryonis per agros Italiæ duceret sitienti respondit mulier, aquam se non posse præstare, quod fœminarum deæ celebraretur dies, nec ex eo apparatu viris gustare fas esset. propter quod Hercules facturus sacrum detestatus est præsentiam fœminarum, & Potitio ac Pinario sacrorum custodibus jussit ne mulierem interesse permitterent. ecce occasio nominis, quo Maiam eandem esse & Terram & Bonam

deam diximus, coëgit nos de Bona dea quæcumque comperimus protulisse. Iunius Maium sequitur aut ex parte populi, vt supra diximus, nominatus, aut, vt Cingius arbitratur, quod Iunonis apud Latinos ante vocitatus, diuque apud Aricinos Prænestinosque hac appellatione in fastos relatus sit: adeo vt, sicut Nisus in commentariis fastorum dicit, apud majores quoque nostros hæc appellatio mensis diu manserit: sed post detritis quibusdam litteris ex Iunonio Iunius dictus sit. nam & ædes Iunoni Monetæ Kalend. Iuniis dedicata est. Nonnulli putauerunt Iunium mensem à Iunio Bruto, qui primus Romæ consul factus est, nominatum: quod hoc mense, id est, Kalendis Iuniis, pulso Tarquinio sacrum Carnæ deæ in Cælio monte voti reus fecerit. Hanc deam vitalibus humanis præesse credunt. ab ea denique petitur vt jecinora & corda, quæque sunt intrinsecus viscera, salua conseruet. & quia cordis beneficio cujus dissimulatione Brutus habebatur idoneus emendationi publici status exstitit, hanc deam quæ vitalibus præst templo sacrauit. cui pulte fabacia & lardo sacrificatur; quod his maxime rebus vires corporis roborentur. nam & Calendæ Iuniæ fabariæ vulgo vocantur: quia hoc mense adultæ fabæ diuinis rebus adhibentur. Sequitur Iulius, qui cum, secundum Romuli ordinationem Martio anni tenente principium, Quintilis à numero vocaretur; nihilominus tamen etiam post præpositos à Numa Ianuarium ac Februarium, retinuit nomen; cum non videretur jam quintus esse, sed septimus. sed postea in honorem Iulii Cæsaris Dictatoris, legem ferente M. Antonio M. filio consule, Iulius appellatus est; quod hoc mense ad quartum Idus Quintiles Iulius procreatus sit. Augustus deinde est, qui Sextilis ante vocatus est, donec honori Augusti daretur ex senatusconsulto. cujus verba subjeci:

CVM.

CVM. IMPERATOR. CAESAR. AVGVSTVS. MENSE. SEXTILI. ET. PRIMVM. CONSVLATVM. INIERIT. ET. TRIVMPHOS. TRES. IN. VRBEM. INTVLERIT. ET. EX. IANICVLO. LEGIONES. DEDVCTAE. SECVTAEQVE. SINT. EIVS. AVSPICIA. AC. FIDEM. SED. ET. AEGYPTVS. HOC. MENSE. IN. POTESTATEM. POPVLI. ROMANI. REDACTA. SIT. FINISQVE. HOC. MENSE. BELLIS. CIVILIBVS. IMPOSITVS. SIT. ATQVE. OB. HAS. CAVSAS. HIC. MENSIS. HVIC. IMPERIO. FELICISSIMVS. SIT. AC. FVERIT. PLACERE. SENATVI. VT. HIC. MENSIS. AVGVSTVS. APPELLETVR. *item plebiscitum factum ob eandem rem, Sexto Pacubio tribuno plebem rogante. Mensis September principalem sui retinet appellationem; quem Germanici appellatione, Octobrem vero suo nomine Domitianus inuaserat. sed vbi infaustum vocabulum ex omni ære vel saxo placuit eradi; mensos quoque vsurpatione tyrannicæ appellationis exuti sunt. cautio postea principum ceterorum diri omens infausta vitantium mensibus à Septembri vsque ad Decembrem prisca nomina reseruauit. Hæc fuit à Romulo annua ordinata dimensio, qui, sicut supra jam diximus, annum decem mensium, dierum vero quatuor & trecentorum habendum esse instituit; mensesque ita disposuit, vt quatuor ex his tricenos singulos, sex vero tricenos haberent dies. Sed cum is numerus neque solis cursui neque lunæ rationibus conueniret: nonnumquam vsu veniebat vt frigus anni æstiuis mensibus, & contra calor hiemalibus proueniret. quod vbi contigisset: tantum dierum sine vllo mensis nomine patiebantur absumi; quantum ad id anni tempus*

adduceret, quo cæli habitus instanti mensi aptus inueniretur.

CAP. XIII.

De ordinatione anni per Numam: & quæ causa fuerit intercalandi: quoque tempore primum intercalatum sit.

SED *secutus Numa, quantum sub cælo rudi & sæculo adhuc impolito, solo ingenio magistro comprehendere potuit, vel quia Græcorum obseruatione forsan instructus est, quinquaginta dies addidit; vt in trecentos quinquaginta quatuor dies, quibus duodecim luna cursus confici credidit, annus extenderetur: atque his quinquaginta à se additis, adjecit alios sex retractos illis sex mensibus, qui triginta habebant dies, id est, de singulis singulos; factosque quinquaginta & sex dies, in duos nouos menses pari ratione diuisit, ac de duobus priorem Ianuarium nuncupauit, primumque anni esse voluit, tamquam bicipitis dei mensem, respicientem ac prospicientem transacti anni finem, futurique principia. secundum dicauit Februo deo qui lustrationum potens creditur. lustrari autem eo mense ciuitatem necesse erat; quo statuit vt justa dis Manibus soluerentur. Numæ ordinationem finitimi mox secuti totidem diebus totidemque mensibus, vt Pompilio placuit, annum suum computare cœperunt. sed hoc solo discrepabant; quod menses vndetricenum tricenumque numero alternauerunt. Paulo post Numa in honorem imparis numeri, secretum hoc & ante Pythagoram parturiente natura, vnum adjecit diem quem Ianuario dedit; vt tam in anno quam in mensibus singulis præter vnum Februarium impar numerus seruaretur. nam quia duodecim menses, si singuli aut pari aut impari numero putarentur,*

tur, consummationem parem facerent: vnus pari numero institutus vniuersam putationem imparem fecit. Ianuarius igitur, Aprilis, Iunius, Sextilis, September, Nouember, December, vndetricenis censebantur diebus, & quintanas nonas habebant: ac post idus in omnibus ad septimum decimum kalendas computabatur. Martius vero, Maius, Quintilis & October, dies tricenos singulos possidebant. nona in his septimana erant. similiterque post Idus, decem & septem dies in singulis vsque ad sequentes Kalendas putabantur. sed solus Februarius viginti & octo retinuit dies: quasi infris & deminutio & par numerus conueniret. Cum ergo Romani ex hac distributione Pompilij ad lunæ cursum, sicut Græci, annum proprium computarent; necessario & interkalarem mensem instituerunt more Græcorum. nam & Græci, cum animaduerterent temere se trecentis quinquaginta quatuor diebus ordinasse annum (quoniam appareret de solis cursu, qui trecentis sexaginta quinque diebus & quadrante Zodiacum conficit, deesse anno suo vndecim dies & quadrantem) interkalares stata ratione commenti sunt: ita vt octauo quoque anno nonaginta dies, ex quibus tres menses tricenum dierum composuerunt, interkalarent. id Græci fecerunt, quoniam erat operosum atque difficile omnibus annis vndecim dies & quadrantem interkalare. itaque maluerunt hunc numerum octies multiplicare, & nonaginta dies, qui nascuntur si quadrans cum diebus vndecim octies componatur, inserere in tres menses, vt diximus distribuendos. hos dies ἐμβολίμους, menses vero ἐμβολίσμους appellitabant. Hunc ergo ordinem Romanis quoque imitari placuit. sed frustra, quippe fugit eos vnū diem, sicut supra admonuimus, additum esse ad Græcum numerum, in honorem imparis numeri. ea re per octennium conuenire numerus atque ordo non poterat. sed nondum

hoc errore comperto, per octo annos nonaginta quasi superfundendos Græcorum exemplo computabant dies; alternisque annis binos & vicenos, alternis ternos & vicenos interkalares expensabant interkalationibus quatuor. sed octauo quoque anno interkalantes octo affluebant dies ex singulis; quibus vertentis anni numerum apud Romanos, supra Græcum abundasse jam diximus. hoc quoque errore jam cognito, hæc species emendationis inducta est. Tertio quoque octennio ita interkalandos dispensabant dies, vt non nonaginta sed sexaginta sex interkalarent, compensatis viginti & quatuor diebus pro illis qui per totidem annos supra Græcorum numerum creuerant. Omni autem interkalationi mensis Februarius deputatus est: quoniam is vltimus anni erat, quod etiam ipsum de Græcorum imitatione faciebant. nam & illi vltimo anni sui mensi superfluos interserebant dies, vt refert Glaucippus qui de sacris Athenien-sium scribit. verum vna re a Græcis differebant. nam illi confecto vltimo mense, Romani non confecto Februario sed post vicesimum & tertium diem ejus interkalabant. Terminalibus scilicet jam peractis: deinde reliquos Februarii mensis dies, qui erant quinque, post interkalationem subjungebant: credo vetere religionis sua more, vt Februarium omnimodo Martius consequeretur. Sed cum sæpe eueniret vt nundinæ modo in anni principem diem modo in nonas caderent (vtrumque autem perniciosum reipublicæ putabatur) remedium quo hoc auerteretur excogitatum est. quod aperiemus; si prius ostenderimus eur nundinæ vel primis Kalendis vel nonis omnibus cauebantur. nam, quotiens incipiente anno dies cœpit qui addictus est nundinis, omnis ille annus infaustis casibus luctuosus fuit: maximeque Lepidiano tumultu opinio ista firmata est. Nonis autem conuentus vniuersæ multitudinis vitandus æstimabatur; quoniam

quoniam populus Romanus exactis etiam regibus diem hunc nonarum maxime celebrabant, quem natalem Serui Tullii existimabant. quia, cum incertum esset quo mense Seruius Tullius natus fuisset, nonis tamen natum esse constaret, omnes nonas celebri notitia frequentabant. veritos ergo qui diebus praerant ne quid nundinis collecta vniuersitas ob regis desiderium nouaret, cauisse vt nonae à nundinis segregarentur. vnde dies ille, quo abundare annum diximus, eorum est permissus arbitrio qui fastis praerant, vti cum vellent interkalaretur: dummodo eum in medio Terminaliorum vel mensis interkalaris ita locarent, vt à suspecto die celebritatem auerterent nundinarum. atque hoc est quod quidam veterum retulerunt non solum mensem apud Romanos verumetiam diem interkalarem fuisse. Quando autem primo interkalatum sit varie refertur, & Macer quidem Licinius eius rei originem Romulo assignat. Antias libro secundo Numam Pompilium sacrorum causa id inuenisse contendit. Iunius Seruium Tullium regem primum interkalasse commemorat; à quo & nundinas institutas Varroni placet. Taditanus refert libro tertio magistratuum Decemuiros, qui decem tabulis duas addiderunt, de interkalando populum rogasse. Cassius eosdem scribit auctores. Fuluius autem id egisse Manium consulem dicit ab vrbe condita anno quingentesimo sexagesimo secundo, inito mox bello Aetolico. sed hunc arguit Varro scribendo antiquissimam legem fuisse incisam in columna aerea à L. Pinario & Furio consulibus, cui mentio interkalaris adscribitur. Haec de interkalandi principio satis relata sint.

CAP. XIV.

Quem in modum primum Iulius, deinde Augustus Cæsares annum correxerint.

VERVM *fuit tempus cum propter superstitionem interkalatio omnis omissa est. nonnumquam vero per gratiam sacerdotum, qui publicanis proferri vel imminui consulto anni dies volebant, modo auctio modo retractio dierum proueniebat: & sub specie obseruationis emergebat major confusionis occasio. sed postea C. Cæsar omnem hanc inconstantiam temporum vagam adhuc & incertam in ordinem statæ definitionis coëgit, adnitente sibi M. Flauio scriba; qui scriptos dies singulos ita ad dictatorem retulit, vt & ordo eorum inueniri facillime posset, & inuento certus status perseueraret. Ergo C. Cæsar exordium nouæ ordinationis initurus dies omnes, qui adhuc confusionem poterant facere, consumpsit: eaque re factum est vt annus confusionis vltimus in quadringentos quadraginta tres dies tenderetur. post hæc imitatus Ægyptios, solos diuinarū rerum omnium conscios, ad numerum solis, qui diebus singulis tricenis sexaginta quinque & quadrante cursum conficit, annum dirigere contendit. nam, sicut lunaris annus mensis est, quia luna paulo minus quam mensem in Zodiaci circumitione consumit, ita solis annus hoc dierum numero colligendus est, quem peragit dum ad id signum se denuo vertit, ex quo digressus est. vnde annus vertens vocatur & habetur magnus; cum lunæ annus breuis putetur. horum Vergilius vtrumque complexus est:*

Interea magnum sol circumuoluitur annum.

hinc Ateius Capito annum à circuitu temporis putat dictum: quia veteres, an, *pro*, circum, *ponere consueruntvt Cato in Originibus*, An terminum, *id est*, circum

circum terminum ; &, ambire, *dicitur, pro*, circumire. *Julius ergo Cæsar decem dies obseruationi veteri superadjecit ; vt annum trecenti sexagintaquinque dies, quibus sol Zodiacum lustrat efficerent : &, ne quadrans deesset, statuit vt quarto quoque anno sacerdotes, qui curabant mensibus ac diebus, vnum interkalarent diem ; eo scilicet mense ac loco quo etiam apud veteres interkalabatur, id est, ante quinque vltimos Februarii mensis dies ; idque bissextum censuit nominandum. dies autem decem, quos ab eo additos diximus, hac ordinatione distribuit : in Ianuarium & Sextilem & Decembrem binos dies inseruit ; in Aprilem autem, Iunium, Septembrem, Nouembrem, singulos. sed neque mensi Februario addidit diem, ne deum inferum religio immutaretur : & Martio, Maio, Quintili, Octobri seruauit pristinum statum ; quod satis pleno erant numero, id est, dierum singulorum tricenorumque. ideo & septimanas habent nonas, sicut Numa constituit : quia nihil in his Iulius mutauit. sed Ianuarius, Sextilis, December, quibus Cæsar binos dies addidit, licet tricenos singulos habere post Cæsarem cœperint, quintanas tamen habent nonas ; & ab idibus illis sequentes Kalendæ in vndeuicesimum reuertuntur : quia Cæsar quos addidit dies neque ante nonas neque ante idus inferere voluit ; ne nonarum aut iduum religionem, quæ stato erant die, nouella comperendinatione corrumperet. sed nec post Idus mox voluit inferere ; ne feriarum quarumque violaretur indictio. sed peractis cujusque mensis feriis locum diebus aduenis fecit. & Ianuario quidem, quos dicimus, quartum & tertium Kalendas Februarias dedit ; Aprili sextum Kalendas Maias ; Iunio tertium Kalendas Iulias, Augusto quartum & tertium Kalendas Septembreis ; Septembri tertium Kalendas Octobris ; Nouembri tertium Kalendas Decembres ; Decembri vero quartum*

quartum & tertium Kalendas Ianuarias. ita factum est, vt cum omnes hi menses quibus dies addidit ante hanc ordinationem habuissent mensis sequentis Kalendas ad septimumdecimum reuertentes, postea ex augmento additorum dierum hi, qui duos acceperunt, ad nonumdecimum, qui vero vnum, ad octauumdecimum haberent reditum Kalendarum. Feriarum tamen cuiusque mensis ordo seruatus est. nam si cui fere tertius ab idibus dies festus aut feriatus fuit, & tunc ad sextumdecimum dicebatur: etiam post augmentum dierum eadem religio seruata est, vt tertio ab idibus die celebraretur; licet ab incremento non iam ad sextumdecimum Kalendas, sed ad septimumdecimum si vnus, ad octauumdecimum si duo additi sunt, diceretur. nam ideo nouos dies circa finem cuiusque mensis inseruit, vbi finem omnium quæ in mense erant reperit feriarum, adjectosque à se dies fastos notauit; vt majorem daret actionibus libertatem: & non solum nullum nefastum, sed nec comitialem quemquam de adjectis diebus instituit; ne ambitionem magistratuum augeret adjectio. sic annum ciuilem Cæsar habitis ad lunam dimensionibus constitutum edicto palam posito publicauit. Et error hucusq; stare potuisset, ni sacerdotes sibi errorem nouum ex ipsa emendatione feciſſent. nam cum oporteret diem, qui ex quadrantibus consit, quarto quoque anno confecto antequam quintus inciperet, interkalare: illi quarto non peracto sed incipiente interkalabant. hic error sex & triginta annis permansit: quibus annis interkalati sunt dies duodecim, cum debuerint interkalari nouem. sed hunc quoque errorem sero deprehensum correxit Augustus, qui annos duodecim sine interkalari die transigi jussit: vt illi tres dies, qui per annos trigenta & sex vitio sacerdotalis festinationis excreuerant, sequentibus annis duodecim nullo die interkalato deuorarentur. post

hoc,

hoc, vnum diem secundum ordinationem Cæsaris quinto quoque incipiente anno interkalari jussit; & omnem hunc ordinem æreæ tabulæ ad æternam custodiam incisione mandauit.

CAP. XV.

De Calendis, Idibus, ac Nonis.

TVNC *Horus, Dies quidem hic, inquit, interkalaris antequam quintus annus incipiat inserendus cum Ægypti matris artium ratione consentit. sed nihil in illorum mensibus explicandis videtur operosum; quos tricenum dierum omnes habent; eoque explicitis duodecim mensibus, id est, trecentis sexaginta diebus exactis, tunc inter Augustum atque Septembrem reliquos quinque dies anno suo reddunt, adnectentes quarto quoque anno exacto interkalarem, qui ex quadrantibus consit. at hic non à primo in vltimum mensis diem ad incrementum continuum numerus accedit; sed post Kalendas dirigitur in nonas: vnde ad quasdam idus deflecti audio. Post rursus, ni fallor, imo vt nunc quoque retulisti, in sequentes kalendas. quæ omnia quid sibi velint scire equidem vellem, nam illud nec consequi posse me spero, vt vocabula comprehendam quæ singulis apud vos diebus adduntur; dum alios fastos variisque alios nominibus nuncupatis. nundinas quoque vestras nescire me fateor: de quibus obseruatio tam diligens tam cauta narratur. Hæc nec mihi erubescendum est ignorare peregrino: à te vero, Prætextate, discere nec ciuem puderet. Tunc Prætextatus, Non solum, inquit, tibi, Hore, cum sis Ægypto oriundus, sed ne nobis quidem, quibus origo Romana est, erubescendum puto quærere, quod quæsitu dignum omnes veteres putauerunt. nam de kalendis, nonis, & idibus, deque feriarum*

feriarum variis obseruationibus innumeros auctores cura quæstionis exercuit: & ideo nos quæ de his ab omnibus dicta sunt in vnum breuiter colligemus. Romulus enim, cum ingenio acri quidem sed agresti, statum proprii ordinaret imperii, initium cujusque mensis ex illo sumebat die, quo nouam lunam contigisset videri. quia vero non continuo euenit vt eodem die semper appareat; sed modo tardius modo celerius ex certis causis videri solet: contigit vt cum tardius apparuit præcedenti mensi plures dies, aut cum celerius pauciores darentur. & singulis quibusque mensibus perpetuam numeri legem primus casus addixit. sic factum est vt alii triginta & vnum, alii vndetriginta sortirentur dies. omnibus tamen mensibus ex die nonarum idus nono die repræsentari placuit: & inter idus ac sequentes kalendas constitutum est sedecim dies esse numerandos. ideo mensis vberior duos illos quibus augebatur dies inter kalendas suas & nonas habebat. hinc aliis quintus à kalendis dies aliis septimus nonas facit. Cæsar tamen vt supra diximus stata sacra custodiens nec in illis mensibus, quibus binos adjecit dies, ordinem voluit mutare nonarum, quia peractis totius mensis feriis dies suos rei diuinæ tautus inseruit. Priscis ergo temporibus, antequam fasti à Cn. Flauio scriba inuitis patribus in omnium notitiam proderentur, pontifici minori hæc prouincia delegabatur, vt nouæ lunæ primum obseruaret adspectum, visamque regi sacrificulo nuntiaret, itaque sacrificio à rege & minore pontifice celebrato, idem pontifex kalata, id est, vocata in Capitolium plebe juxta curiam Kalabram, quæ casæ Romuli proxima est, quot numero dies à kalendis ad nonas supereſſent pronuntiabat: & quintanas quidem dicto quinquies verbo καλῶ, septimanas repetito septies prædicabat. verbum autem καλῶ Græcum est, id est, voco. & hunc diem qui ex his diebus qui

kalarentur

kalarentur primus esset, placuit kalendas vocari. hinc & ipsi curiæ, ad quam vocabantur, Kalabræ nomen datum est. Ideo autem minor pontifex numerum dierum qui ad nonas supereſſent kalando prodebat; quod post nouam lunam oportebat nonarum die populares qui in agris essent confluere in vrbem, accepturos causas feriarum à rege sacrorum, scripturosque quid esset eo mense faciendum. vnde quidam hinc nonas æstimant dictas, quasi nouæ initium obseruationis; vel quod ab eo semper ad idus nouem dies putantur: sicut apud Tuscos nonæ plures habebantur; quod hi nono quoq; die regem suum salutabant & de propriis negociis consulebant. Iduum porro nomen à Tuscis, apud quos is dies itis vocatur, sumptum est. item autem illi interpretabantur Iouis fiduciam. nam cum Iouem accipiamus lucis auctorem, vnde & Lucetium Salii in carmine canunt, & Cretenses Δία τὸν ἡμέραν vocant; ipsi quoque Romani Diespitrem appellant vt diei patrem: jure hic dies Iouis fiducia vocatur; cujus lux non finitur cum solis occasu, sed splendorem diei & noctis continuat illustrante lunæ quod semper in plenilunio, id est, medio mense, fieri solet. diem igitur, qui vel nocturnis caret tenebris, Iouis fiduciam Tusco nomine vocauerunt: vnde & omnes idus Iouis ferias obseruandas sanxit antiquitas. alii putant idus, quod ea die plena luna videatur, à videndo vidus appellatas, mox litteram, u, detractam: sicut contra, quod Græci ἰδεῖν dicunt; nos, u, littera addita, videre dicimus. nonnullis placet idus dictas vocabulo Græco, εἶδος καὶ τὸ εἶδες, quod eo die plenam speciem luna demonstret. sunt qui æstiment idus ab oue iduli dictas, quam hoc nomine vocant Tusci; & omnibus idibus Ioui immolatur à flamine. Nobis illa ratio nominis vero proprior æstimatur, vt idus vocemus diem qui diuidit mensem. iduare enim Etrusca lingua diuidere est.

inde

inde vidua *quasi* valde idua, *id est*, valde diuisa: *aut* vidua, *id est*, à viro diuisa. *Vt autem idus omnes Ioui, ita omnes Kalendas Iunoni tributas & Varronis & pontificalis affirmat auctoritas: quod etiam Laurentes patriis religionibus seruant; qui & cognomen deæ ex cerimoniis addiderunt Kalendarem Iunonem vocantes. Sed & omnibus kalendis à mense Martio ad decembrem huic deæ Kalendarum die supplicant. Romæ quoque kalendis omnibus, præter quod pontifex minor in curia Kalabra rem diuinam Iunoni facit, etiam regina sacrorum, porcam vel agnam in regia Iunoni immolat: à qua etiam Ianum Iunonium vocatum esse diximus, quod illi deo omnis ingressus, huic deæ cuncti kalendarum dies videntur adscripti. cum enim initia mensium majores nostri ab exortu lunæ seruauerint: jure Iunoni addixerunt kalendas, lunam ac Iunonem eandem putantes: vel quia luna per aërem meat (vnde & Græci lunam ἄρτιον nuncuparunt, id est, ἀιρολόμον, quod aëra secat.) Iuno autem aëris arbitra est; merito initia mensium, id est, kalendas huic deæ consecrauerunt. Nec hoc prætermiserim quod nuptiis copulandis kalendas, nonas, & idus religiosas, id est, deuitandas censuerunt. hi enim dies præter nonas feriati sunt. feriis autem vim cuiquam fieri piaculare est. ideo tunc vitantur nuptiæ, in quibus vis fieri virginibus videtur. Sed Verrium Flaccum juris pontificii peritissimum dicere solitum refert Varro, quia feriis tergere veteres fossas liceret; nouas facere jus non esset: ideo magis viduis quam virginibus idoneas esse ferias ad nubendum. Subiiciet aliquis: Cur ergo nonis, si feriatus dies non est, prohibetur celebritas nuptiarum? Hujus quoque rei in aperto causa est. nam quia primus nuptiarum dies verecundiæ datur, postridie autem nuptam in domo viri dominium incipere oportet adipisci & rem facere*

cere diuinam; omnes autem postriduani dies seu post kalendas, siue post nonas idusve, ex æquo atri sunt: ideo & nonas inhabiles nuptiis esse dixerunt, ne nupta aut postero die libertatem auspicaretur vxoriam; aut atro immolaret, quo nefas est sacra celebrari.

CAP. XVI.

Quæ discrimina diuersitatesque fuerint dierum apud Romanos.

SED quia nos ad commemorationem dierum ordo deduxit: de hoc quoque, quod Hori nostri consultatio continet, pauca dicenda sunt. Numa vt in menses annum, ita in dies mensem quemque distribuit; dies que omnes aut festos aut profestos aut interciſos vocauit. festi dis dicati sunt. profesti hominibus ob administrandam rem priuatam publicamque concessi. interciſi deorum hominumque communes sunt. festis insunt sacrificia, epulæ, ludi, feriæ. profestis, fasti, comitiales, comperendini, stati, prœliales. interciſi in se non in alia diuiduntur. illorum enim dierum quibusdam horis fas est, quibusdam fas non est jus dicere. nam, cum hostia cæditur, fari nefas est: inter cæsa & porrecta fari licet: rursus, cum adoletur, non licet. ergo de diuisione festorum & profestorum dierum latius disserendum est. Sacra celebritas est vel cum sacrificia dis offeruntur, vel cum dies diuinis epulationibus celebratur, vel cum ludi in honorem aguntur deorum, vel cum feriæ obseruantur. feriarum autem publicarum genera sunt quatuor. aut enim statiuæ sunt, aut conceptiuæ, aut imperatiuæ, aut nundinæ. & sunt statiuæ vniuersi populi communes certis & constitutis diebus ac mensibus, & in fastis statis obseruationibus annotatæ: in quibus præcipue seruantur Agonalia, Carmentalia, Lupercalia. conceptiuæ sunt,

quæ quotannis à magistratibus vel à sacerdotibus concipiuntur in dies certos vel etiam incertos : vt sunt Latinæ, Sementiuæ, Paganalia, Compitalia. imperatiuæ sunt, quas consules vel prætores pro arbitrio potestatis indicunt. nundinæ sunt paganorum itemque rusticorum, quibus conueniunt negotiis propriis vel mercibus prouisuri. sunt præterea feriæ propriæ familiarum; vt familiæ Claudiæ vel Æmiliæ seu Iuliæ siue Corneliæ : & si quas ferias proprias quæq; familia ex vsu domestica celebritatis obseruat. sunt singulorum; vt natalium fulgurumque susceptiones, item funerum atque expiationum: apud veteres quoque qui nominasset Salutem, Semoniam, Seiam, Segetiam, Tutilinam, ferias obseruabat. item Flaminica, quotiens tonitrua audisset, feriata erat, donec placasset deos. affirmabant autem sacerdotes pollui ferias, si indictis conceptisque opus aliquod fieret. præterea regem sacrorum flaminesque non licebat videre feriis opus fieri; & ideo per præconem denuntiabatur ne quid tale ageretur : & præcepti negligens multabatur. præter multam vero affirmabatur eum, qui talibus diebus imprudens aliquid egisset, porco piaculum dare debere; prudentem expiare non posse Scæuola pontifex affirmabat. sed Vmbro negat eum pollui qui opus vel ad deos pertinens sacrorumve causa fecisset, vel aliquid ad vrgentem vitæ vtilitatem respiciens actitasset. Scæuola denique consultus quid feriis agi liceret, respondit, quod prætermissum noceret. si bos in specum decidisset eumque paterfamilias adhibitis operis liberasset; non est visus ferias polluisse : nec ille qui trabem tecti fractam fulciendo ab imminenti vindicauit ruina. vnde & Maro omnium disciplinarum peritus sciens lauari ouem aut lanæ purgandæ aut scabiei curandæ gratia, pronunciauit tunc ouem per ferias licere mersari, si hoc remedii causa fieret:

Balan-

Balantumque gregem fluuio mersare salubri.

adiiciendo enim, salubri, *ostendit auertendi morbi gratia tantummodo, non etiam ob lucrum purgandæ lanæ causa fieri concessum. Hæc de festis & qui inde nascuntur, qui etiam nefasti vocantur. Nunc de profestis, & qui ex his procedunt, loquemur, id est, fastis, comitialibus, comperendinis, statis, prælialibus. Fasti sunt, quibus licet fari prætori tria verba sollemnia: do, dico, addico. his contrarii sunt nefasti. Comitiales sunt, quibus cum populo agi licet. & fastis quidem lege agi potest, cum populo non potest, comitialibus vtrumque potest. Comperendini, quibus vadimonium licet dicere; Stati, qui judicii causa cum peregrino instituuntur. vt Plautus in Curculione:* Si statis condictus cum hoste intercessit dies. hostem *nunc more vetere significat peregrinum. Prœliales abjustis non segregauerim, siquidem justi sunt continui triginta dies, quibus exercitui imperato vexillum russi coloris in arce positum est. prœliales autem omnes quibus fas est res repetere, vel hostem lacessere. nam cum Latiar, hoc est, Latinarum sollemne concipitur, item diebus Saturnaliorum, sed & cum mundus patet, nefas est prœlium sumere: quia nec Latinarum tempore, quo publice quondam inducia inter populum Romanum Latinosque firmatæ sunt, inchoari bellum decebat, nec Saturni festo qui sine vllo tumultu bellico creditur imperasse, nec patente mundo quod sacrum Diti patri & Proserpinæ dicatum est: meliusque occlusa Plutonis fauce eundū ad prœlium putauerunt, vnde & Varro ita scribit:* Mundus cum patet, deorum tristium atque inferum quasi janua patet. propterea non modo prœlium committi verum etiam dilectum rei militaris causa habere, ac militem proficisci, nauim soluere, vxorem liberum quærendorum causa ducere religiosum est.

Vitabant veteres ad viros vocandos etiam dies qui essent notati rebus aduersis; vitabant etiam feriis. sicut Varro in augurum libris scribit in hæc verba; Viros vocare feriis non oportet: si vocauit piaculum esto. *Sciendum est tamen eligendi ad pugnandum diem Romanis tunc fuisse licentiam, si ipsi inferrent bellum: at cum exciperent, nullum obstitisse diem quo minus vel salutem suam vel publicam defenderent dignitatem. quis enim obseruationi locus cum eligendi facultas non supersit? dies autem postridianos ad omnia majores nostri cauendos putarunt; quos etiam atros, velut infausta appellatione: damnarunt, eosdem tamen nonnulli communes velut ad emendationem nominis vocitauerunt. horum causam Gellius annalium libro quintodecimo, & Cassius Hemina historiarum libro secundo referunt. Anno ab vrbe condita trecentesimo sexagesimo tertio, à tribunis militum Virgilio Mallio Æmilio Postumio collegisque eorum in senatu tractatum, quid esset propter quod totiens intra paucos annos male esset afflicta respublica; & ex præcepto patrum L. Aquinium haruspicem in senatum venire jussum religionum requirendarum gratia dixisse, Q. Sulpicium tribunum militum, ad Aliam aduersum Gallos pugnaturum, rem diuinam dimicandi gratia fecisse postridie idus Quintiles; item apud Cremeram multisque aliis temporibus & locis post sacrificium die postero celebratum male cessisse conflictum: tunc patres jussisse vt ad collegium pontificum de his religionibus referretur; pontificesque statuisse postridie omnes kalendas, nonas, idus atros dies habendos; vt hi dies, neque prœliales, neque puri, neque comitiales essent. sed & Fabius Maximus Seruilianus pontifex in libro duodecimo negat oportere atro die parentare: quia tunc quoque Ianum Iouemque præfari necesse est, quos nominari atro die non oportet. ante*

diem

diem quoque quartum kalendas vel nonas, vel idus tamquam inominalem diem plerique vitant. ejus obseruationis an religio vlla sit tradita quæri solet, sed nos nihil super ea re scriptũ inuenimus: nisi quod Q. Claudius annalium quinto cladem illam vastissimam pugnæ Cannensis factam refert ante diem quartum nonas Sextiles. ad rem sane militarem nihil attinere notat Varro vtrum fastus vel nefastus dies sit; sed ad solas hoc actiones respicere priuatas. Quod autem nundinas ferias dixi, potest argui: quia Titus de feriis scribens nundinarum dies non inter ferias retulit, sed tantum sollemnes vocauit: & quod Iulius Modestus affirmat, Messala augure consulente pontifices an nundinarum Romanarum nonarumque dies feriis tenerentur, respondisse eos nundinas sibi ferias non videri: & quod Trebatius in libro primo religionum ait nundinis magistratum posse manumittere judiciaque addicere. sed contra Iulius Cæsar sextodecimo auspiciorum libro negat nundinis concionem aduocari posse, id est, cum populo agi: ideoq; nundinis Romanorum haberi comitia non posse. Cornelius etiam Labeo primo fastorum libro nundinis ferias esse pronuntiat. Causam vero hujus varietatis apud Granium Licinianum libro secundo diligens lector inueniet. ait enim nundinas Iouis ferias esse. siquidem flaminica omnibus nundinis in regia Ioui arietem soleat immolare, sed lege Hortensia effectum vt fasta essent: vti rustici qui nundinandi causa in vrbem veniebant lites componerent. nefasto enim die prætori fari non licebat. ergo, qui ferias dicunt, à mendacio vindicantur patrocinio vetustatis: qui contra sentiunt, æstimatu ætatis quæ legem secuta est vera depromunt. Harum originem quidam Romulo assignant: quem communicato regno cum T. Tatio sacrificiis & sodalitatibus institutis nundinas quoque adjecisse commemorant; sicut Tudi-

tanus affirmat. sed Cassius Seruium Tullium fecisse nundinas dicit; vt in vrbem ex agris conuenirent vrbanas rusticasque res ordinaturi. Geminus ait diem nundinarum exactis jam regibus cœpisse celebrari; quia derique de plebe repetita Seruii Tullii memoria parentarent ei in nundinis. cui rei etiam Varro consentit. Rutilius scribit Romanos instituisse nundinas, vt octo quidem diebus in agris rustici opus facerent, nono autem die, intermisso rure, ad mercatum legesque accipiendas Romam venirent: & vt scita atque consulta frequentiore populo referrentur, quæ trinundino die proposita à singulis atque vniuersis facile noscebantur. vnde etiam mos tractus vt leges trinundino die promulgarentur. ea re etiam candidatis vsus fuit in comitium nundinis venire & in colle consistere; vnde coram possent ab vniuersis videri. sed hæc omnia negligentius haberi cœpta, & post abolita, post quam in ternundino etiam ob multitudinem plebis frequentes adesse cœperunt. Est etiam Nundina Romanorum dea, à nono die nascentium nuncupata qui lustricus dicitur. est autem dies lustricus, quo infantes lustrantur & nomen accipiunt. sed is maribus nonus, octauus est feminis. Plene vt arbitror, anni ac mensium constitutione digesta, habet Horus noster quod de dierum vocabulis & obseruatione consuluit. Et scire equidem velim nunquid sit quod argutus Niligena & gentis accola numerorum potentis ex hoc ordine Romanæ dispensationis irrideat: an Tuscum quoque Tiberim aliquid ex disciplinis suis hausisse consentiat. subjecit Eustathius: Non solum Horus noster grauis vir & ornatus, sed nec quisquam alius, vt æstimo, tam futilis posset esse judicii, qui Romani anni sic ad vnguem, vt aiunt, emendatum ordinem non probaret; cui majorem gratiam & tenax memoria & luculenta oratio referentis adjecit, nec mirum si hæc digeries morsum re-

prehensionis

prehensionis euasit; cui accersita est ab Ægypto postremo correctionis auctoritas. Nam Iulius Cæsar vt siderum motus, de quibus non indoctos libros reliquit, ab Ægyptiis disciplinis hausit; ita hoc quoque ex eadem institutione mutuatus est, vt ad solis cursum finiendi anni tempus extenderet. Latii vero veteres incolæ, quia nihil jam tum discere ab Ægypto licebat, sed quam nullus illis commeatus patebat, morem Græciæ in numerandis mensium diebus sequuti sunt; vt retrouersum cedente numero ab augmento in diminutionem computatio resoluta desineret. ita enim nos decimum diem deinde nonum & postea octauum dicimus, vt Athenienses δεκάτην ἢ ἐνάτην φθίνοντος soliti sunt dicere. Homerus quoque cum ait;

Τοῦ δ' φθίνοντος μηνὸς, τὸ δ' ἰσταμένοιο.

Quid aliud nisi illum φθίνοντα dicit, cujus paulatim deficientis supputatio in nomen desinit secuturi; & ἰσάμενον illum qui præcedit numerum successurus priori in defectum meanti: quod & Homerus vester Mantuanus intelligens illud stare dici, ad quod acceditur; ait:

Stat sua cuique dies;

extremum diem stare dicens, quasi ad quem per omnes statur. idem poëta doctrina ac verecundia juxta nobilis, sciens Romanos veteres ad lunæ cursum & sequentes ad solis anni tempora digessisse, vtriusque sæculi opinioni reuerentiam seruans, inquit:

Vos quoque, labentem cælo quæ ducitis annum
Liber & alma Ceres;

tam lunam quam solem duces anni hac inuocatione designans.

CAP. XVII.

Omnes deos referri ad Solem. Et quod ex variis Apollinis ostendatur nominibus, ipsum eundem esse deum quem Solem dicimus.

HIC *Auienus: Hoc equidem mecum multum ac frequenter agitaui, quid sit quod solem modo Apollinem, modo Liberum, modo sub aliarum appellationum varietate veneremur. Et quia sacrorum omnium præsulem esse te, Vetti Prætextate, diuina voluerunt: perge, quæso, rationem mihi tantæ sub vno nomine in omnibus diuersitatis aperire. Tum Vettius; Caue æstimes, mi Auiene, poëtarum gregem cum de dis fabulantur non ab adytis plerunque philosophiæ semina mutuari. nam quod omnes pæne deos duntaxat qui sub cælo sunt, ad solem referunt; non vana superstitio sed ratio diuina commendat. si enim sol, vt veteribus placuit, dux & moderator est luminum reliquorum, & solus stellis errantibus præsidet; ipsarum vero stellarum cursus ordinem rerum humanarum, vt quibusdam videtur, pro potestate disponunt, vel, vt Plotino constat placuisse, significant; necesse est vt solem qui moderatur nostra moderantes omnium quæ circa nos geruntur fateamur auctorem. & sicut Maro, cum de vna Iunone diceret, quo numine læso, ostendit vnius dei effectus varios pro variis censendos esse numinibus: ita diuersæ virtutes solis nomina dis dederunt: vnde ὑπὸ τῶν sapientum principes prodiderunt. virtutem igitur solis, quæ diuinationi curationique præest, Apollinem vocauerunt: quæ sermonis auctor est, Mercurii nomen accepit. nam quia sermo interpretatur cogitationes latentes, Ἑρμῆς ἀπὸ τοῦ ἑρμηνεύειν propria appellatione vocitatus est. virtus solis est, quæ fructibus, effectus ejusdem est qui frugibus præest:*

praeſt: & hinc natæ ſunt appellationes deorum, ſicut ceterorum, qui ad ſolem certa & arcana ratione referuntur. Et, ne tanto ſecreto nuda præſtetur aſſertio, auctoritates veterum de ſingulis conſulamus. Apollinis nomen multiplici interpretatione ad ſolem refertur. cujus rei ordinem pergam pandere. Plato ſolem Ἀπόλλωνα cognominatum ſcribit, ἀπὸ τῆ ἀεὶ πάλλειν τὰς ἀκτῖνας, id eſt, à jactu radiorum: Chryſippus Apollinem ὡς ἐχὶ πολλῶν καὶ φαύλων ἑνῶν τὴν πυρὸς ὄντα (prima enim nominis littera retinet ſignificationem negandi, ἢ ὅτι μόνος ἐστὶ καὶ ἐχὶ πολλοί. nam & Latinitas eum, quia tantam claritudinem ſolus obtinuit, ſolem vocauit) Speuſippus, quod ex multis ignibus conſtet vis ejus, ὡς ἀπὸ πολλῶν ἑνῶν πυρὸς αὐτῆ συνεστῶτος: Cleanthes ὡς ἀπ' ἄλλων καὶ ἄλλων τόπων τὰς ἀναπλὰς ποιεῖσθαι, quod ab aliis atque aliis locorum declinationibus faciat ortus. Cornificius arbitratur Apollinem nominatum ἀπὸ τῆ ἀναπολεῖν, id eſt, quia intra circuitum mundi, quem Græci πόλον appellant, impetu latus ad ortus refertur. alii cognominatum Apollinem putant ὡς ἀπολλύοντα τὰ ζῶα. exanimat enim & perimit animantes, cum peſtem intemperie caloris immittit. vt Euripides in Phaëthonte:

Ὦ χρυσοφεγγὲς ἥλι', ὡς μ' ἀπώλεσας; Οὔθην σ' Ἀπόλλων ἐμφανῶς κλήσει βροτός. item Archilochus: Ἄναξ Ἀπόλλον καὶ σύ, τὸς μὲν ἀίτας πήμανε, καὶ σφὰς ὄλλυ' ὥσπερ ὀλλύεις. denique inuſtos morbo Ἀπολλωνοβλήτους καὶ Ἡλιοβλήτους appellant. & quia ſimiles ſunt ſolis effectus lunæ in juuando nocendoque; ideo feminas certis afflictas morbis Σελληνοβλήτους καὶ Ἀρτεμιδοβλήτους vocant. hinc eſt quod arcu & ſagittis Apollinis ſimulacra decorantur: vt per ſagittas intelligatur vis emiſſa radiorum. vnde Homerus,

Αὐτὰρ ἔπειτ' ἀυτοῖσι βέλος ἐχεπευκὲς ἐφιεὶς, Βάλλε'.

Idem auctor eſt & publicæ ſoſpitatis, quam creditur ſol

animantibus præstare temperie. sed quia perpetuam præstat salubritatem & pestilens ab ipso casus varior est: ideo Apollinis simulacra manu dextra Gratias gestant, arcum cum sagittis sinistra: quod ad noxam sit pigrior; & salutem manus promptior largiatur. hinc est quod eidem attribuitur medendi potestas: quia temperatus solis calor morborum omnium fuga est. nam εἰς ἀπαλύνοντα τὰς νόσους Ἀπόλλωνα, tamquam Ἀπαίωνα, cognominatum putant. Quæ sententia Latina quoque nominis enuntiationi congruens fecit ne hujus dei nomen verteremus; vt Apollinem apellentem mala intelligas, quem Athenienses ἀλεξίκακον appellant. & Lindii colunt Apollinem λοίμιον, hoc cognomine finita pestilentia nuncupatum. eadem opinio sospitalis & medici dei in nostris quoque sacris sonetur. namque virgines Vestales ita indigitant:

APOLLO. MEDICE. APOLLO. PAEAN. *Cum ergo sint hujusce sideris, id est, solis duo maximi effectus; alter quo calore temperato juuat mortalium vitam, alter quo jactu radiorum nonnumquam pestiferum virus immittit: duo eademque cognomina circa singulos effectus propriis enuntiationibus signant, appellantes deum ἰήιον atque παιᾶνα, quæ cognomina vtrique effectui apta sunt; vt sit ἰήιος ἀπὸ τοῦ ἰᾶσθαι, à sanando, & παιὰν, ἀπὸ τοῦ παίειν τὰς ἀνίας: & rursus ἰήιος ἀπὸ τοῦ ἵεσθαι, ab immittendo, βέλος ἐκ τόξου ἰόντος, & παιὰν ἀπὸ τοῦ παίειν, à feriendo. obtinuit tamen vt cum sanitatem dari sibi precantur ἰὴ παιὰν per η litteram enuntient, id est, mederi pæan. cum autem ἰὲ παιὲν per ε, litteram dicunt cum adspiratione prioris litteræ; significant hoc dici in aliquem aduersa precatione, βάλλε παιὲν, id est, immitte feriendo. qua voce ferunt Latonam vsam cum Apollinem hortaretur impetum Pythonis incessere sagittis. cujus rei naturalem rationem suo loco reddam. Hanc*

vocem.

vocem, id est, ἰὴ παιάν, confirmasse fertur oraculum Delphicum Athenienſibus petentibus opem dei aduerſus Amazonas Theſeo regnante. namque inituros bellum juſſit his ipſis verbis ſemetipſum auxiliatorem inuocare hortarique. Apollodorus in libro decimoquarto περὶ θεῶν, ἥλιον ſolem ſcribit ita: appellari Apollinem ἀπὸ τῆ κατὰ κόσμον ἴεσθαι καὶ ἰέναι; quod ſol per orbem impetu fertur. Sed Timotheus ita: σὺ τ' ὦ ἄναξ ἀεὶ σόλον ἐρίτιον λαμπρᾶις ἀκτῖσιν ἵλαος βάλλων σέμνοισι ἐκ ζόλον ἐχθροῖς βιλοθοκᾶις ἔνδ' ἀέρος παιάν. Eundem deum præſtantem ſalubribus cauſis ἥλιον appellant, id est, ſanitatis auctorem, vt ait Homerus:

Οὐλόμενόν τε καὶ μάλα καῖρε.

Meandrius ſcribit Mileſios ἀπόλλωνι ἡλίῳ pro ſalute ſua immolare. Pherecydes refert Theſea, cum in Cretam ad Minotaurum duceretur, vouiſſe pro ſalute atque reditu ſuo Ἀπόλλωνι ἡλίῳ καὶ Ἀρτέμιδι ἑλίᾳ. Nec mirum ſi gemini effectus variis nominibus celebrantur: cum alios quoque deos ex contrario in eadem re duplici cenſeri & poteſtate accipiamus & nomine; vt Neptunum, quem alias ἐνοσίχθονα, id est, terram mouentem, alias ἀσφαλίωνα, id est, ſtabilientem vocant. item Mercurius hominum mentes vel oculos & excitat & ſopit: vt ait poëta;

Γίλετο δ' ῥάδιον τῆ τ' ἀνδρῶν ὄμματα θέλγει.

vnde & Apollinem, id est, Solem, modo ſoſſpitatem modo peſtem ſignificantibus cognominibus adoramus: cum tamen peſtis quæ ab eo noxiis immittitur aperte hunc deum bonis propugnare ſignificet. hinc eſt quod apud Pachynũ Siciliæ promontorium Apollo Libyſtinus eximia religione celebratur. nam cum Libyci inuaſuri Siciliam claſſem appuliſſent ad id promontorium: Apollo, qui ibi colitur inuocatus ab incolis immiſſa hoſtibus peſte, & pæne cunctis ſubita morte interceptis, Libyſtinus

cognomi-

cognominatus est. Nostris quoque continetur annalibus similis ejusdem dei præsentiæ majestas. nam cum ludi Romæ Apollini celebrarentur, ex vaticinio Marcii vatis carmineque Sibyllino, repentino hostis aduentu plebs ad arma excitata occurrit hosti; eoque tempore nubes sagittarum in aduersos visa ferri & hostem fugauit & victores Romanos ad spectacula dei sospitalis reduxit: hinc intelligitur prœlii causa, non pestilentiæ, sicut quidam æstimant, ludos institutos. Hæc est autem hujus æstimationis ratio; quod tunc sol super ipsũ nostræ habitationis verticem fulget. nam cancer in æstiuo tropico est, in quo meante sole, radii temperatam nostram nõ eminus sed superne demissi rectis fulgoribus lustrant. vnde æstimatum est à nonnullis, ad propitiandum tunc maxime deum caloris Apollinaribus litari. Sed inuenio in litteris hos ludos victoriæ non valetudinis causa, vt quidam annalium scriptores memorant, institutos. bello enim Punico hi ludi ex libris Sibyllinis primũ sunt instituti suadente Cornelio Rufo decemuiro, qui propterea Sibylla cognominatus est; & postea corrupto nomine primus Sylla cœpit vocitari. Fertur autem in carminibus Marcii vatis, cujus duo volumina illata sunt in senatum, inuentum esse ita scriptum, HOSTEM. ROMANI. SI. EX. AGRO. EXPELLERE. VVLTIS. VOMICAM. QVE. QVAE. GENTIVM. VENIT. LONGE. APOLLINI. CENSEO. VOVENDOS. LVDOS. QVI. QVOT. ANNIS. COMITER. FIANT. HIS. LVDIS. FACIENDIS. PRAESIT. IS. PRAETOR. QVI. IVS. POPVLO. PLEBI. QVE. DABIT. SVMMVM. DECEMVIRI. GRAECO. RITV. HOSTIIS. SACRA. FACIANT. HOC. SI. RECTE. FACIETIS. GAVDEBITIS. SEMPER. FIET. QVE. RES. PVBLICA. MELIOR. NAM. IS. DIVOS. EXSTINGVET.

STINGVET. PERDVELLES. VESTROS. QVI. VESTROS. CAMPOS. PASCVNT. PLACIDE. *Ex hoc carmine cum procurandi gratia dies vnus rebus diuinis impensus esset, postea senatusconsultum factum vti Decemuiri, quo magis instruerentur de ludis Apollini agendis reque diuina recte facienda, libros Sibyllinos adirent. in quibus cum eadem reperta nuntiatum esset: censuerunt patres Apollini ludos vouendos faciendosque, inque eam rem duodecim milia aris praetori & duas hostias majores dari: decemviriſque praeceptum est vt Graeco ritu hisce hostiis sacrum facerent Apollini boue aurato & capris duabus albis auratis, Latonae boue femina aurata. ludos in circo populus coronatus spectare iussus. Haec praecipue traditur origo ludorum Apollinarium. Nunc ex aliis quoque hujus dei nominibus eundem esse Apollinem & solem probemus. Loxias cognominatur vt ait Oenopides, ὅτι ἐκπορεύεται ὁ λοξὸν κύκλον ἀπὸ δυσμῶν εἰς ἀνατολὰς κινούμενος, id est, quod obliquum circulum ab occasu ad orientem pergit; aut, vt Cleanthes scribit ἐπειδὴ καθ' ἕλικας κινεῖται. λοξαὶ δὲ αἱ αὐγαί. quod flexuosum pergit iter ἢ ὅτι τὰς λοξὰς ἀκτῖνας ἵησιν ἐφ' ἡμᾶς βορείους ὄντας τόπους ὁ ἥλιος, vel quod transuersos in nos à meridie immittit radios, cum simus ad ipsum septemtrionales. Delius cognominatur ἀπὸ τοῦ δῆλα καὶ φανερὰ πάντα ποιεῖν τῷ φωτί, quod illuminando omnia clara demonstret. φοῖβος appellatur, vt ait Cornificius, ἀπὸ τῆς φοιτᾶν βίᾳ, quod vi fertur. plerique autem à specie & nitore Phoebum, id est, καθαρὸν καὶ λαμπρὸν dictum putant, item Phaneta appellant ἀπὸ τοῦ φαίνειν: & Φαναῖον, ἐπειδὴ φαίνεται νέος, quia sol quotidie renouat sese. vnde Vergilius:* Mane nouum. *Camerienses, qui sacram soli incolunt insulam, ἀειγόνητον Apollini immolant; τὸν ἀεὶ γίγνεσθαι καὶ ἥλιον ἀεὶ φύειν, id est, quod semper exoriens gignitur, quodque ipse gene-*

rat.

nerat vniuersa inseminando, fouendo, producendo, alendo, augendoque. Apollinis Lycii plures accipimus cognominis causas. Antipater Stoicus Lycium Apollinem nuncupatum scribit, ἀπὸ τῆς λαμπούσης πάντα φωτίζοντος ἠλίου. Cleanthes Lycium Apollinem appellatum notat, quia veluti lupi pecora rapiunt ita ipse quoque humorem eripit radiis. prisci Græcorum primam lucem, quæ præcedit solis exortus λύκλα appellauerunt, ἀπὸ τοῦ λαμποῦ, id est temporis: hodieque lycophos cognominant. de quo tempore ita poëta scribit:

Ἠως δ' ἔτ' ἄρτι ἠΐθεος, ἔτι δ' ἀμφιλύκη νύξ,

idem Homerus;

Εὖχετο δ' Ἀπόλλωνι λυκηγενεῖ κλυτοτόξῳ.

quod significat, τῷ φωτοῦντι τῷ λύκλῳ, id est, qui generat exortu suo lucem. radiorum enim splendor propinquantem solem longe lateque præcedens, atq; caliginem paulatim extenuans tenebrarum, parit lucem. neque minus Romani vt pleraque alia ex Græco, ita lucem videntur à lyce figuraſſe. Annum quoque vetustissimi Græcorum λυκάβαντα appellant, ἀπὸ τοῦ λύκου, id est, sole βαινόμενον καὶ μετρούμενον. λύκον autem solem vocari etiam Lycopolitana Thebaidos ciuitas testimonio est: quæ pari religione Apollinem, itemq; lupum, hoc est λύκον, colit, in vtroque solem venerans; quod hoc animal rapit & consumit omnia in modum solis, ac plurimũ oculorum acie cernens tenebras noctis euincit. ipsos quoque λύκους ἀπὸ τοῦ λύκου, id est, à prima luce appellatos quidam putant: quia hæ feræ maxime id tempus aptũ rapiendo pecori obseruant, quod antelucanum post nocturnam famem ad pastum stabulis expellitur. Apollinem πατρῷον cognominauerunt non propria gentis vnius aut ciuitatis religione, sed vt auctorem progenerandarum omnium rerum; quod sol humoribus exsiccatis ad progenerandum omnibus præbuit causam, vt ait Orpheus:

Πατρὸς

Πατρὸς ἔχοντα νόον ἠῢ ὄπῐδρονα βελῶν.

vnde nos quoque Ianum patrem vocamus Solem sub hac appellatione venerantes. Νόμιον Ἀπόλλωνα *cognominauerunt nõ ex officio pastorali, & fabula, per quam fingitur Admeti regis pecora pauisse; sed quia sol pascit omnia quæ terra progenerat. vnde non vnius generis sed omnium pecorum pastor canitur. vt apud Homerum Neptuno dicente:*

Φοῖβε, σὺ δ' εἰλίποδας ἕλικας βοῦς βυκολίεσκες.

Atque idem apud eundem poëtam equarum pastor significatur, vt ait:

Τὰς δὲ Πιερίηθεν ἀργυρότοξος Ἀπόλλων,
Ἀμφὶ θηλείας, φόρτον Ἄρηος φορεύσας.

præterea ades, vt ouium pastoris, sunt apud Camirenses, ἔπι μηλίᾳ, *apud Naxios* ποιμνίᾳ: *itemque deus* ἀγροκόμας *colitur, & apud Lesbios* ναπαῖος. *& multa sunt cognomina per diuersas ciuitates ad dei pastoris officium tendentia. quapropter vniuersi pecoris antistes & vere pastor agnoscitur. Apollo* ἑλιαδὴς *appellatur,* ἀπὸ τῶν εἱλίπτιδος θεοῦ τινὰ γλῶ, *quod æterno circa terram meatu veluti volui videtur: vt ait Euripides;*

Ἥλιε θοαῖς ἵπποισιν ἑλίσσων φλόγα.

ἢ ὅτι σωαλιδεύει πολλοῦ πυρὸς ἐπολεῖ: *vt ait Empedocles;*

Οὕνεκ' ἀναλιδεῖς μέγαν ἔρανον ἀμφιπολεύει,

ἀπὸ τ' ἄλλων ἀπὸ τῶν σωαλίσκειν καὶ σωαδροίζειν τοὺς ἀνθρώπους, ὅταν ἀναλείλῃ, *quod exoriens homines conducit in cœtum. Apollo chrysocomes cognominatur, à fulgore radiorum, quas vocant comas aureas solis. vnde &* ἀκερσεκόμης, *quod numquam radij possint à fonte lucis auelli: item argyrotoxus; quod enascens per summum orbis ambitum velut arcus quidam figuratur alba & argentea specie; ex quo arcu radii in modum emicant sagittarum. Smyntheus cognominatur;* ὅτι ζίων θεῖ: *quia*

quia feruens currit : χαρτῆς, *ὅτι καίομαι ὀξέως*: *vel quod, cum omnia ardentia consumantur, hic suo calore candens semper nouus constat. item*, Ἀπόλλων σκιάλλις, *ὅτι τὰς κινήσεις ἀλλοίας ποιεῖ, semper nobis ab austro currens.* Δυμβρεῖς Ἀπόλλων, *ὁ τὰς ὄμβρους διδούς, quod est deus imbricitor.* Ἀπόλλων φιλύσιος, *quod lumen ejus exoriens amabile amicissima veneratione consalutamus.* Ἀπόλλων πύθιος, ἐκ τοῦ πύσεως, *id est, non à consultatione oraculorum dictus à physicis æstimatur: sed* ἀπὸ τοῦ πύθειν, *id est, σήπειν, quod numquam sine vi caloris efficitur. hinc ergo* πύθιον *dictum æstimant: licet hoc nomen ex nece draconis inditum deo Græci fabulentur. quæ tamen fabula non abhorret ab intellectu naturalis arcani. quod apparebit si percurratur ordo, qui de Apolline nascente narratur, sicut paulo superius enarraturum me esse promisi. Latonæ Apollinem Dianamque paritura Iuno dicitur obstitisse. sed, vbi quandoque partus effusus est, draconem ferunt qui* πύθων *vocitabatur inuasisse cunas deorum; Apollinemque in prima infantia sagittis beluam confecisse. quod ita intelligendum naturalis ratio demonstrat. namque post chaos vbi primum cœpit confusa deformitas in rerum formas & in elementa nitescere, terraque adhuc humida substantia molli atque instabili sede nutaret, conualescente paulatim ætherio calore, atque inde seminibus in eam igneis defluentibus hæc sidera edita esse creduntur, & solem quidem maxima vi caloris in superna raptum; lunam vero humidiore & velut femineo sexu naturali quodam pressam tepore inferiora tenuisse; tamquam ille magis substantia patris constet, hæc matris. siquidem Latonam physici volunt terram videri; cui diu interuenit Iuno ne numina quæ diximus ederentur; hoc est, aër qui tunc humidus adhuc grauisque obstabat ætheri ne fulgor luminum per humosi aëris densitatem tamquam*

quam è cujusdam partus progressione fulgeret. sed divinæ providentiæ vicit instantia, quæ creditur juvisse partum; ideo in insula Delo, ad confirmandam fidem fabulæ, ades providentiæ, quam ναὸν προνοίας ἀδύτου appellant, apta religione celebratur. propterea in insula dicuntur nati; quod ex mari nobis oriri videntur. hæc insula ideo Delos vocatur; quia ortus & quasi partus luminum omnia facit δῆλα, id est, aperta clarescere. Hæc est autem de nece draconis ratio naturalis, ut scribit Antipater Stoicus. nam terræ adhuc humida exhalatio meando in supera volubili impetu, atque inde sese, postquam calefacta est, instar serpentis mortiferi in infera revoluendo corrumpebat omnia vi putredinis, quæ non nisi ex calore & humore generatur; ipsumque solem densitate caliginis obtegendo, videbatur quodammodo lumen ejus eximere. sed divino feruore radiorum tandem velut sagittis incidentibus extenuata, exsiccata, enecta, interempti draconis ab Apolline fabulam fecit. Est & alia ratio draconis perempti. nam solis meatus, licet ab ecliptica linea numquam recedat, sursum tamen ac deorsum ventorum vices certa deflexione variando, iter suum velut flexum draconis involuit. unde Euripides;

Πνεύμωσι δ' δράκων ὅλον ἡγεῖται [δ'] πτερωμόρφοις
Ωκυῖς ζεύγνυς ἁρμονίᾳ πολύαρτον ὄχημα.

sub hac ergo appellatione cælestis itineris sol cum confecisset suum cursum, draconem confecisse dicebatur. inde fabula exorta est de serpentis nece. Sagittarum autem nomine non nisi radiorum jactus ostenditur: qui tunc longissimi intelliguntur, quo tempore altissimus sol diebus longissimis solstitio æstivo conficit annuum cursum. inde ἑκηβόλος & ἑκατηβόλος dictus ἑκάθεν τὰς ἀκτῖνας βάλλων, è longissimo altissimoque radios in terram usque demittens. De Pythii cognomine sufficere ista possent; ni hæc quoque se ratio ejusdem appellationis ingereret.

reret. cum enim sol in signo cancri æstiuum solstitium facit in quo est longissimi diei terminus, & inde retrogressum agit ad diminutionem dierum, Pythius eo tempore appellatur, ὡς πύματον δέον, ὅ ἐστι τὸν πλεῖστον ἡμῶν τέλεσαι. Idem ei nomen conuenit & cum capricornum rursus ingrediens vltimum breuissimi diei cursum intelligitur peregisse, & ideo in alterutro signorum peracto annuo spatio draconem Apollo, id est, flexuosum iter suum, ibi conficisse memoratur. hanc opinionem Cornificius in etymis retulit. Ideo autem his duobus signis, quæ portæ solis vocantur, cancro & capricorno hæc omnia contigerunt; quod cancer animal retro atque oblique cedit, eademq; ratione sol in eo signo obliquum, vt solet, incipit agere retrogressum. caprea vero consuetudo hæc in pastu videtur, vt semper altum pascendo petat. sed & sol in capricorno incipit ab imis in alta remeare. Ἀπόλλωνα διδυμαῖον vocant, quod geminam speciem sui numinis præfert ipse illuminando formandoque lunam. etenim ex vno fonte lucis gemino sidere spatia diei & noctis illustrant. vnde & Romani solem sub nomine & specie Iani, Didymæi Apollinis appellatione venerantur. Ἀπόλλωνα λύκειον vocant; quod quæ obscura sunt claritudine lucis ostendit, ἀπὸ τῆς λυκῶν ἀφανῆ; aut, vt Numenio placet, quasi vnum & solum. ait enim prisca Græcorum lingua λύκειον vnum vocari. vnde & frater, inquit, ἀλλοφὸς dicitur, quasi jam non vnus. Hierapolitani præterea, qui sunt gentis Assyriorum, omnes solis effectus atque virtutes ad vnius simulacri barbati speciem redigunt; eundemque Apollinem appellant. hujus facies prolixa in acutum barba figurata est, eminente super caput calatho. simulacrum thorace munitum est. dextera erectam tenet hastam superstante victoriæ parvulo signo: sinistra floris porrigit speciem: summisque ab humeris gorgoneum velamentum

tum redimitum anguibus tegit scapulas. aquilæ propter exprimunt instar volatus: ante pedes imago feminea est; cujus dextera lævaque sunt signa feminarum. ea cingit flexuoso volumine draco. radios in terram supernè jaci barba demissa significat. calathus aureus surgens in altum monstrat atheris summam; unde solis creditur esse substantia. hastæ atque loricæ argumento imago adjungitur Martis; quem eumdem ac solem esse procedens sermo patefaciet. victoria testatur cuncta summitti hujus sideris potestati. floris species florem rerum protestatur, quas hic deus inseminat, progenerat, fouet, nutrit, maturatque. species feminea terræ imago est, quam sol desuper illustrat. signa duo æque feminea quibus ambitur, hylen naturamque significant consamulantes: & draconis effigies flexuosum iter sideris monstrat. aquilæ propter altissimam velocitatem volatus, altitudinem solis ostendunt. addita est gorgonea vestis, quod Minervæ quam hujus præsidem accipimus, solis virtus sit: sicut & Porphyrius testatur Mineruam esse virtutem solis, quæ humanis mentibus prudentiam subministrat. nam ideo hæc dea Iouis capite prognata memoratur, id est, de summa atheris parte edita, unde origo solis est.

CAP. XVIII.

Liberum quoque patrem, eum ipsum esse deum quem Solem.

HÆc, quæ de Apolline diximus, possunt etiam de Libero patre dicta æstimari. nam Aristoteles, qui theologumena scripsit, Apollinem & Liberum patrem unum eundemque deum esse, cum multis argumentis asserat, etiam apud Ligyreos ait in Thracia esse adytum Libero consecratum, ex quo reddantur

oracula. sed in hoc adyto vaticinaturi plurimo mero sumpto, vti apud Clarium aqua potata, effantur oracula. apud Lacedæmonios etiam in sacris, quæ Apollini celebrant Hyacinthia vocantes, hedera coronantur Bacchico ritu. item Bœotii Parnasum montem Apollini sacratum esse memorantes, simul tamen in eodem & oraculum Delphicum & speluncas Bacchicas vni deo consecratas colunt. vnde & Apollini & Libero patri in eodem monte res diuina celebratur. Quod cum & Varro & Granius Flaccus affirment, etiam Euripides his docet, Διόνυσος δύρσοισι ν̓ πεύκων ἄρεσι καδαπὸς, ἐν πεύκαισι παρνασσὸν καλαπηδᾷ χορδίων In hoc monte Parnaso Bacchanalia alternis annis aguntur: vbi & Satyrorum, vt affirmant, frequens cernitur cœtus, & plerumque voces propriæ eorum exaudiuntur: itemque cymbalorum crepitus ad aures hominum sæpe perueniunt. & , ne quis opinetur diuersis dis Parnasum montem dicatum, idem Euripides in Licymnio Apollinem Liberumque vnum eumdemque deum esse significans scribit,

Δίσσοτε φιλόδαφνε, Βάκχε, Παιὰν, Ἀπόλλων, ὦ λυρε.

ad eandem sententiam Æschylus:

Ὁ κισσοῖς Ἀπόλλων, ὁ καλαῖσθ-, ὁ μάντις.

sed licet illo prius asserto eundem esse Apollinem ac solem, edoctoque postea ipsum esse Liberum patrem qui Apollo est, nulla ex his dubitatio sit solem ac Liberum patrem ejusdem numinis habendum: absolute tamen hoc argumentis liquidioribus adstruetur. in sacris enim hac religiosi arcani obseruatio tenetur, vt sol, cum in supero, id est, in diurno hemisphærio est; Apollo vocitetur: cum in infero, id est nocturno, Dionysius, qui est Liber pater, habeatur. item Liberi patris simulachra partim puerili ætate partim iuuenili fingunt, præterea barbata specie, senili quoque, vti Graci ejus quem Baccæa, item quem Brisea appellant, & vt in Campania

Neapolitani

Neapolitani celebrant Hebona cognominantes. Hæ autem ætatum diuersitates ad solem referuntur, vt paruulus videatur hiemali solstitio, qualem Ægyptii proferunt ex adyto die certa; quod tunc breuissimo die veluti paruus & infans videatur: exinde autem procedentibus augmentis æquinoctio vernali similiter atque adolescentis adipiscitur vires, figuraque iuuenis ornatur. postea statuitur ejus ætas plenissima effigie barbæ solstitio æstiuo; quo tempore summum sui consequitur augmentum. exinde per deminutiones dierum veluti senescenti quarta forma deus figuratur. Item in Thracia eundem haberi solem atque Liberum accipimus; quem illi Sebadium nuncupantes, magnifica religione celebrant, vt Alexander scribit: eique deo in colle Zilmisso ades dicata est specie rotunda; cujus medium interpatet tectum. rotunditas adis monstrat hujusce sideris speciem: summoque tecto lumen admittitur, vt appareat solem cuncta vertice summo lustrare lucis immissu, & quia oriente eo vniuersa patefiunt. Orpheus quoque solem volens intelligi ait inter cetera:

Τήκων αἰδέρα δῖον, ἀκίνητον φλὸξ ἑόντα.
Ἐξαπίφλως θνητοῖσιν ὥραν κάλλιστον ἰδέσθαι,
Ὃν δὴ νῦν καλέουσι φάνητά τε καὶ Διόνυσον,
Εὐβουλήν τ' ἄνακτα, καὶ ἀνταύγειαν ἀρίδηλον.
Ἄλλοι δ' ἄλλο καλοῦσιν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων.
Πρῶτος δ' ἐς φάος ἦλθε, Διόνυσος δ' ἐπεκλήσθη,
Οὕνεκα διὰ τοῦ καὶ ἀπείρονα μακρὸν ὄλυμπον.
Ἀλλαχθεὶς δ' ὄνομ' ἔσχε περισωτυμίας πρὸς ἕκαστον
Παντοδαπὰς κατὰ χώρους, ἀμειβομένοιο χρόνοιο.

phaneta dixit solem ἀπὸ τῆ φωτὸς καὶ φαεσφόρου, id est, à lumine atque illuminatione, quia cunctis visitur cuncta conspiciens Dionysos, vt ipse vates ait, ἀπὸ τῆ διὰ τοῦ καὶ περιφέρεσθαι, id est, quod circumferatur in ambitum. vnde Cleanthes ita cognominatum scribit ἀπὸ τῆ διαύσαι, quia

quotidiano impetu ab oriente ad occasum diem noctemque faciendo, cæli conficit cursum. physici Διόνυσον, *διὸς νοῦ, quia solem, mundi mentem esse dixerunt. mundus autem vocatur cælum, quod appellant Ionem, unde Aratus de cælo dicturus ait:*

Ἐκ Διὸς ἀρχώμεθα.

Liber à Romanis appellatur; quod liber & vagus est, vt ait Nævius:

Hæc qua sol vagus igneas habenas
Immittit propius, jugatque terræ,

idem versus Orphici διονῦσα *vocantes boni consilii hunc deum præstitem monstrant. nam, si concepit mentis consilia nascuntur; mundi autem mentem solem esse opinantur auctores, à quo in homines manat intelligendi principium: merito boni consilii solem antistitem crediderunt. Solem liberum esse manifeste pronuntiat Orpheus hoc versu:*

Ἡλιος ὃν Διόνυσον ὀπιπαζειν καλέουσιν.

& is quidem versus absolutior. ille vero ejusdem vatis operosior;

Εἷς Ζεύς, εἷς Ἅιδης, εἷς Ἥλιος, εἷς Διόνυσος.

hujus versus auctoritas fundatur oraculo Apollinis Clarii; in quo aliud quoque nomen Soli adiicitur, qui in isdem sacris versibus inter cetera vocatur ἰάω. namque consultus Apollo Clarius quis deorum habendus sit, qui vocatur ἰάω ita effatus est:

Ὄφρα μὲ διδῶτας ἐχεῶ νηπαθίᾳ κύδιον.
Ἐν δ' ἀπάτῃ παύρη σώτειρα χθὼν ἀλαπαδνός.
Φράζεο τ' πάντων ὕπατον θεὸν ἔμμεν ἰάω,
Χείματι μὲν τ' Ἄιδην, δία δ' ἔαρος ἀρχόμενοιο,
Ἥλιον ἠδὲ θέρεος, μετοπώρηδ' ἀζρὸν ἰάω.

Hujus oraculi vim numinis nominisque interpretationem, qua Liber pater & Sol ἰάω significatur, exsecutus est Cornelius Labeo in libro cui titulus est, De oraculo Apollinis

Apollinis Clarii. *Item Orpheus, Liberum atque Solem vnum esse deum eundemque demonstrans, de ornatu vestituque ejus in sacris Liberalibus ita scribit:*

Ταῦτά γε πάντα πιλεῖν ἱερᾷ σκάφῃ πυκάσαστα
Σῶμα διὸς πλάτῃσι ἐειμένος ἠελίοιο.
Πρῶτα μὲν ἀμφιφαεῖς ἐναλίγκιον ἀκτίνεσσιν
Πέπλον φοινίκεον πυκτίτεινον ἀμφιβαλίδος.
Αὐτὰρ ὑπερθε νεφροῖο παναίολα δρυὸ κλαδᾶσαι
Δέρμα πολύσκιπτον θηρὸς χτ' ἀξέμεν ὤμου,
Ἄορον δαιδαλέον μίτρῃ τε σάλευε,
Εἶτα δ' ὑπερθε νεφρὸς χρύσιον ζωστῆρα βαλίδος
Παμφανόωντα πέλεκ εἴρειν φορέειν μέγα σῆμα
Εὐθὺς ἄτ' ἐκ πηγέων γαίης φαέθων ἀνορούσας
Χρυσείαις ἀκτῖσι βάλλῃ ῥόον ὠκεανοῖο,
Αὐγὴ δ' ἄσπετος ἥ, ἀνὰ δ' ὄμβρια ἀμφιμιγῆσα
Μαρμαίρῃ δίηνεν ἑλισσομένη χτ' κύκλος,
Πρόδρι διῦ. ζώνη δ' ἀρ' ὑπὸ εἴρειν ἀμετρήτην
Φαίνετ' ἀρ' ὀκεανοῦ κύκλος, μέγα δαῦμ' ἐσιδέσθαι.

Hinc & Vergilius sciens Liberum patrem Solem esse & Cererem Lunam, qui pariter fertilitatibus glebæ & maturandis frugibus vel nocturna temperamento vel diurno calore moderantur,

Vestro, *ait*, si munere Tellus
Chaoniam pingui glandem mutauit aristâ.

Solem vero terrenæ esse fecunditatis auctorem idem poëta profano mox docuit exemplo, cum ait:

Sæpe etiam steriles incendere profuit agros.

& reliqua. Si enim hominum commento ignis adhibitus multiplex præstat auxilium: quid adscribendum est ætherio solis calori?

CAP. XIX.

Ne Martis quidem aut Mercurii aliud esse numen quam Solem.

QVÆ *de Libero patre dicta sunt haec Martem eundem ac solem esse demonstrant. siquidem plerique Liberum cum Marte conjungunt, vnũ deum esse monstrantes. vnde Bacchus* ἐνυάλιος *cognominatur; quod est inter propria Martis nomina. colitur etiam apud Lacedæmonios simulacrum Liberi patris hasta insigne non thyrso. sed & cum thyrsum tenet, quid aliud quam latens telum gerit, cujus mucro hedera lambente protegitur? quod ostendit vinculo quodam patientiæ obligandos impetus belli. habet enim hedera vinciendi obligandique naturam; necnon & calor vini, cujus Liber pater auctor est, sæpe homines ad furorem bellicum vsque propellit. igitur propter cognatum vtriusque effectus calorem Martem ac Liberum vnum eundemque deum esse voluerunt. certe Romani vtrumque patris appellatione venerantur, altrum Liberum patrem, alterum Marspitrem, id est, Martem patrem cognominantes. hinc etiam Liber pater bellorum potens probatur; quod eum primum ediderunt auctorem triumphi. Cum igitur Liber pater idem ac Sol sit, Mars vero idem ac Liber pater: Martem Solem esse quis dubitet? Accitani etiam Hispana gens, simulacrum Martis radiis ornatum maxima religione celebrant Neton vocantes. & certe ratio naturalis exigit vt di caloris cœlestis parentes magis nominibus quam re substantiaque diuisi sint. feruorem autem, quo animus excandescit excitaturque alias ad iram, alias ad virtutes, nonnumquam ad temporalis furoris excessum, per quas res etiam bella nascuntur, Martem cognominauerunt. cujus*

vim

vim poëta exprimendo & similitudini ignis applicando ait:

Μαίνετο δ' ὡς ὅτ' ἄρης ἐγχέσπαλος ἢ ὀλοὸν πῦρ.

In summa pronunciandum est effectum solis, de quo feruor animorum, de quo calor sanguinis excitatur, Martem vocari. Vt vero Mercurius Sol probetur superius edocta suffragio sunt. eumdem enim esse Apollinem atque Mercurium vel hinc apparet: quod apud multas gentes stella Mercurii ad Apollinis nomen refertur; & quod Apollo Musis præsidet; Mercurius sermonem, quod est Musarum munus, impertit. præter hoc quoque Mercurium pro sole censeri multa documenta sunt. primum; quod simulacra Mercurii pinnatis alis adornantur, quæ res monstrat Solis velocitatem. nam quia mentis potentem Mercurium credimus, appellatumque ita intelligimus ἀπὸ τοῦ ἑρμηνεύειν, & sol mundi mens est, summa autem est velocitas mentis vt ait Homerus;

ὠκὺ πτερὸν ἠὲ νόημα,

ideo pinnis Mercurius quasi ipsa natura solis ornatur. Hoc argumentum Ægyptii lucidius absoluunt ipsius solis simulacra pinnata fingentes; quibus color apud illos non vnus est. alterum enim cærula specie, alterum clara fingunt; ex his clarum superum & cæruleum inferum vocant. inferi autem nomen Soli datur, cum in inferiore hemisphærio, id est, hiemalibas signis cursum suum peragit; superi, cum partem Zodiaci ambit æstiuam. Eadem circa Mercurium sub alia fabula fictio est, cum inter superos & inferos deos administer ac nuntius æstimatur. Argiphontes præterea cognominatur nō quod Argum peremerit, quem ferunt per ambitum capitis multorum oculorum luminibus ornatum, custodisse Iunonis imperio Inachi filiam Io eius deæ pellicem conuersam in bouis formam: sed sub hujuscemodi fabula Argus est cælum stellarum luce distinctum; quibus

ineſſe quadam ſpecies cæleſtium videtur oculorum. cælum autem Argum vocitari placuit à candore & velocitate παρὰ τὸ λευκὸν καὶ ταχύ. Et videtur terram deſuper obſeruare: quam Ægyptii, hieroglyphicis litteris cum ſignare volunt, ponunt bouis figuram. is ergo ambitus cæli ſtellarum luminibus ornatus tunc æſtimatur enectus à Mercurio, cum ſol diurno tempore obſcurando ſidera velut enecat, vi luminis ſui conſpectum eorum auferendo mortalibus. pleraque etiam ſimulacra Mercurii quadrato ſtatu figurantur ſolo capite inſignita & virilibus erectis. quæ figura ſignificat Solem mundi eſſe caput & rerum ſatorem, omnemque vim ejus non in quodam diuiſorum miniſterio membrorum, ſed in ſola mente conſiſtere, cujus ſedes in capite eſt. quatuor latera eadem ratione finguntur, qua & tetrachordum Mercurio creditur attributum. quippe ſignificat hic numerus vel totidem plagas mundi, vel quatuor vices temporum, quibus annus includitur; vel quod duobus æquinoctiis duobuſque ſolſtitiis ζωδιακὸς ratio diſtincta eſt: vt lyra Apollinis chordarum ſeptem tot cæleſtium ſphærarum motus præſtat intelligi, quibus Solem moderatorem natura conſtituit. in Mercurio ſolem coli etiam ex caduceo claret, quod Ægyptii in ſpecie draconum maris & feminæ conjunctorum figurauerunt Mercurio conſecrandum. hi dracones parte media voluminis ſui inuicem nodo, quem vocant Herculis, obligantur; primæque partes eorum reflexæ in circulum preſſis oſculis ambitum circuli jungunt: & poſt nodum caudæ reuocantur ad capulum caduceï; ornanturque alis ex eadem capuli parte naſcentibus. Argumentum caducei ad genituram quoque hominum, quæ geneſis appellatur, Ægyptii protendunt deos præſtites homini naſcenti quatuor adeſſe memorantes, δαίμονα, τύχην, ὄρεξιν, ἀνάγκην: & duo priores Solem ac Lunam

intelligi

intelligi volunt, quod Sol auctor spiritus caloris ac luminis humanæ vitæ genitor & custos est; & ideo nascentis dæmon, id est, deus creditur: Luna τύχη; quia corporum præsul est, quæ fortuitorum varietate jactantur: amor osculo significatur; necessitas nodo. cur pinnæ adiiciantur jam superius absolutum est. Ad huiusmodi argumenta draconum præcipue volumen electum est propter iter utriusque sideris flexuosum.

CAP. XX.

Quin Æsculapium quoque, & Salutem, & Herculem, & cum Iside, ipsum etiam Serapin, alios quam Solem deos non esse.

HINC est quod simulacris Æsculapii & Salutis draco subjungitur; quod hi ad Solis naturam Lunæque referuntur. & est Æsculapius vis salubris de substantia solis subueniens animis corporibusque mortalium: Salus autem natura lunaris effectus est, quo corpora animantium juuantur salutifero firmata temperamento. ideo ergo simulacris eorum junguntur figuræ draconum; quia præstant vt humana corpora velut infirmitatis pelle deposita, ad pristinum reuiresçant virorem, vt viresçunt dracones per annos singulos pelle senectutis exuta, propterea & ad ipsum solem species draconis refertur; quia Sol semper velut a quadam ima depressionis senecta in altitudinem suam vt in robur reuertitur juuentutis. Esse autem draconem inter præcipua solis argumenta, etiam nominis fictione monstratur, quod sit nuncupatus ἀπὸ τοῦ δέρκειν, id est, videre. nam ferunt hunc serpentem acie acutissima & peruigili naturam sideris huius imitari; atque ideo ædium, adytorum, oraculorum, thesaurorum custodiam draconibus assignari. Æsculapium vero eundem esse atque Apollinem

non

non solum hinc probatur quod ex illo natus creditur; sed quod ei & jus diuinationis adjungitur. nam Apollodorus in libris quibus titulus est περὶ θεῶν *scribit quod Æsculapius diuinationibus & auguriis præsit. nec mirum: siquidem medicinæ atque diuinationum consociatæ sunt disciplinæ, nam medicus vel commoda vel incommoda in corpore futura prænoscit; sicut ait Hippocrates oportere medicum dicere de agro,* τάδε παρεόντα καὶ τὰ ὀπίσω γενόμενα καὶ τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι, *id est,*

Quæ sint, quæ fuerint, quæ mox ventura sequentur.

quod congruit diuinationibus, quæ sciunt.

τά τ' ἐόντα, τά τ' ἐσσόμενα, πρό τ' ἐόντα.

Sed nec Hercules à substantia solis alienus est. quippe Hercules ea est solis potestas, quæ humano generi virtutem ad similitudinem præstat deorum. Nec æstimes Alcmena apud Thebas Bœotias natum solum vel primum Herculem nuncupatum. immo post multos atque postremus ille hac appellatione dignatus est honoratusque hoc nomine; quia nimia fortitudine meruit nomen dei virtutem regentis. ceterum deus Hercules religiose quidem & apud Tyron colitur: verum sacratissima & augustissima Ægyptii eum religione venerantur, vltraque memoriam quæ apud illos retro longissima est, vt carentem initio colunt. Ipse creditur & gigantas interemisse cum cælo propugnaret, quasi virtus deorum. gigantas autem quid aliud fuisse credendum est quam hominum quandam impiam gentem deos negantem; & ideo æstimatam deos pellere de cælesti sede voluisse? horum pedes in draconum volumina desinebant. quod significat nihil eos rectum nihil superum cogitasse, totius vitæ eorum gressu atque processu in inferna mergente. ab hac gente sol pœnas debitas vi pestiferi caloris exegit. Et reuera Herculem solem esse vel

ex no-

ex nomine claret. Heracles enim quid aliud est nisi heras, id est, aëris cleos: quæ porro alia aëris gloria est nisi solis illuminatio; cujus recessu profunditate occulitur tenebrarum? Præterea sacrorum administrationes apud AEgyptios multiplici actu multiplicem dei asserunt potestatem, significantes Herculem hunc esse τὸν θεὸν τὸν διὰ πάντων ἥλιον. Ex re quoque alibi terrarum gesta argumentum non vile colligitur. nam Theron rex Hispaniæ citerioris, cum ad expugnandum Herculis templum ageretur furore instructus exercitu nauium; Gaditani ex aduerso venerunt prouecti nauibus longis: commissoque prælio adhuc æquo Marte exsistente pugna subito in fugam versæ sunt regiæ naues; simulque improuiso igne correptæ conflagrauerunt. paucissimi, qui superfuerant, hostium capti indicauerunt apparuisse sibi leones proris Gaditanæ classis superstantes, ac subito suas naues immissis radiis quales in Solis capite pinguntur exutas. Eidem AEgypto adjacens ciuitas, quæ conditorem Alexandrum Macedonem gloriatur, Sarapin atque Isin cultu pæne attonita veneratione obseruat: omnem tamen illam venerationem Soli se sub illius nomine testatur impendere, vel dum calathum capiti ejus infigunt, vel dum simulacro signum tricipitis animantis adjungunt; quod exprimit medio eodemque maximo capite leonis effigiem. dextera parte caput canis exoritur mansuetæ specie blandientis: pars vero læua cernicis rapacis lupi capite finitur; easque formas animalium draco connectit volumine suo capite redeunte ad dei dexteram qua compescitur monstrum. Ergo leonis capite monstratur præsens tempus: quia conditio ejus inter præteritum futurumque actu præsenti valida feruensque est. sed & præteritum tempus lupi capite signatur, quod memoria rerum transactarum rapitur & auferitur. item canis blandientis effigies futuri temporis

designat

designat euentum; de quo nobis spes licet incerta blanditur, tempora autem cui nisi proprio famularentur auctori? cujus vertex insignitus calatho & altitudinem sideris monstrat, & potentiam capacitatis ostentat: quia in eum omnia terrena redeunt dum immisso calore rapiuntur. Accipe nunc quid de Sole vel Sarapi pronuntietur oraculo. nam Sarapis, quem Ægyptii deum maximum prodiderunt, oratus à Nicocreonte Cypriorum rege quis deorum haberetur his versibus, sollicitam religionem regis instruxit:

Εἰμὶ θεὸς πιόσδι μαθεῖν, οἷον κ' ἐγὼ εἶπω.
Οὐρανίος κόσμου κεφαλὴ, ῥαστὴρ δ' ἁλάοσα,
Γαῖα δέ μοι σῶμα εἰσὶ, τὰ δ' ἔνδοθεν ὠκεανίη.
Ὀμμά τι πλαυγὲς, λαμπρὸν φάος ἠελίοιο.

ex his apparet Sarapis & solis vnam & individuam esse naturam. Isis juncta religione celebratur, qua est vel terra vel natura rerum subjacens Soli. hinc est quod continuatis vberibus corpus dea omne densetur, quia terra vel rerum natura altu nutritur vniuersitas.

CAP. XXI.

Adonin, Attinem, Osirin, & Horum, aliud non esse quam Solem. Præterea & duodecim signa Zodiaci ad naturam Solis referri.

ADONIN *quoque Solem esse non dubitabitur inspecta religione Assyriorum; apud quos Veneris Architidis & Adonis maxima olim veneratio viguit, quam nunc Phœnices tenent. nam physici terra superius hemisphærium, cujus partem incolimus, Veneris appellatione coluerunt; inferius vero hemisphærium terræ Proserpinam vocauerunt. ergo apud Assyrios siue Phœnicas lugens inducitur dea: quod Sol annuo gressu per duodecim signorum ordinem pergens partem*

quoque

quoque hemisphærii inferioris ingreditur; quia de duodecim signis Zodiaci sex superiora sex inferiora censentur: & cum est in inferioribus & ideo dies breviores facit, lugere creditur dea, tamquam Sole raptu mortis temporalis amisso à Proserpina retento; quam numen terræ inferioris circuli & antipodum diximus. rursumque Adonin redditum Veneri credi volunt, cum sol eiectis sex signis inferioris ordinis incipit nostri circuli lustrare hemisphærium cum incremento luminis & dierum. ab apro autem tradunt interemptum Adonin, hiemis imaginem in hoc animali fingentes; quod aper hispidus & asper gaudet locis humidis & lutosis pruinaque contectis, proprieque hiemali fructu pascitur glande. ergo hiems veluti vulnus est solis, quæ & lucem ejus nobis minuit & calorem; quod utrumque animantibus accidit morte. Simulacrum hujus deæ in monte Libano fingitur capite obnupto, specie tristi, faciem manu læua intra amictum sustinens, lachrymæ visione conspicientium manare creduntur. quæ imago præter quod lugentis est, vt diximus, deæ, terræ quoque hiemalis est; quo tempore obnupta nubibus sole viduata stupet, fonteſque veluti terræ oculi vberius manant, agrique interim suo cultu vidui mæstam faciem sui monstrant. Sed cum sol emersit ab inferioribus partibus terræ, vernalisque æquinoctii transgreditur fines augendo diem: tunc est & Venus læta & pulchra virent arua segetibus, prata herbis, arbores foliis. ideo majores nostri Aprilem mensem Veneri dicauerunt. Similiter Phryges fabulis & sacrorum administrationibus immutatis, circa matrem deûm & Attinem eadem intelligi præstant. quis enim ambigat matrem deûm terram haberi? Hæc dea leonibus vehitur, validis impetu atque feruore animalibus; quæ natura cæli est, cujus ambitu aër continetur qui vehit terram. Solem vero sub

nomine Attinis ornant fistula & virga. fistula ordinem spiritus inæqualis ostendit: quia venti, in quibus nulla æqualitas est, propriam sumunt de sole substantiam. virga potestatem solis asserit quì cuncta moderatur. præcipuam autem Solis in his ceremoniis verti rationem hinc etiam potest colligi; quod ritu eorum catabasi finita, simulationeque luctus peracta, celebratur lætitiæ exordium ad octauum Kalendas Aprilis, quem diem Hilaria appellant, quo primum tempore sol diem longiorem nocte protendit. idem sub diuersis nominibus religionis effectus est apud AEgyptios, cum Isis Osirin luget. nec in occulto est neque aliud esse Osirin quam Solem, nec Isin aliud esse quam terram, vt diximus, naturamve rerum: eademque ratio quæ circa Adonin & Attinem vertitur in AEgyptia quoque religione luctum & lætitiam vicibus annuæ administrationis alternat. hinc Osirin AEgyptii, vt solem esse asserant, quotiens hieroglyphicis litteris suis exprimere volunt, insculpunt sceptrum; inque eo speciem oculi exprimunt, & hoc signo Osirin monstrant; significantes hunc deum Solem esse, regalique potestate sublimem cuncta despicere: quia Solem Iouis oculum appellat antiquitas. Apud eosdem Apollo, qui est Sol, Horus vocatur, ex quo & horæ vigintiquatuor, quibus dies noxq; conficitur, nomen acceperunt: & quatuor tempora, quibus annuus orbis impletur, horæ vocantur. Idē Ægyptii volentes ipsius Solis nomine dicare simulacrum, figurauere raso capite, sed dextra parte crine remanente. seruatus crinis docet Solem naturæ rerum numquam esse in operto. dempti autem capilli residente radice monstrant hoc sidus etiam tempore quo non visitur à nobis rursum emergendi, vti capillos, habere substantiam. eodem argumento significatur & tempus quo angusta lux est; cum velut abrasis incrementis naturæque manente

rente exstantia, ad minimum diei sol peruenit spatium; quod veteres appellauere brumale solsticium; brumam à breuitate dierum cognominantes, id est, βραχὺ ἦμαρ: ex quibus latebris vel angustiis rursus emergens ad æstiuum hemisphærium tanquam enascens in augmenta porrigitur; & tunc ad regnum suum peruenisse iam creditur. propterea Ægyptii animal in Zodiaco consecrauere ea cæli parte, qua maxime annuo cursu Sol validio effernet calore; leonisque inibi signum domicilium Solis appellant: quia id animal videtur ex natura Solis substantiam ducere; primumque impetu & calore præstat animalia, vti præstat sol sidera; validusque est leo pectore & priore corporis parte, ac degenerat posterioribus membris. æque solis vis prima parte diei ad meridiem increscit, vel prima parte anni a vere in æstatem; mox elangueſcens deducitur vel ad occasum qui diei, vel ad hiemem quæ anni pars videtur esse posterior, idemque oculis patentibus atque igneis cernitur semper; vt Sol patenti igneoque oculo terram conspectu perpetuo atque infatigabili cernit. Nec solus leo sed signa quoque vniuersa Zodiaci ad naturam Solis jure referuntur, &, vt ab ariete incipiam, magna illi concordia est. nam is per menses sex hibernales sinistro incubat lateri, ab æquinoctio verno supra dexterum latus: sicut & Sol ab eodem tempore dexterum hemisphærium, reliquo ambit sinistrum. Ideo & Hammonem, quem deum Solem occidentem Libyes existimant, arietinis cornibus fingunt, quibus maxime id animal valet sicut sol radiis. nam & apud Græcos ἀπὸ τοῦ κέρας κριὸς appellatur. Taurum vero ad solem referri multiplici ratione Ægyptius cultus ostendit: vel quia apud Heliopolim taurum Soli consecratum, quem Neton cognominant, maxime colunt; vel quia bos Apis in ciuitate Memphi Solis instar excipitur; vel quia in oppido

Hermunthi magnifico Apollinis templo consecratum Soli colunt taurum, Pacin cognominantes, insignem miraculis conuenientibus naturæ Solis. nam & per singulas horas mutare colores affirmatur, & hirsutus setis dicitur in aduersum nascentibus contra naturam omnium animalium. vnde habetur veluti imago Solis in diuersam mundi partem nitentis. Gemini autem, qui alternis mortibus viuere creduntur, quid aliud nisi Solem, vnum eundemque significant, modo descendentem in ima mundi, modo mundi in summam altitudinem resurgentem? Cancer obliquo gressu quid aliud nisi iter Solis ostendit, qui viam nunquam rectam sed per illam semper meare sortitus est,

Obliquus qua se signorum verteret ordo;

maximeque in illo signo Sol à cursu supero incipit obliquus inferiora jam petere. De leone supra jam dictum est. Virgo autem, quæ manu aristam refert, quid aliud quam δώσωνις ἠλιακὴ quæ fructibus curat? & ideo justitia creditur; quæ sola facit nascentes fructus ad hominum vsus peruenire. Scorpius totus, in quo Libra est, naturam Solis imaginatur; qui hieme torpescit, & transacta hac aculeum rursus erigit vi sua nullum naturæ damnum ex hiberno torpore perpessa. Sagittarius, qui omnium Zodiaci domiciliorum imus atque postremus est, ideo ex homine in feram per membra posteriora degenerat, quasi postremis partibus suis à superis in inferna detrusus. sagittam tamen jacit: quod indicat tunc quoque vniuersorum constare vitam radio Solis vel ab ima parte venientis. Capricornus ab infernis partibus ad supera Solem reducens capræ naturam videtur imitari; quæ dum pascitur, ab imis partibus prominentium semper scopulorum alta depascit. Aquarius nonne ipsam vim Solis ostendit? vnde enim imber caderet in terras, nisi solis calor ad supera traheret humorem?

cujus

cujus refusio pluuialis est copia? In vltimo ordine zodiaci pisces locati sunt: quos consecrauit Soli non aliqua naturæ suæ imitatio, vt cetera, sed ostentatio potentiæ sideris; à quo vita non solum aëreis terrenisque animalibus datur, sed illis quoq; quorum conuersatio aquis mersa velut à conspectu solis exsulat. tanta est vis Solis vt abstrusa quoque penetrando viuificet.

CAP. XXII.

Quod Nemesis, Pan, (quem vocant Inuum) & Saturnus, aliud non sint quam Sol.

ET, vt ad Solis multiplicem potestatem reuoluatur oratio, Nemesis, quæ contra superbiam colitur, quid aliud est quam Solis potestas? cujus ista natura est vt fulgentia obscuret & conspectui auferat, quæque sunt in obscuro illuminet offeratque conspectui. Pan ipse, quem vocant Inuum, sub hoc habitu quo cernitur Solem se esse prudentioribus permittit intelligi. hunc deum Arcades colunt appellantes ἡ ἐ ὕλης κύριον: non siluarum dominum, sed vniuersæ substantiæ materialis dominatorem significari volentes. cujus materiæ vis vniuersorum corporum, seu illa diuina seu terrena sint, componit essentiam. ergo Inui cornua barbaque prolixa demissio naturam lucis ostendunt, qua sol & ambitum cæli superioris illuminat & inferiora collustrat. vnde Homerus de eo ait;

Ἠεννθ' ἵν' ἀθανάτοισι φόως φέροι, ἠδὲ βροτοῖσιν.

Quid fistula vel virga significent superius in habitu Attinis expressimus. Quod in capræ pedes desinit, hæc argumenti ratio est; quia materia, quæ in omnem substantiam Sole dispensante porrigitur, diuinis de se corporibus effectis in terræ finitur elementum. ad hujus igitur extremitatis signum pedes hujus animalis electi

sunt, quod terrenum esset & tamen semper peteret alta pascendo; sicut Sol vel cum radios superne dimittit in terras vel cum se recolligit in montibus visitur. Hujus Iouis amor & delicia ἠχὼ creditur nullius oculis obnoxia: quod significat harmoniam cæli, quæ Soli amica est quasi sphærarum omnium de quibus nascitur moderatori; nec tamen potest nostris vmquam sensibus deprehendi. Saturnus ipse, qui auctor est temporum, & ideo à Græcis immutata littera χρόνος quasi χρόνος vocatur, quid aliud nisi Sol intelligendus est? cum tradatur ordo elementorum temporum numerositate distinctus, luce patefactus, nexus æternitate conductus, visione discretus: quæ omnia actum Solis ostendunt.

CAP. XXIII.

Iouem quoque, & Assyriorum Adad, eundem esse quē Solem. Tum & theologorū, & Orphei autoritate ostendi posse, omnes referri ad Solē.

NEC ipse Iupiter rex deorum Solis naturam videtur excedere: sed eumdem esse Iouem ac Solem claris docetur indiciis. nam cum ait Homerus:

Ζεὺς γὰρ ἐς ὠκεανὸν μετ' ἀμύμονας Αἰθιοπῆας
Χθιζὸς ἔβη μετὰ δαῖτα, θεοὶ δ' ἅμα πάντες ἕποντο,
Δωδεκάτη δέ τοι αὖτις ἐλεύσεται Οὐλυμπόνδε.

Iouis appellatione Solem intelligi Cornificius scribit, cui vnda oceani velut dapes ministrat. ideo enim, sicut & Possidonius & Cleanthes affirmant, Solis meatus à plaga quæ vsta dicitur non recedit; quia sub ipsa currit oceanus, qui terram & ambit & diuidit. omnium autem physicorum assertione constat calorem humore nutriri. nam quod ait,

θεοὶ δ' ἅμα πάντες ἕποντο,

sidera intelliguntur; quæ cum eo ad occasus ortusque cotidiano

cotidiano impetu cæli feruntur, eodemque aluntur humore. Δῖους enim dicunt sidera & stellas, ἀπὸ τοῦ Διός, id est, πρίχλου, quod semper in cursu sint; ἢ ἀπὸ τοῦ διωρεῖσθαι. addit poëta,

Δωδεκάτην δέ τε αὖτις,

non dierum sed horarum significans numerum, quibus referuntur ad hemisphærii superioris exortum. Intellectum nostrum ducunt in eandem sententiam etiam de Timæo Platonis hæc verba: Ὁ μὲν δὴ μέγας ἡγεμὼν ἐν οὐρανῷ ζῴδις, ἐλαύνων πτηνὸν ἅρμα, πρῶτος παρέπεται διακοσμῶν πάντα, καὶ πιμελούμενος· τὸ δ' ἕπεται φρατρὰ θεῶν καὶ δαιμόνων χιλιὰς ἕνδεκα μέρη κεκοσμημένη, μόνῃ δ' ἑστία ἐν θεῶν οἴκῳ μένει. his enim verbis magnum in cælo ducem solem vult sub appellatione Iouis intelligi, alato curru velocitatem sideris monstrans. nam, quia in quocunque signo fuerit præstat omnia signa & sidera, signorumque præstites deos, videtur cunctos deos ducatu præire ornando cuncta ordinandoque; atque ideo velut exercitum ejus ceteros deos haberi per XII. signorum partes distributos: quia ipse duodecimi signi, in quocumque signo fuerit, locum occupat. nomen autem dæmonum cum deorum appellatione conjungit; aut quia dii sunt δαήμονες, id est, scientes futuri, aut, vt Possidonius scribit in libris quibus titulus est περὶ ἡρώων καὶ δαιμόνων, quia ex æthereæ substantiæ parte atque diuisa qualitas illis est; siue ἀπὸ τοῦ δαιομένου, id est, καιομένου: seu ἀπὸ τοῦ δαιομένου, hoc est, μεριζομένου. Quod autem addit μόνῃ δ' ἑστία ἐν θεῶν οἴκῳ μένει, significat quia hæc sola, quam terram esse accipimus, manet immobilis intra domum deorum, id est, intra mundum, vt ait Euripides;

Καὶ γαῖα μήτηρ. ἑστίαν δέ σ' οἱ σοφοὶ
Βροτῶν καλοῦσιν, ἡμένην ἐν αἰθέρι.

hinc quoque ostenditur quid de Sole & Ioue sit sentiendum, cum alibi dicatur;

Πάντα ἰδὼν Διὸς ὀφθαλμὸς καὶ πάντα νοήσας.

& alibi:

Ἥλιός θ' ὃς πάντ' ἐφορᾷς, καὶ πάντ' ἐπακούεις.

vnde vtrumque constat vna potestate censendum. Assyrii quoque Solem sub nomine Iouis, quem Dia Heliopoliten cognominant, maximis ceremoniis celebrant in ciuitate quæ Heliopolis nuncupatur. ejus dei simulacrum sumptum est de oppido AEgypti, quod & ipsum Heliopolis appellatur, regnante apud AEgyptios Senemure, seu idem Senepos nomine fuit: perlatumque est primum in eam per Opiam legatum Deleboris regis Assyriorum, sacerdotesque AEgyptios, quorum princeps fuit Partemetis; diuque habitum apud Assyrios postea Heliopolim commigrauit. Cur ita factum, quaque ratione AEgypto profectum, in hæc loca vbi nunc est postea venerit, rituque Assyrio magis quam AEgyptio colatur dicere supersedi, quia ad præsentem non attinet causam. Hunc vero eumdem Iouem Solemque esse cum ex ipso sacrorum ritu, tum ex habitu dinoscitur. simulacrum enim aureum specie imberbi instat dextra eleuata cum flagro in auriga modum; læua tenet fulmen & sceptra, quæ cuncta Iouis Solisque consociatam potentiam monstrant. Hujus templi religio etiam diuinatione præpollet, quæ ad Apollinis potestatem refertur qui idem atque Sol est. vehitur enim simulacrum dei Heliopolitani ferculo, vti vehuntur in pompa ludorum Circensium deorum simulacra: & subeunt plerumque prouinciæ proceres raso capite longi temporis castimonia puri; feruntur que diuino spiritu, non suo arbitrio, sed quo deus propellit vehentes: vt videmus apud Antium promoueri simulacra Fortunarum ad danda responsa. Consulunt hunc deum & absentes missis diplomatibus consignatis: rescribitque ordine ad ea quæ consultatione addita continentur. Sic & imperator Traianus

nus initurus ex ea prouincia Parthiam cum exercitu constantissima religionis hortantibus amicis, qui maxima hujusce numinis ceperant experimenta, vt de eventu consuleret rei cœptæ, egit Romano consilio prius explorando fidem religionis; ne forte fraus subesset humana: & primum misit signatos codicillos, ad quos sibi rescribi vellet. deus jussit afferri chartam, eamque signari puram & mitti, stupentibus sacerdotibus ad ejusmodi factum. ignorabant quippe condicionem codicillorum. hos cum maxima admiratione Traianus excepit; quod ipse quoque puris tabulis cum deo egisset. tunc aliis codicillis conscriptis signatisque consuluit, an Romam perpetrato bello rediturus esset. vitem centurialem deus ex muneribus in æde dedicatis deferri jussit, diuisamque in partes sudario condi ac proinde ferri. exitus rei obitu Traiani apparuit ossibus Romam relatis. nam fragmentis ſpecies reliquiarum, vitis argumento casus futuri tempus ostensum est. Et, ne sermo per singulorum nomina deorum vagetur, accipe quid Assyrii de Solis potentia opinentur. deo enim, quem summum maximumque venerantur, Adad nomen dederunt. ejus nominis interpretatio significat, vnus. hunc ergo vt potentissimum adorant deum: sed subjungunt eidem deam nomine Adargatin; omnemque potestatem cunctarum rerum his duobus attribuunt, Solem terramque intelligentes, nec multitudine nominum enuntiantes diuisam eorum per omnes ſpecies potestatem, sed argumentis, quibus ornantur, significantes multiplicem præstantiam duplicis numinis. ipsa autem argumenta Solis rationem loquuntur. namque simulachrum Adad insigne cernitur radiis inclinatis. quibus monstratur vim cæli in radiis esse Solis, qui demittuntur in terram. Adargatis simulacrum sursum versum reclinatis radiis insigne est; monstrando radiorum vi superne missorum

rum enasci quacumque terra progenerat. sub eodem simulacro species leonum sunt, eadem ratione terram esse monstrantes qua Phryges finxere matrem deûm, id est, terram leonibus vehi. Postremo potentiam Solis ad omnium potestatum summitatem referri indicant theologi; qui in sacris hoc brevissima precatione demonstrant, dicentes: ἥλιε παντοκράτωρ, κόσμε πάσμα, κόσμε δωμάτως, κόσμε φῶς. *Solem esse omnia & Orpheus testatur his versibus:*

Κέκλυθι πλειτόρε δίρας ἑλικαύχα κύκλου
Οὐρανίαις σφαλίγξι φερίδρομον αἰὲν ἑλίσσων.
Αγλαε ζεῦ Διόνυσε, πάτερ πόντε, πάτερ αἴης,
Ηλιε παγγενέτερ, παμφαίολε, χρυσοφεγγές.

CAP. XXIV.

De laudibus variaque eruditione Vergilii. Tum de iis quæ sequentibus libris per ordinem sunt explicanda.

HIc, cum Praetextatus fecisset finem loquendi, omnes in eum affixis vultibus admirationem stupore prodebant: dein laudare hic memoriam, ille doctrinam, cuncti religionem; affirmantes hunc esse unum arcanæ deorum naturæ conscium, qui solus divina & assequi animo & eloqui posses ingenio. Inter hæc Euangelus, Equidem, inquit, miror potuisse tantorum potestatem numinum comprehendi. verum, quod Mantuanum nostrum ad singula cum de divinis sermo est testem citatis, gratiosius est quam ut judicio fieri putetur. an ego credam quod ille cum diceret,

Liber & alma Ceres,

pro Sole & Luna, non hoc in alterius poëtæ imitationem posuit, ita dici audiens, cur tamen diceretur ignorans? nisi forte, ut Graeci omnia sua in immensum tollunt,

nos

vos quoque etiam poëtas nostros volumus philosophari: cum ipse Tullius, qui non minus professus est philosophandi studium quam loquendi, quotiens aut de natura deorum aut de fato aut de divinatione disputat, gloriam quam oratione conflauit incondita verum relatione minuat. Tum Symmachus, De Cicerone, Euangele, qui conuitiis impenetrabilis est, post videbimus. nunc, quia cum Marone nobis negotium est, respondeas volo vtrum poëtæ hujus opera instituendis tantum pueris idonea judices, an alia illis altiora inesse fatearis: videris enim mihi ita adhuc Vergilianos habere versus, qualiter eos pueri magistris prælegentibus canebamus. Immo pueri cum essemus, Symmache, sine judicio mirabamur: inspicere autem vitia nec per magistros nec per ætatē licebat; quæ tamen non pudenter quisquam negabit, cum ipse confessus sit. qui enim moriens poëma suum legauit igni, quid nisi famæ suæ vulnera posteritati subtrahenda curauit? nec immerito. erubuit quippe de se futura judicia, si legeretur petitio deæ precantis filio arma à marito cui soli nupserat, nec ex eo prolem suscepisse se nouerat; vel si mille alia multum pudenda seu in verbis modo Græcis modo barbaris, seu in ipsa dispositione operis deprehenderentur. Cumq; adhuc dicentem omnes exhorruissent: subtexit Symmachus; Hæc est equidem, Euangele, Maronis gloria, vt nullius laudibus crescat, nullius vituperatione minuatur. verum ista, quæ proscindis, defendere quilibet potest ex plebeia grammaticorū cohorte; ne Seruio nostro, qui priscos, vt mea fert opinio, præceptores doctrina præstat, in excusandis talibus quæratur injuria. sed quæro vtrum, cum poëtica tibi in tanto poëta displicuerit, nerui tamen oratorii qui in eodē validissimi sunt placere videantur. Hæc verba primum Euangeli risus excepit. deinde subiecit: Id hercule restat denique vt & oratorem Vergilium renuntietis. nec mirum, cum & ad

philosophos eum ambitus vester paulo ante prouexerit. Si in hac opinione es, inquit Symmachus, vt Maro tibi nihil nisi poëticum sensisse æstimetur, licet hoc quoque eidem nomen inuideris: audi quid de operis sui multiplici doctrina ipse pronunciet. ipsius enim Maronis epistola, qua compellat Augustum, ita incipit: Ego verò frequentes à te litteras accipio. *& infra:* De Ænea quidem meo; si mehercule jam dignum auribus haberem tuis, libenter mitterem. sed tanta inchoata res est, vt pæne vitio mentis tantum opus ingressus mihi videar: cum præsertim, vt scis, alia quoque studia ad id opus multoque potiora impertiar. *Nec his Vergilii verbis copia rerum dissonat, quam plerique omnes litteratores pedibus illotis pratereunt, tamquam nihil vltra verborum explanationem liceat nosse grammatico. ita sibi belli isti homines certos scientiæ fines, & velut quædam pomœria & effata posuerunt; vltra quæ si quis egredi audeat, introspexisse in eadem dea, à qua mares abterrentur, existimandus sit. sed nos, quos crassa Minerua dedecet, non patiamur abstrusa esse adyta sacri poëmatis; sed arcanorum sensuum inuestigato aditu, doctorum cultu celebranda præbeamus recluſa penetralia. & ne videar velle omnia vnus amplecti, spondeo violentissima inuenta vel sensa rhetoricæ in Vergiliano me opere demonstraturum. Eusebio autem oratorum eloquentissimo non præripio de oratoria apud Maronem arte tractatum; quem & doctrina & docendi vsu melius exsequetur. reliquos omnes qui adestis impense precatus sim vt quid vestrum quisque præcipuum sibi annotauerit de Maronis ingenio velut ex symbolo conferamus. Mirum in modum alacritatem omnibus qui aderant hæc verba pepererunt. & assurgens quisque in desiderium alios audiendi, non vidit & se in idem munus vocandum. itaque*

que hortatu mutuo concitati in assensum facile ac libenter animati sunt: intuentesque omnes Prætextatum orabant vt judicium suum primus aperiret, ceteris per ordinem quem casus sedendi fecerat secuturis. & Vettius: Equidem inter omnia, quibus eminet laus Maronis, hoc assiduus lector admiror, quia doctissime jus pontificium tamquam hoc professus in multa & varia operis sui arte seruauit. &, si tantæ dissertationi sermo concesserit, promitto fore vt Vergilius noster pontifex maximus asseratur. post hunc Flauianus, Apud pœtam nostrum, inquit, tantam scientiam juris auguralis inuenio vt, si aliarum disciplinarum doctrina destitueretur, hæc illum vel sola professio sublimaret. Eustathius deinde, Maxime, inquit, prædicarem quanta de Græcis cautus & tamquam aliud agens, modo artificii dissimulatione, modo professa imitatione transtulerit; ni me major admiratio de astrologia totaque philosophia teneret, quam parcus & sobrius operi suo nusquam reprehendendus asperserit. Furius Albinus alterum fouens Prætextati latus, juxtaque eum Cæcina Albinus ambo vetustatis affectationem in Vergilio prædicabant; alter in versibus, Cæcina in verbis. Auienus, Non assumam mihi, ait, vt vnam aliquam de Vergilianis virtutibus audeam prædicare; sed, audiendo quæcumque dicetis si quid vel de his mihi videbitur, vel jamdudum legenti adnotandum visum est, opportunius proferam: modo memineritis à Seruio nostro exigendum, vt quicquid obscurum videbitur, quasi litteratorum omnium longe maximus palam faciat. His dictis & vniuerso cœtui complacitis, Prætextatus cum in se conuersa omnium ora vidisset, Philosophia, inquit, quod vnicum est munus deorum & disciplina disciplinarum, honoranda est anteloquio. vnde memminerit Eustathius primum sibi locum ad differendum omni alia professione cedente concessum.

ceſſum. huic tu, mi Flauiane, ſuccedes; vt & auditu veſtro recreer, & aliquanto ſilentio inſtaurem vires loquendi. Inter hæc ſeruilis moderator obſequii, cui cura vel adolendi Penates, vel ſtruendi penum, & domeſticorum actuum miniſtros regendi, admonet dominum familiam pro ſollemnitate annui moris epulatam. hoc enim feſto religioſæ domus prius famulos inſtructis tamquam ad vſum domini dapibus honorant: & ita demum patribus familias menſæ apparatus nouatur. inſinuat igitur præſul famulicii cœnæ tempus & dominos jam vocare. tum Prætextatus: Reſeruandus igitur eſt Vergilius noſter ad meliorem partem diei, vt mane nouum inſpiciendo per ordinem carmini deſtinemus. nunc hora nos admonet, vt honore veſtro hæc menſa dignetur. Sed & Euſtathius & poſt hunc Symmachus meminerint, craſtina diſſertatione ſeruari ſibi anteloquii functionem. & Flauianus: Ex placita jam vos lege conuenio, vt ſequenti die Penates mei beari ſe tanti cœtus hoſpitio glorientur. His cum omnes aſſenſi eſſent ad cœnam, alia aliud de his quæ inter ſe contulerant reminiſcente, approbanteque, cum magna alacritate animi conceſſerunt.

AVRE-

AVRELII MACROBII
AMBROSII THEODOSII
V. C. & inlustris
CONVIVIORVM SECVNDI DIEI
Saturnaliorum.

LIBER SECVNDVS.

CAP. I.

Quâ occasione de jocis ac dicteriis veterum, sermo ortus fuerit inter conuiuas.

HIC *vbi modestus edendi modus cessare fecit castimoniam ferculorum, & conuiuialis lætitia minusculis poculis oriebatur: Auienus ait; Bene ac sapienter Maro noster tumultuosum ac sobrium vno eodemque versu descripsit sub paucorum verborum immutatione conuiuium. nam vbi sub apparatu regio procedere solet luxus ad strepitum,*

Postquam prima, *inquit*, quies epulis:

at, cum Heroës castigatis dapibus assidunt, non reducit quietem, quia nec præcessit tumultus: sed inquit;

Postquam exempta fames epulis.

Nostrum hoc conuiuium, quod & heroici seculi pudicitiam, & nostri conduxit elegantiam, in quo splendor sobrius & diligens parsimonia, Agathonis conuiuio, vel post magniloquentiam Platonis non componere tantum, sed nec præferre dubitauerim. nam ipse rex mensæ

nec

nec in moribus Socrate minor, & in republica philoſopho efficacior. ceteri qui adeſtis eminẽtiores eſtis ad ſtudia virtutum, quam, vt poëtis comicis & Alcibiadi, qui tantum fuit fortis ad crimina, aliiſque quibus frequens illud conuiuium fuit, vos quisquam æſtimet comparandos. Bona verba quæſo, Prætextatus ait, circa reuerentiam tantum Socratica majeſtatis, nam reliquis qui in illo fuere ſympoſio, hæc lumina quis nõ præponenda conſentiat: ſed quorſum tibi, Auiene, hoc tendit exemplum? Quia ſub illorum, inquit, ſupercilio non defuit qui pſaltriam intromitti peteret, vt puella ex induſtria ſupra naturam mollior, canora dulcedine & ſaltationis lubrico exerceret illecebris philoſophantes. illic hoc fieri tentatum eſt, vt Agathonis victoria celebraretur. nos honorem dei, cujus hoc feſtum eſt, nullo admixtu voluptatis augemus. neque ego ſum neſcius, vos nec triſtitiam nec nubilum vultum in bonis ducere; nec Craſſum illum, quem Cicero, auctore Lucilio, ſemel in vita riſiſſe ſcribit, magnopere mirari. Ad hæc Prætextatus cum diceret, ludicras voluptates nec ſuis Penatibus aſſuetas, nec ante cœtum tam ſerium producendas: excepit Symmachus; Quia

Saturnalibus optimo dierum,

vt ait Veronenſis poëta, nec voluptas nobis vt Stoicis tamquam hoſtis repudianda eſt; nec vt Epicureis ſummum bonum in voluptate ponendum, excogitemus alacritatem laſciuia carentem. &, ni fallor, inueni, vt jocos veterum ac nobilium virorum edecumatos ex multiugis libris relatione mutua proferamus. hæc nobis ſit litterata latitia & docta cauillatio, vicem planipedis & ſabulonis impudica & prætexta verba jacientis, ad pudorem ac modeſtiam verſus imitata. hæc res & cura & ſtudio digna veteribus viſa eſt. Et jam primum animaduerto duos, quos eloquentiſſimos antiqua ætas tulit,

comicum

comicum Plautum & oratorem Tullium, eos ambos etiam ad jocorum venustatem ceteris præstitisse. Plautus quidem ea re clarus fuit, vt post mortem ejus comœdia, quæ incerta ferebantur, Plautina tamen esse de jocorum copia noscerentur. Cicero autem quantum in ea re valuerit quis ignorat, qui vel liberti ejus libros, quos is de jocis patroni composuit, quos quidam ipsius putant esse, legere curauit? quis item nescit consularem eum scuram ab inimicis appellari solitum? quod in oratione etiam sua Vatinius posuit. Atque ego, ni longum esset, referrem, in quibus causis cum nocentissimos reos tueretur victoriam jocis adeptus sit. vt ecce, pro L. Flacco; quem repetundarum reum joci oportunitate de manifestissimis criminibus exemit. is jocus in oratione non exstat: mihi ex libro Fusii Binaculi notus est, & inter alia ejus dicta celebratur. sed in hoc verbum non casu incidi: volens fici. jocos enim hoc genus veteres nostri dicta dicebant. testis idem Cicero, qui in libro epistolarum ad Cornelium Nepotem secundo sic ait; Itaque nostri, cum omnia quæ dixissemus dicta essent, quæ facete & breuiter & acute locuti essemus, ea proprio nomine appellari dicta voluerunt. *hæc Cicero. Nouius vero Pomponiusque jocos non raro dicta nominant: Marcus etiam Cato ille Censorius argute jocari solitus est. horum nos ab inuidia muniret auctoritas, etiam si nostris cauillaremur. at, cum veteribus dicta referamus; ipsa vtique auctorum dignitate defendimur. Si ergo probatis inuentum: agite; quod cuique de dictis talibus in mentem veniet, vicissim memoriam nostram excitando referamus. Placuit vniuersis lætitiæ excogitata sobrietas: & vt Prætextatus incipiendo auctoritatem de exemplo præberet hortati sunt.*

CAP.

Cap. II.

De diuersorum jocis atque dicteriis.

TVM ille: *Dictum volo hostis referre sed victi, & cujus memoria instaurat Romanorum triumphos. Annibal Karthaginensis apud regem Antiochum profugus facetissime cauillatus est. ea cauillatio hujuscemodi fuit. Ostendebat Antiochus in campo copias ingentes, quas bellum populo Romano facturus comparauerat; conuertebatque exercitum insignibus argenteis & aureis florentem. inducebat etiam currus cum falcibus, & elephantos cum turribus, equitatumque frenis & ephippiis, monilibus ac phaleris præfulgentem, atque ibi rex contemplatione tanti & tam ornati exercitus gloriabundus Annibalem aspicit; &, Putas ne, inquit, satis esse Romanis hæc omnia? tunc Pœnus eludens ignauiam imbelliamque militum ejus pretiose armatorum, Plane, inquit, satis esse credo Romanis hæc, etsi auarissimi sunt. Nihil prorsus neque tam lepide neque tam acerbe dici potest. rex de numero exercitus sui ac de æstimanda æquiperatione quæsiuerat: respondit Annibal de præda.*

Flauianus subjecit: Sacrificium apud veteres fuit, quod vocatur propter viam. in eo mos erat vt si quid ex epulis superfuisset igne consumeretur. hinc Catonis jocus est. nam Q. Albidium quendam, qui sua bona comedisset, & nouissime domum, quæ ei reliqua erat, incendio perdidisset, propter viam feciſſe dicebat: quod comesse non potuerit, id combussisse.

Symmachus deinde: Mater M. Bruti Seruilia, cum pretiosum are parno fundum abstulisset à Cæsare, subjiciente hastæ bona ciuium, non effugit dictum tale Ciceronis: Equidem quo melius empium sciatis comparauit

uit Seruilia hunc fundum Tertia deducta. Filia autem Seruiliæ erat Iunia Tertia; eademque C. Cassii uxor, lasciuiente Dictatore tam in matrem quam in puellam. tunc luxuriam senis adulteri ciuitas subinde rumoribus jocisque carpebat, vt mala non tantum seria forent.

Post hunc Cæcina Albinus: Plancus in judicio fortè amici cum molestum testem destruere vellet, interrogauit, quia sutorem sciebat, quo artificio se tueretur, ille vrbane respondit; gallam subigo. sutorium hoc habetur instrumentum; quod non inficete in adulterii exprobrationem ambiguitate conuertit. nam Plancus in Mania Galla nupta male audiebat.

Secutus est Furius Albinum: Post Mutinensem fugam quærentibus quid ageret Antonius, respondisse familiaris ejus ferebatur: Quod canis in Ægypto: bibit & fugit. quando in illis regionibus constat canes raptu crocodilorum exterritos currere & bibere.

Eustathius deinde: Publius Mucium inprimis maliuolum cum vidisset solito tristiorem, Aut Mucio, inquit, nescio quid incommodi accessit, aut nescio cui aliquid boni.

Inde Auienus, Faustus Sullæ filius, cum soror ejus eodem tempore duos mœchos haberet, Fuluium fullonis filium & Pompeium Maculam, Miror, inquit, sororem meam habere maculam, cum fullonem habeat.

Hic Euangelus: Apud L. Mallium, qui optimus pictor Romæ habebatur, Seruilius Geminus fortè cœnabat: cumque filios ejus deformes vidisset; non similiter, inquit, Malli fingis & pingis. & Mallius, In tenebris enim fingo, inquit; luce pingo.

Eusebius deinde, Demosthenes, inquit, excitatus ad Laidis famam, cujus formam tunc Græcia mirabatur, accessit, vt & ipse famoso amore potiretur. qui, vbi dimi-

dium talentum vnius precium noctis audiuit, discessit hoc dicto: ὡς ἀργέζω πόντε μιλαισῦσαι.

Inter hæc, cum Seruius ordine se vocante per verecundiam sileret, Omnes nos, inquit Euangelus, impudentes grammatice pronuntias, si tacere talia vis videri tuitionem pudoris. vnde neque tuum nec Disarii aut Hori supercilium liberum erit à superbiæ nota, ni Prætextatum & nos velitis imitari.

Tunc Seruius, postquam magis silentium erubescendum vidit, ad libertatem se similis relationis animauit. Marcus, inquit, Otacilius Pitholaus cum Caninius Reuilius vno tantum die consul fuisset, dixit: Ante flamines, nunc consules diales fiunt.

Nec Disarius vltra exprobrationem taciturnitatis exspectans, ait: *** ***

Post hunc Horus quoque, Affero ad vos, inquit, δίστιχον Platonis, quo ille adolescens luserit, cum tragœdiis quoque eadem ætate præluderet:

Τῶ ψυχῶ, Ἀγάθωνα φιλῶν, ἔτι χείλεσιν ἔχων.
Ἦλθε γὸ ἡ πλήμων, ὡς διαδησομένη.

Orta ex his lætitia, & omnibus in censorium iudicium remissis, ac retractantibus quæ à singulis antiquæ festiuitatis sapore prolata sunt, Symmachus ait: Hos Platonis versiculos quorum magis vetustatem an breuitatem mireris incertum est, legisse me memini in Latinum tanto latius versos quanto solet nostra quàm Græcorum lingua breuior & angustior æstimari: &, vt opinor, hæc verba sunt:

Dum semihulco sauio
Meum puellum sauior:
Dulcemque florem spiritus
Duco ex aperto tramite:
Anima ægra amore & saucia
Cucurrit ad labias mihi,

Rictumque

Rictumque in oris peruium
Et labra pueri mollia
Rimata itiner transitus
Vt transiliret nititur.
Tum si moræ quid plusculæ
Fuisset in cœtu osculi,
Amoris igni percita
Transisset, & me linqueret:
Et mira prorsus res fieret,
Vt ad me fierem mortuus,
Ad puerum vt intus viuerem.

CAP. III.

De jocis M. Tullii Ciceronis.

SED *miror omnes vos joca tacuisse Ciceronis, in quibus facundissimus, vt in omnibus, fuit. &, si videtur, vt adituus responsa numinis sui prædicat, ita ego quæ memoria suggesserit refero dicta Ciceronis. Tum omnibus ad audiendum erectis ille sic incipit:*

M. Cicero, cum apud Damasippum cœnaret, & ille mediocri vino posito diceret, Bibite falernum hoc, annorum quadraginta est: Bene, *inquit*, ætatem fert.

Idem cum Lentulum generum suum exiguæ naturæ hominem longo gladio accinctum vidisset, Quis, *inquit*, generum meum ad gladium alligauit?

Nec Q. Ciceroni fratri circa similem mordacitatem pepercit. nam cum in ea prouincia, quam ille rexerat, vidisset clypeatam imaginem ejus ingentis lineamentis vsque ad pectus ex more pictam (erat autem Quintus ipse staturæ paruæ) ait, Frater meus dimidius major est quam totus.

In consulatu Vatinii, quem paucis diebus gessit, no-

tabilis Ciceronis vrbanitas circumferebatur: Magnum ostentū, *inquit*, anno Vatinii factum est; quod illo consule nec bruma, nec ver, nec æstas, nec autumnus fuit. *Querenti deinde Vatinio quod grauatus esset domum ad se infirmatum venire respondit;* Volui in consulatu tuo venire: sed nox me comprehendit. *vlcisci autem se Cicero videbatur, vt qui respondisse sibi Vatinium meminerat, cum humeris se reipublicæ de exsilio reportatū gloriaretur:* Vnde ergo tibi varices?

Caninius quoque Reuilius, qui vno die, vt jam Seruius retulit, consul fuit, rostra cum adscendisset pariter honorem iniit consulatus & eierauit: quod Cicero omni gaudens occasione vrbanitatis increpuit; λοιδορήσῃ ⊙ est Caninius consul. *& deinde:* Hoc consecutus est Reuilius, vt quæreretur quibus consulibus consul fuerit. *dicere præterea non destitit;* Vigilantem habemus consulem Caninium, qui in consulatu suo somnum non vidit.

Pompeius Ciceronis facetiarum impatiens fuit: cujus hæc de eo dicta ferebantur. Ego vero quem fugiam habeo, quem sequar non habeo. *sed & cum ad Pompeium venisset, dicentibus eum sero venisse, respondit:* Minime sero veni: nam nihil hic paratum video. *deinde interroganti Pompeio vbi gener ejus Dolabella esset respondit:* Cum socero tuo: *& cum donasset Pompeius transfugam ciuitate Romana,* hominem bellum, *inquit,* Gallis ciuitatem promittit alienam, qui nobis nostram non potest reddere. *propter quæ merito videbatur dixisse Pompeius:* Cupio ad hostes Cicero transeat, vt nos timeat.

In Cæsarem quoque mordacitas Ciceronis dentes suos strinxit. nam primum post victoriam Cæsaris interrogatus cur in electione partis errasset respondit; Præcinctura me decepit; *jocatus in Cæsarem, qui ita toga*

præcin-

præcingebatur, vt trahendo laciniam velut mollis incederet; adeo vt Sulla tanquam prouidus dixerit Pompeio: Caue tibi illum puerum male præcinctum. *deinde cum Laberius in fine ludorum annulo aureo honoratus à Cæsare, euestigio in quatuordecim ad spectandum transiit, violato ordine, & cum detrectatus est eques Romanus & cum mimus remissus: ait Cicero præterenunti Laberio & sedile quærenti:* Recepissem te, nisi anguste sederem, *simul & illum respuens & in nouum senatum jocatus, cujus numerum Cæsar supra fas auxerat. nec impune, respondit enim Laberius:* Mirum si anguste sedes, qui soles duabus sellis sedere; *exprobrata leuitate Ciceroni, qua immerito optimus ciuis male audiebat.*

Idem Cicero alias facilitatem Cæsaris in allegendo senatu irrisit palam. nam, cum ab hospite suo P. Mallio rogaretur vt decurionatum priuigno eius expediret, assistente frequentia dixit: Romæ si vis habebit: Pompeis difficile est.

Nec intra hæc eius mordacitas stetit. quippe ab Androne quodam Laodiceno salutatus, cum causam aduentus requisisset, comperisset que (nam ille se legatum de libertate patriæ ad Cæsarem venisse respondit) ita expressit publicæ seruitutem, Εαν ἐπιτύχῃς σοι ἡμᾶς ἀποβλεπειν.

Vigebat in eo excedens iocos & seria mordacitas, vt hoc est ex epistola ad C. Cassium dictatoris violatorem; Vellem idibus Martiis me ad cœnam inuitasses, profectò reliquiarum nihil fuisset, nunc me reliquiæ vestræ exercent. *idem Cicero de Pisone genero & M. Lepido lepidissime cauillatus est.*

Dicente adhuc Symmacho, &, vt videbatur, plura dicturo, intercedens Auienus, vt fieri in sermonibus conuiualibus solet, Nec Augustus, inquit, Cæsar in hujusmodi dicacitate quoquam minor, & fortasse nec

Tullio. &, si volentibus vobis erit, aliqua ejus quæ memoria suggesserit relaturus sum. & Horus: Permitte Auiene Symmachus explicet de his, quos jam nominauerat: dicta Ciceronis, & opportunius quæ de Augusto vis referre succedent. Reticente Auieno Symmachus: Cicero, inquam, cum Piso gener ejus mollius incederet, filia autem concitatius: ait genero; Ambula tanquam femina: *ait filiæ:* Ambula tamquam vir. *& cum M. Lepidus in senatu dixisset patribus conscriptis;* Ego non tanti feciſſem ſimile factum: *Tullius ait;* Ego non tanti feciſſem ὁμοιότατον. *Sed perge Auiene; ne vltra te dicturientem retardem.*

CAP. IV.

De jocis Auguſti in alios, & aliorum rurſus in ipſum.

ET *ille: Auguſtus, inquam, Cæſar affectauit jocos, ſaluo tamen majeſtatis pudoriſque reſpectu; nec vt cadaret in ſcurram. Ajacem tragœdiam ſcripſerat, eamdemque quod ſibi diſplicuiſſet deleuerat: poſtea Lucius grauis tragœdiarum ſcriptor interrogabat eum quid ageret Aiax ſuus, & ille,* in ſpongiam, *inquit,* incubuit.

Idem Auguſtus, cum ei quidam libellum trepidus offerret, & modo proferret manum modo retraheret, Putas, *inquit,* te aſſem elephanto dare?

Idem cum ab eo Pacuuius Taurus congiarium peteret diceretque; jam hoc homines vulgo loqui non paruam ſibi ab illo pecuniam datam: Sed tu, *inquit,* noli credere.

Alium præfectura equitum ſummotum & inſuper ſalarium poſtulantem, dicentemque non lucri cauſâ dari hoc mihi rogo, ſed vt judicio tuo munus videar impetraſſe,

petrasse, & ita officium deposuisse. hoc dicto repercussit: Tu te accepisse apud omnes affirma; & ego dedisse me non negabo.

Vrbanitas ejusdem inmotuit circa Herennium deditum vitiis iuuenem, quem cum castris excedere jussisset; & ille supplex hac deprecatione vteretur: Quo modo ad patrias sedes reuertar? quid patri meo dicam? *respondit,* Dic me tibi displicuisse.

Saxo in expeditione percussum, ac notabili cicatrice in fronte deformem, nimium tamen sua opera jactantem, sic leniter castigauit: At tu cum fugies, *inquit,* numquam post te respexeris.

Galba, cujus informe gibbo erat corpus, agenti apud se causam & frequenter dicenti, Corrige in me si quid reprehendis; *respondit:* Ego te monere possum, corrigere non possum.

Cum multi Seuero Cassio accusante absoluerentur; & architectus fori Augusti, exspectationem operis diu traheret: ita jocatus est, Vellem Cassius & meum forum accuset.

Vettius cum monumentum patris exarasset: ait Augustus; Hoc est vere monumentum patris colere.

Cum audisset inter pueros, quos in Syria Herodes rex Iudaeorum intra bimatum jussit interfici, filium quoque ejus occisum: ait; Melius est Herodis porcum esse quàm filium.

Idem Augustus, quia Maecenatem suum nouerat esse stylo remisso, molli, & dissoluto, talem se in epistolis, quas ad eum scribebat, sapius exhibebat, & contra castigationem loquendi, quam alias ille scribendo seruabat, in epistola ad Maecenatem familiari plura in jocos effusa subtexuit: Vale mel gentium, melcule, ebur ex Etruria, laser Aretinum, adamas supernas, Tyberinum margaritum, Cilniorum Smaragde,

iaspi figulorum, berylle. Porsenæ, carbunculum habeas, ἵνα σωτέμω πάντα μάλαγμα mœcharum.

Exceptus est a quodam cœna satis parca & quasi quotidiana. nam pene nulli se inuitanti negabat. post epulum igitur inops ac sine vllo apparatu discedens, vale dicenti hoc tantum insusurrauit: Non putabam me tibi tam familiarem.

Cum de Tyriæ purpuræ, quam emi jusserat, obscuritate quereretur, dicente venditore, Erige altius, & suspice, *his vsus est salibus*; *Quid?* ego vt me populus Romanus dicat bene cultum in solario ambulaturus sum?

Nomenclatori suo, de cuius obliuione querebatur, dicenti: Nunquid ad forum mandas? Accipe, *inquit*, commendatitias, quia illic neminem nosti.

Vatinio in prima sua ætate eleganter insultauit. confusus ille podagra, volebat tamen videri discussisse jam vitium, & mille passus ambulare se gloriabatur. cui Cæsar, Non miror, *inquit*, dies aliquanto sunt longiores.

Relata ad se magnitudine æris alieni, quam quidam eques Romanus dum vixit excedentem ducenties celauerat, culcitam emi cubicularem in ejus auctione sibi jussit. & præceptum mirantibus hanc rationem reddidit: Habenda est ad somnum culcita, in qua ille, cùm tantum deberet, dormire potuit.

Non est intermittendus sermo ejus, quem Catonis honori dedit. venit forte in domum in qua Cato habitauerat, dein Strabone in adulationem Cæsaris male existimante de pernicacia Catonis, ait: Quisquis præsentem statum ciuitatis commutari non volet, & ciuis & vir bonus est. *satis serio & Catonem laudauit, & sibi, ne quis affectaret res nouare, consuluit.*

Soleo in Augusto magis mirari quos pertulit jocos,

quam

quam ipse quos protulit, quia major est patientia quam facundiæ laus; maxime cum æquanimiter aliqua etiam jocis mordaciora pertulerit. Cujusdam prouincialis jocus asper innotuit. intrauerat Romam similimus Cæsari, & in se omnium ora conuerterat. Augustus perduci ad se hominem jussit; visumque hoc modo interroganit: Dic mihi adolescens. Fuit aliquando mater tua Romæ? *neganit ille: nec contentus adjecit:* Sed pater meus sæpe.

Temporibus triumuiralibus Pollio, cum Fescenninos in eum Augustus scripsisset ait: At ego taceo, non est enim facile in eũ scribere, qui potest proscribere.

Curtius eques Romanus deliciis diffluens, cum macrum turdum sumpsisset in conuiuio Cæsaris, interroganit an mittere liceret. responderat princeps, Quid ni liceat? *ille per fenestram statim misit.*

Æs alienum Augustus cujusdam senatoris cari sibi non rogatus exsoluerat numerato quadragies. At ille pro gratiarum actione hoc solum ei scribit; Mihi nihil.

Solebat Licinius libertus ejus inchoanti opera patrono magnas pecunias conferre: quem morem secutus centum promisit per libellum, in quo virgulæ superductæ pars ultra pecuniæ defectionem protendebatur vacante infra loco. Cæsar occasione usus priori alterum centies sua manu junxit spatio diligenter expleto & affectatæ litteræ similitudine: geminatamque accepit summam dissimulante liberto. qui postea cœpto alio opere leniter factum suum Cæsari obiecit libello tali dato; Confero tibi, domine, ad noui operis impensam quod videbitur.

Mira etiam censoris Augusti & laudata patientia. corripiebatur eques Romanus a principe tamquam minuisset facultates suas. at ille se multiplicasse coram probauit. mox idem subjecit quod ad contrahendum matri-

monium legibus non paruisset. ille vxorem sibi & tres esse liberos dixit. tunc adjecit; posthac Cæsar, cum de honestis hominibus inquiris, honestis mandato. *Etiam militis non libertatem tantum sed & temeritatem tulit. in quadam villa inquietas noctes agebat rumpente somnum ejus crebro noctuæ cantu. prendendam curauit noctuam. miles aucupii peritus & spe ingentis præmii pertulit. laudato imperator mille nummos dari jussit. ille ausus est dicere,* Malo viuat; *auemque dimisit. quis non miratus est non offenso Cæsare abisse militem contumacem?*

Veteranus, cum die sibi dicto periclitaretur, accessit in publico ad Cæsarem; *rogauitque vt sibi adesset. ille aduocatum, quem ex comitatu suo elegerat sine mora dedit*; *commendauitque ei litigatorem. exclamauit ingenti voce veteranus*: At non ego Cæsar periclitante te Actiaco bello vicarium quæsiui; sed pro te ipse pugnaui; *detexitque impressas cicatrices. erubuit Cæsar venitque in aduocationem*; *vt qui vereretur non superbus tantum sed etiam ingratus videri.*

Delectatus inter cœnam erat symphoniacis Toronii Flacci Mangonis, atque eos frumento donauerat; *cum in alia acroamata fuisset nummis liberalis: eosdemque postea Toronius æque inter cœnam quærenti Cæsari sic excusauit*: Ad molas sunt.

Sublimis Actiaca victoria reuertebatur, occurrit ei inter gratulantes coruum tenens, quem instituerat hæc dicere: Haue. Cæsar. victor. imperator. *Miratus Cæsar officiosam auem viginti milibus nummorum emit. socius opificis, ad quem nihil ex illa liberalitate peruenerat, affirmauit Cæsari habere illum & aliuna coruum*; *quem vt afferre cogeretur rogauit. allatus verba quæ didicerat expressit*: Haue. victor. imperator. Antoni. *nihil exasperatus satis duxit jubere*

illum

illum dimidere donatiuum cum contubernali. salutatus similiter à psitaco emi eum jussit. idem miratus in pica hanc quoque redemit. exemplum sutorem pauperem solicitauit vt coruum institueret ad parem salutationem; qui impendio exhaustus, sæpe ad auem non respondentem dicere solebat, opera & impensa periit. *aliquando tamen coruus cœpit dicere dictatam salutationem. Hac audita dum transit Augustus respondit:* Satis domi salutatorum talium habeo. *superfuit coruo memoria vt & illa, quibus dominum querentem solebat audire, subtexeret:* Opera & impensa periit. *ad quod Cæsar risit; emique auem jussit quanti nullam adhuc emerat.*

Solebat descendenti à palatio Cæsari honorificum aliquod epigramma porrigere Graculus. id cum frustra sæpe feciſſet; resumque eum idem facturum vidisset Augustus; breui sua manu in charta exarauit Gracum epigramma; pergenti deinde ad se obuiam misit. ille legendo laudare; mirari tam voce quam vultu: cumque accessisset ad sellam; demissa in pauperem fundum manu paucos denarios protulit quos principi daret. adjectus hic sermo: νὴ τὸν σὸν τύχην, σπάσε, εἰ πλέον εἶχον, πλέον ἐδίδουν. *secuto omnium risu dispensatorem Cæsar vocauit, & sestertia centum milia numerare Graculo jussit.*

CAP. V.

Super jocis ac moribus Iuliæ, Augusti filiæ.

VVLTIS *aliqua & filiæ ejus Iuliæ dicta referamus? sed si garrulus non putabor volo de moribus feminæ pauca præmittere, ni quisquam vestrum habeat seria & discenda quæ proferat. hortantibusque omnibus vt cœpto insisteret, ita de Iulia orsus est. Annum age-*

bat

bat tricesimum & octauum, tempus ætatis, si mens sana superesset, vergentis in senium: sed indulgentia tam fortunæ quam patris abutebatur; cum alioquin litterarum amor multaque eruditio, quod in illa domo facile erat, præterea mitis humanitas minimeque sæuus animus ingentem feminæ gratiam conciliarent, mirantibus qui vitia noscebant tantam pariter diuersitatem. non semel præceperat pater, temperato tamen inter indulgentiam grauitatemque sermone, moderaretur profusos cultus perspicuosque comitatus. idem cum ad nepotum turbam similitudinemque respexerat, qua repræsentabatur Agrippa, dubitare pudicitiam filiæ erubescebat. inde blandiebatur sibi Augustus lætum in filia animum vsque ad speciem procacitatis sed reatu liberum; & talem fuisse apud majores Claudiam credere audebat. itaque inter amicos dixit duas se habere filias delicatas, quas necesse haberet ferre, rempublicam & Iuliam.

Venerat ad eum licentiore habitu; & oculos offenderat patris tacentis. mutauit cultus sui postera die morem, & lætum patrem affectata seueritate complexa est. at ille, qui pridie dolorem suum continuerat, gaudium continere non potuit: &, Quantum hic, *ait*, in filia Augusti probabilior est cultus? *non defuit patrocinio suo Iulia his verbis:* Hodie enim me patris oculis ornaui, heri viri.

Notum & illud. Auerterant in se populum in spectaculo gladiatorum Liuia & Iulia, comitatus dissimilitudine. quippe, cingentibus Liuiam grauibus viris, hæc iuuentutis & quidem luxuriosæ grege circumsidebatur. Admonuit pater scripto, Videret quantum inter duas principes feminas interesset. eleganter illare scripsit; Et hi mecum senes fient.

Eadem Iulia mature habere cœperat canos, quos legere secrete solebat. subitus interuentus patris aliquando

oppressit

oppressit ornatrices. dissimulauit Augustus deprehensis super vestem ejus canis; & aliis sermonibus tempore extracto induxit ætatis mentionem; interrogauitque filiam vtrum post aliquot annos cana esse mallet an calua: &, cum illa respondisset, Ego, pater, cana esse malo; sic illi mendacium objecit: Quod ergo istæ te caluam tam cito faciunt?

Item cum grauem amicum audisset Iuliæ suadentem melius facturam si se composuisset ad exemplar paternæ frugalitatis, ait; ille obliuiscitur Cæsarem se esse. ego memini me Cæsaris filiam.

Cumque conscii flagitiorum miraretur quo modo similes Agrippæ filias pareret, quæ tam vulgo potestatem sui corporis faceret: ait; Numquam enim nisi naui plena tollo vectorem.

Simile dictum Populiæ Marci filiæ, quæ miranti cuidam quid esset quapropter aliæ bestiæ numquam marem desiderarent nisi cum prægnantes vellent fieri, respondit; Bestiæ enim sunt.

CAP. VI.

Rursus de virorum jocis, argutisque responsis.

SED vt à feminis ad viros & à lasciuis jocis ad honestos reuertar, Cascellius jurisconsultus vrbanitatis miræ libertatisque habebatur, præcipue tamen is jocus ejus innotuit: Lapidatus à populo Vatinius, cum gladiatorium munus ederet, obtinuerat vt ædiles ederent ne quis in harenam nisi pomum misisse vellet. forte his diebus Cascellius consultus à quodam an nux pinea pomum esset, respondit; Si in Vatinium missurus es, pomum est.

Mercatori deinde quemadmodum cum socio nauim diuideret interroganti respondisse traditur: Nauim

uim si diuidis; nec tu nec socius habebitis.

In Galbam eloquentia clarum, sed quem habitus, vt supra dixi, corporis destruebat, M. Lollii vox circumferebatur: Ingenium Galbæ male habitat.

In eundem Galbam Orbilius grammaticus acerbius irrisit. Prodierat Orbilius in reum testis: quem Galba vt confunderet dissimulata professione ejus interrogauit Quod artificium facis? *respondit:* In sole gibbos soleo fricare. *L. Cæcilius, cum C. Cæsar aliis qui secum pila lusitabant centena sestertia, illi vni quinquaginta dari jussisset,* Quid? ego, *inquit,* vna manu ludo, & non duabus vt plus habere possim?

Cum iratus esse P. Clodius D. Laberio diceretur, quod ei mimum petenti non dedisset, Quid amplius, *inquit,* mihi facturus es, nisi vt Dyrrhachium eam & redeam? *alludens ad Ciceronis exsilium.*

CAP. VII.

De sententiis ac dictis Laberii & Publii, mimographorum: deque Pylade ac Hyla, histrionibus.

SED *quia & paulo ante Aurelius Symmachus & ego nunc Laberii fecimus mentionem; si aliqua hujus atque Publii dicta referemus, videbimur & adhibendi conuiuio mimos vitasse lasciuiam, & tamen celebritatem, quam cum assunt illi excitare pollicentur, imitari. Laberium asperæ libertatis equitem Romanum Cæsar quingentis millibus inuitauit, vt prodiret in scenã, & ipse ageret mimos quos scriptitabat. sed potestas non solum si inuitet sed etsi supplicet cogit. vnde se & Laberius à Cæsare coactum in prologo testatur his versibus:*

Necessitas, cujus cursus transuersi impetum

Voluerunt

Voluerunt multi effugere, pauci potuerunt,
Quò me detrusit pæne extremis sensibus?
Quem nulla ambitio, nulla vmquam largitio,
Nullus timor, vis nulla, nulla auctoritas
Mouere potuit in iuuenta de statu;
Ecce in senecta vt facile labefecit loco
Viri excellentis mente clemente edita
Submissa placide blandiloquens oratio?
Etenim ipsi di negare cui nihil potuerunt,
Hominem me denegare quis posset pati?
Ergo bis tricenis annis actis sine nota
Eques Romanus Lare egressus meo
Domum reuertar mimus. nimirum hoc die
Vno plus vixi mihi quam viuendum fuit.
Fortuna immoderata in bono æque atque in malo,
Si tibi erat libitum litterarum laudibus
Floris cacumen nostræ, famæ frangere,
Cur cum vigebam membris præuiridantibus,
Satis facere populo & tali cum poteram viro,
Non flexibilem me concuruasti vt carperes?
Nunc me quò deiicis? quid ad scenam affero:
Decorem formæ, an dignitatem corporis,
Animi virtutem, an vocis jocundæ sonum?
Vt hedera serpens vires arboreas necat;
Ita me vetustas amplexu annorum enecat.
Sepulcri similis nihil nisi nomen retineo.

In ipsa quoque actione subinde se qua poterat vlciscebatur inducto habitu Syri, qui velut flagris cæsus præripientique se similis exclamabat:

Porro Quirites! libertatem perdimus.

& paulo post adjecit:

Necesse est multos timeat quem multi timent:

quo dicto vniuersitas populi ad solum Cæsarem oculos

& ora

& ora conuertit notantes impotentiam ejus hac dicacitate lapidatam. ob hæc in Publium vertit fauorem. is Publius natione Syrus, cum puer ad patronum domini esset adductus, promeruit eum non minus salibus & ingenio quam forma, nam forte cum ille seruum suum hydropicum jacentem in area vidisset, increpuissetque quid in Sole faceret; respondit Aquam calefacit. *joculari deinde super cœna exorta quæstione quodnam esset molestum otium, aliud alio opinante, ille* Podagrici pedes *dixit. ob hæc & alia manumissus & majore cura eruditus, cum mimos componeret, ingentique assensu in Italia oppidis agere cœpisset, productus Romæ per Cæsaris ludos omnes qui tunc scripta & operas suas in scenam locauerant prouocauit, vt singuli secum posita inuicem materia pro tempore contenderent. nec vllo recusante superauit omnes; in quis & Laberium: vnde Cæsar arridens hoc modo pronuntiauit:*

Fauente tibi me victus es Laberi à Syro:

statimq; Publio palmam & Laberio annulum aureum cum quingentis sestertiis dedit. tunc Publius ad Laberium recedentem ait: Qui cum contendisti scriptor hunc spectator subleua. *sed & Laberius sequenti statim commissione, mimo nouo interjecit hos versus:*

Non possunt primi esse omnes omni in tempore.
Summum ad gradum cum claritatis veneris,
Consistes ægre; & quam descendas, decides.
Cecidi ego. cadet qui sequitur. laus est publica.

Publii autem sententiæ feruntur lepidæ & ad communem vsum accommodatissimæ. ex quibus has fere memini singulis versibus circumscriptas:

Beneficium dando accepit qui digno dedit.
Feras, non culpes, quod mutari non potest.
Cui plus licet quam par est, plus vult quam licet.
Comes facundus in via pro vehiculo est.

Frugalitas

Frugalitas inserta est rumoris boni.
Heredis fletus sub persona risus est.
Furor fit læsa sæpius patientia.
Improbe,
Neptunũ accusat, qui iterum naufragium facit.
Nimium altercando veritas amittitur.
Pars beneficii est, quod petitur, si cito neges.
Ita amicũ habeas, posse vt fieri inimicũ putes.
Veterem ferendo injuriam, inuitas nouam.
Nunquam periclum sine periclo vincitur.

Sed quia semel ingressus sum scenam loquendo, nec Pylades histrio nobis omittendus est, qui clarus in opere suo fuit temporibus Augusti, & Hylam discipulum vsque ad æqualitatis contentionem eruditione prouexit. populus deinde inter vtriusque suffragia diuisus est. & cum canticum quoddam saltaret Hylas, cujus clausula erat;

τὸν μέγαν Ἀγαμέμνονα,

sublimem ingentemque Hylas velut metiebatur. Non tulit Pylades; & exclamauit è cauea:

Σὺ μικρὸν ἐ μέγαν ποιεῖς.

tunc populus eum coëgit idem saltare canticum. cumq; ad locum veniſſet, quem reprehenderat, expressit cogitantem; nihil magis ratus magno duci conuenire quam pro omnibus cogitare. Saltabat Hylas Oedipodem: & Pylades hac voce securitatem saltantis castigauit; σὺ βλέπεις. Cum in Herculem furentem prodisset, & nonnullis incessum histrioni conuenientem non seruare videretur, depositа persona ridentes increpuit,

Μωροὶ, μαινόμενον ὄρχεῖται.

hac fabula & sagittas jecit in populum. Eandem personam cum jussu Augusti in triclinio ageret; & intendit arcum & spicula misit. nec indignatus est Cæsar eodem se loco Pyladi, quo populum Romanum fuisse. Hic, quia

ferebatur mutasse rudis illius saltationis ritum quæ apud maiores viguit, & venustam induxisse nouitatem, interrogatus ab Augusto quæ saltationi contulisset respondit: αὐλῶν συέγγων τ' ἐκπλώ, ὁμαδόν τ' αἰσχρόπων. Idem cum propter populi seditionem pro contentione inter se Hylamque habita concitatam indignationem excepisset Augusti, respondit: ἢ ἀχαιστὸς βασιλεύ; ἴασιν αὐτὸς σὲ ἡμᾶς ἀχολεῖος.

CAP. VIII.

Quomodo Plato vino indulgendum esse præceperit: & quam periculosum turpeque sit, tactus ac gustus voluptatibus esse obnoxium.

HIS *dictis, & excitata lætitia, cum in Auieno memoria florida & amœnitas laudaretur ingenii, mensas secundas minister admouit. & Flauianus: Multi, vt æstimo, in hoc à Varrone dissentiunt; qui in illa lepidissima satyra Menippea, quæ inscribitur;* NESCIS QVID VESPER VEHAT; *de secunda mensa placentas remouit. sed, quaso, dicas Cacina verba ipsa Varronis, si tibi beneficio memoriæ tenacioris hæserunt. & Albinus, Locus, inquit, Varronis, quem referri à me imperas, in his fere verbis est:* Bellaria ea maxime sunt mellita, quæ mellita non sunt. dulcibus enim cum pepsi societas infida. significant autem bellaria omne mensæ secundæ genus, nam quæ σύμματα Græci vel σταγήματα dixerunt, ea veteres nostri appellauere bellaria. vina quoque dulciora est inuenire in comœdiis antiquioribus hoc vocabulo, dictaque ea Liberi bellaria. *Et Euangelus: Agite, antequam surgendum nobis sit, vino indulgeamus: quod decreti Platonici auctoritate faciemus; qui æstimauit fomitem esse quemdam & ignitabulum*

ingenii

ingenii virtutisque, si mens & corpus hominis vino flagret. Tunc Eustathius, Quid agis, inquit, Euangele? an Platonem aestimas hauriendā passim vina suasisse; & non magis inter minuta pocula jucundiorem liberaliorem que inuitationem quæ fieret sub quibusdam quasi arbitris & magistris conuiuiorum sobriis non improbasse? & hoc est quod in primo & secundo de legibus non inutile viris esse decernit. nam & modicis honestisque inter bibendum remissionibus resici integrarique animos ad instauranda sobrietatis officia existimauit; redditosq; sensim latiores ad intentiones rursus capessendas fieri habiliores; & simul, si qui penitus in his affectionum cupiditatumque errores inessent, quos celaret alioquin pudor reuerens, ea omnia sine graui periculo libertate per vinum data detegi, & ad corrigendum medendumq; fieri opportuniora. Atque hoc etiam Plato ibidem dicit non diffugiendas esse huiusce modi exercitationes aduersum propulsandam vini violentiam; neque vllum vmquam continentem prorsum aut temperantem satis fideliter visum esse, cui vita non inter ipsa errorum pericula & in mediis voluptatum illecebris explorata sit. nam cui Libentiæ Gratiæque omnes conuiuiorum incognitæ sint, quique illarum omnino expers sit, si eum forte ad participandas huiusmodi voluptates aut voluntas tulerit aut casus induxerit aut necessitas impulerit, mox deliniri & capi; neque mentem ejus animumque subsistere. congrediendum igitur & tamquam in acie quadam cum voluptariis rebus cumque ista vini licentia cominus decernendum; vt aduersus eas non fuga nec absentia simus tuti, sed vigore animi & constanti præsentia moderatoque vsu temperantiam continentiamque tueamur; & calefacto simul refotoque animo, si quid in eo vel frigida tristitiæ vel torpentis verecundiæ fuerit, diluamus.

Sed, quoniam voluptatum fecimus mentionem, docet Aristoteles à quibus voluptatibus sit cauendum. quinque etenim sunt hominum sensus, quos Graeci αἰσθήσεις appellant, per quos voluptas animo aut corpori quaeri videtur; tactus, gustus, odoratus, visus, auditus. ex his omnibus voluptas quae immodice capitur ea turpis atque improba est. sed enim quae nimia ex gustu atque tactu est; ea igitur gemina voluptas, sicut sapientes viri censuerunt, omnium rerum foedissima est; eosque maxime, qui sese duabus istis voluptatibus dediderunt, grauissimi vicii vocabulis Graeci appellauerunt, vel ἀκρατεῖς vel ἀκολάστους: nos eos vel incontinentes dicimus vel intemperantes. Istas autem voluptates duas, gustus atque tactus, id est, cibi & Veneris, solas hominibus communes videmus esse cum beluis. & idcirco in pecudum ferorumque animalium numero habetur, quisquis est his ferarum voluptatibus occupatus, ceterae ex tribus aliis sensibus proficiscentes hominum tantum propriae sunt. verba super hac re Aristotelis philosophi in medium proferam; vt quid de his infamibus voluptatibus tam clarus atque inclutus vir sentiat, publicetur.

Διατὶ οἱ χεῖρ ἢ τ ἁφῆς ἢ γλώσσης ἡδονὴ ἐγκρατοῦς ἀκρατοῦς λέγομεν, οἷς ἢ θεὶ τὰ ἀφροδίσια ἀκόλαστοι ἔσμι, οἷς τε θεὶ τὰς τ ζοφῆς ἀπολαύσεις. ἔστι ἢ χεῖρ ἢ ζοφῆς, ἀπ' ἐνίων μὲ ἐν τῇ γλώττῃ τὸ ἡδύ, ἀπ' ἐνίων ἢ ἐν τῷ λάρυγγι. διὸ κὴ φιλόξενον & μεγάλην λάρυγγα ἄνθρωπον ἔχειν. ἢ ἢ χεῖρ ἢ ὄψιν κὴ τὴν ἀκοὴν ἐκεῖ, ἢ διὰ τὸ τὰς ἀπὸ τούτων γινομένας ἡδονὰς κοινὰς εἶναι ἡμῖν κὴ τοῖς ἄλλοις ζώοις. ἀπτὴ ἢ ἐσθῆτα κοινὴν αἰσχρὸν εἶναι τὴν ἀπὸ ταύτην αὐτῶν, κὴ ἀπρεπῆ λέγειν. διὸ κὴ μάλιστα μόναι ἐπονείδιστοι, ὥστε τ ἀπὸ τούτων ἡδονὴν φέρομεν, κὴ ἀκρατῆ, ἀκόλαστον λέγομεν. διὰ τὸ ἀπὸ τ χρείαν ἡδονῶν ἢ πᾶσαν. ἐσθῆτα ἢ τὴν αἰσθητὴν φέρειν, τὰ ἄλλα ζῶα ἀπὸ δύο μόνων τὴν διακρινόντων ἔχει, κὴ διὰ τὰς ἄλλας, ἢ ὅλως ἐχ ἡδεῖ, ἢ κὴ συμβεβηκὸς τοῦτο πάσχει.

Quis

Quis igitur habens aliquid humani pudoris, voluptatibus istis duabus coëundi atque comedendi, quæ homini cum sue atque asino communes sunt, gratuletur? Socrates quidem dicebat multos homines propterea velle viuere vt ederent & biberent; se bibere atque esse vt viueret. Hippocrates autem diuina vir scientia de coïtu Venerio ita existimabat; partem esse quandam morbi taterrimi, quem nostri comitialem dixerunt. namque ipsius verba hæc traduntur: τὸ συμπλοκὴν εἶναι μικρὸν ἐπιλήψιος, id est, coïtum esse paruum morbum comitialem.

CAP. IX.

De luxu seu luxuria Q. Hortensii, Fabii Gurgitis, Metelli Pii, ac Metelli Pontificis maximi. Tum de porco Troïano, de leporum ac cochlearum saginatione.

Octo hæc sequêtia capita ex libro tertio, vbi confuse hactenus lecta sunt, huc retraximus indicio MS. Vide Notas.

ACCIPITE *& M. Varronis verba de agricultura libro tertio, qui cum de pauonibus in villa nutriendis loqueretur, sic ait:* Primus hos Q. Hortensius augurali cœna posuisse dicitur. quod potius factum tam luxuriose quam seuere boni viri laudabant. quem cito secuti multi, extulerunt eorum precia, vt oua eorum denariis veneant quinis, ipsi facile quinquagenis. *Ecce res non admiranda solum, sed etiam pudenda, vt oua pauonum quinis denariis veneant; quæ hodie non dicam vilius sed omnino non veneunt. Is Hortensius platanos suas vino irrigare consueuit: adeo vt in actione quadam, quam habuit cum Cicerone susceptam, precario à Tullio postulasset, vt locum dicendi permutaret secum: abire enim in villam necessario se velle, vt vinum platano, quam in Tusculano posuerat, ipse suffunderet. Sed forte ad notam sæculi sui non sufficit Hortensius, vir alioquin ex*

professo mollis & in præcinctu ponens omnem decorem. fuit enim vestitu ad mundiciem curioso: &, vt bene amictus iret, faciem in speculo ponebat: vbi se intuens togam corpori sic applicabat, vt rugas non forte sed industria locatas artifex nodus constringeret, & sinus ex composito defluens nodum lateris ambiret. Is quondam, cum incederet elaboratus ad speciem, collega de iniuriis diem dixit quod sibi in angustiis obuius offenso fortuito structuram togæ destruxerat: & capital putauit quod in humero suo locum ruga mutasset. Ergo hoc prætermisso ad viros venio triumphales, quos victores gentium luxuria vicit. & vt taceam Gurgitem à denorato patrimonio cognominatum, quia insignibus virtutis secata vitia primoris compensauit ætatis: Metellus Pius in quam foedam luxus & superbiæ successuum continuatione peruenit? &, ne multis morer, ipsa de eo Sallustii verba subieci: At Metellus in vlteriorem Hispaniam post annum regressus, magna gloria, concurrentibus vndique virile & muliebre secus, per vias & tecta omnium visebatur. eum quæstor C. Vrbinus aliique cognita voluntate cum ad cœnam inuitassent, vltra Romanorum ac mortalium etiam morem curabant, exornatis ædibus per aulæa & insignia sceniſque ad ostentationem histrionum fabricatis. Simul croco sparsa humus, & alia in modum templi celeberrimi, præterea cùm sedenti in transenna demissum victoriæ simulachrum cum machinato strepitu tonitruum coronam ei imponebat: tum venienti ture quasi deo supplicabatur, toga picta plerumque amiculo erat accumbenti. epulæ vero exquisitissimæ; neque per omnem modo prouinciam, sed trans maria ex Mauritania volucrum & ferarum incognita antea plura genera. Quis rebus aliquantam

quantam partem gloriæ dempserat maxime apud veteres & sanctos viros, superba illa, grauia, indigna Romano imperio æstimantes. *Hæc Sallustius, grauissimus alienæ luxuriæ obiurgator & censor.*

Accipite, & inter grauissimas personas non defuisse luxuriam. refero enim vobis pontificis vetustissimam cœnam, quæ scripta est in indice quarto Metelli illius pontificis maximi in hæc verba: Ante diem nonum kalendas Septembris, quo die Lentulus flamen Martialis inauguratus est, domus ornata fuit. triclinia lectis eburneis strata fuerunt. duobus triclinijs pontifices cubuerunt Q. Catulus, M. Æmilius Lepidus, D. Silanus, C. Cæsar rex sacrorum, P. Scæuola Sextus, Q. Cornelius, P. Volumnius, P. Albinouanns & L. Iulius Cæsar augur, qui eum inaugurauit. in tertio triclinio Popilia, Perpennina, Licinia, Arruntia virgines Vestales, & ipsius vxor Publicia flaminica, & Sempronia socrus eius. cœna hæc fuit. Ante cœnam echinos, ostreas crudas quantum vellent, peloridas, sphondilos, turdum, asparagos. subtus gallinam altilem patinam ostrearum, peloridum, balanos nigros, balanos albos: iterum spondylos, glycomaridas, vrticas, ficedulas, lumbos, capragines, aprugnos, altilia ex farina inuoluta, ficedulas, murices & purpuras. In cœna sumina, sinciput aprugnum, patinam piscium, patinam suminis, anates, querquedulas elixas, lepores, altilia assa, amylum, panes Picentes. *Vbi jam luxuria tunc accusaretur, quando tot rebus farta fuit cœna pontificum? ipsa vero edulium genera quam dictu turpia? nam Cincius in suasione legis Fanniæ obiecit seculo suo, quod porcum Troianum mensis inferant. quem illi ideo sic vocabant, quasi aliis inclusis animalibus grauidū; vt ille Troianus equus*

grauidus armatis fuit. Exigebat hoc quoque illa gulæ intemperantia vt & lepores saginarentur, teste Varrone; qui de agricultura libro tertio cum de leporibus loqueretur sic ait: Hoc quoque nuper institutum vt saginarentur, cum exceptos è leporario condant in caueis, & loco clauso faciant pingues. *Si cui hoc mirum videtur quod ait Varro lepores ætate illa solitos saginari, accipiat illud quod majore admiratione sit dignum; cochleas saginatas, quod idem Varro in eodem libro refert. Verba ipsa qui volet legere vbi quærere debeat indicaui. Neque ego nunc antiquitati nos præferendos vel comparandos dico; sed respondi objurganti Horo, asserens vti res habet, majorem illis sæculis deliciarum curam fuisse quam nostro.*

CAP. X.

Saltandi cantandique studium, atque adeo ne histrionicam quidem, apud vetustiores Romanos inter turpia nominatum fuisse.

SVBIECIT *Furius Albinus antiquitatis non minus quam Cæcina peritus, Miror te, inquit, non retulisse, quanta illis affluentia marinarum procurari solita fuerit copiarum; cuius relatu maximam conuiuiorum nostrorum sobrietatem doceres. & Cæcina, Profer, inquit, in medium, quæ de hac quoque parte lectu comperisti. vltra omnes enim polles memoria vetustatis. & Furius sic ingressus est, Vetustas quidem nobis semper, si sapimus, adoranda est. Illa quippe sæcula sunt, quæ hoc imperium vel sanguine vel sudore pepererunt, quod non nisi virtutum faceret vbertas. sed, quod fatendum est, in illa virtutum abundantia vitiis quoque ætas illa non caruit: è quibus nonnulla nostro sæculo morum sobrietate correcta sunt, & de luxu quidem illius temporis circa ma-*

ca marinas copias dicere instituerat, sed quia in assertionem nostræ emendationis alia ex aliis proferenda se suggerunt, de piscibus non omitto sed differo; dum de alia lasciuia qua nunc caremus admoneo. dic enim, Hore, qui antiquitatem nobis obiicis, ante cuius triclinium modo saltatricem vel saltatorem te vidisse memimisti? at inter illos saltatio certatim vel ab honestis appetebatur. ecce enim, vt ab illo ordiar tempore, quod fuit optimis moribus, inter duo bella Punica ingenui, quid dicam ingenui? filii senatorũ in ludum saltatorium commeabant, & illic crotala gestantes saltare discebant. taceo quod matronæ etiam saltationem non inhonestam putabant: sed inter probas quoque earum erat saltandi cura, dummodo non curiosa vsque ad artis perfectionem. quid enim ait Sallustius: Psallere, saltare elegantius quam necesse est probæ. *adeo & ipse Semproniam reprehendit, non quod saltare, sed quod optime scierit. nobilium vero filios, & quod dictu nefas est, filias quoque virgines inter studiosa numerasse saltandi meditationem testis est Scipio Africanus Æmilianus. qui in oratione contra legem iudiciariam Tib. Gracchi sic ait:* Docentur præstigias inhonestas, cum cinædulis & sambuca psalterioque eunt in ludum histrionum. discunt cantare, quæ majores nostri ingenuis probro ducier voluerunt. eunt, inquam, in ludum saltatorium inter cinædos virgines puerique ingenui. Hæc cum mihi quisquam narrabat; non poteram animum inducere ea liberos suos homines nobiles docere: sed, cum ductus sum in ludum saltatorium, plus medius fidius in eo ludo vidi pueris virginibusq; quingentis. in his vnum, quod me reipublicæ maxime misertum est, puerum bullatum petitoris filium non minorem annis duodecim cum crotalis saltare: quam salta-

tionem impudicus seruulus honeste saltare non posset. *Vides quemadmodum ingemuerit Africanus quod vidisset cum crotalis saltantem filium petitoris, id est, candidati; quem ne tum quidem spes & ratio adipiscendi magistratus, quo tempore se suosque ab omni probro debuit vindicare, potuerit coërcere, quo minus faceret quod scilicet turpe non habebatur. Ceterum superius plerumque nobilitatem hæc propudia celebrare conquestus est. sic nimirum M. Cato senatorem non ignobilem Cæcilium spatiatorem & Fescenninum vocat, eumque staticulos dare his verbis ait:* Descendit de cantherio, inde staticulos dare, ridicularia fundere. *& alibi in eundem:* Præterea cantat vbi collibuit, interdum Græcos versus agit, jocos dicit, voces demutat, staticulos dat. *hæc Cato. cui, vt videtis, etiam cantare non serii hominis videtur: quod apud alios adeo non inter turpia numeratum est, vt L. Sulla vir tanti nominis optime cantasse dicatur. Ceterum histriones non inter turpes habitos Cicero testimonio est, quem nullus ignorat Roscio & Æsopo histrionibus tam familiariter vsum, vt res rationesq; eorum sua sollertia tueretur. quod cum aliis multis tum ex epistolis quoque ejus declaratur. nam illam orationem quis est qui non legerit, in qua populum Romanum objurgat. quod Roscio gestum agente tumultuauerit? & certe satis constat contendere eum cum ipso histrione solitum, vtrum ille sæpius eandem sententiam variis gestibus efficeret, an ipse per eloquentiæ copiam sermone diuerso pronunciaret. quæres ad hanc artis suæ fiduciam Roscium abstraxit, vt librum conscriberet quo eloquentiam cum histrionia compararet. Is est Roscius, qui etiam L. Sullæ carissimus fuit, & annulo aureo ab eodem dictatore donatus est. tanta autem fuit gratia & gloria vt mercedem diurnã de publico mille denarios sine gregalibus*

galibus ſolus acceperit. Æſopum vero ex pari arte ducenties ſeſtertium reliquiſſe filio conſtat. Sed quid loquor de hiſtrionibus? cum Appius Claudius vir triumphalis, qui ſalius vſque ad ſenectutem fuit, pro gloria obtinuerit quod inter collegas optime ſaltitabat. Ac priusquam a ſaltatione diſcedo, illud adiiciam; vno eodem tempore tribus nobiliſſimis ciuibus non modo ſtudium ſaltandi ſed etiam, ſi dis placet, peritiam, qua gloriarentur fuiſſe, Gabinio conſulari Ciceronis inimico, quod etiam Cicero non diſſimulanter obiecit, & M. Celio noto in turbas viro, quem idem Cicero defendit, & Licinio Craſſo, Craſſi eius qui apud Parthos exſtinctus eſt filio.

CAP. XI.

Quanto in pretio fuerint apud paulo vetuſtiores Romanos, piſces, & præſertim muræna.

SED de ſaltatione veterum ad prædæ marinæ tranſire luxum Liciniorum me nomen admonuit; quos Murænas cognominatos, quod hoc piſce effuſiſſime delectati ſunt, ſatis conſtat. huic opinioni M. Varro conſentit aſſerens eodem modo Licinios appellatos Murænas, quo Sergius Orata cognominatus eſt; quod ei piſces qui auratæ vocantur cariſſimi fuerint. Hic eſt Sergius Orata, qui primus balneas pēſiles habuit, primus oſtrearia in Baiano locauit, primus optimum ſaporem oſtreis Lucrinis adiudicauit. fuit autem ætate L. Craſſi illius diſerti: qui quam grauis & ſerius habitus ſit etiam Cicero docet. is tamen Craſſus vir cenſorius (nam cum Cn. Domitio cenſor fuit) cum ſupra ceteros diſertus haberetur, eſſetque inter clariſſimos ciues princeps, tamen murænam in piſcina domus ſuæ mortuam atratus tamquam filium luxit. Neq; id obſcurū fuit. quippe collega Domitius in ſenatu hoc ei quaſi deforme crimen objecit,

neque

neque id confiteri Crassus erubuit; sed vltro etiam, si dis placet, gloriatus est censor, piam affectuosamque rem feciſſe ſe jactitans. Piſcinas autem quam refertas habuerint precioſiſſimis piſcibus Romani illi nobiliſſimi principes Lucilius, Philippus & Hortenſius, quos Cicero piſcinarios appellat, etiam illud indicium eſt, quod M. Varro in libro de agricultura refert M. Catonem, qui poſt Vticæ periit, cum heres teſtamento Lucilii eſſet relictus, piſces de piſcina ejus quadraginta milibus vendidiſſe. accerſebantur autem murænæ ad piſcinas noſtræ vrbis ab vſque freto Siculo, quod Rhegyum à Meſſana reſpicit. illic enim optimæ à prodigis eſſe creduntur: tam Hercules quàm anguillæ. & vtræque ex illo loco Græce μύραιναι vocantur, Latine fluta: quod in ſummo ſupernantes ſole torrefactæ curuare ſe poſſe, & in aquam mergere deſinunt, atque ita faciles captu fiunt. Et, ſi enumerare velim quàm multi magnique auctores murænas è freto Siculo nobilitarint, longum fiat. ſed dicam quid Varro in libro qui inſcribitur Gallus de admirandis *dixerit his verbis:* In Sicilia quoque, *inquit*, Papirius manu capi murænas flutas, quod hæ in ſumma aqua præ pinguedine flutentur. *Hæc Varro. Sed quis neget indomitam apud illos, &, vt ait Cæcilius, vallatam gulam fuiſſe, qui ex tam longinquo mari inſtrumenta luxuriæ compararent? Nec rarus hic Romæ piſcis, vt peregre accitus, erat. auctor eſt Plinius C. Cæſarem dictatorem, cum triumphales cœnas populo daret, ſex millia murænarum à C. Hirrio ad pondus accepiſſe. hujus Hirrii villam, quamuis non amplam aut latam, conſtat propter viuaria quæ habuit quadragies ſeſtertium venundatam.*

CAP.

CAP. XII.

De acipenſere, mullo, ſcaro, lupo.

NEC *acipenſer, quem maria prodigis natriunt, illius ſeculi delicias euaſit. &, vt liqueat ſecundo Punico bello celebre nomen huius piſcis fuiſſe, accipite vt meminerit ejus Plautus in fabula, quæ inſcribitur Baccharia, ex perſona paraſiti:*

Quis eſt mortalis tanta fortuna affectus vmquã,
Quam ego nunc ſum, cuius hæc ventri portatur pompa?
Vel nunc qui mihi in mari acipenſer latuit antehac,
Cuius ego latus in latebras reddam meis dentibus & manibus.

&, ne vilior ſit teſtis poëta, accipite aſſertore Cicerone in quo honore fuerit hic piſcis apud P. Scipionem Africanum illum & Numantinum. hæc ſunt in dialogo de fato verba Ciceronis: Nam cum eſſet apud ſe ad Lauernium Scipio, vnaque Pontius; allatus eſt fortè Scipioni acipenſer, qui admodum raro capitur, ſed eſt piſcis, vt ferunt, in primis nobilis. cum autem Scipio vnum & alterum ex his, qui eum ſalutatum venerant, inuitaſſet, pluresque etiam inuitaturus videretur: in aurem Pontius, Scipio, inquit, vide quid agas, acipenſer iſte paucorum hominum eſt. *Nec inficias eo temporibus Traiani hunc piſcem in magno pretio non fuiſſe, teſte Plinio Secundo: qui in naturali hiſtoria cum de hoc piſce loqueretur ſic ait:* Nullo nunc in honore eſt, quod quidem miror; cum ſit rarus inuentu. *Sed non diu ſtetit hæc parſimonia. nam temporibus Seueri principis, qui oſtentabat duritiam morum, Sammonicus Serenus*

vir ſæculo ſuo doctus, cum ad principem ſuum ſcriberet faceretque de hoc piſce ſermonem, verba Plinii quæ ſuperius poſui præmiſit; & ita ſubiecit: Plinius, vt ſcitis, ad vſque Traiani imperatoris venit ætatem. nec dubium eſt quod ait nullo honore hunc piſcē temporibus ſuis fuiſſe, verum ab eo dici. apud antiquos autem in precio fuiſſe ego teſtimoniis palam faciam, vel eo magis, quod gratiam eius video ad epulas quaſi poſtliminio rediſſe. quippe qui dignatione veſtra cū interſum conuiuio ſacro animaduertam hunc piſcem à coronatis miniſtris cum tibicine introferri. Sed quod ait Plinius de acipenſeris ſquamis, id verum eſſe maximus rerum naturalium indagator Nigidius Figulus oſtendit, in cuius libro de animalibus quarto ita poſitum eſt: Cur alii piſces ſquama ſecunda, acipenſer aduerſa ſit. *hæc Sammonicus: qui turpitudinem conuiuii principis ſui laudando notat, prodens venenationem qua piſcis habebatur, vt à coronatis inferretur cum tibicinis cantu, quaſi quædam non deliciarum ſed numinis pompa. Sed. vt minus miremur acipenſerem graui precio taxari ſolitum; Aſinius Celer vir conſularis, vt idem Sammonicus refert, mullum vnum ſeptem millibus nummum mercatus eſt. in qua re luxuriam illius ſæculi eo magis licet æſtimare, quod Plinius Secundus temporibus ſuis negat facile mullū repertum qui duas pondo libras excederet. at nunc & maioris ponderis paſſim videmus, & precia hæc inſana neſcimus. Nec contenta illa ingluuies fuit maris ſui copiis, nam Octauius præfectus claſſis ſciens ſcarum adeo Italicis litoribus ignotum, vt nec nomen Latinum ejus piſcis habeamus, incredibilem ſcarorum multitudinem vinariis nauibus huc aduectam, inter Hoſtiam & Campaniæ litus in mare ſparſit; miroque ac nouo exemplo piſces in*

mari tamquam in terra fruges aliquas seminauit. idemque, tamquam summa in hoc vtilitatis publicæ verteretur, quinquennio dedit operam vt, si quis inter alios pisces scarum forte cepisset, incolumem confestim & inuiolatum mari redderet.

Quid stupemus captiuam illius sæculi gulam seruisse mari, cum in magno vel dicam maximo apud prodigos honore fuerit etiam Tiberinus lupus, & omnino omnes ex hoc amni pisces? quod equidem cur ita illis visum sit ignoro. fuisse autem etiam M. Varro ostendit; qui, enumerans quæ in quibus Italiæ partibus optima ad victum gignantur, pisci Tiberino palmam tribuit his verbis in libro rerum humanarum vndecimo: Ad victum optima fert ager Campanus frumentum, Falernus vinum, Cassinas oleum, Tusculanus ficum, mel Tarentinus, piscem Tiberis. *Hæc Varro de omnibus scilicet huius fluminis piscibus. sed inter eos, vt supra dixi, præcipuum locum lupus tenuit, & quidem is qui inter duos pontes captus est. id ostendunt cum multi alii, tum etiam C. Titius vir ætatis Lucilianæ in oratione qua legem Fanniam suasit. cuius verba ideo pono, quia non solum de lupo inter duos pontes capto erunt testimonio, sed etiam mores, quibus plerique tunc viuebant, facile publicabunt. describens enim homines prodigos in forum ad judicandum ebrios commeantes, quæque soleant inter se sermocinari, sic ait:* Ludunt alea, studiose vnguentis delibuti, scortis stipati. vbi horæ decem sunt; jubent puerum vocari vt comitium eat percunctatum quid in foro gestum sit, qui suaserint, qui dissuaserint, quot tribus jusserint, quot vetuerint. inde ad comitium vadunt, ne litem suam faciant. dum eunt, nulla est in angiporto amphora, quã non impleant. quippe qui vesicam plenam vini habeant. Veniunt in comitium

tium triſtes, iubent dicere. quorum negotium eſt, dicunt. judex teſtes poſcit. ipſus it minctum. vbi redit; ait ſe omnia audiuiſſe, tabulas poſcit. litteras inſpicit. vix præ vino ſuſtinet palpebras. eunti in conſilium ibi hæc oratio: Quid mihi negotii eſt cum iſtis nugacibus; quam potius potamus mulſum mixtum vino Græco, edimus turdum pinguem, bonumque piſcem lupum germanum, qui inter duos pontes captus fuit? *hæc Titius. Sed & Lucilius, acer & violentus poëta, oſtendit ſcire ſe hunc piſcem egregii ſaporis, qui inter duos pontes captus eſſet; eumque quaſi ligurritorem catillonem appellat. ſcilicet qui proxime ripas ſtercus inſectaretur. proprie autem* catillones *dicebantur, qui ad polluctum Herculis vltimi cum venirent, catillos ligurribant. Lucilii verſus hi ſunt:*

Fingere præterea afferri quod quisq; volebat,
Illum ſumina ducebant atque altilium lanx,
Hunc pōtes Tiberinos duo inter captus catillo.

CAP. XIII.

De legibus latis contra luxuriam veterum Romanorum.

LONGVM fiat, ſi enumerare velim quot inſtrumenta gulæ inter illos vel ingenio cogitata ſint, vel ſtudio confecta. & hæ nimirum cauſæ fuerunt propter quas tot numero leges de cœnis & ſumptibus ad populum ferebantur: & imperari cœpit vt patentis ianuis pranſitaretur & cœnitaretur. ſic oculis ciuium teſtibus factis luxuriæ modus fieret. Prima autem omnium de cœnis lex ad populum Orchia peruenit. quam tulit C. Orchius tribunus plebis de ſenatus ſententia, tertio anno quam Cato cenſor fuerat. cuius verba quia prolixa ſunt

prætereo.

pretereo. Summa autem eius præscribebat numerũ conuiuarum. & hac est lex Orchia, de qua Cato in orationibus suis vociferabatur quod plures quam præscripto eius cauebatur ad cœnam vocarentur. cumque auctoritatem nouæ legis aucta necessitas imploraret: post annum vicesimum secundum legis Orchiæ Fannia lex lata est, anno post Romam conditam, secundum Gellii opinionem, quingentesimo octuagesimo octauo. De hac lege Sammonicus Serenus ita refert: Lex Fannia Augusti ingenti omnium ordinum consensu peruenit ad populum, neque eam prætores aut tribuni, vt pleraſque alias, sed ex omni bonorum consilio & sententia ipsi consules pertulerunt, cum respublica ex luxuria conuiuiorũ maiora quam credi potest detrimenta pateretur. siquidem eo res redierat, vt gula illecti plerique ingenui pueri pudicitiam & libertatem suam venditarent: pleriq; ex plebe Romana vino madidi in comitium venirent, & ebrii de reipublicæ salute consulerent. *hac Sammonicus. Fanniæ autem legis seueritas in eo superabat Orchiam legem, quod in superiore numerus tantummodo cœnantium cohibebatur; licebatque secundum eam vnicuique bona sua inter paucos consumere. Fannia autem sumptibus modum fecit assibus centum. Vnde à Lucilio poëta festiuitatis suæ more* centussis *vocatur. Fanniam legem post annos decem & octo lex Didia consecuta est. ejus ferendæ duplex causa fuit: prima & potissima, vt vniuersa Italia non sola vrbs lege sumptuaria teneretur, Italicis æstimantibus Fanniam legem non in se, sed in solos vrbanos ciuis esse conscriptam. deinde, vt non soli qui prandia cœnas ve majore sumptu fecissent, sed etiam qui ad eas vocitati essent atque omnino interfuissent, pœnis legis tenerentur.*

Post Didiam Licinia lex lata est à P. Licinio Crasso

Diuite. cuius ferundæ probandæque tantum studium ab optimatibus impensum est, vt consulto senatus juberetur vt ea tantummodo promulgata, priusquam trinundino confirmaretur, ita ab omnibus obseruaretur, quasi jam populi sententia comprobata. lex vero hæc paucis mutatis in plerisque cum Fannia congruit. in ea enim ferenda quæsita nouæ legis auctoritas exolescente metu legis antiquioris, ita hercules vt de ipsis duodecim tabulis factum est: quarum vbi contemni antiquitas cœpit, eadem illa quæ illis legibus cauebantur in alia latorum nomina transierunt. Sed legis Liciniæ summa vt kalendis, nonis, nundinis Romanis, cuique in dies singulos triginta duntaxat asses edundi causa consumere liceret: ceteris vero diebus, qui excepti non essent, ne amplius apponeretur quam carnis aridæ pondo tria & salsamentorum pondo libra, & quod ex terra, vite, arboreve sit natum. Video quid remordeat. ergo indicium sobrii sæculi est, vbi tali præscripto legum coërceatur expensa cœnarum. non ita est. nam leges sumptuariæ à singulis ferebantur, quæ totius ciuitatis vitia corrigerent: at nisi pessimis effusissimisque moribus viueretur, profecto opus ferundis legibus non fuisset. Vetus verbum est; leges, inquit, bonæ ex malis moribus procreantur.

Has sequitur lex Cornelia & ipsa sumptuaria, quam tulit Cornelius Sulla dictator, in qua non conuiuiorum magnificentia prohibita est, nec gulæ modus factus; verum minora precia rebus imposita: & quibus rebus, dii boni! quamque exquisitis & pæne incognitis generibus deliciarum! quos illic pisces quasque offulas nominat! & tamen precia illis minora constituit. ausim dicere, vt vilitas edulium animos hominum ad parandas opsoniorum copias incitaret; & gulæ seruire, etiam qui paruis essent facultatibus, possent. dicam plane quod sentio. Apprime luxuriosus mihi videtur & prodigus

cui

cui hæc tanta in epulis vel gratuita ponantur. Itaque tanto hoc sæculum ad omnem continentiam promptius, vt pleraque earum rerum, quæ Sullana lege vt vulgo nota comprehenduntur, nemo nostrum vel fando compererit. Sulla mortuo Lepidus consul legem tulit & ipse cibariam. Cato enim sumptuarias leges cibarias appellat. Dein paucis interiectis annis alia lex peruenit ad populum, ferente Antio Restione. quam legem, quamuis esset optima, obstinatio tamen luxuriæ & vitiorum firma concordia nullo abrogante irritam fecit. Illud tamen memorabile de Restione latore ipsius legis fertur; eum quoad vixit foris postea non cenasse, ne testis fieret contemptæ legis quam ipse bono publico pertulisset. His legibus annumerarem edictum de sumptibus ab Antonio propositum, qui postea triumuir fuit: ni indignum crederem inter cohibentes sumptum Antonio locum facere: cujus expensæ in cœnam solitæ conferri sola vnionis à Cleopatra vxore consumpti æstimatione superatæ sunt. nam cum Antonius, quicquid mari aut terra aut etiam cælo gigneretur, ad satiandam ingluuiem suam natum existimans, faucibus ac dentibus suis subderet; eaque re captus de Romano imperio facere vellet Ægyptium regnum: Cleopatra vxor, quæ vinci à Romanis nec luxuria dignaretur, sponsione prouocauit insumere se posse in vnam cœnam sestertium centies. id mirum Antonio visum. nec moratus, sponsione contendit dignus sculna Munacio Planco, qui tam honesti certaminis arbiter electus est. altera die Cleopatra pertentans Antonium pollucibilem sane cœnam parauit, sed quam non miraretur Antonius: quippe qui omnia quæ apponebantur ex cotidianis opibus agnosceret. tunc arridens regina phialam poposcit, cui aceti nonnihil acris infudit, atque illuc vnionem demptum ex aure altera festinabunda demisit; eumque mature dissolutum vti natura est ejus

lapidis absorbuit. &, quamuis eo facto, sponsione vicisset (quippe cum ipsa margarita centies sestertium sine contentione evaluisset) manum tamen & ad alterius vnionis aurem similiter admouit, nisi Munacius Plancus judex seuerissimus superatum Antonium mature pronunciasset. ipse autem vnio cuius fuerit magnitudinis inde colligi poterit ; quod qui superfuit, postea victa regina, & capta Ægypto, Romam delatus desectusque est; & facta ex vna margarita duæ, impositaque simulachro Veneris, vt monstruosæ magnitudinis, in templo quod Pantheum dicitur.

CAP. XIV.

De nucum generibus.

ADHVC *dicente Furio secundæ mensæ illata bellaria nouo sermoni principium dederunt. Symmachus enim attrectans manu nuces, Vellem, inquit, ex te audire, Serui, tanta nucibus nomina quæ causa vel origo variauerit, aut vnde tot mala cum hac vna appellatione vocitentur ; fiant tamen seorsum diuersa tam vocabulo quam sapore. ac prius de nucibus absoluas volo, quæ tibi memoria crebræ lectionis occurrunt. & Seruius: Nux ista juglans secundum nonnullorum opinionem à iuuando, & à glande dicta existimatur. Grauius vero Bassus in libro de significatione verborum hoc refert:* Iuglans arbor proinde dicta est ac Iouis glãs. nam quia id arboris genus nuces habet, quæ sunt suauiore sapore quam glans est : hunc fructum antiqui illi, qui egregium glandique similem, ipsamque arborem deo dignam existimabant, Iouis glandem appellauerunt, quæ nunc litteris interlisis iuglans nominatur. *Cloatius autem Verus in libro à Græcis tractorum ita memorat:* Iuglans, di præ-

di prætermissum est, quasi diiuglans. id est, διὸς βάλανος, sicut Theophrastus ait: ἴδια δὲ τῶν ἐν τοῖς πολίοις ἐ φύη, περίσιδος, σχίνος, φιλύρη, ἀφάρκη, κάκεια, ἢ καὶ διὸς βάλανος. *hanc Græci etiam basilicam vocant.*

Nux hæc Auellanæ seu Prænestina, quæ est eadem, ex arbore est quæ dicitur corylos. *de qua Vergilius dicit:* corylum sere. *est autem natio hominum juxta agrum Prænestinum, qui Carsitani vocantur* ἀπὸ τοῦ καρύου. *cuius rei meminit Varro in Logistorico, qui inscribitur,* Marius de fortuna. *inde scilicet Prænestina nuces. Est & illud apud Nauium in fabula Ariolo:*

Quis heri apud te? Prænestini & Lanuuini hospites.
Suopte vtroque decuit acceptos cibo,
Alteris inanem bulbam madidam dari,
Alteris nuces in procliui profundere.

Hanc autem nucem Græci Ponticam vocant, dum vnaquæque natio indit huic nuci nomen ex loco in quo nascitur copiosior. Nux castanea, de qua Vergilius, Castaneasque nuces, *vocatur & heracleotica. nam vir doctus Oppius in libro quem fecit de siluestribus arboribus sic ait:* Heracleotica hæc nux, quam quidam castaneam vocant, itemque Pontica nux. atque etiam quæ dicuntur basilicæ iuglandes, germina atque flores agunt similiter isdem temporibus quibus Græcæ nuces.

Nunc dicendum est quæ sit Græca nux: ac simul hoc dicens amygdalam de lance tulit & ostendit. Nux Græca hæc est, quæ & amygdale dicitur. sed & Thasia eadem nux vocatur. testis est Cloatius in ordinatorum Græcorum lib. 4. cum sit ait: Nux Græca amygdale. *Atta vero in supplicatione,* Nucem Græcam, *ait,* fauumque adde quantum libet. *Nucem molluscam,*

licet hiemis nobis tempus inuideat, tamen quia de nucibus loquimur indictam non relinquamus. Plautus in Calceolo sic eius meminit: Molluscam nucem super eius dixit impendere tegulas. *ecce Plautus nominat quidem, sed quid sit nux molluſca non exprimit. est autem persicum quod vulgo vocatur: & molluſca nux dicitur, scilicet quod ceteris omnibus nucibus mollior sit. huius rei idoneus assertor est Sueuius vir longe doctissimus, in idyllio quod inscribitur moretum. nam, cum loquitur de hortulano faciente moretum, inter cetera quæ eo mittit, & hoc pomum mitti ait his verbis:*

Admisce tu Acca basilicis hæc nunc partim,
Partim Persica: quod nomen sic denique fertur,
Propterea quod, qui quondã cum rege potenti
Nomine Alexandro Magno fera prœlia bello
In Persas retulere, suo post inde reuentu
Hoc genus arboris in prælatis finibus Graiis
Disseruere, nouos fructus mortalibus dantes.
Molluſca hęc nux est, ne quis forte insscius erret.

Nux Terentina dicitur, quæ ita mollis est, vt vix attrectata frangatur. de qua in libro Fauorini sic reperitur: Itemque quidam Tarentinas oues vel nuces dicunt quæ sunt Terentinæ à terreno, quod est Sabinorum lingua molle. vnde Terentinos quoque dictos putat Varro ad Libonem primo. *quam inculpam etiam Horatius potest videri incidere qui ait:*

& molle Tarentum.

Nux pinea hos nobis, qui oppositi sunt, nucleos dedit. Plautus in Cistellaria:

Qui è nuce nucleos esse vult, frangit nucem.

CAPI

CAP. XV.

De generibus malorum, & pirorum.

ET, *quia mala videmus admissa bellariis, post nuces de malorum generibus differendum est. Sunt de agricultura scriptores qui nuces & mala sic diuidunt, vt nuces dicant omne pomum quod foris duro tegatur, & intus habeat quod esui est; Malum vero, quod foris habeat quod esui & durum intus includat. secundum hanc definitionem Persicum, quod Suenius poëta superius inter nuces numerat, magis erit inter mala numerandum.*

His præmissis, malorum enumeranda sunt genera, quæ Cloatius in ordinatorum Græcorum libro quarto ita diligenter enumerat: Sunt autem genera malorum; Amerinum, cotonium, citreum, coccymelum, conditiuum, σπανὶς, musteum, Mattianum, orbiculatum, ogratianum, præcox, pannuceum, Punicum, Persicum, quirianum, prosiuum, rubrum, scandianum, siluestre, struthium, Scantianum, Tibur, Verianum. *Vides Persicum à Cloatio inter mala numeratũ, quod nomen originis suæ tenuit, licet iamdudum nostri soli germen sit. Quod autem ait idem Cloatius,* citreum, *& ipsum Persicum malum est secundum Vergilium,*

Felicis mali quo non præstantius vllum.

& reliqua. Et vt nemo dubitet hæc de citreo dixisse Vergilium; accipite quæ Oppius in libro de siluestribus arboribus dicat: Citrea item malus & Persica: altera gèneratur in Italia, & in Media altera. *& paulo post de citreo loquens ait:* Est autem odoratissimum, ex quo interjectum vesti tineas necat. fertur etiam venenis contrarium; quod tritum

cum vino purgatione virium suarum bibentes seruat. generantur autem in Persida omni tempore mala citrea, alia enim præcarpuntur, alia interim matureſcunt. *Vides hic & citreum nominari, & omnia signa poni, quæ de eo Vergilius dixit, licet nomen citrei ille non dixerit. nam & Homerus, qui citreum* θύον *appellat, ostendit esse odoratum pomum,*

θύον δ' ὑπὸ καλὸν ὀδώδει.

&, quòd ait Oppius inter vestem poni citreum, idem significat Homerus cum dicit:

εἵματα δ' ἀμφίεσσι θυώδεα σηκὸν ἐόντα

hinc & Naevius poeta in bello Punico ait citrosam vestem.

Pira hæc quæ videmus varietas nominum numerosa discernit. nam idem Cloatius sic eorum vocabula describit: Anicianum, cucurbitinum, cirritum, ceruiſca, calculosum, cruſtuminum, decimanum, Græculum, Lollianum, Lanuuinum, laureum, laterensianum, murapium, Mileſium, murteum, Nævianum, orbiculatum, præcianum, rubile, Signinum, Fullianum, Titianum, Turrinianum, timosum, præcox, volemum, meſpillum, ſerum, ſementiuum ſerum, Sextilianum ſerum, Tarentinum ſerum, Valerianum ſerum.

Cap. XVI.

De ficuum, olearum, uvarumque generibus.

Admonent *nos & fici aridæ, vt enumeremus genera ficorum, eodem Cloatio nos de his, vt de aliis, instruente, sic enim diuersas ficos diligentia suæ more dinumerat:* Africa, albula, harundinea, asinaſtra, atra, paluſca, auguſta, bifera, carica, caldica alba nigra, Chia alba nigra, Calpurniana alba nigra,

nigra, cucurbitiua, duricoria, Herculanea, Liuiana, ludia, leptoludia, Marsica, Numidica, pulla Pompeiana, præcox, Tellana atra. *Sciendum quod ficus alba ex felicibus sit arboribus; contra nigra ex infelicibus. docent nos vtrumque pontifices. ait enim Veranius de verbis pontificalibus:* Felices arbores putantur esse, quercus, æsculus, ilex, suber, fagus corylus, sorbus, ficus alba, pirus, malus, vitis, prunus, cornus, lotus. *Tarquinius autem Priscus in ostentario arborario sic ait:* Arbores quæ inferum deorum auertentiumque in tutela sunt, eas infelices nominant. alternum sanguinem, filicem, ficum atram, quæque baccam nigram nigrosque fructus ferunt, itemque acrifolium, pirum siluaticum, ruscum, rubum, senteſque, quibus portenta prodigiaque mala comburi jubere oportet. *Quid? quod ficum tanquam non pomum secerni à pomis apud idoneos reperimus? Afranius in Sella:* Pomum, holus, ficum, vuam. *sed & Cicero Oeconomicon libro tertio:* Neque serit vitem, neque quæ sata est diligenter colit; oleum, ficos, poma, non habet. *Nec hoc ignorandum est ficum solam ex omnibus arboribus non florere, Lacte proprie ficorum. grossi appellantur fici, qui non maturescunt, hos Græci dicunt ὀλυνθους. Mattius:* In milibus tot ficorum non videbitis grossum. *& paulo post ait:* Sumas ab alio lacte diffluos grossos. *& Postumius Albinus annali primo de Bruto:* Ea causa sese stultum brutumque faciebat; grossulos ex melle edebat.

Olearum genera hæc enumerantur: Africana, Albigerus, Aquilia, Alexandrina, Ægyptia, culminea, conditiua, Liciniana, Orchas, oleaster, pausia, Paulia, radius, Sallentina, Sergiana, Termutia. sicut vuarū ista sunt genera; Aminea, scilicet à regione. nam Aminei

fuerunt vbi nunc Falernum est: asinusca, atrusca, albinerus, albena, apiana, apicia, bumamma, aut, vt Graeci dicunt, βύμαθα, duracina, labrusca, melampsithia, maronia, mareotis, numentana, precia, pramnia, psithia, pilleolata, Rhodia, stephanitis, venucula, variola, lagea. Inter haec Praetextatus: Vellem Seruium nostrum diutius audire, sed hora nos quietis admonet, vt exorto iubare eloquio Symmachi domi suae fruamur. atque ita facta discessio est.

AVRE-

AVRELII MACROBII
AMBROSII THEODOSII
V. C. & inluſtris
CONVIVIORVM SECVNDI DIEI
Saturnaliorum.
LIBER TERTIVS.
CAP. I.

Quam accurate Vergilius expreſſerit diuerſos ritus ſacrificandi.

CONGREGATIS *in tempore conſtituto in domo Vettii, qui venire debuerant, ante cœnandum cœpit Euangelus Vettium taliter compellare: Dixiſti, inquit, mi Vetti, inter omnia quibus eminet laus Maronis hoc te lectorem aſſiduum admirari, quia doctiſſime jus Pontificium, tanquam hoc profeſſus, in multa & varia operis ſui parte ſeruauit. Et ſi tantæ diſſertationis ſermo non cederet, promiſiſti fore vt Vergilius noſter Pontifex maximus videretur. Nunc igitur comple promiſſum, vel ſermonem à memoria tua credam ceſſiſſe, vel potius præſulem noſtrum Vergilium Pontificem ignoraſſe. Tunc Prætextatus decenti rubore perfuſus; non, inquit, O Euangele, propter verba tua magis vana quam vera, ſed propter totius cœtus reuerentiam, quem ſcio auide iſtud audire, oſtendam nec me ſermonis oblitum, nec ſacrorum Vergilium imperitum. Hoc autem reputo princi-*

principaliter præmittendum, quo ad hoc quis diis superis rem sacram recte perficiat, prius enim rite purificari oportere. Et hoc Vergilius prius plane demonstrat, quum Æneam Pontificem introducit patri suo sic loquentem:

* Hactenus ex MS. Vide Notas.

* Tu genitor cape sacra manu patriosq; Penates:
Me bello è tanto digressum & cæde recenti,
Attrectare nefas; donec me flumine viuo
Abluero.

post Caietæ quoque nutricis sepulturam, quo potissimum nauigans appellitur, quam ad eam partem,

per quam fluuio Tiberinus amœno
In mare prorumpit,

vt confestim in ipso Italiæ limine fluuiali vnda ablutus posset quam purissime Iouem

Phrygiamque ex ordine matrem

inuocare. quid? quod Euandrum aditurus per Tiberim nauigat; quod eum esset reperturus Herculi sacra celebrantē, vt purificatus sacris possit hospitalibus interesse? Hic & Iuno ipsa conqueritur non magis quod Æneam contigisset contra suum velle in Italiam peruenire, quam quod optato *potiretur* Tibridis alueo: *quia sciret eum hoc amne purificatū posse sacra etiam sibi rite perficere. nam nec supplicari quidem sibi ab eo vellet. Nunc quoniam purificationem ad sacra superorum pertinentem deorum in Vergiliana obseruatione monstrauimus, videamus vtrum & circa inferorum deorum cultum propietatem moris idem poëta seruauerit. Constat dis superis sacra facturum corporis ablutione purgari. cum vero inferis litandum est; satis actum videtur si adspersio sola contingat. de sacris igitur superorum ait Æneas:*

donec me flumine viuo
Abluero.

at Dido cum sacra dis inferis instituit ait;

Annam

Annam cara mihi nutrix huc siste sororem :
Dic corpus properet fluuiali spargere lympha.

& alibi:

Sparserat & latices simulatos fontis Auerni.

necnon cum Misenum sepultura mandari refert:

Idem ter socios pura circumtulit vnda
Spargens rore leui.

sic & cum facit Æneam apud inferos ramum Proserpinæ consecraturum ita infert:

Occupat Æneas aditum, corpusque recenti
Spargit aqua.

CAP. II.

Quam proprie Vergilius vsus sit verbis ad sacra pertinentibus.

VERBORVM *autem proprietas tam poëtæ huic familiaris est ; vt talis obseruatio in Vergilio laus esse jam desinat. nullis tamen magis proprie vsus est, quam sacris vel sacrificalibus verbis. & primum illud non omiserim, in quo plerique falluntur:*

extaque salsos
Porriciam in fluctus.

non, vt quidam, proiiciam ; *æstimantes dixisse Vergilium proiicienda exta, qui adiecit*, in fluctus. *sed non ita est. nam & ex disciplina haruspicum & ex præcepto pontificum verbum hoc sollemne sacrificantibus est : sicut Veranius ex primo libro Pictoris ita dissertationem huius verbi exsecutus est*, Exta poriciunto, dis danto in altaria aramve focumve, eove quo exta dari debebunt. Porricere *ergo non* proiicere, *proprium sacrificii verbum est, & quia dixit Veranius*, in aram focumve eove quo exta dari debebunt ; *nunc pro ara & foco mare accipiendum est, cum*

est, cum sacrificium diis maris dicatur. ait enim;

Di quibus imperium est pelagi, quorum æquora curro,
Vobis lætus ego hoc candentem in litore taurum
Constituam ante aras voti reus; extaque salsos
Porriciã in fluctus, & vina liquentia fundam.

ex his docetur in mare rite potuisse porrici exta, *non,* proiici.

Constituam ante aras voti reus.

Hæc vox propria sacrorum est; vt reus vocetur qui susceptο voto se numinibus obligat; damnatus autem, qui promissa vota non soluit. Sed de hoc non opus est à me plura proferri, cum vir doctissimus Eustathius paulo ante hanc partem plenius exsecutus sit.

Est profundam scientiam hujus poëtæ in vno sæpe reperire verbo, quod fortuito dictum vulgus putaret. multifariam enim legimus quod litare sola non possit oratio, nisi & is qui deos precatur etiam aram manibus apprehendat. inde Varro diuinarum libro quinto dicit aras primum asas dictas; quod esset necessarium à sacrificantibus eas teneri. ansis autem teneri solere vasa quis dubitet? commutatione ergo litterarum aras dici cœptas, vt Valesios & Fusios dictos prius nunc Valerios & Furios dici. hæc omnia illo versu poëta exsecutus est:

Talibus orantem dictis arasque tenentem
Audiit omnipotens,

nonne eo additum credideris non quia orabat tantum, sed quia & aras tenebat auditum? nec non cum ait,

Talibus orabat dictis, arasque tenebat.

item: Tango aras, medios ignes ac numina testor.

eandem vim nominis ex apprehensione significat.

Idem poëta tam scientia profundus quam amœnus

ingenio

ingenio nonnulla de veteribus verbis quæ ad proprietatem sacrorum nouerat pertinere ita interpretatus est, vt mutato verbi sono integer intellectus maneret. nam primo pontificii juris libro apud Pictorem verbum hoc positum est, vitulari. *de cujus verbi significatu Titius ita retulit.* Vitulari *est* voce lætari. Varro etiam in libro quintodecimo rerum diuinarum ita refert; quod pontifex in sacris quibusdam vitulari soleat, quod Græci παιανίζειν vocant. *Has tot interpretationis ambages quam paucis verbis docta eloquentia Maronis expressit:*

Lætumque choro pæana canentes.

nam si vitulari *est* voce lætari, *quod est* παιανίζειν, *nonne in cantu lati* παιὼν *& enarratio verbi perfecta seruata est? &, vt huic vocabulo diutius immoremur, Hyllus libro, quem de dis composuit, ait Vitulam vocari deam, quæ lætitiæ præest. Piso ait vitulam victoriam nominari, cuius rei hoc argumentum profert; quod postridie Nonas Iulias re bene gesta, cum pridie populus à Tuscis in fugam versus sit, vnde* Populifugia *vocantur, post victoriam certis sacrificiis fiat vitulatio. quidam nomen eius animaduersum putant quod potens sit vitæ toleranda. ideo huic deæ pro frugibus fieri sacra dicuntur, quia frugibus vita humana toleratur. vnde hoc esse animaduertimus quod ait Vergilius;*

Cum faciam vitula pro frugibus, ipse venito:

vt vitula *dixerit pro* vitulatione. *quod nomen esse sacrificii ob lætitiam facti superius expressimus. Meminerimus tamen sic legendum per ablatiuum;*

Cum faciam vitula pro frugibus.

id est, cum faciam rem diuinam, non oue, non capra, sed vitula; tamquam dicat, cum vitulam pro frugibus sacrificauero, quod est, cum vitula rem diuinam fecero. Pontificem Æneam vel ex nomine referendorum laborum

laborum eius ostendit. pontificibus enim permissa est potestas memoriam rerum gestarum in tabulas conferendi; & hos annales appellant equidem maximos, quasi à pontificibus maximis factos. vnde ex persona Æneæ ait;

Et vacat annales tantorum audire laborum.

CAP. III.

De sacro, profano, sancto, & religioso: quid ea sint, & quam diligenter horum verborum proprietates expresserit Maro.

ET *quia inter decreta pontificum hoc maxime quæritur quid* sacrum, *quid* sanctum, *quid* religiosum: *quærendum vtrum his secundum definitionem suam Vergilius vsus sit, & singulis vocabuli sui proprietatem suo more seruarit.*

Sacrum est, *vt Trebatius libro primo de religionibus refert*, quicquid est quod deorum habetur. *Huius definitionis poëta memor, vbi sacrum nominauit, admonitionem deorum pæne semper adiecit:*

Sacra Dioneæ matri diuisque ferebam.

item:

Sacra Ioui Stygio quæ rite incepta paraui.

item:

Tibi enim tibi maxima Iuno
Mactat sacra ferens.

Profanum *omnes pæne consentiunt id esse, quod extra fanaticam causam sit, quasi porro à fano & à religione secretum. cuius significatus exemplum exsecutus est cum de luco & adytu inferorum sacro vtroque loqueretur:*

Procul ô procul este profani,
Conclamat vates, totoque absistite luco.

Eo acce-

Eo accedit quod Trebatius profanum *id proprie dici ait,* quod ex religioso vel sacro in hominum vsum proprietatemque conuersum est, *quod apertissime poëta seruauit cum ait:*

Faune precor miserere, inquit, tuque optima ferrum
Terra tene; colui vestros si semper honores,
Quos contra Æneadæ bello fecere profanos.

dixerat enim,

Sed stirpem Teucri nullo discrimine sacrum
Sustulerant.

vnde ostendit proprie profanum, *quod ex sacro promiscuum humanis actibus commodatum est.*

Sanctum *est, vt idem Trebatius libro decimo religionum refert,* interdum idem quod sacrum idemque quod religiosum; interdum aliud, hoc est, nec sacrum nec religiosum est. *quod ad secundam speciem pertinet:*

Sancta ad vos anima atque istius inscia culpæ
Descendam.

non enim sacro aut religioso eius anima tenebatur, quam sanctam, hoc est, incorruptam, voluit ostendere. vt in illo quoque;

Tuque ô sanctissima coniunx
Felix morte tua.

In quo castitatis honorem incorruptæ vxoris amplexus est. vnde & sanctæ leges; quæ non debeant pœnæ sanctione corrumpi. Quod autem ad priorem speciei definitionem de sancto attinet; id est vt non aliud sit quam sacrum aut religiosum;

Ecce leuis summo de vertice visus Iuli
Fundere lumen apex,

Et paulo post:

Nos pauidi trepidare metu, crinemq; flagrātem
Excutere,

Excutere , & sanctos restinguere fontibus ignes.

hic enim sanctos ac si sacros accipiemus, quia diuinitus contigerunt. *item:*

Tuque ô sanctissima vates
Præscia venturi:

non aliud nisi sacram vocat, quam videbat & deo plenam & sacerdotem.

Superest vt quid sit religiosum cum Vergilio communicemus. Seruius Sulpicius religionem esse dictam tradidit, quæ propter sanctitatem aliquam remota ac sepositа à nobis sit; quasi à relinquendo dicta, vt à carendo ceremonia. hoc Vergilius seruans ait:

Est ingens gelidũ lucus prope Cæretis amnem
Relligione patrum late sacer.

& adiecit, quo proprietatem religionis exprimeret:

Vndique colles
Inclusere caui, & nigra nemus abiete cingit.

quæ res vtique faciebat lucum à populi communione secretum, &, vt relictum locum ostenderet non sola adeundi difficultate, adiecit & sanctitatem,

Siluano fama est veteres sacrasse Pelasgos
Agrorum pecorisque deo.

Secundum Pompeium Festum religiosi sunt, qui facienda & vitanda discernunt. *hinc Maro ait:*

Riuos deducere nulla
Relligio vetuit.

Quod autem ait, deducere : *nihil aliud est quam detergere. nam festis diebus riuos veteres sordidatos detergere licet, nouos fodere non licet.*

In transcursu & hoc notandum est, quod & ipse velut prætereiens sub vnius verbi significatione proiecit. cauetur enim in iure pontificio vt, quoniam oues duabus ex causis lauari solent aut vt curetur scabies aut vt

lana

lana purgetur, festis diebus purgandæ lanæ gratia oues lauare non liceat; liceat autem si curatione scabies abluenda sit. ideo hoc quoque inter concessa numerauit;

Balantumque greges fluuio mersare.

quod si hucusque dixisset; licita & vetita confuderat: sed adiiciendo, salubri, *causam concessæ ablutionis expressit.*

CAP. IV.

Quid delubrum, quid dii Penates. Et quod ne in his quidem Vergilius à sua recesserit diligentia.

NOMINA *etiam sacrorum locorum sub congrua proprietate proferre pontificalis obseruatio est. Ergo delubrum quid pontifices proprie vocent, & qualiter hoc nomine Vergilius vsus sit, requiramus. Varro libro octauo rerum diuinarum,* Delubrum *ait* alios æstimare, in quo præter ædē sit area assumpta deum causa, vt est in circo Flaminio Iouis Statoris; alios in quo loco dei simulacrum dedicatum est. *& adiecit:* sicut locum in quo figerent candelam candelabrum appellatur: ita in quo deum ponerent nominatum delubrum. *His a Varrone præscriptis intelligere possumus id potissimum ab eo probatum, quod ex sua consuetudine in vltimo posuit, vt à dei dedicato simulachro delubrum cœperit nuncupari. Vergilius tamen vtramque rationem diligenter est exsecutus. vt enim à postrema incipiamus; obseruauit delubrum nominaturus aut proprie deorum nomina, aut ea quæ diis accommodarentur inserere.*

At gemini lapsu delubra ad summa dracones
Effugiunt.

&, vt mox simulachrum nominaret, subtexuit:

Sæuæque petunt Tritonidos arcem,
Sub pedibusq; deæ clypeiq; sub orbe teguntur.

item:

Nos delubra deum miseri, quibus vltimus esset
Ille dies.

illam vero opinionem de area, quam Varro prædixerat, non omisit:

Principio delubra adeunt, pacemque per aras
Exquirunt. *& mox:*
Aut ante ora deum pingues spatiatur ad aras.

quid enim est spatiatur, quam spatio lati itineris obambulat? quod adiiciendo, ante aras, *ostendit aream assumptam deorum causa. ita suo more velut aliud agendo implet arcana.*

De diis quoque Romanorum propriis, id est, Penatibus, adsperſa est huic operi non incuriosa subtilitas. Nigidius enim de diis libro nonodecimo requirit num dii Penates sint Troianorum Apollo & Neptunus, qui muros eis feciſſe dicuntur; & num eos in Italiam Æneas aduexerit. Cornelius quoque Labeo de diis Penatibus eadem existimat. hanc opinionem sequitur Maro cum dicit,

Sic fatus meritos aris mactabat honores:
Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo.

Varro humanarum secundo Dardanum refert deos Penates ex Samothrace in Phrygiam & Æneam ex Troia in Italiam detuliſſe. Qui sint autem dii Penates in libro quidem memorato Varro non exprimit: sed qui diligentius eruunt veritatem Penates esse dixerunt, per quos penitus spiramus, per quos habemus corpus, per quos rationem animi possidemus: esse autem medium æthera Iouem, Iunonem vero imum aëra cum terra, & Mineruam summum atheris cacumen. & argumento vtuntur, quod Tarquinius Demarati Corinthii filius,

Samo-

Samothracicis religionibus mystice imbutus, vno templo ac sub eodem tecto, numina memorata coniunxit. Cassius Hemina dicit, Samothracas deos eosdemque Romanorum Penates proprie dici θεὸς μεγάλους, θεὸς χρηστούς, θεὸς δωατούς. Noster haec sciens ait;

Cum sociis natoque penatibus & magnis dis.

quod exprimit θεὸς μεγάλους. Sed & omnia haec nomina cum in vno de supradictis numinibus seruat; doctrinam procul dubio suam de omni hac opinione confirmat. cum enim ait:

Iunonis magnæ primum prece numen adora;

τῷ μεγάλῳ nominauit:

Assit lætitiæ Bacchus dator, & bona Iuno;

τῷ χρηστῷ; dominamque potentem, *τῷ δωατῷ. Eodem nomine appellauit & Vestam. quam de numero Penatium aut certe comitem eorum esse manifestum est: adeo vt & consules, praetores, seu dictatores, cum adeunt magistratum, Lauinii rem diuinam faciant Penatibus pariter & Vestae. Sed & Vergilius, vbi ex persona Hectoris dixit,*

Sacra suosque tibi commendat Troia Penates:

mox subiecit;

Sic ait & manibus vittas Vestamque potentem,
Æternumque adytis effert penetralibus ignem,

addidit Higinus in libro, quem de diis Penatibus scripsit, vocari eos θεὸς πατρῴους. sed nec hoc Vergilius ignoratum reliquit:

Dii patrii seruate domum, seruate nepotem.

& alibi,

patriique Penates.

CAP. V.

Quanta fuerit Vergilii cura in exprimendis diuersis hostiarum generibus : & cur Mezentium contemptorem dixerit deorum.

NEC *minus de sacrificiorum vsu quam de deorum scientia diligentiam suam pandit. Cum enim Trebatius libro primo de religionibus doceat hostiarum genera esse duo; vnum in quo voluntas dei per exta disquiritur, alterum in quo sola anima deo sacratur, vnde etiam haruspices animales has hostias vocant; vtrumque hostiarum genus in carmine suo Vergilius ostendit. & primo quidem illud quo voluntas numinum per exta monstratur.*

Mactat lectas de more bidentes,

& mox:

Pecudumque reclusis
Pectoribus inhians spirantia consulit exta.

alterum illud, in quo hostia animalis dicitur quod eius tantum anima sacratur, ostendit, cum facit Entellum victorem Eryci mactare taurum. nam, vt expleret animalis hostiæ causas, ipso vsus est nomine:

Hanc tibi Eryx meliorem animam pro morte Daretis.

& vt nuncupata vota signaret, ait, persoluo : *quod de voto proprie dicitur. vtque ostenderet persolutum diis signauit dicens:*

Sternitur, exanimisque tremens procumbit humi bos.

Videndum etiam ne & illam hostiam ostendat animalem;

Sanguine placastis ventos & virgine cæsa,
Cum primum Iliacas Danai venistis ad oras:

Sanguine

Sanguine quærendi reditus, animaq; litandum
Argolica.

nam & animam, id est hostiæ nomen posuit, & litare, quod significat sacrificio facto placasse numen.

In his ipsis hostiis vel animalibus vel consultatoriis quædam sunt, quæ hostiæ injuges vocantur, id est, quæ numquam domitæ aut jugo subditæ sunt. harum quoque noster poëta sic meminit;

Nunc grege de niueo septē mactare iuuencos
Præstiterit, totidem lectas de more bidentes.

&, vt iniuges euidentius exprimeret, adiecit;

& intacta totidem ceruice iuuencos.

Eximii quoque in sacrificiis vocabulum non poëticum ἐπίθετον, sed sacerdotale nomen est. Veranius enim in pontificalibus quæstionibus docet eximias dictas hostias quæ ad sacrificium destinatæ eximuntur è grege; vel quod eximia specie quasi offerenda numinibus eligantur. hinc ait;

Quatuor eximios præstanti corpore tauros.

vbi quod eximuntur eximios, *quod eliguntur* præstanti corpore *dicendo monstrauit. Ambarualis hostia est, vt ait Pompeius Festus, quæ rei diuinæ causa circum arua ducitur ab his qui pro frugibus faciunt. hujus sacrificii mentionem in Bucolicis habet, vbi de apotheosi Daphnidis loquitur:*

Hæc tibi semper erunt & cum sollemnia vota
Reddemus nymphis, & cũ lustrabimus agros;

vbi lustrare *significat circumire. hinc enim videlicet & nomen hostiæ acquisitum est ab ambiendis aruis. sed & in Georgicorum libro primo:*

Terque nouas circum felix eat hostia fruges.

Obseruatum est à sacrificantibus vt si hostia, quæ ad aras duceretur, fuisset vehementius reluctata, ostendisset que se inuitam altaribus admoueri, amoueretur: quia

inuito deo offerri eam putabant. Quæ autẽ stetisset oblata, hanc volenti numini dari æstimabant. hinc noster:

Et ductus cornu, stabit sacer hircus ad aras.

& alibi:

Et statuam ante aras aurata fronte iuuencum.

Adeo autem omnem pietatem in sacrificiis, quæ dis exhibenda sunt, ponit; vt propter contrariam causam Mezentium vocauerit contemptorem deorum. neque enim, vt Aspero videtur, ideo contemptor diuum dictus est, quod sine respectu deorum in homines impius fuerit. alioquin multo magis hoc de Busiride dixisset; quem longe crudeliorem Illaudatum *vocasse contentus est. Sed veram huius contumacissimi nominis causam in primo libro Originum Catonis diligens lector inueniet. ait enim Mezentium Rutulis imperasse vt sibi offerrent quas dis primitias offerebant, & Latinos omnes similis imperii metu ita vocasse:* IVPITER. SI. TIBI. MAGIS. CORDI. EST. NOS. EA. TIBI. DARE. POTIVS. QVAM. MEZENTIO, VTEI. NOS. VICTORES. FACIAS. *Ergo, quod diuinos honores sibi exegerat, merito dictus est a Vergilio contemptor deorum. hinc pia illa insultatio sacerdotis;*

Hæc sunt spolia & de rege superbo
Primitiæ.

vt nomine contumaciæ, cuius pœnas luit, raptas de eo notaret exuuias.

CAP. VI.

Mirandam fuisse Vergilii cum circa Romana, tum circa externa etiam sacra doctrinam: quod ex Apollinis Delii & Herculis victoris sacris ostenditur.

MIRANDVM *est huius poëtæ & circa nostra & circa externa sacra doctrinam. neque enim de nihilo*

de nihilo est quod cum Delon venit Æneas, nulla ab eo cæsa est hostia; cum proficiscceretur, Apollini & Neptuno res facta diuina est. constat enim, sicut Cloatius Verus ordinatorum libro secundo docet, esse Deli aram; apud quam hostia non caditur, sed tantum sollemni deum prece venerantur. verba Cloatii hæc sunt: Deli ara est Apollinis Γενήτορος, in qua nullum animal sacrificatur: quam Pythagoram velut inuiolatam adorauisse produnt. *Hanc ergo esse quæ adoratur ab Æneа Γενήτορος aram pœta demonstrat. siquidem templum ingressus pontifex nullo acto sacrificio statim inchoat precem; & , vt Γενήτορα expressius nominaret:*

Da Pater augurium.

at vero cum taurum mox immolat Apollini & Neptuno, apud aliam vtique aram factum intelligimus. & bene supra tantummodo patrem, *quod ibi proprium est, & infra, quod commune est, Apollinem nominat. meminit huius aræ & Cato de liberis educandis in hæc verba:* Nutrix hæc omnia faciebat in verbenis ac tubis sine hostia, vt Deli ad Apollinis Genitiui aram. *Eodem versu non omittendum puto cur* saxo vetusto *dixerit exstructū templū. Velius Longus,* Immutatio est, *inquit,* epitheti. vult enim dicere vetustatē templi. *hunc multi alii commentatores secuti sunt. sed frigidum est, ædificii ætatē notare. Epaphus autem, vir plurimæ lectionis, libro septimodecimo ait Delphis quodam tempore euenisse vt templum religiosum antea & intactum spoliatum incensumque sit: & adiicit, multas circa Corinthum vrbes insulasque proximas terræmotu hausstas; Delon neque antea neque postea hoc incommodo vexatam, sed semper eodem manere saxo. Thucydides etiam historiarum libro tertio idem docet. non mirum ergo si præsidio religionis tutam*

insulam semper ostendens ad reuerentiam sibi locorum accessisse dicit continuam saxi eiusdem, id est, insulæ firmitatem. Vt seruauit Apollinis genitoris proprietatem vocando patrem: idem curauit Herculem vocando victorem.

Hæc, *inquit*, limina victor
Alcides subiit.

Varro diuinarum libro quarto victorem Herculem putat dictum, quod omne genus animalium vicerit. Romæ autem Victoris Herculis ædes duæ sunt; vna ad portam trigeminam, altera in foro boario. Huius commenti causam Massurius Sabinus Memorialium libro secundo aliter exponit. Marcus, *inquit*, Octauius Herennius prima adolescentia tibicen, postquam artis distisus suæ est, instituit mercaturam; & bene re gesta decimam Herculi profanauit. postea, cum nauigans hoc idem ageret, à prædonibus circumuentus fortissime repugnauit, & victor recessit. hunc in somnis Hercules docuit sua opera seruatum. cui Octauius impetrato à magistratibus loco ædem sacrauit & signum; Victoremq; litteris incisis appellauit. dedit ergo epitheton deo, quo & argumentum veterum victoriarum Herculis & commemoratio nouæ historiæ, quæ recenti Romano sacro causam dedit, contineretur. *Nec frustra in eodem loco dixit;*

Et domus Herculei custos Pinaria sacri.

quidam enim aram maximam cum vicino conflagraret incendio liberatam à Pinariis ferunt; & ideo sacri custodem domum Pinariam dixisse Vergilium. Asper καὶ ἀκροατικῶς, inquit, Potitiorum, qui ab Appio Claudio præmio corrupti sacra seruis publicis prodiderunt. *Sed Veratius pontificalis in eo libro quem fecit de supplicationibus ita ait:* Pinariis qui nouissimi

comeso

comeſo prandio veniſſent, cum iam manus pranſores lauarent præcepiſſe Herculem, ne quid poſtea ipſi aut progenies ipſorum ex decima guſtarent ſacranda ſibi, ſed miniſtrandi tantummodo cauſa non ad epulas conuenirent. *quaſi* miniſtrantes ergo ſacri cuſtodes vocari: vt ipſe Vergilius alibi;

At Triuiæ cuſtos iamdudum in montibus Opis,

id eſt miniſtra; Niſi forte cuſtodem dixit eam, quæ ſe prohibuerit & cuſtodierit à ſacris; vt ipſe alibi;

Et cuſtos furum atque auium cum falce ſaligna
Helleſpontiaci ſeruet tutela Priapi.

hic vtique cuſtodiam prohibitorem auium furumque ſignificat.

Hæc vbi dicta, dapes iubet & ſublata reponi
Pocula; gramineoque viros locat ipſe ſedili.

non vacat quod dixit ſedili, *nam propria obſeruatio eſt in Herculis ſacris epulari ſedentes. & Cornelius Balbus ἐξηγητικῶν libro octauodecimo ait apud aram maximam obſeruatum ne lectiſternium fiat. Cuſtoditur in eodem loco vt omnes aperto capite ſacra faciant. hoc fit ne quis in ædem dei habitum eius imitetur. nam ipſe ibi operto eſt capite. Varro ait Græcum hunc eſſe morem: quia ſiue ipſe, ſiue qui ab eo relicti aram maximam ſtatuerunt, Græco ritu ſacrificauerunt. hoc amplius addit Gauius Baſſus. idcirco enim hoc fieri dicit; quia ara maxima ante aduentum Æneæ in Italia conſtituta eſt, qua hunc ritum velandi capitis inuenit.*

CAP.

CAP. VII.

Ea etiam quæ negligenter in Vergilio transmittuntur à legentium vulgo, non carere sensuum profunditate. Et homines sacros cur occidere licuerit.

EA *quoque, quæ incuriosè transmittuntur à legentium plebe, non carent profunditate. nam cum loqueretur de filio Pollionis, idque ad principem suum spectaret: adiecit;*

Ipse sed in pratis aries iam suauerubenti
Murice, iam croceo mutabit vellera luto.

Traditur autem in libro Etruscorum, si hoc animal insolito colore fuerit indutum, portendi imperatori omnium rerum felicitatem. est super hoc liber Tarquitii transcriptus ex ostentario Thusco. ibi reperitur : Purpureo aureove colore ouis ariesve si adspergatur; principi ordinis & generis summa cum felicitate largitatem auget, genus progeniem propagat in claritate, lætioremque efficit. *Huiusmodi igitur statum imperatori in transitu vaticinatur.*

Verbis etiam singulis de sacro ritu quam ex alto petita significet, vel hinc licebit aduertere:

Iniecere manum Parcæ telisque sacrarunt
Euandri.

nam quicquid destinatum est dis, sacrum vocatur. peruenire autem ad deos non potest anima nisi libera ab onere corporis fuerit: quod nisi morte fieri non potest. ita ergo opportune sacratum Halesum facit, quia erat oppetiturus. & hic proprietatem & humani & diuini iuris secutus est. nam ex manus injectione pæne mancipium designauit, & sacrationis vocabulo obseruantiam diuini iuris impleuit. Hoc loco non alienum videtur de

condicione

condicione eorum hominum referre, quos leges sacros esse certis diis iubent: quia non ignoro quibusdam mirum videri quod cum cetera sacra violari nefas sit hominem sacrum ius fuerit occidi. cuius rei causa haec est. Veteres nullum animal sacrum in finibus suis esse patiebantur, sed abigebant ad fines deorum quibus sacrum esset: animas vero sacratorum hominum, quos Graeci ἱερὰς vocant, dis debitas aestimabant. Quemadmodum igitur quod sacrum ad deos ipsos mitti non poterat à se tamen dimittere non dubitabant; sic animas quas sacras in calum mitti posse arbitrati sunt viduatas corpore quam primum illo ire voluerunt. Disputat de hoc more etiam Trebatius religionum libro nono. cuius exemplum ne sim prolixus omisi. cui cordi est legere, satis habeat & auctorem & voluminis ordinem esse monstratum.

CAP. VIII.

Quæ male enuntiando apud Vergilium corrumpantur. Et quod ea nec ratione apud hunc poëtam careant quæ fortuita esse videntur: cum aliis quibusdam.

NONNVLLORVM, *quæ scientissime prolata sunt, male enuntiando corrumpimus dignitatem, vt quidam legunt;*

Discedo, ac ducente dea flammã inter & hostes
Expedior:

cum ille doctissime dixerit; ducente deo, *non*, dea, *nam & apud Caluum Aelterianus affirmat legendum,*

Pollentemque deum Venerem,

non, deam. *Signum etiam eius est Cypri barbatum corpore, sed veste muliebri cum sceptro ac statura virili. & putant eandem marem ac feminam esse. Aristophanes eam* Ἀφρόδιτον *appellat. Lanuuus etiam sic ait:*

Venerem

Venerem igitur almum adorans, siue femina siue mas est, ita vti alma noctiluca est. *Philochorus quoque in Atthide eandem affirmat esse lunam; & ei sacrificium facere viros cum veste muliebri. mulieres cum virili: quod eadem & mas æstimatur & femina.*

Hoc quoque de prudentia religionis à Vergilio dictum est:

Decidit exanimis vitamque reliquit in astris
Aëriis.

Higinus enim de proprietatibus deorum, cum de astris ac stellis loqueretur, ait oportere his volucres immolari. docte ergo Vergilius dixit apud ea numina animam volucris remansisse, quibus ad litandum data est. Nec nomen apud se, quod fortuitum esse poterat, vacare permittit:

Matrisque vocauit
Nomine Casmillæ mutata parte Camillam.

nam Statius Tullianus de vocabulis rerum libro primo ait, dixisse Callimachum Tuscos Camillum apellare Mercurium; quo vocabulo significant præministrum deorum. vnde Vergilius ait Metabum Camillam *appellasse filiam Dianæ scilicet præministram. nam & Pacuuius, cum de Medea loqueretur;* Cælitum Camilla exspectata adueni. Salue hospita. *Romani quoque pueros & puellas nobiles & inuestes Camillos & Camillas appellant, flaminicarum & flaminum præministros. Hanc quoque obseruationem eius non conuenit præterire.*

Mos erat, *inquit*, Hesperio in Latio, quem protinus vrbes
Albanæ coluere sacrum, nunc maxima rerum
Roma colit.

Varro de moribus morem *esse dicit in iudicio animi, quem sequi debeat consuetudo. Iulius Festus de verborum*

rum significationibus libro tertiodecimo: Mos est, *inquit*, institutum patrium, pertinens ad religiones ceremoniasque maiorum. *ergo Vergilius vtrumque auctorem secutus. & primo quidem Varronem; quoniam ille dixerat morem praecedere, sequi consuetudinem postquam dixit;* Mos erat: *subiunxit*,

quem protinus vrbes
Albanæ coluere, &
Nunc maxima rerum
Roma colit:

quod perseverantiam consuetudinis monstrat. & quoniam Festus pertinere ad ceremonias ait; hoc idem docuit Maro adiiciendo, sacrum,

Quem protinus vrbes
Albanæ coluere sacrum.

mos ergo praecessit & cultus moris secutus est, quod est consuetudo. & hic definitionem Varronis impleuit. adiiciendo deinde, sacrum, *ostendit morem ceremoniis esse dicatum, quod Festus asseruit. idem obseruauit & in duodecimo libro cum ait:*

Morem rituſque sacrorum
Adiiciam.

in quo ostendit aperte morem esse ritus sacrorum. Sed historiæ quoque fidem in his versibus secutus est,

Mos erat Hesperio in Latio,

& reliqua. seruauit enim regnorum successionem. quippe primi regnauerunt Latini, deinde Albani, & inde Romani. Ideo Mos erat, *primum dixit*, Hesperio in Latio: *& postea,*

quem protinus vrbes
Albanæ coluere sacrum:

deinde subiecit:

Nunc maxima rerum
Roma colit.

CAP. IX.

De carmine quo euocari solebant dii tutelares, & aut vrbes aut exercitus deuoueri.

EXCESSERE omnes adytis arisque relictis
Di, quibus imperium hoc steterat.

Et de vetustissimo Romanorum more & de occultissimis sacris vox ista prolata est. constat enim omnes vrbes in alicuius dei esse tutela, moremque Romanorum arcanum & multis ignotum fuisse, vt, cum obsiderent vrbem hostium eamque iam capi posse considerent, certo carmine euocarent tutelares deos: quod aut aliter vrbem capi posse non crederent, aut si posset nefas æstimarent deos habere captiuos. nam propterea ipsi Romani & deum in cuius tutela vrbs Roma est vt ipsius vrbis Latinum nomen ignotum esse voluerunt. sed dei quidem nomen nonnullis antiquorum licet inter se dissidentium libris insitū: & ideo vetusta persequentibus quicquid de hoc putatur innotuit. alii enim Iouem crediderunt, alii Lunam: sunt qui Angeronam quæ digito ad os admoto silentium denuntiat. alii autem, quorum fides mihi videtur firmior, Opem Consuiam esse dixerunt. Ipsius vero vrbis nomen etiam doctissimis ignotum est, cauentibus Romanis ne quod sæpe aduersus vrbes hostiam feciſſe se nouerant idem ipsi quoque hostili euocatione paterentur, si tutelæ suæ nomen diuulgaretur. Sed videndum ne quod nonnulli male æstimauerunt nos quoque confundat, opinantes vno carmine & euocari ex vrbe aliqua deos & ipsam deuotam fieri ciuitatem. nam reperi in libro quinto rerum reconditarum Sammonici Sereni vtrumque carmen, quod ille se in cuiusdam Furii vetustissimo libro reperisse professus est. est autem carmen huiusmodi, quo di euocantur cum

oppugna-

oppugnatione ciuitas cingitur : SI. DEVS. SI. DEA. EST. CVI. POPOLVS. CIVITAS. QVE. KARTHAGINIENSIS. EST. IN. TVTELA. TE. QVE. MAXIME. ILLE. QVI. VRBIS. HVIVS. POPULI. QVE. TVTELAM. RECEPISTI. PRECOR. VENEROR. QVE. VENIAM. QVE. A. VOBIS. PETO. VT. VOS. POPOLVM. CIVITATEM. QVE. KARTHAGINIENSEM. DESERATIS. LOCA. TEMPLA. SACRA. VRBEM. QVE. EORVM. RELINQVATIS. ABSQVE. HIS. ABEATIS. EI. QVE. POPOLO. CIVITATI. QVE. METVM. FORMIDINEM. OBLIVIONEM. INIICIATIS. PRODITI. QVE. ROMAM. AD. ME. MEOS. QVE. VENIATIS. NOSTRA. QVE. VOBIS. LOCA. TEMPLA. SACRA. VRBS. ACCEPTIOR. PROBATIOR. QVE. SIT. MIHI. QVE. POPOLO. QVE. ROMANO. MILITIBVS. QVE. MEIS. PRÆPOSITI. SITIS. VT. SCIAMVS. INIELLIGAMVS. QVE. SI. ITA. FECERITIS. VOVEO. VOBIS. TEMPLA. LVDOS. QVE. FACTVRVM. *In eadem verba hostias fieri oportet, auctoritatemque videri extorum vt ea promittant futura. vrbes vero exercitusque sic deuouentur jam numinibus euocatis. sed dictatores imperatoresque soli possunt deuouere his verbis:* DIS. PATER. VEIOVIS. MANES. SIVE. VOS. QVO. ALIO. NOMINE. FAS. EST. NOMINARE. VT. OMNES. ILLAM. VRBEM. KARTHAGINEM. EXERCITVM. QVE. QVEM. EGO. ME. SENTIO. DICERE. FVGA. FORMIDINE. TERRORE. QVE. COMPLEATIS. QVI. QVE. ADVERSVM. LEGIONES. EXERCITVM. QVE. NOSTRVM. ARMA. TELA. QVE. FERENT. VTI. VOS. EVM. EXERCITVM. EOS. HOSTES. EOS. QVE. HOMINES. VRBES. AGROS. QVE. EORVM. ET. QVI. IN. HIS. LOCIS. REGIONIBVS. QVE. AGRIS. VRBIBVS. VE. HABITANT. ABDVCATIS, LVMINE. SVPERO. PRIVETIS. EXERCITVM. QVE. HOSTIVM.

VRBES. AGROS. QVE. EORVM. QVOS. ME. SENTIO. DICERE. VTI. VOS. EAS. VRBES. AGROS. QVE. CAPITA. ÆTATES. QVE. EORVM. DEVOTAS. CONSECRATAS. QVE. HABEATIS. ILLIS. LEGIBVS. QVIBVS. QVANDO. QVE. SVNT. MAXIME. HOSTES. DEVOTI. EOS. QVE. EGO. VICARIOS. PRO. ME. FIDE. MAGISTRATV. QVE. MEO. PRO. POPOLO. ROMANO. EXERCITIBVS. LEGIONIBVS. QVE. NOSTRIS. DO. DEVOVEO. VT. ME. MEAM. QVE. FIDEM. IMPERIVM. QVE. LEGIONES. EXERCITVM. QVE. NOSTRVM. QVI. IN. HIS. REBVS. GERVNDIS. SVNT. BENE. SALVOS. SIRITIS. ESSE. SI. HÆC. ITA. FAXITIS. VT. EGO. SCIAM. SENTIAM. INTELLIGAM. QVE. TVNC. QVISQVIS. HOC. VOTVM. FAXIT. VBI. VBI. FAXIT. RECTE. FACTVM. ESTO. OVIBVS. ATRIS. TRIBVS. TELLVS. MATER. TE. QVE. IVPITER. OBTESTOR. *Cum Tellurem dicit: manibus terram tangit. cum Iouem dicit: manus ad cælum tollit. cum votum recipere dicit: manibus pectus tangit. In antiquitatibus autem hæc oppida inueni deuota, Tonios, Fregellas, Gabios, Veios, Fidenas. hæc intra Italiam. præterea Karthaginem & Corinthum. sed & multos exercitus oppidaque hostium Gallorum, Hispanorum, Afrorum, Maurorum, aliarumque gentium, quas prisci loquuntur annales. Hinc ergo est quod propter eusmodi euocationem numinum discessionemque ait Vergilius:*

Excessere omnes adytis, arisque relictis
Dii.

& vt tutelares designaret adiecit;

Quibus imperium hoc steterat.

vtque præter euocationem etiam vim deuotionis ostenderet, in qua præcipue Iupiter, vt diximus, inuocatur, ait

Ferus

Ferus omnia Iupiter Argos
Transtulit.

Videturne vobis probatum sine diuini & humani iuris scientia non posse profunditatem Maronis intelligi?

CAP. X.

Cur Vergilius tertio Æneïdos fecerit Ioui immolari taurum: & quibus diis tauri immolari soleant.

HIC, *cum omnes concordi testimonio doctrinam & poëtæ & enarrantis æquarent; exclamat Euangelus diu se succubuisse patientiæ, nec vltra dissimulandum: quin in medium detegat inscientiæ Vergilianæ vulnus. Et nos, inquit, manum ferulæ aliquando subduximus, & nos cepimus pontificii iuris auditum: & ex his quæ nobis nota sunt Maronem huius disciplinam iuris nesciisse constabit. quando enim diceret,*

Cælicolum regi mactabam in litore taurum,

si sciret tauro immolari huic deo vetitum: aut si comprehendisset quod Atteius Capito comprehendit? cuius verba ex libro primo de iure sacrificiorum hæc sunt:

Itaque Ioui tauro, verre, ariete immolari non licet.

Labeo vero sexagesimo & octauo libro intulit nisi Neptuno, Apollini & Marti taurum non immolari. ecce pontifex tuus quid apud quas aras mactetur ignorat: cum vel adituis hæc nota sint, & veterum non tacuerit industria. Ad hæc Prætextatus renidens: Quibus deorum tauro immoletur, si vis cum Vergilio communicare, ipse te docebit;

Taurum Neptuno, taurum ibi pulcher Apollo.

vides in opere poetæ verba Labeonis? igitur vt hoc

docte, ita illud argute. nam ostendit ideo non litatum; ideo secutum

Horrendum dictu & visu mirabile monstrum. *ergo respiciens ad futura hostiam contrariam fecit. sed & nouerat hunc errorem non esse inexpiabilem. Atteius enim Capito, quem in acie contra Maronem locasti, adiecit hæc verba:* Si quis forte tauro Ioui fecerit, piaculum dato. *committitur ergo res non quidem impianda, insolita tamen. & committitur non ignorantia, sed vt locum monstro faceret secuturo.*

CAP. XI.

Quod Vergilius illo versu primi Georgicon, *Cui tu lacte fauos & miti dilue Baccho*, significauit, Cereri mulso litandum esse. Tum quomodo & in primo & in octauo libro Æneïdos in mensam libari faciat, quum in aram tantum esset libandum.

SVBIECIT *Euangelus: Si euentu excusantur illicita: dic quæso, quod erat monstrum secuturum, & cum Cereri libari vino juberet, quod omnibus sacris vetatur?*

Cui tu lacte fauos & miti dilue Baccho.

vinum autem Cereri non libari debuit illum vel Plautus docere: qui in Aulularia ait:

Cererin' mi Strobile hi sunt facturi nuptias?
Qui? quia temeti nihil allatum intelligo.

at hic vester flamen & pontifex & omnia tam quid immoletur quam quid libetur ignorat. &, ne non vbique in libando pari errore sit deuius, in octauo ait:

In mensam læti libant, diuosque precantur:

cum non in mensam sed in aram secundum morem libare debuerint.

Vt prius

Vt prius tibi, Prætextatus inquit, de posteriore quæstione respondeam, fateor te non immerito de vsurpata in mensam libatione quæsisse; ampliusque speciem difficultatis auxeras, si magis Didonem in mensa similiter libantem notasses:

Dixit, & in mensam laticum libauit honorem. *nam & Tertius, cum de ritu sacrorum multa differeret, ait sibi hunc locum in quæstione venisse: nec tamen hæsitationem suam requisita ratione dissoluit. ego autem quod mihi magistra lectione compertum est publicabo. In Papiriano enim iure euidenter relatum est, aræ vicem præstare posse mensam dicatam:* vt in templo, *inquit*, Iunonis Populoniæ augusta mensa est. namque in fanis alia vasorum sunt & sacræ supellectilis, alia ornamentorum. quæ vasorum sunt instrumenti instar habent, quibus sacrificia conficiuntur. quarum rerum principem locum obtinet mensa, in qua epulæ libationesque & stipes reponuntur. ornamenta vero sunt, clypei, coronæ & cuiuscemodi donaria. neque enim donaria dedicantur eo tempore, quo delubra sacrantur. at vero mensa arulæque eodem die quo ædes ipsæ dedicari solent. vnde mensa hoc ritu dedicata in templo aræ vsum & religionem obtinet puluinaris. *Ergo apud Euandrum quidem fit iusta libatio; quippe apud eam mensam, qua cum ara maxima more vtique religionis fuerat dedicata, & in luco sacrato, & inter ipsa sacra in quibus epulabantur. in conuiuio vero Didonis, quod tantum regium constat non etiam sacrum fuisse, apud humanam mensam, in triclinio non in templo, quia non erat religiosa sed vsurpata libatio, solam fecit libasse reginam; in cuius persona nulla obseruationis necessitas, & multa ad vsurpandum in potestate permissio. At vero hic* ------ Omnes

In mensam læti libant, diuosque precantur.

quia quod recte fieri nouerat ab omnibus simul in templo epulantibus & vni sacratæ assidentibus mensæ factum esse memorauit. de illo autem versu;

Cui tu lacte fauos & miti dilue Baccho,

paucis quod male accusatur absoluam. poëta enim æque in rebus doctrinæ & in verbis sectator elegantiæ sciens Cereri mulso libari adiecit, miti Baccho fauos dilue: *scilicet miteſcere vinum dicens, cum mulsum cœperit fieri. nam ita hic mite vinum dixit, vt alibi ait domitum:*

& durum Bacchi domitura saporem.

notum autem esse non diffitebere, quod ad diem duodecimum Kalendas Ianuarias Herculi & Cereri faciunt sue prægnate, Panibus mulso.

CAP. XII.

Herculi cur Salios assignarit Vergilius: curque hos populeis ramis coronatos induxerit.

OPPORTVNE *mehercule, Pratextate, feciſti Herculis mentionem, in cuius sacra hic vester gemino errore commisit:*

Tum Salii ad cantus incensa altaria circum
Populeis adsunt cincti tempora ramis.

Nam & Salios Herculi dedit, quos tantum Marti dicauit antiquitas; & populeas coronas nominat, cum ad aram maximam sola lauro capita & alia fronde non vinciant. videmus & in capite prætoris vrbani lauream coronam, cum rem diuinam Herculi facit. testatur etiam Terentius Varro in ea satira, quæ inscribitur περὶ χρεῶν, *maiores solitos decimam Herculi vouere, nec decem dies intermittere, quin pollucerent ac populum* στεμφολον *cum corona laurea dimitterent cubitum.*

Hiccine

Hiccine est, Vettius ait, error geminus? at ego in neutro dico errasse Vergilium. nam vt primum de frondis genere dicamus; constat quidem nunc lauro sacrificantes apud aram maximam coronari. sed multo post Romam conditam hac consuetudo sumpsit exordium. postquam in Auentino lauretum cœpit virere. quam rem docet Varro humanarum libro secundo. E monte ergo proximo decerpta laurus sumebatur operantibus, quam vicina offerebat occasio. vnde recte Maro noster ad ea tempora respexit quibus Euander ante vrbem conditam apud aram maximam sacra celebrabat, & vtebatur populo vtique Alcidæ gratissima. Salios autem Herculi vbertate doctrinæ altioris assignat: quia is deus & apud pontifices idem qui & Mars habetur. & sane ita Menippea Varronis affirmat, quæ inscribitur, ΑΜΦΙΤΡΥΩΝ Ηερακλῆς. *in qua cum de Hercule multa loqueretur, eundem esse ac Martem probauit. Chaldæi quoque stellam Herculis vocant, quam reliqui omnes Martis appellant. est præterea Octauii Herennii liber, qui inscribitur de sacris saliaribus Tyburtium; in quo salios Herculi institutos operari diebus certis & auspicato docet. item Antonius Gnipho vir doctus, cuius scholam Cicero post laborem fori frequentabat, salios Herculi datos probat in eo volumine quo disputat quid sit festra: quod est ostium minusculum in sacrario. quo verbo etiam Ennius vsus est. Idoneis, vt credo auctoribus certisque rationibus, error qui putabatur, vterque defensus est. Si qua sunt alia quæ nos commouent, in medium proferamus: vt ipsa collatio nostrum non Maronis absoluat errorem.*

Tunc Euangelus: Numquam ne tibi Prætextate venit in mentem toto, vt aiunt cælo errasse Vergilium, cum Dido sua rem diuinam pro nuptiis faceret?

Mactat *enim, inquit,* lectas de more bidentes

Legiferæ Cereri, Phœboque, patrique Lyæo.

& quasi expergefactus adiecit;

* Hinc vsq. ad Tertii huius libri finē, ex eodē scripto. Adi Notas.

* Iunoni ante omnes, cui vincla iugalia curæ.

Tunc Seruius respondere rogatus, ait: Leges Ceres dicitur inuenisse; nam & Sacra ipsius Themis feria vocantur. Sed hoc ideo fingitur, quia ante inuentum frumentum à Cerere, passim homines sine lege vagabantur. quæ feritas interrupta est inuento vsu frumentorum. itaque ex agrorum diuisione inuenta sunt iura. Phœbus vero præest auspiciis. Lyæus vero id est, Liber, vrbibus liberatis est deus, vnde Marsias eius minister in ciuitatibus libertatis est indicium. Communis hoc habet sensus; quod Dido sacrificabat numinibus quæ vrbi præsunt, quasi nuptura pro reipublicæ vtilitate. Demum Iunoni, cui curæ sunt nuptiæ. Est etiam sensus alior: Nam facturi aliquid ante aduersos placamus deos, & sic propitiis supplicamus, vt; Nigram hiemi pecudem Zephyris felicibus albam. *Igitur ante placat Cererem nuptura, quæ propter raptum filiæ nuptias execratur; & Apollinem, qui expers vxoris est; & Liberum, qui nisi raptam vxorem habere non potuit. Et sic Iunonem conciliauit noster Seruius. Cum autem his dictis omnes applausissent, placuit eis audire Eusebium, quo noster Vergilius tanquam rhetor effulsit.*

FINIS LIBRI TERTII.

AVRE-

AVRELII MACROBII AMBROSII THEODOSII V. C. & inluſtris CONVIVIORVM QVARTI DIEI Saturnaliorum

LIBER QVARTVS.

CAP. I.

De affectu mouendo ex habitu perſonæ.

TVNC *Euſebius taliter exorſus eſt: Rhetores omnes orationibus patheticis ſtudere palam eſt, quales multas non erit difficile in Vergilio reperire. Nam AEneam apud inferos Didoni fugienti loquentem inducit:* *Hæc item aduſq. *Inuitus Regina* ex codē MS.

Inuitus Regina tuo de littore ceſſi,
Sed me juſſa Deum imperiis egere ſuis.
Siſte gradum teq; aſpectu ne ſubtrahe noſtro.

ſubiungit:

Nec magis incepto vultum ſermone mouetur,
Quam ſi dura ſilex aut ſtet Marpeſia cautes.
Tandem corripuit ſe ſe, atque inimica refugit.

item pathos eſt & in hoc verſu;

Obſtipuit ſteteruntque comæ & vox faucibus hæſit.

ſed & tota Daretis fatigatio habitu depingitur:

Aſt illum fidi æquales genua ægra trahentem
Quaſſantemq; vtroq; caput, craſſumq; cruorem

Ore eiectantem.

sociorum quoque eius trepidationem breuiter ostendit:

Galeamque ensemque vocati
Accipiunt.

quasi non sponte accepturi munus, quod erat damnum verecundiæ, ex eodem genere est illud:

Totoque loquentis ab ore
Scintillæ absistunt, oculis micat acribus ignis.

Est & in descriptione languoris habitus, vt est tota descriptio pestilentiæ apud Thucydidem. &:

Labitur infelix studiorũ atq; immemor herbæ
Victor equus. *&:*

Demissæ aures, incertus ibidem
Sudor, & ille quidem morituris frigidus.

Est inter pathe & pudor, ut,

Circa Deiphobum pauitantẽ & dira tegentem
Supplicia.

& luctus habitu proditur: vt in Euryali matre;

Expulsi manibus radii, reuolutaque pensa;
Euolat infelix.

& Latinus, quia miratur,

Defixa obtutu tenet ora.

& Venus, quia rogatura erat,

Tristior & lacrymis oculos suffusa nitentes.

& Sibylla quia insanit;

Subito non vultus, non color vnus,
Non comptæ mansere comæ.

CAP. II.

Pathos tenore ipso orationis quomodo exprimatur.

NVNC *videamus pathos quod tenore orationis exprimitur. Ac primum quæramus quid de tali oratione rhetorica arte præcipiatur. oportet enim vt oratio*

vt oratio pathetica aut ad indignationem aut ad misericordiam dirigatur; quæ à Græcis οἰκτρὰ & δεινωσις appellantur. horum alterum accusatori necessarium est, alterum reo. & necesse est initium abruptum habeat: quoniam satis indignanti leniter incipere non conuenit. ideo apud Vergilium sic incipit Iuno:

Quid me alta silentia cogis
Rumpere? *& alibi:*
Mene incœpto desistere victam?

& alibi:

Heu stirpem inuisam & fatis contraria nostris
Fata Phrygum, *& Dido:*
Moriemur inultæ?
Sed moriamur, ait. *& eadem:*
Pro Iupiter ibit
Hic ait. *& Priamus:*
At tibi pro scelere exclamat pro talibus ausis.

Nec initium solum tale esse debet, sed omnis si fieri potest oratio videri pathetica; & breuibus sententiis sed crebris figurarum mutationibus debet velut inter æstus iracundiæ, fluctuare. vna ergo nobis Vergiliana oratio pro exemplo sit:

Heu stirpem inuisam.

initium ab ecphonesi. deinde sequuntur breues quæstiunculæ:

Num Sigæis occumbere campis;
Num capti potuere capi? nũ incensa cremauit
Troia viros?

deinde sequitur hyperbole:

Medias acies, mediosque per ignes
Inuenere viam. *deinde ironia:*
At credo mea numina tandem
Fessa jacent, odiis aut exsaturata quieui.

deinde ausus suos inefficaces queritur:

Per

Per vndas

Ausa sequi, & profugis toto me opponere põto.

secunda post hæc hyperbole;

Absumptæ in Teucros vires cælique marisque:

inde dispersæ querelæ:

Quid Syrtes aut Scylla mihi, quid vasta Charybdis

Profuit?

jungitur deinde argumentum à minore, vt pathos augeatur:

Mars perdere gentem

Immanem Lapithum valuit.

Minor scilicet persona. ideo illud sequitur;

Ast ego magna Iouis coniunx.

deinde, cum causas quoque contulisset, quanto impetu dea dixit?

Infelix quæ memet in omnia verti.

nec dixit, non possum perdere Æneam, sed, vincor ab Ænea. *deinde confirmat se ad nocendum; &, quod proprium est irascentis, etsi desperat perfici posse, tamen impedire contenta est:*

Flectere si nequeo superos, Acherõta mouebo.

Non dabitur regnis, esto, prohibere Latinis,

At trahere atq; moras tãtis licet addere rebus.

At licet amborum populos exscindere regum.

post hæc in nouissimo, quod irati libenter faciunt, maledicit;

Sanguine Troiano & Rutulo dotabere virgo.

& protinus argumentum à simili conueniens ex præcedentibus:

Nec face tantum

Cyssæis prægnas ignes enixa iugales.

Vides quam sæpe orationem mutauerit ac frequentibus figuris variauerit: quia ira quæ breuis furor est, non

potest

poteſt vnum continuare ſenſum in loquendo. Nec deſunt apud eundem orationes miſericordiam commouentes. Turnus ad Iuturnam:

An miſere fratris letum vt crudele videres?

& idem cum auget inuidiam occiſorũ pro ſe amicorum.

Vidi oculos ante ipſe meos me voce vocantem Murranum.

& idem, cum miſerabilem fortunam ſuam faceret vt victo ſibi parceretur:

Viciſti, & victum tendere palmas Auſonii videre:

id eſt, quos minime vellem. & aliorum preces orantium vitam:

Per te, per qui te talem genuere parentes.

& ſimilia.

CAP. III.

Pathos ab ætate, à fortuna, debilitate, loco, tempore.

NVNC *dicamus de habitu pathus, quod eſt vel in ætate, vel in debilitate, & ceteris quæ ſequuntur. eleganter hoc ſeruauit, vt ex omni ætate pathos miſericordiæ moueretur. ab infantia:*

Infantumque animæ flentes in limine primo.

à pueritia:

Infelix puer atque impar congreſſus Achilli.

&: ------ Paruumque patri tendebat Iulum.

Vt non minus miſerabile ſit periculum in paruo quam in filio. &:

Supereſt coniunxne Creuſa?

Aſcaniusque puer?

& alibi: ------ & parui caſus Iuli.

à iuuenta vero:

Impoſi-

Impositique rogis iuuenes ante ora parentum.

à senecta:

Dauni miserere senectæ.

&: Ducitur infelix æuo confectus Aletes.

&: Caniciem multo deformat puluere.

Mouit & à fortuna modo misericordiam modo indignationem. misericordiam;

Tot quondam populis terrisque superbum
Regnatorem Asiæ. *& Sinon:*
Et nos aliquod nomenque decusque
Gessimus. *&:*
Ausoniisque olim ditissimus aruis.

indignationem vero ex verbis Didonis:

& nostris illuserit aduena regnis?

eleganter enim ex contemptu Æneæ auget iniuriam suam. & Amata;

Exsulibus ne datur ducenda Lauinia Teucris?

& Numanus,

Bis capti Phryges.

Mouit pathos misericordiæ & ex debilitate:

Ex quo me diuum pater atque hominũ rex
Fulminis afflauit ventis, & contigit igne.

& alibi:

Et truncas inhonesto vulnere nares.

& de Mezentio:

Attollit in ægrum
Se femur. *&:*
Huc caput atque illuc humero ex vtroque pependit.

&: aterque cruento
Puluere, perque pedes traiectus lora tumentes.

Mouit pathos misericordiæ frequenter & à loco:

Cum vitam in siluis inter deserta ferarum
Lustra domosque traho. *&:*

Libyæ

Libyæ deserta peragro. &:

At nos hinc alii sitientes ibimus Afros,

Pars Scythiã & rapidũ Cretæ veniemus Oaxẽ.

& illud egregie & breuiter:

Ter circum Iliacos raptauerat Hectora muros.

Iliacos, id est, patriæ muros, quos ipse defenderat, pro quibus efficaciter per decem annorum spatia pugnauerat. & illud,

Nos patriam fugimus. &:

Litora cũ patrię lacrymans portusq; relinquo. &:

Dulces moriens reminiscitur Argos. &:

Ignarum Laurens habet ora Mimanta,

Lyrnesi domus alta, solo Laurente sepulchrum.

& , vt Agamemnonem indigne ostenderet occisum, assumpsit locum:

Prima inter limina dextra

Oppetiit. *& illud:*

Mœnibus in patriis atque inter tuta domorum.

Sacer vero locus præcipue pathos mouet. Occisũ inducit Orphea, & miserabiliorem interitum eius à loco facit:

Inter sacra deum nocturnique orgia Bacchi.

& in euersione Troiæ;

Perque domos & relligiosa deorum

Limina.

Cassandræ quoque raptum vel deminutionem quam miserabilem fecit sacer locus?

Ecce trahebatur à templo adytisque Mineruæ.

& alibi:

Diuæ armipotentis ad aram

Procubuit.

& Andromache, cum de Pyrrhi nece diceret, vt inuidiam occidentis exprimeret:

Excipit incautum patriasque obtruncat ad aras.

& Venus

& Venus, quod Aeneas in mari vexatur īra Iunonis, quam inuidiose queritur Neptuno de loco?

In regnis hoc ausa tuis?

Fecit sibi pathos & ex tempore:

priusquam

Pabula gustassent Troiæ Xanthumq; bibissent.

& Orpheus miserabilis ex longo dolore,

Septem illū totos perhibent ex ordine menses.

& Palinurus:

Vix lumine quarto

Prospexi Italiam.

& Achemenides:

Tertia iam lunæ se cornua lumine cōplent. *&:*

Septima post Troię excidium iā vertitur ętas.

CAP. IV.

Pathos à causā, modo, & materia.

FREQVENS *apud illum pathos à causa. reuera enim plerumque conficit causa, vt res aut atrox aut miserabilis videatur. vt Cicero in Verrem:* Quo ob sepulturam in carcere necatorum à parentibus rogabatur. *hic enim non tam rogari aut pecuniam exigere quam ob hanc causam indignum erat. & Demosthenes cum queritur quendam à Midia circumuentum ex causa auget inuidiam.* Circumuenit, *inquit*, arbitrum, qui inter me atque se integre iudicauerat. *ergo & Vergilius egregie sæpe ex hoc loco traxit affectum.* Occiditur, *inquit*, in acie Galesus. *hoc per se non est dignum misericordia belli tempore: sed admouit causam;*

Dum paci medium se offert.

Idem alio loco,

Sternitur infelix.

deinde

deinde subiicit causam miserabilem;

alieno vulnere:

id est, cum in alium telum esset emissum. & cum Palamedem indigne occisum vellet;

Quem falsa sub proditione Pelasgi
Insontem infando indicio, quia bella vetabat,
Demisere neci.

& AEneas, vt ostenderet magnitudinem timoris sui, bene causam posuit:

& pariter comitique onerique timentem

quid Iapix, vt contemptis artificiis inglorius, quemadmodum poëta ait, viueret, qualis causa proponitur?

Ille vt depositi proferret fata parentis.

Ex eodem genere est:

Fallit te incautum pietas tua.

hæc enim causa illum hostibus etiam sic miserabilem fecit. sed & AEneas cum hortatur vt sepeliantur occisi quam causam proponit?

Qui sanguine nobis
Hanc patriam peperere suo.

Nec non & indignatio demonstratur à causa: vt illic;

Multa gemens, ignominiam plagasque superbi
Victoris, tum quos amisit inultus amores.

& illud à causa est ex affectu indignantis,

An solos tangit Atridas
Iste dolor? solisq; licet capere arma Mycænis?

& illud: At tu dictis Albane maneres.

& illa omnia:

Vendidit hic auro patriam.
Quique ob adulterium cæsi.
Nec partem posuere suis.

Ad pathos mouendum nec duos illos prætermisit locos, quos rhetores appellant à modo & à materia. modus est cum dico, occidit manifeste vel occulte.

Materia est cum dico, ferro an veneno. *Demosthenes de modo inuidiam Midiæ facit, se pulsatum cothurno; Cicero Verri, cum nudum quendam dicit ab eo statuæ impositum. Vergilius non minus euidenter;*

Altaria ad ipsa trementem
Traxit, & in multo lapsantem sanguine nati.
&: capulo tenus abdidit ensem.
& illa omnia à modo sunt:

Rostroque immanis vultur adunco
Immortale jecur tondens. *& reliqua.* *&:*
Quos super atra silex iamiã lapsura cadentiq;,
Imminet assimilis.

Sed & misericordiam à modo sæpe commouet: vt de Orpheo;

Latos iuuenem sparsere per agros.

& illud:

Obruit auster aqua inuoluens nauēq; virosque.
&: Saxum ingens voluunt alii.
&: Mortua quin etiam iungebat corpora viuis.
& in Georgicis:

Nec via mortis erat simplex.

& cetera in descriptione morbi. Sed & materia apud rhetores pathos mouet; vt dum queritur Cicero flammam ex ligni viridibus factam, atque ibi inclusum fumo necatum. hoc cum a materia est, quoniam hic vsus est fumo materia ad occidendum, vt alius gladio, alius veneno... & ideo acerrimum pathos ex hoc motum est. idem facit & cum flagellis cæsum queritur ciuem Romanum. inuenies idem apud Verg.

At pater omnipotens densa inter nubila telum
Contorsit. non ille faces nec fumea tædis.

& reliqua. eleganter autem illius quidem materiam elusit; ex huius autem vera & vehementi materia expressit iracundiam. & singula quidem enumerauimus,

ex qui-

ex quibus apud rhetoras pathos nascitur, quibus ostendimus vsum Maronem. sed nonnunquam Vergilius in vna re ad augendum pathos duobus aut pluribus locis coniunctis vtitur: vt in Turno ab ætate;

Miserere parentis
Longæui. *A loco.*
Quem nunc mœstum patria Ardea longe
Diuidit.

& circa Cassandram ex modo:

Ecce trahebatur.

ex habitu corporis:

Passis Priamœia virgo
Crinibus.

ex loco:

A templo adytisque Mineruæ.

& circa Agamemnonem à patria,

Ipse Mycenæus.

à fortuna:

Magnorum ductor Achiuum,

à necessitudine:

Coniugis infandum.

à loco: Prima inter limina dextra.
à caussa: possedit adulter.

Tacite quoque & quasi per definitionem pathos mouere solet, cum res quæ miserationem mouet non dilucide dicitur, sed datur intelligi: vt cum Mezentius dicit,

Nunc alte vulnus adactum.

quid enim aliud ex hoc intelligendum est, quam hoc altum vulnus esse amittere filium? & rursus idem;

Hæc via sola fuit qua perdere posses.

sed & hic scilicet accipiendum est perire esse amittere filium. & Iuturna cum queritur quod adiuuare fratrem prohibeatur;

Immortalis ego,

quid enim sequitur? non est immortalitas in luctu viuere. Hæc, vt dixi, vim definitionis habent, & à poëta eleganter introducta sunt.

CAP. V.

Pathos à simili.

SVNT *in arte rhetorica ad pathos mouendum etiam hi loci, qui dicuntur circa rem, & mouendis affectibus peropportuni sunt. ex quibus primus est à simili. huius species sunt tres, exemplū, parabola, imago, Græce* παράδειγμα, παραβολὴ, εἰκών. *ab exēplo, Virgilius:*

Si potuit manes accersere coniugis Orpheus
Threïcia fretus cithara fidibusque canoris:
Si fratrem Pollux alterna morte redemit.
Quid Theseа? magnum
Quid memorem Alciden?
Antenor potuit mediis elapsus Achiuis.

hæc enim omnia misericordiam mouent; quoniam indignum videtur negari sibi, quod aliis indultum sit. deinde vide vnde auget inuidiam:

Si potuit manes accersere coniugis Orpheus.

habes causam disparem manes *illic* coniugis, *hic* patris; *illic* accersere, *hic* videre.

Threïcia fretus cithara,

hic materiam eius irrisit:

Si fratrem Pollux alterna morte redemit;
Itque reditque viam totiens.

hoc iam à modo. plus est enim sæpe ire quam semel.

Quid Theseа? magnum
Quid memorem Alciden?

hic propter egregias personas non habuit quod minueret, atque augeret; verum quod in illis elucebat, hoc sibi iactat cum his esse commune:

Et mi

Et mi genus ab Ioue ſummo.

ſimile eſt & illud ab indignatione; Quid enim? ait Iuno:

Pallas ne exurere claſſem Argiuum?

jam hoc plus eſt, claſſem victricem quam reliquias fugientium. Deinde cauſam minuit;

Vnius ob noxam & furias Aiacis Oïlei.

quam minuit, vt noxam *diceret, quod leuis culpæ nomen eſt; &* vnius, *quod facile poſſit ignoſci, &* furentis: *vt nec culpa ſit. & alibi:*

Mars perdere gentem
Immanem Lapithum valuit.

vides eaſdem obſeruationes, gentem *&* immanem. *deinde aliud exemplum:* Conceſſit in aras
Ipſe deum antiquam genitor Calydona Dianæ.

antiquam; *vt plus honoris accederet ex vetuſtate. deinde in vtroque cauſam minuit:*

Quod ſcelus aut Lapithis tantum aut Calydone merente?

à parabola vero, quoniam magis hoc poëtæ conuenit, ſæpiſſime pathos mouet; cum aut miſerabilem aut iracundum vellet inducere. miſerabilem ſic;

Qualis populea mœrens philomela ſub vmbra.
Qualis commotis excita ſacris
Thyas.
Qualem virgineo demeſſum pollice florem.

& aliæ plurimæ patheticæ parabolæ, in quibus miſeratus eſt. quid de ira?

Ac veluti pleno lupus inſidiatus ouili
Dum fremit ad caulas. *&:*
Mugitus veluti fugit cum ſaucius aram
Taurus.

& alia plura ſimilia qui quærit inueniet. Et imago, quæ eſt à ſimili pars tertia, idonea eſt mouendis affectibus. ea fit, cum aut forma corporis abſentis deſcribitur,

aut omnino qua nulla est fingitur. vtrumque Vergilius eleganter fecit. illud prius circa Ascanium:

O mihi sola mei super Astyanactis imago,
Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat.

fingit vero cum dicit;

quam fama secuta est,
Cãdida succinctã latrãtibus inguina monstris.

sed prior forma oculum praestat, haec dinosin; id est, prior misericordiam commouet, horrorem secunda. sicut alibi:

Et scissa gaudens vadit Discordia palla,
Quã cũ sanguineo sequitur Bellona flagello.

& omnia illa quae de forma dixit. Sed & illud nimium pathetice:

Furor impius intus
Sæua sedens super arma, & centũ vinctus aënis
Post tergũ nodis fremit horridus ore cruento.

CAP. VI.

Pathos à maiori & minori.

DIXIMVS *à simili: nunc dicamus à minore pathos à poëta positum. Nempe cum aliquid proponitur quod per se magnum sit, deinde minus esse ostenditur quam illud quod volumus augeri, sine dubio infinita miseratio mouetur. Vt est illud:*

O felix vna ante alias Priameïa virgo
Hostilem ad tumulũ Troiæ sub mœnibus altis
Iussa mori.

primum quod ait felix; *comparationem sui fecit: deinde posuit à loco*; Hostilem ad tumulum. *& à modo, quod non minus acerbum est,* Iussa mori. *Sic ergo haec accipienda sunt; quamuis hostilem ad tumulum, quamuis iussa mori; felicior tamen quam ego, quia* sortitus non pertulit vllos. *simile est & illud:*

O terque quaterque beati.

& quod

& quod de Pasiphaë dicit:

Prœtides implerunt falsis mugitibus agros.

deinde, vt minus hoc esse monstraret;

At non tã turpes pecudũ tamen vlla secuta est
Concubitus.

Quid illud? nonne vehementer patheticum est à minore?

Nec vates Helenus, cũ multa horrẽda moneret,
Hos mihi prædixit luctus, non dira Celæno.

quid hic intelligimus, nisi omnia quæ passus erat minora illi visa quam patris mortem? A maiore negauerunt quidam rem augeri posse. sed eleganter hoc circa Didonem Vergilius induxit:

Non aliter quã si immissis ruat hostibus omnis
Karthago, aut antiqua Tyros.

dixit enim non minorem luctum fuisse ex vnius morte, quam si tota vrbs, quod sine dubio esset maius, ruisset. & Homerus idem fecit:

ὡς εἰ ἅπασα
Γίλιος ὀφρυόεσσα πυρὶ σμύχοιτο καὶ ἄνδρες.

Est apud oratores & ille locus idoneus ad pathos mouendum, qui dicitur, præter spem, hunc Vergilius frequenter exercuit:

Nos tua progenies cæli quibus annuis arcem.

& cetera. & Dido:

Hunc ego si potui tantum sperare dolorem;
Et perferre soror potero.

Æneas de Euandro:

Et nunc ille quidem spe multum captus inani
Fors & vota facit. *& illud:*

Aduena nostri,
Quod nunquã veriti sumus, vt possessor agelli
Diceret, hæc mea sunt: veteres migrate coloni.

Inuenio tamen posse aliquem ex eo, quod iam speranerit, mouere pathos, vt Euander;

Haud ignarus erã quantũ noua gloria in armis,
Et prædulce decus.

Oratores ἠθοποιΐαν vocant, quotiens de similitudine passionis pathos nascitur, vt apud Vergilium;

Fuit & tibi talis
Anchises genitor.
&: Patriæ strinxit pietatis imago.
&: Subiit cari genitoris imago.

& Dido:

Mẽ quoque per multos similis fortuna labores.

Est & ille locus ad permouendum pathos, in quo sermo dirigitur vel ad inanimalia vel ad muta. quo loco oratores frequenter vtuntur. vtrumque Vergilius bene pathetice tractauit: vel cum ait Dido;

Dulces exuuiæ dum fata deusque sinebant.

vel cum Turnus:

Tuque optima ferrum
Terra tene. *& idem alibi:*
Nunc ô nunquam frustrata vocatus
Hasta meos.
Rhebe diu, res si qua diu mortalibus vlla est,
Viximus.

Facit apud oratores pathos etiam addubitatio, quam Graeci διάπορον vocant. est enim vel dolentis vel irascentis dubitare quid agas.

En quid ago? rursusne procos irrisa priores
Experiar?

& illud de Orpheo

Quid faceret? quo se rapta bis coniuge ferret?

& de Niso:

Quid faciat? qua vi iuuenẽ, quibus audeat armis
Eripere?

& Anna permouetur:

Quid primũ deserta querar? comitẽne sororem?

Et

Et atteſtatio rei viſæ apud rhetores pathos mouet. hoc Vergilius ſic exſequitur,

Ipſe caput niuei fultum Pallantis & ora
Vt vidit, leuique patens in pectore vulnus.
& illud: Impleuitque ſinus ſanguis.
&: moriensque ſuo ſe in ſanguine verſat.
&: Crudelis nati monſtrantem vulnera cernit.
&: Ora virum triſti pendebant pallida tabo.
&: Voluitur Euryalus leto, pulcrosq; per artus
It cruor. *&:*
Vidi egomet duo de numero cũ corpora noſtro.

Facit hyperbole, id eſt, nimietas, pathos; per quam exprimitur ira vel miſericordia. ira; vt cum forte dicimus: millies ille perire debuerat. *quod eſt apud Vergiliũ:*

Omnes per mortes animã ſontẽ ipſe dediſſem.

miſeratio, cum dicit:

Daphni tuum Pœnos etiam ingemuiſſe leones
Interitum.

Naſcitur præter hæc de nimietate vel amatorium vel alterius generis pathos.

Si mihi non hæc lux toto iam longior anno eſt.

& illud ſeorſum:

Maria ante exurere Turno
Quam ſacras dabitur pinus.
&: Non ſi tellurem effundat in vndas.

Exclamatio, quæ apud Græcos ἐκφώνησις dicitur, mouet pathos. hæc ſit interdum ex perſona poëtæ, nonnunquam ex ipſius quem inducit loquentem. ex perſona quidem poëtæ eſt:

Mantua væ miſeræ nimium vicina Cremonæ.
Infelix, vtcunque ferent ea fata nepotes.
Crimen amor veſtrum.

& alia ſimilia. ex perſona vero alterius:

Di capiti ipſius generique reſeruent.

&: Di talia Graiis
Instaurate, pio si pœnas ore reposco.
&: Di talem terris auertite pestem.

Contraria huic figuræ ἀποσιώπησις, quod est taciturnitas. nam vt illic aliqua exclamando dicimus; ita hic aliqua tacendo subducimus, quæ tamen intelligere possit auditor. hoc autem præcipue irascentibus conuenit. vt Neptunus:

Quos ego. sed motos præstat cõponere fluctus.

Et Mnestheus: Nec vincere certo.

Quanquam ô. Sed superent, quibus hoc Neptune dedisti. *& Turnus:*

Quanquam ô si solitæ quicquã virtutis adesset.

& in Bucolicis:

Nouimus & qui te transuersa tuentibus hircis,
Et quo, sed faciles nymphæ risere, sacello.

Sed & miseratio ex hac figura mota est a Sinone;

Donec Calchante ministro.
Sed quid ego hæc autem nequiquam ingrata reuoluo?

Nascitur pathos & de repetitione, quam Græci ἀναφορὰν vocant, cum sententiæ ab isdem nominibus incipiunt. hinc Vergilius:

Eurydicen vox ipsa & frigida lingua
Ah miserã Eurydicen anima fugiente vocabat.
Eurydicen toto referebant flumine ripæ.

& illud:

Te dulcis coniunx, te solo in litore secum,
Te veniente die, te decedẽte canebat. *& illud:*
Te nemus Angitiæ, vitrea te Fucinus vnda,
Te liquidi flevere lacus.

Ἐπιτίμησις, quæ est obiurgatio, habet & ipsa pathos: id est, cum obiecta isdem verbis refutamus:

Æneas ignarus abest, ignarus & absit.

AVRE-

AVRELII MACROBII
AMBROSII THEODOSII
V. C. *& inlustris*
Saturnaliorum

LIBER QVINTVS.

CAP. I.

Si non aliis, hoc certe præferendum esse Ciceroni Vergilium, quod ille in vno tantum, hic omnibus dicendi generibus excellnerit. De quatuor generibus dicendi, deque duplici stylo.

POST *hæc cum paulisper Eusebius quieuisset; omnes inter se consono murmure, Vergilium non minus oratorem quam pœtam habendum pronuntiabant; in quo & tanta orandi disciplina, & tam diligens obseruatio rhetoricæ artis ostenderetur. Et Auienus, Dicas mihi, inquit, volo, doctorum optime, si concedimus, sicuti necesse est oratorem fuisse Vergilium, si quis nunc velit orandi artem consequi, vtrum magis ex Vergilio an ex Cicerone proficiat? Video quid agas, inquit Eusebius, quid intendas, quo me trahere coneris, eo scilicet quo minime volo, ad comparationem Maronis & Tullii. verecunde enim interrogasti vter eorum præstantior, quandoquidem necessario is plurimum collaturus sit, qui ipse plurimum præstat. sed istam mihi necessitatem altam & profundam remittas volo: quia non nostrum inter illos*

tantas

tantas componere lites. nec ausim in vtramuis partem talis sententiæ auctor videri. hoc solum audebo dixisse, quia facundia Mantuani multiplex & multiformis est, & dicendi genus omne complectitur. ecce enim in Ciceronе vestro vnus eloquentiæ tenor est ille abundans & torrens & copiosus. oratorum autem non simplex nec vna natura est; sed hic fluit & redundat; contra ille breuiter & circumcisè dicere affectat; tenuis quidam & siccus & sobrius amat quandam dicendi frugalitatem; alius pingui & luculenta & florida oratione lasciuit. In qua tanta omnium dissimilitudine vnus omnino Vergilius inuenitur, qui eloquentiam ex omni genere conflauerit. Respondit Auienus: Apertius vellem me has diuersitates sub personarum exemplis doceres. Quatuor sunt, inquit Eusebius, genera dicendi: copiosum; in quo Cicero dominatur: breue, in quo Sallustius regnat: siccum; quod Frontoni adscribitur: pingue & floridum; in quo Plinius Secundus quondam, & nunc nullo veterum minor noster Symmachus luxuriatur. Sed apud vnum Maronem hæc quatuor genera reperies. Vis audire illum tanta breuitate dicentem, vt artari magis & contrahi breuitas ipsa non possit?

Et campos vbi Troia fuit.

ecce paucissimis verbis maximam ciuitatem hausit & absorpsit: non reliquit illi nec ruinam. vis hoc ipsum copiosissime dicat?

Venit summa dies & ineluctabile fatum
Dardanidæ: fuimus Troës, fuit Iliũ, & ingens
Gloria Teucrorum. ferus omnia Iupiter Argos
Transtulit, incensa Danai dominantur in vrbe.
O patria! ô diuum domus Iliũ, & incluta bello
Mœnia Dardanidum!
Quis cladem illius noctis, quis funera fando
Explicet? aut possit lacrymis æquare dolorem?

Vrbs

Vrbs antiqua ruit multos dominata per annos.

Quis fons, quis torrens, quod mare tot fluctibus, quot hic verbis inundauit? Cedo nunc siccum illud genus elocutionis:

Turnus vt anteuolãs tardũ præcesserat agmen
Viginti lectis equitum comitatus, & vrbi
Improuisus adest; maculis quem Thracius albis
Portat equus, cristaq; tegit galea aurea rubra.

hoc idem quo cultu, quam florida oratione, cum libuerit, profertur?

Forte sacer Cybelæ Choreus olimq; sacerdos
Insignis, longe Phrygiis fulgebat in armis,
Spumantemque agitabat equum; quam pellis aënis
In plumam squamis auro conserta tegebat.
Ipse peregrina ferrugine clarus & ostro
Spicula torquebat Lycio Cortynia cornu,
Pictus acu tunicas & barbara tegmina crurum.

sed hæc quidem inter se separata sunt. Vis autem videre quemadmodum hæc quatuor genera dicendi Vergilius ipse permisceat, & faciat vnum quoddam ex omni diuersitate pulcherrimum temperamentum?

Sæpe etiam sterilis incendere profuit agros,
Atque leuem stipulam crepitantibus vrere flammis.
Siue inde occultas vires & pabula terræ
Pinguia concipiunt; siue illis omne per ignem
Excoquitur vitiũ; atq; exsudat inutilis humor:
Seu plures calor ille vias & cæca relaxat
Spiramenta, nouas veniat qua succus in herbas:
Seu durat magis & venas adstringit hiantes,
Ne tenues pluuiæ rapidive potentia Solis
Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus adurat.

Ecce dicendi genus quod nusquam alibi deprehendes, in quo

quo nec præceps breuitas, nec infrunita copia, nec ieiuna siccitas, nec lætitia pinguis.

Sunt præterea styli dicendi duo dispari moralitate diuersi. vnus est maturus & grauis; qualis Crasso assignatur. hoc Vergilius vtitur, cum Latinus præcipit Turno:

O præstans animi iuuenis, quantum ipse feroci
Virtute exsuperas, tãto me impensius equũ est
Consulere,

& reliqua.

alter huic contrarius, ardens, & erectus, & infensus; quali est vsus Antonius. Nec hunc apud Vergilium frustra desideraueris.

Haud talia dudum
Dicta dabas. morere; & fratrẽ ne desere frater.

Videsne eloquentiam omni varietate distinctam? quam quidem mihi videtur Vergilius non sine quodam præsagio, quo se omnium profectibus præparabat, de industria sua permiscuisse; idque non mortali sed diuino ingenio præuidisse; atque adeo non alium ducem secutus, quam ipsam rerum omnium matrem naturam, hanc prætexuit velut in musica concordiam sonorum. Quippe si mundum ipsum diligenter inspicias, magnam similitudinem diuini illius, & huius poëtici operis inuenies. Nam qualiter eloquentia Maronis ad omnium mores integra est, nunc breuis, nunc copiosa, nunc sicca, nunc florida, nunc simul omnia, interdum lenis aut torrens: sic terra ipsa, hic læta segetibus & pratis, ibi siluis & rupibus hispida, hic sicca arenis, hic irrigua fontibus, pars vasto aperitur mari. Ignoscite, nec nimium me vocetis, qui naturam rerum Vergilium comparaui. Intra ipsum enim mihi visum est, si dicerem decem rhetorum, qui apud Athenas Atticas floruerunt, stylos inter se diuersos hunc vnum permiscuisse.

CAP.

CAP. II.

Quæ Vergilius traxerit à Græcis : quodque tota Æneis effigiata sit ad exemplar Iliadis atque Odysseæ Homericæ.

TVNC *Euangelus irridenti similis, Bene, inquit, opifici deo à rure Mantuano poëtam comparas; quem Græcos rhetoras, quorum feciſti mentionem, nec omnino legiſſe aſſeuerauerim. vnde enim Veneto, ruſticis parentibus nato, inter ſiluas & frutices educto, vel leuis Græcarum notitia litterarum?*

Et Euſtathius, Caue, inquit, Euangele, Græcorum quemquam vel de ſummis auctoribus tantam Græcæ doctrinæ hauſiſſe copiam credas, quantam ſollertia Maronis vel aſſecuta eſt, vel in ſuo opere digeſſit. nam præter philoſophiæ & aſtronomiæ amplam illam copiam, de qua ſupra diſſeruimus, non parua ſunt alia quæ traxit a Græcis, & carmini ſuo tanquam illic nata inſeruit.

Et Prætextatus : Oratus ſis, inquit, Euſtathi, vt hæc quoque communicata nobiſcum velis, quantum memoria repente incitata ſuffecerit. Omnes Prætextatum ſecuti ad diſſerendum Euſtathium prouocauerunt. ille ſic incipit : Dicturumne me putatis ea quæ vulgo nota ſunt? quod Theocritum ſibi fecerit paſtoralis operis authorem, ruralis Heſiodum? & quod in ipſis Georgicis tempeſtatis ſerenitatisque ſigna de Arati phænomenis traxerit? vel quod euerſionem Troiæ, cum Simone ſuo & equo ligneo cæteriſque omnibus quæ librum ſecundum faciunt, à Piſandro pæne ad verbum transcripſerit? qui inter Græcos poetas eminet opere, quod à nuptiis Iouis & Iunonis incipiens, vniuerſas hiſtorias quæ mediis omnibus ſeculis vſq; ad ætatem ipſius Piſandri contigerunt, in vnam ſeriem coactas redegerit, & vnum ex

diuerſis

diuersis hiatibus temporum corpus effecerit? in quo opere inter historias cateras interitus quoque Troia in hunc modum relatus est. Quæ fideliter Maro interpretando fabricatus est sibi Iliaca vrbis ruinam. Sed & hæc & talia vt pueris decantata prætereo. Iam vero Æneis ipsa, nonne ab Homero sibi mutuata est errorem primum ex Odyssea, deinde ex Iliade pugnas? quia operis ordinem necessario rerum ordo mutauit, cum apud Homerum prius Iliacum bellum gestum sit, deinde reuertenti de Troia error contigerit Vlyssi: apud Maronem vero AEneæ nauigatio, bella quæ postea in Italia sunt gesta, præcesserit. Rursus, Homerus in primo cum vellet iniquum Græcis Apollinem facere, causam struxit de sacerdotis iniuria. Hic vt Troianis Iunonem faceret infestam, causarum sibi congeriem comparauit. Nec illud cum cura magna relaturus sum, licet (vt existimo) non omnibus obseruatum, quod cum primo versu promisisset producturum sese de Troiæ littoribus AEneam:

Troiæ qui primus ab oris
Italiam fato profugus Lauinaque venit
Littora.

Vbi ad ianuam narrandi venit, AEneæ classem non de Troia, sed de Sicilia producit:

Vix è conspectu Siculæ telluris in altum
Vela dabant læti.

Quod totum Homericis filis texit. Ille enim vitans in poëmate historicorum similitudinem, quibus lex est incipere ab initio rerum, & continuam narrationem ad finem vsque perducere: ipse poetica disciplina à rerum medio cæpit, & ad initium post reuersus est. Ergo Vlyssis errorem non incipit à Troiano littore describere, sed facit eum primo nauigantem de insula Calypsonis, & ex persona sua perducit ad Phæacas. Illic in conuiuio

Alcinoi

Alcinoi regis narrat ipse quemadmodum de Troia ad Calypsonem vsque peruenerit. Post Phaeacas rursus Vlyssis nauigationem vsque ad Ithacam ex persona propria poëta describit. Quem secutus Maro, Æneam de Sicilia producit; cuius nauigationem describendo perducit ad Libyam. Illic in conuiuio Didonis narrat ipse Æneas vsque ad Siciliam de Troia nauigationem suam: & addidit vno versu, quod copiose poëta descripserat:

Hinc me digressum vestris Deus appulit oris.

Post Africam quoque rursus poëta ex persona sua iter classis vsque ad ipsam describit Italiam:

Interea medium Æneas iam classe tenebat
Certus iter.

Quid quod & omne opus Vergilianum velut de quodam Homerici operis speculo formatum est? Nam & tempestas mira imitatione descripta est. Versus vtriusque qui volet conferat. vt Venus in Nausicaæ locum Alcinoi filiæ successit. ipsa autem Dido refert speciem regis Alcinoi conuiuium celebrantis. Scylla quoq; & Charybdis, & Circe decenter attingitur; & pro Solis armentis Strophades insulæ finguntur. at pro consultatione inferorum descensus ad eos cum comitatu sacerdotis inducitur. ibi Palinurus Epenori, sed & infesto Aiaci infestæ Didoni, & Tiresiæ consiliis Anchisæ monita respondent. Iam prælia Iliadis & vulnerum non sine disciplinæ perfectione descriptio, & enumeratio auxiliorum duplex & fabricatio armorū & ludicri certaminis varietas ictūq; inter reges & ruptum fœdus & speculatio nocturna & legatio reportans à Diomede repulsam Achillis exemplo, & super Pallante vt Patroclo lamentatio; & altercatio vt Achillis & Agamemnonis, ita Drancis & Turni (vtrobique enim alter suum alter publicum commodum cogitabat,) pugna singularis Æneæ

atque Turni vt Achillis & Hectoris, & captiui inferiæ destinati vt illic Patrocli, hic Pallantis,

Sulmone creatos
Quatuor hic iuuenes; totidem quos educat Vfens
Viuentes rapit inferias quos immolet vmbris.

Quid? quod pro Lycaone Homerico (qui inter fugientes deprehensus non mirum si ad preces confugerat, nec tamen Achilles propter occisi Patrocli dolorem pepercit) simili conditione Magus in medio tumultu subornatus est?

Inde Mago procul infestã contenderat hastam.

& cum ille genua amplectens supplex vitam petisset; respondit:

Belli commercia Turnus
Sustulit ista prior jam tum Pallante perempto.

sed & insultatio Achillis in ipsum Lycaonem jam peremptum in Tarquitium à Marone transfertur. ille ait:

Ενταυθοῦ νῶϊν κεῖσο μεῖ' ἰχθύσιν, οἵ σ' ἀτιλλῶς
Αἷμ' ἀπολιχμήσουσ' ἀκηδέες. οὐδέ σε μήτηρ
Ενθεμένη λεχέεσσι γοήσει, ἀλλὰ Σκάμανδρος
Οἴσει δινήεις εἰσω ἁλὸς ἀρῖα κόλπου, &c.

at hic vester:

Istic nunc metuende iace. *& reliqua.*

CAP. III.

De diuersis Vergilii locis ex Homero traductis.

ET *si vultis me & ipsos proferre versus ad verbum pene translatos, licet omnes præsens memoria non suggerat: tamen qui se dederint obuios annotabo.*

Νάρλῳ μὲ μαζῷ πέλασεν, τόξῳ δ' οἰδήσας.

totam rem quanto compendio lingua ditior explicauit? vester, licet periodo vsus, idem tamen dixit:

Adduxit

Adduxit longe, donec curuata coïrent
Inter se capita, & manibus jam tangeret æquis
Læua aciem ferri, dextro neruoque papillam.

ille ait:

Ἐλλέ πς ἄλλη
Φαίνετο γαιάων, ἀλλ' ἐσανὸς ἠδὲ θάλασσα.
Δὴ τόν ῥ' κυανέῳ νεφέλῃ ἔκτισε Κρονίων
Νηὸς ὑπὲρ γλαφυρῆς· ἤχλυσε δ' πόντο ὑπ' αὐτῆς.

Nec iam amplius vlla
Apparet tellus, cælũ vndiq; & vndiq; pontus.
Πορφύρεον δ' ἄρα κῦμα περισάθη ὄρρι ἴσον
Κυρτωθέν.

Curuata in montis faciem circumstetit vnda.

& de tartaro ille ait:

Τόσσον ἔνερθ' ἀΐδαο, ὅσον οὐρανὸς ἐς' ὑπὸ γαίης.

Bis patet in præceps tantum, tenditque sub vmbras,
Quantus ad æthereum cæli suspectus olympũ.

Αὐτὰρ ἐπὶ πόσιο καὶ ἐδητύος ἔρον ἕρπε.

Postquam exempta fames, & amor conpressus edendi.

Ὡς ἔφατ' ὠχόμενος, τῷ δ' ἴκελε μητίετα Ζεύς.
Τῷ δ' ἕτερον μὲν ἔδωκε πατὴρ, ἕτερον δ' αἰνέσσαι.
Νηῶν μὲν οἱ ἀπώσαιτο πόλεμόν τε μάχην τε
Δῶκε, ζόον δ' αὖ νέσσι μάχης ἐξαπονέεσθαι.

Audiit, & Phœbus voti succedere partem
Mente dedit, partẽ volucres dispersit in auras.

Νῶϊ δὴ Αἰνείαο βίη κρείσσων ἀνάγῃ,
Καὶ παίδων παῖδας, τί κεν μετόπισθε γένωμαι,

Hic domus Æneæ cunctis dominabitur oris,
Et nati natorum, & qui nascentur ab illis.

& alibi ille ait:

Καὶ τότ' Ὀλυσσῆος λύτο γούνατα, καὶ φίλον ἦτορ.
Ὀχθήσας δ' ἄρα εἶπε πρὸς ὃν μεγαλήτορα θυμόν.

& alibi.

hic de duobus vnum fabricatus est:

Extemplo Æneæ soluuntur frigore membra.
Πότνι' ἀθωσαίη, ἐρυσίπτολι, δῖα θεάων,
Αξον δὴ ἔγχος Διομήδεος, ἠδὲ καὶ αὐτὸν
Πρηνέα δὸς πεσέειν Σκαιῶν προπάροιθε πυλάων.
Armipotens præses belli Tritonia virgo,
Frange manu telũ Phrygii prædonis, & ipsum
Pronũ sterne solo, portisque effunde sub ipsis.
Ητ' ὀλίγη μὲ πρῶτα κορύσσετ', αὐτὰρ ἔπειτα
Οὐρανῷ ἐσάμεξε κάρη, καὶ δὴ χθονὶ βαίνει.
Ingrediturque solo, & caput inter nubila condit.

ille de somno ait:

Καὶ τῷ νήδυμον ὕπνον βλεφάροισιν ἔπαξε
Νήχετο ἠδίστου θανάτῳ ἄγχιστα ἐοικώς.

hic posuit:

Dulcis & alta quies placideq; simillima morti.
Αλλ' ἔκτοι ἐρέω, καὶ ὀπὶ μέγαν ὅρκον ὀμοῦμαι,
Ναὶ μὰ τόδε σκῆπτρον, τὸ μὲν ἔ ποτε φύλλα καὶ ὄζοις
Φύσει, ἐπεὶ δὴ πρῶτα τομὼ ἐν ὄρεσσι λέλοιπεν,
Οὐδ' ἀναθηλήσει, περὶ γὰρ ῥά ἑ χαλκὸς ἔλεψεν,
Φύλλα τε καὶ φλοιόν. νῦν αὖ τό μιν υἷες Ἀχαιῶν
Εν παλάμῃς φορέουσι δικασπόλοι, οἵ τε θέμιστας
Πρὸς Διὸς εἰρύαται.
Vt sceptrum hoc (dextra sceptrum nam forte gerebat)
Numquam fronde leui fundet virgulta neque vmbram,
Cum semel in siluis imo de stirpe recisum
Matre caret, posuitq; comas & brachia ferro.
Olim arbos, nunc artificis manus ære decoro
Inclusit, patribusque dedit gestare Latinis.

Sed jam si videtur à collatione versuum translatorum

facesso,

faceſſo; vt nec vniformis narratio pariat ex ſatietate faſtidium, & ſermo ad alia non minus præſenti cauſæ apta vertatur. Perge quaſo, inquit Auienus, omnia quæ Homero ſubtraxit inueſtigare. quid enim ſuauius quam duos præcipuos vates audire idem loquentes? quia cum tria hæc ex æquo impoſſibilia iudicentur vel Ioui fulmen vel Herculi clauam vel verſum Homero ſubtrahere (quod, etſi fieri poſſent, alium tamen nullum deceret vel fulmen præter Iouem iacere, vel certare præter Herculem robore, vel canere quod cecinit Homerus) hic opportune in opus ſuum quæ prior vates dixerat transferendo fecit vt ſua eſſe credantur. ergo pro voto omnium feceris ſi cum hoc cœtu communicata velis quæcunque à veſtro noſter poëta mutuatus eſt. Cedo igitur, Euſtathius ait, Vergilianum volumen: quia locos eius ſingulos inſpiciens Homericorum verſuum promptius admonebor. cumque Symmachi iuſſu famulus de bibliotheca petitum librum detuliſſet, temere voluit Euſtathius vt verſus, quos fors obtuliſſet, inſpiceret. &, Videte, inquit, portum ad ciuitatem Didonis ex Itha-ca migrantem:

Eſt in ſeceſſu longo locus: inſula portum
Efficit obiectu laterum; quibus omnis ab alto
Frãgitur inq; ſinus ſcindit ſeſe vnda reductos.
Hinc atque hinc vaſtæ rupes geminique minantur
In cælum ſcopuli; quorum ſub vertice late
Æquora tuta ſilent. tum ſiluis ſcena coruſcis
Deſuper horrentique atrum nemus imminet vmbra,
Frõte ſub aduerſa ſcopulis pẽdẽtibus antrum,
Intus aquæ dulces viuoque ſedilia ſaxo,
Nympharũ domus. his feſſas nõ vincula naues
Vlla tenent: vnco non alligat anchora morſu.

Φόρκυν θ' ἁλίοιο γέροντ' θ',
Ἐν δ' λιμῷ Ἰθάκης, ἵνα θ' φερβλῆτις ἐν αὐτῷ
Ἀκτὴ ἀπορρῶγες λιμένι θ' ποτιπεπτήυῖαι.
Αἵτ' ἀνέμων σιεπόωσι λυσιπόνων μέγα κῦμα
Ἐκτοθεν· ἔντοθεν θ' ἀνὰ λισμοῖο μένουσι
Νῆες ἐύσσελμοι, ὅταν ὅρμυ μέζον ἵκωνται.
Αὐτὰρ ὀπὶ κρατὸς λιμένι θ' πανύφυλλ' θ' ἐλαίη.
Ἀγχόθι δ' αὐτῆς ἄντρον ἐπήρατον ἠερόεν δὲ
Ἱρὸν νυμφάων, αἳ νηϊάδες κα λέονται.
Ἐν θ' κρητῆρές τ' ἠδ' ἀμφιφορῆες ἔασιν
Λάϊνοι, ἔνθα δ' ἔπειτα πολυιδώσιοι μέλισσαι.

CAP. IV.

De iis quæ in primo Æneïdos sunt ex Homero traducta.

ET *cum rogasset Auienus vt non sparsim, sed ab initio per ordinem annotaret: ille manu retractis in calcem foliis, sic exorsus est:*

Æole, namque tibi diuûm pater atque hominum rex
Et mulcere dedit fluctus & tollere vento.
Κεῖνον χ' παμίλλω ἀνέμων πίπτοι κρονίων,
Ἠμὲν παυόμεναι ἠδ' ὄρνυμεν ὅν κ' ἐθελήσῃ.
Sunt mihi bis septē præstāti corpore nymphæ,
Quarum, quæ forma pulcherrima, Deïopeiam
Connubio iungam stabili, propriamq; dicabo.
Αλλ' ἰθ', ἐγὼ θ' κέ τοι χαείτην μίαν ὀπλοτεράων
Δώσω ὀπυιέμεναι, ἵνα σὸν κεκλῆθαι ἄκοιτιν,
Πασιθέην, ἥς αἶψ' ἰμείρεαι ἤματα πάντα.

Tempestas Æneæ Æolo concitante cum allocutione ducis res suas conclamantis de Vlyssis tempestate & allocutione descripta est; in qua Æoli locum Neptunus obtinuit. versus quoniam vtrobique multi sunt, non

inserui,

inferni, qui volet legere, ex hoc versu habebit exordium:

Hæc vbi dicta: cauũ cõuersa cuspide montem.

& apud Homerum de primo Odysseæ:

Ὡς εἰπὼν σώεσσι πέφιλας, ἐτάραξε δ' ὄπωπε,
Χερσὶ πίειναν ἑλών. πάσας δ' ὀρόθυνεν ἀέλλας
Παντοίων ἀνέμων.

Vt primum lux alma data est: exire, locosque
Explorare nouos, quas vento accesserit oras,
Qui teneant (nam inculta videt) homines ne feræ ne
Quærere constituit, sociisque exacta referre.

Ἀλλ' ὅτε δὴ τρίτον ἦμαρ ἐϋπλόκαμος τέλεσ' ἠώς,
Δὴ τοτ' ἐγὼν ἐμὸν ἔγχος ἑλὼν καὶ φάσγανον ὀξὺ,
Καρπαλίμως ἔβαν νηὸς αὐλίον ἐς σκοπιὴν,
Εἴ πως ἔργα ἴδοιμι βροτῶν, ἠὲ σκοπιὴν ἐπιδοίμην.

Nulla tuarum audita mihi neq; visa sororum,
O quam te memorem virgo, namque haud tibi vultus
Mortalis, nec vox hominem sonat, ô dea certe
An Phœbi soror, an nympharum sanguinis vna.

Γνωῦμαί σε ἄνασσα. θεὸς νύπ', ἢ βροτὸς ἐσσί·
Εἰ μέν πις θεὸς ἐσσὶ, τοὶ οὐρανὸν εὐρὺν ἔχουσιν,
Ἀρτέμιδί σε ἔγωγε Διὸς κύδει μεγάλοιο
Εἰδόσ' τε, μέγεθός τε, φυήν τ' ἄγχιστα ἐΐσκω.

O dea si prima repetens ab origine pergam,
Et vacet annales nostrorum audire laborum:
Ante diem clauso componet vesper olympo.

τίς κεν ἐκεῖνα

Πάντα γε μυθήσαιτο κατ' ἔκτεα θνητῶν ἀνθρώπων.
Οὐδ' εἰ πεντάεσσι γε καὶ ἐξέεσσι παραμείψαιτο
Ἐξερέοις ὅσα κεῖθι πάθον κακὰ δῖοι Ἀχαιοί.

At Venus obscuro gradientes aëre sepsit,
Et multo nebulæ circum dea fudit amictu;

Cernere ne quis eos neu quis cõtingere possit,
Molirive moram aut veniendi poscere causas.
Καὶ τότ' Ὀδυσσῆς ὦρτο πόλιν δ' ἴμεν, ἀμφί δ' Ἀθήνη
Πολλὴ ἧέρα χεῦε φίλα φρονέουσ' Ὀδυσῆϊ,
Μή πις Φαιήκων μεγαθύμων ἀντιβολήσας
Κερτομίοι τ' ἐπέεσσι, καὶ ἐξερέοιθ' ὅτις εἶη.
Qualis in Eurotæ ripis, aut per iuga Cynthi
Exercet Diana choros: quam mille secutæ
Hinc atque hinc glomerantur Oreades. illa pharetram
Fert humero, gradiensque deas supereminet omnis.
Latonæ tacitum pertentant gaudia pectus.
Talis erat Dido, talem se læta ferebat.
Οἵη δ' Ἄρτεμις εἶζι κατ' ἄρεα ἰοχέαιρα
Ἣ κατὰ Τηΰγετον περιμήκετον, ἢ Ἐρύμανθον
Τερπομένη κάπροισι, καὶ ὠκείῃς ἐλάφοισι,
Τῇ δέ θ' ἅμα νύμφαι κοῦραι Διὸς αἰγιόχοιο
Ἀγρονόμοι παίζουσι, γέγηθε δέ τε φρένα Λητώ,
Πασάων δ' ὔπερ ἧγε κάρη ἔχει ἠδὲ μέτωπα,
Ῥεῖα δ' ἀριγνώτη πέλεται, καλαὶ δέ τε πᾶσαι,
Ὡς ἣ γ' ἀμφιπόλοισι μετέπρεπε παρθένος ἀδμής.
Restitit Æneas claraque in luce refulsit,
Os humerosq; deo similis. nãque ipsa decoram
Cæsariem nato genitrix lumenque iuuentæ
Purpureum & lætos oculis afflarat honores:
Quale manus addũt ebori decus, aut vbi flauo
Argentum Pariusve lapis circundatur auro.
Αὐτὰρ κἀκκεφαλῆς χεῦεν πολὺ κάλλος ἀθήνη,
Μείζονά τ' εἰσιδέειν καὶ πάσσονα· κατδδὲ κάρητος
Οὐλαὶ ἧκε κόμαι ὑακινθίνῳ ἄνθει ὁμοίαι.
Ὡς δ' ὅτε τις χρυσὸν περιχεύεται ἀργύρῳ ἀνὴρ
Ἰδρις, ὃν Ἥφαιστος δέδαεν καὶ Παλλὰς Ἀθήνη
Τέχνην παντοίην, χαρίεντα δ' ἔργα τελείᾳ,

Ὡς γὰ

Ως μ' ἐν σοὶ δείχθη χάεα κεφαλῇ τε χερσὶν ὤμοις.
Coram quem quæritis adsum
Troïus Æneas Libycis ereptus ab vndis.
Ενδον μὲν δὴ ὁ δ' αὐτὸς ἐγὼ καὶ πολλὰ μογήσας.
Ηλυθον εἰκοστῷ ἔπι ἐς παρίδα γαῖαν.

CAP. V.

Quæ in secundo Æneïdos traducta sint ab Homero.

CONTICVERE omnes intentique ora tenebant.
Ως ἔφαθ', οἱ δ' ἄρα πάντες ἀκὴν ἐχέσθησαν σιωπῇ.
Infandum regina iubes renouare dolorem,
Troianas vt opes & lamentabile regnum
Eruerint Danai.
Αργαλέον βασίλεια δυσηκέως ἀνορύσσαι
Κῆδε' ἐπί μοι πολλὰ δόξ θεοὶ ἠγορόωντες.
Pars stupet innuptæ donum exitialeMineruæ;
Et molem mirantur equi:primusque Timœtes
Duci intra muros hortatur & arce locari,
Siue dolo, seu iam Troiæ sic fata ferebant.
At Capys & quorum melior sententia menti
Aut pelago Danaum insidias suspectaque dona
Præcipitare jubent, subiectisque vrere flãmis,
Aut terebrare cauas vteri & tentare latebras.
Scinditur incertum studia in contraria vulgus.
Ως ὁ μὲν εἰσήκει, τοὶ δ' ἄκριτα πόλλ' ἀγόρδυον
Ημενοι ἀμφ' αὐτόν. πρίχα δ' σφίσιν ἤνδανε βυλή,
Ηὲ δατμῆξαι κοῖλον δόρυ νηλέϊ χαλκῷ·
Η κὴ πετράων βαλέειν ἐρύσαντας ἐπ' ἄκρης·
Η ἐάαν μὲν ἄγαλμα θεῶν θελκτήριον εἶη,
Τῆ κε δὴ καὶ ἔπειτα τελαυτήσειαν ἔμελλεν.
Λῖσσ' ἐδ' ἰλίοι ἔπολέθρε, ἐπὶ δὲ πόλις ἀμφικαλύψῃ
Δουράτεον μέγα ἵππον, ὅδ' εἵατο πάντες ἄριστοι

Αργείων, πρώεσσι φόνον καὶ κῆρα φέροντες.

Vertitur interea cælum, & ruit oceano nox
Inuoluens vmbra magna terramq; polumque.

Ε'γ δ' ἔπος' ὠκεανῷ λαμπρὸν φάος ἠελίοιο,
Ελκον νύκτα μέλαιναν ὅτε ζείδωρον ἄρουραν.

Hei mihi qualis erat, quantum mutatus ab illo
Hectore, qui redit exuuias indutus Achillis,
Vel Danaũ Phrygios iaculatus puppibus ignes.

Ω πόποι, ἦ μάλα δὴ μαλακὸν πρὸ ἀμφαφάασθαι
Εκτωρ, ἢ ὅτ' ἐπὰς ἐνέφυσιν πυρὶ καλέφ.

iuueniſque Chorebus
Mygdonides, illis qui ad Troiam forte diebus
Venerat inſano Caſſandræ incenſus amore,
Et gener auxiliũ Priamo Phrygibuſq; ferebat.

Πέφνε δὲ Ὀτρυονῆα κασιγνήτην ἔνδον ἐόντα,
Ος ῥα νέον πολέμοιο μὴ κλέος εἰλήλουθε.
Ηπε δ' Πειάμοιο θυγατρῶν εἶδος ἀρίστω,
Καισάνδρην αἰδάσσατ' ἀπερέπτετο δ' μέγα ἔργον,
Εκ Τροίης ἀέκοντας ἀπωσέμεν υἷας Αχαιῶν,
Τῷ δ' ὁ γέρων Πρίαμος πατέρετο καὶ κατένευσε
Δωσέμεναι. ὁ δ' μάργαθ' ὑπεκρίνατο πιθήσας.

Sic animis iuuenũ furor additus. inde lupi ceu
Raptores, atra in nebula, quos improba ventris
Exegit cæcos rabies, catulique relicti
Faucibus exſpectant ſiccis, per tela per hoſtes
Vadimus haud dubiam in mortem, mediæque tenemus
Vrbis iter. nox atra caua circumuolat vmbra.

Βῆ ῥ' ἴμεν ὥστε λέων ὀρεσίτροφος ὅστ' ὀπάδῆσι
Δηρὸν ἔπ' κρειῶν, κέλεται δέ ἑ θυμὸς ἀγῆναι,
Μήλων πειρήσοντα, καὶ ἐς σταθμὸν ἐλθεῖν.
Εἴπερ γάρ κ' ἄρρηκτα παρ' αὐτόφι βώτορας ἀνδρας
Σαώ κασι καὶ κύνας ἐγρηγορτας περὶ μῆλα,
Οὔ ῥά τ' ἀπείρητος μέμονε σταθμοῖο δίεσθαι·

Αλλ'

Αλλ' ὅγ' ἄρ' ὑῆπαξε πιθάλμιος· ἀὲ ὐ ἀυτὸς
Εβλητ' ἐν φωτοῖζι θοῆς ἀπὸ χειρὸς ἄκοντι.

Improuiſum aſpris veluti qui ſentibus anguem
Preſſit humi nitens, trepiduſq; repente refugit
Attollentem iras & cærula colla tumentem.
Haud ſecus Androgeos viſu tremefactus abibat.

Ὡς δ' ὅτέ τις τὲ δράκοντα ἰδὼν παλίορσος ἀπίσση
Οὔρεος ἐν βήσσης, ἰοπὸ τε πόμος ἔλλαβε γυῖα.
Αψ' τ' αὖ χώρησιν, ὥχρός τε μιν εἶλε παρειάς.
Ως αὖθις καθ' ὅμιλον ἔδυ φώων ἀγρώχων.
Δείσας ἀρηΐφιλον ἀλέξανδρος θοὸς ἰδής.

Qualis vbi in lucem coluber mala gramina paſtus,
Frigida ſub terra tumidū quē bruma tegebat,
Nunc poſitis nouus exuuiis nitiduſq; iuuenta,
Lubrica conuoluit ſublato pectore terga
Arduus ad ſolē, & linguis micat ore triſulcis.

Ως δ' ὅγε δράκων ὅτε χειῆ ὀρέστερος αὖθι μένησι,
Βεβρωκὼς κακὰ φάρμακ' ἔδυ δέ τε μιν χόλος αὐτός·
Σμερδαλέον δ' δέδορκεν, ἑλισσόμενος περὶ χειῆ.
Ως Εκτωρ, ἄσβεστον ἔχων μένος, οὐκ ἀπεχώρει.

Non ſic aggeribus ruptis cum ſpumeus amnis
Exiit, oppoſitasque erupit gurgite moles,
Fertur in arua furens cumulo, camposque per omnes
Cum ſtabulis armenta trahit.

Ως δ' ὁπότε πλήθων ποταμὸς πεδίονδε κάπησι
Χειμάῤῥοις καθ' ὅρεσφιν, ὀπαζόμενος διὸς ὄμβρῳ
Πολλὰς δ' δρῦς ἀζαλέας, πολλὰς δέ τε πεύκας
Εἰσάρει, πολλὸν δέ τ' ἀφύσσεπεν εἰς ἅλα βάλλῃ.

Ter conatus ibi collo dare brachia circum:
Ter fruſtra comprenſa manus effugit imago
Par leuibus ventis volucrique ſimillima fumo.

Tei

Τοῖς μὲν ἐφορμοίτην, ἐλέειν τέ με θυμὸς ἄνωγε,
Τοῖς δέ μοι ἐκ χερῶν, σκιὴ ἴκελον ἢ καὶ ὀνείρῳ,
Ἔπλατ' ἐμοὶ δ' ἄχος ὀξὺ χυτόσκετο κηρόθι μᾶλλον.

CAP. VI.

Tertius & quartus Æneïdos quæ habeant ab Homero sumpta.

ALIA *tempestas Æneæ hic & illic Vlyssis numerosis ambæ versibus. sed incipiunt hæc ita:*

Postquam altum tenuere rates, nec iam amplius vllæ. *ille ait:*

Αλλ' ὅτε δὴ τὴν πρῶτον ἐλείπομεν, ἐδέ τις ἄλλη
Φαίνετο γαῖα, ἀλλ' οὐρανὸς ἠδὲ θάλασσα,
Δὴ τότε κυανέην νεφέλην ἔστησε Κρονίων
Νηὸς ὑπὲρ γλαφυρῆς, ἤχλυσε δ' ὄντα ὑπ' αὐτῆς.

Accipe & hæc, manuum tibi quæ monumenta mearum Sint puer.

Δῶρόν τοι καὶ ἐγὼ τέκνον φίλε τοῦτο δίδωμι
Μνῆμ' ἐλένης χερῶν.

Tendūt vela noti. fugimus spumātibus vndis,
Qua cursum ventusq; gubernatorq; vocabant.

Ημεῖς δ' ὅτλα ἕκαστα ποτισάμενοι κατὰ νῆα
Ημεθα, τὴν δ' ἄνεμός τε κυβερνήτης τ' ἴθυνεν.

Dextrum Scylla latus, lævum implacāta Charybdis
Obsidet, atque imo barathri ter gurgite vastos
Sorbet in abruptū fluctus, rursusque sub auras
Erigit alternos, & sidera verberat vnda.
At Scyllam cæcis cohibet spelunca latebris
Ora exsertantem & naues in saxa trahentem.
Prima hominis facies & pulchro pectore virgo
Pube tenus; postrema immani corpore pistrix,
Delphinum caudas vtero commissa luporum.

Præstat

Præstat Trinacrii metas lustrare Pachyni
Cessantem longos & circumflectere cursus,
Quam semel informem vasto vidisse sub antro
Scyllam, & cæruleis canibus resonantia saxa.

Homerus de Charybdi:

Ἐνθεν μὲν γὰρ Σκύλλ', ἑτέρωθι δ' ἲα Χάρυβδις
Δεινὸν ἀνερρόιζδησε θαλάσσης ἁλμυρὸν ὕδωρ.
Ἡ τοι ὅτ' ἐξεμέσσειε, λέβης ὡς ἐν πυρὶ πολλῷ,
Πᾶσ' ἀναμορμύρεσκε κυκωμένη, ὑψόσε δ' ἄχνη
Ἀκροισι σκοπέλοισιν ἐπ' ἀμφοτέροισιν ἔπιπτεν.
Ἀλλ' ὅτ' ἀναβρόξειε θαλάσσης ἁλμυρὸν ὕδωρ,
Πᾶσ' ἔντοσθε φάνεσκε κυκωμένη, ἀμφὶ δὲ πέτρη
Δεινὸν ἐβεβρύχει, ὑπένερθε δὲ γαῖα φάνεσκε
Ψάμμῳ κυανέῃ· τοὺς δὲ χλωρὸν δέος ᾕρει,

Homerus de Scylla:

Ἐνθα δ' ἐνὶ Σκύλλη ναίει δεινὸν λελακυῖα·
Τῆς ἤπυ φωνὴ μὲν ὅση σκύλακος νεογιλῆς
Γίγνεται· αὐτὴ δ' αὖτε πέλωρ κακὸν οὐδέ κε τίς μιν
Γηθήσειεν ἰδών, οὐδ' εἰ θεὸς ἀντιάσειεν.
Τῆς ἤπυ πόδες εἰσὶ δυώδεκα πάντες ἄωροι.
Ἐξ δέ τε οἱ δειραὶ ἀθερμάκεες, ἐν δὲ ἑκάστῃ
Σμερδαλέη κεφαλὴ. ἐν δὲ τρισσοὶ ὀδόντες,
Πυκνοὶ καὶ θαμέες, πλεῖοι μέλανος θανάτοιο.
Μέσση μὲν τε χύτ' ἀσπὶς κοίλοιο δέδυκεν
Ἔξω δ' ἐξέχει κεφαλὰς δεινοῖο βερέθρου.
Αὐτὴ δ' ἰχθυάα σκόπελον ἀθερμαίνεται ἅλλη
Δελφῖνάς τε κύνας τε, καὶ εἴ ποθι μεῖζον ἕλῃσι
Κήτεος, ἃ μύρια βόσκει ἀγάστονος ἀμφιρύτη.

O mihi sola mei super Astyanactis imago!
Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat.

Κείνη δ' τοιόσδε πόδες, τοιαὶδε τε χεῖρες,
Ὀφθαλμῶν τε βολαί, κεφαλή τ', ἠύτε θρὸς τε χαίτη.

Ter scopuli clamorem inter caua saxa dedere;
Ter spumam elisam & rorantia vidimus astra.

Τῷ δ'

Τῷ δ' ὕπο δῖα χάρυβδις ἀναβρόχδδει μέλαν ὕδωρ.
Τρὶς μὲν γάρ τ' ἀΐσσουσιν ἐπ' ἤματι, τρὶς δ' ἀναβρόχδδει

Qualis conjecta cerua sagitta,
Quã procul incautã nemora inter Cressia fixit
Pastor agens telis, liquitque volatile ferrum
Nescius. illa fuga siluas saltusque peragrat
Dictæos, hæret lateri letalis harundo.

Ἀμφ' ἔλαφον κεροὸν βεβλημένον ὄντ' ἔβαλ' ἀνήρ,
Ἰῷ ἐπὸ νόμῆς, ἣ μὲ τ' ὕλυξε πόδεσσιν,
Φεύγων ὄφρ' αἷμα λιαρὸν καὶ γύναλ' ὀρώρῃ.

Dixerat. ille patris magni parere parabat
Imperio: & primum pedibus talaria nectit
Aurea; quæ sublimem alis siue æquora iuxta
Seu terram rapido pariter cũ flamine portant,
Tum virgã capit. hac animas ille euocat orco
Pallentes, alias sub tartara tristia mittit:
Dat somnos adimitque; & lumina morte resignat.

Illa fretus agit ventos & turbida tranat
Nubila.

Ὡς ἔφατ'. ἐδ' ἀπίθησε διάκτορος ἀργειφόντης.
Αὐτίκ' ἔπειθ' ὑπὸ ποσσὶν ἐδήσατο καλὰ πέδιλα,
Ἀμβρόσια, χρύσεια, τά μιν φέρον, ἠμὲν ἐφ' ὑγρὴν
Ἠδ' ἐπ' ἀπείρονα γαῖαν, ἅμα πνοιῆς ἀὴμοιο.
Εἵλετο δ' ῥάβδον, τῇ τ' ἀνδρῶν ὄμματα θέλγει
Ὧν ἐθέλει, τοὺς δ' αὖτε καὶ ὑπνώοντας ἐγείρει.
Τὴν μὲ χερσὶν ἔχων πέτετο κρατὺς ἀργειφόντης.

Ac velut annoso validam cum robore quercum
Alpini Boreæ nunc hinc nunc flatibus illinc
Eruere inter se certant; it stridor: & alte
Consternunt terram concusso stipite frondes.
Ipsa hæret scopulis; & quantũ vertice ad auras
Ætherias tantum radice in tartara tendit.

Οἷον δὲ πίτυος ἔρνος ἀνὴρ ἐιδὼλὲς ἐλάτῃς

Χώρῳ

Χάρῳ ἐν οἰοπόλῳ. δῦ δ' ἄλις ἀναζέρυχεν ὕδωρ
Καλὸν, πλεθάον. τὸ δέ τι ποιπὶ δονέυσιν
Παντοίων ἀνέμων, καί τ' βρύῃ ἄνθεϊ λάκκῳ·
Ελθὼν δ' ἐξαπίνης ἄνεμος ζωὸν λαίλαπι πολλῇ
Βόρρᾶς τ' ἐξέτρεψε καὶ ἐξετάνυσσ' ὀπὶ γαίῃ.

Et iam prima nouo spargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile.

Ηὼς δ' ὤμ λεχέων παρ' ἀγανὸν Τιθωνοῖο
Ωρνυθ', ἵν' ἀθανάτοισι φόως φέροι ἠδὲ βροτοῖσιν·
Ηὼς μὲ κροκόπεπλος ἐπίδρατο πᾶσαν ἐπ' αἶαν.

CAP. VII.

Quæ in quinto & sexto libris Vergilius ab Homero sit mutuatus.

VT Pelagus tenuere rates; nec iam amplius vlla
Occurrit tellus; maria vndique & vndique cœlum:
Olli cæruleus supra caput adstitit imber
Noctem hiememque ferens, & inhorruit vnda tenebris.

Αλλ' ὅτε δὴ ῥ' νῆσον ἐλείπομεν, οὐδέ τις ἄλλη
Φαίνετο γαιάων, ἀλλ' οὐρανὸς ἠδὲ θάλασσα·
Δὴ τότ' κυανέην νεφέλην ἔστησε Κρονίων.

Vinaque fundebat pateris, animamq; vocabat
Anchisæ magni, manesq; Acheronte remissos.

Οἶνον ἀφυσσόμην χαμάδις χέε, δεῦε δ' γαῖαν,
Ψυχὴν κικλήσκων Παζχλῆν θειλοῖο.

Leuibus huic hamis consertã auroque trilicem
Loricam, quam Demoleo detraxerat ipse
Victor apud rapidum Simoënta sub Ilio alto.

Δώσω οἱ θώρηκα ῥ' ἀστερόπαιον ἀμφὶς ορον
Χάλκεον, ὥ οἱ κεῦμα φαεινὲ κασσιτέρου

Amphi-

Ἀμφιδέδυκεν.

& cursorum certamen vtrobique simile. & quia versibus est apud vtrunque numerosis, locum loco similem lector inueniet. initia hæc sunt:

Hæc vbi dicta, locũ capiunt, signoque repente.

Στὰν δ' μετασοιχεὶ, σήμηνε δ' τέρματ' Ἀχιλλεύς.

Pugilum certamen incipit apud hunc:

Constitit in digitos extẽplo arrectus vterque.

apud illum:

Αὐτὰρ δ' ἀναχρμένω χδσὶ σθαρῇσιν ἄμ' ἄμφω

Σωὸ ῥ' ἔπισον, σωὸ δὲ ζφι βαρεῖαι χεῖρας ἔμαχθεν.

Si velis comparare certantes sagittis: inuenies hæc vtriusque principia:

Protinus Æneas celeri certare sagitta.

Αὐτὰρ ὁ τοξάτῃσι τίθει ἰόεντα σίδηρον,

Καδδ' ἐτίθει δέκα μὲν πλέκτοις, δέκα δ' ἠμιπέλεκκα.

capita locorum, vbi longa narratio est, dixisse sufficiet; vt quid vnde natum sit lector inueniat.

Dixerat; & tenues fugit ceu fumus in auras.

Ψυχὴ δ' χθονὸς ἠύτε καπνὸς

ᾤχετο τετιγυῖα.

Æneas, quo deinde ruis, quo proripis? inquit.

Quem fugis? aut quis te nostris complexibus arcet?

Ter conatus erat collo dare brachia circum,

Ter frustra comprensa manus effugit imago.

Ὡς ἐφατ'. ἀυτὰρ ἐγωγ', ἔθελον φρεσὶ μερμηρίξας

Μητρὸς ἐμῆς ψυχὴ ἐλέειν κατατεθνειώσης.

Τρὶς μὲν ἐφορμήθην, ἐλέειν τέ με θυμὸς ἄνωγε·

Τρὶς δέ μοι ἐκ χειρῶν, σκιῇ ἴκελον ἢ καὶ ὀνείρῳ,

Ἔπτατο.

Sepultura Palinuri fromata est de Patrocli sepultura. hæc incipit:

Principio pinguem tædis & robore secto.

illa sic:

illa sic:

Οἳ δ' ἴσαν ὑλοτόμοις πολέως μὴ χρῄζοντες ἔοντες.

& alibi:

Κηδεμόνες ἧ παρ' αὖτι μέσον, καὶ νῆσον ὕλλω.
Ποίησαν ἧ πυρὶ ἑκατόμπεδον ἔνδα καὶ ἔνδα,

ipsa vero vtriusque tumuli insignia quam paria?

At pius Æneas ingenti mole sepulchrum
Imponit suaque arma viro remumq; tubamque
Monte sub aërio; qui nunc Misenus ab illo
Dicitur, æternumque tenet per secula nomen.

Αὐτὰρ ἐπὶ νεκρὸς τ' ἐκάη καὶ τὰ χεα νεκρῷ,
Τύμβον χεάσαντες, καὶ ὃν κέλλω ἐρύσαντες,
Πύξαμεν ἀκροτάτῳ τύμβῳ ἄϊπρες ἐρετμόν.

Tunc consanguineus Leti sopor.

Ενθ' ὕπνῳ ξύμβλητο, κασιγνήτῳ θανάτοιο.

Quod te per cæli jucundum lumen & auras,
Per genitorem oro, per spes surgentis Iuli,
Eripe me his inuicte malis, aut tu mihi terram
Iniice, namque potes, portusque require Velinos.

Νῶϊ δέ σε λίσσ' ὄπιθεν γενάζομαι, ἠπεδόντων,
Πηλέος τ' ἀλόχου καὶ παιδὸς, ὃς ἔπεφε τυτθὸν ἐόντα,
Τηλεμάχου θ', ὃν μοῦνον ἐνὶ μεγάροισιν ἔλειπες.
Οἶδα γὰρ ὡς ἐνθένδε κιὼν δόμον εἰς ἀίδαο,
Νῆσον ἐς αἰαίην φύσεις ἀρῄα νῆα.
Ἔνθά σ' ἔπειτα ἄναξ κέλομαι μνήσασθ' ἐμεῖο,
Μή μ' ἄκλαυτον, ἄθαπτον, ἰὼν ὄπιθεν καταλείπειν,
Νοσφισθεὶς, μή τοι τὶ θεῶν μένος ὦμαι.
Ἀλλά με κακκῆαι σὺν πύρσιν ἄασα μοι ἐστὶν,
Σῆμά τ' ἐμοὶ χεῦαι πολίης ὅπι δίνι θαλάσσης,
Ἀνδρὸς δυσήνορος, καὶ ὀπισσομένοισι πυθέσθαι.
Ταῦτά τέ μοι τελέσαι, πῆξαί τ' ὀπὶ τύμβῳ ἐρετμὸν,
Τῷ καὶ ζωὸς ὄρεσσιν, ἐὼν μετ' ἐμοῖς ἑτάροισιν,

Necnō & Tityon terræ omniparentis alumnū

Cernere erat: per tota nouē cui iugera corpus
Porrigitur, rostroque immanis vultur obuncq
Immortale iecur tundens, fecundaque pœnis
Viscera, rimaturque epulis, habitatque sub alto
Pectore, nec fibris requies datur vlla renatis.

Καὶ Τιτυὸν εἶδον, γαίης ἐεικυῖαν ἰόν,
Κείμενον, ἐν δαπέδῳ. ὁ δ' ἐπ' ἐννέα κεῖτο πέλεθρα.
Γῦπες δέ μιν ἑκάτερθε παρημένω ἦπαρ ἔκειρον
Δέρτρον ἔσω δύνοντες. ὁ δ' οὐκ ἀπαμύνετο χερσί.
Λητὼ γὰρ εἴλκυσσε, Διὸς κυδρὴν παράκοιτιν,
Πυθὼ δ' ἐρχομένην διὰ καλλιχόρου πωσπῦγα.

Non, mihi si linguæ centū sint oraque centum,
Ferrea vox, omnis scelerum comprendere formas,
Omnia pœnarum percurrere nomina possem.

Πληθὼ δ' οὐκ ἂν ἐγὼ μυθήσομαι, οὐδ' ὀνομήνω,
Οὐδ' εἴ μοι δέκα μὲν γλῶσσαι, δέκα δὲ στόμα' εἶεν,
Φωνὴ δ' ἄρρηκτος, χάλκειον δέ μοι ἦτορ ἐνείη.

CAP. VIII.

In septimo & octauo qui versus sint ab Homero sumti.

HINC exaudiri gemitus iræque leonum
Vincla recusantum & sera sub nocte rudentum,
Setigerique sues atque in præsepibus vrsi
Sæuire ac formæ magnorum vlulare luporum:
Quos hominum ex facie dea sæua potentibus herbis
Induerat Circe in vultus ac terga ferarum.

Εὗρον δ' ἐν βίῃσι τετυγμένα δώματα Κίρκης
Ξεστοῖσι λάεσσι θεσπεσίῃφι ἐνὶ χώρῳ.
Ἀμφὶ δέ μιν γλύκοι ἦσαν ὀρέστεροι, ἠδὲ λέοντες,

Τοὺς

Τίς αὐτὴ κατέδυξεν, ἐπὶ κακὰ φέρμαχ' ἕδωκεν.
Quid petitis? quæ causa rates, aut cuius egentes
Litus ad Ausonium tot per vada cærula vexit?
Siue errore viæ seu tempestatibus acti;
Qualia multa mari nautæ patiuntur in alto.
Ω ξεῖνοι, τίνες ἐστὲ; πόθεν πλεῖθ' ὑγρὰ κέλευθα;
Ἢ π χτ' φοῦξιν, ἢ μαψιδίως ἀλάλησθε,
Οἷά τε λῃστῆρες, ἅτε ἰὰρ ἄλλα τοί γ' ἀλόωνται,
Ψυχὰς παρθέμενοι, κακὸν ἀλλοδαποῖσι φέροντες;
ceu quondam niuei inter nubila cycni
Cum sese è pastu referunt, & longa canoros
Dant per colla modos: sonat amnis & Asia longe
Pulsa palus.
Τῶν δ' ὡς τ' ὀρνίθων πτερυγοκτύπων ἔθνεα πολλὰ,
Χηνῶν, ἢ γεράνων, ἢ κύκνων δολιχοδείρων,
Ἀσίῳ ἐν λειμῶνι, καυστρίου ἀμφὶ ῥέεθρα,
Ἔνθα κ' ἔνθα ποτῶνται ἀγαλλόμενα πτερύγεσσι,
Κλαγγηδὸν σχεδὸν ἀϊζόντων, σμαραγεῖ δέ τε λειμών.
Illa vel intactæ segetis per summa volaret
Gramina, nec teneras cursu læsisset aristas;
Vel mare per medium fluctu suspensa tumenti
Ferret iter, celeres nec tingeret æquore plantas.
Αἳ δ' ὅτε μὲν σκιρτῶεν ὀπὴ ζείδωρον ἄρουραν,
Ἀκρότατ' αὐδιεῖκαι καρπῶν θέον ὑδὲ κατέκλων.
Ἀλλ' ὅτε δὴ σκιρτῶεν ἐπ' ὀρίατα πάντα θαλάσσης
Ἀκρον ὄπ', ῥηγμῖνι ἁλὸς πολιοῖο θέεσκον.
Vescitur Æneas simul & Troiana iuuentus
Perpetui tergo bouis & lustralibus extis.
Τοῖσι δ' βοῶν ἱέρευσιν ἄνακτ' ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων
Ἄρνα πανταέτηρον ἐπ' ἀμνειὰ κρατέοντα.
Νώτοισι δ' αἶγας διπκείσιοι γέγαρεν.

Postquam exempta fames, & amor compressus edendi,
Rex Euandrus ait.

Ηρως Ατρείδης ὠρυκρείων Αγαμέμνων.
Αὐταρ ἐπὶ πόσιν ἠδὲ βοὸς ἔξ ἔρον ἔντο,
Τοῖς ὁ γέρων πάμπρωτα ὑφαίνειν ἤρχετο μῆτιν.

Euandrum ex humili tecto lux suscitat alma,
Et matutinus volucrum sub culmine cantus.
Consurgit senior, tunicaque inducitur artus,
Et Tyrrhena pedum circundat vincula plantis.
Tum lateri atque humeris Tegeæum subligat ensem,
Demissa ab læua pantheræ terga retorquens.
Nec non & gemini custodes limine in ipso
Procedunt, gressumque canes comitantur herilem.

Εζετο δ' ὀρθωθείς, μαλακὸν δ' ἔνδυνε χιτῶνα,
Καλὸν, νηγάτεον· περὶ δ' αὖ μέγα βάλλετο φᾶρος·
Ποσσὶ δ' ὑπαὶ λιπαροῖσιν ἐδήσατο καλὰ πέδιλα.
Αμφὶ δ' ἄρ ὤμοισιν βάλετο ξίφος ἀργυρόηλον.
Βῆ ῥ' ἴμεν εἰς ἀγορήν· παλάμῃ δ' ἔχε χάλκεον ἔγχος.
Οὐκ οἶος, ἅμα τῷγε δύω κυνες ἀρχὸν ἕποντο.

O mihi præteritos referat si Iuppiter annos!
Qualis erã, cum primã aciem Prænestе sub ipsa
Straui, scutorumque incendi victor aceruos,
Et regem hac Herilum dextra sub tartara misi;
Nascenti cui tris animas Feronia mater,
Horrendũ dictu, dederat, terna arma mouẽda.
Ter leto sternendus erat; cui tunc tamẽ omnis
Abstulit hæc animas dextra & totidem exuit armis.

Εἴθ' ὡς ἤμοσιμι, βίη δέ μοι ἔμπεδος εἴη,
Ως ὁππότ' Ηλείοισι μετ' ἠμῖν νεῖκος ἐτύχθη
Αμφὶ βοπλασίῳ, ὅτ' ἐγὼ κτάνον Ιπυμοντα

Εὖλὸν ὑπερχίδιον· ὁ δὲ ἠλιβὴ ναιετάασκεν,
Ρ'ύσι' ἐλαυνόμενον. ὁδ' ἀμυώων ἥρπασε βόσιν,
Ἕλκητ' ἐν φώτοισιν ἐμῆς ὑπὸ χειρὸς ἄκοντι.
Καδδ' ἔπεσεν.

Qualis vbi oceani perfusus Lucifer vnda,
Quem Venus ante alios astrorũ diligit ignes,
Extulit os sacrum cælo tenebrasque resoluit.

Οἳ δ' ἀσπὶς ἔσι μετ' ἀφάσι νυκτὸς ἀμολγῷ,
Ἐσπερος, ὃς κάλλιστος ἐν οὐρανῷ ἵσταται ἀστήρ.

En perfecta mei promissa coniugis arte
Munera; ne mox aut Laurentis, nate, superbos
Aut acrem dubites in prœlia poscere Turnum.
Dixit & amplexus nati Cytherea petiuit,
Arma sub aduersa posuit radiantia quercu.

Αὐτὰρ ὁ τοῖς δὴ πῦξε σάκος μέγα τε σθεναρόν τε,
Τεῦξε δ' ἄρα οἱ θώρηκα φαεσφόρον πυρὸς αὐγῆς.
Τεῦξε δ' ὀϊστοὺς καμάλῃσι βεβαρὼς, κρατάροισι δ' ἀρηρῶτας,
Καλλιὼ, δαιδαλέῃσι· ἔτη δ' ἔχε χρύσεον λόφον ἥκης,
Τεῦξε δέ οἱ κνημῖδας ἐανὸν καναπτόμενον.
Αὐτὰρ ἐπεὶ παύθ' ὅπλα κάμε κλυτὸς ἀμφιγυήεις,
Μητρὸς Ἀχιλλῆος θῆκε φρεσὶ πατρὸς ἀέθλους.

Ille deæ donis & tanto lætus honore
Impleri nequit, atque oculos per singula voluit,
Miraturque, interque manus & brachia versat.

Στέφετο δ' ἐς χείρεσσιν ἔχων θεῦ ἀγλαὰ δῶρα,
Αὐτὰρ ἐπεὶ φρεσὶν ἧσιν ἐταΐφθη δαιδάλα λεύσσων.

CAP. IX.

Nono libro quæ insint, sumpta ab Homero.

IRIS decus cæli, quis te mihi nubibus actam
Detulit in terras?

effunderet dolorem in lamentationum querelas, totum de Andromacha sumpsit lamentante mortem mariti.

Ὡς φάμενη μεγάροιο διέσσυτο, μαινάδι ἴσκη,
Πάλλομένη κραδίλιν. ἅμα ἀμφίπολοι κίον αὐτῇ.
Αὐτὰρ ἐπεὶ πύργον τε καὶ ἀνδρῶν ἵξεν ὅμιλον,
Ἔστη παπτήνασ' ἐπὶ τείχεϊ· τὸν δ' ἐνόησεν
Ἑλκόμενον προπάροιθεν πόλιος.

O vere Phrygiæ, neque enim Phryges.

Ω πέπονες, κακὰ ἐλέγχε' Ἀχαιΐδες, ἀκτὶ Ἀχαιοί.

Quos alios muros, quæ iam vltra mœnia habetis?

Vnus homo & vestris, ô ciues, vndique septus
Aggeribus, tantas strages impune per vrbem
Ediderit? iuuenum primos tot miserit orco?
Non infelicis patriæ veterumque deorum
Et magni Æneæ segnes miseretque pudetque?

Ἦέ που ἐμὲν ἔτι φασὶν ἀποσπερχὲς ὀπίσσω,
Ἦέ πη τείχεος ἄρειον, ὅ κ' ἀνδράσι λοιγὸν ἀμύναι;
Οὐ μέν τις θρασὸν ὧδε πόλις πυρὸς ἀρκέσ' ἅπτειν
Ἢ ἀπαμῦναι μισθ' ἑτεροκλίνα δῆμον ἔχοντες
Ἀλλ' ἐν γὰρ θώρηκι πεποίθαμεν.

CAP. X.

Quæ in reliquis libris mutuatus sit ab Homero Vergilius.

TELA manu iaciunt; quales sub nubibus atris
Strymoniæ dant signa grues, atque æthera tranant
Cum sonitu, fugiuntque notos clamore secundo.

Τρῶες μὲν κλαγγῇ τ' ἰωκῇ τ' ἴσαν, ὄρνισι ὣς
Ἠΰτε περ κλαγγὴ γεράνων πελάδεσκε θεός,

Αἵτ'

Αἴτ' ἐπὶ ἓν χειμῶνα φύγον ἢ ἀθίσφατον ὄμβρον,
Κλαγγῇ τ' αἰ γε πέτον Ϳ ὅπη ὠκεανοῖο ῥοάων.

Ardet apex capitis, criſtisque ac vertice flāma
Funditur, & vaſtos vmbo vomit aureus ignes.
Non ſecus ac liquida ſi quando nocte cometæ
Sanguinei lugubre rubent, aut Sirius ardor,
Ille ſitim morbosque ferens mortalibus ægris
Naſcitur, & læuo contriſtat lumine cælum.

Δαῖε οἱ ἐκ κόρυθός τ' ἢ ἀσπίδ Θ- ἀκάματον πῦρ,
Ἀσέρ' ὁπωρινῷ ἐναλίγκιον, ὅς τ' μάλιστα
Λαμπρὸν παμφαίνῃσι λελουμένῳ- ὠκεανοῖο.
Τοῖον οἱ πῦρ δαῖεν ἀπὸ κρατός τε ἢ ὤμων.
Παμφαίνον δ' ὡς τ' ἀστέρ' ἐπιστύμενον πεδίοιο,
Ὅς ῥά τ' ὀπώρης εἶσιν, ἀείζηλοι δέ οἱ αὐγαὶ
Φαίνον Ϳ, πολλοῖσι μετ' ἄστρασι νυκτὸς ἀμολγῷ,
Ὄντι κυνὶ ὠρίων Θ- ἐπίκλησιν καλέουσιν.
Λαμπρότατ Θ- μὲν ὅγ' ἐστὶ, κακὸν δέ τε σῆμα τέτυκ Ϳ,
Καί τε φέρῃ πολλὸν πυρετὸν δειλοῖσι βροτοῖσιν.

Stat ſua cuique dies, breue & irreparabile tempus
Omnibus eſt vitæ.

Μοῖραν δ' ὅτινά φημι πεφυγμένον ἔμμεναι ἀνδρῶν,
Οὐ κακὸν, ὅς τε μὲν ἐσθλὸν ἐπὶ τὰ πρῶτα ϝίδῃ Ϳ.
Αἰνότατε κρονίδη τοῖον τ' μῦθον ἔειπες;
Ἀνδρα θνητὸν ἐόντα, πάλαι πεπρωμένον αἴσῃ,
Ἀψ ἐθέλῃς θανάτοιο δυσηχέ Θ- ἐξανακάλπαι;

Fata vocant, metasque dati peruenit ad æui.

Ἦε τ' δ' ἄγχιμοῖρα κακὴ θανάτοιο τέλ Θ- Ϳ.

Per patrios manes, per ſpes ſurgentis Iuli
Te precor, hanc animam ſerues natoque patrique.

Eſt domus alta: iacent penitus defoſſa talenta
Cælati argenti: ſunt auri pondera facti
Infectique mihi. non hic victoria Teucrum

Vertitur, aut anima vna dabit discrimina tanta.

Dixerat. Æneas contra cui talia reddit:
Argenti atq; auri memoras quæ multa talenta
Natis parce tuis. belli commercia Turnus
Sustulit ista prior jam tum Pallante perempto.
Hoc patris Anchisæ manes, hoc sentit Iulus.
Sic fatus galeam læua tenet, atque reflexa
Ceruice orantis capulo tenus abdidit ensem.

Ζώχρῃ δ᾽ ἀτρέϊ᾽ ἰῇ, σύδ᾽ ἄξια δέξαι ἄποινα.
Πολλὰ δ᾽ ἐν ἀφνειῷ παγχὸς καιμήλια κεῖϑ᾽.
Χαλκός τε, χρυσός τε, πολύκμητός τε σίδηρος.
Τῶν κέν τοι χαείσατο πατὴρ ἀπερείσι᾽ ἄποινα,
Εἴκτην ἐμὲ ζωὸν πατύδειτ᾽ ὀπὶ νηυσὶν ἀχαιῶν.

Impastus stabula alta leo ceu sæpe peragrans,
(Suadet enim vesana fames) si forte fugacem
Conspexit capream, aut surgentem in cornua ceruum,
Gaudet hians immane, comasque arrexit, & hæret
Visceribus super incumbens, lauit improba tæter
Ora cruor.

Sic ruit in densos alacer Mezentius hostes.

Ὣς τὸ λέων ἐχάρη μεγαλωστὶ σώματι κύρσας,
Εὑρὼν ἢ ἔλαφον κεραόν, ἢ ἄγριον αἶγα,
Πεινάων. (μάλα γάρ τ᾽ ἀμφωδίζ, εἴπερ ἂν αὐτὸν
Σεύάνται ταχέες τε κύνες δαλεροί τ᾽ αἰζηοί.)
Ὡς ἐχάρη Μενέλαος Ἀλέξανδρον δυσμενέεσσιν
Ὀφθαλμοῖσιν ἰδών. φάτο γὰρ τίσασθαι ἀλείτην.

Βῆ ῥ᾽ ἴμεν ὡς τε λέων ἀρεσίδρομος, ἀστ᾽ ἐπιδεύῃς
Δηρὸν ἔῃ κρειῶν, κέλεται δέ ἑ θυμὸς ἀγήνωρ,
Μήλων πειρήσοντα, καὶ ἐς πυκινὸν δόμον ἐλθεῖν.
Εἴπερ γάρ κ᾽ ἄνδρεσσι παρ᾽ αὐτόφι βώτορες ἄνδρες

Σωὶ

Σωὼ κυσὶ ἠΰ δέρεσθαι φυλάσσοντας ἀεὶ μῆλα,
Οὔ ῥα τ' ἀπίρυτον μέμονε σθένος ἰέναι·
Ἀλλ' ὅγ' ἄρ' ἥρπαξε μετάλμιον, εἰς ὅ κ' αὐτὸς
Ἕλκηται ἐν φώτεσσι δυσὶς ἐπὶ χέρας ἄκοντι.
Ὡς ῥα τότ' αὐτίδιον Σαρπηδόνα δυμὸς ἀνῆκε
Τεύχεσι παίξαι, διά τε ῥῆξαι ἐπάλξεις.

Spargitur & tellus lacrumis, ſparguntur & arma.

Δεύοντο φάσθαι, λύοντο δ' ἄρα φωτῶν Δάκρυσι.

Cingitur ipſe furēs certatim in prælia Turnus;
Iamque adeo rutilum thoraca indutus aēnis
Horrebat ſquamis, ſuraſque incluſerat auro,
Tempora nudus adhuc, laterique accinxerat enſem;
Fulgebatque alta decurrens aureus arce.

Ὡς φάτο. Πάλλε δὲ κορύσσετο νώροπι χαλκῷ.
Κνημῖδας μὲν πρῶτα περὶ κνήμῃσιν ἔθηκε
Καλὰς, ἀργυρέοισιν ἐπισφυρίοις ἀραρυίας.
Δεύτερον αὖ θώρηκα περὶ στήθεσσιν ἔδυνε,
Ποικίλον, ἀστερόεντα, τόν οἱ ἄνακτος Αἰακίδαο,
Ἀμφὶ δ' ἄρ' ὤμοισιν βάλετο ξίφος ἀργυρόηλον,
Χάλκεον, αὐτὰρ ἔπειτα σάκος μέγα τε στιβαρόν τε.
Κρατὶ δ' ἐπ' ἰφθίμῳ κυνέην εὐτυκτον ἔθηκεν,
Ἵππιον, δεινὸν δὲ λόφος καθύπερθεν ἔνευεν.
Εἵλετο δ' ἄλκιμα δοῦρε, τά οἱ παλάμηφιν ἀρήρει.

Purpureus veluti cum flos ſucciſus aratro
Langueſcit moriens, laſſove papauera collo
Demiſere caput, pluuia cum forte grauantur.

Μήκων δ' ὥς, ἑτέρωσε κάρη βάλεν, ἥτ' ἐνὶ κήπῳ
Καρπῷ βεβριθυῖα, ποτιψιάοντι ἀερίῃσιν.
Ὡς ἑτέρωσ' ἄμυσε κάρη πήληκι βαρυνθέν.

CAP. XI.

Quos locos ita transtulerit Vergilius vt Homero superior videatur.

ET *hæc quidem iudicio legentium relinquenda sunt, vt ipsi æstiment quid debeant de vtriusque collatione sentire. si tamen me consulas, non negabo nonnumquam Vergilium in transferendo densius excoluisse. vt in hoc loco:*

Qualis apes æstate noua per florea rura
Exercet sub sole labor, cum gentis adultos
Educunt fetus, aut cum liquentia mella
Stipant, & dulci distendunt nectare cellas,
Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
Ignauum fucos pecus à præsepibus arcent.
Feruet opus, redolētq; thymo fragrātia mella.

Ὥστε ἔθνεα εἶσι μελισσάων ἀδινάων,
Πέτρης ἐκ γλαφυρῆς αἰεὶ νέον ἐρχομενάων.
Βοτρυδὸν δ' ἵπτονται ἐπ' ἄνθεσιν εἰαρινοῖσιν,
Αἱ μὲν τ' ἔνθα ἅλις πεποτήαται, αἱ δὲ τ' ἔνθα.
Ὡς τῆϛ ἔθνεα πολλὰ νεῶν ἀπο κλισιάων
Ἠϊόνι πρηπάροιθε βαθείης ἐστιχόωντο
Ἰλαδὸν εἰς ἀγορήν.

Vides descriptas apes à Vergilio opifices, ab Homero vagas? alter discursum & solam volatus varietatem, alter exprimit naturæ artis officium. In his quoque versibus Maro exstitit locupletior interpres:

O socii (neq; enim ignari sumus ante malorū)
O passi grauiora, dabit deus his quoque finem.
Vos & Scyllæam rabiem penitusque sonantes
Accestis scopulos, vos & Cyclopea saxa
Experti: reuocate animos, mœstūque timorem
Mittite.

Mittite. forsan & hæc olim meminisse iuuabit.

Ὦ φίλοι, ἦ γάρ πω τι κακῶν ἀλαπάζομες ἐμεῖο.
Οὐ μὲν δὴ τόδε μεῖζον ἔπι κακὸν ἢ ὅτι Κύκλωψ
Εἶλε βίηφι σὺν ἀνδρὸς ἐμοὺς ἑτάρους ἀδάμαστος,
Ἀλλὰ καὶ ἧδε ἐμὴ ἀρετὴ βουλή τε νόος τε
Ἐκφύγομεν. καί που καὶ τῆσδε μεμνήσεται οἶος.

Vlysses ad socios vnam commemorauit aerumnam: hic ad sperandam præsentis mali absolutionem gemini ausus hortatur euentu. deinde ille obscurius dixit,

Καί που καὶ τῆσδε μεμνήσεται οἶος·

hic apertius,

Forsan & hæc olim meminisse iuuabit.

Sed & hoc quod vester adiecit solatii fortioris est. suos enim non tantum exemplo euadendi, sed & spe futuræ felicitatis animauit, per hos labores non solum sedes quietas sed & regna promittens. Hos quoque versus inspicere libet:

Ac veluti summis antiquã in montibus ornum
Cũ ferro accisam crebrisq; bipennibus instant
Eruere agricolæ certatim; illa vsque minatur,
Et tremefacta comam concusso vertice nutat,
Vulneribus donec paulatim euicta supremum
Congemuit, traxitque iugis auulsa ruinam.

Ἦειπ᾽ ὡς ὅτε τίς ῥ᾽ ὄρεϊ πέλεκυν, ἠὲ ἀξέρωϊς,
Ἠὲ πίτυς βλωθρὴ, τὴν τ᾽ ἄνεροι τέκτονες ἄνδρες
Ἐξέταμον πελέκεσσι νεήκεσι, νῆϊον εἶδος.

Magno cultu vester difficultatem abscidendæ arboreæ molis expressit; verum nullo negotio Homerica arbor abscinditur.

Haud segnis strato surgit Palinurus, & omnes
Explorat ventos, atque auribus aëra captat:
Sidera cuncta notat tacito labentia cælo;
Arcturum, Pleïadasque, Hyadas, geminosque triones,

Armatum-

Armatumque auro circumspicit Oriona:

Αὐταρ ὁ πηδαλίῳ ἰθυνέτω πεπνυμένως
Ἡμενος· οὐδέ οἱ ὕπνος ἐπιπτάσκοι βλεφάροισιν ἐπιπρό,
Πληϊάδας τ' ἐσορῶντι, καὶ ὀψὲ δύοντα Βοώτην,
Ἄρκτον θ', ἣν καὶ ἅμαξαν ἐπίκλησιν καλέουσιν.
Ἥ τ' αὐτοῦ στρέφεται, καί τ' Ὠρίωνα δοκεύει,
Οἴη δ' ἄμμορος ἐστὶ λοετρῶν ὠκεανοῖο.

Gubernator qui explorat cælum crebro reflectere cervicem debet, captando de diuersis cæli regionibus securitatem sereni. hoc mire & velut coloribus Maro pinxit. nam quia arcturus iuxta septentrionem est, taurus vero in quo hyades sunt, sed & orion in regione austri sunt, crebram ceruicis reflexionem in Palinuro sidera consulente descripsit, Arcturum, *inquit. ecce intuetur partem septentrionis: deinde,* Pleiadasq; Hyadas. *ecce ad austrum flectitur.* geminosque Triones: *rursus ad septentriones vertit aspectum.*

Armatumque auro circumspicit Oriona. *iterum se ad austrum reflectit. sed & verbo* circumspicit, *varietatem sæpe se vicissim conuertentis ostendit. Homerus gubernatorem suum semel inducit intuentem Pleiadas quæ in australi regione sunt, semel Bootem & Arcton quæ sunt in septentrionali polo.*

Nec tibi diua parens generis nec Dardanus auctor
Perfide; sed duris genuit te cautibus horrens
Caucasus; Hyrcaneq; admorunt vbera tigres.

Νηλεὺς, οὐκ ἄρα σεῦ γε πατὴρ ἰῷ ἐστοπόκα Πηλεύς,
Οὐδὲ Θέτις μήτηρ· γλαυκὴ δέ σε τίκτε θάλασσα.

Plene Vergilius non partionem solam, sicut ille quem sequebatur, sed educationem quoque nutricationis tanquam belualem & asperam criminatur. addit enim de suo;

Hircanæque admorunt vbera tigres:

quoniam

quoniam videlicet in moribus inolescendis magnam fere partem nutricis ingenium & natura lactis tenet, quæ infusa tenero & mixta parentum semini adhuc recenti ex hac gemina concretione vnam indolem configurat. hinc est quod prouidentia naturæ similitudinem natorum atque gignentium ex ipso quoque nutricatu præparans fecit cum ipso partu alimoniæ copiam nasci. nam postquam sanguinis ille opifex in penetralibus suis omne corpus effinxit atque aluit, aduentante iam partus tempore idem ad corporis materni superna conscendens in naturam lactis albescit, vt recens nato idem sit alter qui fuerat fabricator. quamobrem non frustra creditum est, sicut valeat ad fingendas corporis atque animi similitudines vis & natura seminis, non secus ad eandem rem lactis quoque ingenia & proprietates valere. Neq; in hominibus id solum sed in pecudibus quoq; animaduersum. nam si ouium lacte hedi aut caprarum agni forsitan alantur, constat ferme in his lanam duriorem, in illis capillum gigni teneriorem. in arboribus etiam & frugibus ad earum indolem vel detrectandam vel augendam maior plerunque vis & potestas est aquarum & terrarum quæ alunt, quam ipsius quod iacitur seminis, ac sæpe videas lætam nitentemq; arborẽ, si in locum alterum transferatur, succo terræ deterioris elanguisse. ad criminandos igitur mores defuit Homero, quod Vergilius adiecit:

Non tã præcipites biiugo certamine campum
Corripuere, ruuntque effusi carcere currus;
Nec sic immissis aurigæ vndantia lora
Concussere iugis, proniq; in verba pendent.

οἱ δ' ὡς τε πρόσφρονες ἄρσενες ἵπποι,
Πάντοσ' ἀφορμηθέντες ὑπὸ πληγῆσιν ἰμάσθλης,
Τῷρ' ἀειρόμενοι, ῥίμφα φρήσασι κέλευθα.

Grains poëta equorum tantũ meminit flagro animante

curren-

currentium; licet dici non possit elegantius, quam quod adiecit ὑφόσ' ἀζρόμενοι: quo expressit, quantum natura dare poterat, impetum cursus. verum Maro & currus de carcere ruentes & campos corripiendo præcipites mira celeritate describit; &, accepto breui semine de Homerico flagro, pinxit aurigas concutientes lora vndantia, & pronos in verbera pendentes: nec vllam quadrigarum partem intactam reliquit, vt esset illa certaminis plena descriptio.

Magno veluti cum flamma sonore
Virgea suggeritur costis vndantis aëni,
Exsultantque æstu latices; furit intus aquæ vis,
Fumidus atque alte spumis exuberat amnis;
Nec jam se capit vnda: volat vapor ater ad auras.

Ὡς ἡ λέβης ζεῖ ἔνδον ἐπιγδομενῳ πυρὶ πολλῷ,
Κνίσῃ μιξόδομενῳ τ' ἀπαλοτρεφέϊ τε σέλοιο
Πάντοθεν ἀμζολάδλω, ὡσὶ ἡ ξύλα κάγκαναε κεῖ),
Ὡς τῶ καλὰ ῥίεθρα πυρὶ φλέγετο. ζέε δ' ὕδωρ.

Græci versus aëni continent mentionem multo igne ebullientis: & totum ipsum locum hæc verba ornant πάντοθεν ἀμζολάδλω. nam scaturigines ex omni parte emergentes sic eleganter expressit. in Latinis versibus tota rei pompa descripta est, sonus flammæ. & pro hoc quod ille dixerat, πάντοθεν ἀμζολάδλω, exsultant æstu latices, & amnem fumidum exuberantem spumis atque intus furentem (vnius enim verbi non reperiens similem dignitatem, compensauit quod deerat copiæ varietate descriptionis) adiecit post omnia;

Nec iam se capit vnda.

quo expressit quod semper vsu euenit suppositi nimietate caloris. Bene ergo se habet poëticæ tubæ cultus omnia quæ in hac re eueniunt comprehendens.

Portã, quæ ducis imperio est cõmissa, recludunt

Freti

Freti armis; vltroque inuitant mœnibus hostē.
Ipsi intus dextra ac læua pro turribus astant
Armati ferro & cristis capita alta coruscis.
Quales aëriæ liquentia flumina circum,
Siue Padi ripis, Athesim seu propter amœnum,
Consurgunt geminæ quercus, intonsaque cælo
Attollunt capita & sublimi vertice nutant.

Νήπιοι, ἐν ᾗ πύλῃσι δύ' ἀΐξας εὗρον ἀρίστους,
Τίας ἀρθμήτας λεπάδνων αἰχμητάων.
Τὸν μέν, Πέλοπος υἱα, κεραπὸν Πολυποίτην,
Τὸν δ' Λεοντῆα, βροτολωγῷ ἶσον Ἄρηϊ.
Τὼ μέσα σφεσπέρθε πυλάων ὑψηλάων
Ἔστασαν, ὡς ὅτε τε δρύες ἔρεσιν ὑψικάρηνοι,
Αἴτ' ἄνεμον μίμνουσι καθ' ὑετὸν ἠμάτα πάντα,
Ῥίζῃσιν μεγάλῃσι διηνεκέσσ' ἀερρῶσαι.
Ὡς ἄρα τὼ χείρεσσι πεποιθότε ἠδὲ βίῃφι,
Μίμνον ἐπερχόμενον μέγαν Ἄσιον, ἠδ' ἐρέεσθην.

Græci milites Polipoëtes & Leonteus stant pro portis & immobiles Asium aduenientem hostem velut fixæ arbores opperiuntur. Hactenus est Græca descriptio: verum Vergiliana Bitian & Pandarum portam vltro recludere facit oblaturos hosti quod per vota quærebat, vt compos castrorum fieret; per hoc futurus in hostium potestate. & geminos heroas modo turres vocat, modo describit luce cristarum coruscos. nec arborum, vt ille, similitudinem prætermisit; sed vberius eam pulchriusq; descripsit. Nec hoc negauerim cultius à Marone prolatum:

Olli dura quies oculos & ferreus vrguet
Somnus. in æternam clauduntur lumina noctem.

Ὡς ὁ μὲν αὖθι πεσὼν κοιμήσατο χάλκεον ὕπνον.

CAP. XII.

In quibus par vtriusque poëtæ sit splendor.

IN *aliquibus par pene splendor amborum est, vt in his;*

---- sparsit rara vngula rores
Sanguineos, mixtaque cruor calcatur arena.

αἷμα πὰ δ' ἄξων
Νίφθιν ἅπας πιπάλακτο, χὴ ἄντυγες αἱ περὶ δίφρον.

As ἀς δρ' ἱππείων ὀπλῶν ῥαθάμιγγες ἔβαινον.

----- & luce coruscus ahena.

Λύγὴ χαλκείη κορύθων ἀπὸ λαμπομενάων.

quærit pars semina flammæ.

Σπέρμα πυρὸς σώζων.

Indum sanguineo veluti violauerit ostro
Si quis ebur.

Ὡς δ' ὅτε τίς τ' ἐλέφαντα γυνὴ φοίνικι μίγνῃ.

Si tangere portus
Infandum caput ac terris adnare necesse est;
Et sic fata Iouis poscunt; hic terminus hæret:
At bello audacis populi vexatus & armis,
Finibus extorris, complexu auulsus Iuli
Auxilium imploret, videatq; indigna suorum
Funera; nec, cum se sub leges pacis iniquæ
Tradiderit, regno aut optata luce fruatur;
Sed cadat ante diem mediaque inhumatus harena.

Κλῦθι Ποσείδαον γαιήοχε κυανοχαῖτα.
Εἰ ἐτεόν γε Ζεὺς εἰμὶ, πατὴρ δ' ἐμὸς ἔκκεκλυ ἔμεῖο,
Δὸς μὴ Ὀδυσσῆα πτολίπορθον οἶκαδ' ἱκέσθαι,
Υἱὸν Λαέρτεω, ἰθάκῃ ἔνι οἰκί' ἔχοντα.
Αλλ' εἴ οἱ μοῖρ' ὀρσὶ φίλους τ' ἰδέειν, χὴ ἱκέσθαι
Οἶκον ἐϋκτίμενον, χὴ ἐὴν ἐς πατρίδα γαῖαν,

Οὐδὲ κακῶς ἔλθοι, ὀλέσας ἐπὶ πάντας ἑταίρους,
Νηὸς ἀπ' ἀλλοκρίης; ἄορι δ' ἐν πήματα οἴκω.

Proxima Circeę raduntur littora terræ:
Diues inacceſſos vbi Solis filia lucos
Aſſiduo reſonat cantu, tectisque ſuperbis
Vrit odoratam nocturna in lumina cedrum,
Arguto tenues percurrens pectine telas.

Ἥιον ὄφρα μήασθ' ἴκετο, φῶτ' ἐνιτύμβιον
Ναΐτην ἐυπλόκαμον· τὴν δ' ἔνδοθι τέτμεν ἐοῦσαν,
Πῦρ μέγ' ἀναφύσιον μέγα καίετο, πολλὸς δ' ὀδμὴ
Κέδρου τ' ἀκτεάτοιο θύου τ' ἀνὰ νῆσον ὀδώδει
Δαιομένων. ἡ δ' ἔνδον ἀοιδάων ὀπὶ κεκλὴ,
Ἰστὸν ἐπιχρυσείῃ κερκίδ' ὑφαίνουσαν.

Męonio regi, quem ſerua Licinia furtim
Suſtulerat, vetitiſq; ad Troiam miſerat armis.

Βυκολίων δ' ὃν ὑὸς ἀμφὶ Λακομέδοντος,
Πρεσβύτατος γενεῇ. σκόπον δέ ἑ γαίατο μήτηρ.

Ille autem exſpirans, Non me, quicunque es, inulto
Victor nec longum lętabere. te quoque fata
Proſpectant paria, atq; eadē mox arua tenebis.
Ad quem ſubridens mixta Mezentius ira:
Nunc morere. aſt de me diuūm pater atque hominum rex
Viderit.

Ἄλλο δέ τι ἐρέω, σὺ δ' ἐς φρεσὶ βάλλεο σῇσιν,
Οὐθάνεω· ἐδ' αὐτὸς δηρὸν βέω, ἀλλά τοι ὦδε
Ἀγχοῦ παρέστηκεν θανάτου κῆρ μοῖρα κραταιὴ,
Χερσὶ δαμεὶς Αἰακίδαο.

& alibi:

Τὸν κῆνον τεθνειῶτα περισσύδα δῖος Ἀχιλλεὺς,
Τίθησιν. κῆρες δ' ἐγὼ τότε δέξομαι, ὁππότε κεν δὴ
Ζωὸς ἐϋδίνῃ πολέσῃ, ἠὲ θανάσσι σοὶ ἄλλοι.

Qualis vbi leporē aut cādēti corpore Cygnum

Sustulit alta petens pedibus Iouis armiger vncis;
Quæsitum aut matri multis balatibus agnum
Martius à stabulis rapuit lupus: vndiq; clamor
Tollitur. inuadunt, & fossas aggere complent.

Οἵμησεν δ' ἀλεὶς, ὥστ' αἰετὸς ὑψιπετήεις,
Ὅστ' ἄῖσιν πεδίοιο διὰ νηφεννέα θρέμματα,
Ἁρπάζων ἢ ἄρν' ἀμαλὸν, ἢ πώεα λαχνήεντα.
Ὡς ἔκτωρ οἵμησε πάσσυτον φάσγανον ὀξύ.

CAP. XIII.

In quibus Vergilius Homerici carminis maiestatem non æquet.

ET *quia non est erubescendum Vergilio, si minorem se Homero vel ipse fatetur, dicam in quibus mihi visus sit gracilior auctore.*

Tunc caput orantis nequicquam & multa parantis
Dicere deturbat terræ, truncumque reliquit.

hi duo versus de illo translati sunt:

Φθεγγομένου δ' ἄρα τοῦ γε κάρη κονίῃσιν ἐμίχθη.

vide nimiam celeritatem saluo pondere: ad quam non potuit conatus Maronis accedere. In curuli certamine Homerus alterum currum paululum antecedentem & alterum pæne coniunctum sequendo qua luce signauit?

Πρόσθε δ' Εὐμήλοιο μετάφρενον εὐρύς τ' ὦμω
Θίρμετ', ἐπ' αὐτῷ δ' κεφαλὰς καὶ χεῖρας ἔτειθεν.

Humescunt spumis, flatuque sequentum.

mirabilior est celeritas consequentis priorem in cursu pedum apud eundem vatem:

Ἰχνία τύπτε πόδεσσι παφλάζοντος κονίης ἀμφιχυθῆναι.

est autem huius versus hic sensus: Si per solum puluereum forte curratur; vbi pes fuerit de terra à currente sublatus,

sublatus, vestigium sine dubio signatum videtur, & tamen celerius cogitatione puluis, qui ictu pedis fuerat excussus, vestigio superfunditur. ait ergo diuinus poëta ita proximum fuisse qui sequebatur, vt occuparet antecedentis vestigium antequam puluis ei superfunderetur. at hic vester idem significare cupiens quid ait?

Calcemque terit iam calce Diores.

Vide & in hoc Homeri cultum.

Κὴτ' ἐπολίχμώσας πλατὼ ἀυχένα.

iste ait:

Ceruicem inflexam posuit.

Hos quoque versus, si videtur, comparemus.

Αρματα δ' ἄλλοτι μὲ χθονὶ πίλναπο πυκνοτείχῃ
Αλλοτι δ' αἴξασκε μιλήσεσι.

Iamque humiles iamque elati sublime viden-
tur
Aëra per tenerum ferri.

Πασάων δ' ὕπερ ὦγε κάρη ἔχει ἠδὲ μέτωπα.

ingrediensque deas supereminet omnes.

Υμεῖς γὰρ θεαί ἐστε. πάρεστέ τε, ἴστε τε πάντα.

Et meministis enim diuæ, & memorare potestis.

Clamores simul horrendos ad sidera tollit:
Qualis mugitus fugit cum saucius aram
Taurus, & incertam excussit ceruice securim.

Αὐτὰρ ὁ θυμὸν ἄϊδτο κῆρυξι, ὡς ὅτι ταῦρος
Ηρυγε ἑλκόμενος ἑλικώπιον ἀμφὶ ἄνακτα,
Κήρυκ ἑλκόντων, γάνυται δέ ἑ ποσὶ ἐισοίχθων.

inspecto hic vtriusque filo quantam distantiam deprehendes? Sed nec hoc minus eleganter quod de tauro ad sacrificium tracto loquens meminit & Apollinis,

ἑλικώπιον ἀμφὶ ἄνακτα.

sed & Neptuni meminit.

γάνυται δέ τε ποσὶ ἐισοίχθων.

His autem duobus præcipue rem diuinam fieri tauro testis est ipse Vergilius.

Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo.
In segetē veluti cū flamma furentibus Austris
Incidit, aut rapidus montano flumine torrens
Sternit agros, sternit sata læta boūque labores,
Præcipitesque trahit siluas. stupet insçius alto
Accipiens sonitum saxi de vertice pastor.

Ὡς δ' ὅτ' ἀϋτμὴ ἐν ἀξύλῳ ἐμπέσῃ ὕλῃ.
Παύτη τ' εἰλυφόων ἄνεμος φέρῃ ὡς δέ τε θάμνοι
Πρόῤῥιζοι πίπτουσιν ἐπιῤῥώοντος πυρὸς ὁρμῇ. *& alibi:*
Ὣς δὲ ἅμ' ἠδίον, ποταμῷ πλήθοντι ἐοικὼς
Χειμάῤῥῳ, ὅστ' ὦκα ῥέων ἀνὰ δάσατο γυῖα.
Τὸν δ' ὅτ' ἄρα γέφυραι ἐεργμέναι ἰσανόωσιν,
Οὔτ' ἄρα ἔρκια ἴσχει ἀλωάων ἀεθαλίων,
Ἐλθόντ' ἰξαπίνης, ὅτ' ὀπιζρίσῃ διὸς ὄμβρος·
Πολλὰ δ' ἅμ' αὐτῷ ἔργα κατήειπε καλ' αἰζηῶν·
Ὣς ὑπὸ Τυδείδῃ πυκιναὶ κλονέοντο φάλαγγες
Τρώων.

& duas parabolas temerauit vt vnam faceret, trahens hinc ignem inde torrentem, & dignitatem neutrius impleuit.

Aduersi rupto ceu quondam turbine venti
Confligunt Zephyrusque Notusque & lætus Eois
Eurus equis: stridunt siluæ; sæuitque tridenti
Spumeus, atq; imo Nereus ciet æquora fundo.

Ὡς δ' αὖτε δύο φῶτον ἐείκοσιν ἰχθυόεντα,
Βορέης τε ζέφυρος, τώ τε θρήκηθεν ἄητον,
Ἐλθόντ' ἰξαπίνης, ἄμυδις δέ τε κῦμα κελαινὸν
Κορθύεται, πολλὸν δὲ παρὲξ ἄλγε φῦκος ἔχδην. *& alibi:*
Ὡς δ' ἀρός τι νότος τ' ἐεισάτην ἀλλήλοιιν
Οὔρεος ἐν βήσσῃς, βαθέλῳ πολεμίζεμεν ὕλῃ,
Φηγόν τε, μελίλῳ τε, παυφλοιόν τε κράτειαν,

Αἵτε

Αἵτε θοὰς ἀλλήλας ἔδαλον παρὰ πείρατα γαίης·
Ἠχὴ δὲ στάσις, πάντα χόον δέ ἐ ἀγρυμενάων.
Ὡς Τρῶες καὶ Ἀχαιοὶ ἐπ' ἀλλήλοισι θορόντες
Δῄουν, ἀδ' ἕτεροι μινύονθ' ὁλοοῖο φόβοιο.

demet hinc vitium, quod superius incurrit, de duabus Gracis parabolis vnum dilucidius constructo.

Prosequitur surgens à puppi ventus euntes.

Ἡμῖν δ' αὖ κατόπισθε νεὼς κυανοπρῴροιο
Ἰκμενος οὖρον ἵει, πλησίστιον, ἐσθλὸν ἑταῖρον.

quod noster dixit κατόπισθε νεὼς, vester ait, surgens à puppi, satis decore. sed excellunt epitheta, quæ tot & sic apta vento noster imposuit.

Viscera miserorū & sanguine vescitur atro.
Vidi egomet duo de numero cū corpora nostro
Prensa manu magna medio resupinus in antro
Frangeret ad saxum.

Αλλ' ὅτ' ἀνὰ ἄξας ἑτάροις ἐπὶ χεῖρας ἴδωμι.
Σὺν δύω μάψας, ὥστε σκύλακας ποτὶ γαίῃ
Κόπτ'. ἐκ δ' ἐγκέφαλος χαμάδις ῥέε, δεύετο δὲ γαῖα.
Τοὺς δὲ διαμελεΐσι πανὼν ἀπλίσσατο δόρπον.
Ἤδη δ' ὥστε λέων ὀρεσίτροφος, οὐδ' ἀτίταλπται
Ἐγκατά τε σάρκας τε καὶ ὀστέα μυελόεντα,
Ἡμεῖς δὲ κλαίοντες ἀνειχόμεθ' εἰς χεῖρας,
Σχέτλια ἔργ' ὁρόωντες.

narrationem facti nudam & breuem Maro posuit; contra Homerus πάθος miscuit, & dolore narrandi inuidiam crudelitatis æquauit.

Hic & Aloïdas geminos immania vidi
Corpora; qui manibus magnum rescindere cælum
Aggressi, superisque Iouem detrudere regnis.

Ὠτόν τ' ἀντίθεον, πολέκλειτόν τ' Ἐφιάλτεα.
Οὓς δὴ μηκίστους τρέφε ζείδωρος ἄρουρα,
Καὶ πολὺ κάλλιστους, μετὰ γε κλυτὸν Ὠρίωνα.

Ἐννέωροι γὰρ τοί γε κὴ ἐπιστατήχεες ἦεν
Εὐρὼ, ἀταρ μῆκός γε καὶ εὐρέϊ κλίσιν ἐγγύθι ἶσοι.
Ὅσσ' ἔρα κὴ ἀθανάτοισιν ἀπαλήτλιτον ἐν ὀλύμπῳ
Φυλόπιδα στήσειν παλυδαίκω πολέμοιο.
Ὅσσαν ἐπ' Οὐλύμπῳ μίμασε θέμεν, αὐτὰρ ἐπ' Ὄσσῃ
Πήλιον εἰνοσίφυλλον, ἵν' ἔρχατος ἀμβατὸς εἴη.

Homerus magnitudinem corporum alto latoque dimensus est, & verborum ambitu membra depinxit. vester ait, immania corpora, *nihilque vlterius adiecit, mensurarum nomina non ausus attingere. ille de construendis montibus conatum insanæ molitionis expressit. hic* aggressos rescindere cælum *dixisse contentus est. postremò locum loco si compares, pudendam inuenies differentiam.*

Fluctus vti primo cœpit cum albescere ponto:
Paulatim sese tollit mare & altius vndas
Erigit; inde imo consurgit ad æthera fundo.

Ὡς δ' ὅτ' ἐν αἰγιαλῷ πολυηχέϊ κῦμα θαλάσσης
Ὄρνυτ' ἐπασσύτερον, ζεφύρου ὑποκινήσαντος·
Πόντῳ μὲν τε πρῶτα κορύσσεται, αὐτὰρ ἔπειτα
Χέρσῳ ῥηγνύμενον, μεγάλα βρέμει, ἀμφὶ δέ τ' ἄκρας
Κυρτὸν ἐὸν κορυφοῦται, ἀποπτύει δ' ἁλὸς ἄχλυν.

Ille cum marino motu & litoreos fluctus ab initio describit; hoc iste præteruolat. deinde quod ait ille,

Πόντῳ μὲν τε πρῶτα κορύσσεται.

Maro ad hoc vertit;

Paulatim sese tollit mare.

ille fluctus incremento suo ait in sublime curuatos litoribus illidi, & aspersinem collectæ sordis exspuere: quod nulla expressius pictura signaret. Vester mare à fundo ad ætherea vsque perducit,

Dixerat; idque ratũ Stygii per flumina fratris,
Per pice torrentes atraque voragine ripas
Annuit, & totum nutu tremefecit Olympum.

Η καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε κρονίων.
Ἀμβρόσιαι δ' ἄρα χαῖται ἐπερρώσαντο ἄνακτος
Κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο, μέγαν δ' ἐλέλιξεν Ὄλυμπον.
Καὶ τὸ κατειβόμενον συγὸς ὕδωρ, ὅστε μέγιστος.

& alibi:

Ορκος δεινότατός τε πέλει μακάρεσσι θεοῖσιν.

Phidias, cum Iouem Olympium fingeret, interrogatus de quo exemplo diuinam mutuaretur effigiem, respondit archetypum Ionis in his se tribus Homeri versibus inuenisse:

Η καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε κρονίων.
Ἀμβρόσιαι δ' ἄρα χαῖται ἐπερρώσαντο ἄνακτος
Κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο, μέγαν δ' ἐλέλιξεν Ὄλυμπον.

nam de supercilijs & crinibus totum se Ionis vultum collegisse. quod vtrumque videtis à Vergilio pretermissum. Sane concussum olympum nutus maiestate non tacuit: iusiurandum vero ex alio Homeri loco sumpsit, vt translationis sterilitas hac adiectione compensaretur:

Ora puer prima signans intonsa iuuenta.

Πρῶτον ὑπαὶ ὠτῇ, τό περ χαριέστατον ἥβῃ:

pretermissa gratia incipientis pubertatis, τό περ χαριέστατον ἥβῃ, minus gratam fecit Latinam descriptionem,

Vt fera, quæ densa venantum septa corona,
Contra tela furit, seseque haud nescia morti
Iniicit, & saltu supra venabula fertur.

Πολέες δ' ἐτίρωσεν ἐνὶ κυτίον ὤρτο, λέων ὡς
Σίντης, ὅν τε καὶ ἄνδρες ἀποκτάμεναι μεμάασιν,
Ἀλχόμενοι πᾶς δῆμος· ὁ δ', οὐδέ τι μᾶλλον ἀτίζων,
Ερχεται, ἀλλ' ὅτε κέν τις ἀρηϊδόων αἰζηῶν
Ἀκὴ βάλῃ, ἐάλη τε χαλὼν, περὶ τ' ἄφρὸς ὀδόντας
Γίγνεται, ἐν δέ τε οἱ κραδίην σθένος ἄλκιμον ἤτορ,
Οὐρῇ δ' πλάζεσκε τε καὶ ἰσχία ἀμφοτέρωθεν
Μαστίζων, ἐὸν δ' αὐτὸν ἐπορσύνει μαχέσασθαι.
Γλαυκώπων δ' ἰθὺς φέρεται μένει, ἤντινα πέρνῃ

Ανδρῶν ἣ αὐτὸς φθίσῃ πρώτῳ ἐν ὁμίλῳ·
Ὡς ἀχαιῇ ὄφρα μὲν ἧ ἔτι θυμὸς ἀγήνωρ
Ἀντίον ἰλθέμεναι μεγαλήτορι αἰνείαο.

Videtis in angustum Latinam parabolam sic esse contractam, vt nihil possit esse iciunius: Græcam contra & verborum & rerum copia pompam veræ venationis implesse? In tanta ergo differentia pæne erubescendum est comparare.

Haud aliter Troianæ acies aciesque Latinæ
Concurrunt: hæret pede pes, densusq; viro vir.

Ἀμφὶς ἄρ' ἀσπίδ' ἔρεισε, κόρυς κόρυθ', ἀνέρα δ' ἀνήρ.

quanta sit differentia vtriusque loci lectori æstimandam relinquo.

Vtq; volans alte raptum cum fulua draconem
Fert aquila, implicuitque pedes, atque vnguibus hæsit:
Saucius at serpens sinuosa volumina versat,
Arrectisque horret squamis & sibilat ore
Arduus insurgens, illa haud minus vrget obunco
Luctantem rostro, simul æthera verberat alis.

Ὄρνις γὰρ ζοὸν ἐπιλθὲ πρηνέμεναι μεμαῶσιν,
Αἰετὸς ὑψιπέτης, ἐπ' ἀριστερὰ λαὸν ἐέργων.
Φοινήεντα δράκοντα φέρων ὀνύχεσσι πέλωρον,
Ζωὸν ἔτ' ἀσπαίροντα, καὶ οὔπω λήθετο χάρμης.
Κόψε γὰρ αὐτὸν ἔχοντα κατὰ στῆθος παρὰ δειρὴν
Ἰδνωθεὶς ὀπίσω. ὁ δ' ἀπὸ ἕθεν ἧκε χαμᾶζε,
Ἀλγήσας ὀδύνῃσι, μέσῳ δ' ἐνὶ κάββαλ' ὁμίλῳ·
Αὐτὸς δ' ἀκάγξας πέτετο πνοιῇσ' ἀνέμοιο.

Vergilius solam aquilæ prædam refert nec Homericæ aquilæ omen aduertit; quæ & sinistra veniens vincētium prohibebat accessum, & accepto à captiuo serpente morsu prædam dolore deiecit; factoque tripudio solistimo cum clamore dolorem testante præternolat. quibus omnibus

omnibus victoriæ prænuncatio significabatur. His prætermissis, quæ animam parabolæ dabant, velut exanimum in Latinis versibus corpus remansit.

Parua metu primo mox sese attollit in auras,
Ingrediturque solum, & caput inter nubila condit.

Ητ' ὀλίγη μὲν πρῶτα κορύσσεται, αὐτὰρ ἔπειτα
Οὐρανῷ ἐστήριξε κάρη, καὶ ἐπὶ χθονὶ βαίνει.

Homerus ἔριν, hoc est, contentionem à paruo dixit incipere, & postea in incrementum ad cælum vsque subcrescere. hoc idem Maro de fama dixit sed incongrue. neque enim æqua sunt augmenta contentionis & famæ. quia contentio, etsi vsque ad mutuas vastationes ac bella processerit, adhuc contentio est & manet ipsa quæ creuit: fama vero cum in immensum prodit fama esse iam desinit; & fit notio rei iam cognitæ. quis enim iam famam vocet cum res aliqua à terra in cælum nota sit? deinde nec ipsam hyperbolen potuit æquare. ille cœlum dixit, hic auras & nubila. Hæc autem ratio fuit non æquandi omnia quæ ab auctore transcripsit, quod in omni operis sui parte alicuius Homerici loci imitationem volebat inserere; nec tamen humanis viribus illam diuinitatem vbique poterat æquare: vt in illo loco, quem volo omnium nostrum iudicio in commune pensari. Minerua Diomedi suo pugnanti duntaxat flammarum addit ardorem: & inter hostium cædes fulgor capitis vel armorum pro milite minatur.

Δεινὸν ὀι ἐκ κόρυθός τε καὶ ἀσπίδος ἀκάμαντ' ἀΐδρις.

Hoc miratus supra modum Vergilius immodice est vsus. modo enim ita de Turno dicit;

Tremunt sub vertice cristæ
Sanguineq; clypeoq; micantia fulmina mittunt.

modo idem ponit de Æneæ:

Ardet apex capiti, cristisque ac vertice flamma
Funditur,

Funditur, & vastos vmbo vomit æreus ignis.

Quod quam importune positum sit hinc apparet, quod necdum pugnabat Æneas, sed tantum in naui veniens apparebat, alio loco:

Cui triplici crinita iuba galea alta Chimæram
Sustinet Ætneos efflantem faucibus ignis.

quid? quod Æneas recens allatis armis à Vulcano & in terra positis miratur

Terribilē cristis galeam flāmasq; vomentem?

Vultis aliam fruendi auiditatem videre. loci huius, cuius supra meminimus, fulgore correptus,

Ἡ ῥ᾽ ἀναβήσειν ἐπ᾽ ὀφρύσι νεῦσι κρονίων.
Ἀμβροσίαι δ᾽ ἄρα χαῖται ἐπερρώσαντο ἄνακτος,
Κρατὸς ἀπ᾽ ἀθανάτοιο, μέγαν δ᾽ ἐλέλιξεν Ὄλυμπον.

sero voluit loquenti Ioui assignare parem reuerentiam. nam cum & in primo volumine, & in quarto, & in nono loquatur quædem Iupiter sine tumultu, denique post Iunonis & Veneris iurgium infit. eo dicente,

Deum domus alta silescit;
Et tremefacta solo tellus, silet arduus æther.
Tum Zephyri posuere. premit placida æquora pontus.

tanquam non idem sit, qui locutus sit paulo ante sine vllo mundi totius obsequio. Similis importunitas est in eiusdem Ouis lance, quam ex illo loco sumpsit:

Καὶ τότε δὴ χρύσεια πατὴρ ἐτίταινε τάλαντα.

nam cum iam de Turno prædixisset Iuno,

Nunc iuuenē imparibus video cōcurrere fatis,
Parcarumque dies & lux inimica propinquat;

manifestumque esset Turnum vtique periturum; sero tamen

Iuppiter ipse duas æquato examine lances
Sustinet, & fata imponit diuersa duorum.

Sed hæc & alia ignoscenda Vergilio, qui studii circa Homerum

Homerum nimietate excedit modum. & re vera non poterat non in aliquibus minor videri, qui per omnem poësim suam hoc vno est præcipue vsus archetypo. acriter enim in Homerum oculos intendit, vt æmularetur non modo magnitudinem sed & simplicitatem & præsentiam orationis & tacitam maiestatem. hinc diuersarum inter heroas suos personarum varia magnificatio; hinc deorum interpositio; hinc auctoritas fabulosorum; hinc affectuum naturalis expressio; hinc monumentorum persecutio; hinc parabolarum exaggeratio: hinc torrentis orationis sonitus; hinc rerum singularum cum splendore fastigium.

CAP. XIV.

In tantum Vergilio dulcem fuisse imitationem Homeri, vt vitia quoque nonnulla æmulari voluerit. Tum quantopere illius sit imitatus epitheta, cæteraque quæ gratiorem reddunt orationem.

ADEO *autem Vergilio Homeri dulcis imitatio est, vt & in versibus vitia, quæ à nonnullis imperite reprehenduntur, imitatus sit, eos dico quos Græci vocant* ἀκιφάλους, λαγαροὺς, ὑφ' ἡμῶν καταληκτικούς. *quos hic quoque Homericum stylum approbans non refugit: vt sunt apud ipsum,* ἀκίφαλοι: Arietat in portis.

Parietibus textum cæcis iter.

& similia. Λαγαροὶ *autem, qui in medio versu breues syllabas pro longis habent;*

& duros obice postes.

Consiliũ ipse pater & magna incepta Latinus.

ὑφ' ἡμῶν καταληκτικοὶ *syllaba longiores sunt;*

Quin protinus omnia:

Vulcano decoquit humorem. &

Spumas

Spumas miſcent argenti viuaque ſulphura. &
Arbutus horrida.

Sunt apud Homerum verſus vulſis ac raſis ſimiles & nihil differentes ab vſu loquendi. hos quoque tamquam heroïce incomptos adamauit:

Ιππος ϑ ξανθὰς ἐκατὸν, καὶ πιπτόοντα
Θηλείας πάσας.

Omnia vincit amor, & nos cedamus amori.
Nudus in ignota Palinure iacebis harena.

Sunt amœnæ repetitiones, quas non fugit: vt;

Pan etiam Arcadia mecum ſi iudice certet,
Pan etiam Arcadia dicet ſe judice victum.

Homerica quoque epitheta quantum ſit admiratus, imitando confeſſus eſt, Μοιρηγενὲς ὀλοοδαίμων. Χλωρεοδωρήκων. Λαπίδες ὀμφαλόεσσαι. Θωρήκων νεοσμήκτων. Κυανοχαίτης. Ενοσίχθων. Εννοσίγαιε. Νηρεληγερέτα. Οὔρεά τε σκιόεντα, θάλασσά τε ἠχήεσσα. Κυανόχροες; *& mille talium vocabulorum; quibus velut ſideribus micat diuini carminis variata maieſtas. Ad hæc à veſtro reſpondetur,* maleſuada fames, auricomi rami, centumgeminus Briareus. *adde &* fumiferam noctem, *& quicquid in ſingulis pene verſibus diligens lector agnoſcit. Sæpe Homerus inter narrandum velut ad aliquem dirigit orationem:*

Φαίης κεν ζάκοτόν τινα ἔμμεναι ἀφρονέοντα.
Ενϑ' ἂν ἔπειτ' ἀπόερσε Διὸς Αγαμέμνονα δῖον.

nec hoc Vergilius prætermiſit:

Migrantes cernas totaque ex vrbe ruentes.
totumque inſtructo Marte videres
Feruere Leucaten. &
Pelago credas innare reuulſas
Cycladas: &
ſtudio incaſſum videas geſtire lauandi.

item diuinus ille vates res vel paulo vel multo ante

tranſ-

transactas oportune ad narrationis suæ seriem revocat; ut & historicum stylum vitet non per ordinem dirigendo quæ gesta sunt, nec tamen præteritorum nobis notionem subtrahat. Theben Asiæ civitatem aliasque plurimas Achilles antequam irasceretur everterat. sed Homeri opus ab Achillis ira sumpsit exordium. ne igitur ignoraremus quæ prius gesta sunt, fit eorum tempestiva narratio:

Ἀχιλῆϊ δὲ θῆλυν ἱερὴν πόλιν ἠτίομεν,
Τηβὴν ἠδὲ διηνεκέα τε, καὶ ὄμμιν ἐεθείλομεν πάντα.

& alibi:

Δώδεκα δὴ σὺν νηυσὶ πόλις ἀλάπαξ' ἀνθρώπων.
Πεζὸς δ' ἔνδεκά φημι κτῆσιν ἐείσασθαι.

item ne ignoraremus quo duce classis Græcorum ignotum sibi Troiæ litus invenerit, cum de Calchante quereretur, ait:

Καὶ νήσων ὑγήσατ' Ἀχαιῶν ἴλιον εἴσω
Ἦν διὰ μαντοσύνην, τὴν οἱ πόρε φοῖβος Ἀπόλλων.

& ipse Calchas narrat omen, quod Græcis navigantibus de serpente passerum populatore contigerit. ex quo denuntiatium est exercitum annos decem in hostico futurum. alio loco senex, id est, referendis fabulis amica & loquax ætas, res refert vetustas.

Ἦλυθε πτ' ἐγὼ καὶ ἀφείοσιν ἤπιος ὑμῖν
Ἀνδράσιν ὁμίλησαι.

& reliqua. & alibi.

Εἰδ' ὡς ἐθέλοιμι, βίη δέ μοι ἔμπεδος εἴη.

& sequentia. Vergilius omne hoc genus pulcherrime æmulatus est.

Nam memini Hesionæ visentem regna sororis
Laomedontiadem Priamum. &:
Atque equidē Teucrūm memini Sidona venire. &:
Qualis erā cum primā aciem Præneste sub ipsa
Strauit

Straui.

& de furto vel pœna Caci tota narratio. nec vetustissima tacuit, quin & ipsa notitiæ nostræ auctoris sui imitator ingereret:

Namque ferunt luctu Cygnum Phaëthontis amati.

& similia.

CAP. XV.

Quæ diuersitas catalogorum sit apud Vergilium & Homerum.

VBI *vero enumerantur auxilia, quem Graci catalogum vocant, eundem auctorem suum conatus imitari, in nonnullis paululum à grauitate Homerica deuiauit. primum quod Homerus prætermissis Athenis ac Lacedæmone vel ipsis Mycenis, vnde erat rector exercitus, Bœotiam in catalogi sui capite locauit, non ob loci aliquam dignitatem, sed notissimum promontorium ad exordium sibi enumerationis elegit. vnde progrediens modo mediterranea modo maritima iuncta describit. inde rursus ad vtrumque situm cohærentium locorum disciplina describentis velut iter agentis accedit. nec ullo saltu cohærentiam regionum in libro suo hiare permittit; sed obuiandi more procedens redit vnde digressus est & ita finitur quicquid enumeratio eius amplectitur. contra Vergilius nullum in commemorandis regionibus ordinem seruat, sed locorum seriem saltibus lacerat. adducit primum Clusio & Cosis Massicum. Abas hunc sequitur manu Populoniæ Ilueque comitatus. post hos Asilan miserunt Pisæ. quæ in quam longinqua sint Etruriæ parte, notius est quam vt annotandum sit. inde mox redit Cære & Pyrgos, & Grauisca, loca vrbi proxima, quibus ducem Asturem dedit. hinc*

rapit

rapit illum Cinirus ad Liguriam, Ocnus Mantuam. Sed nec in catalogo auxiliorum Turni si velis situm locorum mente percurrere inuenies illum continentiam regionum secutum. deinde Homerus omnes, quos in catalogo numerat, etiam pugnantes vel prospera vel sinistra sorte commemorat: &, cum vult dicere occisos quos catalogo non inseruit, non hominis sed multitudinis nomen inducit: & quotiens multam necem significare vult, messem hominum factam esse dicit; nullè certum nomen facile extrà catalogum vel addens in acie vel detrahens. Sed Maro noster anxietatem huius obseruationis omisit. nam & in catalogo nominatos praeterit in bello, & alios nominat ante non dictos. sub Massico duce mille manus iuuenum venisse dixit,

qui mœnia Clusi,

Quique Cosas liquere.

deinde Turnus naui fugit,

Qua rex Clusinis aduectus Osinius oris;

quem Osinium nunquam antea nominauit. & nunc ineptum est regem sub Massico militare. Praeterea nec Massicus nec Osinius in bello penitus apparent. sed & illi quos dicit,

fortemque Gyam, fortemque Serestum,

pulcher *quoque* Equicolus, &,

Mauortius Hæmon, &,

fortissimus Vmbro, &,

Virbius Hippolyti proles pulcherrima bello,

nullum locum inter pugnantium agmina vel gloriosa vel turpi commemoratione meruerunt. Astur itemque Cupauo & Cygnus insignes Cygni Phaëthontisque fabulis nullam pugnæ operam praestant; cum Alsus & Sarato ignotissimi pugnent, & Atinas ante non dictus. deinde in his quos nominat fit sæpe apud ipsum incauta confusio. in nono Corinæum sternit Asilas.

deinde in duodecimo Ebusum Corinæus interficit.

Obuius ambustum torrem Corinæus ab ara
Corripit, & venienti Ebuso plagamque ferenti
Occupat os.

sic & Numam, quem Nisus occidit, postea Æneas persequitur, Fortemque Numam.

Camertem in decimo Æneas sternit. at in vndecimo,

Iuturna formam assimulata Camertæ.

Clorea in vndecimo occidit Camilla, in duodecimo Turnus. Palinurus Iasides & Iapix Iasides quæro an fratres sint. Hyrtacides est Hippocoon, & rursus

Hyrtacides Corinæum sternit Asilas.

sed potuerunt duo vnum nomen habuisse. Vbi est illa in his casibus Homeri cautio? apud quem cum duo Aiaces sint, modo dicit, τελαμώνιον Αιαν; *modo*

οἰλῆος ταχὺς Αἴας.

item alio: ἴσον θυμὸν ἔχοντε ὁμώνυμοι.

Nec desinit quos iungit nomine, insignibus separare; ne cogatur lector suspiciones de varietate appellationis agitare. deinde in catalogo suo curauit Vergilius vitare fastidium; quod Homerus alia ratione non cauit, eadem figura sæpe repetita.

οἱ δ' ἀπὸ λακεδαίμονα κοιλην ἔναιον.
οἱ δ' ὄφιον ἔχον.
οἵτ' ἄρχος τ' εἶχον
οἵτ' εἶχον κοιλὴν λακεδαίμονα κατάσκιον.

Hic autem variat velut dedecus aut crimen vitans repetitionem.

Primus init bellum Tyrrhenis Asper ab oris.
Filius huic iuxta Lausus.
Post hos insignem fama per gramina currum.
Tum gemini fratres.
Nec Prænestinæ fundator.
At Mesapus equûm domitor.

Ecce

Ecce Sabinorum prisco de sanguine.
Hic Agamemnonius.
Et te montosæ.
Quin & Marrubia venit de gente sacerdos.
Ibat & Hippolyti proles.

Has copias fortasse putat aliquis diuinæ illi simplicitati præferendas. sed nescio quo modo Homerum repetitio illa vnice decet; & est genio antiqui poëtæ digna, enumerationique conueniens: quod in loco mera nomina relaturus non incuruauit se, neque minute torsit deducendo stylum per singulorum varietates; sed stat in consuetudine percensentium tamquam per aciem dispositos enumerans. quod non aliis quam numerorum sit vocabulis. & tamen egregie vbi oportet de nominibus ducum variat.

Αὐτὰρ φωκήων ἡγήσατο υἱὸς ὁπίροιο
Λοκρῶν δ' ἠμύθεν οἰλῆος ταχὺς Αἴας.
Νιρέα δ' αἰσύμνηθεν ἄγεν τρεῖς νῆας ἐΐσας.

Illam vero enumerationis congestionem apud Homerum Maro admiratus ita expressit, vt pæne eum dixerim elegantius transtulisse.

Οἱ κνωσσὸν τ' εἶχον, γόρτυνά τε πιχήεσσαν
Λύκτον μίλητόν τε καὶ ἀργινόεντα λύκαστον
Φαιστόν τε.

Et similia. ad quod exemplum illa Vergiliana sunt:

Agmina densentur campis, Argiuaque pubes,
Auruncæq; manus, Rutuli, veteresque Sicani,
Stant Gauranæ acies & picti scuta Labici:
Qui saltus Tiberine tuos sacrumque Numici
Litus arant, Rutulosque exercent vomere colles,
Circæumque iugum: quis Iupiter Anxuris aruis
Præsidet, &c.

CAP. XVI.

Quæ in vtriusque catalogis similitudo, quam crebræ apud vtrumque sententiæ. Tum in quibus siue casu siue sponte ab Homero Vergilius desciscat, & in quibus imitationem ipsam dissimulet.

VTERQVE *in catalogo suo post difficilium rerum vel nominum narrationem infert fabulam cum versibus amœnioribus, vt lectoris animus recreetur. Homerus inter enumeranda regionum & vrbium nomina facit locum fabulis quæ horrorem satietatis excludant.*

Οἱ δ' Πύλον τ' ἐνέμοντο, καὶ ἀμύμονα Πήδασον,
Καὶ Θρύον' Ἀλφειοῖο πόρον, καὶ Ἐύκτιμον ἄστυ,
Καὶ κιονήεσσαν, καὶ Ἄμφιγένειαν ἔναιον,
Καὶ Πτελεὸν, καὶ Ἕλος, καὶ Δώριον, ἔνθά ῥ' Μοῦσαι
Ἀντόμεναι, Θάμυριν τὸν Θρήϊκα παῦσαν ἀοιδῆς,
Οἰχαλίηθεν ἰόντα παρ' Εὐρύτου Οἰχαλιῆος.
Στεῦτο γὰρ εὐχόμενος νικησέμεν, εἴ περ ἂν αὐταὶ
Μοῦσαι ἀείδοιεν κοῦραι Διὸς αἰγιόχοιο·
Αἱ δὲ, χολωσάμεναι, περὶ θέσαν, αὐτὰρ ἀοιδὴν
Θεσπεσίην ἀφέλοντο, καὶ ἐκλέλαθον κιθαρίσαι. *& alibi:*
Τῶν μὲ πολεμόμενον δυσκλυτὸς ἠγερέθεσθαι
Οὐ τέκεν ἀσυχίαι βίῃ ἠδ' ἀκλειείῃ,
Πολλὰ δ' ἄγετ' ἐξ ἐρύης ποταμῶ ἔπο σιλλίβεται,
Πόρσας ἄστεα πολλὰ πλοιοφόρων ἀνέρων.
Πολεμόμενον δ' ἐπὶ ἦν πεζὸν μιγίρῳ ἐυπάκτῳ
Αὐλίκα παῖδὸς ἑοῖο φίλου μίσγοντα κατάκτα
Ἡδη γεγάσκοντα λιπόμιον, ὄζον Ἄρηος.

& reliqua, quibus protraxit iucunditatem. Vergilius in hoc secutus auctorem modo in priore catalogo modo, de Auentino, modo de Hippolyto fabulatur; in secundo

Cygnus

Cygnus ei fabula est. & sic amœnitas intertexta fastidio narrationum medetur. In omnibus vero Georgicorum libris hoc idem summa cum elegantia fecit. nam post præcepta, quæ natura res dura est, vt legentis animum vel auditum nouaret, singulos libros acciti extrinsecus argumenti interpositione concluſit, primum de signis tempestatũ, de laudatione rusticæ vitæ secundum; & tertius desinit in pestilentiam pecorum. quarti finis est de Orpheo & Aristeo non otiosa narratio. ita in omni opere Maronis Homerica lucet imitatio. Homerus omnem poësim suam ita sententiis farsit, vt singula eius ἀποφθέγματα vicem prouerbiorum in omnium ore fungantur.

Αλλ' ὔπως ἅμα πάντα θεοὶ δόσαν ἀνθρώποισι.
Χρὴ ξεῖνον παρέοντα φιλεῖν, ἐθέλοντα δ' ἑταίρειν.
Μέζων δ' οὐκ ἀγαθὸν πόσις ἀνέρος.
Οἱ πλέονες κακίους.
Δειλαί τοι δειλῶν τε καὶ ἐγγύαι ἐγγυάασθαι.
Αφρὼν δ' ὅστις ἐθέλοι πρὸς κρείσσονας ἀντιφερίζειν.

& alia plurima quæ sententialiter proferuntur. nec hæc apud Vergilium frustra desideraueris:

Non omnia possumus omnes.
Omnia vincit amor.
Labor omnia vincit Improbus.
Vsque adeóne mori miserum est?
Stat sua cuique dies.
Dolus an virtus quis in hoste requirit?
Et quid quæque ferat regio & quid quæque recuſet.
Auri sacra fames.

&, ne obtundam nota referendo, mille sententiarum talium aut in ore sunt singulorum aut obuiæ intentioni legentis occurrunt. In nonnullis ab Homerica secta haud scio casune an sponte desciſcit. Fortunã Homerus nescire

maluit, & soli deo quem μοῖραν vocat omnia regenda committit; adeo vt hoc vocabulum τύχη in nulla parte Homerici voluminis nominetur. contra Vergilius non solum nouit & meminit, sed omnipotentiam quoque eidem tribuit, quam & philosophi qui eam nominant nihil sua vi posse, sed decreti siue prouidentiæ ministram esse voluerunt. & in fabulis seu in historiis nonnumquam idem facit. Ægeon apud Homerum auxilio est Ioui. hunc contra Iouem armant versus Maronis. Eumedes Dolonis proles bello præclara animo manibusque parentem refert; cum apud Homerum Dolon imbellis sit. nullam commemorationem de Iudicio Paridis Homerus admittit. idem vates Ganymedem non vt Iunonis pelicem à Ioue raptum, sed Ioualium poculorum ministrum in cælum à diis ascitum refert, velut διοφαντῶς. *Vergilius tantam deam, quod cuiusdam de honestis feminæ deforme est, velut* ἔκπληξιν *victam Paride iudicante doluisse, & propter calamiti pelicatum totam gentem eius vexasse commemorat. Interdum sic auctorem suum dissimulanter imitatur, vt loci inde descripti solam dispositionem mutet, & faciat velut aliud videri. Homerus ingenti spiritu ex perturbatione terræ ipsum Ditem patrem territum prosilire, & exclamare quodammodo facit.*

Δεινὸν δ' ἐβρόντησε πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε
Τηλόθεν. ἀυτὰρ ἔνερθε Ποσειδάων ἐτίναξε
Γαῖαν ἀπειρεσίην, ὀρέων τ' αἰπειὰ κάρηνα.
Πάντες δ' ἐσείοντο πόδες πολυπιδάκου ὕλης,
Καὶ κορυφαὶ Τρώων τε πόλις καὶ νῆες Ἀχαιῶν
Ἐδδείσθην δ' ὑπένερθεν ἄναξ ἐνέρων αἰδωνεύς,
Δείσας δ', ἐκ θρόνου ἆλτο, καὶ ἴαχε μή οἱ ὕπερθε
Γαῖαν ἀναρρήξειε ποσειδάων ἐνοσίχθων.
Οἰκία δ' ἀθανάτοισι καὶ ἀθανάτῃσι φανείη
Ἔμμεναι ἠερόεντα, πάτῃ συγήμεν ὀιοί περ.

Hoc

Hoc Maro non narrationis sed parabolæ loco posuit vt aliud esse videretur;

Non secus ac si qua penitus vi terra dehiscens
Infernas referet sedes, & regna recludat
Pallida, diis inuisa, superq; immane barathrum
Cernatur, trepidentq; immisso lumine Manes.

Hoc quoque dissimulando surripuit. nam cum ille dixisset deos sine labore viuere, τοὶ ῥᾳ̃α ζώοντες: hoc idem dixit occultissime;

Di Iouis in tectis casum miserantur inanem
Amborum, & tantos mortalibus esse labores.

quibus ipsi scilicet carent.

CAP. XVII.

Non satis apte Vergilium fecisse initium belli inter Troianos & Latinos. Inde, quæ ex Apollonio & Pindaro traduxerit: quamque Græcorum cum vocabulis tum inflexione etiam sit delectatus.

QVID *Vergilio contulerit Homerus hinc maxime liquet, quod vbi rerum necessitas exegit à Marone dispositionem inchoandi belli quam non habuit Homerus (quippe qui Achillis iram exordium sibi fecerit, quæ decimo demum belli anno contigit) laborauit ad rei nouæ partum; ceruum fortuito saucium fecit causam tumultus. sed vbi vidit hoc leue nimisque puerile, dolorem auxit agrestium, vt impetus eorum sufficeret ad bellum. Sed nec seruos Latini & maxime stabulo regio curantes, atque ideo quid fœderis cũ Troianis Latinus icerit ex muneribus equorum & currus iugalis non ignorantes, bellum generi deum oportebat inferre. quid igitur? deorum maxima deducitur è cælo, & maxima Furiarum de tartaris adsciscitur: spargun-*

tur angues velut in scena parturientes furorem: regina non solum de penetralibus reuerentia matronalis educitur, sed & per vrbem mediam cogitur facere discursus: nec hoc contenta siluas petit, accitis reliquis matribus in societatem furoris. Bacchatur chorus quondam pudicus, & orgia insana celebrantur. quid plura? Maluissem Maronem & in hac parte apud auctorem suum vel apud quemlibet Græcorum alium, quod sequeretur habuisse. Alium *non frustra dixi: quia non de vnius racemis vindemiam sibi fecit: sed bene in rem suam vertit quicquid vbicumque inuenit imitandum: adeo, vt de Argonauticorum quarto, quorum scriptor est Apollonius, librum AEneidos suæ quartum totum pæne formauerit ad Didonem vel AEnean amatoriam continentiam Medeæ circa Iasonem transferendo. quod ita elegantius auctore digessit; vt fabula lasciuientis Didonis, quam falsam nouit vniuersitas, per tot tamen sæcula speciem veritatis obtineat, & ita pro vero per ora omnium volitet, vt pictores fictoresque, & qui figmentis liciorum contextas imitantur effigies, hac materia vel maxime in efficiendis simulacris tamquam vnico argumento decoris vtantur: nec minus histrionum perpetuis & gestibus & cantibus celebretur. tantum valuit pulchritudo narrandi, vt omnes Phœnissæ castitatis consciæ nec ignari manum sibi iniecisse reginam, ne pateretur damnum pudoris, conniueant tamen fabulæ; & intra conscientiam veri fidem prementes malint pro vero celebrari, quod pectoribus humanis dulcedo fingentis insidit. Videamus vtrum attigerit & Pindarum, quem Flaccus imitationi inaccessum fatetur. & minuta quidem atque rorantia, quæ inde subtraxit, relinquo. vnum vero locum, quem tentauit ex integro pene transcribere, volo communicare vobiscum: quia dignus est vt eum velimus altius intueri. Cum Pindari carmen,*

quod

quod de natura atque flagrantia montis Ætnæ compositum est, æmulari veller: eiusmodi sententias & verba molitus est, vt Pindaro quoque ipsó, qui nimis opima & pingui facundia existimatus est, insolentior hoc quidem in loco tumidiorque sit, atque vti vosmetipsos eius, quod dico, arbitros faciam, carmen Pindari quod est super monte Ætna, quantulum mihi est memoriæ, dicam.

Τὰς ἐρδίχνται μὲ ἀπλά-
τυ πυρὸς ἀγνότα)
Ἐκ μυχῶν παγαί. ποταμοὶ
Δ' ἀμέρσιν μὲ θεσχόντι ῥόον καπνῶ
Αἰθων', ἄλλ' ἐν ὄρφναισι πέτρας
Φοίνισσα κυλινδομένα φλὸξ ἐς βαθεῖ-
αν φέρει πόντα πλάκα σωὶ παταγῳ.
Κεῖνο δ' ἀφαίστοιο κρυνὸς, ἐρπετὸν
Ἀχροτάτυς ἀναπέμ-
πῃ, τέρας μὲν θαυμάσιον περσδέ-
δαι, θαῦμα δ' ἐν παισὶν
τιν ἀνθρώποις.

Audite nunc Vergilii versus, vt inchoasse eum verius quam perfecisse dicatis:

Portus ab accessu ventorũ immotus & ingens
Ipse: sed horrificis iuxta tonat Ætna ruinis,
Interdumq; atrã prorumpit ad æthera nubem
Turbine fumantem piceo & candente fauilla;
Attollitque globos flammarũ & sidera lambit.
Interdum scopũlos auulsaque viscera montis
Erigit eructans, liquefactaque saxa sub auras
Cum gemitu glomerat, fundoque exæstuat imo.

In principio Pindarus veritati obsecutus dixit quod res erat quodque illic oculis deprehenditur, interdiu fumare Ætnam, noctu flammigare. Vergilius autem dum

in strepitu sonituque verborum conquirendo laborauit vtrumque tempus nulla discretione facta confudit. atque ille Graecus quidem fontes imitus ignis eructare & fluere amnes fumi & flammarum fulua & tortuosa volumina in plagas maris ferre quasi quosdam igneos angues luculente dixit. at hic vester atram nubem turbine piceo & fauilla fumante, βόον καπνῦ αἴθωνα, interpretari volens crasse & immodice congessit; globos quoque flammarum, quod ille κρυτὸς dixerat, duriter posuit & ἀκύρους. hoc vero vel inenarrabile est, quod nubem atram fumare dixit turbine piceo & fauilla candente. non enim fumare solent neque atra esse quae sunt candentia; nisi forte candente *dixit peruulgate & improprie pro feruenti, non pro relucenti. nam candens scilicet à candore dictum non à calore. Quod autem scopulos eructari & erigi, eosdemque ipsos statim liquefieri & gemere atque glomerari sub auras dixit, hoc nec à Pindaro scriptum nec vnquam fando auditum, & omnium quae monstra dicuntur monstruosissimum est.*

Postremo Graiae linguae quam se libenter addixerit de crebris quae vsurpat vocabulis aestimate.

dius Vlysses.
spelæa ferarum.
dædala tecta.
Rhodopeïæ arces.
altaque Panchæa.
Atque Getæ, atque Hebrus, & Actias Orithyia.

&c.

Thyas vbi audito stimulant trieterica Baccho
Orgia, nocturnusque vocat clamore Cytheron.

&c.

Non tibi Tyndaridis facies inuisa Lacænæ. &c.
Ferte simul Faunique pedem Dryadesque puellæ. &c.

Hinc

Hinc atque hinc glomerantur Oreades. &:
Pars pedibus plaudunt choreas. &:
Milesia vellera nymphæ
Carpebant hyali saturo fucata colore. &:
Drymoq; Xanthoq; Lygeaq; Phyllodoceque
Nisēque Spioque Thaliaq; Cymodoceque. &:
Alcandrumque Haliumq; Noëmonaque Prytaninque. &:
Amphion Dircæus in Actæo Aracintho
Et senior Glauci chorus, Inousque Palæmon.

Versus est Parthenii, quo grammatico in Græcis Vergilius vsus est:

Γλαύκῳ καὶ πορεῖ καὶ ἰνοῖ μελικέρτῃ. *hic ait:*
Glauco, & Panopeæ & Inoo Melicertæ. &:
Tritonesque citi. &:
immania cete.

Adeo autem & declinationibus Græcis delectatur vt Mnesthea *dixerit pro* Mnestheum. *sicut ipse alibi:*
Nec fratre Mnestheo. *& pro* Orpheo *dicere maluerit* Orphi *Græce declinando: vt;*
Orphi Calliopea, Lino formosus Apollo. &:
Vidimus ô ciues Diomeden.

& talium nominum accusatiuus Græcus est in en *desinens. nam si quis eum putat Latine dixisse Diomedem; sanitas metri in versu desiderabitur. denique omnia carmina sua Græce maluit inscribere*; Bucolica, Georgica, Æneis. *cuius nominis figuratio à regula Latinitatis aliena est.*

CAP. XVIII.

Quæ Vergilius tam occulte à Græcis traduxerit, vt vix vnde ducta sint possit agnosci.

SED *de his hactenus: quorum plura omnibus, aliqua nonnullis Romanorum nota sunt. ad illa venio, quæ de Gra-*

de Graecarum litterarum penetralibus eruta nullis cognita sunt, nisi qui Graecam doctrinam diligenter hauserunt. fuit enim hic poëta vt scrupulose & anxie ita dissimulanter & clanculo doctus, vt multa transtulerit, quae vnde translata sint difficile sit cognitu. In exordio Georgicorum posuit hos versus:

Liber & alma Ceres, vestro si munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutauit arista,
Poculaque inuentis Acheloia miscuit vuis.

Nihil in his versibus grammaticorum cohors discipulis suis amplius tradidit, nisi illud opera Cereris effectum vt homines ab antiquo victu desisterent & frumento pro glandibus vterentur: Liberum vero vitis repertorem praestitisse humano potui vinum, cui aqua admisceretur. Cur autem Acheloum amnem potissimum Vergilius, cum aquam vellet intelligi, nominarit, nemo vel quaerit vel omnino subesse aliquid eruditius suspicatur. nos id altius scrutati animaduertimus doctum poëtam, antiquissimorum Graecorum more, sicut docebit auctoritas, elocutum; apud quos proprie in aqua significationem ponebatur Achelous. neque id frustra. nam causa quoque eius rei cum cura relata est. Sed priusquam causam proponam, illud antiquo poëta teste monstrabo, hunc morem loquendi peruagatum fuisse vt Acheloum pro quauis aqua dicerent. Aristophanes vetus comicus in comoedia Cocalo sic ait:

Ημεν ἄχρων βάρος.
Η πιρεν γαρ' τοι μ' οἶνος ὑ μιγὶς σόμα
Αχελώου.

grauabar, inquit vino, cui aqua non fuisset admixta, id est, mero. Cur autem sic loqui soliti sint Ephorus notissimus scriptor historiarum libro secundo ostendit his verbis:

Τοῖς μὲν ἂν ἄλλοις ποταμοῖς οἱ πλησιόχωροι μόνον δύσιν ἢ ζ
Αχελῶον

Ἀχελῶον μόνον πάντας ἀνθρώπους συμβῖσκειν πιμᾶν, ἢ τοῖς κοινοῖς ὀνόμασιν αὐτὸ τῆς ἰδίου τῦ Ἀχελώου τῶ ἰδίαν ἐπωνυμίαν ὅτι τὸ κοινὸν μεταφέροντας. τὸ μὲν ὕδωρ ὅλως, ὅπερ ἐστὶν κοινὸν ὄνομα, ἀπὸ τῆς ἰδίας ἐκείνης φησιν εἰς Ἀχελῶον καλῦμεν, τῆς δ' ἄλλων ὀνομάτων τὰ κοινὰ πολλάκις ἀντὶ τῆς ἰδίου ὀνομάζομεν, τὸς μὲν Αἰθωλοὺς, Ἕλληνας, τὸς δὲ Λακεδαιμονίους, Πελοποννησίους ἐπικαλοῦντες. τῦτο δὲ τῦ παρήματος ἔδει ἐχομεν αἰτιώτατον εἰπῖν, ἢ τὸς ἐκ Δωδώνης χρησμός. ἡδὺ γὰρ ἐφ' ἅπασιν αὐτοῖς φησάγειν ὁ θεὸς ἐώθει, Ἀχελώῳ θύειν. ὥστε πολλοὶ νομίζοντες ἐ τὴν ποταμὸν τὴν διὰ τῆς Ἀκαρνανίας ῥέοντα, ἀλλὰ τὸ σωτήριον ὕδωρ Ἀχελῶον ὑπὸ τῶν χρησμῶν καλεῖσθαι, ἰδίαν δὲ τὰς τῦ θεῦ φησιν εἰς. σημεῖον δὲ ὅτι φησὶ τὸ θεῖον ἀναφέροντας, ὅτω λέγειν εἰώθαμεν. μάλιστα γὰρ τὸ ὕδωρ Ἀχελῶον φησαγορεύομεν ἐν τοῖς ὅρκοις, καὶ ἐν ταῖς εὐχαῖς, καὶ ἐν ταῖς θυσίαις ἅπερ πάντα φὸς τὸς θεύς.

Potest ne lucidius ostendi Acheloum Graecis vetustissimis pro quacumque aqua dici solitum? unde doctissimè Vergilius ait vinum Acheloo Liberum patrem miscuisse. ad quam rem, etsi satis testium est, cum Aristophanis comici & Ephori historici verba prodiderimus, tamen vltra progrediemur. Didymus enim grammaticorum facile eruditissimus posita causa quam superius Ephorus dixit alteram quoque adiecit his verbis:

Ἀμεινον δὲ ἐκεῖνο λέγειν, ὅτι διὰ τὸ πάντων τῆς ποταμῶν φερσβύταπν εἶ) Ἀχελῶον, πιθὼ ἀπονέμοντας αὐτῶ τὸς ἀνθρώπους πάντα ἁπλῶς τὰ νάματα τῷ ἐκείνε ὀνόματι φησαγορεύειν. ὁ γὰρ Ἀγησίλαος διὰ τῆς ὁμοίως ἱστορίας δεδήλωκεν ὅτι Ἀχελῶος πάντων τῆς ποταμῶν φερσβύτατος. ἔφη δὲ, Ὠκεανὸς γαμεῖ Τηθὺν, ἑαυτὸν ἀδελφήν. τῆς δὲ γίνονται τειχίλιοι ποταμοὶ· Ἀχελῶος δὲ αὐτῆς φερσβύταλος, καὶ τετίμηται μάλιστα.

Licet abunde ista sufficiant ad probationem moris antiqui quo ita loquendi vsus fuit vt Achelous commune omnis aquae nomen haberetur; tamen his quoque & id Euripidis nobilissimi tragoediarum scriptoris addetur auctoritas:

auctoritas: quam idem Didymus grammaticus in his libris quos παραγραμμένης λέξεως scripsit, posuit his verbis: Ἄχελῶον πᾶν ὕδωρ Εὐριπίδης φησὶν ἐν Ὑψιπύλῃ. λέγων δὲ πᾶν ὕδωρ καὶ ὅτι καὶ σφόδρα πόρρω τὴν Ἀκαρνανίαν, (ἐν ᾗ ἐστὶ ποταμὸς Ἀχελῶος) φησί

Δείξω μὲν ἀργυροῖσιν Ἀχελῴου ῥόον.

Sunt in libro septimo illi versus, quibus Hernici populi & eorum nobilissima, vt tunc erat ciuitas, Anagni enumerantur,

Quos diues Anagnia pascit,
Quos Amasene pater: non illis omnibus arma,
Nec clypei currusve sonant. pars maxima glandis
Liuentis plumbi spargit; pars spicula gestat
Bina manu; fuluosque lupi de pelle galeros
Tegmen habent capiti; vestigia nuda sinistri
Instituere pedis; crudus tegit altera pero.

Hunc morem in Italia fuisse vt vno pede calceato altero nudo iretur ad bellum, nusquam adhuc quod sciam reperi. sed eam Græcorum nonnullis consuetudinem fuisse locupleti auctore iam palam faciam. in qua quidem re mirari est poëtæ huius occultissimam diligentiam. qui cum legisset Hernicos, quorum est Anagnia, à Pelasgis oriundos appellatosque ita à Pelasgo quodam duce suo qui Hernicus nominabatur, morem quem de Ætolia legerat Hernicis assignauit, qui sunt vetus colonia Pelasgorum. Et Hernicum quidem hominem Pelasgum ducem Hernicis fuisse Iulius Higinus in libro secundo vrbium non paucis verbis probat. morem vero Ætolis fuisse vno tantummodo pede calceato in bellum ire ostendit clarissimus scriptor Euripides tragicus: in cuius tragœdia, quæ Meleager inscribitur, nuncius inducitur describens quo quisque habitu fuerit ex ducibus qui ad aprum capiendum conuenerant. in eo hi versus sunt;

Τλαμὼν

Τιλεμῶν ϑ χρυσοῦ αἰετὸν πέλας ἕπ
Πρόβλημα σηρὸς, βότρυσι δ' ἐσεψιν κάρη,
Σχημᾶτα κοσμῶν παγίδα τὴν δόλιμον.
Κύφιδ Θ μίσημι ἀρκὰς ἀπαλάστη κώας,
Καὶ τόξ' ἔχουσα, πλέκεως ϑ δίσσμον
Γίνυ, πέπλ' ἀλλακάπω Θ. οἱ ϑ σισίε
Παῖδες τὸ λαιὸν ἴχ Θ ἀνάρυλοι ποδὸς,
Τὸν δ' ἐν πδίλως, ὡς ἐλαφείζον γόνυ
Εχοιεν, ὃς δὴ πᾶσιν αἰπωλοῖς νόμ Θ.

animaduertis diligentissime verba Euripidis à Marone seruata? ait enim ille:

τὸ λαιὸν ἴχ Θ ἀνάρυλοι ποδὸς:

& eundem pedem nudum Vergilius quoque dixit;

vestigia nuda sinistri
Instituere pedis.

in qua quidem re, quo vobis studium nostrum magis comprobetur, non reticebimus rem paucissimis notam: reprehensum Euripidem ab Aristotele, qui ignorantiam istud Euripidis fuisse contendit: Ætolos enim non læuum pedem habere nudum sed dextrum. quod ne affirmem potius quam probem ipsa Aristotelis verba ponam ex libro quem de poëtis secundo subscripsit. in quo de Euripide loquens sic ait: Τὸς ϑ σισίε κέρυς ϑ μὲν δεισερὸν πόδα φησὶν εὐριπίδης ἐλθεῖν ἔχοντας ἀνυπόδετον. λέγει γᾶν ὅτι

Τὸ λαιὸν ἴχ Θ ἧς ἀνάρυλοι ποδὸς,
Τὸν δ' ἐν πδίλοις ὡς ἐλαφείζον γόνυ
Εχοιεν. ὡς δὴ πᾶν τἐναντίον ἔθ Θ
Τοῖς αἰπωλοῖς.

τὸν μὲν γὰ δεισερὸν ὑποδέδεν ϑ, ϑ ϑ δεξιὸν ἀνυπόδετον. δεῖ γὰ οἶμαι τὸν ἡγάμονον ἔχειν ἐλαφρὸν, ἀλλ' ὡ ϑ ἐμμένοντα. *Cum hæc ita sint: videtis tamen Vergilium Euripide auctore quam Aristotele vti maluisse. nam vt hæc ignorauerit vir tam anxiè doctus minimè crediderim. jure autem pratulit Euripiden. est enim ingens ei cum Gracarum*

carum tragœdiarum scriptoribus familiaritas: quod vel ex præcedentibus licet vel ex his quæ mox dicentur opinari.

CAP. XIX.

De aliis locis quos Vergilius à Græcis sumpsit, quarto & nono Æneïdos.

IN *libro quarto in describenda Elisæ morte ait quod ei crinis abscisus esset, his versibus:*

Nondū illi flauum Proserpina vertice crinem
Abstulerat, Stygioq; caput damnauerat orco.

deinde Iris à Iunone missa abscidit ei crinem & ad orcum fert. Hanc Vergilius non de nihilo fabulam fingit, sicut vir alias doctissimus, Cornutus existimat, qui adnotationem eiusmodi apposuit his versibus: Vnde hæc historia, vt crinis auferendus sit morientibus, ignoratur. sed assueuit poëtico more aliqua fingere, vt de aureo ramo. *hæc Cornutus. Sed me pudet quod tantus vir Græcarum etiam doctissimus litterarum ignorauit Euripidis nobilissimam fabulam Alcestim. in hac enim fabula in scenam Orcus inducitur gladium gestans, quo crinem abscidat Alcestidis, & sic loquitur;*

Ηδ' οὗ γαῖᾳ κάτεισιν εἰς ἅδου δόμους.
Στείχω δ' ἐπ' ἀυτῇ, ὡς κατάρξομαι ξίφει.
Ιερὸς γὰρ ὅστις χθονὸς θεῶν,
Οτῳ τόδ' ἔγχος κρατὸς ἀγνίσει τρίχα.

Proditum est, vt opinor, quem secutus Vergilius fabulam abscidendi crinis induxerit, ἀγνίσαι autem Græce dicunt dis consecrare; vnde poëta vester ait ex Iridis persona:

hunc ego Diti
Sacrum iussa fero, teque isto corpore soluo.

Nunc

Nunc quia pleraque omnia, quæ supra dixi, instructa auctoritate tragicorum probani; id quoque, quod à Sophocle tractum est, annotabo. in libro enim quarto Vergilius Elissam facit, postquam ab Æneа relinquitur, velut ad sacricolarum sagarumque carmina & denotiones fugientem; & inter cetera ait sedandi amoris gratia herbas quæsitas, quæ æneis falcibus secarentur. Hæc res nonne quæstione digna est vnde Vergilio æneæ falces in mentem venerint? ponam itaque Vergilianos versus, mox & inde Sophoclis quos Maro æmulatus est.

Falcibus & messæ ad lunam quæruntur aënis
Pubentes herbæ nigri cum lacte veneni.

Sophoclis autem tragœdia id, de quo quærimus, etiam titulo præfert. inscribitur enim ῥιζοτόμοι: in qua Medeam describit maleficas herbas secantem, sed auersam, ne vi noxii odoris ipsa interficeretur; & succum quidem herbarum in cados æneos refundentem, ipsas autem herbas æneis falcibus exsecantem. Sophoclis versus hi sunt:

Η δ' Ἐξοπίσω χερὸς ὄμμα τρέπουσα
Οπὲρ ἀργυφῆ ῥάζοντα τομῶις
Χαλκέοισι κάλοις δίχεϑ'.

& paulo post:

Αἵδε καλυπτέαι κίστῃ ῥιζῶν κρύπτουσιν τομάς,
Ας ἥδε βοῶπα ἀλαλαζομένη γυμνὰ
Χαλκέοισιν ἅμα δρεπάνοις τομάς.

hæc Sophocles, quo auctore sine dubio Vergilius protulit æneas falces. Omnino autem ad rem diuinam pleraque ænea adhiberi solita multa indicio sunt; & in his maximè sacris, quibus delinire aliquos aut denouere aut denique exigere morbos volebant. taceo illud Plautinum cum ait:

Mecum habet patagus, æs, morbus,

& quod alibi Vergilius:

Curetum sonitus crepitantiaque æra,

Sed Carminii curiosissimi & docti verba ponam. qui in libro de Italia secundo sic ait: Prius itaque & Tuscos æneo vomere vti, cum conderentur vrbes, solitos in Tageticis eorum sacris inuenio; & in Sabinis ex ære cultros, quibus sacerdotes tonderentur. *Post hæc Carminii verba, longum fiat, si velim percensere, quam multis in locis Græcorum vetustissimi æris sonos tamquam rem validissimam adhibere soliti sunt. sed præsenti operi docuisse nos sufficiat falces æneas Maronis, exemplo Græci auctoris inductas. In libro nono Vergilius posuit hos versus:*

Stabat in egregiis Arcentis filius armis,
Pictus acu chlamydē & ferrugine clarus Ibera,
Insignis facie; genitor quem miserat Arcens
Eductum matris luco Symetia circum
Flumina, pinguis vbi & placabilis ara Palici.

quis hic Palicus deus vel potius qui dii Palici (nam duo sunt) apud nullum penitus auctorem Latinum quod sciam reperi. sed de Græcorum penitissimis litteris hanc historiam eruit Maro. nam primum vt Symetus fluuius, cuius in his versibus meminit, in Sicilia est; ita & dii Palici in Sicilia coluntur; quos primum omnium Æschylus tragicus vir vtique Siculus in litteras dedit. interpretationem quoque nominis eorum, quam Græci ἐτυμολογίαν vocant, expressit versibus suis. sed, priusquam versus Æschyli ponam, paucis explananda est historia Palicorum. In Sicilia Symetus fluuius est. iuxta hunc Nympha Thalia compressu Iouis grauida, metu Iunonis optauit vt sibi terra dehiscere. factum est. sed vbi venit tempus maturitatis infantum, quos aluo illa gestauerat, recluſa terra est, & duo infantes de aluo Thaliæ progressi emerserunt; appellatique sunt Palici ἀπὸ τῆς πάλιν ἰκέσεως; quoniam prius in terram

mersi,

merſi, denuo inde reuerſi ſunt. nec longè inde lacus breues ſunt, ſed in immenſum profundi, aquarum ſcaturigine ſemper ebullientes, quos incolæ crateras vocant, & nomine dellos appellant; fratresque eos Palicorum æſtimant: & habentur in cultu maximo: præcipueque circa exigendum iuxta eos iuſiurandum præſens & efficax numen oſtenditur. nam, cum furti negati vel eiuſcemodi rei fides quæritur, & iuſiurandum à ſuſpecto petitur, vterque ab omni contagione mundi ad crateras accedunt, accepto prius fideiuſſore à perſona quæ iuratura eſt, de ſoluendo eo quod peteretur, ſi addixiſſet euentus. illic inuocato loci numine teſtatum faciebat eſſe iurator, de quo iuraret. quod ſi fideliter faceret; diſcedebat illæſus: ſi vero ſubeſſet iurijurando mala conſcientia; mox in lacu amittebat vitam falſus iurator. Hæc res ita religionem fratrum commendabat, vt crateræ quidem implacabiles, Palici autem placabiles vocarentur. Nec ſine diuinatione eſt Palicorum templum. nam, cum Siciliam ſterilis annus arefeciſſet, diuino Palicorum reſponſo admoniti Siculi heroi cuidam certum ſacrificium celebrauerunt: & reuertit vbertas. qua gratia Siculi omne genus frugum congeſſerunt in aram Palicorum. ex qua vbertate ara ipſa pinguis vocata eſt. Hæc eſt omnis hiſtoria, quæ de Palicis eorumq; fratribus in Græcis tantummodo litteris inuenitur, quas Maro non minus quam Latinas hauſit. Sed hæc quæ diximus auctoritatibus approbanda ſunt. Æſchyli tragœdia eſt, quæ inſcribitur Aetna. in hac cum de Palicis loqueretur ſic ait:

Τὶ δῆθεν αὐτοῖς ὄνομα τίθεν᾽ βροτοί;
Σεμνὼς παλικας ζῶς ἐφίεν᾽ καλεῖν,
Ἢ κ᾽ παλικὸν ἄλόγως μίνει φάτις;
Πάλιν γ᾽ ἴκνο᾽ ἐκ σκότους τόδ᾽ ἐς φάος.

hæc Æſchylus. Callias autem in ſeptima hiſtoria de rebus Siculis ita ſcribit: Ἡ δ᾽ ἐρύκη τὸ μὲν Γελῴας ὅσον ἑκατὸν

ἐνενήκοντα σάδια διέσηκεν. ὅπερ ἐικῶς ἦ χερρόνησος ἔστιν τὸ τ' ὄρος καὶ τὸ παλαιὸν σκελῶν κεχυμένη πόλις, ὑφ' ἣν καὶ τὰς δείλας καλυμένας ἔθη συμβέβηκεν. ὅτι δὲ κρατῆρες δύο εἰσὶν, ὡς ἀληθὲς τὴν παλίκων οἱ σκελιῶται νομίζουσιν. τὰς δὲ ἀναφορὰς τὴν πομφολύγων θεραπαινίας βεβαίους ἔχουσιν. hactenus Callias. Polemon vero, in libro qui inscribitur περὶ τὴν ἐν σικελίᾳ θαυμαζομένων ποταμῶν, sic ait: οἱ δὲ παλίκοι περιχορδόμενοι θεὰ τοῖς ἐγχωρίοις, αὐτόχθονες θεοὶ νομίζονται. ὑπάρχουσι δὲ τούτων ἀδελφοὶ κεραῖται χαμαίζηλοι. περσῖναι δὲ ἀγριώδοντας καὶ θεοὺς αὐτοὺς ὑπό τι παιδὸς ἄγνως καὶ σωφροσύνης, ἐν ᾗ καιρῶν ἐνδυμάτων. φέρει δὲ ἀπ' αὐτὴν ὁμὴ βαρεῖα δεινὴ καὶ τοῖς πλησίον ἰσαμένοις καρηβαρησιν ἐμπίπτουσα δεινῶς. τὸ δὲ ὕδωρ ὅτι θολερὸν αὐτῆς, καὶ ᾗ χρόαν ὁμοιότατον χαμαιρύτῳ λαβρῷ. φέρει δὲ κολπούμενόν τι καὶ παφλάζον, οἷαί εἰσιν αἱ δῖναι τὴν ζόντων ἀναζολάδων ὑδάτων. φασὶν δ' ἔθ καὶ τὸ βάθος ἀπέρασιν τὴν κρατήρων τούτων, ὥστε καὶ βῦς εἰσπεσόντας ἠφανίζειν καὶ ζεύγος ἑλκυόμενον, ἔτι δὲ φορβάδας ἐνδομένας. ὅρκος δέ ἐστιν τοῖς σκελιώταις μέγιστος καθεσταμένων τὴν θεσπιθέντων. οἱ δὲ ὀρκωταὶ χαμαίπτυον ἔχοντες ἀπορεύουσιν τοῖς ὀρκουμένοις θεὸν ὃν ἀπατήσωσι τὸν ὅρκον. ὁ δὲ ὀρκούμενος ἄλλον κεφαλαίνων, ἐστεμμένος, ἄζωστος καὶ μονοχίτων, ἐφαπτόμενος τοῦ κρατῆρος ἐξ ὑποδολῆς δίκην τὸν ὅρκον. καὶ αὖ μὲ ἐμπεδῶσιν τοὺς ῥηθέντας ὅρκους, ἀσινὴς ἄφεσιν δίκαδε θεραπάτης δὲ γιγνόμενος τὴν θεῶν ἐμποδὼν πλάτᾳ. τούτων δὲ γιγνομένων ἐγγυπᾶς ὑπισχνεῖται κατασήσειν τοῖς ἱρεῦσιν, ἐάν τε νεαρὸν χόπτωσι κάθαρσιν ὀφλισκάνουσι τοὺς θεωμένους. θεὸς δὲ τὸ ν τοῦτον φῶκος παλικηνοὶ πόλιν ἐπώνυμον τούτων τὴν δαιμόνων παλικηνῶν. haec Polemon. Sed & Xenagoras in tertia historia sua de loci diuinatione ita scribit: Καὶ οἱ σικελοὶ τὴν γῆς ἀφορύσεις ἔθυσαν τινὶ ὥρᾳ θεσάξαντες αὐτοῖς τὸ ἐκ παλικῶν χρηστήριον, καὶ μὴ τὴν ἐπάρδειν τὴν εὐφορίας πολλοῖς δώροις τὴν βωμὸν τὴν παλικῶν ἐκπλῆξ. Absoluta est aestimo & auctoribus idoneis asserta explanatio Vergiliani loci; quem litteratores nostri nec obscurum putant,

tant, contenti vel ipsi scire vel insinuare discipulis Palicum dei esse cuiusdam nomen. quid sit autem deus iste vel vnde sit dictus tam nesciunt quam scire nolunt; quia nec vbi quærant suspicantur quasi Græcæ lectionis expertes.

CAP. XX.

De Gargaris & Mysia, ex primo Georgicon.

NEc *illos versus relinquemus intactos, qui sunt in primo Georgicon:*

Humida solstitia atque hiemes orate serenas,
Agricolæ: hiberno lætissima puluere farra,
Lætus ager; nullo tantum se Mysia cultu
Iactat, & ipsa suas mirantur Gargara messes.

sensus hic cum videatur obscurior pauloque perplexius quam poëtæ huius mos est pronuntiatus, tamen habet in se animaduertendam quæstionem ex Græca antiquitate venientem; quæ sint ista Gargara quæ Vergilius esse voluit fertilitatis exemplar. Gargara hæc igitur sunt in Mysia, quæ est Hellespontiprouincia. sed significatio nominis & loci duplex est. nam & cacumen montis Idæ & oppidum sub eodem monte hoc nomine vocantur. Homerus significationem cacuminis ita ponit:

Ἶδην δ' ἵκανε πολυπίδακα, μητέρα θηρῶν
Γάργαρον.

hic Gargarũ pro excelsissimo montis loco accipi conuenire & ipse sensus indicium facit. nam de Ioue loquitur. sed & alibi eodẽ Homero teste manifestius exprimitur:

Ὡς ὁ μὲν ἔβλεμε εὐδὺς πατὴρ ἀνὰ γαργάρῳ ἄκρῳ.

& Epicharmus vetustissimus poëta in fabula, quæ inscribitur, Troës, *ita posuit:*

Ζεὺς ἄναξ ναίων γάργαρ' ἀγάννιφα.

ex his liquido claret Gargara cacumen Idæ montis

appellitari. pro oppido autem Gargara qui dixerint enumerabo. Ephorus notissimus historiarum scriptor in libro quinto sic ait:

Μετὰ δὲ Λοῦν ἐστὶν Γάργαρα πλησίον πόλις. *nec Ephorus solus, sed etiam Phileas vetus scriptor in eo libro qui inscribitur Asia, ita meminit;* Μετὰ Λοῦν πόλις ἐστὶν ὄνομα Γάργαρα. ταύτης ἔχει Ἀντανδρος. *Arati etiam liber fertur elegion: in quo de Diotimo quodam poëta sic ait;*

Αἰάζω Διότιμον, ὃς ἐν πίτυσι κάθηται,
Γαργαρίων πασιν βῆτα καὶ ἄλφα λέγων.

ex his versibus etiam civium nomen innotuit, quia Gargares vocantur. Cum igitur constet Gargara nunc pro montis cacumine nunc pro oppido sub eodem monte posito accipienda: Vergilius non de summo monte sed de oppido loquitur. cur tamen Gargara posuerit ut locum frugum feracem requiramus. & omnem quidem illam Mysiam opimis segetibus habitam satis constat, scilicet ob humorem soli. unde & Vergilius in supradictis versibus cum dixisset,

Humida solstitia,

intulit:

Nullo tantum se Mysia cultu ---- Iactat.

atque diceret: Omnis regio quæ opportunos habuerit humores æquiparabit fecunditates arvorum Mysiæ. sed Homerus cum ait;

Ἰδὴν δ' ἵκανε πολυπίδακα,

humidum designat subiacentem monti agrum. nam πολυπίδακα significat fontibus abundantem. unde hæc Gargara tanta frugum copia erant, ut, qui magnum cuiusque rei numerum vellet exprimere, pro multitudine immensa Gargara nominaret. testis Alcæus: qui in Calo tragœdia sic ait;

Ετύχαιον μὲν ἀχίδων πλείσας φέρων

Εἰς

Εἰς ἑορτὴν, ὅσον οἷον εἶχε.

Ορῶ δ' ἀῤῥωδιῶν γάργαρ' ἀνθρώπων κύκλῳ.

Gargara, vt videtis, manifestè posuit pro multitudine. nec aliter Aristomenes in μύσοις,

Ενδον γὰρ ὑμῖν ἐστὶν ἀνδρῶν γάργαρα.

Aristophanes autem comicus composito nomine ex arena & Gargaris innumerabilem, vt eius lepos est, numerũ conatur exprimere. in fabula enim Acharnensium ait,

Αδ' ἀδωνιάδων, ψαμμοκοσιογάργαρα.

ψαμμοκόσια autem seorsum pro multis Varro sæpe in Menippeis suis posuit. sed Aristophanes adiecit Gargara; ad significationem numerositatis innumeræ. est ergo secundum hæc sensus horum versuum talis. Cum ea sit anni temperies vt hiems serena sit, solstitium vero imbricum: fructus optime proueniunt. hæc autem adeo agris necessaria sunt, vt sine his nec illi natura fecundissimi Mysiæ agri responsuri sint opinioni fertilitatis, quæ de his habetur. addit Mysiæ nominatim Gargara: quod ea vrbs posita in imis radicibus Idæ montis defluentibus inde humoribus irrigetur; possitque videri solstitiales imbres non magnopere desiderare. Hoc in loco ad fidem sensui faciendam quod vliginosa sint non solu Gargara pro vicinia montis sed & vniuersæ Mysiæ arua, adhiberi potest testis AEschylus:

Ιὼ κελαινὰ μύσια τ' ἐπῤῥοαί.

Quid de Græcis in hoc loco traxerit diximus. addemus præterea hoc iucunditatis gratia, & vt liqueat Vergilium vestrum vndique veterum sibi ornamenta traxisse, vnde hoc dixerit;

Hiberno lætissima puluere farra.

in libro enim vetustissimorum carminum, qui ante omnia quæ à Latinis scripta sunt compositus ferebatur, inuenitur hoc rusticum vetus canticum: Hiberno puluere, verno luto, grandia farra Camille metes.

Cap. XXI.

De poculorum generibus.

NOMINA *poculorum Vergilius plerumque Græca ponit, vt carchesia, vt cymbia, vt cantharos, vt scyphos. de carchesiis ita:*

Cape Mæonii carchesia Bacchi:

Oceano libemus ait:

& alibi:

Hic duo rite mero libans carchesia Baccho.

de cymbiis:

Inferimus tepido spumantia cymbia lacte.

de cantharo:

Et grauis attrita pendebat cantharus ansa.

de scyphis:

Et sacer impleuit dextram scyphus.

Ea autem cuius figuræ sint quisve eorū fecerit mentionem nemo quærit, contenti scire cuiuscemodi esse pocula. & scyphos quidem cantharosq; consueta vulgi nomina ferendum si transeant; sed de carchesiis cymbiisque quæ apud Latinos haud scio an vnquam reperias, apud Græcos autem sunt rarissima, non video cur non cogantur inquirere quid sibi noua & peregrina nomina velint. est autem carchesium poculum Græcis tantummodo notum. meminit eius Pherecydes in libris historiarum; aitque Ionem Alcmenæ precium concubitus carchesium aureum dono dedisse. sed Plautus insuetum nomen reliquit; aitque in fabula Amphitryone pateram datam: cum longe vtriusque poculi figura diuersa sit. patera enim, vt & ipsum nomen indicio est, planum ac patens est. carchesium vero procerum & circa mediam partem compressum, ansatum mediocriter, ansis à summo ad infimum pertinentibus, Asclepiades autem vir inter

Græcos

Gracos apprime doctus ac diligens, carchesia à nauali re existimat dicta. ait enim naualis veli partem inferiorem πήδημα vocari; at circa mediam ferme partem πάχλον dici; summam vero partem carchesium nominari, & inde diffundi in vtrumque veli latus ea quæ cornua vocantur. Nec solius Asclepiades meminit huius poculi; sed & alii illustres poëtæ: vt Sappho quæ ait;

Κοινᾷ δ' ἄρα πάντες καρχήσι' εἶχον, ἠ ἔλειßον.
Ἀφρώντων δ' ἅμαπαν ἐπλάσθη πᾶ γαμβρῷ.

Κρατῖνος ἐν Διονυσαλεξάνδρῳ,

* * * * * * *

Θύρσον κροκωτὸν, ποικίλον καρχήσιον.

Sophocles in fabula, quæ inscribitur, Tyro:

Προσῳδᾶι μέσῳ πάπτζαν ἀμφὶ σιτία τι ἠ καρχήσια.

Hæc de carchesiis ignoratis Latinitati & a sola Graecia celebratis. sed nec cymbia *in nostro sermone reperies. est enim à Gracorum paucis relatum. Philemon notissimus comicus in Fasmate ait:*

Ἐστὶ δ' ἡ ῥόδη κυμβίον ἀκρότης
Κατασίσικυν ὑμῖν ἄνω.

Anaxandrides etiam comicus in fabula Ἀχαϊκοὶ*:*

Μεγάλ' ἴσως κυμβία περιπόμενα
Καὶ μετ' ἀραότης ἐπάκουσιν ὑμᾶς.

Meminit eius & Demosthenes in oratione quæ est in Midiam: Ἔτ' ἀπράκτης δ' ὀχούμενος ἐξ Ἀργέσ ἠ ἐξ Εὐβοίας, χλανίδας δ ἠ κυμβία ἔχων, ὧν ἐπιλαμβάνοντο οἱ πεντηκοντόροι. *Cymbia autem hæc, vt ipsius nominis figura indicat, diminutiue à cymba dicta: quod & apud Gracos & apud nos ab illis trahentes nauigii genus est. ac sane animaduerti ego apud Gracos multa poculorum genera à re nauali cognominata; vt carchesia supra docui, vt hæc* cymbia *pocula procera ac nauibus similia. Meminit huius poculi Eratosthenes vir longe doctissimus in epistola ad Hagetorē Lacedæmonium his verbis:*

Κεστῆς γὰρ ἐστὶ τοῖς θεοῖς, οὐκ ἀργύρεον, οὐδὲ λιθοκόλλητον, ἀλλὰ τὸ Κωλιάδος. τοῦτον δ' ὁσάκις ὅπλα πληρώσαιτο, ὑποστείσαντες τοῖς θεοῖς ἐκ τῶν φιάλης, φιλοχόου ἐφεξῆς βάπτοντες τῷ κυμβίῳ. *fuerunt qui* cymbium *à* cissybio *per syncopam dictum existimarent. Cissybii autem, vt de Homero taceam qui hoc poculum Cyclopi ab Vlysse datum memorat, multi faciunt mentionem: voluntque nonnulli propriè* cissybium *ligneum esse poculum ex edera, id est,* cissu. *& Nicander quidem Colophonius in primo AEtolicon sic ait:* Εν τῇ Ἰδροπίῃ τὰ Διδυμαίῳ Διὸς κισσοῦ ἀποδοσιόντα πετάλοισιν. ὅθεν τὰ ἀρχαῖα ἐκφόματα κισσύβια φασίν. *sed & Callimachus meminit huius poculi.*

Καὶ γὰρ ὁ Ἐρυσίχθων μὲν ἀπήνατο χαλκὸν ἄμωσιν
Σωροποτεῖν, ὀλίγῳ δ' ἥλατο κισσυβίῳ.

Qui autem cissybium ex edera factum poculum oiouei κισσινον dici arbitrantur, Euripidis auctoritate niti videntur: qui in Andromeda sic ait;

Πᾶς δ' ποιμένων ἔῤῥει λεώς.
Ὁ μὲν γάλακτος κίσσινον φέρων σκύφον,
Πώων ἀναψυκτῆρ', ὁ δ' ἀμπέλων γάνος.

hac de cymbio. Sequitur vt, quando cantharum & poculi & nauigii genus esse supra diximus, probetur exemplis. & pro poculo quidem nota res est vel ipso Vergilio, qui aptissime proprium Liberi patris poculum assignat Sileno. sed id, vt supra polliciti sumus, etiam pro nauigio poni solitum debemus ostendere. Menander in Nauclero:

Ηκε λιτὸν αἰγαῖον ἁλμυρὸν βάθος
Θεόφιλος ἡμῖν ὦ φράτορ, ὡς ἐς κλυδὼν
Τὸν ἡδὺν εὐτυχῆ τε καὶ σεσωσμένον.
Πρῶτος δ' ἐγώ ζοι τόνδ' ἐχεύσας κάθαρον.
Ποῖον; τὸ πλοῖον, οὐδέ μ' οἶδα σ' ἄθλιε.

& sacer impleuit dextram scyphus.

scyphus

scyphus Herculis poculum est, ita vt Liberi patris cantharus: Herculem vero fictores veteres non sine causa cum poculo fecerunt, & nonnumquam casabundum & ebrium: non solum quod is heros bibax fuisse perhibetur; sed etiam quod antiqua historia est Herculem poculo tanquam nauigio ventis immensa maria transisse. Sed de vtraque re pauca ex Gracis antiquitatibus dicam. & multibibum heroa istum fuisse, vt taceam quæ vulgo nota sunt, illud non obscurum argumentum est, quod Ephippus in Busiride inducit Herculem sic loquentem:

Οὐκ οἶδα μ' ὄντα, κεὐς διῶν, Τιρυνθίον
Ἀργεῖον; οἱ μυθούντες ἀεὶ τὰς μάχας
Πάσας μάχονθ'. τοιγαροῦν φεύγω σ' ἀεί.

Est etiam historia non adeo notissima nationem quandam hominum fuisse prope Heracleam ab Hercule constitutã Cylicranorum composito nomine ἀπὸ τῆ κύλικ@: quod poculi genus nos vna littera immutata calicem dicimus. poculo autem Herculem vectum ad Ἐρύθειαν Hispaniæ insulam nauigasse, & Panyasis egregius scriptor Græcorum dicit, & Pherecydes auctor est: quorum verba subdere supersedi, quia propiora sunt fabulæ quã historiæ. Ego tamen arbitror non poculo Herculem maria transuectum sed nauigio cui scypho nomen fuit; ita vt supra cantharum & carcheſium & à cymbis diriuata cymbia, omnia hæc asseruimus esse nauigiorum vocabula.

CAP. XXII.

De aliis quibusdam locis Vergilii.

NOMINA *quoque Vergilius nonnumquam ex antiquissimis Græcorum historiis mutuatur. scitis apud illum vnam ex comitibus Dianæ Opin vocari.*

quod

quod nomen vulgo fortasse temere impositum vel etiam fictum putatur ab ignorantibus, ingeniosum poëtam cognomen, quod à veteribus Græcis scriptoribus ipsi Dianæ fuerat impositum, comiti eius assignare voluisse. sed Vergilius sic ait:

Velocem interea superis in sedibus Opin
Vnam ex virginibus sociis sacraque caterua
Compellabat, & has tristis Latonia voces
Ore dabat.

& infra:

At Triuiæ custos iamdudū in montibus Opis.

Opin, inquit, comitem & sociam Dianæ. Sed audite vnde Vergilius hoc nomen acceperit; qui, vt dixi, quod epitheton ipsiusce legerat, sociæ eius imposuit. Alexander Ætolus poëta egregius in libro, qui inscribitur Musæ, refert quanto studio populus Ephesius dedicato templo Dianæ curauerit præmiis propositis vt qui tunc erant poëtæ ingeniosissimi in deam carmina diuersa componerent. in his versibus Opis non comes Dianæ sed Diana ipsa vocata est. loquitur autem, vti dixi, de populo Ephesio:

Αλλ' ὄγε πάθόμην & πάγχυ χαικοῖσι μιλέσσ
Τιμόθριον καθαρὴς ἴδρυνα χ' μιλέων,
Τιὸν θερσάνδρυ † ἤνεσιν ἀνέρες σίγλων
Χρυσείων ἱρὸν ὑπὸ πάστοπι χιλιάδα.
Τμῆσαι ταχέων ὥπιν βλωπῆραν ὀισῶν.

* * *

& mox:

** *** ***

Apparuit, ni fallor, Opin Dianam dictam, & Vergilium de nimia doctrina hoc nomen in eius comitem transtulisse.

Excessere omnis adytis arisque relictis
Di.

Hæ

Hoc vnde Vergilius dixerit nullus inquirit. sed constat illū de Euripide traxisse; qui in fabula Troadibus inducit Apollinē, cum Troia capienda esset, ista dicentem:

Εγὼ δ' νικῶμαι δὲ ἀργείας θεᾶς
Ηρας, ἀθάνας δ', αἳ σωιξοῦσι φρύγας,
Λείπω τὸ κλεινὸν Ἴλιον, βωμούς τ' ἐμούς·
Ερημία γὰρ πόλιν ὅταν λάβῃ κακή,
Νοσεῖ τὰ θεῖ θεῶν, οὐδὲ τιμᾶσ δέλῃ.

qui versus docent vnde Vergilius vsurpauerit discessisse deos à ciuitate iam capta. nec hoc sine auctoritate Græcæ vetustatis est quod ait;

Ipsa Iouis rapidum jaculata è nubibus ignem.

Euripides enim inducit Mineruam ventos contrarios Græcorum classi à Neptuno petentem, dicentemque debere illum facere quod Iupiter fecerit, à quo in Græcos fulmen acceperit. Apud Vergilium Pan niueo lana munere lunam illexisse perhibetur,

In nemora alta vocans,

Munere sic niueo lanæ, si credere dignum est.

& reliqua. in hoc loco Valerius Probus vir perfectissimus notat nescire se hanc historiam siue fabulam quo referat auctore. quod tantum virum fugisse miror. nam Nicander huius est auctor historiæ, poëta, quem Didymus grammaticorum omnium quique sint quique fuerint instructissimus fabulosum vocat. quod sciens Vergilius adiecit,

si credere dignum est.

adeo se fabuloso vsum fatetur auctore. in tertio libro cursim legitur; neque vnde translatum sit quæritur:

Quæ Phœbo pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo
Prædixit, &c.

in talibus locis grāmatici excusantes imperitiam suam inuentiones has ingenio magis quam doctrinæ Maronis assignant;

assignant; nec dicunt eum ab aliis mutuatum ne nominare cogantur auctores. sed affirmo doctissimum vatem etiam in hoc Æschylum eminentissimum tragœdiarum scriptorem secutum: qui in fabula, quæ Latina lingua Sacerdotes inscribitur, sic ait;

Στίλλειν ὅπως τάχιστα. ταῦτα γὰρ πατὴρ
Ζεὺς ἐγκαθίζ λοξία διατάσματα.

& alibi,

Παιᾶνος ἔσφηκε δὴ λοξίας Διός.

Et quid clarum factum est inde sumpsisse Vergilium, quod Apollo ea vaticinetur, quæ sibi Jupiter fatur? probatum ne vobis est Vergilium vt ab eo intelligi non potest qui sonum Latinæ vocis ignorat, ita nec ab eo posse, qui Græcam non hauserit extrema satietate doctrinam? nam si fastidium facere non timerem, ingentia poteram volumina de his, quæ à penitissima Græcorum doctrina transtulisset, implere. sed ad fidem rei propositæ relata sufficient.

FINIS LIBRI QVINTI.

AVRE-

AVRELII MACROBII AMBROSII THEODOSII V. C. & inluſtris Saturnaliorum

LIBER SEXTVS.

CAP. I.

Quos vel ex dimidio ſui, vel ſolidos etiam verſus ab antiquis Latinis poëtis ſit mutuatus Vergilius.

HIc *Prætextatus, Mirum, inquit, in modum digeſſit Euſtathius quæ de Græca antiquitate carmini ſuo Vergilius inſeruit. ſed meminimus viros inter omnes noſtra ætate longe doctiſſimos Furium Cæcinamq; Albinos promiſiſſe ſe prodituros quid idem Maro de antiquis Romanis ſcriptoribus traxerit. quod nunc vt fiat tempus admonet. cumque omnibus idem placeret: tum Furius Albinus; Etſi vereor ne, dum oſtendere cupio quantum Vergilius noſter ex antiquiorum lectione profecerit, & quos ex omnibus flores vel quæ in carminis ſui decorem ex diuerſis ornamenta libauerit, occaſionem reprehendendi vel imperitis vel malignis miniſtrem exprobantibus tanto viro alieni vſurpationem; nec conſiderantibus hunc eſſe fructum legendi, æmulari ea quæ in aliis probes, & quæ maxime inter aliorum dicta mireris in aliquem vſum tuum opportuna diriuatione conuertere; quod & noſtri tam inter ſe quam à Græcis & Græcorum*

corum excellentes inter se sæpe fecerunt. &, vt de alienigenis taceam, possem pluribus edocere quantum se mutuo compilarint bibliothecæ veteris auctores. quod tamen opportune alias, si volentibus vobis erit, probabo. Vnum nunc exemplum proferam, quod ad probanda quæ affero pæne sufficiet. Afranius enim togatarum scriptor, in ea togata quæ Compitalia inscribitur, non inuerecunde respondens arguentibus quod plura sumpsisset à Menandro, Fateor, inquit, sumpsi, non ab illo solo modo sed vt quisq; habuit quod conueniret mihi, quodque me non posse melius facere credidi, etiam à Latino. Quod si hæc societas & rerum communio poëtis scriptoribusque omnibus inter se exercenda concessa est; quis fraudi Vergilio vortat, si ad excolendum se quædam ab antiquioribus mutuatus sit? cui etiam gratia habenda est quod nonnulla ab illis in opus suum, quod æterno mansurum est, transferendo fecit ne omnino memoria veterum deleretur: quos, sicut præsens sensus ostendit, non solum neglectui verum etiam risui habere iam cœpimus. denique & iudicio transferendi & modo imitandi consecutus est, vt quod apud illum legerimus alienum, aut aliud esse malimus, aut melius hic quam vbi natum est sonare miremur. Dicam itaque primum quos ab aliis traxit vel ex dimidio sui versus vel pæne solidos. post hoc locos integros cum parua quadam mutatione translatos, sensusve ita transcriptos vt vnde essent eluceret, immutatos alios vt tamen origo eorum non ignoraretur. post hæc quædam de his, quæ ab Homero sumpta sunt, ostendam non ipsum ab Homero tulisse, sed prius alios inde sumpsisse, & hunc ab illis quos sine dubio legerat transtulisse.

Vertitur interea cælum, & ruit oceano nox.

Ennius in libro sexto:

Vertitur interea cælum cum ingentibus signis.

Axem

Axẽ humero torquet ſtellis ardentibus aptum.

Ennius in primo:

Qui cælum verſat ſtellis fulgentibus aptum.

& in tertio:

Cælum proſpexit ſtellis fulgentibus aptum.

& in decimo:

Hinc nox proceſſit ſtellis ardentibus apta.
Conciliumque vocat diuûm pater atque hominum rex.

Ennius in ſexto:

Tum cum corde ſuo diuûm pater atque hominum rex
Effatur.
Eſt locus, Heſperiam Grai cognomine dicunt.

Ennius in primo:

Eſt locus, Heſperiam quã mortales perhibebãt.
Tuque ô Tybri tuo genitor cũ flumine ſancto.

Ennius in primo;

Teque pater Tiberine tuo cũ flumine ſancto.
Accipe daque fidem. ſunt nobis fortia bello
Pectora.

Ennius in primo;

Accipe daque fidẽ fœdusq; feri bene firmum.
Et lunam in nimbo nox intempeſta tenebat.

Ennius in primo:

Cum ſuperum lumen nox intempeſta teneret.
Tu tamen interea calido mihi ſanguine pœnas
Perſolues.

Ennius in primo:

Nõ pol homo quisquã faciet impune animatus
Hoc niſi tu; nã mi calido dãs ſanguine pœnas.
----- *Vergilius*, Concurrunt vndique telis
Indomiti agricolæ.

Ennius in tertio:

Postquam defessi sunt; stant & spargere sese
Hastis; ansatis concurrunt vndique telis.
Summa nituntur opum vi.

Ennius in quarto:

Romani scalis summa nituntur opum vi.

& in sextodecimo:

Reges per regnum statuasque sepulchraque quærunt;
Ædificant nomen; summa nituntur opum vi.
Et mecum ingentes oras euoluite belli.

Ennius in sexto:

Quis potis ingentes oras euoluere belli?
Nequa meis dictis esto mora. Iuppiter hac stat.

Ennius in septimo:

Non semper vestra euertit. nunc Iuppiter hac stat.
Inuadunt vrbem somno vinoque sepultam.

Ennius in octauo:

Nunc hostes vino domiti somnoque sepulti.
Tollitur in cælum clamor; cunctique Latini.

Ennius in septimodecimo;

Tollitur in cælum clamor exortus vtrisque.
Quadripedante putrem sonitu quatit vngula campum.

Ennius in sexto;

Explorãt Numidæ. totã quatit vngula terram.

idem in octauo:

Cõsequitur, summo sonitu quatit vngula terrã.

idem in septimodecimo:

It eques, & plausu caua cõcutit vngula terram.
Vnus qui nobis cunctando restituit rem.

Ennius in duodecimo:

Vnus homo nobis cunctando restituit rem.
Corruit in vulnus. sonitum super arma dedere.

Ennius

Ennius in sextodecimo:

Concidit, & sonitum simul insuper arma dederunt.

Et iam prima nouo spargebat lumine terras.

Lucretius in secundo:

Cum primum aurora respergit lumine terras.

Flammarum longos à tergo inuoluere tractus.

Lucretius in secundo:

Nonne vides lõgos flãmarum ducere tractus?

Ingeminant abruptis nubibus ignes.

Lucretius in secundo:

Nunc hinc, nunc illinc abruptis nubibus ignes.

Belli simulacra ciebant.

Lucretius in secundo:

Componunt, cõplent; belli simulacra cientur.

simulacraque luce carentum.

Lucretius in quarto;

Cum sæpe figuras

Contuitur mirans, simulacraq; luce carentum.

Asper acerba tuens retro redit.

Lucretius in quinto:

Asper, acerba tuens, immani corpore serpens.

Tithoni croceum linquens aurora cubile.

Furius in primo annali:

Interea oceani linquens aurora cubile.

Quod genus hoc hominum, quæve hunc tam barbara morem?

Furius in sexto:

Quod genus hoc hominũ Saturno sãcte create?

Rumoresque serit varios, ac talia fatur.

Furius in decimo:

Rumoresq; serunt varios, & multa requirunt.

Nomine quemque vocans, reficitque ad prœlia pulsos.

Furius in vndecimo:

Nomine quemque ciet; dictorũ tempus adesse
Commemorat.

deinde infra:

Confirmat dictis, simul atque exsuscitat acres
Ad bellandũ animos, reficitq; ad prelia mẽtes.
Dicite Pierides, non omnia possumus omnes.

Lucilius in quinto;

Maior erat natu. non omnia possumus omnes.
Diuersi circumspiciunt. hoc actior idem.

Pacuuius in Medea:

Diuersi circumspicimus, horror percipit.
Ergo iter inceptum peragunt rumore secundo.

Sueuius in libro quinto:

Redeunt referunt petita rumore secundo.
Numquam hodie effugies, veniam quocunque vocaris.

Naeuius in equo Troiano;

Numquam hodie effugies, quin mea manu moriare.
Vendidit hic auro patriã, dominũq; potentem
Imposuit; fixit leges precio atque refixit.

Varius de morte:

Vendidit hic Latium populis, agrosque viritim
Eripuit; fixit leges precio atque refixit.
Vt gemma bibat, & Sarrano dormiat ostro.

Varius de morte:

Incubet & Tyriis, atque ex solido bibat auro.
Talia sæcla suis dixerunt currite fusis.

Catullus:

Currite ducenti subtemine currite fusi.
Felix heu nimium felix, si litora tantum
Numquam Dardanię tetigissent nostra carinæ.

Catullus:

Iuppiter

Iuppiter omnipotens vtinã nõ tempore primo
Gnosia Cecropiæ tetigissent litora puppes.
magna ossa lacertosque
Extulit.

Lucilius in septimodecimo:

magna ossa lacertique
Apparent homini.
Placidam per membra quietem
Irrigat.

Furius in primo;

Mitemque rigat per pectora somnum.

& Lucretius in quarto;

Nunc quibus ille modis somnus per membra quietem
Irrigat.
camposque liquentes.

Lucretius in sexto simile de mari.

Et liquidam molem, camposque natantes.
Et geminos duo fulmina belli
Scipiadas.

Lucretius in tertio:

Scipiades belli fulmen Karthaginis horror.
& ora
Tristia tentantum sensu torquebit amaror.

Lucretius in secundo,

Fœdo pertorquent ora sapore.

Morte obita quales fama est volitare figuras.

Lucretius in primo:

Cernere vti videamur eos, audireque coram,
Morte obita quorum tellus amplectitur ossa.

hinc est & illud Vergilii:

Et patris Anchisæ gremio complectitur ossa.
Ora modis attollens pallida miris.

Lucretius in primo,

Sed quædam simulacra modis pollentia mirís.
Tum gelidus toto manabat corpore sudor.

Ennius in sextodecimo:

Tunc tumido manat ex omni corpore sudor.
Labitur vncta vadis abies.

Ennius in quartodecimo:

Labitur vncta carina; volat super impetus vndas.
Ac ferreus ingruit imber.

Ennius in octauo:

Hastati spargunt hastas, fit ferreus imber.
Apicem tamen incita summum
Hasta tulit.

Ennius in sextodecimo:

Tamen induolans secum abstulit hasta
Insigne.
Puluerulentus eques furit: omnes arma requirunt.

Ennius in sexto:

Balantũ pecudes quatit. omnes arma requirũt.
Nec visu facilis, nec dictu affabilis vlli.

Accius in Philoctete,

Quem neque tueri contra nec affari queas.
Aut spoliis ego iam raptis laudabor opimis,
Aut leto insigni.

Accius in armorum iudicio:

Nam trophæum ferre me à forti viro pulchrum est.
Si autẽ vincar; vinci à tali nullum est probrum.
nec si miserum fortuna Sinonem
Finxit; vanũ etiã mendacẽq; improba finget.

Accius in Telepho:

Nam si à me regnum fortuna atque opes
Eripere quiuit, at virtutem non quiit.

Disce

Discе puer virtutē ex me, verumque laborem;
Fortunam ex aliis.

Accius in armorum iudicio;

Virtuti is par, dispar fortunis patris.
Iamiam nec maxima Iuno
Nec Saturnius hæc oculis pater adspicit æquis.

Accius in Antigona:

Iamiam neque dii regunt,
Neque profecto deûm summus rex omnibus curat.
Num capti potuere capi? nũ incensa cremauit
Troia viros?

Ennius in vndecimo cum de Pergamis loqueretur:

Quæ neque Dardaniis campis potuere perire,
Nec cum capta capi, nec cũ combusta cremari.
Multi præterea, quos fama obscura recondit.

Ennius in Alexandro:

Multi alii aduentant, paupertas quorum obscurat nomina.
Audentes fortuna iuuat.

Ennius in septimo.

Fortibus est fortuna viris data.
recoquunt patrios fornacibus enses;
Et curuæ rigidum falces conflantur in ensem.

Lucretius in quinto:

Inde minutatim processit ferreus ensis;
Versaque in obscœnum species est falcis aënæ.
Pocula sunt fontes liquidi, atq; exercita cursu
Flumina.

Lucretius in quinto:

Ad sedare sitim fluuii fontesque vocabant.
Quos rami fructus, quos ipsa volentia rura
Sponte tulere sua carpit.

Lucretius in quinto:

Quod sol atque imbres dederant, quod terra crearat
Sponte sua, satis id placabat pectora donum.

CAP. II.

Quos locos, aut integros, aut paucis admodum immutatis, ex antiquis Latinis scriptoribus Vergilius transtulerit: quosque ita mutauerit vt origo tamen eorum facile deprehendatur.

POST *versus ab aliis vel ex integro vel ex parte translatos, vel quædam immutando verba tanquam fuco alio tinctos, nunc locos locis componere sedet animo, vt, vnde formati sint, quasi de speculo cognoscas.*

Nec sum animi dubius, verbis ea vincere magnum
Quam sit, & angustis hunc addere rebus honorem.
Sed me Parnasi deserta per ardua dulcis
Raptat amor, iuuat ire iugis, qua nulla priorum
Castaliam molli deuertitur orbita cliuo.

Lucretius in primo:

Nec me animi fallit quã sint obscura; sed acri
Percussit thyrso laudis spes magna meum cor,
Et simul incussit suauem mi in pectus amorem
Musarum; quo nunc instinctus mente vigenti,
Auia Pieridum peragro loca nullius ante
Trita solo.

Accipite & alterum locum Maronis illi, vnde traxerat, comparandum, vt eundem colorem ac pene similem sonum loci vtriusque reperias.

Si non ingentem foribus domus alta superbis
Mane salutantum totis vomit ædibus vndam;
Nec varios inlriant pulchra testudine postes.

& mox:

& mox:

At secura quies & nescia fallere vita
Diues opum variarum, at lætis otia fundis,
Speluncæ, viuique lacus; at frigida tempe,
Mugitusque boum, mollesq; sub arbore somni,
Non absunt illic, saltus ac lustra ferarum,
Et patiens operum exiguoq; assueta iuuentus.

Lucretius in libro secundo:

Si nō aurea sunt iuuenum simulachra per ædes
Lāpadas igniferas manibus retinentia dextris,
Lumina nocturnis epulis vt suppeditentur,
Nec domus argento fulgens auroq; renidens,
Nec citharā reboāt laqueata aurataq; Tempe;
Cum tamē inter se prostrati in gramine molli,
Propter aquæ riuum sub ramis arboris altæ,
Non magnis opibus iucunde corpora curant,
Præsertim cum tempestas arridet, & anni
Tēpora conspergunt viridātes floribus herbas.
Non vmbræ altorum nemorum, non mollia possunt
Prata mouere animū, non qui per saxa volutus
Purior electro campum petit amnis.

Lucretius in secundo.

Nec tenerę salices atque herbæ rore virentes
Fluminaque vlla queunt summis labentia ripis
Oblectare animū, subitamque auertere curam.

Ipsius vero pestilentiæ, quæ est in tertio Georgicorum, color totus & liniamenta pæne omnia tracta sunt de descriptione pestilentiæ, quæ est in sexto Lucret. nam Vergiliana incipit:

Hic quondā morbo cæli miseranda coorta est
Tempestas, totoque autumni incanduit æstu,
Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum.

Hæc ratio quondã morborũ & mortifer æstus
Finibus in Cecropis funestos reddidit agros,
Vastauitque vias; exhausit ciuibus vrbem.

Sed quatenus totum locum vtriusque ponere satis longum est; excerpam aliqua; ex quibus similitudo geminæ descriptionis appareat. Vergilius ait:

Tũ vero ardentes oculi atque attractus ab alto
Spiritus interdũ gemitu grauis; imaque longo
Ilia singultu tendunt. it naribus ater
Sanguis; & oppressas fauces premit aspera lingua.
Principio caput incensum feruore gerebant
Et duplices oculos suffusa luce rubentes:
Sudabant etiam fauces intrinsecus atro
Sanguine; & vlceribus vocis via sæpta coïbat;
Atque animi interpres manabat lingua cruore
Debilitata malis, motu grauis, aspera tactu.
Hæc ante exitium primis dant signa diebus.

& quæ darent supra retulit idem.

demissæ aures, incertus ibidem
Sudor, & ille quidem morituris frigidus: aret
Pellis, & attactu tractanti dura resistit.
Multaq; præterea mortis tunc signa dabantur:
Perturbata animi mens in mærore metuque,
Triste supercilium, furiosus vultus & acer,
Sollicitæ porro plenæque sonoribus aures,
Creber spiritus aut ingens, raroque coortus,
Sudorisque madens per collum splendidus humor,
Tenuia sputa, minuta, croci contacta cruore,
Salsaque per fauces raucas vix edita tussis.

Vergilius ait;

Profuit inserto latices infundere cornu
Lenæos. ea visa salus morientibus vna;

Mox

Mox erat hoc ipsum exitio.

Lucretius ait;

Nec ratio remedî communis certa dabatur.
Nam quod aliis dederat vitalis aëris auras
Voluere in ore licere & cæli templa tueri;
Hoc aliis erat exitio, letumque parabat.

Vergilius ait;

Præterea nec mutari iam pabula refert;
Quæsitæque nocent artes; cessere magistri.

Lucretius ait;

Nec requies erat vlla mali, defessa iacebant
Corpora, mussabat tacito medicina timore.

Vergilius ait;

Ipsis est aër auibus non æquus, & illæ
Præcipites alta vitam sub nube relinquunt.

Lucretius ait;

Nec tamen omnino temerè illis sedibus vlla
Comparebat auis; nec tristia sæcla ferarum
Exibant siluis; languebant pleraque morbo
Et moriebantur.

Nonne vobis videntur membra huius descriptionis ex vno fonte manasse? Sed rursus locos alios comparemus.

Gaudent perfusi sanguine fratrum,
Exilioque domos & dulcia limina mutant.

Lucretius in tertio:

Sanguine ciuili rem conflant, diuitiasque
Conduplicant auidi, cædē cæde accumulantes;
Crudeles gaudent in tristi funere fratris.
Multa dies variusque labor mutabilis æui
Rettulit in melius, multos alterna reuisens
Lusit & in solido rursus fortuna locauit.

Ennius in octauo:

Multa dies in bello conficit vnus:
Et rursus multæ fortunæ forte recumbunt.

Haud

Haud quaquam quemquam semper fortuna secuta est.

O præstans animi iuuenis, quantum ipse feroci
Virtute exsuperas, tãto me impensius æquũ est
Consulere, atque omnes metuentem expendere causas.

Accius in Antigona.

Quanto magis te istius modi esse intelligo,
Tanto, Antigona, magis me par est tibi
Consulere & parcere.
O lux Dardaniæ, spes ô fidissima Teucrum,
& reliqua.

Ennius in Alexandro:

O lux Troiæ germane Hector,
Quid ita cum tuo lacerato corpore miser?
Aut qui te sic respectantibus tractauere nobis?
Frena Pelethronii Lapythæ gyrosque dedere
Impositi dorso, atq; equitẽ docuere sub armis
Insultare solo, & gressus glomerare superbos.

Varius de morte:

Quem non ille finit lentæ moderator habenæ,
Qua velit ire; sed angusto prius ore coërcens
Insultare docet campis, fingitque morando.
Talis amor Daphnin; qualis cũ fessa iuuencum
Per nemora atq; altos quærendo bucula lucos,
Propter aquæ riuum, viridi procumbit in vlua
Perdita, nec feræ meminit decedere nocti.

Varius de morte:

Ceu canis vmbrosam lustrãs Gortynia vallem,
Si veteris potuit ceruæ comprendere lustra,
Sæuit in absentem; & circum vestigia lustrans
Æthera per nitidum tenues sectatur odores.
Non amnes illam medii non ardua tardant;
Perdita nec feræ meminit decedere nocti.

Nec

Nec te tua funera mater
Produxi, pressive oculos, aut vulnera laui.

Ennius in Cresiphonte:

Neque terram iniicere, neque cruenta
Conuestire mihi corpora licuit,
Neq; miseræ lauêre lachrymæ salsum sanguinem.
Namq; canebat vti magnum per inane coacta
Semina terrarumq; animæq; marisq; fuissent,
Et liquidi simul ignis; vt his exordia primis
Omnia & ipse tener mundi concreuerit orbis.
Tum durare solum & discludere NereaPonto
Cœperit, & rerum paulatim sumere formas.
Iamq; nouum terræ stupeant lucescere solem.

Lucretius in quinto; vbi de confusione orbis ante hunc statum loquitur:

His neque tum solis rota cerni lumine claro
Altiuolans poterat; neq; magni sidera mundi,
Nec mare, nec cælũ, nec deniq; terra, nec aër,
Nec similis nostris rebus res vlla videri.
Sed noua tempestas quædã molesque coorta.
Diffugere inde loci partes cœpere, paresque
Cum paribus iungi res, & discludere mundũ,
Membraque diuidere, & magnas disponere partes.

& infra:

Hoc est à terris magnum secernere cælum,
Et seorsum mare vti secreto humore pateret,
Seorsus item puri secretique ætheris ignes.

& infra:

Omnia enim magis hæc ex leuibus atque rotundis.
Cum fatalis equus saltu super ardua venit
Pergama, & armatũ peditẽ grauis attulit aluo.

Ennius

Ennius in Alexandro:

Nam maximo saltu superauit
Grauidus armatis equus,
----- Qui suo partu ardua perdat
Pergama.
Tũ pater omnipotẽs, rerũ cui summa potestas,
Insit. eo dicente deũm domus alta silescit;
Et tremefacta solo tellus; silet arduus æther.
Tum venti posuere. premit placida æquora
pontus.

Ennius in Scipione:

Mundus cæli vastus constitit silentio,
Et Neptunus sæuus vndis asperis pausã dedit.
Sol equis iter repressit vngulis volantibus:
Cõsistere amnes perennes, arbores vẽto vacãt.
Itur in antiquam siluam, stabula alta ferarum.
Procumbunt piceæ, sonat icta securibus ilex,
Fraxineæque trabes: cuneis & fissile robur
Scinditur. aduoluunt ingentes mõtibus ornos.

Ennius in sexto:

Incedunt arbusta per alta securibus cædunt,
Percellunt magnas quercus: exciditur ilex:
Fraxinus stangitur, atq; abies cõsternitur alta:
Pinus proceras peruertunt. omne sonabat
Arbustum fremitu siluai frondosai.
Diuersi magno ceu quondam turbine venti
Cõfligũt, zephyrusque, notusque, & lætus Eois
Eurus equis.

Ennius in septimodecimo:

Concurrunt, veluti venti cum spiritus austri
Imbricitor aquiloque suo cum flamine contra
Indu mari magnos fluctus extollere certant.
Nec tamen, hæc cum sint hominumque boumque labores

Versando

Versando terrā experti, nihil improbus anser.

Lucretius in quinto:

Sed tamen interdum magno quæsita labore,
Cū iā per terras frondent atq; omnia florent.
Aut nimiis torrens feruoribus æthereus sol,
Aut subiti perimunt imbres gelidæq; pruinæ,
Flabraque ventorum violento turbine vexant.

Sunt alii loci plurimorum versuum, quos Maro in opus suum cum paucorum immutatione verborum à veteribus transtulit. & quia longum est vniuersos versus ex vtroque transcribere, libros veteres notabo; vt qui volet illic legendo æqualitatem locorum conferendo miretur. In principio Æneïdos tempestas describitur, & Venus apud Iouem queritur de periculis filii, & Iupiter eam de futurorum prosperitate solatur. hic locus totus sumptus à Nævio est ex primo libro belli Punici. illic enim æque Venus Troianis tempestate laborantibus cum Ioue queritur: & sequuntur verba Iouis filiam consolantis spe futurorum. item de Pandaro & Bitia aperientibus portas, locus acceptus est ex libro quintodecimo Ennii; qui induxit Histros duos in obsidione erupisse portam, & stragem de obsidente hoste fecisse. Nec Tullio compilando, dummodo vndique ornamenta sibi conferret, abstinuit.

O fama ingens, ingentior armis
Vir Troiane.

nempe hoc ait: Æneam famam suam factis fortibus supergressum, cum plerumque fama sit maior rebus. sensus hic in Catone Ciceronis est his verbis: Contingebat in eo, quod plerisque contra solet, vt maiora omnia re quam fama viderentur: id quod non sæpe euenit, vt exspectatio cognitione, aures ab oculis vincerentur. *item,*

Proximus huic longo sed proximus interuallo.

Cicero

Cicero in Bruto: Duobus igitur summis Crasso & Antonio L. Philippus proximus accedebat, sed longo interuallo, tamen proximus.

CAP. III.

Quos locos primum alii ex Homero transtulerint, inde Vergilius operi suo asciuerit.

SVNT *quædam apud Vergilium, quæ ab Homero creditur transtulisse: sed ea docebo à nostris auctoribus sumpta; qui priores hæc ab Homero in carmina sua transtulerant. quod quidem summus Homerica laudis cumulus est, quod, cum ita à plurimis aduersus eum vigilatum sit, coactaque omnium vires manum contra fecerint,*

Ille velut pelagi rupes immota resistit.

Homerus de Aiacis forti pugna ait:

Αἴας δ' ἐκέτ' ἔμιμνε· βιάζετο γὰρ βέλεσσιν.
Δάμια μὲν ζωὸς τε νόῳ ἠὲ Τρῶες ἀγαυοὶ,
Βάλλοντες. δεινὼ δ' ἀεὶ χροτάφοιιν φαεινὴ
Πήληξ βαλλομένη καναχὴν ἔχε. βάλλετο δ' ἀεὶ
Κὰτ φάλαρ' ἀσπίδος. ὀδ' ἀειρτὸν ὦμον ἔκαμνεν,
Ἐμπεδον αἰὲν ἔχων σάκεος ἀίσσον, οὐδὲ δύναντο
Ἀμφ' αὐτῷ πλεμίξαι, ἐρείδοντές βελέεσσιν·
Λιτὴ δ' ἀγκαλίφ ἔχεν ἄσθμαπ. καδδέ οἱ ἱδρὼς
Πάντοθεν ἐκ μελέων πόλις ἔῤῥεεν, οὐδὲ πῃ εἶχεν
Ἀμπνεῦσαι, πάντῃ δ' κακὸν κακῷ ἐτέκτατο.

Hunc locum Ennius in duodecimo ad pugnam Calli tribuni his versibus transfert;

Vndique conueniunt velut imber tela tribuno;
Configunt parmam; tinnit hastilibus vmbo
Ærato sonitu galeæ: sed nec pote quisquam
Vndique nitendo corpus discerpere ferro.
Semper abundãtes hastas frangitq; quatitque.

Totum

Totũ ſudor habet corpus ; multumq; laborat:
Nec reſpirandi fit copia. præpete ferro
Hiſtri tela manu iacientes ſollicitabant.

hinc Vergilius eundem locum de incluſo Turno gratia elegantiore compoſuit:

Ergo nec clypeo iuuenis ſubſiſtere tantum,
Nec dextra valet; obiectis ſic vndique telis
Obruitur. ſtrepit aſſiduo caua tempora circum
Tinnitu galea ; & ſaxis ſolida æra fatiſcunt:
Diſcuſſæque iubæ capiti ; nec ſufficit vmbo
Ictibus. ingeminant haſtis & Troës & ipſe
Fulmineus Mneſtheus. tum toto corpore ſudor
Liquitur, & piceum (nec reſpirare poteſtas)
Fulmen agit, feſſos quatit æger anhelitus artus.

Homerus ait:

Ἀσπὶς ἄρ' ἀσπίδ' ἔρειδε, κόρυς κόρυθ', ἀνέρα δ' ἀνήρ.

Furius in quarto annali:

Preſſatur pede pes, mucro mucrone, viro vir.

hinc Vergilius ait:

Hæret pede pes, denſusque viro vir.

Homeri eſt:

Οὐδ' εἴ μοι δέκα μὲν γλῶσσαι, δέκα δὲ στόματ' εἶεν.

Hunc ſecutus Hoſtius poëta in libro ſecundo belli Hiſtrici ait:

non ſi mihi linguæ
Centũ atque ora ſient totidẽ, vocesq; liquatæ.

hinc Vergilius ait:

Non mihi ſi linguæ centũ ſint, oraque centum.

Homerica deſcriptio eſt equi fugientis, in hæc verba:

Ὡς δ' ὅτέ τις σταθὸς ἵππος ἀκοστήσας δεῖ φάτνῃ,
Δεσμὸν ἀπορρήξας θείῃ πεδίοιο κροαίνων,
Εἰωθὼς λέσθαι ἐϋῤῥεῖος ποταμοῖο,
Κυδιόων, ὑψοῦ δὲ κάρη ἔχει, ἀμφὶ δὲ χαῖται
Ὦμοις ἀίσσονται. ὃδ' ἀγλαΐῃφι πεποιθὼς,

Ρίμφα δ' γῦια φέρει μετά τ' ἤθια καὶ ῥομὸν ἵππων.

Ennius hinc traxit:

Et tum sicut equus qui de præsepibus fartus
Vincla suis magnis animis abrupit, & inde
Fert sese campi per cærula lætaque prata
Celso pectore, sæpe iubã quassat simul altam,
Spiritus ex anima calida spumas agit albas.

Vergilius;

Qualis vbi abruptis fugit præsepia vinclis. *&c.*

Nemo ex hoc viles putet veteres poëtas, quod versus eorum scabri nobis videntur. ille enim stylus Enniani sæculi auribus solus placebat: & diu laborauit ætas secuta, vt magis huic molliori filo acquiesceretur. Sed vlterius non moror Cæcinam quin & ipse prodat, quæ meminit Maronem ex antiquitate transtulisse.

CAP. IV.

De vocabulis Latinis, Græcis, barbarisque, quibus Vergilius primus vsus esse videri possit, quum tamen ante & veteres iisdem vsi sint.

TVM *Cæcina: In versibus vel in locis quantum sibi Maro ex antiquitate quæsierit Furius vt memor & veteris & nouæ auctorũ copiæ disseruit. ego conabor ostendere hunc studiosissimum vatem & de singulis verbis veterum aptissime iudicasse, & inseruisse electa operi suo verba, quæ nobis noua videri facit incuria vetustatis, vt ecce,* addita, *pro,* inimica & infesta, *qui non æstimet poëtam arbitrio suo nouum verbum sibi voluisse fabricari? sed non ita est. nam, quod ait,*

nec Teucris addita Iuno
Vsquam aberit;

Id est, adfixa & per hoc infesta: hoc iam dixerat Lucilius in libro quartodecimo his versibus:

Si

Si mihi nō prætor siet additus, atq; agitet me:
Nō male sic ille, vt dico, me extenderat vnus.
Mane salutantum totis vomit ædibus vndam.

pulchre, vomit vndam *& antique. nam Ennius ait:*

& Tiberis flumen vomit in mare salsum.

vnde & nunc vomitoria *in spectaculis dicimus, vnde homines glomeratim ingredientes in sedilia se fundunt.* Agmen *pro* actu & ductu *quodam ponere non inelegans est, vt:*

Leni fluit agmine Tibris.

imo & antiquum est. Ennius enim quinto ait:

Quod per amœnam vrbem leni fluit agmine flumen.

Quod ait;

Crepitantibus vrere flammis,

non nouum vsurpauit verbum, sed prior Lucretius in sexto posuit:

Nec res vlla magis quā Phœbi Delphica laurus
Terribili sonitu flamma crepitante crematur.

Tum ferreus hastis
Horret ager.

horret, *mire se habet. Sed & Ennius in quartodecimo,*

Horrescit telis exercitus asper vtrimque.

& in Erechtheo:

Arma arrigunt: horrescunt tela.
Sparsis hastis longis cāpus splendet & horret.

Sed & ante omnes Homerus:

Εφριξεν δ' μάχη φθισίμβροτος· ἐγχείησιν
Μακρῆς, ἃς εἶχον ταμεσίχροος.

Splendet tremulo sub lumine pontus.

tremulum lumen *de imagine rei ipsius expressum est. sed prior Ennius in Menalippe:*

Lumine sic tremulo terra, & caua cærula candent,

& Lucretius in sexto:

Præterea solis radiis jactatur aquai
Humor, & in lucem tremulo rarescit ab æstu.
Hic candida populus antro
Imminet, & lentæ texunt vmbracula vites.

Sunt qui æstiment hoc verbum, vmbracula, *Vergilio auctore compositum, cum Varro rerum diuinarum libro decimo dixerit:* Nonnullis magistratibus in oppido id genus vmbraculi concessum. *Et Cicero in quinto de legibus:* Vis ne igitur (quoniam sol paulum à meridie iam deuexus videtur, nequedum satis ab his nouellis arboribus omnis hic locus opacatur) descendatur ad Lirim; eaque, quæ restant, in illis alnorum vmbraculis prosequamur? *similiter in Bruto*; Sed vt & Theophrasti doctissimi hominis vmbraculis.

Transmittunt cursu cãpos, atque agmina cerui
Puluerulenta fuga glomerant.

Quod ait speciose, transmittunt, *pro*, transeunt: *sic & Lucretius in secundo:*

Et circumuolitant equites, mediosque repente
Trãsmittunt valido quatientes impete cãpos.

*** *sed & Pestanus Viboncnsis sic ait:* Pedibus equos transmisimus, *quod est*, transiuimus.

Quam tota cohors imitata, relictis
Ad terram defluxit equis.
Ille graui subito deuinctus vulnere habenas
Misit equi, lapsusq; in humũ defluxit, & armis
Reddidit æratis sonitum.
Tum durare solum, & discludere Nerea ponto
Cœperit.

ferit aures nostras hoc verbum, discludere, *vt nouum: sed prior Lucretius in quinto;*

Diffugere inde loci partes cœpere, paresque
Cum

Cũ paribus iungi res, & diſcludere mundum.

Paſtorem Tityre pingues

Paſcere oportet oues, deductũ dicere carmen. deductum *pro* tenui & ſubtili *eleganter poſitum eſt. ſic autem & Afranius in Virgine:* Verbis pauculis reſpondit, triſtis voce deducta, malleque ſe non quieuiſſe dixit. *item apud Cornificium:*

Deducta mihi voce garrienti.

Sed hæc ab illo fluxerunt, quod Pomponius in Atellana, quæ Kalendæ Martiæ inſcribitur, ait: Vocem deducas oportet, vt mulieris videantur verba. Iube modo afferatur munus; ego vocem reddam tenuem & tinnulam. *& infra:* Etiam nunc vocem deducam.

Proiectaque ſaxa Pachyni Radimus.

proiecta, *ſi ſecundum conſuetudinem dicatur, intelligitur* abiecta; *ſi ſecundum veteres,* proiecta, *porro iacta: vt alibi ait;*

Proiecto dum pede læuo Aptat ſe pugnæ.

Sed & Siſenna in ſecundo dixit:

Et Marſi propius ſuccedunt. atque ita ſcutis proiectis, tectis ſaxa certatim lenta manibus coniiciunt in hoſtes. *& in eodem:* Vetus atque ingens erat arbor ilex: quæ circum proiectis ramis maiorem partem loci ſummi tegebat.

& Lucretius in tertio:

Quamlibet immani proiectu corporis exſtet.

Et tempeſtiuam ſiluis euertere pinum.

Hoc verbũ de pino tempeſtiua à Catone ſumpſit, qui ait: Pineam nucem cum effodies, luna decreſcente eximito, poſt meridiem ſine vento auſtro. tum vero erit tempeſtiua, cum ſemen ſuum maturum erit. *Inſeruit operi ſuo & Græca verba; ſed non primus hoc auſus. auctorũ enim veterum audaciam ſecutus eſt.*

Dependent lychni laquearibus aureis.

ſicut Ennius in nono:

Lychnorum lumina bis ſex.

Et Lucretius in quinto:

Quin etiam nocturna tibi terreſtia quę ſunt
Lumina, pendentes lychni.

Lucilius in primo:

Porrò chænopadas; clinopadas, lychnoſque vt diximus ſemnos ante pedes lecti atque lucernas.

& quod dixit;

nec lucidus æthra
Siderea polus:

Ennius prior dixerat in ſextodecimo;

interea fax
Occidit, oceanūq; rubra tractim obruit æthra.

& Ilius in Theutrante:

Flammeam per æthrā alte feruidā ferri facem,
Dædala Circe;

quia Lucretius dixerat;

Dædala tellus.
Reboant ſiluæque & longus Olympus;

quia eſt apud Lucretium:

Nec cithara reboant laqueata auratáque tecta.

Sed hac licentia largius vſi ſunt veteres, parcius Maro. quippe illi dixerunt & pauſam & machęram & aſotian, & malacen, & alia ſimilia. necnon & Punicis Oſciſque verbis vſi ſunt veteres: quorum imitatione Vergilius peregrina verba non reſpuit, vt in illo;

Siluestres vri aſſidue.

vri *enim Gallica vox eſt, qua feri boues ſignificantur, &,*

camuris hirtæ ſub cornibus aures.

camuris *peregrinū verbum eſt, id eſt, in ſe redeuntibus. & forte nos quoque cameram hac ratione figurauimus.*

CAP.

CAP. V.

Epitheta, quæ apud Vergilium noua videntur, vetustioribus quoque in vsu fuisse.

MVLTA *quoque epitheta apud Vergilium sunt, quæ ab ipso ficta creduntur. sed & hæc à veteribus tracta monstrabo. Sunt autem ex his alia simplicia: vt,* Gradiuus, Mulciber: *alia composita; vt,* arquitenens, vitiator. *Sed prius de simplicibus dicam:*

Et discinctos Mulciber Afros.

Mulciber est Vulcanus; quod ignis sit, & omnia mulceat ac domet. Actius in Philoctete;

Heu Mulcibe r
Arma ignauo inuicta es fabricatus manu.

& Egnatius de rerum natura libro primo:

Denique Mulciber ipse ferens altissima cæli
Contingunt.

hædique petulci
Floribus insultent.

Lucretius in secundo:

Præterea teneri tremulis in vocibus hædi
Corniferas norunt matres agnique petulci.

Illud audaciæ maximæ videri possit quod ait in Bucolicis

Et liquidi simul ignis;

pro puro vel lucido, seu pro effuso & abundanti, nisi prior hoc epitheto Lucretius vsus fuisset in sexto:

Hac etiam fit vti de causa mobilis ille
Deuolet in terram liquidi calor aureus ignis.

triſtis *pro* amaro *translatio decens est. vt;*

triſteſque lupini.

& ita Ennius in libro Sabinarum quarto: Neque triſte quæritat sinapi, neque cæpe mæſtum. Auritos lepores *non Maro primus vsurpat sed Afranium*

nium sequitur; qui in prologo ex persona Priapi ait:

Nam quod vulgo prædicant
Aurito me parente natum; non ita est.

&, vt composita subiungam, quod ait Vergilius:

Vidi turicremis cum dona imponeret aris:

iam Lucretius in secundo dixerat,

Nam sæpe ante deum vitulus delubra decora
Turicremas propter mactatus concidit aras.
Quem pius arquitenens.

Hoc epitheto vsus est Naeuius belli Punici libro secundo: Deinde pollens sagittis inclytus arquitenens, sanctusque Delphis prognatus Pythius Apollo. *idem alibi:* Cum tu arquitenens sagittis pollens dea. *Sed & Hostius libro secundo belli Histrici:*

Dia Minerua, simul autem inuictus Apollo,
Arquitenens, Latonius.
Siluicolæ Fauni.

Naeuius libro primo belli Punici:

Siluicolæ homines bellique inertes.

Accius in Bacchis;

Et nunc Siluicolæ ignota inuisentes loca.
Despiciens mare veliuolum.

Liuius in Helena;

Tu qui permensus ponti maria alta veliuola.

Ennius in quartodecimo;

Cum procul aspiciunt hostes accedere ventis
Nauibus veliuolis.

Idem in Andromacha;

Rapit ex alto naues veliuolas.
Vitisator curuam seruans sub imagine falcem.

Accius in Bacchis;

O Dionyse pater optime vitisator Semela genitus Euthya.
Almaque curru noctiuago Phœbe.

Egnatius

Egnatius de rerum natura libro primo:

Roſcida noctiuagis aſtris labentibus Phœbe
Pulſa loco ceſſit concedens lucibus altis.
Tu nubigenas inuicte bimembres.

Cornificius in Glauco:

Centauros fœdare bimembres.
Caprigenũque pecus nullo cuſtode per herbas.

Pacuuius in Paulo:

Quamuis caprigeno pecori grãdior greſſio eſt.

Accius in Philoctete:

Caprigenum trita vngulis.

Idem in Minotauro:

Taurigeno ſemine ortum an humano?

Decenter & his epithetis Vergilius vſus eſt; pro ſagitta, volatile ferrum, *& pro* Romanis, gentemque togatam; *quorum altero Sueuius, altero Laberius vſus eſt. nam Sueuius in libro quinto ait:*

Volucrumque volatile telum.

Ac Laberius in Epheſo: Licentiam ac libidinem vt tollam Togatæ ſtirpis. *idem infra,*

Idcirco ope noſtra dilatatum eſt dominium togatæ gentis.

CAP. VI.

De figuris illis quæ ita ſunt peculiares Vergilio vt apud alios aut raro aut nunquam reperiantur.

FIGVRAS *vero, quas traxit de vetuſtate, ſi volentibus vobis erit, cum repentina memoria ſuggeſſerit, enumerabo. Sed nunc dicat volo Servius quæ in Vergilio notauerit ab ipſo figurata, non à veteribus accepta, vel auſu poëtico noue quidem ſed decenter vſurpata. quotidie enim Romana indoli enarrando eumdem*

vatem necesse est habeat huius annotationis scientiam promptiorem. Placuit vniuersis electio in reliqua suffecti: & adhortati sunt Seruium vt quæ in se refusa sunt annotaret. ille sic incipit. Vates iste venerabilis varie modo verba, modo sensus figurando multum Latinitati leporis adiecit. qualia sunt hæc;

Supposita de matre nothos furata creauit:
vt ipsa creauerit, quos creari fecit.

Tepidaque recentem
Cæde locum;
Cum locus recens cæde *noue dictus sit.* &;

Hæc ait, & socii cesserunt æquore iusso:
pro eo quod, iussi cesserunt.

& cæso sparserunt sanguine flammas,
qui ex cæsis videlicet profunditur.

Vota deûm primo victor soluebat Eoo:
pro, quæ dis vota sunt.

Et me consortem nati concede sepulchro:
alius dixisset;

Et me consortem nato concede sepulchri. &,

Illa viam celerans per mille coloribus arcum;
id est, per arcum mille colorum. &;

Hic alii spolia occisis derepta Latinis
Coniiciunt igni.
pro, in ignem. &:

Corpore tela modo atque oculis vigilantibus exit,
tela exit, *pro*, vitat. &:

Senior leto canentia lumina soluit.
pro, vetustate senilia.

Exesæque arboris antro:
pro, cauerna. &:

Frontem obscœnam rugis arat.
arat, *non nimie sed pulchre dictum*.

Ter

Ter secum ærato circumferet tegmine siluam.
pro, iaculis. &:
Vir gregis: *pro* capro. *Et illa quam pulchra sunt*;
Aquæ mons, telorum seges, ferreus imber:
vt apud Homerum;
Δαῖτον ἔσαν χρυσῶν καμάτων ἴνις ἠδὲ γοργάς. &:
Dona laboratæ Cereris; &:
Oculisque aut pectore noctem
Accipit. &:
Vocisque offensa resultat imago. &:
Pacemque per aras
Exquirunt. &:
Paulatim abolere Sychæum
Incipit.
Sæpe etiam verba pro verbis pulchre ponit.
Oraque corticibus sumunt horrenda cauatis
ora, *pro* personis. &:
Discolor vnde auri per ramos aura refulsit.
quid est enim aura auri, aut quemadmodum aura refulget? sed tamen pulchre vsurpauit. &:
Simili frondescit virga metallo,
quam bene vsus est, frondescit metallo? &;
Nigri cum lacte veneni.
nigro *imponere nomen lactis.* &:
Haud aliter iustæ quibus est Mezentius iræ.
odio esse aliquem, *vsitatum*: iræ esse, *inuentum Maronis est. item de duobus incipit dicere, & in vnum desinit*:
Interea reges, ingenti mole Latinus
Quadriiugo vehitur curru.
vt est apud Homerum:
Οἱ δ' ἄρα δύω σκηπτοῖσι, ὁ δὲ ἀμφὶς ἄρματι ἐπὶ
Ὀξείῃ κορυφῇ· ποσὶν δὲ σφιν ἀμφιδέδυκεν. &:
Protinus Orsilochũ & Butẽ. duo maxima Teucrũ
Corpora,

Corpora, sed Buten auersum cuspide fixit. *&c.*
Iuturnam fateor misero succurrere fratri
Suasi;

cum solitum sit dici, Iuturnæ suadeo.

Vrbem quam statuo vestra est. *&*,
Tu modo quos in spē statues submittere gētis.
Præcipuum iā inde à teneris impende laborē.

pro, in eos impēde. *Facit pulcherrimas repetitiones*;

Nam neque Parnassi vobis iuga, nā neq; Pindi
Vlla moram fecere.
Quæ vobis quæ digna viri pro talibus ausis?
Vidistis quo Turnus equo, quibus ibat in armis?

Nec interpositiones eius otiosæ sunt.

Si te nulla mouet tantarum gloria rerum.
At ramum hunc (aperit ramū qui forte latebat)
Agnoscas.
Vt sceptrum hoc (dextra sceptrum nam forte gerebat)
Numquam fronde leui.

Et illa mutatio elegantissima est; vt, de quo loquebatur, subito ad ipsum verba conuerteret:

Vt bello egregias idem disiecerit vrbes,
Troiamque, OEchaliamque & duros mille labores
Rege sub Eurystheo fatis Iunonis iniquæ
Pertulerit: tu nubigenas inuicte bimembreis.

& reliqua. illa vero intermissio,

Quos ego. sed motos præstat cōponere fluctus;

tacta est à Demosthene: ἀλλ' ἐμοὶ μὲ. ὑ βέλομαι ϗ λοιδορεῖν εἰπεῖν ὧδ' ἂν ἀρχόμενον Θ- τὸν λόγον. *Hæc vero quam poetica indignatio!*

Pro Iuppiter ibit
Hic, ait.

hæc

hac miseratio?

O patria, ô rapti nequiquam ex hoste penates!

& illa trepidatio:

Ferte citi ferrum, date tela & scandite muros;
Hostis adest.

& conquestio:

Mene igitur socium tantis adiungere rebus
Nisi fugis?

Quid illa excogitatio nouorum intellectuum? vt,

Mentitaque tela. *&:*
Ferrum armare veneno.
Cultusque feros mollire colendo.
Exuerint siluestrem animum. *&:*
Virgineumque alte bibit acta cruorem.

vt apud Homerum de hasta:

Λιλαομένη χροὸς ἆσαι. *&:*

Pomaq; degenerant succos oblita priores. *&:*
Glacie cursus frenaret aquarum. *&:*
Mixtaque ridenti colocasia fundat acãtho. *&:*
Est mollis flamma medullas
Interea, & tacitũ viuit sub pectore vulnus. *&:*
Duro sub robore viuit
Stuppa vomens tardum fumum. *&:*
Sæuitque canum latratus in auras. *&:*
Cælataque amnẽ fundens pater Inachus vrna. *&:*

Affixæ venis, animasque in vulnera ponunt.

& quicquid de apibus dixit in virorum fortium similitudinem, vt adderet quoque mores & studia & populos & prœlia. quid plura? vt & Quirites vocaret. dies me deficiet, si omnia persequi à Vergilio figurata velim. sed ex his quæ dicta sunt omnia similia diligens lector annotabit.

CAP.

CAP. VIII.

Vexare, Illaudatus, & Squalere, apud Vergilium quid significent.

CVM *Seruius ista differeret: Praetextatus Auienum Eustathio insusurrantem videns, Quin age, inquit, Eustathi verecundiam Auieni probi adolescentis iuua: & ipse publicato nobis quod immurmurat. Eustathius iamdudum, inquit, multa de Vergilio gestit interrogare Seruium, quorum enarratio respicit officium litteratoris; & tempus indulgeri optat, quo de obscuris ac dubiis sibi à doctiore fiat certior. & Praetextatus, Probo, inquit, mi Auiene, quod ea de quibus ambigis clam te esse non pateris: vnde exoratus sit à nobis doctissimus doctor, vt te secum negotium habere patiatur. quia in commune proficient, quae desideras audire: ne tu modo vltra cesses aperire Seruio viam de Vergilio differendi. tunc Auienus totus conuersus in Seruium, Dicas volo, inquit, doctorum maxime, quid sit quod cum Vergilius anxie semper diligens fuerit in verbis pro causa merito vel atrocitate ponendis, incuriose & abiecte in his versibus verbum posuit;*

Cādida succinctā latrantibus inguina monstris
Dulichias vexasse rates.

vexasse *enim verbum est leuis ac parui incommodi nec tam atroci casui congruens, cum repente homines à belua immanissima rapti laniatique sint. Sed & aliud huiuscemodi deprehendi:*

Quis aut Eurysthea durum
Aut illaudati nescit Busiridis aras?

hoc enim verbum, illaudati, *non est idoneum ad exprimendam sceleratissimi hominis detestationem; qui, quod homines omnium gentium immolare solitus fuit,*

non

non laude indignus sed detestatione exsecrationeque totius humani generis dignus est. Sed nec hoc verbum ex diligentia Vergiliana venire mihi videtur:

Per tunicam squalentem auro.

non enim conuenit dicere, auro squalentem: *quoniam nitori splendorique auri contraria sit squaloris illuuies. & Seruius: De verbo,* vexasse, *ita responderi posse arbitror.* vexasse *graue verbum est, tractumque ab eo videtur quod est* vehere; *in quo inest iam vis quædam alieni arbitrii. nõ enim sui potens est qui vehitur.* vexare *autem, quod ex eo inclinatum est, vi atque motu proculdubio vastiore est. nam qui fertur & raptatur atq; huc & illuc distrahitur, is vexari proprie dicitur, sicuti* taxare *pressius crebriusque est quam* tangere; *vnde id proculdubio inclinatum est. &* iactare *multo fusius largiusque est quam* iacere; *vnde id verbum traductum est.* quassare *etiam quam* quatere *grauius violentiusque est. Non igitur, quia vulgo dici solet vexatum esse quem fumo aut vento aut puluere, propterea debet vis vera atque natura verbi deperire, quæ à veteribus qui proprie atque signate locuti sunt, ita vt decuit conseruata est. M. Catonis verba sunt ex oratione quam de Achais scripsit:* Cumque Hannibal terram Italiam laceraret atque vexaret. *vexare Italiam Hannibalem, quando nullum calamitatis aut sæuitiæ aut immanitatis genus reperiri queat, quod in eo tempore Italia non perpessa sit. M. Tullius in quarto in Verrem:* Quæ ab isto sic spoliata atque direpta est, non vt ab hoste aliquo, qui tamen in bello religionem & consuetudinis iura retineret, sed vt à barbaris prædonibus vexata esse videatur. *De* illaudato *autẽ duo videntur responderi posse. Vnum est eiusmodi. Nemo quisquã tam afflictis est moribus, quin faciat aut dicat nonnumquam aliquid quod laudari queat. vnde*

hic

hic antiquissimus versus vicē prouerbii celebratus est:

Πολλάκι γὸ ἐὺ μωρὸς ἀνὴρ μάλα καίριον εἶπεν.

Sed enim qui omni in re atque omni tempore laude omni vacat, is illaudatus est; isque omnium pessimus deterrimusque est. ac sicuti omnis culpæ priuatio inculpatum facit: inculpatus autem instar est absolutæ virtutis, illaudatus quoque igitur finis est extremæ malitiæ. itaque Homerus non virtutibus appellandis sed vitiis detrahendis laudare ampliter solet. Hoc enim est:

Τόδ' ἐκ ἄνοητ πατίδω.

& item illud,

Εὖθ' ἐκ ἂν βρίζοντα ἴδοις Ἀχαιμένοντα δῖον,
Οὐδὲ κατατῶνητ' ἐδ' ἐκ ἐθέλοντα μάχεδζ.

Epicurus quoque simili modo maximam voluptatem priuationem detractionemque omnis doloris definuit, his verbis: ἄρχ ἢ μεγέθους τῆς ἡδονῶν πατὸς ἢ ἀλγεδῶτ ἀναιρεσις. *Eadem ratione idem Vergilius* inamabilem *dixit* Stygiam paludem. *nam sicut* illaudatum κατὶ στέρησιν *laudis, ita* inamabilem *per amoris* στέρησιν *detestatus est. Altero modo* illaudatus *ita defenditur.* laudare *significat prisca lingua nominare appellareq;. sic in actionibus ciuilibus auctor laudari dicitur, quod est nominari.* illaudatus *ergo est, quasi* illaudabilis, *id est,* numquam nominandus; *sicuti quondam à communi concilio Asiæ decretum est, vti nomen eius qui templum Dianæ Ephesiæ incenderat ne quis vllo in tempore nominaret. Tertium restat ex his quæ reprehensa sunt, quod* tunicam squalentem auro *dixit. id autem significat copiam densitatemque auri in squamarum speciem intexti.* squalere *enim dictum est ab squamarum crebritate asperitateque, quæ in serpentum pisciumve coriis visuntur. quam rem & alii & hic idem poëta locis aliquot demonstrat:*

Quem pellis, *inquit*, aënis

In

In plumam squamis auro conserta tegebat.

& alio loco:

Iamque adeo rutilum thoraca indutus aënis
Horrebat squamis.

Accius in Pelopidibus ita scribit: Eius serpentis squamæ squalido auro & purpura prætextæ. *Quicquid igitur nimis inculcatum obsitumque aliqua re erat, vt incuteret visentibus facie noua horrorem, id* squalere *dicebatur. sic in corporibus incultis squamosisque alta congeries sordium,* squalor, *appellatur. cuius significationis multo assiduoque vsu totum id verbum ita contaminatum est, vt iam* squalor *de re alia nulla quam de solis inquinamentis dici cœperit.*

CAP. VIII.

Alii tres loci apud Vergilium explicati.

GRATVM *mihi est, Aulenus ait, correptum quod de optimis dictis male opinabar. sed in hoc versu videtur mihi deesse aliquid:*

Ipse Quirinali lituo paruaque sedebat
Succinctus trabea.

si enim nihil deesse concedimus; restat vt fiat lituo & trabea succinctus, quod est absurdissimum. quippe cum lituus sit virga breuis in parte qua robustior est incurua, qua augures vtuntur; nec video qualiter lituo possit succinctus videri. Respondit Seruius sic hoc dictum esse, vt pleraque dici per defectionem solent. veluti cum dicitur; M. Cicero homo magna eloquentia, & Roscius histrio summa venustate, non plenum hoc vtrumque neque perfectum est, sed enim pro pleno ac perfecto auditur. vt Vergilius alio in loco:

Victorem Buten immani corpore,

id est, corpus immane habentem. & item alibi;

In medium geminos immani pondere cæstus
Proiecit.

ac similiter:

Domus sanie dapibusque cruentis.

Sic igitur id quoque dictum videri debet:

Ipse Quirinali lituo,

id est, lituum Quirinalem tenens. Quod minime mirandum foret, si ita dictum fuisset, Picus Quirinali lituo erat: sicuti dicimus; statua grandi capite erat. Et, est, *autem &* erat, *&* fuit, *plerumque absunt cum elegantia sine detrimento sententiæ. Sed quoniam facta litui mentio est, prætermittendum non est, quod posse quæri animaduertimus, vtrum à tuba lituus auguralis appelletur, an tuba à lituo augurum lituus dicta sit. vtrumq; enim pari forma & pariter in capite incuruum est. Sed si, vt quidam putant, tuba à sonitu lituus appellata est ex illo Homeri versu* λίγξε βίη: *necesse est vt virga auguralis à tubæ similitudine* lituus *vocetur. Vtitur autē vocabulo isto Vergilius & pro tuba, vt ibi;*

Et lituo pugnas insignis obibat & hasta.

Subiecit Anienus: Maturate fugam, *quid sit parum mihi liquet. contraria enim videtur mihi fuga maturitati, vnde quid de hoc verbo sentiendum sit quæso me doceas. Et Seruius: Nigidius homo omnium bonarum artium disciplinis egregius,* Mature, *inquit,* est quod neque citius neque serius, sed medium quiddam & temperatum est. *Bene atque proprie Nigidius. nam & in frugibus & in pomis* matura *dicuntur, quæ neque cruda & immitia sunt neque caduca, & nimium cocta; sed tempore suo temperate adulta. Hanc interpretationem Nigidianam diuus Augustus duobus verbis Græcis eleganter exprimebat. nam & dicere in sermonibus, & scribere in epistolis solitum ferunt,* σπεῦδε βραδέως, *per quod monebat vt ad rem agendum simul*

adhiberetur

adhiberetur & industriæ celeritas, & tarditas & lizentiæ, ex quibus duobus contrariis fit maturitas. Sic ergo & Vergilius inducit Neptunũ discessum ventis imperantem, vt & tam cito discedant tanquam fugiant, & tamen flandi mediocritatem in regressu teneant, tanquam mature, id est, temperate, abeuntes. veretur enim ne in ipso discessu classi noceant, dum raptu nimio tanquam per fugam redeant. Idem Vergilius duo ista verba maturare *&* properare *tanquam plane contraria scitissime separauit in his versibus:*

Frigidus agricolas si quando continet imber;
Multa, forent quę mox cęlo properanda sereno,
Maturare datur. ------

Bene & eleganter duo ista verba diuisit. namque in præparatu rei rusticæ, per tempestates pluuias, quoniam ex necessitate otium est, maturari potest: per serenas verò, quoniam tempus instat, properari necesse est. Sane cum significandum est coactius quid & festinantius factum, rectius hoc dicitur præmature *factum, quam* mature, *sicuti Afranius dixit in Togata, cui titulus νόμος est:*

Appetis dominatum demens præmature præcocem.

in quo versu animaduertendum est quod præcocem *inquit non* præcoquem. *est enim casus eius rectus non* præcoquis, *sed* præcox. *Hic Auienus rursus interrogat. Cum Vergilius, inquit, Æneam suum tamquam omnia pium à contagione atrocis visus apud inferos vindicauerit, & magis eum fecerit audire reorum gemitus, quam ea ipse videre tormenta, in ipsos vero campos piorum licenter induxerit: cur hoc tantum versu ostendit illi partem locorum, quibus impij cohibebantur?*

Vestibulũ ante ipsum primisq. in faucibus Orci. *qui enim vestibulum & fauces videt, intra ipsam ædem*

iam sine dubitatione successit: aut si quid aliud de vestibuli *vocabulo intelligendum est, scire desidero. ad hæc Servius: Pleraque sunt vocabula quibus vulgo vtimur: neque tamen liquido animaduertimus quid ea ex vera proprietate significent. sicuti est* vestibulum *in sermonibus celebre atque obuium verbum; non omnibus tamen, qui illo facile vtuntur, liquido spectatum. putant enim* vestibulum *esse partem domus priorem, quam* atrium *vocant. sed Cæcilius Gallus vir doctissimus in libro, de significatione verborum quæ ad ius ciuile pertinent, secundo, vestibulum dicit esse non in ipsis ædibus neque ædium partem, sed locum ante ianuam domus vacuum, per quem de via aditus accessusq; ad fores ædium sit. Ipsa enim ianua procul à via fiebat, area interiecta, quæ vacaret. Quæ porro huic vocabulo ratio sit, quæri multum solet. sed quæ scripta apud idoneos auctores legi proferre in medium non pigebit.* Væ *particula, sicuti quædam alia, tum intentionem significat, tum minutionem. nam* vetus *&* vehemens *alterum ab ætatis magnitudine compositum elisumq; est, alterum à nimio impetu & vi mentis instructum.* vecors *autem &* vesanus *priuationem significant sanitatis & cordis. diximus autem superius eos qui amplas domus antiquitus faciebant, locũ ante ianuam vacuum relinquere solitos, qui inter fores domus & viam medius esset. in eo loco, qui dominum eius domus salutatum venerant, priusquã admitterentur, consistebant: & neque in via stabant, neque intra ædes erant. ab illa ergo grandis loci constitione & quasi quadam stabulatione* vestibula *appellata sunt spatia, in quibus multum staretur ab aduenientibus priusquam intromitterentur in domum. Alii consentientes vestibula eadem esse, quæ diximus, in sensu tamen vocabuli dissentiunt; referunt enim non ad eos qui adueniunt, sed ad illos qui in domo cõmanent: quoniam*

illi

illic numquam consistunt; sed solius transitus causa ad hunc locum veniunt exeundo siue redeundo. Siue igitur secundum priores per augmentum, siue per secundos per diminutionem intelligendum est; tamen vestibulum *constat aream dici, quæ à via domum diuidit.* fauces *autem iter angustum est, per quod ad vestibulum de via flectitur. Ergo Æneas, cum videt fauces atque vestibulum domus impiorum, non est intra domum, nec contactu adium sæuo exsecrabilique polluitur; sed de via videt loca inter viam & ædes locata.*

CAP. IX.

Bidentes quid significent, & vnde dictæ. Deinde, equitem idipsum significare nonnumquam quod significaretur nomine equi.

BIDENTES hostiæ *quid essent, inquit Auienus, interrogauit quendam de grammaticorum cohorte; & ille* bidentes *oues esse respondit, idcircoque* lanigeras *adiectum vt oues planius demonstrarentur. Esto, inquam, oues* bidentes *dicantur. Sed quæ ratio huius in ouibus epitheti, scire, inquam, volo. Atque ille nihil cunctatus, Oues, inquit,* bidentes *dictæ sunt, quod duos tantum dentes habeant. tunc ego: Vbi terrarum, quæso te, inquam, duos solos per naturam dentes habere oues aliquando vidisti? ostentum enim hoc est & factis piaculis procurandum. tum ille permotus mihi & irritatus, Quære, inquit, ea, quæ a grammatico quærenda sunt. nam de ouium dentibus opiliones percunctator. Facetias nebulonis hominis risi, & reliqui. sed te percunctor quasi ipsius verborum naturæ conscium. tum Seruius: De numero dentium quem ille opinatus est reprehendendus à me non est, cum ipse iam riseris. verum procurandum mihi est, ne illud obrepat, quod* bidentes *epitheton sit ouium; cum Pomponius egregius*

Atellanarum poëta in Gallis transalpinis hoc scripserit:

Mars tibi voueo facturum, si vmquam rediero,
bidente verre.

P. autem Nigidius, in libro quem de extis composuit, bidentes *appellari ait, non oues solas, sed omnes bestias bimas. neque tamen dixit cur ita appellentur, sed in commentariis ad ius pontificium pertinentibus legi:* bidennes *primo dictas,* d, *littera ex superfluo, vt sæpe assolet, interiecta: sic pro,* reire, redire, *dicitur; & pro,* reamare, redamare, *&,* redarguere, *non,* reargue-re. *ad hiatum enim duarum vocalium procurandum interponi solet,* d, *littera. ergo* bidennes *primum dicta sunt quasi* biennes; *& longo vsu loquendi corrupta est vox ex* bidennibus *in* bidentes. *Higinus tamen qui ius pontificium non ignorauit, in quinto librorum quos de Vergilio fecit,* bidentes *appellari scripsit hostias, quæ per ætatem duos dentes altiores haberent: per quos ex minore in maiorem transcendisse constaret ætatem. Iterum quærit Auienus in his versibus,*

Frena Pelethronij Lapithæ gyrosque dedere
Impositi dorso, atq; equitē docuere sub armis
Insultare solo, & gressus glomerare superbos:

cur Vergilius equi officium equiti dederit, nam insultare solo, *&* glomerare gressus, *equi constat esse non equitis. Bene, inquit Seruius, hæc tibi quæstio nata est ex incuria veteris lectionis. nam, quia sæculum nostrum ab Ennio & omni bibliotheca vetere desciuit, multa ignoramus, quæ non laterent si veterum lectio nobis esset familiaris. omnes enim antiqui scriptores vt hominem equo insidentem, ita & equum cum portaret hominem equitem vocauerunt, &* equitare *non hominem tantum sed equum quoque dixerunt. Ennius libro annalium septimo ait;*

Deniq. vi magna quadrupes eques atq; elephāti

Proiiciunt

Proiiciunt sese.

Nunquid dubiũ est quin equitẽ in hoc loco ipsum equũ dixerit, cum addidisset epitheton quadrupes? *sic & equitare, quod verbum è vocabulo equitis inclinatum est, & homo vtens equo & equus sub homine gradiens dicebatur. Lucilius namque vir apprime linguæ Latinæ scius equum equitare dicit hoc versu:*

Nempe hunc currere equum nos atque equitare videmus.

Ergo & apud Maronem, qui antiquæ Latinitatis diligens fuit, ita intelligendum est,

Atque equitem docuere sub armis,

id est, docuerunt equum portantem hominem

Insultare solo, & gressus glomerare superbos.

Subiecit Auienus:

Cum iam trabibus contextus acernis
Staret equus;

Scire vellem in equi fabrica casume an ex industria hoc genus ligni nominauerit, nam licet vnum pro quolibet ligno ponere poëticæ licentiæ sit: solet tamen Vergilius temeritatem licentiæ non amare, sed rationis certæ vim in rerum vel nominum positionibus seruare. Tum Seruius; Non sine ratione Vergilius hoc loco abietem commemorat, item acerem & pinum paulo post; nam fulminata abies interitum Dominæ significabat: Et Troia per faminam periit. Acer autem in tutela stuporis, & viso equo stupuere Troiani, vt;* pars stupet innuptæ donum exitiale Mineruæ. *Pinus quidem in tutela est Matris Deum, sed & fraudium & insidiarum; quia eius poma cadentia per fraudem interimunt, & hic scilicet equus plenus insidiarum est. His à Seruio peroratis statuerunt in crastino Flauianum audire, quoniam Maro in Augurali iure refulsit.*

* Clausula hæc tota restituta de scripto.

AVRELII MACROBII AMBROSII THEODOSII V. C. & inluſtris CONVIVIORVM POSTREMI DIEI, Saturnaliorum.

LIBER SEPTIMVS.

CAP. I.

Quando & quibus de rebus philoſophandum in conuiuio.

PRIMIS *menſis poſt epulas iam remotis & diſcurſum variantibus poculis minutioribus; Prætextatus, Solet, inquit, cibus cum ſumitur tacitos efficere, potus loquaces: at nos & inter pocula ſilemus, tamquam debeat ſeriis vel etiam philoſophicis carere tractatibus tale conuiuium. & Symmachus; Verumne? ita ſentis Vetti, vt philoſophia conuiuiis interſit; & non tamquam cenſoria quædam & plus nimio reuerenda mater familias penetralibus ſuis contineatur; nec miſceat ſe Libero, cui etiam tumultus familiares ſunt; cum ipſa huius ſit verecundiæ vt ſtrepitum non modo verborum ſed ne cogitationum quidem in ſacrarium ſuæ quietis admittat? doc'at nos vel peregrina inſtitutio vel diſciplina à Parthis petita; qui ſolent cum concubinis non cum coniugibus inire conuiuia: tamquam has & in vulgus produci & laſciuire quoque, illas non niſi domi abditas tueri de-*

ceat

ceat tectum pudorem. An ego censeam producendā philosophiā, quo rethorica venire ars & professio popularis erubuit? Isocrates enim Græcus orator, qui verba prius libera sub numeros ire primus coëgit, cum in conuiuio à sodalibus oraretur vt aliquid in medium de eloquētiæ suæ fonte proferret, hac venia deprecatus est: Quæ præsens, inquit, locus & tempus exigit ego non calleo; quæ ego calleo nec loco præsenti sunt apta nec tēpori. Ad hæc Eustathius: Probo, Symmache, propositum tuum, quod philosophiam ea, quam maximam putas, obseruatione veneraris, vt tantum intra suum penetral æstimes adorandam. sed si propter hoc à conuiuiis exulabit; procul hinc facessant & alumnæ eius. honestatem dico & modestiam; nec minus cum sobrietate pietatem. quam enim harū dixerim minus esse venerabilem? ita fit vt ab eiusmodi cœtibus relegatus matronarum talium chorus libertatem conuiuiorum solis concubinis, id est, vitiis & criminibus addicat. Sed absit vt philosophia, quæ in scholis suis solicite tractat de officiis conuiualibus, ipsa conuiuia reformidet; tamquam non possit rebus asserere quæ solet verbis docere; aut nesciat seruare modū cuius in omnibus humanæ vitæ actibus terminos ipsa constituit. Neque enim ita ad mensas inuito philosophiam, vt non se ipsa moderetur; cuius disciplina est rerum omnium moderationem docere. Vt ergo inter te & Vettium velut arbitrali iudicatione componam: aperio quidem philosophiæ tricliniorum fores: sed spondeo sic interfuturam, ne mensuram, notæ sibi ac sectatoribus suis dispensationis excedat. tunc Furius, Quia te vnicum, Eustathi, inquit, sectatorem philosophiæ nostra ætas tulit, oratus sis vt modum dispensationis, quam das ei conuiuanti, nobis ipse patefacias. & Eustathius: Primum hanc eam scio seruaturam, vt secum æstimet præsentium ingenia conuiuarum: &, si plures peritos vel saltem

amatores sui in conuiuij societate repererit, sermonem de se patietur agitari. quia, velut paucæ litteræ mutæ dispersæ inter multas vocales in societatem vocis facile mansuescunt, ita rariores imperiti gaudentes consortio peritorum aut consonant si qua possunt, aut rerum talium capiuntur auditu. si vero plures ab institutione disciplinæ huius alieni sint; prudentibus, qui pauciores intereruut, sanciet dissimulationem sui; & patietur loquacitatē maiori parti amicioreē sociare: me rara nobilitas a plebe tumultuosiore turbetur. & hæc vna est de philosophiæ virtutibus; quia, cū orator non aliter nisi orando probetur, philosophus non minus tacendo pro tēpore quā loquendo philosophatur. sic ergo pauci qui aderunt doctiores in consensum rudis consortij, salua & intra se quiescente veri notione, migrabunt, vt omnis discordiæ suspicio faceſſat. Nec mirum si doctus faciet, quod fecit quondam Pisistratus Athenarum tyrannus. qui, cum filiis suis rectum dando consilium non obtinuisset assensum, atque ideo esset in simultate cum liberis, vbi hoc æmulis causam fuisse gaudij comperit, ex illa discordia sperantibus in domo regnantis nasci posse nouitatem: vniuersitate ciuium conuocata, ait succensuisse quidem se filiis non acquiescentibus patriæ voluntati; sed hoc sibi postea visum paternæ aptius esse pietati, vt in sententiam liberorum ipse concederet: foret igitur ciuitas sobolem regis cum patre concordem. hoc commento spem detraxit insidiantibus regnantis quieti. Ita in omni vitæ genere præcipueque in lætitia conuiuali omne quod videtur absonum in vnam concordiam soni salua innocentia redigendum est. Sic Agathonis conuiuium, quia Socrates, Phædros, Pausanias & Erisymmachos habuit, sic & cœna, quam Callias doctissimus dedit, Charmadam dico Antisthenen & Hermogenen ceteroſque his simules, verbum nullum nisi philosophum sensit. at

vero

vero Alcinoi & Didonis mensa, quasi solis apta deliciis, habuit hac Iopam, illa Demodocum cithara canentes. nec deerant apud Alcinoum saltatores viri, & apud Didonem Bitias sic hauriens merum, vt se totum superflua eius effusione prolueret. Nonne, si quis aut inter Phœacas aut apud Pœnos sermones de sapientia erutos conuiuialibus fabulis miscuisset, & gratiã illis cœtibus aptam perderet & in risum plane iustum moueret? Ergo prima eius obseruatio erit æstimare conuiuas. Deinde, vbi sibi locum patere viderit, non de ipsis profunditatis suæ secretis inter pocula loquetur, nec nodosas & anxias sed vtiles quidem faciles tamen quæstiones mouebit. nam sicut inter illos, qui exercitii genus habent in mediis saltare conuiuiis, si quis vt se amplius exerceat vel ad cursum vel ad pugilatum sodales lacessiuerit, quasi ineptus relegabitur ab alacritate consortij; sic apud mensam, quando licet, aptis philosophandum est: vt crateri liquoris ad lætitiam nati adhibeatur non modo nympharum sed Musarum quoque admixtione temperies. nam sicut fateri necesse est, in omni conuentu aut tacendum est aut loquendum; quæramus silentiumne conuiuiis an & opportunus sermo conueniat. Nam si, apud Athenas Atticas Areopagitæ tacentes iudicant, ita inter epulas oportet semper sileri: non est vltra quærendum inter mensas philosophandum nec ne sit. Si vero non erunt muta conuiuia: cur, vbi sermo permittitur, honestus sermo prohibetur? maxime cum non minus quam dulcedo vini hilarent verba conuiuium. nam, si Homeri latentem prudentiam scruteris altius, delenimentum illud quod Helena vino miscuit:

Νηπενθές τ', ἄχολόν τε, κακῶν ὀπίλλυδον ἁπάντων,

non herba fuit, non ex India succus, sed narrandi opportunitas quæ hospitem mœroris oblitum flexit ad gaudiũ. Vlyssis enim præclara facinora filio præsente narrabat,

Quod

Οἷον ἡ τὸ δ' ἔριξε ἡ ἔτλη καρτερὸς αἰήρ.

Ergo paternam gloriam & singula eius fortia facta digerendo animum filii fecit alacriorem; & ita credita est contra mœrorem vino remedium miscuisse. Quid hoc, inquit, ad philosophiam? immo nihil tam cognatum sapientiæ quam locis & temporibus aptare sermones, personarum quæ aderunt æstimatione in medium vocata. alios enim relata incitabant exempla virtutum, alios beneficiorum, nonnullos modestiæ; vt qui aliter agebant sæpe auditis talibus ad emendationem venirent. Sic autem vitiis irretitos, si & hoc in conuiuiis exegerit loquendi ordo, feriet philosophia non sentientes, vt Liber pater thyrso ferit per obliquationem circumfusæ hederæ latentem mucronem: quia non ita profitebitur in conuiuio censorem vt palam vitia castiget. Ceterum his obnoxij repugnabunt: & talis erit conuiuij tumultus, vt sub huiusmodi inuitati videantur edicto;

Quod superest, læti bene gestis corpora rebus
Procurate viri, & pugnam sperate parati.

aut vt Homerus breuius & expressius dixit;

Νῦν δ' ἔρχεσ' ὅτε δεῖπνον, ἵνα ξωκάγωμεν ἄρηα.

Ergo si opportunitas necessaria reprehensionis emerserit, sic à philosopho proficiscetur, vt & tecta & efficax sit. quid mirum, si feriet sapiens, vt dixi, non sentientes, cum interdum sic reprehendat, vt reprehensus hilaretur? nec tantum fabulis suis sed interrogationibus quoque vim philosophiæ nihil ineptum loquentis ostendet. Hanc ergo nullus honestus actus locusve, cœtus nullus excludat; quæ ita se aptat, vt vbique sic appareat necessaria, tanquam abesse illam nefas fuerit.

CAP.

CAP. II.

De quibus libenter quisque interrogetur.

ET *Auienus : Nouas mihi duas disciplinas videris inducere interrogandi & reprehendēdi, vt alacritas vtrimque his, ad quos sermo est, excitetur : cum dolor semper reprehensionem vel instam sequatur. vnde hac, quæ leuiter attigisti, fac quæso enarrando planiora. Primum, inquit Eustathius, hoc teneas volo, non de ea me reprehensione dixisse quæ speciem accusationis habet, sed quæ vituperationis instar est. hoc Graci scomma vocant non minus quidem amarum quam accusatio, si importune proferatur : sed à sapiente proferetur vt dulcedine quoque non careat. Et, vt prius tibi de interrogatione respondeam, qui vult amœnus esse consultor ea interrogat quæ sunt interrogato facilia responsu, & quæ scit illum sedula exercitatione didicisse. gaudet enim quisquis prouocatur ad doctrinam suam in medium proferēdam: quia nemo vult latere quod didicit ; maxime si scientia quam labore quæsiuit cum paucis illi familiaris & plurimis sit incognita, vt de astronomia vel dialectica ceterisque similibus. tunc enim videntur consequi fructum laboris, cum adipiscuntur occasionem publicandi quæ didicerant sine ostentationis nota; qua caret qui non ingerit sed inuitatur vt proferat. contra magnæ amaritudinis est si coram multis aliquem interroges, quod non optima scientia quæsiuit. cogitur enim aut negare se scire (quod extremum verecundia damnum putant) aut respondere temere, & fortuito se euentui veri falsiue committere. vnde sæpe nascitur inscitiæ proditio: & omne hoc infortunium pudoris sui imputat consulenti. necnon & qui obierunt maria & terras gaudent cum de ignoto multis vel terrarum*

situ

situ vel sinu maris interrogantur; libenterq; respondent & describunt modo verbis modo radio loca; glorioſum putantes quæ ipſi viderint aliorum oculis obiicere. quid duces vel milites? quam fortiter à ſe facta ſemper dicturiunt & tamen tacent arrogantiæ metu? nonne hi ſi vt hæc referant inuitentur mercedem ſibi laboris æſtimant perſolutam, remunerationem putantes inter volentes narrare quæ fecerint? Adeo autem id genus narrationum habet quendam gloriæ ſaporem, vt ſi inuidi vel æmuli forte præſentes ſint, tales interrogationes obſtrependo diſcutiant, & alias inſerendo fabulas prohibeant illa narrari quæ ſolent narranti laudem creare. Pericula quoque præterita vel ærumnas penitus abſolutas qui euaſit, vt referat gratiſſime prouocatur. nam qui adhuc in ipſis vel paululum detinetur, horret admonitionem & formidat relatum. Id adeo Euripides expreſſit,

Ὡς ἡδύ τι σωθέντα μεμνῆσθαι πόνων.

adiecit enim σωθέντα vt oſtenderet poſt finem malorum gratiam relationis incipere. & poëta veſter adiiciendo, olim, *quid niſi poſt emenſa infortunia futuro tempore juuare dicit memoriam ſedati laboris?*

Forſan & hæc olim meminiſſe juuabit.

Nec negauerim eſſe malorum genera, quæ non vult qui pertulit vel transacta meminiſſe: nec minus interrogatus offenditur, quam cum in ipſis malis fuit, vt qui carnifices expertus eſt & tormenta membrorum; aut qui infauſtas pertulit orbitates: vel cui nota quondam afflicta cenſoria eſt. caue interroges, ne videaris obiicere. illum ſæpe ſi potes ad narrandum prouoca, qui recitando fauorabiliter exceptus eſt, vel qui libere & feliciter legationem peregit, vel qui ab imperatore comiter affabiliterque ſuſceptus eſt, vel ſi quis tota pæne claſſe à piratis occupata ſeu ingenio ſeu viribus ſolus euaſit. quia vix implet deſiderium loquentis rerum talium vel longa

narratio.

narratio. Iuuat, si quem dicere jusseris amici sui repentinam felicitatem, quam sponte non audebat vel dicere vel tacere modo jactantiæ modo malitiæ metu. Qui venatibus gaudet, interrogetur de silvæ ambitu, de ambage lustrorum, de venationis euentu. Religiosus si adest: da illi referendi copiam quibus observationibus meruerit auxilia deorum, quantus illi ceremoniarum fructus. quia & hoc genus religionis existimant numinum beneficia non tacere. adde quia volunt & amicos se numinibus æstimari. si vero & senex præsens est: habes occasionem qua plurimum illi contulisse videaris, si eum interroges vel quæ ad illum omnino non pertinent. est enim huic ætati loquacitas familiaris, hæc sciens Homerus quandam congeriem simul interrogationum Nestori fecit offerri:

Ω Νέστορ Νηλῆϊάδη, σύ δ' ἀληθὲς ἐνίσπες.
Πῶς ἔσαν' Ἀρεί δης ὁ ξυνηΐον Ἀχαιμίων;
Πῆ Μενέλαος ἔλω;
Ἦ ἐν ἄρχῳ ἦεν Ἀχαϊκῷ.

Tot loquendi semina interrogando congessit, vt pruritum senectutis expleret. & Vergilianus Æneas gratum se ad omnia præbens Euandro varias illi narrandi occasiones ministrat. neque enim de vna re aut altera requirit,

sed singula lætus
Exquiritque, auditq; virũ monumenta priorũ.

& Euander consultationibus captus scitis quam multa narrauerit.

CAP. III.

De vario scommatum genere: & quam caute his vtendum inter conuiuas.

HÆc *dicentem fauor omnium excepit. sed mox subiecit Auienus. Vos omnes qui doctorum doctissimi adestis*

adestis orauerim, vt hortatu vestro Eustathius quæ de scommate paulo ante dixerit animetur aperire : omnibusque ad hoc prouocantibus ille contexuit. Præter categoriam quæ φόγος est & præter διαλλὴ quæ delatio est, sunt alia duo apud Græcos nomina, lœdoria & scomma; quibus nec vocabula Latina reperio, nisi forte dicas lœdoriam exprobrationem esse ac directam contumeliam. scomma enim pene dixerim morsum figuratum, quia sæpe fraude vel vrbanitate tegitur, vt aliud sonet aliud intelligas. nec tamen semper ad amaritudinem pergit, sed nonnumquam his in quos iacitur & dulce est. quod genus maxime vel sapiens vel alias vrbanus exercet, præcipue inter mensas & pocula, vbi facilis est ad iracundiam prouocatio. nam sicut in præcipiti stantem vel leuis tactus impellit; ita vino vel infusum, vel aspersum paruus quoq; dolor incitat in furorem. Ergo cautius in conuiuio abstinendum scommate, quod tectam intra se habet iniuriam. tanto enim pressius hærent dicta talia quam directa lœdoria, vt hami anguloſi quam directi mucrones tenacius infiguntur : maxime quia dicta huiusmodi risum præsentibus mouent, quo velut assensus genere confirmatur iniuria. Est autem lœdoria huiusmodi : Oblitusne es quia salsamenta vendebas? *Scomma autem, quod diximus sæpè contumeliam esse celatam, tale est :* Meminimus quando brachio te emungebas. *nam, cum res eadem vtrobique dicta sit; illud tamen lœdoria est quod aperte obiectum exprobratumque est, hoc scomma quod figurate. Octauius, qui natu nobilis videbatur, Ciceroni recitanti ait; Non audio quæ dicis. ille respondit ;* Certe solebas bene foratas habere aures. *hoc eo dictum est, quia Octauius Libys oriundus dicebatur, quibus mos est aurem forare. In eumdem Ciceronem Laberius cum ab eo ad consessum non reciperetur dicentem,* Reciperem te nisi

te nisi anguste sederem : *ait mimus ille mordaciter*; Atquin solebas duabus sellis sedere; *obiiciens tanto viro lubricum fidei. Sed & quod Cicero dixit*; nisi anguste sederem, *scomma fuit in C. Cæsarem; qui in senatum passim tam multos admittebat vt eos quatuordecim gradus capere non possent. Tali ergo genere, quod fœtum contumeliæ est, abstinendum sapiente semper, ceteris in conuiuiis est. Sunt alia scommata minus aspera quasi edentatæ belluæ morsus. vt Tullius in consulem qui vno tantum die consulatum peregit*, Solent, *inquit*, esse flamines diales; modo consules diales habemus. *& in eundem:* Vigilantissimus est consul noster, qui in consulatu suo somnum non vidit. *eidemque exprobranti sibi quod ad eum consulem non veniisset*, Veniebam, *inquit*, sed nox me comprehendit. *Hæc & talia sunt, quæ plus vrbanitatis minus amaritudinis habent: vt sunt & illa de nonnullis corporeis vitiis aut parum aut nihil gignentia doloris: vt si in caluitium cuiusquam dicas vel in nasum seu curuam erectionem seu Socraticam depressionem. hæc enim, quanto minoris infortunii sunt, tanto leuioris doloris. contra oculorum orbitas non sine excitatione commotionis obiicitur. quippe Antigonus rex Theocritum Chium, de quo iurauerat quod ei parsurus esset, occidit propter scomma ab eodem de se dictum. cum enim quasi puniendus ad Antigonum raperetur, solantibus cum amicis ac spem pollicentibus, quod omnimodè clementiam regis experturus esset cum ad oculos eius veniisset: respondit*; Ergo impossibilem mihi dicitis spem salutis. *erat autem Antigonus vno orbatus oculo. & importuna vrbanitas maledicacem luce priuauit. Nec negauerim philosophos quoque incurrisse nonnumquam per indignationem hoc genus scommatis. nam cum regis libertus ad nouas diuitias nuper erectus philosophos ad conuiuium*

congregasset, & irridendo eorum minutulas quæstiones scire se velle dixisset, cur ex nigra & ex alba faba pulmentum vnius coloris edatur: Aridices philosophus indigne ferens, Tu nobis, inquit, absoluas cur & de albis & nigris loris similes maculæ gignantur. Sunt scommata quæ in superficie habent speciem contumeliæ, sed interdum non tangunt audientes, cum eadem si obnoxio dicantur exagitent: vt contra sunt quæ speciem laudis habent, & personam audientis efficiunt contumeliæ plenam. De priore genere prius dicam. L. Quintius prætor de prouincia nuper reuerterat obseruata, quod mireris Domitiani temporibus, prætura maxima castitate. is cum æger assidenti amico diceret frigidas se habere manus; remidens ille ait; Atquin eas de prouincia calidas paulo ante reuocasti. *risit Quintius delectatusque est, quippe alieniissimus à suspicione furtorum. contra si hoc diceretur male sibi conscio & sua furta recolenti, exacerbasset auditum. Critobulum famosæ pulchritudinis adolescentem Socrates cum ad comparationem formæ prouocaret; jocabatur, non irridebat. certe si dicas consummatarum diuitiarum viro,* tibi excito creditores tuos, *aut si nimis casto,* gratæ sunt tibi meretrices, quia continua eas largitate ditasti: *vterque delectabuntur, scientes his dictis suam conscientiam non grauari, sicut contra sunt quæ sub specie laudis exagitant, sicut paulo ante diuisi. nam si timidissimo dixero,* Achilli vel Herculi comparandus es; *aut famosæ iniquitatis viro,* ego te Aristidi in æquitate præpono: *sine dubio verba laudem sonantia ad notam vituperationis suæ vterque tracturus est. Eadem scommata eosdem modo iuuare modo mordere possunt, pro diuersitate præsentium personarum. sunt enim quæ si coram amicis obiiciantur nobis libenter audire possimus. vxore vero seu parentibus vel magistris præsentibus dici*

in

in nos aliquod scomma nolumus; nisi forte tale sit quod illorum censura libentex accipiat. vt si quis adolescentem coram parentibus vel magistris irrideat, quod insanire possit continuis vigiliis lectionibusq, nocturnis; aut vxore præsente, quod stulte faciat vxorium se præbendo nec vllam elegantiam eligendo formarum. hæc enim & in quos dicuntur & præsentes hilaritate perfundunt. Commendat scomma & conditio dicentis si in eadem causa sit: vt si alium de paupertate pauper irrideat, si obscure natum natus obscure. nam Tharsius Amphias, cum ex hortulano potens esset & in amicum quasi degenerem nonnulla dixisset; mox subiecit; Sed & nos de isdem seminibus sumus; *& omnes pariter lætos fecit. Illa vero scommata directa letitia eum in quem dicuntur infundunt; si virum fortē vituperes quasi salutis suæ prodigum & pro aliis mori volentem, aut si obieceris liberali quod res suas profundat minus sibi quam aliis consulendo. Sic & Diogenes Antisthenem Cynicum magistrum suum solebat veluti vituperando laudare.* Ipse me, *aiebat,* mendicum fecit ex diuite, & pro ampla domo in dolio fecit habitare. *Melius autem ista dicebat quam si diceret:* gratus illi sum, quia ipse me philosophum & consummatæ virtutis virum fecit. *Ergo, cum vnum nomen scommatis sit, diuersi in eo continentur effectus. ideo apud Lacedæmonios inter cetera exacta vitæ instituta, hoc quoque exercitii genus à Lycurgo est institutum, vt adolescentes & scommata sine morsu dicere, & ab aliis in se dicta perpeti discerent. ac si quis eorum in indignationem ob tale dictum prolapsus fuisset, vlterius ei in alterum dicere non licebat. Cum ergo videas, mi Auiene (instituenda est enim adolescentia tua quæ ita docilis est vt discenda præcipiat) cum videas, inquam, anceps esse omne scommatum genus; suadeo in conuiuiis, in quibus*

latitia insidiatur ira, ab eiusmodi dictis facessas. & magis quæstiones conuiuales vel proponas vel ipse dissolvas. quod genus veteres ita ludicrum non putarunt, vt & Aristoteles de ipsis aliqua conscripserit, & Plutarchus, & vester Apuleius: nec contemnendum sit, quod tot philosophantium curam meruit.

CAP. IV.

Cibum simplicem præferendum esse multiplici, vt qui sit digestu facilior.

ET *Prætextatus: Hoc quæstionum genus, cum & senilem deceat ætatem, cur soli iuueni suadetur? Quin agite omnes, qui adestis hic, apta conuinio fabulemur; nec de cibatu tantum, sed & siqua de natura corporum, vel alia; præsente maxime Disario nostro, cuius plurimum ad hoc genus quæstionum poterit ars & doctrina conferre: sortiamurque, si videtur, vt per ordinem vnusquisque proponat quam soluendam æstimat quæstionem. Hic assensi omnes Prætextato anteloquium detulerunt, orantes vt, cum ipse cœpisset, ceteris ex filo consultationis eius interrogandi constitueretur exemplum. tum ille, Quæro, inquit, vtrum simplex an multiplex cibus digestu sit facilior: quia multos hunc, nonnullos illum sectantes videmus. & est quidem superba & contumax & veluti sui ostentatrix continentia: contra amœnam se & comem appetentia vult videri. cum ergo vna censoria sit, delicata altera; scire equidem velim quæ seruandæ aptior sit sanitati. Nec longe petendus assertor est, cum Disarius adsit; qui quid conueniat corporibus humanis non minus callet, quam ipsa natura fabricæ huius auctor & nutrix. dicas ergo velim quid de hoc quod quæritur medicinæ ratio persuadeat. Si me, Disarius inquit, aliquis ex plebe imperitorum de hac*

quæstione

quæstione consuluisset: quia plebeia ingenia magis exemplis quam ratione capiuntur, admonuisse illum contentus forem institutionis pecudum: quibus cum simplex & vniformis cibus sit, multo saniores sunt corporibus humanis; & inter ipsas illæ morbis implicantur, quibus vt altiles fiant offæ compositæ & quibusdam condimentis variæ farciuntur. nec dubitaret post hæc; cum aduertisset animalibus simplici cibo vtentibus familiarem sanitatem, agrescere autem inter illa quæ saginam compositæ varietate patiuntur. quia constat id genus alimoniæ non magis copia quam varietate crudescere. fortasse illum attentiorem exemplo altero fecissem, vt consideraret nullum vmquam fuisse medicorum circa curas agrescentium tam audaciæ negligentiæ vt febrienti varium & non simplicem cibum daret. adeo constat quam facilis digestu sit vniformis alimonia, vt ei vel cum infirma est natura sufficiat. nec tertium defuisset exemplum, ita esse vitandam ciborum varietatem, vt varia solent vina vitari. quis enim ambigat eum qui diuerso vino vtitur in repentinam ruere ebrietatem, nec dum hoc potus copia postulante? tecum autem, Vetti, cui soli perfectionem disciplinarum omnium contigit obtinere, non tam exemplis quam ratione tractandum est, quæ & me tacente clam te esse non poterat. Cruditates eueniunt aut qualitate succi in quem cibus vertitur si non sit aptus humori qui corpus obtinuit, aut ipsius cibi multitudine non sufficiente natura ad omnia quæ congesta sunt concoquenda. ac primum de succi qualitate videamus. Qui simplicem cibum sumit, facile quo succo corpus eius vel iuuetur vel grauetur vsu docente cognoscit. nec enim ambigit cuius cibi qualitate possessus sit, cum vnum sumpserit. & ita fit vt noxa, cuius causa deprehensa sit, facile vitetur. qui autem multiplici cibo alitur, diuersas patitur qualitates ex di-

uersitate succorum: nec concordant humores ex materiæ varietate nascentes, nec efficiunt liquidum purumve sanguinem in quem jecoris ministerio vertuntur, & in venas cum tumultu suo transeunt, hinc morborum scatuvigo, qui ex repugnantium sibi humorum discordia nascuntur. Deinde quia non omnium quæ esui sunt una natura est, non omnia simul coquuntur; sed alia celerius, tardius alia: & ita fit vt digestionum sequentium ordo turbetur. neque enim cibi quem sumimus vna digestio est: sed vt corpus nutriat quatuor patitur digestiones. quarum vnam omnes vel ipsi quoque hebetes sentiunt; aliàs occultior ratio deprehendit. quod vt omnibus liqueat, paulo altius mihi causa repetenda est. Quatuor sunt in nobis virtutes, quæ administrandam alimoniam receperunt, quarum vna dicitur καθεκτικὴ, quæ deorsum trahit cibaria confecta mandibulis. quid enim tam crassam materiam per faucium angusta fulciret, nisi eam vis naturæ occultior hauriret? hausta vero vt non continuo lapsu per omne corpus succedentibus sibi foraminibus peruium ad imum vsque descendant, & talia qualia accepta sunt egerantur, sed salutare officium digestionis exspectent, secundæ hoc cura virtutis est; quam Græci, quia retentatrix est, vocant κατεκτικὴν. Tertia, quia cibum in aliud ex alio mutat, vocatur ἀλλοιωτικὴ. Huic obsequuntur omnes; quia ipsa digestionibus curat. ventris enim duo sunt orificia. quorum superius erectum recipit deuorata & in fœlicè ventris recondit. hic est stomachus, qui paterfamilias dici meruit, quasi omne animal solus gubernans. nã, si ægrescat, vita in ancipiti est, titubante alimoniæ meatu; cui natura tanquam rationis capaci velle ac nolle contribuit. inferius vero demissum intestinis adiacentibus inseritur, & inde via est egerendis. Ergo in ventre fit prima digestio, virtute ἀλλοιωτικῇ in succũ vertente quicquid acceptum est.

est. cujus fæx retrimenta sunt, quæ per intestina inferiore orificio tradente labuntur: & officio quartæ virtutis, cui ἀποκριτικὴ nomen est, procuratur egestio. Ergo, postquam in succum cibus reformatur, hic iam jecoris cura succedit. est autem jecur concretus sanguis. & ideo habet natiuum calorem quod confectum succum vertit in sanguinem. & sicut cibum in succum verti prima est, ita succum transire in sanguinem secunda digestio est. hunc calor jecoris administratum per venarum fistulas in sua quæque membra dispergit, parte quæ ex digestis frigidissima est in lienem refusa. qui, vt jecur caloris, ita ipse frigoris domicilium est. nam ideo omnes dextera partes validiores sunt, & debiliores sinistræ; quia has regit calor visceris sui, illæ contagione frigoris sinistra obtinentis hebetantur. in venis autem & arteriis quæ sunt receptacula sanguinis & spiritus, tertia fit digestio. nam acceptum sanguinem quodammodo defæcant; & quod in eo aquosum est, venæ in vesicam refundunt: liquidum vero puriusque & altilem sanguinem singulis totius corporis membris ministrant. & ita fit vt, cum cibum solus venter accipiat, alimonia eius dispersa per vniuersos membrorum meatus, ossa quoque & medullas & vngues nutriat & capillos. & hæc est quarta digestio quæ in singulis membris fit, dum quod vnicuique membro datum est ipsi membro fit nutrimentum. nec tamen huic totiens defæcato retrimenta sua desunt; quæ, cum membra omnia in sua sunt sanitate, per occultos euanescunt meatus. si qua vero pars corporis ægrescat; in ipsam quasi infirmiorem vltima illa quæ diximus retrimenta labuntur. & hinc nascuntur morborum causæ quæ ῥεύματα medicis vocare mos est. si enim fuerit vltimi succi iusto vberior multitudo: hanc à se repellit pars corporis illa quæ sanior est, & sine dubio labitur in infirmam, quæ vires non habet repellendi. vnde alieni

receptio distendit locum in quem ceciderit; & hinc creantur dolores. Hæc est ergo triplex causa vel podagræ vel cuiuslibet morbi; multitudo humoris, fortitudo membri à se repellentis, & recipientis infirmitas. Cum igitur asseruerimus quatuor in corpore fieri digestiones quarum altera pendet ex altera, & si præcedens fuerit impedita nullus sit sequentis effectus: recurramus animo ad illam primam digestionem quæ in ventre conficitur, & inuenietur quid impedimenti ex multiformi nascatur alimonia. diuersorum enim ciborum diuersa natura est: & sunt qui celerius, sunt qui tardius digeruntur. Cum ergo prima digestio vertit in succum, quia non simul accepta omnia vertuntur, quod prius versum est dum alia tardius vertuntur acescit: & hoc sæpe etiam eructando sentimus. Alia quoque quibus tarda digestio est, velut ligna humida quæ vrgente igne fumum de se creant: sic & illa imminente igne naturæ fumant dum tardius concoquuntur. siquidem nec hoc sensum eructantis euadit. cibus autem simplex non habet controuersam moram, dum simul in simplicem succum vertitur: nec digestio vlla turbatur, dum omnes sibi stata momentorum dimensione succedunt. Siquis autem (quia nihil impatientius imperitia) rationes has dedignetur audire, æstimans non impediri digestionem, nisi sola ciborum multitudine, nec velit de qualitate tractare: hic quoque multiformis alimonia deprehenditur causa morborum. nam pulmentorum varietas recipit varia condimenta, quibus gula vltra quam naturæ necesse est lacessitur: & fit inde congeries, dum pruritu desiderii amplius vel certe de singulis parua libantur: hinc Socrates suadere solitus erat illos cibos potusve vitandos, qui vltra sitim famemve sedandam producunt appetentiam. denique vel propter hoc edendi varietas repudietur quia plena est voluptatis; à qua seriis & studiosis

cauendum

cauendum est. quid enim tam contrarium quam virtus & voluptas? Sed modum disputationi facio, ne videar hoc ipsum in quo sumus, licet sobrium sit, tamen quia varium est, accusare conuiuium.

CAP. V.

Contra, cibum multiplicem aptiorem esse quam sit simplex.

HÆc cùm Prætextato & ceteris prona assensione placuissent: Euangelus exclamauit, Nihil tam indignum toleratu, quam quod aures nostras gratia linguæ captiuas tenet, & verborum rotunditati assentire cogimur circumuenti volubilitate sermonis, qui ad extorquendam fidem agit in audientes tyrannum. & quia his loquendi labyrinthis impares nos fatemur; age, Vetti, hortemur Eustathium vt, recepta contraria disputatione, quicquid pro vario cibo dici potest velit communicare nobiscum. vt suis telis lingua violenta succumbat, & Græcus Græco eripiat hunc plausum, tanquam cornix cornici oculos effodiat. & Symmachus: Rem iucundam, Euangele, amarius postulasti. audire enim contra tam copiosè & eleganter inuenta, res est quæ habeat vtilem voluptatem, sed non tanquam ingeniis insidiantes & glorioſis tractatibus inuidentes hoc debemus expetere. nec abnego potuisse me quoque tanquam palinodiam canere. est enim rhetorica prolusio communes locos in vtramuis partem inuentorum alternatione tractare. Sed quia facilius Græcorum inuentionibus à Græcis forte aliis relata respondent; te, Eustathi, oramus omnes vt sensa & inuenta Disarii contrariis repellendo in integrum restituas exauctoratum conuiuiorum lepôrem. Ille diu hoc à se officium deprecatus, vbi tot impellentium procerum quibus obuiandum non erat, hor-

tatui succubuit. Bellum, inquit, duobus mihi amicissimis cogor indicere, Disario & continentiæ: sed ab auctoritate vestra tanquam ab edicto prætoris impetrata venia gulæ patronum, quia necesse est, profitebor. In primo specioſis magis quam veris, vt docebitur, exemplis pæne nos Disarii nostri cepit ingenium. ait enim pecudes vti simplici cibo & ideo expugnari difficilius earum quam hominum sanitatem, sed vtrumque falsum probabo. nam neque simplex est animalibus mutis alimonia; nec ab illis quam a nobis morbi remotiores. testatur vnum varietas pratorum quæ depascuntur, quibus herbæ sunt amaræ pariter & dulces, aliæ succum calidum aliæ frigidum nutrientes: vt nulla culina possit tam diuersa condire quam in herbis natura variauit. Notus est omnibus Enpolis inter elegantes habendus veteris comœdiæ poëtas. is in fabula, quæ inscribitur Æges, inducit capras de cibi sui copia in hæc se verba jactantes:

Βοσκόμεθ' ὕλης ἀπὸ παντοδαπῆς, ἐλάτης,
Πρίνου κομάρυ τε, πόρθας ἀπαλὰς ἀμπελώνου.
Καὶ πρὸς τύπτιζιν ἔστ' ἄλλ' οἷον κυτίζ' τ' ἡδὲ
Φάζιον ἀοίδη, ᾗ σμίλακα ἢ πλυόφυλλον.
Κότινον, χίτον, μαλίαν, πύκλω, ἀλίαν, δρυῶν, κισσὸν, ἐρίκλω.
Πρόμαλον, ῥάμνον, φλόμον, αἰθιοπικὸν, κιττὸν,
Φηγὼ, θύμα, θύμβραν.

Videtur ne vobis ciborum ista simplicitas, vbi tot enumerantur vel arbusta vel frutices, non minus succo diuersa quam nomine? Quod autem non facilius morbis homines quam pecudes occupentur Homero teste contentus sum, qui pestilentiam refert à pecudibus inchoatam: quando morbus, antequam in homines posset irripere, facilius captis pecoribus incubuit. Sed & quanta sit multis animalibus infirmitas, vitæ breuitas indicio est. quod enim eorum quibus notitia nobis in vsu est potest annos hominis æquare? nisi recurras forte ad ea quæ de cornis

cornis atque cornicibus fabulosa dicuntur. quos tamen videmus omnibus inhiare cadaueribus, vniuersisque seminibus insidiari, fructus arborum persequi. nam non minus edacitatis habent, quam de longaeuitate eorū opinio fabulatur. Secundum si bene recordor exemplum est solere medicos aegris simplicē cibum offerre non varium: cum hunc offeratis, vt opinor, non quasi digestu facilioremsed quasi minus appetendum; vt horrore vniformis alimoniae edendi desiderium langueſceret, quasi multis concoquendis per infirmitatem non sufficiente natura. ideo, siquis aegrescentium vel de ipso simplici amplius appetat, subducitis adhuc desideranti. ideo vobis commento tali non qualitas sed modus quaeritur. Quod autem in edendo sicut in potando suades varia vitari; habet latentis captionis insidias: quia nomine similitudinis coloratur. ceterum longe alia potus alia ciborum ratio est. quis enim vmquam edendo plurimum mente sauciatus est; quod in bibendo contingit? fartus cibo stomachum vel ventrem grauatur: infusus vino fit similis insano. opinor, quia crassitudo cibi vno in loco permanens exspectat administrationem digestionis, & tunc demum membris sensim confectus illabitur; potus vt natura leuior mox altum petit, & cerebrum, quod in vertice locatum est ferit fumi calentis aspergine. & ideo varia vina vitantur, ne res quae ad possidendum caput repentina est, calore tam diuerso quam subito consilii sedem sauciet. quod aeque in cibi varietate metuendum nulla similitudo, ratio nulla persuadet. In illa vero disputatione, qua digestionum ordinem sermone luculento & vario digessisti, illa omnia quae de natura humani corporis dicta sunt, & nihil nocent propositae quaestioni & eloquenter dicta nō abnego. illi soli nō assentior, quod suecos varios de ciborum varietate confectos dicis contrarios esse corporibus; cū corpora ipsa de cōtrariis qualitatibus

tatibus fabricata sint. ex calido enim & frigido, de sicco & humido constamus. cibus vero simplex succum de se vnius qualitatis emittit. scimus autem similibus similia nutriri. dic quaeso vnde tres aliae qualitates corporis nutriantur? singula autem ad se similitudinem sui rapere, testis est Empedocles, qui ait:

Ὡς γλυκὺ μὲν γλυκὺ μάρπτε, πικρὸν δ' ἔπι πικρὸν ὄρουσεν,
Ὀξὺ δ' ἐπ' ὀξὺ ἔβη, θερμὸν δ' ἐπὶ χεύετο θερμῷ.

te autem sape audio Hippocratis tui verba cum admiratione referentem: εἰ ἓν ὧδε ἀνθρωπος, οὐκ ἂν ὅλως ἀλγέοι· ἀλγεῖ δ' ἐκ πολλῶν ὄν. *Ergo si homo non vnum, nutriendus est non ex vno. nam & deus omnium fabricator aërem quo circumfundimur & cuius spiramus hausto non simplicem habere voluit qualitatem vt aut frigidus sit semper aut caleat, sed nec continuae siccitati nec perpetuo eum addixit humori; quia vna nos non poterat qualitate nutrire de permixtu quatuor fabricatos. ver ergo calidum fecit & humectum; sicca est aestas & calida; autumnus siccus & frigidus; hyems humida pariter & frigida est. Sic & elementa quae sunt nostra principia ex diuersitatibus & ipsa constant & nos nutriunt. est enim ignis calidus & siccus; aër humectus & calidus; aqua similiter humecta sed frigida; at terra frigida pariter & sicca. cur ergo nos ad vniformem cibum redigis, cum nihil nec in nobis nec circa nos nec in his de quibus sumus vniforme sit? Quod autem acescere vel nonnumquam fumare in stomacho cibum, vis assignare varietati: vt credamus, pronuncies oportet, aut semper eum qui vario cibo vtitur haec pati, aut numquam illum pati qui simplicem sumit. si vero & qui mensa fruitur copiosa hoc vitium sape non sentit, & qui se vno cibo afficit sape sustinet quod accusas: cur hoc varietati & non modo edacitatis assignas? nam & de simplici auidus noxam patitur cruditatis; & in vario moderatus*

digestionis

digestionis commodo fruitur. At, inquies, ipsa immoderatio ex ciborum varietate nascitur, titillante gula & ad sumenda plura quam necesse est prouocante. Rursus ad ea, quæ iam dixi, reuoluor; cruditates de modo non de qualitate prouenire. modum vero seruat, qui sui potens est & in mensa Sicula vel Asiana: excedit impatiens, etsi solis olivis aut holere vescatur. & tam ille copiosus, si moderationem tenuit, sanitatis compos est; quā insanus sit ille, cui merus sal cibus est, si hoc ipsum voraciter inuaserit. Postremo, si in his quæ sumimus varietatem noxiam putas, cur potionum remedia quæ per os humanis visceribus infunditis ex tam contrariis ac sibi repugnantibus mixta componitis? succo papaueris admiscetis euforbium; mandragoram aliasque herbas conclamati frigoris pipere temperatis: sed nec monstrosis carnibus abstinetis, inferentes poculis testiculos Castorum & venenata corpora viperarum; quibus admiscetis quicquid nutrit India, quicquid deuehitur herbarum quibus Creta generosa est. Cum ergo ad custodiam vitæ hoc faciant remedia quod cibus (si quidem illa eam reuocent, iste contineat) cur illis prouidere varietatem laboras, istum squalori vniformitatis addicis? Post omnia in voluptatem censura cothurnati sermonis inuectus es: tanquam voluptas virtuti semper inimica sit, & non cum in luxum spreta mediocritate prolapsa est. quid enim agit ipse seruus non edendo nisi cogente fame nec potando præter sitim, nisi vt de vtroque capiat voluptatem? ergo voluptas non mox nomine ipso infamis est; sed fit modo vtendi vel honesta vel arguenda. Parum est si excusata sit & non etiam laudetur voluptas, nam cibus qui cum voluptate sumitur desiderio tractus in ventrem reconditur patula exspectatione rapientem; &, dum animose fruitur, mox eum concoquit. quod non ex æquo cibis euenit, quos nulla sui dulcedo commendat.

mendat. quid ergo accusas varietatem quasi gulæ irritamentum, cum salus sit hominis vigere appetentia? qua deficiente languescit & periculo sit propior. nam sicut in mari gubernatores vento suo, etiam si nimius sit, contrahendo in minorem modum vela præteruolant, & flatum cum maior est coërcent, sopitum vero excitare non possunt: ita & appetentia cum titillatur & crescit rationis gubernaculo temperatur; si semel ceciderit, animal exstinguitur. Si ergo cibo viuimus, & cibum appetentia sola commendat: elaborandum nobis est commento varietatis vt hæc semper prouocetur; cum præsto sit ratio qua intra moderationis suæ terminos temperetur. Memineritis tamen lepido me conuiuio adesse non anxio. nec sic admitto varietatem, vt luxum probem; vbi quæruntur æstiuæ niues & hibernæ rosæ; & dum magis ostentui quam vsui seruitur, siluarum secretum omne lustratur, & peregrina maria solicitantur. ita enim fit vt, etiam si sanitatem sumentium mediocritas obseruata non sauciet, ipse tamen luxus morum sit agritudo. His fauorabiliter exceptis Disarius, Obsecutus es, inquit, Eustathi dialecticæ, ego medicinæ. qui volet eligere sequenda, vsum consulat: & quid sit vtilius sanitati experientia docebit.

* * *

CAP. VI.

Vinum natura frigidum potius videri quam calidū: & cur raro fœminæ, senes cito inebrientur.

POST *hæc Flauianus: Et alios quidem medicos idem dicentes semper audiui vinum inter calida censendum. sed & nunc Eustathius cum causas ebrietatis attingeret prædicabat vini calorem. Mihi autem hoc sæpe mecum reputanti visa est vini natura frigori propior*

quam

quam calori: & in medium profero, quibus ad hoc æstimandum trahor, vt vestrum sit de mea æstimatione iudicium. Vinum, quantum mea fert opinio, sicut natura frigidum est, ita capax vel etiam appetens est caloris cum calidis fuerit admotum. nam & ferrum cum tactu sit frigidum, ψυχρὸν δ' ἔλαι χάλκεον ὁδοῦσιν, si tamen solem pertulerit concalescit; & calor aduena natiuum frigus expellit. hoc vtrum ita esse ratio persuadeat requiramus. Vinum aut potu interioribus conciliatur, aut fotu vt superficiem curet adhibetur. cum infunditur cuti quin frigidum sit nec medici inficias eunt: calidum tamen in interioribus prædicant, cum non tale descendat sed admixtum calidis concalescat. certe respondeant voto cur stomacho in lassitudinem degeneranti ad instaurandas constrictione vires offerant ægrescenti vinum, nisi frigore suo lassata cogeret & colligeret dissoluta? & cum lasso, vt dixi, stomacho nihil adhibeant calidum, ne crescat vlterius lassitudo, à vini potu non prohibent, defectum in robur hac curatione mutantes. Dabo aliud indicium accidentis vino quam ingeniti caloris. nam, si quis aconitum nesciens hauserit, non nego haustu eum meri plurimi solere curari. infusũ enim visceribus trahit ad se calorem, & veneno frigido quasi calidum iam repugnat. si vero aconitum ipsum cum vino tritum potui datum sit: haurientem nulla curatio à morte defendit. Tunc enim vinũ natura frigidum admixtione sui frigus auxit veneni, nec in interioribus iam calescit; quia non liberum sed admixtum alii, imo in aliud versum, descendit in viscera. sed & sudore nimio vel laxato ventre defessis vinum ingerunt, vt in vtroque morbo constringat meatus. Insomnem medici frigidis oblinunt, modo papaueris succo modo mandragora vel similibus; in quibus est & vinum. nam vino somnus reduci solet. quod non nisi ingeniti frigoris testimonium est.

deinde

deinde omnia calida Venerem prouocant & semen excitant & generationi fauent. hausto autem mero plurimo fiunt viri ad coitum pigriores. sed nec idoneum conceptioni ferunt; quia vini nimietas vt frigidi facit semen exile vel debile. Hoc vero vel manifestissimam aestimationis meae habet assertionem, quod quaecunque nimium algentibus, eadem contingunt ebriis. fiunt enim tremuli, graues, pallidi, & saltu tumultuantes spiritus artus suos & membra quatiuntur. idem corporis torpor ambobus; eadem linguae titubatio. multis autem & morbus ille quem πεῴλυσιν Graci vocant sic nimio vino vt multo algore contingit. Respicite etiam quae genera curationis adhibeantur ebriis. nonne cubare sub multis operimentis iubentur, vt exstinctus calor refoueatur? non & ad calida lauacra ducuntur? non illis vnctionum tepore calor corporis excitatur? Postremo qui fiunt crebro ebrii cito senescunt. alii ante tempus competentis aetatis vel caluitio vel canicie insigniuntur. quae non nisi inopia caloris eueniunt. quid aceto frigidius, quod culpatum vinum est? solum enim hoc ex omnibus humoribus crescentem flammam violenter exstinguit; dum per frigus suum calorem vincit elementi. nec hoc praetereo quod ex fructibus arborum illi sunt frigidiores, quorum succus imitatur vini saporem: vt mala seu simplicia seu granata vel cytonia, quae cotonia vocat Cato. Hae ideo dixerim, quod me sape mouit & exercuit mecum disputantem: quia in medium proferre volui quid de vino aestimauerim sentiendum. Ceterum consultationem mihi debitam non omitto. te enim Disari conuenio vt quod quaerendum mihi occurrit absoluas. Legisse apud philosophum Graecum memini (ni fallor, ille Aristoteles fuit in libro quem de ebrietate composuit,) mulieres raro in ebrietatem cadere, crebro senes. nec causam vel huius frequentiae vel illius raritatis adiecit. Et quia ad

naturam

naturam corporum tota hæc quæstio pertinet, quam nosse & industriæ tuæ & professionis officium est, volo te causas rei, quam ille sententiæ loco dixit, si tamen philosopho assentiris, aperire. tum ille: Recte & hoc Aristoteles; vt cetera. nec possum non assentiri viro, cuius inuentis nec ipsa natura dissentit. Mulieres, inquit, raro ebriantur, crebro senes. rationis plena gemina ista sententia: & altera pendet ex altera. nam, cum didicerimus quid mulieres ab ebrietate defendat, jam tenemus quid senes ad hoc frequenter impellat. contrariam enim sortita naturam sunt muliebre corpus & corpus senile. mulier humectissimo est corpore. docet hoc & lenitas cutis & splendor: docent præcipue assiduæ purgationes superfluo exonerantes corpus humore. cum ergo epotum vinum in tam largum ceciderit humorem, vim suam perdit & fit dilutius, nec facile cerebri sedem ferit fortitudine eius exstincta. sed & hæc ratio iuuat sententiæ veritatem, quod muliebre corpus crebris purgationibus deputatum pluribus consertum est foraminibus, vt pateat in meatus & vias præbeat humori in egestionis exitum confluenti. per hæc foramina vapor vini celeriter euanescit. contra senibus siccum corpus est. quod probat asperitas & squalor cutis. vnde & hæc ætas ad fletum fit difficilior; quod est indicium siccitatis. intra hos vinum nec patitur contrarietatem repugnantis humoris, & integra vi sua adhæret corpori arido; & mox loca tenet, quæ sapere homini ministrant. dura quoque esse senum corpora nulla dubitatio est. & ideo etiam ipsi naturales meatus in membris durioribus obseruantur: & hausto vino exhalatio nulla contingit; sed totum ad ipsam sedem mentis ascendit. hinc fit vt & sani senes malis ebriorum laborent, tremore membrorum, linguæ titubantia, abundantia loquendi, iracundiæ concitatione: quibus tam subiacent iuuenes ebrii quam

senes sobrij. Si ergo leuem pertulerint impulsum vini, non accipiunt hæc mala sed incitant; quibus ætatis ratione iam capti sunt.

Cap. VII.

Fœminis frigidiorne sit natura quam viris, an calidior. Et cur mustum non inebriet.

PROBATA *omnibus Disarii disputatione, subiecit Symmachus: Vt spectata est tota ratio, quam de muliebris ebrietatis raritate Disarius inuenit; ita vnum ab eo prætermissum est; nimio frigore, quod in earum corpore est, frigescere haustum vinum, & ita debilitari, vt vis eius quæ elanguit nullum calorem possit de quo nascitur ebrietas excitare. ad hæc Horus: Tu vero Symmache frustra opinaris frigidam esse mulierum naturam; quam ego calidiorem virili, si tibi volenti erit, facile probabo. Humor naturalis in corpore, quando ætas transit pueritiam; fit durior, & acuitur in pilos. ideo tunc & pubes & genæ & aliæ partes corporis vestiuntur. sed in muliebri corpore hunc humorem calore siccante fit inopia pilorum, & ideo in corpore sexus huius manet continuus splendor & leuitas. Est & hoc in illis indicium caloris; abundantia sanguinis, cuius natura feruor est, qui, ne vrat corpus si insidat, crebra purgatione subtrahitur. quis ergo dicat frigidas, quas nemo potest negare plenas caloris; quia sanguinis plenæ sunt? deinde, licet vrendi corpora defunctorum vsus nostro sæculo nullus sit, lectio tamen docet eo tempore quo igni dari honor mortuis habebatur, siquando vsu venisset vt plura corpora simul incenderentur, solitos fuisse funerum ministros denis virorum corporibus adiicere singula muliebria. & vnius adiutu, quasi natura flamei & ideo celeriter ardentis, cetera flagrabant. Ita nec veteribus*

calor mulierum habebatur incognitus. Nec hoc tacebo; quod, cum calor semper generationis causa sit, feminæ ideo celerius quam pueri fiunt idoneæ ad generandum, quia calent amplius. nam & secundum iura publica duodecimus annus in femina & quartusdecimus in puero definit pubertatis ætatem. quid plura? nonne videmus mulieres, quando nimium frigus est, mediocri veste contentas nec ita operimentis plurimis inuolutas vt viri solent, scilicet naturali calore contra frigus quod aër ingerit repugnante? Ad hæc renidens Symmachus Bene, inquit, Horus noster tentat videri orator ex cynico qui in contrarium vertit sensus quibus potest muliebris corporis frigus probari. nam quod pilis, vt viri, non obsidentur, inopia caloris est. calor est enim qui pilos creat. vnde & eunuchis desunt; quorum naturam nullus negauerit frigidiorē viris. sed & in corpore humano illæ partes maxime vestiuntur, quibus amplius inest caloris. leue antē est mulierum corpus, quasi naturali frigore densetum. comitatur enim algorem densitas, leuitas densitatē. quod vero sæpe purgantur non multi sed vitiosi humoris indicium est. indigestum est enim & crudum quod egeritur, & quasi infirmum effluit; nec habet sedem; sed natura quasi noxium & magis frigidum pellitur. quod maxime probatur quia mulieribus, cum purgantur, etiam algere contingit. vnde intelligitur frigidum esse quod effluit, & ideo in vino corpore non manere quasi inopia caloris exstinctum. quod muliebre corpus iuuabat ardentes viros, non caloris erat sed pinguis carnis & oleo similis. quod non in illis contingeret ex calore, quod cito admonentur generationis; non nimii caloris sed naturæ infirmioris est: vt exilia poma celerius matureſcunt, robusta serius. sed si vis intelligere in generatione veram rationem caloris, considera viros longe diutius perseuerare in generando quam mulieres

in pariendo: & hac tibi sit indubitata probatio in vtroque sexu vel frigoris vel caloris. nam vis eadem in frigidiore corpore celerius exstinguitur, in calidiore diutius perseuerat. quod frigus aëris tolerabilius viris ferunt; facit hoc suum frigus. similibus enim similia gaudent. ideo ne corpus earum frigus horreat facit consuetudo naturæ quam sortitæ sunt frigidiorem. Sed de his singuli, vt volunt, iudicent. Ego vero ad sortem venio consulendi; & quod scitu dignum æstimo ab eodem Disario quæro, & mihi vsque ad affectum nimio amico & cum in ceteris tum in his optime docto. Nuper in Tusculano meo fui cum vindemiales fructus pro annua sollennitate legerentur. erat videre permixtos rusticis seruos haurire vel de expresso vel de sponte fluente mustum, nec tamen ebrietate capi. quod in illis præcipue admirabar, quos impelli ad insaniam parno vino noueram. quæro quæ ratio de musto ebrietatem aut tardam fieri faciat aut nullam. Ad hæc Disarius: Omne quod dulce est cito satiat nec diuturnam desiderij sui fidem tenet. sed in locum satietatis succedit horror. in musto autem sola dulcedo est; suauitas nulla. nam vinum cum in infantia est, dulce; cum pubescit, magis suaue quam dulce est. esse autem harum duarum rerum distantiam certe Homerus testis est, qui ait;

μέλιτι γλυκερῷ, ἠδὲ οἴνῳ.

vocauit enim mel dulce, & vinum suaue. mustum igitur, cum necdum suaue est sed tantummodo dulce, horrore quodam tantum sumi de se non patitur quantum sufficiat ebrietati. Addo aliud: naturali ratione ebrietati dulcedinem repugnare; adeo vt medici eos qui vsque ad periculum distenduntur vino plurimo, cogant vomere: & post vomitum contra fumum vini qui remansit in venis panem offerunt melle illitum. & ita hominem ab ebrietatis malo dulcedo defendit. ideo ergo non inebriat

mustum,

mustum, in quo est sola dulcedo: Sed & hoc de idonea ratione descendit; quod mustum graue est & flatus & aquæ permixtione, & pondere suo in intestina delabitur ac profluit, nec manet in locis obnoxiis ebrietati: delapsum vero relinquit sine dubio in homine ambas qualitates naturæ suæ: quarum altera in flatu altera in aquæ substantia est. sed flatus quidem quasi æque ponderosus in ima delabitur: aquæ vero qualitas non solum ipsa non impellit in insaniam; sed & siqua vinalis fortitudo in homine resedit, hanc diluit & exstinguit. inesse autem aquam musto vel hinc docetur; quod cum in vetustatem procedit fit mensura minus sed acrius fortitudine: quia, exhalata aqua qua molliebatur, remanet vini sola natura cum fortitudine sua libera, nulla diluti humoris permixtione mollita.

CAP. VIII.

De facilitate vel difficultate digestionis quorundam ciborum: deque aliis quibusdam quæstiunculis oppido quam argutis.

POST *hæc Furius Albinus: Ego quoque pro virili portione Disarium nostrum inexercitum non relinquo. dicas, quæso, qua causa difficile digestu facit insicium: quod ab infectione insicium dictum (amissione enim litteræ postea quod nunc habet nomen obtinuit) cum multum in eo digestionem futuram inuerit tritura tam diligens & quicquid graue erat carnis assumpserit consummationemq; eius multa ex parte conficerit. & Disarius: Inde hoc genus cibi difficile digeritur, vnde putas ei digestionem ante prouisam. leuitas enim, quam tritura præstitit, facit vt innatet vdo cibo, quem in medio ventris inuenerit; nec adhæreat cuti ventris, de cuius calore digestio promouetur: sic & mox tritum*

atque formatum cum in aquam coniicitur natat. ex quo intelligitur quod idem faciens in ventris humore subducit se digestionis necessitati; & tam sero illic coquitur quam tardius conficiuntur, quæ vapore aquæ quam quæ igne soluuntur. deinde, dum instantius teritur, multus ei flatus inuoluitur, qui prius in ventre consumendus est: vt tum demum conficiatur quod remansit de carne iam liberum. Hoc quoque scire haueo, Furius inquit, qua faciat causa nonnullos carnes validiores facilius digerere quam tenues. nam, cum cito coquant offas bubulas, in asperis piscibus concoquendis laborant. In his, Disarius ait, huius rei auctor est nimia in homine vis caloris: quæ, si idoneam materiem suscipit, libere suscipitur, libere congreditur, & cito eam in concertatione consumit. leuem, modo præterit vt latentem, modo in cinerem potius quam in succum vertit: vt ingentia robora in carbonum frusta lucentia igne vertuntur: paleæ si in ignem ceciderint; mox solum de eis cinerem restat videri. Habes & hoc exemplum non dissonum quod potentior mola ampliora grana confringit, integra illa quæ sunt minutiora transmittit. vento nimio abies aut quercus auellitur; cannam nulla facile frangit procella. cumque Furius delectatus enarrantis ingenio plura vellet interrogare: Cacina se Albinus obiecit; Mihi quoque desiderium est habendi paulisper negotij cum tam facunda Disarij doctrina. Dic, oro te, quæ facit causa vt sinapi & piper, si apposita cuti fuerint, vulnus excitent & loca perforent; deuorata vero nullam ventris corpori inferant lesionem. & Disarius, Species inquit, & acres & calidæ superficiem cui opponuntur exulcerant: quia integra virtute sua sine alterius rei admixtione vtuntur ad noxam. sed si in ventrem recepta sint, soluitur vis earum ventralis humoris alluuione, qua fiunt dilutiores. deinde prius vertuntur in succum ventris calore,

quam

quam vt integra possint nocere. Cæcina subiecit: Dum de calore loquimur, admoneor rei quam semper quæsitu dignam putaui: Cur in Ægypto, quæ regionum aliarum calidissima est, vinum non calida, sed pæne dixerim, frigida virtute nascatur. Ad hoc Disarius: Vsu tibi, Albine, compertum est aquas, quæ vel de altis puteis vel de fontibus hauriuntur, fumare hieme, æstate frigescere. quod fit non alia de causa nisi quod aëre, qui nobis circumfusus est, propter temporis rationem calente, frigus in terrarum ima demergitur & aquas inficit, quarum in imo est scaturigo. & contra, cum aër hiemē præfert, calor in interiora demergens aquis in imo nascentibus dat vaporem. quod ergo vbique alternatur varietate temporis, hoc in Ægypto semper est, cuius aër semper est in calore. frigus enim ima petens vitiū radicibus inuoluitur; & talem dat qualitatē succo inde nascenti. ideo regionis calidæ vina calore carnerunt. Tractatus noster, Albinus inquit, semel ingressus calorē non facile alio digreditur. Dicas ergo volo cur qui in aquam descendit calidam si se non mouerit minus vritur; sed, si agitatu suo aquam mouerit, maiorem sentit calorem; & totiens aqua vrit amplius, quotiens nouus ei motus accesserit. & Disarius, Calida, inquit, quæ adhæserit nostro corpori mox præbet tactum sui mansuetiorem; vel quia cuti assuenit, vel quia frigus accepit à nobis. motus vero aquam nouam semper ac nouam corpori applicat: & cessante assuetudine, de qua paulo ante diximus, semper nouitas auget sensum caloris. Cur ergo, Albinus ait, æstate cum aër calidus flabro mouetur, non calorem sed frigus acquirit? eadem enim ratione & in hoc feruorem deberet motus augere. non eadem ratio est, Disarius inquit, in aquæ & aëris calore. illa enim corporis solidioris est; & crassa materies cum mouetur, integra vi sua superficiē cui admouetur inuadit: aër motu

in ventum soluitur, & liquidior se factus agitatu flatus efficitur. porro vt flatus illud remouet quod circumfusum nobis (erat autem circa nos calor) remoto igitur per flatum calore, restat vt aduenam sensum frigoris praestet agitatus.

CAP. IX.

Cur se in orbem rotantes patiantur vertiginem capitis. Et quomodo cerebrum ipsum sensus expers, sensus tamen in cæteris membris gubernet. Ibique obiter, quæ partes humani corporis sensu careant.

INTERPELLAT *Euangelus pergentem consultationem: &, Exercebo, inquit, Disarium nostrum, si tamen minutis illis suis & rorantibus responsionibus satis faciet consulenti. Dic, Disari, cur qui ita se vertunt, vt sæpe in orbem rotentur, & vertiginem capitis & obscuritatem patiuntur oculorum: postremo, si perseuerauerint, ruunt, cum nullus alius motus corporis hanc ingerat necessitatem? Ad hæc Disarius: Septem, inquit, corporei motus sunt. aut enim accedit prorsum, aut retrorsum recedit, aut in dexteram læuamve diuertitur, aut sursum promouetur, aut deorsum, aut orbiculatim rotatur. ex his septem motibus vnus tantum in diuinis corporibus inuenitur: sphæralem dico quo mouetur cælum, quo sidera, quo cetera mouentur elementa. terrenis animalibus illi sex præcipue familiares sunt. sed nonnumquam adhibetur & septimus. sed sex illi vt directi, ita & innoxy. septimus, id est, qui gyros efficit, crebro conuersu turbat, & humoribus capitis inuoluit spiramentum, quod animam cerebro quasi omnes sensus corporis gubernanti ministrat. hoc est autem spiramentum quod ambiens cerebrum singulis sensibus vim suam*

præstat;

præstat; hoc est, quod neruis & musculis corporis fortitudinem præbet. Ergo vertigine turbatum & simul agitatis humoribus oppressum languescit & ministerium suum deserit. inde fit his qui raptantur in gyros hebetior auditus, visus obscurior. postremo neruis & musculis nullam ab eo virtutem, quasi deficiente, sumentibus totum corpus, quod is sustinetur & in robur erigitur, desertum iam fulcimentis suis, labitur in ruinam. sed contra hæc omnia consuetudo, quam secundam naturam pronuntiauit vsus, illos iuuat qui in tali motu sæpe versantur. spiramentum enim cerebri, quod paulo ante diximus, assuetum rei iam non sibi noua, nō paueſcit hunc motum, nec ministeria sua deserit. ideo consuetis etiam iste agitatus innoxius est. & Euangelus: Irretitum te iam, Disari, teneo: &, si vere opinor, nusquam hodie effugies. & alios enim in arte tibi socios & ipsum te audiui sæpe dicentem cerebro non inesse sensum; sed vt ossa, vt dentes, vt capillos, ita & cerebrum esse sine sensu. Verumme est hæc vos dicere solitos? an vt falsum refelles? Verum, ait ille. Ecce iam clausus es. vt enim concedam tibi præter capillos in homine aliquid esse sine sensu, quod non facile persuasu est; tamen cur sensus omnes paulo ante dixisti à cerebro ministrari, cum cerebro non inesse sensum ipse fatearis? potestne excusare huius contrarietatis ausum vel vestri oris nota volubilitas? & Disarius renidens: Retia quibus me inuolutum tenes, nimis rara sunt, nimis patula. ecce me, Euangele, sine nisu inde exemptum videbis. Opus natura est vt sensum vel nimium sicca vel nimium humecta nō capiant. ossa, dentes cum vnguibus & capillis, nimia siccitate ita densata sunt, vt penetrabilia non sint affectui animæ qui sensum ministrat. adeps medulla & cerebrum ita in humore atq; mollicie sunt, vt eundem affectum animæ, quem siccitas illa non recipit, mollities ista non teneat.

ideo tam dentibus, vnguibus, ossibus & capillis, quam adipi, medullis & cerebro sensus inesse non potuit. & sicut sectio capillorum nihil doloris ingerit: ita si secetur vel dens, vel os seu adeps seu cerebrum, seu medulla; aberit omnis sensus doloris. Sed videmus, inquies, tormentis affici, quibus secantur ossa, torqueri homines & dolore dentium. hoc verum esse quis abnegei? sed, vt os secetur, omentum quod impositum est ossi cruciatū, dum sectionem patitur, importat. quod cum medici manus transit, os iam cum medulla quam continet habent indolentiam sectionis similem capillorum: & cum dentium dolor est, non os dentis in sensu est, sed caro quæ continet dentem. nam & vnguis, quantus extra carnem crescendo pergit, sine sensu secatur: qui carni adhæret, iam facit si secetur dolorem non suo sed sedis suæ corpore. sicut capillus dum superior secatur nescit dolorem; si auellatur sensum accipit à carne quam deserit. & cerebrum, quod tactu sui hominem vel torquet vel frequenter interimit, non suo sensu sed vestitus sui, id est, omenti hunc importat dolorem. ergo diximus quæ in homine sine sensu sint & quæ hoc causa faciat indicatum est. reliqua pars debiti mei de eo est, cur cerebrum, cum sensum non habeat, sensus gubernet. sed de hoc quoque tentabo si potero esse soluendo. Sensus, de quibus loquimur, quinque sunt; visus, auditus, odoratus, gustus & tactus. hi aut corporei sunt aut circa corpus, solisque sunt caducis corporibus familiares. nulli enim diuino corpori sensus incst; anima vero omni corpore, vel si diuinum est, ipsa diuinior est. ergo si dignitas diuinorum corporum sensum dedignatur, quasi aptum caducis: multo magis anima maioris est maiestatis quam vt sensu egeat. vt autem homo constet & viuum animal sit, anima præstat, quæ corpus illuminat. porro illuminat inhabitando; & habitatio eius in cerebro est. Sphæralis enim natura &

ad nos

ad nos veniens de alto partem in homine & altam & sphæralem tenuit, & quæ sensu careat qui non est animæ necessarius. sed quia necessarius animali est, locat in cauernis cerebri spiramentum de effectibus suis. cuius spiramenti natura hæc est, vt sensus ingerat & gubernet. de his ergo cauernis, quas ventres cerebri nostra vocauit antiquitas, nascuntur neruorum septem συζυγίαι: cui rei nomen quod ipse voles Latinum facito. nos enim συζυγίαν neruorum vocamus, cum bini nerui pariter emergunt & in locum certum desinunt. septem igitur neruorum συζυγίαι de cerebri ventre nascentes vicē implent fistularum spiramentum sensificum ad sua quaque loca naturali lege ducentes; vt sensum vicinis & longe positis membris animalis infundant. Prima igitur συζυγία neruorum talium petit oculos, & dat illis agnitionem specierum & discretionem colorum. secunda in aures diffunditur; per quam eis innascitur notitia sonorū. tertia naribus inseritur, vim ministrans odorandi. quarta palatum tenet; quo de gustatibus iudicatur. quinta vi sua omne corpus implet: omnis enim pars corporis mollia & aspera, frigida & calida discernit. sexta de cerebro means stomachum petit; cui maxime sensus est necessarius, vt quæ desunt appetat, superflua respuat, & in homine sobrio se ipse moderetur. septima συζυγίæ neruorum, infundit sensum spinali medullæ; quæ hoc est animali quod est naui carina. & adeo vsu aut dignitate præcipua est, vt longum cerebrum à medicis sit vocata. ex hac denique vt ex cerebro diuersi nascuntur meatus virtutem tribus animæ propositis ministrantes. tria sunt enim quæ ex animæ prouidentia accipit corpus animalis; vt viuat, vt decore viuat, & vt immortalitas illi successione quæratur. his tribus propositis, vt dixi, animæ per spinalem medullam præbetur effectus. nam cordi & iecori & spirandi ministeriis, quæ omnia

ad vi-

ad viuendum pertinent, vires de ſpinalibus, quos dixi, meatibus miniſtrantur, neruis etiam manuum, pedum aliarumve partium per quas decore viuitur, virtus inde præſtatur. & vt ex his ſucceſſio procuretur, nerui ex eadem ſpinali medulla pudendis & matrici, vt ſuum opus impleant, miniſtrantur. ita nulla eſt in homine pars corporis ſine ſpiramento, quod in ventre cerebri locatum eſt, & ſine ſpinalis medullæ beneficio conſtat. Sic ergo ſit vt, cum ipſum cerebrum ſenſu careat, ſenſum tamen à cerebro in omne corpus proficiſcatur. Euge Graculus noſter, Euangelus ait, tam plane nobis oſtendit res opertu naturæ tectas, vt quicquid ſermo deſcripſit oculis videre videamur. ſed Euſtathio iam cedo, cui præripui conſulendi locum. Euſtathius: Modo vel vir omnium diſertiſſimus Euſebius, vel quicumque volent, alii ad exercitium conſultationis accedant. nos poſtea liberiore otio congrediemur.

CAP. X.

Qui fiat vt caluitium pariter atque canities anteriores capitis partes primum inuadant. Deinde, cur fœminis atq; eunuchis vox ſit quam viris exilior.

ERGO, *ait Euſebius, habendus mihi ſermo, Diſari, tecum de ætate, cuius ianuam iam pæne ambo pulſamus. Homerus, cum ſenes πολιοκροτάφους vocat, quæro vtrum ex parte poëtico more totum caput ſignificare velit, an ex aliqua ratione canos huic præcipue parti capitis aſſignet? & Diſarius: Et hoc diuinus ille vates prudenter vt cetera. nam pars anterior capitis humidior occipitio eſt; & inde crebro ſolet incipere canicies. Et ſi pars anterior, ait ille, humidior eſt, cur caluicium patitur? quod non niſi ex ſiccitate contingit. Opportuna,*

tuna, inquit Disarius, obiectio. sed ratio non obscura est. Partes enim priores capitis fecit natura rariores, vt quicquid superflui aut fumei flatus circa cerebrum fuerit euanescat per plures meatus. vnde videmus in siccis defunctorum capitibus velut quasdam futuras, quibus hemisphæria, vt ita dixerim, capitis alligantur. quibus igitur illi meatus fuerint ampliores, humorem siccitate mutant; & ideo tardius canescunt, sed non caluicio carent. Si ergo siccitas caluos efficit, & posteriora capitis sicciora esse dixisti; cur caluum occipitium numquam videmus? ille respondit: Siccitas occipitii non ex vitio sed ex natura est. ideo omnibus sicca sunt occipitia. ex illa autem siccitate caluicium nascitur, quæ per malam temperiem, quam Graci δυσκρασίαν solent vocare, contingit. vnde quibus capilli sunt crispi, quia ita temperati sunt vt capite sicciores sint, tarde canescunt, cito in caluicium transeunt. contra qui capillo sunt rariore, non eo facile nudantur, nutriente humore quod φλέγμα vocitatur; sed fit illis cita canicies. nam ideo albi sunt cani; quia calorem humoris quo nutriuntur imitantur. Si ergo senibus abundantia humoris capillos in caniciem tingit: cur senecta opinionem exacta siccitatis accepit? Quia senecta, inquit ille, exstincto per vetustatem naturali calore, fit frigida: & ex illo frigore gelidi & superflui nascuntur humores. ceterum liquor vitalis longæuitate siccatus est. inde senecta sicca est inopia naturalis humoris; humecta est abundantia vitiosi ex frigore procreati. hinc est quod ex vigiliis ætas grauior afficitur: quia somnus qui maxime ex humore contingit de non naturali humore nascitur. sicut est multus in infantia, quæ humida est, abundantia non superflui sed naturalis humoris. Eadem ratio est, quæ pueritiam canescere non patitur, cum sit humectissima. quia non ex frigore nato phlegmate humida est; sed illo naturali

naturali & vitali humore nutritur. ille enim humor, qui aut de ætatis frigore nascitur aut cuiuslibet vitiositatis occasione contrahitur, vt superfluus ita & noxius est. hunc videmus in feminis nisi crebro egeratur extrema minitantem; hunc in eunuchis debilitatem tibiis ingerentem: quarum ossa quasi semper in superfluo humore natantia naturali vigore caruerunt; & ideo facile intorquentur, dum pondus superpositi corporis ferre non possunt: sicut canna pondere sibi impositio curuatur. Et Eusebius: Quoniam nos à senectute vsque ad eunuchos traxit superflui humoris disputatio, dicas volo cur ita acutæ vocis sint vt sæpe mulier an eunuchus loquatur nisi videas ignores? Id quoque facere superflui humoris abundantiam ille respondit. Ipse enim ἀρτηρίαν, per quam sonus vocis ascendit, efficiens crassiorem angustat vocis meatum: & ideo vel feminis vel eunuchis vox acuta est; viris grauis; quibus vocis transitus habet liberum & ex integro patentem meatum. nasci autem in eunuchis & in feminis ex pari frigore parem pæne importuni humoris abundantiam etiam hinc liquet; quod vtrumque corpus sæpe pinguescit. certe vbera prope similiter vtrique grandescunt.

CAP. XI.

Cur ii quos pudet, aut qui gaudent, rubescant: at metuentes pallor inuadat.

His dictis, cum ad interrogandum ordo Seruium iam vocaret: naturali pressus ille verecundia vsque ad proditionem coloris erubuit. Et Disarius: Age, Serui, non solum adolescentium qui tibi æquæui sunt sed senum omnium doctissime, commascula frontem; & sequestrata verecundia, quam in te facies rubore indicat, confer nobiscum libere quod occurrerit; interrogationibus

bus tuis non minus doctrinæ collaturus quam si aliis consulentibus ipse respondeas. cumque diutule tacentem crebris ille exhortationibus excitaret; Hoc, inquit Seruius, ex te quæro, quod mihi contigisse dixisti; quæ faciat causa vt rubor corpori ex animi pudore nascatur? & ille, Natura, inquit, cum quid ei occurrit honesto pudore dignum, imum petendo penetrat sanguinem: quo commoto atque diffuso cutis tinguitur; & inde nascitur rubor. dicunt etiam physici quod natura pudore tacta ita sanguinem ante se pro velamento tendat, vt videmus quemque erubescentem manum sibi ante faciem frequenter opponere. nec dubitare de his poteris, cum nihil aliud sit rubor nisi color sanguinis. addit Seruius: Et qui gaudent cur rubescunt? & Disarius, Gaudium, inquit, extrinsecus contingit. ad hoc animoso occursu natura festinat; quam sanguis comitando quasi alacritate integritatis suæ compotem tinguit cutem. & inde similis color nascitur. idem refert: Contra qui metuunt qua ratione pallescunt? Nec hoc, Disarius ait, in occulto est. natura enim cum quid de extrinsecus contingentibus metuit in altum tota demergitur: sicut nos quoque cum timemus latebras & loca nos occulentia quærimus. ergo tota descendens vt lateat trahit secum sanguinem, quo velut curru semper vehitur. hoc demerso humor dilutior cuti remanet; & inde pallescit. ideo timentes & tremunt: quia virtus animæ introrsum fugiens nervos relinquit, quibus tenebatur fortitudo membrorum; & inde saltu timoris agitantur. hinc & laxamentum ventris comitatur timorem: quia musculi, quibus claudebantur retrimentorum meatus, fugientis introrsum animæ virtute deserti laxant vincula, quibus retrimenta vsque ad digestionis opportunitatem continebantur. Seruius his dictis venerabiliter assensus obticuit.

CAP.

CAP. XII.

De quæstionibus quindecim Disario ab Auieno propositis.

TVNC *Auienus: Quia me ordo, ait, ad similitudinem consultationis applicat, reducendus mihi est ad conuiuium sermo, qui longius à mensa iam fuerat euagatus & ad alias transierat quæstiones. Sape apposita salita carne, quam* laridum *vocamus, vt opinor,* quasi large aridum, *quærere mecum ipse constitui qua ratione carnem ad diuturnitatem vsus admixtio salis seruet. hoc licet æstimare mecum possim; malo tamen ab eo qui corporibus curat certior fieri. & Disarius: Omne corpus suapte natura dissolubile & marcidum est, &, nisi quodam vinculo contineatur, facile defluit. continetur autem quamdiu inest anima reciprocatione aëris qua vegetantur conceptacula spiritus, dum semper nouo spirandi nutriuntur alimento. hoc cessante per animæ discessum membra marcescunt; & omne pondere suo conflictum corpus obteritur. tum sanguis etiam, qui quamdiu fuit compos caloris dabat membris vigorem, calore discedente versus in saniem non manet intra venas, sed foras exprimitur: atque ita laxatis spiramentis effluit tabes fæculenta. id fieri sal admixtus corpori prohibet. est enim natura siccus & calidus: & fluxum quidem corporis calore contrahit; humorem vero siccitate vel coërcet vel exsorbet. certe humorem sale differri siue consumi fit hinc cognitu facile: quod si duos panes pari magnitudine feceris, vnum sale aspersum, sine sale alterum; inuenies indigentem salis pondere propensiorem; scilicet humore in eo per salis penuriam permanente. Et hoc à Disario meo quæsitum volo, cur defecatum vinum validius sit viribus sed infirmius ad permanendum;*

manendum; & tam bibentem cito permouet, quam ipsum si manserit facile mutatur; Quod cito, inquit Disarius, permouet hæc ratio est: quia tanto penetrabilius in venas efficitur bibentis, quanto sit liquidius fæce purgata. ideo autem facilè mutatur; quod nullo firmamento nixum vndique sui ad noxam patet. fax enim vino sustinendo & alendo & viribus sufficiendis quasi radix eius est. Et hoc quæro, Auienus ait, cur fax in imo subsidit omnium nisi mellis: mel solum est quod in summum faecem exspuat? ad hæc Disarius; Fæcis materia vt spissa atque terrena ceteris laticibus pondere præstat, melle vincitur. ideo in illis grauitate deuergens ad fundum decidit; in melle vero, vt leuior, de loco victa sursum pellitur. Quoniam ex his quæ dicta sunt ingerunt se similes quæstiones; cur, Disari, ita mel & vinum diuersis etatibus habentur optima; mel quod recentissimum, vinum quod vetustissimum; vnde est & illud prouerbium, quo vtuntur gulones: Mulsum quod probe temperes miscendum esse nouo Hymetio & vetulo Falerno. Propterea, inquit ille, quia inter se ingenio diuersa sunt. vini enim natura humida est, mellis arida. si ducto meo addubitaueris: medicinæ contemplator effectum. nam, quæ vdanda sunt corporis, vino fouentur; quæ siccanda sunt, melle detergentur. igitur longinquitate temporis de vtroque aliquid exsorbente vinum fit meracius, mel aridius: & ita mel succo priuatur, vt vinum aqua liberatur. Nec hoc, quod sequitur, dissimile quæsitis est: cur, si vasa vini atque olei diutule semiplena custodias, vinum ferme in acorem corrumpitur, oleo contra sapor suauior conciliatur. Vtrumque, Disarius ait, verum est. in illud enim vacuum, quod superne liquido caret, aër aduena incidit; qui tenuissimum quemque humorem elicit & exsorbet. eo siccato vinum quasi spoliatum viribus prout ingenio

imbecillum aut validum fuit vel acore exasperatur vel austeritate restringitur. oleum autem, superfluo humore siccato velut mucore qui in eo latuit absterso, acquirit nouam suauitatem saporis. Rursus, ait Auienus, Hesiodus cum ad medium dolii peruentum est, compercendum, & ceteris eius partibus ad satietatem dicit abutendum; optimum vinum sine dubio significans quod in dolii medietate consisteret. sed & hoc vsu probatum est in oleo optimum esse quod supernatat, in melle quod in imo est. quæro igitur cur oleum quod in summo est, vinum quod in medio, mel quod in fundo, optima esse credantur? nec cunctatus Disarius ait: Mel quod optimum est reliquo ponderosius est. in vasa igitur mellis pars, quæ in imo est, vtique præstat pondere; & ideo supernante preciosior est. contra in vase vini pars inferior admixtione facis non modo turbulenta sed & sapore deterior est: pars vero summa aëris vicina corrumpitur, cuius admixtione fit dilutior. vnde agricolæ dolia non contenti sub tecto reposuisse defodiunt, & operimentis extrinsecus illitis muniunt, remouentes in quantum fieri potest à vino aëris contagionem; à quo tam manifeste læditur, vt vix se tueatur in vase pleno & ideo aëri minus pernio. ceterum si inde hauseris, & locum aëris admixtioni patefeceris, reliquum quod remansit omne corrumpitur. media igitur pars quantum à confinio summi vtriusque tantum à noxa remota est quasi nec turbulenta nec diluta. adiecit Auienus: Cur eadem potio meracior videtur ieiuno, quam ei qui cibum sumpsit? & ille: Venas inedia vacuefacit, saturitas obstruit. igitur cum potio per inanitatem penitus influit, quia non obtusas cibo venas inuenit, neque fit admixtione dilutior & per vacuum means gustatu fortiore sentitur. Hoc quoque sciendum mihi est, Auienus ait; cur qui esuriens biberit aliquantulum famem sublenat; qui vero

vero sitiens cibum sumpserit, non solum non domat sitim sed magis magisque cupidinem potus accendit? Nota est, inquit Disarius, causa. nam liquori quidem nihil officit, quin sumptus ad omnes corporis partes quoquo versus permanet, & venas compleat. & ideo inedia quæ inanitatem fecerat accepto potus remedio quasi iam non in totum vacua recreatur. cibatus vero vtpote concretior & grandior in venas non nisi paulatim confectus admittitur. ideo sitim quam reperit nullo subsidio subleuat; immo quicquid foris humoris nactus est exsorbet: & inde penuria eius quæ sitis vocatur augetur. Nec hoc mihi, Auienus ait, ignoratum relinquo: cur maior voluptas est cum sitis potu extinguitur, quam cum fames sedatur cibo? & Disarius: Ex prædictis hoc quoque liquet. nam potionis totius haustus in omne corpus simul penetrat & omnium partium sensus facit vnam maximam & sensibilem voluptatem: cibus autem exiguo subministratu paulatim penuriam consolatur. ideo voluptas eius multifariam comminuitur. Hoc quoque, si videtur, addo quæsitis: cur qui auidius vorant facilius satias capit quam qui eadem quietius ederint. Breuis est, inquit illa responsio. nam, vbi auide deuoratur, tunc multus aër cum edulibus infertur propter hiantium ructus & crebritatem respirandi. igitur vbi aër venas compleuit ad obiiciendum fastidium pro cibo pensatur: Ni molestus tibi sum, Disari, patere plus nimio ex discendi cupidine garrientem; & dicas, quæso, cur edulia satis calida facilius comprimimus ore quam manu sustinemus; & si quid eorum plus feruet quam vt diutius possit mandi, ilico deuoramus, & tamen aluus non perniciose vritur? & ille: Intestinus calor qui in aluo est quasi multo maior vehementiorque quicquid calidum accipit magnitudine sua circumuenit ac debilitat. ideo

præstat si quid ori feruidum admoueris, non, vt quidam faciunt, hiare (ne nouo spiritu feruori vires ministres) sed paulisper labra comprimere; vt maior calor qui de ventre etiam ori opitulatur comprimat minorem calorem. manus autem vt rem feruidam ferre possit nullo proprio iuuatur calore. Iamdudum, inquit Auienus, nosse haueo cur aqua quæ obsita globis nubium perducitur ad niuale rigorem minus in potu noxia est, quam ex ipsa niue aqua resoluta. scimus enim quot quantaq; noxæ epoto niuis humore nascantur. & Disarius: Addo aliquid à te quæsitis. aqua enim ex niue resoluta etiam si igne calefiat & calida bibatur, aque noxia est, ac si epota sit frigida. ergo non solo rigore niualis aqua perniciosa est, sed ob aliam causam; quam non pigebit aperire auctore Aristotele; qui in physicis quæstionibus suis hanc posuit, & in hunc sensum, ni fallor, absoluit: Omnis aqua, inquit, habet in se aëris tenuissimi portionem, quo salutaris est; habet & terream facem, qua est corpulenta post terram. cum ergo aëris frigore & gelu coacta coalescit; necesse est per euaporationem velut exprimi ex ea auram illam tenuissimam: qua discedente conueniat in coagulum sola terrea in se remanente natura. quod hinc apparet. quia, cum fuerit eadem aqua solis calore resoluta, minor modus eius reperitur quam fuit antequam congelasceret. deest autem quod euaporatio solum in aqua salubre consumpsit. nix ergo, quæ nihil aliud est quam aqua in aëre densata, tenuitatem sui cum denseretur amisit: & ideo ex eius resolutæ potu diuersa morborum genera visceribus inseminantur. Nominatum gelu veteris, quæ me solebat agitare, admonuit quæstionis, cur vinà aut numquam aut rarenter congelascant, ceteris ex magna parte humoribus nimietate frigoris cogi solitis? num quia vinum semina quædam in se caloris habet, & ob eam rem Homerus dixit

ἐδωρ οἶνον, *non, vt quidam putant, propter colorem? an alia quæpiam causa est? quam quia ignoro scire cupio. ad hæc Disarius: Esto, vina naturali muniantur calore, num oleum minus ignitum est, aut minorem vim in corporibus calefactandis habet? & tamen gelu stringitur. certe, si putas ea quæ calidiora sunt difficilius congelascere, congruens erat nec oleum concrescere, & ea quæ frigidiora sunt facile gelu cogi. acetum autem omnium maxime frigorificum est; atq; id tamen numquam gelu stringitur. num igitur magis oleo causa est coaguli celerioris quod & leuigatius, & spissius est; faciliora enim ad coëundum videntur, quæ leuatiora densioraque sunt. vino autem non contingit tanta mollicies; & est quam oleum multo liquidius. acetum vero & liquidissimum est inter ceteros humores; & tanto est acerbius, vt sit acore tristificum; & exemplo marinæ aquæ quæ ipsa quoque amaritudine sui aspera est, numquam gelu contrahitur. nam quod Herodotus historiarum scriptor, contra omnium ferme qui hæc quæsiuerunt opinionem, scripsit mare Bosphoricum, quod & Cimmerium appellat, earumque partium mare omne quod Scythicum dicitur id gelu constringi & consistere; aliter est quam putatur. nam non marina aqua contrahitur: sed quia plurimum in illis regionibus fluuiorum est & paludum in ipsa maria influentium, superficies maris cui dulces aquæ innatant congelascit: & incolumi aqua marina videtur in mari gelu sed de aduenis vndis coactum. hoc & in Ponto fieri videmus. in quo frusta quædam, & vt ita dixerim, proficiæ gelidæ feruntur contractæ de fluuialium vel palustrium vndarum multitudine: in quas licet frigori quasi leuatiores marina. plurimum autem aquarum talium influere Ponto & totam superficiem eius infectam esse dulci liquore, præter quod ait Sallustius*, mare Ponticum dulcius

quam cetera. *est hoc quoque testimonio: quod si in Pontum vel paleas vel ligna seu quæcumque alia natantia proieceris, foras extra Pontum feruntur in Propontidem, atque ita in mare quod alluit Asiæ oram; cum constet in Pontum influere maris aquam, non effluere de Ponto. meatus enim qui solus de oceano receptas aquas in maria nostra transmittit id freto est Gaditano, quod Hispaniam Africamque interiacet, & sine dubio inundatio ipsa per Hispaniense & Gallicanum litora in Tyrrhenum prodit: inde Hadriaticum mare facit. ex quo dextra in Parthenium, læua in Ionium, & directum in Ægeum pergit; atque ita ingreditur in Pontum. Quæ igitur ratio facit vt riuatim aquæ de Ponto fluant, cum foris influentes aquas Pontus accipiat? sed constat vtraque ratio. nam superficies Ponti propter nimias aquas quæ de terra dulces influunt foras efflunt: deorsum vero intro pergit influxio. vnde probatum est natantia, quæ, vt supra dixi, iaciuntur in Pontum, foras pelli; si vero columna deciderit, introrsum minari. & hoc sæpe vsu probatum est, vt grauiora quæque in fundo Propontidis ad Ponti interiora pellantur. Adjecta hac vna consultatione reticebo. Cur omne dulcium magis dulce videtur cum frigidum est quam si caleat? respondit Disarius: Calor sensum occupat, & gustatum linguæ feruor interpedit, ideo ex asperatione oris preuenta suauitas excluditur. quod si caloris absit iniuria: tum demum potest lingua incolumi blandimento dulcedinem pro merito eius excipere. præterea succus dulcis per calorem non impune penetrat venarum receptacula: & ideo noxa minuit voluptatem.*

CAP.

CAP. XIII.

De quæstionibus tribus quas Horus Disario proposuit.

SVCCESSIT *Horus, &, Cum multa, inquit, de potu & cibatu quæsisset Auienus, vnum maxime necessarium, & sponte an oblitus ignoro, prætermisit, cur ieiuni magis sitiant quam esuriant, hoc in commune nobis, Disari, si videtur, absolue. & ille Rem tractatu dignam, inquit, Hore quæsisti, sed cuius ratio in aperto sit. cum enim animal ex diuersis constet elementis: vnum est de his quæ corpus efficiunt, quod & solū aut maxime vltra cetera aptum sibi quærat alimentum: calorem dico, qui liquorem sibi exigit ministrari. certe de ipsis quatuor elementis extrinsecus videmus nec aquam, nec aërem, neque terram aliquod quo alatur aut quod consumat exigere, nullamque noxam vicinis vel appositis sibi rebus inferre. solus ignis alimenti perpetui desiderio quicquid offendit absumit. inspice & primæ ætatis infantiam, quantum cibum nimio calore conficiat: & contra senes cogita facile tolerare ieiunium; quasi extincto in ipsis calore, qui nutrimentis recreari solet. sed & media ætas, si multo exercitio excitauerit sibi naturalē calorem, animosius cibum appetit. consideremus & animalia sanguine carentia, quæ nullum cibum quærant penuria caloris. Ergo si calor semper est in appetentia; liquor autem proprium caloris alimentum est; bene in nobis, cum ex ieiunio corpori nutrimenta quæruntur, præcipue calor suum postulat: quo accepto corpus omne recreatur, & patientius expectat cibum solidiorem. His dictis anulum Auienus de mensa retulit, qui illi de breuissimo dextera manus digito repente deciderat. cumque à præsentibus quæreretur cur eum aliena manu & digito*

& non huic gestamini deputatis potius insereret: ostendit manum lauam ex vulnere tumidiorem. hinc Horo nata quæstionis occasio. & dic, inquit, Disari, (omnis enim situs corporis pertinet ad medici notionem. tu vero doctrinam & vltra quam medicina postulat consecutus es) dic, inquam, cur sibi communis assensus anulum in digito, qui minimo vicinus est, quem etiam medicinalem vocant, & manu præcipue sinistra gestandum esse persuasit? & Disarius: De hac ipsa quæstione sermo quidam ad nos ab Ægypto venerat, de quo dubitabam fabulamne an veram rationem vocarem, sed libris anatomicorum postea consultis verum reperi, neruum quendam de corde natum priorsum pergere vsque ad digitum manus sinistræ minimo proximum, & illic desinere implicatum ceteris eiusdem digiti neruis: & ideo visum veteribus, vt ille digitus annulo tamquam corona circundaretur. & Horus: Adeo, inquit, Disari, verum est ita vt dicis Ægyptios opinari, vt ego sacerdotes eorum, quos prophetas vocant, cum in templo vidissem, circa deorum simulachra hunc in singulis digitum confictis odoribus illinire, & eius rei causas requisissem: & de nerno quod jam dictum est principe eorum narrante didicerim, & insuper de numero qui per ipsum significatur. complicatus enim senarium numerum digitus iste demonstrat, qui omnifariam plenus, perfectus, atque diuinus est. causasque cur plenus sit hic numerus ille multis asseruit. ego nunc vt præsentibus fabulis minus aptas relinquo. Hæc sunt quæ in Ægypto diuinarum omnium disciplinarum compote cur anulus huic digito magis inseratur agnoui. Inter hæc Cacina Albinus. Si volentibus vobis erit, inquit, in medium profero quæ de hac eadem causa apud Ateium Capitonem pontificii iuris inter primos peritum legisse memini: qui, cum nefas esse sanciret deorum formas insculpi anulis eo

vsque

vsque processit, vt & cur in hoc digito vel in hac manu gestaretur anulus non taceret. veteres, *inquit*, non ornatus, sed signandi causa anulum secum circumferebant. vnde nec plus habere quam vnum licebat, nec cuiquam nisi libero: quos solos fides deceret, quæ signaculo continetur. ideo ius anulorum famuli non habebant. imprimebatur autem sculptura materiæ anuli siue ex ferro siue ex auro foret: & gestabatur vt quisque vellet, quacunque manu, quolibet digito. postea, *inquit*, vsus luxuriantis ætatis signaturas preciosis gemmis cœpit insculpere: & certatim hæc omnis imitatio lacessiuit, vt de augmento precii quo sculpendos lapides parassent gloriarentur. hinc factum est vt vsus anulorum exemptus dexteræ, quæ multum negotiorum gerit, in læuam relegaretur, quę otiosior est: ne crebro motu & officio manus dextræ precioſi lapides frangerentur. Electus autem, *inquit*, in ipsa læua manu digito minimo proximus, quasi aptior ceteris, cui commendaretur anuli pretiositas. nam pollex, qui nomen ab eo quod pollet accepit, nec in sinistra cessat, nec minus quam tota manus semper in officio est. vnde apud Græcos ἀντίχειρ, *inquit*, vocatur, quasi manus altera. pollici vero vicinus nudus & sine tuitione alterius appositi videbatur. nam pollex ita inferior est vt vix radicem eius excedat. medium & minimum vitauerunt, *inquit*, vt ineptos, alterum magnitudine, breuitate alterum: & electus est qui ab vtroque clauditur, & minus officii gerit, & ideo seruando anulo magis accommodatus est. *Hæc sunt quæ lectio pontificalis habet: vnusquisque vt volet vel Etruscam vel Ægyptiacam opinionem sequatur. Inter hæc Horus ad consulendum*

reuersus, Scis, inquit, Disari, præter hunc vestitum qui me tegit, nihil me in omni censu aliud habere. vnde nec seruus mihi est, nec vt sit opto: sed omnem vsum, qui viuo ministrandus est, ego mihimet subministro. Nuper ergo, cum in Hostiensi oppido morarer, sordidatum pallium meum in mari diutule laui; & super litus sole siccaui: nihiloque minus eadem in ipso post ablutionē macule sordium visebantur. cumque me res ista stupefaceret: assistens forte nauta, Quin potius, ait, in fluuio ablue pallium tuum, si vis emaculatum? parui vt verum probarem; & aqua dulci ablutum atque siccatum vidi splendori suo redditum: & ex illo causam requiro, cur magis dulcis quam salsa aqua idonea sit sordibus abluendis. Iamdudum, Disarius inquit, hec quæstio ab Aristotele & proposita est & soluta. ait enim aquam marinam multo spissiorem esse quam est dulcis: immo illam esse fæculentam, dulcem vero puram atque subtilem. hinc facilius, ait, vel imperitos nandi mare sustinet: cum fluuialis aqua quasi infirma & nullo adiumento fulta mox cedat, & in imum pondera accepta transmittat. ergo aquam dulcem dixit quasi natura leuem celerius immergere in ea quæ abluenda sunt; & dum siccatur, secum sordium maculas abstrahere: marinam vero quasi crassiorem nec facile penetrare purgando propter densitatem sui, & dum vix siccatur non multum sordium secum trahere. cumque Horus his assentiri videretur: Eustathius ait; Ne decipias, quæso, credulū, qui se quæstionemque suam commisit fidei tuæ. Aristoteles enim, vt nonnulla alia, magis acute quam vere ista disseruit. adeo autem aquæ densitas non nocet abluendis; vt sæpe qui aliquas species purgatas volunt, ne sola aqua vel dulci tardius hoc efficiant, admisceant illi cinerem, vel si defuerit, terrenum puluerem; vt crassior facta celerius possit abluere. nihil ergo impedit marinæ aquæ densitas. sed

neq

nec ideo quia salsa est minus abluit. salsitas enim findere & velut aperire solet meatus: ideo magis elicere debuit abluenda. sed hac vna causa est cur aqua marina non sit ablutioni apta, quia pinguis est; sicut & ipse Aristoteles sæpe testatus est; & sales docent, quibus inesse quiddam pingue nullus ignorat. est & hoc indicium pinguis aquæ marinæ, quod, cum inspergitur flammæ, non tam extinguit quam pariter accenditur aquæ pinguedine alimoniam igni subministrante. postremo, Homerum sequamur, qui solus fuit naturæ conscius. facit enim Nausicaam Alcinoi filiam abluentem vestes, cum super mare esset, non in mari sed fluuio. idem locus Homeri docet nos marinæ aquæ quiddam inesse pingue permistum. Vlysses enim cum iamdudum mare euasisset, & staret siccato corpore, ait ad Nausicaæ famulu:

Ἀμφίπολοι νῦν αὖτε παρέρχομαι, ὄφρ' ἐγὼ αὐτὸς
Ἁλμῷ ὤμοισιν ἀπολύσομαι

post hoc cum descendisset in fluuium,

Ἐκ κεφαλῆς ἔτμαγεν ἅλὸς χνόον.

diuinus enim vates, qui in omni re naturam secutus est, expressit quod fieri solet; vt, qui ascendunt de mari si in sole steterint, aqua quidem celeriter sole siccetur, maneat autem in corporis superficie veluti flos quidam, qui & in detergendo sentitur. & hæc est aquæ marinæ pinguedo, quæ sola impedit ablutionem.

CAP. XIV.

Simulacra cur sub aquis maiora esse videantur quam reuera sint. Tum in vniuersum quomodo visio fiat: an susceptione simulacrorum quæ à rebus in oculos promanant, an potius emissione radiorum ex ipsis oculis.

ET, quia à ceteris expeditus mihi te paulisper indulges, modo autem nobis de aqua sermo fuit: quæro

cur

cur in aqua simulachra maiora veris videntur? quod genus apud popinatores pleraque scitamentorum cernimus proposita, ampliora specie quam corpore. quippe videmus in doliolis vitreis aquæ plenis & oua globis maioribus & iecuscula fibris tumidioribus & buluas spiris ingentibus: & omnino ipsum videre, qua nobis ratione constat? quia solent de hoc nonnulli nec vera nec verisimilia sentire. Et Disarius Aqua, inquit, densior est aëris tenuitate; & ideo eam cunctatior visus penetrat. cuius offensa repercussa videndi acies scinditur, & in se recurrit. scissa dum redit, iam non directo ictu sed vndique versum incurrit liniamenta simulachri: & sic fit vt videatur imago archetypo suo grandior. nam & solis orbis matutinus solito nobis maior apparet: quia interiacet inter nos & ipsum, aër adhuc de nocte roscidus: & grandescit imago eius tamquam in aquæ speculo visatur. ipsam vero videndi naturam non insubide introspexit Epicurus: cuius in hoc non est vt æstimo improbanda sententia, adstipulante præcipue Democrito. quia sicut in ceteris ita & in hoc paria senserunt. Ergo censet Epicurus ab omnibus corporibus iugi fluore quapiam simulachra manare; nec vnquam tantulam moram interuenire, quin vltro ferantur inani figura cohærentes corporum exuuiæ, quarum receptacula in nostris oculis sunt: & ideo ad deputatam sibi à natura sedem proprii sensus recurrunt. hæc sunt quæ vir ille commemorat. quibus si occurris obuius, exspecto quid referas. ad hæc renidens Eustathius, In propatulo est, inquit, quod decepit Epicurum. à vero enim lapsus est aliorum quatuor sensuum secutus exemplum: quia in audiendo gustando & odorando atq; tangendo nihil è nobis emittimus, sed extrinsecus accipimus quod sensum sui moueat. quippe & vox ad aures vltro venit, & aura in nares influunt; & palato ingeritur quod gignat saporem;

rem; & corpori nostro applicantur tactu sentienda. hinc putauit & ex oculis nostris nihil foras proficisci; sed imagines rerum in oculos vltro meare. cuius opinioni repugnat, quod in speculis imago aduersa contẽplatorem suum respicit: cum debeat, siquidem à nobis orta recto meatu proficiscitur, posteram sui partem cum discedit ostendere, vt læua lauam, dextera dexteram respiciat. nam & histrio personam sibi detractam ex ea parte videt, qua induit; scilicet non faciem sed posteriorem cauernam. deinde interrogare hunc virum vellem, an tunc imagines è rebus auolant, cùm est qui velit videre: an & cum nullus aspicit emicant vndiq; simulachra. nam si quod primum dixi teneat, quæro cuius imperio simulachra prasto sint intuenti, & quotiens quis voluerit ora conuertere, totiens sẽ & illa conuertant? sin secundo inhæreat, vt dicat perpetuo fluore rerum omnium manare simulachra: quæro quamdiu cohærentia permanent nullo coagulo iuncta ad permanendum? aut si manere dederimus, quemadmodum aliquem retinebunt colorẽ: cuius natura cum sit incorporea, tamen numquam potest esse sine corpore? dein quis potest in animum inducere simulatque oculos verteris incurrere imagines cœli, maris, litoris, prati, nauium, pecudum, & innumerabilium præterea rerum quas vno oculorum iactu videmus; cum sit pupula quæ visu pollet oppido parua? & quo nam modo totus exercitus visitur? an de singulis militibus profecta simulachra se congerunt, atque ita collecta tot milia penetrant oculos intuentis? Sed quid laboramus opinionem sic inanem verbis verberare, cum ipsa rei vanitas se refellat? constat autem visum nobis hac prouenire ratione. Geminum lumen è pupula, quacunque eam verteris, directa linea emicat. id oculorum domesticum profluuium, si repererit in circunfuso nobis aëre lucem, per eam directim pergit, quandiu corpus offendat:

offendat: & si faciem verteris vt circumspicias, vtrobique acies videndi directa procedit. ipse autem iactus, quem diximus de nostris oculis emicare, incipiens a tenui radice in summa fit latior: sicut radii a pictore finguntur. ideo per minutissimum foramen contemplans oculus videt cæli profunditatem. Ergo tria ista nobis necessaria sunt ad effectum videndi; lumen quod de nobis emittimus, & vt aër qui interiacet lucidus sit, & corpus quo offenso desinat intentio. quæ, si diutius pergat, rectâ intentionem lassata non obtinet, sed scissa in dexteram lauamque diffunditur. hinc est quod vbicunque terrarum steteris videris tibi quandam cæli conclusionem videre; & hoc est quod horizontem veteres vocauerunt. quorum indago fideliter deprehendit directam ab oculis aciem per planum contra aspicientibus non pergere vltra centumoctoginta stadia, & inde iam recuruari. per planum, ideo adieci, quia altitudines longissime aspicimus. quippe qui & cælum videmus. ergo in omni horizontis orbe ipse qui intuetur centrum est. & quia diximus quantum à centro acies vsque ad partem orbis extenditur: sine dubio in horizonte διάμετρος orbis trecentorum sexaginta stadiorum est: & si vlterius qui intuetur accesserit seu retrorsum recesserit, similem circa se orbem videbit. Sicut igitur diximus cum lumen quod pergit è nobis per aëris lucem in corpus inciderit, impletur officium videndi: sed vt possit res visa cognosci, renuntiat visam speciem rationi sensus oculorum; & illam aduocata memoria recognoscit. Ergo videre oculorum est, iudicare rationis, memoria meminisse. quia trinum est officium, quod visum complet ad dignoscendam figuram, sensus, ratio, memoria. sensus rem visam rationi refundit. illa quid visum sit recordatur. adeo autem in tuendo necessarium est rationis officium, vt sæpe in vno videndi sensu etiam alium sensum memoria sugge-

rens

rente ratio deprehendat. nam, si ignis appareat, scit eum & ante tactum ratio calere. si nix sit illa quæ visa est; intelligit in ipsa ratio etiam tactus rigorem. hæc cessante visus inefficax est: adeo vt quod remus in aqua fractus videtur, vel quod turris eminus visa cum sit angulosa rotunda existimatur, faciat rationis negligentia: quæ, si se intenderit, agnoscit in turre angulos & in remo integritatem; & omnia illa discernit, quæ Academicis damnandorum sensuum occasionem dederunt: cum sensus vnus inter certissimas res habendus sit, comitante ratione; cui nonnumquam ad discernendam speciem non sufficit sensus vnus. nam si eminus pomi, quod malum dicitur, figura visatur; non omnimodo id malum est. potuit enim ex aliqua materia fingi mali similitudo. aduocandus est igitur sensus alter, vt odor iudicet. sed potuit inter congeriem malorum positum auram odoris ipsius concepisse. hic tactus consulendus est, qui potest de pondere iudicare. sed metus est ne & ipse fallatur, si fallax opifex materiam quæ pomi pondus imitaretur elegit. confugiendum est igitur ad saporem. qui si forma consentiat; malum esse nulla dubitatio est. Sic probatur efficaciam sensuum de ratione pendere. ideo deus opifex omnes sensus in capite, id est, circa sedem rationis, locauit.

CAP. XV.

Satin' recte scriptum sit à Platone, cibum per stomachum trahi: potum vero per arteriam quæ τραχεῖα dicitur, fibris pulmonis illabi.

HIS dictis, fauor ab omnibus exortus est admirantibus dictorum soliditatem, adeo vt attestari vel ipsum Euangelium non pigeret. Disarius deinde subiecit: Isti plausus sunt, qui prouocant philosophiam ad vindican-

vindicandos sibi de aliena arte tractatus, vnde sæpe manifestos occurrit errores. vt Plato vester, dum nec anatomica quæ medicinæ propria est abstinet, risum de se posteris tradidit, dixit enim diuisas esse vias deuorandis cibatui & potui; & cibum quidem per stomachum trahi, potum vero per arteriam quæ trachia dicitur fibris pulmonis allabi. quod tantum virum vel æstimasse vel in libros retulisse mirandum est, vel potius dolendum. vnde Erasistratus medicorum veterum nobilissimus in eum iure inuectus est, dicens retulisse illum longe diuersa quam ratio deprehendit. duas enim esse fistulas instar canalium, easque ab oris faucibus proficisci deorsum; & per earum alteram induci delabique in stomachum esculenta omnia & poculenta, ex eoque ferri in ventriculum, quod Græce appellatur ἡ κάτω κοιλία, atque illic subigi digerique; ac deinde aridiora ex his retrimenta in aluum conuenire, quod Græce κῶλον dicitur; humidiora autem per renes in vesicam trahi, & per alteram de duabus superioribus fistulam, quæ Græce appellatur τραχεῖα ἀρτηρία, spiritum à summo ore in pulmonem, atque inde rursum in os & in nares, commeare; perque eandem vocis fieri meatum: ac ne potus cibusve aridior, quem oporteret in stomachum ire, procideret ex ore laberetur que in eam fistulam per quam spiritus reciprocatur, ex eaque offensione intercluderetur animæ via, impositam esse arte quadam & ope naturæ ἐπιγλωττίδα, quasi claustrum mutuum vtriusque fistulæ, quæ sibi sunt cohærentes: eamque ἐπιγλωττίδα inter edendum bibendumque operire ac protegere τὴν τραχεῖαν ἀρτηρίαν, ne quid ex esca potuve incideret in illud quasi æstuantis animæ iter; ac propterea nihil humoris influere in pulmonem ore ipso arteriæ communito. hæc Erasistratus. cui, vt æstimo, vera ratio consentit. cum enim cibus non squalidus siccitate sed humoris temperie mollis ventri

infrendus

inferendus sit: necesse est eandem viam ambobus patere; vt cibus potu temperatus per stomachum in ventrem condatur: nec aliter natura componeret nisi quod salutare esset animali. Deinde, cum pulmo & solidus & leuigatus sit, si quid spissum in ipsum deciderit, quemadmodum penetrari aut transmitti potest ad locum digestionis; cum constet si quando casu aliquid paulo densius in pulmonem violentia spiritus trahente deciderit, mox nasci tussim nimis asperam, & alias quassationes vsque ad vexationem salutis? si autem naturalis via potum in pulmonem traheret: cum polenta bibuntur, vel cum hauritur potus admixtis granis seu ex re aliqua densiore, quid his sumptis pulmo pateretur? vnde ἐπιγλωττὶς à natura prouisa est; quæ, cum cibus sumitur, operimento sit arteria, ne quid per ipsam in pulmonem spiritu passim trahente labatur. sicut, & cum sermo emittendus est, inclinatur ad operiendam stomachi viam, vt ἀρτηρίαν voci patere permittat. Est & hoc de experientia notum quod qui sensim trahunt potum ventres habent humectiores, humore qui paulatim sumptus est diutius permanente. si quis vero auidius hauserit, humor eodem impetu quo trahitur præterit in vesicam; & sicciori cibo prouenit tarda digestio. hæc autem differentia non nasceretur, si à principio cibi & potus diuisi essent meatus. Quod autem Alcæus poëta dixit & vulgo canitur;

Οἴνῳ πνεύμονα τίγγει,
Τὸ γὰρ ἄσχον φυτάλλει,

ideo dictum est, quia pulmo reuera gaudet humore, sed trahit quantum sibi æstimat necessarium. Vides satius fuisse philosophorum omnium principi alienis abstinere, quam minus nota proferre. ad hæc Eustathius paulo commotior, Non minus te, inquit, Disari, philosophis quam medicis inserebam. sed modo videris mihi rem

consensu generis humani decantatam & creditam oblivioni dare; philosophiam artem esse artium & disciplinam disciplinarum. & nunc in ipsam invehitur paricidali ausu medicina: cum philosophia illic se habeatur augustior, ubi de rationali parte, id est de incorporeis disputat; & illic inclinetur, ubi de physica, quod est de divinis corporibus vel cæli vel siderum, tractat. medicina autem physicæ partis extrema fax est, cui ratio est cum testeis terremisque corporibus. sed quid rationem nominavi, cum magis apud ipsam regnet coniectura quam ratio? quæ ergo coniicit de carne lutulenta, audet inequitare philosophiæ de incorporeis & vere divinis certa ratione tractanti. Sed ne videatur communis ista defensio tractatum vitare pulmonis: accipe causas quas Platonica maiestas secuta est. ἐπιγλωττὶς quam memoras inventum natura est ad tegendas detegendasq; certa alternatione vias cibatus & potus; vt illum stomacho transmittat, hunc pulmo suscipiat. propterea tot meatibus distinctus est & interpatet rimis, non vt spiritus egressiones habeat, cui exhalatio occulta sufficeret; sed vt per eos, si quid cibatus in pulmonem decideris, succus eius mox migret in sedem digestionis. deinde ἀρτηρία si quo casu scissa fuerit, potus non devoratur, sed quasi fisso meatu suo reiectatur foras incolumi stomacho. quod non contingeret nisi ἀρτηρία via esset humoris. Sed & hoc in propatulo est; quia quibus ager est pulmo accenduntur in maximam sitim. quod non eveniret nisi esset pulmo receptaculum potus. Hoc quoque intuere; quod animalia quibus pulmo non est, potum nesciunt. natura enim nihil superfluum, sed membra singula ad aliquod vivendi ministerium fecit: quod cum deest; vsus eius non desideratur. Vel hoc cogita: quia si stomachus cibum potumque susciperet, superfluus foret vesicæ vsus. poterat enim vtriusque rei stomachus retrimenta

menta intestino tradere, cui nunc solius cibi tradit: nec opus esset diuersis meatibus quibus singula traderentur, sed vnus vtrique sufficeret ab eadem statione transmisso. modo autem seorsum vesica, & intestinum seorsum saluti seruit: quia illi stomachus tradit, pulmo vesicæ. Nec hoc prætereundum est, quod in vrina, quæ est retrimentum potus, nullum cibi vestigium reperitur; sed nec aliqua qualitate illorum retrimentorum vel coloris vel odoris inficitur. quod si in ventre simul fuissent; aliqua illarum sordium qualitas inficeretur. nam postremo lapides, qui de potu in vesica nascuntur, cur numquam in ventre coalescunt, cum non nisi ex potu fiant & nasci in ventre quoque debuerint, si venter esset receptaculum potus? In pulmonem defluere potum nec poetæ nobiles ignorant. ait enim Eupolis in fabula, quæ inscribitur Colaces: Πίνειν δ' ὁ πρωταγόρης ἐκέλευεν, ἵνα σοῦ ἡ κοιλία ἡ πνεύμων' ἐκλύσῃ φορᾷ. & Eratosthenes testatur idem.

Καὶ βαθὺν ἀκρήτῳ πνεύμονα τεγγόμενον.

Euripides vero huius rei manifestissimus astipulator est:

Οἶνος περάσας ἁγνὸν ἀμπνοὰς διαῤῥοάς.

Cum igitur & ratio corporeæ fabricæ, & testium nobilis auctoritas astipuletur Platoni: nonne quisquis contra sentit insanit?

CAP. XVI.

Ouumne prius fuerit an gallina.

INTER hæc Euangelus gloriæ Græcorum inuidens & illudens: Facessant, ait, hæc quæ inter vos in ostentationem loquacitatis agitantur. quin potius, si quid callet vestra sapientia, scire ex vobis volo ouumne prius exstiterit an gallina? Irridere te putas, Disarius ait; & tamen quæstio quam mouisti, & inquisitu

& scitu digna est. cur enim tibi de rei vtilitate comparans consuluisti, vtrum prius gallina ex ouo an ouum ex gallina cœperit. * * * sed hoc ita seriis inserendum est, vt de eo debeat vel anxie disputari. & proferam quæ in vtramque partem mihi dicenda subuenient, relicturus tibi vtrum eorum verius malis videri. Si concedimus omnia quæ sunt aliquando cœpisse: ouum prius à natura factum iure æstimabitur. semper enim quod incipit imperfectum adhuc & informe est, & ad perfectionem sui per procedentis artis & temporis additamenta formatur. ergo natura fabricans auem ab informi rudimento cœpit, & ouum, in quo necdum est species animalis, effecit. ex hoc perfectæ auis species exstitit procedente paulatim maturitatis effectu. deinde, quicquid à natura variis ornatibus comptum est, sine dubio cœpit à simplici; & ita contextionis accessione variatum est. ergo ouum visu simplex & vndique versum pari specie creatum est: & ex illo varietas ornatuum quibus constat auis species absoluta est. nam sicut elementa prius exstiterunt; ita & reliqua corpora de commixtione eorum creata sunt: ita rationes seminales quæ in ouo sunt, si venialis erit ista translatio, velut quædam gallinæ elementa credenda sunt. nec importune elementis de quibus sunt omnia ouum comparauerim. in omni enim genere animantium, quæ ex coitione nascuntur, inuenies ouum aliquorum esse principium instar elementi. aut enim gradiuntur animantia, aut serpunt, aut nando volandove viuunt. in gradientibus lacertæ & similia ex ouis creantur. quæ serpunt oui nascuntur exordio. volantia vniuersa de ouis prodeunt; excepto vno quod incertæ naturæ est. nam vespertilio volat quidem pellitis alis, sed inter volantia non habendus est; quia quatuor pedibus graditur formatosq; pullos parit & nutrit lacte quos generat. nantia pene omnia de ouis oriuntur generis sui;

crocodilis

crocodilus vero etiam de testeis, qualia sunt volantium. &, ne videar plus nimio extulisse ouum elementi vocabulo, consule initiatos sacris Liberi patris; in quibus hac veneratione ouum colitur, vt ex forma tereti ac pene sphærali atque vndique versum clausa & includente intra se vitam, mundi simulachrum vocetur. mundum autem consensu omnium constat vniuersitatis esse principium. Prodeat qui priorem vult esse gallinam; & in hæc verba tentet quod defendit asserere. Ouum rei cuius est nec initium nec finis est. nam initium est semen, finis auis ipsa formata. ouum vero digestio est seminis. Cum ergo semen animalis sit, & ouum seminis: ouum ante animal esse non potuit; sicut non potest digestio cibi fieri antequam sit qui edit. & tale est dicere ouum ante gallinam factum; ac si quis dicat matricem ante mulierem factam. &, qui interrogat quemadmodum gallina sine ouo esse potuit, similis est interroganti quonam pacto homines facti sint ante pudenda; de quibus homines procreantur. vnde sicut nemo recte dicet hominem seminis esse sed semen hominis; ita nec oui gallinam sed ouum esse gallinæ. deinde si concedamus, vt ab aduersa parte dictum est, hæc quæ sunt ex tempore aliquod sumpsisse principium: natura primum singula animalia perfecta formauit; deinde perpetuam legem dedit vt continuaretur procreatione successio. perfecta autem in exordio fieri potuisse testimonio sunt nunc quoque non pauca animantia, quæ de terra & imbre perfecta nascuntur: vt in Ægypto mures, & aliis in locis ranæ, serpentesque, & similia. ouæ autem nunquam de terra sunt procreata; quia in illis nulla perfectio est. natura vero perfecta format, & de perfectis ista procedunt, vt de integritate partes. nam, vt concedam ouæ auium esse seminaria; videamus quod de semine ipsa philosophorum definitio testatur. quæ ita sancit; Semen

generatio est ad eius ex quo est similitudinem pergens, non potest autem ad similitudinem pergi rei quæ nondum est: sicut nec semen ex eo quod adhuc non subsistit emanat. ergo in primo rerum ortu intelligamus cum ceteris animantibus quæ solo semine nascuntur, de quibus non ambigitur quin prius fuerint quam semen suum, aucs quoque opifice natura exstitisse perfectas. &, quia vis generandi inserta sit singulis, ab his iam procedere nascendi modis, quos pro diuersitate animantium natura varianit. Habes Euangele vtrubique quod teneas: & dissimulata paulisper irrisione tecum delibera quid sequaris. & Euangelus: Quia & ex iocis seria facit violentia loquendi: hoc mihi absoluatis volo, cuius diu me exercuit vera deliberatio. Nuper enim mihi de Tiburti agro meo exhibiti sunt apri, quos obtulit silua venantibus. &, quia diutule continuata venatio est, perlati sunt alii interdiu noctu alii. quos perduxit dies, integra carnis incolumitate durarunt: qui vero per noctem lunari plenitudine lucente portati sunt, putruerunt. quod vbi scitum est: qui sequenti nocte deferebant infixo cuicumque parti corporis acuto aneo apros carne integra pertulerunt. quæro igitur, cur noxam quam pecudibus occisis solis radii non dederunt lunare lumen effecit? Facilis est, Disarius inquit, & simplex ista responsio. nullius enim rei fit aliquando putredo nisi calor humorque conuenerint. pecudum autem putredo nihil aliud est nisi cum defluxio quædam latens soliditatem carnis in humorem resoluit. calor autem, si temperatus sit & modicus, nutrit humores: si nimius; exsiccat & habitudinem carnis extenuat. Ergo de corporibus enectis sol vt maioris caloris hauris humorem: lunare lumen, in quo est non manifestus calor sed occultus tepor, magis diffundit humecta, & inde prouenit iniecto tepore & aucto humore putredo. His dictis Euangelus

Eusta-

Eustathium intuens, Si rationi dictæ assentiris, ait, annuas oportet; aut si est quod moueat, proferre non pigeat: quia vis vestri sermonis obtinuit ne inuita aure vos audiam. Omnia, inquit Eustathius, à Disario & luculente & ex vero dicta sunt. sed illud pressius intuendum est vtrum mensura caloris sit causa putredinis, vt ex maiore calore non fieri & ex minore ac temperato prouenire dicatur. Solis enim calor, qui nimium feruet quando annus in æstate est, & hieme tepescit, putrefacit carnes æstate non hieme. ergo nec luna propter summissiorem calorem diffundit humores. sed nescio quæ proprietas, quam Græci ἰδίωμα vocant, & quædam natura inest lumini, quod de ea defluit, quæ humectet corpora & velut occulto rore madefaciat: cui admistus calor ipse lunaris putrefacit carnem, cui diutule fuerit infusus. neque enim omnis calor vnius est qualitatis, vt hoc solo à se differat si maior minorve sit. sed esse in igne diuersissimas qualitates nullam secum habentes societatem rebus manifestis probatur. Aurifices ad formandum aurum nullo nisi de paleis vtuntur igne: quia ceteri ad producendam hanc materiam inhabiles habentur. medici in remediis concoquendis magis de sarmentis quam ex alio ligno ignem requirunt. qui vitro soluendo firmandoque curant, de arbore cui myrica nomen est igni suo escam ministrant. calor de lignis oleæ, cum sit corporibus salutaris, pernicioſus est balneis, & ad dissoluendas iuncturas marmorũ efficaciter noxius. non est ergo mirum si ratione proprietatis quæ singulis inest, calor solis arefacit, lunaris humectat. hinc & nutrices pueros alentes experimentis obtegunt cũsub luna prætereunt; ne plenos per ætatem naturalis humoris amplius lunare lumen humectet; & sicut ligna adhuc virore humida accepto calore curuantur, ita & illorum membra conorqueat humoris adiectio. Hoc quoque notum est;

AMBROSII
MACROBII
THEODOSII
DE
DIFFERENTIIS
ET SOCIETATIBVS
GRÆCI LATINIQ. VERBI,
LIBELLVS.

Ex Libro

AMBROSII MACROBII THEODOSII

De differentiis & societatibus Græci Latinique verbi.

GRÆCÆ *Latinæque linguæ coniunctissimam cognationem natura dedit. Nam & iisdem orationis partibus absque articulo, quem Græcia sola sortita est, iisdem pene obseruationibus, figuris, constructionibusq; vterque sermo distinguitur; vt propemodum qui vtramuis artem didicerit, ambas nouerit: in multis tamen differunt, & quasdam proprietates habent; quæ Græce idiomata vocantur.*

De verborum vtriusque differentiis vel societatibus.

ACCIDVNT *verbis vtriusque linguæ persona, numeri, figura, coniugatio, tempus, modus quem Græci encliſin vocant. Latini cum formis qualitatem posuerunt. genus, quod apud Græcos diathesis nuncupatur. eandem pene cum casibus constructionem seruant, vt* misereor illius, pareo illi, veneror illum: ἐλεῶ τοῦδε, πείθομαι τῷδε, φιλῶ τόνδε. *Ablativum Græcia non recipit. Eadem illis personarum similitudo: prima* voco, *secunda* vocas, *tertia* vocat: καλῶ, καλεῖς, καλεῖ. *In numeris vna differsio est, quod δύϊδν, id est dualem, nulla Latinitas admisit, Græci vero in verbis nominibusque δύϊδν videntur habere.*

De

De figuris.

FIGVRÆ *ambobus non sine discretione pares. Nos dicimus* curro, percurro: *illi* τρέχω, διατρέχω. *Quatuor quoque modis & hæc & illa componuntur: ex duobus integris*, produco; *ex integro & corrupto*, perficio; *ex corrupto & integro*, accedo; *ex duobus corruptis*, occipio: *Similiter* ἐκ δύο τελείων, σωτρέχω· ἐκ τελείου καὶ ἀπολείπω, περιτρώω. ἐξ ἀπολείπου καὶ τελείου, συμβάλλω· ἐκ δύο ἀπολιπόντων, κωμῳδῶ. *Sunt quædam composita quæ non possunt resolui, vt* suspicio, complector; *ita apud illos* τὸ σωτρέχω. *Sunt apud Græcos admissa post compositionem, cum essent simplicia non recepta:* νομῶ *nihil significat, tamen* οἰκονομῶ *dicitur; similiter* δομῶ & δομεύω, οἰκοδομῶ & βυκοδομῶ *componuntur. Ita* facior & grego *non dicunt*; conficior *vero*, & afficior, & congrego, *probe dicunt. Vtrique verbo bina præpositiones iunguntur. Homerus,* περιπεριστυλινδόμενον. *Vergilius*, pede prosubigit terram. *Latinitas compositi verbi sæpe primam syllabam mutat*, teneo, contineo; *sæpe non mutat*, lego, neglego. *In Græco verbo nunquam prima syllaba adiecta præpositione violatur*, βάλλω, ἀμφιβάλλω, διαβάλλω, καταβάλλω· ἄγω, συνάγω, προάγω, διάγω· φέρω, προφέρω, διαφέρω, ἀναφέρω· δέρω, ἐκδέρω· φιλῶ, καταφιλῶ. *Vltro equidem intemerato verbo præpositio sæpe corrumpitur*, λέγω, συλλέγω βάλλω, συμβάλλω, τρέχω, ἐκτρέχω. *Hoc item in Latinis*; fero, effero: aufugio & aufero *à præpositione* ab *componuntur, & in his solis* ab *mouetur in auctore Cicerone, sensumque habent retrorsum trahendi. Nigidius tamen putat verbum* autumo *eadem præpositione componi, quasi* ab & æstimo, *sicut* abnumero *idem est &* numero. autumo *vero &* dico & censeo *significat. Græca verba quando componuntur*

muntur cum propositione, eundem accentum sine dubio seruant, καταχάφω, ἀναφέρω, ἀναγλύφω, ὑπομένω, διαηδίχω, καταλαλῶ, περιορῶ. *Cum vero eis alia pars orationis adiungitur, modo mutant priorem, modo tuentur accentum. Seruant in his,* τίω, ἀτίω· ὄσσα, κακόσσω, *vnde* κακοστόμεν· νίπτω, χδνίπτω, *vnde est,* χδνίψατο δ' ἔπειτα· κυδαλίζω, χοροκυδαλίζω. *In aliis mutant,* γλύφω, καλαμογλυφῶ· γεφύω, χειρογεφῶ· δέίνω, ἀδεινῶ· οἴσω, ἀνοίσω. *Latini similiter seruant,* præpono, præcurro: *mutant,* colligo, affero. *Apud Latinos nulla præpositio adiuncta mutat coniugationem,* clamo clamas, declamo declamas: *Græci nonnunquam in compositione mutant coniugationem,* συλῶ συλᾷς, ἱεροσυλῶ ἱεροσυλεῖς· πιμῶ τιμᾷς, ἀτιμῶ ἀτιμοῖς· περῶ περᾷς, ἐμπερῶ ἐμπερᾷς· licet sint qui dicant hæc non σωθέντα, sed παρασωθέντα, *id est non ipsa composita, sed ex compositis facta nominibus; vt* ἱεροσυλῶ *non sit* ἀπὸ τῦ συλῶ, *sed* ἀπὸ τῦ ἱεροσυλῶ· *&* ἀτιμῶ, *non* ἀπὸ τῦ τιμῶ, *sed* ἀπὸ τῦ ἀτιμῶ· *&* ἐμπερῶ, *non* ἀπὸ τῦ περῶ, *sed* ἀπὸ τῦ ἐμπερῶ. *& hæc vocant* παρασωθέντα. *quæ ex* σωθέντες, *id est ex compositis veniunt. nam* ἀβλεπῶ *non* ἀπὸ τῦ βλέπω *derivatum est (cæterum* τ *non haberet) sed* ἀπὸ τῦ ἀβλεπῶ. *Contra* χειροκοπῶ *non* ἀπὸ τῦ κόπτω *(cæterum* τ *haberet) sed* ἀπὸ τῦ χειροκόπω. *Vnde hæc nomina* σωθέντα *vocant, & verba ex ipsis facta* παρασωθέντα. *Sunt alia composita quæ foris declinantur;* κυδαρφδῶ ἐκυδαρφδῶν, δημηγορῶ ἐδημηγόρων, παιδαγωγῶ ἐπαιδαγώγουν, δυσφορῶ ἐδυσφόρουν. *Intus vero declinantur,* καταγεφύω κατέγεφυρον, περιέχω περιέσχον, διαβάλλω διέβαλον: *quæ imperativo faciunt* κατάγεφυσον, περίσχε, διάβαλλε. *Accentus autem de verbo non tolleretur, nisi ei præcedentem partem orationis compositio agglutinasset: quod euenit & in aliis verbis, in quibus modo longi temporis pondus priorem retinet accentum, modo correpti lenitas sursum repellit:* ἐνῶ, ἔνεσι, πολλοί

πολλοὶ δ' ἔνιοι τοιοῦντες οἷσι· ἀνῆσαν, ἄνεσαν, ἄλλοτε δ' ἧκεν ἀνῆσαν· κατὴχι, κάτεχε, νὺξ δ' μάλα ἀνωφερὴ κάτεχ' ἐς ἔδον: item σωώλφας σώαφον, σωώξας σώαξον, σωώλεν σωῶξε, σιαπλὸν σωῦδε· ἅτινες ἢ σχεδὸν, σχεῖν. Meminerit nullam fere inueniri apud Latinos præpositionem, quæ nihil addat sensui, sicut apud Græcos sæpe præpositio nullam sensus facit permutationem: hoc est enim ἕυδω quod καθεύδω, hoc ἕζομαι quod καθίζομαι, hoc μύω quod καμμύω: sicut surgo & consurgo.

De coniugationibus.

APVD Græcos eorum verborum in quorum prima positione circumflexus accentus vltimam syllabam tenet, tres sunt coniugationes, quibus discretionem facit secunda persona, quia prima coniugatio habet in ᾷς diphthongum desinentem, vt λαλῶ: secunda in αῖς, cui ascribitur quidem ι, sed nihil sono confert, vt τιμαῖς: tertia in οῖς diphthongum, vt στεφανοῖς. Eorum vero verborum in quorum prima positione grauis accentus penultimam syllabam signat, sex sunt coniugationes, sed in his non secunda persona discretionẽ facit; quippe cum in omnibus secunda persona in εις diphthongum finiatur: sed harum coniugationum in prima persona differentiæ deprehenduntur. quæritur enim in prima positione verbi cuiusq;, quæ litteræ præcedant ω finalem litteram verbi, & si inueneris ante ω, β, φ, π, πτίσσω, γεάφω, τέρπω, κόπτω, primæ coniugationis pronuntiabis. si autem repereris γ, κ, χ, λέγω, σκλίνω, τρέχω, secundam vocabis. quod si δ, θ, τ, ᾄδω, σκλίδω, ἀνύτω, tertiam dices. quarta, erit, si habuerit ζ, aut duo σ, φράζω, ὀρύσσω. si vero fuerint liquidæ λ, μ, ν, ρ, φαίλω, τέμω, κρίνω, σπείρω, quintam notabunt. Sexta profertur διὰ καθαροῦ τοῦ ω, ῥέω, διεγείρω. Nonnulli & septimam esse voluerunt præcedentibus ξ, ψ, πλίξω, ἕψω. Apud Latinos quorum nullum verbum in fine

in finalem syllabam admittit accentum, cessant differentiæ quas apud Græcos circumflexus grauisve fecerunt, quorum alterum in verbis vltimæ, alterum penultimæ Græciam diximus deputasse. Restat igitur in his Latinitati vnus accentus, grauem dico, qui solus Romana verba sortitus est; sed hoc proprium in verbis Latinis habet, quod non semper, vt apud Græcos, vbi fuerit in penultimam syllabam cadit, sed sæpe & à fine tertiam tenet, vt aggero, refero, *quod apud Græcos non potest euenire; apud quos in communi lingua fieri non potest, vt cum finalis syllaba longa est, tertius à fine habeatur accentus. ω autem naturaliter longa est. ergo nunquam accentus in huiusmodi verbis apud illos in tertium gradum syllabarum recedit. Singula tempora Græcorum verborum non simpliciter sicut Latinitas compendio vtitur, proferuntur; & vt exempli causa vnius verbi declinatio notetur, τύπτω perfectum facit τέτυφα, & sequitur altera eiusdem temporis declinatio, quod medium perfectum vocant, τέτυπται: item plusquam perfectum ἐτετύφειν, medium plusquam perfectum ἐτέτυπτο: ἀορίστε ἔτυψα, μέσε ἀορίστε ἐτυπόμην: futurum primum facit τύψω, futurum secundum τυπῶ. similiter in passiuo variantur tempora.*

De tempore præsenti.

GRÆCORVM *verba omnia quæ in ω exeunt, seu perissomena seu barytona sint, in quacumque coniugatione eundem tam in prima quam in secunda personæ seruant numerum syllabarum: omnia vero in μαι terminata, varia syllabarum vicissitudine pensantur. Porro præsens omne tempus quod in μαι terminatur, omnimodo in secunda persona vnam syllabam minuit,* φιλοῦμαι φιλῇ, τιμῶμαι τιμᾷ, στεφανοῦμαι στεφανοῖ, λέγομαι λέγῃ, γράφομαι γράφῃ: *cum in actiuo pares syllabas*

vtraque

vtraque persona seruauerit. Item præsens tempus apud Græcos primæ positionis quod in ω exit, alios modos de se generat. Nam tertia persona eius adhibito sibi ν, facit ex se infinitum modum, ποιεῖ ποιεῖν, τιμᾷ τιμᾶν, χρυζᾷ χρυζᾶν. Tertia enim coniugatio περισπωμένων ει diphthongum in prima positione tantum tenet, in reliquis autem verbi declinationibus mutat eam in ε. Sed & in barytonis eadem infiniti modi creandi obseruatio reperitur: τύπτῃ τύπτειν, λέγει λέγειν, &c. Necnon & imperatiuum modum eadem tertia persona de se creat: in perispomenis quidem accentu ad superiorem syllabam translato, ποιεῖ ποίει, τιμᾷ τίμα, χρυσῖ χρύσι: in barytonis autem subtracto ι, λέγει λέγε, γράφει γράφε, ἄρχει ἄρχε. In coniunctiuo modo nihil omnino mutatur, sed prima persona præsentis temporis modi indicatiui, eadem in coniunctiuo modo prima persona præsentis, ποιῶ, ἐὰν ποιῶ· βοῶ, ἐὰν βοῶ· θέλω, ἐὰν θέλω· γράφω, ἐὰν γράφω. Verum differentiam facit secunda persona, ποιῶ, ποιεῖς, ἐὰν ποιῶ, ἐὰν ποιῇς. Item apud Græcos prima persona præsentis adiecto sibi ν, facit participium, λαλῶ λαλῶν, γράφω γράφων. Præsens tempus Græcorum verborum quod in μαι syllabam terminatur, in περισπωμένοις quidem si abiiciat μαι syllabam, facit imperatiuum, φιλοῦμαι φιλοῦ, τιμῶμαι τιμῶ, χρυσοῦμαι χρυσοῦ: in barytonis vero, si abiecta μαι syllaba, accipiat υ litteram, λέγομαι λέγου, γράφομαι γράφου.

De præterito imperfecto.

GRÆCA *verba omnia, seu barytona, siue perispomena, in tempore imperfecto eandem habent primam personam numeri singularis, quæ tertia pluralis,* ἐποίουν ἐγὼ, ἐποίουν ἐκεῖνοι. *Item in Græcis verbis omnibus, quorum positio prima in ω desinit, imperfectum tempus vltimam syllabam suam ab his incipere litteris*

facit, à quibus vltima syllaba præsentis cœpit, τιμῶ ἐτίμων, κλάφω ἔγλαφον, τρέχω ἔτρεχον: *aut si vocalis sola illic fuit, & hic in capite vltimæ syllabæ vocalis erit,* πείθω ἔπεισα, διεγείρω ἐδιεγέρθην. *Omne Græcorum imperfectum actiuum vel actiuo simile in* ν *litteram desinit: sed barytona in breuem syllabam finiuntur, id est in* ον *semper,* ἔτρεχον, ἔγλαφον: *perispomena vero vel à verbis in* μι *exeuntibus, longa terminantur,* ἐκάλουν, ἐτίμων, ἐδίδουν, ἐτίθουν. *Denique* ῥίπτω, *quia modo acuto, modo circumflexo accentu pronuntiatur, &* ἔριπτον & ἐρίπτουν *facit.* Κίω *propter eandem causam &* ἔκιον & ἐκίουν. *Et hoc etiam obseruandum, vt aut imperfectum retineat numerum syllabarum quē præsens habet, aut crescat vna. Manet æqualitas in illis quorum præsens à vocali cœpit: incrementum patiuntur quorum præsens à consonante inchoat:* ἄγω ἦγον, λέγω ἔλεγον. *Nec sine ratione. Nā quæ syllaba non crescunt, adiectione temporis crescunt, dum incipientem vocalem de breui longā faciunt, vt* ἄγω, α *breuis mutata est in* η *longum,* ἦγον. *Sæpe tamen licentia poëtica incremento carent. Nonnunquam prima ipsa vocalis, si breuis est, immobilis manet, sed vocalem alteram recipit, vt iunctæ longam faciant syllabā:* ἔχω εἶχον, ἕλκω, εἷλκον, ἕρπω εἷρπον. *Aliquotiens nec mutata, nec altera recepta, quæ fuit ipsa producitur,* ἰδρύω ἵδρυον, ὑδρόω ὕδρουν. *hic enim* ι *&* υ *in præsenti correpta, in imperfecto vero longa pronuntiantur.* ὀφείλω *autem manet vt fuit,* ὤφειλον, *quia non potuit habere quo crescere. in præsenti enim longa fuit diphthongi priuilegio. Licet in diphthongis maxime communibus permutatio sit recepta in diphthongos longiores. Vt* αι *&* οι *quia communes sunt, & nonnunquam pro breuibus habeantur, in* η *aut in* ω *mutantur,* αἴρω ἦρον, οἴκω ᾤκουν. *Nec me præterit etiam* ἀω *diphthongum, quæ nunquam pro communi habita est, solere mutari,* ἀϊδῶ ἠΰδουν, ἀχῶ ἠΰχουν: *licet*

licet υ & ει immutabiles maneant, ὁρῶ ἔρεν, ἐτάζω ἔτα-ζον, εἰκονίζω εἰκόνιζον, εἰκάζω εἴκαζον. τὸ δὲ ἴκαζον ἀπλικὸν ὄν. Multo constantius manent, quod incrementum perfectio tanta non recipit, ὠνοῦμαι ὠνούμην, ἐχῶ ἴσχεν. excipiuntur ἑορτάζω & ὀψίω. Cum enim apud Græcos omnia imperfecta nunquam medias, sed tantum vltimam vel primam moueant, illorum alterum solam mediam mouit, ἐώρταζον, cum ὥρταζον facere debuisset: alterum & primam & mediam, ὀψίω ὤψιον· ὁρῶ enim & ἑώρων non sunt contra regulam; quia ὁρῶ cum ὤρων facere debuit, ex abundanti principio ε addita est, & fecit pro ὤρων ἑώρων: vt οἰνοχόω ᾠνοχόουν, & tamen dicitur ἐωνοχόουν: & pro ὦ ἔω dicunt. Non solum in verbis hæc superuacua adiectio, sed etiã in nomimibus vsurpata est, ἕδνα ἔεδνα, & similia. ἀναβαίνω & ἐπίχω non primã sed secundam syllabam mutauerunt, quia prima non verbi sed præpositionis est. Verba enim sunt βαίνω, ἔχω, & faciunt ἔβαινον, ἶχον: inde ἀνέβαινον, ἐπεῖχον· ἀναιχωτῶ mutat primam, ὠναιχώτην, quia ex nomine compositum est, id est ῥῆμα ὀνοματικὸν ἀναίχωτος, ἀναιχωτῶ. Verba autem ex compositis nominibus parasyntheta vocantur, & à prima syllaba declinantur, vt φιλιππος, φιλιππίζω, ἐφιλίππιζον. Licet non ignorem, quod σύμμαχος & σωήρρος composita sint nomina, & ex se faciant verba parasyntheta, συμμαχῶ, σωηροῦ: quæ tamen non foris, sed intus declinantur, συμμαχῶ συνεμάχην, σωηρῶ σωηρόουν. Sed hoc ideo, quia præpositio hic habet significationem suam. Cæterum vbi nullus ex præpositione sensus accedit, foris declinatur imperfectum, id est, adiicitur illi vocalis, tanquã præsens tempus incipiat à consonanti, καθίζω ἐκάθιζον, καθεύδω ἐκάθευδον. hoc est ἵζω quod καθίζω, hoc εὕδω quod καθεύδω, quia præpositio nihil significat. vbi vero additur ex præpositione sensus, tunc in declinatione imperfecti quærimus, vnde incipiat verbum

ipsum sine præpositione: & si verbum à vocali incipit, quamuis præpositio habeat consonantem verbi, tamen vocalem ex breui mutamus in longam: vt σωάγω, συῆγον, quia aliud est ἄγω, aliud σωάγω. Item si præpositio quæ sensum confert, incipiat à vocali, incipiente verbo à consonante, imperfectum manente eadem nec mutata præpositionis vocali aliam addit consonanti verbi vocalem, vt est ἐνιχαίρω, ἐνέχαιρον, quia aliud est ἐνιχαίρω, aliud χαίρω. Sane hoc obseruatur, vt vocalis quæ additur consonanti, breuis sit, quia non potest vltra vnum tempus excrescere: λέγω ἔλεγον, λέγομαι ἐλεγόμην. unde βέλομαι & δώαμαι secundum communem regulam ex se faciunt ἐβελόμην, ἐδωαμήν. sed quod sæpe legimus ἠβελόμην, ἠδωαμήν, Attica licentia est. Vltima quoque syllaba imperfecti nonnihil diuersitatis habet, vt in perispomenis prima & tertia in ων mittunt, ἐπίνων, ἐχρύσων: secunda in ουν, ἐδόων: quæ fiunt in passiuo vel passiuis similibus, ἐπωούμην, ἐχρυσούμην, ἐδοούμην. Apud Græcos solus diffinitiuus modus præsens ab imperfecto disiungit, cæteri omnes modi iungunt, vt φιλῶ, ἐφίλουν. At in imperatiuo φίλει, præsens & imperfectum confunditur: similiter in coniunctiuo ἐὰν φιλῶ, & in optatiuo εἰ φιλοῖμι, & in infinitiuo φιλεῖν, vtrumque simul tempus appellant.

De tempore perfecto.

PERFECTVM tempus apud Græcos non à præsenti, sed à futuro figuratur: nec sine ratione. omne enim quod factum est, prius faciendum fuit. In Græcis omne perfectum aut syllaba aut vno tempore maius prima positione sui profertur, vt λέλυκα, πέπεικα. Nec moueat quod πεποίηκα vel πεφίλυκα, & similia, non vna, sed duabus syllabis primam verbi vincunt positionem. Diximus enim primam perfecti positionem non esse

esse præsens, sed futurum, quod una, non duabus syllabis, superant: vt ποιήσω πεποίηκα, φιλήσω πεφίληκα. Hoc etiam argumento probatur. nam cum nunquam perfectum tempus à prima positione sui & syllaba crescat & tempore, sed tantum altero: restat vt ὤπηκα, ἠγάπηκα, si à præsentibus facta sunt ὀπάω, ἀγαπῶ, & syllaba maiora inueniantur & tempore: quod fieri per regulam non potest. à futuro igitur veniunt, ὀπήσω, ὤπηκα, & ἀγαπήσω, ἠγάπηκα, primæ vocalis correptæ productione facta. Item cum nunquam perfectum à consonanti incipiens par origini suæ sit numero syllabarum, aduersabitur regulæ omne perfectum εἰς ικω, quia parem præsentis syllabarum numerum tenet, δίδωμι δέδωκα, τίθημι τέθεικα. Sed non ita est. δάω enim δέδωκα fecit, & θήσω τέθεικα, & creuit syllaba. Nunquam apud Græcos perfectum minus præsenti vel futuro inuenitur. Item cum præsens à vocali incipit, omnimodo in præterito monetur in longam. Nunquam apud Græcos præteritum perfectum in duabus syllabis inuenitur, sed est interdum sex syllabarum, vt πεπολεμάρχηκα, est quinque πεπολέμωκα, est quatuor πεποίηκα, est trium λέλυκα. Nec vnquam inuenies trisyllaba minus. Necesse est enim vt prima syllaba declinationis sit, vt λε: secunda originis, vt λυ: tertia finalis, vt κα. Quidquid igitur plus fuerit, ad mediam syllabam, quæ quidem originis est, refertur: declinatio vero & finis singulas possident, vt est πεφίληκα, πε declinationis, φιλη originis, κα finis. Ergo βεβλήκειν, id est perfectum minus trisyllabo non inuenitur, excepto οἶδα, quod bisyllabum est & βεβλήκειν. Nec mirum, cum hoc verbum in multis regulæ resistat. Nullum namque perfectum, hoc excepto, ab αι diphthongo inchoare reperies. Item cum prima verbi positio ει diphthongo inchoat, in nullo tempore mutatur. Huius verbi origo, id est εἴλω, mutauit ει in ι. Quotiens per-

fectum à longa oritur, necesse est plusquam perfectum ab eadem semper incipere: quod hoc verbum neglegit. nam plusquam perfectum εἰδεειν est, cum perfectum οἶδα sit. Deinde omne participium in ως desinens solam ultimam syllabam in α mutando idem tempus efficit, γεγραφηκὼς γεγράφηκα, λελυκὼς λέλυκα· *εἰδὼς autem non facit εἶδα, sed οἶδα. Solus igitur iste* ἐστηκώς, *vitiis obsessus non nocebit. Omne verbum Græcum si in præsenti à simplici (excepto γ) incipit consonante, primam in tempore perfecto syllabam geminat,* γράφω γέγραφα, λέγω λέλεχα. *Nec talis geminatio præpositionis adiectu impeditur,* σημαίνω σεσήμαικα, συγγράφω συγγέγραφα. *Omne perfectum tempus in perispomenis, vel solum primum in barytonis, definit aut in κα, aut in φα, aut in χα,* πιπάρηκα, γέγραφα, πέπληχα. *adeo ut omne pene verbum similium declinationem sequatur:* πρῶ πρεῖς, χορῶ χορεῖς, πιπάρηκα, κεχόρηκα· γράφω γράφεις, τρέφω τρέφεις, γέγραφα, τέτραφα· πλήττω πλήττεις, τάττω τάττεις, πέπληχα, τέταχα. *Nec te moueat, quod si Græcum verbum incipiat ab vna de his litteris quas δασέα σύμφωνα vocant, cum ad geminationem venitur, non δασὺ iteratur, sed ἀντίστοιχον eius,* θάπτω τεθάφηκα, φαντάζω πεφάνταχα, χρίω κέχρικα. *In Latinis vero eadem littera geminatur,* fallo, fefelli. *f enim apud Latinos δασὺ non est, quia nec habent consonantes δασείας, & f digammon est* Αἰολέων: *quod illi solent magis contra vim aspirationis adhibere, tantum abest vt pro φ habendum sit. Ipsum autem φ adeo Latinitas non recipit, vt pro ea etiam in Græcis nominibus* p & h *vtatur, vt* Philippus, Phædon. Frigeo, frixit *facit à secunda coniugatione:* frigo *vero,* frixi. *à tertia: vnde* frixum, frixorium, *id est calefactorium. Similiter* aceo, aces, acui, *vnde inchoatiuum* acesco; & acuo, acuis, acuit. fero, tuli, & tollo, tuli;

tuli; fustulo fustuli; adtulo, adtuli. *Accius vero in Andromeda etiam ex eo quod est* tulo, *quasi à themate*, tuli *declinat*: nisi quod tua facultas nobis tulat operam. Vertor & verror, versus sum. Patior & pandor, passus sum, *non* pansus. *Vergilius*, passis crinibus. Explico, explicui, *quia* plico, plicui: *sed Cicero pro Tullio* explicauit *ait*.

De plusquam perfecto.

IN *Græcis verbis quæ in ω exeunt, omne perfectum tempus mutat in fine α in ειν, & facit plusquam perfectum, quod illi ὑπερσωτελικὸν vocant. In capite vero si perfectum à vocali incipit, ab eadem vocali & plusquam perfectum incipiat necesse est:* ἔφθαρκα ἐφθάρκειν, εἴρυκα εἰρύκειν: *si vero initium perfecti consonans fuerit, tunc* ὑπερσωτελικὸς *ab adiecta sibi vocali incipit,* πεποίηκα ἐπεποιήκειν, γέγραφα ἐγεγράφειν. *nec immerito. Bina enim tempora, vt & supra diximus, naturalis quædam cognatio copulauit: cum præsenti imperfectum, cum perfecto plusquam perfectum, cum aoristo Græcorum futurum: Ideo apud illos sicut incipiente præsente à vocali, imperfectum similiter à vocali incipit, si vero præsens à consonante cœpit, additur imperfecto vocalis,* φθείρω, ἔφθαρκα, *ita & plusquam perfectum simili obseruatione de initio perfecti cognati sibi leges assumit, excepto eo quod breuem quam in principio perfecti reperit, non mutat in longam, sicut mutat imperfectum de capite præsentis acceptam,* ἄγω ἦγον. *Post plusquam perfectum consequens erat vt de infinito tempore, id est* περὶ ἀορίστου, *tractaremus, sed ideo prætermittimus, quia eo Latinitas caret.*

De futuro.

TRES *sunt omnino syllabæ quæ in Græcis verbis futuro tempori terminum faciunt. Aut enim in* σω *exit, aut in* ξω, *aut in* ψω, λεξήσω, πράξω, γράψω, *nisi quod quinta barytonωn ante* ω *liquidam suam retinet. Item Græca verba, si perispomena sint, cuiuscumq; coniugationis, vltra numerum syllabarum præsentis augent vna syllaba futurum,* ποιῶ ποιήσω, τιμῶ τιμήσω, δηλῶ δηλώσω. *Barytona in quacunque coniugatione eundem numerum seruant.* λέγω λέξω, ἄγω ἄξω, ἐγείρω ἐγερῶ, ἰῶ ἰοχεύω ἰοχεύσω. *In Græcis Latinisque verbis penultima præsentis manet in futuro,* ἀγαπῶ, ἀγαπήσω, γα *manſit;* στεφανύω, στεφανύσω, στε *manſit;* cogito, cogitabo, gi *manſit. Si verbum barytonon sit habens in præsenti* μετάβολον *ante* ω, *id est liquidam consonantem, tunc penultimæ quæ in præsenti longa fuit, fit breuis in futuro,* κωλύω κωλυῶ, χαίνω χανῶ, ἐγείρω ἐγερῶ. *Diximus perispomena augere vna syllaba futurum, quia crescit vltima,* φιλῶ φιλήσω, νικῶ νικήσω, στεφανῶ στεφανώσω, *sed non semper sub eadem præcedentis litteræ obseruatione succedit adiectio. Nam in prima coniugatione aut* η, *aut* ε, *ante* ω *reperitur,* πωλῶ πωλήσω, φορῶ φορέσω. *Et apud illos quotiens in futuro* ε *ante* ω *ponitur, breuem esse præsentis penultimam obseruatum est. Nec tamen reciproca est necessitas, vt quotiens breuis est penultima præsentis,* ε *ante* ω *sit in futuro: ecce enim* νοῶ νοήσω, φιλῶ φιλήσω. *Secunda coniugatio aut* η *ante* ω *in futuro habet, vt* ὀπῶ ὀπήσω: *aut* α *productum, vt* περάσω: *aut* α *correptum, vt* γελάσω. *Deprehensumque est eorum futurorum* α *in penultima produci, quorum præsens aut nullam consonantem ante* ω, *aut* ρ *habet,* ἰῶ ἰάσω, πεῶ περάσω, *contrarium non redeunte necessitate: siquidem* χρῶ χρήσω *facit,* ἐγγυῶ ἐγγυήσω. *Illic vero corripi, vbi in præ-*

in præsenti ante ω, λ inuenitur, γιλῶ γιλάσω: sed nec in hoc hac in se necessitas redit, κολλῶ κολλήσω. πνάσω autem & πλάσω Dorica sunt per solam litteram, non etiam per accentum. Illi enim in omni futuro in ω desinente vltimam circumflectunt. Tertia aut ω in pænultima futuri habet, aut ο: sed hic certa distinctio est. Nam verba quæ derivatiua sunt, ω habent; quæ vero principalia, nec ex alio tracta, ο: τένω, πικνῶ, πικνώσω· στεφανῶ, στεφανόσω· ὀμῶ autem, ὀμῶῖς, quia non derivatum est, ὀμόσω facit, & ἀρῶ ἀροῖς, ἀρόσω. Apud Græcos non facile prima syllaba præsentis mutatur in futuro, quod præmissis patebit regulis. Futurum apud illos altero è duobus locis mouetur, aut vltimo, aut pænultimo. Vltimus duobus modis mouetur, aut litteris, aut accentu: litteris, vt γεφύω γεφύσω, νύω νύξω: accentu, vt κάμω κα-μῶ, δέρω δερῶ. Et cum mouetur vltimus, non omnimodo mouet pænultimum: motus autem pænultimæ omnimodo vltimam mouet, ἀγείρω ἀγερῶ, μαίνω μανῶ. hic enim & de penultima subtracta est littera, & in vltimam cecidit accentus. necnon & πίγω πίξω, ἐρύκω ἐρύξω, mutata est & finalis in littera, & quæ antecedit in tempore. siquidem ι & υ verborum supra dictorum in præsenti quidem producuntur, corripiuntur autem in futuro. Si ergo necesse est vt in barytonis verbis quæ habent in præsenti ante ω liquidam consonantem, in futuro pænultima ex longa breuis fiat, vt ἀγείρω ἀγερῶ, μαίνω μανῶ: sequitur vt cum huiusmodi verba bissyllaba reperiuntur, in quibus syllaba quæ incipit ipsa est vtique in pænultima, tunc mutetur non quasi prima, sed quasi pænultima, κείρω κερῶ, σπείρω σπερῶ. Ita fit vt apud Græcos mutari nonnumquam futuri syllaba prima dicatur. Item πτέφω primam litteram permutantes φτέψω faciunt, & ἔχω ψιλὸν, ἕξω δασὺ pronuntiant: sed φτέψω quidem vt diceretur, Ιωνες obtinuerunt, quibus libido

est aspirationem modo addere, modo demere: addere, vt πέφυα, φύω, & πέχω, φέξω: demere, cum θεὶξ πιχὸς faciunt. Ἔχω autem & ἕξω circa aspirationem certa ratione dissentiunt, quia cum fas esset vtrique aspirationem dari, vt ἕλκω ἕλξω, hanc πρὸ ἔχω assignari necessitas illa non passa est, quia fieri non potest vt vlla vocalis præposita χ litteræ aspirationem habeat. Deniq; υ quia nunquam sine aspiratione incipit, nunquam χ litteræ præponitur, ne alterius natura violetur, aut τῦυ, si incipiat sine aspiratione; aut τῦ χ, si qua vocalem cum aspiratione sustineat. Futurum ergo ἕξω, subducta aspiratione necessitate χ litteræ, spiritum vehementiorem aut recipit aut tenuit. In nonnullis vero verbis in μι exeuntibus sit primæ syllabæ non permutatio, sed amissio, vt τίθημι θήσω, δίδωμι δώσω, κίχρημι χρήσω.

De præsenti tempore passiuo.

OMNE præsens tempus apud Græcos in ω desinens modi indicatiui, generis actiui, verbi perispomeni, si secundæ coniugationis sit, adhibet fini suo μαι syllabam, & facit de se passiuum; βοῶ βοῶμαι, τιμῶ τιμῶμαι. Si vero sit primæ vel tertiæ, ω in η mutato & accepta similiter μαι passiuum creat; φιλῶ φιλοῦμαι, χρυσῶ χρυσοῦμαι. Permutationem autem ω in η de circumflexo accentu nasci, indicium est futurum linguæ Doricæ, quod hanc permutationem cum in alterum genus transit, sibi vindicat; ποιήσω ποιησοῦμαι, λέξω λεξοῦμαι. At in barytonis omnibus ω in ο mutato & adiecta μαι passiuum figuratur, λέγω λέγομαι, τύπτω τύπτομαι, ὠδιαχύω ὠδιαχύομαι. Ita ergo breuiter diffiniteque dicendum est: Omne præsens passiuum habet in pænultima aut ω, aut η, aut ο: τιμῶμαι, φιλοῦμαι, χέομαι. Quæ aliter habuerint, ex illis verbis sunt, quorū prima positio in μι exit, quæ semper passiui pænultimam breuem faciunt, vt τίθεμαι,

τίθημαι ἵσαμαι, δίδομαι. *Item ex secunda vel tertia coniugatione eadem est secunda persona passiui quæ actiui tertia,* νικᾷ ἐκεῖνος, νικᾶ σύ· στέφανοῖ ἐκεῖνος, στέφανοῖ σύ. *Item præsens quod in μαι desinit, seu περισπώμενον, seu barytonon, & cuiuscunque coniugationis sit, præter illa quorum prima positio in μι exit, secundam personam una syllaba minorem profert,* λαμβάνομαι λαμβάνῃ, τιμῶμαι τιμᾷ, στέφανοῦμαι στέφανοῖ, λέγομαι λέγῃ, διαπτύομαι διαπτύῃ.

De tempore minus quam perfecto passiuo.

MINVS *quam perfectum passiuum apud Græcos duobus nascitur modis. Aut enim omne præsens tempus passiuum mutata in fine αι diphthongo in ων, cum adiectione temporis crescentis in capite, facit ex se minus quam perfectum,* ἄγομαι ἠγόμην, τρέφομαι ἐτρεφόμην: *aut minus quam perfectum actiuum ante vltimam litteram suam inserit μη, & facit ex se passiuum,* ἐποίουν ἐποιούμην, ἔγραφον ἐγραφόμην. *Apud Græcos minus perfecto passiuum minorem syllabam in verbis omnibus profert secundam personam, præter illa quæ in μι exeunt:* ἐποιούμην ἐποιοῦ, ἐτιμώμην ἐτιμῶ, ἐβαλλόμην ἐβάλλου, ἐλεγόμην ἐλέγου.

De perfecto & plusquam perfecto passiuis.

PERFECTVM *actiuum quod in κα desinit, si habuerit pænultimam natura longam, transfert finalem syllabā in μαι, & facit de se passiuum:* νενίκηκα νενίκημαι, τετίμηκα τετίμημαι, κεχρύσωκα κεχρύσωμαι. *Si vero pænultima brevis sit, σῖγμα superaddit vltimæ. Oportet enim pænultimam in hoc tempore aut natura aut positione longam fieri,* τετέλεκα τετέλεσμαι, μεμέλακα

μεμέ

χυλάσμαι, ἤροχα ἤρομαι. *Denique & in sexta verbi barytoni, quia interdum in illa* δεχέσμαι *& habet penultimam longam, interdum brevem: vbi longa est, tantum mutat κα in μαι: vbi vero brevis est, addit & σῖγμα:* θρεπτύω, τεθρέπδκα, τεθρέπδμαι· σβεννύω, ἔσβεκα, ἔσβεσμαι· ξύω, ἔξυκα, ἔξυσμαι. λέλυκα *autem* λέλυμαι, *&* τέτυκα τέτυμαι, *non carent vitio: quia cum brevis* υ, σ *non recipit. Sane in barytonis tertia coniugatio & cum penultimam longam habeat, tamen adhibet σῖγμα,* πέπεικα πέπεισμαι. *Quæ in* φα *desinunt, vel quæ ante* α *habent* γ, κ, *hæc duo* μῦ *in passiuo pronuntiantur;* τέτυφα, τέτυμμαι. *Quæ vero in* χα, *transeunt in* γμαι; νένυχα νένυγμαι, πέπληκα πέπληγμαι. *Cum ante vltimam syllabam aut* ρ, *aut* λ *reperitur,* κα *transit in* μαι, ἔψδηκα, ἔψαλμαι, κέκαρκα κέκαρμαι. *Idem seruant & verba quæ in prima positione* γ *habent in vltima syllaba,* κρίνω, κέκρικα, κέκεμαι· πλώω, πέπλυκα, πέπλυμαι. Τὸ παρσωτηκὸς *passiui generis de paracemeno suo nascitur. ille enim incipiens à vocali in* λω *terminum mutat, & hunc efficit,* ἔφθαρμαι, ἐφθάρμλω, ἤπημαι ἠπήμλω: *aut si ille cœpit à consonanti, hic præter finis mutationem quam diximus, etiam vocalem principio suo adhibet,* πεποίημαι ἐπεποιήμλω, λέλεγμαι ἐλελέγμλω.

De futuro passiuo.

PÆNVLTIMA *syllaba apud Græcos futuri actiui, quarta fit à fine passiui,* ποιήσω ποιηθήσομαι, θρεπτύσω θρεπτδθήσομαι, ἐλάσω ἐλαδήσομαι. *Secunda persona minor syllaba fit quam prima,* λαληθήσομαι λαληθήσει, τιμηθήσομαι τιμηθήσει. *Illa vero species propria Græcorum est, quod habet in genere passiuo futurum quod rem significat non multo post sed mox futuram,* ὡς πεποιήσομαι, γεγράψομαι. *Hoc autem tempus ex perfecto eiusdem generis nascitur. Insertis enim secunda*

persona

personæ perfecti duabus litteris οὐμ, *futurum paulo post, quod Atticum vocatur, efficitur;* πεπόησαι πεποιήσομαι, γέγραφαι γεγράψομαι. *Nec ab re erat paulo post futurum ex paulo ante transacto tempore procreari. Inueniuntur huiusmodi tempore figurata & ex verbis in* ω *exeuntibus, vt est* δεδικήσω, *quod proprium Syracusanorum est, &* δεδώσω, *vt apud Draconem,* ἀτὰρ οὐ δῶρα δεδώσομεν, *quasi* paulo post dabimus.

De indicatiuo, qui & diffinitiuus.

INDICATIVVS *habet solutam de re quæ agitur pronuntiationem. Nam qui dicit* ποιῶ, *ostendit fieri; qui autem dicit* ποίει, *vt fiat imperat; qui dicit* ποιοῖμι, *optat vt fiat; qui dicit* ἐὰν ποιῶ, *necdum fieri demonstrat; cum dicit* ποιεῖν, *nulla diffinitio est. Solus igitur diffinitus perfecta rei diffinitione continetur. Vnde Græci* δεικτικὴν ἔγκλισιν, *Latini modum diffinitiuum vocitauerunt. Denique omnia tempora in hoc solo modo disiuncta & libera proferuntur. Dicunt enim* ἐνεστῶτος ποιῶ, παρατατικὸν ἐποίουν. *At in imperatiuo iunguntur hæc tempora,* ἐνεστῶτος οὐ παρατατικὸν, ποίει. *item in coniunctiuo* ἐνεστῶτος οὐ παρατατικὸν, ἐὰν ποιῶ. *& in optatiuo* ἐνεστῶτος οὐ παρατατικὸν, εἰ ποιοῖμι. *in infinito* ἐνεστῶτος οὐ παρατατικὸν, ποιεῖν. *Similiter indicatiuus* παρακειμένου *facit* πεποίηκα, *&* ὑπερσωτηλικὸν ἐπεποιήκειν. *Imperatiuus vero* παρακειμένου οὐ ὑπερσωτηλικὸν *facit* πεποίηκε, πεποιηκέτω. *Et coniunctiuus* παρακειμένου οὐ ὑπερσωτηλικὸν: ἐὰν πεποιήκω. *Optatiuus* παρακειμένου οὐ ὑπερσωτηλικὸν, εἰ πεποιήκοιμι. *Infinitus* πεποιηκέναι. *Rursus indicatiuus vtitur temporibus separatis, cum dicit* ἀοριστου ἐποίησα, μέλλοντος ποιήσω: *sed imperatiuus facit* ἀοριστου οὐ μέλλοντος ποίησον. *Coniunctiuus* ἀορίστου οὐ μέλλοντος, ἐὰν ποιήσω. *Optatiuus vero & infinitus hæc sola tempora proferunt separata,* ποιήσαιμι οὐ ποιήσοιμι, *& ille*

& ille ποιῆσαι ἢ ποιήσειν. Optatiuus Græcorum nec minus quam perfectum nec perfectum tempus admisit. Vtrique ergo modum integritate temporum liberum contractis & coartatis iure præponunt. Deriuatiua verba, id est quæ ex verbis aliis deriuantur, non nisi ex diffinitiuo originem sortiuntur, vt est θρῶ principale, & ex eo deriuatiuum θρώω. Sic apud Latinos meditatiua, & inchoatiua, & frequentatiua verba sunt ex diffinitiuo modo verborum principalium deriuata. Speciatim vero verba apud Græcos quæ in μι exeunt, ex diffinitiuo tracta sunt verbi in ω exeuntis, vt τιθῶ τίθημι, διδῶ δίδωμι, ἱστῶ ἵστημι. Item nomina ex verbis nascentia, quæ illi ὀνόματα ῥηματικὰ vocant, de hoc solo modo sub varia vel personarum vel temporum declinatione procedunt. Nam nomen γράμμα ex prima persona, id est γέγραμμαι, natum, & nomen ψάλτης ex tertia persona, quæ est ἔψαλται, profectum, litterarum quæ in vtroq; sunt similitudo docet. Item τύμμα ἀπὸ παρακειμένου τοῦ τέτυμμαι: ποίησις autē ἀπὸ μέλλοντος τοῦ ποιήσω composita sunt. Omnia tamen hæc nomina ab indicatiuo veniunt. Denique Stoici hunc solum modum rectum veluti nominatiuum, & reliquos obliquos sicut casus nominum vocauerunt. Rationabiliter autem declinatio ab actiuo inchoat, quod actus passionem præcedit. Bene etiam à prima, non alia persona; quod prima de tertia ad secundam loquitur. Apte quoque a singulari numero. εἰ γὰρ πᾶς ἀριθμὸς ἐκ μονάδων σύγκειται, ἐκ μονάδος κατάληπται. Et si omnis multitudo constat ex singulis, recte est præmissa vnitas & secuta populositas. Iuste etiam à præsenti: ex instanti enim tempore possunt reliqua cognosci, non instans apparebit ex reliquis. Siquidem ἀπὸ τοῦ λείπω, λείψεις, πιεῖ ἀόριστον ἔλιπα, μέλλοντα λείψω· item ἀπὸ τοῦ λείπω fit ἀόριστος & ἔλιπα, ἢ μέλλων λείψω. Cum ergo dico vel ἔλιπα vel λείψω, quod esse velim huius præsens verbi

tempus

tempus incertum est : cum autem dico λείπω *aut* λείξω, *de reliquis eius temporibus nemo dubitat.* ἠρχόμην *imperfectum tempus est à præsenti* ἔρχομαι, *similiter à præsenti* ἦρχμαι. *Cum ergo dico* ἠρχόμην, *incertum relinquo vtrum* veniebam *an* incipiebam *intelligi velim, & ideo* ἐιεσῶς *eius in dubio est* ἔρχομαι *sit an* ἄρχομαι: *cum vero dico* ἄρχομαι *aut* ἔρχομαι, *nihil de imperfecto dubitabitur. Coniugationum quoque diuersitates in Græco Latinoque verbo præsens facit.* ποιεῖς, τιμᾷς, σεφανοῖς, *non nisi instantis secunda persona discernit. Cætorum in* πεποίηκα *&* τετίμηκα, *in* ποιήσω *&* τιμήσω, *item in* ἐποίουν *&* ἐτίμουν, *nulla discretio. Sed & in barytonis* τύπτω *primæ esse coniugationis faciunt* π χ τ, *quæ in præsentis primæ persona* ω *litteram antecedunt : quæ signa desunt & in* τέτυφα, *&* ἔτυψα, *&* τύψω. λέγω *propter* γ *secunda est ; quod signum habere desinit in* λέλεχα, ἔλεξα, λέξω. *sic in reliquis coniugationibus. Præsens tempus ostendit & genera verborum. Nam actiuum aut neutrum Græcus intelligit, si in* ω *præsens desinat: passiuum vel commune & his similia, si in* μαι. *Declinandi autem verbi series non nisi cum de modis tractatur, apparet. hinc modus apud Græcos* ἔγκλισις *nuncupatur, id est,* ἐν ᾧ ἡ κλίσις.

De declinatione indicatiui.

OMNE *apud Græcos verbum indicatiuum in* ω *desinens, seu barytonum, seu perispomenum sit seu præsentis, seu futuri, omnimodo in secundæ personæ fine diphthongum habeat necesse est, id est,* ῖω τα *vel cum* ε, *vt* ποιεῖς, *vel cum* α, *vt* τιμᾷς, *vel cum* ο, *vt* δηλοῖς. *In omni autem futuro cum* ε, *vt* ποιήσεις, βοήσεις, χυσώσεις, λέξεις, τύψεις. *Item in omni Græco verbo cuius prima positio in* ω *desinit, secunda persona amisso* σῖγμα *tertiam facit ; Omne verbum in* ω *desinens, cuiuscunque*

cunque coniugationis & temporis, ἰσοσυλλαβεῖ in prima, secunda, & tertia persona, ποιῶ, ποιεῖς, ποιεῖ· ἐρῶ, ἐρᾷς, ἐρᾷ· ἀργυρῶ, ἀργυροῖς, ἀργυροῖ· λέγω, λέγεις, λέγει· λέξω, λέξεις, λέξει· ποήσω, ποήσεις, ποήσει. *In verbis in ω desinentibus prima pluralis a prima singulari fit, operose tamen ac varie. In praesenti enim tempore μεν syllaba semper adiicitur, sed modo nihil additur vel permutatur, vt in secunda φειδομένων, βοᾶ, βοῶμεν, τιμᾷ τιμῶμεν: modo ω in ο diphthongum mutantes, vt in prima & tertia φειδομένων, νοῶ νοοῦμεν, φανδῶ φανδοῦμεν: in reliquis autem, id est barytonis omnibus, vel etiam perispomenon futuris, ω in ο transferentes, λέγω λέγομεν, τρέχω τρέχομεν, στεφανῶ στεφανοῦμεν, λαλήσω λαλήσομεν, ἐάσω ἐάσομεν, ἀργυρώσω ἀργυρώσομεν. Secunda pluralis à tertia singulari nascitur; primae quidem & secundae syzygiae perispomenon instanti τε addentes, ποιεῖ ποιεῖτε, βοᾷ βοᾶτε: in tertio vero vltimum ῶτα in υ mutantes, & idem τε addentes, χρυσοῦ χρυσοῦτε: at in omnibus barytonis & in φειδομένων futuris ipsum ῶτα vltimum detrahentes, & eandem addentes syllabam τε, πίμπλῃ πίμπλατε, τρέχει τρέχετε, ἀθλεύει ἀθλεύετε, ποιήσει ποιήσετε, ἀποτειάσει ἀποτειάσετε, ἱδρώσει ἱδρώσετε. Tertiam quoque personam pluralem eorundem verborum de prima eiusdem numeri faciunt, μεν mutantes in σι, & quia pluralis tertia semper exigit penultimam longam, ideo in praesentibus perispomenis in quibus hoc euenit, solam facit mutationem syllabae, vt diximus, μεν in σι, φιλοῦμεν φιλοῦσι, τιμῶμεν τιμῶσι, στεφανοῦμεν στεφανοῦσι. At in barytonis & in φειδομένων futuris addit penultimae υ, vt longam ex breui faciat, ἔχομεν ἔχουσι, πίμπτομεν πίμπτουσι, ἀλλήσομεν ἀλλήσουσι. ε enim littera cum apud illos naturaliter corripitur, adiecta υ producitur, vt in nominibus κόρη, κόρᾳ, κόρην· ὄλυμπος, ὄλυμπε: eademque retracta corripitur, βάλε βάλε, τετράπους τετράπου. Omne ergo*

verbum

verbum Græcum quod in σι repereris terminari, tertiæ perſonæ pluralis eſſe pronuntia, excepto ἐωσὶ, quod ſolum cum ſic deſinit, ſecundæ eſt, cuius prima ἐσμὶ, & pluralis prima ἐσμὲν. Omnia autem verba in μι mutant μι in σῖγμα, & faciunt ſecundam perſonam, φημὶ φὴς, τίθημι τίθης, ſic debuerat ἐσμὶ ἔσ, ſed quia nulla ſyllaba in geminum σῖγμα deſinit, additum eſt ἰῶτα, ἐσσὶ, & propter differentiam à ſecunda ſingulari, tertia pluralis quæ ſimiliter ἐωσὶ debuerat fieri, aſſumpſit τ, ἐσσὶτ. Verba enim in μι terminata, tertiam pluralis in σι mittunt, δίδωσι, ἵστησι. Omne παρατατικὸν naturaliter in ον terminatur, & ſecundam perſonam ν in σῖγμα mutando & ο in ε transferendo figurat, ἔλεγον ἔλεγες, ἔφερον ἔφερες. Tertia de ſecunda vltimæ litteræ detractione procedit. Sed quod periſpomena in ων vel in ουν deſinunt, ἐκάλουν, ἐχρύσουν, ἐτίμων, duarum ſyllabarum in vnam contractio fecit. Nam integrum erat ἐκάλεον, ἐχρύσεον, ἐτίμαον, ex quo cum breues duæ contrahuntur, in vnam longam coaleſcunt. Ideo ε & ο in ου familiarem ſibi diphthongum conuenerunt, ἐκάλεον ἐκάλουν, ἐχρύσεον ἐχρύσουν: α vero & ο in ω, ἐτίμαον ἐτίμων. Ideo & ſecunda perſona ω in α, vnde fuerat natum, reducit, ἐτίμων ἐτίμας. ου autem diphthongum illic ſeruat, vbi reperit primam eius litteram familiarem primæ poſitioni fuiſſe, χρυσοῦς, ἐχρύσουν ἐχρύσους: ibi tranſiit in ξ, vbi ξ primæ poſitioni meminit contigiſſe, κλῄεις, ἐκάλουν ἐκάλεις. In omnibus vero his diuerſitatibus detractio finalis litteræ perſonam (vt diximus) tertiam facit, ἐπείθεις ἐπειθέτην, ἐδόας ἐδόατην, ἐκερᾳώνας ἐκερᾴνην, ἔλεγες ἔλεγε, ἔφερες ἔφερε. Ex hoc apparet quod in ἔλεγεν & ἔφερεν ν ſupernacuum eſt, & integrum eſt ἔλεγε, ἔφερε. quod aſſerit & apoſtrophus, quæ facit ἔλεγ', ἔφερ'. quando enim hæc vſurparetur; ſi ν naturaliter adhæreret, cum duas litteras nunquam apoſtropho liceat excludi? Indicio eſt imperatiuus, cuius

secunda persona præsentis semper de tertia imperfecti indicatiui nascitur, amissa in capite vel syllaba, vel tempore: ἐκάλει κάλει ἐτίμα τίμα, ἐδίλλυ δίλλυ, ἤγυ ἄγυ. *Ergo si imperatiuus* λέγε, *ibi sine dubio* ἔλεγα, *non* ἔλεγυ. *Sed* ε *littera sæpe sibi* τὸ ν *familiariter adhibet. Testes huius rei* Αἰολεῖς, *apud quos* λεγόμεδα, φερόμεδα, *& similia, finale* ἄλφα *in* ε *mutatur, & mox* ε *aduocat sibi* τὸ ν, *& fit prima persona* λεγόμεδιν, φερόμεδιν. *Contra si quando* ε *in* ἄλφα *mutatur,* ν *inde discedit, sicut* Δωριεῖς τὸ σέδεν, σέδα *dicunt,* κὴ τὸ ἔνδεν, ἔνδα. *Sed &* Ιωνες *cum* ἤδεν ἤδεα *faciunt, &* ἐσίκειν ἐσίκεα, ν *repudiant, ne cum* ἄλφα *iungatur. Ex his omnibus facile colligitur sufficere tertiæ personæ de secunda faciendæ, si* σῖγμα *retrahatur. quod in capite Græci pronominis sæpe contingit,* σίδεν ἴδεν, ζοὶ οἱ. *Græci primam pluralem* παρατατικῆ *faciunt interponentes* μι *ante* ν *finalem primæ singularis,* ἐιώθη ἐιοῦμεν, ἐώρων ἐωρῶμεν, ἐφαύρον ἐφαρῶμεν, ἔλεγον ἐλέγομεν. *Et secunda illis pluralis efficitur addita* τι *tertiæ singulari,* ἐποίει ἐποιεῖτε, ἐτίμα ἐτιμᾶτε, ἴδρι ἱδρῦτε, ἔλεγε ἐλέγετε. *Ex quo iterum* ν *littera superuacua probatur. Tertia vero pluralis in hoc tempore semper eadem est primæ singulari,* ἐγάμεν ἐγὼ, ἐγάμεν ἐκεῖνος. *sic* ἐτίμων, *sic* ἐστεφάνων, *sic* ἔτρεχον. *Vnde* Δωριεῖς *in illis verbis quæ in* ον *mittunt paratacticon, & propter* βαρυκατάληξιν *tertiam à fine patiuntur accentum, tertiam numeri pluralis discretionis gratia* βαρυτονοῦσιν: ἔτρεχον ἐγὼ, παραφοξυτόνως, ἔτρεχον ἐκεῖνοι, βαρυτόνως. *Prima persona paraceimeni semper in* α *terminatur, & de hac cætera sine operosa circuitione nascuntur. Accepto enim* σῖγμα *facit secundam; & hoc rursus abiecto, atque* ἄλφα *in* ε *mutato, tertiam creat,* πεποίηκα, πεποίηκας, πεποίηκε. *Primam quoque pluralem addita sibi* μεν *syllaba,* πεποίηκα πεποιήκαμεν. *Si pro* μεν, τε *acceperit, secunda pluralis est,* πεποιήκατε: *si* σι, *tertia,* πεποιήκασι.

Τπερ-

Τριτοπροσωπτικὸς de prima persona facit tres singulares, tres vero plurales de tertia singulari, ἐπτοιήκειν, ν in σῖγμα mutato fit ἐπτοιήκεις, ν abiecto fit ἐπτοιήκει: ipsum vero ἐπτοιήκει assumpta ων facit ἐπτοιήκεισαν, assumpta τι ἐπτοιήκειτι: si σαν acceperit pluralem tertiam ἐπτοιήκεισαν. Nam ἐπτοιήκεσαν correpta penultima Ioues protulerunt. Ideo autem prætermisimus disputare de duali numero, & de tempore aoristo, & de multiplici ratione temporum quia his omnibus carent Latini, id est, οὐ δυτέρων ϗ μίσων, ϗ ὑπερσυντελικῶν, ϗ μελλόντων. quibus latius gratia sola diffunditur. De passiua igitur declinatione dicamus.

De passiua declinatione.

GRÆCI actiuo instanti verborum in ω exeuntium addunt syllabam μαι, & fit passiuum quæ syllaba omni verbo sola sociatur, ita vt ω prius vltimum, nunc penultimum, aut maneat, vt in secunda perispomenon ἀπηγῶμαι: aut in ω diphthongum transeat, vt in prima & tertia ποιοῦμαι, στεφανοῦμαι: aut in ο corripiatur, vt in omnibus barytonis, πλέκομαι, ἄγομαι. Ergo nunquam passiuum Græcum inuenitur non suo actiuo maius. Verbum Græcum in μαι desinens si in secunda persona μ in σῖγμα demutet, hoc aut est præsens ΜΙ εἰς μι, vt τίθημι, τίθεμαι, τίθεσαι: δίδωμι, δίδομαι, δίδοσαι: ἵστημι ἵσταμαι, ἵστασαι: aut est ΜΙ εἰς ω temporis præteriti perfecti, πεφίλημαι πεφίλησαι, τετίμημαι τετίμησαι. Et in his semper ἰσοσυλλαβῶν prima secunda persona, alioquin reliqua omnia quæ in μαι desinũt, siue præsentis seu futuri sint, tam passiui generis quam communis, vnam secundæ personæ syllabã detrahunt; καλοῦμαι καλῆ, ὁρῶμαι ὁρᾶ, δικαιοῦμαι δικαιῶ, βλέπομαι βλέπῃ, τιμηθήσομαι τιμηθήσῃ, λειχθήσομαι λειχθήσῃ, τιμήσομαι τιμήσῃ, λέξομαι λέξῃ.

Et vt aduertas faciliori compendio quæ Græca verba passiua secundam personam minorem syllaba proferunt, accipe generalis regulæ repertam necessitatem. Omnis apud illos prima persona passiua quæ actiuo suo syllaba maior est, hæc syllabam detrahit de secunda; quæ æqualis actiuo est, parem & in secunda tenet: φιλῶ, φιλοῦμαι, *quia passiuum maius actiuo est,* φιλῇ facit: ἔλκω, ἕλκομαι, ἕλκῃ· ἔλεγον, ἐλεγόμην, ἐλέγου· ἐβόων, ἐβοώμην, ἐβοῶ· λήψομαι, λαλυθήσομαι, λαληθήσῃ. *Contra* εἴρηκα, εἴρημαι, *quia par actiuo suo est, facit secundam ἐσσύλλαβον primæ,* εἴρηται· εἰρήκειν, εἰρήμην, εἴρησο· λελάληκα, λελάλημαι, λελάλησαι· ἐλελαλήκειν, ἐλελαλήμην, ἐλελάλησο. *In omni verbo cuiuscunque temporis prima persona in μαι terminata, translato μ in τ litteram, migrat in tertiam seruato numero syllabarum. Sed pænultimam retinet in παρακειμένῳ quidem omne verbum,* πεφίλημαι, πεφίλῃ: *in præsenti vero sola tertia* συζυγία θεματικήν, χρυσοῦμαι, χρυσοῦ. *Cæterum prima transfert in ει diphthongum, quæ in prima verbi positione fuerat eius indicium,* καλοῦμαι, καλεῖ, ὅτι καλῶ, καλεῖς: *secunda in α propter eandem causam,* τιμῶμαι, τιμᾶ, ὅτι τιμᾶς. *nam & χρυσοῦ ideo retinuit υ, quia propinqua priori est. Vtraque enim diphthongus οι & υ, per ο litteram componuntur. Futurum autem perispomenon, & in barytonis tam præsens quam futurum, ο litteram quæ fuit pænultima primæ, per tertiam in ε transfert, vt naturalis breuis in natura breuem,* φιληθήσομαι φιληθήσῃ, λέξομαι λέξῃ, λεχθήσομαι λεχθήσῃ. *Cuiuscunque verbi passiui vel passiuo similis prima persona pluralis in quocunque tempore in θα syllabam desinit,* τυπόμεθα, ἐτυπόμεθα, τετυπόμεθα, ἐτετυπόμεθα, τυπθησόμεθα. *ἀδύνατον enim qui solus in ων exit,* ἐτυπθήμων, *transeo, quia Latini ignorant. Per omnia tempora primam personam pluralem maiorem præferunt singulari,* τύπω τυπῶμεν, ἔπτοίκα

πτοίκα

πεποίηκα πεποιήκαμεν, ἐπεποιήκειν ἐπεποιήκεμεν, ποιήσω ποιήσωμεν· *sic* & ποιοῦμαι ποιούμεθα, ἐποιούμην ἐποιούμεθα, πεποίημαι πεποιήμεθα, ἐπεποιήμην ἐπεποιήμεθα, ποιηθήσομαι ποιηθησόμεθα. *Sic & apud Latinos*, amo amamus, amabam amabamus, amaui amauimus, amaueram amaueramus, amabo amabimus: *sic &* amor amamur, amabar amabamur, amabor amabimur. *In Græcis verbis secunda persona pluralis actiua vnam vltimæ syllabæ suæ litteram τ mutat in σ ὐ θ, & fit passiua*, ποιεῖτε ποιεῖσθε, γεγράφατε γεγράφθε. *quod non mireris in præteritis perfectis non euenire, cum* πεποιήκατε πεποιήκαθε *non faciat, sed* πεποίηθε, *nec* λελύκατε λελύκαθε, *sed* λέλυθε, *nec* πεφεύγατε πεφεύγαθε, *sed* πέφευθε, *& similia. Alia enim regula his temporibus obuiauit, cuius imperium est vt omnia verba quorum prima persona in θα exit, secundam minorem syllaba proferant. Si ergo feciſſet* πεποιήκαθε, *par foret numerus syllabarum cum prima* πεποιήμεθα, *si* λελύκαθε, *cum* λελύμεθα, *si* πεφεύγαθε, *cum* πεφεύγμεθα. *ideo necessaria syllaba media subtracta resedit*, πεποίηθε, λέλυθε, πέφευθε. *Cæterum* ποιεῖτε ποιεῖσθε, λέγεσθε λέγεθε, *priori regulæ obsequitur, quia non repugnat sequenti*, ποιούμεθα *enim* ποιεῖσθε, λεγόμεθα λέγεσθε. *In verbis passiuis vel passiuo similibus persona secunda pluralis addito ν ante τ cum primæ personæ penultima tertiam pluralem facit*, λέγεσθε λέγονθε, ποιεῖσθε ποιοῦνθε, πεποίησθε, πεποίωσθε, εἵρπετο εἵρποντο, ἐλέγετο ἐλέγοντο· ἐὰν λέγησθε, ἐὰν λέγωσθε, εἰ λέγοιτε, εἰ λέγοιντο. *Vnde illa præterita perfecta quæ his litteris in medio contexta sunt, vt in tertia persona plurali ν non possit adiungi, aduocant sibi participia.* τέτιλσθε, *quia inter λ & τ, ν esse non potuit, cum nec finali esse post λάμβδα, nec incipere ante ταῦ fas erat, factum est* τετιλμένοι εἰσὶ. γέγραπσθε *similiter, quia inter π & τ non admittebat ν,* γεγραμμένοι εἰσὶ, *sic* τέτυπσθε,

τυπτω, τετυμμένοι εἰσὶν· ἐσφεγμαι, ἐσφεγμένοι εἰσὶν, & similia. *Omne Græcum verbum indicatiuum cuiuscunque generis in prima sui positione aut in ω exit, vt* λαλῶ, πλυτῶ: *aut in* μαι, *vt* λαλοῦμαι, βούλομαι: *aut in* μι, *vt* φημὶ, τίθημι. *licet & in* α *esse credatur, quia ἐκφέρεσθαι nonnulli ausi sunt primum thema verbi pronuntiare. Apud Græcos* ω *non solum in verbis, sed in omni parte orationis littera est naturaliter longa. Latinorum verborum finale* o *sunt qui longum æstiment, sunt qui breue diffiniant. Nam* scribo ne, cædo ne, o *non minus consensu omnium productum habet, quam* amo ne, doceo ne, nutrio ne. *Ego tamen de re quæ auctores magni nominis dubitare fecit, certam quidem non ausim ferre sententiam: asseuerauerim tamen Vergilium, cuius auctoritati omnis retro ætas & quæ secuuta est vel sequetur, libens cesserit,* o *finale in vno omnino verbo, aduerbio, nomine, vno pronomine corripuisse;* scio, modo, duo, ego:

---- Scio me Danais è classibus vnum.
---- Modo Iuppiter assit,
Si duo præterea. ----
Non ego cum Danais. ----

De imperatiuo modo.

SEMPER *apud Græcos modi indicatiui temporis præsentis secunda persona pluralis eadem est quæ & imperatiui.* τιμᾶτε *& indicatiuo secunda est & in imperatiuo.* τιμᾶτε, χρυσᾶτε, χάρισαι, ποιῶδε, τιμᾶδε, χρυσᾶδε, λέγεσθε, γεγράφεσθε, *& similia. Hac regula memoriæ mandata alteram subiicimus, vt vna ex vtraque obseruandæ rationis necessitas colligatur. Omne verbum quod in* μι *desinit, qualem pænultimam habuerit in prima persona, talem transmittit secundæ, id*

est

est tempus retinet vel productæ vel brevis syllabæ: λαλῶμεν λαλεῖτε, quia in prima ε erat, & in secunda ι diphthongus æque longa successit. πεμῶμεν πεμᾶτε, μα longa syllaba locum quem in μω habuerat, occupauit. στεφανῶμεν στεφανᾶτε, eadem diphthongus perseuerauit. λέγωμεν quia ε littera brevis est, λέγετε, ε æque natura brevem recipit. At in coniunctiuo quia producit pænultimam, ἐὰν λέγωμεν, ideo & in secunda persona, ἐὰν λέγητε produxit, ε in η mutando. Si igitur φύγωμεν primam personam imperatiui esse dicemus, sequitur vt quia in μεν exit ω præcedente, etiam secundæ personæ pænultimam ex necessitate producat. quod si est, φύγητε faciet, quemadmodum ἐὰν λέγωμεν, ἐὰν λέγητε. sed constitit eandem semper esse secundam personam imperatiui, quæ & indicatiui fuit: φεύγετε autem in indicatiuo fuit, non φύγητε. Ex his colligitur neque aliam imperatiui secundam personam esse nisi φύγετε, nec in declinatione φύγε secundam esse posse post φύγωμεν, & ideo φύγωμεν non potest imperatiui prima esse persona. Manifestum est ergo imperatiuum nec singularem nec pluralem habere primam personam. Cum autem dicimus, fugiamus, discamus, nutriamus, aremus, doceamus & similia, ad exhortatiuum sensum, non ad imperatiuum modum pertinere dicenda sunt. Apud Græcos imperatiuus singularis actiuus temporis præsentis & præteriti imperfecti, in secunda scilicet persona, aut in ει, aut in α, aut in ε, aut in ζ terminatur. prima tria ad perispomena pertinent, νεῖ, τίμα, δήλε: quartum ad barytona, λέγε, χάρε: quintum ad verba τὰ εἰς μι, vt ἵστα, ὄμνυθι, φάθι. Sed & illa similem habent terminum, quorum infinitiuus in ναι exit, etsi non sint τὰ εἰς μι, βλῶθι βῆθι, ῥυγλῶθι ῥύγηθι, δαμλῶθι δάμηθι, excepta sunt τίθει, δῦναι, δῦναι. Cæterū γεγονέναι vel huic similia, vt magis γεγόνεις γεγονέτω quam γεγόνθι faciat,

multiplex ratio cogit: de qua vnum pro exemplo argumentum ponere non pigebit. Quæ in δι exeunt ab infinitis in ναι desinentibus, necesse est vt sint infinitis suis ισοσύλλαβα, τύπτω τυγλῶμι, δάμνω δαμῶμι, βῶ βλῶμι. ποιοίην autem ποιοῖμεν æqualitate iam carnit; inde non receptum est ποιοίην, sed ποιοίμι. Similiter apud Latinos imperatiuus nascitur ab infinito abiecta vltima, cantare canta, monere mone, legere lege, ambire ambi, ferre fer, esse es, & ades, & prodes. *Lucilius*, Prodes amicis. *Vergilius*, Huc ades ô Lenæe. *Terentius*, Bono animo es. Facere face, dicere dice, & *per syncopam* fac, dic. *Graci secundæ personæ addita τω syllaba tertiam eiusdem præsentis efficiunt*, ποιεῖ ποιείτω, τιμᾷ τιμάτω, χρυσῶ χρυσώτω, λέγε λεγέτω. *Quod si secunda in δι desiit, ipsam mutat in τω*, βῆθι βήτω. τι *vero syllabam adiicientes præsenti singulari imperatiuo pluralem faciunt*, ποιεῖ ποιεῖτι, βοᾷ βοᾶτε, ἀλλᾶ ἀλλᾶτε, τύπτε τύπτετε. *Tertiam pluralem faciunt addendo σαν tertiæ singulari*, ποιήτω ποιήτωσαν. *Hanc declinationem quæ decursa est, Græci duobus simul temporibus assignant, instanti & præterito imperfecto. Et re vera si pressius quaras, magis de imperfecto quam de instanti tantum apud illos imperatiuum videbis. Tertia enim imperfecti indicatiui persona capite deminuta, vel in syllaba, vel in syllabæ tempore, facit imperatiui secundam*, ἐλάλει λάλει, ἐβόα βόα, ἐστέφε στέφε, ἔλεγε λέγε, ἦγε ἄγε, εἶλκε ἕλκε. *ita & in passiuis*, ἐτιμῶ τιμῶ, ἐχρυσῶ χρυσῶ, ἐτύπτε τύπτε, ἤγε ἄγε, εἵλκε ἕλκε. *Latini non æstimauerunt vllum præteritum imperatiuo dandum, quia imperatur quid, vt aut nunc, aut in posterum fiat. ideo præsenti & futuro in modi huius declinatione contenti sunt. Sed Graci introspecta sollertius iubendi natura, animaduerterunt posse comprehendi præcepto tempus elapsum, vt est ἡ δύσις*

κεκλείσθω,

κεκλεί̓σθω, quod aliud est quam ἡ θύρα κλείσθω. Nam κλείσθω cum dico, ostendo hactenus patuisse, cum vero dico κεκλεί̓σθω, hoc impero vt claudendi officium iam peractum sit: quod & Latinitas iubendum nouit, cum σεσφραγικῶς dicit, ostium clausum sit. *Hinc jam per omnia præteriti tempora declinatio vagatur, sed vtroq; perfecto simul iuncto.* Dicunt enim σεσημείωκα καὶ σεσωτηρικᾶ, νενίκηκα νενικηκέτω; & νενίκησο νενικήσθω. *quod quam necessarium sit, hinc sumpto argumento requiratur. Præponamus senatum pugnaturo consuli vel militibus imperare conficiendi belli celeritatem,* σεὶ ὥρας ἔκτης ἡ συμβολὴ πεπληρώσθω, ἢ ἡ μάχη πεπλήσθω, ἢ ὁ πόλεμος νενικήσθω. *Futurum quoque suum Graci cum aoristo iungunt, quia iisdem signis indicatiuo vtrumque dinoscitur. Nam si aoristus desinat in σα, futurum in σω terminatur,* ἐλάλησα, λαλήσω: *si hoc in ξα, illud in ξω,* ἔσεξα, σράξω: *si in ψα, in ψω,* ἔπεμψα, πέμψω. *Ergo* λάλησον, σράξον, πέμψον, *assignatur simul vtrique tempori, quod vtriusque signa demonstrant. Tertia vero persona magis aoristum respicit quam futurum. facit enim* λαλησάτω, σεσξάτω, πεμψάτω, *cum σα, ξα, ψα, χαρακτῆρες sint ἀορίστε. Idem sonat & plurale* πεμψάτωσαν: *cuius tertia persona rursus cum additamento tertiæ singularis efficitur* πεμσάτωσαν. *Et vt hoc idem tempus, id est futurum imperatiui, passiuum fiat, sumitur aoristus infiniti, & nulla omnino littera mutata, tantumque accentu sursum ad præcedentem syllabam tracto, futurum imperatiuum passiuum fit,* ποιῆσαι ποίησαι, λαλῆσαι λάλησαι. *Cuius tertia persona fit de tertia actiui mutato τ in θ,* ποιησάτω ποιησάθω, *sicut &* ποιῆσι ποιείσθω, & ποιήσατι ποιήσαθω.

De coniunctiuo modo.

CONIVNCTIVA *Latinorum, quæ ὑποτακτικὰ Græcorum, causam vocabuli ex vna eademque origine sortiuntur. Nam ex sola coniunctione quæ ei accidit, coniunctiuus modus appellatus est. vnde & Græci ὑποτακτικὸν διὰ τὸ ὑποτάσσεσθαι vocitauerunt. Apud quos hoc habet præcipuum hic modus, quod omne tempus eius actiuum primam personam singularem in ω mittit, ἐὰν ποιῶ, ἐὰν τυπτόπτω, ἐὰν ποιῶμαι: adeo vt & illa verba quæ in μι exeunt, cum ad hunc modum venerint, redeant ad illa in ω desinentia, de quibus derivata sunt, τιθῶ, τίθημι, & in coniunctiuo ἐὰν τιθῶ, item διδῶ, δίδωμι, ἐὰν διδῶ. Ὑποτακτικὰ Græcorum syllabas quæ in aliis modis breues fuerunt, in sua declinatione producunt, λέγομεν, ἐὰν λέγωμεν: sed & ει diphthongum in ῃτα mutant, λέγω, λέγεις, ἐὰν λέγω, ἐὰν λέγῃς, & quia natura verborum omnium apud Græcos hæc est, vt ex prima persona in ω exeuntium, secunda in duas vocales desinat, ideo ἐὰν λέγῃς cum ι ascripto post η profertur, vt duarum vocalium salua sit ratio. Tertia vero persona de secunda fit retracta vltima littera, ἐὰν ποιῇς, ἐὰν ποιῇ. & quia, vt diximus, amore productionis ο pluralis indicatiui in ω mutant, λέγομεν, ἐὰν λέγωμεν, in secunda quoque persona ε in η transferunt, λέγετε, ἐὰν λέγητε. Tertia, ἐὰν λέγωσιν: quia omne verbum apud Græcos quod exit in μεν, mutat μεν in σιν, & personam tertiam facit. Horum passiua de actiuis ita formantur, vt primæ personæ actiuæ si addas μαι syllabam, passiuum eiusdem temporis facias, ἐὰν ποιῶ, ἐὰν ποιῶμαι, ἐὰν τυπτόπτω, ἐὰν τυπτόπτωμαι, ἐὰν ποιήσω, ἐὰν ποιήσωμαι. Item actiui tertia, secunda passiui est, ἐὰν ποιῶ, ἐὰν ποιῇς, ἐὰν ποιῇ, ἐὰν ποιῶμαι, ἐὰν ποιῇ. hæc eadem actiui tertia,*

addita

addita sibi ϑ syllaba, passiuam tertiam facit, ἐὰν ποιῶ, ἐὰν ποιῶϑ. *Græci in coniunctiuo modo tempora bina coniungunt. Proprium Latinorum est, vt modo indicatiua pro coniunctiuis, modo coniunctiua pro indicatiuis ponant. Cicero de Legibus tertio,* Qui poterit socios tueri. *Idem Cicero in primo de Republ.* Libenter tibi Læli, vti eum desideras, equidem concesserò.

De optatiuo modo.

DE *hoc modo quæstio Græca præcessit, si præteritum tempus possit admittere, cum vota pro rebus aut præsentibus aut futuris soleant accitari, nec in specie possint transacta reuocari, pronuntiatumque est præteritum quoque tempus optanti necessarium, quia sæpe in longinquis quid euenerit nescientes, optamus euenisse quod nobis commodet. Qui enim Olympiacæ palmæ desiderium habuit, domi residens ipse, certatum equos suos cum aurigante filio misit, transacto iam die qui certamini status est, exitum adhuc nesciens, & desiderium vocis adiuuans, quid aliud dicere existimandus est, quam* εἴθε ὁ υἱός μου νικήσειε. *Hæc & quæstio & absolutio cum Latinitate communis est, quia in causa pari hæc vox esse deberet optantis,* vtinam filius meus vicerit. *Sed rari Latinarum artium auctores admiserunt in optatiuo declinationem perfecti,* vtinam vicerim. *In hoc enim modo Latini tempora Græcorum more coniungunt, imperfectum cum præsenti, plusquam perfectum cum perfecto: & hoc assignant duobus antecedentibus, quod in coniunctiuo præteriti imperfecti fuit,* vtinam legerem: *hoc duobus sequentibus, quod in coniunctiuo plusquamperfecti fuit,* vtinam legissem: *& hoc dant futuro, quod habuit coniunctiuus præsens,* vtinam legam. *Sunt tamen qui & præterito*

præterito perfecto adquiescant, vtinam legerim. *quorum sententiæ Græca ratio, quam supra diximus, opitulatur. In Græco optatiuo quæ in μι exeunt, actiua tantum sunt; quæ in μλω, passiua tantum vel passiuis similia, λέγοιμι, λεγοίμλω. Sed quæ in λω exeunt præcedente vocali, modo actiua, modo passiua sunt, & nonnisi ex illis verbis veniunt quæ in μι exeunt, φαίλω, δαίλω. Passiua autem & de hisdem verbis fiunt, vt δοθείλω, τεθείλω: & de exeuntibus in ω vt τυχθείλω, δαφθείλω. Actiua ergo quæ in μι exeunt, mutant μι in μλω, & passiua faciunt λέγοιμι, λεγοίμλω: quæ vero in λω exeunt, μ interserunt, & in passiuum transeunt, τιθείλω τιθείμλω, διδοίλω διδοίμλω. Græci omne tempus optatiui modi maius syllaba proferunt quam fuit in indicatiuo, ποιῶ ποιοῖμι, ποιήσω ποιήσοιμι, ποιέω ποιοίμι. Aoriston enim prætereo quem Latinitas nescit. Ideo ἵλεῶμι & ἵλεώοιμι apud Græcos legimus, quia propter necessarium augmentum syllabæ ἀπὸ τῦ ἵλεῶ fit ἵλεῷμι, ἢ ἀπὸ τῦ ἵλεάω fit ἵλεώοιμι. Omne apud Græcos optatiuum singulare habet sine dubio in pænultima diphthongum quæ per ι componitur, λέγοιμι, χάροιμι, ταίλω, δοίλω: vnde est ἵλεῶμι. post ω ascribitur ι, ne sine hac vocali optatiui pænultima proferatur. Græca quæ in μι exeunt, ι vltimum in ν mutant, & fiunt pluralia, ποιῶμι ποιοῖμεν, χάροιμι χάροιμεν. Semper apud Græcos pluralis prima persona aut vnam vocalem habet in pænultima præcedentem, ω ταίημεν, τυχείημεν: aut duas, vt λέγοιμεν, χάροιμεν. sed priora, sine mutato in σαν, tertiam personã de se efficiunt; sequentia vero, μ subtracto, idem faciunt, ταίημεν ταίη, λέγοιμεν λέγοιεν. Passiua Græcorum quæ in μλω exeunt, hanc ipsam syllabam in ο mutant, & secundam personam faciunt, ποιοίμλω ποιοῖο, χαροίμλω γεάροιο. quæ vero exeunt in λω, ν in σ mutant, & faciunt secundam ταίλω ταίης, δοίλω δοίης. Ipsa vero secunda persona si ω ex-

exit, addit τ, & facit tertiam, ποιῶ ποιοῖτω, γεάφοιο γεάφοιτο: quæ in σ desinit, hoc amittit, & facit tertiam, ξαίης ξαίη, λοίης λοίη.

De infinito modo.

INFINITVM *modum, quem ἀπαρέμφατον dicunt, quidam Græcorum inter verba numerare noluerunt, quia nullius ἐγκλίσεως verbum verbo alterius iunctum efficit sensum. Quis enim dicat,* βελοίμιν λέγω, λέγοιμι βέλομαι, γεάφοιμι πέχω? *Paremphatum vero cum quolibet modo iunctum, facit sensum,* θέλω γεάφειν, θέλοι γεάφοι, ἐὰν θέλω γεάφειν, εἰ θέλοιμι γεάφειν. *Similiter & apud Latinos dici non potest* velim scribo, debeam curre, & *similia. Dicuntque aduerbium esse magis, quia infinitum, sicut aduerbium, præponitur & postponitur verbo, vt* γεάφω καλῶς, καλῶς γεάφω, scribo bene, bene scribo: ἑλλωιστὶ διαλέγομαι, διαλέγομαι ἑλλωιστὶ, * latine loquor, loquor latine. *ita & hoc,* θέλω χεάφειν, γεάφειν θέλω: volo scribere, scribere volo: ἐπίσταμαι πέχειν, πέχειν ἐπίσταμαι, * scio loqui, loqui scio. *Nec mirum aiunt, cum multa aduerbia nascantur à verbis, hoc quoque ex verbo esse profectum. si enim* ἑλλωίζω, ἑλλωιστὶ *facit, &* κάμνω, ἀκμητὶ, *cur non &* ἀπὸ τῦ γεάφω *nascatur aduerbium* γεάφειν. *hoc etiam addunt: si ab eo quod est* γεάφω, *cum fit* γεάφων, *iam verbum non dicitur, sed participium, quia vltimam mutat & personam amittit; cur non &* γεάφων *in alterum nomen migret ex verbo, cum non solum finem moueat, sed etiam significationem personæ numerique perdat; maxime cum sicut participium in distinctionem personarum additamento pronominis mutatur,* ἐμὲ φιλῶν, σὲ φιλῶν, ἐκεῖνον φιλῶν: *ita &* ἀπαρεμφάτῳ *contingit,* ἐμὲ φιλεῖν, σὲ φιλεῖν, ἐκεῖνον φιλεῖν. *Sed illi qui talia de infi-*

subtracto in vnam syllabam sunt redacta, & ex themate verborum veniunt πίω, χίω, ῥίω. Nullum enim Græcum verbum ἀπαρίμφατον ex verbo in ω desinente factum non eundem numerum syllabarum tenet qui in prima positione verbi fuit, ποῶ ποεῖν, τιμῶ τιμᾶν, χρυσῶ χρυσοῦν, τείχω τείχειν, τύπτω τύπτειν. sic πίνω πίειν, χίω χίειν, ῥίω ῥίειν. ex quibus πεῖν, χεῖν, ῥεῖν sunt facta. Ἀπαρίμφατα quæ in ν desinunt, si de verbo sunt περισπωμένου, amisso ν, & accepta syllaba σθαι, faciunt ex se passiua, ποιεῖν ποιεῖσθαι, τιμᾶν τιμᾶσθαι, δηλᾶν δηλᾶσθαι. quod si sint de barytono, etiam ι amittunt, λέγειν λέγεσθαι, γράφειν γράφεσθαι. Fiunt & de indicatiuo passiuo. Mutat enim τ in σ καὶ θ, & facit ἀπαρίμφατον. Nec solum hoc in præsenti tempore, sed & in præterito & futuro, φιλῶ φιλεῖσθαι, πεφίλημαι πεφιλῆσθαι, πεφιλήσομαι πεφιλήσεσθαι. Est & alia diligentior obseruatio circa ἀπαρίμφατον. Nam quotiens in pænultima habet κ, tunc amissa vtraque syllaba & accepta χθ in passiuum transit, σπατικέναι σπατῆχθαι, γελακέναι γελᾶχθαι, πεπλυκέναι πεπλύχθαι. aut interdum σθαι solam accipit sine σ, sed tunc quotiens ante κ liquida reperitur, vt τετιλκέναι τετίλθαι, κεκαρκέναι κεκάρθαι, ἐῤῥαγκέναι ἐῤῥάνθαι. Vnde intelligitur in hoc verbo γ quod fuit ante κ, δωάμειν ν fuisse. Quod si ἀπαρίμφατον actiuus habuit in pænultima aut φ, aut χ, tunc quoque θ accipit, γεγραφέναι γεγράφθαι, πεπυχέναι πεπύχθαι. Latini futuri infinitum faciunt adiuncto participio vel magis gerundi modo, ire seu iri; & vel in passiuo doctum iri, vel in actiuo doctum ire pronunciant. Ἀπαρίμφατα quæ in σθαι exeunt, aut tertium à fine acutum sortiuntur accentum, vt λέγεσθαι γράφεσθαι: aut secundum, vt τετίλθαι, κεκάρθαι: aut circumflectunt pænultimam, vt ποιεῖσθαι, ποεῖσθαι. Ἀπαρίμφατον quod in σθαι exit, si habeat in pænultima υ, modo præsentis temporis est, modo præteriti perfecti: &

hanc

hanc diuersitatem discernit accentus. Nam si tertius à fine sit, præsens tempus ostendit, vt ὄλλυδαι, ῥίγυδαι, ξδίγυδαι: si secundus, præteritum perfectum, vt λύδαι, ἐξόδαι. vnde εἴρυδαι si in capite habeat accentum, σημαίνει ἕλκυδαι, quod est præsentis; si in penultima sit, σημαίνει εἱλκύδαι, quod est præteriit: νῦν κατειρύδαι. In ἀπαρεμφάτοις compositio non mutat accentum, sed hunc composita custodiunt qui simplicibus adhærebat, φιλεῖδαι καταφιλεῖδαι, κεῖδαι κατακεῖδαι. Denique κατάχαλαι, quia & actiui aparemphati est & passiui imperatiui, cum est aparemphatum in verbo habet accentum, κατάχαλαι: & cum est imperatiuum, ad præpositionem recurrit, κατάγεσαι. In infinito Græco præteritum perfectum si dissyllabum fuerit, omnimodo à vocali incipit, ὄφθαι, εἶχθαι. Si ergo inueniantur dissyllaba huiusmodi a consonantibus incipientia, manifestum est non esse integra, vt πάρδαι, βλῆδαι, δέχθαι. quorum integra sunt παπάρδαι, βεβλῆδαι, δεδέχθαι. Græci aparemphato nonnunquam pro imperatiuo vtuntur: Latini pro indicatiuo. δαρσῶν γὰρ Διόμηδες ὅτ' Τρώεσσι μάχεδαι. id est μάχε. hic pro imperatiuo. At pro indicatiuo Salustius; Hic vbi primum adoleuit, non se luxuriæ neque inertiæ corrumpendum dedit, sed vt mos gentis illius est, iaculari, equitare, & cum omnes gloria anteiret, omnibus tamen charus esse. Idem pleraque tempora in venando agere, leonem atque alias feras primus, aut in primis ferire; plurimum facere, minimum de se loqui. *Infinitum nonnunquam pro coniunctiuo ponunt. Cicero pro Sestio*, Reipublicæ dignitas me ad se rapit, & hæc minora relinquere hortatur; *pro* hortatur vt relinquam. Hortor amare focos, *pro* hortor vt ament. *Ponuntur & pro gerundi modo. Cicero pro Quintio*, Consilium cepisse

hominis fortunas funditus euertere, *pro* euertendi. *Vergilius*, Sed si tantus amor casus cognoscere nostros, *pro* cognoscendi. *Et aliter Terentius in Hecyra*, It ad eam visere, *pro* visitatum. *&*, Cantare pares & respondere parati, *pro* ad respondendum. *Ponuntur & pro participio praesentis. Varro in Scaeuolam*, Et vt matrem audiui dicere. *Cicero in Verrem*, Charidemum cum testimonium dicere audistis, *pro* dicentem. *Eant nunc qui infinito calumniantur, & verbum non esse contendant, cum pro omnibus fere verbi modis probetur adhiberi.*

De impersonalibus.

SVNT *impersonalia Graecis Latinisque communia, sunt tantum concessa Latinitati.* Decet me, te, illum, nos, vos, illos, *impersonale est. Sed & Graeci hoc verbo similiter vtuntur*, πρέπει ἐμοὶ, σοὶ, ἐκείνῳ, ὑμῖν, ὑμῖν, ἐκείνοις. *Hoc autem impersonale nascitur à verbo* deceo, deces, decet, πρέπω, πρέπεις, πρέπει, πρέπομεν, πρέπετε, πρέπουσιν. Decent domum columnæ, πρέπουσιν τῇ οἰκίαι αἱ κίονες. Placet mihi lectio, *verbum est*; placet mihi legere, *impersonale est. Ita & apud Graecos*, ἀρέσκει μοι ἡ ἀνάγνωσις, *ad personam relatum est*; ἀρέσκει μοι ἀναγινώσκειν, *impersonale est.* * Contingit me venisse. *similiter apud Graecos*, συμβέβηκε μοι ἡ ἐλπὶς, *declinationis est*; συμβέβηκε με ἐληλυθέναι, *impersonale est.* Pœnitet me, *hoc est quod apud illos* μεταμέλει μοι. *Impersonalia apud Graecos per tempora non flectuntur. Nam impersonaliter* πέχειν, φειστατεῖν, *nemo dicit. Nullum impersonale in pluralis numeri forma inuenitur. Nam* bene legitur liber, *impersonale est*: libri *autem* bene leguntur,

tur, *elocutio est Græca similis*, αἱ βίβλοι ἀναγινώσκονται.

De formis vel speciebus verborum.

HIS *subiunguntur quæ verborum formæ vel species nominantur, meditatiua, inchoatiua, frequentatiua & vsurpatiua: quæ sunt fere propriæ Latinitatis, licet meditatiua etiam Græci habere putantur.*

De meditatiua.

EST *autem meditatiua, quæ significat meditationem rei cuius imminet & speratur effectus*; vt parturio, *quod est* parere meditor; esurio, esse meditor: *& sunt semper tertiæ coniugationis productæ. Huic similis in Græcis quoque verbis inuenitur species,* θανατιῶ, διψιμονιῶ, κλαυτιῶ, ἐρωτιῶ, ἐρωτιῶ. *his enim verbis tentamentum quoddam rei & meditatio, non ipse effectus exprimitur. his similia videntur,* ξηγιάω, ὀχλιάω, γαμησιάω, πολεμησιάω, βρωσιάω.

De inchoatiua.

INCHOATIVA *forma est, quæ iam aliquid inchoasse testatur, vt* palleſcit, *cui necdum diffusus est totus pallor. Et hæc forma semper in* sco *quiescit: nec tamen omnia in* sco *inchoatiua sunt, & semper dum sit derivatiua, tertiæ coniugationis fieri cogitur. Hæc forma præteritum nescit habere tempus perfectum. Quid enim simul & adhuc incipere, & iam præteriisse dicatur? Hanc quoque formam sunt qui Græcis familiarem dicant, asserentes hoc esse* μιμαίρομαι τὸ θερμαί-

δηρμαίνομαι, quod est nigresco *&* calesco: *sed apud illos aliqua huius significationis in σκω exire contendunt, πιλσκω, γαμίσκω, τιτρώσκω, μεθύσκω. ἡδέσκω autem licet eiusdem finis sit, nemo tamen perfectum, & non inchoatiuum esse dubitabit.*

De frequentatiua.

FREQVENTATIVA *forma compendio Latinitatis obsequitur, cum vno verbo frequentationem administrationis ostendit. Hæc forma nonnunquam vno gradu, nonnunquam duobus deriuatur, vt* cano, canto, cantito: *nec tamen est in posterioribus maior quam in prioribus frequentationis expressio. Sicut nec in diminutiuis secundus gradus minus priore significat,* anus, anilla, anicula. Sternuto *frequentatiuum est à principali* sternuo. *Propertius,* Candidus Augustæ sternuit omen amor. Pulto *sunt qui accipiant pro eo quod est* pulso, *& ἀττικισμὸν quendam Latinitatis existiment, vt apud illos θάλασσα θάλαττα, πλάσσω πλάττω: sed* pultare *est* sæpe pulsare, *sicut* tractare *est* sæpe trahere. Eructat *frequentatiuum est à principali* erugit aquæ vis. *&* grassatur *iteratio est à* graditur. *Salustius,* Cum inferior omni via grassaretur. *Sunt quædam huius formæ sine substantia principalis,* cyathissare, tympanissare, crotalissare. *Sunt quæ magis moram quam iterationem explicant,*

---- Hastamque receptat Ossibus hærentem. *Hic enim recipiendi difficultas sub specie frequentationis exprimitur. Hanc formam in Græcis verbis inuenire non potui.*

De

De vsurpatiua.

HANC *quidam gerundi modi vel participalem vocant, quia verba eius pæne omnia similia participiis sunt, & sola significatione distantia. Nam* vado salutatum, *hoc est dicere* vado salutare, *aut* vt salutem, *item* ad salutandum eo, *participium esse iam desinit, nisi adieceris vel* hominem, *vel* amicum. *hac enim adiectione participii vim tenebit, sed tunc cum ex verbo est habente passiuam declinationem, vt,* ad videndum, ad salutandum. Ad declamandum *vero cum dico, non possum adiicere* illum, *quia* declamor *Latinum non est. Hæc forma Latinitati non solum præstat ornatum, sed illud quoque vt aliquid habere videatur quæ Græci iure desiderent.*

De generibus verborum.

QVOD *Græci διάθεσιν ῥημάτων vocant, hoc Latini appellant genera verborum. Affectus enim Græco nomine διάθεσις nuncupatur. Græci igitur διαθέσεις hac distinctione definiunt. Quæ in ω exeunt actiuam vim significantia, & iunguntur casibus vel genitiuo, vel datiuo vel accusatiuo, & accepta μαι syllaba transeunt in passiua; hæc actiua dixerunt: vt* ἄρχω Cæ, καλέω Cæ, τιμῶ Cæ. *hæc assumpta μαι passiua fiunt. Contra παθητικὰ dixerunt quæ in μαι desinentia significant passionem, & necesse habent iungi genitiuo cum præpositione ὑπὸ, ac possunt amissa μαι syllaba in actiuum redire,* ἄρχομαι ὑπό Cæ, ἡγεύομαι ὑπό Cæ, τιμῶμαι ὑπό Cæ. *Cur ex supra scriptis diffinitionibus vna defuerit, nec ἐνεργητικὸν, nec παθητικὸν dicitur. Sed si in ω exit,* ἀδέπορον *vel* ἀπολελυμένον *vocatur;*

præterito perfecto adquiescant, vtinam legerim. *quorum sententia Græca ratio, quam supra diximus, opitulatur. In Græco optatiuo quæ in μι exeunt, actiua tantum sunt; quæ in μλω, passiua tantum vel passiuis similia, λέγοιμι, λεγοίμλω. Sed quæ in ω exeunt præcedente vocali, modo actiua, modo passiua sunt, & non nisi ex illis verbis veniunt quæ in μι exeunt, φαίλω, δείλω. Passiua autem & de hisdem verbis fiunt, vt δοθείλω, τιθείλω: & de exeuntibus in ω vt ρυχείλω, δαφείλω. Actiua ergo quæ in μι exeunt, mutant μι in μλω, & passiua faciunt λέγωμι, λεγοίμλω: quæ vero in ίω exeunt, μ interserunt, & in passiuum transeunt, τιθείλω τιθείμλω, διδοίλω διδοίμλω. Græci omne tempus optatiui modi maius syllaba proferunt quam fuit in indicatiuo, ποιῶ ποιοίμι, ποιοίης ποιοίηις, ποιοῖ ποιοίτω. Aoriston enim prætereo quem Latinitas nescit. Ideo ἵζῳμι & ἵζωίμι apud Græcos legimus, quia propter necessarium augmentum syllaba ἀπὸ τῦ ἵζῶ fit ἵζῴμι, καὶ ἀπὸ τῦ ἵζάω fit ἵζωοίμι. Omne apud Græcos optatiuum singulare habet sine dubio in pænultima diphthongum quæ per ι componitur, λέγοιμι, χάροιμι, ταίλω, δοίλω: vnde est ἵζωῖμι, posit ω ascribitur ι, ne sine hac vocali optatiui pænultima proferatur. Græca quæ in μι exeunt, ι vltimum in ν mutant, & fiunt pluralia, ποιοῖμι ποιοῖμεν, χάροιμι χάροιμεν. Semper apud Græcos pluralis prima persona aut vnam vocalem habet in pænultima præcedentem, vt ταίνμεν, ρυχείνμεν: aut duas, vt λέγοιμεν, χάροιμεν. sed priora, sine mutato in σαι, tertiam personā de se efficiunt; sequentia vero, μ subtracto, idem faciunt, ταίνμεν ταίνς, λέγοιμεν λέγοιες. Passiua Græcorum quæ in μλω exeunt, hanc ipsam syllabam in ο mutant, & secundam personam faciunt, ποιοίμλω ποιοῖο, χαροίμλω γεχάροιο. quæ vero exeunt in λω, ρ in σ mutant, & faciunt secundam, ταίλω ταίης, δοίλω δοίης. Ipsa vero secunda persona si in ι exeu-

exit, addit τ, & facit tertiam, ποιῶ ποιοῖτο, γεάφοιο γεάφοιτο: quæ in σ desinit, hoc amittit, & facit tertiam, ξαίης ξαίη, δοίης δοίη.

De infinito modo.

INFINITVM *modum, quem ἀπαρέμφατον dicunt, quidam Græcorum inter verba numerare noluerunt, quia nullius ἐγκλίσεως verbum verbo alterius iunctum efficit sensum. Quis enim dicat,* βουλόμαι λέγω, λέγομαι βούλομαι, γεάφοιμι τέχνη? *Paremphatum vero cum quolibet modo iunctum, facit sensum,* θέλω γεάφειν, θέλω γεάφειν, ἐὰν θέλω γεάφειν, εἰ θέλοιμι γεάφειν. *Similiter & apud Latinos dici non potest* velim scribo, debeam curre, *& similia. Dicuntque aduerbium esse magis, quia infinitum, sicut aduerbium, præponitur & postponitur verbo, vt* γεάφω καλῶς, καλῶς γεάφω, scribo bene, bene scribo: ἑλληνιστὶ διαλέγομαι, διαλέγομαι ἑλληνιστί, * latine loquor, loquor latine. *ita & hoc,* θέλω γεάφειν, γεάφειν θέλω: volo scribere, scribere volo: ὀπίσαμαι τέχνειν, τέχνειν ὀπίσαμαι, * scio loqui, loqui scio. *Nec mirum aiunt, cum multa aduerbia nascantur à verbis, hoc quoque ex verbo esse profectum. si enim* ἑλληνίζω, ἑλληνιστὶ *facit, &* κάμνω, ἀκμητί, *cur non &* ἀπὸ τοῦ γεάφω *nascatur aduerbium* γεάφειν. *hoc etiam addunt: si ab eo quod est* γεάφω, *cum fit* γεάφων, *iam verbum non dicitur, sed participium, quia vltimam mutat & personam amittit; cur non &* γεάφειν *in alterum nomen migret ex verbo, cum non solum finem moueat, sed etiam significationem personæ numerique perdat; maxime cum sicut participium in distinctionem personarum additamento pronominis mutatur,* ἐμὲ φιλῶν, σὲ φιλῶν, ἐκεῖνον φιλῶν: *ita & ἀπαρεμφάτῳ contingit,* ἐμὲ φιλεῖν, σὲ φιλεῖν, ἐκεῖνον φιλεῖν. *Sed illi qui talia*

de infi-

de infinito putant, hac maxime ratione vincuntur, quod in aduerbio temporum significationes non de eiusdem soni inflexione nascuntur, sed vt tempora, mutantur & voces, νῦν, πάλαι, ὕστερον, nunc, antea, postea: *in infinito autem vox eadem paululum flexa tempus immutat,* γράφειν, γεγράφηναι, γράψειν, scribere, scripsisse, scriptum ire. *Nec omne* ἀπαρέμφατον *cuicunque verbo iunctum sensum exprimit, sed illis tantum quæ nullam rem per se dicta significant, quæ ab illis* περιαιρετικὰ, *ab his* arbitraria *non absurde vocari possunt; quia per ipsa significatur dispositionem seu amorem vel arbitrium subesse nobis rei adhuc incertæ, sed per adiunctionem verbi alterius exprimenda. Nam* ἐδίω μὴ τὸ τύπτειν, *aut* θέματός μὴ τοῦ πλατεῖν *iungi non possunt. Item* lego *cum* sedere *iunctum, aut* scribo *cum* cædere, *nullam efficit sensus perfectionem; quia &* lego *rem significat &* sedere, *&* scribo *similiter &* cædere. *Si vero dixero* volo, *aut* opto, *aut* soleo, *aut* incipio, *& similia, nullam rem ex huiusmodi verbi pronuntiatione significo. Et hæc sunt, vel talia, quæ bene à paremphatis implicantur, vt ex vno arbitrium, ex altero res notetur:* volo currere, opto inuenire, disponо proficisci, soleo scribere. *Ex hoc intelligitur maximam vim verbi in infinito esse modo: siquidem verba rerum nomina sunt. Et videmus ab aparemphatis rei significationem alteris quoque verbis non habentibus accommodari. Adeo autem hic modus absolutum nomen rerum est, vt in significationibus rerum quas Aristoteles numero decem* κατηγορίας *vocat, quatuor per* ἀπαρέμφατον *proferantur,* κεῖσθαι, ἔχειν, ποιεῖν, πάσχειν. *Græco vocabulo propterea dicitur* ἀπαρέμφατον, *quod nullum mentis indicat affectum. Nam* γράφω, τύπτω, τιμῶ, *& rem & ipsum animi habitum expressit agentis:* γράφειν *vero, vel* τύπτειν, *vel* τιμᾶν, *nullam continet affectus significationem;*

tionem; quia incertum est quid sequatur, θέλω, μέλλω, δαυτῶ, an contra ἐθέλω, ἐμέλλω, ἐδαυτῶ. Hinc de ipsius declinatione tractemus.

Græci infiniti vnum tempus duo tempora complectitur indicatiui modi: ποιῶ, ἐποίουν in indicatiuo; in infinitiuo autem ita pronuntiatur, ἐνεστῶτος καὶ παρατατικῆς, ποιεῖν, item ποιήσω, ἐποίησα, & in infinitiuo μελλοντικῆς καὶ ἀορίστου τοῦ ἐνεργητικοῦ, ποιήσειν. Apud Græcos omne ἀπαρέμφατον aut in ν desinit, aut in αι diphthongum: sed & cum in ν desinit, diphthongus præcedat necesse est, vt ποιεῖν, χρυσοῦν. ideo τῷ βοᾶν, ἰῶτα ascribitur, ne sit ἀπαρέμφατον sine diphthongo. Vnde quæ in λω desinunt, vt ζῶ, σειλῶ, δηλῶ, non sunt communia, sed Dorica, vt ὁρῶ. Eiusdem sunt dialecti & quæ in ὲν exeunt, vt ἀπὸ τοῦ ποιεῖν πόεν, & ἀπὸ τοῦ διαφορεῖν διαφόρεν. Licet sint & communia in εν, sed integritatis extremitate præcisa, vt est ἀπὸ τοῦ ἔμεναι ἔμεν, ἀπὸ τοῦ δόμεναι δόμεν. Perfecti temporis indicatiui Græcorum tertia persona, fini suo adiecta vai syllaba, transit in ἀπαρέμφατον, πεποίηκα πεποιηκέναι, λέλεχα λελεχέναι. Latini primæ personæ perfecti addunt geminatum ſſ & e, dixi dixiſſe. Græci ἀπαρέμφατα sua actiua in αι desinentia per omnes seminocales litteras proferunt, excepto ζ, στῆλαι, νεῖμαι, χεῦαι, πεῖσαι, τοῖμαι, λέξαι, χάλαι. excepta sunt εἶναι καὶ ἐνέγκαι, quæ sola non seminocales sortita, sed mutas. Passiua vero per vnam tantum litteram θ proferuntur, præmissa aut liquida, κεκάρθαι, τετῖλθαι, ἐῤῥάνθαι aut σ, λέλυσθαι, φιλεῖσθαι: aut alterutra ex mutis quæ vocantur δασεῖαι, id est siue χ, vt τετύχθαι, siue φ, vt γεγράφθαι. Cum Latini nullum infinitum monosyllabum habeant, Græci pauciſſima habent quæ referantur ad ſolam ſecundam συζυγίαν ὁμοιωμένων, vt πᾶν, θλᾶν. etenim σταῖν, χῆν, ῥεῖν, non sunt integra, sed ex colliſione contracta. fuit enim integritas, σταίειν, χαίειν, ῥαίειν, & medio ε

subtracto

subtracto in vnam syllabam sunt redacta, & ex themate verborum veniunt πίω, χίω, ῥίω. *Nullum enim Græcum verbum* ἀπαρίμφατον *ex verbo in* ω *desinente factum non eundem numerum syllabarum tenet qui in prima positione verbi fuit*, νοῶ νοεῖν, τιμῶ τιμᾶν, χρυσῶ χρυσοῦν, τρίχω τρίχειν, τύπτω τύπτειν. *sic* πίνω πίειν, χίω χίειν, ῥίω ῥίειν. *ex quibus* πεῖν, χεῖν, ῥεῖν *sunt facta.* Ἀπαρίμφατα *quæ in* ν *desinunt, si de verbo sunt perispomeno, amisso* ν, *& accepta syllaba* σθαι, *faciunt ex se passiua,* ποιεῖν ποιεῖσθαι, τιμᾶν τιμᾶσθαι, δηλοῦν δηλοῦσθαι. *quod si sint de barytono, etiam* ι *amittunt,* λέγειν λέγεσθαι, γράφειν γράφεσθαι. *Fiunt & de indicatiuo passiuo. Mutat enim* τ *in* σ *& θ, & facit* ἀπαρίμφατον. *Nec solum hoc in præsenti tempore, sed & in præterito & futuro,* φιλεῖ φιλεῖσθαι, πεφίληται πεφιλῆσθαι, πεφιλήσεται πεφιλήσεσθαι. *Est & alia diligentior obseruatio circa* ἀπαρέμφατον. *Nam quotiens in pænultima habet* κ, *tunc amissa vtraque syllaba & accepta* σθ *in passiuum transit,* σκοπεῖται σκοπεῖσθε, γελᾶται γελᾶσθε, πτελκίεται πτελκίεσθε. *aut interdum* σθαι *solam accipit sine* σ, *sed tunc quotiens ante* κ *liquida reperitur, vt* τετίλκεται τετίλθαι, κεκαρκίεται κεκάρθαι, ἐῤῥαγκίεται ἐῤῥάνθαι. *Vnde intelligitur in hoc verbo* γ *quod fuit ante* κ, *δυνάμει* ν *fuisse. Quod si* ἀπαρέμφατον *actiuus habuit in pænultima aut* φ, *aut* χ, *tunc quoque* θ *accipit,* γεγραφέναι γεγράφθαι, τευχέναι τεύχθαι. *Latini futuri infinitum faciunt adiuncto participio vel magis gerundi modo,* ire *seu* iri; *& vel in passiuo* doctum iri, *vel in actiuo* doctum ire *pronunciant.* Ἀπαρέμφατα *quæ in* σθαι *exeunt, aut tertium à fine acutum sortiuntur accentum, vt* λέγεσθε, γράφεσθαι: *aut secundum, vt* τετίλθαι, κεκάρθαι: *aut circumflectunt pænultimam, vt* ποιεῖσθε, νοεῖσθε. Ἀπαρέμφατον *quod in* σθαι *exit, si habeat in pænultima* υ, *modo præsentis temporis est, modo præteriti perfecti: &*

hanc

hanc diuersitatem discernit accentus. Nam si tertius à fine sit, præsens tempus ostendit, vt ὄλλυσαι, ῥίγυσαι, ξύγυσαι: si secundus, præteritum perfectum, vt λῦσαι, ἔξοσαι. vnde εἶρυσαι si in capite habeat accentum, σημαίνει ἕλκυσαι, quod est præsentis; si in pænultima sit, σημαίνει εἱλκύσθαι, quod est præteriti: νῆα κατειρύσαι. In ἀπαρεμφάτοις compositio non mutat accentum, sed hunc composita custodiunt qui simplicibus adhærebat, φιλεῖσθαι καταφιλεῖσθαι, κεῖσθαι κατακεῖσθαι. Denique κατασχέσθαι, quia & actiui aparemphati est & passiui imperatiui, cum est aparemphatum in verbo habet accentum, κατασχέσθαι: & cum est imperatiuum, ad præpositionem recurrit, κατάσχεσθαι. In infinito Græco præteritum perfectum si dissyllabum fuerit, omnimodo à vocali incipit, ὄρθαι, εἶρθαι. Si ergo inueniantur dissyllaba huiusmodi à consonantibus incipientia, manifestum est non esse integra, vt πέρθαι, βλῆσθαι, δέχθαι. quorum integra sunt πεπέρθαι, βεβλῆσθαι, δεδέχθαι. Græci aparemphato nonnunquam pro imperatiuo vtuntur: Latini pro indicatiuo. Σαρσᾶν γὰρ Διόμηδες ὅτ' Ἰλιον ἄμπεδον εἶναι. id est ἄμπεδος. hic pro imperatiuo. At pro indicatiuo Salustius; Hic vbi primum adoleuit, non se luxuriæ neque inertiæ corrumpendum dedit, sed vt mos gentis illius est, iaculari, equitare, & cum omnes gloria anteiret, omnibus tamen charus esse. Idem pleraque tempora in venando agere, leonem atque alias feras primus, aut in primis ferire; plurimum facere, minimum de se loqui. *Infinitum nonnunquam pro coniunctiuo ponunt. Cicero pro Sestio*, Reipublicæ dignitas me ad se rapit, & hæc minora relinquere hortatur; *pro* hortatur vt relinquam. Hortor amare focos, *pro* hortor vt ament. *Ponuntur & pro gerundi modo. Cicero pro Quintio*, Consilium cepisse

hominis fortunas funditus euertere, *pro* euertendi. *Vergilius*, Sed si tantus amor casus cognoscere nostros, *pro* cognoscendi. *Et aliter Terentius in Hecyra*, It ad eam visere, *pro* visitatum. &, Cantare pares & respondere parati, *pro* ad respondendum. *Ponuntur & pro participio præsentis. Varro in Scæuolam*, Et vt matrem audiui dicere. *Cicero in Verrem*, Charidemum cum testimonium dicere audistis, *pro* dicentem. *Eant nunc qui infinito calumniantur, & verbum non esse contendant, cum pro omnibus fere verbi modis probetur adhiberi.*

De impersonalibus.

SVNT *impersonalia Græcis Latinisque communia, sunt tantum concessa Latinitati.* Decet me, te, illum, nos, vos, illos, *impersonale est. Sed & Græci hoc verbo similiter vtuntur*, πρέπει ἐμοί, σοί, ἐκείνῳ, ὑμῖν, ὑμῖν, ἐκείνοις. *Hoc autem impersonale nascitur à verbo* deceo, deces, decet, πρέπω, πρέπεις, πρέπει, πρέπομεν, πρέπετε, πρέπουσιν. Decent domum columnæ, πρέπουσιν τῇ οἰκίαι οἱ κίονες. Placet mihi lectio, *verbum est*; placet mihi legere, *impersonale est. Ita & apud Græcos*, ἀρέσκει μοι ἡ ἀνάγνωσις, *ad personam relatum est*; ἀρέσκει μοι ἀναγιγνώσκειν, *impersonale est.* * Contingit me venisse. *similiter apud Græcos*, συμβέβηκε μοι ἡ ἐλπὶς, *declinationis est*; συμβέβηκε μοι ἐληλυθέναι, *impersonale est.* Pœnitet me, *hoc est quod apud illos* μεταμέλει μοι. *Impersonalia apud Græcos per tempora non flectuntur. Nam impersonaliter* πρέχειν, θεωπατεῖν, *nemo dicit. Nullum impersonale in pluralis numeri forma inuenitur. Nam* bene legitur liber, *impersonale est*: libri *autem* bene leguntur,

tur, *elocutio est Græcæ similis*, αἱ βίβλοι ἀναγινώσκουσι.

De formis vel speciebus verborum.

HIS *subiunguntur quæ verborum formæ vel species nominantur, meditatiua, inchoatiua, frequentatiua & vsurpatiua: quæ sunt fere propriæ Latinitatis, licet meditatiua etiam Græci habere putantur.*

De meditatiua.

EST *autem meditatiua, quæ significat meditationem rei cuius imminet & speratur effectus; vt* parturio, *quod est* parere meditor; esurio, esse meditor: *& sunt semper tertiæ coniugationis productæ. Huic similis in Græcis quoque verbis inuenitur species,* θανατιῶ, δαιμονιῶ, κλαυτιῶ, ἐρητιῶ, ἐρωτιῶ. *his enim verbis tentamentum quoddam rei & meditatio, non ipse effectus exprimitur. his similia videntur,* ξηραίνω, ὀκνέω, γαμησείω, πολεμησείω, βρωσείω.

De inchoatiua.

INCHOATIVA *forma est, quæ iam aliquid inchoasse testatur, vt* palleſcit, *cui necdum diffusus est totus pallor. Et hæc forma semper in* sco *quiescit: nec tamen omnia in* sco *inchoatiua sunt, & semper dum sit derivatiua, tertiæ coniugationis fieri cogitur. Hæc forma præteritum nescit habere tempus perfectum. Quid enim simul & adhuc incipere, & iam præteriſſe dicatur? Hanc quoque formam sunt qui Græcis familiarem dicant, asserentes hoc esse* μιμεῖσθαι τὴν συμβα-

θερμαίνομαι, *quod est* nigresco & calesco: *sed apud illos aliqua huius significationis in* σκω *exire contendunt*, πιλσκω, χαμίσκω, πιπρώσκω, χρέσκω. διδάσκω *autem licet eiusdem finis sit, nemo tamen perfectum, & non inchoatiuum esse dubitabit.*

De frequentatiua.

FREQVENTATIVA *forma compendio Latinitatis obsequitur, cum vno verbo frequentationem administrationis ostendit. Hæc forma nonnunquam vno gradu, nonnunquam duobus deriuatur, vt* cano; canto, cantito; *nec tamen est in posterioribus maior quam in prioribus frequentationis expressio. Sicut nec in diminutiuis secundus gradus minus priore significat,* anus, anilla, anicula. Sternuto *frequentatiuum est à principali* sternuo. *Propertius,* Candidus Augustæ sternuit omen amor. Pulto *sunt qui accipiant pro eo quod est* pulso, *& ἀπλιτισμὸν quendam Latinitatis existiment, vt apud illos* θάλασσα θάλαττα, πλάσσω πλάττω: *sed* pultare *est* sæpe pulsare, *sicut* tractare *est* sæpe trahere. Eructat *frequentatiuum est à principali* erugit aquæ vis. *&* grassatur *iteratio est à* graditur. *Salustius,* Cum inferior omni via grassaretur. *Sunt quædam huius formæ sine substantiæ principalis,* cyathissare, tympanissare, crotalissare. *Sunt quæ magis moram quam iterationem explicant,* ---- Hastamque receptat Ossibus hærentem. *Hic enim recipiendi difficultas sub specie frequentationis exprimitur. Hanc formam in Græcis verbis inuenire non potui.*

De

De vsurpatiua.

HANC *quidam gerundi modi vel participalem vocant, quia verba eius pene omnia similia participiis sunt, & sola significatione distantia. Nam* vado salutatum, *hoc est dicere* vado salutare, *aut* vt salutem, *item* ad salutandum eo, *participium esse iam desinit, nisi adieceris vel* hominem, *vel* amicum, *hac enim adiectione participii vim tenebit, sed tunc cum ex verbo est habente passiuam declinationem, vt,* ad videndum, ad salutandum. Ad declamandum *vero cum dico, non possum adiicere* illum, *quia* declamor *Latinum non est. Hæc forma Latinitati non solum præstat ornatum, sed illud quoque vt aliquid habere videatur quæ Græci iure desiderent.*

De generibus verborum.

QVOD *Græci διάθεσιν ῥημάτων vocant, hoc Latini appellant genera verborum. Affectus enim Græco nomine διάθεσις nuncupatur. Græci igitur διαθέσεις hac distinctione definiunt. Quæ in ω exeunt actiuam vim significantia, & iunguntur casibus vel genitiuo, vel datiuo vel accusatiuo, & accepta μαι syllaba transeunt in passiua; hæc actiua dixerunt: vt* ἄρχω Cæ, κολάω Cοι, τιμῶ Cε. *hæc assumpta μαι passiua fiunt. Contra παθητικὰ dixerunt quæ in μαι desinentia significant passionem, & necesse habent iungi genitiuo cum præpositione ὑπὸ, ac possunt amissa μαι syllaba in actiuum redire,* ἄρχομαι ὑπό Cε, κρίνομαι ὑπό Cε, τιμῶμαι ὑπό Cε. *Cur ex supra scriptis diffinitionibus vna defuerit, nec ἐνεργητικὸν, nec παθητικὸν dicitur. Sed si in ω exit,* ἀδιάτρεπτον *vel* ἀπολελυμένον *vocatur;*

tur; vt est ζῶ, πλυτῶ, ὑπάρχω, ἑορτάζω. *In his inuenies aliqua aperte & absolute actum, aliqua designare passionem. Nam* πίχω, *ἀεισῶ, πεπατῶ, de agente dicuntur:* νοσῶ *autem &* ὀφθαλμιῶ *sine dubio passionem sonant. Sed neque actiua illa dicuntur, quia & nulli de supradictis casibus iungi possunt, nec μαι recipiunt. Nam nec* πίχωσι, *nec ἀεισῶσι, nec πεπατῶσι dicitur: nec potest transire in* πίχομαι ὑπό σου, *ἀεισῶμαι ὑπό σου,* πεπατῶμαι ὑπό σου. *Sed nec* νοσῶ *&* ὀφθαλμιῶ *quamuis verba sint passionis, dici παθητικὰ possunt, quia nec in μαι desinunt, nec quisquam significatur passionis auctor, nec subiungitur illis* ὑπό σου, *quod proprium passiuorum est. nam & in actiuo & in passiuo debent omnimodo duæ, & administrantis & sustinentis, subesse personæ. Hæc igitur quia vtroque nomine carent, apud illos* ἀδέτερα *vel* ἀπολελυμένα *dicuntur; sicut apud Latinos* volo, viuo, valeo. *Sed sicut aliqua apud Græcos in ω exeuntia significant passionem, ita multa reperies in μαι desinentia, & actiuam tantum habent significationem: vt* κλάομαί σου, φέρομαί σου, ἐπιμέλομαί σου, ἱππάζομαί σου, μάχομαί σοι, διαλέγομαί σοι, δωρᾶμαί σοι, χαίζομαί σοι, εὔχομαί σοι, ἄχθομαί σοι, πελλίπομαί σοι. *Sunt apud Græcos communia quæ ab illis μέσα vocantur, quæ dum in μαι desinant, & actum & passionem vna eademque forma designant; vt* βιάζομαί σε, ἢ βιάζομαι ὑπό σου, ἀνδραποδίζομαί σε, ἢ ἀνδραποδίζομαι ὑπό σου. *Sola quoque passiua hoc nomine, id est μέσα vocantur, vt* ἠλειφάμην, ἠσάμην, ἐλουσάμην. *hæc enim licet μέσης διαθέσεως dicant, nihil tamen aliud significant nisi πάθος. Nam hoc est* ἠλειφάμην *quod* ἠλείφθην, *hoc est* ἠσάμην *quod* ἤσθην. *Item* ἐχαφάμην, ἐφάμην, ἐδάμην, *μέσα appellant, cum nihil significent præter actum. hoc est enim* ἐχαφάμην *quod* ἔχαφε, *nec vnquam dicitur* * πεςιχαφάμην. *& hoc* ἐφάμην *quod*

ἔφην.

ἔφλω. hoc est ἐδόμην quod ἔδων. *Ergo & illa quæ superius diximus,* φιλομαί σε, κἠδομαί σε, ἱππάζομαι, μάχομαι, διαλέγομαι, θεωρέομαι, δωροῦμαι, χαίζομαι, ἔρχομαι, ἄγαμαι, *cum actum solum significent, μέσα tamen appellantur: licet his similia Latini non communia, sed deponentia nominent. Est & hæc Græcorum à Latinitate dissensio, quod cum Latini nunquam verbum commune dicant, nisi quod sit simile passivo: Græci tamen quædam & activis similia μέσα dixerunt, vt* πέπηγα *quod* μέσον *dicitur, & sub activo sono solam significat passionem. hoc est enim* πέπηγα *quod* πέπαγμαι. πέπληγα *vero,* ἀφ' οὗ τὸ πεπληγὼς ἀοριστῶ· ἐγκέκοπα, ἀφ' οὗ τὸ ἀμφοτέρω κεκοπὼς, *tam de actu quam de passione dicuntur. Lectum est enim &* πεπληγώς ἐσι, *&* πεπληγὼς ὑπό ἐσι, πεπληγὼς ἀοριστῶ, ἐγὼ ῥάδδωι πεπληγῶα. *Similiter apud Latinos quædam modo neutra, modo fiunt deponentia, vt* labo labor, fabricor fabrico, ructo & ructor. *quod etiam Græci non ignorant,* βουλεύομαι βουλεύω, πολιτεύομαι πολιτεύω.

De defectiuis verbis.

TAM *apud Græcos quam apud Latinos deficiunt verba in declinatione. Tribus enim modis dicunt verborum euenire defectum, aut intellectu exigente, aut litteris non conuenientibus, aut vsu desistente. In primis duobus necessitati, in tertio vero reuerentiæ obsequimur vetustatis. Intellectu deficiunt illa quæ dicuntur* πεποιημένα, *id est quæ ad similitudinem soni alicuius expressa sunt, vt* λίγξε βιὸς, σίζε ὀφθαλμὸς, *& similia. In his enim verbis nec vlla persona, nec modus declinationis quæritur. Litterarum inconuenientia deficiunt, quoties verbum habet ante* ω, μ

vel μ. hæc enim secundum regulam suam proferri vel in ἐδηκειμίην, *seu* ἐφεστωτηλικῇ, *vel in* ἀορίστῳ, *seu* μίλοντι *non possunt, vt* νίμω *cum regulariter fieri debuisset* νενίμηκα, ἐνενίμηκειν, *quia non potuerunt hæ litteræ connecti, interceſſit* η, νεμέμηκα, ἐνενεμήκειν. *item* ἐνίμφθω *vel* νεμφθήσομαι *eandem sumpsere litteram propter euphoniam,* ἐνεμήθω, νεμηθήσομαι. *Item in tertia persona singulari quæ* τ *habet in vltima syllaba, accepta* ν *facit pluralem,* λέγε τ λέγον τ, μάχε τ μάχον τ. *Verum* κέκαρται *in plurali declinatione* ν *non potuit admittere, ideoque deficit. sic* ἕσται, *sic* κέκοπται, *& alia mille, & remedium de participio mutuata sunt. Alia sunt apud illos quæ consuetudo destituit, vt omnia verba quæ desinunt in* νω, λανθάνω, ἀνδάνω, μανθάνω, *quæ non nisi vsque ad præteritum imperfectum declinantur. Similiter & quæ in* σκω, γηράσκω, τελίσκω, γαμίσκω, τιτρώσκω. *Nam quod legimus* διδάξω, *à themate est non* διδάσκω, *sed* διδάχω, *cuius indicium est* διδαχή. *Item patiuntur quæ in* υω *exeunt dissyllabis maiora,* ὄμνυω ὄμυμι, πάγνυω πήγνυμι, ῥάγνυω ῥήγνυμι. *Similiter imperfectum præteritum non excedunt & quæ in* εω *exeunt, vt* ὀκνέω, γαμπτέω, βρωσιέω. *necnon & quæ ex monosyllabo per* ἰῶτα *geminantur, vt* τρῶ τιτρῶ, βῶ βιβῶ, χρῶ κιχρῶ. *Hæc omnia vsque ad imperfectum tempus possunt extendi, non plus. Apud Latinos deficiunt* inquam *&* sum. *nam sequentes personæ analogiam primæ personæ non seruant. alterum enim facit* inquam, inquis, inquit, *alterum* sum, es, est. *& illud quidem in reliquis omnibus deficit temporibus,* sum *vero in aliud transit, vt tempora compleat,* eram, fui, ero. *Sunt quæ in prima solum persona deficiunt,* ouas, ouat; ouo *enim lectum non est. Similiter* daris datur. Soleo *nescit futurum.* Verro *perfectum ignorat.* Genui *ex quo themate venit, nullus scit, licet Varro dixerit* genunt.

nunt. *Nec mirum. Nam & apud Græcos tam præterita inuenies quam futura quæ præsenti careant,* λέλυγκα, ἔδραμον, οἶσω.

Explicit defloratio de libro AMBROSII MACROBII THEODOSII, quam IOHANNES carpserat ad discendas Græcorum verborum regulas.

Τὸ ῥῆμα ἐνεργητικὸν ἢ ὁριστικῆς ἐγκλίσεως καὶ τοῦ πρώτου συζυγίαν τοῦ ϖοιϖωμένων.

ἐνεςῶτος.

ϖοιῶ,	ϖοιεῖς,	ϖοιεῖ·
ϖοιοῦμεν,	ϖοιεῖτε,	ϖοιοῦσι.

ϖαῤῥατατικοῦ.

ἐϖοίουν,	ἐϖοίεις,	ἐϖοίει·
ἐϖοιοῦμεν,	ἐϖοιεῖτε,	ἐϖοίουν.

ϖαῤῥακειμένου.

ϖεϖοίηκα,	ϖεϖοίηκας,	ϖεϖοίηκε·
ϖεϖοιήκαμεν,	ϖεϖοιήκατε,	ϖεϖοιήκασι.

ὑϖερσυντελικοῦ.

ἐϖεϖοιήκειν,	ἐϖεϖοιήκεις,	ἐϖεϖοιήκει·
ἐϖεϖοιήκειμεν,	ἐϖεϖοιήκειτε,	ἐϖεϖοιήκεισαν.

μέλλοντος.

ϖοιήσω,	ϖοιήσεις,	ϖοιήσει·
ϖοιήσομεν,	ϖοιήσετε,	ϖοιήσουσι.

Imperatiuus ἐνεςῶτος καὶ ϖαῤῥατατικοῦ.

ϖοίει,	ϖοιείτω,
ϖοιεῖτε,	ϖοιείτωσαν.

ϖαῤῥακειμένου καὶ ὑϖερσυντελικοῦ.

ϖεϖοίηκε,	ϖεϖοιηκέτω·
ϖεϖοιήκετε,	ϖεϖοιηκέτωσαν.

ἀορίςου καὶ μέλλοντος.

ϖοίησον,	ϖοιησάτω·
ϖοιήσατε,	ϖοιησάτωσαν.

Con-

Coniunctiuus, ὑποτακτικὸς, ἐνεστῶτος καὶ παρατατικοῦ.

ἐὰν ποιῶ, ἐὰν ποιῇς, ἐὰν ποιῇ·
ἐὰν ποιῶμεν, ἐὰν ποιῆτε, ἐὰν ποιῶσιν.

Παρακειμένου καὶ ὑπερσυντελικοῦ.

ἐὰν πεποιήκω, ἐὰν πεποιήκῃς, ἐὰν πεποιήκῃ·
ἐὰν πεποιήκωμεν, ἐὰν πεποιήκητε, ἐὰν πεποιήκωσιν.

μέλλοντος.

ἐὰν ποιήσω, ἐὰν ποιήσῃς, ἐὰν ποιήσῃ·
ἐὰν ποιήσωμεν, ἐὰν ποιήσητε, ἐὰν ποιήσωσιν.

Optatiuus ἐνεστῶτος καὶ παρατατικοῦ.

εἰ ποιοίμι, ποιοῖς, ποιοῖ·
ποιοῖμεν, ποιοῖτε, ποιοῖεν.

παρακειμένου & ὑπερσυντελικοῦ.

εἰ πεποιήκοιμι, πεποιήκοις. πεποιήκοι·
πεποιήκοιμεν, πεποιήκοιτε, πεποιήκοιεν.

ἀορίστου.

εἰ ποιήσαιμι, ποιήσας, ποιήσαι·
ποιήσαιμεν, ποιήσαιτε, ποιήσαιεν.

μέλλοντος.

εἰ ποιήσοιμι, ποιήσοις, ποιήσοι·
ποιήσοιμεν, ποιήσοιτε, ποιήσοιεν.

Infinit. ἐνεστῶτος καὶ παρατατικοῦ.

ποιεῖν.

παρακειμένου & ὑπερσυντελικοῦ.

πεποιηκέναι.

ἀορίστου.

ποιῆσαι.

μέλλοντος.

ποιήσειν.

Excerptoris Monitio.

QVONIAM *Macrobius Theodosius librum de differentiis deque societatibus verborum vtriusq; linguæ, Græcæ scilicet atque Latinæ, composuit, in quo varie confuseque verborum regulas miscuerit; visum mihi est primo eundem eiusdem eodem quo ipse vsus est ordine breuiter deflorare, aliquando permutatis, sæpius eisdem quibus & ille vtendo sermonibus: deinde singularum coniugationum regulas inquantum ex rationibus prædicti auctoris colligi potuerunt, exponere. In quibus si quis multa nos prætermisisse perspexerit, sciat illud non nostra desidia esse factum, sed quia de his quæ intacta videntur, aut ambiguam, aut nullam potuimus inuenire rationis auctoritatem. Quædam tamen inseruimus, quæ nobis ex proportione aliorum verisimilia fieri visa sunt. Cum igitur Græci coniugationum suarum numerum denario contineant, verborum tamen omnium bina diuisio est: aut enim in περισπώμενα, id est in ea quæ vltimam circumflectunt, aut in βαρύτονα, hoc est pænultimam grauem habentia, diuiduntur. Addunt quidam tertiam speciem, quam * ὀξυτώνω vocant, id est acualem. habet enim, vt dicunt, acutum in vltima. Macrobius vero duas tantum species ostendit. Vnam in his quibus, vt diximus, vltimam semper circumflexus tenet accentus; atque ideo περισπωμένη meruit appellari, quæ dum immutabiliter in pænultima grauem teneat, nullū tamen in fine certum potest habere sonum. Denique barytona dicitur, id est tono extranea in vltima, non quia non habeat, sed quod certum stabilemque habere non possit. Aliquando namque grauatur, aliquando vero acuitur, nunquam tamen circumflectitur. Hoc etiam videtur non esse transeundum, quod cum quorundam auctoritas sola perispomena ipsiusq; tertiæ speciei quam illi addunt verba ω naturaliter producto terminari contendat: barytona vero semper ο naturaliter correpto:*

omnia

omnia Græcorum verba vna eademque littera producta scilicet ω Theodosius finiri pronuntiet. Inde fit vt illorum finem accentus discernat, non tempus. Videtur quoque idem simili ratione velle, non tamen affirmare, omnia Latinorum verba rationabilius secundum Græcam formam ο producto concludi quam correpto, cum iuxta pene omnes dichronum sit. Prima igitur species in tribus coniugationibus concludetur, in quibus circumflexus vltimam tanquam perpetuam possidet sedem. Secunda vero sex vel septem videtur comprehendere syzygias, quarum pænultimas graui accentu non dubitant naturaliter esse possessas. Quorum omnium regulas modo generales modo speciales, non tamen plene docendas esse promisimus. in qua tamen promissione lectorem præmonemus ne plus quærat, quia nec plus inueniet quam quæ pertinent ad declinationem conformationemque verborum, in quibus pene tota huius libelli vtilitas, si aliquantula quidem est, versatur. Hinc iam tractare incipientes, primo de perispomenis dicemus. quorum prima ω productum primæ personæ in ις diphthongum conuertens, secundam efficit personam, vt φιλῶ φιλεῖς, ipsa autem secunda σίγμα sublato tertiam gignit, φιλεῖ. Notandumque quod omnes personæ singulares in hac comugatione, sicut & in aliis duabus eiusdem speciei, & æqualem syllabarum numerum teneant, & circumflexum semper in vltima custodiant. Prima etiam pluralis à singulari prima egreditur, conuersa scilicet ω in ν diphthongum & adiecta syllaba μεν, φιλῶ φιλοῦμεν: secunda pluralis à tertia singulari addita τι, φιλεῖ φιλεῖτε: tertia vero pluralis à prima eiusdem numeri nascitur, mutata με in σι, φιλοῦμεν φιλοῦσι. Sic igitur verbum actiuum præsentis temporis indicatiui modi primæ coniugationis circumflexibilium flectitur, φιλῶ, φιλεῖς, φιλεῖ: pluraliter φιλοῦμεν, φιλεῖτε, φιλοῦσι. Passiui quoq;

generis

generis prima persona singularis ab actiua prima singulari fit conuerso ω in α & adsumpta μαι, φιλῶ φιλῶμαι. secunda semper minor vna syllaba quam prima inuenitur, & in ηται desinit, φιλῶμαι φιλῆ. tertia vero à prima eiusdem generis mutato μ in τ, & diphthongo ε in ει diphthongum conuersa, φιλῶμαι φιλῆται, semperque prima & tertia aequasyllabae fiunt. Prima persona pluralis à prima plurali actiua abiecta ν, & addita μεθα, vbique fit, φιλῶμεν φιλώμεθα. secunda pluralis actiua mouet ταῦ vltimae suae in σίγμα & δῆτε, fitque passiua, φιλῆτε φιλεῖσθε. tertia pluralis à tertia singulari passiua oritur addito ν ad τ, & penultima primae personae singularis seruata, φιλεῖται, φιλοῦνται. Igitur passiui verbi declinatio sic est, φιλῶμαι, φιλῆ, φιλεῖται· pluraliter φιλώμεθα, φιλεῖσθε, φιλοῦνται.

IOHAN.

IOHAN. ISACI PONTANI

COLLECTANEA

AD

AVRELII MACROBII

COMMENTARIVM

IN

SOMNIVM SCIPIONIS.

IOHAN. ISAACI PONTANVS LECTORI.

HABES *Macrobium*, *Lector*, *& habes*, *vt dixi*, *non vt antea truncatum & lacerum*, *sed sua & veteri forma. Meruerat certe hanc operam Macrobius*, *quo nescio an hodie cumulatior in Latio alius omnigenæ scientiæ spico. Quis illo ad Pythagoræ Platonisque diuina mysteria vel doctor melior aut doctor? Quis in orbium cœlestium ratione & positu*, *quis in eorum ex Samii placito concentione prodenda sublimior? Antiquitatis vero in eo ille cultus*, *ea Sacrorum Rituumque enodatio*, *illa in Veterum obtectioribus aperiendis locis accuratio*, *ea denique in ipsis Naturæ lasciuientis miraculis*, *aliisque humani ingenii delitiosis inuentis eminentia*, *vt laudis iam diu delatæ vitium sit talia velle laudare. Meritissimo idcirco hæc ista præstitimus*, *& debuimus fortassis (de Notis his loquor) vberius. Sed primi hanc viam insistimus*, *nec omnia*, *quæ rariora præsertim ac recondita*, *intuitu amant vno pernosci*, *nec ab vno.* Alius alio inuenire potest plura, nemo omnia. *Nos pro tempore quod potuimus*, *id fecimus*; *nec obuia illa aut prompta quæsitoribus anxie indaguimus*, *sed valetudini Aurelii magis quam splendori studuimus. Tu*, *Lector*, *singula arbitraberis*, *& peto sicubi lapsus sum (quis non in hoc scribendi genere?) humaniter feras aut corrigas. Nam*, *vt ait Romanus Philosophus*, Nullum sine venia placuit ingenium.

IOH.

IOH. ISACI PONTANI COLLECTANEA AD AVR. MACROBII COMMENTARII IN SOMNIVM SCIPIONIS

Librum Primum.

CAP. I.

PAG. I. AVRELII MACROBII] Plura huius libri in Somnium Scipionis habentur apud plures MSS. exemplaria. Præter cæteros vsus est membranis aliquot selectis Franciscus Modius. Quarum tamen lectiones præcipuas repræsentauit editio nostra prior: Et nunc quoque isti adiecimus, quæ supererant, præter perpaucas hisce Notis inspersas, vtpote dubias, & tales fere, de quibus suum cuique iudicium erit. Contulisse etiam se MSS. duo tria V. Cl. Casp. Barthus in Aduersariis suis lib. 31. cap. 17. & lib. 39. 12. commemorat; quorum vnius hic erat titulus: *Macrobii Theodosii, viri consularis & illustris, Commentariorum tertia diei Saturnaliorum Liber primus incipit:* quasi Saturnaliorum pars 11 Libri duo in Somnium fuerint. De quibus ipsum Barthum differentem vide locis iam dictis. Alterius codicis ab eodem inspecti hæc verba primâ fronte reperiebantur: *Macrobii Ambrosii Orinocensis in Somnium Scipionis Commentarium incipit:* Quarum tertia voce aut patriam aut potiùs Onirocriticam respicere exscriptorem idem Barthus existimat. Tertio exemplari inscriptio seu titulus talis erat: *Macrobii Ambrosii Theodosii, viri clari & illustris, ex Ciceronе in Somnium Scipionis incipiunt.*

à quodam vita reddito] MS. *a quibdam Eri vita reddito.* Est hic *Er Platonicus*: quem eodem hoc capite *Platonicum Erem* vocat. Et ibidem statim: *qui sit exutarum corporibus status animarum*; idem MS. *à corporibus.*

PAG. 2. *hunc porrò iustitiæ affectum pectoribus inoculandum*] Minus accurate in aliis libris, *inculcandum. Inoculare*, ἐνοφθαλμίζειν, est metaphora, vt admonet Camerarius, ab insitionibus tracta. Siue etiam allusum, quod non absone existimes, ad dictum Poëtæ apud Athenæum veteris, qui iustitiæ dixit χρύσεον ὄμμα.

CAP. II.

PAG. 5. *quibus vel multum se Arbiter exercuit*] Ita Camerarii & alia illa vetustior editio. Tamen quod suggerit Stephanus, *Quibus vel multum esse Arbitrum*, si ex libris est; non displicebit quod aliis iam diu obseruatum, *In quibus vel multum* &c.

è sacrario suo in nutricum cunas sapientiæ tractatus eliminat] Seruat ad oram, liber Lugdunensis, *directo.* Quæ fortassis suggestio non temeraria; & veli ficaretur modo Ms. aura, credam fuisse: *Sapientia directo eliminat.* Videndus de voce ea Festus & Plautus.

PAG. 6. *ei similimum de visibilibus solem repperit*] Nec vane apud Plutarchum Zoroastes *Lucem* appellauit. Et ipse inter homines homo olim Deus, quid nisi se *Lucem* esse professus est? Vnde nec alienum fortassis vulgatum illud Pythagoræ; *De Deo non esse sine lumine loquendum.* Nam vt ait Romanus Philosophus, *furiosa res est in tenebris impetus.*

PAG. 7. *Parmenides quoque & Heraclitus de Diis fabulati sunt*] Barthi membranæ: *Parmenides quoque & Heraclitus defabulati sunt.* Et statim: *nec secus Timæus, qui progenies Deorum, sicuti traditum fuerat, exsecutus est.* Vulgo & perperam ibi, *eorum*, pro *Deorum.*

CAP. III.

PAG. 8. *oraculum nuncupatur*] Oraculum somnium intellexit antiquitas, quod in fanis siue templis singulari cura captabant. Cic. 1. de Diuinatione: *Qui præerant Lacedæmonis Ephori non contenti vigilantibus curis, in Pasiphaes fano, (quod est in agro propter vrbem) somniandi causa incubabant, quia vera quietis oracula ducebant.* Apulei simile somnium in templo Isidis, exstat Milesii sermonis vndecimo. Suetonii quoque locus Vespasiano c. 7. notabilis, *E plebe*, inquit, *quidam*

quidam luminibus orbatus, item alius debili crure, sedentem pro tribunali Vespasianum pariter adeunt, orantes opem Valetudinis demonstratam à Serapide per quietem. Certam eam fuisse demonstrationem addit idem Suetonius: *Cum vix fides esset rem ullo modo successuram, ideoque ne experiri quidem auderet,* (Vespasianus) *Extremo hortantibus amicis, palam pro concione utrumque tentauit; nec euentus defuit.*

talem se ingerit dormienti. animi; vt si amator &c.] Sequitur Barthus ductum sui codicis, legitque *dormientis animo.* Mihi, quod editur, præualet.

animi; si amator delitis suis] Ἐνύπνιον par descripsit eleganter Petronius: vbi & id ab oraculo siue χρηματισμῷ discriminat:

Somnia quæ mentes ludunt, volitantibus umbris,
Non delubra Deum, nec ab æthere numina mittunt,
Sed sibi quisque facit. Nam quum prostrata sopore
Vrget membra quies, & mens sine pondere ludit;
Quicquid luce fuit, tenebris agit, oppida bello
Qui quatit, & flamis miserandas sæuit in vrbes:
Tela videt, versasque acies, & funera regum,
Atque exundantes perfuso sanguine campos &c.

vel insidiis vel potestate] Mauult idem Barthus *vel insidiis próve potestate;* cum in membranis sit *pro potestate.*

corporis; si temeto ingurgitatus] Apuleius lib. 1. *Ne merito, inquam, medici fidi cibo & crapula distentos saua & grauia somniare autumant. Mihi denique, quod poculis vesperi minus temperaui, nox acerba diras, & truces imagines obtulit.* Plutarchus quoque Symposiacῶν lib. 8. quæstione decima, *cibos,* ait, *certos esse qui difficiles somnos faciant & animam perturbent; testatumque id fieri fabarum exemplo & polypodis capite, quibus abstinere iubentur qui diuinare per somnum cuperent.* Hinc Cicero (quod à re alienum non erit addidisse) censuit Pythagoreis interdictum, ne faba vescerentur, quod is cibus tranquillitatem mentis quærentibus constaret esse contrarius. Sed Aristoxenus musicus, (vti annotat studiose Noctium Scriptor) vir literarum veterum diligentissimus, Aristotelis auditor, in libro quem de Pythagora reliquit, nullo sæpius legumento Pythagoram dicit vsum quam fabis: quoniam is cibus & subduceret sensim aluum & leuigaret. Verba ipsa Aristoxeni adscripsit, quem dixi, Auctor, & obiter de κυάμῳ non cessato causam erroris adnectit ex male intellecto Empedoclis versu. Locus est lib. 4. c. 11. Et Clemens Alexandrinus 3 strom. ait prohi-

bitam à Pythagoricis fabam quia sterilitatem mulieribus inducit & viris. Theophrastus quoque de causis Plantarum refert, fabarum semina sata prope radices arborum ipsas arbores steriles efficere. Et denique Plutarchus: *Fabis abstine*, id est, *reipublicæ administrationem vita. Nam olim Magistratus per suffragia fabis lata creabantur.* Porro in Apulei, quæ posui, verbis, *medici fidi*, non fidam satis scripturam animaduerterunt viri eruditi. Censuit Cl. Lipsius rescribendum, *meditifici*, vel *medicifices* pro ipsis *medicis*, quique artem eam faciant, vt *significes* & talia. Alii *medici viri* vrgent. Ego hic nihil definiam: videndum tamen moneo, ne Ausoniana voce fuerit; *medicini cibo & crapula distentos saua & grauia somniare autumant.* Nam ita pro *medicis* dixisse alicubi Burdigalensem illum in Epistolis obseruaui. Hoc, inquam, videndum; quamuis ipse, vt rem dicam, malim: *Medici filii.* Macrob. lib. 1. c. 17. *Eadem opinio spiritalis & Medici Dei in nostris quoque sacris fouetur. namque virgines Vestales ita indigetant:* APOLLO. MEDICE. APOLLO. PAEAN.

Apulei scriptura sollicitata.

grauantibus exonerari.] In Ms. Barthus innuit esse *grauantia*; quod eo modo accipiendum sit, quemadmodum *abundantia*, quod vno versu præcedit.

vnà cum somno adulant & pariter euanescunt.] Probat magis Modius, quod in membranis suis reperiri ait: *ambulant & pariter euanescunt.*

PAG. 9. *in quadam (vt aiunt) prima somni nebula adhuc vigilare se existimans, qui dormire vix cæpit)* Non absimilem dixit somnum suum Seneca ad Lucilium Epistol. 83.

Consuetudinem meam nosti, breuissimo somno vtor & quasi interrumpo; satis mihi est vigilare desisse.

Senecæ vetus lectio tractata atq. exposita.

Sed clarior res erit, si cum scriptis plerisque reformes: *& quasi interuigilo*, id enim est, quod explicat ipse, & quasi dicat, sufficit mihi nec indormisse omnino, nec plane vigilasse. Sensit hoc liquido Seneca, illud scripsit; sed ita vt vocem *interuigilo* interpretemur non veluti verbum, verum vt *somni* adiectionem. *Somno* itaque *breuissimo & quasi interuigilo* erit leui & veluti insomni. Tale de canum natura expressit poëta vetus; *Hæc leui somna canum fido cum murmure corda.* Dictio denique quam eruimus possit aliquid, qua flexione, adferre dubitationis, sed non debet. Plautus, *Tam fidem Venus noctiuigila.* Et Apuleius lib. 9. Met. *Lucubrabant peruigilam farinam.* Amo autem virum doctum qui licet mentem hanc Philosophi non tetigerit, maluit tamen

tamen de scriptura satagere quam temere reiicere.

In hoc genere est ἰριάλτης] Maro in Culice:

Deiectum mœstus procul aspiciens Ephialten.

apertè euenturum quid, aut non euenturum] Vtrobique membranæ quas inspexit Barthus, *venturum.* & statim *nunciat*, non *denunciat.*

& matutinus ei precator occurrit] Locus est Senecæ Philosophi cap. 16. lib. 6. de Beneficiis:

Itaque medico qui nihil amplius quam manum tangit, & me inter eos, quos perambulat, ponit, sine vllo affectu facienda vitandaue præcipiens, nihil amplius debeo; quia me non tanquam amicum vidit, sed tanquam imperatorem.

Qui quam miserum in modum huius superioris q; ætatis doctissimos exercuerit, abunde sciet quisquis consuluerit Alciat. lib. 7. cap. 13. parerg. Duarenum lib. 1. cap. 54. Disput. Anniuers. Connanum, Hotomannum, Pincianum: &, omnes ne enumerem, vnus Gruterus ad Senecam esto instar omnium. Eo autem sententiæ fere singulorum redeunt vt ægrotos imperantes siue imperatores antiquitus censeant appellatos. Quod quam absonum hoc certe Senecæ loco sit, vberius aliquando, si volentibus Musis erit, demonstrabimus; nunc sufficiat monuisse omnino Macrobiana illa voce faciendum: *quia me non tanquam amicum vidit, sed tanquam precatorem.* Vitii causa fuit quod finalis litera in voce *tanquam* geminauerit in sequenti. Deinde *amicum* & *precatorem* quam eleganter comparauerit Philosophus, quis, nisi cui animus pro sale sit, non videat? Iterum in Senecam coniectura.

& fidæ custodiæ celanda committens.] Libri nonnulli *celandam*, vt ad *pecuniam* siue *tutelam referatur*, quod præcedit.

Somnium proprie vocatur, quod tegit figuris] Idque ὄνειρος est. Artemidorus signanter: *Siquidem ὄνειρος Græcis ab ὀ is id est verum, & ἄρω quod est loquor construitur.*

Huius quinque sunt species] Sumptum ab eodem, quem dixi, Artemidoro. Qui & aptissime adnectit eiusmodi tunc somnia dici proprie ἀληθεῖς ὀνείρους. Vide cap. 1. lib. 1. Doctos itaque viros qui hanc fugillant Macrobii partitionem, fugillare prius oportuit in hac palæstra principis Artemidori.

seu alia sidera vel calum omnesque terras aliquid sentiat innouatum] Ita accipio istud Astrampsychi in Onirocritico, περὶ βλίτης διονῦς, μανικὸν τόδε. Nam quod alias legitur, Astrampsychi locus constituitur.

legitur, πῶλον, quomodo nouum aut notabile? Hippocrates quoque aspexit in rebus ægri, Libro de Insomniis: Γῆ κινούμενη ἰσχναίνει, ἢ οἰκίη, ὑγιαίνοντι μὲν ἀσθενείη, ἀσθενεῖσι σημαίνει· νοσεῦντι δ', ὑγιείη. ἐκλείπουσι δ' ὑπάρχοντα: *Terra aut domus moueri visa, sano quidem viro debilitatem significat; ægrotanti vero sanitatem, & ex præsenti statu transmotionem.*

PAG. 10. *Ad ipsius quoque somnii species omnes refertur*] Legunt membranæ Modianæ: *Ad ipsum quoque somnii species omnes referuntur.* Et statim, pro, *ad superaipsè*, membranæ Barthi: *ad superna per sè ipsè.*

PAG. 11. *De statu, inquit, publico credendum regio somnio*] Nestoris verba sunt Iliad. B.

Ω φίλοι, Αργείων ἡγήτορες ἠδὲ μέδοντες,
Εἰ μέν τ' ὄνειρον Ἀχαιῶν ἄλλος ἔειπεν,
Ψεῦδός κεν φαῖμεν, καὶ νοσφιζοίμεθα μᾶλλον.
Νῦν δ' ἴδεν ὃς μέγ' ἄριστος ἐπὶ στρατῷ εὐρυάγυιᾳ.

Nos ita obiter reddebamus:

O chari, Argiumque duces late imperantes,
Si quis ab hoc alius Danaum sua somnia narret,
Vana aiam & veris confutabo argumentis.
Nunc vidit, populo qui præsidet, ille Agamemnon,

Homeri versus expositi. Vbi ὄνειρον ἔειπεν formulariter intellexi quomodo Amphitruone Plautus, *Recte dicit, vt conuenit; somnium narrat tibi.* Et Martialis, *Semper mane mihi de memera somnia narras.*

naturâ densatum est] Codex Barthi, *natura densetum est*, [vt & editio Parisiensis, anni 1585.] Glossa eiusdem codicis marginalis: *Inter densetum & densatum est differentia. Est enim densetum, quod in sua naturâ habet spissitudinem; densatum vero quod ab alio agente.*

CAP. IV.

PAG. 12. *ipsumque propositum*] Abest hoc totum à codice Barthi.

non statuas plumbo inhærentes, nec triumphos arescentibus laureis] Hinc adumbrata Tiberii Cæsaris verba apud Tacitum Annal. 4. *Satis superque memoriæ meæ tribuent (posteri) vt maioribus meis dignum, rerum vestrarum prouidum, constantem in periculis, offensionum pro vtilitate publica non pauidum, credant. Hæc mihi in animis vestris templa, hæ pulcherrimæ effigies & mansuræ. Nam quæ saxo struuntur, si iudicium posterorum in odium vertit, pro sepulchris spernuntur.*

CAP. V.

CAP. V.

PAG. 15. *prima incorporea natura, post corporea*] Ita & Camerarius. Præfero tamen quod in vetustis est, *post corpora*. Infra, *primam post corpora diximus incorpoream naturam. quas suo nomine grammas Græcia nominauit*] Glossæ, *Lista γραμμή*. Nisi *Linea* ibi potius quam *Lista* legendum.

CAP. VI.

PAG. 20. *quod solus ex omnibus numeris, qui infra decem sunt*] Modius *solus* extrudit: item *intra* legit, pro *infra*.

PAG. 21. *Illa vero quinario numero proprietas excepta potentia*] Quinarii seu imparis numeri magna ratio & reuerentia fuit apud Veteres. Notum verbum Græcum, ἓν πεντάκις, ἓν τρὶς πεντάκις, ἓν μὰ πέντε. Qui locus in Plauti Sticho est, & male interpretes, quot vidi, ad vini temperationem referunt. Liquet ex præmissis,

Quot cyathos hos bibimus? ST. tot quot digiti sunt in manu. Plautus explicatus.

De cyathorum itaque numero capiendus. Plinius hanc ad rem proprie: *Numerum quoque quaternarium prodidit Demetrius condito volumine; & quare quaterni cyathi sextariive non essent bibendi.* Exstat lib. 28. cap. 6. & mirum quomodo Plautinos id enarratores fugerit, cum & Erasmo iam olim annotatum in Chiliadibus.

PAG. 24. *unde Homericus censor cum Græcis imprecaretur, Vos, inquit, in aquam & terram*] Menelaum intelligit Iliad. β dicentem: ἀλλ' ὑμεῖς μὲ πάντες ὕδωρ καὶ γαῖα γένοισθε.

coniunctionem utriusque præstante.] Modii membranæ *utriusque*.

PAG. 26. *deinde nouem*] Numerorum itaque digramma refingendum. Loco VIII. ponendum IX.

PAG. 29. *ut die septimo folliculum genuinum circumdet humori ex membranâ*] Ita ad oram Camerarius; quod sequutus Stephanus. In textu tamen & vetustioribus quoque libris *genitiuum* remanet. Cato de Liberis educandis, *Nutrix hæc omnia faciat in verbenis ac tubis sine hostia, vt Deli ad Apollinis Genitui aram.* Porro de *folliculo* Arnobius: *Nihil enim est nobis promissum ad hanc vitam, nec in caruncula huius folliculo constitutis, opis aliquid sponsum est.* Modii Ms. *folliculo genuino circumdetur ex membranâ.*

septimo die saltum septimum eiiciendo cum tali folliculo] Hæc

antiqua & scripta lectio. Alias diserte legitur, *septimo die saltu eiectum cum.* Illud cogitandum si fuerit: *septimo die conceptum eiiciendo.* Vide Hippocratem libro περὶ φύσιος παιδίου.

PAG. 30. *Ipsa ætatis necessitate pubescit*] Legendum hic censuit Ioseph. Scaliger: *ipsa ætatis necessitas pubescit. Ætatis necessitas*, ipsum signum pubertatis sit, vt pluribus explicuit illustris idem heros in Elencho Orationis chronologicæ pag. 69.

PAG. 31. *quorum vnum dissiptum vocatur*] Faciendum cum Frutetio, *simum dissiptum. Dissiptum, disseptum* est, vt *consiptum* Festo. Celso, *septum* memini dictum. Græcis, διάφραγμα est.

CAP. VIII.

PAG. 37. *humanisque actibus, tanquam diuinùs arbitrùs prouidere*] Editiones pleræque, *diuùs arbitrùs*. Quod placet, & malim porro, *præsidere*. Arnobius lib. 3. *Nisi forte hoc dicitis Deos artifices non esse, sed eos his artibus præsidere.* & iterum, *Corrificius halare conuincitur, qui nouitati præsidentibus diuis aliena potentia vim donat.*

quas purgatorias vocant] Præclare & appositè Pythagoræ interpres Hierocles, Φιλοσοφία ἐστὶ ζωῆς ἀνθρωπίνης κάθαρσις, καὶ πλάσις. κάθαρσις μὲν οὖν τὸ ὑλικῆς ἀλογίας καὶ θνητοειδοῦς σώματος. πλάσις δὲ, τὸ οἰκείας δόξαις ἀναλῦσις, πρὸς τὴν θείαν ὁμοίωσιν ἐπιτάγασα. *Philosophia est vitæ humanæ purgatio & perfectio. Purgatio quidem cum fece rationi contraria mortalique corpore liberat. Perfectio, cum vitæ suæ præstantia ad diuinam similitudinem deducit.*

& quadam humanorum fuga solùs se inserere diuinis] Platonis hæc omnia Pythagoræque moneta percussa. Arnobius, *Quid Plato vester in Theæteto, nonne animo fugere suades à terris, & circa illum semper (quantum fieri potest) cogitatione & mente versari?*

CAP. X.

PAG. 43. *vulturem iecur immortale tundentem*] Plane eiusdem notæ Petronii Epigrammatium:

Qui vultur iecur vltimum pererrat,
Et pectus trahit intimasque fibras,
Non est quem timidi vocant poëtæ,
Sed cordis mala limor atque luxus.

Vbi

Vbi non displicet filii Douzæ diuinatio, *Tityi vocant poëtæ*, licet vulgatum sua quoque ratione probum. At vltimo versu, quod nondum, quod sciam, aduersum, & tamen rei quodammodo cardo est, admoneo ego scriboque, *linor atque luctus*. Eodem hoc capite Macrobius; *Cocytum quicquid homines in luctum lachrimasque compellit*. Seu hoc quoque postmodum ex Eustathio assertum comperi in nuperis ad Arbitrum Spicilegiis filio eidem Douzæ. Quod rei & fidei meæ causa dictum volui; & illud insuper Epitaphium breue melos additum, iudicii & amoris erga eum nostri si non æternum certe pium monumen. In Petronio correctio.

IANI DOVSÆ FILII EPITAPHIVM.

Hanc quisquis teris orbitam, viator,
Noli nobile præterire marmor,
Phœbi delicium, Minervæ amores,
Phœbi lux Latio, Minervæ Athenis,
*Ars & gratia, *Calitumque norma,*
Patris gloria, floscultusque vatum,
Plautini decus & dolor choragi,
Atque illa Veneres Triumuirorum,
Hoc, quo Douza iacet, manent sepulchro.

*Referendum ad *Rerum Cœlestium* libros.

admissi sceleris admonitione laniantis] Efficacius foret, *lancinantis*.

PAG. 44. *infaustam ambiunt tyrannidem nunquam sine timore victuri*] Talem inquietudinem expressit in Caligula Suetonius, cap. 50. *Magna parte noctis vigilia, cubandique tedio, nunc toro residens, nunc per longissimas porticus vagus, inuocare identidem atque exspectare lucem consueuerat*. Cui plane par Taciti super Nerone locus; obscuriusculus tamen & non omnibus fors intellectus. Ego adscribam vt illustrem & alium eius occasione emaculem. Lib. 14. Annal.

Reliqua noctis modo per silentium defixus, sæpius pauore exsurgens, & mentis inops lucem operiebatur, tanquam exitium allaturam.

Vulgariter enim si penultimam vocem interpretemur, similius forte vero sit, *ablaturam*. Præter laudatum iam Tranquilli suffragium, ipse Tacitus ea mente lib. 3. Historiarum de Vitellio: *Qua*, inquit, *natura pauoris sit, cum omnia intuenti, præsentia maxime displicerent, in pala-* Taciti locus expensus.

in palatium regreditur. Pariter hic Nero, quasi metum omnem & discrimen dies eximeret, luce noctem mutare desiderat. Hæc sententia videtur esse Taciti, quam tamen seruata scriptura veteri, rite elicio; modo *exitium* cum Festo & ἔξαιτῶς capiatur pro fine & exitu cuiusque rei. Apuleius, *Lanceam venatoriam, qua parte minatur exitium, in ima viscera condidisse. Initium* deinde similiter vsitatum idem Festus & Veteres annotarunt. Ego Tacito, vt dixi, redonandum censeo, vbi editur lib. Historiarum 3.

Alius correctus.

Iam reserata militia, impulsas Vitellii res audictis; inuabit sequi & vestigiis vincentis insistere.

Putauit autem æternus ille Cornelii censor rescribendum: *reserata Italia.* At, *reserata initia* elementa literarum & mentem auctoris propius erit. Et ea emendatio vt mihi videtur certa, ita de priori dubito, & locum, vt vulgo acceptus est, accipi posse puto, ex illo Senecæ Epist. 122: *Grauis malæ conscientiæ lux est.*

sibi videntur exitium quod merentur excipere] Aspexit indubie Petronii verba; *Dii deæque quam male est extra legem viuentibus! quicquid meruerunt semper exspectant.*

Dionysius aulæ Siculæ inclementissimus incubator] Seruius in Tertium Æneidos: *Apud nos incubator imperii tyrannus dicitur.* Et idem ad illud Æneid. 1. *Nox incubat. incubare proprie dicitur, per vim rem alienam velle retinere.* Martialis allusit,

Largiris nihil, incubasque gazæ
Vt magnus Draco.

Videndus vberius Turnebus Aduers. primo.

familiari quondam suo solam beatam existimanti vitam tyranni] Quod de Saturnino Vopiscus scripsit plane geminum est: *Et cum eum animarent vel ad vitam vel ad imperium, qui induerant purpuram, in hæc verba disseruit; Nescitis amici quid mali sit imperare. Gladii & tela nostris cervicibus impendent, imminent hastæ vndique, vndique spicula, ipsi custodes timentur, ipsi comites formidantur. Non cibus pro voluptate, non iter pro auctoritate, non bella pro judicio, non arma pro studio. Adde quod omnis ætas in imperio reprehenditur.*

CAP. XI.

PAG. 45. *ipsamque Lunam vitæ esse mortisque confinium*] Vel hinc lucem aliquam accipient verba Apulei; quæ, vt ipse asserit, non possunt sine piaculo ad prophanorum enunciari intelligentias. Exstant libro vndecimo: *Accessi confinium mortis, & calcato Proserpinæ limine per omnia vectus elementa*

Apuleio lux.

elementa remeaui. Nocte media vidi Solem candido coruscantem lumine Deos inferos & Deos superos; accessi coram & adorani de proximo.

PAG. 46. *denique illam ætheream terram physici vocauerunt*] Idem infra, *Lunam quoque terram sed ætheream vocauerunt.* Statii interpres vetus & doctus Lutatius hinc emaculandus est. Ait ad istud Thebaid. 1. *Medioque silentia Lunæ: Philosophi lunam esse in terra dicunt, quæ circa nostrum hoc solum circulo altiore suspensa.* Certissima emendatio: *Lunam æthereæ terram dicunt.* Lutatius corrigitur.

habitatores eius lunares populos nouicuparunt] Recepta opinio, Lunam non minus ac terram habitari ac coli. Arati interpres: ἐναὶ δ' ἐν' αὐτῆς οἰκήτορ' ἄλλα πολλά τε καὶ ὅσα ἐπὶ γῆς. Videndus Politianus ad illud Tragici,

Sublimis alias Luna concipiat feras.

in qua Elysios campos esse] Maro de Elysio magnifice lib. 5. *Sed amœna piorum Concilia Elysiumque colo.* Aliter in Sexto Martialis:

O quampane tibi Stygias ego raptus ad undas,
Elysia vidi nubila fusca plaga!

Quo tamen loco tenent me illa verba, *nubila fusca.* Nonne enim vtraque vox eiusdem notæ? An augere loci tenebras voluit geminatis copulatisque epithetis? Mihi vix probabile, & credam magis non sincera ea verba, imo ineptum par. Emaculem componamque: *Elysia vidi nubila flustra plagæ.* Fefellerat fortassis librarios prisca dictio. Tertull. *Mare de flustris temperatum & extemplo de decumanis inquietat.* Festus: *Flustra dicuntur, cum in mari fluctus non mouentur, quam Graci μαλακίαν vocant.* Quo quid aptius liuenti huic silentique paludi? At, *nubila fusca* cum sit Mss. omnium lectio, erit *fusca* veluti epithetum vocis *nubila.* In Martialē coniectura.

PAG. 47. *pondere ipso terrena cogitationis paulatim in inferiora delabitur*] Sensit idem sublimis ille inter Christianos Philosophus, inter Philosophos Christianus Origenes: Notauit ad Pammachium D. Hieronymus. *Dicit Origenes,* inquit, *cunctas rationabiles creaturas incorporales & inuisibiles, si negligentiores fuerint paulatim ad inferiora labi, & iuxta qualitates locorum ad quæ defluunt assumere sibi corpora. Verbi gratia, primum ætherea, deinde aërea. Cumque ad vicina terræ peruenerint crassioribus corporibus circundari, nouissime humanis carnibus alligari.*

CAP.

CAP. XII.

PAG. 48. *ideo primum nascentibus offerri ait lactis alimoniam; quia primus eis motus à lacteo incipit.*] Hinc & Circulo huic nomen natum innuit libro de Nympharum antro Porphyrius: Ἄνω μὲν γὰρ, inquit, ὀνείρων καὶ πυλαγόρων αἱ ψυχαὶ, ἀπὸ σωμάτων φασὶν εἰς τὴν γαλαξίαν τὴν ὑπὸ τοῦ ζῳοποιοῦ δύμφου λεγομένην γάλακτος τροφοῦσαν. ὅπως εἰς γένεσιν πέσωσιν. Vide Spicilegium Meursii ad illud Theocriti, ἐξ ἀμολγέος γάλακτι, Idyll. 25.

volens nouum potum materialis alluuionis intelligi] Non debet hac occasione insanatus abire illustris alioqui Arnobii locus. Editur lib. 1. *Puerile, pusillum est, & exile, vix & illis conuenientia, quos iam dudum experientia doctorum demonas appellat, & hos non posse caelestia & in hac rerum materia crassiori, conditionis suae forte versari.* Sed ostendit clare, praeter sententiae calebram, loci plagam liber Romanus, qui seruat, *errores non posse caelestia.* vnde probabiliter, deducta compendiali scriptura extractaque ex proxima voce litera, fecerim: *terrestres non posse caelestia & in hac.* Quasi vero, inquit, caelestibus illis numinibus terrestrium non esset perspecta conditio & natura. *Materiam* autem *crassiorem* intelligit quam Macrobius *materialem* dixit *alluuionem*, quae, vt Plato sentit, hyle influente hauritur. Porro quemadmodum Arnobius *terrestres*, ita *caelestes* dixit Tibullus lib. 1. *Parcite caelestes, aquum est impune lucre Numina formosis ladere vestra semel.* Et ipse Arnobius lib. 4. *Nam quid de illis amoribus dicam, quibus in foeminas sanctos incaluisse caelestes, vestris proditum literis atque authoribus continetur.*

In Arnobio melior emendatio.

PAG. 50. *nec moueat quod de anima, quam esse immortalem dicimus, mortem totiens nominamus*] Tangit Platonem Arnobius: quod *cum animas dicat immortales, perpetuas & corporali soliditate priuatas, puniri eas dicat tamen & doloribus affici sensuum. Quis autem*, subdit, *hominum non videt quod sit immortale quod simplex, nullum posse dolorem admittere? quod autem sentiat dolorem, immortalitatem habere non posse?* Hinc itaque συλλογίζεται gentium ille antagonista, mediae esse qualitatis animas. *Sunt enim*, inquit, *mediae qualitatis (sicut Christo auctore compertum est) & interire quae possunt, Deum si ignorauerint, vita & exitio liberari, si ad eius se minas atque indulgentias applicarint.*

mortis

mortem totiens nominamus] Nescio an refingi debeat, *ominamus*. Pomponius, *ita tibi bene sit, qui recte ominas*. Sed, in peiorem partem, Plautus: *Ob istud omen ominator capiet quod te condecet*. Et de *Ominibus* quia tam oportune se offert; & pagellas aliquot vacaturas alioqui intelligam; adferam ea de re quæ sub manu mihi, vt dicitur, nata. Sub manu, inquam, nata; nam ea potissimum promam quæ vel lucis huiusmodi egere videbuntur vel medicinæ. Cætera autem, & quæ talia huic negotio aptanda scio, non otii huius non loci sunt.

Omen itaque Festus explicat quasi *orimen*, quod ore fiat augurium. Id accidebat vel Deorum vel hominum nutu. Hominum proprie appellat *omnia* Cicero de Diuinat. *Neque solum Deum*, inquit, *voces Pythagorei obseruabant, sed etiam hominum, quæ omina vocabant*. Apuleius de Deo Socratis: *Ita est apud Platonem: ne quisquam arbitretur omina eum vulgo loquentium captasse*. Et statim, *Videmus plerisque vsu venire, qui nimia ominum superstitione non suopte corde sed alterius verbo reguntur. Ominis* tamen finitionem ad voces seu effata non constringo, vtpote quod late adeo pateat ac ipsa vita & vitæ actus. Quare cum Græcis σύμβολα interpreter, quæ indicia & notas credebant antiquitus secundorum seu aduersorum. Tale est (vt à Cæsare initium sit) *quod Augustus lanum sibi prodidit calceum præposterе indutum quo die seditione militari prope afflictus est*. Itidem Lampridius inter indicia imperaturi aliquando Alexandri recenset, *Quod tabula Traiani Imp. quæ lecto Geniali Patris imminebat, dum mater eum in Templo parеret, in lectum decidit*. Idque *caducum auspicium* Festo aliisque auctoribus. Spartianus in Hadriano, *Natali vltimo cum Antoninum commendaret, prætexta sponte delapsa caput ei operuit. Annulus in quo imago eius sculpta erat, sponte de digito delapsus est*. Hinc cecinit Naso:

Omina sunt aliquid: modo cum decedere vellet
Ad limen digitos restitit icta Nape.

Intellexit huiusmodi quoque obstacula siue remoras Plinius, & *offensiones pedum* dixit. Plautus *auspicia* siue *religionem* appellauit. Amphitruone: *An te Auspicium commoratum est?* Et alibi, *An religio tibi obiecta?* Tale capio quod oblatum Othoni in Vitellium eunti. Tacitus, *Fuere qui proficiscenti Othoni moras religionemque non conditorum ancilium offerrent*. Vide & Suetonium in Nerone cap. 19. Porro offensiones pedum diserte quoque innuit Tibullus:

O quo-

De *Ominibus* eorumque apud Veteres superstitione & vsu paucula dicta, & obiter auctores varii correcti, explicati.

O quoties ingressus iter mihi tristia dixi
Offensum in porta signa dedisse pedem!

In accessu talia. Ex recessu etiam auspicia captabant: vtpote si quis destinato quopiam proficiscens, subito vel infecto proposito reuerteretur. In sacrificiis id potissimum occupauit. Apollonius super Sacris Triuiæ Deæ ita vertitur:

--- Sacrisque peractis
Rursus abire pyra moneo. conuertere nullus
Te retro strepitusque pedum, fremitusque canimus
Cogat; nam sacri fiat labor irritus omnis.

Valerius Max. correctus.

Recte inquit irritum reddi Sacrum strepitu vel simili interpellatione. Valerium ita explico & ex veteri Scripto corrigo lib. 3. *Ne sacrificium Alexandri aut concusso thuribulo aut edito gemitu impediret.* Vulgo magistelli alicuius Glossema legitur: *gemitu regias aures aspergeret*. Sed vti hoc in Sacris præsertim, religiose seruatum, ita Pythagoras perpetuo symbolo & passim præcautum voluit: βαδίζειν inquit, εἰς ἀπόδημίας, μὴ μεταστρέφεσθαι. Causam addit & aperit, *Furiæ enim transeunt*. Nec absimile, sed maioris momenti, salutis humanæ datoris monitum, *Qui aratro manum applicuit ne respiciat*. Denique vt ista *religionem obstaculam* nominabant, sic contra ex Plauto iterum disco, cum omen in melius mitiusque interpretari amabant, dixisse, *Religionem à se reiicere*. Græci ἀποπομπεύω appellarunt. Quod vt exemplis plurimis depromi possit, ita illustrissimum in Iulio reperio, Suetonius, *Cum Cæsar Africæ oram appulisset, & in terram insiliturus corruisset, dixit vt infaustum ex casu omen auerteret: Teneo te Africa.* At idem ille Cæsar adeo superstitionibus hisce maiorem semper extulit animum, vt nulla vnquam religione vel ab incepto absterritus vel retardatum legamus. Iterum Suetonius, *Licet immolanti aufugisset hostia, profectionem aduersus Scipionem & Iubam non distulit.* Quo respexisse fortassis Senecam Consol. ad Marciam valde probabiliter credo, scripsisseque, *Tam tibi dolorem vicit quam omina solebat*. nam vulgo est *omnia*. His adnecto *manum, pedem* & similia corporis sinistra, vt infausti ominis passim habita; ab Apuleio in indicium felicius replicata. Ait de sinistra lib. 11. *Quartus equitatus ostendebat indicium, deformatam manum sinistram porrecta palmula: quæ genuina pigritia, nulla calliditate, nulla solertia prædita, videbatur equitati magis aptior quam dextra.* Macrobius Saturnal. 1. *Apollinis simulacra manu dextra Gratias gestant,*

In Senecam coniectura.

Macrobio ab Apuleio lux.

gestant, arcum cum sagittis sinistra, quod ad noxam sit pigrior, & salutem manus promptior largiatur. Ista videndum an alluceant Catulli loco:

Hæc vt dixit, Amor sinistra ammanti
Dextram sternuit approbationem.

Nam subdit, *Nunc ab auspicio bono profecti,*
Mutuis animis amant amantur.

Sed hæc proprie humanæ vitæ ipsos actus respiciunt. Erant insuper veteribus *omina* quædam occultiora, quæ ex *Rebus*, ex *Diebus* etiam & *nominibus*, ex *locis* denique & *vestibus* deducebant. Ad *res* spectare videbantur omina infeliciter vsurpata, vtpote naufragia eorumque reliquiæ. Et præsertim natæ olim parœmiæ: *Aurum Tolosanum, equus Seianus.* Quæ singula vti notissima, sciens præteruolo. Nouiter vero insignem his adopto Virgilii locum, quem poëta ille Auguralis Pythagoricæque doctrinæ peritissimus, occulte hac superstitione velauit. Ne enim infausta Didoni esse dona illa Æneæ palam assereret, tali ambitione verborum insinuauit: Maro explicatus.

Munera præterea Iliacis erepta ruinis
Ferre iubet, pallam signis auroque rigentem,
Ornatus Argiua Helena: quos illa Mycenis
Pergama cum peteret, inconcessosque Hymenæos,
Extulerat, Leda matris mirabile donum.

Et paulo inferius,

Dona ferens Pelago & flammis restantia Troia.

Intellexit lib. 1. Thebaid. Papinius, & imitatus est:

Nec mirum. Nam tu infaustos donante marito
Ornatus Argia geris; dirumque monile
Hermiones. Longa est series, sed nota malorum
Persequar, vnde nouis tam sæua potentia donis.

Baltheus deinde Pallantis huc quoque facit ex Æneidos 12. Donasset enim prostrato Turno vitam Æneas, nisi infaustum istud insigne, quod Pallante necato Turnus rapuerat, suauissimi amici memoriam doloremque reuocasset. Verba parco subscribere, sicuti & Homeri; qui Achillem visis, quæ Patroclo Hector detraxerat, armis, ira atrociter exsurgentem describit. Tu videto. Sequitur de *diebus*. Ii cladibus vel alias ominis alicuius diritate insignes & impediti, *Religiosi*, *nefasti*, *atri* dicebantur. Super quis ordine visendus Agellius; & addendus illustris Taciti locus, lib. 2. Hist. *Funesti*, inquit, *ominis loco acceptum est quod maximum pontificatum adeptus Vitellius, de Ceremoniis*

xv. *Kal.*

XV. *Kal. Aug. edixisset, antiquitus infausto die Cremeræ Alliensique cladibus. Nomina* deinde omina præferebant vel prosperitatis vel diuturnitatis, & contra. Bona erant *Crassus, Valerius, Macrobius, Lucius, Lucris* apud Plautum Persa. 10. *Nomen atque omen quantivis est precii.* DO. *Sic tamen mihi quoque Lucridem confido fore te.* Vbi tamen leue, me iudice, mendum sit, quod ita emendem: *confido fore ut.* Non nomine tantum, respondit Dordalus sed re quoque Lucridem mihi futuram spero. Omnino correctio talis necessaria, vt extollatur acumen loci alioqui iacentis. Mala deinde, *Furius, Hostilius, Macer.* Martialis,

Plautus emendatus.

Item Martialis.

Quintum pro Decimo, pro Crasso, Regule, Macrum,
Ante salutabat Rhetor Apollonium.

Ita enim recte leges pro quod vulgo *Marcum*; & addes ex Festo in *Lacu Lucrino.* Agellius quoque non omittendus lib. 1. cap. 28. *Cauenda igitur non improprietas sola verbi, sed etiam prauitas ominis, si quis se nunc senior aduocatus adolescenti superesse dicat.* Sed pertinaciter in libris omnibus hactenus legitur, *pranitas omnis.* Inepte. & vidit id solus, quod sciam, Aristæneti nuperus editor. Quisquis is est, agnosco lectissimum ingenium. Porro, *loca ominosa* censebant vel à nuncupatione vel à tractatione aliqua ferali. *Nuncupationem* respexit Plautus Menæchmis; *Ne mihi damnum in Epidamno duas.* Et Petronius, *Epidamni nomina quare.* Super *feralibus* vero præter ab interpretibus cumulatim & passim dicta, Taciti insigne testimonium indictum reperio lib. Annal. 1. vbi Germanicus campos seu loca lustrat in quis cum exercitu toto occubuerat Varus: *Quod Tiberio*, inquit, *haud probatum, seu cuncta Germanici in deterius trahenti; sine exercitum imagine casorum insepultorumque, tardatum ad prælia, & formidolosiorem hostium credebat. Neque imperatorem auguratu & vetustissimis ceremoniis praditum, attrectare feralia debuisse.* De *Vestibus* denique aliquid apponi possit non occupatum. Quod nempe Q. Curtius ominosum & imperii mutationem portendisse credidit, Alexandrum Persarum & exotico habitu delectatum delitiatumque. Quo, nisi fallor, respexit firmi & alti iudicii doctor Tertullianus: *Video*, inquit, *quasdam & capillum croco vertere. Pudet eas etiam nationis suæ, quod non Germanæ aut Gallæ procreatæ sint. Ita Patriam capiti transferunt. Male ac pessime sibi auspicantur flammeo capite. Flammeo capite*, ignem illum innuit perpetem, vt alibi appellat, & iugem. D. Hieronymus similiter: *Ne capu-*

Et Agellius.

Tertulliani & Hieronymi locus collatus.

gemmis oneres, nec capillum irrufes, & ei aliquid de Gehennæ ignibus auspiceris. Exstat epist. ad Lætam, & indubie à Tertulliano, vt alia illius multa, tractum.

CAP. XIII.

PAG. 52. *& ipsam philosophiam meditationem esse moriendi.*] Hæc ferè sententia corrumpendo fuit insigni apud Senecã loco. Ait de morbo suo, quod suspirium appellat Epist. 55.

Itaque medici hanc meditationem mortis vocant.

Et ambigit vir eximius nostraque tempestate medicinæ antiquæ princeps Hieron. Mercurialis, quæ proprie hæc fuerit ægritudo. Ὀρθόπνοιαν vix dicendam censet, cum aiat Seneca intra horam desinere consueuisse, illa vero diutius protrahatur. Ipsam itaque ὀρθόπνοιαν vel cordis palpitationem statuendam non restat, cum in ea non modo grauissima anhelandi difficultas, quasique suspiratio, verum etiam præsentaneum suffocationis periculum sit. Nam inquit iterum Philosophus, *Quis enim diu exspirat?* Itaque vt ad rem; miratur hoc loco Mercurialis cur aiat Seneca medicos malum hoc *mortis* dixisse *meditationem*. Maluisset ille *exercitationem*, cum profiteatur ipse Seneca nihil aliud esse eiusmodi ægritudinem, quam animam agere. Præclare hæc Mercurialis, nisi quod ego ipsum ἄσθμα fuisse censeam; nam, vt disserte Celsus, ἄσθμα *est cum vehementior est spirandi difficultas, & spirare ager sine sono & anhelitu non possit.* Et statim, Ἄσθμα & ὀρθόπνοια *acuta esse consueuerunt; ὀρθόπνοια potest diutius trahi.* Præclare tamen Mercurialis; & eo duce pedum mihi visa via est. Senecæ, inquam, suam vocem & mentem eruisse mihi videor tali emendatione: *Modulationem mortis vocant.* Corruptio, vt dixi, à superiori illi non dissimili gnoma dimanauerit, quæ sacro illi gregi in animo & calamo crebrior, quã hæc venuste à Philosopho efformata dicendi figura. *Modulationem* enim *mortis* quam signate dixerit funestum illum reciprocumque spiritum vel illud κύκνειον ἆσμα à Martiale celebratum comprobauerit:

Lib. 6. c. 16. Variarum lectionum.

In Senecam notatilis diuinatio.

Dulcia defecta modulatur carmina lingua
Cantator cygnus funeris ipse sui.

CAP. XIV.

PAG. 57. *sed quæ habitudinem sensuum quinque comitatur.*] Est qui malit *habitudinem*, pro *hebetudinem*.

PAG. 59. *manifestâ descriptione significes*] Præferam quod erat in membranis Modianis, *manifestâ discretione significet*. Innuit enim discretionem siue discrimen esse inter *sempiternos ignes*, & *diuinas mentes*.

neque enim hic res vna] Reprehendere videtur Macrobium Laurentius Valla lib. 6. cap. 22. Eleg. quod existimarit ex sententia Ciceronis, stellas esse singulares, vt sunt erraticæ; sidera vero, quæ in aliquod signum, stellarum plurium compositione formantur: vt Aries, Taurus. Additque Ciceronis loca alia, vbi *sidus* & *sidera* etiam planetas notant, vt de Vniuersitate: *itemque nesciunt hos siderum errores*. Est & alius locus Macrobii in Saturnalibus, qui ab eodem Valla notatur. Quàm rectè, apud eum vide lib. 1. cap. 13. Eleg.

CAP. XV.

PAG. 61. *est autem lacteus vnus è circis qui ambiunt cælum*] Imo non vnus ille è cæli circulis, sed vnicus quodammodo in cælo circulus. Errantium enim reliquique circuli nec re nec specie tales, sed *eos*, vt caute scripsit Capella, *Circulos non ita dicimus, vt liquentis naturæ discrimina corpulenta fingamus, sed vt ascensus descensusque ad nos errantium demonstremus*. Et de ipso Lacteo paulo post: *Nam confinio septentrionis circuli natus in finitorem antarcticæ regionis acclinans, pene totum videtur permeare cælum, quem quidam mihi desipere videntur, qui circulum negauerunt*. Quæ verba in suspicionem me ducunt scriptum paulo ante eidem Capellæ: *Ego præcepta potius edisseram disciplinæ, ac vndecim mundi circulos asseneros* pro quod editur *decem*.

In Capella correctiuncula.

CAP. XVI.

PAG. 67. *in punctum quasi vere iam postrema deficiat*] Seruant ad oram libri loco *vere*, *sphæra*. Quasi terram non sphæram dignaretur dixisse, sed sphæricum quasi punctum. Quod non absonum adeo fuerit. Prius tamen quis sollicitet?

CAP. XVIII.

PAG. 72. *consideremus enim singulorum ordinem, quibus*] Nonne res ipsa scribi postulet? *signorum ordinem*. Nam & sequitur continuo, *& ab vno signo quolibet* &c.

CAP.

CAP. XIX.

PAG. 75. *& ratione tamen deprehenderint & edixerint.*] Animo meo postrema hîc vocula spuria sit. Suggerit ad marginem Lugdunensis: *eliuerint.* Fallor? aut scripsit Aurelius, *delicuerint*, quod nos *delicauerint* aut *declarauerint* dixissemus. Nonius: *Delica est aperi vel explana. Titinnius, Quid istuc est? aut quid istic sibi vult sermo, mater delica.*

Circulus per quem Sol discurrit, à Mercurii circulo.] Respexit ingeniosissimus seculi sui Nicolaus Copernicus: *Quapropter*, inquit, *minime contemnendum arbitror, quod M. Capella, qui Encyclopedian scripsit, & quidam alii Latinorum percalluerunt. Existimant enim, quod Venus & Mercurius circumerrant Solem in medio existentem, & eam ob causam ab illo non vlterius digredi putant, quam suorum conuexitas orbium patiatur, quoniam terram non ambiunt vt cæteri, sed absidas conuersus habent.* Quam deinde solertiam æmulus Clarissimus ille Danorum & æui nostri Atlas, vir inlustris Tycho Brahe, non Soli Cælove, vt Torinensis ille torpentem quietem, sed naturæ eorum, * quæ vt anima nostra in motu semper, conuenientissimum habitum tribuit, assimilem plane Ægyptiorum huic, vti noster sentit; vt Capella, Pythagoræ inuento. Tychonianas vero hypotheses ipsas, cælesti ingenio & cura elaboratas (quod nos, dum in insula Ponti Danici Venusia iucundissime cum eo degimus penitius didicimus) agnoscet aliquando nec mirabitur satis nostra aut postera ætas.

* *Nam vt corporis humani purissima pars anima, ita Mundi cælum. Si itaque purissima, & necessario motui aptissima.* Vide etiam Macrob. supra pag. 66.

PAG. 76. *lucem nisi de superposito Sole, cui resplendet.*] Malim, *desuper opposito.* Dixit iam ante, *Sic enim euenit, vt aut Luna contra Solem posita ad mutuandum ab eo solitum lumen.*

denique quia totius mundi vna pars terra est; atheris autem vna pars luna est.] Legendum omnino cum Modio, *ima pars terra est*, item; *ima pars luna est*: vtrobique inquam *ima* pro *vna* reponendo.

PAG. 78. *humana persuasio est; quæ stellis numeros & nomina fecit.*] Plenus fere versiculus est, & Senecæ quoque annotatus lib. 7. Natural. Quæstionum cap. 25. *Nondum sunt*, inquit, *anni mille quingenti ex quo Gracia*

---- *stellis numeros & nomina fecit.*

Estque Virgilii lib. 1. Georg. sub initium: *Nauita dum stellis* &c.

CAP. XX.

PAG. 81. *qua statuta ratione*] *quæ statâ ratione* erat in membranis.

Posidonius dicit multo multoque sæpius] Cleomedes, Ποσειδώνιος ὑπολήψεως μυρίοπλασίονα τὸν ἡλιακὸν κύκλον τοῦ γῆς κύκλου, λαὶ τοῦτο ὁμολογοῦσι, δείκνυσι, ὅτι μυριάδων τετρακισχιλίων ἐστὶν ἡ τοῦ ἡλίου περίμετρος.

PAG. 85. *ut ima eius summitas*] Vulgo editur, *una*, pro *ima*. sed & superiùs, vbi editum, *denique quia totius mundi una pars terra est*, legendum similiter ostendimus, *ima pars*, pro *una*: & statim, *aetheris autem ima pars*, non *una*.

diem condidit] Quomodo Callimachus, ἥλιον κατεδύσαμεν. Et Maro, *soles condere*. Nec aliter locus ille Senecæ scribendus in Epistolis; *Alexandrum ille Herculaneus & fatalis scyphus condidit*. nam *perdidit* glossematium est. Idem Consol. ad Martiam: *Atque ita lumen omne præcludi iussit & se in tenebris condidit*. Phædrus: *Si maneret sensus condito patri*. Vbi Rittershusius: *condere, verbum mortuale*.

CAP. XXI.

PAG. 88. *Duobus igitur vasis æneis præparatis*] Expressit hanc veterum astra spectantium inuentionem non minus perspicue Theo in Commentariis ad Ptolemæum lib. 5. σωτάξ. μεγάλως. Quam qui volet ibidem recognoscito. Ptolemæus vero ipse rationem istam vt incertam præterit. Hipparchus in rectis ascensionibus locum aliquem dat, in obliquis non item. Verba sunt Theonis: Ἵππαρχος δ' ἐπὶ μὲν τῶν ὀρθῶν σφαίρας ἀληθῆ εἶναι τὴν φασιν ὡς ἀληθερεύοντες ἐν τῇ ἰσημερίᾳ τοῦ χρόνου τοῦ κόσμου ἀφιστοφῆς ποιοῦσι τὸν χρόνον τῶν ἄλλων ἡμίσεως, ὅσ ἐστι, λαὶ τῶν ἀρότου ἀναταλῆς τοῦ ἡλίου μέχρι τῆς τῶν ἴσων ἡμέραν ἀρότου ἀναβολῆς. ἐπὶ δὲ τῶν ἐγκεκλιμένων ψεῦδος. Causam deinde adiiciens ait, Διότι τὸ τὸν ἥλιον ἐπὶ τῶν βορειοτέρων κλιμάτων παρὰ τὴν τῆς ἰσημερινῆς ἐγκλίσεως ἐν πλείοσι χρόνοις ἀναφέρεσθαι τοῦ ὁρίζοντος ἢ ἐπὶ τῶν νοτιωτέρων.

PAG. 90. *paribus aquæ vicibus annotauit*] Omnino reducendum quod ad oram Camerarii edit. *paribus aquæ vicibus*. Elegans ea dictio & à militia ducta. Plautus, *vices memorat & cicatrices denudat*. Propertius lib. 3: *Remorumque pares discite forte vices*.

qui

qui ideo mundi natalis iure vocitatur] De tota hac re videndus vberius Iulius Firmicus cap. 1. lib. 3. vbi mundani thematis auctores ponuntur Æsculapius, Anubis, & eos secuti Petosyris & Necepso.

PAG. 91. *vel vetustatis ingenium*] Apuleius de Mundo: *Sola philosophia suum non despexit ingenium.* Glossarium, *ingenium, δόξα, φύσις.*

LIBRI SECVNDI

CAP. I.

PAG. 97. *Compositum, sibique consentiens modulamen editur*] Alias est *educitur*. Ego præeunte marginali lectione *efficitur*, refingam, *elicitur*.

CAP. II.

PAG. 103. *alternis saltibus enim*] Vox *saltibus* Modio omissa.

CAP. III.

PAG. 106. *mortuos quoque ad sepulturam prosequi oportere cum cantu*] Hinc apud Glossographum, *ὕμνοι ἐπὶ τοῖς νεκροῖς, Nenia.* Et apud Agellium, *Siticines dicti quod apud sitos id est vita functos canebant.* Quales erant & *præficæ*, nisi quod lamentabilior harum fuerit clangor. Macrobius autem hoc loco quarundam gentium peculiare institutum notat, quibus hilariores erant & gaudentes exequiæ. Et addit, *Has persuasione id factum, quia post corpus anima ad originem dulcedinis musicæ, id est, ad cælum redire credantur.* Fortassis itaque & Christianorum eo ævo ritus hic aspexerit Aurelius. D. Hieronymus in funere Fabiolæ: *Sonabant psalmi & auvata templorum reboans in sublime quatiebat aleluia.* Vbi adnotat eruditissimus Scholiastes, *canebatur aleluia quasi gratulantium quod evolasset ad cælum.* Hæc addenda iis, quæ annotata nuper de Funeribus Romanorum accuratissimo Kirchmanno lib. 2. cap. 6. sub finem.

Et quid mirum si inter homines musicæ tantæ dominatio] Censorinus: *Hominum quoque mentes ipsæ, quamvis Epicuro reclamante, divinæ suam naturam per cantus agnoscunt.*

Denique, quo facilius sufferant laborem vel in nauis metu à vectore symphonia adhibetur. Quibus in verbis bis peccatum. Primum lego: *diuinam suam naturam.* Et hoc erit quod dixit Macrobius, *Anima in corpus defert memoriam musicæ cuius in cælo fuit conscia.* Deinde, *nauis meatu*, vel, quod potius puto, *metatu. Metare* enim proprie de re prolixa & longa. Maro de Serpente: *Metabat sese circum loca*, &c.

CAP. IV.

PAG. 108. *si tardior lentiorve*] Ad oram editionum veterum est, *leniorve.* Et firmat quod sequitur, *si leniore; in grauius ferit auditum.* Vbi tamen libri alii *lentiore.* Sed illud retinuerim.

Macrobius excusatur.

PAG. 109. *Ergo & superiores orbes, dum pro amplitudine sua impetu grandiore voluuntur*] Capiet Macrobius de diurno cursu, qui indubie concitatissimus in supremis, si ambitionis videamus ad inferiores orbes disparitatem, & tamen progressionis æqualitatem. Alias autem, & aspectu annui motus, Saturni orbem tardissimum intelligi, peruulgatum est.

Dumque spiritu vt in origine sua fortiore] Malim, *sui.*

PAG. 110. *à nonnullis Astronomiæ studentibus*] Lego apud Senecam, *ea philosophia vti, vt non solum studentes, sed etiam conuersantes iuuet.* Et iterum, *Minore labore opus est studentibus in diem.*

CAP. V.

PAG. 111. *Vides habitari in terra raris & angustis locis*] Senecæ locum Natural. Quæstion. lib. 1. sub Prologi finem hac occasione correxerim. Vulgatur: *Quid tibi inquam ista proderint? Si nihil aliud, hoc certe, sciam omnia angusta esse.*

In Senecam coniectura.

Correxerim, inquam, *cætera sciam omnia angusta esse.* Facit pro hac mente sententia præmissa & illa paulo ante verba: *Nec potest ante contemnere porticus & lacunaria ebore fulgentia & pensiles siluas & deriuata in domos flumina, quam totum circumeat mundum, & terrarum orbem superne despiciens, angustum & magna ex parte operum mari, etiam ea parte qua extat late squalidum, & aut vstum aut rigentem, sibi ipse ait; Hoc est punctum quod inter tot gentes ferro & igni diuiditur.* Et iterum Epist. 120: *Maximum argumentum est animi ab altiori venientis sedis, si hæc in quibus versatur humilia iudicat & angusta.*

& in ipsis quasi maculis, vbi habitatur] Hac forma insulas *nauulos maris* eleganti ſime dixit in libello de Mundo Apuleius: *Minores*, inquit, *vt nauuli quidam per apertas Ponti sunt sparsa regiones.* Quam lectionis venuſtatem debemus Cl. V. Vulcanii Manuſcripto. Nam alias editur, *vt nebulæ quidem.* Et ſtatim eiuſdem Apuleiani libelli eodem capite locus, qui huc quoque faciat, in mendo etiamnum manet, & neſcio an iuuare potuerit idem ille codex, certe non iuuit. Exſtat pag. 64.

Multæ aliæ vrbes admodum ſparſa hanc noſtram inſulam, id eſt, hunc terrarum orbem, ornamentis ſuis pingunt & continuatione, vt quibuſdam ſertis, coronant.

At obſecro quænam iſtæ vrbes ſiue oppida ſint, hunc terræ orbem tam decore cingentia? Ego interpretem nullum reperio nec puto reperiri. Quocirca ingenio duce, &, niſi valde fallar, certiſſima correctione expedio, *Multæque aliæ, tuberes admodum.* ἐξὶ τ νήσων φύσεως ὃ ἅπασι omnis hic ſermo. Ideoque Apuleius Ariſtotelis mentem proprie & preſſe ſublegens μεγίστας νήσους interpretatus eſt, *aggeres inſularum.* Minuſculas vero quas Philoſophus μικρὰς appellauit & σκολίγας, ille metaphoræ ſuæ memor *tuberes admodum ſparſas* aptiſſime extulerat ſi per imperitos licuiſſet. Nos reducamus ἐξιλογίᾳ huic conuenientiſſimam vocem. Petron. *lanior are, vel rotundo Horti tubere, quod creauit vnda.* Et Martialis: Apuleius corrigitur.

Lata ſuburbanis mittuntur aprina ramis,
Et verna tuberes: quid tibi cum Libycis?

CAP. VI.

PAG. 112. *terrenæ ſphæræ globoſitatem ſermone tantum non coloribus pinxit.*] Modii membranæ paulo aliter, & auctiores. Habent enim: *terrenæ ſphæræ globoſitatem tantum non coloribus pinxit, ſed veritate rei vel certiſſimis ſpatiis deſignauit.*

PAG. 113. *Huius igitur ad cælum breuitas, cui punctum eſt*] Cælo videlicet terra punctum eſt. Male alias, *qua punctum eſt.* Quod ad oram, *ceu punctum eſt* proxime verum eſt, non tamen verum. Liquet ex filo orationis.

PAG. 114. *à quibus, neque licuit vnquam nobis nec licebit cognoſcere*] Melior & verior ille apud Senecam Tragicum vates. In Medea:

----- *Venient annis*

Secula seris, quibus Oceanus
Vincula rerum laxet, & ingens
Pateat tellus, Typhisque nouos
Detegat orbes; nec sit terris
Vltima Thyle.

CAP. VII.

PAG. 119. *cingulos in cælo vocarunt*] Supra similiter *stadios* dixit, pag. 64. *Vltra trecentos & sexaginta stadios longitudinem in se continere non poterit. Centum enim & octoginta stadios*, &c. Glossarium: *Cingillus* φάσιον. ζώνιον.

PAG. 122. *Atque vmbras numquam flectente Syene*] Sugillat Macrobium Brodæus, quod versu hoc Lucani peruersius legerit *nunquam*. Ipse *nusquam* reponit. At tu, vtcunque legeris, habebit rationem Macrobiana nota. Versus Poetæ totus talis est:

—— Calida medius mihi cognitus axis
Ægypto, atque vmbras nusquam flectente Syene.

Si enim dicat cognitum sibi etiam meridianum illius oppidi, quod vmbras nescit; ἀμφισκίους dixerit nimis, nam vmbras nouit semper, præterquam existente in tropico meridiano Cancri Sole. Si iccirco explicueris, quando vmbras non flectit; mathematicum non poëtam intelliges. Et certe iuuanda in pluribus potius vatum sensa, quam exigenda omnia ad rigidam normam.

Lucanus excusatus.

CAP. VIII.

PAG. 123. *ex vtra ue parte accipere temperatas*] Scripserit Macrob. *occipere*. Considera, & probabis.

PAG. 124. *familiariter autem*, per, *pro*, inter, *ponere solet*] Nec aliter P. Arbiter illo versu:

——— Nec, vaga passim,
Flumina per notas ibant morientia ripas.

Per notas ripas, id est *intra ripas*. Nec audio qui in nuperis & electissimis alias Notis *morientibus* hisce *fluminibus* mederi conatur, quasi scriptum fuisset Petronio:

Nec vaga passim
Flumina per notas ibant torrentia ripas.

Petronii lectio constituta & firmata.

Hoc sensu: *vaga flumina passim torrentia, tunc non ibant per notas ripas*. Sed verissimum est, quomodo posui ego, & interpunxi. Non manebant, inquit, intra ripas suas flumi-

na, passim vaga. Et ne hæsitet quispiam porro, ponam Manilianos versus, lib. 4. Astronomicōn, quos hic adumbrauit Petronius,

Donec in Ægyptum redeant curuata per undas
Littora, Niliacus iterum morientia ripis.

Quod autem ait Arbiter, *ibant morientia*, aspexit quodammodo Claudianus, *Nascentes ibant in secula libri.* Nec tempero mihi quin hac occasione insigni item loco subueniam, qui nondum discussus satis, in *Gulice Maroniano.* Exstat à principio non longe:

Hæc teneras fruticum sentes rimatur, at illa
Immunet irrigui præstanti marginis vnde.

Vbi ambigere video vitos doctos num faciendum potius *properanti marginis vnde.* At germanissimum hic esse *præstanti vnde*, obseruo luculenter ex Iuuenali: Item Maronis in Culice.

Quanto præstantius esset
Numen aquæ, viridi si margine clauderet vndas
Herba, nec ingenuum violarent marmora tophum.

Qui locus ex Satyra tertia est, & vnicus explicandis istis Maronianis.

CAP. II.

PAG. 126. *vtriusque regionis extrema finibus suis ambiens*] Membranæ Modianæ, *finibus suis*; quomodo paulo ante pag. 125. *de finibus ab illo originali refusis.* Vbi vulgo etiam edunt *de finibus*, sed perperam, & contra membranas.

in eadem descriptione poterimus aduertere] Nec absonum quod ad oram Lugdunensis, *Id eâdem.*

CAP. X.

PAG. 130. *simplicitas; quæ nomen auri primis seculis præstat*] Claudianus;

——— *Lætatur Terra reuerso*
Numine, quod prisci post tempora perdidit auri.

æmulatio, quæ primum bene incipiens, in inuidiam latenter euasit] Velleius; *Alit æmulatio ingenia, & nunc inuidia nunc admiratio incitationem accendit.*

CAP. XI.

PAG. 132. *suo quoque acceſſu tam ſero promouentur*] Placet quod ad oram veteſtæ editionis, *promouent*. Imo omnino reducendum.

PAG. 134. *quiſquis in digitos mittit, inueniet*] Talis Veterum computus modus. Plautus, *Dextra digitus rationem computat, feriens femur dextrum.* Sed hæc talia aliis vberius enotata. Et exſtat de eo ſingularis libellus Bedæ, quem in commentariis Hieronymianis exſcripſit fere Eraſmus. Tu videbis.

CAP. XII.

PAG. 136. *& hominem breuem mundum eſſe dixerunt*] Neo abſonum iſtud Carphilidis; τί ἄνθρωπος; ὀλιγοχρόνιον φάντασμα. *Quid homo? minimi temporis phantaſia.*

nihil intra viuum mundum perire] Seneca: *Non credis nihil in hoc mundo perire ſed mutare regionem? Magni iſta crediderе viri.*

PAG. 136. *& hoc diſſolui poſſe pronunciaret quicquid effluit.*] Non habent Modii membranæ illud *hoc*. Et ſane omitti ſine incommodo poteſt.

ideo Elementa licet fluant] Appoſite ad Mallium Claudianus:

At quotiens elementa doces, ſemperque fluentia
Materiæ cauſas, qua vis animauerit aſtra
Impleritque choros.

CAP. XIV.

PAG. 139. *Ariſtoteles vero adeo non acquieſcit, vt animam non ſolum ex ſe non moueri*] Saniot apud Gloſſographum Niciarius, τί ψυχή; τὸ κινούμενον. τί ἄψυχον; τὸ μὴ κινούμενον. *Quid anima? Quod mouetur. Quid ſine anima? Quod non mouetur.*

CAP. XVI.

PAG. 151. *ignis, cuius eſſentia calor ineſt*] Malim ego: *cuius eſſentia calor eſt.* quomodo diſerte Lugdunenſis editionis ora. Supra dixit: *Cum ipſe motus, anima ſit eſſentia.*

PAG. 152.

PAG. 152. *si iam crescendi ætas & tempus excessit*] Camerarii liber, *cessit*.

PAG. 154. *vt amet vltro, quo iuncta est*] Omnino legerim, *quo vincta est*. Amat, inquit, corpus anima; & eo licet carcere veluti quodam teneatur, arcano nihilominus Naturæ consulto, amat tamen. In Lugdunensi erat, *cui devincta est*. Quod suffragatur. Et ipse Macrob. lib. 1. cap. XI: *Nam ut constet animal, necesse est ut in corpore anima vinciatur*. Et nunc, quia ita quoque habent membranæ Modianæ, in textum recepimus.

CAP. XVII.

PAG. 157. *erectus ad supera*] *ad superna* membranæ.

multique alii qui & philosophiam hauserunt altius, & firmamentum reipublicæ præstiterunt] Talis ille apud Tacitum Priscus: *Heluidius Priscus*, inquit, *ingenium illustre altioribus studiis iuuenis admodum dedit: non vt plerique, vt nomine magnifico segne otium velaret, sed quo firmior aduersus fortuita Rempub. capesseret. Doctores sapientiæ secutus est qui sola bona quæ honesta, mala tantum quæ turpia; potentiam, nobilitatem, cæteraque extra animum, neque bonis neque malis annumerant*. Et Aurelii nostri verba quo attentius noto; hunc ille virum, hæc verba respexerit.

soli enim sapientiæ otio deditos vt abunde Græcia tulit, ita Roma non nesciuit.] Membranæ Modii: *sapienti otio*; item, *Roma nescisset*, omissâ voculâ *non*. Sed nos receptam lectionem non mutauimus: & placet ea ob præcedentia, vbi inter Romanos memorantur Numa, Catones ambo, multique alii qui & philosophiam hauserunt altius, & firmamentum reipublicæ præstiterunt.

PAG. 158. *pœnam sancit extra hæc præcepta viuentibus*] Petronius: *Dii deæque quam male est extra legem viuentibus!*

FINIS.

IOHAN.

IOHAN. ISACI PONTANI AD AVRELII MACROBII Librum Primum SATVRNALIORVM NOTÆ.

PAG. 159. V.C. & *inlustris.*] Magnifica scriptoris huius, & muneris quoque eius mentio in codice Theodosiano, lib. 6. Titulo 8. de præpositis sacri cubiculi: Verba sunt; *Sed vt nos ad hanc promulgationem Macrobii viri inlustris merita prouocarunt, ita obseruationem quoque legis ab eius volumus sumere prouectionis auspicium, vt qui ante ipsum fuerunt sub hac conditione, præstituto honore lætentur, vt non sua promotionis tempora ad legis usurpationem reuoluant, nec præferri possint iis qui prætorianam vel vrbanam præfecturam vel militare magisterium post eorum prouectionem sortiti sunt, sed perinde habeantur ac si nunc caperint, & in eodem ordine permanentes, in quo nunc eos liberalitas nostra constituit, prouectionis viri inlustris Macrobii tempora metiant, vt ex huius administrationis exordio, prout quisque prouectus est vel fuerit prouehendus, sua locum vindicet dignitatis.* Quem locum indicio debeo atque humanitati clarissimi viri Iosephi Scaligeri; cui & maiora debebo.

LIBER PRIMVS.] Semel hoc dixero. Stephani tertum, qui optimus visus, expressimus, nisi si operarum alicubi aut alias error fuerit. Cæterum de Scripto quæ vel addita vel immutata ad autographum pariter edidimus. Et id & alia suis indicabimus locis.

PRO-

PAG. 161. *& fit concentus ex dissonis*] Apulei de Mundo locus geminus est. Eum, quia leui vitio hactenus nutat, apponam vt confirmetur: *At enim vt in choreis, cum dux carminis hympo praecinit, continentium vulgus virorum & faminarum mixtis graubus & acutis clamoribus vnam harmoniam resonant: Sic diuina mens mundanas varietates, ad instar vnius concentionis, reuelat.* Scripserat Lucius, *euelat.* Festus, *euelatum euentilatum, vnde velabra quibus frumentum ventilatur.* Certe non potuit signantiori, quod voluit, dictione depromere. Correctus Apuleius.

oratio solertior, sermo incorruptior] Circumludit Agellii verba quæ lib. 20. capite postremo. Et ea ipsa quia similiter ibi labe correctorum, etiam in scriptis, quos vidi, aspersa, huc adducam, vt emaculem: *Ex quo facile adolescent ingenia hominum vegetiora, aut memoria adminiculatior, aut oratio solertior, aut sermo incorruptior aut delectatior motio aut in ludis liberalior.* Quid enim hic, *delectatior motio?* Mea fide rescribe, *delectatior in otio.* Hæc olim notata nobis. Nunc dum ista recognoscimus, deprehendi eandem Gellianam emendationem in mentem quoque fuisse atque expressam V.Cl. Iano Rutgersio Var. Lect. lib.4. cap.21. Qui & ibi videndus. item Agellius.

CAP. II.

PAG. 163. *& mollissima consultandi tempora.*] Adumbratum de Marone. Martialis quoque notauit:

Nosti tempora tu Iouis serenu,
Cum fulget placidus suoque vultu,
Quo nil supplicibus solet negare.

PAG. 166. *edoctum tibi comprehensumque est*] Erat in Anglicano recte, *eductum tibi.*

CAP. III.

PAG. 167. *qui me in hunc sermonem inducitis*] Idem vetus, *adducitis*, quod fuerit, *abducitis.*

PAG. 168. *dicere solitum: lege non isse vsurpatum mulierem*] Eadem & Anglicano scriptura fuit. Videatur tamen immissa vocelegend. *solitum legi: lege.*

PAG. 169. *inde conticium*] Et veteres excusi & scriptus retinent, *conticinium.*

mane

mane autem dictum, aut quod ab inferioribus id est à manibus] Idem, *inferioribus locis*, sed male. Toto vero hoc loco Varronem sequitur, aut potius non sequitur. Non enim à *manibus* ille, sed *manando* dictionem istam deducit. Ait Varro: *Diei principium mane, quod tunc manat dies ab oriente. Nisi potius quod bonum antiqui dicebant manum, ad cuiusmodi religionem Graci quoque, cum lumen adfertur, solent dicere φῶς ἀγαθόν.* Sed ad posteriorem hanc sententiam Macrobius quoque pòst inclinat.

Solis occasus suprema tempestas] Mirum similiter hanc formulam concipi etiam in editionibus priscis, cum manifestum sit & proculcatum iam in XII. Tabulis legi, SOL OCCASVS. Et fallor? an apud Valerium cap. 3. lib. 7. legendum hac itidem forma; *Vt equos insidentes, sole orto cursum in quendam locum dirigerent*; pro quod editur, *solis ortu*. In Valerium suspicio.

deinde vespera; quod à Graecis tractatum est.] Omnino verum, *tractum est*. Ita liber; & istud Typographi mendum putassem, nisi reperissem in pluribus editionibus.

CAP. IV.

PAG. 170. *Masurius Fastorum secundo*] Idem hic Masurius de quo Persius;

Cur mihi non liceat, iussit quodcunque voluntas,
Excepto siquid Masuri rubrica notavit?

Ad quod vetus Glossarius, *Masurius hic Sabinus, legis consultus fuit.*

& vt ipsos quoque Grammaticos in testimonium citem] Petron. *Et ne poetas quidem ad testimonium citem.* Nec fugit ad Petronium filium Douzam. Douzam breues illos & longum deflebiles reipublicæ literariæ amores. Addatur & Varro de Re Rust. cap. 4: *Sed quid ego illum voco ad testimonium?*

PAG. 172. *reliqua autem verba, quæ Auieno nostro noua visa sunt, veterum nobis.*] Probaturum se ait antiquitus solitum dici, *hac noctu & concubia noctu.* Item *diequarte, diecrastini.* Quæ autem, si verba ipsa spectemus, quomodo Auieno noua visa sint, mihi nouum. Sed tollit hunc scrupulum liber, qui scribit; *Reliqua autem à verbi ore Auieno nostro noua visa, veterum.* Et hoc verissimum est, ab vsu suo & efferendi forma nouiora paruerunt. Non ceperunt hanc dictionem mustei homines, *à verbiore*, ideoque pro libidine interpolarunt. at nos pro prisco & probo asseremus vel ipsius Macrobii monitu, qui alibi non dissimilius locutus,

us, *Quæ*, inquit, *cum in ore priſca auctoritatis crebro fuerint.* Porro de *Noctu futura* & alia quę hoc capite diſſeruntur, d Agellii librum octauum cap. 1. pertinere, vel index bidem adhuc rèliquus indicio ſit.

PAG. 173. *Dies hic ſextus, cum nihil egi; die quarte moriar ame*] Quomodo *die quarte*, quum iam *ſextum diem* prætecitum fateatur? An ſcribendum *die ſeptime*, item *edi* pro *egi*? VT reſpexerit ſcilicet poëta illud Varronis: *Nec id etiam eſt ad vim facultatesque eius numeri* (ſeptenarii) *augendas, quod quibus inediâ mori conſilium eſt, ſeptimo demum die mortem oppetunt.*

PAG. 174. *Die quarto quidem de præterito*] Sic & *breue* eſt præteriti temporis, *breui* futuri. Catullus: *Vos boue ſenitus viris cognita breue famina.*

CAP. V.

PAG. 175. *ſic fugiam infrequens atque inſolens verbum*] Ad conſuetudinem itaque vocamur, quam & ipſe omnino probem, ſed caute tamen & cum veteri magiſtro Fabio: *Conſuetudo*, inquit, *ſi ex eo, quod plures faciunt, nomen accipiat; periculoſiſſimum dabit præceptum, non orationi modo, ſed (quod maius eſt) vitæ.* Et paulo poſt, *Ergo conſuetudinem ſermonis vocabo conſenſum eruditorum, ſicut viuendi, conſenſum bonorum.*

PAG. 176. *Sexagenarios maiores*] *Sexagenario maiores.*

PAG. 176. 177. *qui quantum ſit, mirandũ, viro venuſto*] Ita Stephanus. Cantabrigienſis ſcriptus, *qui quanto ſit mirando viro, venuſto patre.* Et ſimilia veſtigia in vulgatis auorum memoria. Tamen, ſi diſplicebit, coniecturis quid aliud eruatur. Ecce exemplum: *qui quanto ſit, mirandum, vir venuſto patre præſtantior.*

CAP. VI.

PAG. 178. *Euſebium Graia & doctrina & facundia rhetorem*] Plenior laus in Veteri, *clarum rhetorem.*

PAG. 181. *vna potius vt duobus nupta foret, quam vni dua*] Sciuit apud Ariſtænetum Apollogenes Epiſtola XI. lib. 2. Ἀλλ' εἴθε καθάπαξ οἱ ἔρωτες τῇ ἐμῇ συνομιλοῦντες ψυχῇ, ὅτου ζηλοτυπίας χωρὶς αἱ γυναῖκες συνάπτουσι ἀλλήλαις. id eſt, *Sed vtinam, ſicut diuerſi in animo meo conuerſantur*

tur cupidines, ita & mulier vtraque, sine amulo timore possent contiuere.

CAP. VII.

PAG. 183. *& lingua proterua, mendacii procax ac securus offensarum*] Hæc iterum Cl. V. Stephani lectio, quam reliquimus. Germaniorem tamen, imo germana plane, quæ in scripto, & vetuste quoque cusis; *Et lingua proterue mordaci, procax & securus offens.*

consultatione tam proteruâ] Id est, interrogatione tam proterua. Et ita eâ voce iterum vsus est cap. 16: *De hoc quoque quod Hori nostri consultatio non tenet.* item cap. 17: *à consultatione oraculorum.* item cap. 2. lib. 7. Saturnal. *Qui vult amanus esse consultor.* id est, interrogator. Et ibid. cap. 4: *Ceteris ex filo consultationis eius interrogandi constitueretur exemplum.* Quod monitum volui, ne quis alios mutantes sequatur.

PAG. 184. *atque otium in negotium verteremus*] Anglicanus, & item editio vetus: *in negotium vtile.*

quibus vt omnes hodie, qui præsentes sunt atque iscant, impetratum tenco] Apud Festum est, *Impetritum, impetratum.* Id porro in transcursu dictum sit, formularem videri fuisse loquutionem priscis, *Si impetrari possit, non impetrari potest*, auspiciis ductam, in quis *impetrire* siue *impetrare* id erat, quod in Sacrificiis *litare.* Plautus, quod dico, Casina extulit, *Nolo ames.* St. *Non potest impetrari.* & alibi sæpius. Curculio hinc emaculanda videtur scena, *Date viam*; vbi editum:

Recte hic monstrat, si imperare possit;

Ad Plautum coniectura. & attentatum viris eruditis, *se imperare posse*, sed sequentia qui cogitat, minime id huc facere facile videat. Puto itaque, quod innui, verum esse, *si impetrare possit.* Nam & à vulgato, qua literis, vix abit; qua sententia, poscunt continua illa verba:

Nam ita nunc mos viget,
Ita nunc seruitium est, profecto modus habere non potest.

PAG. 185. *Horum alterum vix ægre admissum audio.*] Editiones tamen præter Stephani, omnes, & MS. *vix egregue.* Illud nihilominus, & magis si libri auctoritas iuuet, omnino amplectendum. Apuleius sic extulisse videatur, *curiose sedulo*, lib. 1. *Et ego curiose sedulo arbitratus iugulum comitis.*

In Catullo vetus lectio constituta. Nec aliter fortasse Catullus:

Et hac pessima se puella vidit
Iocose lepide vouere diuis.

Nam

Nam in scripto fuit, *ioco scilepide*; quod tamen tuetur eruditissimus castigator, quem videto.

PAG. 186. *Anteuorta & Postuorta diuinitatis scilicet peraptissima comites*] Videbatur referre Anglicanus ille vetus, *diuinitarum scilicet*. Quod quæramus. In Fastis est:

Porrima placatur, postuortaque, siue sorores
Siue fugæ comites Manali Diua tuæ.

quo Saturni memoriam etiam in posteros propagaret. ita fuisse signatum] In eodē planius; Æs ita fuisse signatum. Hinc Naso:

At bona posteritas puppim signauit in ære,
Hospitis aduentum testificata Dei.

Capita autem nauia] Affinis huic lusui ille Augusti, *par impar*, Græcis est ζυγὰ ἢ ἄζυγα. *Nauia* autem μονόξυλα σκάφη *linter*. Vide & Festum, qui *lignum excauatum* interpretatur, vt nauis.

PAG. 187. *Hunc Romani etiam Stercutum vocant*] Scriptus, *stergutius*, quod valet, *stercutius*. Solemnis enim veteribus commutatio fuit literarum G. C. item C. Q. Notata hæc passim excellentissimis ingeniis, imo erratorum ab iisdem talium acerui multoties eliminati latifundiis bonorum scriptorum. Et fallor? an nobis etiamnum vnum alterum reliquum factum? Exstat Catulliano Epithalamio Manlii & Iuliæ:

Non tuus leuis in mala
Deditus vir adultera,
Probra turpia persequens
A tuis teneris volet
Secubare papillis.

Sed lectio scripta & vetus est, *Proca, turpia persequens*. Vnde indubie fecerim, *præ qua*, (*turpia persequens*) scriptum enim fuerat, *pro ca*; quomodo *aca* pro *aqua*, item, *coad* pro *quoad*, & similia, antiqua fere semper scriptio est. A mente vero ista, non abit quod mox in Epigrammatibus: *Nec præ me velle tenere Iouem*? De lege vero pedia non est quod quis iam dubitet. nam aliquoties inserit spondæum. statim,

Lusisti nucibus. lubet
Iam seruire Thalasio.

Catullus nouiter correctus.

Alterum deinde quod innuo legitur Elegia ad Manlium.

Nam mihi quam dederis duplex Amathusia curam
Scitis, & in quo me torquerit genere.

Vbi, *in quo genere* Græcorum more positum, qui τὸ πεῖσμα διὰ. Et valde blanditur. Suspicabar nihilominus, *in quo*

me terruerit cenare, pari cum Macrobiano hoc errore, G. pro C. quomodo etiam in Glossario, *gras* & *grassum* pro *cras*, *crassum*. Sed vt hoc suspicari tamen obiter libeat, ita prius præstare non verear.

PAG. 188. *per amnem fluctibus vagabatur*] De Cutilienſi lacu loquitur, quem an amnem recte dixerimus, cogitemus. Calamo exaratus, *per omnem lacum*. Vetuste editus, *per omne mare*. Res tanti non est: monitum volui tamen.

Per maria ambulabat] Iterum iidem veteres: *migrabat*.

Καὶ κεφαλὰς Ἀδὴν ᾧ τὸ παχεῖ πίμπτῳ φῶτι] In Lactantio tamen est, ᾧ κεφαλὰς κεφαλίδη. At abnuit Macrobius, qui Ditem capitibus, Saturnum vero viris ait placatum. Ἀδὴ itaque in Firmiano refingendum sit; & τὸ παχεῖ Saturnum denotauerit.

oscilla ad humanam effigiem arte simulata] Libens rescribo, *similata*, id erit, ficta & formata. Sæpicule hæc vox in melioribus libris corrupta. Petronio redonanda videatur pag. XXIX. vbi vulgatur:

Mox vbi ridendas inclusit pagina partes,
Vera redit facies, dissimulata perit.

Nec effugit Nobilis. viri Douzæ acumen. Vidit enim inuerti dictione ista, *dissimulata*, versiculi totius mentem. Reposuit idcirco appositè, *assimilata*. Sed de germanitate vocis cum cogito, putem ex reliquiis scripturæ veteris, rescribendum vti innui *desimilata*, rara quidem, sed, ita Musis placeam, vt digna Petronio dictione. Quid ni enim ea, vt, *deformo*, *depingo*, *defiguro*, & talia? Horatius lib. Epist. 2. *Aut alius Lysippo duceret æra*, *Fortis Alexandri vultum similantia*. vulgo est, *simulantia*.

PAG. 189. *pueri mactarentur Maniæ deæ*] Interpres vetus Persii: *Manium dicit deformem & ignotum. eo quod Maniæ dicuntur indecori vultus persona, quibus pueri terrentur.*

nam capitibus allii & papaueris supplicari iussit] Forte huc alludit Satyricus:

---- *Sinon*
Prædictum ter mane caput gustaueris alli.

Et quod statim addit Macrobius, *Periculum si quod imminueret familiis, expiarent*, non absimile videatur. quod iterum, quem dixi, Persii interpres ad illud; *quoque periculo rupto*, ita enarrat: *Sacerdotes qui explorandis periculis sacra faciebant, obseruare solebant ouum igni impositum, vtrum in capite an in lateribus desudaret. Si autem ruptum effluxerat, periculum ei portendebat pro quo factum fuerat, vel rei familiari eius.*

Eumque

Eumque diem celebrant, per agros vrbesque fere omnes] Accii versus est ex annalibus. Sed cur tam sollicite appictum, *fere omnes?* an historica fide, an qua alia re? Anglicanus diserte, *vrbesque per omnes.* Deinde *imque*, pro *eumque* fecere, vt fiat illud Festi: *Nis antiqui dicebant pro nobis, sam pro suam, im pro eum.* Gloss. *Im, αὐτὸν, εἰς αὐτὸν.*

CAP. VIII.

PAG. 190. *Habet aram & ante senatulum*] Alii excusi: *Et ante se cenaculum.* Illud ex scriptis est. Valerius quoque notauit lib. 2. cap. 2. Vbi ita constituenda eius verba: *Antea Senatus stationem eo loci peragebat qui hodieque Senatulum appellatur.* Nec aliter Achilles Statius ad librum de illust. Grammaticis cap. 17. legend. censuit hunc Tranquilli locum; *Statuam habet Praeneste, in inferiori fori parte, contra Senatulum.* In vet. impress. *hemicyclium* est. Quid autem *Senatulum* ex Æl. Lampridii verbis liquet, qui in Heliogabalo inquit: *Fecit & in colle Quirinali Senatulum, id est, mulierum senatum, in quo ante fuerat conuentus matronis, solemnibus tantum diebus &c.* Valerio vetus lectio reddita.

Ædem vero Saturni aerarium esse voluerunt quod] Aliam assignat causam in illud Persii *Saturniaque impulit aera* interpres vetus: *Æs*, inquit, *in ade Saturni condebatur, nondum argento auroque signato. Vnde aerarium nomen accepit.* interpreti assentitur & Cyprianus de Idolorum Vanitate: *Hic literas imprimere, hic signare nummos in Italiâ primus instituit, vnde aerarium Saturni vocitatur.*

PAG. 191. *qua à spuma vnde coaluit, ἀφροδίτη nomen accepit*] Arnobius non longe dissimilibus verbis; *Nunquid à nobis dicitur ex pelagi spuma & ex cæli genitalibus amputatis, Cytherea Venerus concretum coaluisse candorem.* Eleganter. Sed & illud supra hanc ipsam deam decenti orationis velo in iusdem Peruigilio:

Tunc cruore de superno, ac spumeo Ponti è globo,
Cerulas inter cateruas, inter & bipedes equos,
Fecit vndantem Dionem de maritu imbribus.

Animalium vero aeternam propagationem] Orationis mens no nec oratio stabit, nisi cum scripto scribas, *ad animam.* Et ita, omissis aliorum ex coniecturâ diuinationibus, reponi curauimus.

CAP. IX.

PAG. 193. *manu dextera trecentorum & sinistra sexaginta & quinque numerum retinens*] Est quidem hæc anni perfecta dimensio, qualis à Cæsare constituta. At cum Numa, qui simulachrum hoc dedicauit, CCC. LV. solummodo sciuerit, malim cum Plinio legere, qui diserte lib. 34. cap. 7. *Præterea*, inquit, *Ianus geminus à rege Numa dicatus, qui pacis bellique argumento colitur, digitis ita figuratis, vt trecentorum quinquagima-quinque dierum nota, per significationem anni temporis, & qui se Deum indicet.* Georgius tamen Codinus in Constantinopoli, τῷ ἀγάλματι τοῦ Ἰανικλείου, cum Macrobio facit.

vt demonstrat simulachrum eius Phaleris aduectum] In Scripto erat, *adactum*. Quod alii cogitabunt. Camerarius *Valerius* diuinarat. Apud Stephanum de Vrbibus est : φάλαρα, πόλις Ἰαπαλίας, πλησίον Λαρίσης. τὸ ἐθνικὸν Φαλαρεὺς, ἀς μιγαρεύς.

PAG. 194. *duas vis dispares colligauit*] Ἀρχαϊκῶς. Sallustius III. Hist. *Assuetum ad omnes vis controversiarum.* In Macrobio vulgo, *vires dispares.*

CAP. X.

PAG. 197. *conuiuio dissoluto Saturnalia clamitabantur*] Camerarii & item editio prisca : *conuiuio solito.* Forte, *soluto.* Nam, dissolutus, ἄσωτος hic est. Deinde Anglicanus, non *clamitabantur*, sed *comitabantur.* An *committebantur*, quomodo ludos committere? Aut remotior potius vox fuit, scriptumque, *commissabantur*, vel, vt in Orthographicis scribendum præcipit Velius Longus, *comisabantur?* Super tota voce ita Festus : *Comisatio*, inquit, *à vicis, quos Græci κώμας dicunt, appellatur. quibus in locis alii alios conuictus causa inuitabant.* Glossæ Latinæ, *comisatum*, ἐπὶ κώμῳ. Græcæ, κώμος, *comisatum, comisatio.* Aristophanes Pluto: ἔοικε δ' ἐπὶ κώμου βαδίζειν. quod ita vertunt, *videtur ad lasciuum conuiuium ire.*

De Macrobii scriptura hæsitatio.

PAG. 198. *ex edicto Augusti, quo trium dierum*] Et Caligula post, vt notat Suetonius, vnum quoque adiecit. cap. 17. *Et vt lætitiam publicam in perpetuum quoque augeret, adiecit diem Saturnalibus, appellauitque Iuuenalem.* Dio LX. Quintum Saturnalium hunc credidit.

CAP. XI.

CAP. XI.

PAG. 199. *ante spectaculi commissionem per circum egit*] Recte dicit ante spectaculi commissionem. & consonat id cum reliquorum, qui eandem historiam enarrant, relatione. Sed ego iis omissis, testem vnicum vel emendationis vel in hoc Notarum mearum exordio ominis ergo Valerium producam. Ait is lib. 1. cap. 7. *Cum plebeis ludis quidam pater familias per circum Flaminium priusquam pompa induceretur, servum suum verberibus multatum, sub furca ad supplicium egisset.* Vbi vox *pompa* ad rem Circensem idonea quidem; nec a quæsitoribus molestiæ aut æstus quicquam attulisset, si codices casci æui suggessissent eius vicem, *croma*. Quod cum sistat & illiget etiam eruditissimos seculi nostri & in hoc scriptionis genere exercitatissimos homines, operæ pretium putaui de eodem per otium cogitasse. Et vide, velut insusurrante bono genio, hæc mihi correctio de subito enata, *priusquam acroama induceretur. Acroama* græca quidem dictio, sed circo sæpicule & ludis etiam à Latinis aptata. Docet vel Cic. pro Sestio: *Ille ipse ludens non solum spectator, sed actor & acroama.* Recte autem dixi in Macrobio expressum, *ante spectaculi commissionem*, quia in ipsis commissionibus huiusmodi acroamatia habebantur: Seneca Epist. 85. *In commissionibus nostris plus cantorum est, quam olim in theatris spectatorum fuit.* Facit huc quoque Apuleius lib. 10. *Ac dum ludicris scenicorum choreis primitiæ spectaculi dedicantur.* Valerius fortassis emaculatus?

Annio cuidam per quietem imperauit] Snper hominis huius nomine inter Auctores dissensus est. Valerio, Liuio, Plutarcho & Dionysio *T. Latinus* appellatur. Lactantius diuinarum Institutionem 2. cap. 8. *T. Atinium* extulit, & amplectitur Pighius, qui antiquam & plebeiam Atiniam familiam. Certe Macrobii scriptura parum ab hac Lactantii voce deuiat; & corrupta potius censenda quam falsa.

additus est illis Circensibus dies is, qui instauratitius dictus est] Festus, *dies, isque instauratus.*

in seruos tantum & tam immane fastidium] Plautus Milite: *Ego iste metus macerat, quod ille fastidiosus est.* Anglicanus item scriptus non *immane* legebat, sed, *inane.* quod parum quidem non hebeti mouendæ sit saliuæ. Persius, *O tantum est in rebus inane!* Et Maro: *inania murmura.*

PAG. 200. *alius ambitioni, omnes spei, omnes timori*] Seneca, ex quo hausit, strictius: *Alius ambitioni, omnes timori.* Alias Macrobianum istud non absonum. Iuuenal. *Quid enim ratione timemus aut cupimus?* Vbi spes & metus similiter iunguntur.

sibi quisque dat moues, conditionem casus assignat.] Imo iuxta illud: SVI CVIQVE MORES FINGVNT FORTVNAM. In Seneca est, *ministeria casus assignat.* Epist. 47.

PAG. 201. *virga murmur omne compescitur*] Iuuenalis Sat. 14.

Hic lauet argentum, vasa aspera tergeat alter,
Vox domini fremit inflantis, virgamque tenentis.

PAG. 202. *Cum premeret obsidio Grumentum*] *Drumentum.* Muretus ad lib. 3. Senecæ de Benef. legit *Adrumentum*, vt sit vrbs Africæ. Sed renuit Gruterus, qui ex hoc Macrobii & omnibus Senecæ scriptis libris retinet *Grumentum.* Et sunt *Grumentini* in Italiâ populus Lucaniæ regionis. De quibus Plinius & alii. Malè est in nonnullis editionibus *Cluentum.*

PAG. 206. *Epicadus refert Herculem occiso Geryone*] An eumpse intelligat de illustribus Grammaticis Tranquillus? *Cornelius Epicadus*, inquit, *Lucii Corn. Sylla Dictatoris libertus, calatorque Sacerdotio augurali.*

CAP. XII.

PAG. 207. *eodem ductu orandi reliqua contexit*] Vetus, *contexuit.* Glossarius, *contexit συνυφαίνει.*

Arcades annum suum tribus mensibus explicabant] Ex Hori vt putatur instituto. Censorinus, *Sunt qui tradant hunc annum trimenstrem Horon instituisse, eoque ver, aestatem, autumnum, hiemem, ὥρας & annum dici & Graecos annales Horos, eorumque scriptores Horographos.* Imo & Dani nostrates (quod per occasionem dictum sit) diserte hodieque *Oer* pro *anno* & vulgo frequentant.

qui annus incipiebat à Martio] Vetus idem & editiones priscæ, *Quia annus.*

PAG. 208. *Hoc mense mercedes exsoluebant magistri, quàs completus annus deberi fecit*] Iuuenal.

Hic, inquit, cures, & cum se verterit annus,
Accipe, victori populus quod postulat, aurum.

Mercedem autem hanc fuisse quinque aureos, annotat ibidem interpres vetus.

PAG. 211.

PAG. 211. *quod virgam myrteam in templo haberi nefas sit*] Scripsit antiquitus rituum talium rationes & causas Butas. Arnobius super eadem hac re lib. 5. *Cum ei diuinarum mulieres faciunt, vini amphora constituitur obtecta, nec myrteas fas est inferre verbenas, sicut suis scribit in causalibus Butas.* Porro in Macrobio quod sequitur, *Vas, in quo vinum inditum est, mellarium nominetur*, indubie corrigendum legendumque, *miliarium*. Glossarii auctor, χαλκεῖον, *olla, aneum, miliarium*. Glossæ Latinæ, *miliarium*, Θερμαστήριον corrupte. Faciendum fors, Θερμαστήριον. Sed ab aliis, Θερμιστὸν laudatum inuenio; quod præfero. Macrobii occasione Glossarium tentatum.

Vas in quo vinum inditum, mellarium] Coniectauimus *miliarium*, causa duplici. Primum *mellarium* non vas aut poculum sit, quale intelligendum hic, sed (vt Varro docet) μιλιτοφόριον est. Deinde Arnobius vas aliquod requiri, quod liquorem recipiat, peruicerit: qui diserte, *amphoram* dixit *constitui obtectam*. Verba superius posuimus. Nec video quomodo receptæ lectioni patrocinetur quod de sacerdotibus huius Deæ, quasi apes eæ dictæ, adferri possit. Tamen videbimus.

quod in eadem eius omne genus herbarum sit] *in eadem* pro, *in ede*, archaismus est.

PAG. 213. *item plebiscitum factum ob eandem rem*] Non auscultandum Camerarii seu vetustis editionibus, *idem plebiscitum* legentib. Disparari enim debent, *plebiscitum & senatusconsultum*.

Mensis September principalem sui retinet appellationem; quem Germanici appellatione, Octobrem vero suo nomine Domitianus inuaserat] In aliis fere omnibus editionibus est: *retinet appellationem ex Germanici appellatione. Octobrem vero.* Firmat priorem lectionem illud Suetonii in Domitiano: *Post autem duos triumphos, Germanici cognomine assumto, Septembrem mensem & Octobrem, ex appellationibus suis Germanicum Domitianumque transnominauit; quod altero suscepisset imperium, altero natus esset.* Hinc eiusdem hæc verba in Caligula: *At in memoriam patris, Septembrem mensem Germanicum appellauit.*

CAP. XIII.

PAG. 214. *vt in trecentos quinquaginta quatuor*] Ita & Plutarchus. Solinus & Censorinus, *trecentos quinquaginta quinque*.

PAG. 215. *additum esse ad Græcum numerum*] A quonam additus iste numerus? à Romanisne an a Græcis? ægre prima fronte exsculpseris. Quare cum Scripto & vetuste vulgato legend. *additum à se.* Ab ipsis Romanis adiectus iste dies, & vt supra docuit a Numa, idque in imparis numeri honorem.

PAG. 217. *Manium consulem*] Camerarii & Lugdunensis editio *Martium consulem.*

CAP. XIV.

PAG. 218. *qui publicanis proferri*] *proferri*, eo loco idem est quod *augeri.*

vt Cato in Originibus, anterminum, id est, circum terminum] Vide Festum in voce, *Antermini*, & ad eum V. C. Iosephi Scaligeri castigationes. Docet autem non diuulse hoc vocabuli legendum sed coniuncte, cum sit adiecti vicem. Et adde quod etiam in Scripto ego inuenerim, *Oratorum anterminum*, quomodo reponendum. In Glossario est, *Anterminus*, Διχόθεν ὅρος.

CAP. XV.

PAG. 222. *dies suos rei diuinæ*] Placet I. Lipsii coniectura; *die suo.* Vide cap. 21. I. Electorum.

PAG 223. *ipsi curiæ, ad quam vocabantur, Kalabræ nomen datum est. ideo autem*] Addebatur in Anglicano & vetustis item editionibus, *Calabræ nomen datum est, & classi, quod omnis in eam populos vocaretur.* Cui etymo & Fabius astipulatur lib 1. cap. 10. *Iam fit*, inquit, *& classis à calando.* Porro facit etiam vt asseram ea verba lib. 2. Arnobius, qui differte hunc quoque ordinem siue gradum classi dat. *Desinite*, inquit, *hominem, proletarius cum sit, classibus, & capite cum censeatur adscribere ordinibus primis.* Nam proletarii & capite censi vilissimæ atque tenuissimæ fortunæ erant in populo. Hinc Salustius in historia, *Ipse interea milites scribere, non more maiorum nec ex classibus, sed vt libido cuiusque erat, capite censos plerosque.* Ex quibus & *Calabram classe* quiddam secretius ac honoratius fuisse colligere sit, & Festus innuere videtur; *Calabra*, inquit, *curia dicebatur vbi tantum ratio sacrorum gerebatur.* Et Glossarii auctor, *Calabra, ἱστία βυλή*, ex diuinatione nostra. vulgo enim est corrupte, *ἱστιατορία βυλή.* Sed diuinationem meam

In Glossario diuinatio.

memini

memini me aliquando probasse D Scaligero. Scripseram hæc cum, vt fit, in Tullij ad Atticum inuenio : *Equites curiæ bellum, non mihi. nam ego dissensi.* Ita inquam inuenio sed à Bosio formatum, qui fuisse fatetur in Scripto compendio literarum, *Equit. curiæ.* Vnde si quis, *Equitum curia* fecerit, forte rei & vero similius fecerit. Locus est Epist. 1. lib. 2. Item in Epistolis ad Atticum.

accepturos causas feriarum à rege sacrorum scituroſque] Elidit ibidem idem Lipsius trinas hic voces, legitque, vt ait, cum primis editionibus, *cautus Sacrorum.* At meus & item vetuste cusi diserte, vt posui, promunt; possitque videri probum, nisi vox *causas* turbaret. Fecerim itaque ex ea, *pausas feriarum*, & videatur huc facere quod sequitur statim; *scituroſque quid esset eo mense faciendum.* Nec abludit Symmachi locus: *Vbi fruendis ferijs modus nullus est. Modus nullus* est *pausa nulla.* Porro *pausa feriarum* elegantissime vsurpabitur ad exemplum Lucretij:

Nec quisquam expergitus exstat
Frigida quem semel est vitai pausa secuta.

unde & Lucetium Salij] Glossæ, *Lucerius.* Ζεύς. Sed illud puem rectius. M. Capella, vt louem *Lucetium* sic quoque unonem Lucetiam dicendam censuit. Ait lib. 2. cap. 5. *e Lucinam quod lucem nascentibus tribuas ac Lucetiam conuenit uncupari.*

splendorem diei & noctis continuat, illustrante luna] *Diei* quiem splendorem admiserim, at quomodo recte *noctis*, qui lendor meræ tenebræ ? Scriptus habet, *noctem.* Elicio ex estigiis prioris lectionis, *splendorem diei & noctu continuat.* el ex hac, *splendore diei & noctem.*

PAG. 225. *ideo & Nonas inhabiles nuptiis*] De Maio quoue mense notum adagium : *Mense malas Maio nubere vulus ait.*

CAP. XVI.

PAG. 226. *Scæuola pontifex affirmabat*] Libri prisci *asserabat.* nam vix versu supra dictum iam, *affirmabant.*

qui opus vel ad Deos pertinens, Sacrorumve causa feciſſet] Scrius reticebat, *causa.* Nec est cur exprimamus.

pronunciauit tunc ouem per ferias licere mersari, si hoc remedii usa fieret] His subiungit, explicatque Virgilii tunc verm:

Balantumque gregem fluuio mersare salubri.

Et ante dixerat eadem hac pagina: *Si bos in specum decidisset, eumque paterfamilias adhibitis operis liberasset, non est visus feriis polluisse*: Cui & respondet illud Christi Seruatoris nostri Matth. cap. 12: *Quis erit ex vobis homo, qui habeat ouem vnam: & si ceciderit hac sabbathis in foueam, nonne tenebit & leuabit eam?* Et Lucæ cap. 14. *Cuius vestrum asinus aut bos in puteum cadet, & non continuo extrahet illum die Sabbathi?* Vbi quas vocat Macrobius *feriias*, Euangelistæ *sabbatha* & *sabbathum* dicunt; quam hi *foueam* & *puteum*, ille *specum* appellat. *Ouis* & *bouis* vox vtrobique posita. [Vide & caput 3. lib. 3. Saturnal. de eadem re.]

Quid mundus in Varronis verbis, quæritur.

PAG. 227. *Mundus cum patet, Deorum tristium atque inferum quasi ianua patet.*] De mundi huius patore apud Festum quoque est; vbi & quando patuerit, additur. At interim eo nomine quid intellexere veteres? An de Eleusinæ Cereris Mundo dictum, de quo Apuleius apologia? *Quoniam*, inquit, *vt res est, maius periculum decernis, speculum philosopho, quam Cereris mundum prophano videre.* Fuerit enim arcanus seu mysticus ille ornatus de quo luculenter lib. 5. Arnobius.

PAG. 229. *Tamquam inominalem.*] Videndus Agellius lib. 5. cap. 17.

PAG. 230. *Geminus ait*] Sola Lugdunensis editio: *Geminius* Apud D. Hieronymum prænomen eius & elogium (modo is sit) tale est: *Vnde pulchre Varius Geminius sublimis orator, Qui non litigat celebs est.* Extat aduersus Iouinianum libro primo.

est autem dies lustricus, quo infantes lustrantur & nomen accipiunt] *Lustricus dies, Nominalia* Tertulliano cap. 6. libro de Idololatria. Glossarium: *Nominalia ὀνομαστήρια.*

PAG. 231. *Homerus vester Mantuanus*] In aliis fere omnibus, *noster*, est. Male. nam Eustathii verba sunt.

quasi ad quem per omnes statur.] Iidem, *catur.*

CAP. XVII.

PAG. 235. *bonis propugnare*] id est, *pro bonis pugnare.*

PAG. 237. *hisce hostiis sacrum facerent Apollini*] Scripto aberat, *sacrum.* benissime. Notum hoc Maronis: *Cum faceiam vitula.* Et mirum quam affectet eius vbique dictionem Macrobius.

τῷ τ ἀὴ γίγνεσθ] Legendum τῷ τ ἥλιον ἀὴ γίγνεσθ ᾧ ἀεὶ χρεών.

PAG. 238.

PAG. 238. λύκῳ λαμπρῷ, *id est temporis*] imo verius, *id est candore.*

Λυκάβαντα *appellant*] Ælianus, λέγεται ὑπὸ Φίλων ἡλίῳ εἶναι αὐτὸν, καὶ ἀφ' αὐτοῦ εἰς πρώτην τὴν τοῦ ζώου κατάληξιν καὶ τὸ ἐνιαυτὸν λυκάβαντα εἶναι οἱ λέγοντες. χαίρειν δὲ αὐτῷ ἐπὶ τῷ ἀπόλλωνα λόγῳ. Id est; *Iam porro lycabanta iccirco annum nominari existimant, quod ergalupum Sol amorem habeat. Tum eo Apollinem delectari aiunt.* Glossarium, λυκόφως, *crepusculum, diluculum.* Prouerbium Gallicum, *inter lupum & canem* ad hunc Glossatii locum pertinet. Proprie enim λυκόφως, *lupi lux.*

PAG. 239. *vnde & ἀκτοπρόσωπος*] Alias ἀκτοπρόσωπος. Vtrumque rectum. Homerus εἰς Ἀπόλλωνα:

Ὡς ἔφατ' ἰοβόλοισι λαβὼν χρυσέοιο φαρέτρης
Φοῖβος ἀκτοπρόσωπος.

quod numquam radii possunt à fronte lucis auelli] Nihil certius quam rescribendum, *à fonte lucis*, & ita nunc reponi curauimus.

PAG. 240. *lunam vero humidiori & velut femineo sexu*] Adumbratus quodammodo locus de Apulcio. Ait is Milesii sermonis vndecimo: *Ista luce faminea collustrans cuncta mania: & nudis ignibus nutriens lata semina.* Nisi quod Lucii hisce verbis non elucet, quod notat in hoc astro signanter Macrobius, *humidiori sexu.* Mea sententia leuis corruptelæ nubes Apuleium inuoluit, quam leui motu discutio; *vuidus ignibus. Vuidos ignes* plane ex sensu Caldæorum, qui nutrientem illam Lunæ virtutem humectantem vaporem appellant. Iuuat in commentariis Beroaldus, qui in quibusdam libris legisse ait, *vdis.* Sed Plauti ipsui voce *vuidis* indubie vsus fuerat Lucius, quæ ob insolentiam degenerarit tandem in *nudis.* Hoc facile & vere suspicor, solum mitor Beroaldi monitum non sequi potuisse Apulei editores. Correctus Apuleius.

per humosi aëris densitatem] *Humoris aërii*, libri veteres.

PAG. 242. *cancro & capricorno hæc omnia contigerunt*] *Hæc nomina* ex iisdem.

quod geminam speciem sui numinis præfert] Monuerunt amici de coniectura summæ spei adolescentis Hugeiani Grotii. Rescribendum videlicet hic *numinis* in *luminis.* Et placuit placetque serio: moneoque insuper, interpretem Statii veterem, Lutatium similiter emaculandum, vbi vulgatur: *Hoc vultu fingitur* (Sol nimirum) *vel quod hic* Lutatius purgatus.

Deus

Deus ceteros sui nominis & potentiæ impetu excellat vt inter reliquas feras Leo. Luminis enim *impetus* rectè dicetur : at *nominis*, vel etiam *numinis*, quomodo pote ? Extat sub finem libri secundi Thebaïdos.

Ἀπόλλωνα δ' ἐλφιὸν vocant, quod quæ obscura sunt claritudini lucis ostendit] Videatur etiam allusisse Poëta illo versu,

αὐτὰρ ὁ βωμὸς
αὐτὸς δ' ἐλφιός, καὶ ἱπόψιος ἔσσεται αἰεί.
--- *Sed ara*
Ipsa Delphia, & visenda erit semper.

Exstat hymno εἰς Ἀπόλλωνα.

PAG. 243. *aquilæ propter exprimunt instar volatus*] Habes sententiam fœrs & verba, si legas : *Aquilas propter exprimunt instar volantum.* Nam de pluribus aquilis non vna solum agi, ex sequentibus liquet. Locutio fere par libro 7. cap. 15. *Duas esse fistulas instar canalium.* Porro, *propter exprimunt*, est, *iuxta exp.* quod sciunt quibus linguæ Latiæ vel minimus sensus.

Iouis capite prognata memoratur, id est, de summa æthereæ parte] Arnobius doctissime: *Eandem hanc alii ætheream verticem & summitatis ipsius esse summam dixerunt. Memoriam nonnulli, vnde ipsum nomen Minervæ quasi quadam Memineruæ formatum est.*

CAP. XVIII.

PAG. 244. *quæ Apollini celebrant, Hyacinthia vocantes*] Iuuenalis : *Facit hoc illos hyacinthos.* quo modo & *hyacinthina lana* apud Persium, ni fallor, legi ; & apud Diuum Hieronymum, leui item discrimine *Hyacinthina sacra*, non *hyacinthia*. Vide lib. 1. aduersus Iouinianum.

etiam Euripides his docet Διόνυσ' ὦ θύρσοισι] Versus illi in Aristophanis Ranis sunt. Act. 5. Sc. 1. Tu videto.

præterea barbatâ specie, senili quoque] Legendum *seniliqueve*, pro, *senili quoque.*

CAP. XIX.

PAG. 250. *quibus Solem moderatorem naturæ constituit*] Et tunc Persica voce *Mithram* dictum insuper noto. Statius Thebaidos 1.

--- *Seu te roseum Titana vocari*
Gentis Achæmeniæ ritu, seu præstat Osyrim

Frugiferum

Frugiferum, seu Persei sub rupibus antri
Indignata sequi torquentem cornua Mithram.

Nam *cornua indignata sequi* Lunam aliosque planetas interpreter. Tertullianus aduersus Marcionem lib. 1. *Sicuti aride & ardentis naturæ sacramenta leones Mithræ philosophantur.* Sed omnium disertissime Claudianus de laudibus Stiliconis: *Et vaga testatur voluentem sidera Mithram.* Atque hæc causa est simulachrum huius Dei vultu fuisse leonis, cum tiara Persico (ita legerim apud Lutatium non *prisci* vt laudat Bernartius) habitu, vtraque manu reluctantis tauri cornua comprimens. Lutatii vera lectio.

CAP. XX.

PAG. 252. *quod sit nuncupatus ἀπὸ τοῦ ὁρᾶν, id est, videre.*] Iisdem fere verbis Festus: *Dracones dicti ἀπὸ τοῦ ὁρᾶν quod est videre. Clarissimam enim dicuntur habere oculorum aciem: qua ex causa incubantes eos thesauris custodiæ causa finxerunt.* Vnde liquet non abs re dictum Martiali:

Largiris nihil, incubasque gazæ
Vt magnus Draco.

PAG. 252. *virtutem ad similitudinem præstat Deorum*] Aurem mihi vellit hic locus & admonet plane parilis apud Senecam Tragicum super eodem hoc Hercule loci. Sed loci, qui iam diu censores exercuit, & ita exercuit, vt nec industria vlla aut libris deuenire ad verum valuerint; Anglicanus vero vetus, quo ego nuper vsus, inter tineas & blattas obscure sepositus niuea eius veste & vultu solus & occulte fruebatur. Ego hac occasione non inuitus in luce locabo. Vulgatur Agamemnone vers. 805.

Semper ingentes educas alumnos,
Imparem æquasti numerum Deorum.

At in veteri illo, quem dixi erat: *impetu æquasti.* & sequutus sum libens (quisquis ille fuit) optimi sensus optimum scribam: risi vero quæ super *impare hoc Deorum numero* varie philosophati interpretes viri, & vidi denique quam simplex semper oratio veritas. In Hercule Furente ipse de se Hercules, *Inferna nostros regna sensêre impetus.* Videnda tamen quæ postmodum notaui ad eundem locum in editione harum Tragœdiarum V. Cl. Petri Scriverii. Senecæ Tragico ex veteri lib. lux.

vel

vel primum Herculem nuncupatum] Recte annotat Macrobius non illi, simulac genitus fuit, Herculis nomen datum. Ex Historia enim & Pythiis sermonibus notum Heraclidem appellatum primitus: Post certa de causa oraculum consulenti Apollinis & compoti votorum facto, hoc insuper carmen & omen à Deo editum:

Ἡρακλέα ἦ σε φοῖβος ἐπώνυμον ἐξονομάζει.
Ἡρα γὰρ ἀνθρώποισι φιλος καὶ ἄφθιτον ἔξεις.

Quod & signanter adumbrauit Aurelius noster illis statim verbis, *Meruit nomen Dei virtutem regentis.* Vbi tamen vocem, *regentis* (probabo spero doctis) refinxero libens in *vegentis*. Pomponius Maiali: *Animos Venus veget ingentibus ventis.*

PAG. 253. *significantes Herculem hunc esse*] Cur tributi duodecim labores Herculi, cum plures exantlarit, docet Seruius ad illud Virgilii 8. Æneid.

Tartareum ille manu custodem in vincla petiuit.

Hercules, inquit, *à prudentioribus mente magis quàm corpore fortis inducitur, adeò vt duodecim eius labores referri possint ad aliquid* (forte rectius, *ad animum.*) *nam cum plura fecerit, duodecim ei tantum adsignantur propter agusta duodecim signa.*

caput canis exoritur.] Ita reposuimus, ex libris, pro *leonis.* Anubis enim intelligendus, de quo Iuuenalis Sat. 6.

Qui grege lanigero circundatus, & grege caluo,
Plangentis populi currit deriſor Anubis.

Interpres, *Anubis dictus quia caput caninum accepit per mysteria.* Porro locus Macrobii qui præcessit cap. 19. pag. 241. *Argumentum caducei ad genituram quoque hominis quæ genesis appellatur, Ægyptii protendunt*, faciat forte ad hunc ipsum Iuuenalis locum, sed vt hodie in Iuuenale editur nihil minus. Est enim in omnibus libris: *Magnaque debetur violato pœna caduceo.* Et interpretes quot adeo tot quoque sententias refero. In codice vero, qui penes me scripto (quomodo & alii in aliis licet non probent) inuenio: *pœna caduceo.* Locum totum videamus & clara indicia dabit ita legendum: Id solum præmonendum, Anubin quoque sub forma Mercurii cultum, vt diserte ad illud Maronis, *Omnigenumque Deum monstra & latrator Anubis*, annotat Honoratus. Ait itaque iam Iuuenalis:

In Iuuenali reuocata vetus lectio, & fors probata.

Plangentis populi currit deriſor Anubis.
Ille petit veniam, quoties non abſtinet vxor

Concubitu

Concubitu sacris obseruandisque diebus,
Magnaque debetur violato pœna caduceo,
Et mouisse caput visa est argentea serpens
Illius lachrimis, meditataque murmura præstant
Vt veniam culpæ non abnuat.

Erit ergo, *violatum caduceum*, ipsum numen seu vt Aurelius locutus, *genitura præstes Deus. Argenteam* autem *serpentem Draconem* vbiuis dixit Macrobius. quomodo & in ipsa caduci descriptione. Etiam Lycophron Cassandra: ὅσα δ' εἰλ θράκηστ@, nam Gychreum intelligit qui ὄφις dictus, vt docet Stephanus.

PAG. 254. *ex his apparet Sarapis & solis vnam esse & individuam naturam*] Æliani locus libro de Animalibus 10. cap. 28. lepidus est: Μισεῖσι δὲ οἱ αὐτοὶ ἱπποπόταμοι τὸν Διὸς τὸν προσημαίνοντα τὸ ὄρυγμα. Τὸ δὲ ἄλλοι, ἀποστρεφεῖς πρὸς τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου, τὰ ὀπίσθια τῆς ἰσχίου τροφῆς ἐκβολίους, φασὶν Αἰγύπτιοι. id est, *Et vero etiam quos modo commemorauit Serapidis colentes, ex eo Orygem oderunt, quod ad Solis exortum conversus, sicut Ægyptii ferunt, aluum deiiciat.* Nec absimilia narrat Apollo Orus ἱερογλυφικῶν libro priore. Qui volet, ideto.

CAP. XXI.

PAG. eadem 254. *apud quos Veneris Architidis*] Monuit Boniectaneis ad Varronem clarissimus Scaliger refingendum, *Dercitidis*, detorta nimirum voce à Syriaco *Adardas*. Sed causas qui vberius volet ibidem videto.

PAG. 255. *circa matrem Deûm*] Inscriptum Romæ in ædibus Cardinalis Columnæ ad Palatium maius:

DOMVS ÆTERNA FLAVIÆ CHRYSIDIS
LABERIÆ FELICIA SACERDOS MAXIMA
MATRIS DEVM M. L.

cuius ambitu aër continetur, qui vehit terram] Notabilis hic locus de Telluris aërea vectione: nec præteriit Batauæ vetustatis gloria, Douza filius, qui Notis ad Tibullum inde hinc firmauit irrisum imperitis Lucani versiculum mentem; *dum terra fretum terramque leuabit Aër.* Sed fusum vidisse operæ erit impensa. Opinio hæc, si ad naturæ potius, quam poëtarum decreta exigatur, ridebitur a viris philosophis. Excussisse tamen maioribus operis ait in poëtices libris vir scientiæ nullius inscius Iul. Scaliger: Philostrati prolato loco non dissimilem de aqua Nilentiam veterum referente, censuit Lucani, quæ & nos

supra

ſupra laudauimus verba, non negligendæ cenſuræ. Imò & Plinius, princeps inter Latinos naturæ myſtes, ait cap. 5. lib. 2. *Huius* (ſcilicet *aëris*) *vi ſuſpenſam cum quarto aquarum elemento, librari medio ſpatio tellurem.* Suggeſſit oportune Scriuerius Lucretii verſus, vnde hæc iſta de Matre Deum, & aërea quoque Terræ libratione; quod & Lucanus, vti & iamiam monuimus, & Claudianus etiam extulerat:

Et qui perpetuo terras ambitque vehitque
Nec premat incumbens onere, nec cefferit aër.

Sed Lucretii, quos dixi, verſus illuſtres ſunt, & digniſſimi adſcriptione:

Hanc veteres Graium docti cecinere poëtæ
Sublimem in curru biiuges agitare leones,
Aëris in ſpatio magnam pendere docentes
Tellurem, neque poſſe in terra ſiſtere Terram.

Extant lib. 2. vbi de Deum Matre:

PAG. 256. *hinc Oſirim Ægyptii*] Magnus ab Ægyptiis huic idolo honos habitus. Satyrici carmen de eodem capiendum:

Exclamare libet populus quod clamat Oſiri
Inuento.

Clamatum autem, vti inuenio in Gloſſis vetuſtis, *εὑρήκαμεν, συγχαίρομεν.*

inque eo ſpeciem oculi exprimunt) Placet Cl. Lipſij inuentum, æſtimantis vix aliam notam ſuper impreſſam cruci commiſſæ; vtpote quæ Tau literam referat cum annulo vel anſula ſuperne. Ipſum T. *vitam venturam* interpretati Ægyptij, vnde hieroglyphicõs & appoſite, vt & idem cenſet, Sol adſcriptus qui auctor vitæ. Sed ipſum adiiſſe non pigeat Notis ad primum lib. de cruce cap 8.

Solem Iouis oculum appellat antiquitas] Carphilides: Τὸ ἥλιον· ὀφθαλμὸς Διός· *Quid Sol? cæleſtis oculus.* Et apud Heſiodum, Πάντα ἰδὼν Διὸς ὀφθαλμός.

PAG. 256, 257. *naturæq; manente extantia.*] Faciendum, *anguſta manente extantia*; indicio Anglicani ſcripti, cui, vt fere ſolet, aſſentitur vetuſte cuſus.

PAG. ead. 257. *primumque impetu & calore præſtat animalia, vi præſtat Sol ſidera*] Leonis indolem eleganter etiam adumbrauit Manilius in eius aſteriſmo, ſed loco tamen necdum ſatis firmato. Vulgatur lib. IIII.

Hoc habet, hoc ſtudium poſſes ornare ſuperbos
Pellibus, & captas domibus configere prædas.

Et purgare metu siluas & viuere rapto.

Sed repperit in chirographis vir clarissimus, *parare metu.* vnde & ipse formandum censuit, *parare.* sed scriptum aio Poëtæ, *pacare metu*, conuenientissime in hoc animal, quod vt dixit Macrobius præstat cetera. Tyrannus enim dominatorque quodammodo in siluestri illo ac vasto regno est, quem oderunt dum metuunt. Deinde rident magis *viuere victos*; nam in scriptis intelligo esse, *victo*, non *rapto*. Plautus, *virtute dixit vos victores viuere*, &c. Denique *Hoc habet*, fuerit, *hoc hauet*. Manilii versus restituti.

signa quoque vniuersa Zodiaci ad naturam solis] Nec signa solum sidera, sed & reliqua quoquoquæ stata Censorinus dixit ad mirabile hoc validumque astrum referri, Poëtis testibus docere non sit difficile. Quid? Nonne Maro per *Sirium* stellam solem intellexisse dicendus illo versu,

Iam rapidus torrens sitientes Sirius Indos
Ardebat cælo.

Et Suidas annotat σείριον à multis exponi τὸν ἥλιον, id est, *Sirium solem.* Sed vt hoc obiter addam, *Sirius* cum indubie sit stella in lingua Canis lucida, variant tamen auctores cuius proprie dicatur, an videlicet Orionis, an Isidis, aut denique Cephali. Pollux lib. 5. cap. 5. Icarii canem fuisse vult innuere, quod firmandum censeo assensu Nasonis. In Nuce; De Sirio quæsitum.

Quid si non aptas solem fugientibus vmbras,
Finditur Icario cum cane terra, darem.

Ideo & Hammonem, quem deum solem occidentem Libyes existimant, arietinis cornibus fingunt, quibus maxime id animal valet, sicut Sol radiis] Festus Pompeius Hammonem cognominatum tradit, quia in arenâ putatur inuentus, quæ Græcè ἄμμος dicitur. At propius Hebræi rem explicent, quibus *Hamma* vox *Solem* ac *calorem* disertè notat. vnde & *Cham* siue *Hham* quoque dictus iisdem est, quod eius scilicet posteri à sole vsti nigrique sint. Quod autem cornibus eundem Hammonem fingi addat, inde est, quod orientales populi *cornicari* pro *radiare* seu *coruscare* acceperint. Vnde & Mosi cornua tribuuntur, quod vultus eius coruscare ac radiare videretur.

PAG. 258. *Gemini autem qui alterni mortibus*] In scripto legebatur, *motibus.* Sed ego non audio. Minutius: *Castores alterni moriuntur, vt viuant.* Manilius numerose, *otia & æternam peragunt in morte iuuentam.*

quæ dum pascitur, ab imis partibus prominentium semper

scopulorum alta depoſcit] Bene *depoſcit*. petunt enim altum ſemper paſcendo capræ, & dixit iam idem ante noſter cap. 17. pag. 242. his verbis: *Capra conſuetudo hac in paſtu videtur, vt ſemper altum paſcendo petat. Petit*, inquit, *altum paſcendo*, id eſt, vt hîc loquitur, *dum paſcitur*. Libri ſi qui *depaſcit* hîc habent pro *depoſcit*, omnino hinc emendandi.

CAP. XXII.

PAG. 259. *Nemeſis, qua contra ſuperbiam colitur.*] Diſertè expreſſit Catullus:

Nunc audax cave ſis: precesque noſtras
Oramus cave deſpuas ocello;
Ne pœnas Nemeſis repoſcat à te.
Eſt vehemens Dea, ladere hanc cauſto.

Eſt enim *audax* hoc loco θρασὺς ex Gloſſario, quomodo neſcio an aliis ſumptum.

CAP. XXIII.

PAG. 260. *cui vnda Oceani velut dapes miniſtrat*] Anglicanus: *cui vndam Oceani*. Sed hac lectione orario vix ſtat, nec vulgata ſententia. Non ambigo quin ſcripſerit longæuus, *cui vndam oceanus*. Et hoc eſt quod clarius in Somnium dixit, cap. 10. lib. 2. *Ignem æthereum phyſici tradidere humore nutriri*. Et ſtatim, *ideo Sol ſub Zona cali peruſta vltro citroque diſcurrit, vt habeat ſubiecti humoris alimoniam*.

PAG. 263. *Adad nomen dederunt: eius nominis interpretatio ſignificat vnus.*] Significauerit itaque appellatio Dei *vnum*, at ipſe Deus Solem. Non diſcriminauit Scaliger patet exercit. CLIII. 4. *Adad*, inquit, *legi olim Solem dictum Perſarum lingua. Eiuſdem nominis in Africa radix eſt* &c. Iacobus Rœuardus libro Variarum tertio, capite decimo, vbi de Heliogabali nomine diſſerit, laudat nummum veterem, cum hac inſcriptione: SACERDOS. DEI. SOLIS. ELAGAB. Vnde videndum ait, monente Cl. V. Guidone Laurino, num hoc Macrobii loco pro ADAD, AGAB refingendum ſit. *Adad* Aſſyriis *vnum* notaſſe, ſed *Ahad* vel *Elhad* potius ſcribendum, docent me harum ſeu Orientalium linguarum peritiores: tum & confundi ſubinde, cum etiam *Badad* vox Orientalibus ſit *ſolus* ſeu *vnicus*. vt ita *Adad*, omiſſa perperam primore litera, pro *Badad* hoc loco accepta videatur, poſitaque.

CAP.

CAP. XXIV.

PAG. 266. *vt pane vitio mentis tantum opus ingressus mihi videar.*] Epistola Maronis est ad Augustum, excusantis operis inchoati moram. Sed aberat à Scripto, *vitio*. Fallor? an scripserat Maro: *Penuria mentis? Penuria* enim, teste Festo, *id est, quod pene minus sit quam necesse est.* Coniecturam tamen quis præstet?

introspexisse in eadem Dea, à qua mares absterrentur] Idem, *exterrentur*, nisi fuerit, *externantur*. *Mares* autem ἰδιωτικῶς accipio, nam nec bestias mares intrare fas fuit. Iuuenalis:

Illuc, testiculi sibi conscius vnde fugit mus,
Intulerit.

ex symbolo conferamus] Anglicanus idem, *symbola*. *symbolum*, item *symbolus* & *symbola* indifferenter dici litteratoribus obseruatum est. Macrob. iterum pag. 178. *Diem totum doctis fabulis velut ex symbola conferendi daturi.*

PAG. 267. *in multa & varia operis sui arte*] *Parte*, libri vet.

assurgens quisque in desiderium alios audiendi non vidit & se] Scriptus iterum, *audienti non inuidit*. Verum erit, *audiendi, non inuidit*. Et puto mens liquet.

&, si tanta dissertationis sermo concesserit.] Idem habet, *sermo non cesserit*. Et recte.

quasi litteratorum omnium longe maximus palam faciat.] Præclarum hoc de Seruio elogium. In Scripto tamen erat: *longius maxime palam faciat*. Ambigo an fuerit, *linguis maxime p.f.*

PAG. 268. *vt honore vestro hac mensa dignetur.*] Ἀξιαῖζω. *dignor* passiue protulit secutus Maronem:

Coniugio Anchisa Veneris dignate superbo.

Imo Plautum potius, qui in re conuiuiali similiter dixerat, absque correctoribus fuisset, Pseudolo, Scen. *Quid hoc.*

Ita victu excurato, ita munditiis dignati,
Itaque in loco festiuo sumus festiue accepti.

Ita, inquam, dixerat Accius, & hodieque legeremus si per istos licuisset, quorum opera contaminate vulgatur: *Ita munditiis digni ah.* Et conatus aliquando mederi vir doctus, *ita munditiis digne ah.* At nobis, nisi me ludat amabilis insania, alluxit hic melior & verior Phœbus. In Plauto emendatio.

IOHAN. ISACI PONTANI AD AVRELII MACROBII Librum Secundum SATVRNALIORVM NOTÆ.

PAG. 269. CONVIVIORVM SECVNDI DIEI] Hæc conuiuiorum in dies discretio Stephani solius inuentum est. SECVNDI hîc DIEI conuentum fecit qui reuera adhuc PRIMI est. Hoc si mihi non creditur, credatur vel exodio libri præmissi, vbi non discessus indicitur, sed ad epulas & pocula concessus. De cetero suo videbimus loco.

CAP. I.

PAG. 270. *qui tantum fuit fortis ad crimina*] Iuuenal. *Solaque libidine fortis.* Et Seneca rhetor: *In istis vulsis atque expolitis & nusquam nisi in libidine viris quærite oratores.*

canora dulcedine & saltationis lubrico] Intelligit Gaditanas saltationes; molles illas & oppido salaces. Iterum Iuuenalis Sat. 11.

Forsitan expectes, vt Gaditana canoro
Incipiat pruuire choro, plausuque probata
Ad terram tremulo descendant clune puellæ,
Irritamentum Veneris languentis, & acres
Diuitis vrticæ.

Et audeo dicere in mentem fuisse Macrobio hæc ipsa Satyrici verba. Certe adumbrauit quam proxime.

nec nubilum multum in bonis ducere] Ita Steph. At Anglicanus & vetuste omnes cusi, *nubilum vultum*, & ità reponi fecimus.

fecimus. Alluſum, vt puto, ad iſtud vetus: *Super omnia vultus Acceſſere boni, nec iners pauperque voluntas.* Cyprianus de Lapſis: *Veſte mutatâ, neglecto capillo, vultu nubilo &c.*

hæc nobis ſit licerata lætitia & docta cauillatio, vicem planipedis] Tale quoque Priſci ſymposium, apud Martial.

Quod optimum ſit diſputat conuiuium
Facunda Priſci pagina:
Et multa dulci, multa ſublimi refert,
Sed cuncta docto pectore.
Quod optimum ſit quæritis conuiuium?
In quod choraules non venit.

Planipides vero *neaniſcologi* ſunt, vt docet ad illud Iuuenalis, *Planipedes audit Fabios*, interpres vetus. Sed videndum num apud interpretem illud legi præſtet, *nealeſchologi*. Illud enim quo magis cogito magis euiler. Certe qui delicer, optem. Ad Iuuenalis interpretem coniectura.

vicem planipedis & ſabulonis] Pro *ſabulonis* legendum putat Theo. Marcilius ad Suetonium, *ſubulonis*. At Salmaſius ad eundem Suetonium, qui Pariſiis excuſus, mauult: *fabulonis*. idque ex Gloſſis Iſidori, in quibus, *Fabulo*, congerro exponitur; item *Fabulo, fabulas componens*. Et *Fabulones, fabularum inuentores*.

Et iam primum animaduerto duos] Ineptam reddit orationem immiſſa vox, *iam*, eliminanda fide libri.

PAG. 271. *quos is de iocis patroni compoſuit.*] Eiuſmodi antiquitus libelli, *Ineptiæ* inſcripti. Tranquillus de Caio Meliſſo Grammatico: *Atque vt ipſe tradit, ſexageſimum ætatis annum agens libellos* INEPTIARVM, *qui nunc* IOCORVM *inſcribuntur, componere inſtituit; abſoluitque centum & quinquaginta.* Poetæ illud hinc fortaſſis capiendum:

Turpe eſt difficiles habere nugas,
Et ſtultus labor eſt ineptiarum.

Ex libro Fuſii Bibaculi] Macrobius lib. 3. cap. 2. *Valeſii & Fuſii dicti prius, nunc Valerios & Furios dicimus.* Non itaque hic mendum ſed ſcribendi vetus norma.

ea proprio nomine appellari dicta voluerunt] Plautus Sticho Sc. vlt. Act. 2. *Ibo intro ad libros, & diſcam de dictis melioribus.*

non raro dicta nominant] Nihil id noui, nam iam docuerat ex Cicerone. Sed aliudvult & ſeruat liber, in quo: *dicteria*. Varro ὄνῳ λύρας.

Et orthophallica attulit pſalteria;
Quibus ſonant in Gracia dicteria.

CAP. II.

PAG. 272. *gloriabundus Hannibalem aspicit*] Scriptus, *inspicit*. Gloss. *inspicit*, ἐπιβλέπει. Petron. Arbiter: *annunc inspicere diligentius cœpi.*

quod vocabatur propter viam] Emendauit ex Festo Turnebus. vulgo, *proteruiam*. Plautus Rudente Sc. 2. Act. 1: *Propter viam illi sunt vocati ad prandium.* Videnda ad eum locum editio Taubmanni. Erasmus in chiliad. vt prouerbium adducit, sed vt vulgo editum, *proteruiam fecit*. Vnde & perperam nec suo sensu explicat.

igne consumeretur] Idem Scriptus, *comburereturr*. Quæ vox in re simili apud Festum: *Culina vocatur locus, in quo epulæ in fimere comburuntur.*

PAG. 273. *Tertia deducta*] Ex ambiguo iocus. *Tertia* aut filia Seruiliæ intelligi potuit aut pecuniæ dandæ portio. Deducitur siue aufertur in emptionibus pars pretii, in re amorum puella. Tibullus; *Vt iuueni primum virgo deducta marito.* Quod Naso imitatus in Fastis: *Cum primum cupido Venus est deducta marito.* Huius contrarium est, *producere*: producebantur enim meretrices. Petron. *Rogauit vt in platanona produceret dominam.* vnde Glossæ, *producit*, προάγει. Græcæ, προαγωγὸς, προξοσκὸς, *lenocinator*. At *deducere* in iisdem διάγει exponitur, quod est sibi vindicare & veluti adoptare. Sed antequam claudo, obnoxium mihi reddam, si fors, D. Hieronymum Epistola de vitando suspecto contubernio. Vox enim ista Glossarii, προξοσκὸς ibi restituenda videatur, vbi editur: *Si autem & tertius ille γαμβρὸς tuus, abire non vult & seditiones ac turbas concitat, sit biga, sit triga.* Nam & Erasmus in Scholiis admonet varie eam dictionem in libris adscriptam; & hanc, quia commodissima visa, reseruatam. At προξοσκὸς ex filo totius epistolæ omnino probabilius; & alluserat quoque supra Epistola ad Chromatium: *accessit huic patellæ (iuxta tritum populi sermone prouerbium) dignum operculum, Lupicinus sacerdos. Lupicinus* enim, vt ego reor, detortum huc vocabulum est.

Ad D. Hieronymum coniectura.

Faustus Sulla filius.] *Libertum Sulla* non filium agnoscunt Brusonius Facetiar. lib. 4. cap. 4: Et Lycosthenes Titul. de adulterio.

PAG. 274. *vnius pretium noctis*] Mos iste paciscendi noctes ex Comicis, poëtis, aliisque notus. Apul. *Cum ipso de vxore*

de vxoris noctibus paciscuntur. Iterum, *Votis nuptialibus pacto iugali pridem destinatus.* Sed vt id notum, ita non item Petronium sic emendandum loco, qui passim & corrupte hactenus in hunc modum editus: *Pro pudor, quemadmodum mulier secutuleia, vnius noctis tactu omnia vendidit.* Quid enim est *vnius noctis tactu*? At, *vnius noctis pacto*, non conIectura sed res est. Petronius correctus.

Otacilius Pitholaus] Et ita legendum ex veteri nummo censuit ad Tranquillum Torrentius. In aliis est *Votacilius*. Exstat iterum huius vocabulum apud Suetonium de claris Rhetoribus. At ibi *Lucius* prænomen est non *Marcus*: Item *Pilitus* agnomen non *Pitholaus*. *Lucius*, inquit, *Otacilius Pilitus seruisse dicitur, atque etiam hostiarius, veteri more, in catena fuisse.* Et notandum idem hoc dictum Otacilio sic tributum, repeti lib. 7. cap. 1. & Ciceroni tribui.

antiqua festiuitatis sapore] Petron. *Adolescens quoniam sermonem habes non publici saporis.*

Cucurrit ad labias mihi] Plautus Sticho: *Refer ad labias tibias.* In Anglicano tamen erat, *ad labiam mihi.*

PAG. 275. *Fuisset in cœtu oculi*] Aliæ editiones: *coitu oculi.* Sed dixit Ausonius: *Vbi lassa libido femineos cœtus & non sua bella lacessit*, ex Lucretio, vt puto, qui lib. 3.

Nil tamen hoc ad nos qui cœtu coniugioque
Corporis atque animæ consistimus vniter apti.

Aristænetus μίξις appellauit lib. 2. c. 18. Καὶ ἡ μίξις αὕτη γλυκεῖα γίνεται τῶν ψυχῶν. quod indubie manauit ab hoc Petron. *Animarum quoque mixturam facerent.*

CAP. III.

PAG. ead. 275. *vt adituus responsa numinis sui pradicat*] Seneca, *Non sunt ad cælum elevanda manus, nec exorandus adituus vt nos ad aures simulachri, quasi magis exaudiri possimus, admittat.* *Prope est à te Deus, tecum est, intus est.* Tacitus, *internuncium* dixit lib. 4. Historiarum. Et omnino, vt hinc liquet, legendum ibi ad exemplar Romanum, faciendumque: *Ipsa adyta intrare delectus è propinquis, consulta responsaque vt internuncius numinis portabat*, pro, quod in aliis est, *ipsa edita in turre.* Porro Græcis *hierophantæ* hi dicti: & aliquoties vsum ea voce reperio etiam D. Hieronymum: Imo & P. Arbitrum eadem lusisse existimen in Trimalcionis coniugem. Nam ille quicquid hæc diceret oraculi vicem censebat. Itaque legam in Petron. *Nunc nec* In Tacito verior lectio. Ad Petron. coniectura.

quid nec quare in calum abiit & Trimalcionis hierophanta est. ad summam mero meridie si dixerit illi tenebras esse, credet. vulgo est, *sopanta*, & varie mederi conati viri eruditi. Apud Festum est *halopanta* siue *holepanta qui omnia mentitur.*

generum suum exigue nature] Vult dicere *stature*. Interim apud Cæsarem de bello Gal. lib. 6. legas : *eadem est femine marisque natura.* item lib. 5. *Britannia insula natura triquetra.*

PAG. 276. *ad se infirmatum*] id est, ægrotantem. Suetonius in Augusto : *Infirmatis faucibus, preconu voce ad populum concionatus est.* Plinius lib. 7. Epist. 26. *Optimi summi, dum infirmi sumus.*

λοιμὸς ἐπὶ κύνα ἐστὶ *Caninus*] Paulus Leopardus lib. 3. Emend. cap. 17. legendum putat, ἀλιμὸς ἐπὶ κύνα. quæ vox & contemnendum significat & paucarum horarum consulem. Quam Leopardi coniecturam quomodo redarguat Ioh. Cassalio, videre est Obseruationum eius Decade 2. cap. x.

Minime sero veni; nam nihil hic paratum video] Delitescit hic Tullii iocus in voce *Sero*. Magnus tamen Desiderius in Apophthegmatibus vix eum euisse censendos. *Sero* enim, inquit, *venit qui tarde venit, & sero qui post tempus.* At *sero* in Ciceronis responso non *tarde* notat, sed ipsum cænæ tempus siue vesperam. Apuleius obtenuit lib. 3. *Et conuiuii cui te sero despondera appropinquantis admonet.* nam præterita vespera siue cæna Birrhenæ ad conuiuium promiserat. Iterum lib. 1. *Vnde autem scio an conuentore illo, cum quo sero deuerteras, iugulato, fuga mandes presidium.* Martialem sic quoque capio lib. 7.

Apuleius & Martialis explicati.

Mane veni potius. nam cur te quinta moretur?
Aut cur non sero Cæciliane venis?

Tangit Cæcilianum, qui ante quintam ad cænam festinauerat: eumque monet, ne mora tædium incutreret, mane potius adesset. Cur enim, inquit, non ipsa vespernæ hora te sistis?

PAG. 277. Ἐὰν ἐπιτύχῃς αὐτὸν ἡμῶν] Aliter conspicitur in Camerarii seu vetustis editionibus : ἐὰν ἐπιτύχῃς αὐτὸν ἡμῶν παρεδόσθαι. Quod erit; *si impetraueris, & pro nobis intercede.*

Vigebat in eo excedens iocos & seria mordacitas] Hæc Camerarii & Stephani editionis, quam sumus secuti, scriptura. Arquid denique reliquum, si iocos & seria eius di-

excesse-

exceſſerint? Potius æſtimandum ſerium ſemper aliquid inſuiſſe dictis Ciceronis. Et tale præfert ſcriptus: *excedens ſotus, & ſeria moroſitas*; quomodo & libri antiquiores.

PAG. 278. *Ambula tamquam femina.*] Videtur ſententia poſcere, vt priori loco, qui Piſonem tangit, legatur, *tanquam vir*; altero verò, qui filiam Tulliam, *tamquam femina*. Niſi fuerit vtrobique *ambula*. Sed prius magis placet. Piſo autem gener hic Ciceronis dicitur, cùm conſtet Dolabellæ Tulliam Ciceronis filiam nuptam fuiſſe. Sed ſciendum, Tulliam Ciceronis tres maritos habuiſſe. Primus fuit C. Piſo Frugi, cui fuit deſponſa ante reditum Ciceronis ab exilio. Alter Furius Craſſipes, qui eam duxit Cn. Marcellino & P. Philippo Coſſ. Tertius P. Cornelius Lentulus Dolabella, cui nupſit cum proconſul eſſet in Cilicia Cicero; & apud eum ex partu deceſſit. Errant Aſconius & Plutarchus, cum duos tantum Tulliæ maritos referunt, Craſſipedem non agnoſcentes.

poſita Lucius grauis Tragœdiarum ſcriptor] Iterum ex nummis Torrentius, *L. Itium* hunc nuncupat. Quis autem is Lucius, tam grauis Tragœdiarum ſcriptor fuerit, quæruntur docti. I. Rycquius lib. 1. Epiſt. 27. in Vaticano codice MS. reperiſſe ſe teſtatur: L. GNAVIVS. Quod forſan verum eſſe Tragici nomen putat. Niſi fuerit potius *Lucius Varius* Horatii Virgiliique æqualis ac familiaris. De eo eſt illud Virgilii Eclog. x.

Nam neque adhuc Vario videor, nec dicere Cinnâ
Digna.

De eodem & Quintilianus lib. 10. cap. 1. *Varii Thyeſtes quilibet Græcorum comparari poteſt.*

PAG. 279. *Hoc eſt vere monumentum patris colere*] Colimus ea quæ veneramur; & colitur ager, cum exaratur. Suſpicatur tamen Eraſmus dixiſſe Cæſarem: *Hoc eſt vere memoriam patris colere.* Quem vide; nec forſan diſpliceit.

pueros, quos in Syria Herodes rex Iudæorum intra bimatum iuſſit interfici] Euangeliſta Matthæus cap. 2. verſ. 16. ἀπὸ διετοῦς καὶ κατωτέρω, *à bimatu, & infrà.* Macrobius hoc reganter *intra bimatum* dixiſſe ſatis habuit. Miratur autem Scaliger ad Euſebium pag. 163. Auguſto hæc verba ſcidiſſe, cum ipſe Auguſtus ſententiam capitis in tres filios Herodis iudicio ſuo probatam confirmarit.

plura in iocos effusa subtexuit] *Effusus* Casaubono placet.

Vale mel gentium, melcule, ebur ex Hetruria] Idem est ad oram Camerarianæ editionis. In Anglicano tamen nostro, & veteri vulgato constanter remanet, *metuelle*. Quod quid sit, quis facile expediat? Coniecturæ tamen si sit locus, valde verisimiliter refinxerim: *mitenelle*. Albinouanus in eius obitum:

Iam nunc ille tener, tum grauis hostis erat.

Nec aliter Iuuenalis Sat. XII.

Præcipitare volens etiam pulcherrima, vestem
Purpuream, teneris quoque Mæcenatibus aptam.

Hæc exaraueram, cum offendi in Aduersariis diuinasse Turnebum: *Vale mel gentium Medulia* vel *Vetulonia*. Et vero *Vetulonie* non absimile vero sit. Casaubonus tamen ad Suetonium *Medulia* retinet; & legit insuper, *mel gemmeum*. Et ante eum Simeo Bosius, *Mel Centinum & Veiens*. Lector arbitrabitur.

Cilniorum Smaragde] Penthagathus legendum putat *Ciliniorum Smaragde*. Nam dictus *Cilinius* Mæcenas. Brusonius lib. 4. cap. 6. Facetiarum legit, *Cillonum smaragde*. Cicero contra Salustium, *quicquid impudicorum cillonum*. Ridicule autem Augustus Mæcenatem vocat *adamantem superuacuum*, quia nullus ibi reperiatur adamas: vt neque ebur in Hetruria, aut margaritum in Tiberi, vt notat in Thesauro suo Geographico Abrah. Ortelius in voce *Infernas*.

PAG. 280. *beryllo Porsenæ*] Allusum ad impensum eiusdem in gemmas similesque delitias Lapillorum studium. Nec dissimulat ipsemet hoc epigrammate super Horatii obitu:

Lugent, ô mea vita, te Smaragdus,
Beryllus quoque; nec nitentes
Nuper, candida Margarita, quaro,
Nec quos Thynica lima perpoliuit
Anellos, nec lassios lapillos.

In Mæcenatis Epigrammate conatus.

Sed malus & magnus in secundo horum versuum hiatus siue vitium est. Sanabit hoc cui fauebit aliquando libri aura. Ego interim fomenti nescio quid adportabam; & quis scit an ex Apollinis medicinâ?

Lugent, ô mea Vita, te Smaragdus,
Beryllus quoque & ipsa; nec nitentes.

Laudauimus autem hic carmen Mæcenatis, non aspectis curiose

curiosè aliorum super eo vel emendationibus vel censuris. Vox enim *Flecce*, quæ secundo versu vulgo inseritur, vbi nos, *Beryllus quoque & ipse*, suspecta mihi admodum in Isidoro. Suffecerat enim dixisse, *mea vita*. Sed nos, quia eo omisso laudatum inuenimus, placuit & nobis coniecturam ponere. Coniecturam dico; nam absque scriptura qui hic veret vir esto.

carbunculum habeas, ἵνα σωτήριον] Coniectauit Is. Casaubonus, *Carbunculum Italiæ*, καὶ ἵνα. Simeo Bosius licentius, *Carbunculum Tolumnii; habeas, ἵνα σωτήριον πάντα, μάλαγμα mœcharum.*

Cum de Tyria purpura] Facit ad ioci huius lucem illud Senecæ lib. 1. Nat. Quæst. *Purpuram Tyriam, quo melior saturiorque est, eo oportet altius teneas, vt fulgorem suum ostendat.*

excedentem ducenties exlauerat] In editionibus priscis, *ducenties* LLS. Et solent sic quoque sestertia notare Veteres. Omitti tamen honestè potest. Martialis:

O *quanta est gula, centies comesse!*

in adulationem Cæsaris male existimante] *Male existimante* valet quod apud Graios, κακοδοξοῦντα. Quomodo & Seneca de Vita beata, sub finem; *Nec ille tertium de quo male existimare consuemimus, voluptatem inertem probat, sed eam quam ratione efficit firmam sibi.* Et iterum lib. 3. de Irâ: *Quod homines & periculosissime & liberalissime faciunt, de rege suo male existimant.* Vide item Ciceronem Epistolar. lib. 13. Epist. ad Seruilium.

& ciuis & vir bonus est] Hoc de Catone Augusti iudicium exprimere quoque voluit Valerius lib. 2. sub finem: *Quæ quidem effetit, vt quisquis egregium & sanctum virum ciuemque significare velit, sub nomine Catonis definiat.* At in hodie vulgatis solum est: *vt quisquis sanctum & egregium ciuem significare velit.* Sed illud in bonis & vetustis membranis inuenimus. Valerius explerus de Scripto.

PAG. 282. *Toronii Placci mangonis*] *Thoranium* appellat Tranquillus Augusto. Item Plinius lib. 7. cap. 12. Et eum imitatus Solinus cap. 5. Sed Solini verba operæ erit adscribere, vt insigni loco turpe erratum eradam:

Denique cum Antonio iam Triumuiro Thoranius quidam eximios forma pueros, velut geminos, trecentis (ducentis est in Plinio) *sestertiis vendidisset, quorum alterum de transalpina Gallia, alterum ex Asia comparauerat; adeoque vna vos viderentur, nisi solus sermo fidem panderet.*

Cui

Cui enim non displiceat dictio, *adeoque vna res.* Et adde quod id sententiæ Solini minime satisfaciat, cum formatio extra litem vnius rei & fili fuerit, natio tantum, de qua controuertebatur, disparata. Scripturam itaque consuluimus quæ referebat, *adeoque vt vna res vid.* Meo periculo refinge, *adeoque vt vterini viderentur.* Plinius habet, *eodem vtero editi.* Sed ad rem.

Solinus correctus.

Ad molas sunt] *Frumentarias* videlicet. Dicit autem id indignatus Augusto Thoranius, quod pueros symphoniacos quasi molarum curatores frumento donauerat. Luserat non absimiliter ad Atticum Tullius, *vt Rhedi videretur molis potius quam Moloni operam dedisse.*

PAG. 283. *Satis domi salutatorum talium habeo*] Aberat à Scripto: *habeo*. Nec male. commendat enim dicteria arguta illa breuitas.

breui sua manu] MS. *breui manu sua in charta exaresit* &c. Quem locum si illustrare possent Vlpiani verba videndum, quæ habentur D. lib. 23. Tit. 3. l. 43. ista scilicet: *Nisi forte si accepto tulit, vt velit mulieri in totum donatum. Tunc enim credendum est, breui manu acceptum à muliere. & marito datum.*

& sestertia centum millia numerare Graculo iussit] Liberalitatem hanc suam nec ignorari voluit ipse Cæsar. Extat in Epistola eius ad Tiberium: *Ego perdidi viginti millia nummum, meo nomine; sed cum effuse in lusu liberalis fuissem, vt soleo plerumque. Nam si quas manu remisi cuique, exegissem, aut retinuissem quod cuique donaui, vicissim vel quinquaginta millia. Sed hoc malo. Benignitas enim mea me ad cælestem gloriam efferet.*

CAP. V.

PAG. 284. *quod in illa domo facile erat.*] Notat Camerarius alias legi, *qua in illa esset.* Ego lectionem, quam posui, probo & explico ex Suetonio: *Filiam* (inquit, de Augusti familia & domo loquens) *& neptem ita instituit vt etiam lanificio assuefaceret, vetaretque loqui aut agere quidquam nisi propalam, & quod in diurnos commentarios referretur.* Quod sumptum inde hic à Lacedæmoniis: Plutarchus Lycurgo: εἴθιζον μηδέποτε χρῆσθαι τῷ λόγῳ παρέργως, μηδὲ ἀφίεσθαι φωνῆς ἅπαξ τὸν ἀμαγίτατα ἐπὶ πολὺν ἀξίωμα λάσεως. id est: *Assuefiebant (pueri) vt non nisi in tempore loquerentur; neque vocem emitterent, quin aliquam vtique sententiam complecteretur notatu dignam.*

praeterea

praterea mitis humanitas, minimeque sæuus animus] Dictio *sæuus* parum videtur hic apta. Satis sæuitiæ notam excusat & admit illud, *praterea mitis humanitas*. Arbitror fuisse voce veteri *minimeque scæuus animus*. Agellius; *scæuus profecto & cæcus animi forem, si cum haberem tui copiam, issem magis ad alium quam ad te*. Nam *Scæuus* hic non tam sinistri & mali ominis intelligitur quam Graia forma, σκαιὸς & χαλεπὸς. Aristophanes in Nebulis: οὐκ εἶδον ἄνδρ' ἄγροικον ἐδέστα, σὺδ' ἄποπον, σὺδὶ σκαιὸν.

PAG. 285. *super vestem eius*] in MS. erat, *earum*; scilicet ornatricum. Præcessit enim ornatricum vocabulum.

Nunquam enim nisi plenâ naui tollo vectorem] Caspat Barthus, vir vt multæ doctrinæ ita laboris indefessi, in eo, quem edidit nuper Aduersariorum * Commentario, variâ aliâs eruditionis fruge sparsim distincto refertoque, probare mihi haudquaquam potest, eam esse verborum horum sententiam, vt *vector*, licet ea ambigua vox sit, & modò eum, qui vehit, modò qui vehitur, significâs, hîc nauarchum notet: Quasique dictum voluerit Iulia, se non admittere eum, qui pater esset futurus, nisi prius alieno congressu satiatâ libidine; cum omnino contrarium velit, se nimirum non nisi *plenâ naui*, id est, vtero iam ex mariti congressione impleto clausoque, &, vt loquitur Hippocrates, vbi in ventre habuerit, recipere adulterum; quem nomine *vectoris* intelligit, vt eum scilicet, ex marito, vt dictum, iam imprægnata impletaque, velut de viâ & causâ voluptatis, vt superpondium admittat, prole, inquam, intra vteri monetam iam conceptâ formaâque: vt ita passiui exinde cum adulteris lusus ac palæstræ nihil impediant, quo minus fœtus parenti, ex quo conceptus sit, respondeat; quod ante eam ex marito conceptionem haud tuto fieri, rerum illarum naturæque gnarus, nemo non concedat. Iulia itaque cum se non nisi *plenâ naui tollere vectorem* dicat, nihil vult aliud, quam se non nisi grauidam ex legitimo marito ac prolis parendæ alios admittere. *Nauim* autem pro horto muliebri metaphorice accipi inque obscænis haberi liquet ex Plauti Menæchmis Scena, *Sine fores*, & alibi. Videndus etiam Iustus Lipsius Epistol. Quæst. lib. 5. epist. 3: Et maxime Andreas Laurentius lib. 8. historiæ Anatomicæ quæst. 2. vbi causas adducit, cur bruta grauida marem non admittant, vt, inter homines, mulier.

* Cap. 6. lib. 37.

CAP.

CAP. VI.

Cascellius iurisconsultus] Editiones vetustæ omnes, *Cassellius*.

Mercatori deinde] Oldendorpius ad Pomponium ita citat: *Consulenti cuidam mercatori ac inter alia dicenti: Nauem se cum socio diuidere velle: Perdes, inquit, scilicet; iocatus quod nauis per diuisionem secta nullus sit vsui.*

PAG. 285. *vna manu ludo, & non duabus, vt plus habere possim*] Venustius & breuius in Anglicano: *Quid? ego vna manu ludam?* Et frangunt profecto reliqua illa & veluti elumbant dicti leporem.

CAP. VII.

excitare pollicentur, imitari] Præoptem, *imitatî*.

PAG. 287. *Fortuna immoderata in bono aque atque in malo.*] Laberii versus est: sed libri fide deleo *aque*. Libenter enim & crebro sic veteres. In Priapæis, *Qua succo caret, atque petra pumex*. Et Valerius ita refingendus lib. 5. cap. 1. *Affirmantes se atque illas virilis concubitus expertes futuras*. Nam, *aque se* quomodo excuditur, in MSS. quos euolui, non legitur. Cæterum super Laberii istis versibus, & Agellius aliquid euulgauerat cap. 15. libri octaui. quod & eius hodie soli indices superstites loquuntur.

Valerii melior lectio.

Non flexibilem me concuruasti, vt carperes] Iani Gulielmii coniectura animo meo verum est; *vt paceres*. *Pacere* pangere est, doctore Festo. Sciunt autem res rusticas callentes, tenerarum arborum ramos decerpi aut curuari, vt pangantur nouæ. Et tale in se debuisse fieri ait Laberius, dum adolescentia mollis & flexibilis esset. Nam nunc, inquit, cur deiicior, hoc est in humum & scenam è dignitate equestri deprimor, cum suppullulare elegantia nulla possit? Sed operæ est ipsum adiisse Gulielmium.

quid ad scenam affero.] Non absimilis fuit Catonis ad Seruium Galbam oratio: *Multa me dehortata sunt huc prodire, anni, ætas, vox, vires, senectus*. Extat apud Agellium.

Vt hedera serpens vires arboreas necat] Malim, *secat*. præsertim quia subnectitur: *Ita me vetustas amplexu annorum necat*. Iuuenal. *Necat hic ferro, secat ille cruentis verberibus*. Et Catul. *Aut si quem merito tarda podagra secat*.

Sepulchri similis nihil nisi nomen retines] Ouidius Naso:

Et sæpe

Et sæpe in tumulis sine corpore nomina legi. Et apud Ausonium: *Mors etiam saxis nominibusque venit.*

PAG. 288. *& quam descendas, decides*] Vel versus doceat absonum esse in aliis editionibus: *citius quam ascendas, decides.* Frustra itaque & ille Senecæ adductus locus: *Ad summum perducta rursus ad infimum, velocius quidem quam ascenderant, relabuntur.* Nam id solum acute voluit Labecius, quod is qui ad summum claritatis gradum peruenerit, ægre consistet, imo quod, antequam descendere & locum cedere aliis cogitauerit, ruet. Porro Senecæ istius loci postrema vox, *relabuntur*, germana non est, sed *reuoluuntur.* quomodo nos in membranis vetustis inuenimus & in *Observationum libris* probabimus.

Beneficium dando accepit] Præmitte, *Malum consilium est quod mutari non potest*, ex Agellio & libris.

PAG. 289. *Frugalitas inserta est rumoris boni.*] *Inserta,* μέλημα. Idem Publius apud Arbitrum: *Probitas est carunculus.* Porro super Græcanica voce ἔμβλημα vide Suetonium Tiberio; vbi de Latina requirenda satagitur.

coëgit idem saltare canticum] Qualis ea saltatio, expressit Cassiodorus, IV. Variorum: *His sunt addita Orchestarum quaciissimæ manus, linguosi digiti, silentium clamosum, expositio tacita.* Et Glossarii auctor, *saltat* ὀρχεῖται, ὀρχεῖ. Vide ad Aristænetum elegantissimum Mercerum.

Saltabat Hylas OEdipodem; & Pylades hac voce] Error in his histrionum duumuiris apud Athenæum lib. 1. cap. 6. *Hunc Bathyllum scribit Aristonicus & Pylades, cuius extat quoddam de saltationibus volumen, Italicam inuenisse saltationem.* Ita enim recte reddes, vbi in Græco: τοῦτον βαθύλλον Ad Athenæi coniectura. ἀπὸ Ἰσθμίου δὲ πυλάδης &c. Sed scribes & vertes πυλάδου, & errorem omnem absterseris. De Bathyllo enim & Pylade id scripserit Aristonicus, non autem de Bathyllo una Pylades. Zosimus lib. 1. *Octauiani temporibus pantomimorum saltatio prius incognita in vsu esse capit, Pylade ac Bathyllo primis eius auctoribus.* Et eo respicere hic Athenæum nue Aristonicum liquet ex vtriusque, quam subdit statim, stimatione: ὡς φησιν, inquit, ὁ πυλάδης ὄρχησιν ἀγοράδης, παμμιμίαν δὲ πολύκοσμον· ὁ δὲ βαθύλλου, ἱλαροτέραν, id est: *Erat ea Pylada saltatio fastu plena & affectu, laboriosaque admodum: Bathylli vero iucundior.*

PAG. 290. *αὐλῶν συρίγων*] Ita & Camerarii. Vetustior omen editio: λυδῶν συρίγγ. Forte, λυδῶν, vt apud Lucianum, λύδιον ἁρμονίαν. Pindari Scholiastes, ἁρμονίαν δὲ πλείονες·

πολλοῖς· δάφνῳ, φρύγῳ, λύδῳ. Apuleius Milet. 10. *Iam tibia multiforatilis cantus Lydios dulciter consonant.* Λύδῳ igitur dixerit Pylades vt suauiori concentu mulsisse aures audientium innuat. quod ad rem potenter faciat. Prius tamen haud immutaui.

pro contentione inter se Hylamque] Hylam semper dicit, at Bathyllus tamen capiendus: quomodo & Suetonii Augusto: *Hylam pantomimum, querente pratore, in atrio domus sue, nemine excluso flagellis verberauit.* At isto cur nomine Macrobio hic Suetonioque ibi, nec legi si aliis, nuncupatus? An quod in amoribus fuerit Pyladæ domino, quomodo Alcidæ ille toties clamatus Hylas? Visum id fere clariss. peritissimoque viro Francis. Iunio. quem & memini de hoc per occasionem consuluisse. Et vero præter quæ apud Tertullianum aliosque super pantomimorum illo morbo, proprie de Bathyllo hoc intelligi dat Iuuenalis illo versu: *Chironomon Ledam molli saltante Bathyllo.* Porro contentionis, quam tangit hic Macrobius, meminit quoque lib. 54. Dio. Vbi & Mæcenatis erga eundem Bathyllum affectus honeste proditur. Vide quæ notauit ad illud Taciti, *Indulserat ei ludicro Augustus, dum Mæcenati obtemperat effuso in amorem Bathylli*, Lipsius Annal. 1. De Anacreontis Bathyllo habes apud Horatium & Agellium libro 19.

Cur dictus Bathyllus Hylas.

concitatam indignationem excepisset Augusti] Imo & serio aliquando in eum animaduertit Augustus. Tranquillus: *Pyladem vrbe atque Italia submouit, quod spectatorem à quo exibilabatur, demonstrasset digito conspicuumque fuisset.* Dio restitutum dicit libro iam citato.

CAP. VIII.

dulcibus enim cum pepsi] Ex Agellio videatur faciendum: πίμματα enim cum πέψει. Adi ad lib. 13. cap. 21.

significant autem bellaria omne mensæ secundæ genus. nam quæ πίμματα Graci vel τραγήματα, ea veteres nostri appellauere bellaria] Nuncupabat hæc etiam *Mattyas* Macedonum lingua Græcia vetus; Sparta, ἐπάϊκλα. Athenæus lib. 14. cap. postremo, *Illud quod apud alios mattya dicitur, apud Spartanos ἐπάϊκλα dici scribit Molpis Lacon, quod secundas mensas significat.* Et de epaïclis clarius apud eundem Athenæum lib. 4. cap. 4. Perseus: τοῦτο, inquit, τοὺς μὲν σύνεγγυς ζωμοὶ εἰς ἐπάϊκλα· ταῦτα δ' ἐστὶ μὴ δεῖπνα οἱ τραγήματα· *flatim diuites*

ditites multat in pecula, quæ sunt bellaria post canam. Priorem vocem Latinitas asseruit, & extat apud Suetonium Caligula. Martialis notionem eius sic circumscripsit lib. 10.

Diues, & ex omni posita est instructa macello
Cœna tibi; sed te mattya sola iuuant.
Non opus est nobis nimium lectore guloso:
Hunc volo, qui fiat non sine pane satur.

Quæ appinxi prolixius vt insignem maculam ex elegantissimo Hieronymiano loco eluerem. Inualuit ea Epistola ad Nepotianum in vita Clericorum, vbi vulgatur: *Mollica in hamo esca ponitur, vt matronarum in eo sacculi protrahantur.* Et sudauit in eo olim, nec mederi tamen valuit magnus Desiderius. At me iam emendantem quis non sequatur? *vt mattyarum in eo sacculi protrahantur.* Quibus addo Anglos hodieque (ne vel id occasione hac indictum sit) & Cimbros quoque siue Danos vocem eam eiusque notionem retinere. Angli tamen propriè eâ edulia omnia delicatoria vt carnes & talia signant; Cimbri promiscue omnem cibum. Illi *meet* dicunt, hi *maed.* Correctus D. Hieronymi locus.

PAG. 291. *non diffugiendas esse huiusmodi exercitationes*) I. Lipsio omnino emendandum placuit, *exerrationes*, vt delicet ita appellauerit mentis illos errores, & quasi imas halucinationes, ante plenam ebrietatem. Nos tamen receptam libris lectionem non immutauimus.

cui vita non inter ipsa errorum pericula] Agellius auctor: *cui vita victusque inter.* Sed in Scripto & veteribus ud est.

PAG. 293. *propterea velle viuere vt ederent & biberent.*] lis ille apud Plautum: *Non hic vt possit edit, sed posse cupit edat.*

æruum morbum comitialem] Hic Libri huius, in omni- ad hoc æuum editionibus, finis fuit, & viderunt tam homines eruditi plurima desiderari, quæ deplorare lius potuerunt, quam emendare. Nos Anglicani indiprimi hunc hiatum sanauimus, & octo ex Tertii Libri sta possessione extorsimus Capita, veteriqué huic suæ eræ sedi redonauimus. Instituta enim de luxuria & ptatibus, & præsertim περὶ τὰς τῆ γαστρὸς ἡδονάς atio conuenienter iam istis pertexitur, finiturque Selus Liber. Paucula interim deesse post verba, *paruum um comitialem*, & sub initium quoque sequentis ea-, non inficiet, sed paucula, inquam, id est, verba

duo quatuor quibus parabatur responsus obiectanti Horo priscorum abstinentiam. Patet ex fine subsequi capitis: *Neque ego nunc antiquitati nos præferendos vel comparandos dico; sed respondi obiectanti Horo, asserens vt res habet, maiorem illis seculis delitiarum curam fuisse, quam nostro.*

paruum morbum comitialem] Dixi desiderari, post hæc, paucula; quæ, nisi fallor, repperi, & sunt ista: *Fugienda sunt ergo omnibus modis & abscindenda igne & ferro, totoque artificio superanda, languor à corpore, imperitia ab animo, luxuria à ventre, à ciuitate seditio, à domo discordia, & in communi à cunctis rebus intemperantia.* Laudat sub Macrobii nomine Ioh. Sarisberiensis lib 8. cap. 15. Ego apud Macrobium legisse non memini. Hic autem insanum in modum conueniunt. Fallor itaque? aut loci huius fragmentum est.

Macrobii fragmentum.

CAP. IX.

quod potius factum tum luxuriose quam seuere] Ausonius Popma in Notis ad Varronem emendat: *Quod potius factum luxuriosi quàm seueri* &c.

PAG. 294. *vt bene amictus iret, faciem in speculo ponebat.*] Scriptus habebat, *gerebat*: vnde facile eruitur firmaturque antiqua scriptio, *in speculo quærebat.* Allusum ad vetus dicterium, quo victu aut vestitu mollem notabant: *Hic virum quærit.* Nec aliter perstrictus à Cinna poëta Magnus Pompeius:

Fasciola qui crura tegit, digito caput vno
Scalpit: quid credas, hunc sibi velle? virum.

Porro Macrobio conuenienter ad Marcellam D. Hieronymus: *Vidua nostra ante morosius ornabatur, & die tota quid sibi deesset, quærebat ad speculum.*

Gurgitum à deuorato patrimonio] Respexit Iuuenal. Sat. 11.

Ac rebus mersis in ventrem, fanoris atque
Argenti grauis, & pecorum agrorumque capacem.

Iterum Sat. 6.

Dicite vos neptes Lepidi, cacique Metelli
Gurgitis, aut Fabii, quæ Ludia sumserit vnquam
Hos habitus.

Is quondam cum incederet elaboratus ad speciem.] Interpres Historiæ Apollonii Tyrii: *Videntes omnes ciues speciem Tarsiæ, & ornamentum, dixerunt, Felix pater cuius Tarsia.* Placuit tamen Scriuerio nostro, *elaboratus ad* cul

tulum; quia præcessit, *vt bene amictus iret, faciem in speculo quarebat.* Nobis vix euilescit prius. Cyprianus: *Neque enim fas est virgini ad speciem sue forme comi.* Et Propertius:

Tota erat in specie Pœnus digesta columnis, &c.

Statius item:

---- *Tibi quamquam & origo niteret,*
Et felix species.

cum sedenti in transenna] Seruius Æneid. 3 legit: *cum sedenti transenna dimissum.* Quod Brodæo placet Miscel. lib. 4. cap. 19. Nonius *transennam* citat, & fenestram interpretatur. Seruio *transenna* est, *extensus funis*: Brodæo *cancelli.*

PAG. 295. *ostreas crudas*] De ostreis & spondylis adi ad Plinium. Plautus ab *ostreis*, *ostreatum tergum* dixit Pœnulo:

Itaque iam quasi ostreatum tergum vlceribus gestito.

Vbi tamen *ostreatum* non sumendum cum interpretibus pro verberibus duratum, sed puncturis asperum, & vt ipse Plautus alibi loquitur, *scruposum.* Quam vocem proprie & conuenienter accipit Glossarius vetus pro Σκεραγώδης. Sed male in eodem, *scrupulosum* pro *scruposum* expressum est. Plautus Captiuis:

Plautus interpretatus.

In Glossario emendatio.

Nam meus scruposam victus commeat viam.

Erit itaque *ostreatum tergum vlceribus*, flagris & stigmatibus Σκεραγώδης, id est, rimosum & cauernosum, quo modo ostreorum testæ.

glycomaridas] Iacobus Gutherus de iure Pontificio lib. 3. cap. 26. legit, *glycomerides* ex Plinio cap. 11. lib. 32.

lumbos, capragines] Tentatum reperio, *lumbos caprigenos.* Sed iis ignoratum *lumbos* ἀπλοῦς siue *lumbulos*, vti uncupat Apicius, in amoribus ac delitiis fuisse voluptatis viris. Glossæ, *lumbi, ἰσφύες, ἰγνία.* Porro *Capragines*, quod sequitur, non satis expedio; & labor, vt corrigam, *pras oryges.* Plinius talium caprarum meminit lib. 8. cap. 53. Nec præterit me illud Iuuenal. *Et Phœnicopterus inanis, & Getulus oryx, habili lautissima ferro caditur* &c. Colu-ella non luxuriæ solum sed lucro quoque fecisse hæc imalia ait lib. 10. *Nec minus*, inquit, *Orygum, ceruorum-e genera & aprorum, modo lautitiis & voluptatibus domi-rum seruiunt, modo quæstui ac reditibus.*

patinam piscium, patinam suminis.] Hinc *patinarius* apud autum: *Is habet succum, is suauitatem: cum quouis pacto dias, vel patinarium vel assum, vorses quo pacto lubet.*

panes Picentes] Plinius: *Durat sua Piceno in panis inuentione gratia.* Martialis:

Picentina Ceres nitido sic nectare crescit,
Vt lenis accepta spongia turget aqua.

PAG. 296. *maiorem illis seculo delitiarum curam*] Plinius lib. 36. cap. 1. *Exstant censoria leges, glandia in canis glirisque & alia dictu minora apponi vetantes.*

CAP. X.

PAG. 297. *inter studiosa numerasse saltandi meditationem*] Puto fuisse, *studia seria.* Scriptus variat legitque, *studiosus.* Sed Seneca Pater huc fecerit; *Cantandi*, inquit, *saltandique nunc obscena*, vel vt in membranis inueni, *obscura, studia effeminatos tenent.*

In Seneca varia lectio.

cum cinadulis & sambuca psalterioque] Anglicanus, *sabuca*; forte, *sabulo*, cuiusmodi organi musici meminit Apuleius 2. Floridorum; *Dextra psallentis gestu suo* (an *sua?*) *Sabulum cithara admouet, ceu parata percutere.* Deinde *crotinadulis*, malim, *cinadicis.* Varro:

Et orthophallica attulit psalteria,
Quibus sonant in Gracia dicteria,
Qui fabularum collocant exordia,
Vt comici, cinadici, scenatici.

Inter cinaedos virgines puerique ingenui] Iuuenalis:

Conscia matri
Virgo fuit; cerasi nunc, hac dictante, pusillas
Implet, & ad mœchos dat easdem ferre cinaedi.

Ita enim legendus ex libro scripto Iuuenalis, nam vulgo: *mœchum* & *eisdem.*

PAG. 298. *Spatiatorem & Fescenninum vocat*] Festus: *Spatiatorem pro erratorem Cato posuit.*

staticulos dare] Vide Notas Taubmanni ad Plauti illum versiculum, *Nequeo quin tibi saltem staticulum*: qui legitur Persa Act. 5. 2. v. 43.

& annulo aureo ab eodem dictatore donatus est.] Martialis, *Annuli.*

Ante frequens, sed nunc rarus nos donat amicus:
Felix cui comes est non alienus eques.

Quo lemmate duplicem ritum noto, alterum hunc seu vulgarem de donandis inter amicos annulis: Alterum vero non ita tritum, solitumque videlicet veteres & potissimum magnates amicis digredientibus comites adesse, idque ea annulo

annulos hærere nuncupatum. Martialem sane ita capio, & corrigo locum è Panegyrico Constantino Cæsari dicto, qui iam diu summa torsit ingenia:

Quid oro sibi voluit? quid optauit? aut quid amplius adipisceretur his, quæ à te fuerat consecutus? cui tu summa & diuersissima bona, priuatum otium & regias opes dederas? cui digrediendi ad annulos sederas: cui impensius etiam quam tibi occurrere obsequia nostra mandaueras.

Corrigo, inquam, *cui digredienti ad annulos hæseras.* Plinius Panegyr. *Tenuis adhuc & obscurus obtinenti Africam comes hæserat.* Iterum Martialis, Panegyricus enodatus & fors correctus.

Quis largitur opes veteri, fidoque sodali?
Aut quem prosequitur non alienus eques.

et hinc natum reor amicos primos, secundos, de quis 5. de Beneficiis Seneca, *dextram*, *sinistram* magnatum inditatos. Statius:

Vidi omni te pridem in flore iuuenta
Te magna propius, propiusque accedere dextra.

Martialis clarius; *Lydia dicebar domino fidissima dextra.* orro de donandis annulis; ii potissimum iis ornabantur, qui equestrem spectabant dignitatem. Suetonius Vitellio, cap. 12. *Ac primo imperii die aureis donauit annulis fu-* In Suetonio coniectura. *canam, cum mane rogantibus pro eo cunctis, detestatus esset seriissime talem equestris ordinis maculam.* Iterum idem, Galbâ, sed loco controuerso; quem ita legam: *Libertus Lucius, paulo ante annulis aureis & Martiani cognomine ornatus, ac iam summe equestris gradus candidatus.* Scriptio enim hæc est, *summe equestris gradus.* At *summe* indubie scripsit Pellexitque ἐξόχως eius ordinis Icelum istum candidatum. *Summi* quod in Animaduersionibus amplectitur & cui nititur vir doctus, nescio qui probem. Glossarium: ἐξόχως, *summe, eximie, excellenter.*

[a] A G. 299. *vno eodem tempore*] Pro, *vno eodemque tempore.* Statim versu insequenti, *non modo studium saltandique, etiam.* interponendum, *canendi saltandique*, aut saltem subaud. *saltandi.*

CAP. XI.

tratus vt filiam luxit] Nam, vt narrat Ælianus, itaque in ludis habita Crasso sua muræna, vt puellari eam & lepida tu & mundo adornaret, & addit, ἐκαλλύνετο δὲ καὶ κόσμου φάσκηλος ἐγένετο, καὶ ἀνεκήκιε· καὶ ὁρίζεται ὀνῦν. ὥδε ἔχει, ἀθύμως τὸ ἐτήσιος λαμβάνουσα. *Et appellantis*

vocem Crassi agnoscebat, & ad eum adnatabat, cumque ei quippiam porrigebat edendum, prompto & parato animo accipiebat.

Domitius in senatu hoc ei quasi deforme crimen obiecit] Iterum Ælianus: καὶ ποτε Δομετίου πρὸς αὐτὸν εἰπόντος, Ω μῶρε μέγιστε ἐλεφαντας πενθῶν· ὁ δ' ὑπελαβεν, Εγὼ μεῖον ἔφαν, εἰ δ' ὄχεις γυναῖκας θάψας οὐκ ἐλεφαντας: *Et cum aliquando Domitius ei dixisset, Stulte, murenam fleuisti mortuam. Ego vero, inquit Crassus, fleui; tu autem nec tres quidem vxores, quas sepulturæ mandasti, fleuisse vnquam visus es.* Ita fere interpres; at si verteris: *Et cum aliquando Domitius ei dixisset, More muranam fleuisti mortuam; Ego vero, inquit, bestiam; Tu autem ne tres quidem vxores sepultas luxisti*; magis liquebit acumen.

Ælianilocus expositus.

PAG. 300. *quod Rhegyum à Messana respicit*] Libri forte non absone, *à Messana despicit.* Varro; *Inter Italiam & Siciliam, qui fretus est inter Rhegyum & Messanam.* Vnde correctione electa Scriuerius idem *dispescit*: electa dico; & addo, recta. Plinius de Nilo: *Africam ab Æthiopia dispescit.*

Papirius manu capi] Dele, *Papirius*, volentibus libris. & statim pro *fluitentur* iidem *fluitent*, item, *fluctentur*, Plinius de testudinibus; *Vt solis vapore, siccato cortice, non queant mergi, innatæque fluitent.*

propter vinaria] Pincianus notat Macrobium, vt qui in mendosum Plinii codicem incideriit, legeritque pro *pisces piscinas*, & scribi debuisse, *propter pisces, quos habuit quadragies*, ex Varrone lib. 3. cap. 17. de Re Rust. Vide Pincianum in Plinii lib. IX. cap. LV.

CAP. XII.

PAG. 302. *Plinius, vt scitis, adusque Traiani imperatoris ætatem*] Notat Scaliger ad Eusebium, Sammonicum hic confundere Plinium iuniorem cum maiore. Vide eius Addenda ad Animaduers. pag 190.

mullum vnum septem millibus] Mauult cum Iuuenale & Tertulliano Cl. V. Francis. Iunius, 6. *mil.* Porro hæc ista occasio Catoniani dicterii, *Plures Romæ pisces vanire quam bouem*, quo & ganeonum trahit adagium eruditiss. Hadr. Iunius; σὺμπεφ ἀκτάμενος, quod esset, vt idem, ficto verbo, vertit, *hodie litoriscemus*, vt ego, *hodie amanemus. Amare* enim apud Diomedem est; & Cyprianus dixit

Adagio Græca aliter interpretata.

oculos amenare. Sed Glossarii auctor sententiæ nostræ fundus est. *amana*, inquit, *οἱ ἀνθοι. amanare* itaque *ἀνθίζειν.* Tacitus, *Noctu dieque fluxi & amena littorum personantes.*

Octauius præfectus classis] Plinius lib. 9. cap. 17. habet *Optatus Eliportius.* Vnde Gelenius fecit, *Optatus è libertis eius.*

PAG. 303. *inter alios pisces scarum*] Enniano elogio, *cerebrum Iouis:*

Scarum præterii, cerebrum Iouis pane supremi.
Nestoris ad patriam hic capitur magnusque bonusque.

Cuius ego latus in latebras reddam] Ita forte scripserit Plautus. Suspicari tamen libet, *in latebras condam.* Idem Epidico: *in latebras condas pectori penitissimo.* Turnebum vero quem *illatebras* legere reperio & tueri, quomodo sequar?

Ad victum optima fert ager Campanus frumentum] Ex vestigiis scripturæ apud Iohan. Sarisberiensem, fecerim: *Optimum fert ager Campanus frumentum.*

quippe qui vesicam plenam vini habeant] Varro περὶ ῥομισμάτων: *In quo nobilius est Philippeum quod accipimus, quam quod bibimus, cum alterum addamus in bulgam, alterum in vesicam.* Sed ibi legi malim, *abdamus in bulgam.* Et vsus In Varrone leuis correctio.
vere pari forma verbo *condere* Caper Grammaticus; *in prodendum nummi vel in arcam conduntur.*

PAG. 304. *Quid mihi negotii est cum istis nugatoribus, quampotius*] Hinc illud in Copa, vti & obseruatum class. Scaligero,

Quid iuuat alliuo defessum puluere abesse,
Quam potius bibulo decubuisse thoro?

Iupum germanum] *Germanum* fortassis ideo, vt γνήσιον lendat, & eum, qui inter duos pontes captus. *Catillones* inde quid sint, obseruauit quoque Glossarius; λίχνους. quit, *Gulosi*, *ligurius*, *Catillo.* & alibi, *ligurio*, λίχνος.

Hunc pontes Tiberinos duo] Legendum me monuit Fran. Douza, *Tiberinus duo.* Et docebit propediem ad cilium ipsum.

CAP. XIII.

sic oculis ciuium testibus factis luxuriæ modus fieret] Et c Syssitiorum causa apud Lacedæmonios. Iustinus .3. *Conuiuari omnes publice iussit, ne cuius diuitiæ vel luxu in occulto essent.* Plutarchus clarius: ἐπιδεῖν τῇ τῶν

νεφῆ δὲ τὸ ξύλον ἀφιλέας δ' ἐλάτης ἄλγεα τοῖς, τὰ σωτήρια ἀγγέλλει.

PAG. 306. *quos illic pisces quasque ostreas nominat*] Facit huc Claudii Cæsaris verbum: *Rogo vos quis potest sine ostrea vivere?*

PAG. 307. *dignus sculna Munacio Planco*] Censeo legendum, *Munacius Plancus*. Is enim sculna siue sequester fuit, non Antonius. Qui nec potuit. Faciendum quoque punctum post, *contendit*. Quomodo fere apud Iohan. Sarisberiensem.

quæ apponebantur ex cotidianis opibus] Omnino & elegantissimè *opibus*. Sunt autem eæ delitiæ, quas quisque ex suo fundo aut agro depromit. Martialis lib. 7.

----- *& varias, quas habet hortus, opes.*

Item Lucretius lib. 5.

Non magnis opibus iucunde corpora habebant.

PAG. 307, 308. *vi naturæ est eius lapidis absorbuit*] Hoc Cleopatræ facinus imitatus magnifice Cæsar Caligula. Suetonius, *Vt pretiosissimas margaritas aceto liquefactas sorberet: Conuiuis ex auro panes & opsonia apponeret: Aut frugi hominem esse oportere dictitans, aut Cæsarem.*

CAP. XIV.

PAG. 309. *Alteris inanem bulbam madidam dari*] *Madidantium dare*, laudat ad Festum Scaliger. Bulbos capit, de quis ita Apicius: *Aqua decoquant bulbos, qui Veneri vsum quærunt*. Adagio quoque apud Athenæum est, incerti auctoris, hac mente: lib 2. 25.

Οὐδὲν σ' ὠφέλησ' ἂν μὴ νεῦρ' ἔχων;

Nil tibi profuerit bulbus, nisi nervus adesset.

Quod aspexit indubie Iuuenalis illo versu:

-----*si tibi sidera cessant*

Nil facit longi mensura incognita nervi,

Alteris nuces in proclivi profundere.] Cantabrigiensis scriptus: *in pluuis*. Diuinabam: *in proluuio*. Laberius, *Quo quidem me à matronali pudore proluuium meretricis progredi coëgit*. Apuleius, *unguento fragrantissimo, proluuium Veneris fascitaram*. Et Arnobius, *proluuium intestinorum* dixit. Porro nuces, vtpote pineas, facere ad Venerem, ex Celso & aliis clarum est. *Nihil*, inquit, *ex his assumere quæ contrahere semen videntur, vt bulbi, nuclei pinei &c.* Et D. Hieronymus aduersus Iouinianum: *Non potestis implere*

implere opera nuptiarum nisi mulsum & carnes & nucleum sumseritis. Vbi tamen *nucleus* vberioris sensus est. Omne enim medium *nucleus* erat veteribus. Celsus, quem dixi, aliquoties similiter frequentauerat: at hodie *trunculi* reperies corrupte. *Internuculi* vero siue *nuclei* germanum esse, meliorum aliquando codicum opera monstrasse sperabo. C. Celsi lectio notata.

in proeliui profundere] Scripta lectio, vti monstrauimus antè, talis fuit, *in pliuis*. Nos supra diuinauimus. Seruerius postmodum elicuit; *in prabiis*. Videndus Festus in voce *prabia*.

vir doctus Oppius] Meminit Oppii Sueronius libro de illustribus Grammaticis. Cognomen eius *Cares* facit. Meminit quoque Oppilii cuiusdam eodem libello cap. 6. Tu comparabis.

PAG. 310. *idoneus assertor est Suetius*] Male aliis laudatum reperio, *Succium*. Tranquillus videndus libro de illustribus Grammaticis, cap. 5. vbi tamen *Senius* est.

Admisce tu Acca] Non temerarium id arbitror Turnebus Adversar. 11. cap. 1. Nam & Maro Æneidos 2.

Tunc sic exspirans Accam ex aequalibus vnam
Alloquitur.

suo post inde reuentu] Magis arridet Anglicani scriptura, *primo inde reuentu*.

in prolatis finibus Graiis Disseruere] Vetus idem veteri forma, *deseruere*. Antiqui enim, *deserui*, *desertum* efferebant, cuius vicem hodie, *desui*, *desituro* frequentatur. Tullius:

Nam veneror, seu stipes habet desertus in agris,
Seu vetus in trivio florea serta lapis.

Qui è nuce nucleos esse vult, frangit nucem] Laudat ex Cillaria Macrobius, at Curculione legitur. Et nota in re vera & vulgata rem nouam; Anglicanus noster non *esse* interpretabat, sed *cicere*, vt manifesto fuisse credam: In Plauto insolens lectio.

Qui è nuce nucleum icere vult, frangat nucem.

Verte conuenienter & honeste sic frequentabitur; & redonanda hæc dictio eidem Plauto etiam Truculento. Editur hodie: *Non omnis atas.*

Sin iecit rete pisces ne effugiant cauet. Idem correctus.

Videndum aio: *Sin icit rete pisces, ne eff.* *Icit* similiter interpretetur, fixit siue attraxit. Nec aliter Vidularia: *Ibi vt stabar fuscinaici vidulum.*

CAP. XV.

PAG. 311. *Et, quia mala videmus admissa bellariis*] Legendum, *admissa*.

PAG. 312. *alia interim matureſcunt*] Præfero ſcriptionem Anglicani; *alia interim procreantur*. Palladius: *Quod ego in Sardinia, & in territorio Neapolitano in fundis noſtris comperi (quibus ſolum & cælum tepidum eſt, & humor exundans) per gradus quoſdam ſibi ſemper poma ſuccedere, cum maturis ſe acerba ſubſtituant, acerborum vero ætatem florentia conſequantur.*

decimanum] Leg. *Decumanum*.

Mileſium, murteum] Vetus, *muſteum*, quod placet. Plinius: *Dixit volema Virgilius à Catone ſumpta, qui & ſementina & muſtea nominat. Muſtea* vero, vt idem annotat, dicta à celeritate miteſcendi.

Neuianum, ac paulo ante *cruſtuminum*] Hæc *fragilia* Celſo. *Ex pomis*, inquit, *ceraſium, morum, ſorbum. Pirum fragile, quale Cruſtuminum vel Nauianum.*

timoſum] Leg. *cimoſum*, & denique *meſpillum ſerum*. ſine commate intermedio.

CAP. XVI.

Africa] Legendum *Africana*. Plinius lib. 15. cap. 18. *Africanas* diſertè nominat: *De Africanis*, inquiens, *quas multi præferunt cunctis, magna quæſtio: cum id genus in Africam nuper tranſierit.* Et ſtatim inde addit à Catone appellatam Africanam.

harundinea] An veriſimile omiſſam hic Macrobio *chelidoniam* (quæ Latinis ſit *hirundinea*; Plinius lib. 15. cap. 18. *chelidoniam* vocat) & *harundineam* non *hirundineam* voluiſſe dicere? Nam & idem Plinius eodem loco diſerte: *cum mariſcis, & quas harundinum folii macula variat.*

aſinaſtra, atra] Editio Lugdunenſis non habet hoc loco *atra*, forte quia ſequitur ſtatim, *Tellana, atra*. Alii libri conſtanter agnoſcunt. Quocirca laborare potius putem quàm abundare. Et fuerit fors, *aratia*. Plinius mihi tibicen lib. xv. cap. xxix. *Eſt & Herculanea, & albicerata, & aratia alba.*

carica caldica] Legendum *Carica, Chalcidica. Caricarum* multa apud Columellam & Palladium mentio; viden-

turque

turque ita dictæ à *Caria* regione; sic vti *Chalcidice* à *Chalcide*, *Chia* à *Chio*. De quibus singulis etiam Plinius.

PAG. 313. *cucurbitiua*] *Cucurbitiua* siue *cucurbitina* à forma dictæ; vt supra *malum cucurbitiuum*.

Liuiana, ludia, leptoludia, Pompeiana] Legendum, *Liuiana, Lydia, leptolydia, Pompeiana*. Apud Plinium prima & vltima vox haud plenè expressa. Vbi legitur cap. 18. lib. 5: *Sunt & autorum nomina iis, Liuia, Pompeia*. Legerim *Liuiana, Pompeiana*.

Marsica.] Sic & *vinum Marsicum*. Sunt enim *Marsi* Italiæ populi, Picentibus & Samnitibus finitimi.

Tellana atra] Idem Plinius, vt iam laudaui, disparate, *Tellana, atra*.

Tarquinius autem Priscus] Libro sequenti, qui est tertius, cap. 7. hic idem, vt videtur, non *Tarquinius*, sed *Tarquitius* dicitur; citatuique ibi liber eius transcriptus ex *Ostentario Thusco*, quod hic *Ostentarium arborarium* nominatur. Meminit quoque eius inter Historicos Latinos, accuratissimus clarissimusque Gerh. Iohannes Vossius; legendumque vtrobique existimat, *Tarquitius*. Eum vide eo in opere, quod iam nuperrime de iisdem historicis elaborauit multo elegantissimum. Vide & Petrum Pithœum Subseciuorum lib. 1. cap. 20. qui de *Tarquitio* omnium primus coniecturam iniecit.

alternum, sanguinem] Perperam *alternum*, pro *alaternum*, vt habet Plinius lib. 16. cap. 26, *Alaternus, cui folia inter illam & oliuam. Sanguinem* autem à *Sanguen* dicitur, quæ cornus femina, siue arbor est, cuius cortex ad sanguinis similitudinem rubet. Hinc *frutices sanguinei* item *virgæ sanguineæ* apud Plinium. Meminit & Modestinus D. lib. 48. tit. 9. l. 9: *Pœna parricidii more maiorum hæc instituta est, vt paricida virgis sanguineis verberatus, deinde culleo insuatur*.

Nec hoc ignorandum est, ficum solam ex omnibus arboribus non florere, Lacte proprie ficorum grossi appellantur fici, qui non matureſcunt: hos Graci dicunt ὀλυνθους] Totum locum a distingue ac lege: *Nec ignorandum est ficum solam ex omnibus arboribus non florere. Lacte proprie ficorum grossi appellantur. Fici, qui non matureſcunt, hos Graci dicunt ὀλυνθους*. Retinendum autem *Lacte* casu nominandi. Plautus: *Ne aqua aqua, neque lacte lacti est vspiam similius*. Et aliis quoque alibi ita vsurpatum id vocabuli.

Ea causa

Ea causa sese stultum brutumque faciebat] Id est, se talem simulabat.

culminea, conditiua] *Colmineana* agnoscit Cato, & alii rei rusticæ Scriptores. Item *Albicerus* paulo superius, pro *Albigerus*. Monuit Scriuerius.

PAG. 314. *vbi nunc Falernum est*] Scriptus diserte, *Salernum*.

vt exorto iubare eloquio Symmachi domi sua fruamur] Nugæ verborum. Cum Scripto rescribendum: *Vt exorto iubare, eloquio Symmachi donuque fruamur*. Non enim apud Symmachum sequens aut vlla harum habita dissertatio, sed apud Vettium Prætextatum. Liquet vel ex iis quæ supplenimus initio sequentis libri. Allusit autem ad dona quæ mitti mos Saturnalibus.

eloquio Symmachi] Nec turbet quem, quod non Symmachus sequenti statim libro, sed Prætextatus eloquii partes sustineat. Fit autem id ideo quod libri quinque reliqui, vnius conuentus, id est, secundi diei sermo sint. Quatuor eorum, id est, Tertius, Quartus, Quintus & Sextus ante cænationem de Marone pertractant. Septimus tandem ipsius conuiuii consessum & sermonem continet. atque ibi Symmachus dicendi vices, quas hîc epularis & varius ad eum sermo perduxerat, assumit. Hoc annotandum censui, quia non satis hæc hactenus, imo omnino non spectata sunt.

atque ita facta discessio est.] Istis adde quæ notauimus sub finem Sexti.

IOHAN.

IOHAN. ISACI PONTANI AD AVRELII MACROBII Librum Tertium SATVRNALIORVM NOTÆ.

CAP. I.

PAG. 315. CONGREGATIS *in tempore constituto*] Omnia hæc adusque, *Tu genitor cape Sacra manu*, ex veteri eodem eruimus, genuina germana Macrobii nostri.

ante canandum] Ita omnino legendum, non *inter canandum*. Nam cum (vt liquet ex fine libri 2. antecedentis) exorto Sole vt congregarentur constitutum esset, id temporis adusque cænam silentio transmissum, verisimile haud est. Itaque pro, *inter*, *ante* reponendum curauimus.

promisisti fore] Supra pag. 267. *Et si tanta*, inquit, *disputationis sermo concesserit, promitto fore vt Virgilius noster antistes maximus asseratur.*

PAG. 316. *prius eum rite purificari oportere*] Martialis ad Domitianum: *Meminerit non nisi religionis purificatione petratus, accedere ad templa debere.* Glossarium: ἁγνίζω, *ergo, purifico.*

patri suo sic loquentem] Quod in vetustis licet libris est; *solatum cum se nosset Æneas multa cade pollutum, ait.* Sensui ilum turbando est. In Scripto quodammodo quoque emperi, sed confusum & lacerum.

Tu genitor cape Sacra manu patriosque penates] Respexit neca libro de Beneficiis 3. *Cum complexus sacra ac penareligiosus sinu, vadentem non simplici sarcina premeret.*

potiretur

potiretur Tibridis alueo] Vocem, *alueum*, contrahere poëtis solenne. Et vidi tamen vbi nec id deuenire ad nos potuerit inuiolatum. Certe insigne illud Papinij Propemptikon super Metio Celere labem hanc sensit statim sub initium. Vulgant enim versu 5. *Iuuenis dubio committitur alto Metius.* Nam licet recte dici possit, *dubio alto*, hîc tamen quomodo recte dicatur? Dixerat iam versu ante, se mari & Neptuno concredere suum Celerem; hîc si subito adeo iteret, nonne *ἐπιλογία* etiam vatibus inepta sit? Omnino itaque verum, quod volo; fuisse videlicet: *dubio committitur alueo.* & firmat non leuiter, quod subdit; *atque animam partem super aquora nostra maiorem transferre parat.* Vbi transferendi vox de mari coacte, de naui liquido intelligitur. Et ita Propertius: *Portabat sanctos alueus iste viros.* Sed vt hoc de carina capiendum & corrigendum; ita vicissim ad priorem illam & Maronis formam ipse Maro emaculandus, si recte diuino, illo loco Catalect.

In Papinio diuinatio.

Flauum prope Tibrim olentes nauticum
Vocare.

Et Marone.

Nam amem refingere: *Alueumque propter Tibrim olentis nauticum Vocare. Alueum Tibrim*, vt, *rete iaculum, Marmora monumenta*, & talia. Omnino autem illud de *Tibri* intelligendum & vero iam alueoso & ab aquis sterili. Docent vel illa sequentia:

Vbi appulsa rates
Stant in vadis cano retenta sordido,
Macraque luctantes aqua.

Item lapis vetus: CVR. ALBEI TIBERIS ET CLOACARVM VRBIS.

cum Sacra Diis inferis instituit] Erat in calamo exarato: *inferis statuit.* Et ea vox propria sacrorum est. Maro: *Craterasque duos statuam tibi pinguis oliui.* Respexisse quoque Suetonium credam Augusto, sub finem: *Quem vellet intidi in aneis tabulis, quæ ante Mausoleum statuerentur.* Vbi tamen insolentia dictionis suspecta accuratissimo Casaubono; quasi *pilis* potius conueniat verbum, *statuerentur.* Ego non sollicitem. Et accedat illud Tertulliani ex Scorpiaci cap. 10: *Nec imaginem tuam auream, quam statuisti, adorabimus.*

Firmata Suetonii lectio.

CAP. II.

PAG. 317. *qui adiecit, in fluctus*] Retraxerim ex proxima dictione, literulam, *Quia adiecit*,

Exte

Exta porriciunto, diis danto] Ita refinximus ex Scripto, in quo: *porriciunto distanto.*

PAG. 318. *damnatus autem, qui promissa vota non soluit*] Multis disputat Ios. Castalio I.C. Obseruationum Decade 3. cap. 9. hîc legi debere, sublatâ negatione, *qui promissa vota iam soluit.* At Macrobius intelligit potius eum proprie *voti damnatum* appellari, qui promissum votum cum non soluit, is *damnas* siue *damnatus* habetur vt soluat. Itaque præcedit obligatio, quam qui præstitit, *voti reus* dicitur; qui autem reus voti non soluit, is damnatus voti est, ad id soluendum.

CAP. III.

PAG. 320. *quid sacrum, quid sanctum*] Inserit Anglicanus, *Quid sacrum, quid prophanum,* Quod germanissimum est. & agitur de eo altero statim loco. Plautus etiam dixit: *Quid sacrum, quid prophanum habeas, parui penditur.*

PAG. 322. *Quasi à relinquendo dicta religio*] A *relegendo* videtur deducere versus hic vetus: *Relegentem esse oportet, religio sum nefas.*

vt à carendo ceremonia] *Ceremoniæ* vocem ab opido *Cere* fluxisse videtur innuere Valerius Maximus lib. 1. cap. 1. §. 10. Qui videndus.

CAP. IV.

PAG. 323. *in quo Deum ponerent nominatum delubrum*] Glossarium, *delubrum*, κοιδύμα, Ζόανον, Ἀνάθημα, item, ἴδρυμα, *delubrum.*

PAG. 325. *Penates proprie dici θεὸς μεγάλους*] Petron. *Dii maiores sunt qui me restituerunt in integrum.*

CAP. V.

PAG. 327. *hostia quæ ad aras duceretur*] *Ducere* solennis ea in re dictio. & reddenda Iuuenali Satyra 12. *Niueam reginæ ducimus agnam*, ex Scripto nostro. Vulgo *cedimus.* At illud interpres quoque vetus agnoscit. Iuuenalis vetus scriptura.

CAP. VI.

PAG. 329. *Deli ara est Apollinis Δήλιος*] Meminit Laërtius Diogenes lib. 8. Βωμὸν κατασκευάσαι μέγιστον τῶν Δήλῳ τῶ

τῷ Διὶ Μαιμάκτῃ τῷ Χειμερίῳ, ὃν ἱστοροῦσι τὸ κεραυνῶσαι, ἀλλὰ τὸ πυρὸς καὶ κριθὰς, καὶ τὰ σπλάγχνα μόνα τίθεσθαι ἐπ' αὐτοῦ ἀλλο πυρός, ἱερεῖον δὲ μηδέν. *Adoraſſe modo (Pythagoram) Apollinis Genitoris aram in Delo, qua retro cornuam eſt poſita, quoniam farra, hordeum, placentasque ſolas citra ignem apponere illic moris eſt, victimas vero nullas.* Flaccus quoque alluſit: *Phœbi Genitoris ad aram Ventum ait.*

PAG. 330. *Maſſurius Sabinus*] *Maſurius*, ex Perſio, *Maſuri rubrica*. Notauimus ſuperius pag. 638. & probauimus ex interprete vetere, cui addas velim ex Athenæo: Οἱ δὲ τῷ δείπνῳ δόξαν ἐπιδημήσαντες φιλοσοφιαὶ ἦσαν· Μασούριος, νόμων ἐξηγητὴς, καὶ πάσης παιδείας περιέργως ἐπιμέλειαν ποιούμενος, id eſt, *illi autem diſputoſophiſtæ qui acceſſerant ad conuiuium hi erant; Maſurius legum interpres, quique non leuiter omnes diſciplinas attigerat.* Exſtat in Argumento Operis.

artis diſtiſus ſuæ] Feſtus: *Diſtiſum & pertiſum dicebant, quod nunc diſtenſum & pertenſum.*

decimam Herculi profanauit] Profanare in his Maſurii verbis non βεβήλως eſt, vt ſupra in Trebatii, ſed περιείργως. Varro *fanare* dixit lib. 5. Verba eius, quiâ huic loco vnice illuſtrando ſunt, ſic habent: *Hinc profanum eſt quod ante fanum*, id eſt, *coniunctum fano. Hinc profanatum quod in ſacrario pollutum. Atque inde Herculi decuma data ab eo eſt, quod ſacrificio quo fanatur, id eſt, vt fani lege ſit id dicitur. Pollutum* (malim, *lege ſit. Id dicitur pollutum*) *quod à porriciendo eſt factum. Cum enim ex mercibus libamenta porrecta ſunt Herculi in ara, tum pollutum eſt: vt cum profanatum dicitur, id eſt, proinde vt ſit fani factum.*

CAP. VII.

PAG. 332. *eſt ſuper hoc liber Tarquitii tranſcriptus ex oſtentario Thuſco*] In veteri rectè *Tarquinii*. Quo & illa Lactantii ſpectauerint: *At Tarquinii Priſci librorum nullus, quod ſciam ex auctoribus.* Supra lib. 2. cap. 16. *oſtentarium arborarium Tarquinii Priſci* laudatur. Qui an idem ſit cum hoc *Tarquitio*, & cui ibi etiam reponi *Tarquitius* debeat, ad eum locum dixiſſe nonnihil ac quæſiuiſſe ſuperius memini, ibi videndum. Nolim enim aduerſari elegantiſſimo Pithœo, qui ex Plinio & Marcellino *Tarquitius* hoc loco retinendum cenſuit, & altero illo, id eſt ſecundo libro refingendum. Tu videbis Aduerſ. lib. 1. cap. poſtremo.

ſacratum

sacratum Halesum facit quia erat oppetiturus] Fortassis eadem hac ratione, *sacrum* appellat imperatorem Claudium Seneca Tragicus, cum iam Agrippinæ occultis artibus, res eius & vita in extrema starent regula. Versus est 153. Octauia,

Ausa imminere est hostis imperio sacri.

Ita enim diserte exstat in Codice veteri & scripto, quo ego apud Britannos nuper vsus. Vulgo est, *Orbis imperio sacri.* At *hostis* peregrinitatem Claudii notauerit. Erat enim, vt ait ille, Lugduni natus, Gallus germanus. Cogitabitis tamen vos curiosi. In Tragico Senecæ inuisa hactenus lectio.

PAG. 333. *hominem sacrum ius fuerit occidi*] Lex Tribunicia: SI. QVIS. IM. QVI. PLEBISSCITO. SACER. SIT. OCCIDERIT. PARICIDA. NE. SIT. Vide Festum in *Sacer mons*: & in *Ver sacrum*. Budæus in Commentario Linguæ Græcæ: *Anathemata dicti sacri homines, quorum capita diis inferis dicata sunt & deuota.* Vide an huc spectet illud Pauli ad Romanos cap. 9. vers. 3. optantis pro fratribus fieri anathema.

CAP. VIII.

PAG. 334. *vti alma noctiluca est*] Glossarius, *Nocticula* Ἑκάτη νυκτιφαίνουσα. Scribendum fors *Noctiluca*. Sed in Ioh. Sarisberiense lib. 2. c. 17. reperio Glossarii lectionem: *Quale est quod nocticulam quandam vel Herodiadem, vel præsidem, noctis dominam concilia & conuentus de nocte asserunt conuocare.* Si retinemus *nocticula*, scribetur rectius, vt monuit Franc. Douza, *Noctilucula*. Locus Sarisberiensis videtur detumptus ex scriptore aliquo veteri. Vbi refingendum obiter; *Heroidem*, pro, *Herodiadem*. *Heroides*, ἡρωΐδες. Papinius: *Quæ veteres Latias, Graiasque Heroidas æquas.* Alias non soli itauerim. Scriptura Glossarii constituta.

quod eadem & mas æstimatur & fœmina] Et hoc est quod Parthi eam *Lunam* coluerunt non sexu solum, sed nomine quoque masculo. Ælius Spartianus in Caracallo: *Et quoniam Dei Lunæ fecimus mentionem, sciendum doctissimis quibusque & memoriæ traditum: atque ita nunc quoque à Carrenis præcipuè coli, vt qui Lunam fœmineo nomine ac sexu putauerit nuncupandam, is addictus mulieribus semper inseruiat: at verò qui marem deum esse crediderit, is dominetur vxori neque vllas mulierebres patiatur insidias. Vnde quamuis Graci vel Ægyptii eo genere, quo fœminam hominem, etiam Lunam deam dicant, mysticè tamen deum dicunt.* Clarissimus Casaubonus in Notis suis ad eum locum

cum varietatis huius, quod Luna virili ac fœmineo genere efferatur, causam ex linguis atque idiomate Orientalium repetendam demonstrat. Quem omnino vide.

PAG. 334. *ait dixisse Callimachum Tuscos Camillum appellare Mercurium*] In eadem voce Varro lib. 6. *Verbum Græcum, arbitror quod apud Callimachum in poëmatis eius inueni.* Porro interpres Apollonii; Κάσμιλα· Ερμῆς ἐν, ὡς ἐν τῷ Διονυσιάδι.

Camillos & camillas appellant flaminicarum & flaminum præministros] Iterum Varro: *Camillam qui glossemata interpretati sunt dixerunt administram.* Et statim, *Dicitur in nuptiis Casmillus, qui cumerum fert, in quo quid sit in ministerio plerique extrinsecus nectunt.* Sed bene emendatum Scaligero: *extrinsecus nesciunt.* Et forte insuper faciendum: *in quo quid insit mysterii.* Porro de Macrobii hoc loco & *Casmillis* quid senserit Turnebus operæ est videre in Aduersariorum libris.

Ad Varronē coniectura.

Iulius Festus] Indicatum iam aliis, rescribendum videri, *Pompeius Festus.* At libris auctoribus destitutus quis mutet?

CAP. IX.

PAG. 336. *deos habere captiuos*] Arnobius: *Ista non prima & maxima contumelia est, habitationibus Deos habere districtos?* Cyprianus de Idolor. Varietate: *Cum homo latius manet, quis intra vnam ædiculam vim tantæ maiestatis includat?*

sunt qui Angeronam] Variæ super hac Dea opiniones. Clarissimus Scaliger ad Varronem, amat rescribere; *Angénora*, quia cohibet os, & Dea sit ἐχεμυθίας, vnde Sophocles, ὡς ἐν χρύσεα κλῆις ἐπὶ γλώσσᾳ βέβακεν. Verius vero ideo Angeronam dici censet *quod angores ac animorum solicitudines propitiata depellat.* Masurius propterea ore obligato in Volupiæ ara collocatam docet, quod qui dolores suos anxietatesque dissimulat, perueniat patientiæ beneficio ad maximam voluptatem. Iulius autem Modestus Festi fere rationem adfert, quem adi. Glossarius denique nulli horum consentit, sed consilii atque oportunitatum Deam facit. *Angerona*, inquit, ἀγθὸς ἐ βυλῆς ἐ καιρῶν. Quod Conso tribuit in *Consilia* Festus. *Consi*, inquit, *quem Deum consilii putabant.*

PAG. 388. *Excessere omnes adytis*] Quid etiam hîc et Æschyli interprete, obseruet Turnebus, videndum Aduersariorum

uetsariorum 14. cap. 15. Adi item Philip. Camerarium lib. 1. cap. 10. Parte secundâ Meditationum historicarum, qui ex SS. Scripturis non dissimilia adducit de euocatione deorum dearumque ex vrbibus obsessis.

CAP. X.

PAG. 339. *Et nos, inquit, manum aliquando ferulæ subduximus & nos cepimus pontificii in eis auditum*] D. Hieronymus ad Domnionem: *Et nos didicimus literas & nos sæpe manum ferulæ subduximus.* Sidonius Apollinaris lib. 2. Epist. ad Hesperium suum: *Nam cum videmus in huiusmodi disciplinam iuniorum ingenia succrescere, propter quam nos quoque subduximus ferulæ manum, copiosissimum fructum nostri laboris adipiscimur.* Aspexere omnes Iuuenalem Sat. 1. *Et nos ergo manum ferulæ subduximus:* Iuuenalis, ni fallor, illud Timoclis apud Athenæum: πολλὰς λαβὰς ἀπαλαῖσι χερσὶν ἠδόμην. At Iuuenalis quia tam commode incidit, non differam hac occasione vadimonium; sed paucula in eo post eruditos & serios censores, vel ingenio vel libro indice obseruata, propalabo. Exstat Sat. 2. *Nemo repente fuit turpissimus.* Sed antiquissimum & ideo verissimum est, quod ego in Scripto meo veteri inueniebam: *Nemo repente venit turpissimus.* Propertius: *Non tamen hæc vlli venient ingrata legenti*: item, *Seu tristis venias seu contra lætus amicis.* Deinde Satyra 6. hærent omnino ista:

Iuuenalis bis terque emaculatus.

Quædam parua quidem, sed non toleranda maritis.

Nisi ex eodem expediamus: *Quædam parua loquar.* Et solent sic poëtæ. Tibullus, *Magna loquar; sed magnifice*, &c. Sed leue id tamen. Illud vero grauius paulo ibidem statim:

---- Nec illud
Quod prima pro nocte datur, cum lance beata
Dacicus, & scripto radiat Germanicus auro.

Intelligit, vt ait vetus Glossarius, solidos ita signatos, qui pro virginitate deposita, nouæ nuptæ offerebantur. Bene quidem ille. At vetus noster non *scriptum* illud *aurum* agnoscit; verum vt ego coniecto valde signanter dictum poëtæ, suspicari dat: *Scutilo radiat Germanicus auro.* Nam *scutilo* reseruat. Est autem *scutilum*, quod fere vt aranearum telæ, variegatum est. Plinius: *Quanta arte celant dedicas, scutilato rete grassantes.* Hinc ad vestes transtatum est. Idem Iuuenalis:

Reticulumque comis auratum ingentibus implet,
Cærulea indutus scutilata, aut galbana vasa.

Valerius denique Martialis loco, quem iam refinximus, quam simillime dixit:

Sic implet gabatas paropsidasque
Et leues scutulas canasque lances

Vbi & *scutulas*, (licet alio sensu) & *lances* similiter iunxit. Quod vel vnicum coniecturam nostram firmet. quam tamen præstare non ausim, licet & Festo dictum inueniam, *scutilus homo* pro macilento. Sed plura sunt quæ in hunc poëtam annotauimus, alibi commodius dicenda. Nunc *μνημονευτέον Μακρῷβίε.*

si vis cum Virgilio communicare] Pro, si à Virgilio discere cupias.

CAP. XI.

PAG. 341. *vnde mensa hoc ritu dedicata*] Apud. Petron. est *OEnothea mensam veterem posuit in medio altari, quam vuis implesset carbonibus.*

qua cum ara maxima more vtique religionis fuerat dedicata] Formula dedicationis aræ fere talis est: QVANDO. TIBI. HODIE. HANC. ARAM. DABO. DEDICABOQ. HIS. LEGIBVS. HISQVE. REGIONIBVS. DABO. DEDICABOQ. QVAS. HIC. HODIE. PALAM. DIXERO. VTI. INFIMVM. SOLVM. HVIVSQVE. ARAE. TITVIORVMQVE. EST. SIQVIS. TERGERE. ORNARE. REFICERE. VOLET. QVOD. BENEFICII. CAVSA. FIAT. IVS. FASQVE. ESTO. cetera vide in Notis ad Festi Scedas.

PAG. 342. *ad diem duodecimam Kalendas Ianuarias Herculi & Cereri faciunt sue prægnate, Panibus mulso*] In Camerarii & vetuste cuso est *Penatibus mulso*, nec aliter fuit in Scripto nostro. Falsum tamen: & certum mihi rescribere: *panibus, mulso*. Probauerat Maronem per, *mitem Bacchum, mulsum* intellexisse. restabat itaque vt & Cereri mulso libatum antiquitus ostenderet. Cur autem *panibus* factum Festus quodammodo aperit: *Panibus*, inquit, *redimebant caput equi immolati Idibus Octobribus in campo Martio, quia sacrificium fiebat ob frugum euentum.* Hæc exaraueram, cum video firmatam coniecturam eam Gryphiano calculo, qui plane, quomodo coniecimus, edidit.

CAP. XII.

CAP. XII.

PAG. 344. *tui vincla iugalia curæ*] Quæ deinde sequuntur ad finem vsque libri huius, ex eodem Cantabrigiensi expleuimus. Seruio vero vti ista dicendi partes dat, ita apud eundem quoque ad Maronem, eadem fere inuenies. Paucula tamen meliora hic quam ibi reperies, vti istud: *Sic propitiis supplicamus.* nam ibi est: *Sic protinus inuocamus.* Porro, *Themisferia* adscriptum expressimus, quæ Seruio & aliis *Themisphoria.* Arnob. *Vultis enim consideremus mysteria & illa diuina, quæ Thesmophoria nominantur à Græcis: quibus gente ab Attica sancta illa pernigilia consecrata sunt.* In Seruio melior lectio.

Leges Ceres dicitur inuenisse] Tribuit item politicum munus Cereri Homerus in eius Hymno: χαῖρε θεὰ, καὶ τῇδε σάω πόλιν.

Themisferia] Ex loco Arnobii iam citato reponendum: *Thesmophoria.*

quæ feritas interrupta est inuento vsu frumentorum] Erant enim id ævi homines βαλανηφάγοι. Vnde & vetus illud natum, ἄκρον βίον ἄλλη δίαιτα.

facturi aliquid ante aduersos placamus Deos & sic propitiis supplicamus] Respexit etiam magnus Hippocrates libro de insomniis: καὶ τοῖς θεοῖς ἅπασι (χρὴ) ἐπὶ μὲν τοῖσιν ἀγαθοῖσιν, ἡλίῳ, Διὶ ἐρκείῳ, Διὶ κλησίῳ, Ἀθηνῇ κλησίῃ, Ἑρμῇ, Ἀπόλλωνι· ἐπὶ δὲ τοῖς ἐναντίοισιν, τοῖσιν ἀπωτεροῖσι, ἐς γῆ, καὶ ἥρωσιν ἀπωτεράπαια χωσὶ τὰ χαλεπὰ πάντα. *Et diis supplicare oportet; in secundis rebus, Soli, Ioui caelesti, Ioui possessori, Minervæ opulentæ, Mercurio, Apollini: In contrariis, diis depellentibus & terræ & heroibus, quo mala ac grauia omnia auertant.*

IOHAN. ISACI PONTANI AD AVRELII MACROBII Librum Quartum SATVRNALIORVM NOTÆ.

PAG. 345. CONVIVIORVM QVARTI DIEI] Imo SECVNDI adhuc; quod monuimus sub finem libri II. & probamus porro sub finem VI.

CAP. I.

Tunc Eusebius] Libri huius initium, cum hactenus similiter editionibus omnibus exularet, quale excudi curauimus, in Anglicano siue Veteri deprehendimus. Tantum pro: *orationibus patheticis studere est*, sententia & re exigente refinximus expressimusque: *studere palam est.*

Nec magis incepto] Hucusque ex MS. Ad oram quod posuimus, adusque *inuitus regna*, memoriæ nostræ ἀμάρτημα est.

CAP. II.

PAG. 347. *quoniam satis indignanti leniter incipere non conuenit*] Quid est? *satis indignanti?* An *satis indig.* & de Iunone capiendum, cuius istud subnectitur? *Heu stirpem inuisam, & fatis contraria nostris Fata Phrygum.* Sed hoc nisi sit omnino legendum credam: *satuagenti*, quia & Scriptus, *satis indignanti*, pertinaciter præferebat. Agellius, lib. 9. *Instruebantur acies à consulibus de vi ac multitudine hostium satis agentibus.* Mihi certe id blanditur. Et quis ignorat Agellium Macrobiani oris quasi normam?

PAG. 348.

PAG. 348. *Vides quam sæpe orationem mutauerit ac frequentibus figuris variauerit*] Absque libro fuisset non offendissem. Sed erat in illo, *procedentibus*. Festus, *procedere dicebant interdum pro succedere*.

CAP. III.

PAG. 350. *ante ora parentum*] Nec ille versus ab re, quem subserunt veteres: *Pubentesque gena, iuuenili in corpore pallor*. Vbi & MS. habebat, *iuuenali*. Ausonius: *Facete, comis, animo iuuenali senex*. Iustinus lib. 17. *Sed in hac ætate vtique animi iuuenales erant*. ex MS. vulgo & ibi *iuueniles*. Virgilii alia lectio.

illuserit aduena regnis] Fortassis & ita reliquerat lib. 4. in asterismo Aquarii Manilius:

Littoribusque nouis per luxum illudere ponto. Manilius tentatus.

Non vti vulgatur, *ludere*. Innuit enim nouos fabricaturum siue euripos siue lacus, quibus, spreto quasi oceano, luxuriabitur. Legi, ni fallor, apud Tacitum: *Et quasi in summa abundantia pecunia illudere*, quod à Maniliano hoc non admodum discedit aut dissidet.

CAP. IV.

PAG. 354. *pulsatum cothurno*] Non inueniebam in Veteri, *cothurno*. Et tamen tale quid requiritur.

aqua inuoluens nauemque virosque] Solet enim in eiusmodi semper casu censeri ac notari ipsa potissimum nauis, vt cardo videlicet discriminis omnis aut salutis. Obseruauit quoque Rudente Plautus:

CH. *Pol minime miror, nauis si fracta est tibi*
Scelus te & scleste parta quæ vexit bona.

Sed eiusdem Plauti in re simili locus Trinummo, manifesto non contaminatus solum, Scena, *Salsi potenti*, sed hactenus quodammodo depositus. Verba sunt:

Lætus, lubens laudes ago, & grates gratiasque habeo
fluctibus salsis,
Quos penes mei potestas boni, misque foret & meæ vitæ.

Interpres tamen attollere conatur: *Quos penes mei potestas, bonorumque foret & meæ vitæ*. At quis non videt in *mei* & *meæ vitæ* liquido idem iterari? Et taceo superuacuam talem correctionem cum vulgatum eiusdem valoris siue sensus sit. Nam *mis* gignendi casu antique pro *mei* quid ni feramus? Deinde quietum & in sua forma relinquendum il-

lud ; *mei potestas boni.* Nam *bonum* vnitatis numero pro peculio & rebus, Plauti genuinum germanum esse probabimus aliquando, si Deus & Musæ volent, in *Decimationum libris.* Alia itaque via ad medicinam grassandum; Versus, inquam, syllaba vnica ad formam illam Maronis siue, quam protuli ex Rudente Plauti augendus, & cetera aperta exibunt ac sana : *Quos penes mei potestas boni, nauisque foret & mea vita.*

Plautus, si fors, correctus.

CAP. V.

PAG. 356. *hic materiam eius irrisit*] Ita erat in Scripto, & retinent codices fere omnes, excepto vno, in quo perperam, *miseri ordiam.* Nam intelligit *Threiciam citharam & fides canoras*, rem leuem quâ ex orco exciuit coniugis manes Orpheus.

PAG. 358. *quæ de forma dixit*] In scripto erat *fame.* Camerarii editio ad oram, *fama.* Verisimile est respicere descriptionem *famæ*, apud Maronem.

CAP. VI.

Solini vetus lectio.

PAG. 360. *numquam frustrata vocatus hasta meos*] Sic cap. 1. Solinus ; *ob meritus profana vocis, necdatum.* Vulgatur tamen, *murium.* Sed illud scriptum vidimus.

Maro emendatus.

PAG. 361. *moriensque suo se in sanguine versat*] Immensum melius Anglicanus noster : *Suo se in sanguine mersat.*

PAG. 362. *vitrea te Fucinus unda*] Apuleius ; *videt fontem vitreo latice placidum.* Et possint huiusmodi ad comparationem plurima aduocari ; sed ego ambitiones illas libens cuito : tantum quod tali contentione melius fieri posse putem, non reticebo. Et, recte si iudico, tale est apud eundem Apuleium libro Milesio :

Et haud ita longe radices platani lenis fluuius in speciem placidi paludis ignauus ibat, argento vel vitro æmulus in colorem. En, inquam, explere latice fontis lacteo. Adsurgit & operius.

Insimulat enim posterius membrum vitii varietas lectionum. Nam & *laceto* & *laqueo* reperitur in Scriptis. Deinde cum æmulus fuerit iste latex argento vel vitro in colorem, quomodo *lacteus* locum hic habeat? Placuit Gutero, *tacito adsurgit.* Sed cui bono tam insidiosa hic & sollicita surrectio? Omnino ἐπίθετόν aliquod huius *laticis* desiderari existimem, idque à vulgi ore remotius ; fueritque

ni fallor

ni fallor: *Latice fontis bracteo. Bracteam* laminam quandam tenuissimam ex Isidoro & aliis scimus. Hinc *Bracteus* & *bracteum* quod politie & leuigatura probè & decenter exasciatum sit, qualis in speciem vel hic amnis depingitur Apuleio. Nec aliter philosophus Seneca *bractealem felicitatem* dixit, quæ externo illo mundo & apparatu spectantium fascinat oculos. Et Prudentius *fulgorem* nominauit *bractealem*. Sed Lucius *bracteus* & *bracteum* maluit, quomodo à *pluuia pluuius* & *pluuium* vulgo frequentamus. In Glossario denique veteri, *Bractea πίλος*, legend. pro, *Brattea*, quod vulgatur. In Apulei. melior conjectura.

IOHAN. ISACI PONTANI AD AVRELII MACROBII Librum Quintum SATVRNALIORVM NOTÆ.

CAP. I.

PAG. 363. *Sed istam mihi necessitatem altam & profundam remittas volo.*] Scriptura fere referebat, *& profundam rem mittas volo*. Sententiam meam non vrgebo pertinaciter, quod tamen iecit suspicio non silebo, compendio nimirum scribendi, elapsam fortassis legitimam lectionem, *necessitatem alteram*. Id certe à re non alienum, vt alluserit obiter ad augurum disciplinam, qui *alteram auem* pro non bona siue improspera vsurpabant. Vnde postmodum, vt Festus docet, *Alter* pro *aduerso* subinde dicebatur ac *malo*. Quid? nonne conuenienter hic & loco sic frequentabitur, vbi Auienus Eusebio inopiam illam & odiosam contentionem oggerit

atque expetit super Marone videlicet ac Tullio? Scripserit itaque Macrob. *necessitatem alteram & profundam remittas volo.*

CAP. II.

PAG. 367. *Vnde enim huic Veneto*] Virgilium *Venetum* vocat, vt aliàs eundem ἀνωθῶς solemus *Mantuanum* dicere. Et addit, *rusticis parentibus nato, inter siluas & frutices educto*, vt ostendat ei nihilominus insignem Græcarum notitiam haud defuisse literarum. Nec mutari vllo pacto eam lectionem debere docebit præterea Seruius in Vitæ eius, vbi inquit: *Fuit Mantuanus, quæ ciuitas est Venetiæ.* Venetia autem qualis Italiæ sit regio, præter Liuium, paucis indicat verbis Florus lib. 3. cap. 3. vbi ait: *Sed in Venetia, quo fere tractu Italia mollissima est. Mollissimam* nimirum dicit, vt intelligatur agrum ibi, vt plurimum, esse depressum & pascuum, siluulisque ac fruticibus consitum. Vnde eleganter Macrobius ex persona Euangeli irridentis rusticitatem Maronis hæc infert: *Bene*, inquit, *opifici deo è rure Mantuano poëtam comparas; quem Græcos rhetores, quorum fecisti mentionem, nec omnino legisse asseuerauerim. Vnde enim Veneto, rusticis parentibus nato, inter siluas & frutices educto vel leuis Græcarum notitia literarum?*

CAP. III.

PAG. 373. *vel certare prater Herculem robore*] Scriptus, *clarere prater Herculem*, non absone; nam vt verba Firmiani sunt, *Hercules ob virtutem clarissimus*, cap. 9. lib. 1.

CAP. V.

PAG. 379. *volucrique simillima fumo*] Ita conceptus etiam in Scriptis hic versus. Vulgo, vt notum, *similima somno.* Sed dixit & alibi Maro: *Et tenues fugit ceu fumus in auras.* Et apud Sophoclem lego: καπνῷ σκιᾷ. Nolo tamen magnopere defendere.

CAP. VI.

PAG. 380. *nec iam amplius vlla Apparent terra*] Senec. Troade non dissimiliter:

Et dilu-

Et nihil prater mare cum viderent
Vnici terris homines relicti.

Quod ex Scripto ita refingimus, cum in excusis sit, *relicti.*

CAP. VII.

PAG. 383. *Vinaque fundebant pateris, animamque vocabant Anchisæ magni, manesque Acheronte remissos.*] Geminus quidem sed controuersus apud Tibullum locus lib. 3. Elegia 2. Ego vt relictum poëtæ credo, appingam:

Prefata ante meos manes, animamque rogata,
Perfuseque pias ante liquore manus.

Nam ita editiones omnes vetustæ & optima illa Scaligeri membrana. Maluerunt tamen correctores, *animamque precata.* quod putabant *rogari* non dici vt *precari.* At ego existimo omnino, imo non aliter accipiendum, quam illud Maronis *animamque vocabant.* Extulit enim Tibullus, *animamque rogata* ἐφ' ἑκατὸν patienti potius quam agendi verbo. Valerius Max. *Spreto mortali habitu, diuinum captatus est.* Item Solinus si cum scriptis legatur: *Egredientem in littore occurrens honoratus est.* nam vulgo, *honorauit eum.* Deinde *rogare* & *vocare* quam cognata sint docet vel illo Apuleius, *clamitans rogansque vicinos:* Et Macrobius noster lib. 1. c. 2. *ad canam tum rogatus.* Et dum bella adeo occasio est, addo vocem *rogare* ἀσυνδέτως veteribus frequentatam in solennibus conuiuiorum inuitationibus, quomodo *vocare* vsurpatum, aliis abunde disputatum. Apuleius 1. Milesi. *Et ecce Fotis ancilla, Rogat te, inquit, hospes. At ego iam inde Milonis abstinentiæ cognitor, excusaui comiter.* Iterum lib. 3. *Et ecce quidam intro currens famulus, Rogat te,* inquit, *tua parens Byrrhena, & conuiuii cui te sero dixeras, tam appropinquantis admonet.* His adde hunc ex interprete Apollonii Tyrii locum: *Athenagoras ait ad vnum de seruis Ardalium nomine, Dabo tibi duos aureos, tantum descende, & dic ei, Rogat te Athenagoras princeps ciuitatis huius, procede de tenebris ad lucem.* Hoc cum ita sit, Lucii, qua locutione, parentem Plautum hanc etiam ad formam redigendum censeo, Captiuis, Scena *Aduorte animum*:

HEG. *Age sis roga emptum.* PA. *nisi qui meliorem afferat.*

Ita enim editur, at animo meo confuse. Nec minus intricate Lambinus, HEG. *emptum nisi.* Dico distinguendum legendumque: HEG. *Age sis, rogo.* PAR. *emptum nisi qui.* Obseruauit quoque Mostelaria: *Hic apud nos hodie canes, te rogo.*

Tibulli vetus lectio firmata.

Apuleius interpretatus.

Plautus fors correctus.

rogo. Clarissime itaque liquere puto, *precatæ ante meis manes animamque rogatæ*, idem valere ac si dixerit, *ubi manes meos precatæ eritis atque animam rogaueritis*, id est, *venerint*, quod erat demonstrandum.

CAP. XIV.

PAG. 415. *non per ordinem dirigendo*] Amplector lectionem, quæ ad oram Camerarianæ editionis: *digerendo*. Naso: *Tempora digereret cum conditor urbis.*

Ηλγε πολ'] Locus ille ex Iliados primo est. In editione tamen quæ penes me, vetustiori, laudatur:

Μίμνημαι τό γ' ἔπος, ἐγὼ πάλαι, ὃππότερος
Ως λῶ σὺ δ' ὑμῖν ἐρίω παντέσσι φίλεισι.
Κεχάρηστ' ἰμάχοντο &c.

Quod exstat Iliad. nono, & vt ego opinor, accedit quam proxime ad locum qui comparatur, istum:

Nam memini Hesiona.

CAP. XV.

PAG. 416. *Vbi vero enumerantur auxilia, quem Graci Catalogum vocant*] Nec aliter fere hanc apud Plautum vocem intellexerunt viri eruditi. Exstat locus Milite Scen. *Cohibete intra:*

Nam consilium furripitur sapissime
Si minus cum cura, aut catalogo loquendi lectum id est.

Alciatus enim catalogum hic ordinem loquendi credidit, & nescio quis alius enumerationem sermonis. Lipsius litterarum harum illustre lumen iuste reiecit, & sagaciter subodoratus est: *aut cate locus loquendi lectu' est.* Mihi nihilominus quod in mentem venit nondum euiluit; diuinabam,

Iterum in Plauto coniectura.

Siu minus cum cura, aut capto loco loquendi lectum id est.

Festus, *captus locus dicitur ad sacrificandum legitime constitutus.* Quid autem? nonne insigni similiter metaphora Plautus *captum* ibi *locum* vocet, quem adeo curiose & ab arbitris immunem decernendum satagit? Virgilius imitatus est, *Telum ex insidiis cum tandem tempore capto Conicit.*

vnde progrediens modo mediterranea] Panegyricus incerti auctoris ad Constantinum Mag. Aug. huius occasione loci commode emendabitur. Editur fere sub finem:

Mossi-

Massilia enim (vt audio) in profundum mare prominens & eminentissimo accincta portu, in quem angusto aditu meridianus refluit sinus.

Quid enim est meridianus sinus? Meo monitu rescribe, *mediterraneus sinus.*

PAG. 417. *rapit illum Cinirus*] *Cygnus*, editiones fere omnes.

quoties multam necem significare vult, messem hominum] Hanc fere Homericam cantionem adumbrauerat Nazarius Panegyrico Constantino Magno dicto: imo molliori & meliori genere extulerat si per correctores licuisset. Adscribam locum, quomodo vulgatur:

Non enim qui bellorum euentus solet esse per varios & volubiles casus Mars dubius errauit, nec fortuna vicissitudo, quæ plerunque prosperis rebus triste aliquid agglutinat, victorum lætitiam vulnerauit, sed tanta hostium & tam ampla cædes, tam felix & incruenta victoria fuit, vt credere non bello ancipiti dimicatum, sed solas impiorum pœnas expetitas.

At, si tam ampla cædes, quomodo itaque incruenta victoria fuerit? Scribo, *tanta hostium & tam ampla seges.* Et ita sensisse ac scribsisse, innuunt etiam illa paulo infecius; *Incrementum quidem adepta felicitatis malorum commemorata depulsio, verum vt in segetibus, etiam si multa, quæ humum obsederant industria relegnanda sunt, laborem tamen purgati soli nesciunt qui fructus editos intuentur, sic Constantini laudibus satis est, dum efflorescentia bona cernimus ne mala excisa reputemus.* Præclari & valde mihi laudabiles hi Panegyrici. Plurima enim in iis melioris auræ; & ideo multa quoque exscriptorum imperitia siue æuo male habita male lancinata. Qua causa non tempero mihi quin vnum n superaut alterum in medium adducam, &, vt ominor, n medelam. Exstat Mamertini ad Iulianum:

In Nazarii Panegyrico correctio;

Primum quod imperitia rudes indoctissimum quemque in consilium deligebant, scilicet vt eorum prudentia vulgo suo aliquatenus emineret.

Acumen sententiæ euoluo, faciendo: *primum quod illi peritia rudi indoctissimum.* Vel, *peritia rudes.* Sed attentius qui considerabit, probabit prius. *Rudem peritiam* appellat barbarum illud siue iudicium siue inuentionem asciscendi in consilium indoctos, vt illis prudentia aliqua ipsi principes præualerent. Sic & Tertullianus de Anima *indoctam prudentiam* dixit, vbi ait, *Qui tamen indoctâ prudentiâ vollent.* Non absimile quod sequitur statim:

Et Mamertini.

Qui

Qui ideo tantum honorem in suos, ne in honores contemnerent, conferebant.

Sed Stephano video placuisse; *ne in honores contenderent*: id esset, *in honoratos*. At bonum sensum ægre sic excito, facillime si legas, *ne in honores contenderent*. Salustius: *Gloriam, honorem, imperium bonus & ignauus æquè sibi exoptant: sed ille verâ viâ nititur, hic quia bonæ artes desunt, dolis atque fallaciis contendit.*

PAG. 419. *Stant Gaurana acies*] Libri vetustiores *Saurana acies*. Propertius adumbrauit, *Stant mihi cum domina prælia dura mea*. Et Naso, *Iam fletetrant acies ferro mortique parata.*

CAP. XVI.

PAG. 421. *ab Homerica secta*] Secta hic, vti etiam Glossæ docent, ἀγωγὴ est. Quod cum non ignorem, paulo magis quam qui ante me locum istum expediam Apulei, lib. 5. Milesi.

Dissimulanter occipiunt scisciari qualis ei maritus, & vnde natalium sectacula proueniret.

Nam præter id; solens quoque criticorum peccatum, remotior, inquam, à literarum ductu deuiatio hæc hactenus in mendo ligat. Quare nec *signaculo*, nec tale quid aliud loci languorem tollet, at interpuncta & diuisa leuiter vocula, quæ male coalita, exsurget germanissimæ lectionis & sententiæ facies, ita: *Et vnde natalium, secta cuia proueniret.* Ipse Apuleius alibi sæpicule similiter lib. 9. *Nam & ipse semper cum mea coniuge tam concorditer vixi, vti secta prudentium, eadem nobis ambobus placerent.* Iterum, Floridorum libro, *Enimuero & pueritia apud vos & secta liuit Athenis Atticis confirmata, tamen hic inchoata.* Denique Burdigalensi vati, locus, quem iam emaculauimus, quodammodo in mentem fuit. Loquitur de se ipse:

Apuleius emendatus.

Ausonius genitor nobis, ego nomine eodem
Qui sim, qua secta, stirpe, lare & patria.

Adeo vt hoc vocabulum τύχη in nulla parte Homerici voluminis nominetur] Iohan. Sarisberiensis: *Homerus in illo celeberrimæ perfectionis opere dedignatus est nosse fortunam, adeo quidem vt in nulla parte tanti carminis nominetur.* Et statim: *Maluit enim soli Deo, quem Morphan nominat vniuersa regenda committere.* Sed scribes, μοῖραν. Porro notat id Arcad. Pausanias reperisse se tamen in Hymnis Cereris. Tu videbis.

PAG. 421

PAG. 412. *Paride iudicante deluisse.*] Petron. *Ipse Paris Dearum libidinantium iudex.* Iudicium vero istud vbi habitum obseruauit de vrbibus Stephanus : Ἐπὶ τοῦ τόπου· ὅτε τῇ Ἴδῃ τρωϊκῇ ἀλεξανδρείᾳ λεγομένῳ, ὅτε φασὶ Τ πάριν διαπεμφθῆναι τὰς θεάς..

CAP. XVII.

PAG. 414. *vt fabula lasciuientis Didonis, quam falsam nouit vniuersitas per tot iam secula*] Exstat venustissimum super eadem hac re Ausonii Epigrammatium, quod meruisset vel propter rotunditatem adscribi, nisi molem euitassemus commentationum. Clausula tamen talis est :

Inuida cur in me stimulasti Musa Maronem,
Fingeret vt nostre damna pudicitie ?
Vos magis Historicis lectores credite de me,
Quam qui furta Deum concubitusque canunt.
Falsi dici vates : temerant qui carmine verum:
Humanisque Deos assimilant vitiis.

hac materia re vel maxime in efficiendis simulachris] Malim, *effigiandis.* Apul. Apologia: *Quid sibi statuæ & imagines variis artibus effigiatæ volunt ?* Et quod præcessit: *figmentis liciorum contextas imitantur effigies*, valde suspicor exaratum, *filamentis liciorum.* Arbiter licet in re alia : *Illa de sinu licium protulit varii coloris filis intortum.* Macrobius extra ordinē tentatus.

PAG. 426. *atque ille Græcus quidem, fontes imitus ignis ructare & fluere*] In Steph. & aliis editionibus corruptissime legitur; *Græcos*, item *imitatus* pro *imitus*, & *angues* pro *ignis*. Sed nos Agellii hæc verba expressimus, quomodo emaculata olim Cl. Lipsio 11. Electorum. & respondent ad verbum illis Pindari Græcis, Ἔ πυθεν ἀγνότατον σὺν μυχῶν πυγαὶ· Porro *imitus* positum vt *stirpitus, medullitus*; Et ita reliquerat quoque Martian. Capella lib. 2. *Posiquam egitur illam bibliothecalem copiam nixa imitus virgo diffudit, exhausto pallore confecta.* Nam male quoque vulgo, *imitatus.* Etiam Arnobius sic fortasse legendus lib. 7. *Acdestus blandus adulto comes, & qua solum poterat amans imitus.* Seruat enim Romanus codex, *amans minus.* Vnde Amplissimum postea Canterum *mimus* refinxisse comperio, cui non operose refragor, imo accedo libens : Sed in Romano illo codice postea reperi esse, *qua solum poterat minus*, non *amans minus*, vti halucinanter excudimus, inducti laudatione viri docti. Monendum id fuit; & illud insuper, facillimè In Capella correctiuncula. Arnobius corrigitur.

iam

iam posse constitui illum locum; quomodo & amico nostro Ioh. Meursio comperio factum. Ira: *Et qua solumpterat, minus tectis assertationibus* &c. Sic vicissim illo statim loco, eodem hoc Arnobii libro:

Quem tamen si dicerentis cum extraneis habuisse commercium faminis, impia res quidem sed tolerabilis esset maledictionis crimen.

Item Arnobius iterum correctus.

Facilem humanissimi viri assensum mihi spero, si ex vestigiis vetustæ lectionis, *malectionis* quæ sepulta, reduxero germanissimam auctoris scripturam & mentem; *maletractationis*. Τὸ *maletractatio* vt *maledictio* vnica voce intelligo, nec existimo inusitatum iurisconsultis. Non refugit certe Arnobius. Supra lib. 4. *Et tolerari forsitan maletractatio hæc possit.* Quod isti plane geminum. Alibi iterum commemini vsum, sed non occurrit iam locus. Imo est iste libro 4: *Immunes tamen à deorum maletractatione nos esse, quia cessatis maleficia vindicare.* Testatur præterea Elmenhorstius in Cod. Ro. esse loco priori *malesractationis*, quemadmodum legendum coniecimus.

PAG. 427. Καὶ ἰνὼ μιλιχίην] Agellius emendatius ἰνωλίῳ lib. 13. cap. 25.

CAP. XVIII.

PAG. 428. *Poculaque inuentis Acheloïa miscuit vuis*] Propertius:

Ah pereat quicunque meracas repperit vuas,
Corrupitque bonas nectare primus aquas.

Porro Poëtas Acheloum fabulari præ amoris impenso ardore in amnem siue aquam liquatum, notum vel ex isto eiusdem Propertii:

Num rursus licet Ætoli referas Acheloi
Fluxerit vt magno factus amore liquor.

Sed vt hoc notum: ita hinc denique verba *liquescere* & *liqui* in re amoris reseruati non omnibus puto suboluisse, nec uti nec Catulli locum isto fortassis pacto interpolandum in Epigrammatibus:

In Catullo conatus.

Non solum meminit, sed quæ multo acrior est res,
Irata est; hoc est, vritur & liquitur.

Nam vulgatur, *loquitur*. At indubie auxilium tale poscit Epigrammation, vt arguto epilogo innuat iratam esse, hoc est, non vri solum, sed præ amoris penito illo igne quodammodo liqui. Ita idem alibi,

Le-

Lesbia mi dicit semper male, nec tacet vnquam
De me; dispeream me nisi Lesbia amat.

Vult enim dicere iram eius amoris esse notam. Viri vero docti inuentum, *coquitur*, ex illo Ennii,

Quae nunc te coquit & versat sub pectore cura:

vix existimem hanc siue poëtae mentem plenius exprimere. Denique Grammaticis, qui solum hoc verbi *liquor* perpetua prioris syllabae longitate damnarunt quomodo auscultandum? Quasi videlicet *liquidum* in isto Lucretii: *Crassaque conueniunt liquidis & liquida crassis*, ideo indifferenter prolatum sit, quod alterum vt illi definiunt à *liquor*, alterum vero à *liqueo* fuerit deductum. Sed demus, quod volunt isti, tamen ex veteri declinatu euebimur conuenientissimam emendationem. Cæcilius apud Varronem, *prae laetitia liquitur animus.* Facit quoque ad rem illud Maronis:

Limus vt hic durescit & haec vt cera liquescit,
Vno eodemque igni, sic nostro Daphnis amore.

CAP. XIX.

PAG. 432. *Orcus inducitur*] An rectior lectio quae ad oram editionum veterum, *Charon?* Euariat valde Seruius: *Traxit hoc*, inquit, *de Alceste Euripidis, qui inducit Mercurium comam secantem quia fato peribat mariti. Mercurium* dicit, quem hic *Orcum* Macrobius. Gloss. χάρων, *Orcus.*

PAG. 433. *Pubentes herbae*] Arnobius: *Cur quotidie gemmulas & pubescentes herbas adurit atque interficit nocentissimum frigus?* Deinde quod ait Macrobius, *in qua Medeam describit maleficas herbas secantem*; animaduertendum eiusmodi herbas veteribus seu poëtis, *pallentes* nuncupatas. Maro, Naso, Arnobius & alij ita posuerunt. Tibullus hac parte sollicitatur, illo vers.:

Num te carminibus, num te pallentibus herbis
Deuouit tacito tempore noctis anus?

Pallentibus enim vrgeri comperi; sed minus, vt existimo, cogitate. Ouidius aspexit, & imitatus est: Tibulli scriptura firmata.

Nupta quid expectas? non tu pallentibus herbis,
Non prece nec magico carmine mater eris.

Et ideo forsan, *pallentes herbae*, quod pallorem imo letum denique concilient: Propertius:

At vos deductae quibus est fallacia lunae,
Et labor in magicis sacra piare focis;

Enagedum Domina mentem conuertite nostra,
Et facite illa meo palleat ore magis.

Vel quod inferis & defunctis dicatæ, quomodo χόαι, id est, *vinum inferium* interpretatur illustris Scaliger. Iterum Propertius: *Sensi ego cum insidiis pallida vina bibi.* Naso omne frugum genus à vera sua & ingenita indole siue ad corruptionem siue alio deriuatum, *pallere* dixisse videtur, in Fastis:

Interea crescat scabra rubiginis expers,
Nec vitio culi palleat vlla seges.

Siue denique *pallere* ciusmodi herbæ intelligentur quasi lectæ funestis & Stygiis locis. Quod blanditur, & firmabitur quodammodo hoc Nasonis:

Omnia tentabo latis medicamina terris,
Et freta, tartareos excutiamque sinus.

Vnde & *vmbræ* & *vndæ* quoque apud poëtas *pallentes*. Tibullus, *Parcite, pallentes vndas quicunque tenetis.* Et Claudianus in Rufinum:

---- *simulacra coloni*
Pallida, defunctasque videt migrare figuras.

Mecum habet patagus, æs, morbus.] Locus est ex Plauti aliqua comœdia cuius adhuc in quæstione nomen. Referam autem ad Corybantas seu Cybeles sacerdotes. *Patagus* itaque capitum istam conquassationem denotabit, de qua apud Strabonem lib. 10. *Æs* inconditum æris sonitum. Vnde poëta: *Nec te progenitum Cybeleius ære sonoro Lustrauit Corybas. Morbus* ipse κορυβαντιασμὸς erit. Obnoxii enim huic malo perpetuis mactabantur insomniis vigiliisque, & solent, vt ait Catullus, imaginosum. Plato Critone: ὥσπερ οἱ κορυβαντιῶντες τὴν ἀυλῶν δοκεῖν ἀκούειν. Claudianus etiam alluisse videatur, libro in Rufinum: *Impatiensque sui Morbus.* Festi autem truncata verba, *Patagus, morbus*, omnino huc facere autumo; non, vt diuinauit eximius alias Turnebus, vitis morbum intelligi. Eum tamen qui volet videto lib. 16. cap. 22. Aduersariorum. *Patagus* forte malum istud est quod vocant hodieque Itali *Petis.*

Plauti locus excussus.

CAP. XXI.

PAG. 440. *ansatum mediocriter, ansis à summo ad imum pertinentibus*] Carchesium nobis adumbrat Macrobius: At quomodo pote ansatum id esse mediocriter, vbi ansæ, vt ipse ait, à summo ad infimum demersérint? Ego quan-

tum

tum ex his & Calixeni quoque Rhodii verbis quæ ex Athenæo, vt puto, Macrobius hic transtulit, coniecto: fuit hoc poculum, vt Græca verba sunt, ἰκμαδοειδὲς πίμπρασις, & ideo compressum quidem circa meditullium sed protuberans leuiter. Quod Macrobius, vti opinio mea est, signate Latinitati reddiderat scripseratque: *ancatum mediocriter*, nisi aliter fuisset visum exscriptoribus. *Ancatum* autem ab *ancus* formatum est. Festus: *Ancus appellatur qui aduncum habet brachium, vt exporrigi non possit.* Glossæ: *ancus*, λοξός. Athenæus lib. 11. cap. 7.

CAP. XXII.

PAG. 445. *ingenio magis quam doctrina Maronis*] Vtrumque desiderauit in eo Caligulæ liuor. Exstat apud Tranquillum: *Sed & Virgilii & Titi Liuii scripta & imagines, paulum abfuit quin ex omnibus bibliothecis amoueret: quorum alterum vt nullius ingenii, minimæque doctrinæ, alterum, vt verbosum in historia negligentemque carpebat.*

IOHAN. ISACI PONTANI AD AVRELII MACROBII Librum Sextum SATVRNALIORVM NOTÆ.

CAP. I.

PAG. 447. EX *diuersis ornamenta libauerit*] Optimus ille Anglicanus non, *libauerit*, sed, *leuauerit*, & animo meo germanissime. Vult enim dicere Macrobius, subtraxisse plena manu. Dixerat libro ante; *Virgilium nostrum*

vndique veterum sibi ornamenta traxisse. Nunc facile, vti puto, innotescet apud Arbitrum dictio sub finem: *Vnde plani autem, vnde leuatores viuerent nisi.* Vbi vir doctus in nuperis ad eum scriptorem Notis seu collectaneis admonuit sibi nusquam lectum vocabulum, *leuatores*, quod ego non absone ex superioti mente fures interpreter, siue, vt ipse Petronius alibi dixit, *Noctiurnos*, qui pallia & talia lucrifacere satagunt. *Plani* autem eodem Arbitri loco, idem erit quod voluit Glossarium vetus: *Stlatarus*, πλάνος. Ita enim corrigo Glossarium, nam editur inepte, *Stlatarus*. Docuit me grammaticus priscus & probus Capet: qui tamen *Stlatarus* scribit non *flatarus*, & forte vtrumque rectum. Verba sunt: *Stlataris sine e litera scribendum, à stlata rate piratica.* Vnde iterum in Glossario pro *flatta* faciendum, *stlata*; πειρατικὴ σκάφη ἐδώδιμος.

Petronius Macrobii occasione illustratus.

Glossarium emaculatũ.

PAG. 448. *vt quod apud illum legerimus alienum, aut aliud esse malimus, aut melius hic.*] Placet prisca lectio: *aut illius esse malimus*, sententia diserte vera.

PAG. 450. *Postquam defessi sunt: stant & spargere sese Hastis.*] Coniectabam: *Postquam defessi sunt stando, & spargere.* Et apte ita applicabitur statim, *ansatis concurrunt vndique telis.* Blanditur tamen magis quod admonuit postea Scriuerius, *defessi sunt stantes spargere.*

clamor exortus vtrisque] Malim, *vtrimque.* Idem Ennius in decimoquarto: *Horrescit telis exercitus asper vtrimque.* Nec editum aliter Cl. Merulæ.

PAG. 452. *horror percipit*] Adumbrauit Plautus Menæchmis: *Quid cessas dare potionis aliquid, priusquam percipit insania?* Ad quem locum exigunt quoque illum, Sticho:

D. *At ego perii cui medullam lassitudo perbibit,*

P. *Quid ego cui misero medullam ventris percepit fames?*

Cl. tamen Lipsio placuit, *perrepit.* Meo iudicio loci illius germana lectio & mens nondum visa Criticis, & abesset ambitio, dicerem visam mihi. Lego: *Cui misero medullam ventris peredit fames.* Captauit manifesto ἀντίφρασιν Plautus in *perbibit*, & *peredit*, quomodo Curculione festiue ex illis ipsis vocibus regiones finxit a milite subiugaras, *peredesiam* & *perbibesiam.* Hinc Festus: *Plautus peredesiam & perbibesiam commentus est cum notare voluit cupiditatem edendi & bibendi.* Itaque à fame peredi ventris medullam apte & argute responsum existimo à Comico parasito. Catullus allusit: *Ignes interiorem edunt medullam.* Et Maro: *Est mollis*

Ad Plautum coniectura.

mollis flamma medullas. Et 12. Æneid. *Nec te tantus edat tacitam dolor.*

Redeunt referunt petita] Vel ob versus legem legendum *referuntque*, & ita Camerarii liber.

Varius de morte] Lucanus panegyrico ad Pisonem:

Mecenas Tragico quatientem pulpita gestu
Euexit Varium.

Incubet & Tyriis] Vestimenta intelligit quæ cubitoria priscis dicta. Petronius: *Vestimenta mea cubitoria perdidit, Tyria, sine dubio.* Quo tamen loco quid est, *Tyria sine dubio?* Putem ego laborare lectionem, pictumque antiquitus, *elubie.* Vnde factum *dubio*, cum deberet, *eluuie. Tyria* ergo, *sine elubie*, sunt vestimenta pura nec sordidata. De sordidatis Festus & alii. Lucilius illo versu: *Hac vestimentis maculosis aspicis ipse.* Claudianus autem cubitorias similiter vestes Tyrias intellexit in Fescenninis. Ait: In Petronii diuinatio.

At Vestes Tyrio sanguine fulgidas
Alter virgineus nobilitet cruor.

Sed an Claudiani illo versu honeste satis dictum: *alter virgineus cruor?* Malim ego: *Alte virgineus nobilitet cruor.* Et nisi fallor in mentem habuit illud Poëtæ; *Virgineumque alte bibat acta cruorem.* Alia in Claudianum.

PAG. 453. *magna ossa lacertique Apparent homini*] Herculem sentit Lucilius; & extat Priapæis: *Phœbus comosus, Hercules lacertosus.* Monuit me item Franciscus Dousa, legere se ad Lucilium, *hominis.*

PAG. 455. *Virtuti is par, dispar fortunis patris*] Rescribo: *Virtute sis par, dispar fortunis patri.* Clarum ex Maronianâ imitatione: *Disce puer virtutem ex me verumque laborem: Fortunam ex aliis.* Et addo Lucam Fruterium in Verisimilium olim libris idem incurrisse. quod dissimulasse & rei & ingeniosissimi capitis causa piaculum censui.

CAP. II.

PAG. 459. *Mox erat hoc ipsum exitio*] Non differam hac occasione Plautini loci medelam Captiuis, Scen. *Nunc illud est.* Vulgatur: Plauti locus.

Neque exilium est, neque adeo spes quæ mihi
Hunc asspellat metum.

Sed scriptum vidi, *Neque exilium exitio est.* Vnde me iudice repones, *Neque exitium exitio est.* Quod fere dictum quomodo vulgo, *nec salus saluti*, & talia.

PAG. 461. *Ennius in Cteſiphonte*] Faciendum, *in Creſiphonte*. Et monuit in Ennianis reliquiis ille Italiæ nuper columen Hieronymus Columna.

CAP. III.

PAG 464. *Hunc locum Ennius in duodecimo ad pugnam Celii tribuni*] C. Ælii ſubſtituit ex hiſtoria Merula. item *decimoſeptimo* vicem *duodecimo*. Cauſas habes ad Fragmenta ipſa.

Semper abundantes haſtas frangitque quatitque] Diſplicet hîc, *abundantes haſtas*. Velim, *obundantes*. Metaphoram enim à re nauali ſeu littoribus monſtrant vel illa: *frangitque quatitque*. Papinius: *Interiore ſinu frangentia littora curuat Tenarus*. Vbi addit interpres vetus Lutatius: *Frangentia, quia in littoribus ſolent fluctus frangi*. Et ipſe Virgilius ſic videtur legiſſe. Nam vbi exprimere voluit, dixit: *Obiectu ſic vndique telis Obruitur*. Nec abſimile eſt quod Maro Arcades inundare armis fecit Æneid. 12. *Hic denſi rurſus inundant Troës Aglymique & pictus Arcades armis*. Hæc exaraueram cum reperio, laudare Cl Merula, placuiſſe Caſtricomio, *abundantes haſtas*. Sed illud fortius eſt.

CAP. IV.

PAG. 467. *Si mihi non prætor ſiet additus*] *Si mihi unus*, ex monitu Nobiliſſ. iuuenis Franciſ. Douzæ; & ſtatim *extenderet* pro *extenderat*.

Tetis vomit adibus vndam] Alluſit Iuuenalis Sat. 4 *Ante tamen veniet: nobis properantibus obſtat Vnda prior*.

PAG. 468. *ſed & Peſtanus Vibonenſis ſic ait*] Hæc iam olim lectio omnibus hucuſque exemplaribus conſtantiſſimè inoleuit, adeo vt *Peſtanus Vibonenſis* inter authores legatur in Indice, qui eſt ad calcem Editionis Hen. Stephani &, quæ eam proximè excepit, noſtræ primæ: cum nihil tale ſit, & ſinus vterque maris ſit, quod indicant verba Ciceronis in Epiſt. ad Atticum lib 16. Epiſt. 6. iſta: *Duo ſinus fuerunt, quos tranſmitti oportet, Peſtanus & Vibonenſis; vtrumque pedibus equis tranſmiſimus*. Vnde nunc facilis eſt emendatio verborum apud Macrobium, vt ſcilicet legatur: *Sed & Peſtanum & Vibonenſem Cicero ait pedibus equis tranſmiſimus, quod eſt tranſuiſimus*. Paulo aliter ordinant Popma & Carrio. Quos, ſi libet, vide. Illum in Caſtigationibus

tionibus librorum ad Atticum : hunc Emendat. lib. 1. cap. 15.

Ille graui subito] Furii eos versus esse loquuntur editiones priscæ. Habent, *Sic Furius in primo; Ille graui* &c.

PAG. 469. *Deducta mihi vote garrientis*] Propert. *Et mea deducta carmina voce legis.*

atque ita scutis proiectis, tectis saxa certatim lenta manibus coniiciunt in hostes] Confusa & corrupta Sisennæ hæc verba. Scriptura non iuuat. Coniecto: *scutis proiectis tecti, saxa.* Quod profecto placet. & cogitandum porro de *lentis* illis *saxis.* Mihi suspicio oborta, quod fortassis verum est, scriptum videlicet, *saxa certatim leuia.* Et certe quis anxie ambigat? Manibus enim, vt addit, hæc proiecta. Pro *lenta, leuata* seu *lecta*, quod olim Gulielmius & Popma *οἱ μαχαιρεῖς* coniecêre, non improbarem, nisi prius illud propius accedere videretur ad superstitem vocem *lenta.* Sisennæ locus restitutus.

Pinaum nucem cum effodies, luna decrescente eximito] Puto fuisse, *effodis*, quod erit *effoderis.*

PAG. 470. *Porro chenopodas, clinopodas*] Lucilii corruptissimos hos versus ita reformasse intelligo Douzam patrem:

Porro chenopodas, vt clinopodas lychnosque
Dicimus' χοινῶς ἀντὶ pedes lecti atque lucernas.

Videndum tamen ne *Cœnopodas* sit verior lectio. *κοινόποδες* enim Sophocli *οἱ ὁμῶ ὁδοιπορήσαντες, viæ comites, socii.*

quippe illi dixerunt & pausam & macharam & asotian] Ita reposuit H. Stephanus. *Acaciam* tamen, quod in plerisque editionibus est, religio mihi sit peruertere. Reperio aliquoties id vocis apud Curopalatem, *ὁ βλάκον* inquit, *ἔχει χῶμα σύτοις ἐ καλεῖ) ἀκακία, ὡς ἔπομεν, τὸ τ βασιλία πατεινοειδὲς ὡς θηκὸν* &c. Id est: *Aureum hoc textile habet aliquid aggestum intus quod appellatur acacia, vt diximus, imperatorem docens humilem esse vt mortalem.* Exstat quoque apud Tullium de Finibus libro, ni fallor, quinto. Quare me arbitro reuocandum. Macrobii vetus lectio contra Stephanum probata.

vri enim Gallica vox est] Glossarium, *vror, βῦς γερμανικός.* Quod fuerit *vrus.* Tertia vox quid velit etiamnum quæro. Vestigia seruant hodieque Germani & Septentrionales homines, dicendo *Vrox.* Et fortassis loco Glossarii quem laudauimus, *Vror, βῦς γερμανικός*, legendum *Vrox, βῦς γερμανῶς.* Nam vt fatetur hic Macrobius, Gallica & peregrina vox est. Et adde nõ absimili forma piscẽ quempiam indigetatum Romanis. Festus, *Diox, genus piscis frequens in Ponto.*

camurùs peregrinum verbum est, id est, in se redeuntibus] Festus, *camera & camuri boues à curuatione & Graeco καμπὴ dicuntur*. Scribo: καμπὴ. Glossarium, καμπὴ flexus. Sed in eodem Glossario quod est, *camurùs*, ἄγνος, τοῦς, quomodo expediam? An legend. ἄγνεις, πύρεις. Nam vt idem alibi, ἄγνος, ὅθεν οἱ λύγοι, *vimen*. Orus Apollo vocem κάμηλος huc quoque trahit, vbi ait: ἐκείνη γὰρ μόνη τῶν ἄλλων ζώων τὸν μηρὸν κάμπτει, διὸ καὶ κάμηλος λέγεται.

CAP. V.

PAG. 471. *Denique Mulciber ipse ferens altissima Cæli Contingunt*] Difficile ex tam abrupto loco statuere de lectionis veritate. Coniicere tamen ex filo rei libet: *Contigna*, modo id Latium agnoscat. Nam *tignum* & *tignus* crebra. Vide itaque ne fuerit, *Cum tigna*.

& ita Ennius in libro Sabinarum quarto] Iterum Columna: *Satyrarum quarto*.

PAG. 472. *prædicant aurito parente me natum*] Afranii ait versum esse, qui ita in prologo ex persona Priapi. Quod itaque, *aurito parente* id est lepore genitum illum Diuum prædicabant, non puto temerarium. Petron. *At illa gaudio exultans vides, inquit, Chrysis mea, vides quod aliis leporem excitauit*. Quid velit facile capitur, & recte adaptatur illud Nasonis:

Credula si fueris alia tua gaudia carpent,
Et lepus hic aliis exagitatus erit.

Nec abludit quod in Fastis idem Ouidius, vbi salacem Deam Floram poscit, cur ei caprearum potissimum leporumque venatus cesserit, scribat:

Est breue præterea de quo mihi quærere restat,
Si liceat, dixi: dixit & illa, licet.
Cur tibi pro Libycis tenduntur rete leænis
Imbelles capreæ sollicitusque lepus?
Non sibi respondit siluas cessisse, sed hortos
Armaque pugnaci non aduenda fera.

Porro ex his lucem aliquam sperem loco isti Casinæ, prologo:

Face iam tu præco omnem auritum populum.

Plautus explicatus.

Nam non ita id languidum, vt censuit olim iuuenis doctus, si videlicet ex animalis, quod dixi, natura, *auritum populum*, attentum & excitatum intelligamus. Imo tale est illud Comici Afri, *Arrige aures Pamphile*: De quo ita

Diomedes,

Diomedes, *Cacephaton est vitio compositionis inuerecunda affectio, vt arrige aures Pamphile.* Denique Afranii verba videtur respexisse Plautus illo loco.

Sed & Hostius libro secundo belli Histrici] Hunc Cynthiæ, cuius & Hostia dicta & Propertii poëtæ fuit amata, auum fuisse censet Illustris Scaliger. Ait Propertius:

Est tibi forma potens, sunt casta Pallados artes,
Splendidaque à Docto fama refulget auo.

Siluicolæ homines] Restituit in Ennianis Fragmentis Cl. v. Merula,

Siluicolæ homones belli inertes.

PAG. 473. *Roscida nocturnis affrix labentibus Phœbe*] Aspexit quoque. Thebaidos primo Papinius:

Titanis late mundo subuecta silenti
Rorifera gelidum tenuauerat aëra biga.

CAP. VI.

PAG. 475. *ora, pro personis*] Martial. *Personam capiti detrahet ille tuo.* Plautus *ora*, Pœnulo: *Quæ habent nocturna ora, noctu sacrificatum ire occupant.* Porro Cornificius *osciliantes* hinc dictos credidit. Festus: *Oscillantes, ait Cornificius, ab eo quod os celare sint soliti personu, propter verecundiam, qui eo genere lusus vtebantur.*

PAG. 476. *Nec interpositiones eius otiosæ sunt*] *Interpositiones*, id est, *parentheses*. Et statim eodem hoc capite pagina sequenti 461. *intermissio* ponitur pro, quod vulgo rhetores *aposiopesin* dicunt.

CAP. VII.

PAG. 479. *Vexasse graue verbum est*] Nec latuit Glossarium. *Vexat*, ὀχλεῖ, σκύλλει, χλευάζει.

CAP. VIII.

PAG. 481. *Gratum mihi est, Auienus ait, correptum*] In aliis editionibus atque adeo etiam Camerarii *correctum* est. At illud omnino verum. Gloss. *Corripies* ἐπιλήψεσθε.

PAG. 483. *in Togata cui titulus Nomen est*] Variantes lectiones posuimus ante. Constantissima earum est νόμος siue *Nomen*. Non reticebo quod venit in mentem mihi, scriptum videlicet, *cui titulus Nomos est*, siue *Nomus*

ex Agellio. *Nomus* præfectura, dominium seu territorium vulgo. Plinius libro 5. cap. 9. *Diuiditur in præfecturas oppidorum, quas Nomes vocant.* Et statim: *Quidam nomina aliqua permutant, & substituunt alios nomos; vt Heroopoliten, Crocodilopoliten.* Plinius item iunior Traiano: *Tu ex quo nomo sit, notum mihi facere debebis.* Græci vt à νόμος discriminent trahunt accentum in vltimam. Sed de voce, eiusque notione non puto dubitabitur. Hic autem ea forma & mente requiri comprobauerit vel versus quem laudat ex ea Togata Aurelius noster, *Appetis dominatum demens prematuræ præcocem.* Afranius tamen an eiusmodi Togatam scripserit alibi non reperio laudatum. In Glossario est, *Satura, νόμος πολλὰ εἰδέχων.* In Festo, *Satura, etiam lex multis aliis conferta legibus.* Laudat deinde Afranium, *Homine* Nonius, nisi quod Hadrian. Iunius eius vicem *omine* depromit ex Scripto. Crepera hæc & dubia in tanta nocte Scriptorum veterum. & quis illustret?

Afranio Togatæ nomen redditum.

Æneam suum tanquam omnia pium] Expressit lectionem scriptam Stephan. Excusi disertim: *hominem pium.* Sed dixit & Statius, *Di bene quod tales stirpemque animosque virilis.* Idem Statius Achilleide:

Non adeo parcimus omnia matri.

Vbi *parcimus omnia*, idem est quod *per omnia.* Vt Græcis πάντα, pro κατὰ πάντα.

PAG. 484. *liquido exspectatum*] Ita libri plerique omnes. At nos ex Agellio refinximus, *spectatum*: Quod & Glossis vetustis obseruatum, *Spectata, Δοκιμαζόμενα.*

Titul. de Verborum Sig. L. 157.

sed Cæcilius Gallus vir doctissimus in libro de significatione verborum quæ ad ius ciuile pertinent] Eiusmodi opusculum scripsisse Ælium Gallum legitur in legum libris; & monuit me amicus meus insignis adolescens Petrus Scriuerius. Certe coniectura inde probabilis sit fuisse, *C. Ælium Gallum.* Seruant tamen ad oram Gelliani aliquot codices *Aquilium Gallum.* Ille nisi sit, dispiciendum accuratius.

CAP. IX.

PAG. 487. *Tum Seruius, Non sine ratione Vergilius*] Clarissula hæc tota de Scripto est. Seruium vero vt ea dicentem facit Macrob. ita quoque apud eundem Seruium eadem fere reperies. Vide ad versum: *Cum iam trabibus contexti aternis Staret equus.*

statuerunt in crastino Flauianum audire quoniam Mar[illegible]

Augu[illegible]

Augurali iure refulsit] Ergóne hoc aut præcedentibus libris super Augurali apud Maronem disciplina quicquam tractatum? Velint quidem id manifesto ea verba, *quoniam Maro in Augurali iure refulsit*. Sed errauit, me iudice, leuiter hic exscriptor, faciendumque *quo etiam Maro*. Flauiani enim, vt liquet ex fine libri primi, partes fuere differendi de augurali apud Maronem disciplina. Verba sunt, *Post hunc Flauianus, Apud poëtam nostrum, inquit, tantam scientiam iuris augurales inuenio, vt si aliarum disciplinarum doctrina destitueretur, hac illum vel sola professio sublimaret.* Et statim, *Huic tu, mi Flauiane, succedes, vt & auditu vestro reuer & aliquanto silentio inflaurem vires dicendi.* Sed an hæc à Flauiano dissertata, nequeo dicere. Si tamen, necessario post septimum nouus huic sermoni liber tributus fuerit, is que tertii diei conuentum fecerit. Nam vt docui sub finem Secundi, Tertius liber & subsequi quatuor secundi solius Diei conuentus sunt. Octauus itaque Macrobii liber exstiterit, id est, tertii diei noua confabulatio, quomodo & dies tres legitimi Saturnales.

Maro in Augurali iure] Octauus ergo is Macrobii liber de re ea tota accurate pertractauerit. Et nisi plane iudicii fallor interpolauit compilauitque id operis, vt pleraque Macrobii alia Ioh. Satisberiensis. Lege libri primi postrema duo capita & quædam etiam Secundi, & claras reperies reliquias melioris huius auri. Macrobiani libr. *de Auguriis* vestigia apud Satisberiensem.

Flauianum audire] An is ipse Flauianus, de quo sæpe, quem iam dixi, Satisberiensis? Ait lib 2. cap. 26. *Hoc autem asserit Flauianus in libro qui de vestigiis Philosophorum inscribitur.* Et lib. 8. cap 11. *Tu historiam aut fabulam, quod his verbis refert Petronius, prolibitu appellabas. Ita tamen ex facto accidisse Ephesi, & Flauianus auctor est.*

IOHAN.

IOHAN. ISACI PONTANI AD AVRELII MACROBII Librum Septimum SATVRNALIORVM NOTÆ.

PAG. 488. CONVIVIORVM POSTREMI DIEI] SECVNDI adhuc diei, liquet, vt puto, ex præmissis. Proprie autem hic conuiualis sermocinatio est. Nam quæ hactenus dicta, ante epulas intelligenda sunt. Vide notam superius ad librum tertium.

CAP. I.

discursum variantibus poculis] Camerarii editio, *discursim*. Prius retinet & Lugdunensis. Varro: *Dum sermone tenuiam variamus*. Petronius *volantibus* dixit. *Volabant inter has potiones meracæ.*

PAG. 489. *Quæ præsens inquit locus & tempus*] Græcum non minus lepidum: οὐ οἶς μὲ ἐγὼ δεινὸς, οὐχ ὁ τῶν καιρὸς οὐ οἷς ὁ τῶν καιρὸς, οὐκ ἐγὼ δεινὸς. Senecæ illud quodammodo geminum: *Quod ego scio nescit populus, quod populus scit ego nescio.* Et id quia tam oportune se offert, notandum vocem *populum* sæpe ἄγροον ὄχλον signare in libris antiquorum. Quod ignoratum duos reddidit controuersos locos, alterum Apulei, alterum ipsius Senecæ. Ait Lucius lib. 3. *Ac dum primum angiportum insistimus statim ciuitas omnis in populum effusa, mira densitate nos insequitur.* Diuinatum enim, *in publicum effusa.* Frustra: & sistere eum impetum debuit, si non librorum consensus, at ipse Apuleius, cui familiaris & suus quodammodo hic sermo. lib. 10.

Varus

Venus ecce cum magno fauore cauea, in ipso meditullio, circumfuso populo lasciuorum parunlorum, dulce subridens. Nec capiendum aliter istud Catulli, *Per medium densi transit iter populi.* Sed firmabit hæc vnice quem dixi Senecæ philosophi locus, imo his firmabitur. Nam & illum iam diu abducere nisus est non vnus sponsus. Pincianum certe insignem alias Criticum, lapsum hic repulsumque comperio; nec vsi meliore fato ipsi repellentes. Sed locus quem tango legitur Epist. 105. *Vt garrulitatem suam custodiat & contentus sit vnius auribus, populum faciet. Populus* enim & hic πλῆθος siue hominum multitudo est, quomodo etiam in Quæstionibus Naturalibus *Stellarum populum* figurate & eleganter extulit. Sed & sententiam id poscere liquido videbit, qui non aspicere solum Philosophi totum locum volet sed inspicere. Ianus Gruterus doctus & diligens censor interpretatione fere verum erat assecutus, modo abstinuisset mentem diuinando. Nam *publicum* etiam hic contra codicum constantem fidem est. Adde his illud Senecæ Natural. Quæst. lib. 1. cap. 5. *Sunt specula quibus si vnum ostenderis hominem, populus apparet.* item hoc Plinii lib. 2. cap. 7. *Quamobrem maior calitum populus etiam quàm hominum intelligi potest.* & istud Martialis lib. 5: *Omnia solus habes: hoc me puto velle negare, Vxorem sed habes Candide cum populo. Cum populo,* id est cum multis.

PAG. 490. *Charmadam dico*] Editiones pleræque aliæ omnes, *Carneadem*. Videndus Plutarchus lib. Symposiacōn 1.

PAG. 491. *& in risum plane iustum moueret?* Clarius veteres, *& in seriſum.*

CAP. II.

PAG. 494. *vel cui nota quondam affixa est*] Alias *fixa* siue *adfixa*. *Adfixa* videatur non absonum. Propert. *Quid mihi desidia non cessas fingere crimen.*

CAP. III.

PAG. 496. *quibus mos est aurem forare*] Imo & mollem hoc scommate Octauium istum denotauerit Tullius. Setimius Tertul. *Aurem quoque foratu effeminatus. Quod* li apud Sigeum statua seruat plane. Et Iuuenal. Sat. . *Quamuis Natus ad Euphratem, molles quod in aure fenestra*

feneſtra Arguerint, licet ipſe negem. Quibus addit interpres vetus: *Arguit homines qui cum propter libidinem libertatum meruiſſent, & in libertinorum corpus & tribus relati eſſent, pertuſis auribus ſigna libertinorum celare non poterant.*

PAG. 497. *vt Tullius in conſulem qui vno tantum die*] Non Tullio hoc tribuit ſcomma ſuperius Seruius, ſed M Oracilio Pitholao Vide lib. 2. cap. 2.

in naſum ſeu curuam erectionem ſeu Socraticam depreſſionem] Plato lib. 5. Politicorum. & ex eo Ariſtænetus, lib. 1. Epiſt. 18. Ἀγὼ ὁ μὲν τὸ ῥῖνα ὃν σμὸς, ἐπίχαρις πως ὀπτασία ἐστὶν ἐμοί. Ἔστι δὲ τὸ γρυπὸν βασιλικὸν ἴδιος. *Itaque iuuenum ſi quis ſimus, laudas vt gratioſum; aduncum naſum regium appellas.* Perſæ Cyri regis virtutes ſuſpicientes adeo vel mortuum coluerunt, vt viros, qui aduncum haberent, qualem Cyrus habuiſſe dicitur, naſum, etiam ad Plutarchi ætatem amarint. Author Plutarchus in Præceptis Politicorum. Vide item Iuſtinum lib. 39. & ad eum Notas Bongarſii. Vbi docetur tales olim *Grypos* appellatos.

PAG. 498. *cur & de albis & nigris loris ſimiles macula gignantur*] Seruos lororum ſiue flagrorum gymnaſia eſſe ſcimus luculenter ex Plauto. Et ita fortaſſis capiendum legendumque iſtud eiuſdem comici Aſinaria:

Eas nunc legiones, copias, exercituſque lorûm.

Nam in vulgatis eſt, *eorum*. In Scriptis quos vidi *ferum*, quod *furum* fors erit, ſed hic, vt exiſtimo, minus conuenienter. Reſpicit enim, quas enumerauerat ibidem, ſeruorum cruces, laminas, neruos, boias.

PAG. 499. *inter cetera exacta vitæ*] Non diſſimiliter Petronius, *exactam legem* dixit. Sic enim legerim locum iſtum Pag. 4.

prius amore
Frugalitatis, legem pellat exactam.

Et videtur item voluiſſe poëta Venuſinus ad Mæcenatem: *Faſtidioſam deſere copiam. Legem* enim *exactam*, diæta ex actum illud ſiue plenum, vt ita dicam, dimenſum intelligo. Meminit etiam alibi Petronius; *Vellem tam innocentiæ ſet frugalitatis meæ hoſtis vt deliniri poſſit.* Sed aptiſſime o loco Romanæ Philoſophiæ Siren Seneca: *Non poteſt ſa-*
Item in Petronium. *lutare fieri ſine frugalitatis cura.* Totum itaque di bitri locum ſic conſtituerim;

Artis ſeuera ſi quis amat effectus,
Mentemque magnis aptat, prius amore
Frugalitatis legem pellat exactam.

Interi

Interim non me latet aliorum super his commentatio, quibus si ita videbitur, libens cedam de semita.

hoc quoque exercitii genus à Lycurgo est institutum vt adolescentes & scommata sine morsu dicere] *Scommata sine morsu* videtur id esse quod dixit Plutarchus Lycurgo: παίζειν εἰθισμένους καὶ σκώπτειν ἄνευ βωμολοχίας: *Assuefiebant iocari & dicteria citra scurrilitatem iacere.* Nam fuit alias acuta & aculeata Lacedæmoniorum dictio. Idem Plutarchus Sympos. 2. quæst. 1. *Enimuero praclarè illa Lacedæmone inter alias hac erat disciplina falsè dicta impetere citra molestiam, & æquo animo dicteria ferre. nam si quis iniquius ferret, alter statim mordendi finem faciebat.* Ita quidem interpres. Rei tamen & rationi consentaneum magis, si dixisset, *is statim alterum mordendi finem faciebat*, vt indignanti potius quam indignationem inferenti reticentiæ pœna statuta fuerit. Verba Græca sunt: εἰ δέ τις ἀπίστοι σκώπτοιμεν, δίδους ἐσκώπτων πάνυ, quæ pressius intuenda; nam Macrobius, quod ego, omnino sensisse videtur aut vertisse, *Ac si quis*, inquit, *eorum in indignationem ob tale dictum prolapsus fuisset, vlterius ei in alterum dicere non licebat.* Nec aliter capio Heraclidem Ponticum: Μιλετῶσι δὲ ἐμμελῶς ἐσκώπτειν καὶ σκώπτεσθαι: quasi dicat, *scommata & iacere argute & excipere patienter animose.* Sed de his optimus tu censor eris, amice Respicio ad libros eius De Republ. Lacedæmoniorum.

ster Nicolae Gragi. Nam olim,

Quod fuit, hoc vni debebat Sparta Lycurgo;
Quod nunc est, tota est gloria lausque tua.

AG. 500. *& vester Apuleius*] Ioh. Sarisberiensis, qui um hunc exscripsit, locupletius: *Et vester Apuleius cum ntona.* Videlib. 8. cap. 10.

CAP. IV.

AG. 501. *egrescere autem inter illa quæ saginam compo- varietate patiuntur*] Hæc item Camerarii editionis ptura. Et statim, *quia constat id genus alimoniæ non magis quam varietate crudescere.* Vetustior tamen editio ea nia breuius: *egrescere autem quæ saginantur & composita etate crudescere.*

AG. 504. *vel cuiuslibet morbi*] Necessario ex Scripto eteribus supplendum: *Vel cuiuslibet ex confluentia morbi.* mala capit quæ οὐ ῥεύματος oriuntur.

CAP. V.

CAP. V.

PAG. 506. Πεῖνα] Omnino legerim, πεῖνα, cum Camerario & Lugdunensi editione veteri. Gaza ilicem interpretatur. Xylander eodem versu pro ἀπαλὸς ἀπαλὴς adducit. At πλόϊνα ἀπαλὸς dixit Eupolis; quomodo apud Athenæum ἀπαλὸς ἄρτος dictus ob mollitiem & teneritudinem. Lacte enim & oleo ac sale panis iste condiebatur. Exstat Athenæi libro tertio.

Κόπινον, χῖνον] Sola Lugdunensis editio, ἰχῖνον, quod & animalis nomen, quem erinaceum indigitant. Vnde adagio, ἰχῖνα τραχύπους. Est tamen & herba, alias ἐχῖνος appellata. Sed χῖνον non spreuerim. Constantinus in Geoponicis, ἡ χῖνος, τρεῖς ἢ καρπὸς, φησὶ, φέρει. Quod ipsum ab Arato est, cuius verba vertit Diuinationum primo Cicero:

Iam vero semper viridis, semperque grauata
Lentiscus, triplici solita grandescere fœtu;
Ter fruges fundens, tria tempora monstrat arandi.

Sed de ἰχῖνος vide ad Theophrastum, & in eum Animadversionum Iulii Cæsaris Scaligeri librum tertium cap. 10.

φλόμον] Camerarii & Lugdunensis codex φλόμου. Apud Suidam est φλόμος, quæ & φλόμος, θρυαλλίς. At φλόμος ἡ θρυαλλίς erit. φλόμος itaque recte, & eadem sit quæ *Laternaria* Empirico Marcello.

κισσὸν] Iterum Camerarii & Lugdun. κισσὸν. Ego priorem retinuerim.

Sed & quanta sit multis animalibus] Expressimus Stephani & quam inuenimus scripram lectionem. Non ambigo tamen quin exarauerit Macrobius, *mutis animalibus*: quomodo etiam editiones vetustæ. Generatim autem notat in animalibus brutis vitæ breuitatem: speciatim vero, quod de coruis & cornicibus obiici possit, euiat his statim verbis, *Nec recurras*, inquit, *ad ea quæ coruis & cornicibus fabulosa dicuntur*. Adi & Plutarchum Sympos. 4. Quæst. 1.

PAG. 508. *& non modo edacitatis*] Scriptus, *perpetuæ edacitatis*. Fortassis, *perpetis edacitatis*. vt *noctem perpetem* Plautus.

PAG. 509. *in mensa Sicula vel Asiana*] Est apud Suidam, Σικιλικὰ τράπεζα. Lautam eam & opiparam fuisse docet apud Athenæum Eubulus Comicus:

Καὶ πικτὰ Σικιλικὰ πατάκια συμπόσια.

Vbi πυθόμενα σωρδύμαζε (quomodo & illustri Scaligero obseruatum) adumbrauit Curculione Plautus, *Tantas struices concinnat patinarias.* Porro adagium à Diogeniano annotatum, ἀεὶ λεόντιοι περὶ τὸς κρατῆρας, *Semper Leontini iuxta crateres*, huc quoque facit. Nam Leontini Siciliæ populus est.

CAP. VII.

PAG. 514. *deinde licet vrendi corpora defunctorum vsus nostro seculo nullus sit*] Signandum hoc, & quod sequitur porro: *Solutos funerum ministros denis virorum corporibus adiicere singula muliebria: & vnius adiutu quasi natura flammei & ideo celeriter ardentis cætera flagrabant.* Adiungo Cornelii Taciti super Christianis locum Annal. 15.

Et pereuntibus addita ludibria, vt ferarum tergis contecti, laniatu canum interirent; aut crucibus affixi, aut flammandi; atque vbi defecisset dies in vsum luminis vrerentur.

Sed ambigo an satis is cohærens & firmus. Scribit Sulpicius Seuerus, qui Tacitum sæpe transcribit: *Multi crucibus affixi, aut flammæ vsti. Plerique in id reseruati, vt cum defecisset dies in vsum nocturni luminis vrerentur.* Vnde cogitandum ne concinnius fuerit in Cornelio: *aut crucibus affixi aut flammæ vsti; aliqui vbi defecisset dies.* Constituta forsex Sulpitii Taciti verba.

PAG. 515. *non caloris erat sed pinguis carnis & oleo similis*] In Scripto reperiebam: *oleo similiorum.* Sed caro quomodo honeste assimulabitur oleo? Non dubitabis verum esse, *oleosioris.*

PAG. 517. *quia exhalata aqua*] Nec aliter de hoc liquore Auctor Geoponicōn: τὸ δὲ ὑπὸ τῆς ἀνατολῆς ὑδατώδες ἐκ θερμοῦ παλίσσει. Communicauit filius Douza.

CAP. IX.

PAG. 520. *minutis illis & rorantibus responsionibus*] Bene ille *Rorantibus*, quasi quæ responsioni iustæ & plenæ præludetent, quomodo, rorarii olim milites, pugnæ. Transtulit quoque facete ad pocula Tullius: *Pocula, vt in Symposio Xenophontis, minuta atque rorantia.* Dicenda hæc censui, quia obsidet turpiter editiones passim *rotantibus.*

Cap. x.

PAG. 525. *vnde quibus capilli sunt crispi*] Venustius & breuius veteres, *Vnde capillo crispi.*

PAG. 526. *aut cuiuslibet vitiositatis occasione*] Anglicanus emendatissime, *viscositatis occasione.* Et confidenter superius paulo, pariter restituo: *Inde senecta sicca est inopia naturalis humoris, humecta est abundantia viscosi ex frigore procreati.* Nam *vitiosi* similiter vitiosum est. Senescentium enim phlegma innuit; & quis illud Plautini senis non meminit?

Macrobius extra ordinem emaculatus.

Minime sputator, screator sum, itidem minime muccidus.

Cap. xi.

PAG. 526. *commascula frontem; & sequestrata verecundia, quam in te facies rubore indicat*] Præclare de hac re Seneca Epist. 11. *Vbi se collegit, verecundiam, bonum in adolescente signum, vix potuit excutere: adeo illi ex alto suffusus est rubor. Hic illum, quantum suspicor, etiam cum se confirmauerit, & omnibus vitiis exuerit sapientem quoque sequetur.*

PAG. 527. *trahit secum sanguinem, quo, velut curru, semper vehitur*] Suspicionem meam, rem puto: *quo velut curru superuehitur.* Apuleius de Deo: *curru volucri superfertur*, in libello de Mundo.

Cap. xii.

In Apuleio dubia lectio

PAG. 529. *Mulsum quod probe temperes, miscendum esse nouo Hymettio & Falerno vetulo*] Apuleius 10. *Lautum diligenter ecce illum aureum cantharum mulso & multo contempera.* Putem, *musto.* Martial.

Attica nectareum turbatis mella falernum.
Misceri decet hoc à Gamymede merum.

Vbi *misceri, infundi* est. Glossarium Arabico Latinum, *misceo, infundo.* Et Iuuenal. *Nescit tot millibus emtus Pauperibus miscere puer.* Item Ouidius lib. 1. Amorum Eleg. 4: *Quod tibi miscuerit, sapias, bibat ipse tubato.* Vbi & obseruandum *sapere* pro gustare. Glossarium vero, quod dixi, ineditum est; fuitque penes peritissimum Orientalium linguarum Franciscum Raphelengium. Fuit dico, sed inuitus. Cogit tamen illa vis nupera fati, quæ & hunc nobis inuidit vi-

rum

rum & rapuit. Sed rapuit, vt res humanæ sunt, lucem ei solicitam, & ætatem senilem: famam vero meritorumque gloriam adeo non abstulit vt etiam auxerit. Viuit viuetque per hominum memoriam Raphelengius, & operum monumentis posteritati traditus *crescet laude recens.*

PAG. 522. *aqua quæ obsita globis nubium*] Hæc quoque scripta lectio, non *niuium*. Et videatur ita niuem rigide conuoluram, proprie appellasse. Sammonicus Serenus:

Desinet interea glomerari farrea nubes,
Cessabitque grauis crebræ porriginis imber.

Et adde propriè Sidonii Apollinaris verba ex libro 1. Epist. 2. *Niualium maculas & frusta nebularum.* Vbi *frusta nebularum* idem notant, quod Macrobio *globi nubium.*

non minus in potu noxia est] Primam dictionem vel Mureti libri fide eliminauimus. Nam omnino verum, *minus in potu noxia est.* Et vidimus ipsi, in Vrbe Orbis quondam domina, hanc, quam tangit Macrobius, rationem, niuibus videlicet intra vitreas phialas circumuallandi sine mixtione potabilem liquorem. Martialis quoque intellexit illo versu:

Non potare niuem, sed aquam potare rigentem
De niue commenta est ingeniosa sitis.

Sed maxime si tali interpunctione legas, *sed aquam potare rigentem De niue, commenta est ingeniosa sitis.* Et ita Raphelengiana editio. Idem enim vult quod dixit Macrobius isti & paulo ante verbis; *Aqua, quæ obsita globis niuium, perducitur ad niualem rigorem. Rigentem* itaque *de niue*, est obnuem phialæ circumiectam.

PAG. 533. *in quas licet frigori quasi leuatiores marina*] Hiantia hæc verba & fracta. Libri vetustiores & Camerarii: *In quas licet frigore concreta, tamen sunt natantes, quasi leuatiores marina*: quæ pleniora, nec plena tamen plane aut proba. Quo enim referas istud, *in quas?* Rem ipsam vides; nec ambigo quin probabis quod coniectando inuenimus: *Inquantum licet frigore concreta.* Vult enim dicere Ponti illas glacierum proficias, quantæcunque licet rigiditatis & molis fuerint, fluere tamen & vagari vtpote leuiores aqua, quæ subsidet, salsa. Fefellit autem librarios insolentior dictio, *inquantum licet frigore concreta*, quæ tamen & Plinio iuniori frequentata. *Qua*, inquit, *vt dolores ipsa, perierunt, à me tamen inquantum potest, requirentur.* Porro de Pontico mari, imo omni marina aqua quod dixerit contra Herodotum Macrobius, vix esse videlicet eam

De Ponto & mari natio.

eam congelationis capacem; nos, vt de Ponto nostro Danico omittamus dicere, contrarium ex Nasone (nisi eum vt poëtam eleuemus) cognoscimus. Ait ipse non stringi modo leuiter gelu Bosphoricum, & illum sinum, aut proficias ei solas, vt verba Macrobii sunt, innatare & superfluere; sed tegi planitus & transuehi plaustris. Versus sunt:

Ipse vides certe glacis concrescere Pontum,
Ipse vides gelido stantia vina gelu.
Ipse vides onerata ferox vt ducat Iacis
Per medias Istri plaustra bubulcus aquas.

Item de vini congelatione.

Vbi & de vino obiter habes, quod idem Aurelius noster nunquam aut rarenter credidit stringi. Cui addas velim insignem hunc ex Cominæo locum: *Vinum sic erat astrictum gelu in ipsis vasis, vt securi fractum distribuerentur militibus, qui asciso aliunde calore, circumferebant illud, donec liquesceret.* Et Maronis hoc de Scythiæ tractu lib. 3. Georg. *cauntque securibus humida vina.*

CAP. XIII.

PAG. 537. *quos solos fides deceret*) Seruosne igitur fides dedecet? Putem verius quod in Scripto & editionibus priscis: *discerneret*. Discernebantur à seruis liberi, signaculi potestate & possessione. Postea tamen & inualescente Romanorum luxu aliter obtinuit. Plinium videto & alios.

cui commendaretur annuli pretiositas] Vetus idem, *otiositas*.

vnde nec seruus mihi est] Catullus, *Furi, cui neque seruus est neque arca.*

CAP. XIV.

PAG. 540. *ab omnibus corporibus ingi fluore*] Admonet me hic locus loci Velleiani; cui quis non symbolam suam contulit pag. 56. editionis postremæ, *Nusquam erat Pompeius corpore, adhuc vbique Iuba nomine?* Versatur, inquam is, vexaturque à Criticis & inuicem eos vexat. Coniecturas has reperio: *adhuc vbique ibat nomine.* item *vinebat nomine*; item, *vbi vbique nomine.* Titii antagonistæ deleri turbantem vocem *Iuba* placuit; quod & mihi perplaceat, nisi constanter adeo libri omnes suggererent. Quocirca,

Mi

Me quoque permixtum ducibus cognoſcite Achiuis; lego, *adhuc vbique iugi nomine.* Corruptelæ indoles manifeſta eſt, & aliam ſimilem in eodem Velleio, ſed rei maioris & quæ ad hiſtoriæ ſeriem faciebat, probauimus olim elegantiſſimo & publici rei literariæ boni meique amantiſſimo viro Martino Lydio. Sed nunc præterfugimus, occaſioni reſeruaturi & tempori. Coniectura in Paterculum.

PAG. 543. *cum ſit anguloſa rotunda exiſtimatur, facit rationis negligentia*] Pulchre Petronius & appoſite:

Fallunt nos oculi, vagique ſenſus
Oppreſſa ratione mentiuntur.
Nam turris, prope qua quadrata ſurgit,
Attritis procul angulis rotatur.

CAP. XV.

Iſti plauſus ſunt] Arbiter, *Damus omnes plauſum à familia ceptum.* Vnde emaculandus obiter Epiſtolarum libro ſeptimo Plinius iunior:

Quum libros Galli legerem, quibus ille parenti
Plauſus de Cicerone daret, palmamque decuſque.

Plinius iunior correctus.

Nam vulgo eſt, *auſus de Cicerone dare.* & corrigitur alias ex veteri, vti intelligo, libro, *daret.* Sed liber ille firmauerit ſolum quod diuinauimus alioqui frigida lectione. Quid enim eſſet *auſus daret de Cicerone?* Suetonius in Nerone cap. 20: *Vndique elegit*, qui *plauſuum genera condiſcerent.* Quo ſpectat & illud Ouidii de Arte: *In medio plauſu, plauſus tunc arte carebat.*

PAG. 544. *dixit* (Plato) *cibum quidem per ſtomachum trahi; potum vero per arteriam, qua trachia dicitur, fibris pulmonis allabi.*] Oſtendere nititur in ea hæreſi Platonem non fuiſſe, Galenus lib. περὶ τῶν κατ' ἐπιστολὴν καὶ πλάτωνος δογμάτων ά. Hippocrates vero ipſe quid de re ea tota ſenſerit operæpretium exiſtimo adnotaſſe. Ait in libri περὶ φύσιος: Τοῖσιν μὲν ἀνθρώποισι τὸ ποτὸν εἰς τὸ πλεύμονα φέρεται, ὡς ἐγὼ οἶμαι: *Iis itaque qui potum per pulmones ferri cenſent ego aduerſabor.*

PAG. 545. *cùm polenta bibuntur*] Ita ſcripta & Stephani editionis lectio, quam reliquimus. Aliæ editiones, *corpulenta. Polenta* hoc genere aut forma alibi non reperio. Apuleius vſurpauit vulgariter. Locum, quia ab hoc non admodum abit, adſcribam vt corrigatur, ſtatim ſub initium libri primi Mileſ. Sermonis:

Ego denique vesperna, dum polenta caseata offulam grandiorem in conuiuas amulus contruncare gestio, mollitie cibi glutinosi faucibus inhærentis, & ima gulæ spiritus detinentis, minimo minus interii.

Ita quidem editiones recentiores. In antiquis auctius legitur, vt etiam in Beroaldina Venetiis cusa. Nam habent: *Ego denique vesperna, dum polenta caseata modico securius*, item *mordico securius*. De vtroque varie commentatur idem Beroaldus. Ego conabar: *dum polenta caseata immodico securius, offulamque grandiorem.* Ita certe rite decurret oratio; imo vix alias cohærebit solide. Causa enim offensionis securitas fuit inglutiendi. Introduxit autem erroris hanc primam labem particulæ *q* in dictione *offulam* à proxima absorptio. Hoc quam sæpe turbauerit in optimis scriptoribus alii abunde monuerunt. Ego sub vnico insuper & claro ostendam exemplo, ac desinam. Exstat in Culice Virgiliano pag. 4.

Apulei scriptura constituta.

Illi dulcis adest requies, & pura voluptas
Libera simplicibus curis.

Et vidit tamen accuratus ille & nuperus editor mendo obsideri postrema ista verba, *Libera simplicibus curis*. Nam quomodo, *simplicibus curis*, cum liquido graues sententia deposcat molestasque? Quare quod tunc concinnatum non est ipse postliminio expediam; scioque pictum Poëtæ, *Liberaque implicibus curis*, eleganti nec obuia cuiusvis voce.

Ad Culicem Maronis certa diuinatio.

Τὸ δ' ἄρρον ἐσθιτέον ἐστί] Videtur legisse Agellius, ἄρρεν, quomodo quoque noster Verus. Et quæ præcedunt; *Alcæus poëta dixit & vulgo canitur*, Οἶνον πιόμενα τίλλε, vinosum eum arguant, nisi scriberet insuper Athenæus lib. 10. c. 9. καὶ Ἀλκαῖος ὁ μελοποιὸς καὶ Ἀριστοφάνης ὁ κωμῳδοποιὸς μεθύοντες ἐγκωμιάζουσι τὰ πώματα.

Quibus ager est pulmo accenduntur in maximam sitim] *Aliamque famem cum pulmo falerno Ardueret.* Iuuenal. Sat. 6. Hinc eleganter Tertullianus aduersus Psych. *Deus tibi venter est, & pulmo templum, & aqualiculus altare.*

CAP. XVI.

PAG. 549. *in quibus hac veneratione ouum colitur, vt ex forma tereti ac pene sphærali*] Plutarchus in Symposiacis: ὅθεν καὶ ἐν τοῖς περὶ τὸν Διόνυσον ὀργιασμοῖς, ὡς μίμημα τῆς κόσμου γενέσεως καὶ περιχορεύουσι τὸ ἑαυτῷ, συγκυκλοῦσι τὸ

ὧν. *Quare non absre in Bacchi orgiis ouum sacratum est, veluti simulachrum mundi è quo cuncta nata sunt, cuiusque complexu cuncta continentur.* Vide quæ super hoc annotauit Iberius Hadrianus Iunius libro Animaduersorum 4. cap. 4.

PAG. 551. *Qui vitro soluendo firmandoque curant*] Scriptus videbatur referre, *nitro*: sed falso. Firmatur enim lectio illa calculo Plutarchi Sympos. lib. 3. Quæstione 10. vbi est, πρὸς ἓ τὸν ὑελῆ μάλαξιν καὶ τύπωσιν, vnde firmiter in Aurelio etiam refingo, *soluendo formandoque*. μάλαξις enim ea καὶ τύπωσις *emollitio formatioque* vitri sit, non *firmatio*.

hinc & nutrices pueros alentes operimentis obtegunt] Locus quem non temere aut leuiter transuolem. Quæ enim gratia aut notatio verborum, *nutrices pueros alentes*? Nam infantes innuere vult qui lacte adhuc & manu veluti aliena nutriuntur. Ad quod liquido ducit & iuuat vetus siue scripta lectio, quæ habebat, *pallentes*, nec dubitabis germanissimum verum esse: *pueros pascentes*. Isidorus, *pascere, natos cibo saginare*. Loquendi autem mos ex prisca elegantia est; nec abludit hoc Virgilianum: *spente sua sandyx pascentes vellere agnos*. Sed Macrobius istud suum de Petronio, si rectum iudicium meum est, adumbrauerat pag. 3. editionis postremæ; vbi vulgatur:

> *Et eloquentiam, quæ nihil esse maius confitentur, pueris induunt adhuc nascentibus.*

Nam omnino imbibi exaratum Arbitro: *pueris induunt adhuc pascentibus. Nascentibus* enim enormis esset figura ac oppido intempestiua; quod aliis quoque visum. Deinde literæ *p* facilem & crebrum esse deflexum in *n* annotaui aliquot locis in Veterum scriptis. Duo iam adducere non pigebat; vt, quod dico penitus stabiliatur. Martialis lib. 3. Epigr. 25. in pigros nautas, *Cessatis pueri nihilque nostis*. Fallor enim? aut scribendum, *nihilque postis*. *Postis* pro *potestis*, vt *bistis*, *terstis* pro *bibistis*, *tersistis*, & similia veteribus & potissimum poëtis crebra. Præluxit ad hanc correctionem Cl. Lipsius. Ille, inquam, qui hodie Belgio suo, imo Europæ vniuersæ doctrina, virtute prælucet. Coniecerat tamen ipse, *nihilque mostis*, animo meo minus conuenienter præmissæ & subsequis vocibus: *mouetis* enim eæ poscunt non *mouistis*. Scriptum continenter: *Cessatis, figitis, luditis*. Apte itaque consonat his, *potestis*, quod

Macrobii occasione Petronius emendatus.

Ad Martialem coniectura.

quod & sensu isto elegantissime frequentari, clarum. Ipse alibi Martialis,

Possum nil ego sobrius, bibenti
Succurrunt mihi quindecim poëta.

Plautus quoque non inuenuste vsurpauit: *Non hic vt possit, edit; sed posse cupit, vt edat.* Alterum deinde quod innuo, in Perusigilio Veneris est, & ita editur:

Vere concordant amores, vere nubent alites.

Item ad Perusigilii Scriptorem. Emendant, *nubunt.* At scripsit quisquis ille scriptor, *vere pubent alites*; idque valet quod dicitur vulgo, *vernant.* Plautus, *Dum auicula vernant.* Et Arbiter, *vernantesque comas tristis abegit hiems.* Sententiam vero hanc esse adstruit quoque quod sequitur: *Et nemus comam resoluit de maritis imbribus.* Totum ita expressit Naso:

Prataque pubescunt variarum flore colorum,
Indoctilique loquax gutture vernat auis.

Sed vt ad prius & rem redeam, quomodo itaque *pueros pascentes* dicebant veteres, sic quoque *inuberes & sububeres* dixerunt. Glossæ, *sububeres*, νεμάσιοι. Et Glossa Isidori: *Sububeres, infantes qui adhuc sunt sub vbere.* Priorem vocem redonandam Catullo puto, vbi vulgatur, de Atty: *Ego puber, ego adolescens, ego ephebus, ego puer.* Sic enim meliores libri. Pudenter tamen veritatis indagandæ ab illis dissentior. Nam dici certe aliquid hic possit de pubertate & adolescentia; vtramque videlicet vocem eodem quasi spectare ac referri. Sed talia iam omitto. Lectio vetus; *Ego mulier.* In Catullo noua lectio. Vnde elementis & sententia plane manuducentibus eliciebam; *Ego inuber.* Et quis dubitabit ita fuisse rescribendum? Notetur dictio tota; litterula vix mutat. Inuit vero Poëta ætatem quæ vberum suctum iam primulum desuevit, &, vt Hippocrates ait ἀπὸ τῶν μαστῶν ἀπέσχε. Græci ἀπομαλακτὰς appellabant, quomodo etiam infantes *exuberes* intellexit magnus Festi censor. Nec absimile valde est, quod Agellius, *ostreas inuberes* dixit, quæ senio Lunæ marescunt; plenitudine enim illius & vbertate quodammodo pascuntur & increscunt. Et dum hic sum, vnicum adhuc adferam ex eodem Catullo Coronidis veluti vicem. Extat versu de Acme & Septimio:

Libro tertio Adnotationum.

Hoc vt dixit, Amor sinistra vt ante,
Dextram sternuit approbationem.

Corruptum arguit sententia. Nam hoc demum Joco sternuit Amor *dextram approbationem* non *ante.* Quod etiam vir doctus admonuit; & obiter concinnabat hac forma:

Hos

Hoc vt dixit amans, Amor sinistra. Sed scripsit doctiss. poëtarum:

Hoc vt dixit, Amor sinistra amanti.

Vitii causa fuit quod *a* in alterum vicinius abierit ac remanserit *manti*, vnde natum ineptum istud, *vt ante*. Quod quam pronum fuerit quis non videt? Recte vero iam sequitur infra, *Hoc vt dixit, Amor sinistra, vt ante*. Hæc dum scribo redit in memoriam parilis plane apud Plautum corruptio, quæ hactenus & turpiter occupauit. Ego non vltra permittam, tam bella præsertim occasione. Editur Menæchmis Scena, *Si voltis*.

M. so. *Postquam ad nos renunciatum est, te & patrem esse mortuum,*
Auos noster mutauit, quod tibi nomen est, fecit mihi.

Quid ais Acci? Videne si hoc verum sit, comœdia ea tota probetur vana. Nam quid hanc operam sumpsisse fratrem scribis, quæritandi & omnes oras, quasi mare (vt ipse loqueris) insulas, circumeundi, si mortuum germanum rumor attulisset, non surreptum? Et adde quod in fabula hac omni de nuncio tali ne mu quidem. Quid multa? Falsitatis conuincunt vel illa prologi tui verba:

Postquam Syracusas de re ea nuncius redit,
Ad auom puerorum, puerum subductum alterum,
Patrem pueri Tarenti esse emortuum,
Immutat nomen auos huic gemino alteri.

Plautus emendatus.

Clare parentem emortuum inquit; puerum vero subductum. Quapropter similis, vt dixi, absorptio ex facta, nec elementi tantum sed vocabuli pleni. scribo:

Postquam ad nos renunciatum est de te, & patrem esse emortuum.

Item Iuuenalis.

Huius illiusque in Catullum coniecturæ Hafniæ olim spectatrum approbatoremque habuisse memini virum eleganti simum veteriscque literaturæ diligentissimum Iohannem Venusinum; cuius mihi multis de causis merito semper erit honoranda memoria. Atque hæc digressio non inutilis, spero, fuerit. Certè constare iam putem Macrobio Petroniique suam, id est, genuinam germanam lectionem de *Rebus pascentibus*. Et ne vel minima porro superstit erroris suspicio; iniecit, dum hæc ista fabulamur, felicissimi ingenii adolescens Petrus Scriuerius, Iuuenalis illo loco

Haec monstrant vetula pueris reptantibus asse.

Iniecit, inquam, concipi in MSS. *pueris poscentibus*, quomodo diserte etiam in nostro Scripto. Quocirca & illic, *pueris pascentibus* legendum, ne vel ipsi Pyrrhonii, Philosophi qui de omnibus dubitare solebant, addubitent.

IN LI-

IN LIBELLVM DE DIFFERENTIIS ET SOCIETATIBVS Græci Latinique verbi,

IOHAN. OPSOPOEI ET IOH. ISACI PONTANI BREVIORES NOTÆ.

Libellus hic, Lector, P. Pithœi munus est. Dedit eum primus eiusdem Pithœi liberalitate Ioh. Opsopœus, adiectis his, quæ subdimus, Monitis siue Notis.

MAGNA cum religione secuti sumus veteris codicis auctoritatem, ita vt Græca vocabula Latinis litteris scripta, iisdem hic quoque repræsentauerimus, vt *idiomata, encliſis, diatheſis, perispomenon, barytonon, aparemphaton*, & similia: quia τραχυτὰ ta Latinis satis trita sunt. Ἰῶτα quod vulgo subscriptum ocant, in plerisque negleximus, quod auctor ne huius uidem vsquam meminerit. At vbi adscriptum fuit, fideter expressimus. Et pag. 566. v 12. συγγράφω cum eodem cribere voluimus, quanquam Grammaticorum consuetuo συγγράφω probet. Verum licentia maiore vsi sumus in ccentuum notatione, & Græcarum vocum repræsentaone, quæ in antiquo exemplari partim Latinis, partim ræcis characteribus deformatæ, nullis aut prauis apiciis insignitæ, perperam modo coactæ, modo distractæ erant. De mendosis vero in sequentibus monuimus.

PAG. 556. versus 19. & duo sequentes non bene cohærent. Concinnior foret lectio: *modus quem Græci ἴγκλισιν ocant, qualitas, forma siue ſpecies, genus quod apud Græcos διάθεσις nuncupatur. Latini eandem pene cum Græcis in caſibus inſtructionem ſeruant.*

PAG. 557.

PAG. 557. vers. 7. Exemplum non conuenit. nam ἐπέχω ἐκ ὀξύ πλείων compositum, vt auctor ipse præmisit, & in duo integra resolui potest. aliud itaque exemplum quærendum erit. Vet. cod. habebat TOMEN CINTPEXω.

Lin. 4. δομέω quidem nihil significat, at δομῶ Hesychio idem est quod compositum οἰκοδομῶ, *ædifico*. sed id apud maiorum gentium auctores vix reperias.

PAG. 559. lin. 1. Versus est ex Hom. Odyss. φ. Sequens exemplum ex eodem videtur depromptum, sed, vt hic legitur, metro repugnat. Lector viderit num verius aliquid elicere possit ex hac vet. cod. scriptura NYΞ DEMAAA ANO ΦEPH; KATAIX OYPANON.

PAG. 559. lin. 30. Vet. c. πωλῶ cum superscripta significatione *vendo*. quod primæ declinationis contractorum est, nec ad quintam simplicium referri poterat. Idcirco ψάω substitui. at propius accedit πάλλω, *vibro*.

PAG. 562. lin. 9. & 11. ἐμπλῶ & κιῶ apicibus notata non sunt, quod accentus diuersitatem, quæ est in ῥίπλω & ῥιπλῶ, πίω & πιῶ, in vna eademque voce exprimere non licebat.

Lin. 10. In hisce Grammatici ῥ geminare solent, ἴῤῥιπτον, ἐῤῥίπτουν. at vet. cod. ῥ vnicum vtrobique habet, idque ab analogia non alienū esse his testimoniis confirmari potest. In oraculo Athenienſibus dato apud Eusebium lib. de Euang. præparat. Πολλὰ δὲ τῶν δ' ἀπολεῖ πυρὶ κἀμάτῳ, καὶ καθείψει. quod vulgus καταῤῥίψει scribit. Lib. 8. Sibyllin. oracul. vt vet. cod. refert, Αὐτὸς δ' εἰς θάλασσαν ἐμὸν ἐμβαλὼν ἔγχος, vbi vulgatæ editiones præter metri regulam ἔῤῥιψεν. Zosimus lib. 2. in oraculo de Byzantina vrbe, ---- πρὸ δὲ ἰχθὺ αἱμοῤῥοούσῃ. quod Grammaticis est αἱμοῤῥοούσῃ.

Lin. 23. Vet. εακω ειακον. tale thema nullum est apud Græcos. nam ἴακχε, ἰακχὲς & ἰαχόμης, *dolentes*, quæ Hesychius habet, deriuantur ab inusitato ἄχω, vnde ἀχέω, *doleo*. Quare vel dempto κ, ἐάω, ἔᾶον, *sino*, vel α in λ mutato, ἴλκω, ἔλκον scribendum erit. Et de hoc posteriori non dubito, quod in scripto cod. α, λ & δ sæpe confundantur.

PAG. 563. lin. 2, 3. Temere excusum est ἀπλικόν ἐν. Vetus scriptura ATTIKON. *Multo*, vestigia veræ lectionis retinet, quæ (vt exempla ab auctore subiuncta indicant) huiusmodi est: ἀπλικόν. ω & η *multo constantius manent*. harum enim vocalium tempus crescere nequit.

PAG. 564. lin. 8. forte ἐγχαίρω. ἐνιχαίρω poëticum est.

PAG. 567. l. 13. Vet. c. perfectum habet ἔφθαρκα. sed præcedentia minus perfectum postulant, ἔφθειρον.

PAG. 56

PAG. 568. lin. 17. Vet. χεώω χεωῶ. quod nemo agnocit. reposui χεαίνω.

lin. 32. forte leg. *in contrarium non redeunte necessitate*, vt ag. 569. lin. 2. *hæc in se necessitas redit.*

PAG. 570. lin. 10. Ita v. c. sed legendum est, *siquam volem.* Mox lin. 13. suspectum est verbum *tenuit.* forte leg. *nuit.*

PAG. 572. lin. 11. lege sine virgula γε. Huius exemplum omissum repræsentabit πίφαγκα, πίφαμμαι.

PAG. 574. lin. 26, 27. Græcum membrum corruptum a videtur corrigi posse, ἢ μηνὸς ὀρθῶς καθηγῆ) : quæ verba espondebunt totidem Latinis, *recte est præmissa vnitas.*

PAG. 575. lin. 23. In vet. scribitur ENωeKAICIC ; neuem de impressa lectione dubitantem lateat.

PAG. 576. lin. vlt. retrahe accentum in primam, τέτρπω.

PAG. 579. lin. 9. distingue post *temporum.*

Lin. 19. ἀπτελῶμαι nescio quid sit. ἀπτελάζομαι quidem peritur, sed id nihil ad rem facit. arbitror ἀφτελῶμαι egendum esse, quod etiam supra pagina 576. in exemlum Macrobius citauerat.

PAG. 583. lin. 33. δῆναι subsistere non potest. nam δίδῃ icit. forsan δαλῶναι scripserat. Sed & sequens θῆναι corruum est, an θῆναι reponere licet? quod in imperatiuo non θῆθι, sed τίθεθι facit.

PAG. 585. lin. 11, 12. Vet. cod. scriptura hæc est, ωϑ ωρας ι THCH CYMBOλH ϖεϖλHρωCΘω λελHμαχH ϖεϖλYCϑω HOπολιμOC NENIKHCΘω.

PAG. 588. lin. 9. V. c. λαρείλω. prima littera laborat. vel itur nobiscum δαρείλω lege, à δέδρμαι, vel, si mauis, καείλω à κείρμαι.

PAG. 595. lin. 15. κινηλῶ, alibi non extat. Non longe ce dit eiusdem formæ verbum βινηλῶ, *inire cupio*, vel κωνῶ, *catullio.*

PAG. 598. lin. 19. Videtur deesse membrum hoc, *quæ sibus iunguntur, & actiuam* &c.

Hæc, vt dixi, Opsopœus. Nos quæ postmodum animaduertimus, & illustris viri Iosephi Scaligeri indicio accepimus (communicauerat enim is nobiscum exemplar suum appositis ad oram locorum aliquot emendationibus) ista sunt :

PAG. 557. *ab monetur in auctore Cicerone*] Turbat locum immissa vocula *in.* Delenda omnino ea : & verba iæ asperit Macrobius, sunt in Oratore Tullii ista : *Quidsi etiam abfugit turpe visum est ; & abfer noluerunt.*

auser

aufer maluerunt: qua præpositio præter hæc duo verba nullo alio in verbo reperitur. Indicauit Scriuerius.

PAG. 559. ἀναφερῆ κάπῃ χ' ἑρμόν] Reposuimus Scaligeri coniecturam siue correctionem. Vulgo erat; ἄνα φίεμεν κάπῃ χ' ἑρμόν. Vestigia scripturæ veteris posuit supra Opsopœus.

PAG. 562. ἴλκω, εἶλκον] Editum erat, ἐέλκω εἷλκον. Sed illud eiusdem Scaligeri iudicio confirmabitur; nam & in Opsopœus diuinauerat, vti liquet ex præmissis.

PAG. 566. *& f digammon est Aiolion*] Monuit recte amicus, F maiuscula hæc commode illuminanda. Ea enim apud Æoles digamma. Laudat ex Tripode Apollinis, qui Byzantii, Priscianus, Δυμαφαϝαν, Λαϝοχάϝαν.

PAG. 570. *spiritum vehementiorem aut recipit aut tenuit*] Coniectauerat Opsopœus, *renuit*. Ego putem verius, *tenuat*. Tenuat, inquit, vehementiorem illum spiritum. Hodiernis Grammaticis *leuigare* est.

PAG. 573. *Vt apud Draconem* vel *Draconem*] Ausonius:

Quod ius Pontificum, veterum quæ scita Quiritum,
Quæ consulta patrum, quid Draco, quidve Solon
Sanxerit.

PAG. 574. ἐκμανέδ& κατάγῃ] Ita inueni emendatum ad oram Scaligeri libri ex vulgato seu corrupto, ἠμανεδ&. Opsopœi coniecturam superius habes. tu comparabis.

PAG. 580. ἐρήκειν, εἰρήμην] Alias εἰρήσῃ erat Vulgatum, sed operarum, vt vides, lapsu.

PAG. 594. à verbo, *Deceo, deces, decet*; πρέπω, πρέπεις] Euripides, πρέπω τῇ χερῷ. Quomodo rescribendum in Tibullo censeam lib. 3. eleg. 1.

Illam quicquid agit, quoquo vestigia mouit,
Componit furtim subsequiturque decor.
Seu soluit crines, fusis decet illa capillis,
Seu comsit, comtu est veneranda comis.

In Tibullum coniectura. Eleganter enim ita ad Graiam formam. Vulgo est *decet ipsa*. Sed de hoc alibi & plura dicenda sunt.

Contingit me venisse] Appinxerat & asterismum Opsopœus, putem quia fors suspectum habuit locum. Et certe sequentia ista, *similiter apud Græcos, σωϊδῶν μοι ἡ ἐλαὶς declinationis est*; arguunt falsitatis. Quid tamen scriptum difficile sit dicere, cum ipse libelli huius defloratur multi vt fatetur, aut ambigua sibi aut auctoritatis incertæ

præte

prætermiserit vel immutarit. Interim ex reliquiis illis Græcis videamus si fuerit fors, *contigit mihi venilia. Venilia* enim, vt ait Varro, *à veniendo* & illa Plautina formula, *Ventum gaudeo.* Sed omnium appositissime ad mentem nostram Augustinus lib. 4. c. 11. de ciuitate Dei: *De Spe*, inquit, *quæ venit Venilia.* Tamen cogitabimus.

PAG. 596. *Candidus Augusta sternuit omen Amor*] Hodie in Propertio & passim editur: *Aridus argutum sternuit omen Amor.* Quod interpretem desiderauit; & conatum Vetisimilium lib. 4. cap. 12. supere reperio iuuenem eruditum & nobilem Scoppium. *Aridus* ait dictus *Amor* ob sonum quem sternutans edit, quomodo & *argutum.* His deinde & rationes iungit, *& errorem quo tueatur, habet.* Quocirca laudo conatum; sed quæ tandem hinc Propertiana maiestate vel gratia digna vel lepos? Omnino ex Macrobianæ lectionis faciendum vestigiis, *Candidus augustum sternuit omen Amor. Augustum* Propertii insignis emendatio. *omen* artis auguralis propria dictio. Ennius: *Augusto augurio postquam incluta condita Roma est. Candidus Amor*, idem Propertius, *Roma faue: tibi surgit honos, date candida ciues omina.* Deinde *sternuit* non capiendum crassiori illa Minerua & quasi naturalis hic aliquis fuerit πτάρμος, sed dicere ita solebant cum vel annuerent vel fauerent. Catullus, vti emaculauimus supra:

Hoc vt dixit, Amor sinistra amanti
Dextram sternuit approbationem.

Postrem denique erroris huius originem adnectere; eram videlicet in Propertianis exemplaribus siue euanuisse vt sæpe in obsoletis istis & situ & carie codicibus deprehendimus) primorem seu capitalem literam in voce *candidus*, remansumque *andidus*, vnde enatum postmodum ceptum istud. Hæc, inquam, possim. Sed sufficiet probasse nos aliquando hanc qualemcunque coniecturam nostram illi Poëtarum veterum omnisque doctrinæ antiquæ genio, illustri Iosepho Scaligero; qui & obiter Catulliano loci, vbi Cupido siue Amor *candidus* quoque insigniret, tunc admonebat. Locus hic est:

Quam circumcursans hinc illinc sæpe Cupido
Fulgebat crocina candidus in tunica.

Propertii itaque versus totus erit eiusmodi:

Num tibi nascenti primis, mea vita, diebus
Candidus augustum sternuit omen Amor?

Statius lib. 11. Eleg. 2.

PAG. 600. *Verro perfectum ignorat*] Apud Senecam tamen

tamen in Dialogo de superstitione, *versa templa* inuenit Diomedes.

Ad Arnobiū coniectura.

licet Varro dixerit genuat] Varronis locus fortassis ex Andabatarum Satyra Menippæa, iste : *Sed quod hæc loca aliquid genunt.* Arnobio obiter reddiderim lib. 2. pag. 76. Vbi de animarum origine disserit; ita : *Atque vt exercerent, vt generent, vt percelebrarent hæc mala.* vulgo est, *gererent*, quod à priore *exercerent*, qua notione vixabit. Sed dixit & infra Arnobius : *mali esse conscium generatoremque nullius.*

PAG. 601. *Quam Iohannes carpserat*] Censet Pithœus esse hunc Iohannem Scotum, virum illum Græcæ Latinæque linguæ peritissimum, qui Carolo imperatori coæaneus, & Dionysii libros Latinos fecit. Meminerit quoque eiusdem interpretationis in epistola quadam ad Carolum Regem Pontifex Nicolaus. Suggessit Opsopœus.

Hic IOHANNES SCOTVS dictus ERIGENA, claruitque anno Domini 850. sub Carolo filio Ludouici fratre Lotharii. Trithemius alium *Iohannem Scotum* nominat qui claruerit ante eum sub Carolo Magno an. circiter 800. Fuitque & post vtrumque *Iohannes Duns Scotus* anno Ch. 1308. sub Alberto Imp. At Erigena iste Græcæ linguæ peritissimus fuit, vertitque vt dictum, è Græco Dionysium Areopagitam, teste etiam quem diximus Trithemio.

Ioa

IOHAN. ISACI PONTANI AVCTARIVM Notarum AD MACROBIVM,

Ex Codice præsertim V.Cl.

P. SCRIVERI.

SATVRNAL. LIBRI PRIMI.

CAP. III.

PAG. 169. *AB inferioribus, id est à Manibus.*] MS. Anglicanus habet, *ab inferioribus locis.* quæ lectio non, vt olim existimauimus, omnino rejicienda. Nam Plinius & Martialis, vt me postea commonuit amicus vetus, vir Cl. Petrus Scriuerius, videntur asserere lectionem codicis membranacei. Quorum hic lib. 12. epigr. 63.

Nec regale nimis fulmen, nec fulmine digna,
Scissa nec ad Manes, sed sita dives humus.

Plinius vero Historiæ Naturalis lib. 33. in Proœmio: *Imus in viscera eius, & in sede Manium opes quarimus.*

CAP. IV.

PAG. 173. *Dies hic sextus, cum nihil edi, die quarto moriar fame.*] Malit hic Scriuerius noster *tertius* loco *sextus.*

Nuper die quarto, vt recordor, & certe] Adscriptum oræ codicis Scriueriani, *vt recordor, exertè.* Sed vide in Notis nostris ad hunc ipsum locum pag. 639. superius.

CAP. V.

PAG. 175. *C. Cæsare, excellentis ingenii ac prouidentiæ viro*] Monente eodem amico nostro, in Gellio legitur *prudentiæ*, lib. I. cap. 10.

PAG. 176, 177. *Flauianum, qui quantum sit, mirandum, viro venusto patre præstantior.*] Coniicit hîc idem Scriuerius noster rescribendum, *Qui quanto sit, mirando viro, Venusto patre præstantior*, vel etiam *Murrano Virio Venusto patre pr.* vt nomina hæc propria sint; cuiusmodi in Thesauro Inscriptionum Gruterianarum occurrunt. Vide Indicem eiusdem Thesauri capite de propriis nominibus. *Murranus* tamen in Indice suâ literâ non reperitur, sed alibi.

CAP. VI.

PAG. 178. *vestitus togæ, vel trabeæ seu paludamenti nullum de se proprii nominis vsum fecerit*] Atqui obseruauit Scriuerius noster in tabulâ marmoreâ effossâ Romæ anno 1592 VRSVM TOGATVM, qui primus vitreâ pilâ cum suis lusoribus decenter lusisse eo in præstantissimo monumento laudatur. Et vt constet idem hoc nomen Macrobio vetustius esse, fatetur ibidem se victum à VERO tertium Consule. Vide pag. DCXXXVII. N°. I.

CAP. VII.

PAG. 185. *horum alterum vix ægreque à vobis admissum audio.*] *Vix ægrè*, non vt est editum *vix ægreque*, rectior lectio sit. Suntque locutiones [vt monitum ex parte suprà, pag. 640.] priscæ, *vix ægrè*; *curiosè sedulò*; *iocosè lepidè*. Quorum hoc postremum Catulli est. quamvis aliter explicare olim conatus est Scaliger, sed perperam. Nam referenda hæc ad parelca, seu ea quæ in oratione abundant, & elegantiæ tantùm causâ, non verò necessario ponuntur; vt *etiam quoque*, apud Plautum; *quoque &*, apud Virgilium Æneïdos I; *Ergo propterea*, Terent. Hecyra; *Ergo igitur*, Apuleius; *Quamuis licet*, Cicero. Cuiusmodi plura attulit V. Cl. Ausonius Popma in eo libro, quem edidit De vsu antiquæ locutionis. Quibus addi superiora ista aliaque possunt.

CAP.

CAP. VIII.

PAG. 190. *Habet aram & ante Senatulum.*] Onufrius in Vrbe Roma, regione VIII. quæ *Forum Romanum* appellata: *Templum Saturni cum ara, vbi erat erarium, ante quod erat aneum Siluani signum.* Hic Macrobii locus pluribus aliàs à Scriverio excutiendus.

CAP. IX.

PAG. 193. *Gauius Bassus*] Eidem Scriuerio non videtur cum viro clarissimo rescribendum *Gabius*, quòd id nominis nusquam in veterum Inscriptionum monumentis, at sæpiùs imò sæpissimè *Gauius* & *Gauia* occurrat. Quorum autoritate idem existimat apud A. Gellium lib. 1. cap. 6. legendum non *Gabius*, sed *Gauius*, quemadmodum integrum permansit nomen idem lib. 10. cap. 17. Notium Atticarum.

CAP. X.

PAG. 195. *Memmius*] Gaius siue C. Memmius à Seruio citatur De triumpho Luculli. Vide eum ex editione Danielis ad Maronem, Æneid. lib. 4. adversum

---- *stellatus iaspide fulvâ*
Ensis erat.

CAP. XI.

PAG. 206. *demiratus emisit manu.*] Mallet Scriuerius, *iit, & misit manu.*

CAP. XVII.

PAG. 232. *Et quia sacrorum omnium præsulem esse te, isti Prætextatæ, diuina voluerunt.*] Huc spectat insignis Inscriptio, monente chartâ libro Scriuerii hoc loco iniectâ. Quæ ita habet:

AGORII

VETTIO. AGORIO. PRAETEXTATO. V. C.
PONTIFICI. VESTAE. QVAESTORI
PONTIFICI. SOLI. CANDITATO
QVINDECEM VIRO. PRAETORI. VRBANO
AVGVRI. CORRECTORI TVS
TAVROBOLIATO CIAE. ET. VMBRIAE
CVRIALI CONSVLARI
NEOCORO LVSITANIAE
HIEROFANTAE PROCONSVLI
PATRI. SACRORVM ACHAIAE
PRAEFECTO. VRBI
PRAEF. PRAET. II.
ITALIAE. ET. ILLYRICI
CONSVLI
DESIGNATO
DEDICATA. KAL. FEB.
DN. FL. VALENTINIANO. AVG. III.
ET. EVTROPIO. CONSS.

Romæ, in hortis Matthæorum.

De Fláuiano, qui vnus ex collocutoribus, & ex proceribus Romanæ nobilitatis, vt apparet ex argumento operis Saturnaliorum lib. 1. cap. 1. egregium monumentum hactenusque inedit, in monte Cælio Romæ effossum anno 1617. cum altero illo de Q. Aurelio Symmacho, subiiciam hîc opportunè, annotatum in codicis sui præfamine à Scriuerio nostro:

VIRIC

RIO. NICOMACHO. FLAVIANO. V. C.
VAEST. PRAET. PONTIFIC. MAIORI
ONSVLARI. SICILIAE
CARIO. AFRICAE
VAESTORI. INTRA. PALATIVM
AEF. PRAET. ITERVM. COS. ORD.
ISTORICO. DISERTISSIMO
FABIVS. MEMMIVS. SYMMACHVS. V.C.
PROSOCERO. OPTIMO.

ıisse autem hunc Flauianum, eodem Scriuerio monen-
ſub Honorio & Theodoſio, liquet ex Inſcriptione,
æ eſt apud Gruterum pag CLXX, N. 5. De Vettio item
etextato habetur epigraphe pag. CCCIX, 2, 3, 4. item
5. CCCX, 1. & pag. CCCCLXXVI, 3. Ex quibus omnibus
inde conſtare poteſt, quibus cum dipnoſophiſtis viris-
e eo æuo clariſſimis hæc Saturnaliorum Macrobii no-
ſermocinatio ſit habita celebrataque.

Cæterùm de Cæcinâ Albino duas has Inſcriptiones
culentas accipe.

1. *ex baſi marmoreâ grandi & perpulchrâ litera literatâ;*

SALVIS. DD. NN.
HONORIO. ET. THEODOSIO
PP. FF. SEMPER AVGG.

CAECINA. DECIVS
ACINATIVS. ALBINVS
V. C. PRAEF. VRBIS

FACTO. A. SE. ADIECIT
ORNAVIT

sic

DEDICATA. PRIDIAE
NONAS. NOVEMBRIS

RVST..... II. .... LINIO
COS

Habet Gruterus à Gutenſteinio, qui ad marmor Rom descripſit, pag. CCLXXXVI, 7

II, *ſimiliter in baſi marmoreâ grandi legitur Romæ.*

D Φ D Φ FL. ARCADIO
PIO. FELICI. VICTORI
AC. TRIVM FATORI
SEMPER. AVGVSTO
CAECINA. DECIVS. ALBINVS. V. C.
PRAEFECTVS. VRBI. VICE
SACRA. IVDICANS. DEVOTVS
NVMINI. MAIESTATIQVE. EIVS.

Vidit Smetius & Boiſſardus. ex quibus Gruterus pag. CCLXXXVII, 2.

Atque hîc nota *Decium Albini filium* Macrobio laudatum lib. Saturnal. 1. cap. 11. Et vide, an cum Auieno Macrobiano & Poëta, idem ſit, L. AVR. AVIANVS SYMMACHVS V. C. de quo præclarè vet. Inſcriptio Romæ in Capitolio in baſi ſtatuæ, dedicatæ III. Kal. Maias Gratiano IIII & Merobaude coss. quam eorundem fide producit Gruterus pag. CCCLXX, 3.

CAP. XVIII.

PAG. 245. *Sebadium nuncupantes:*] Ex veteribus laudum monumentis ſcribendum, *Sabazium*. Inſcriptio marmoris candidiſſimi Romæ:

L. NI

L. NVNNIVS. ALEXANDER
DONVM. DEDIT. IOVI. SABAZIO.

t sic in aliis. Vide Inscriptionem ipsam pag. XXII. N°. 5. aliam N°. 4.

PAG. 246. *Nauius*] Notatum in orâ eiusdem codis Scriuerii, emendari in Ausonianis Lectionibus à Scagero *Lauius*.

CAP. XXIII.

PAG. 263. AD AD *nomen dederunt*] Ἀδὰδ Philoni Bilienſi. Sed *Ahad* legendum monet Scaliger in Notis ad ragmenta operi de Emendat. Temp. ſubiecta. Vbi etiam ris ipſis *Atergata* deam, quam mox *Adargatin* nuncut Macrobius, efferri idem obſeruat.

SATVRNAL. LIB. II.

CAP. II.

PAG. 272. *gloriabundus Hannibalem aſpicit.*] MS. habet *ſpicit*: quam lectionem confirmat Scriuerius Martialis i loco,

Inſpectum volut emtor aut laniſta.

aliis.

PAG. 273. *Secutus eſt Furius Albinum.*] Malit idem *lbinus*.

CAP. IV.

PAG. 280. *Nomenclatori ſuo*] Non temere, eodem cente, in ſcriptis reperitur *Nomenculatori*. ſic enim diſertè fert Martialis lib. 10. epigr. 30. in diuino Scazonte:

Nomenculator mugilem citat notum.

t & in Inſcriptionibus,

C. EGNATIVS. C. L.
EVRIPVS
NOMENCVLATOR.

uamuis in iisdem quoque monumentis occurrat non nel *Nomenclator*. ita vt vtroque modo hoc nomen vſurtum veteribus videatur.

CAP. XIV.

PAG. 309. *Alteris inanem bulbam madidam dari.*] Annotauit Scriuerius noster ad marginem libri sui, legendum videri, *Alteris inanem vuluam madidatam dari*: & versu sequenti, loco *profundere, profundier.* Priorem emendationem firmabat loco Plinii Nat. hist. lib. 11. cap. 37. *vulua electo partu melior, primipara suis optima.* Martialis in Xeniis epig. 56.

Te fortasse magis capiet de virgine porcâ;
Mi materna grani de sue vulua placet.

Vt ita has delitias respicere Næuius videatur, *inanem vuluam* vocando. *Madidatam* autem vocat, quia sumen hoc, addito garo muriaque, sumebatur. Martialis lib. 10. Epig. 48.

Et madidum thynni de sale sumen erit.

PAG. ead. *Cloatius in Ordinatorum Græcorum lib.* IV.] Hoc & sequenti Capite, itemque lib. 3. cap. 6. pro *Ordinatorum Græcorum*, potius *Originationum Græcarum* legendum eidem videtur. Cloatius enim Verus *Libro à Græcu Tractorum* hoc eodem capite citatur.

SATVRNAL. LIB. III.

CAP. II.

PAG. 319. *Hyllus libro quem de Dis*] Rescripserat idem ad oram libri sui, *Hyginus.* Qui & aliquoties à Macrobio in testimonium adducitur. Quamuis *Hyllus* inter Romana etiam nomina reperiatur in Inscriptionibus, ni fallor.

SATVRNAL. LIB. V.

CAP. I.

PAG. 364. *nunc nullo veterum minor, noster Symmachus luxuriatur.*] Hic monumentum admodò luculentum idem Scriuerius schedâ quadam interpositâ contextui adiecerat, hactenus non publicatum, nuperque adeò in monte Cælio effossum Romæ.

EVSEBII

EVSEBII.
Q. AVRELIO SYMMACHO. V. C.
QVAE ST. PRAET. PONTIFICI
MAIORI. CORRECTORI
LVCANIAE. ET. BRITTIORVM
COMITI. ORDINIS. TERTII
PROCONS. AFRICAE. PRAET
VRB. CŌS. ORDINARIO
ORATORI. DISERTISSIMO
Q. FAB. MEMM. SYMMACHVS
V.C. PATRI. OPTIMO.

uſebius autem, qui hoc elogium Symmacho ponit, is lem videtur, qui hoc ipſo loco tam præclarè de eodem . C. loquitur, ei eloquentiæ laudem in pingui ac florido icendi genere attribuens.

CAP. XXI.

PAG. 440. *carcheſium vero procerum, & circa mediam rtem compreſſum, anſatum mediocriter*] Caſaubonus ad thenæum lib. 11. cap. 7. legit transpoſitione tali: *com-eſſum mediocriter, anſatum.*

SATVRNAL. LIB. VI.

CAP. I.

PAG. 449. *nam mi calido das ſanguine pœnas*] In orā uſdem Scriverianī codicis erat *dabis ſanguine*, more Enano. præcedit enim *faciet.*

PAG. 452. *Pacuuius in Medea*] Monet margo, legendum *Medo.*

CAP. II.

PAG. 460. *Quid ita cum tuo*] Ennii hunc verſum ita ſcribebat eadem libri ora: *Quid ita te contuo*, &c.

CAP. III.

PAG. 464. *ad pugnam Calii tribuni.*] Merula legit: *C. Ælii.*

SATVRNAL. LIB. VII.

CAP. I.

PAG. 490. *Sic Agathonis conuiuium*, &c.] Vide ad hunc locum Paulum Leopardum lib. 18. cap. 31. indicante margine.

CAP. XIV.

PAG. 540. *buluas spiris ingentibus*] Corrigitur in margine *vulnas*. Vide supra ad cap. 14. lib. 2.

CANDIDE LECTOR,

IN limine operis, inter Testimonia de Macrobio eiusque scriptis, habes ex Isidori Glossis, *Vascillum, parvum vas. Macrobius:* SOLVENS RADIIS IN AQVA SVBIECTA VASCILLO. Sed monuit me amicus meus P. Scriverius locum hunc Glossographi corruptum esse, legendumque non *Macrobius*, sed *Marbotus*, sive *Marbodus*, aut *Marbodeus* denique, qui de Gemmis scripsit carmine. Auctor sanè non contemnendus; à Iano Cornario, celeberrimi nominis Medico, supposititio scriptori de Herbis additus, MACRI titulum præferens. Quamquam is censeat esse *Incerti autoris*, notetque exemplaria quædam habere *Marboldi Episcopi*. Sed sub *Marbodei Galli* nomine publicavit Pictorius quidam, & Scholiis illustravit. Legitur autem locus, quem designat autor Glossarum, cap. XXVIII. de Heliotropia:

Ex re nomen habens (inquit) *est Heliotropia gemma,*
Quòd Solis radiis in aquæ subiecta vatillo,
Sanguineum reddat mutato lumine solem.

Quomodo igitur corrigendus sit Isidorus, vel quisquis alius, vides.

FINIS.

IOH. MEVR.

IOH. MEVRSI

AD

MACROBI

SATVRNALIORVM

LIBROS

Breuiores Notæ.

Viro Clariſſimo

BONAVENTVRÆ VVLCANIO,

Græcarum literarum Profeſſori eximio,

Præceptori meo,

IOHANNES MEVRSIVS S.D.

AVRELIVM Macrobium, vir Clariſſime, ope codicis MS. emendatum, cum ſe Typographo tradidiſſe narraret amicus meus Ioannes Iſacius Pontanus, iuuenis litteratus, eſſentque olim quædam in illo à me reſtituta, petiit vt publico donarem. Parũi libens amiciſſimi hominis rogatu. Hoc autem opellæ quicquid eſt, quod perexiguum eſſe ingenuè fateor, inſcribere nomini tuo & volui, & debui: hoc iubebat animus, illud exigebant merita tua, quæ in me exſtant ita multa, vt vlterius vel aliquam illtem gratitudinis ſignificationem differre puderet meus vetaret, maximè cum iam occaſio obſtita. Quantum enim debere me cenſeam præceptori de ſtudiis meis tam benè merito, & merenti etiamnum quà publicè, quà priuatim? Publicè, illim prælectionibus: Priuatim, Bibliothecâ inſtructiſſimâ, ad quam mihi non ſecus atque ad ſuam acceſſum patére liberum voluiſti. Quod benè merendi ſtudium ſanè magnum vnde profiſci, niſi ab animo beniuolentiſſimo, credam? quẽ ego maioris facio, & faciam ætatem, quod nullo meo merito vnquam prouocatus tam prolixè exerat ſe. Cognoſco; & non inuitus, ſoluendo minimè eſſe fateor: quod quamuis ita ſe habeat, committendum tamen non duxi vt ingratus erga tam benignum creditorem viderer, potiſſimùm vetus illud dictum memoriâ tenens; *Ingrato homine terra nil*

nil peius creat. Itaque cum quod debeam minimè possim, illud ipsum quod possum, qualecunq; tãdẽ existat, si voluero, egregiè officio hoc tẽporis functũ me existimabo; velim tu mecũ : siquidem

---- in magnis & voluisse sat est.

Habe itaq; Macrobium hunc, quà meâ operâ meliorem, animi grati certissimũ pignus, placeatque vel debitoris tui caussâ, quẽ amas, qui te obseruat: quod si consequutum me intellexero, tũ profectò

ἐς ἀεγαθὸν ὕμιν ἀλισθμαι.

Vale vir Clarissime, & me, quod facis, amare perge. Ex musẽo nostro. Anno Domini cIↃ. IↃ. IIIC. VI. Kal. Septemb.

AD

IOHANNEM MEVRSIVM

Epigramma.

QVÆ *tua non præstat Solertia gnaruris? ausa est*
Musica Chalcidicum didere in ora Senem:
Ausa etiam Siculo faculam adlucere Poëta,
Et nova post magnos promere scita viros:
Ausa est affamas Momi, & Lucumonis acumen
Spernere, sat Genii flamine fulta sui.
Nec temeré ausa; sibi magnos confecit honoreis,
Et bijugos cœpit scandere, Fama, tuos.
Nec satis hoc. capitur magis & magis ignea nôsse
Romule quidquid habes, quidquid & Hellas habes.
MACROBIVM ISAACI *insistens vestigia nostri,*
Nunc subtilivis it decorare Notis.
O benè! MACROBIVS *jam* LONGVM *denique* VIVET;
Et tu macrobio nomine notus eris:
Hinćque magis; doceas quòd paucis multa papyris.
Consulto nulli vis dare verba; sapis.
Λοίπε☉ κύκνε μικρὸς ῥόδ☉, ὃς κολοιὸν
Κραυγὸς, ὁ ἀερίτας κιδνάμ☉ ἡφίλαις.

PETRVS SCRIVERIVS

Anno 1597.

IOH. MEVRSI
AD
MACROBI
SATVRNAL. LIBROS
Breuiores NOTÆ.

LIB. I. AD PRÆFAT.

AG.161. CONFVSVRA *videlicet omnium succos*] Lego ex vet. cod. *confusuri.*

CAP. I. pag. 162. *sed eludendi magisque decertandi modo*] elius v.c. *magis quam decertandi.*

CAP. II. pag. 166. *domi conuenire gestientibus*] Vet. cod. ctior voce, *conuenire se g.*

CAP. III. pag. 167. *ad proximam mediam noctem his horis nati sunt*] Apud Agell. lib. 3. cap. 2: verba hæc Varronis onosyllabo auctiora: *in his horis 24.* &c. Emendabis iter Censorinum cap. 23. vbi malè hodie *in his oris quar & viginti.* Scribo, *horis q.e.v.* Leuiculum est.

qui post Kalendas erit ante horam eiusdem diei sextam] ellius aliter citat hæc Varronis: *Et qui est post Kalendas ante horam e.d.s.*

pag. 168. *Sacra sunt enim Romana partim diurna, alia nocturna*] Lego ex v.c. & Agellio *partim nocturna.*

ab initio diei ad medium noctis pretenduntur] Hæc verba unt à v. c.

pag. 169. *ita obseruantissimus ciuilium definitionum*] Vet. uctior: *Sed ita.* Lego, *Et ita.*

CAP. IIII. pag. 173. *in quorum tertio clarius idem dixit*] c. *clarius quidem idem dixit.*

ua Meuia inscribitur] Scribe *Meuia*, & apud Agellium 10. cap. 24. *inscribitur.* Hodiè ibi, *scribitur.*

pag. 174. *suppetit Caelianum illud ex libro Historiarum secundo*] In Codice vetere est, *Cæcilianum.* Sed benè ex Agel. repoſuerunt viri docti, *Cælianum.* Fuit Cælius Antipatri historicus non ignobilis. Laudat eum Cic. lib. 1. de Oratore, & Val. Maximus lib. 1. cap. 7. his verbis: *Cælius quoque certus Romanæ historiæ auctor sermonem de eâ re ad suas ætates illo adhuc viuo peruenisse scribit.* Scripsit Annales, & Historias. Illos citat Nonius non semel: Has Festus in

Topper.

Topper. Agellius lib.10. cap. 24. Macrobius hoc loco. De ætate eius, Gracchorum fratrum coætaneum fuisse colligo ex Valerii verbis citatis.

Æstimo nonnihil ad demonstrandam consuetudinem] Occasione horum verborum, emendabo Agellium loco citato. Hodiè malè: *Is autem erit perpetuæ veterum consuetudinis gratiâ verba solennia prætoris ponere*, &c. Lego, *Ius autem erit* &c.

CAP. V. pag. 175. *Varro quoque eiusdem seculi homo in septimodecimo Humanarum*] Ita etiam vetus meus codex. Agellii tamen codices constanter XVIII. Lapsus procliuis, vbi tamen sit, iudicare minimè procliue.

pag. 177. *interprete vsi sunt Catone senatore*] Agellius lib. 7. cap. 14. *Cæcilio.* Omninò scribendum, *C. Aquilio.*

CAP. VII. pag. 183. *nonnihil tamen consultatione tam præterna motus*] Lego *insultatione t. p.*

pag. 186. *& manantes ex meri veri fonte rationes*] Deleuerim τὸ *meri*, vt natum ex voce sequenti.

terram hanc ita participatâ potentiâ possidebant] Melius v. c. *possidebat.*

pag. 188. Σικελοὶ Σατυρίαν εἶναι] In v. c. Σατύρειον.

Αἰς ἀνακμιχθέντες] Melius in v. c. οἷς. Nam Aborigines intelligit.

Publicius tribunus plebi tulit, non nisi ditioribus] Lego ex coniecturâ, & v. c. *tribunus plebei tulit, vt non n. d.* Genitivus antiquus *plebei.*

factumque est vt effigies Maniæ suspensæ] Fuit cùm de modo hunc locum suspectum habui, nunc tamen mens mihi longè alia. De effigiebus Maniæ in compitis suspendi solitis quod ait, sciendum ex lanâ eas fuisse, & duplices quidem, has viriles, illas muliebres, quæ pro liberorum capitibus ponebantur, nam pro seruorum pilæ. Precantes Maniam & Lares vt simulacris his & pilis contenti viros parcerent.

Eumque diem celebrant] Lego: *Emque d. c.* Nam *em* pro *eum* veteres dicebant, sicut *emdem* pro *eundem.* Malè apud Festum, *Emem, emndem.* Emenda, *emdem, e.* Ad Macrobium quod attinet, ingenuè fateor, magis placere lectionem v. c. *Cumque diem c.*

CAP. VIII. pag. 190. *Nec me fugit Gellium scribere*] Ne quid erres lector, non est hic Aulus Gellius Noctium Attic. scriptor, cuius simia Macrobius: sed C. Gellius, & Annalium, cuius meminit infra cap. 16. & lib. 3. cap. 17. Constituendum hoc nomen Atticarum Noctium scriptori

18. c.

18. c. 12. vbi malè, *Cn. Vellius in Annalibus* &c. Lego, *Cn. Gellius.* Vide eundem A. Gellium lib. 8. cap. 13. lib. 13. cap. 21. & Censorinum cap. 17.

pag. 192. *Saturnum vocitârunt, παρὰ τὸ σάθην, qua membrorum virile declarat, veluti Sathimnum*] V. c. *veluti Saturnum.* Facilè veram lectionem restituo, *v. Sathurnum.*

unde etiam Satyros veluti Sathimnos] Vet. cod. *Sathumos.* Emendo, *Sathyros.*

CAP. IX. pag. 194. *Gauius Bassius in eo libro quem de dits compositit*] V. c. *Caius Bassus.* Lego, *Gabius B.* vt & lib. 3. cap. 6. ex Agellio, vbi semper *Gabius* est, nisi lib. 11. cap. 17. vbi malè *Gauii*, vt hîc. Apud Lactantium quoque lib. 1. cap. 22. est: *C. Bassus.* Scribo, *G. Bassus.*

CAP. X pag. 195. *Mummius quoque qui post Nonium*] Lego, *Memmius.* Eius meminerunt Agellius lib. 19. c. 9. & Nonius, *Cluius.*

pag. 196. *Nec commodum primæ occasionis*] Melius v. c. *ne commodum p. o.*

CAP. XI. pag. 199. *anno enim post Romam conditam* cccxliv] Alii, ccccixxiv. Meliores, cclxiv.

pag. 200. *sed fortasse libero animo servus est*] Interpungo, & emendo, *s. f. liber animo: servus est, hoc i. n.* &c.

pag. 201. *primus tibi Vrbinus occurrat*] Lego *Vrbinius* ex Valerio Maximo lib. 6. cap. 3.

pag. 205. *sed & Philostrati Peripatetici servus Pompolus.*] Emendo, *Theophrasti P. s. Pompylus.* Vide Gellium lib. 2. 18. & Diogenem Laërtium lib. 5. in vitâ Theophrasti.

pag. 206. *tunc Xeniades responsum eius demiratus emisit manu.*] Quomodo manu misit quem nondum emerat? Emendo, *emit, & misit manu.*

ponte qui nunc Sublicius dicitur] Emendo Lactantium l. 1. cap. 21. vbi malè, *Vti in Tyberim de ponte Miluio mitteretur.* Scribo, *de ponte Sublicio m.*

pag. 211. *vas in quo vinum inditum est mellarium nominetur*] Vir Clarissimus Theod. Canterus tetulit mihi malè se *miliarium*, quod & Pontano meo visum, qui id ipsum nunquam oraculum aliquod mordicus retinet. Certè nomen: Sed expendamus. Miliarium in balneo locum habeat forinsecus inter soliorum spatia. Palladius lib. 1. cap. 40. *Miliarium verò plumbeum, cui area patina subest, inter soliorum spatia forinsecus statuamus fornace subiectâ, ad quod miliarium fistula frigidaria dirigatur, & ab hoc ad solium fistulæ magnitudinis fistula procedat, quæ tantum* &c. Lib. 4.

verò, cap. 8. *Vas aneum miliario simile, id est, altum & angustum, vespere inter alucaria collocemus, & in fundo eius ponemus lumen accensum.* Legendum, *vas aneum mellario simile.* Erant autem *Mellaria* eadem quæ Alucaria. Varro de Re Rust. lib. 3. cap. 16. *Μιλιτῶνας ita facere oportet, quos alii μιλιτροφῶν appellant, eadem quidam mellaria.* Appellabatur verò vas illud vinarium Bonæ deæ sacris inferri solitum *Mellarium*, quâ ratione sacerdotes eius μίλιοναι. Porphyrius lib. de Nymph. antro: Τὰς δάμητρ@ (hæc eadem cum Bonâ deâ) ἱερείας, ἀφ' ἧς χοιρίας ἧδης μύσεως, μιλίοναι οἱ παλαιοὶ ἐκάλουν. Euripidis Scholiastes ad Hippolytum: Τὰς ἱερείας (δάμητρ@) μιλίοναι ἐκάλουν οἱ παλαιοί. Callimachus Hymno 2.

Δηοῖ δ' οὔτε λέων πώεσι δεδρυφέτει μίλιοναι.

Ita autem dictæ à Melissâ filiâ Melissei Cretensium regis, vt ex Didymi libris ἐξηγήσεως παιδικῆς memorat Lactantius lib. 22. his verbis: *Didymus in libris ἐξηγήσεως παιδικῆς ait Melissea Cretensium regem primum diis sacrificasse, ac ritus novos sacrorumque pompas introduxisse. Huius duas fuisse filias, Amaltheam & Melissam, quæ lovem puerum caprino lacte ac melle nutrierunt. vnde poëtica illa fabula originem sumpsit, aduolasse apes, atque es pueri melle complesse. Melissam verò à patre primam sacerdotem Matri magnæ constitutam. vnde adhuc eiusdem Matris antistites Melissæ nuncupantur.* Hæc ad defensionem loci huius Macrobiani, quam spero cordatum lectorem nõ reiecturum. Quæ verò iniuria est, è balneis miliarium inferre sacris; quod neque balneatores amittere, neque admittere sacerdotes velint? Iudicate.

CAP. XIII. pag. 214. *quantum sub calo rudi, & sæculo adhuc impolito, solo ingenio magistro comprehendere potuit*] Lego, *quantum sæculo rudi & a.i.*

pag. 215. *ita vt octauo quoque anno*] Solinus cap. 3. nonum refert. Sed exscriptorum impostura est. Scribe: *Eaque octies multiplicatos in annum octauum reseruabant.*

menses verò ἐμβολίσμους appellitabant] Lego, ἐμβολίμους. Simile mendum in Solino cap. 3. & Isidoro Orig. lib. 6. cap. 16. quos ambos vnâ operâ restitue.

CAP. XIV. pag. 218. *adnitente sibi M. Flauio scribâ,*] Mendum est; nam M. Flauius tribunus plebis fuit anno ab vrbe CDXXX. Lego, *Cn. Flauio scribâ.* Hic est ille, qui libertino patre genitus, & scriba, cum ingenti nobilitatis indignatione factus ædilis curulis, ius ciuile per multa secula inter sacra cæremoniasque deorum immortalium abditum,

abditum, solisque pontificibus notum, vulgauit, ac fastos pænè toto foro exposuit, anno ab vrbe CDXLIV. Vide hunc ipsum Macrobium capite sequenti, Agellium lib. 6. cap. 9. Valerium Maximum lib. 2. cap. 5. Liuium lib 9.

ultimus in quadringentos quadraginta tres dies tenderetur] Consentit Censorinus cap. 20. nisi quod dies XLV. dicat. Solinus verò loco citato indubie mendosus: *Ille ergo annus solus* CCCXLIII. *dies habet.* Scribo, CCCCXLIII. *dies h.* Suetonius in Iulio Cæsare cap. 40. cùm dicit annum cum habuisse XV. menses, eodem recidit.

Cato in Originibus An terminum] In vetere codice, *Cato in Originibus oratorum.* Emendo & interpungo: *Cato in Originibus: Oratores am terminum.* Et fors tuat vt hinc emendem & suppleam Festum in *Oratores.* vbi, ni fallor, habes Catonis locum à Macrobio designatum, his verbis: *Propter id bellum capit Calus* PR. *Albanus, oratores misit Romam, um . . . .* Lego, *oratores misit Romam am terminum.*

pag. 219. *id q. bissextum censuit nominandum*] Lego, *bisextum c. n.* Censorinus cap. 20. *Instituit vt peracto quadriennii circuitu dies vnus, vbi mensis quondam solebat, post Terminalia interkalaretur, quod nunc bisextum vocatur.* Isidorus Orig. lib. 6. cap. 16. *Bisextus est post annos quatuor vnus dies additus.* Celsus: *Qui natus est bisexto Kalendas* (Martias) *nihil refert vtrum priore &c.*

CAP. XV. pag. 223. *scripturosq; quid esset eo mense faciundum*] Placet magis veteris codicis lectio, *sciturosq; quid e. &c.* Simile mendum apud Catonem de Re Rust. cap. 5. *Si fecerit, scribit in mente familiæ quid fiet.* Vetus codex meus excusus anno CIↃ. IↃ. XXI. habet, *scibit quid i. m f. s.* Optimè.

CAP. XVI. pag. 226. *per præconem denuntiabatur ne quid tale ageretur*] Lego, *per præciam d.* Nam quibus id muneris dabatur *Præcia* dicebantur. Festus: *Præcias dicebant, qui à Flaminibus præmittebantur, vt denuntiarent opificibus, manus abstinerent ab opere, ne si vidisset sacerdos facientem opus, sacra polluerentur.* Scioli isti librarii non intelligentes in *præconem* mutarunt, bellâ & felici, vt videbatur, emendatione.

pag. 227. *quibus exercitui imperato vexillum*] Lego, *exercitus imperato.*

pag. 229. *tanquam inominalem diem plerique vitant*] Lego, *innominalem* Innominalis est nefastus.

pag. 231. *Vos quoque labentem &c.*] Augeo ex v.c.

----- *Vos ô clarissima mundi*

Lumina, inquit, labentem &c.

pag. 230. *Geminus ait diem nundinarum exactis iam regibus cepisse celebrari*] V.c. *Geminius*. Sed *Geminus* rectum est. Meminerunt eius Cicero, Plutarchus, Suetonius, alii. De prænomine eius incertum: alii *Tanusium*, alii *Tamisium*, alii *Ganasium*, alii *Canutium*.

CAP. XVII. pag. 234. *Nam ὡς ἀπλαύνοντα τὰς νόσους Ἀπόλλωνα, tamquam Ἀπόλλωνα cognominatum putant*] Lego ex v.c. *nam tam ὡ. ἀ. τ. ν.* A. *quàm ἀπολλύοντα c.p.*

pag. 235. *Hanc vocem, ideſt, ἰὴ παιὰν*] Quatuor has postremas voces vt glossema subolentes inducere mauelim.

Apollodorus in libro 14. *περὶ θεῶν*] Obserua, Lector, librum 14. Apollodori citari, cùm hodiè tres duntaxat circumferantur. Stephanus quoque in Ἄρκας 16. laudat. Harpocration in Ἀπόλλωνος 6.

Meandrius scribit Milesios ἀπόλλωνι ἐλίῳ pro salute suâ immolare] Emendo: *Leandrius ſ.* Meminerunt eius multi. Arnobius lib. 6. *In Didymeo Milesio Cleochum dicit habuisse suprema Leandrius.* Clemens Protrept. Λεάνδριος ὁ ἑλιάρχην σὺν μιλήτῳ πθάρῃναι σὺν τῷ ὀλυμπίῳ φησίν. Diogenes Laërtius lib. 1. Θάλης· παῦτα δὴ ὁ Καλλίμαχος ἐν τοῖς ἰάμβοις ἔφη ἱστορῆν, παρὰ Λεανδρίῳ λαβὼν ὁ Μιλήσιος. Restitues etiam huius nomen Etymologicographo in ἥλιος, & Theodoreto θεραπευτ. lib 8.

pag. 236. *Apollini censeo vouendos ludos qui quotannis celebriter fiant.*] V.c. *Communiter*. Nec malè.

pag. 237. *Camerienses, qui sacram soli incolunt insulam*] Lego, *Camirenses*; vt paulò pòst Camirus vna de tribus vrbibus Rhodi, quæ soli sacra insula. Apud Theocritum quoque in epigrammatis vbi est:

Πείσανδρος ξωϊξραψεν ἀ 'κ Καμειρίκ.

Emendant viri magni Καμείρου· ego Καμίρου. Neque in eo solùm, sed & in Strabone: Κάμιρος enim vrbis nomen, Κάμιρος autem conditoris. Pindarus Olympion Od. 7.

---- ὧν εἷς μὲ Κάμιρος
σεισθὶζατόν τ' Ἰά-
λυσον ἵππιον, Λίνδιόν τ'. ἀπάπρῃ σ' ἔχει
διὰ γαῖαν τελέσσα δυσ-
σάμβοι, πατρώϊων
ἀρίων μιζεσα. κίκλῃσκω δὲ σφιν ὕδραν.

Eustathius ad Dionysium: Καὶ Κάμιρος διὰ ϝι γραφομένου, σχεδὸν ἀνθιδασυλλὼ ϝκυρίῳ. ὁ γὰρ Κάμιρος τὸ πύριον χάρις διὰ ϝδιφθόγξου.

pag. 239.

pag. 239. *Praterea aedes, vt ouium pastoris, sunt apud Camirenses ἐπὶ μηλίς*] Scribo, *ἐπιμηλίς*.

pag. 240. *sed, vbi quandoque partus effusus est*] Lego, *esset*.

pag. 243. *aquile propter exprimunt instar volatus*] Ita etiam in v.c. est. Restituo transpositis leuiter vocibus: *aquile instar exprimunt propter v.* Est autem *Instar* hoc loco idem quod effigies & figura. Ausonius in Parentalibus:

Voce ciere animas funeris instar habet.

Agellius lib. 2. cap. 6. *Inculpatus autem instar est inculpate virtutis.* Apuleius Florid. 11. *Psittacus India auis est: instar illi minimo minus quàm columbarum.* Pro formâ posuit Virgilius Æneid. 6. extremo:

---- *quantum instar in ipso.*

Pro effigie & simulacro Macrobius hîc, & Suetonius in Iulio Cæsare: *Cuius iam etiam instar pro aede Veneris genitricis posteà dedicauit.*

CAP. XVIII. pag. 244. *Παῦαι, ἀπόλωλα, ὤλυρε.*] Lego, *ἄπολλον* quinto casu.

ὁ κρόταφος, ὁ μάντις] Lego, *ὁ δὲ βάκχος, ὁ μ.*

quem Baccapea, item quem Brissea appellant] Monstra verborum! Restituo, *q. Bassarea, i. q. Bryseum ap.* Nota nimis *Βασσαρεὺς* & *Βρυσεὺς* Bacchi cognomenta. Iam, vt obiter hoc dicam, quod ait Macrobius Liberi simulacra alia esse puerili, alia virili, alia senili specie, cur id factitatum docet Vlpianus ad Oration. *τῷ μειδίᾳ. ἐκ πάσης ἡλικίας ἠρνίζοντο χρῆναι τῷ Διονύσῳ. διὸ καὶ πάντες αὐτῷ ἐπιθύουσι. ὁ γὰρ παῖδα, ὁ πρεσβύτην, ὁ ἄνδρα χράφουσιν αὐτόν.* Macrobius physicam rationem reddit.

pag. 245. *quem illi Sebadium nuncupantes*] Lego, *Sabazium.* Eustathius ad Dionysium: *ὅτου ὁ ὁ ἔθνος Θρακικὸν σάβαι. ὅθεν τὰς βάκχας δηλοῖ Φρυγία Σαφλίκτρα. ἐξ ὃ καὶ ὁ Διόνυσος ἔοικε σαβάζιος λίγαζ, διὸ καὶ ὁ βάκχος ὁ αὐτός.*

CAP. XX. pag. 254. *& potentiam capacitatis ostentat*] Lego: *e.p. rapacitatis.* Subdit enim: *quia in eum omnia terrena redeunt dum immisso calore rapiuntur.*

CAP. XXI. pag. 256. *quatuor tempora, quibus annuus orbis impletur, hora vocantur*] Obiter Censorinum emenda cap. 19. *Eoque ver, æstatem, autumnum, hyemem, ὥρας & annum dici*, &c. Scribo, *ὥρας.*

pag. 257. *rursus emergens ad æstiuum hemisphærium tanquam enascens in augmentum porrigitur*] Lego, *tanquam renascens.*

quem Neton cognominant] V.c. *Netiron.*

pag.258. *ab imis partibus prominentium semper scopulorum alta deposcit*] Lego, *scopulorum alta depascit.*

pag.259. *à quo vita non solum aëris terrenisque animalibus datur*] Melius v.c. *aëreis terrenisque.*

CAP. XXIII. pag. 262. *eius dei simulacrum sumptum est*] Lego ex vet cod. *dei.*

pag. 263. *vitam centurialem deus*] V. c. *Vitem.* Optimè. Clamant sequentia.

LIBRI SECVNDI

CAP. II. pag. 274. *quorum magis vetustatem an brevitatem miretis incertum est*] Ita etiam in v. c. Lego tamen *quorum magis venustatem.*

pag. 275. *Rimata itinera transitus*] Emenda Agell. lib. 19. cap. 11. vbi male *itinera transitus.* Est verò *Itiner* nominativus antiquus. Invenio & apud Manilium lib. 1. & Capellam lib. 9.

Ad puerum intus viuerem] Augeo vnâ voce: *Ad pucrum ut intus viuerem.* Ex Agellio.

CAP. III. pag. 276. *Caninius quoque Reuilus*] Ita etiam in v. c. est. Lego: *C. q. Reuilius*, vt antè, *Marcus*, inquit, *Otacilius Pitholaus, cum Caninius Reuilius vno tantum die consul fuisset*, &c.

CAP VI pag. 285. *Cæcellius inuictus consultus vrbanitatis vitæ festiuitatisque habebatur*] V. c. *Cæcilius.* Rectè. Sextum Cæcilium I. C. cum Fauorino super XII. tabb. legibus differentem laudat Agellius lib. 20. cap. 1. Posteà quoque: *Fortè hic diebus Cæcellius consulius à quodam.* Iterum lege, *Cæcilius.*

CAP. VII. pag. 287. *Ergo bis tricenis annis*] Malè; melius v.c. *Ego bis.*

Eques Romanus Lare egressus meo] Scribo, *E. R. Lared e. m.* metri caussâ.

pag. 289. *Nimium altercando*] Horum quinque sequentium versuum apud Agellium alius est ordo.

Pars beneficii est quod petitur, si cito neges] In Agellio est, *si celeriter neges.* Magis placet Macrobii lectio: quam etiam ipsi velim restitutam.

posse vt fieri inimicum putes] In Agellio est, *vt fieri hunc i. p.* Carminis ratio iubet transponere vocem, *posse vt fieri inimicum hunc putes.*

CAP. VIII. pag. 290. *fomitem esse quendam & ignitabulum*] Melius v.c. *incitabulum.*

pag. 291.

pag.292. ἢ διὰ τὸ τὰ λοιὰ τύπτειν] Lego τὰς λοιὰ τ.
ἢ ὅλως ἐχ ὑδὲ] Lego, ὅλως ἐχ ἢ.

CAP. IX. pag.295. *nam Cincius in suasione legis Fanniæ*] In Policratico Salisberiensis lib.8. cap.7. est: *Titius in suasione l.F.* quod magis probo. Meminit huius Titii Festus in *Offendices*. Vide infrà etiam huius libri cap.16. vbi ita habes: *C. Titius vir ætatis Lucilianæ in oratione quâ legem Fanniam suasit.* Verè emendaui. Nec tamen nescio L.Cincium Alimentum, cuius mentio apud Agellium, Festum, Liuium, Nonium, Arnobium, & alibi apud hunc ipsum Macrobium.

pag.296. *Hoc quoque nuper institutum*] Verba sunt Varronis è l.3. c.12. de R. R. quæ tamen paullò secius, quàm Macrobius, refert Salisberiensis Policratici loco citato. Lego: *Hos quoque v.i. e.v. saginarent pleraque, cùm exactos è leporario concludant i.c.*

CAP. X. pag.297. *plus medius fidius in eo ludo vidi pueris virginibusq; quingentis*] Salisberiensis lib.8.cap.12. *ducentis. quod me reip. maximè misertum est*] Melius v.c. *quò me.*

pag. 298. *Marcus Cato senatorem non ignobilem Cæcilium Spatiatorem atque fescenninum vocat*] Lego *s. n.i. M. Calium.* Ex Agellio l.1.cap.15.&Festo in *Spatiatorem*,& Asconio ad Milonianam. Apud Ioannem Salisberiensem malè quoque *Cæcilium.*

CAP. XI. pag.300. *quod ha in summâ aquâ præpinguedine lutentur*] Lego *flutent*, ex veteris codicis vestigiis.

CAP. XII. pag. 301. *in latebras reddam meis dentibus & manibus*] Emendo, *dentibus & faucibus.* Sic infrà loquitur ex hoc versu indubiè Macrobius cap. 17. *Cùm Antonius quicquid mari, aut terrâ, aut etiam cælo gigneretur, ad saturandam ingluviem suam natum existimans, faucibus ac dentibus suis subderet.* Possit cui etiam legendum videri, *dentibus & maxillis*, vel (vt placet magno Scaligero) *mandibulis.*

CAP. XIII. pag.307. *dignus sculna Munatio Planco*] V.c. & Salisberiensis lib. 8. cap. 7. *culina Numatius Plancus.* Emendo, *dictus sculna Munatius Plancus.* Apud veteres Latinos *Sculna* idem qui *Sequester.* Vide Agell. lib. 20. cap. 1.

quippe qui omnia quæ apponebantur ex cotidianis opibus ignoscerent] Ita etiam est in v. c. Lego, *ex cotidianis dapibus a.*

CAP. XIV. pag.308. *Gaius verò Bassus in libro*] V. c. *Gaius.* Sed etiam heic *Gabius* legi debet.

pag. 309. *nam vir doctus Oppius in libro quem fecit de silvestribus arboribus*] Lego, *vir doctus Opilius*. Est autem Aurelius Opilius, è cuius libris de Silvestribus Arboribus verba producit Festus in *Fomites*: cui etiam bis reddes hoc nomen, in *Ordinarium hominem*, & *Ratitum quadratum*. Vtrobique habes *Oppius*: Malè. quod monitus à me mutato.

itemque Pontica mox] Emendo *Pontica nux*; vt etiam erat in v. c.

CAP. XV. pag 311. *Scandianeum*] Emendo, *Scandianum*. Columella lib. 5. cap. 10.

accipite quæ Oppius in libro] Etiam heic *Opilius* legendum.

pag. 312. *quod ait Oppius inter vestem poni citreum*] Iterum *Opilius* scribe.

Turrinianum] Columella *Turranianum*.

CAP. XVI. pag ead. *harundinea*] Lego, *hirundinea*. Ea est quam *Chelidoniam* vocat Columella lib. 10. *Purpureaq; Chelidonia, pinguesque Mariscæ*.

brifera] Emendo *bifera*, ex Columella.

caldica alba nigra] Lego, *Chalcidica a. n.*

pag 313. *ludia, leptoludia*] Scribo, *Lydia, Leptolydia*.

Marsica] Lego, *Mariscæ*.

alternum sanguinem] Lego, *Alaternum, salicem*. Alaterni meminit Plinius lib. 16. cap. 26. Et Columella lib. 7. cap. 6.

pausia, Paulia] Lego, *Pausia. Paphia*. ita dicta à Papho vnde allata. Vide Isidorum lib. 17. cap. 7.

pag 314. *albena apiana*] Scribo, *Albana, Appiana*.

numentana] *Nomentana*.

venxuncula] *Venucula*.

LIBRI TERTII.

CAP. II. pag. 319. *Cùm faciam vitulâ pro frugibus*] Iuuenalis interpres vetus Sat. 9. aliter citat: *Cùm faciam vitulum p. f.* Hoc monere volui.

CAP III. pag. 322. *Seruius Sulpitius religionem esse dictam tradidit*] Gellius lib. 4. cap 9. Masurium Sabinum huius sententiæ laudat auctorem. Necessariò in alterutro mendum.

CAP. VI. pag. 329. *meminit huius ara & Cato de liberis educandis*] Ita etiam v. c. Lego, *Meminit huius & Varro*

Cui

Cato d. l e. Cato, siue de liberis educandis, notissimus Varronis liber. Librarii indocti malè hîc conuenire vtraque ista nomina existimantes, alterum insignitâ fraude eiecerunt.

pag. 330. *Sed Veratius pontificalis.*] Ita etiam v. c. Lego tamen *Veranius*, cuius multa mentio Festo, & ipsi huic Macrobio.

pag. 331. *hoc amplius addit Gauius Bassus*] Scribo *Gabius Bassus.*

qua hunc ritum velandi capitis inuenit] Lego vt est in v.c. *qui h. r.* de quo ritu plenius in Variarum libris.

CAP. VII. pag. 332. *portendi imperatori omnium rerum felicitatem*] V.c. auctior, *Omnium rerum cum felicitate largitatem.* Optimè: declarant sequentia illa Tarquitii verba: *Principi ordinis & generis summâ cum felicitate largitatem tuget.*

CAP. VIII. pag. 333. *Lauinus etiam sic ait*] Fortè legendum *Lauinius*; cuius librum *Sordidorum Vocabulorum*, citat Gellius lib. 20. cap. 11.

pag. 334, 335. *Iulius Festus de verborum significationibus libro XIII.*] Scribo XI. Librarii nimiumquantum supini in nitatis notâ scribendâ. De Iulio Festo, mendam esse beê olim notauit vir magnus.

CAP. IX. pag. 336. *Sammonici Sereni vtrumque carmen*] Etiam Arnobius lib. 6. *Sammonicum* nominat. Spartianus tamen *Samonicum* in vitâ Caracallæ: *Occisi sunt & in balneis ures, & in canis, inter quos Samonicus Serenus, cuius libri plumi ad doctrinam exstant.* Ex quibus verbis obscura ætatem â vixerit.

LIBRI QVARTI.

CAP. IV. pag. 352. *Occiditur, inquit, in acie Calesus*] V.c. *leſus.* Lego, *Halesus.* Virgilius Æneid. 10.

CAP. V. pag. 356. *hic materiam eius irrisit.*] Lego, *miserordiam eius irrisit*, ex vet. cod.

LIBRI QVINTI.

CAP. II. pag. 367. *vnde enim Veneto, rusticis parentibus na-*] Legendum, *vnde enim Vergilio.*

CAP. XI. pag. 399. *nam post sanguinis ille opifex*] Lego, *sanguis ille opifex*. Nisi putes nominatiuo antiquo vti voluisse Macrobium. Quod mihi quidem verisimile non fit. [*postquam* in textu nostro est, non *post*.]

CAP. XV. pag. 417. *Quique Cosus liquere*] Reſcribes ex Virgilii codicibus:

Quique vrbem liquere Cosæ.

Astur itemque Cupauo] Scribe, *Cupano*. Leue.

cum Alesus & Sarato ignotissimi pugnent] Lego, *& Sacrator*; ex illo Vergilii:

Cadicus Alcathoum obtruncat, Sacrator Hydaspem.

CAP. XVII. pag. 427. Καὶ ἱπάτῳ μιλιχίῳτῃ] Καὶ ἱπαλίῳ est apud Agell. lib. 13. cap. 25.

CAP. XIX. pag. 432. *sicut, vir alias doctissimus, Cornutus existimat*] V. c. auctior: *Sicut Aurelius*. Lego, *S. Annæus*. Nam id Cornuto prænomen.

pag. 434. *Sed Carminii curiosissimi*] Fortè *Granii*. Nobilissimus auctor Granius Licinianus Flaccus.

CAP. XX. pag. 438. Μετὰ δ τὸν Αοτον ἐγένετο τὸ σίον πόλις] Lego: Μετὰ δ τὸν Ασίον. Nam olim ita Ilium appellitarum, vt doceo ad Lycophronem.

pag. 439. Ἰὼ κρίκι μύσαις τ' ἱππρίαι] Lego, cum Cl. v. Theod. Cantero, ἰὼ κάικι.

LIBRI SEXTI

CAP. I. pag. 452. *Redeunt, referunt petita rumore secundo*] Suetii versus est. Ego inuerto, & restituo:

Redeunt, referunt rumore petita secundo.

pag. 455. *Virtuti is par, dispar fortunæ patris*] Optime Hugeianus Grotius meus, optimæ spei adolescens, *Virtuti sis par* &c. Monetque adumbratum ex isto Sophoclis, in Aiace:

Ὦ παῖ, γένοιο πατρὸς εὐτυχέστερος,
Τὰ δ' ἄλλ' ὅμοιος, καὶ γένοι' ἂν οὐ κακὸς.

CAP. II. pag. 462. *Endo* [vel *Indu*] *mari magnus fluctus extollere certant.*] Legendum, *Endomari magno*. Quæ autem sit mare magnum docuerunt viri magni ad Catullum & Ennium. Nos quoque obseruauimus apud Chrysologum Sermon. XXXIV.

CAP. V. pag. 472. *O Dionyse, pater optime, vitisator, Semigenitus, Euthuis*] Lego, *Euhyis*.

CAP. VI.

CAP. VII. pag. 478. *qui quod homines omnium gentium molare solitus fuit*] Lego, *hospites o. g.* Vide Agell. lib. 2. c. 6.

pag. 480. Πολλάκι δ' μικρὸς ἀνὴρ μάλα κοῖλον ἔπεν] Lego, πολλάκι γὰρ κἠμικὰ.

pag. 481. *Eius serpentis squame squalido auro & purpurâ texta*] Lego, & interpungo: *Eius s. s. squalida auro, p. p.*

CAP. IX. pag. 486. *si vnquam rediero, bidente verre*] Apud Agell. lib. 16. cap 6. *redierit.*

sed omnes bestias bimas] Agellius *hostias* in Nigidio legendum iudicari potest.

LIBRI SEPTIMI

CAP. I. pag. 489. *philosophiam eâ, quam maximam puritate, observatione veneraris.*] Malim, *P. e. quâ maximâ potestate, o. v.*

CAP. II. pag. 494. *quid nisi post emensa infortunia*] V. c. scriptior, *quid aliud nisi p. e i.*

CAP. III. pag. 498. *sed interdum non tangunt audientes*] Lego, *sed interim.*

CAP. VIII. pag. 518. *in carbonum frustrà lucentia igne fulgurantur*] Scribo, *t. c. frusta l. i. v.*

CAP. IX. pag. 521. *auditui sæpe dicentem cerebro non esse insitum*] Lego, *ineſſe ſenſum.* Aut ex v. c. *esse sensum.*

CAP. XII. pag 532. *aqua quæ obsita globis nubium*] Lege *globis nivium.*

CAP XVI. pag. 551. *hinc & nutrices pueros alentes operiri obtegunt*] Emendaueram ex coniecturâ *p. fellantes*, nv Cl. Theodorus Canterus significat mihi etiam se feciſſe ex vetere libro.

LECTOR

LECTOR AMICE,

NE *sis nescius, editionibus vsus sum binis, vni recenti Henr. Steph. anni* cIↃ. IↃ. LXXXV. *alterâ vetustâ Bononiensi anni* cIↃ. IↃ. I. *cum quâ hanc posteriorem contuli.* [*Quum tamen Bononiensis ista edito cum hac nostra in capitum situ non conueniret, coactus fuit Typographus hac editione Notas quamplurimas transponere* (*adscriptis paginarum numeris*) *vt easdem nostro textu vbique quadrarent; & Lectori nulla remora obiiceretur.*] *Quod si placere tibi hunc laborem meum intellexero, proximâ fœturâ Arnobium cum Critico libello quingentis amplius locis emendatum dabo, si mihi vitam vitæ auctor. Vale, &, quisquis es,*

ÆTERNITATEM COGITA.

SYLL

YLLABVS AVCTORVM

QVI

MACROBIO

NOMINATIM LAVDATI.

ccivs, Lucius. 189.
154.455,456.460.
471,472.567
rianus, Caluus. 333
us. 471. Vide Accius.
hylus. 244.434,435.
9.446
nius. 313.469.471,472.
3
nus Postumius. 313
eus. 438.545
nan. 552
ander Ætolus. 444
andrides. 441
as Valerius. 217
pater Stoicus. 238.241
nius Gnipho. 343
llodorus. 191.235.252
leius. 500
llonius. 424
us. 367
ter Petronius. 5
ilochus. 233
imedes. 107
omenes. 439
ophanes. 333.428.439
oteles. 140.243.292.
1. 513. 590. notatus.
7. 538, 539
epiades. 440
ius Pollio. 171
r. 330. notatus. 328
Atta. 369
Atteius Capito. 218.339.536
D. Augustus. 278.482.
Vide Indicem.
Aulus Albinus Cos. Rerum Romanarū Græcus scriptor. 161
Aurelius Cornutus. 432
notatus. ibid.
Boëthus, vel Boëthos. 59
Cor. Balbus. 331
C. Bassus, Gauius. 193.331
Cæcilius. 300
Cælius. 174
Caius Cæsar. 175
Callias. 435
Callimachus. 334
Caluus Acterianus. 333
Carminius. 434
Cassius Hemina. 217.228
325. notatus. 228
M. Cato. 174.197.218.298.
307.328.469.479
Catullus. 270.453.454
Chrysippus. 233
Cicero. 175.271.301.313.
352. 463. 464.468.479.
557.567.587.593,594
Cincius, aut Cingius. 209.
210.212.295
Claudius Quadrigarius, vide Q. Quadrigarius.

Cleanthes.233.238.245.260
Cloatius Verus. 308,309. 311.313.329
Cornificius. 193.233.237. 242.260.469.473.
Critolaus. 177
Demosthenes. 141.273.352. 476.
Didymus. 429.430.445
Diodorus. 61
Duodecim Tabulæ. 173
Dracon. 573
Edictum Prætoris. 164
Egnatius. 471.475
Empedocles. 239.508
Ennius. 172.448,449,450. 456.459.&deinceps.item 466.471.486,487.
Epaphus. 329
Ephippus. 443
Ephorus. 428.438
Epicadus. 206
Epicharmus. 437
Epictetus. 206
Epicurus. 480. notatus. 540
Erasistratus. 544
Eratosthenes. 441.547
Eupolis. 506.547
Euripides.233.239.241.261. 430. 431. 432. 442. 445. 494. 547
Fab. Pictor. 319
Fauorinus. 310
Fenestella. 195
Festus Pompeius. 322.327. 334
Fulnius Nobilior. 209.217
Furius. 451.453.466
Furius Bibaculus. 271
Gauius Bassus. 193. Vide C. Bassus.
Gellius. 190.228.305
Geminius, aut Geminus. 230
Glaucippus. 21
Granius Flaccus. 244. Licinianus. 28
Herodotus. 535. notatus.
Hesiodus. 40,41. 367.530
Heraclitus. 59.
Higinus. Vide Hyginus.
Hipparchus. 59
Hippocrates. 20.29.59. 297.508
Homerus. 24. 34. 184. 231. 233. 235. 238. 248. 252. 260, 261. 312. 370. vsque ad pag. 444. deinde 464,465. 491,492.497.516.532. 555.
Horatius. 310.
Hostius. 463.
Hyginus, aut Higinus 325.334.430.486
Hyllus. 59
Ilius. 47
Iulius Cæsar. 229.231.
Iulius Festus. 51
Iul. Modestus. 171.196. 219
Iunius. 2
Iuuenalis. 3
Corn. Labeo. 210.229. 424.339
Laberius. 286,287,288.
M. Lælius augur. 1
Læuinus. 1
Liber veterum Carminum 439
Licinius Macer. 197.
Liuius Andronicus.
Lucanus. 122. notatus.
Lucilius. 175.304.305. 453.466, 467.584
Lucretius. 451, 452. &

teps. 472
allius. 195
rcius vates. 236
ſurius Sabinus. 170.172.
195.330
rtius. 313
nander. 5.235.442
Meſſala. 193
telli pontificis Index.
95
deſtus. Vide Iulius.
mmius. 195
ſonius. 176
Mutius, vel Mucius. 168
uius. 246.309.312.452.
63.472
ander Colophonius.
42.445
gidius Figulus. 192,193.
02 324.482.486.537
us. 212
uius. 193
menius. 7
auius Herſenius. 343
nopides. 237
ius. 309.311
ilius. 286
heus. 238,239.245.246.
64
uius. 452.473
yaſis. 443
yrianum ius. 341
nenides. 163
henius. 427
ius. 39
recydes. 235.440.444
eas. 438
emon comicus. 441
ochorus. 197.334
arus. 425,426
nder. 367
. 210.319

Plato. 1.22.48.52.80.100.
102. 138. 147. 233.261.
274. notatus. 543,544
Plautus. 227.301.310.340.
433.440
Plinius. 302.364
Plotinus. 36.38.53.69.79.
135.232
Plutarchus. 500
Polemon. 436
Pompeius Feſtus. 322. vide F.
Pomponius. 173.469.486
Porphyrio. 11
Porphyrius. 243
Poſſidonius. 260.261
Poſthumius Albinus. 313
Val. Probus. 445
Propertius. 596
Protarchus Trallianus. 186
Ptolemæus. 78
Publius. 273. 288,289
Pythagoras. 5.7.97.157
Q Claudius Quadrigarius.
172.175.229
Rutilius. 230
Saluſtius. 170.294.297,364.
533.593.596.
Sammonicus Serenus. 236
301,302. 305.
Sappho. 441
Scauola pontifex. 295
Siſenna. 469
Sophocles. 433
Speuſippus. 233
Statius Tullianus. 334
Ser. Sulpitius. 322
Sueuius. 311.452.473
Symmachus. 364
Tarquinius Priſcus. 313
Tarquitius. 332
Tereptius. 584.594

P. Tertius, vel Tercius. 341
Theocritus. 367
Theophrastus, 309
Thucydides. 329
Timotheus. 235.552
C. Titius. 229.303.319
Trebatius. 229.320.322.326 434
Tuditanus. 217.229,230
Varius. 452.460
Vatinius. 271
M. Varro. 167.175.184.185. 187.195.199.205.209,210, 211.217.227,228.244.290. 296. 299, 300. 303. 324. 330, 331. 335. 337. 342, 343.468.594.600.
Velius Longus. 311
Veranius. 312.317.321
Veratius Pontificalis. 330
Vergilius Maro. 8.11.25. 34.40.54.58.63.65.68.70. 70. 73.107. 112. 123.130. 132.168.186.190.218.236. 237.247.264.269.311.317. 345. & deinceps usque ad pag. 488. deinde, 557. 572.584.567.594.681
Verrius Flaccus. 190.191
Verus Cloatius. 311. Vide C.
Vmbro. 226
Xenagoras. 476
Xenon. 192

Index

RERVM ET VERBORVM

APVD MACROBIVM.

A.

ACARNANVM annus semestris 207
Acca Larentia, nobilissimum scorrum, populum Ro. hæredem moriens nuncupauit, Faustuli coniux, Romuli & Remi nutrix. 197
ἀφανὲς versus. 413
ἐφορώμενος Apollo. 239
certum frigidum. 512. gelu non stringit 533
Achelous cur pro aqua Vergilio dictus. 429
Acheron fluuius quid. 43
Ipenser in deliciis. 301. 302
Ipenser Traiani tempore non in magno pretio. 301
Ipenseris squama aduersa. 302
Acitani. 248
ἄκρατον. 292
Onitum hausum plurimi meri otu curati. 511
ἀκρατὲς. 292
ad summus Deus apud Assyios. 263
Actagatis Dea apud Assyrios. 263
ἀκφὲς. 242
Acts sine sensu. 522
Acta pro infesta & inimica. 456
Adubitatio ad pathos mouendum. 360
Aectiuum, Græcis ἐνέργετον. 171
Aenis pro Sole. 244
Aenis quando Veneri tedditus intelligatur. 255. ab apro interemptus. 255
Aenguem, prouerbium. 230
Aeon aliter ab Homero quàm Vergilio descriptus. 422
Aeum mare. 534
Aes simplexne an varius cibus ferendus. 500
Aeptus tortidæ zonæ vicina. 123
Aeptus artium mater. 221
Aegypti calidissimæ regionis cur frigida vina. 519
Aegyptii philosophicæ disciplinæ parentes 75. primi astrorum scrutandorum autores. 88. diuinarum rerum maximè periti quondam. 218
Aegyptiorum prophetæ. 536
Aegyptiis numquã fas pecudibus aut sanguine litare. 185
Aegyptiis solis certum modum fuisse anni. 207
Aemilia Vestalis quando damnata. 195, 196.
Aemilianus ab Æmilio. 182
Aemilius Regillus prætor. 196
Aenea sacris plerumque abhiberi solita. 433
Aeneas pontifex. 319, 320
Aeneis Vergiliana quomodo ad Homeri Iliada & Odysseam effigiata. 368, 369 & deinceps.
Aequinoctialis parallelus. 62, 63
Aequinoctialis circulus. 121. ambitus eius. 85
Aër humidus & calidus. 22, 508
Aër cœlo subiectus. 70. 94
Aëris non simplex qualitas. 508
Aërem motum in ventum solui. 519, 520
Aerarium Ro. cur Saturni templum. 190
Aes primùm ablano signatum nauis imagine. 186
Aeris in re diuina apud veteres vsus. 433
Aeris squamæ cõtra putredinẽ. 552
Aeris styptica vis. 552, 553. putredinem à carnibus arcet. 550
Aesculapius pro sole. 251, 252
Aesculapius idem cum Apolline, diuinationibus & augurijs præfectus. 251, 252
Aesculapii simulachrum cur cum dracone. 251

Aesopus histrio. 299
Aesopi fabulæ. 5
Aesopi in Demosthenem patronum fides. 201
Aestas quando fiat. 121
Aestas calida & ficca. 508
Aestate cur aër flabro motus frigidior sentiatur. 519
Αἰδηπικὸν naturæ vnde. 50
Αἰδηπικὸν animæ. 56, 57
Αἰδηπικὸν ad nos de sole. 79
Αἰδήσεις. 292
Aetas perfecta septenarii multiplicatio. 31
Aether. 93
Aetherea terra. 46
Aetheræ lucis conuersiones. 27, 28
Aethiopia torridæ zonæ vicina. 123
Aethiopes cur nigri. 129
Αἴθοπα οἶνον cur dixerit Homerus. 533
Aethra. 470
Aetnæ descriptio ex Pindaro & Vergilio. 425
Aetolorum mos vno tantùm pede calceato bellum ingredi, notatus Aristoteli. 430
Affectus quomodo vel boni vel mali. 155
Affectuum mouendorum ratio quàm egregiè Vergilio obseruata. 366. & deinceps.
Africa ficus. 312
Africana olea. 313
Agamemnon somnium fuum publicans. 10, 11
Agathonis conuiuium. 490
Agendi vis animæ vnde. 50
Agmen pro actu & ductu. 467
Ἀγνίσαι. 432
Agonalia. 171
Agonium Martiale. 172
Ἀγυιεὺς Apollo. 192
Ἀγυιὰ. 192
Alba ficus. 312, 313
Albana seu Albena vua. 314
Albidii fors, Catonis scommate notatur. 272
Albigerus olea. 313
Albiuerus vua. 314
Albula ficus. 312
Alcinoi mensa. 491
Alexandrina olea. 313
Ἀλεξίκακος dictus Apollo. 2
Ἀλλοιωτικὴ vis, alteratiua. 52
Amatur quicunque colitur, non autem qui timetur. 200
Ambarualis hostia. 3
Amerinum vel armenium malum. 311
Amicum non fotis tantùm quærendum, sed reperiri etiam domi. 209
Aminea vua. 313, 314
Aminei vbi. 314
Ammon pro Sole occidente. 257
Amoris insomnium. 8, 9
Amphionis fabula. 106
Ἀμφίθυρος Luna. 22
Amygdala nux. 309
An pro circum. 231
Anagnia Hernicorum vrbs. 419
Ἀνάγνωσις Græcis (seu repetita cognitio) Latinis lectio. 41
Anatomica. 544
Anaxilaus Messenius. 263
Anciliorum. 172
Ancillarũ festum Nonis Iuliis. 205
Ancillarum insigne facinus. 205
Andron Laodicenus. 277
Angeronia dea vnde dicta. 18
Angeroniæ deæ simulacrum quale. 196
Angeroniæ feriæ. 196
Angerona dea. 535
Angina morbus. 118
Angores animorũ depellens dea. 196
Anguillæ vbi optimæ. 300
Anguis inter Septentriones. 71, 72
Anima quid secundum diuersos philosf. sententias. 58, 59, & 135
Anima quomodo monas. 15
Anima immortalis. 50, 51
Anima non solùm immortalis, sed Deus etiam, siue diuina. 135, 136
Anima incorporea, & essentia ejus in motu. 69, 70
Anima pro mente. 9
Anima ex mente. 56, 57
Anima ἀυτοκίνητος. 14
Anima motus principium. 140, 141
Anima sensum subministrat. 520, 521
Anima verus homo. 7
Anima mundi. 62, 63
Anima mundi, mens.
Anima mũdi quomodo ex nu-

tis fabricata. 102,103,104
Anima mundana primum septenario numero generata. 25, 26
Anima pro spiritu siue spiramento. 58
Anima pro hostia animali. 326,327
Animam ex symphonijs musicis constare. 24,25
Anima quomodo pro sphæratum, per quas delabitur diuersitate, diuersis etiam virtutibus amicitur. 49,50
Anima vniuersa animari quæ viuunt. 58
Animæ immortalitas. 138,139
Animæ incorporalitas. 59
Animæ perfecta sapientia. 59
Animæ partes tres. 25
Animæ habitatio in cerebro. 522
Animæ triplex prouidentia. 523
Animæ quomodo diuisionis nunc capaces, nunc expertes. 48,49
Animæ ad originis suæ sedem migratio necessaria. 158
Animæ mundanæ motus. 154
Animæ mors & vita quæ. 44, 45,46,47
Animam omnino non moueri Aristoteli. 139,140,141
Animam semper moueri quomodo dicatur, 144,145,146
Animam nunquam stare, aut quiescere. 69
Animam sensu non egere & carere. 521,522
Animas post defuncta corpora viuere. 42
Animam morte sua non extingui, sed ad tempus tantùm obrui. 50
Animarum omnium fons, mundi anima. 21
Animarum origo de cœlo, 39. atque eò reditus. 39
Animas à Ioue dari, eidemque post mortem reddi, veteribus persuasum. 197
Animarum Immortalitas. 2,139
Animarum in corpora descensus. 44,45,46
Animarum circa corpus aut sepulturæ locum vagatio. 53
Animas bene de republ. meritorum cœlum & beatitudinem sortiri. 12,35
Animarum ebrietas. 48,49
Animarum obliuio ex ebrietate. 49
Animus vnde hominibus inditus. 49.
Animus quomodo nobis cũsideribus communis. 57,58,59
Animi natura ac vis. 139,140
Animi vim corporis densitate hebescere. 58
Animi iam purgati virtutes. 37
Animi nostri quomodo hîc in terris esse dicantur. 92
Animi rectè instituti quæ vtilissima & honestissima requies. 164
Animum remittere, esse quasi amittere. 176
Animum bifariam sumi. 56
Animorum cœlestis origo. 92
Animositas. 25
Animositatis ardore animam per Martis sphæram dum labitur indui. 50
Animal ex corpore & anima. 44
Animal ex diuersis constat elementis 535
Animalis prima substantia corpus. 50
Animalis mors. 45
Animales hostiæ. 326
Animalia cætera, excepto homine, cur prona, & rationis expertia. 57
Animalium mutorum quanto maior quàm hominum infirmitas. 505
Animalibus sola sentiendi crescendique vis cum homine communis. 57
Animalium an simplex alimonia. 501
Annales maximi, cur ita dicti. 320
Annus, solis anfractus & reditus. 33
Annus vnde dictus. 218
Annus vertens, siue magnus. 131, 132, 133, item 218
Annus ἐνιαύσιος cur dictus. 238
Annus magnus, solaris. 131, 132
Annus mundanus. 131, 132
Annus Romuli decem mensium, & à Martio incipiens. 207, 208
Anni dimensio, præcipua Solis potestas. 193
Anni diuersitas apud diuersos. 207.
Anni diuisio per Numam. 214

Anni correctio per Augustum facta. 220
Annorum diuersitas. 131
Annii ob neglectum deorum per quietem commissum pœna. 199
Annibalis ioci. 272
Anna Perenna, Annare, perennare. 208
Anteuorta. 185
Ἀνθεστηριών mensis apud Athenienses qui Romanis Aprilis. 209
Antianum pyrum, vel Anicianum. 312
Ἀντίχειρ pro pollice cur. 537
Antigonus rex Theocritum ob scomma in se dictũ occidit. 497
Antigonus vnoculus. 497
Antius Restio serui fide liberatus. 202
Antii Restionis lex. 307
Antiochi magnificentia in exercitu, Annibalis scommate notata. 272
Antipodes. 95
Antipodum assertio 117, 118
Antipodum numẽ Proserpina. 255
Antiquitas vocabulorum autor. 63
Antiquitas attium parens. 175
Antiquitatẽ moribus potius quàm verbis esse commendabilem. 174, 175
Antisthenes Cynicus Diogenis magister. 499
Antistrophe hymnorum. 106
Ἀντωνιοι. 117
Antonius Gnipho. 343
Antonii edictum de sumptibus; eiusque luxus. 307
Antonii fuga scommate notata. 273
Annulus cur in sinistra, & digito qui minimo proximus est, geratur. 536
Annuli gestandi quæ causa veteribus. 537
Aoristum Græci proprium habent, Latini nesciunt. 579, 588
Aparemphaton idem quod infinitiuus. 589. & seqq.
Aper hyemis imago. 255
Ἀφροδίτης. 333
Ἀφρογένεια spuma Græcis, vnde Aphrodite Venus. 208. & 191
Apiana vua. 314
Apicia vua. 314
Apis bos Memphi pro Sole. 137
Aplanes sphæra. 21, 41, 45, 60, 91, 109
Ἀποκριτικὴ vis. 503
Apollo Epimelius, πύθιος, ἀγυιεὺς, ναυτίλος, ἀλαλκὼν, chrysocomas, ἀκερσεκόμης, Argyrotoxus, Smyntheus. 239, 240. Καρνεῖος, σκιάλλιος, συμβεάτης, Philesius, Pythius 240, 241. ἐρυθίβιος, ἐγκτιτόβιος, 241. Συμβάτης, ἀγυιεύς. 192, 193. λοίμιος, Medicus, Paean 234. ἰήιος. 234. ἄλεξος. 235. Didymæus, Delphius. 241
Apollo Admeti pastor. 241
Apollo vnde dictus. 241
Apollo quasi aspellens mala. 241
Ἀλεξίκακος. 241
Apollo idem cum Iano. 192, 193
Apollo idem cum Mercurio. 249
Apollo pro Sole. 232
Apollo idem qui & Sol. 256, 257
Apollo & Neptunus Troianorum dii. 322
Apollo μουσηγέτης. 103
Apollo Musarum præses. 233
Apollinis ludi Romæ, qui Apollinares, vnde. 236
Apollinis arcus & sagittæ, & simulachrum. 233, 238
Apollinis duplex & diuersa potestas. 234, 235
Apollinis nascentis & Pythonem occidentis fabula. 240
Apollinis sagittæ pro radiis Solis. 241
Apollinis simulachrum siue imago. 242
Apollinis ῥιψίπτεροι aut ῥιψίπτερα. 239
Apollini cur medendi potestas tributa. 238
Ἀπολλωνόβλητοι. 234
Ἀπόφασις. 566
Ἀποσιώπησις pathetica. 562
Apophthegmata Homeri & Vergilii prouerbiorum vice. 450
Apperentia comis. 70
Appetentiæ vigor hominis saltatio vnde varietate prouocanda. 67
Appii Claudii saltandi peritia. 70
Aprilis secundus anni mensis 113 dictus.

Aptilis dictus quasi aperilis. 208
prilis mensis Veneri sacer. 255
qua frigida & humida. 22,508
qua calida cur mota fiat calidior. 519
qua omnis aeri & terræ quomodo participat. 532
qua marina pinguis. 539
qua dulcis cur abluendis sordibus magis idonea quàsalsa. 539
qua nitalis potui insalubris. 532
quæ corpus & situs. 93
quarius Leoni aduersus. 48
quarius cur Saturno assignetur. 91
quarius quomodo Solis naturam referat, aut ostendat. 258
quilea olea, vel Aquilia. 313
ra maxima. 331,343
rapinguis. 434
ras tangêdi inter litandum mos. 318
ræ primùm ansæ dictæ. 318
rabia torridæ zonæ vicina. 123
rati locus. 70,246,438
rbitraria verba quæ. 590
rbores sola crescendi vi viuere. 57,58
rbores felices, & infelices quæ. 313
borum serendarũ obseruatio. 552
cadũ annus trium mensium. 207
rcitenens, vel Arquitenens. 472
rchilochus. 233
rchimedes interuallorum cœlestium sphæratum inuentor. 107
rchitidis Veneris apud Assyrios cultus. 254
rctos nunquam mergi. 65
rcopagitas tacentes indicare. 491
rgiphontes Mercurii cognomen. 249
rgus multoculus, pro cœlo stellato. 249
rgyroroxus Apollo. 239
ridicis philosophi scomma. 498
ries cur Marti assignetur. 91.209
ries æquinoctiale signum. 73
ries cur primus inter signa. 90,91
ries colorem mutans quid portendat. 332
rietis signi appellatio vnde. 90
rietis signum quatenus ad solis naturam referatur. 257
ristidis æquitas. 498
Aristomenes. 439
Aristophanis locus. 438.439
Aristoteles aduersus Platonem de animæ motu. 139,140
Aristotelis theologumena. 243
Aristotelis de Ebrietate liber. 512
Armenium malum, seu Amerinum. 311
Ἀρμονία spatium inter aquam & aërem. 24
Ἀρνοκόμης Apollo, seu Pastor. 239
Arquitenens. 472
Ἄρτεμις cur dicta Luna. 224,552
Ἄρτεμις quare dicta Diana. 552
Ἀρτεμιδόδωτος. 233
Arteria τραχεῖα. 543,544
Arteriæ receptacula spiritus. 503
Articulorum septenarius. 44
Artium parens antiquitas. 175
Aruncia, vel Arruntia Vestalis. 295
Arundinea ficus. 312
Ansæ pro aris. 318
Asa & ansa idem quod ara. 318
Asiana mensa. 509
Asinastra ficus. 312
Asinæ cognomentum vnde. 182
Asinius Pollio quomodo Patauinorum seruorum fidem expertus. 202
Asinius Celer. 302
Asinusca vua. 314
Asotia. 470
Ἀσφάλιος Neptunus. 235
Aspersio in sactis inferis pro purgatione. 536
Assyriis Iupiter pro sole. 262
Ἀστήρ, ἄστρον. 60
Astrorum potestas an aliquid in homines operetur. 79,80
Astris volucres immolandas. 334
Athenienſium contra Amazonas bellum. 235
Atlanticum mare. 112,127
Atra ficus. 312
Atri dies qui & communes. 228
Atronius Maximus, viæ Auttronius.
Atrusca vua. 314
Attestatio rei vitæ pathetica. 361
Attis idem cum Sole. 255,256
Auellana nux. 309
Aues stellis ad litandum datæ. 334
Aufero dicendum, non abfero. 557
Aufugio, nõ Abfugio dicendũ. 557

Augusta ficus. 312
Augustus mensis, qui antea Sextilis. 212
Augusti in alios ioci, & aliorum in ipsum vicissim 278,279
Augusti duæ filiæ Iulia & Respub. 284
Augusti prouerbium. 482
A, Albinus Græcitatis à Catone reprehensus. 161
Auratæ pisces. 299
Aureatecula. 130
Autem perforandi mos. 496
Aurium sensus. 523
Aurifices igne de paleis vti. 551
Auriti lepores. 471
Aurunci. 174
Auspiciorum tempus quando Romæ. 118
Auster cur ad nos calidus perueniat, cum sit natura frigidus. 115
Australis parallelus. 65
Australis cardo. 114, 115
Αὐτοκίνητον. 146
Autronius Maximus. 199
Autumnus ficeus & frigidus. 508
Autumo, quasi Ab æstimo. 557

B.

BACCAPEVS. 244
Bacchanalia. 155
Bacchanalia in Parnasso alternis tantum annis. 244
Bacis, vel Pacis taurus pro sole. 258
Bacchus διθύραμβος cur. 248
Βάμις φρυγιάν. 234
Balneæ pensiles Sergii Oratæ. 299
Barbæ initia 30. crescendi in longum quando finis, 30. ità quando in latum. 30
Basilica nux. 309
Beare virtutum effectus. 38
Beatitudinem constare sola virtute. 36
Bellaria. 290
Bellaria mellita quæ. 290
Bellum quo tempore inchoari nefas. 227, 228
Bibendi maior sitienti voluptas quàm edendi famelico. 530 531
Bibendum & edendum vt viuas, non econtrà. 293
Bibentium sensim ventres humectiores. 544, 545
Bidentes hostiæ quæ. 485
Bidentes, Bidennes quasi biennæ dictæ prius.
Bifera ficus.
Bimembres, Centauri.
Bis bina bis, corpus solidum. 102, 103, & 16, 17, 18
Bisextus siue bisextilis annus. 218, 219
Bitias.
Bona dea eadem cum Terra. 210
Bona dea cur dicta. 210, 211
Bonæ deæ ædes Calendis Maiis dicata. 210
Bonæ deæ templum & sacrorum ritus. 211
Borysthenitæ quomodo seruorum ope seruati.
Bosphoricum mare an gelu contrahatur.
Brachio se emungere.
Brisæus.
Bruma. 207
Bulla aurea, 179. triumphantium vestamen. 178
Bumammia vua, vel Bumamma, quæ Græcè βύμαστος. 314
Busiris cur illaudatus Vergilio-cto. 528

C.

CADVCEVS Mercurii. 210
Cæcilius spatiator vocatus & Fescennius. 258
Cæcilius Gallus. 484
Cælestium corporum motus non caret harmonia. 97, 134 quatenus se tendat. 84
Cælestium corporum concentus. 104 & 107.
Cælestium corporum interualla. 108, 109
Cælius senator. 177
Cælum. 105, 106. octaua sphæra. 105
Cælum cur summus Deus dicatur. 63
Cælum animæ fabrica. 63
Cælum mundum verè vocari. 84, 246
Cælum ab omni parte terræ æqualiter distare.
Cælum prima sphæra, quæ & nubes.
Cælum cur moueatur, & quemdo.

æ̃lum pro vlu̇orum regione. 8
æli ſphæra, eiusque motus. 65
æli totius integra conuerſio diem noctemque concludit. 85
æli concentum cur non audiamus. 111
æli pudenda à Saturno reſecta, 5. & cur. 191
æpio ſerui fide liberatus. 202
æreo oppidum, aut Cære. 416
æſar ſeruorum opera in bellis vſus. 204
æſaris dictatoris libido Ciceronis dicterio notata. 272, 273
æſaris facilitas in diligendo vel allegendo ſenatu. 277
æſaris in veſtitu mollities. 276, 277
æſaris impotentia Laberij dicto notata. 287, 288
Cæſar dictator. 175. eius dictum. 175
Cæſar rex ſacrorum. 295
Cæſar Ciceronis ſcommate notatus. 496, 497
Cæſaris in diſponendo anno induſtria. 218, 219, 220
Cæſaris in murænis luxus. 300
Caſſius Ciceronis cauillo notatus. 277
Gracchus, & ſerui in eum pietas. 203
Hirtii villa & viuaria. 300
alabra curia. 224
alata plebs. 222
alculoſum pyrum. 312
aldica ficus. 312
alendæ vnde dictæ. 222, 223
alendæ nuptiis copulandis religioſæ. 224, 225
alendæ omnes Iunoni dicatæ. 194. 224
alendaris Iuno. 224
alix Herculis. 443
alliæ cœna. 490
alliope. 105
καλῶ. 222
alor generationis cauſa. 515
alorem humore nutriri. 260
aloris alimentum liquor. 514
alor aquæ calidæ cur ex motu vehementior. 519
alor ſolis cur arefaciat, lunæ autem humectet. 551
Calphurniana ficus. 312
Caluitium cur priorem capitis partem primò occupet. 524
Caluitij cauſa. 512
Camœnæ, quaſi Canenæ dictæ. 105
Camera. 470
Camerienſes. 237
Cameſe. 186
Cameſene regio. 186
Camilla vnde. 334
Camillus Thuſcis eſt Mercurius. 334
Camilli, Camillæ. 334
Camœnæ cur dictæ Muſæ. 105
Camurum quid. 470
Cancer ſolis portarum vna, quæ hominum dicitur. 47
Cancer in æſtiuo tropico. 236
Cancer quomodo pro ſole. 258
Candelabrum. 323
Candens vnde dicatur. 426
Cani quare albi. 524, 525
Canities vnde. 512
Canities cur priorem capitis partem primum occupet. 524
Caninius Reuilius dialis conſul. 274, 276
Canis tauro vicinus. 73
Canes in Ægypto fugiendo bibere. 273
Cannenſis clades quo die accepta. 229, & 203
Cantandi ſtudium reprehenſum, & inter mollia numeratum. 298 ſed non ſemper 298
Cantharus. 440
Cantus ad mutandos animos vis. 106, 107
Capilli ſine ſenſu. 522
Capitis velandi in ſacris mos. 331
Capitibus pro capitibus quo modo ſupplicatum. 189
Capricornus ſolis portarum altera, quæ deorum dicitur. 47
Caprigenum pecus. 473
Caprotinæ Iunonis ſacra. 204
Caprotinæ Nonæ. 205
Caput in corpore, arcis loco. 32
Capitis humani cur ſphærica forma. 57
Carcheſia. 440
Cardines habitationum. 114, 115
Carica ficus. 312
Carmentalia. 225

Carneades, vel Carnea. 112
Carneades Romam legatus. 177
Carneadis facundia. 177
Καρνεῖος Apollo. 140
Carnes validiores, cur aliquando facilius digerantur quàm tenues. 518
Carſitani, 309
Carthago deuota Romanis. 338
Caro cur ad vſum diuturnum ſaliatur. 528
Carutius Accæ Larentiæ maritus. 196
Carutius Thuſcus. 197
Caſellii vel Caſcellii Iuriſconſulti dictum. 285
Caſpium mare. 126
Caſtanea nux. 309
Κατεχτικὴ vis, retentrix. 502
Categoria, κατηγορία. 496
Catena Homeri aurea. 58
Κατεκτικὴ vis. 502
Catillo, liguritor. 304
Catillones qui. 304
Catonis locus. 272
Catonis iocandi feſtiuitas. 271
Catonis ſcomma in A. Albinum. 161.
Catonum virtus. 157
Caucaſum tranſcendere nomen Romanorum non potuiſſe. 128
Cauſæ verè inſolubiles quæ. 93
Cebes Socraticus. 205
Cecrops primus in Attica Saturnum & Opem coluit. 198
Centrum quid. 82, 83
Centrum ſolum non moueri in ſphæra. 93
Cerebrum ſenſu carens, quo modo corporis ſenſus gubernet. 524
Cerebrum, conſilii ſedes. 507
Cerebrum ſine ſenſu. 522
Cerebri dolor vbi. 522
Cerebri ventres. 523, 524
Ceremonia vnde dicta. 522
Cereorum miſſitandorum mos in Saturnalibus vnde. 188. 205
Cereris & Herculis xv. Calend. Ian. ſacra. 342
Cereri cur porca ſacrificetur. 210. 342
Cereri vinum non libari, ſed mulſum. 342
Ceres pro Luna. 247
Ceruiſea pyrum. 318
Chaos. 249
Chia ficus. 311
Χίλια, χιλιὰς. 176
Χρωματικὸς. 8.
Χρόνος qui & κρόνος, hoc eſt, Saturnus. 191
Chromaticum melodiæ genus. 110
Chryſocomes Apollo. 239
Cibariæ leges. 387
Cibus multiplex ſimplici aptior. 505
Cibus per ſtomachúmne trahitur, iuxta Platonem. 543
Cibus etiam multiformis morborum cauſa. 534
Cibi vitandi qui. 504. 507. 508
Cibi expertem viuere vltra ſeptem dies non poſſe. 31
Cibi varietas, gulæ irritamentum, 509. quomodo probetur. 510
Cibum ſimplicem multiplici præferendum, quia digeſtu facilior. 501
Ciborum varietas vitanda. 504. 502
Cibos calidos cur ore facilius quàm manibus comprimamus. 531
Cicero conuiciis impenetrabilis. 265
Cicero nullius ſectæ veteribus approbatæ inſcius. 70
Cicero non minus philoſophus quàm orator. 18
Cicero conſularis, ſcurra dictus. 271
Ciceró duabus ſellis ſedere ſolitus, notante eum Laberio. 272. 281
Cicero Laberii ſcommate notatus. 496, 497
Ciceronis & Platonis de Republica librorum differentia & ſimilitudo. 14
Ciceronis ioci. 275, 276
Ciceronis iocandi venuſtas. 271
Ciceroni varices cauillo Vatinii obiecti. 271
Ciceronis mordacitas. 271
Ciceronis exilium. 286, 287
Ciceronis cum Roſcio & aliis pothiſtrionibus familiaritas. 1

Ciceron. cū Vergil. cōparatio. 363
Ciceronis copia. 364
Ciceronis scomma in consulem quendam dialem. 497
Cicer. scōma in Octauium. 496.
Cic. scomma in C. Cæsarē. 496, 497
Ciceronem à Platone dissentire in solaris sphæræ ordine. 74
Cimmerium mare. 533
Cinguli in cœlo, quæ in terra zonæ. 119, 120
Circenſibus additus dies instauratitius. 199
Circi 60. Circus. 60
Circuli cœlum ambientes vndecim. 61
Circulorum cœlestium natura incorporalis linea. 62
Ciritum pyrum. 312
Cissymbium, cymbium. 440, 441
Citreum malum. 311, 312
Citreum malum contra tineas & venena. 311
Citrosa vestis. 312
Ciuitates deo acceptissimæ. 335, 336
Clarium oraculum. 244
Claudia. 284
Clausius & Clusivius cur dictus Ianus. 194
Cleomenes Lacedæmonius. 204
Cleopatræ luxus in vnione absumto. 307, 308
Cluentius (aut C. Vettius) Peligenus à proprio seruo necatus. 203
Cn. Domitius censor. 299
Cn. Flauius scriba fastorum editor, aut proditor. 222
Cn. Matius vel Mattius. 173
Coccymelum malum. 311
Cochleæ saginatæ. 296
Cocytus flu. infernalis quid. 43
Cœna pontificis luxuriosa. 295
Cognitio sui ipsius qualis. 39
Cognomina ex propriis nominibus tracta. 182
Cohortes voluntariæ. 203, 204
Coitus venereus, paruus morbus comitialis. 293
Colon. 544
Color quamquam incorporeus, nunquā tamen sine corpore. 541
Colores Epicureus quid Platoni obiecerit. 4. taxatus ibid.
Coluri duo. 63
Comœdiarum fabulæ. 5
Comitiales dies. 227
Comitialis morbi pars quædam coitus venereus. 293
Comitia mense Martio auspicari solita. 208
Commasculare frontem. 526
Cōmissione, id est recitatione. 288
Compitalia quibus verbis concipiantur. 174, 189, 226
Comperendini dies. 227
Concentuum ratio sphæratum cœlestium quomodo recepta Pythagoræ. 96, 97.
Conceptionis fœtus in vtero dispensatio per hebdomadas. 29
Conceptiuæ feriæ. 226
Conclamatum frigus, pro maximo. 509
Concubia nox. 172
Conditione non æstimandos homines quam casus assignat. 200
Conditiua olea. 313
Conditiuum malum. 311
Coniunctiuus modus à coniunctione quæ ei accidit, nomen habet. 586
Conscientia virtutis amplissimum præmium. 12
Conscientiæ malæ tormenta vulturis iecur depascentis imagine significari. 43
Conscio sibi malè quantumlibet leuia scōmata, videri acerba. 498
Consiuia Ops. 336
Consiuius cur dictus Ianus. 194
Consuetudo morem sequitur. 335
Consuetudo, altera natura. 525
Conticinium, al. conticium. 169
Contimentia ostentatrix. 500
Contraria vni rei accidere simul non posse. 151
Conuiuarum numerus. 184
Conuiuarum ingenia primùm philosopho spectanda. 490
Conuiuiales sermone. 176, 490
Conuiuia nihil magis decere quā concordiam. 490
Conuiuio an interesse etiam philosophia debeat. 488
Copia rerum non negligenda grammatico. 266
Copiæ quomodo veteres indulserint. 172

Cor cæli, & Iouis oculus, Sol. 256
Cordis figura in bulla cur gestata. 180
Corinthus deuota. 338
Cornelia lex. 306
Corn. Rufus Decemuir cur Sibylla cognominatus, & deinde Sylla. 236
Cornix cornici oculos, prouerbium. 505
Cornu pellucidum natura. 11
Cornua veli. 441
Corpora mathematica. 14,15. 23,24. 101.
Corpora nostra inferi, & animæ sepulcra. 42,343
Corpora solida quibus dimensionibus constent. 102
Corporis dimensiones, longitudo, latitudo, altitudo. 14.24
Corporis humani membra septenario disponi. 30,31
Corporis densitate animi vim hebetari. 58
Corporis septem gradus, & partes totidem exteriores. 31,32
Corporum omnium termini incorporei. 15
Corporum termini quatuor. 24
Corporum terrenorum & superorum differentia. 58,59
Corporum soliditas quibus constet, 115.16. corpus solidum. ibid.
Corporum caducorũ propria hæc duo, sentire & crescere. 79
Corporum qualitates contrariæ. 507,508
Corpus nullum propriè plenum. 14
Corpus velut carcer animæ. 42
Corpus vinculum, carcer, sepulcrum. 42.43
Corpus cur δίμας & σῶμα. 45
Corpus, animi custodia. 50
Corpus diuinarum rerum fæx. 50
Corpus animæ sarcina. 137
Corpus omne natura dissolubile. 528
Corui salutatores. 282,283
Corũorum ætas fabulosa. 506,507
Coruneanius. 174
Corylus. 309.
Coronea mala frigida. 511 & 511
Coroneum malum. 311. 512
Cræsi seruitus. 103
Crassum semel tantũm in vita risisse. 370
Crassi in dicendo maturitas & grauitas. 366
Crater Liberi patris, fidus inter Coruum & Anguem. 49
Crateres Delli, in Sicilia. 435
Crepitantibus flammis antiqui dictum. 427
Crescere & sentire animalibus cæteris cum homine commune. 17
Crescendi vis animæ cur indita. 57,58
Crescendi vi sola viuere arbores & herbas. 57,58
Crescendi natura ad nos defluxa. 79
Κρίος vnde dictus aries. 217
Crines abscindendi morituris mos. 432
Crispi capilli quare serò canescant. 525
Critobulus Socratis scommate notatus. 498
Critolaus Romam legatus. 177
Critolai facundia. 177
Crocodilus de testeis ouis nascitur. 549
Cronia sacra. 181
Κρόνος, qui & Saturnus. 191
Κρόνος & χρόνος cur dictus Saturnus. 260
Κρανοί. 423
Cruditates vnde. 502.508
Crustuminum pyrum. 311
Cubus. 16. 101
Cubus soliditatis perfectio. 16. 101
Cucurbitinum pyrum. 312
Cucurbitina ficus. 313
Culminea olea. 313
Cupiditas. 25
Curis hasta Sabinis. 194
Curius. 174
Curtii equitis Rom. delicatum scomma in Augustum. 281
Custos pro ministro. 331
Cutulien sis lacus. 188
Cybele cur leonibus vehi fingatur. 255. 264
Cybele, siue mater deũm pro terra. 255, 264
Cydonia mala, frigida. 511
Cylicranorum natio. 422

Cymbia. 440,441
Cynicæ Satytæ Varronis, quas ipse Menippeas vocat. 205

D.

D Literam sæpe literæ I apponi decoris causa. 193
Dædalus. 470
Dæmones vnde dicti. 261
Damasippus Ciceronis scommate notatus. 275
Damnatus sacrorum. 318
Datii matris seruitus. 200
Datis, datur dicitur, dor non dicitur. 600
Decadis perfectio. 31
December Saturno sacer. 186
Decimam Herculi vouere soliti veteres. 342
Decimanum pytum. 312
D. Syllanus, vel Silanus. 295
Dec. i Laberii dictum. 286
Decretum, hoc alt, μοῖρα, siue prouidentia. 421,422
Deducere. 322
Deductum carmen, Deducere vocem. 469
Defluere. 468
Defunctorum corpora cremandi mos. 514
Δείνωσις. 347
Delatio, Διαβολή. 496
Delchores rex. 262
Deli insulæ fluctuatio. 188
Delius cur dictus Apollo. 237
Delli, crateres. 435
Delos insula, curque in ea natus Apollo dicatur. 241
Delphis templum Apollinis incensum. 329
Delphius Apollo. 242
Δέλφον pro vno. 242
Delubrum quid. 323
Δίμας. 45
Demaratus Corinthius. 379
Demodocus citharœdus. 491
Demosthenis adulterium. 201
Dentes quando incipiant è mandibulis infantium emergere. 30
Dentes sine sensu. 521,522
Dentium dolor vbi. 522
Desiderium motus animæ vnde. 50
Deuotionis vrbium & exercitus verba. 337
Deus quid. 114,115
Deus summus & omniũ princeps. 67
τὸ ἀγαθὸν καὶ σωτὴρ αἴτιος. 621
Deus & mens vltra animam & naturam. 627
Deus, & eius omnipotentia. 55,56
Deus, prima rerum omnium causa & origo. 56
Deus mundanæ molis artifex. 21
Deus summus cœlum. 67,68,69
Dei templum mundus. 55,56
Deo cur nullum simulacrum apud veteres. 6
Deo nihil acceptius quàm ciuitates. 35,36
Deum sola mente concipi. 56
Deorum adulteria. 5
Deorum numero rectè adscribi vrbium conditores. 40,41
Deorum tutela & prouidentia nos gubernari. 52
Deos omnes quotquot sunt ad Solem referri. 232
Deos tutelares euocandi mos. 336, 337.
Dextræ partes omnes cur validiores. 503
Δία vocari Cretensibus τὸν ἥμισυ. 223
Διαβολή, delatio. 496
Dialet consules, vt diales flamines. 274.276
Diametros quid. 83
Diana viarum præses, vnde & Triuia dicta. 192
Diana, quæ & Iana. 193
Diana Opis vocata. 444
Διὰ πασῶν harmonia, 2,1,993 duplari numero nasci. 99,100
Διὰ πασῶν καὶ διὰ πέντε, symphonia ex triplari numero. 99
Διὰ πέντε, 2,5. ex hemiolio nasci. 99,100.103.119.
Διάφευγμα. 31,32
Διὰ τεσσάρων, 2,5, ex epitrito nasci. 99
Diatonum melodiæ genus. 100
Dicendi genera quatuor. 364
Dicteria. 270.271
Didia lex. 305
Dido quomodo apud mensam libat. 341
Didonis conuiuium. 491
Didonis fabula falsa. 424

Didymæus Apollo. 242
Dii laneos habent pedes, prouerbium. 191
Dii penates qui, Magni, χθόνιοι, δωματοι, πατρῶοι. 324,325
Diis quid petendum. 184
Die quarto, & die quartè. 173
Diecraſtini. 170.174
Die quinti & die quintè. 173,174
Die noni. 174
Dici obſeruatio & diuiſio. 167,168
Die priſtinè. 173
Dies atri. 224,225
Dies atri, qui & communes. 228
Dies Feſti, profeſti, intercisi. 227
Nefaſti, Faſti. 227
Dies ciuilis 168,169. eius diuiſio. 169
Dierum diſcrimina quæ apud Romanos. 225,226
Dierum in menſibus numerandis ratio. 231,& 230
Dieſis. 100
Dieſpiter dictus Iupiter quare. 223
Digeſtiones quatuor. 502
Digeſtionum varietas. 502
Digitus medicinalis, quique per ipſum numerus ſignificetur. 536
Diluculum. 169
Dimenſio ſolidi corporis triplex. 101,102
Diocles Caryſtius. 29
Diogenes Stoicus Romam legatus. 177
Diogenis facundia. 177
Diogenis ſeruitus. 200.205
Diogenis in Antiſthenem ſcommata innoxium. 499,300
Dionyſius idem qui Sol. 246
Dionyſius Siculus tyrannus. 44
Διοτρέφαμος. 309
Diſarius medicus. 500,501 & ſeq.
Diſcludere. 468
Δὶς διὰ πασῶν: ſymphonia ex quadruplo numero. 99
Dis, mortis deus. 45,46
Diſſiptum ſiue diſſeptum. 31
Ditis imperium à lacteo circulo incipit. 48
Ditis & Proſerpinæ ſacrum, mundo patente. 227
Ditihumana capita ſacrificata. 188
Diuinationis & medicinæ cognatio. 252
Diuinationũ affectata confuſio. 15
Docenti modus quomodo ſeruandus. 122
Doctrinæ cuique ſuæ prolatio iucunda. 495
Dolon qualis ab Homero & Virgilio fingatur. 422
Domini patresfamiliæ dicti. 209
Dominorum in ſeruos tyrannis 200, 201
Domitiani appellatio Octobri indita. 241
Domitiani ſeomma in L. Quintium. 498
Draco ἀπὸ τῆ δέρκεσθαι dictus. 281
Draco caudam ſuam vorans Iani imago cur. 195
Draconis ſpecies quomodo ad ſolē referatur, nomen quoque. 251
Dracones quomodo reiuuenescant. 281
Draconibus cur ædium ſacrarum & theſaurorum cuſtodia adsignetur. 251
Duabuſſellis ſedere, prouerbiũ. 222
Duali numero carent Latini. 556. 579.
Dulce vocari mel, ſuaue vinũ. 516
Dulcedo ebrietati aduerſa. 512
Dulcia cur frigida. dulciora quàm calida. 534
Duplaris numerus. 78
Duplum, duo ad vnum. 103
Duracina vua. 514
Duricoria ficus. 515
Dyas. 48
Dyadis vis. 20,21
Δυσκρασία. 523

E.

E & I indifferenter vſos veteres in fine. 173
Eanus, qui & Ianus. 193
Ἑαυτὸν τιμωρούμενος. 345
Ebon vel Hebon Bacchus. 243
Ebrietas ex calore. 514
Ebrietatis comes obliuio. 49
Ebrietati aduerſa dulcedo. 512
Ebriorum curationes. 512
Ebriorum mala, atque his laborare ſenes etiam ſanos. 513
Ebrii eadem quæ nimium frigentibus contingunt. 513
Ebrios citò ſenescere. 513

Ebur natura densatum. 11
Ἐκάτη χθονία. 211
Elefero idem quod effero. 557
Echo Inui siue Panos amica. 260
Ἑκηβόλος & ἑκατηβόλος Apollo cur dictus. 241
Edacitas aciditatis & fumorum è stomacho ascendentium causa, non cibi varietas. 508
Edecumati ioci. 270
Edentes auidè, cur citiùs sarcientur. 531
Edissertare, 207
Εἰκών. 356
Eclipticus locus. 27
Ecliptica linea, 62
Ἐλελεύς Apollo. 239
Elementa quatuor. 21.24. eorumque discors cõcordia, & ordo. 22
Elementa cùm fluant, cur nunquam soluantur. 136
Elementorum ordines. 46
Elementorum diuersitas. 508
Elementorum in animalibus dispositio. 548.549.508.22
Eleusiniæ deæ. 7
Eleusinia sacra à Numenio prodita. ibid.
Elysii campi. 46
Ἔμμηνοι menses, qui. 215
Ἐν τῷ σάν. 232
Enharmonium melodiæ genus. 110
Enclisis Græcis quæ Latinis Modus. 556
Ἐνοσίχθων Neptunus. 235
Ἐντελέχεια. 59
Ἐνυάλιος cur vocatus Bacchus, cùm ita Mars dicatur. 248
Ἐνθύνειον. 8
Ἐπιδεικτικὰ pathetica. 362
Ἐπιδέκατος. 2
Epicurei à vero deuii. 4
Ἐπιχαρῖτες. 544.546
Epimelius Apollo, ἐπιμέλιος. 23
Ἐπιμελὲς. 311
Ἐπιφάσεις. 15
Epitheta Vergiliana. 471
Ἐπίσημον. 171
Ἐπιτίμητα pathetica. 362
Epitritus quid. 78.99
Epitritus primus. 25
Epogdous numerus. 78.99
Ἐπῳδυμητικὸν. 25
Ἐπῳδυμητικὸν animæ vnde. 50
Eques pro equo & sessore, sicut equitare tam equi quàm hominis. 486,487
Er Platonicus. 406
Erasistratus in Platonem iure inuectus. 544
Ἔρεις. 411
Ἐρμωδιαστικὸν animæ vnde. 50
Ἑρμῆς Mercur. ab ἑρμωδιάζ. 232. 249
Errantes stellæ cur appellatæ. 59,60
Erraticarum stellarum motus. 67
Eructationis causa edacitas. 504. 509
Erytheia insula. 443
Ἑσπέρος, hesperus stella 169. Hesperia pro Italia. 169
Essentia indiuidua & diuidua. 48
Esuriens quomodo bibendo famem subleuet. 531
Ἐτυμολογία. 434
Euandri mater. 174
Eunuchi cur pilis careant. 515
Eunuchis debilitas vnde: item vocis gracilitas. 526
Euocandi deos tutelares mos. 336, 337
Euocationis deorum carmen. 337
Euporus, C. Gracchi seruus. 203
Euripidem Aristoteli cur & quomodo prætulerit Verg. 431
Eusebius rhetor. 165.178
Eustathius. 177
Eustathius & Flauianus amicitiæ par insigne. 178
Exanimos & exanimes pariter dixere veteres. 172
Exclamatio pathetica, ἐκφώνησις. 361
Exemplares virtutes. 36,37
Exemplis quàm ratione magis capi plebeia ingenia. 501
Exemplum patheticum, παράδειγμα. 356
Eximiæ hostiæ. 317
Eximii vocabulum, sacerdotale nomen. 317
Exit pro vitat. 474
Exprobratio ad contumeliam, quæ Græcis λοιδορία. 496

F.

FAbariæ Calendæ, Iuniæ. 212
Fabii Gurgitis luxus. 294
Fab. Max. Seruilianus. 228

Fabrico & fabricor idem significant 599
Fabulæ cur repertæ. 5
Fabularum diuersitas. 5
Fabulis vti an conueniat philosopho, 678. & quando. 6
Fabulas philosophia quas reiiciat, quasve recipiat. 453
Fabulosa narratio. 5
Facior non dicitur, efficior dicitur. 557
Fæx vini, quasi radix eius est. 529
Fæx mellis cur in summo, cùm omnium aliarum rerum in imo sit. 529
Falx cur Saturno attributa. 187, 192. in Siciliam decidit. 192
Familiarum appellatio. 200
Famæ incrementum. 411
Fannia lex, centusis appellata Lucilio. 305
Farragrandi hyberno puluere, verno autem luto. 439
Fasti dies. 226, 227
Fatua dea. 210
Fatum, fatalia vitæ tempora. 53
Fauna dea. 210
Fauces. 483
Fausti Syllæ iocus. 273
Fax prima. 169
Februarius secundus à Numa mensis constitutus. 214
Februarius cur solus XXVIII. dierum tantum. 214
Februarius vltimus anni mensis intercalationi deputatus. 216
Februus deus lustrationum potens. 214
Fescennini Augusti. 281
Festra quid. 343
Ferialium dies. 172
Feriæ viduis magis quàm virginibus ad nubendum aptæ. 224
Feriæ familiarum propriæ. 226
Feriæ quomodo polluantur. 226
Feriarum quatuor genera. 225, 226
Feriis vim cuiquam fieri piaculare. 224
Feriis quid agi liceat. 225, 226
Ferrum natura frigidum. 511
Festi dies. 226, 227
Festorum nomina neutra orum & tum in genitiuo plurali. 170
Ficus à pomis cur secernatur. 313
Ficus alba ex felicibus arboribus, nigra ex infelicibus. 313
Fici grossi. 313
Ficum solam ex omnibus arboribus non florere. 313
Ficorum genera. 312, 313
Fidenæ oppidum deuotum. 30
Fidenates ancillarum in Romanos fide oppressi. 284, 285
Flaminiæ feriæ, vel Flaminicæ. 225
Flatus ex aëre liquidiore factus. 520
Floralium, non Floraliorum. 172
Floralia festum. 172
Flutæ. 300
Fluuius obliuionis, quis. 6
Fœminarum vox quare gracilior. 526
Fœminæ duodecimo ætatis anno puberes. 511
Fons, à nullo nasci dicitur. 115
Fontium aquæ hyeme calidæ, æstate frigidæ. 519
Fortuna omniporens dicta Veglio. 422, eadem prouidentiæ ministra. 422
Fortuna cur Homero neglecta. 421, 422
Fortunarum simulachra apud Antium. 210
Fortitudo politica. 37. animi à purgati, exemplaris. 37
Fortitudo Scipionis. 41
Fortitudinis officium. 36
Fregellæ oppidum deuotum. 30
Frequentatiua verba Latinis sola propria. 78
Frigus cur ex aëris motu æstate. 520
Frontonis ficcum dicendi genus. 519, 364
Fructus acidi aut vini saporem referentes frigidi. 512
Fructuum aut frugum repertor Saturnus. 186, 187
Frumenta luna deficiente colligenda. 512
Fullianum pyrum. 312
Fuluius Fullonis filius. 27
Furtum nullum sub Saturno commissum. 188
Fusius Viuaculus, aut Biuaculus 271
Fusii pro Furiis. 9

G.

GABII oppidum deuotum. 338
Gabinii saltandi peritia. 299
Gaditanum fretum. 534
Galaxias. 13
Galaxiam vltima sphæra, quæ aplanes dicitur, contineri. 41
Galbæ gibbus Augusti scommate notatus. 279
Galbæ eloquentia, & corporis habitus. 286
Galla instrumentum sutorium. 273
Gallicinium, primum dici tempus. 169
Gallinâne an ouum extiterit prius. 547
Galli quando vitis aut oleæ cultum didicerint. 129
Gangen transcendere nomen Romanum non potuisse. 128
Ganymedes qualis apud Homerum & Vergilium. 422
Gargara Mysiæ quæ. 437, 438
Gargara Idæ montis. 437
Gargara pro multitudine. 439
Gargares ciues. 438
Gaudentes cur rubeant. 526
Gemini cur Mercurio assignati. 91
Gemini quomodo pro sole. 258
Geminorum signum. 73, 258
Genera verborum quæ & quot. 597, 598
Genesis. 250
Genui ex quo themate veniat, nullus scit. 600
Germanici appellatio Septembri mensi indita. 213
Gerundi modus. 597
Geryonis armenta Herculi abacta. 206
Gigantes qui fuerint. 252
Gloria virtutis præmium apud indoctos. 135
Τῷ Σεαυτόν. 39, & Delphico templo inscriptum. 178
Τρέμων. 122
Gradiuus. 471
Grammæ, quæ nobis lineæ. 15
Grammatico rerum copia minimè negligenda. 266
Grauiscæ oppidum. 416
Græca nux. 309
Græci ablatiuum non recipiunt. 556
Græcos sua omnia in immensum tollere. 264
Græcorum catalogus apud Homerum. 416
Græcorum verborum vsus apud Vergilium & alios Latinos veteres. 469, 470
Græculum pyrum. 312
Græculi cuiusdam vetsificatoris apud Augustum impudentia. 283
Grego non dicitur, sed congrego. 557.
Grossi fici. 313
Grumenti obsidio. 202
Gulæ patrocinium. 505
Gulæ irritamentum cibi varietas. 509, 510
Gurges Fabius à luxu sic dictus. 294
Gustus vis vnde. 523

H.

HABITATIONIS nostræ cardines. 114
Hadriaticum mare. 534
Harmonia. 17
Harmoniam cœli cur non sentiamus. 110, 111
Harmonia cœli Soli amica. 260
Harmoniæ vocis & numerorum Pythagoras inuentor. 97, 98, 99, 101.
Harundinea ficus. 312
Heptas, septenarius numerus. 25
Hecubæ seruitus. 200
Hederæ natura. 248
Heliopolis. 262
Heliopolites Iupiter. 262
Hemiolius numerus quid. 78, 99 104, primus. 25
Hemitonium, ἡμιτόνιον. 100
Hemisphærium. 73
Heraclea vrbs. 443
Heracles cur dictus Hercules. 253
Heracleotica nux. 309
Herbarum diuersi succi & qualitates. 506
Herbas sola crescendi vi viuere. 58
Hercules idem cum Sole, 252. apud quos maximè colatur. 252, 253
Hercules vnde victor dicatur. 330
Hercules illem apud Rom. Pontifices qui & Mars. 343

Herculei cur cum cantharo fingatur. 443
Herculis cum ædituo suo lusus 196
Herculis nodus. 250
Herculis victoris ædes. 330
Herculis sacris epulari sedentes. 331
Herculis sacro cur non liceat mulieribus interesse. 211
Herculi & Cereri XII. Cal. Ianuarias sacræ. 342
Herculis stella eadem Chaldæis, quæ & Martis. 343
Herculis pollluctus. 304
Herculi cur attributi Salii à Vergilio. 343
Herculi decimam voueri solitum. 342
Herculem poculo vectum. 443
Herculanea ficus. 312
Herennius Augusti scommate notatus. 279
Hermunthi taurum pro Sole coli. 258
Hernicus dux. 430
Hernici à Pelasgis oriundi. 430
Herodes scommate ab Augusto notatus. 279
Heroës apud inferos cur Vergilius finxerit. 40
Hersiliæ raptus. 180
Hesiodi ceremoniarum sacra. 5
Hesperia pro Italia. 169
Hierapolitani. 242
Hilaria. 256
Hilaros & hilares pariter dixisse veteres. 172
Hippocratem tam fallere quàm falli nescire. 29
Hirta intestinum. 32
Historicorum inchoandi narrandique lex. 368
Histriones veteribus non inter turpes habiti. 298
Homeri diuina prouidentia. 48
Homeri aurea catena. 58
Homeri vitia etiam Vergilio expressa. 413
Homeri maiestas : & quatenus eam imitatus Vergilius. 413
Homerum quomodo imiterur Vergilius 370 & seqq. vide Indicem Autorum.
Homerica apophthegmata prouerbiorum instar. 41
Homo, breuis mundus, siue microcosmus. 1
Homo solus rationis capax, cæteris animalibus præstat. 56, 57
Hominis in vtero formatio. 31, 32
Hominis prospectus non vltra centum & octoginta stadia 64
Hominis duplex mors. 51, 52
Homini sola mens siue animus cum cœlo & sideribus communis. 55, 56
Homini vnde datus animus. 49
Homini nascenti quatuor numina adesse, & quæ. 250
Homini non moriendum suapte sponte. 54. 55, 56
Homines non esse corpus, sed mentem. 134, 135
Hominem constare septenario. 28, 29
Homines deorum prouidentiâ gubernari. 51
Homines non fortuna, sed moribus æstimandi. 200
Homines an morbis facilius quàm pecudes occupentur. 301, 306
Horatii trigemini. 174
Horæ vnde appellatæ. 256
Horizon. 63. 542. non vltra CLXXX. stadia. 542
Horizontis cuiusque longitudo. 63, 64
Horizontis diuersitas vnde. 61
Horrere. 467
Hortensius piscinarius Ciceronis dictus. 300
Horus Cynicus. 185
Horus idem cum Sole. 256
Hostes esse nobis tot, quot sunt serui. 201
Hostia vbi Apollini non cædatur. 329
Hostiæ animales. 326
Hostiæ iniuges. 327
Hostiæ eximiæ. 327
Hostiæ ambaruales. 328
Hostiarum duo genera. 324
Hostis pro peregrino. 227
Hostus 178. vnde Hostilius tus. 178.
Humana corpora cur erecta.
Hyacinthia sacra Apollinis.

Hyades Vergiliis vicinæ. 171
Hyades in Tauro. 73
Hyberno pluuere, verno autem luto grandia farra. 439
Hyems quando fiat. 121
Hyems humida & frigida. 508
Hyemis imago aper. 255
Hyemis simulacrum. 255
Hylas histrio. 289
Hyle. 48,49
Hymni exordium. 106
Hymnorum strophe & antistrophe. ibidem.
Hyperbole patheriça. 361
Hyperborei populi. 123.

I.

I & E indifferenter in fine vsos veteres. 173
Iactare. 479
Iana pro Diana. 191
Ianiculum oppidum. 186
Ianuarius Iano sacer. 214
Ianuarius anni primus mensis ab Numa constitutus. 214
Ianuario duos dies addidisse C. Cæsarem, 135
Ianualis porta, 194
Ianuis patentibus cœnare cur imperatum. 304
Ianus idem deus cum Apolline & Diana 192
Ianus cur bifrons. 192,193
Ianus, quia Ianuis præsit, dictus. 193
Ianus idem cum Sole. 193
Ianus pro mundo. 193. ab eundo dictus quasi Eanus. 193
Ianus deorum deus. 193,194
Iani varia cognomina. 194
Ianus pater pro Sole. 239
Ianus Iunonius. 224
Iani gemina facies. 186
Iani clauis & virga. 193
Iani simulacrum. 192,193
Iani imago, draco caudam suam vorans. 193
Iano duodecim aræ consecratæ. 194
Iani portæ cur belli tempore apertæ. 194
Iano cur diuini honores decreti, & quales. 192
Ianum primum in Italia diis fecisse templa. 193
Ianum in deorum sacris primum inuocari. 193
Ieos pro Sole. 246
Idea, anima. 59
Ἰδεῖν, videre: atque hinc dictas Idus. 223
Ἴδιωμα. 551
Iduare pro diuidere. 223,224
Idulis ouis. 223
Idus. 221. vnde dictæ. 221,222, 223
Idus omnes Iouis feriæ. 223
Idus copulandis nuptiis religiosæ. 224
Iduum dies semper in plenilunio. 223
Iecur concretus sanguis, caloris domicilium. 503
Iecoris ministerium succos ciborũ conuertere in sanguinem. 503
Ieiuno cur idem vinum quàm ei qui cibũ sumpsit, meracius. 530
Ieiuni cur magis sitiant quàm esuriant. 535
Ignis calidus & siccus. 22,508
Ignis cœlestis & sempiternus. 58, 59
Ignem æthereum nutriri humore. 129
Ἰὼ σαβάϑ, ἰὼ σαβαώθ. 234
Illaudatus. 478,479
Im pro eum. 173. 593
Imbris causa. 88,258,259
Imago pathetica εἰκών. 356,357
Immane. 169
Imitatio, lectionis fructus. 447
Immortalitas bifariam intelligitur. 137,138
Imperatiuæ feriæ. 226
Imperitia nihil impatientius. 504
Imprimere literas & monetam signare, aut nũmos cudere primus Saturnus aut Ianus inuenit. 186
Inamabilis. 480
Inchoatiua verba quæ. 595
Incontinentes, qui Græcis ἀκρατεῖς. 292
Incorporalitatis prima perfectio in numeris. 15
Inculpatus. 480
Indigetes dii. 49
Inermes & inermos pariter dixisse veteres. 172
Infans quando pubescat. 30

Infans quando incipiat dentescere, firmiter incedere & stare, lac nutricis horrescere, loqui integrè. 30
Infantiæ cur plurimus somnus. 525
Inferi secundum Platonem, & eorum locus. 44
Inferis diis parem numerum & diminutionem conuenire. 215
Inferos quid esse veteres putarint. 43
Inferorum locus quis. 43,44,45
Inferorum pœnæ quomodo intelligendæ. 43,44
Inferorum flumina quid. 43
Infinitiuus pro omnibus ferè verbi modis vsurpatur. 594
Initium nullum idem esse cum eo, cuius est initium. 142,150, 151
Initium omne rei inesse cuius est initium. 152,153
Iniuges hostiæ. 327
Inscium cur digestu difficile. 517
Insomnes cur frigidis oblinantur. 511
Insomnium. 7
Insomnium ex cura animi, corporis, fortunæ. 8,9
Insomnia falsa esse. 9
Instaurare quasi instar nouare, Varroni. 199
Intelligentia amiciti animam, dum per Saturni sphæram delabitur. 50
Intemperantes, qui Græcis ἀκόλαστοι. 292
Intercalaris dies fastorum præfectis permissus. 217
Intercalationis initium quo tempore. 215. intermissio eius propter superstitionem. 216. 216
Intercalationis causa. 214
Intercisi dies. 225
Interpretandi vis animæ vnde. 50
Interpreti quid obseruandum, & quomodo ostentatio vitanda. 423
Interrogandi disciplina. 493
Interrogationum congeries ex Homero. 494,495
Intestina principalia tria. 31,32
Inuus qui & Pan. 519
Io in vaccam conuersa. 149
Ioci atque dicteria diuersorum. 271,272, 273
Iocorum venustas in Plauto & Cicerone. 272
Iopas citharœdus. 431
Iouis sphæra pro aëre. 46
Iouis sphæra. 50.67,68.75
Iouis fulgor cur hominibus properus & salutaris. 78,79
Iouis annus. 132
Iouis fiducia, id est, Itis dictu, Iduum dies. 223
Iouis simulachrum apud Assyrios. 262
Iouis Statoris ædes. 344
Iouis Olympii fictio ex Homero 409
Iouis glans. 308
Ioui tauro, ariete, verre immolati nefas. 326
Ira, breuis furor. 348
Iræ esse. 478
Isis pro terra. 256
Isis pro sole 253. & terra. 256
Isocrates primus verba prius libera sub numeros ire coëgit. 489
Ἰσάμβου: μιλῶ. 234
Ister. 123
Italia cur Hesperia dicta. 169
Itis dies Tuscis, qui nobis Idus. 223
Iuglans nux. 308
Iuliæ Augusti filiæ mores. 283, 284
Iulii Cæsaris in anni dispositione obseruatio. 218,219,220.
Iulius mensis, antea Quintilis dictus. 212
Iunia Tertia. 273
Iuniæ calendæ cur fabariæ dictæ. 212
Iunius mensis vnde dictus. 212
Iunius quartus à Martio mensis. 212
Iunius Brutus quomodo Maniæ sacra immutauerit. 189
Iunius Brutus, primus Romæ consul. 213
Iuno cur Iouis soror & coniux, 7
Iuno pro aëre. 7
Iuno pro imo aëre cum terra. 7
Iuno Calendaris. 7

Iuno eadem cum Luna. 224
Iuno aëtis arbitra. 224
Iuno Populonia. 341
Iunonis Caprotinæ sacra. 204
Iunonis Monetæ æ des Calend. Iun. dedicata. 212
Iunoni Calend. omnibus sacra fieri. 224
Iunonius mensis. 212
Iunonius cur dictus Ianus. 194
Iupiter pro cœlo & deo. 70.246. mundi anima. 70
Iupiter lucis autor, vnde Lucetius dictus, & Diespiter. 213
Iupiter idem qui Sol. 262
Iupiter pro medio æthere. 324
Iustitia politica. 37, 38. animi iam purgati. 37. exemplaris. 36, 37
Iustitia Scipionis. 41
Iustitia, Virginis in zodiaco signum. 258
Iustitiæ fructum non terminari cum homine. 2,3
Iustitiæ necessitas. 2,3
Iustitiæ officium. 37
Iusti dies. 227
Ixionis rota quid significet. 43

K.

KALABRA curia. 222,223,224
Kalata plebs. 222
Kalendæ vnde dictæ. 222,223. Reliqua vide in C.

L.

LABERIVS in Ephesо. 473
Laberius scommate Ciceronem notat. 277
Laberii scomma in Ciceronem. 497
Labienus libertorum fide seruatus. 201,202
Labo & Labor eadem. 599
Labrusca vua. 314
Lacteus circulus. 13.48.61
Lactis alimonia cur prima nascentibus offertur. 48
Lactis natura quantum ad mores referat. 399
Lagea vua. 314
Laïdis libido sumptuosa. 273,274
Laneos pedes habere deos cur dictum. 191
Lanuuinum pyrum. 312
Lanuuini. 169
Larentinalia Iouis feriæ quæ, & quando celebratæ. 196,197
Larentia Acca Faustuli coniux. 196
Laribus compitalia instituta. 189
Laribus quando feriæ dicatæ. 196. eorum templum in campo Martio. 196
Laridum vnde dictum. 528
Latereſianum pyrum. 312
Latiar, Latinorum solenne. 227
Latinæ feriæ. 226,227
Latini regni successio. 335
Latina lingua an Græca breuior angustioque. 274
Latona pro terra. 240
Latonæ partus. 240
Lauiana siue Liuiana ficus. 313
Laudare pro nominare. 480
Laurearum renouatio in curiis, Regia, Flaminumque domibus per Martii initia. 208
Laureum pyrum. 312
Lectio cur Græcis ἀνάγνωσις. 49
Lectionis fructus. 447
Leges sumptuariæ vnde. 305. quæ & cibariæ. 307
Leges bonæ ex malis moribus 305
Λήμμα Platonis. 100
Lentulus Ciceronis gener scommate ab eo notatus. 275
Lentulus, flamen Martialis. 295
Leo, solis domicilium. 257
Leonis signum, aquatio aduersum. 48.50
Lepidus Ciceronis cauillo notatus. 277
Lepidi tumultus. 216
Leporum sagina. 296
Lethæus fluuius. 43.49. potus animarum. 49
Lex Antii Restionis. 307. Cornelia. 306. Didia. 305. Fannia. ibid. Licinia. 305,306. Lepidi cibaria. 307. Orchia. 304,305
Liber pater. 49.246.248
Liber pater cur Orphaïcis sactis tradatur in membra discerptus. 49
Liber pater idem cum Apolline. 244.246.248
Liber pater vnde dictus. 246
Liberi idem cum Marte. 248

Liberi patris simulacra. 242, 243. 248.
Liberi bellaria. 290
Libero patri tumultus familiares. 488
Liberalium dies. 172
Libertinis prætexta vti non licitum. 179. sed Libertinorum filiis. 179
Libra signum. 73, 74. 209. 258
Libya torridæ zonæ vicina. 123
Libystinus Apollo. 235. Sospitalis, Loxias. 237. Delius, Phœbus, Phanæus. 237. Lycius. 238. Lycegenes, λύκος, σαῖρος. 238. Nomius. 239
Licinia Vestalis. 196
Licinia lex. 305, 306
Licinia olea, aut Liciniana. 313
Licinii liberti in Augustum scomma. 281
Licinii Crassi saltandi peritia. 299
Liciniorum in piscibus luxus, vnde Murænæ dicti. 299
Lictorum à Tullo Hostilio institutio. 178, 179
Lien frigoris domicilium. 503
Ligna quæ fabricæ inutilia. 551
Ligurritor. 304
Ligyræi, apud quos adytum Libero consecratum. 243
Linea. 15, 16. 48. 102
Liquidus ignis. 471
Litare. 327
Literarum vsu memoriæ æternitas constat. 129
Lituus. 481. eius duplex significatio. 482
Liuiæ comitatus à Iuliæ comitatu diuersus. 284
Locorum communium in vtramuis partem tractatio. 505
Lœmius Apollo. 234
Λογιστικὸν animæ pars. 25
Λογιστικὸν animæ vnde. 50
Λοιβεῖα. 496
Lollianum pyrum. 312
Longitudo est sine latitudine. 15
Loquendum ita cum hominibus tanquam dii audiant, cum diis ita tanquam homines. 184
Lorum in collo pro bulla libertinorum filiis. 180
Loxias Apollinis cognomen. 237
Lucarium. 171
Lucetius quare dictus Iupiter. 223
Lucilius acer & violentus poëta. 304
Lucina cur à parturientibus inuocetur. 552
L. Aquinius aruspex. 228
L. Cælii aut Cæcilii dictum. 286
L. Crassi eloquentia. 289
L. Iulius Cæsar augur. 295
L. Furius. 190
L. Mallius pictor. 273. eius iocus. 273
L. Philippi piscina. 309
L. Quintius scommate à Domitiano notatus. 498
L. Syllæ cantandi peritia. 295
Lucius, tragicus poëta. 278
Lucumon. 179
Ludia ficus. 315
Ludus saltatorius apud veteres. 297
Luna quot diebus zodiacum absoluat. 26
Luna διχότομος, 27. plena, ἀμφίκυρτος. 27
Luna cum Iunone eadem, vnde ἄρτεμις dicta. 224
Luna mortalium corporum autor & conditrix. 46
Luna, vitæ & mortis confinium. 45
Luna aëris & aquæ fæx. 76
Luna quomodo solis luce tantùm luceat. 76
Luna ætherea terra. 76
Lunæ vis circa inanima. 550, 551
Luna & Sole præcipuè vitam nostram moderari. 72
Luna zodiacum mensis spatio percurrit. 72, 73, 74
Luna, caducorum & diuinorum confinium. 92. vltima diurnorum. 91
Luna nascentis hominis, τόμος. 250
Luna quomodo putredinis causa. 550, 551, 552
Lunæ defectus. 63. 81
Lunæ sphæra vltima cœlestium & minima. 87
Lunæ calor quare humectet, & solis, arefaciat. 550

Lunam septenario moueri. 26
Lunam lucere luce aliena. 76,77
Lunam nasci quid. 26
Lunam in defectu suo laborare. 63
Lunam solam ex stellis omnibus proprio lumine carere. 80
Lunam supra æther idem semper, & incorrupta omnia: infrà autem, corruptioni & mutationi omnia obnoxia. 92
Lunaris sphæra quam vim animæ incutiat. 46.59.109
Lunaris orbis terrenorum primus, sicut diuinorum vltimus. 91.67
Lunaris annus, mensis. 132
Lunares populi. 46
Lupercalia. 225
Lupus pro Apolline vbi colatur. 238
Lupus germanus, piscis. 304
Lupus Tiberinus in deliciis. 303, 304
Lustrare pro circuire. 327
Lustrari ciuitatem Februario instituerunt. 214
Lustricus dies. 230
Lux vnde dicta. 238
Luxus & mollitiei Q. Hortensii. 295.
Luxus veterum. 294, 295, 296, 300
Luxus quatenus in cibi varietate reprehendendus. 502
λυκάβας vnde dictus sit annus. 238
Lychni. 470
Lycius Apollo cur dictus. 238
λύκη. 238
Lycophos. 238
Lycopolitana Thebaidos ciuitas. 238
λύκος. 238
Lycurgi virtus. 157
Lyra Apollini attributa quid significet. 250

M.

MAchaera. 470
Mæotis palus. 123
Mæuia Galla. 273
Mæuia lex. 199
Magistris mercedes Martio mense persolui solitas. 208
Magistris præsentibus non omnibus scommatis locus. 498
Maia, Vulcani vxor. 210
Maia, Mercurii mater. 210
Maia pro terra. 210
Maiæ mense Maio sacrificari. 210
Maiesta, Vulcani vxor. 210
Maius, tertius mensis in Romuli anno, vnde dicatur. 209
Maius, Iupiter à maiestate dictus. 210
Mala omnia, frigida. 512
Malace. 470
Malorum & nucum genera. 311
Malorum aliorum iucunda memoria, aliorum secus. 494
Malum à nuce quo differat. 511
Mane vnde dictum. 169
Mania Larium mater. 189
Maniæ deæ sacra. 189
Manibus parentari sole in Aquario existente. 48
Marapium siue murapium pyrum. 313
M. Æmil. Lepidus. 295
M. Cato Vticensis, Lucilii hæres. 300
M. Cælii saltandi peritia. 299
M. Flauius scriba. 218
M. Lolii iocus. 285
M. Octauius Herennius. 330
Mare Atlanticum & magnum. 112
Mæotis vua. 314
Margaritarum in aceto dissolutio. 307, 308
Marinam aquam gelu non constringi. 535
Marmorum iuncturis soluendis noxius calor de lignis oleæ. 551
Maro Homeri per omnia imitator. 124
Maronia vua. 314
Martiale agonium. 172
Marsica ficus. 313
Mars βεβηλοιγὸς & μιαιφόνος. 208
Mars idem cum sole. 243.247,248
Mars pro animi feruore. 248,249
Martis annus, fere biennium. 132
Martis simulachrum apud Acciranos. 248
Martis sphæra. 46.50.68.75
Martis stella eadem quæ & Herculis. 342

Martis stella cur terribilis terris. 78
Marti Arietis signum in zodiaco dicatum. 209
Martem patrem in sacris nuncupari. 208
Marspiter. 248
Mater deûm pro terra. 255
Mater deûm leonibus vehi cur dicatur. 264
Martius apud Romanos primus mensis. 208
Martius aut Manius, Consul. 217
Mathematica corpora. 15. 23. 24. 101
Mattianum malum. 311
Maturare. 483. Maturare fugam quid. 482
Mæcenatis stylus mollis, & remissus Augusti cauillo notatus. 279, 280
Medea. 211. eius templum virum introire, piaculum. 213
Medicina, physicæ philosophiæ extrema fæx. 546
Medicinæ & diuinationis cognatio. 252
Medicos igni ex sarmentis libentius vti. 551
Meditatiua verba quæ. 595
Medulla sine sensu. 522
Medulla spinalis id animali, quod naui carina. 523
Mel cur quod recentissimum, optimum. 529
Mel in fundo optimum. 530
Mellatium. 211
Mellis repertor Saturnus. 187
Mellis natura arida. 529
Mellis fæx cur in summo, nonimo. 529
Melampsithia. 314
Melodiæ musicæ tria genera. 110
Membrorum corporis humani dispositio per septenarium. 31, 32
Memoria animalibus cæteris pro ratione, 57
Memoriæ defectus, opinionis ortus. 49
Mene, Μήνη. 132
Menippeæ Satyræ, seu Cynicæ, Varronis. 205
Menippus ex seruo philosophus. 205
Mens Græcis νοῦς, rerum ideas continens. 6
Mens vltra animam & naturam. 6, 7
Mens ex deo nata. 21
Mens diuinior anima. 56
Mens nobis cum cœlo sideribusque communis. 58, 59
Mens, quæ νοῦς. 56
Mens ex summo deo. 59
Mens, mundi anima. 58
Mens mundi, Sol, aut Iupiter. 70. 81
Mens ex deo procreata. 68, 72
Mentis summa velocitas. 249
Mentis sedes in capite. 57
in Mensam libare quando liceat. 341
Mensis, lunaris annus. 132
Mensis cuiusque initium, & quot singulorum fuerint dies ex Romuli ordinatione. 207, 208. 219, 220
Mensium initia ab exortu lunæ maioribus obseruata. 224
Mensium dies quomodo numerandi. 231
Menstrua frigida esse. 515, 516
Mercurius & Venus Solis quasi satellites. 110
Mercurius, vocis & sermonis potens. 210
Mercurius pro Sole. 232. 248
Mercurius idem cum Apolline. 249, 250
Mercurius sermonis autor. 210. 249, 250
Mercurius mentis potens. 250
Mercurius cur alatus. 249
Mercurius Argiphontes cur dictus. 249, 250
Mercurius Tuscis Camillus. 334
Mercurii sphæra. 50. 68. 75, 76
Mercurii sphæra pro ætherea aqua. 46
Mercurii annus. 232
Mercurii duplex potestas. 248
Mercurii simulachrum. 249
Mercurii caduceus. 250
Mercurio mense Maio sacrificatur. 210
Meridies. 161
Meridies cur potius quàm Australis cardo vocetur. 161
Meridies quasi medidies. 161

Meridiani circuli diuersitas vnde. 63
Meroës situs. 324
Μεσίτης. 51
Mespilum pyrum. 312
Messalæ cognomentum vnde. 182
Messana capta. 182
Messanæ in Sicilia conditor Anaxilaus. 203
Metallica corpora vasta. 14
Metelli Pii luxus. 294
Metuentes cur palleſcant. 526
Mezentius quare diuûm contemptor vocatus Vergilio. 328
Milesium pyrum. 312
Mille declinatum singulariter. 175, 176
Mille verborum. 175
Millia à mille. 176
Militiæ onere liberandi septima annorum hebdomade. 31
Milli passûm, pro mille passibus: & Milli numumûm, pro, mille nummis. 176
Minerua, solis virtus. 243. cur è Iouis capite prognata. 243
Minerua summum æthereis cacumen. 324
Mobile omne, ab alio moueri, non à se. 139
Μοῖραι Homerica. 422
Molluſca nux. 309, 310
Monas. 47
Monas diuisionis expers. 17
Monadis numerorum fons. 19
Monas puncti instar. 19. 101. non numerûs, quanquam numerorum origo. 19
Morborum causæ. 504
Mors. 42
Mors animæ à corpore solutio. 53, 54
Mors naturalis quæ. 54, 55
Mors voluntaria laudanda quæ. 54
Mors hominis duplex. 51, 52
Mortes duæ, animæ & animalis. 44
Mortis locus. 45
Mortis deus, cur Dis. 45
Mortis voluntariæ dehortatio. 54
Mortuos proſequi cantu ad ſepulturam inſtitutum. 106
Morſus figuratus, qui Græcis ſcomma. 496, 497
Mos quid. 334, 335
Mores ſibi quiſque dat: vnde ab his æſtimandi homines. 200
Moribus præteritis viuendum. 175
Motus omnis corporis ſeptenarius. 32
Motus ſemper vitæ comes. 68, 69
Motus principium anima. 139
Motus ratio ex Ariſtotele. 139, 140
Motus per ſe. 140
Motus per vim. 141
Motus per naturam. 141
Motus ex accidente. 140
Motus genera. 140, 141, 142
Motus corporei ſeptem. 520
Mouere quid proprie. 147, 148
Moueri aliquid ſemper bifariam intelligi. 138
Moueri an paſſionem etiam ſignificet. 147
Mulciber. 478
Mulier vſurpata quæ. 168
Mulieres humidæ. 513
Mulieres frigidas eſſe. 514, 515
Mulieres cur rarius inebrientur. 512, 514
Mulieres frigoris tempore mediocri veſte vti magis quàm viros. 514, 515
Mulierum crebræ purgationes vnde. 514
Mulierum lætitas cutis & ſplendor vnde. 514. & 512
Mulierum natura calidior, quàm virorum, 514, 515. & contrà, frigidior. 515
Mullus ſeptem millibus nummûm emptus. 302
Mulſum optimum quod. 529
Munacius Plancus, Antonii & Cleopatræ luxus arbiter. 307
Mundanæ animæ motus. 155
Mundanus annus. 133
Mundus vniuerſitatis principium. 549
Mundus dei templum. 51
Mundus verè cœlum. 81. 133
Mundus an æternus. 128
Mundus qua parte mortalis, & quid eius intereat. 136
Mundus propriè cœlum vocatur. 133
Mundus paruus, homo. 136
Mundus quomodò immortalis. 138

Mundus idem cum Iano. 193
Mundus patens, Ditis & Proserpinæ festum. 227
Mundus pro cœlo. 81.133
Mundus deorum domus. 261
Mundi anima, 21. septenario primùm generata. 25
Mundi duæ partes, mutabilis & immutabilis. 45
Mundi elementa rerum quaterna. 46
Mundi anima, mens. 58,59
Mundi anima, Iupiter. 69.70
Mundi natalis. 90
Mundi vertex, cœli medium. 90
Mundi anima quomodo ex numeris fabricata. 100, 101,102
Mundi motus animæ impulsu. 104,105
Mundi anima viuentibus omnibus vitam ministrat. 107
Murænæ cognomen. 299
Murænæ fluuiæ. 300
Murænæ vbi optimæ. 300
Murænæ pisces mors luctu deplorata. 299
Mures in Ægypto de terra & imbre. 549
Musæ nouem. 105
Musæ mundi cantus, cur Camœnæ dictæ. 105
Musicæ sex tantùm numeri apti. 99
Musicæ vis. 106,107
Musicæ melodiæ tria genera. 110
de Musicis sonis. 97.107
Μουσηγέτης cur dictus Apollo. 105
Musteum malum. 311
Musteum pyrum, vel murteum. 312
Mustoineſſe aquam. 517
Mustũ cur non inebriet. 516, 517
Mutii seu Mucii maleuolentia Publii scommate notata. 273
Myeithi serui in Anaxilai liberos pietas. 203
Myrteum pyrum, seu murteum. 312
Mys Epicuri seruus, philosophus. 205
Mysia Hellespontiprouincia. 437

N.

Narratio Apollo. 239
Næuianum pyrum. 312
Narrario fabulosa. 3,4
Nascendi rudimenta in leone. 41
Nascenti homini quæ numinasint. 210
Necys, vel Netos, Martis simulachrum apud Accitanos. 241
Nectar potus deorum. 48,49
Necessitas, spatium à terra vsque ad aquam. 24
Nefasti dies. 207
Nemesin contra superbiam coli. 259
Nemesin esse solem. 258
Neptunus & Apollo Troianorum dii. 234
Nepenthe apud Homerũ quid. 491
Neptunus ἐνοσίχθων καὶ ἀσφάλειος. 235
Neruorum συζυγίαι. 523
Nestoris prudentia. 11
Netos Mars Accitanis. 241
Netos taurus Soli consecratus apud Heliopolim. 217
Nicocreonti regi quid de se responderit Serapis. 254
Nigra ficus. 311
Nili catadupa incolis non exaudiri. 111
Ninus. 118
Niuis aqua pota noxia. 531
Nix, aqua in aëre densata. 513
Nocentem se iudice absolui neminem. 41
Noctiuagus. 471,473
Noctu futura. 169,170
Noctu concubia. 178
Nomius Apollo. 239
Nomina ex cognominibus. 181
Nonæ Caprotinæ. 201
Nonæ cur à nundinis segregatæ. 217
Nonæ. 222. vnde dictæ. 222
Nonæ copulandis nuptiis religiosæ. 224
Nonis conuentus populi cur vitari solitus. 216
Nonis populares conuenire ex agris in vrbem. 221
Nox, terræ vmbra. 83
Nox concubia, intempesta. 167
Nox pro noctu. 171
Nubes quid. 501
Nuces & mala quo distent. 311
Nucum genera. 308
Nudius quartus.

mæ virtus. 157
mæ industria in diuidendo an-
no. 214,215
mentana vua. 314
merus superficie & lineis anti-
quior. 16
merus impar mas, par fœmina
18
meri tantum sex ad conficien-
dam musicam apti. 99
meri, per quos iugabilis fit rerũ
omnium competentia, qui. 78
merorum plenitudo, & qui nu-
meri propriè pleni. 13,14
merorum certa ratione animæ
ociari corporibus. 53
merorum necessitas. 101,102
merorum naturæ Geometricis
rationibus applicata. 101
nidica ficus. 313
ndina dea. 230
ndinæ. 229
ndinæ à quo institutæ. 229
ndinæ an feriæ. 229
ndinæ Iouis feriæ. 229. sed le-
ge Hortensia fastæ institutæ.
29
ndinarum dies. 216
ndinarum origo. 229
ptiis copulandis religiosi dies
ui. 224,225
. 6
mens diuina. 38
ὁλικὸς. 49
Græcis, mens Latinis. 57
ricis ingentium quantum ad
ores referat. 399
iuglans. 308. basilica, auella-
a, Prænestina. Pontica, casta-
ea, Heracleotica. 309. Græca,
nygdala, thasia, mollusca, Ta
ntina, pinea. 309,310

O.

EDIENTIA, spatium inter aë-
tem & ignem. 24
uio ebrietatis comes. 48,49
uionis fluuius. 45
duum tempus. 169
pitli siccitas. 525
nus tertiam ambit & diuidit.
5. 260
ni incrementum. 28
ni exiguitas. 112, 116, 117
Ocium molestum quod. 288
Octauius Ciceronis scommate no-
tatus. 496
Octauii luxus. 302
October mensis Domitianus ap-
pellatus. 213
de Octonario. 14, 15, 16, 17. 102
Oculorum sanitati conferte æris
metallum. 552, 553
Oderunt quem metuunt, prouer-
bium. 43, 44
Odorandi vis. 543
Ogranium malum, aut Ogratia-
num. 311
Οἶκτος. 347
Oleæ ignis balneo pernicio sus.
551
Olearum genera. 313
Oleaster. 313
Oleum cur gelu stringatur, vinum
non item. 533
Olei quod supernatat optimum.
530
Ὀλυνθοι fici. 313
Ὁμοιομέρεια. 360
Opalia. 197
Opinandi natura animæ, à sole. 50
Opinionis ortus memoriæ defe-
ctus. 49
Oppius, aut Oppias, legatus. 262
Opis Dianæ comes, ipsa Diana.
444
Ops dea, Saturni coniux. 197. pro
terra. 197
Opis dea, quæ & Fauna, & Fatua,
& Bona. 210
Ora pro personis. 475
Oraculum. 8, 9
Ὄρεμμα. 8
Orata cognomen Sergii. 299
Oratio pathetica qualis esse de-
beat. 346, 347
Oratorem non nisi orando proba-
ri. 490
Oratorum diuersitas. 363
Orbicularum pyrum. 312
Orbicularum malum. 311
Orbes. 60
Orbis. 60
Orbilij grammatici dictum. 286
Orchas olea. 313
Orchia lex. 304
Orioni proximæ Vergiliæ & Hya-
des. 71, 72

Oropi vastatio. 177
Orphei ceremoniarum sacra. 5
Orphei fabula. 106
Oscilla Diti sacrificati cœpta. 188
Osinius rex. 417
Osiris idem cum sole. 256
Ossa sine sensu. 521
Ostentatio quomodo vitanda interpreti. 493
Ova pauonum quinis denariis vendita. 293
Ouas, ouat lectum; ouo non lectum. 600
Oues cur lauentur. 226, 227
Oues abluere qua gratia festis diebus liceat, aut non. 226, 227
Oues cur bidentes dicantur. 485
Ouis purpureo colore quid portendat. 332
Ouum instar elementi omnibus ferè animantibus. 547, 548
Ouum mundi simulachrum. 549
Ouúmne prius fuerit an gallina. 547

P.

PAcvvivs Taurus. 278
Pæan cur dictus Apollo. 234, 235
Pachynum promontorium. 235
Παιαπίζειν. 319
Pagani, id est, rustici. 225, 226
Paganalia. 226
Palicus, siue Palici dii qui. 434, 435
Palinodiam canere, prouerbium. 505
Pallas pro septenario. 19
Pallor vnde metuentibus. 526, 527
Palpebras depiles æris metallo tractato vestiri. 553
Paluscæ ficus. 312
Παν τὸ ὄν. 232
Panos simulacrum. 259
Pan, qui & Inuus, idem qui & Sol. 259, 260
Pan cur Arcadibus ἀπ' ὄλης καλεῖται dictus. 259
Pannuceum malum. 312
Pantheum, templum. 351. 357
Panyasis. 443
Papyrii Prætextati historia. 181
Parabola pathetica. 357
Παραβολή. 356
Paralus. 167
Παρέλυσε ex nimio vino & gore. 52
Paralleli quinque. 61
Paridis iudicium Homero n... ctum. 42
Parmenides. 193
Parnasus, mons Apollini sac... 244
Parthenium mare. 534
Parthenius grammaticus, quo vita Vergilius. 427
Parthi cum concubinis non coniugibus, inire conuiuium soliti. 483
Participalis modus quis. 57
Partus humani tempus. 30, 31
Partus futuri discretio. 31
Partus humani dispensatio & maturitas. 29, 30
Partus an vitalis, septima hora discernitur. 31
Passiones. 3
Patriæ seruatoribus certum beatitudinis præmium in cœlo. 35, 36
Patrisfamilias appellatio. 220
Πατρῷος Apollo cur dictus. 234
Patauini seruorum suorum seruati. 220
Patera. 441
Pateræ seu πάτρης pars veli inferior. 441
Paruleius cur dictus Ianus. 494
Pathetica oratio. 340
Pathos ex habitu apud Vergilium 345. per silentium. 347, 362. per obiurgationem. 362. in maiori & minori. 358. præter spem. 359. à similitudine passionis. 360. sermone concerto adiuncta. 360. addubitatione. 360. attestatione. 361. per imperbolem. 361. exclamatione. 361. ab ætate apud Vergil. habitu. 355. fortuna. 350. debilitate. 350. loco. 350. tempore. 352. causa. 352. 354. materia. 354. similitudine exemplo. 357. parabola. imagine.
Patientiæ maior quàm sacerdotalis. 220
Paulia olea. 312

ionum ouis quinis denariis endita. 293
ſa. 470
ſia olea. 315
e altero calceato, altero nudo undi mos. 430
ſgi à Pelaſgo. 230
ſματα. 290
ates dii Romanorum proprii, uinam. 324,325
pro inter, freguens apud Vergium. 123,124
culorum præteritorum iucunda commemoratio. 494,495
cles. 163
ſeus Zenonis ſeruus, philoſophus. 205
ſicum inter mala potius quàm uces numerandum. 311
ſicum idem quod molluſca ux. 310
ſoluere, voti proprium. 326
ilentia à pecudibus inchoata. 06
ilentiæ deſcriptio ex Vergilio Lucretio. 457,458
ilicus. 471
don Socraticus ex ſeruo philoſophus. 205
ταγμα. 8,9
nes cur dictus Apollo, & Phaæus. 237
nes ſol vnde dictus. 245
ταρικὸν animæ vnde. 50
rmaca cur ex contrariis. 509
ric. 27
diæ reſponſum de Ioue Olympio à ſe ficto. 409
leſius Apollo. 240
locrates C. Gracchi ſeruus. 293
hiloſophia. 50.158.267.438. 489.545,546
loſophandum moderatè in onuiuiis. 491,492
loſophi an ſoli beati. 36
loſopho an conueniat fabulis ri. 4. & quibus & quando. 4,5
loſophum pro tempore non ninùs tacendo philoſophari uàm loquendo. 490
lotidis ancillæ cum aliis ingne facinus. 205
egethon fluuius infernalis uid. 41
Φλέγμα. 525
Φοῖβος cur dictus Apollo. 237
Φθίνων μὴν. 231
Φυτικὴν naturæ vnde. 50
Φυτικὸν animæ. 56
Pilos crearí calore. 514,515
Pinarii Herculeæ ædis cuſtodes. 330
Pindarus imitationi inacceſſus. 424,425
Pinea nux. 310
Piper cur appoſitum cuti, lædat; deuoratum non item. 518
Piſæ oppidum. 416
Piſcium ſignum cur Ioui aſſignetur. 91. quomodo Solem referat. 259
Piſiſtrati tyranni prudens factum. 490
Piſo Ciceronis gener ab eodem eauillo notatus. 277
Pyrorum genera. 312
Placentæ à ſecundis menſis Vatroni remotæ. 290
Planetæ ſeptem. 26,27
Planetarum cur alii nobis proſperi, alii aduerſi. 78
Planetarum ordo. 90,91
Plauitries. 15
Platani Hortenſii vino irrigati ſolitæ. 293
Plantationis autor Saturnus. 186, 187
Plato ipſius veritatis arcanum. 21
Platonis ſcribendi ratio. 1,2
Platonis & Ciceronis de Republica librorum differentia & ſimilitudo. 1
Platonis de ſphæræ ſolaris ordine ſententia. 74,75
Platonis ſymposium. 162,269. ſeruitus. 200. Phædon. 205
Platonicorum ratiocinationes de animæ immortalitate. 138, 139
Planci libido Sutoris ioco notata. 273
Plauti iocorum venuſtas. 271
Plebeia ingenia exemplis magis quàm ratione capi. 502,503
Plenitudinem nõ niſi diuinis rebus & ſupernis conuenire. 14
Plinii Secundi pingue & floridum dicendi genus. 364

Plotinus verborum parcus. 135
Poculorum genera, variaque nomina. 425
Podagræ causa. 504
Poëtarum fabulæ ex philosophiæ adytis. 252
Poëticam tubam omnia semper in maius tollere. 124
Pœnitere tanti non emo, prouerbium. 274
Ποίμνιος Apollo. 239
Πολιοκέφαλοι senes cur dicti Homero. 524
Politicæ virtutes. 36,37
Pollex digitus. 537
Pollionis scomma in Augustum. 281
Pompolus aut Polus Philostrati seruus, philosophus. 205
Polluctus Herculis. 304
Pollucibilis cœna. 307
Πόλος. 233
Polus arcticus, antarcticus. 65,66
Pompeius Macula. 273
Pompeiana ficus. 313
Ponderanomnia nutu suo in terram ferri. 93.14,15.
Ponti gelu vnde. 534
Ponticũ mare dulcius cæteris. 534
Pontica nux. 309
Pontificis cœnæ luxus. 295
Pontificum potestas res gestas in tabulas referendi. 320
Popilia. 295
Populonia Iuno. 341
Populiæ dictum. 285
Populeæ coronæ in sacris Herculis. 342
Porricere. 317
Portarum solis altera hominum, altera deorum. 47
Posthumius Liuius Fidenatium Dictator. 204,205
Postuorta. 186
Potionum remedia cur ex contrariis. 509
Potitius & Pinarius sacrorum Herculis custodes. 211
Potitii. 330
Potus vitandi qui. 504
Potus per asperãmne arteriam pulmoni illabatur. 543,544
Præcianum pyrum. 312
Præcox ficus. 313
Præcox malum.
Præcox pyrum.
Præliares dies, vel prælialeꝭ.
Præmaturè.
Prætextæ origo, & à pueris viriptio. 178
Prænestina nux.
Prætexta magistratuum gestata. 178,179.
Prætexta vnde in nominis vsum abierit. 178,179.
Prannia uva.
Precia uva.
Pridie.
Principii nulla origo. 137
Pristinè & pristini veteres parum dixisse.
Procliue & procliui pariter dicere veteres.
Profanum quid. 320,
Professi dies.
Proiectus.
Προγνοίας Ἀβλωβῆς νόμος.
Propetare.
Propter viam facere aut sacrificare 272.
Proserpina pro inferiore terræ hemisphærio.
Prosuum malum.
Protagoras.
Proteruia aut propter viam sacrificium.
Πρῶτον ἀΐτιον.
Prouidentiæ ministra fortuna.
Prudentia politica. 36,37.
iam purgati. 37. exemplum 37.
Prudentia Scipionis.
Prudentiæ officium.
Psaltria illecebris philosophum exercebat.
Ψαμμακόσια & Ψαμμακοσιογαῖα apud Aristophanem multis.
Psithia uva.
Ψόγος, categoria.
Pubertatis ætas.
Pubertatis annus in fœminis decimus, pueris autem decimus quartus.
P. Scæuola.
P. Scipio Africani pater quomodo serui fidem expertus.
P. Volumnius.

.icia Flaminica. 295
.icius trib. pleb. 288
entes cur rubeant. 526
las biennio maturius quàm ueros tutela liberari. 30
titia cur non caneſcat. 525
lum in explorandis vitibus onſuetudo. 31
a ficus. 313
nentorum varietas. 504
no ſolidus & læuigatus. 545
no receptaculum potus. 546
are, eſt ſæpe pulſare. 596
ta duo, lineæ ductus. 15
ctum, pro vno. 101
ctum corpus indiuiduum. 101
ctum, lineæ principium, 142, 143
ctis finiri lineas. 15
icum malum. 311
ico bello ſerui militârunt. 203
gatio fœminarum quando inipiat. 30
gatio an in ſactis inferis æquè ſuperis neceſſaria. 316
gatoriæ virtutes. 37,38
puræ vſus cur in prætexta puerum. 180
edo pecudum quid. 550,551
edinis cauſa. 550
des hiſtrio. 289
i oppidum. 416
rum varia genera. 312
nagoras concentuum cœleſium inuentor. 97. & numerorum. 98
nagoreorum ſymbola, ſeu mystica ſenſa. 5
/r. 240
ius Apollo. 241,242
onis draconis ab Apolline occiſi fabula. 240,241

Q.

VADRATVM corpus. 15, 16
dratum octo angulis. 16,17
druplus numerus. 78
ſſare. 479
ternarius numerus. 17
ternarii laus. 21,22
ternarius iuriſiurandi religione ſacer Pythagoricis. 24,
5
narius rerum omnium numerus. 21
Quintilis menſis à Martio quintus. 208
Q. Catulus. 295
Q. Cicero M. Tullii frater, ſcommate ab eodem notatus. 275
Q. Cornelius. 295
Q. Hortenſii luxus & mollities. 293
Q. Sulpitii ad Alliam contra Gallos congreſſus. 228
Quintilis menſis, qui poſtea Iulius. 212
Quirinus cur dictus Ianus. 194
Quirianum malum. 311
Quod canis (agit) in Ægypto (alias Nilo) prouerbium. 273

R.

RADIVS, oleæ. 515
Ratio. 25
Ratio, animæ puriſſima pars. 56
Ratio, mentis vis, cuius ſedes in capite. 57
Ratio quid viſui conferat. 543
Ratiocinatione amiciti animam, dum per Saturni ſphæram delabitur. 50
Reboare. 470
Regina ſacrorum. 224
Reipub. ſeruatores aut adiutores in cœlo præmium & beatitudinem conſecuti ſunt. 12, 35,36
Religioſè & religio, quid. 321, 322
Religioſus in conuiuio de quibus interrogandus. 495
Remediorum varietæ. 509
Remittere animum, eſſe quaſi amittere. 175
Repetitio pathetica. 362
Reprehenſionem ſemper ſequitur dolor. 493
Reprehendendi diſciplina. 493
Retrimenta. 503
Reus voti aut ſacrorum quis. 318
Ῥεύματα morborum cauſæ. 503
Rhetorica an conuiuiis introducenda. 489
Rhodia ura. 314
Romæ nomen Latinum & dei ipſius tutelaris cur ignotum. 336
Romanorum ſacra, diurna partim, partim nocturna. 168

Romanorum auaritia Annibalis scommate notata. 272
Romulus quomodo annum ordinarit. 207,208
Romulus acri ingenio, sed agresti. 222
Romuli virtus. 157
Ros aëris & lunæ filius. 552
Roscius histrio, & Ciceronis cum eo certamen. 298
Roscii de histrioniæ & eloquentiæ collatione liber. 298
Rotantes se in orbem cur vertiginem patiantur. 520
Rubile pyrum. 312
Rubor vnde pudentibus & gaudentibus. 526
Rubrum malum. 312
Ructo & ructor idem. 599
Ructuum causa. 504,508

S.

SABINARVM raptus. 194
Sabinorum cum Romanis prælium ad Viminalem collem. 194
Sacra Roman. diurna, & nocturna. 168
Sacra celebritas. 225
Sacrificiis cur adhibiti musici soni. 106
Sacrum quid. 320
Sacrum quid, & sacri homines diis certis. 332,333
Sacrorum ritus quomodo à Vergilio obseruati. 315
Sagittarius quomodo pro Sole. 258
Salentina olea. 513
Salibus inesse pinguequiddam. 539
Salii cur Herculi à Vergilio attributi. 342
Salis conspersio qua ratione carnem ad diuturnum vsum conseruet. 528
Salis natura. 528
Salsamenta vendere. 495
Saltandi mos ante triclinia, & in eo luxus. 297
Saltatorius ludus apud veteres. 297
Salus quid, & eius simulachrum. 251
Salus, eiusque feriæ. 226
Sallustius alienæ luxuriæ grauissimus censor. 294,295
Sallustii breuitas. 364
Samothraces dii. 1
Sanctum quid, & sanctæ res. 321,322
Sanguis quomodo in mulier[e] prægnata lactis naturam induat. 399
Sanguis calore priuatus infantem vertitur.
Sapientia.
Sapientes qui.
Sathimni vnde dicti sint qui Tyri vocari solent.
Saturnalia dierum optimus.
Saturnus vnde dictus.
Saturnus quasi Sathimnus.
Saturnus Cæli patris pudenda scindens.
Saturnus in vincula coniectus filio.
Saturnus temporum autor, vide Græcis χρόνος, & χρονικὸς.
Saturnus deorum princeps.
Saturnus Stercutus dictus.
Saturnus ab Iano hospitio exceptus.
Saturnus cur compedes gestare fingatur.
Saturnus cur filios suos deuorare fingatur.
Saturnus cur à filio Ioue pulsus & cur vinctus.
Saturnus idem qui sol.
Saturnus cur Cæli patris pudenda absciditsse dicatur.
Saturnus & eius vxor Opis frugum & fructuum repertores.
Saturnus cur laneos pedes habeat 191
Saturnus primus æra signauit.
Saturni sphæra pro aqua. ratiocinationem & intelligentiam dat.
Saturni stella, triginta annis cum percurrit.
Saturni annus.
Saturni stellæ cur malefica.
Saturni festo bellum inchoare licitum.
Saturni Saturnius collis.
Saturni insigne falx.
Saturni templum, cur Rom.
Saturni templum.
Saturni falx cur in Sicilian

detit. 192
urnii qui. 186
urno deberi plantationis disci-
linam, petitiam ruris, mellis
etiam & fructuum inuentio-
nem. 186,187.197
urno cur cerei oblati. 188.206
urno virorum victimis sacrifi-
catum. 188.206
urno cur sacrum aperto capite
fiat. 198
urnalia sacra. 187
urnalia quando primùm Romæ
institutа. 195
urnalia vno die celebrari solita.
95.197.trium dierum. 195. se-
ptem dierum. 195.198.207
urnaliorum initium. 170,171.
itus. 185. origo. 185. vetustas.
189
urnalium & Saturnaliorum
pariter dici. 169,170,171
urnalibus famulos cum domi-
nis epulari. 189
urnalibus bellum sumere ne-
fas, aut à nocentibus pœnas exi-
gere. 195
urnia dicta Italia. 186
urnia sphæra. 67.75
vri, qui & Sathimni dicti. 191
uolæ responsum, quid feriis
gi liceat. 226
ri in deliciis, & ab Octauio in
talicum mare primò illati. 302
bionis virtutes. 41
bionis personæ quomodo con-
ueniant somnium generale &
ublicum. 11
bionis somnium quale, 10,11.
ius propositum. 10,11
bio quomodo deleta Carthagi-
ne triumpharit. 133
bionum nomen vnde. 182
mma. 495,496,497
mmata contumeliosa : atque
orum duo genera. 496
mma in eadem conditione iu-
undum. 499
mmatum vsus moderatus à
ycurgo institutus Lacedæmo-
ie. 499
mmatibus in conuiuio absti-
endum. 496
mmata minus aspera, qualia.
496,497

Σκατὸς. 72
Scorpii chelæ, Libra. 73,74
Scorpius Martì & Veneri dicatum
signum. 209,210
Scorpius quomodo solem referat.
258
Scrophæ cognomentum vnde. 182
Scyphus. 440.442,443
Scythicum mare gelu non con-
stringi. 533
Scythia frigidæ zonæ vicina. 123
Sebadius idem qui & Sol & Liber
pater. 245
Segetia dea, eiusque feriæ. 226
Seia dea, eiusque feriæ. 226
Seleuci regis occisi, per somnium vi-
tio. 203
Σεληνιάζοντοι. 233
Sella curulis à Tullo Hostilio in-
stituta. 178
Semela Fauni filia. 211. eiusque
sacrum. 211
Sementinæ feriæ. 266
Sementinum sacrum pyrum. 312
Seminis definitio. 549
Seminisne an alimenti maior vis
aut natura. 399
Semiramis. 128
Semitonium. 99
Semoniæ feriæ. 226
Sempronia. 295
Semproniæ lasciuia. 297
Semurius ager. 197
Senarii vis ac religio. 20
Senarius numerus. 536
Senectus frigida, & sicca. 525
Senectus loquax. 495.415
Senectus, loquax, & fabulis refe-
rendis amica ætas. 495
Senemuris, Ægyptii rex. 262
Senepos idem qui Senemuris. 262
Senes etiam sanos ebriorum malis
laborare. 513
Senes cur facilè ieiunium ferant.
535
Senes cur ad fletum difficiliores.
513
Senes cur Homero πολυκέφαλοι
dicti. 524
Senes facilè inebriantur, quia sic-
ci. 513
Senex de quibus interrogandus sit.
495
Sensus quid visui conferat. 523

Sensus à cerebro ministrari. 521. 522
Sensus quinque. 292. 522. nulli diuino corpori insunt. 522
Sensui quæ membra participent, quæ non. 521, 522
Sensuum officia septem foraminibus celebrata. 32
Sentiuum efficacia quomodo de ratione pendeat. 523
Sensuum rationes. 540-542
Sentire & crescere animalibus cæteris cum homine commune. 57
Sentiendi vis animæ cur indita. 57. vis vnde animæ. 50
Sentiendi natura ad nos de sole. 97. 50
Septas, qui & septenarius. 23, 24
September mensis Germanicus dictus. 213
Septenarius, virgo & Pallas vocatus. 19
Septenarius vnde constet. 17
Septenarii tertia coniunctio. 20
Septenarii perfectio. 23, 24
Septenarii decas, viuendi meta. 31
Septenarii gemina vinciendi vis. 23
Septenarii multiplicationem perfectam ætatem facere. 31
Septenario disponi corporis membra. 29, 30
Septenario constare hominem. 28
Septenarium multis rationibus plenum dici. 17
Septembris ventus rigidus. 114, 115
Septentrionalis parallelus. 63
Septentrionem nunquam admittere solem. 221, 122
Septentriones nunquam occidere. 65
Septentrionalis extremitas inhabitabilis. 114
Septentrionum compago. 71
Serapis cultus. 185
Serapis pro sole. 253, 254
Serapis Ægyptiis Deus maximus. 254
Sergiana olea. 313
Sergius Orata. 299
Sermonis pro loco & tempore applicatio, philosophiæ non minima pars. 4
Serui dominis non contemnendi & cur. 199
Serui philosophi.
Serui familiares cur dicti.
Seruorum in dominos odium, & fides vide. 198, 199, 200,
Seruorum honore delectari Saturnum.
Seruorum opera & fortitudo in bellis. 205,
Seruis cœnas apponi à matrona solitas mense Martio. 208
Seruos non haberi hostes, sed feri.
Seruitus nulla turpior quàm voluntaria.
Seruos diis curæ esse. 199,
Seruilia M. Bruti mater, Ciceronis ioco notata. 274, 275
Seruilianus à Seruilio.
Seruilii Gemini dictum.
Seruii Tullii natalis.
Seruii inter grammaticos præstantia.
Seruii verecundia.
Seruius grammaticus.
Seruius, doctorum maximus.
Seuerus Cassius.
Serum pyrum.
Seragenarios de ponte deiicere, prouerbium.
Sextilianum pyrum.
Sextilis mensis, qui postea Augustus.
Sex. Pacubius trib pleb.
Sibylla cur cognominatus Cornutus Rufus.
Sicani.
Sicula mensa.
Sidera ignes cœlestes.
Sidus signum stellis coactum. 60
Sigillariorum celebritas.
Signa de aduersis semper obscura & inuoluta. 35,
Signa zodiaci cur diuersorum hominum potestati assignata. 91
Signifer qui & zodiacus.
Signinum pyrum.
Signorum zodiaci ordo. 71, seruatio quomodo ab Ægyptiis excogitata.

imilia similibus gaudent. 516.
imilia similibus nutriri. 508
imulachra rerum cur in aqua maiora veris appareant. 539
napi cur appositum cuti lædat, deuoratum non item. 518
niſtræ partes cur imbecilliores. 503
cenes cœleſtibus orbibus inſidentes. 105
ſyphi ſaxum. 43
ris cur edendo non ſubleuetur, vt bibendo ſames. 531
eis enim domatur, maior voluptas eſt, quàm cum ſedatur fames. 531
cratem non fuiſſe eodem tempore cum Timæo. 163
cratis ſcomma in Critobulum. 498
l Deo ſiue τῷ ἀγαθῷ apud Platonem ſimilimus. 6
l quem ordinem habeat inter planetas. 74,75
l annuo ſpatio Zodiacum percurrit. 77
l fons cœleſtis lucis & dux. 80
princeps, reliquorum moderator, mens mundi. 81. cor cœli. 81. temperatio mundi. 81
l, quia talis ſolus apparęat. 81. 233
l octies terra maior. 86
l vnde dictus. 233
li omnium deorum nomina quomodo conueniant. 232
l quando Apollo vocandus, quando verò Bacchus. 242,243. 250
mundi mens. 245,246
terrenæ fœcunditatis autor. 247
mundi caput, rerumque ſator. 250
naſcentis hominis dæmon. 250
Iouis oculus. 256
, qui & Ianus geminus. 192, 193
omnium vitæ autor. 27
ſeptimo ſigno vices variat. 27
quomodo putredinis cauſa. 551
is motus. 26
is anfractus & reditus pro anno. 35
Solis portæ. 47.242
Solis ſphæra ignis elementum. 46
Sol mundi mens, luminum reliquorum dux & moderator. 68. 75.80.232,233,234
Solis defectus. 83
Solis magnitudo. 66.81 82,83
Solis magnitudo ſecundum quoſdam. 81. quomodo deprehenſa. 85,86
Solis motus proprius ab Occaſu in Orientem. 73
Solis diuerſa cognomina. 80,81
Solis diametrus. 85
Solis circuli, per quem meat, ambitus. 82,83,84
Solis quaſi ſatellites Mercurii & Veneris ſphæra. 110
Solis meatus quatenus ſurſum ac deorſum. 121
Solis præcipua poteſtas, anni dimenſio. 193.231
Solis curſus quanto tempore zodiacum abſoluat. 215
Solis duo maximi effectus. 233, 234
Solis diuerſæ virtutes diuerſis diis nomina dederunt. 232
Solis temperatus calor morborum omnium fuga. 234
Solis effigies apud Aſſyrios. 242
Solis cognomina. 237,238
Solis ſimulachrum ſeu imago apud Ægyptios. 249.253.256
Solis natura. 257,259
Solis poteſtas. 263,264
Solis orbis matutinus cur maior ſolito appareat. 540
Solem in defectu ſuo nil pati. 63
Solem cur Cicero non abſolutè, ſed ferè planetarum medium dicat. 77
Solem torridæ ſiue peruſtæ Zonæ fines nunquam excedere. 121, 122
Solem tribus tantum cardinibus recipi. 122,123
Solem eundem eſſe cum Libero patre. 245
Sole & luna præcipuè vitam noſtram moderari. 79
Solaris annus. 131
Soleo, neſcit futurum. 600

Soliditas corporum quibus conſtet. 14,15
Solidi corporis dimenſio triplex. 101
Solinius aget. 197
Solonis virtus. 157
Σῶμα, quaſi σῴζει. 45
Somnus ſub luna pernicioſus. 551, 552
Somnus ex humore. 525
Somnum frigidis reduci. 511
Somnium. 7 8 9
Somnium, proprium, alienũ, commune, publicum, generale. 9, 10
Somnium Scipionis quale. 10, 11
Somnii Scipionis expoſitio. 13, 14
Somnii ſpecies quinque. 9, 10
Somnia de ſtatu ciuitatis pro veris habenda quæ. 10, 11
Somnia de aduerſis omnia ſemper obliqua & obſcura. 33
Somniorum portæ. 11
Sonus ex motu. 97. 108
Sonus nunquam fit, niſi aëre percuſſo. 108
Sonus ex epogdoo numero. 99
Sonorum quomodo alius acutior, alius grauior. 108, 109
Speculi ignem emittentis ad lunam comparatio. 76
Speculorum imagines vnde. 540
Sphæra aplanes. 21. 41. 45. 60. 91. 109
Sphæra vltima, ἀπλανὴς. 21. 41
Sphæra ſolida. 60
Sphæræ pro ſtellarũ corporibus. 60
Sphæræ vagæ ſeptem. 46. motus. 109
Sphæræ in vniuerſum nouem. 109
Sphæræ vltimus locus, qui medius. 109
Sphæra extima cur ſummus vocetur deus. 69
Sphærica forma ſola mentis capax. 57
Sphærarum cœleſtium ordo. 67
intervalla. 107, 108
Sphærarum cœleſtium concentum cur non audiamus. 108, 109
Sphærarum inferiorum ſtellæ quomodo in zodiaci ſignis meare dicantur. 86, 87
Sphærarum cœleſtium melodia. & cur ſonorum alius acutior, alius grauior. 106, 108, 109
Sphærarum cœleſtium ex motu concentus. 96, 97, 108
Sphæralis motus. 45
Σπονδὴ βοηδίου. 45
Spiramentum hominis. 520
Spiritus pro anima. 41
Spiritus fortior incipiens quin deſinent. 129
Spiritus hauſtu priuatum durare ultra horas ſeptem non poſſe. 532
Squalere. 479, 480
Squalor. 481
State id dici, ad quod accedunt. 231
Stati dies. 227
Statiuæ feriæ. 225
Statoris Iouis ædes. 353
Stellæ quæ. 52, 53
Stellæ errantes. 59
Stellæ, cœleſtes ignes. 58
Stellæ ſingulæ vniuerſa terra maiores. 67
Stellarum quædam cur ſemper, quædam nunquam nobis videantur. 64, 65
Stellarum etiam fixarum an motus aliquis. 70, 71
Stellarum nomina vnde. 58
Stellarum curſu res humanas diſponi, aut ſaltem ſignificari. 232
Stellas errantes contrario quàm cœlum motu verſari. 72
Stellis aues immolandas. 334
Stephanitis vua. 314
Stercutus dictus Saturnus. 187
Στερεὸν, corpus ſolidum. 15
Stiptica vel Styptica vis. 538
Stomachus pater familiâs. 520
Stomachi vis & officium. 523, 567
Stomacho laſſo cur nihil calidum adhibeatur. 518
Straton Peripateticus. 24
Strophe hymnorum. 202
Struthium malum. 311
Stryli dicendi duo. 38
Suaue & dulce non idem. 520
Sublicius pons. 201
Succi qualitas in cibis. 501, 502
Sumptuariæ leges vnde. 387
Superficie terminati omnia corpora. 15
Superficies cum lineis, prima corporea natura poſſt corpora. Superficies

Superficies quid apud geometras. 101
Superficiem lineis terminari. 15
Superi nobis dii, nos inferis. 8.43
Sus prægnans Terræ hostia. 210
Syene ciuitas. 122. sub æstiuo tropico. 124
Syllana lex sumtuaria. 306
Syllæ nomen corruptum ex Sibyllæ nomine. 236
Symetus fluuius. 434
Syluestre malum. 311
Syluicolæ. 472
Symphoniæ musicæ, & ex iis constituta anima. 24,25
Symphoniæ quinque. 100,101

T

Tabvlae duodecim. 73. earum renouatio. 306
Tactus vis totius corporis. 522
Tanais. 123
Tantali pœna. 43
Tarentina nux. 310
Tarentinæ oues, quasi terentinæ. 310
Tarentum cur molle dictum Horatio. 310
Tarentinum pyrum. 312
Tarquinius Demarati Corinthii filius. 179.324
Taurus cur Veneri assignetur. 209
Taurus signum Veneri dicatum. 91
Taurus pro sole vbi colatur. 257
Taurus quibus Diis immoletur. 339
Tauri signum. 73 quomodo ad solem referatur. 73.257
Taxare. 479
Tellana ficus. 313
Temperantia politica. 36,37. animi iam purgati. 37. exemplaris. 36,37
Temperantia Scipionis. 41
Temperantiæ officium. 37
Temperatio mundi, dictus Sol. 81
Tempestas suprema. 169
Tempestiua pinus. 469
Templum dei mundus. 55
Tempus quid. & tempora non fuisse, cum fuit chaos. 191
Tempus omnia metete. 191
Tempus præsens leonis capite significari, præteritum lupi, futurum canis effigie. 251,254
Tempore absumi omnia ac restitui. 191
Tempora non aliunde quàm ex cursu solis. 129
Ter terna ter, solidum corpus. 102
Terentii vnde dicti. 310
Terenum idem quod molle, Sabinorum lingua. 310
Teres forma sola diuina. 48
Terminalia. 216
Termutia olea. 313
Ternarius omnium numerorum primus impar. 17
Ternarii laus. 21,22.25
Terra sicca & frigida. 22.508
Terra puncti loco ad cœli vastitatem. 67
Terra globosa. 63.67
Terra immota, & mundi imum. 68 93
Terra mundanæ sphæræ centrum & immobilis. 76
Terra sphærarum nona & mundi vltima. 93
Terra elementaris quæ. 93
Terra cur immobilis, cur in eam nutu suo omnia pondera ferantur. 93
Terra sphærarum vltima, & immobilis. 109
Terra omnis, parua quædam insula. 126
Terra omnis ad cœlestem circulum puncti loco. 127
Terra mater, quæ Ops dea. 197
Terræ & aquæ per frigidum coniunctio. 22
Terræ globus in templo dei medius. 51.56
Terræ vmbra. 83
Terræ diametros. 83
Terra cœlestis circuli medium ac centrum. 84
Terræ ambitus quot stadiorum. 84
Terræ cinguli siue zonæ. 112,113
Terræ globositas. 112
Terræ quanta spatia habitabilia, quanta inculta. 116
Terræ ambitus quantus. 116
Terræ nobis inhabitatæ latitudo. 125, 126
Terræ imago Ægyptiis bos. 250

Terræ superius hemisphærium Venus, inferius autem Proserpina dictum. 254,255
Terram Oceano cingi, veluti paruam insulam. 112, 113. 126, 127
Terram excipere omnia nutu suo pondera. 116
Terram quomodo Oceanus ambiat. 125, 126
Terram vocari in sacris Magnam matrem: eius hostia sus prægnans. 210
Terrenas zonas cœlestibus inficì. 121
Tertia Iunia, siue Iunia Tertia, filia Seruiliæ, & C. Cassii vxor. 273
Tessera. 16. 101
Tetrachordum cur Mercurio attributum. 250
Τετρακτὺν Pythagorei venerantur: id est, quaternarium numerum. 24, 25
Thalia nympha, deque ea fabula. 434
Tharsius Amphias. 429
Thasia nux. 309
Thebe vrbs Asiæ ab Achille euersa. 415
Θίσυ. 261
Theocritus Chius ob scommata in Antigonum occisus. 497
Θεὸς γωνιαῖος. 211
Θεοὶ pro sideribus & stellis. 260, 261
Θεωρητικὴν animæ vnde. 50
Theron rex, eiusque contra Herculis templum expeditio. 253
Thuricremæ aræ apud Vergilium, ex Lucretii imitatione. 472
Θυμβραῖος Apollo. 240
Θυμικὸν. 25
Θυμικὸν animæ vnde. 50
Θύον apud Homerum pro citreo malo. 312
Θυραῖος Apollo. 192
Thyrsus Bacchi. 248
Tiberini pisces in deliciis habiti. 303
Tibur malum. 311
Timæus. 7
Timæum & Socratem non eodem tempore fuisse. 163
Τιμαὶ: scribebatur olim, pro Τιμαῖ 575
Timentes cur pallescant, cur tremant. 536, 537
Timorem cum amore miscere non posse. 200
Timore laborantem felicem esse non posse. 44
Timosum pyrum. 312
Tineas necare citreum malum restibus interiectum. 312
Titianum pyrum. 312
T. Largius dictator, vel Lacus. 190
Tityi iecur depascens vultur quid. 43. 386
Toga picta à Tullo Hostilio instituta. 178
Togata gens pro Romanis. 472
Tonos siue Tonus, musicus numerus, quem epogdous parit. 99
Toronius Flaccus. 284
Tot nobis hostes, quot serui, prouerbium. 201
Toto cœlo errare, prouerbium. 543
Tractare quid. 596
Τραχηλος. 426
Τραγήματα. 290
Traianus quomodo Heliopolitani Iouis oracula expertus. 262, 263
Traiani obitus. 263
Transmittere. 458
Tremellius, Scropha dictus. 182
Tremor vnde metuentibus. 527
Tremulum lumen. 488
Tribunum plebis nullum abesse Roma integrum diem licet. 168
Trigonum corpus. 21
Trigonalis forma. 21
Trinundinus dies. 238
Triplaris numerus. 58
Tristis pro amaro. 472
Tritones cur Saturni templi faligiis impositi. 190
Triuia cur dicta Diana. 190
Triumphi autor primus Liber pater. 248
Troianus porcus, Troianus equus. 295
Tropici duo. 63. 122
Tuba. 482
Tullianum pyrum, vel Fullianum

, num. 312
illus Hoſt. Saturno templum conſecrauit. 190. magiſtratuum inſignia primus inſtituit, 178, 179.
uracis ager. 197
uricremus. 472.
urrinianum pyrum. 312
utela quando pueri & puellæ liberentur. 30
ûtelæ, ſeu Philotidis ancillæ cum aliis inſigne facinus. 205
utilinianæ feriæ. 226
ὕχιος nulla apud Homerum mentio. 421, 422
yranni vita an beata. 44
yrannus nunquam timoris expers. 44.

V.

VÆ particula quid ſignificet. 484
agarum ſphærarum motus. 109, 110
aleſii pro Valeriis. 318
alerius Maximus. 182
alerianum pirum. 312
ariola vua. 314
atinius à populo lapidatus. 285
atinius Auguſti cauillo notatus. 280
atinii conſulatus Ciceronis ſcommate notatus. 276
atinii cauillum in Ciceronem. 276
ecors. 484
ectigalia locari menſe Martio ſolita. 208
ectigaliorum. 172
ectius Prætextatus, aut Vettius. 162
ehemens. 484
eii oppidum deuotum. 338
elabrum vrbis locus. 197
eliuolum. 472
enæ receptacula ſanguinis. 503
enalia. 206
enuculà vua. 314
entris duo orificia. 502
entris laxamentum ſequi timorem, & cur. 527
enus & Mercurius Solis quaſi ſatellites. 110
enus, cur ἀφροδίτη. 191. 208
enus è ſpuma orta, vnde Aphrodite. 208
Venus Architis apud Aſſyrios. 254
Venus pro ſuperiore terræ hemiſphærio. 254
Venus eadem cum luna. 334
Veneris ſphæra pro aëre. 46
Veneris ſphæra. 50. 75
Veneris ſtella cur benigna. 78
Veneris curſus. 132
Veneris nullum nomen aut feſtum ſub regibus Romanis. 209
Veneris ſimulachrum, Cypri barbatum. 333. quia eadem mas & fœmina. 333
Veneri cur ſecundus menſis ſacer. 208, 209
Veneri tauri ſignum in zodiaco dicatum. 209
Venerem in ſacris genitricem vocari. 208
Venerem calidis omnibus prouocari. 512
Ver calidum ſimul & humidum. 508
Vera per figmentum referendi modi. 6
Verbum inſolens tanquam ſcopulum eſſe fugiendum. 175
Verbis præſentibus vtendum. 175
Verbis obſoletis non vtendum. 175
Vergilius Homericæ perfectionis per omnia imitator. 34
Vergilius moriens poëmata ſua igni legauit. 265
Vergilius non minus orator quàm poëta. 363
Vergilius qualis Homeri imitator. 412, 413. 414
Vergilius quàm fuerit Græcæ linguæ addictus. 426, 427
Vergilius quæ ex Latinis tranſtulerit. 448, 449
Vergilius antiquæ Latinitatis ſtudioſus. 487
Vergilii ad Auguſtum epiſtola. 266
Vergilii gloria quæ. 265. & laus. 265, 266
Vergilii breuitas. 364. copia. 365. ſiccitas, floridum dicendi genus, omnia ſimul iuncta: maturitas, & grauitas. 365, 366
Vergilii vitia, ab Homero mutuata.

ta. 413
Vergilii in grammaticis Græcis præceptor Parthenius. 427
Vergilium nullius vnquam disciplinæ error inuoluit. 123
Vergilium non aprèfecisse initium belli inter Troianos & Latinum. 423
Vergiliani poëmatis dispositio. 416
Vergiliana apophthegmata. 421
Vergiliana epitheta. 471
Vergiliæ fixæ. 73
Vergiliæ in Tauro. 73
Verianum malum. 311
Verno luto, hyberno pulueregrandia farta. 439
Verro, i morat perfectum. 600
Versus sum, fit à verror & vertor. 567
Verum latens quomodo anima perspiciat. 11
Verum cum non in omnibus liqueat, omnes tamen opinari. 49
Vertigo cur ex crebra corporis in orbem rotatione. 520
Veficæ officium. 547
Vespera. 169
Vespertilio an inter aues numerandus. 548
Vesanus. 484
Vesta potens dicta cur. 325
Vestæ ignem renouari Calend. Martiis. 208
Vestibulum. 484
Vetrius C. Pelignus. 203
Vetus. 484
Vetustas adoranda. 296
Vexare. 479
Videndi ratio. 540
Vidua, quasi valde idua, id est, valde omissa: aut vidua, id est, à viro diuisa. 224
Viduis ad nubendum feriæ magis quàm virginibus aptæ. 224
Vim cuiquam facere feriis, piaculare. 224
Viminalis collis. 194
Vinalia. 170, 171
Vinaliorum dies Ioui sacer. 170
Vinum ingenii virtutisque fomes. 291
Vinum non libari Cereri, sed mulsum. 340
Vinum natura frigidum. 510, 511
Vinum cur sudore nimio sudato ventre defessis ingerat. 511
Vinum defæcatum cur magis penetret, & cur facilè mutet. 528, 529
Vinum idem ieiuno quàm ei qui cibum sumpserit meracius. 530
Vinum cur quod vetustissimum, optimum. 529
Vinum cur, si vas diutulè semiplenum custodiatur, acorem incurrat. 528
Vinum in dolii mediterate optimum. 530
Vinum cur ἄριστον ὕδωρ Homerus appellarit. 533
Vini autor Liber pater. 248
Vini moderatus vsus. 298
Vini nimietas nec ad Venerem, nec ad conceptionem conducit. 511
Vini natura humida. 529
Vina cur in Ægypto frigida. 519
Vina cur nunquam aut raro congelascant. 512
Vina varia vitanda. 501, 507
Vites quando decrescere incipiant. 31
Virgilius Mallius. 228
Virgo numerus septenarius. 19
Virgo quomodo pro sole. 256
Virginis signum, Iustitia. 256
Virium augmentum quinta annorum hebdomade completi. 30, 31
Vitos vocare feriis illicitum. 228
Virtutis præmium amplissimum conscientia. 12
Virtutis fructus in conscientia sapienti, minus autem perfecto gloria. 135
Virtute sola beatos fieri. 36
Virtute & voluptate nihil sibi contrarium magis. 506
Virtutum officia secundum Stoicos. 35, 36
Virtutum genera quatuor, secundum Platonem. 36, 37
Virtutum ideæ in mente. 38
Virtutum effectus, beare. 38
Virtutum duplex genus. 137
Visio. 8
Visus hominis non vltra centum & octoginta stadia. 8
Visus complendi ad dignoscendas figuras

figuram triplex ratio. 542
ſus vnde in oculis. 540
ſui tria neceſſaria. 541,542
ſum. 8,9
ta vulgo, animæ mors. 45
tæ finem eſſe exſpectandum, nõ præcipitandum. 54
tam noſtram præcipuè Sole & Luna moderari. 78
itro ſoluendo firmandoque ignis ex myrica optimus. 551
itiſator. 471
itula dea, pro Victoria. 319
itulati. 319
iuendi meta ſeptenarii decas. 32
ix ægrè, pro vix ægreque. 185
lyſſis error quatenus à Vergilio in Ænea expreſſus. 368
mbilici reliquias quando iactet puer. 30
mbra terræ. 83
mbracula. 468
ngues ſine ſenſu. 522
nionum in aceto diſſolutio. 307. 308
nitas, & mas & fœmina. 19
ſum apud Geometras puncti locum obtinere. 16
Vocabulorum autor antiquitas. 63
Vocales ſeptem à natura repertæ, & cur Latinis quinque tantùm. 40
Vocis concordiam ponderum lege prouenire. 98
Vola. 32
Volatile ferrum. 473
Volemum pyrum. 312
Volones qui dicti. 203
Voluptas Stoicis hoſtis, Epicureis ſummum bonum. 270
Voluptates à quibus cauendum. 292
Voluptas, guſtus & tactus beluina, id eſt, coëundi & comedendi. 292
Voluptas ſeriis & ſtudioſis cauenda. 504,505
Voluptas vtendi modo vel honeſta, vel inhoneſta 509
Voluptas an ſemper virtuti inimica. 505. & 509
Voluntariæ cohortes. 203
Voluptæ ſacrum. 196
Vomit vndam, antiquè dictum. 467
Vomitoria in ſpectaculis quæ. 467
Vox in fœminis & eunuchis quare exilior. 526
Vrania Muſa. 105
Vrbes omnes in alicuius deiturela. 336
Vrbes exercitúsve deuouendi verba. 337
Vrbinus ſerui virtute periculo mortis ereptus. 201
Vri, boues feri. 470 647
Vrina retrimentum potus. 547
Vuarum genera. 313,314
Vulturi ecur Tityi depaſcens, quid. 43
Vulnera ex æreo mucrone, minus noxia. 553
Vſurpatum ire mulierem. 168
Vxore præſente quibus ſcommatibus locus. 499.

X.

Xeniades Corinthius. 206
Xanthippus. 163

Y.

Τετρασταλικτικοὶ verſus ſyllaba longiores. 413
Τπερσταλικτικοὶ verſus ſicut & ἀκέλαλοι, ac λαχαρὶ, apud Vergilium imitatione Homeri. 413
Τπερθάλοντες dies qui. 215

Z.

Zilmissvs collis. 245
Zodiacus. 63
Zodiacus quomodo in duodecim partes diuiſus. 88
Zodiacus de tropico in tropicum obliquatus. 122
Zodiacus ſolis via. 122. 132, 133
Zodiaci ſigna cur aliis ſtellis breuiori, aliis longiori tempore percurrantur. 88
Zodiaci latitudo. 60
Zodiaci ſignorum ordo. 72
Zodiaci ſigna quomodo ſphærarum inferiorum ſtellæ occupent. 87
Zodiaci appellatio. 90
Zodiaci ſigna quæ quibus numinibus dicentur. 208,209
Zodiaci ſigna omnia ad ſolis naturam referri. 257

Zodiacum lacteo circulo obliquè interſecari. 47, 48
Zona vſta ſiue torrida. 63
Zona torrida cur ſemper flammis obnoxia. 122
Zona torrida, ſiue peruſta quæ. 123
Zonæ terræ quot & quæ habitabiles. 112, 111, 114
Zonas eaſdem ineſſe cœlo quæ inſunt terræ. 119, 120
Zopyrion. 204
Ζυγὸς Scorpii prior pars. 228
Ζώνης. 311
Ζώδια. 92

FINIS.

AVCTO.

AVCTORES

qui in

COLLECTANEIS

ET NOTIS

laudati, illustrati vel emendati.

A.

ACCIVS. 643. emendatus. ibid.
Ælianus. 651.655. 677.678. expositus. 678
Æschylus. 690. eius interpres. 690,691.
Afranius. 714
Agellius. 611.623.629.650. 669.671, 672, 673.694. 703, 704.714. 726. 728. 738, 739. 751, 752. 753. 755, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763. correctus 624 637. 703.751, 752, 753.758.760
Albinouanus. 666
Ammianus. Vide Marcellinus.
Apicius. 675.680
Apollodorus. 756
Apollonius. 622. eius interpres. 690
Apuleius. 610,611,612.618. 621, 622. 631. 637. 640. 645. 650. 662. 672. 676. 680. 696. 699. 702, 703. 716. 722. 738. 757. explicatus. 618. 664. correctus. 612. 637. 651. 696, 697. 702. 722. 726. eius lectio firmata. 726
Aquilius. 752
Arati interpres. 619
Aratus. 720
Aristanetus. 663. 671. 718
Aristonicus. 671
Aristophanes. 644 652. 669
Aristoteles. 684
Aristoxenus. 611
Arnobius. 615. 616. 620. 643. 647, 648. 652. 680. 690. 693. 705. 756. 759. 761. correctus. 620. 703, 704. 736
Artemidorus. 613
Asconius. 665. 759
Astrampsychus. 613. eius locus constitutus. 613. 614.
Athenæus. 610. 671, 672. 680. 688. 691. 707. 720. emendatus. 671
Augustinus. 735
Augustus Cæsar. 668
Ausonius. 612. 663. 671. 695. 702, 703. 734. 737.

B.

Butas. 647.

C.

Cæcilius. 705
Cælius Antipater. 751
Calixenus Rhodius. 707
Callimachus. 628. 690. 754
Capella. 626. 649. 703. 758. emendatus. 626. 703
Caper Grammaticus. 679
Carphilides. 634. 656

Cassiodorus. 671
Cato. 615.670.684
emendatus. 755
Catullus. 623.640.658.670. 705, 706. 708. 717. 724. 728. 735. 738. 762. *emendatus.* 641. 704. 728. 735
Celsus. 616. 680 681. 682. 755. *eius lectio notata.* 623
Censorinus. 629. 646. 647. 657. 753. 755. *bis. emendatus.* 629, 630. 751. 757
Chrysologus. 762
Cicero. 610, 611. 621. 645. 649. 661. 667, 668. 710. 711 720, 721. 738. 751. 756. *emendatus.* 733. *illustratus.* 710
Cinna poëta. 674
Claudianus. 633, 634. 653. 656. 706. 709. *emendatus.* 709
Claudius Cæsar. 680
Clemens Alexandrinus. 611. *Protrept.* 756.
Cleomedes. 628
Codex Theodosianus. 636
Columella. 675. 682. 760
Cominæus. 714
Constantinus Geoponicôn auctor. 720
Copernicus. 627
Cornificius. 713
Curopalates. 644. 711
Curtius. 624
Cyprianus. 643. 661. 675. 678. 690.

D.

Didymus. 754
Dio. 644. 672
Diogenes Laërtius. 687. 753. 756
Diogenianus. 711
Diomedes. 678. 712. 736.

E.

Empedocles. 611
Ennius. 679. 707. 705, 706. 713. 735. 762
Etymologicum emendatus. 736
Eubulus Comicus. 710
Eupolis. 710
Euripides. 734
Euripidis Scholiastes. 734
Eusebius. 732. *eius melior lectio.* 732
Eustathius. 617. 756

F.

Festus. 610. 618, 619. 624. 637. 640. 641. 644. 648. 650. 653. 657. 662. 664. 676. 680. 681. 688, 689. 690. 692. 695. 697. 700. 706, 707, 708, 709. 711. 713, 714. 728. 751. 755, *bis.* 759. 761. *emendatur.* 713. 752. 760, *bis.*
Firmicus. 629
Florus. 658.

G.

Galenus. 735
Gellius C. vel Cn. 715
Geoponicôn auctor. 720, 721. *vide Constantinus.*
Georgius Codinus. 644. 711
Glossarium. 629. 632. 634. 643, 644. 646, 647, 648, 649, 650, 651. 656. 658. 661, 662. 671. 675. 677. 679. 685. 687. 689. 690. 702. 705. 708. 713, 714. 728. *emendatum.* 648. 675. 689. 708. 710

Glos-

Glossarium Arabicolatinum. 722

H.

Harpocration. 756
Heraclides Ponticus. 719
Herodotus. 723. defenditur. 724
Hesiodus. 656
Hesychius. 732
Hierocles. 616
Hieronymus. 624,625.629. 650. 652. 662. 674. 680. 691. emendatus. 662.673
Hipparchus. 628
Hippocrates. 614 616 693. 725.728
Homerus. 614,615.693.700. 732. illustratus. 614,615. 700
Horatius. 642.672.688.

I.

Interpres Historiæ Apollonii Tyrii. 674.690 699
Iohannes deflorator aut excerptor libelli de differ. & societ. Græci & Latini verbi. 601. Vide Iohannes Scotus.
Iohannes Sarisberiensis. 674. 679. 680. 702. 715. 719. 759. quater emendatus. 689 702
Iohannes Scotus. 601. Vide Ioh. deflorator.
Isidorus. 667 727 755.760. emendatus. 746.754
Iulius Cæsar. 664
Iulius Firmicus. Vide F.
Iulius Modestus. 690
Iustinus. 679.695.718
Iuvenalis. 633.642.646. 652. 654. 656. 659. 660, 661. 666. 670. 672. 674. 675. 676. 678. 680. 691. 710.717. emendatus. 654. 676. 687. 691. 729, 730. eius vetus lectio. 687
Iuvenalis interpres. 654.691. 760. emendatus. 661

L.

Laberius. 680
Lactantius. 642.645.688. 698.754. emendatus. 642. 753, bis.
Lampridius. 621.643
Livius. 698.755.759
Lucanus. 655.709
Lucianus. 761
Lucilius. 709.711. in eum conjectura. 711
Lucretius. 649. 656.663. 680
Lutatius 710. emendatus. 619. 653
Lycophron. 655.762.

M.

Macrobius. 612.616.617. 622, 623. 674. extra ordinem emendatus. 703. 722. excusatus. 631. illustratus. 622, 623. suppletus. 674
Macenatis versus. 666. 667
Mamertini Panegyricus. 701. emendatus. ibid.
Manilius. 633.656,657.758. emendatus. 657.659. 695
Marbodeus Gallus. 746
Marcellinus. 688
Marcellus Empiricus. 720
Martialis. 618, 619. 624. 625. 631. 637. 653. 661. 664.

664. 667. 673. 676, 677 680. 685. 692. 713. 717. 722. 728. 737. 743. 744. illustratus. 614. 723. emendatus. 619. 624. 723. 727. 737
Masurius. 690
Matthæus Euangelista. 665
Minutius Felix. 657
Modestinus. 683
Modestus. vide Iul. Modestus.

N.

Nazarii Panegyricus emendatus. 701
Niciarius, vel Nicarius. 634
Nicolaus Papa. 736
Nonius. 627. 675. 751. 753. 759

O.

Oracula Sibyllina. 732
Origenes. 619
Orus Apollo. 655. 712
Ouidius. 621. 641. 657. 661, 662, 670. 700. 702. 705, 706. 712. 722. 724, 725. 728

P.

Palladius. 682. 753
Panegyricus incertus. 677
emendatus. 677. 700, 701
Pausanias. 702
Perseus apud Athenæum. 672
Persius. 645. 652
eius interpres. 642. 643
Perusgilii Veneris scriptor. 643.
emendatus. 728
Petronius. 611. 616. 618. 624. 631, 632. 642. 662, 663. 671. 687. 692. 703. 705. 709. 712. 716. 725. 728.
emendatus. 663. 664. 718. 727. firmatus. 632. 633
Phædrus. 628
Philo Byblienſis. 743
Philostratus. 655
Pindarus. 703. 736.
eius Scholiastes. 671, 672
Plato. 616. 706. 718
Plautus. 610. 612. 614, 615. 621, 622. 624. 628. 634. 640. 645. 657. 659. 661. 663. 669. 673. 675. 676. 681. 683. 687. 700. 708. 713. 721, 722. 728. 738.
emendatus. 616. 617. 624. 679. 681. 695, 696. 699, 700. 706. 708, 709. 718. 720. 728, 729. explicatus. 695. 699. 706. 712, 713
Plinius. 615. 621. 644. 656. 667. 668. 675. 676. 678, 679. 682, 683. 688. 691. 714. 724. 737. 744. 760.
emendatus. 683. 725
Plinius Iunior. 664. 677. 714. 723. emendatus. 725
Plutarchus. 610, 611, 612. 663. 668. 679. 717, 718, 719, 720. 726. 727. 756. eius sententia dubia. 719
Pollux. 657
Pomponius. 621. 654. 670
Porphyrius. 620. 754
Priapea. 670. 709
Priscianus. 734
Propertius. 628. 675. 686. 691. 702. 704, 705, 706. 712, 712. 717. corrigitur. 735
Ptolemæus. 628
Publius. 671
Pythagoras. 610. 621.

Q.

Quintilianus. 648. 665

S.

Sallustius. 644. 648. 701
Sammonius Serenus. 678. 711
eius error. 678

Sarf-

Sarisbevienſis. Vide Ioh. Sariſb.
Seneca Philoſophus. 610. 612. 618. 622. 625. 627, 628. 634. 645. 646. 653. 663. 667. 671. 677. 685. 716, 717, 718. 722. 735. 736. *emendatus.* 612, 613. 622. 625. 630. *firmata eius lectio.* 717. *illuſtratus.* 609
Seneca Rhetor. 660. 676. *emendatus.* 617. 676
Seneca Tragicus. 631. 653. 689. 698, 699. *emendatus.* 689. 699
Seruius. 618. 654. 675. 698. 705. 714. 739. *emēdatus.* 693
Sidonius Apollinaris. 691. 723
Siſenna locus reſtituitur. 711
Solinus. 647. 667. 699. 754. *emendatus.* 668. 696. 754, *bis* 755
Sophocles. 698. 711. 762
Spartianus. 621. 689. 761
Statius Papinius. 623. 652, 653. 675. 677. 710. 713, 714. *emendatus.* 686
Stephanus de vrbibus. 646. 655. 703. 756
Strabo 706. *emendatus.* 756
Suetonius. 611. 617. 622. 644. 661. 663. 667, 668. 671, 672, 673. 677. 680, 681. 686. 707. 725. 756. 757. *emendatus.* 677. 755. *lectio eius firmata.* 686
Suidas. 657. 720
Symmachus. 649

T.

Tacitus. 614. 617, 618. 621. 623. 624. 672. 679. 695. 721. *illuſtratus.* 624. *lectiones eius conſtitutæ.* 617. 618. 663. 721
Terentius. 712. 738
Tertullianus. 619, 624. 650. 653. 672. 678. 686. 701. 717. 726
Theo. 628
Theocritus. 620. *emendatus.* 756
Theophraſtus. 720
Tibullus. 620. 622. 655. 681. 691. 699. 705, 706. *emendatus.* 699. 734
Timocles. 691
Trebatius. 688. 690

V.

Valerius Flaccus. 688
Valerius Maximus. 645. 687. 699. 751, 752, 753. 755. *emendatus.* 622. 643. 645. 667. 670. *expletus de ſcripto.* 667.
Varro. 661. 676. 678. 688. 690. 716. 735. 736. 754. 759. *emendatus.* 679. 690. 751
Velius Longus. 644
Velleius. 633. 724. *emendatus.* 725
Vergilius. 613. 619. 623. 627. 633. 637. 649, 650. 657. 659. 665. 679. 681. 686. 696. 698, 699. 708, 709, 710. 724. 727. 738. 757. 761, 762. *emendatus.* 686. 696. *emend. in Culice.* 726
Verrius. 690
Vlpianus. 668. 757
Vopiſcus. 618

Z.

Zoroaſtes. 610
Zoſimus. 671. 732.

FINIS.

ADDENDVM
Notis

Lib. 2. Saturnal.

CAP. IV.

PAG. 278. Putas te assem elephanto dare?] Est apud Suetonium Augusto cap. 53. Vbi tamen non *assem* sed *stipem elephanto porrigere* legitur. quod eodem redit, & explicat luculente Isacus Casaubonus ex Æliani historiâ de animalibus, & loco Galeni, cur *assis* seu *stipes* elephanto detur, mirum vt eam acceptam elephas proboscide insessori suo porrigat. Sed ipsum Casaubonum prolixius vide in Animaduersionibus seu Curis Secundis ad locum Suetonii iam dictum.

Lib. 7. Saturnal. cap. 3.

PAG. 496. *quibus mos est aurem forare*] Adde in Notis pag. 718. vers. 4. hæc verba: Apuleius *nobilitatis insigne* appellauit in libro de Dogmate Platonis: *Auri tantum, quantum puer nobilitatis insigne in auriculâ gestaret.*

ERRATA

ERRATA in Macrobio.

Pag.	lin.	pro	scribe
7	8	*Eleusma*	*Eleusinia*
11	29	*nima*	*anima*
37	25	*primus sui*	*primum sui*
93	11	*deprehensus*	*deprehensa*
	12	*consonantibus*	*consonantiis*
108	13	*assectio*	*assertio*
119	16	CAP. XV.	CAP. VII.
149	3	*circumfum*	*circumfusum*
185	19	*nullam*	*nullum*
188	16	*Saturna*	*Saturno*
190	15,16	*Senaculum*	*Senatulum*
191	28	*Sathimum*	*Sathimnum*
195	18	*Nonius*	*Nouius*
205	5	*tua*	*qua*
207	32	*ad idibus*	*ab idibus*
223	33	*proprior*	*propior*
229	10	*Titus*	*Titius*
246	16	*liberum*	*Liberum*
253	18	*exutas*	*exstas*
285	6	*Quod*	*Quid*
304	27	*potentis*	*potentibus*
308	23	*Grauius*	*Gauius*
310	23	*terreno*	*tereno*
	24	*Terentinos*	*Terentios*
311	17	*Amerinum*	al. *Armenium*
317	5	*sepultura*	*sepultura*
336.	23,24	*hostiam*	*hostium*
341	4	*in mensa*	*in mensam*
349	4	*misere*	*miseri*
454	1	*pollentia*	*pallentia*
478	1	CAP. VIII.	CAP. VII.
	8	*chanopadas*	*chenopodas*
		clinopadas	*clinopodas*
497	7	*sapiente*	*sapienti*
506	30	*irripere*	*irrepere*
522	21	*sin*	*sint*
534	7	*id freto*	*in freto*
570	15	τίθημι	τίθημι
573	5	*tempore fig.*	*tempora fig.*
579	19	ἀποτρέπομαι	ἀποτρέπομαι
597	28	*Cur*	*Cui*

ERRATA

ERRATA in Notis.

PAG. 612. *lin.* 11. Ergo hic *leg.* Ego h. PAG. 611. *lin.* 5. *dele* & pagellas aliquot vacaturas alioqui intelligam. PAG. 628. *versu* 5. *à fine* paribus aquæ vicibus, *lege* paribus æquè vicibus. PAG. 639. *lin.* 8. Nec id etiam *lege* Nec non id etiam. PAG. 664. *lin.* 18. Ioh. Castalio *lege* Ioſ. Caſt. PAG. 676. *verſ.* 10 *à fine*: Nequeo quin tibi ſaltem ſtaticulum: *lege & adde*, ſtaticulum dem. PAG. 618. *verſ.* 6. *à fine* cui ibi, *lege* an ibi. PAG. 697. *verſ. ultimo* inopiam illam *lege* inopinam illam. PAG. 713. *verſu* 4. *à fine* Variantes lectiones poſuimus ante. *Hæc Nota inverſo ordine & negligentius expreſſa: quod attentus Lector facile deprehendet, & emendabit.* PAG. 752. *lin.* 21. ἀναμιχθίπις, *lege* ἀναμιχθίπτις.

FINIS.

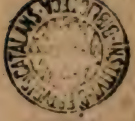

BIBLIOTECA DE CATALUNYA
1001942056
E-2-IV-24
R-90845